«شەرق شامىلى قۇرۇلۇشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (0394)
“东风工程”图书出版项目之0394

شى نەيئەن لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

3

شى نەيئەن
لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

3

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

水浒传：插图版. 3：维吾尔文 /（明）施耐庵著；《水浒传》翻译小组译. — 2版. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.8
ISBN 978-7-228-15835-5

Ⅰ. ①水… Ⅱ. ①施… ②水… Ⅲ. ①章回小说—中国—明代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ① I242.4

中国版本图书馆CIP数据核字(2012)第201911号

责任编辑	艾尔肯·希力甫
编　　辑	包维汉，阿布力米提·伊明
责任校对	阿达来提·买合苏提
特约校对	伊里亚斯·热依弥
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	乌鲁木齐八家户彩印有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	23.75
插　　页	16
版　　次	2012年9月第2版
印　　次	2012年9月第1次印刷
印　　数	1-13600
定　　价	41.40 元（第三册）

رېنگۈي ئاشار گو شېڭ

يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ

تەڭرىكۆز سەردار پېڭ چى

كىچىك يۈچى سۇن شىن

غۇنچە بوي خۇ سەننياك

ئىككى باشلىق يىلان شيې جېن

ئاچا قۇيرۇق چايان شيې باۋ

قەھرلىك گۈەنسو ياك شيۇك

پدداکار یگست شی شیو

دولقۇن يارار ئاق بىلىق جاڭ شۇن

قىيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ

سۇ پىرى شەن تىڭگۈي

入雲龍鬧法硬高廉
黑旋風探穴救宋進
成偉繪

吳學究雙用連環計　宋公明三打祝家莊
成偉繪

مۇندەرىجە

ئاتمىش بىرىنچى باب 1
ۋۇ يۇڭنىڭ بوز تۇلپارنى پەم بىلەن ئۇندەككە كەلتۈرگەنلىكى
جالۇ شۇننىڭ كېچىدە ئالتۇن كېچىكتە پاراكەندىچىلىك سالغانلىقى
ئاتمىش ئىككىنچى باب 32
يەن چىڭنىڭ غايىب ئوق بىلەن غوجىسىنى قۇتقۇزغانلىقى
شى شيۇنىڭ بالىخانىدىن چۈشۈپ جازا مەيدانىغا تەگكەنلىكى
ئاتمىش ئۈچىنچى باب 68
سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەر تارتىپ يۇقىرى ئاستانىگە تەگكەنلىكى
گۇەن شېڭنىڭ لياڭشەننى ئېلىش ئۈستىدە كېڭەشكەنلىكى
ئاتمىش تۆتىنچى باب 95
خۇ يەنجونىڭ تۇن كېچىدە گۇەن شېڭنى قولغا چۈشۈرگەنلىكى
سۇڭ دانىشنىڭ قار چۈشكەن كۈندە سو چاۋنى تۇتۇۋالغانلىقى
ئاتمىش بەشىنچى باب 119
مۇنار يۆتكەر ھەزرەتنىڭ چۈشتە ئايان بولغانلىقى
دولقۇن يارار ئاق بېلىقنىڭ دەريادا قىساس ئالغانلىقى
ئاتمىش ئالتىنچى باب 142
شى چيەننىڭ كۆك راۋاقتا ئوت قويۇپ بەرگەنلىكى
ۋۇ يۇڭنىڭ دامىڭ دىيارىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
ئاتمىش يەتتىنچى باب 164
سۇڭ جياڭنىڭ ئۈچ قوشۇننى تارتۇقلىغانلىقى
گۇەن شېڭنىڭ سۇ ـ ئوت پىرلىرىنى ئەل قىلغانلىقى
ئاتمىش سەككىزىنچى باب 190
سۇڭ دانىشنىڭ كېچىدە زېڭتۇ شەھىرىگە تەگكەنلىكى

لۇ جۇنيىنىڭ شى ژېنگۇڭنى تىرىك قولغا چۈشۈرگەنلىكى
ئاتمىش توققۇزىنچى باب 216
دۇڭپىڭ دىيارىدا ئەجدىھا يىگىتىنىڭ دامغا چۈشكەنلىكى
سۇڭ دانشىنىڭ قوش نەيزە پالۋاننى قويۇۋەتكەنلىكى
يەتمىشىنچى باب 237
پەيسىز ئوقنىڭ ئۇچقۇر تاش بىلەن قەھرىمانىنى سوققانلىقى
سۇڭ دانشىنىڭ ئاشلىققا قارىماي پالۋانلارنى تۇتقانلىقى
يەتمىش بىرىنچى باب 256
سادىق مەردلەر سارىيىدا تاش پۇتۇك ۋەھىي ئىلاھىنىڭ
ئېلىنغانلىقى
لياڭشەن كۆلىدە پالۋانلارغا مەرتىۋە ـ مەنسەپ بېرىلگەنلىكى
يەتمىش ئىككىنچى باب 284
كىچىك قۇيۇن چەي جىننىڭ جىغا قىسىپ ھەرەمباغقا
كىرگەنلىكى
لى كۇيىنىڭ پانۇس سەيلىسى ئاخشىمى ئاستانىدە مالىمان
چىقارغانلىقى
يەتمىش ئۈچىنچى باب 310
قارا قۇيۇننىڭ ئالۋاستىنى ھىيلە بىلەن تۇتقانلىقى
لياڭشەن كۆلىدە قوش كاللا تەقدىم قىلىنغانلىقى
يەتمىش تۆتىنچى باب 335
يەن چىڭنىڭ ئاسمان تۇۋرۇكىنى يەنت بىلەن يىقىتقانلىقى
لى كۇيىنىڭ شۇجاڭغا بېرىپ پەم بىلەن يامۇلدا ئولتۇرغانلىقى
يەتمىش بەشىنچى باب 361
ئەزرائىلنىڭ كېمە ئاغدۇرۇپ شاھانە مەينى ئوغرىلىغانلىقى
قارا قۇيۇننىڭ يارلىقنى يىرتىپ ھۆدەيچىنى تىللىغانلىقى
يەتمىش ئالتىنچى باب 379
ۋۇ خەلىپەتنىڭ تۆت يەتتە تىكەن ـ بەش ئەلەملىك سەپ
تۈزگەنلىكى
سۇڭ دانشىنىڭ توققۇز ساراي ـ سەككىز بۆلەكلىك سەپ
قۇرغانلىقى
يەتمىش يەتتىنچى باب 408

لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ ئون تەرەپكە مۆككەنلىكى
سۇڭ دانىشنىڭ تۇڭ گۇەننى ئىككى قېتىم يەڭگەنلىكى
يەتمىش سەككىزىنچى باب 432
ئون لەشكەربېشىنىڭ لياڭشەن كۆلىنى ئالماق بولغانلىقى
سۇڭ دانىشنىڭ گاۋ ئەمىرنى بىرىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى
يەتمىش توققۇزىنچى باب 451
لىيۇ تاڭنىڭ جەڭ كېمىلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى
سۇڭ جياڭنىڭ گاۋ ئەمىرنى ئىككىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى
سەكسىنچى باب 471
جاڭ شۇنىڭ كېمىلەرنى تېشىپ تاشلىغانلىقى
سۇڭ جياڭنىڭ گاۋ ئەمىرنى ئۈچىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى
سەكسەن بىرىنچى باب 504
يەن چىڭنىڭ ئايدىڭ كېچىدە پادىشەھ داۋ جۇنگە يولۇققانلىقى
دەي زۇڭنىڭ ھىيلە ئىشلىتىپ لې خېنى قۇتۇلدۇرغانلىقى
سەكسەن ئىككىنچى باب 531
لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ خەزىنە بۆلۈشۈپ بازار قىلغانلىقى
سۇڭ دانىشنىڭ پۈتۈن توپى بىلەن ئەل قىلىنغانلىقى
سەكسەن ئۈچىنچى باب 562
سۇڭ دانىشنىڭ يارلىق ئېلىپ بۇيۇك قىتان لەشكەرلىرىنى
تىرىپىرەن قىلغانلىقى
كونا كۆۋرۈك يېنىدا ياش تۆكۈپ ئۆز لەشكىرىنى ئۆلۈمگە
بۇيرۇغانلىقى
سەكسەن تۆتىنچى باب 589
سۇڭ دانىشنىڭ جىجۇ شەھىرىگە تېگىش قىلغانلىقى
لۇ جۇنيىنىڭ يۈتيەن ناھىيەسىدە قاتتىق ئېلىشقانلىقى
سەكسەن بەشىنچى باب 615
سۇڭ دانىشنىڭ يىجىن چاقسادىن كېچىلەپ ئۆتكەنلىكى
ۋۇ يۇڭ خەلىپەتنىڭ ۋېنئەن ناھىيەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
سەكسەن ئالتىنچى باب 643
سۇڭ دانىشنىڭ يالغۇز بۇغا تېغىدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى
لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنىڭ جىلغىدا قاپسىلىپ قالغانلىقى

سەكسەن يەتتىنچى باب 664
سۇڭ دانىشىنىڭ يۇجۇدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى
خۇ يەنجونىڭ قىتان سەردارىنى تۇتۇۋالغانلىقى
سەكسەن سەككىزىنچى باب 684
باشبۇغ ۋۇيەننىڭ يۇلتۇزسىمان سەپ تۈزگەنلىكى
سۇڭ دانىشىنىڭ چۈشىدە ھۆر قىز ھېكمىتىگە ئېرىشكەنلىكى
سەكسەن توققۇزىنچى باب 711
سۇڭ دانىشىنىڭ ياۋ سېپىنى يېمىرىشتە مۇۋەپپەقىيەت
قازانغانلىقى
سۇ ئەمىرنىڭ شەپقەت كۆرسىتىپ ئەل قىلىش يارلىقى
ئەكەلگەنلىكى
توقسىنىنچى باب 735
سۇڭ جياڭنىڭ ۋۇتەيشەن تېغىدا ئېتىكاپقا كىرگەنلىكى
يەن چىڭنىڭ شۇاڭلىندا دوستىغا يولۇقۇپ قالغانلىقى

ئاتمىش بىرىنچى باب

ۋۇ يۈگىنىڭ بوز تۇلپارنى پەم بىلەن ئۇندەككە كەلتۈرگەنلىكى جاڭ شۇننىڭ كېچىدە ئالتۇن كېچىكتە پاراكەندىچىلىك سالغانلىقى

ئەلقىسسە، ئەجدىها بۇتخانىسىنىڭ راھىبى ئۇچ ئىشتا كامالەتكە يەتكەن بوز تۇلپار لۇ جۇنيىنىڭ نامىنى سۈڭ جياڭغا بايان قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، ۋۇ يۈڭ:

ــ پېقىرنىڭ ئۈچ ئىلىك كېلىدىغان ئۇيغۇرماس تىلىم بار، مەن توپتوغرا يۈقىرى ئاستانىگە بارىمەن ـ دە، لۇ جۇنيىنى تاغقا چىقىشقا ئۇندەيمەن، ئۇنى خۇددى چامغۇرنى يۇلۇۋالغاندەك يۇلۇۋالىمەن. بىراق، مەن بىلەن بىللە بارىدىغان يۇرەكلىكرەك بىر ھەمراھ يوق ـ دە ! ــ دېدى.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا، قارا قۇيۇن لى كۇي دەس تۇرۇپ:

ــ ئەي مۇشاۋىر ئاغا، سىلى بىلەن مەن بىللە باراي، ــ دېدى.

ــ توختا ئىنى ! ــ دېدى سۈڭ جياڭ، ــ سەن ئوت قويۇش، ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئۆيلەرنى بۇلاش، شەھەر ـ ئايماقلارغا تېگىش قىلىشقا ئوخشاش ئىشلارغىلا لايىق، بۇ بولسا ئايغاقچىلىق قىلىدىغان ئىنچىكە ئىش، يەنە كېلىپ سېنىڭ مەجەزىڭ ئىتتىك، سەن بۇ ئىشقا لايىق ئەمەس، سېنى ئەۋەتىشكە بولمايدۇ.

ــ مەندىن ھەممىگىلار سەسكىنىسىلەر، مېنى ياراتمايسىلەر، بارما دەيسىلەر، ــ دېدى لى كۇي.

ــ سېنى ياراتمايمىز ئەمەس، شۇ كۈنلەردە دامىڭ دىيارىدا

دورغا ـ يايلار كۆپىيىپ كېتىپتىمىش، ئەگەر سېنى تونۇپ ـ تاتىپ قالسا، جېنىڭغا بىرەر خەۋپ يېتىپ قالارمىكىن، دەيمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ مەيلى، نېمە بولسا بولسۇن، مەن چوقۇم بارىمەن، ـــ دېدى لى كۇي ژارقىراپ.

ـــ ئەگەر سىز ئۇچ ئىشقا ماقۇل دېسىڭىز، ئاندىن سىزنى ئالغاچ بارىمەن، بولمىسا تۇرادا قېلىۋېرىڭ، ـــ دېدى ژۇ يۇڭ.

ـــ ھېلىغۇ ئۇچ ئىش ئىكەن، ئوتتۇز ئىش بولسىمۇ ماقۇل دەيمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ بىرىنچى ئىش، ـــ دەپ سۆز باشلىدى ژۇ يۇڭ، ـــ سىز مەي ئىچكەندە ئۆزىڭىزنى تۇتۇۋالالمايسىز، بۇگۈندىن باشلاپ مەي ئىچىشنى توختىتىڭ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قانچە ئىچسىڭىز ئىچىۋېرىڭ. ئىككىنچى ئىش، سىز خىزمەتكار راھىب قىياپىتىدە ياسىنىپ، كەينىمدىن ماڭمىسىز، مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىسىز، قىيىقلىق قىلمايسىز. ئەڭ ئاخىرقى ئۇچىنچى ئىش، ئەتىدىن باشلاپ ئۇن چىقارماي گاچا بولۇۋالمىسىز، مانا مۇشۇ ئۇچ ئىشقا ماقۇل بولسىڭىز، سىزنى بىللە ئېلىپ بارىمەن.

ـــ مەي ئىچمىسەممۇ مەيلى، خىزمەتكار راھىب بولسامۇ مەيلى، بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، ئەمما مېنى گەپ ـ سۆز قىلىشقا قويماي، ئېغىزىمنى ئاچتۇرمىسلا، بۇ ماڭا ئۆلۈمدىنمۇ تەس كېلىدۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ سىز ئېغىزىڭىزنى ئاچقان ھامان ئىش تېرىيىسىز، ـــ دېدى ژۇ يۇڭ.

ـــ بۇمۇ ئاسان، ئەمىسە مەن ئېغىزىمغا بىر يارماق سېلىۋالاي! ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئىنى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ سەن تازا كاجىلىق قىلىۋاتىسەن، ئەگەر بىرەر خېيىم ـ خەتەرگە يولۇقۇپ قالساڭ، مەندىن كۆرمە ئەمىسە.

ـــ كېرەك يوق، مەن بۇ قوش ئايپالتامنى ئالغاچ بارمەن، كەم دېگەندە، بىرەر مالۇ ئەبلەخمالۇ كاللىسىنى ئالمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ئاتامانلار پاراقلاپ كۇلۇشۇپ كەتتى. ئۇنى زادىلا سۆزگە كۆندۈرگىلى بولمىدى، شۇ كۇنى سادىق مەردلەر سارىيىدا ئۇزىتىش مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى، كەچتە ھەرقايسىسى ئۆز قونالغۇلىرىغا قايتىپ، ئارامليرىنى ئېلىشتى، ئەتىسى ئەتىگەندە ۋۇ يۇلۇ يۇك ـ تاقىنى تەخلىدى ۋە لى كۇينى خىزمەتكار راھىب سۈپىتىدە ياساندۇرۇپ، يۇك ـ تاقلارنى كۆتۈرتۈپ، تاغدىن چۈشۈشكە ھازىرلاندى، سۇلۇ جيالۇ باشلىق ھەممە ئاتامانلار ئۇزىتىپ جىنشاتەنگە باردى ۋە ۋۇ يۇڭغا يوللاردا سەگەك بولۇش، لى كۇيغا ئاگاھ بولۇش توغرىسىدا قايتا ـ قايتا تاپىلىدى. ۋۇ يۇلۇ بىلەن لى كۇي ھەممىسى بىلەن خوشلىشىپ تاغدىن چۈشۈپ كەتتى، سۇلۇ جيالۇ قالغانلارنى ئېلىپ تۇراغا قايتتى.

ئەمدى ۋۇ يۇلۇ بىلەن لى كۇيغا كېلەيلى، ئۇلار ئىككىسى يۇقىرى ئاستانىگە قاراپ ماڭغىلى تۇت ـ بەش كۇن بولۇپ قالدى، ھەر كۇنى قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن بىرەر سارايغا چۈشۈپ، ئەتىسى تالۇ ئېتىش بىلەنلا ناشتا قىلىپ يەنە يولىغا ماڭدى. يوللاردا لى كۇي ۋۇ يۇڭنى خېلى قاقشاتتى، ئۇلار مۇشۇنداق بىرنەچچە كۇن يول مېڭىپ، ئاخىر يۇقىرى ئاستانىگە يېتىپ كەلدى ۋە ئاستانىنىلۇ چېتىدىكى بىر سارايغا كېلىپ چۈشتى، شۇ كۇنى ئاخشىمى لى كۇي تاماق قىلماقچى بولۇپ ئاشخانىغا كىردى، ئاشخانىدا ئۇ سارايۇەن بالىنى ئۇرۇپ ـ دۇمبالاپ ئېغىز ـ بۇرۇنلىرىنى قان قىلىۋەتتى. سارايۇەن بالا شۇئان ھۇجرىغا كىرىپ:

ـــ سىزنىلۇ ھېلىقى گاچا شاگىرتىڭىز ئەسكى نەرسىكەن، مەن ئوچاققا ئوت يېقىشقا سەل كېچىكىپ قاپتىمەن، ئۇرۇپ دۇمبالاپ ئېغىز ـ بۇرنۇمنى قان قىلىۋەتتى، ـــ دەپ دادلىدى ۋۇ يۇڭغا.

ۋۇ يۇلۇ ئۇنىڭغا دەرھال ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ، لى كۇينى

يامانلاپ بەردى ۋە ئۇنىڭغا ئون تىزىق يارماق بېرىپ ئاران تەسلىكتە قۇتۇلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. شۇ كېچىسى ئۆتتى، ئەتىسى ئۇلار تاڭ ئېتىشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ تاماق ئېتىپ يېيىشتى، ئاندىن ۋۇ يۇڭ لى كۇيىنى ھۇجرىغا چاقىرىپ كىرىپ:

— سىز ماڭا چاپلىشۋالدىڭىز، مېنى يول بويى قاقشىتىپ كەلدىڭىز ! بۇگۈن شەھەرگە كىرىمىز، ئۇ يەر ئوينىشىدىغان يەر ئەمەس، شۇ يەردىمۇ مېنى قاقشىتىپ جېنىمغا زامىن بولىدىغان ئىشنى قىلسىڭىز زادى يول قويمايمەن ! — دەپ تاپىلىدى.

— ھەرگىز، ھەرگىز ! — دېدى لى كۇي.

— مەن ئەمدى سىزگە ئىشارەت قىلىپ، بېشىمنى شۇنداق بىر چايقايدىكەنمەن، شۇ زامان قىمىرلىماستىن شۇك تۇرىسىز، — دەپ جېكىلىدى ۋۇ يۇڭ.

لى كۇي غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلماستىن ماقۇل بولدى.

ئىككىسى سارايدا ياسىنىپ ـ جابدۇنۇپ تەييار بولدى: ۋۇ يۇڭ بېشىغا يوغان قارا تاۋار ياغلىق چىگىدى، ئۇچىسىغا ئۇزۇن قارا قۇشقۇل يېپەكتىن جەندە كىيىدى، ئالماچ گۈلۈك بەلباغ باغلىدى، پۇتىغا باشلىقى تۇز كەلگەن قارا رەڭلىك لاتا مەسە كىيىدى، قولىغا ئالتۇن يالتىلغان قوڭغۇراقلىق مىس ھاسا تۇتتى. لى كۇي بولسا تىكەندەك يىرىك چاچلىرىنى پاخپايتىپ، ئىككى تۇرمە بىلەن تۇرمەكلەپ قويدى، قاپلاندەك قاپقارا گەۋدىسىگە قىسقا چەكمەن كەمزۇل كىيدى، ئېيىقلارنىڭكىدەك توم بېلىگە ئالماچ چۇچىلىق پوتا چىگدى، پۇتىغا تاغلاردا كىيىدىغان قوپال بىر ئۆتۈكنى ساپتى، قولىغا بېشىدىن ھالقىپ تۇرىدىغان ئۇزۇن بىر تاياقنى ئالدى، تاياق ئۇچىغا قەغەزدىن ياسالغان بىر بەلگە ئېسىلغان ۋە ئۇنىڭغا: «تەقدىر ـ پېشانەڭگە پۈتۈلگەننى يېشىپ بېرىمەن، ھەققىگە بىر سەر تەڭگە ئالىمەن» دەپ يېزىلغانىدى. ئىككىسى مۇشۇنداق ياسىنىپ، ھۇجرىسىنى قۇلۇپلاپ سارايدىن چىقتى ـ دە، ئاستانىنىڭ تۆۋەن قووۇقىغا

قاراپ ماڭدى. بىر چاقىرىم ماڭمايلا، يىراقتىن شەھەر قوۋۇقى كۆرۈندى. بۇ شەھەر شۇنداق كىلىشكەن شەھەر ئىدىكى، ئۇنىڭ قانداقلىقىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ.

نەزم

سېپىللىرى بەك ئېگىز، خەتەر جايغا قۇرۇلغان،
ئەتراپىنى ياقىلاپ لەخمە ـ خەندەك ئويۇلغان.
چۆرىسىگە قاتمۇقات تىكەن ـ توسۇق ئورنىتىپ،
يول ئاغزىغا بەش قولدەك قاشا ـ تاملار قويۇلغان.
كۆكنى سۆيگەن ھەيۋەتلىك ئېگىز راۋاق ئۇستىدە،
ناغرا ـ دۇمباق گۈمبۇرلەپ، يەلپۇنىدۇ تۇغ ـ نىشان.
سانجاق ـ سانجاق قادالغان تۈپتۈز سېپىل تېمىغا،
ئۆتكۈر قىلىچ ـ نەيزىلەر، پولات شەمشەرۇ يالمان.
پۇل ـ ئاشلىققا بىھېساب تولۇپ ياتقان بۇ شەھەر،
ئاھالىسى بایاشات، بەزمە، ئىشرەت قاينىغان.
شاد ـ خۇراملىق ئىلكىدە مەغرىب ـ مەشرىق تامانى،
ئويۇنخانا ئىچىدە نەغمە ـ ناۋا ياڭرىغان.
مىڭلىغان بەگ ـ تۆرىلەر قورال تۈتۈپ راسلىنىپ،
ساقلاپ ياتار قەلئەنى بولۇپ ھىمات ـ پاسىبان.
تولغان پەۋەس گەزمالغا دۈكان ـ ساراي، رەستىلەر،
كۈرمەك پۈقرا ياشايدۇ قۇرۇپ مۇندا ئۆي ـ ماكان.

بۇ چاغلاردا جاھانىڭ ھەممە يېرىدە ئوغرى ـ قاراقچى كۆپىيىپ كېتىپ، ئايماق دىيار ۋە ناھىيەلەرنىڭ ھەممىسىنى چېرىكلەر ساقلاپ ياتاتتى. يۇقىرى ئاستانە بولسا خېبىيدىكى ئەڭ مۇھىم جاي بولغانلىقتىن، لىياڭ مىرزىبەگ بۇ شەھەرنى نۇرغۇن چېرىك بىلەن ساقلاپ ياتاتتى، ئۇنداق تۇرسا، بۇ يەردە تەرتىپ ـ ياساقنى بوش دېگىلى بولامتى؟

گەپنى يەنىلا ۋۇ يۇڭ بىلەن لى كۆيدىن ئاڭلاڭ. ئىككىسى لاغايلاپ مېڭىپ قوۋۇق ئالدىغا كەلدى. قوۋۇق ساقلاۋاتقان ئەللىكچە چېرىك قوۋۇققا قاراۋاتقان بىر سىپاھبەگ ئەتراپىغا ئولىشىپ تۇراتتى، ۋۇ يۇڭ كېلىپ تەزىم قىلدى.

ــ قايىاقتىن كەلدىڭىز خەلىپىتىم؟ ــ دەپ سورىدى چېرىكلەر.

ــ پېقىرنىڭ ئېتى جاڭ يۇڭ، ماۋۇ شاگىرتىمنىڭ ئېتى لى بولىدۇ. يۇرت ئارىلاپ، پال بېقىش بىلەن كۈنىمىزنى ئالىمىز، شۇنداق قىلىپ، مانا بۇ شەھەر ـ ئەزىمگە كېلىپ قالدۇق، بۇ يەردىمۇ كىشىلەرگە پال ئېچىپ بېرىمىز، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ جاۋابەن.

ئۇ شۇنداق دەپ قوينىدىن يالغان يول خەتنى ئېلىپ چېرىكلەرگە كۆرسەتتى.

ــ بۇ شاگىرتىڭىزنىڭ كۆزى خۇددى ئوغرىلارنىڭ كۆزىگە ئوخشايدىكەن ! ــ دېدى چېرىكلەر.

لى كۆي بۇنى ئاڭلاپ ئەلپازىنى بۇزاي دەپ تۇرۇشىغا، ۋۇ يۇڭ ئالمان ـ تالمان بېشىنى چايقىدى، لى كۆي دەرھال بېشىنى تۆۋەن سېلىپ شۇڭ تۇردى. ۋۇ يۇڭ ئالدىغىراق كېلىپ، قوۋۇق باقار چېرىككە ئۆزىرىخاھلىق ئېيتتى:

ــ پېقىر ئىچىمدىكىنى بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتىپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىۋاتىمەن ! مېنىڭ بۇ شاگىرتىم ھەم گاس، ھەم گاچا، ئۇنىڭدا قارا كۈچ دېسە بار، ئۇ ئۆيىمىزدىكى خىنىزات① لاردىن بولغاچقا، ئۆزۈم بىلەن بىللە ئېلىپ چىقماي بولمىدى. ئۇ قائىدە ـ يوسۇن دېگەننى بىلمەيدىغان بىرنەرسە، ھەرقايسىڭلاردىن ئۇنىڭ گۇناھىنى تىلەيمەن.

ۋۇ يۇڭ بۇ گەپلەرنى دېدى ـ دە، خەيرلىشىپ يۇرۇپ كەتتى. لى كۆي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن پۇتلىرىنى ئېگىز ـ ئېگىز

① خىنىزات ــ مالاي، چاكار دېگەن مەنىلەردە.

كۆتۈرگىنىچە ئاستا دەسسەپ ماڭدى. ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە مېڭىپ شەھەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا يېتىپ كەلدى. ۋۇ يۈك قولىدىكى قوڭغۇراقلىق ھاسىسىنى لىڭشىتىپ، مۇناجات ئوقۇدى:

گەن لو بۇرۇن بېيىغان، زى يا ئىشى ئوڭمىغان،
پېڭ زۇ بىلەن يەن خۇينىڭ ئۆمرى ئوخشاش بولمىغان.
فەن دەن ئۆتتى غۇربەتتە، شى چۈك راھەت، ئىشرەتتە،
شۇنداق ئۆتتى بۇ ھايات، بىرى باي، بىر نامرات،
يىللار ئۆتتى، كۈن ئۆتتى، تەقدىرمۇ شۇنى پۈتتى.

ۋۇ يۈك يەنە داۋاملاشتۇردى:

ماڭا ئايان ھەممىسى: تىرىلمىكىڭ، ئۆلمىكىڭ،
بولۇپ گاداي، خاكسار ياكى دەۋران سۈرمىكىڭ.
دېسەڭ ماڭا پۈتۈلمىش، قانداق تەقدىر ـ ئىرادە،
قوي ئالدىمغا كۆموش ـ زەر ھىممەت بىلەن زىيادە.

ئۇ مۇناجاتنى ئوقۇۋېتىپ، قوڭغۇرىقىنى جاراڭلىتىپ قوياتتى. ئەللىك ـ ئاتمىشچە ئۇششاق بالا يۈگۈرۈشۈپ، كۈلۈشۈپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىغا كىرىۋالدى. ئۇلار بۇرۇلۇپ لۇ تۆرىنىڭ گۆرۈخانىسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى، ۋۇ يۈك بۇ يەردە يەنە مۇناجات ئوقۇدى ۋە ئۆزىچە كۈلۈپ كەتتى، شۇئان يەنە كەينىگە ياندى، ھېلىقى ئەگىشىۋالغان بالىلار چۇرقىرىشىپ كەتتى. لۇ تۆرە ئۆز گۆرۈخانىسىنىڭ ئايۇنىدا ئولتۇرۇپ، گۆرۈكەشلەرنىڭ ھېساباتىنى كۆزەتمەكتە ئىدى؛ بىردىنلا كوچىدىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ گېزەكچىنى چاقىرىپ:

ـــ نېمە ۋاراڭ ـ چۇرۇك بۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ تازا قىزىقچىلىق بولۇۋاتىدۇ تۆرەم ! ـــ دەپ جاۋاب قىلدى گېزەكچى، ـــ كوچىدا باشقا ياقتىن كەلگەن بىر پالچى مولام

پال باقمەن دەپ يۇرۇپتۇ. بىر سەر كۆموشكە بىر قېتىم پال ئاچىدىكەن، ئۇنىڭغا كىم چىدىغۇدەك، ئارقىسىدىن بىر شاگىرتى ئەگىشىپ مېڭىپتۇ، بەئەينى بىر ئېيىق، مېڭىشلىرىمۇ يوچۇنلا، ئۇششاق بالىلار ئارقىسىغا كىرىۋېلىپ، كۆلۈشمەك قىلىپ يۇرۇپتۇ.

— چوڭ گەپ چىققان يەردىن چوڭ ئىش چىقىدۇ، ھەي گېزەكچى، چاقىرىپ كىر ئۇنى، — دەپ بۇيرۇدى لۇ جۇنيى.

— ھوي خەلپىتىم، تۆرەم سىزنى چىللايدۇ، — دەپ چاقىردى ژۇ يۇڭنى گېزەكچى ئالمان ـ تالمان چىقىپ.

— مېنى چىللىغان كىم؟ — دېدى ژۇ يۇڭ.

— لۇ تۆرەم چىللاۋاتىدۇ، — دېدى گېزەكچى.

ژۇ يۇڭ شاگىرتىنى ئېلىپ كەينىگە بۇرۇلدى ۋە مىلەڭزىنى قايىرىپ ھويلىغا كىردى، كىرىپ لى كۇينى غاز بويۇنلۇق ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئۆزى بۇرۇلۇپ ئالدىغىراق باردى، قارىسا لۇ تۆرە تۇرۇپتۇ. بۇ ئادەمنى قانداق تۇستىكى ئادەمكىن دەۋاتىدىغانسىز، بۇ ھەقتە بىركىم مۇنداق بىر نەزم پۈتكەنكەن:

كۆزلىرى يۇلتۇز كەبى چاقناپ تۇرار،
قاپقارا قاشى قەلەمدەك بەرق ئۇرار.
قامىتى زور، گۈرزى چۈشمەس قولىدىن،
پىر ئۆتەلمەس ئەجدىھادەك بويىندىن.
ئېسىلزادە ئاتالغاندۇر نەسەب ـ ئاتى،
ئەمەس ھەرگىز رەئىيەت پۇشتىدىن زاتى.
جەڭگاھقا قۇيۇن ئوخشاش ئۆزىن ئاتقان،
سوقۇپ تۇمەن لەشكەرلەرنى يېڭىش تاپقان.
قەلبى ئارا ۋاپادارلىق تولۇپ تاشقان،
ئىرادىسى ھەم غەيرىتى كۆكتىن ئاشقان.

مەردلىك دەپ، مال ـ مۇلۈك، بايلىقتىن كەچكەن،
داڭقى ھەم شۆھرىتى ئەلگە پۈر كەتكەن.
لۇ تۆرەم مۇبارەك نامى ھۆرمەتلىك،
بوز تۇلپار لەقمى ئەلدە شۆھرەتلىك.

ۋۇ يۈڭ ئالدىغىراق كېلىپ سالام بەردى، لۇ جۇنيەمۇ ئېگىلىپ سالام قايتۇردى ۋە:

— خەلىپىتىم، قەيەردىن بولىسىز؟ ئىززەتلىك نامىشەرىپىڭىز كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىرنىڭ ئېتى جاڭ يۈڭ بولىدۇ، لەقمىم مولا تاپاق، يۇرتۇم شەندۇڭ، غايىب ئىشلارغا پال ئاچالايمەن، ھەركىمنىڭ قاچان تىرىلمىكى ۋە ئۆلمىكىنى، باي ياكى گادای بولمىقىنى ئېيتىپ بېرەلەيمەن، كىمكى پال سالدۇرماق بولىدىكەن، ئاۋۋال بىر سەر كۈمۈشنى ئالدىمغا قويمىقى كېرەك، ئاندىن پال ئاچىمەن، — دېدى ۋۇ يۈڭ.

لۇ جۇنيى ئۇنى ئارقا ھويلىدىكى بىر ھۇجرىغا باشلاپ كىردى، ھۇجرىغا كىرىپ ئۆز قۇرامى بويىچە ئولتۇرۇشتى. چاي قۇيۇلغاندىن كېيىن لۇ جۇنيى پال ھەققى ئۈچۈن گېزەكچىنى بۇيرۇپ بىر سەر كۈمۈش ئالدۇرۇپ چىقتى ۋە پالچىغا قاراپ:

— خەلىپىتىم، تەلىيىمگە بىر قاراپ بېقىڭ، قانداق چىقاركىن، — دېدى.

— ئاۋۋال تۇغۇلغان ئاي ـ كۈنلىرىنى ئېيتىپ بەرسىلە تەخسىر، ئاندىن پال ئاچاي، — دېدى ۋۇ يۈڭ.

— خەلىپىتىم، — دەپ سۆز باشلىدى لۇ جۇنيى، — ئالىيجانابلار يامانلىقنى سورايدۇ، ياخشىلىقنى سورىمايدۇ، سىز مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن قانداق ھالاۋەت كۆرىدىغانلىقىمنى ئەمەس، قانداق پالاكەتلەرگە يولۇقىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا بولىدۇ. مەن بۇ يىل ئوتتۇز ئىككى ياشقا كىردىم، مەن جيازى يىلى، ئىككىنچى ئاينىڭ ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەنده

تۇغۇلغان.

ۋۇ يۇڭ بىر تۇتام تۆمۈر قۇمىلاقنى چىقىرىپ شىرەنىڭ ئۇستىگە تىزىپ پال سېلىشقا كىرىشتى، ئۇ يەنە قۇمىلاقلارنى يىغىپ شىرەگە بىر ئۇرۇپ، «ئاپلا!» دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

— ھە، ھە، نېمە يامانلىق، نېمە ياخشىلىق بار ئىكەن؟ — دەپ سوراپ كەتتى لۇ جۇنيى چۆچۈپ.

— خوش تەخسىر، ئەگەر كۆڭۈللىرىگە كەلمىسە، ئۆز ئەينىنى ئېيتىپ بېرىمەن، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— خەلىپىتىم، سىزنىڭ قايمۇققانلارغا يول كۆرسىتىپ بېرىدىغانلىقىڭىزغا ئىشىنىمەن ئەلۋەتتە، ئېيتىۋېرىڭ، ھېچقىسى يوق، — دېدى لۇ جۇنيى.

— تۆرەم، ئۆزلىرى يۈز كۈنگە بارماي، بىر قانلىق ۋەقەگە يولۇقمىدىكەنلا، ئۆي ـ بىساتلىرىدىن ئايرىلىپ، قىلىچ ئاستىدا ئۆلگۈدەكلا، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— خەلىپىتىم، سىز يېڭىلىشۋاتىسىز، پېقىر ئاستانىدە تۇغۇلۇپ باي ـ بايلىقات بىر ئائىلىدە ئۆسكەن ئادەممەن؛ ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ، بىزنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادىمىزدىن قانۇن ـ ياساقنى بۇزغان بىرمۇ يامان ئەر چىققان ئەمەس، ئىككىنچى قېتىم ئەرگە تەگكەن بىرمۇ ئايال چىققان ئەمەس؛ تېخىمۇ مۇھىمراقى، مەن ھەرقانداق ئىشنى سالماقلىق بىلەن قىلىمەن، قانۇن ـ ياساققا سىغمايدىغان ئىشلارنى ئەسلا قىلمايمەن. ھالال بولمىغان مالغا قول تەگكۈزمەيمەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق، نېمىشقا قانلىق ۋەقەگە يولۇقىدىكەنمەن؟ — دېدى لۇ جۇنيى كۈلۈپ.

ۋۇ يۇڭ تەرىنى ئۆزگەرتىپ، ھېلىقى بىر سەر كۈمۈشنى غاچچىدە قايتۇردى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشقا تەمشەلدى ۋە ئارمان بىلەن:

— دۇنيادا ھەممىلا ئادەم خۇشامەتچىلىكنى ياخشى كۆرىدىكەن! بوپتۇ، بوپتۇ! بولمىسا مېنىڭ دەۋاتقانلىرىم شۇنچە تۇغرا، شۇنچە ئېنىق، ئادەم بالىسى راست گەپنى يامان گەپ دەپ

بىلىدىكەن، بولدى، پېقىرغا رۇخسەت قىلسىلا تەخسىر، ــ دېدى.

ــ ئاچچىقىڭىزدىن يېنىڭ، خەلپىتىم، ــ دېدى لۇ جۇنيى، ــ گەپلىرىڭىز ئورۇنلۇق، كۆرسەتمىڭىزگە ئەمەل قىلىمەن، بايا دېگەنلىرىم چاقچاق.

ــ پېقىر گەپنىڭ پوسكالىلىسىنى ئېيتىمدىغان ئادەم، كۆڭۈللىرىگە كەلمىسۇن ! ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ ئەمدى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاي، بار گەپنىڭ ھەممىسىنى دەڭ، يوشۇرۇپ قالماڭ، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ تۆرەم، ئۆزلىرى زوۋۇلىلىرى چوڭ ئۇزۇلگەن ئادەم ئىكەنلا، تەقدىر ـ تەلەيلىرى ئەزەلدىن ئوڭ كەلگەنىكەن، پەقەت بۇ يىلىلا تەتۇر كېلىپ قېلىپ، پېشكەللىك گىرۇپكىگە بېرىپ قاپتىلا، مۇشۇ يۇز كۈن ئارلىقىدا ئۆزلىرىگە بىر ھادىسە بولغۇدەك، باشلىرى بىلەن تەنلىرى ئىككى جايدا ياتقۇدەك. بۇ ئەزىل قىسمەتتە شۇنداق پۈتۈلۈپتۇ، قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمىغۇدەك، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىلى زادىلا بولماسمۇ؟ ــ دەپ سوردى لۇ جۇنيى.

ــ پەقەت بىرلا ئامال بار، ــ دەپ جاۋاب قىلدى ۋۇ يۇڭ تۆمۇر قۇملاقنى چېچىپ، ــ ئۇ بولسىمۇ كۈنچىقىش تۆۋىنىدە مىڭ چاقىرىم يىراقراق كېلىدىغان بىر يەر بار. شۇ يەرگە كەتسىلە، بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلغۇدەكلا، بۇ يەر سەل خەتەرلىك بولسىمۇ، لېكىن چوڭ زىيان بولمىغۇدەك.

مۇبادا مەن بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلۇپ كېتەلىسەم، سىزگە كۆپ ئىلتىپاتلار قىلاتتىم، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ سىلىنىڭ تەقدىر ـ تەلەيلىرىگە پايدىلىق بىر قوشاق بار، پېقىر بۇنى تۆرەمگە ئېيتىپ بېرەي، تامغا يازدۇرۇۋالغايلا؛ كېيىنكى كۈنلەردە مېنىڭ دېگىنىمدەك چىقىپ قالسا، پېقىرنىڭ ئاقىللىقىنى شۇ چاغدا بىلىپ قالۇرلا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

لۇ جۇنيى دۇۋەت ـ قەلەم ئالدۇرۇپ كەلدى، ۋۇ يۈك قوشاقنى ئوقۇدى، لۇ جۇنيى ئاق تامغا يازدى:

قومۇشلۇق سايازى ئىچرە بىر كىچىك قولۋاق تۇرار،
باتۇر ـ ئەزىمەتلەر بۇنىڭغا گاھ كېلىپ سەيلە قىلار.
مەردۇمەردانلار بىلىپ قالسا مەگەر بۇ قائىدىنى،
تۇتسا تەتۇر يول ئۇلار تىنچلىق ـ ئامانلىق يار بولار.

لۇ جۇنيى يېزىپ بولۇشىغا، ۋۇ يۈك قۇمىلىقنى يىغىشتۇرۇپ تەزىم قىلدى ـ دە، مېڭىشقا تەرەددۇتلاندى.
ـــ خەلىپىتىم، يەنە بىر ئاز ئولتۇرۇڭ، چۇشنى ئۆتكۈزۈپ ئاندىن مېڭىڭ، ـــ دېدى لۇ جۇنيى.
ـــ خوش، تۆرەمنى كۆپ جۇڭاتتىم، ئوقىتىمدىن قالماي، باشقا بىر كۇنى كېلىپ يوقلاپ كېتەرمەن، ـــ دېدى ۋۇ يۈك ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ يولغا ماڭدى. لۇ جۇنيى ئىشىك تۇۋىگىچە ئۇزىتىپ كەلدى، لى كۇي تايىقىنى ئېلىپ ئىشىكتىن چىقتى، ۋۇ يۈك خەلىپەت لۇ جۇنيى بىلەن خوشلاشتى ـ دە، لى كۇينى باشلاپ ئۇدۇل شەھەرنىڭ سىرتىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى، مېڭىپ ـ مېڭىپ سارايغا يېتىپ كەلدى ۋە ياتاق، تاماق پۇللىرىنى تۆلەپ، يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇردى، لى كۇي پال تاختىسىنى ئالدى، ئىككىسى سارايدىن چىقتى، ۋۇ يۈك كېتىۋېتىپ:
ـــ چوڭ ئىش پۈتتى ! ئەمدى بىز كېچىلەپ مېڭىپ تاغ تۇراغا يېتىپ بېرىشىمىز كېرەك ۋە دام ـ تۇزاق راسلاپ، لۇ جۇنيىنى كۇتۇپ تۇرۇشىمىز كېرەك، ئۇ قاچانلا بولمىسۇن بارماي قويمايدۇ، ـــ دېدى لى كۇيغا.
ـــ ئەمدى ۋۇ يۈك بىلەن لى كۇينىڭ تۇراغا قايتىپ بارغان ـ بارمىغانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى لۇ جۇنيىدىن باشلايلى، لۇ جۇنيى پالىنى سالدۇرغاندىن كېيىن قورقۇپ ئەنسىرەپ، زادى خاتىرجەم بولالمىدى، ئۆزى ساماۋى ئەختەر بولغاچقا، بۇ

گەپلەرنى ئاڭلاپ تاقىتى تاق بولدى، ئۇ مەسلىھەت سورىماق بولۇپ، گېزەكچىگە ھەممە غوجىدارلارنى چاقىرتقۇزدى. بىرئازدىن كېيىن ھەممىسى يېتىپ كېلىشتى. باش غوجىدار لى گۇمۇ كەلدى، لى گۇ ئەسلىدە كۇنچىقىش ئاستانىلىك بولۇپ، ئۆزىنىڭ بىر ئاغىنىسىنى ئىزدەپ يۇقىرى ئاستانىگە كېلىپ قالغانىدى، ئەمما ئاغىنىسىنى تاپالماي، سوغۇق قىش كۇنى بولغانلىقتىن، لۇ جۇنيىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توڭلاپ يىقىلىپ چۇشكەنىدى، لۇ جۇنيى ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ ئۆز ئۆيىدە باققانىدى. ئۇ ئايىغى ئىتتىك، يېزىق، ھېسابات ئىشلىرىغا ئۇستا بولغانلىقتىن، لۇ تۆرە ئۇنى ئۆز ئائىلىسىنىڭ غوجىدارى قىلىپ قويدى، بەش يىلدىن كېيىن ئۇنى باش غوجىدارلىققا كۆتۇردى. بۇ ئۆينىڭ ئىچكى ـ تاشقى ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ زىممىسىگە يۇكلەندى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا چوتچى، دەپتەرچى، خەزىنىچى بولۇپ قىرىق ـ ئەللىكچە ئادەم ئىشلەيتتى، بۇ ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى باش غوجىدار دەپ ئاتىشاتتى. بۇگۇن چوڭ ـ كىچىك خىزمەتكارلارنىڭ ھەممىسى لى گۇ بىلەن بىللە كېلىپ ئايۇان ئالدىدا لۇ تۆرىگە سالام بېرىشتى.

ـــ قېنى ئۇ ھېلىقى مېنىڭ ئادىمىم؟ ـــ دەپ سورىدى تۆرەم ھەممىسىگە بىر قارىۋېلىپ.

ئۇنىڭ سوئالى تۇگە ـ تۇگمەيلا، پەلەمپەي ئالدىغا بىر ئادەم ھازىر بولدى. بۇ شۇنداق بىر ئادەم ئىدى:

خۇش پېچىمدۇر قامىتى، يىگىرمە تۆت ـ بەشتە يېشى،
كالپۇكىنىڭ ئۇستىنى، بېسىپ تۇرار سىم بۇرۇتى.
بېلى قىلدەك ئىنچىكە، يوغان ئىدى كەڭ يەلكىسى،
خۇددى قوغۇن شاپىقى، بېشىغا چىگگەن بوغمىچا،
ياقىسى سىم شا كەبى ئاق كۆڭلىكى بار بويىدا.
بېلىدە چۇمۇلە سۇرەتلىك قىزىل كەڭ قۇر پوتا،

سۇس سىرىق بۇلغاردا تىككەن جۇپ ئۆتۈكى پۈتىدا.
چىچىغا ھايۋان سۈرەتلىك چەمبىرەك جىغا قىسىپ،
بوينىنى ئەيلەپتۇ پىنھان خۇش پۇراق دۇردۇن چىگىپ.
ئۇستا نەققاشلار چىرايلىق گۈل ـ چىچەك سىزغان ئىسىل ـــ
يەلپۈگۈچنى بىلىگە ئۇ ئەپتۇ قىيپاش قىستۇرۇپ.

بۇ ئادەم ئەسلىدە يۇقىرى ئاستانىلىك بولۇپ، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى كىچىكىدىلا ئۆلۈپ كەتكەن، لۇ تۆرەم ئۇنى بىقىپ چوڭ قىلغان، ئۇنىڭ تېنى قارەك ئاپىاق بولغاچقا، لۇ جۇنيى گۈل چېكىشكە ناھايىتى ئۇستا بىر نەققاشنى چاقىرتىپ كېلىپ، بەدىنىگە گۈل چەكتۇرۇپ قويغانىدى. ئۇ خۇددى نەقىشلىگەن مەرمەر تۇۋرۇككە ئوخشاپ قالغانىدى، ئەگەر گۈل تەنلىكلەرنى مۇسابىقىگە قويسا، ھېچكىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيتتى. ئۇنىڭ تېنى چىرايلىق نەقىشلەنگەن بولۇپلا قالماستىن، ھەتتا نەي چېلىش، ساز چېلىش، ناخشا ـ قوشاق ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناشقا ئوخشاش ئىشلارمۇ ئۇنىڭ قولىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. خەتنى پارچىلاش، بىر خەتتىن جۇملىنى تېپىش ئويۇنىنى بىلەتتى، ئۇنىڭ قىلالمايدىغان ئىشى، بىلمەيدىغان نەرسىسى يوق ئىدى. جىمى يۇرت، ئايماقنىڭ ۋە خىلمۇخىل ھۇنەر ـ كەسىپلەرنىڭ تىلىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ تېخى ھېچكىمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان يەنە بىر ماھارىتى بار ئىدى: قولىغا ئۇچ تال ئوق بىلەن بىر يانى ئېلىپ ئوۋغا چىقسا، بىر تالمۇ ئوقنى زايە قىلمايتتى. كەچقۇرۇن شەھەرگە قايتىشىدا، كەم دېگەندە بىرەر يۇز جانىۋارنى ئوۋلاپ كېلەتتى. ئەگەر مۇسابىقە ـ بەسلىشىشلەر بولۇپ قالسا، ھەر قېتىملىق تارتۇق ئۇنىڭ بولاتتى. ئۇ شۇنداق زېرەك ئىدىكى، گەپنىڭ بېشى چىقىپ بولغۇچە ئايىغىنى بىلىپ بولاتتى. ئۇ يەن ئۇرۇقىدىن بولۇپ، تۇنجى ئوغۇل ئىدى. ئەمەل نامى چىڭ ئىدى. يۇقىرى ئاستانىلىكلەر ئۇنى ئالىقانات يەن چىڭ دەپ ئاتىشاتتى. بىر

شائىر ئۇنى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزم يېزىپتىكەن:

كالپۇكى قىپقىزىل ئەڭلىك سۇرگەندەك،
كۆزىنىڭ قارىچۇقى سىرلاپ قويغاندەك.
يۈزىنىڭ ئاقلىقى گويا قاشتېشى،
تىغ ئويناش بابىدا يوقتۇر تەڭدىشى.
قىسمىتى پۈتۈلگەن شۇنچە غەيرەتلىك،
دۇنياغا تۇغۇلغان ئاقىل ـ زېرەكلىك.
يارالغان ئالەمگە بۇ قالتىس مەردان،
لياڭشەنلىك ماختايدۇ ئاقىل دەپ هامان.
يى ئايماق مۇقامى ئۇنىڭ ئاغزىدىن ـــ
جاراڭلار ئورۇن ئەپ لياڭشەن باغرىدىن.
هاپىزلىق بابىدا يەككىدۇر ئۆزى،
بەزمە ـ سورۇندا باشتىدۇر رېتى.
ئاڭلىساڭ دۇمبىقى كۆكنى ئالىدۇ،
نەينىمۇ ياڭرىتىپ لەرزان چالىدۇ.
قەلبىڭنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قېتى ـ قېتىدىن،
هېسسىيات قوزغىتار هەربىر يېقىدىن.
ئويناتسا كالتەكنى، ئاتسا تېپەكنى،
چۆچۈتەر ئىقلىملار باتۇرلىرىنى.
هەممە خەق بۇ زاتقا قىلىدۇ هۆرمەت،
ئالىقانات يەن چىڭ دەپ نام بەرگەن شۇ رەت.

لۇ جۇنيىنىڭ ئەڭ يېقىن كۆرىدىغان ئادىمى يەن چىڭ شۇ تاپتا ئايۇان ئالىدىغا بېرىپ سالام دېدى. خالايىق ئىككى قاتار بولۇپ تۇرۇشقانىدى. لى گۇ سول قاتاردا تۇردى، يەن چىڭ ئوڭ قاتاردا تۇردى، لۇ جۇنيى سۆز ئاچتى:

ـــ مەن كېچە پال ئاچتۇردۇم، پالدا ماڭا مۇشۇ يۇز كۈن ئىچىدە بىر قانلىق بالا ـ قازا دۇچ كېلىدىغانلىقى ئايان بولدى،

بۇنىڭغا كۈنچىقىش تۆۋىنىدىكى مىڭ چاقىرىمدىن يىراقراق كېلىدىغان بىر جايغا بېرىپ پاناھدىماقتىن باشقا چارە يوق ئىكەن. كۈنچىقىش تۆۋىنىدە تەيئەن دېگەن بىر ئايماق بار ئىمىش، مەن شۇ يەرگە بېرىشنى ئويلاۋاتىمەن، ئۇ يەردىكى كۈنچىقىش تەيشەن تېغىدا ئۇلۇغ تەڭرىمنىڭ ئالتۇن قەسرىسى بار ئىكەن، بۇ قەسىردە پۈتۈن ئالەمدىكى ئىنسانلارنىڭ ھايات ـ ماماتى، رەنج ـ كۈلپىتى ۋە بەخت ـ سائادىتىگە ياتىدىغان ئىشلار قارىلىدىكەن، مەن شۇ يەرگە بېرىپ، بىرىنچىدىن كۈجە ـ ئىسرىق يېقىپ گۈناھىمنى تىلەيمەن. ئىككىنچىدىن بۇ بالا ـ قازا ئۆتۈپ كەتكۈچە شۇ يەردە پاناھداپ تۇرىمەن. ئۈچىنچىدىن بىرئاز سودا ـ سېتىق قىلغاچ، بۇ جاينىڭ مەنزىرىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرىمەن. لى گۇ سەن ماڭا ئون ئات ـ ھارۋا تەييارلىغىن، ھارۋىلارغا شەندۇڭنىڭ مالىلىرىدىن قاچىلىغىن، يۈك ـ تاقلىرىڭنى يىغىشتۇرۇپ، مەن بىلەن بىللە يولغا چىققىن. يەن چىڭ ئۆيگە قاراپ قالسۇن. ئامبار ـ خەزىنىلەرنىڭ ئاچقۇچىنى بۇگۈنلا يەن چىڭگە ئۆتكۈزۈپ بەر. مەن ئۈچ كۈن ئىچىدە يولغا چىقىپ كېتىمەن.

ـــ يېڭىلىشىۋاتىدىلا غوجام، ـــ دېدى لى گۇ، ـــ كونىلاردىن: «پالچى ـــ پالچى، ئۇنىڭ كەسپى لاپچى» دېگەن بىر سۆز قالغان. پالچىلار يالغان سۆزلەيدۇ، ئۇلارنىڭ گېپىگە ئىشەنمىسىلە، ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئۇرۇقۇمىدىن قورقاتتىلە؟

ـــ بۇ مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگەن، سەن مېنىڭ گېپىمنى يىرما، ئەگەر بىر قازايىقەدەر يېتىپ قالسا ئۇ چاغدا پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا چىقماي قالىدۇ، ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

ـــ غوجام، پېقىر نادان بولساممۇ بىر سۆز ئېيتاي، قۇلاق سېلىپ باقسىلا، ـــ دېدى يەن چىڭ، ـــ شەندۇڭدىكى تەيئەن ئايمىقىغا باردىغان بۇ يول دەل لياڭشەن كۆلىنىڭ يېنىدىن ئۆتىدۇ. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بۇ يەرگە سۇڭ جياڭ باشچىلىقىدىكى بىر سۇرۇك بۇلاڭچىلار ئورۇنلىشىۋېلىپ،

بۇلاڭچىلىق قىلمىدىغان بولۇۋالدى، ئۇلارنىڭ يېنىغا خان لەشكەرلىرىمۇ بارالمايۋاتمدۇ، ئەگەر غوجام بېرىپ كۆجە - ئىسرىق ياقمەن دېسە، جاھان تىنچىغاندا بېرىپ ياققاي. ھېلىقى پالچىنىڭ گەپلىرىگە ئىشەنمىگەي. ئەسلىدە ئۇ لياڭشەن تېغىدىكى بۇزۇقلاردىن بولۇشى مۇمكىن، پالچى بولۇۋېلىپ غوجامنى ئالدىغىنى. ئىستەي، كېچە مەن ئۆيدە بولماي قاپتىمەن، ئەگەر ئۆيدە بولغان بولسام، ئىككى ئېغىز گەپ بىلەنلا ئۇ موللامنىڭ رەسۋاسىنى چىقىراتتىم.

— قۇرۇق گەپ قىلىشما، مېنى ئالدىيالايدىغان كىم ئىكەن ! لياڭشەن كۆلىدىكى ئوغرىلار قانچىلىك نېمىلەر ئىدى. مەن ئۇلارنى بىر تال قورايغا تەڭ قىلمايمەن ! ئەگەر مەن ئۇلارنى ئەتەي تۇتقىلى بارىدىغان بولسام، ھازىرقى ئۆگەنگەن ماھارەتلىرىمنى ئالەمگە نامايان قىلىپ، كاتتا باتۇر، دېگەن ئاتاقنى ئالمىسام ھېسساب ئەمەس ! — دېدى لۇ جۇنيى.

ئۇنىڭ گېپىنى تۇگە - تۇگىمەيلا، دەرپەردىنىڭ ئارقىسىدىن بىر خوتۇن چىقىپ كەلدى. بۇ تۆرەمنىڭ ئاغىچا خېنىمى ئىدى. ئۇنىڭ ياش قۇرامى يىگىرمە بەشلەر ئۆپچۆرىسىدە ئىدى. ئۇ جىيا ئۇرۇقمىدىن بولۇپ، لۇ جۇنيىگە تەگكىلى ئەمدىلا بەش يىل بولغانىدى.

— دادىسى، بايانىن گەپلىرىنى ئاڭلاپ تۇردۇم. قەدىمكىلەر «بىر چاقىرىملىق تالادىن بىر غېرىچلىق ئۆيۈڭ ياخشى» دەپتىكەن. پالچى دېگەن يالغان گەپ قىلىدۇ. شۇنچە چوڭ روزىغارلىرىنى تاشلاپ، ئۇنىڭدىن قورقۇپ، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، يولۇاس بىلەن ئەجدىھانىڭ ئۇۋىسىغا بېرىپ سودا قىلىمەن دېگەنلىرى نېمىسى، ئۆيدىن چىقماي بېھۇدە ئوي - ئەندىشىلەردىن خالىي بولۇپ، پىسەنت قىلماي جىم ئولتۇرسىلا، ئۆزلىرىگە ھېچ بالا كەلمەيدۇ، — دېدى خېنىم ئاغىچا.

— سەن خوتۇن خەق نېمىنى بىلىشىسەن؟ بولمايدۇ دەپ خىرامان يۈرگەندىن، بولىدۇ دەپ سەگەك يۈرگەن ئەلا. بالا - قازا

قەدىمدىن موللا ـ دەرۋىشلەرنىڭ ئاغزىدىن چىققان، ئۇلار ياخشىلىق بولىدۇ دېسە، ياخشىلىق بولىدۇ، يامانلىق بولىدۇ دېسە، يامانلىق بولىدۇ، مېنىڭ دېگىنىم دېگەن، سەنلەر ئەمدى قۇرۇق گەپچىكىنى قويۇش ! ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

ـــ پېقىر جانابلىرىنىڭ دۆلىتىدە، ـــ دەپ يەنە سۆز ئاچتى يەن چىڭ، ـــ ئانچە ـ مۇنچە گۇرزىۋازلىقنى ئۆگىنىۋالدىم. مەن ئۆزۈمنى ماختىمايمەن، ئۆزلىرى بىللە بېرىشنى ئۆتۈنمەن، يوللاردا ئوغرى ـ قاراقچىلار ئۇچراپ قالسا، قىرىق ـ ئەللىكنى جايلىۋېتىشكە قۇربىم يېتىدۇ. لى گۇ ئۆيگە قاراپ قالسۇن، پېقىر ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتلىرىدە بولۇپ باراي.

ـــ مەن سودا قىلىشنى بىلمەيمەن، لى گۇ بىلىشى مۇمكىن، شۇنى ئېلىپ بېرىشىم كېرەك. يەنە كېلىپ ئۇ ماڭا زور تىرەك بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئۆيگە قاراپ قالغىنىڭ تۈزۈك. ھېسابات ئىشلىرىنى باشقىلار قىلىدۇ، سەن ئۆيگە باش بولۇپ تۇرۇپ بەرسەڭلا بولىدۇ، ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

ـــ يېقىندىن بۇيان پۈتۈمگا يەل ئۆرلەپ كەتتى، يىراق يولنى زادى باسالمايمەن، ـــ دېدى لى گۇ.

ـــ «باقسا چېرىكنى مىڭ كۇن، كارغا كېلەر بىر كۇن !» دەپتىكەن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى غەزەپ بىلەن، ـــ مەن سېنى بىللە ئېلىپ ماڭمەن دېسەم، سەن تۇرلۇك باھانىلەرنى كۆرسىتىۋاتسەن، ئەگەر كىمدىكىم ماڭا توسقۇنلۇق قىلىدىكەن، شۇنىڭغا مۇشتۇمۇمنى ئوبدان تېتىتىپ قويىمەن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى ئاچچىقلىنىپ.

لى گۇ قورققىنىدىن تامدەك تاتىرىپ كەتتى، ھېچكىم ئېغىز ئاچالمىدى، ھەممىسى تارقاشتى. لى گۇ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ، نائىلاج يۇك ـ تاقلار بىلەن ئون ئات ـ ھارۋا تەييارلىدى. ئون ھاممال، قىرىق ـ ئەللىك مەدىكار چاقىرىپ، مال ـ دۇنيانى تاڭدۇرۇپ، يۇك ـ تاقلارنى ھارۋىغا باستۇردى. لۇ جۇنيىمۇ تەييار بولدى. ئۇچىنچى كۇنى قەغەز كۆيدۇرۇپ، ئۆيدىكى چوك ـ

كىچىك، ئەر ـ ئايال ھەممە تاۋابىئاتلىرىغا تاپشۇرىدىغىنىنى تاپشۇردى. جېكىلەيدىغىنىنى جېكىلىدى. ئاخشىمى لى گۇنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا ئىككى گېزەكچى بىلەن نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ، شەھەردىن چىقىپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. لى گۇ گەتتى، خوتۇنى ھارۋىلارغا قاراپ كۆز يېشى قىلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە لۇ جۇنيى ئورنىدىن تۇرۇپ يۇيۇندى ۋە كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ ناشتا قىلدى. ئاندىن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئېلىپ ئىچكىرىكى سارايغا كىردى ـ دە، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ روھىغا ئاتاپ كۆجە كۆيدۈردى. يولغا چىقىش ۋاقتىدا، خوتۇنىغا ئۆيگە ياخشى قاراپ خاتىرجەم ئۆتۈپ تۇرۇشنى تاپىلىدى ۋە ئۆزىنىڭ كۆپ بولسا ئۈچ ئاي، ئاز بولسا قىرىق ـ ئەللىك كۈن ئىچىدە قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ـــ دادىسى، ـــ دېدى خېنىم، ـــ يوللاردا ئېھتىيات قىلغايلا، ۋاقتى ـ ۋاقتىدا خەت يېزىپ تۇرسىلا.

ئارقىدىنلا يەن چىڭ كېلىپ سالام بەردى. ئۇنىڭغا تاپىلاپ:

ـــ ئۆيدە سەن قالدىڭ، ھەرقانداق ئىشتا تۇرگۇنىرەك ۋە پۇختىراق بول، تالا ـ تۈزگە چىقىپ كېتىپ، ئۇرۇش ـ تالاش قىلىپ يۈرمە، ـــ دېدى.

ـــ غوجام، ئۆزلىرى سەپەرگە چىقىپ كېتىۋاتسىلا، پېقىر لاغايلاپ يۈرسەم بولامدۇ؟ ـــ دېدى يەن چىڭ.

لۇ جۇنيى گۇرزىسىنى ئېلىپ شەھەردىن چىقتى، بۇ گۇرزىنى تەرىپلەپ بىراۋلار مۇنداق بىر نەزم پۈتۈپتىكەن:

ئېسىلسا تامغا، يا ھاڭغا كۆرۈنگەي قار چېچەكتەك ئاق،
زېمىن ھەم ئەرشتە ئوينالسا، بورانلار چىقىرار ھەر چاغ.
ئۇنىڭدا بولمىغان بىرلە، نە ئۆتكۈر چىش بىلەن تىرناق،
ئۇنىڭ شەكلى ئىدى سۇدىن چىقار ئەجدىھا ـ لەھەڭ سىياق.

لى گۇ ئالدىغا چىقتى، لۇ جۇنيى ئۇنىڭغا:

ـــ سەن ئىككىيلەننى ھەمراھ قىلىپ ئالدىمىزدا مېڭىپتىۇر. پاكىزراق ساراي ئۈچرىسا، تاماق ـ پاماقلارنى ئېتىپ بىزنى كۈتۈپ تۇرغىن، ھارۋىكەش ۋە ھاممالار بارغان ھامان تامىقىنى يېسۇن، بولمىسا سەپرىمىز كېچىكىدۇ، ـــ دېدى.

لى گۇ كالتەكىنى ئېلىپ ئىككى ھەمراھ بىلەن ئالدىدىن يۇرۇپ كەتتى. لۇ جۇنيى بىرنەچچە گېزەكچىنى ئېلىپ ھارۋىلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. يوللاردا لۇ جۇنيى ياپيېشىل تاغلارنى، سۈپسۈزۈك سۇلارنى ۋە كەڭ يولىلارنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدا:

ـــ ۋاھ ـ ۋاھ ! ئۆيۈمدىن چىقماي ئولتۇرسام، نەدىكىنى مۇنداق چىرايلىق مەنزىرىلەرنى كۆرەلەيتتىم، ـــ دەپ ماختىۋەتتى.

قىرىق نەچچە چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن لى گۇ توختاپ، داستىخان راسلىدى ۋە شېرىن ـ شېكەر يېمەكلىكلەرنى قويۇپ، ئۆز غوجىسىغا چۈشلۈك غىزا بەردى. ئاندىن يەنە يۇرۇپ كەتتى. يەنە قىرىق ـ ئەللىك چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن بىر سارايغا يېتىپ كەلدى. لى گۇ توختاپ، ئات ـ ھارۋىلارنى سارايغا چۈشۈرۈپ ئادەملەرگە غىزا، ئاتلارغا يەم ـ خەشەك بەردى. ئارقىدىن لۇ جۇنيى يېتىپ كەلدى. ئۇ ھۇجرىغا كىرىپ گۈرزىسىنى تامغا يۆلەپ قويدى، ئاندىن كىگىز قالپىقىنى قوزۇققا ئاستى، بېلىدىن يان قىلىچىنى يەشتى. كەش ۋە پايپاقلىرىنى يەڭگۈشلىدى، ئاندىن غىزا ـ تاماقلارنى يەپ قونۇپ قالدى. بۇ توغرىدا ئارتۇقچە سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەتىسى ئۇلار ئەتىگەن تۇرۇپ، ئوچاقلارغا ئوت يېقىپ تاماق راسلاشتى، تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ھارۋىلارنى قوشۇپ يەنە يولغا راۋان بولدى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار يوللاردا كېچىسى قونۇپ، كۈندۈزى مېڭىپ، يەنە بىرقانچە كۈن يول ماڭدى. بىر كۈنى بىر سارايغا كېلىپ قوندى ۋە غىزالاندى. ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەن ماڭاي

دەپ تۇرۇشىغا سارايۇەن بالا لۇ جۇنيىگە:

ــ ھەي بېگىم، ئۆزلىرىگە شۇنى ئۇقتۇرۇپ قويايكى، بۇ كىچىك ساريىمىزدىن يىگىرمە چاقىرىم نېرىغا بارمايلا، دەل لياڭشەن كۆلىنىڭ بويىدىكى بىر ئېغىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ قالىدىلا، تاغدا سۇڭ دانىش دېگەن بىر ئاتامان بار، ئۇ كىشى ئۆتەر ــ كېچەر مېھمانلارغا زەرەر يەتكۈزمىسمۇ، ئۇ يەردىن ئاستاغىنا ئۆتۈپ كەتكەنلىرى ياخشى، ھەرگىز ژاراڭ ــ چۇرۇڭ قىلىپ تۇيدۇرۇپ قويۇشمىسلا، ــ دېدى.

ــ خوش، ئەسلىدە مۇنداق گەپ بار ئىكەن ــ دە، ــ دېدى بۇنى ئاڭلىغان لۇ جۇنيى ۋە دەرھال گېزەكچىنى چاقىرىپ كىيىم ساندۇقىنى ئەكەلدۇردى ۋە ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئاچۇرۇپ، ئىچىدىن بىر بوغچىنى ئالدى، بوغچىنىڭ ئىچىدىن تۆت دانە ئاق تۇغنى چىقاردى. ئاندىن سارايۇەن بالىغا تۆت تال قوموش بادرا ئالدۇرۇپ كېلىپ، ھەربىر بادرىغا بىردىن تۇغنى چىگدۇردى ۋە تۇغلارغا تۆۋەندىكىنى يازدۇردى:

يۇقىرى ئاستانلىك لۇ جۇنيى مەرد ــ مەردانىمەن،
قاچىلاپ دۇردۇن ــ تاۋار چىقتىم مانا سەپەرگە مەن.
شۇل قاراقچى ــ ئوغرىلارنى مەن بۇگۈن باغلاپ تۇتۇپ،
كۆرسىتەي باتۇرلۇقۇمنى دەيدىغان ئوي ــ كويدىمەن.

لى گۇ ھەم باشقىلار بۇنى كۆرۈپ قىيا ــ چىياغا چۈشتى.

ــ بېگىم، ئۆزلىرى تاغدىكى سۇڭ ئاتامان بىلەن تۇغقان چىقىپ قالمىسلا يەنە؟ ــ دەپ سوردى سارايۇەن بالا.

ــ مەن يۇقىرى ئاستانىنىڭ بايلىرىدىن تۇرسام، قانداقسىغا بۇ قاراقچىلار بىلەن تۇغقان بولاتتىم ! مەن ئەتەي سۇڭ جياڭ دېگەن ئوغرىنى تۇتقىلى كەلدىم ! ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ بوشراق گەپ قىلىسلا بېگىم، پېقىرغا بالا تېپىپ بەرمىسىلە، بۇ ئوينىشىدىغان يەر ئەمەس ! ئون مىڭ چېرىكنى

باشلاپ كەلگەنلىرى بىلەنمۇ ئۇنىڭ يېنىغا بارالمايلا، ــ دېدى سارايۇەن بالا.

ــ پوق يېمە ! سەنمۇ بۇ قاراقچىلار بىلەن بىر ئىكەنسەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى لۇ جۇنيى.

سارايۇەن بالا زار ـ زار قاقشىدى. ھامماال ـ ھارۋىكەشلەرمۇ ھەس ـ ھەيران بولۇپ ھاڭۋىقىپ قالدى. لى گۇ يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ:

ــ غوجام، مۇشۇ بىچارىلەرگە ئىچىلىرى ئاغرىسۇن ! ئامان ـ ئېسەن يۇرتىغا كېتىۋالسۇن، ئەگەر شۇنداق بولسا، ھەج ـ تاۋاپ قىلغاندىنمۇ ئارتۇق ساۋابلىق ئىش قىلغان بولاتتىلا ! ــ دېدى يېلىنىپ.

ــ سەن نېمىنى بىلىسەن ! بۇ قوتۇر قۇشقاچلار بۇركۇتكە قانداق تەڭ كېلەلىسۇن ! مەن ئۆمرۇم بويى ئۆگەنگەن ماھارىتىمنى ئىشلىتىدىغان جاي تاپالماي يۇرەتتىم، مانا بۇگۇن خويمۇ ئوبدان پۇرسەت كەلدى. بۇنداق ياخشى پۇرسەتتە ماھارىتىمنى كۆرسەتمەي قاچان كۆرسىتەتتىم ! ئاۋۇ ھارۋىلاردىكى تاغارلاردىن بىرنىگە كەندىر ئارغامچا قاچىلاپ قويۇڭلار، مۇبادا بۇ ئوغرىلارنىڭ ئۆلگۈسى كېلىپ مېنىڭ قولۇمغا چۈشىدىغان بولسا، بىر ـ بىرلەپ كاللىسىنى ئالمەن، سىلەر بىر ـ بىردىن باغلاپ ھارۋىغا قاچىلاڭلار، ماللار قالسا قېلىۋەرسۇن، ھارۋىلارنى تەخمۇتەخ قىلىپ قويۇڭلار، ئوغرىلارنى باسىمىز، ئۇلارنىڭ باشلىقىنى تۇتۇپ ئاستانىگە ئېلىپ بارىمىز ـ دە، ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىپ، پادىشاھلىقتىن ئىنئام ـ ئىلتىپات ئالىمىز، مانا شۇ چاغدىلا، مەن مەقسەت ـ مۇرادىمغا يەتكەن بولىمەن. ئەگەر قايسىڭ ئۇنىمايدىكەنسەن، ئالدى بىلەن شۇنىڭ كاللىسىنى ئالمەن، ــ دېدى ۋارقىراپ لۇ جۇنيى.

ھەممىنىڭ ئالدىغا تۆت ھارۋا قويۇلدى، تۆت ھارۋىنىڭ ئۈستىگە تۆت ئاق تۇغ قادالدى؛ قالغان ئالتە ھارۋا ئارقىغا قويۇلدى. لى گۇ بىلەن قالغان خالايىق يىغلاپ ـ قاقشاپ، نائىلاج

ماقۇلغا كەلدى. لۇ جۇنيى قىلىچىنى ئېلىپ، گۈرزىسىنىڭ ئۈستىگە ئورناتتى ۋە ئۈچ يەردىن مەزمۇت قىلىپ چىگدى ـ دە، ھارۋىلارنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ، لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يول ئالدى. لى گۇ بىلەن قالغانلار ئەگرى ـ توقاي تاغ يوللىرىدا بىر قەدەم مېڭىپ، بىر قەدەم توختاپ، دەككە ـ دۈككە بىلەن ماڭدى. لۇ جۇنيى بولسا ھە دەپ ئالدىرايتتى. ئۇلار تاڭ سەھەردە يولغا چىققاندى، پېشىن ۋاقتى بولغاندا، يىراقتىن بىر چوڭ ئورمان كۆرۈندى. ئورمانلىقتا ئادەمنىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان سانسىز يوغان دەرەخلەر بار ئىدى. ئۇلار بۇ ئورمانىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگەندە، ئىسقىرىق ئاۋازى ئاڭلاندى، لى گۇ بىلەن ئىككى گېزەكچى قورقۇپ، قاچىدىغان يەر تاپالماي قالدى. لۇ جۇنيى ھارۋىلارنى بىر ياققا قايرىپ قويدى، ھاممال ـ ھارۋىكەشلەر ھارۋىلارنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ ۋايساشقا باشلىدى.

ـــ مەن ئۇلارنى بابلايمەن، سىلەر كېلىپ باغلاڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى لۇ جۇنيى.

شۇ ئاردا بىردىنلا ئورمان چېتىدىن تۆت ـ بەش يۈز چاپارمەن چىقىپ كەلدى، ئارقىسىدىن جاڭ ـ دۇمباق ئاۋازى ئاڭلاندى. يول ئارقىسىنى توسۇپ، يەنە تۆت ـ بەش يۈز چاپارمەن پەيدا بولدى، ئورمان ئىچىدىن گۈمبۈرلەپ بىر توپنىڭ ئاۋازى چىقىشى بىلەنلا، بىر پالۋان سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇ پالۋان شۇنداق بىر پالۋان ئىدىكى. ھايھات:

قىپقىزىل بوغمىچا چىگگەن بېشىغا،
ئالتۇندا لەرزان گۈل قىستان ئۇنىڭغا.
سۇمۇرغ باش دۇبۇلغا، تۆمۈرده قۇياق،
كەشته تون ياراشقان ئۇنىڭ بويىغا.
قىپقىزىل بويىغان ساقاللىرىنى،
ئارسلاندەك سۇر ـ ھەيۋەت ئۇنىڭ تۇرقىدا.
پىرقىرىتىپ ئويناتسا قوش پالتىسىنى،
قالمىغاي خەقلەرنىڭ ھوشى تېنىدا.

لى كۆي قولىدا قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرۈۋېلىپ:

ــ هاي لۇ تۆره، پېقىر گاچا چاكارنى تونۇدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ ئۇنلۈك ۋارقىرىدى.

ــ مەن ئەزەلدىن سەن قاراقچىلارنى تۇتۇشنى ئويلايتتىم، ــ دېدى لۇ جۇنيى ئۇنى تونۇغاندىن كېيىن ۋارقىراپ، ــ بۈگۈن مانا تۇتقىلى كەلدىم، تېز بېرىپ سۇڭ جيانڭغا ئېيت، تاغدىن چۈشۈپ ئەل بولسۇن ! ئەگەر ئەل بولمايدىكەن، بىرىڭنى قويماي ئۆلتۈرىمەن !

ــ تۆرەم، ــ دېدى لى كۆي قاقاهلاپ كۈلۈپ كېتىپ، ــ سىز بۈگۈن بىزنىڭ مۇشاۋىرىمىزنىڭ قىلتىقىغا چۈشتىڭىز، تېز كېلىپ ئۆز ئورنىڭىزنى تېپىڭ !

لۇ جۇنيى دەرغەزەپ بولۇپ، قولىدىكى قىلىچىنى كۆتۈردى ـ ده، لى كۆي بىلەن ئېلىشقىلى كەلدى. لى كۆيمۇ قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىككىسى ئۈچ قېتىم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا لى كۆي تاۋكادىن شۇرتتىده چىقىپ كەينىگە بۇرۇلدى ـ ده، ئورمان ئىچىگە كىرىپ كەتتى. لۇ جۇنيى قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ئارقىدىن قوغلاشتى، لى كۆي ئورمان ئىچىدىكى دەرەخ ـ چاتقاللار ئىچىده ئۇياق ـ بۇياقىقا قاچقان بولۇپ، لۇ جۇنيىنىڭ ئوغلىنى قاينىتتى. لۇ جۇنيى ئاچچىقىدا ئېتىلىپ ئورمانىڭ ئىچىگە كىردى، لى كۆي ئۇچقانده‌ك چېپىپ، قارىغايلىقىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. لۇ جۇنيى ئۇنى قوغلىشىپ، ئورمانلىقىنىڭ يەنه بىر يېقىغا ئۆتۈپ كەتتى، قارىسا بىرمۇ كىشى كۆرۈنمەيتتى. شۇ يەردىن ئارقىغا يانماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، قارىغايلىقىنىڭ يېنىدىن بىر توپ ئادەم چىقىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى:

ــ توختاڭ تۆرەم، مېنى تونۇدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

لۇ جۇنيى شۇنداق قارىسا، تۆمۈر گۈرزىسىنى تەتۇرىگە تۇتۇپ، قارا جەنده كىيىۋالغان سېمىز بىر شەيخ تۇراتتى.

ــ هەي، نەدىن كەلگەن شەيخ سەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى لۇ

جۇنيى.

— پېقىر گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دېگەن بولىمەن. مۇشاۋىر ھەزرەتلىرىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، سىز تۆرەمنى تاغقا باشلاپ چىقىشقا كەلدىم، — دېدى لۇ جىشېن قاقاھلاپ كۈلۈپ.

— ھۇ يوسۇن - قائىدىنى بىلمەيدىغان پاخشەك! — دەپ تىللىدى لۇ جۇنيى زەردە بولۇپ ۋە قولىدىكى قىلىچىنى كۆتۈرۈپ شەيخكە ئېتىلدى. لۇ جىشېنمۇ تۆمۈر گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئىككىسى ئۇچ قېتىم ئېلىشا - ئېلىشمايلا، لۇ جىشېن لۇ جۇنيىنىڭ قىلىچىنى ئىتتىرىپ تاشلاپ، غاچچىدە ئارقىغا بۇرۇلۇپ كېتىپ قالدى. لۇ جۇنيى ئارقىسىدىن قوغلاشتى. ئەمدىلا يېتىپ كېلىشگە، چاپارمەنلەر ئىچىدىن ۋۇ سۇڭ دەرۋىش چىقىپ، قوش قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىلىپ كەلدى. لۇ جۇنيى شەيخنى تاشلاپ ۋۇ سۇڭ بىلەن توقۇشتى. بۇنىڭ بىلەنمۇ ئۇچ قېتىم ئېلىشا - ئېلىشمايلا، ۋۇ سۇڭ گۈرس - گۈرس دەسسەپ كېتىپ قالدى. لۇ جۇنيى قاقاھلاپ كۈلۈپ:

— ئەمدى سېنى قوغلاشمايمەن. سەن ئوغرىلارنىڭ قوغلاشقۇچىلىكى يوق ئىكەن! — دېدى.

— شۇ ئاردا تاغ ئېتىكىدە ۋارقىراۋاتقان بىرسى كۆرۈندى، ئۇ:

— لۇ تۆرەم، تولا شاشماڭ! سىز «ئادەم سەرسانلىقتىن قورقىدۇ، تۆمۈر ئوتتىن» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمۇ؟ ئاغىمىز قويغان تۇزاقتا چۇشمەي نەگە باراتتىڭىز! — دەپ ۋارقىردى.

— سەن چۇپرەندە كىم بولىسەن! — دەپ ۋارقىردى لۇ جۇنيى.

— پېقىر قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ دېگەن بولىمەن، — دەپ كۈلدى بۇ ئادەم.

— توختا ئوغرى! — دەپ تىللىدى لۇ جۇنيى ۋە قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، لىيۇ تاڭغا ئېتىلدى. ئۇلار ئەمدىلا ئۇچ قېتىم

ئېلىشقانىدى. يان تەرەپتىن بىرى:
ـــ توسقۇنسىز باتۇر مۇ خۇلۇق بۇ يەردە ھازىر ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
ئەمدى لىۇ تاك بىلەن مۇ خۇلۇق ئىككىسى قىلىچىنى ئېلىپ، لۇ جۇنيى بىلەن ئېلىشتى. ئۇلار ئۇچ مەرتەم ئېلىشتى. تازا ئېلىشىۋاتقاندا، بىردىنلا ئارقىدىن ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى. لۇ جۇنيى «ھۇ !» دەپ ۋارقىرىدى. لىۇ تاك بىلەن مۇ خۇلۇق سەكرەپ ـ سەكرەپ بىرقانچە قەدەم ئارقىغا چېكىندى. لۇ جۇنيى پىرىدە ئۆرۈلۈپ ئارقىدىكى پالۋان بىلەن توتۇشتى. بۇ ئاسمان بۇركۇتى لى يىلك ئىدى. شۇ تاپتا بۇ ئۇچ ئاتامان ئۇچ بۇرجەك بولۇپ، لۇ جۇنيىنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى، ئېلىشقانسېرى جانلىنىپ كەتتى. ئۇلار تازا ئېلىشىۋاتقاندا، تاغ ئۇستىدىن جاك ـ دۇمباقنىك ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇچ ئاتامان يېڭىلىپ قالغانىدەك بولۇپ، تەڭلا ئارقىغا ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالدى. ئېلىشىۋېرىپ تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن لۇ جۇنيى ئەمدى قوغلاشمىدى، ئورمان بويىغا كېلىپ ھارۋىلارنى ئىزدىدى. قارىسا ئون ھارۋا ئادەم ـ پادەملىرى بىلەنلا يوق ئىدى. لۇ جۇنيى ئېگىز بىر دۆڭگە چىقىپ، تۆت ئەتراپقا تەكشى سەپسېلىپ قارىدى، قارىسا يىراق بىر تاغنىك ئېتىكىدە بىر توپ چاپارمەن ھارۋىلارنى ئالدىغا سېلىپ، لى گۇ بىلەن باشقىلارنى بىر ـ بىرىگە چېتىپ، ھارۋىلارنىك ئارقىسىغا باغلاپ، جاك ـ دۇمباقلارنى چېلىپ، قارىغايلىقنىك نېرىقى تەرىپىگە ھەيدەپ كېتىۋېتىپتۇ.
بۇنى كۆرگەن لۇ جۇنيى يۇرەكلىرى تىتىلىپ، دەملىرى كېسىلىپ، قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئالدىغا قاراپ ئېتىلدى. ئالاھازەل تاغ باغرىدىن ئانچە ئۇزاققا بارمايلا، ئىككى پالۋاننىك «قاياققا !» دەپ تەڭلا ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى. بۇلارنىك بىرى كۇركە ساقال جۇ تۇك، بىرى قاناتلىق يولۋاس لېي خېك ئىدى. لۇ جۇنيى كۆرۈپ، بار ئاۋازى بىلەن:
ـــ ھاي ئوغرىلار، ئات ـ ھارۋىلىرىمنى قايتۇرۇپ بېرىش !

— دەپ ۋارقىراپ تىللىدى.

جۇ تۇڭ ئۇزۇن ساقىلىنى سىلاپ:

— ھەي لۇ تۆرەم، سىز نېمانداق غەرەز ئۇقمايدىغان ئادەمسىز؟ سىز ئاللىقاچان مۇشاڭبرىمىزنىڭ تۇزىقىغا چۈشۈپ قالدىڭىز. ئەمدى جۇپ قانات چىقىرىپمۇ ئۇچۇپ كېتەلمەيسىز. تۇرايمىزغا تېز كېلىپ، بىزنىڭ قاتارىمىزدىن ئورۇن ئېلىڭ، — دېدى قاقاھلاپ كۈلۈپ.

لۇ جۇنيى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولدى ۋە قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، بۇ ئىككىسىگە قاراپ ئېتىلدى. جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ ئىككىسىمۇ قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا كەلدى. ئۈچ قېتىم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا ئىككىسى غىپىدە ئارقىغا ئۆرۈلۈپ كېتىپ قالدى. لۇ جۇنيى: «بىرەرىنى يىقىتىۋالغان بولسامۇ، ھارۋىلىرىمنى قايتۇرۇۋالغان بولاتتىم» دەپ ئويلاندى ـ دە، ئۆلۈشىگە قارىماي قوغلىشىپ، تاغنىڭ نېرىسىغا ئۆتتى، قارىسا ھېلىقى ئىككى پالۋاننىڭ بىرسىمۇ كۆرۈنمىدى. بىردىنلا تاغ تۆپىسىدىن بۇرغا ـ دۇمباقنىڭ ئاۋازى كەلدى، بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، ساپسېرىق بىر تۇغ شامالدا لەپىلدەپ تۇراتتى. تۇغنىڭ ئۈستىگە «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دېگەن خەتلەر كەشتىلەنگەنىدى. ئۇ بۇرۇلۇپ قارىدى، قارىسا زەر تۇتۇلغان قىزىل تاۋار كۈنلۈك ئاستىدا سۇڭ جياڭ تۇراتتى، سولدا ۋۇ يۇڭ، ئوڭدا گۇڭسۇن شېڭ تۇراتتى. يانداتۇرغان ئىككى يۈزدىن ئارتۇق بىر قاتار ئادەم تەڭلا گۈرۈلدەپ:

— تۆرەم، ياخشى تۇرۇپتىلا ! — دەپ سالاملاشتى. لۇ جۇنيى تېخىمۇ ئاچچىقلىنىپ، ئۇلارنى قول شىلتىپ تۇرۇپ تىللىدى. ۋۇ يۇڭ ھاي بېرىپ:

— ئاچچىقلىرىنى بېسىۋالسىلا تۆرەم. سۇڭ دانىش ئۆزلىرىنىڭ شانۇشەۋكەتلىك نامىلرىنى ئاڭلاپ، ئۇزاقتىن بۇيان بەك قىزىقاتتى. شۇڭا، تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، بىرلىكتە ئۆتۈش ئارزۇسى بىلەن تۆرەمنى تاغقا باشلاپ چىقىش ئۈچۈن، پېقىرنى

جانابلىرىنىڭ ئالدىغا ئالاھىدە ئەۋەتكەنىدى. بۇنىڭغا ئەجەبلەنمىگەيلا تەخسىر، ــ دېدى.

ــ ھۇ چۆرىسى يوق ئوغرىلار، قايسى يۇرىكىڭ بىلەن ئالداشتىڭ! ــ دەپ تىللىدى لۇ جۇنيى.

سۇڭ جياڭ كەينىگە ئۆرۈلۈپ، كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭغا قاراپ قويدى، خۇا رۇڭ ئوقياسىنى ئېلىپ، لۇ جۇنيىگە قارىتىپ تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

ــ لۇ تۆرەم، ئۆزلىرىگە بەك ئىشىنىپ كەتمىسىلە، ئالدى بىلەن خۇا رۇڭنىڭ كارامەتلىك ئوقىنى كۆرۈپ باقسىلا! ــ دېدى ــ دە، ئارقىدىنلا ۋىڭگىدە بىر پاي ئوق ئېتىپ، دەل لۇ جۇنيىنىڭ كىگىز قالپىقىنىڭ ئۈچىدىكى قىزىل پۆپۈكىنى چېچىۋەتتى. لۇ جۇنيى قاتتىق بىر چۆچۈپ ئارقىغا ئۆرۈلۈپ بەدەر قاچتى. تاغ ئۈستىدە داقا ــ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ كەتتى. قارىسا، تېرىككەك چىن مىلك، قاپلانباش لىن چۇڭ بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ، قىيقاس ــ چۇقان كۆتۈرۈپ تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىن چاپتۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ؛ قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو، زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭلارمۇ بىر سۇرۇك لەشكەرنى باشلاپ، قىيقاس ــ چۇقان كۆتۈرۈپ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىن چاپتۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ. لۇ جۇنيى قورقۇشىدا نەگە قېچىشنى بىلەلمەي قالدى. كەچ كىرىپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ پۇتلىرى ئاغرىپ، قورسىقى ئېچىپ، بېشى قېيىپ كەتتى، ئۇ جىلغىغا باردىغان بىر چىغىر يولنى كۆردى ــ دە، شۇ ياققا قاراپ ماڭدى. ئالاھازەل كۈن ئولتۇرۇپ گۈگۈم چۈشكەن بىر چاغدا، يەر يۈزىنى تۇتەك بېسىپ، تاغلارنى تۇمان قاپلاپ كەتتى، ئاي بىلەن يۇلتۇزلارنىڭ يورۇقى خىرەلىشىپ، نېمىنىڭ دەرەخ ــ ئوتلاق ئىكەنلىكىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ مېڭىپ ــ مېڭىپ، ئاخىر يەرنىڭ بىر چېتىگە چىقىپ قالغاندەك بولدى، شۇنداق قارىسا، يازۇيتەن سازلىقىغا كېلىپ قاپتۇ، بۇ يەر ھەممە ئەتراپ كۆز يەتكۈسىز سۇ بىلەن قاپلانغان كەڭ قومۇشلۇق

ئىدى. لۇ جۇنيى كۆككە قاراپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدى ۋە: «ياخشىلارنىڭ گېپىگە كىرمەي، مانا مۇشۇ كۈنگە قالدىم» دەپ ئاھ ئۇردى.

ئۇ تازا بوغۇلۇپ تۇرغاندا، بىردىنلا قومۇشلۇق ئىچىدىن بىر بېلىقچى كىچىككىنە بىر قېيىقنى ھەيدەپ چىقىپ كەلدى، بېلىقچى قېيىقنى توختىتىپ سورىدى:

ـــ ھەي يولۇچى بېگىم، سىزنىڭ يۈرىكىڭىز نېمانداق چوڭ! بۇ لياڭشەن كۆلىنىڭ كىرىپ ـ چىقىدىغان ئاغزى، قانداق بولۇپ يېرىم كېچىدە بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟

ـــ مەن يولدىن ئېزىپ كەتتىم. بىرەر چۈشكۈن تاپالمايۇرمەن، مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قويۇڭ! ـــ دەپ يېلىندى لۇ جۇنيى.

ـــ بۇ يەردىن ئەگىپ خېلى ماڭغاندا، ئاندىن بازارغا يېتىپ بارغىلى بولىدۇ، ئارىلىقى ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم كېلىدۇ، بۇ يول بەك ئەگرى ـ توقاي، ماڭماق قىيىن، ئەگەر سۇ بىلەن بارسىڭىز تۆت ـ بەش يوللا ماڭسىڭىز بېرىپ قالىسىز، ماڭا ئون تىزىق يارماق بەرسىڭىز، قېيىق بىلەن بىرەمدىلا ئاپىرىپ قويىمەن، ـــ دېدى بېلىقچى.

ـــ ئەگەر مېنى سۇدىن ئۆتكۈزۈپ، شۇ بازاردىكى بىرەر سارايغا يەتكۈزۈپ قويسىڭىز، سىزگە تېخىمۇ كۆپرەك ھەق بېرەتتىم، ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

بېلىقچى قېيىقنى ھەيدەپ قىرغاقتا ئېلىپ كەلدى ۋە لۇ جۇنيىنى يۆلەپ قېيىقتا چۈشۈردى، ئاندىن بامبۇك بادرىنى تىرەپ، قېيىقنى ماڭغۇزدى. ئالاھازەل تۆت ـ بەش چاقىرىمچە يول ماڭغاندىن كېيىن ئالدى ياقتىكى قومۇشلۇقتىن بىر پالاقنىڭ شىرىلدىغان ئاۋازى كەلدى، قارىسا بىر قېيىق ئۇچقانەك ئۇزۇپ كېلىۋېتىپتۇ، قېيىقتا ئىككى كىشى بار ئىدى؛ ئالدىدىكىسى قىپىالىڭاچ پېتى بىر بادرىنى تۇتقانىدى، كېيىنكىسى پالاق ئۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، ئالدىدىكىسى بادرىنى توغرىسىغا تۇتۇپ، مۇنداق بىر قوشاق ئېيتتى:

تا ئەزەلدىن مەن ئوقۇپ باققان ئەمەس دەستۇر - كالام،
ئەيلىدىم لياڭشەن كۆلى بويىنى ۋاقتىنچە ماكان.
ۋەھشىي يولۋاسلارنى ئوقيا ئوقىدا ئەيلەپ ھالاك،
گۆشىنى يەمچۇك قىلىپ تۇتماقچىمەن لەھەڭ شۇئان.

لۇ جۇنيى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە لام - جىم دېمەستىن شۇك تۇردى. شۇئاندا يەنە ئوڭ ياقتىكى قومۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن ئىككى ئادەم بىر قېيىقنى ھەيدەپ چىقىپ كەلدى؛ ئارقىدىكىسى خوپ - خوپ دېگەن ئاۋاز بىلەن پالاق ئۇرۇپ كېلىۋاتاتتى؛ ئالدىدىكىسى بولسا بادرىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە ناخشا ئېيتماقتا ئىدى:

تۇغۇلۇپتۇرمەن يۇگەنسىز شۇنچە ئەركىن يېتىلىپ،
خۇلق - مىجەزدە تا ئەزەلدىن ئۆتتى ئۆمرۇم جان قىيىپ.
ۋەجى - دۇنيادىن تەمەيىم يوق مېنىڭ، ئىشقىم ئەمەس،
يۇرىمەن تۇتماققا بوز تۇلپارنىلا مەن بەند قىلىپ.

لۇ جۇنيى ئاڭلاپ ۋاي - دادقا چۈشتى. شۇ ئاردا ئوتتۇرىدىن ئۇچقاندەك ئۇزۇپ يەنە بىر قېيىق چىقىپ كەلدى، قېيىقنىڭ بېشىدا تۆمۇر قاپلىق بىر بامبۇك بادرىنى تەتۇرىگە تۇتقان بىر ئادەم ئۆرە تۇراتتى. ئۇمۇ شۇنداق بىر قوشاق ئېيتتى:

قومۇشلۇق سايازى ئىچرە بىر كىچىك قولۇاق تۇرار،
باتۇر - ئەزىمەتلەر بۇنىڭغا گاھ كېلىپ سەيلە قىلار.
مەردۇمەردانلار بىلىپ قالسا مەگەر بۇ قائىدىنى،
تۇتسا تەتۇر يول ئۇلار تىنچلىق - ئامانلىق يار بولار.

قوشاق ئېيتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇچ قېيىقتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى تەڭلا سالام دېيىشتى. ئوتتۇرىسىدىكى رۇەن شياۋئېر، سول ياقتىكىسى رۇەن شياۋۋۇ، ئوڭ ياقتىكىسى

رۇەن شياۋچى ئىدى. ئۇچ قېيىق تەڭلا بېسىپ كەلدى. لۇ جۇنيى كۆرۈپ تېخىمۇ چۆچۈدى ۋە ئىچىدە مەن سۇ ئۇزۇشنى بىلمىسەم دەپ ئويلاپ، دەرھال بېلىقچىغا:

— مېنى چاپسان قىرغاققا چىقىرىپ قويۇڭ! — دېدى.

— ئۇستۇمدە كۆك ئاسمان، ئاستىمدا يېشىل سۇ، — دېدى بېلىقچى قاقاھلاپ كۈلۈپ، — شۇنياڭ دەرياسىدا تۇغۇلدۇم، لياڭشەن تېغىغا كەلدىم؛ ئات ـ ئۇچۇرۇمنى ئۆزگەرتمەيمەن، لەقىمىم دەريا بۇلغار لى جۇن! ھەي تۆرەم، ئەگەر تەسلىم بولمىسىڭىز، جېنىڭىزدىن ئايرىلىسىز!

— يا سەن تۇرىسەن، يا مەن تۇرىمەن! — دەپ ۋارقىرىدى لۇ جۇنيى قاتتىق چۆچۈپ ۋە قىلىچىنى ئېلىپ، لى جۇننىڭ يۈرىكىگە ئۇدۇللاپ ئېتىلدى، بۇنى كۆرگەن لى جۇن بامبۇك بادرىنى كۆتۈرگەن پېتى مولاق ئېتىپ، پولتۇڭشىدە سۇغا كىرىپ كەتتى. قېيىق سۇ ئۈستىدە لەپەڭشىپ ئايلانغىلى تۇردى، لۇ جۇنيى قىلىچىنى يەنە سۇغا سانجىدى، بىردىنلا قېيىقنىڭ قۇيرۇقى ئاستىدىن بىر ئادەم شۇڭغۇپ چىقىپ: «مەن دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن بولىمەن» دەپ ۋارقىرىدى. ئۇ قولى بىلەن قېيىققا ئېسىلىپ تۇرۇپ، پۇتى بىلەن سۇنى دەسسىگىنىچە قېيىقنى سىڭار يان قىلىپ بىر بېسۈندى، قېيىق ئۆرىتۆپە بولۇپ كۆمتۇرۇلۇپ چۈشتى، باتۇر پولتۇڭلاپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس!

سۇمۇرغ بىلەن ئەجدىھاغا قويۇلدى تۇزاق،
جاھانغا پاتماس باتۇر قاپقاندا شۇ چاغ.

لۇ جۇنيىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش ئىككىنچى باب

يەن چىڭنىڭ غايىب ئوق بىلەن غوجىسىنى قوتقۇزغانلىقى شى شيۇنىڭ بالىخانىدىن چۈشۈپ جازا مەيدانىغا تەگكەنلىكى

ئەلقىسسە، لۇ جۇنيى قالتىس باتۇر بولسىمۇ، لېكىن سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيتتى. شۇ تاپتا دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن قېيىقنى ئۆڭتۈرۈپ تاشلاپ، لۇ جۇنيىنى سۇغا چۆكتۈرۈۋەتتى ـ ده، ئۇنىڭ بېلىدىن قاماللاپ ئالغىنىچە سۇنىڭ تەكتىدىن ئۇدۇلىدىكى قىرغاققا ئۈزۈپ ئاپىرىپ، قولىدىكى قىلىچىنى تارتىۋالدى ـ ده، ئاندىن ئۇنى توپتوغرا قىرغاققا ئىتتىرىپ چىقاردى. قىرغاقتا ئەللىك ـ ئاتمىش ئادەم ئاللىبۇرۇنلا ئوتقاش يېقىپ ساقلاپ تۇراتتى. ئۇلار لۇ جۇنيى قىرغاققا چىقىشى بىلەنلا ئۇنى گۇررىدە ئورىۋېلىپ، ئۇنىڭ يان قىلىچىنى تارتىۋالدى، ھۆل بولۇپ كەتكەن ئۇستىبېشىنى سالدۇرۇپ، باغلاي دەپ تۇرۇشقا، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ بۇيرۇق ئېلىپ كېلىپ:

ـــ ھەي، جانابىي لۇ تۆرەمنىڭ مۇبارەك تېنىگە قول تەگكۈزمەڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئارقىدىن بىر بوغچا قولتۇقلىغان غۇلام كەلدى ـ ده، بوغچىدىن زەرباب تون ئېلىپ، لۇ جۇنيىگە كىيدۈرۈپ قويدى. ئاندىن چاپارمەنلەردىن سەككىزى تەختىراۋان ئېلىپ كېلىپ، لۇ تۆرىنى ئولتۇرغۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى، يىراقتىن يىگىرمە ـ ئوتتۇز جۇپ قىزىل شايى پانۇس كۆتۈرگەن بىر توپ لەشكەر بۇرغا ـ دۇمباقلارنى چېلىپ كېلىۋاتاتتى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۈڭ، گۇڭ سۇڭسۇن شېڭلار باش بولۇپ، ئاتامانلارنى باشلاپ كېلىپ

ئاتتىن چۈشتى. بۇنى كۆرگەن لۇ جۇنيەمۇ ھاپىلا ـ شاپىلا تەختىراۋاندىن چۈشتى. سۇڭ جياڭ باش بولۇپ تىزلاندى. ئاندىن قالغان ئاتامانلارمۇ قاتار بولۇپ تىزلاندى. لۇ جۇنيەمۇ جاۋابەن تىزلىنىپ:

ـــ قولغا چۈشكەن ئىكەنمەن، تېزرەك ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار ! ـــ دېدى.

ـــ تۆرەم، قېنى تەختىراۋانغا مەرھەمەت، ـــ دېدى قاقاھلاپ كۈلۈپ سۇڭ جياڭ.

شۇنىڭدىن كېيىن ھەممەيلەن ئاتلاندى، داقا ـ دۇمباقلارنى ياڭراتقان پېتى ئوچ قوۋۇقتىن ئۆتۈپ، ئۇدۇللاپ سادىق مەردلەر سارىيى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى، ئاندىن لۇ جۇنيەنى شاملار يېقىلىپ، ھەممە يېقى يوپيورۇق قىلىۋېتىلگەن سارايغا تەكلىپ قىلىپ ئەكىرىشتى. سۇڭ جياڭ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە، ئۆزرىخاھلىق بىلەن:

ـــ كەمىنلىرى ئۇلۇغ تۆرەمنىڭ نامىشەرىپىنى ئاللىبۇرۇن ئاڭلىغان، داڭقىلىرى ھازىرمۇ قۇلىقىم تۇۋىدە جاراڭلاپ تۇرىدۇ؛ بەختكە يارىشا، بۈگۈن مۇبارەك جامالىرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىم بەجا كەلدى. ھېلى بۇ باتۇرلىرىم ئۆزلىرىگە تولىمۇ مالامەت يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ، كۆپتىن ـ كۆپ ئەپۇ قىلغايلا، ـــ دېدى.

ـــ ئاغىنىز بىرنەچچە كۈن بۇرۇن مەردلىك يولىدا جەم بولۇپ، تەڭرى يولىنى تۇتماقنى كۆزلەپ، ماڭا بۇيرۇق بەرگەنىدى، مەن شۇ بۇيرۇققا بىنائەن ھەزرەتلىرىنىڭ دەرگاھىغا باردىم، پالچىلىق قىلغان بولۇپ، ئۆزلىرىنى تاغقا گوللاپ ئېلىپ چىقتىم، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ بىر قەدەم ئالدىغا ئۆتۈپ.

شۇنىڭدىن كېيىن سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيىنى بىرىنچى ئورۇنغا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ـــ پېقىر ئىلىم ھەم ئىقتىدارىدا يوق، ـــ دېدى لۇ جۇنيى جاۋابەن، ـــ ئۇقۇشماي سەلتەنەتلىرىگە تېگىپ قويۇپتىمەن، بۇ

گۈناھىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە لايىق تۇرسام، نېمە ئۈچۈن مەن بىلەن چېقىشىلا؟

ــ چېقىشىشقا ناتىۋانمىز، تەھقىق جانابلىرىنىڭ شەۋكىتى ۋە ئىستېداتىغا ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۈرۈشكە بەكمۇ تەشنالىقمىزنى ئىزھار ئەيلىمەكچىمىز، كۆپتىن ـ كۆپ ئارزۇ ـ ئارمىنىمىز شۈلكىم، مەزكۇر ئەرزىمەس تاغ تۇرايىمىزدىن كەتمەي، سەركەردە بولۇپ بەرگەيلا، بىز ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ھەر زامان ـ ھەر ماكاندا سۆزسىز بەجا كەلتۈرگەيمىز، ــ دېدى سۇئ جياڭ تەبەسسۇم بىلەن.

ــ بېشىم كەتسە رازىمەنكى، بۇ تەقدىرگە ئەسلىي تەن بېرەلمەيمەن، ــ دېدى لۇ جۈنيى جاۋابەن.

ــ ئۇنداق بولسا كېيىن مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دېدى ۋۇ يۇئ.

شۈنىڭدىن كېيىن لۇ جۈنيى ھۆرمىتىگە مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام كەلتۈرۈلدى. لۇ جۈنيىمۇ ئامالسىز بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈۋەتتى، ئاندىن چاپارمەنلەر ئۇنى ئىچكىرىكى ھۇجرىغا ئارام ئېلىشقا باشلاپ كىردى.

ئەتىسى سۇئ جياڭ مال ـ ۋارانلارنى سويدۇرۇپ، كاتتا زىياپەت ھازىرلىدى ۋە لۇ تۆرىنى زىياپەتكە تەكلىپ بىلەن ئېلىپ چىقتى؛ ئۇنىمىغانغا قويماي ئۇنى تۆرگە چىقاردى. قەدەھلەر بىرنەچچە رەت سوقۇشتۇرۇلغاندىن كېيىن سۇئ جياڭ مەي قۇيۇۋېتىپ:

ــ تۇنۇگۈن كەچتە دەرۋەقە قوپاللىق ئۆتۈلۈپ قالدى، كۆپتىن ـ كۆپ ئەپۇ قىلغايلا تۆرەم، تاغ تۇرايىمىز پۈت سۇنغىلىمۇ بولمايدىغان تار ماكان، لېكىن «ساداقەت ـ مەردلىك» نى نەزەرگە ئالغايلا، مەن ئۆز ئورنۇمنى ئۆزلىرىگە ئۆتۈنمەن، باش تارتمىغايلا، ــ دېدى.

ــ ئاتامانىم، يېڭىلىشۋاتىلا، ــ دېدى جاۋابەن لۇ جۈنيى، ــ پېقىرنى خىلىلا مال ـ دۇنيا بار، غەم ـ ئەندىشىدىن خالىيمەن،

ئۆلۈك ـ تىرىكىم ئۇلۇغ سۈك خانىدانلىقىغا مەنسۇپ، كاللام كەتسىمۇ ئۇنى بەجا كەلتۈرەلەيمەن.

ۋۇ يۈڭمۇ، باشقا ئاتامانلارمۇ بىر ـ بىرلەپ شۇنى ئېيتىشتى. لېكىن لۇ جۇنيى تۈرۈپ قېلىشقا ئۇنىمىدى.

ـــ ھەزرەتلىرى تۈرۈپ قېلىشقا ئۇنىمىغان يەردە، بىز قانداقمۇ تۈتۈپ قالالايمىز؟ تۈتۈپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئۆزلىرى بۇ يەردە تۇرغان بىلەن، كۆڭۈللىرى بۇ يەردە بولمايدىكەن، بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ئۆزلىرىنى بۇ يەرگە ئەكەلمىكى ناھايىتى تەس، توپقا قوشۇلمىغان تەقدىردىمۇ، كىچىك تۇرايمىزدا بىرنەچچە كۈن تۇرۈپ بەرسىلە، ئاندىن ئۆزىمىز ئاپىرىپ قويايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ـــ پېقىرنىڭ، ـــ دېدى لۇ جۇنيى، ـــ بۇ يەردە تۇرۇشنىڭ كارايىتى چاغلىق، پەقەتلا بالىچاقلىرىم بۇ ئەھۋالنى ئۇقمىغاچقا ئەنسىرەپ قالارمىكىن.

ـــ بۇنىڭ كارى چاغلىق، ئاۋۋال لى گۇنى ئات ـ ھارۋا بىلەن يولغا سېلىۋېتەيلى، ئۆزلىرى بىرنەچچە كۈن تەخىر قىلىپ ماڭسىلا قانداق بولاركىن؟ ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ ۋە لى گۇدىن:

ـــ غوجىدار ! ئات ـ ھارۋا، يۈك ـ تاقلارنىڭ ھەممىسى جايىدا بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەممىسى تەل، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى گۇ.

سۈڭ جياڭ خەزىنىدىن ئىككى كاللەك كۈمۈش ئاچىقتۇرۇپ لى گۇغا ئىنئام قىلدى، يەنە ئىككى پارچە كۈمۈشنى ئۇنىڭ قولداشلىرىغا ئىنئام قىلدى، قالغان ئون ھارۋىكەشكە ئون سەر كۈمۈش ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. ھەممىسى رەھمەت ـ ھەشقالالا ئېيتىشتى. لۇ جۇنيى لى گۇغا:

ـــ مېنىڭ ئەھۋالىمدىن تولۇق خەۋەردارسەن، ئۆيگە قايتىپ بارغاندا كۆچەمگە ئېيتىپ قوي، قايغۇرمىسۇن، تۆت ـ بەش كۈندىن كېيىن ئۆزۈممۇ قايتىپ بارىمەن، ـــ دەپ جېكىلىدى.

لى گۇ قۇتۇلۇش كويىدا بولۇپ، پۇتۇنلەي رايىشلىق بىلەن:

ـــ ئەلـۋەتتە بەجـا كەلتـۇرىـمەن، ـــ دېدى ۋە سورۇنـدىكىلـەر بىلەن خوشلىشىپ، سادىق مەردلەر ساريېيىدىن چىقىپ كەتتى.

ۋۇ يۇڭ دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ تۆرەم، كـۆڭۈللـىرىنى غەم ـ غـۇسسىدىـن يىراق تۇتـۇپ، سـەل ئولتـۇرۇپ تـۇرسىلا، لـى غـوجىدارنـى تـاغدىن چـۈشـۈرۈپ قويۇپلا قايتىپ كېلىمەن، ـــ دەپ قويۇپلا چىقىپ كەتتى.

ۋۇ يۇڭ لـى گـۇنى يولـغا سېلـىپ قويۇشـنى باھانـە قىلـىپ، جىنشاتەنگە بېرىپ كۈتۈپ تۇردى. بىـردەمدىن كېيىـن لى گـۇ ۋە ئۇنىڭ ئىككى قولىدىشى ھارۋىـلىرى، ئات ـ ئـۇلاغ، ئادەملـىرى بىلەن تاغدىن چۈشۈپ كەلدى، ۋۇ يۇڭ ئۆزى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەن بەش يۈزچە چاپارمـىنىنى ئىككى تەرەپكە تۇرغۇزدى. ئۆزى سۆگەت سايىسىدا ئولتـۇرۇپ، لى گـۇنى ئالدىغا چاقىرىپ كېلىپ:

ـــ غوجـاڭلار بىز بىلەن پۈتـۈشتى، ئۇ ئـەمدى ئىككىنچـى ئورۇندا ئولتـۇرىدىغان بولدى. ئۇ تاغ تۈرامـزغا كېلىشتىـن ئاۋۋال ئۆينىـڭ تېمىـغا تۆت مـىسرالىق بىـر ئىسـيان نەزمـىنى يېزىـپ قويغان، ھەرقايسىڭ بىلىپ قـويۇش ! بۇ نەزم جـەمئىي يىگىرمـە سەككىز خەتتىـن تۈزۈلگـەن بولۇپ، ھەربىـر مىسـراسى بىردىـن شەرتلىك خەت بىلەن باشلانغان: «قومۇشلۇق سايازى ئىچرە بىـر كىچىك قـولۇاق تۇرار» دېگـەن مىسرا «لـۇ (卢) ـــ قومۇشلـۇق» بىلەن، «باتۇر ـ ئەزىمەتلەر بۇ يەرگە گاھ كېلىپ سـەيلە قىلار» دېگـەن مىسـرا «جـۇن (俊) ـــ باتـۇر ئـەزىمـەت» بىـلـەن، «مەردۇمەردانلار مەگەركىم قولىغا ئالسا قىلىچ» دېگەن مىسرا «يى (义) ـــ مەردۇمەردان» بىلەن، «يېغىلىقتا بۇاپاىنىڭ كالـلىسـىن كېسىپ ئـالـۇر» دېگەن مىسرا «فەن (反) ـــ يېغىلـىق» بىلـەن باشلانغان، بۇ تۆت مىسرالىق نەزمده «لۇ جۇنيـى يېغىلـىق قىلار (反俊卢)» دېگەن مەنە ئۇقتۇرۇلغان. شۇنداق بولمىـسا ئۇنىـڭ مۇشۇ كۇنـده تاغقا چىقىپ قـالمىدىغانلىقىنى بىلىشەتتىڭمـۇ؟ ھەرقايسىڭنى مۇشۇ يەردىلا قىرىپ تـاشلاي دېگەنـىدىم، بىـراق لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ نەزىرى كىچىك ئىكەن دېگـەن ئاتاققـا

قالمايلى دېدىم. بۇگۈن ھەرقايسىڭنى قويۇۋېتەي، كېچە دېمەي ئۆيلىرىڭگە قايتىش، غوجىمىز قايتىپ كېلەرمىكىن دەپ خىيال ئەيلەشمە ! ــ دېدى.

لى گۇ ۋە ئۇنىڭ يارەنلىرى تەزىم قىلىشتى. ۋۇ يۇڭ بىر قولۇاق ھازىرلىتىپ، ئۇلارنى كېچىكتىن ئۆتكۈزۈۋەتتى. «تاشپاقا قاماقتىن قۇتۇلسا، ئالدى ـ كەينىگە قارىماي تىكۈېتىپتۇ» دېگەندەك، بۇلار يولغا چىقىپ، يۇقىرى ئاستانىگە قاراپ قۇيرۇقىنى تىكۈەتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. لى گۇ ۋە ئۇنىڭ يارەنلىرىنىڭ ئۆز ماكانىغا قايتقانلىقى توغرىسىدىكى گەپمۇ شۇ يەردە قالسۇن. ۋۇ يۇڭغا كەلسەك، ئۇ سادىق مەردلەر ساريېمغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن مەرىكە سورۇنىغا ئۆتۈپ، لۇ جۇنيىنى ئېسىل گەپلەر بىلەن كۆندۇرمەك بولدى. مەرىكە سورۇنى تاكى ئەلياتقۇغۇچە داۋاملىشىپ ئاندىن تارقالدى. ئەتىسى تاڭ تۇرادا يەنە قۇتلۇقلاش مەرىكىسى ئۆتكۈزۈلدى. شۇ چاغدا لۇ جۇنيى:

ــ ساھىبخانا ئاتامانلىرىم، مېنى ئېلىپ قالماقچى بولغىنىڭلارغا مىڭ رەھمەت، شۇغىنىسى بۇ يەردە بىر كۈننى ئۆتكۈزمىكىم بىر يىلدەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ، بۇگۈن خوشلىشاي، ــ دېدى.

ــ كەمىنىلىرى ئەرزىمەس ئادەم، ئۆزلىرى بىلەن مۇلاقەت بولدۇم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ ئەتە ئەرزىمەس داستىخىنىم بار، ئۆزلىرى بىلەن مۇڭداشماقچىمەن، رەت قىلمىغايلا.

يەنە بىر كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئەتىسى سۇڭ جياڭ چاقىرغان بولسا، ئۆگۈنى ۋۇ يۇڭ، ئىندىنى گۇڭسۇن شېڭ چاقىردى، گەپنى سوزۇپ ئولتۇرمايلى، ساراينىڭ ئوتتۇز نەچچە چوڭ ئاتامانى ھەر كۈنى بىرى قىچقىرۇەردى، ۋاقىت ئۆتۈەردى، كېچە ـ كۈندۈز موكىدەك ئالمىشۇبرىپ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. لۇ جۇنيى خىيالغا چۆمۈپ، يەنە خەيرلەشمەكچى بولدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ تۆرەم ھەزرەتلىرى، بەكمۇ بىتاقەت بولۇپ كەتتىلە، تۇتۇپ قېلىش نىيىتىمىز بولسىمۇ بولماي قالدى. ئەتە سادىق مەردلەر ساريىدا ئەرزىمەس بولسىمۇ مەرىكە ئۆتكۈزۈپ ئۇزىتىپ قويايلى، ـــ دېدى.

ئەتسى سۇئ جياڭ ئۇزىتىش چېيى بەردى، شۇ ئاردا قالغان ئاتامانلارمۇ سۆزلەشكە كىرىشتى:

ـــ تۆرەم، ئاغىمىز جانابلىرىنى شۇ قەدەر ئىززەتلىگەن يەردە، بىز ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ھۆرمەتلەيمىز ! ئاغىمىزنىڭلا مەرىكە سورۇنىغا داخىل بولدىلا، «خىشنى دەپ، كاھىشنى نەزەرگە ئالماي قويمىغايلا !»

لى كۇيمۇ ۋاڭقىراپ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ مەن جېنىمنى ئالىقىنىمغا ئېلىپ قويۇپ تۇرۇپ، يۇقىرى ئاستانىگە بېرىپ ئۆزلىرىنى تەكلىپ قىلىپ كەلگەن تۇرسام، مەن ئىنىلىرىنىڭ چېيىغا ئېغىز تەگمىسىلە بولماس، بىز بىر ـ بىرىمىزگە ھەمنەپەس، بىر ـ بىرىمىزگە تەقدىرداش ئەمەسمۇ ! ـــ دېدى.

ـــ مۇنداق قوپاللىق بىلەن مېھمان چاقىرغانىنى كۆرمەپتىكەنمەن، ـــ دېدى ۋۇ يۇئ خەلىپەت قاقاھلاپ كۈلۈۋېتىپ، ـــ كەچۈرسىلە تۆرەم، يارەنلىرىمىزنىڭ رايىغا بېقىپ، يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ بەرگەيلا.

شۇنىڭ بىلەن يەنە تۆت ـ بەش كۈن بىلىنمەيلا ئۆتۈپ كەتتى. لۇ جۇنيى ئەمدى قايتماقنى جەزم قىلىپ تۇرغاندا، پاراسەتلىك مۇشاۋىر جۇ ۋۇ بىر توپ ئاتامانلارنى باشلاپ، سادىق مەردلەر ساريىغا كىردى ـ دە، سۆز ئاچتى:

ـــ بىزنىڭ ئورنىمىز تۆۋەن بولسىمۇ، ئاغىمىزنى دەپ كۆچ چىقىرىۋاتىمىز. شارابىمىزغا زەھەر قوشۇپ قويۇپتىمىزمۇ؟ لۇ تۆرەم، ئەگەر بىزنى ياراتماي چېيىمىزغا ئېغىز تەگمىسە، بىزغۇ بىرنېمە دېمەسمىز، لېكىن نۆكەرلىرىمىزدىن بىرده ـ بىرى چاتاق چىقىرىپ قويسا، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا چىقمايا

قالارمىكىن.

— سىلەر سەكرىمەي تۇرۇڭلار، تۆرەمگە ئېيتىپ يەنە بىرنەچچە ۋاق تۇرغۇزسام، ھېچ ۋەقە بولماس. «دالالەت قىلىش شارابىدا يامان غەرەز بولماس» دەپتىكەن، — دېدى ۋۇ يۇڭ ئورنىدىن تۇرۇپ.

لۇ جۇنيى ئۇلارغا يۈز كېلەلمەي يەنە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ، مانا قىرىق ـ ئەللىك كۈنمۇ بولۇپ قالدى. يۇقىرى ئاستانىدىن ئايرىلغان چېغى بەشىنچى ئاي كۈنلىرى ئىدى. لياڭشەن كۆلىدە تۇرۇپ قالغىنىغا ئاللىقاچان ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى، پەسىل كۈز شاماللىرى ئۇرۇپ، شەبنەم چۈشۈپ تۇرىدىغان مەزگىلدىكى تاۋۇز چاغىنىغا يېقىنلىشىپ قالغانىدى. لۇ جۇنيى سۇڭ جياڭغا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قايتىش ئىستىكىنى بايان قىلدى. سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيىنىڭ قايتىش ئىستىكىدە چىڭ تۇرغانلىقىنى پەملەپ:

— بۇ مۇشكۈل ئەمەس، ئەتە جىنشاتەندىن ئۇزىتىپ قويىمىز، — دېدى.

لۇ جۇنيى خۇشاللىققا چۆمدى. ئۇنىڭغا مۇنۇ نەزم كەلتۈرۈلگەن:

ئۆتتى كۆپ ۋاق بولغىنىغا يۇرت ـ ماكانىدىن جۇدا،
سېغىنىپ يۇرت ـ ۋاقىنى ئويلاپ ھامان ئەيلەر ئىدا.
ھەي ئىسىت ! يوقتۇر تېنىمدە جۇپ قاناتى ئۇچقىلى،
بولمىسا ئۇچماسمىدى سۇ بويىغا دەپ ئەلۋىدا.

ئەتىسى تۆرىنىڭ ئۆز كىيىم ـ كېچەكلىرى بىلەن شەمشەر ـ گۈرزىلىرىنى قايتۇرۇپ بەردى ۋە ئاتامانلار ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن تاغدىن چۈشتى. سۇڭ جياڭ بىر پەتنۇس ئالتۇن ـ كۈمۈش كەلتۈرۈپ تۆرىگە تۇتتى.

ـــ ئالتۇن ـ كۆموش، مالۇ دۇنيا دېگەن خەزىنەمدە تولۇپ ـ تېشىپ يېتىپتۇ، بۇلار لاپ گەپ ئەمەس، يېنىمدا يۇقىرى ئاستانىگە يېتىۋالغۇچىلىك خەج ـ خىراجەت بولسىلا كۆپايە، بۇ سوۋغىنى ھەرگىز قوبۇل قىلالمايمەن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى قايتۇرۇپ.

شۇنىڭدىن كېيىن سۇڭ جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار تۆرىنى جىنشاتەنگىچە ئۇزىتىپ قويدى ـ دە، خەيرلىشىپ قايتىشتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭنىڭ تۇراغا قايتقانلىقىدىن ئەمەس، لۇ جۇنيىدىن باشلايمىز. لۇ جۇنيى خوشلىشىپ كېچە ـ كېچىلەپ تۇن قاراڭغۇسىدا تېز قەدەم بىلەن يۇرۇۋەردى، ئون كۇندەك يول مېڭىپ، يۇقىرى ئاستانە تەۋەسىگە كىردى. بۇ كۇنى كۇن ئولتۇرۇپ، گۇگۇم چۈشۈپ قالغاچقا، شەھەرگە يېتىپ بېرىشقا ئۇلگۈرەلمەي بىر سارايدا قونۇپ قالدى. ئۇ ئەتىسى تاڭ سەھەردە بۇ يەردىن چىقىپ، شەھەرگە قاراپ ئۇچقاندەك يۇرۇپ كەتتى. شەھەرگە بىر چاقىرىمچە قالغاندا، ئالدى تەرەپتىن ئۇستىبېشى جۇل ـ جۇل بىر ئادەم چىقىپ كەلدى ـ دە، لۇ جۇنيىنى كۆرۈپ پۇكۇلۇپ تەزىم قىلغىلى تۇردى. لۇ جۇنيى سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، ھېلىقى ئادەم ئالىقانات يەن چىڭ ئىكەن. لۇ جۇنيى شۇئان ئۇنىڭدىن:

ـــ ھەي نۆكەرىم، نېمە بولۇپ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ يەر گەپلىشىشكە ئەپسىز، ـــ دېدى يەن چىڭ.

لۇ جۇنيى ئۇنى بىر سوقما تام ئارقىسىغا ئېلىپ بېرىپ، ۋەقەنىڭ تەپسىلاتىنى سورىدى. ئۇ ئاندىن:

ـــ غوجام، ئۆزلىرى كېتىپ ئون بەش كۇن ئۆتمەستىن لى گۇ قايتىپ كەلدى. ئۇ كېلىپ خېنىمغا: «غوجام لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭغا قوشۇلۇپ كەتتى، ئىككىنچى ئورۇنغا ئولتۇردى» دەپتۇ، يەنە كېلىپ بۇ ئىشنى شۇ زامان پادىشاھلىققا

ئاڭلىتىپ قويۇپتۇ. ھازىر ئۇ خېنىم بىلەن بىللە ئۆتۈۋاتىدۇ، مېنى گەدەنكەشلىك قىلدى، دەپ ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاردى، كىيىم ـ كېچەك، پۇل ـ مالىرىمنى تامام تارتىۋېلىپ، شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى، بۇلا ئەمەس، يەنە تېخى ھەددىدىن ئېشىپ، قوۋۇم ـ قېرىنداش ۋە دوست ـ بۇرادەرلىرىگە: «كىمكى يەن چىكىنى ئۆز پاناھىغا ئالىدىغان بولسا، مال ـ مۈلكۈمنىڭ يېرىمىنى چىقىرىپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن دەۋالىشىمەن» دەپ تەھدىت سالدى. شۇ ۋەجدىن ھېچكىم ماڭا پاناھ بولالمىدى، شەھەردە پاناھ قىلغۇدەك يەر تاپالمايۋ، شەھەر سىرتىغا چىقىپ ۋاقىتىنچە بۇتخانىدا پاناھداپ، تىلەمچىلىك بىلەن جان بېقىۋاتىمەن. لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ ئۆزلىرىنى تېپىشقا تەمشەلگەن بولسامۇ بېرىشقا پېتىنالمىدىم، ناۋادا لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن بولسىلا، نۆۋەرلىرىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالسىلا، ياخشىسى يەنە لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ باشقا چارە ـ ئامالىنى قىلسىلا. ئەگەر شەھەرگە كىرىدىغان بولسىلا، قىلتاقتا چۈشۈپ قالىدىلا، ـــ دېدى.

ـــ ھۇ بەدرەك، پوق چاينىما، ـــ دەپ چالۋاقىدى لۇ جۇنيى، ـــ مېنىڭ كۆچەم ئۇنداق خوتۇنلاردىن ئەمەس.

ـــ گەجگىلىرىدە كۆزلىرى بولمىسا، بۇنى نەدىن بىلىلا غوجام؟ ئۆزلىرى ئىلگىرىدىنلا شەھۋانىيۋازلىقنى تەرك ئېتىپ، مادار ـ ماغدۇر ئاشۇرۇش بىلەنلا بولۇپ كەلگەن ئادەم، خېنىم شۇ كۈنلەردىن تارتىپلا لى گۇ بىلەن ئويناپ كەلگەن. مانا بۇ پۈرسەت ئۇلارغا جۇپ كېلىپ، ئۇلار ئەر ـ خوتۇن بولۇشۇپ كەتتى؛ قايتىپ باردىغان بولسىلا سىلىگە چوقۇم زىيان يەتكۈزىدۇ ! ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ مۇشۇ يۇقىرى ئاستانىدە ياشاپ كېلىۋاتقانلىقىمىزنى كىم بىلمەيتتى؟ لى گۇنىڭمۇ شۇنداق بەتبەختلىك قىلىشقا بېشى ئونمۇ؟ ئۆزۈڭ ئىش تېرىپ قويۇپ، ئۇنى باشقىلارغا دۆڭگىمەكچىمۇسەن ! خەپ

توختاپ تۇر، ئۆيگە بېرىپ ئىشىنىڭ نېرى - بېرىسىنى ئۇقۇپ، ئاندىن سەن بىلەن سۆزلىشىمەن ! ـــ دېدى لۇ جۇنيى دەرغەزەپ بولۇپ يەن چىڭگە قاتتىق تەل سېلىپ.

يەن چىڭ ئەلەمگە چىدىماي قاتتىق يىغلىۋەتتى، ئۇ شۇئان گۇپپىدە تىزلىنىپ، غوجىسىنىڭ پېشىغا ئېسىلدى. لۇ جۇنيى بىر تېپىك بىلەن يەن چىڭنى يىقىتىۋېتىپ، چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى، شەھەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن ئۇدۇللا ئۆيىگىلا كىردى. چوڭ - كىچىك خىزمەتكارلار كۆرۈپ تامام ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدى. لى گۇ پايپېتەك بولۇپ ئالدىغا چىقىپ، غوجىسىنى سارايغا باشلاپ، قول قوۋۇشتۇرۇپ تەزىم قىلدى.

ـــ يەن چىڭ قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ جۇنيى.

ـــ سورىمىسىلا غوجام، ئېيتسام گەپ تولا، ـــ دېدى جاۋابەن لى گۇ، ـــ غەزەپلىرى ئۆرلەپ - تاشمىغاي، ھاردۇقلىرى چىققاندىن كېيىن سۆزلەپ بېرەي.

شۇ ئەسنادا ئاغىچا خېنىم دەرپەردە ئارقىسىدىن يىغا - زار قىلىپ چىقتى.

ـــ يىغلىما ! ئېيتچۇ، يەن چىڭ نېمە ئىش قىلدى؟ ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

ـــ سورىماي تۇرسىلا دادىسى، كېيىن بىر - بىرلەپ دەپ بېرەي، ـــ دېدى ئاغىچا خېنىم.

لۇ جۇنيىنىڭ كۆڭلىگە گۇدرەت[1] چۈشتى. يەن چىڭنىڭ زادى نېمە قىلغانلىقىنى چوقۇم بىلمەكچى بولدى.

ـــ غوجام، ـــ دېدى لى گۇ، ـــ ئاۋۋال كىيىم - كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ ناشتا قىلىۋالسىلا، ئاندىن ئېيتسامموۇ كېچىكمەس.

شۇ ئان تۆرىنىڭ ئالدىغا تائام كەلتۈرۈلدى. لۇ جۇنيى غىزاغا ئەمدىلا ئېغىز تېگەي دەپ تۇرۇۋىدى، بىردىنلا ئالدى - ئارقا

---

① گۇدرەت ـــ شەك دېگەن مەنىدە.

دەرۋازىلاردىن ئاللا ـ چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، ئىككى ـ ئۈچ يۈزچە دورغا ـ يايى ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىشتى. لۇ جۇنيى چۆچۈگىنىدىن قېتىپلا قالدى. يايلار ئۈنى باغلاپ، قەدەمدە بىر كالتەكلىگىنىچە ئۇدۇللاپ مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە ھەيدەپ كەلدى.

شۇ ئەسنادا لياڭ مىرزىبەگ دىۋاندا ئولتۇراتتى، ئىككى تەرىپىدە يەتمىش ـ سەكسەندەك يايى خۇددى يىرتقۇچ ھايۋانلاردەك ھۇرپىيىپ تۇراتتى، لۇ جۇنيى ئوتتۇرىغا سۆرەپ كېلىندى، خان ئاغىچا بىلەن لى گۈمۇ يان تەرەپكە كېلىپ تىزلاندى. لياڭ مىرزىبەگ دىۋاندا ئولتۇرۇپ:

ـــ ھوي بەتبەخت، ئەسلىدە مۇشۇ يۇقىرى ئاستانىلىك مۆمىن پۇقرا تۇرۇقلۇق، نېمە ۋەجدىن لياڭشەن كۆلىدىكىلەرگە تەسلىم بولۇپ ئىككىنچى ئورۇندا ئولتۇردۇڭ؟ سەن ئەمدى كېلىپ ئىچكى ـ تاشقى جەھەتتىن ماسلىشىپ، يۇقىرى ئاستانىمىزگە تېگىش قىلماقچىمۇ ! بۇگۈن قولغا چۈشتۇڭ، ئەمدى نېمە دەيسەن ! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

ـــ پېقىر كەم ئەقىللىك قىلىپ قويدۇم، ـــ دېدى لۇ جۇنيى، ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى ۋۇ يۇڭ دېگەن ئازازۇل رەمىبال قىياپىتىدە ئۆيۈمگە كېلىپ، ھەرنە سۆزلەر بىلەن مېنى ۋەسۋەسىگە سېلىپ، لياڭشەن كۆلىگە ئالداپ ئاچىقتى، ئىككى ئايدىن كۆپرەك نەزەربەند قىلىندىم، ئەمدىلا نىجاتلىق تېپىپ ئۆيۈمگە قايتىپ كەلدىم، يامان نىيەتتە ئەمەسمەن، شاپائەتلىك بېگىم، ئۆزلىرىگە ھەممە ئايانداۋۇر !

ـــ گەپ يورغىلىتىمەن دېمە، ئەگەر نىيىتىڭ ئۇلار بىلەن بىر بولمىغان بولسا، لياڭشەن كۆلىدە نېمە ۋەجدىن شۇنچە ئۇزاق تۇرىسەن ! خوتۇنۇڭ بىلەن لى گۇ ئۇستۇڭدىن ئەرز قىلىپ، مۇشۇ يەردە تۇرسا، بۇنى قانداقمۇ يالغان دېيەلەيسەن؟

ـــ غوجام، ئەمدى بۇ يەرگە كېلىپ قالغاندىن كېيىن دەۋەتمەملا، ئۆينىڭ تېمىغا يېزىلغان ئىسيان نەزمى چوڭ

ئىسپات، ئارتۇق سۆزنىڭ ھاجىتى يوق، ــ دېدى لى گۇ.

ــ سىلىگە زىيانكەشلىك قىلىش نىيىتىم يوق، ــ دېدى خوتۇنى، ــ بىزنى بالاغا تىقمىسىلا، «بىرنىڭ پوقى مىڭغا» دېگەن گەپ بار.

لۇ جۇنيى تىزلىنىپ داد ـ پەريات ئۈردى.

ــ زارلانمىسىلا غوجام، يالغان راست بولماس، راست يالغان بولماس، ئازاب چەكمەي دېسىلە، بالدۇرراق ئېيتىۋەتسىلە، ــ دېدى لى گۇ.

ــ دادىسى، ساختا دەۋا بىلەن يامۇلغا كىرمەيدۇ، دەۋادىن تېنىۋالغىلى بولمايدۇ، ئەگەر بىرەر ئىش ـ كۆش چىقىرىپ قويغان بولسىلا، مېنىڭمۇ جېنىمغا زامىن بولىلا. يۈمشاق بەدەن قاتتىق كالتەككە بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ھەممىنى دەۋەتسىلە، دەۋا يېنىكلىشەر، ــ دېدى خوتۇنى.

لى گۇ چوڭ ـ كىچىك جىمىكى بەگ ـ سىپاھلارنىڭ گېپىنى ياغلىۋەتكەنىدى، شۇ چاغدا جاڭ پەتۋاچى ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ــ بۇ تەرسا مۇتتەھەمنى ئۈچۈقلىمىسا ئېيتمايدىغان ئوخشايدۇ، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ــ ھەببەللى ! ــ دېدى لياڭ مىرزىبەگ، ــ كالتەكلەڭلار !

ئىككى تەرەپتە تۇرغان يايلار لۇ جۇنيىنى يەرگە يىقىتىپ شۇنداق سالدىكى، ئېتى ـ يېنى تىتما ـ تىتما بولۇپ، قانلىرى شۇرقىراپ ئاقتى. ئۇچ ـ تۆت رەت ھوشىدىن كەتتى. ئۇ چىداشلىق بېرەلمەي:

ــ پېشانەمگە ئۆلمىكىم پۇتۇلگەنكەن، ئۇۋال بولسىمۇ ئېيتاي ! ــ دەپ داد ـ پەريات ئۈردى.

جاڭ پەتۋاچى شۇئان ئىقرارنامە يازدۇردى ۋە ئۇنىڭ بوينىغا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغانلارغا سىلىندىغان يوز جىڭلىق تاقاقنى سېلىپ، زىندانغا ئېلىپ ماڭدى، يامۇل ئەتراپىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بۇنىڭدىن ۋايسىشىپ كەتتى. لۇ جۇنيىنى ھەيدىگەن پېتى زىندان دەرۋازىسىدىن ئىتتىرىپ كىرگۈزدى،

ئوتتۇز سۇر كالتەك ئۇرغاندىن كېيىن زىندانلىق قاق ئوتتۇرىسىغا ئەكېلىپ يۇكۇندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى، گۇندىپايلار سۇيىغا چىقىپ ئولتۇرۇشتى. ئىككى كۆرەنىڭ زىندانبېگى ھەم قوشۇمچە جاللات قولىنى شىلتىپ:

— مېنى تونۇمسەن؟ — دېدى.

لۇ جۇنيى ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ لام ـ جىم دېيەلمىدى. بۇ زاتنى كىم دېمەمسىز؟

نەزم

قوش كۆرە زىندانبېگى سەي فۇ ئۇنىڭغا نام ـ نىشان،
ھەيۋىتى ھەم سۆلىتىدىن تاڭ قالار يەرۇ ئاسمان.
بېلىگە چىڭ باغلىغان سۇمۇرغ سۇرەت كۆك پوتىنى،
بېشىدا قىلقاش چىقارغان بوغمىچا بار ھەر زامان.
قول قويار چۇشسە كىمى، ئالدىغا دەۋاگەر بولۇپ،
جان بېرەر كۆرسە كىشەنىن جىن ـ شايا‌تۇنمۇ ھامان.
ئالدى نام «تۆمۇر بىلەك» دەپ ئەل خالايىق ئىچىدە،
تاڭ قالار جان قىيغۇچى جاللات سۇرىدىن يەر ـ جاھان.

ئىككى كۆرە زىندانبېگى ۋە قوشۇمچە جاللات بولۇپ تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ ئىسمىزاتى سەي فۇ بولۇپ، ئۇ يۇقىرى ئاستانىدىن ئىدى. ئۇ چامباشچىلىققا ئۇستا بولغاچقا، كىشىلەر ئۇنى «تۆمۇر بىلەك» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇنىڭ يېنىدا سەي چىڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىر تۇغقان ئۇكىسى تۇراتتى.

نەزم

گۇندىپايلار ئارا مەشھۇر ئۇنىڭ سەي چىڭ دېگەن نامى،
بۇلاق كۆزلۈك، مىجەزى چۇس، قەلەمدەك قاپقارا قاشى.
قىزىل كۆڭلەكىگە كۆپكۆك ئۇچار قۇش سۇرىتىن سىزغان،

ئىدىق ـ پور رەڭ لىباسىغا چىرايلىق كەشتىلەر قىلغان.
بويالغان تۇم قارا رەڭدە ئۇنىڭ ئەگرى ياقاسىمۇ،
لەپىلدەيدۇ شامالىلاردا سىرىق يۇپقا پوتاسىمۇ.
ئېسىل زەر ھالقىسى چاقنار، كىچىك بوغمىچا باشىدا،
چىرايلىق بىر تۇگۇم غۇنچە قىسىپتۇ چېكە ـ باشىغا.

بۇ گۈندىپاي شاكىچىك سەي چىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا گۈل قىسىپ يۇرۇشكە خۇشتار ئىدى. شۇ ۋەجىدىن خېبىيلىقلار ئۇنى كۆرگەنلا يەردە «گۈل قىستاق سەي چىڭ» دەپ ئاتىشاتتى. بۇ ئادەم قولدا مۇنكىر ـ نەكىر گۇرزىسىنى تۇتقىنىچە ئاكىسىنىڭ يېنىدا تۇراتتى.

ـــ بۇ گۈناھكارنى ئايرىم بىر ئۆيگە قاماپ قويۇڭ، مەن ئۆيگە بېرىپ كېلەي، ـــ دېدى سەي فۇ.

سەي چىڭ لۇ جۇنيىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

سەي فۇ زىندان دەرۋازىسىدىن چىقىشىغلا، يامۇل تېمى يېنىدىن بىر ئادەم چىقىپ كەلدى، ئۇ بىر تاۋاق ئاش كۆتۈرگەن بولۇپ، چىرايى غەمكىن ئىدى. سەي فۇ ئۇنىڭ ئالىقانات يەن چىڭ ئىكەنلىكىنى تونۇدى.

ـــ ھە، نۆكەر، نېمە ئىش قىلىپ يۈرىسەن بۇ يەردە؟ ـــ دەپ سورىدى سەي فۇ.

يەن چىڭ تىزلانغىنىچە ئىككى كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ:

ـــ زىنداننېبگىم قارىماملا، كەمىنلىرىنىڭ غوجىسى لۇ تۆرەم ناھەق دەۋاغا تارتىلىپ قالدى. ئاش ـ تاماق ئەكىرىپ بېرەي دېسەم، يا پۇلۇم يوق، غوجام يەۋالسۇن دەپ شەھەر سىرتىدىن مۇشۇ بىر تاۋاق ئاشنى تىلەپ كەلدىم، زىندانىبېگىم، ھەرنېمە بولسا بىر رەھىم قىلسىلا، ـــ دەپ يالۋۇردى ـ دە، كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ، گۈپپىدە تىز چۆكتى.

ـــ بۇ ئىشتىن خەۋىرىم بار، غىزانى ئۆزۈڭ ئۇنىڭغا بەرگىن، ـــ دېدى سەي فۇ.

يەن چىڭ رەھمەت ـ ھەشقاللا ئېيتىپ زىندان ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

سەيي فۇ ئايلىنىپ ئايماق كۆۋرۈكىگە كەلگەندە، بىر چايچى ئالدىغا چىقىپ سالام بېرىپ:

ـــ زىندانبېگىم، چايخانامنىڭ بالىخانىسىدا بىر مېھمان سىلى بىلەن ئەھۋاللاشماق بولۇپ ئولتۇرىدۇ، ـــ دېدى.

سەيي فۇ بالىخانىغا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا باش غوجىدار لى گۇ ئىكەن. ئىككىسى سالاملاشقاندىن كېيىن، سەيي فۇ:

ـــ نېمە گەپ ـ سۆزلىرى بار ئىكەن، باش غوجىدار؟ ـــ دېدى.

ـــ ئالدامچىلىقنى يوشۇرغىلى بولمايدۇ، سەتنى چىرايلىق دېگىلى بولمايدۇ دېگەندەك، پېقىرنىڭ ئىشى بېگىم ئۆزلىرىگە ئايان، بۇگۈن كېچە ئۇنى ئىلگىرى ـ ئاخىر ئىز ـ تىزى چىقماس قىلىۋەتكەيلا، بۇنىڭدىن ئارتۇق دەيدىغىنىم يوق، ئۆزلىرىگە ئاتاپ مانا بۇ ئەللىك سەر زىخچە ئالتۇننى ئېلىپ كەلدىم، دادگاھ، سىپاھىبەگلەر بىلەن ئۆزۈم پۇتۇشۇۋالمەن، ـــ دېدى.

ـــ يامۇل سەيناسىدىكى، ـــ دېدى سەيي فۇ، ـــ ئىبرەت تېشىغا ئويۇپ قويۇلغان «نادان خەلقنى خارلاش ئاسان، تەڭرىنى ئالدىماق مۇشكۈلدۇر» دېگەن گەپنى كۆرمىگەنمىدىلە؟ قورساقلىرىدىكى ۋىجدانسىزلىق ـ شۇملۇقنى مېنى بىلمەيدۇ دەملا؟ ئۇنىڭ مال ـ مۇلكىنىمۇ تارتىۋالدىلا، ئۇنىڭ خوتۇنىنىمۇ ئېلىۋالدىلا، ئەمدى كېلىپ ماڭا بۇ ئەللىك سەر ئالتۇنىنى تۇتقۇزۇپلا، ئۇنىڭ جېنىغا زامىن قىلدۇرماقچى بولۇۋاتاملا؟ يوقسۇ، ئەتە ـ ئۆگۈن خان دادگاھلىرى كېلىپ قالسا، مەن بۇ دەۋانىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي قالمەن، ـــ دەپ كۈلۈپ كەتتى سەيي فۇ.

ـــ ئەگەر بۇنى ئاز كۆرسىلە، يەنە ئەللىك سەر قوشۇپ بېرەيي، ـــ دېدى لى گۇ.

ـــ لى گۇ، سىلى «ئۆزىنى ئۆزىگە، توپىسى كۆزىگە»

قىلماقچىمۇ ! يۇقىرى ئاستاندا شۇ قەدەر يۇقىرى نام ـ شۆھرەتكە سازاۋەر بولغان لۇ جۇنيى دېگەن تۆرىنىڭ قەدىر ـ قىممىتى ئاران يۇز سەر ئالتۇنغا ئەرزىمدۇ؟ مەن سىلىگە دوق قىلىپ بىرنەرسە ئۇندۇرۇۋالاي دەۋاتقىنىم يوق، ئەگەر ئۇنى جايلىۋەت دېسىلە، بەش يۇز سەر ئالتۇن بەرسىلە، ـــ دېدى سەي فۇ.

ـــ ئالتۇن سىلىدىن ئايلانسۇن، بۇگۇن كېچىدىلا جايلىۋېتىدىغان بولسىلا، ھەممىسىنىلا سىلىگە بېرەي، ـــ دېدى لى گۇ.

سەي فۇ ئالتۇننى ئالدى ـ دە، قوينىغا سالدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئەتە ئەتىگەن كېلىپ جەسەتنى ئېلىپ كەتسىلە، ـــ دېدى.

لى گۇ باركاللا ئېيتىپ، خۇشال ـ خۇرام كەتتى.

سەي فۇ ئۆيىگە بېرىپ، ئەمدى ئىشىكتىن كىرىپ تۇرۇشىغا، كەينىدىن قومۇش سىلەڭزىنى قايرىپ بىر كىشى كىرىپلا:

ـــ تىنچ تۇرۇپلا سەي فۇ، ـــ دەپ سالام بەردى.

سەي فۇ شۇنداق بىر نەزەر تاشلىغۇدەك بولسا، ئالدىدا تەقى ـ تۇرقى ئاجايىپ كېلىشكەن، سىپتا كىيىنگەن بىر كىشى تۇرۇپتۇ. بۇ كىشى ئۇچىسىغا قاغا قانىتىدەك قاپقارا ئەگمە ياقىلىق پەشمەت كىيىپتۇ، بېلىگە قارەدەك سۇزۇك مەرمەر كۆز قويۇلغان بەلباغ چىگىپتۇ. بېشىغا قىرغاۋۇل پېيىدىن ئىشلەنگەن تەلپەك، پۇتىغا ئۇنچە ـ مارجان تۇتۇلغان كەش كىيىپتۇ. بۇ كىشى ئىشىكتىن كىرىپلا سەي فۇغا سالام بەجا كەلتۇردى. سەي فۇ دەرھال ئۇنىڭ تەزىمىنى ئىلىك ئېلىپ:

ـــ خوش، بېگىمنىڭ ئىسمىزاتى كىمكىن، نېمە ئىش ـ كۇشى بار ئىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئىچكىرىگە كىرىپ پاراڭلىشايلى، ـــ دېدى ھېلىقى كىشى.

سەي فۇ ئۇ كىشىنى ئىچكىرىگە باشلاپ كىردى. مەسلىھەت

سورۇنىدىن تېگىشلىك ئورۇن ئېلىشتى.

— ھەيرەتتە قالمىغايلا بېگىم، — دەپ سۆز باشلىدى ھېلىقى كىشى، — كەمىنىلىرى ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ خېڭخەي تەۋەسىدىن بولىدۇ، ئىسمىزاتىم چەي جىن، ئۇلۇغ جۇ خانىنىڭ ئۆز پۇشتى بولىمەن، لەقىمىم كىچىك قۇيۇن، بايلىقنى دوست تۇتمايدىغان، مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان، جاھاندىكى باتۇر ئەزىمەتلەرنى دوست تۇتىدىغان ئادەم بولغانلىقىمدىن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپ، لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ قالغانىدىم، بۈگۈنكى كۈنلۈكتە ئاغىمىز سۇڭ دانىشنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، لۇ تۆرىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىش نىيىتىدە بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. ئۇنىڭ بۇ شەرمەندە ـ خىيانەتچى، پارىخور ئەمەلدار، جالاپ خوتۇن، زىناخور ئەرلەرنىڭ بىر تىللىق بولۇپ قىلغان زىيانكەشلىكىگە ئۈچراپ، ئۆلۈم زىندانىغا تاشلانغانلىقى كىمنىڭمۇ يادىغا كەپتۇ، ھازىر ئۇنىڭ جېنى قىل ئۈستىدە قاپتۇ، ئۇنىڭ تەقدىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىدە ئىكەن. شۇ ۋەجىدىن كاللامنى ئالمىنىمغا ئېلىپ ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم، ۋاقىپ بولغايلاكى، ئەگەر لۇ تۆرىنىڭ جېنىنى ئامان قالدۇرىدىغان بولسىلا، ئۆزلىرىگە لۇتپۇ ـ كەرەمىلىك نەزەر بىلەن قاراپ، بۇ قىلغان ئىلتىپاتلىرىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمايمىز. مۇبادا زەررىچە سەۋەنلىك ئۆتۈلسە، دەرمەھەل لەشكەرلىرىمىز شەھەر ـ قەلئەگە يېتىپ كېلىدۇ ـ دە، ياخشى ـ يامان، ياش ـ قېرى دېمەي، ھەممىنى قەتلىئام، يەر بىلەن يەكسان قىلىۋېتىدۇ. ئۇزاقتىن بېرى ئۆزلىرىنىڭ مەردلىكنى قولدىن بەرمەيدىغان ساداقەتمەن پالۋان ئىكەنلىكلىرىنى ئاڭلاپ كەلگەنىدۇق، باشقا نەرسە يوق، ھازىرچە مىڭ سەر ئالتۇن ئېلىپ كەلدىم، ئاز كۆرمەي قوبۇل كۆرگەيلا. مېنى تۇتمەن دېسىلە مانا قولۇم، باغلىسىلا ھەرگىز قاپىقىم تۇرۇلمەيدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان سەي فۇنىڭ تېنى غۇژۇلداپ، بەدىنىدىن

چىپىلداپ سوغۇق تەر چىقتى، ئۇ بىرھازاغىچە جاۋاب قايتۇرالمىدى. چەي جىن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ پالۋان دېگەن ئىشتا ئىككى يېنىغا قاراپ ئولتۇرمايدۇ، قېنى شارتلا بىرنېمە دېسىلە، ــ دېدى.

ــ باتۇرۇم، قايتىپ تۇرسىلا، پېقىر بۇ ئىشنى ئۆزۈم جۆندەيمەن، ــ دېدى سەي فۇ.

ــ ۋەدە بەرگەن ئىكەنلا، ئىلتىپاتلىرىغا مىڭ رەھمەت، ــ دېدى چەي جىن تەزىم بىلەن.

ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ مۇلازىملىرىنى چاقىردى ــ دە، ئالتۇننى ئېلىپ سەي فۇغا تۇتقۇزدى ۋە خوشلىشىپ يولىغا راۋان بولدى. تاشقىرىدا ساقلاپ تۇرغان مۇلازىم ھېلىقى «يول ماڭالمايدىغان» يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ ئىدى.

سەي فۇ بۇ گەپ ــ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. بىرھازا خىيال سۈرگەندىن كېيىن زىندانغا قايتىپ بېرىپ، ئەھۋالنى ئۇكىسىغا ئېيتىپ بەردى.

ــ ئاكا، ــ دېدى سەي چىڭ، ــ ئىشنى ئادەتتە ئۇياق ــ بۇياق قىلىشقا كامىل تۇرۇقلۇق، شۇنچىلىك ئىشتا قىيىنچىلىقتا قاپسىزغۇ؟ «ئادەم ئۆلتۈرسەڭ كېكىردىكىگە سال، قۇتقۇزغىنىڭ تاپسۇن كامال !» دېگەن گەپ بار. بۇ مىڭ سەر ئالتۇن بىلەن چوڭ ــ كىچىك ئەمەلدارلارنىڭ ئاغزىنى ياغلايلى، لياڭ مىرزىبەگ، جاڭ پەتىۋاچىلار تەمەخور ئادەملەر، ئۇلارغا پارا بەرسەك، گەپ ــ سۆزسىز لۇ جۇنيىنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالىدۇ. تەۋەككۈل دەرياسىغا سالدىم كېمە، خاھ چۆكسۇن، خاھ لەيلىسۇن، سەن غەم يېمە، دېگەندەك، قالغىنىغا لياڭشەن كۆلىدىكى باتۇر، ئەزىمەتلەر ئىگە، شۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئىشىمىز گەدىنىمىزدىن ساقىت بولىدۇ.

ــ سىزنىڭ بۇ پەنتىكىز دەل مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقتى، ئىنىم، لۇ تۆرىنى ئوبدان بىر جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئەتە ــ ئاخشىمى غىزا ــ تاماق، مەي ــ شارابلار بىلەن ئوبدانراق

خەۋەر ئېلىپ ۋە ئىشتىن خەۋەردار قىلىپ تۇرۇڭ، ــ دېدى سەي فۇ.

سەي فۇ بىلەن سەي چىڭ كېلىشۋالغاندىن كېيىن چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلارغا ئالتۇن پارا بېرىپ، ئۇلار بىلەن يەڭ ئىچىدە پۈتۈشۈپ قويدى.

ئەتىسى لى گۇ بىرەر شەپە ئاڭلىمىغاندىن كېيىن سەي فۇنىڭ ئۆيىگە كېلىپ سۇرۇشتە قىلدى. سەي فۇ:

ــ بىز ئۇنى يىغىشتۇرۇشقا تەمشىلىپ تۇرغانىدۇق. مىرزىبەگ ئۇنماي، ئۇنىڭ جېنىنى ساقلاپ قېلىشنى تاپىلاپ ئادەم ئەۋەتتى. سىز بېرىپ يۇقىرىنى بىرنېمە دەپ ئۇنتىڭ، ئۇلار بىرنېمە دېسە، مېنىڭ بېجىرمىكىم تەس ئەمەس ـ دە ! ــ دېدى.

لى گۇ ھايال قىلماي پۇل تىقىپ ئادەم قويدى، قويغان ئادەم پۇل ئېلىپ بېرىپ ئېيتىۋىدى، لياڭ مىرزىبەگ:

ــ بۇ زىندانبېگىنىڭ ئىشى تۇرسا، مېنى بېجىرسۇن دەمدىكەن؟ بىر ـ ئىككى كۈن ئىچىدە ئۇ ئۆزىدىنلا ھالاك بولىدۇ، ــ دېدى.

ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە دۆڭگەشتى. جاڭ پەتىۋاچى چۆنتىكىگە ئالتۇن چۈشكەندىن كېيىن دېلونى بوغۇش مۆھلىتىنى كېچىكتۈرىۋەردى. سەي فۇ تېزرەك بىر تەرەپ قىلىشنى كۆزلەپ، يەنە پۇل تىقتى، دېلو يەكۈنىنى لياڭ مىرزىبەگكە سۇندى.

ــ بۇ ئىشقا قانداق ھۆكۈم قىلساق بولار؟ ــ دەپ سوئال قويدى لياڭ مىرزىبەگ.

ــ كەمىنىلىرىچە بولسا، لۇ جۇنيى ئۈستىدە ئەرز ـ دەۋا چۈشكەن بولسىمۇ، ئېنىق دەلىلى يوق. لياڭشەن كۆلىدە شۇنچە ئۇزاق مۇددەت تۇرۇپ قېلىش سەۋەنلىكىنى ئۆتكۈزۈشى شۇلارنىڭ كاساپىتىدىن بولغان، ئۇنى ھەقىقىي جىنايەتكار دەپ ھېسابلىغىلى بولماس، شۇ سەۋەبلىك ئۇنى قىرىق دەررە ئۇرۇپ،

يۇزىگە خەت چېكىپ، ئۇچ مىڭ چاقىرىم يىراق جايغا پالاندى قىلساق، بۇنىڭغا بېگىم قانداق قارايدىكەن؟ — دېدى جاڭ پەتىۋاچى.

— بەللى، ئەقىل ـ پاراسىتىڭىز جايىدا ! دېگەنلىرىڭىز مېنىڭ ئويلىغىنىم بىلەن بىر يەردىن چىقتى، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ.

شۇئان سەي فۇغا بۇيرۇق بېرىلىپ، لۇ جۇنيى زىنداندىن ئېلىپ چىقىلدى. ئۇزۇن تاقاق ئېلىپ تاشلاندى، ھۆكۈمنامە ئوقۇلدى، قىرىق دەررە ئۇرۇلدى؛ تاقاق ئورنىغا يېگىرمە جىڭلىق يۇمىلاق تۆمۈر تاقاق سېلىندى. دۇڭ چاۋ، شۆ با دېگەن ئىككى دورغىغا توپتوغرا شامېن جەزىرىسىگە يالاپ ئېلىپ بېرىشقا پەرمان بېرىلدى.

دۇڭ چاۋ، شۆ با دېگەن بۇ ئىككىسى دەسلەپ كەيفىڭ دىيارىدا دورغا بولۇپ تۇرغان، ئۇلار لىن چۈڭنى ساڭجۇ ئايمىقىغا يالاپ كېتىۋاتقىنىدا ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلالمای قايتىپ كەلگەنلىكتىن، گاۋ ئەمىرنىڭ سورىقىغا تارتىلىپ، يۇقىرى ئاستانىگە يالانغان. لياڭ مىرزىبەگكە بۇ ئىككىسىنىڭ چەبدەسلىكى ياراپ قالغانلىقتىن، ئاستانە مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە ئىشقا قويغانىدى. مانا ئەمدى ئۇلار يەنە لۇ جۇنيىنى يالاپ ئېلىپ مېڭىشقا تەيىنلەندى.

شۇ ئەسنادا دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با ئالاقە ـ مەكتۇپ بىلەن لۇ تۆرىنى ئېلىپ، ئاستانە ئايماق يامۇلىدىن چىقتى. لۇ جۇنيىنى مۇلازىملارخانىسىغا سولاپ قويۇپ، ھەر ئىككىسى ئۆيلىرىگە قايتىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى تېڭىپ، يولغا تەييار بولدى.

نەزم

بولمىسا خوتۇن خۇماری ئول كىشی،
ئاتەش ـ ھىجران ئارا كۆيەرمىدى؟

كىم بىلمەيتۇ ئۆيدە شىرەڭ ھۆركىرەپ،
«بوز تۇلپار»غا تالاپەت سالارىنى !

ئەمدى لى گۇغا كەلسەك، ئۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن قاتتىق زارلاندى ـ دە، ئادەم ئەۋەتىپ ئىككى دورغىنى چاقىرىپ كېلىپ سۆزلەشتى. دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ بالار مەيخانىغا كىرگەندە لى گۇ ئالدىغا چىقتى. ئۇلارنى خالىي بىر جايغا ئولتۇرغۇزۇپ، تائام ۋە شاراب بىلەن مېھمان قىلدى. ئۇچ قەدەھتىن مەي ئىچكەندىن كېيىن لى گۇ سۆز ئېچىپ:

ـــ سىلەرگە يوشۇرماي ئېيتاي: لۇ تۆرە مېنىڭ رەقىبىم بولىدۇ، بۇگۈنكى كۈنلۈكتە شامبىن جەزىرىسىگە پالىنىپتۇ. يول ناھايىتى يىراق، ئۇنىڭ يېنىدا بىر تىيىنمۇ پۇلى يوق، ئىككىگىلار بىكاردىن ـ بىكار ئارتۇق چىقىمدار بولىسىلەر، ھەرقانچە تېز ماڭساڭلارمۇ، ئۇچ ـ تۆت ئايىز قايتىپ كېلەلمەيسىلەر. مەندە سىلەرنى ئۇزىتىدىغان باشقا بىرنەرسە يوق. ئاز بولسىمۇ مۇشۇ ئىككى كالىلەك كۈمۈشنى ئىشلىتىپ تۇرۇڭلار. كۆپ بولسا ئىككى مەنزىل، ئاز بولغاندا بىرنەچچە چاقىرىم ماڭغىنىڭلاردىن كېيىن بىر خالىيراق جاينى تېپىپ ئۇنى جىمىقتۇرۇۋېتىڭلار، ئاندىن ئۇنىڭ يۇزىدىكى خەت چېكىلگەن يەرنى كېسىپ ئەكېلىپ، ماڭا كۆرسىتىڭلار. مەن يەنە ھەربىرىڭلارغا ئەللىك سەرلىك زىخچە ئالتۇن بېرىمەن. سىلەر بىر پارچە ئالاقە تېپىپ كەلسەڭلارلا بولىدۇ. مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىكىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن مەن ئۆزۈم چىقىمەن، ـــ دېدى.

دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، بىرھازا تۇرۇپ قېلىشتى. لېكىن، ئىككى كالىلەك كۈمۈشنى كۆرۈپ نەپسى تاقىلداپ كەتتى.

ـــ ئۇنداق قىلساق بولماسمىكىن، ـــ دېدى دۇڭ چاۋ.

ـــ لى بېگىمنىڭ ئېسىل ئادەم، بىز مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇنى دوست تۇتساق، كېيىنكى كۈنلەردە بېشىمىزغا بىرەر ئىش

كېلىپ قالسا بۇ كىشىمۇ قاراپ تۇرماس، — دېدى شۆ با.

— مەن ئۇنداق بىۋاپا ئادەملەردىن ئەمەسمەن. سىلەرنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىڭلارنى بىر - بىرلەپ قايتۇرىمەن، — دېدى لى گۇ.

دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با كۈمۈشنى ئالدى - دە، خوشلىشىپ ئۆيلىرىگە قايتىشتى، ئاندىن يۈك - تاقلىرىنى تېڭىشتۇرۇپ، كېچىلەپ يولغا چىقماق بولدى.

— بۇگۈن مەن جازالاندىم، دەررە تەگكەن يەر قاتتىق ئاغرىۋاتىدۇ، ئەتە يولغا چىقساق قانداق بولاركىن؟ — دېدى لۇ جۇنيى.

— ئاغرىڭنى يۇم ئىپلاس ! سەندەك بىر قەلەندەرگە يولۇقۇپ، بىزنىمۇ نەس باستى! شامېن جەزىرىسىگە بېرىپ كەلگۈچىلىك ئالتە مىڭ چاقىرىمدىن ئارتۇق يول باسىمىز، قانچىلىك خىراجەت كېتىدۇ، بىلەمسەن، يا ئۆزۈڭنىڭ يېنىدا بىر يارماقمۇ بولمىسا، قانداق قىلغۇلۇق ! — دەپ ئاغزىنى بۇزدى شۆ با.

— پېقىرنىڭ ناھەق جازالانغانلىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، بىرئاز ئاسانلىق بېرىشكەيلا، — دېدى لۇ جۇنيى يالۋۇرۇپ.

— سەندەك بايلار ئۆز ۋاقتىدا بىر تىيىننىڭ ئۈستىدىمۇ تىك تۇرۇشاتتىڭ: بۇگۈنكى كۈنلۈكتە تەڭرىم كۆزىنى ئېچىپ، خوپمۇ ئىتتىك جاجاڭنى بېرىدىغان بولدى ! بۇنى بىزدىن كۆرمە، زارلانما، بىز ھەمدەمدە بولۇپ ماڭمىز، — دېدى دۇڭ چاۋ.

لۇ جۇنيى دەرد - ئەلىمىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئىلاجسىز مېڭىپ، كۈنچىقىش دەرۋازىدىن چىقتى. دۇڭ چاۋ بىلەن شۆ با يۈك - تاق ۋە يامغۇرلۇقلىرىنى لۇ جۇنيىنىڭ بوينىدىكى تاقاقلا ئارتىپ قويدى. ئەۋۋەلىسىدىن دۆلەتمەن بولۇپ كەلگەن لۇ جۇنيى تۆرە ئەمدى گۇناھكار بولۇپ قالدى. بۇنىڭغا نېمە ئامال.

بۇ چاغ دەل كەچ كۈز پەسلى بولۇپ، سارغايغان غازاڭلار تۆكۈلۈپ تۇراتتى. تۇرنىلار جۇپ - جۇپ بولۇپ ئۇچۇپ ئۆتۈشەتتى. شۇنداق غەمكىن كېتىۋاتقاندا، نەدىندۇر بىر يەردىن مۇڭلۇق نەينىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

نەزم

كىمدۇر ئۇ خۇش نەي چېلىپ، كۈز پەسلىگە جان بەرگۈچى،
سايرىتىپ مۇڭ پەردىگە مەھزۇن كۆڭۈلنى ئەزگۈچى.
دەرد ـ ئەلەم ئىچرە كىشى نە دەپ بولۇر خۇشتار ئاڭا،
ئۇ ئەمەس نەي سايرىتىپ دەردۇ ئەلەم كەلتۈرگۈچى.

بۇ ئىككى دورغا لۇ جۇنيىنى گاھىدا يۆلەشتۈرۈپ، گاھىدا خورلاپ ئېلىپ ماڭدى. گۈگۈم ۋاقتىغىچە ئالاھازەل ئون تۆت ـ ئون بەش چاقىرىم يول ماڭدى، قارىسا ئالدىدا بىر مەھەللە تۇرۇپتۇ. شۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ سارايغا چۈشتى. سارايۇەن ئۇلارنى ئىچكىرىكى ھۇجرىغا باشلاپ كىرىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى جايلاشتۇرۇپ قويدى. شۆ با لۇ جۇنيىگە قاراپ:
ـــ دورغا كىچىك بولسىمۇ دورغا، نەدىمۇ دورغا گۇناھكارنى كۈتىدۇ؟ بول چاققان، قورساق لازىم بولسا ئوت قالا ! ـــ دېدى.
لۇ جۇنيى نائىلاج تاقاق سېلىقلىق پېتى ئاشخانىغا كىرىپ، سارايۇەندىن بىرئاز ئوتۇن ئېلىپ، بىر باغلام قىلىپ ئوت ياقتى. سارايۇەن گۈرۈچ يۇيۇپ بەردى. قاچا ـ قومۇچلارنى يۇيۇشتى. لۇ جۇنيى زاتىدىن بەگ ـ تۆرە بولغاچقا، مۇنداق ئىشلار قولىدىن كەلمەيتتى. ئوتۇن ھۆل بولغاچقا، كۆيمەي ئۆچۈپ قالدى. ئۇ كۈچەپ بىر پۈۋلىۋېدى، كۈل توزۇپ كۆزىگە كىرىپ كەتتى. دۇڭ چاۋ يەنە غوتۇلداپ كەتتى. غىزا پىشقاندىن كېيىن ئىككىسى قاچىلىرىغا ھەممىسىنى ئۇسۇۋۇلىشتى. لۇ جۇنيى ئۇلاردىن سوراشقا پېتىنالمىدى. ئۇ ئىككىسى يەپ ئاشقانى ـ تاشقاننى لۇ جۇنيىگە بەردى. شۆ با يەنە ئاغزىنى بۇزۇپ بىردەم تىللىدى. غىزادىن كېيىن لۇ جۇنيىنى پۈت يۇيىدىغان سۇ ئىسسىتىشقا بۇيرۇدى. سۇ قاينىغاندىن كېيىنلا لۇ جۇنيى ئاندىن ئۆيگە كىرىپ ئارام ئېلىشقا پېتىنالمىدى. ئىككىسى پۈتلىرىنى يۇيۇشتى. لۇ

جۇنيىگە ئۇقتۇرماي پورۇقلاپ تۇرغان قاياناق سۇنى داسقا ئېلىپ قويۇپ پۇتىنى يۇيۇشقا بۇيرۇدى. ئۇ چورۇقىنى ئەمدىلا سېلىپ تۇرۇشىغا، شۆ با ئۇنىڭ ئىككى پاچىقىنى تارتقان پېتى قاياناق سۇغا تىقتى. لۇ جۇنيى ئاغرىق ئازابىدىن قاقشاپ كەتتى.

ـــ غوجىكاڭ غېمىڭنى يەۋاتسا، يەنە نېمىدەپ تەلەتىڭنى بۇزىسەن؟ ـــ دەپ چالۋاقىدى شۆ با.

دورغىلار كاڭغا چىقىپ يېتىشتى، لۇ جۇنيىنى زەنجىر بىلەن ئىشىكنىڭ كەينىگە باغلاپ قويدى. سۇبھى كۆتۈرۈلۈش ئالدىدا دورغىلار ئورنىدىن تۇرۇشتى ـ دە، سارايۇەننى تاماق ھازىرلاشقا بۇيرۇدى. تاماق يەپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇۋېلىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ يولغا چىقماق بولدى. لۇ جۇنيىنىڭ تاپانلىرى قاپىرىپ، يەرگە دەسسىگۈدەك مادارى قالمىغانىدى.

شۇ كۈنى سىم ـ سىم يامغۇر يېغىپ يوللارمۇ تېيىلغاق بولۇپ كەتكەنىدى. لۇ جۇنيى قەدەمدە بىر سەنتۇرۇلۇپ ماڭدى. شۆ با ئۇنى رەھىمسىز كالتەكلەپ تۇردى. دۇڭ چاۋ خۇپسەنلىك بىلەن ھاي دەپ بەردى ۋە يول بويى قاقشاپ كەلدى. ئۇلار مەھەللىدىن چىقىپ ئون نەچچە چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن قويۇق بىر جاڭگالغا يېتىپ كەلدى.

ـــ پېقىرنىڭ زادىلا ماڭغۇدەك قۇرۇمىم قالمىدى، رەھىم قىلساڭلار، بىرئاز ئارام ئېلىۋالسام ! ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

دورغىلار لۇ جۇنيىنى جاڭگال ئىچىگە ئېلىپ كىرگىنىدە كۇنچىقىشتىن تاڭ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىغانىدى. بۇ ئەتراپتا ئادەم قارىسى كۆرۈنمەيتتى.

ـــ ئەتىگەن تۇرۇپ كېتىپتىكەنمىز، خويمۇ ھېرىپ كەتتۇق، مۇشۇ يەردە كۆزىمىزنى بىردەم يۇمۇۋالايلى دېسەك، سېنى قېچىپ كېتەمدىكىن دەپ قورقۇۋاتىمىز، ـــ دېدى شۆ با.

ـــ قانىتىم بولسىمۇ ئۇچۇپ كېتەلمەيمەن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

ـــ كاززاپلىق قىلما، سېنى باغلاپ قويمىساق بولمايدۇ، ـــ

دېدى شۆ با.

بېلىگە ئورۇالغان قۇرنى يېشۇېلىپ، لۇ جۇنيىنىڭ قورسىقىدىن چىرماپ بىر قارىياغاچقا باغلاپ قويدى، پۇتىنىمۇ دەرەخكە چېتىپ قويدى.

— ئاكا، سىز جاڭگال چېتىگە چىقىپ ئەترايىنى كۆزىتىپ تۇرۇڭ، — دېدى شۆ با دۇڭ چاۋغا، — ئادەم كېلىپ قالغۇدەك بولسا «ئۆھۇ» دەپ يۆتىلىپلا قويسىڭىز بولىدۇ.

— ئەمىسە چاققانراق بولۇڭ ئىنى.

— ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇپ، سىز بېرىۋېرىڭ.

شۇنىڭدىن كېيىن شۆ با قولىغا كالتەك ئېلىپ، لۇ تۆرىگە:

— ئۆيۈڭدىكى باش غوجىدار لى گۇ دېگەن ئادەم بىزگە سېنى يولدا جىمىقتۇرۇۋېتىشنى تاپىلىدى، بۇنى بىزدىن كۆرمە، شامېن جەزىرىسىگە بارغىنىڭدىمۇ بەرىبىر ئۆلىسەن، ئۇنىڭدىن كۆرە مەشەدىلا بۇرۇنراق جېنىڭنى ئالغىنىمىز تۈزۈك! تەھتىساراغا بارغاندا بىزنى قارغاپ يۇرمە، كېلەر يىلى بۇگۈنكى كۈندە يىلىڭ توشىدۇ، — دېدى.

لۇ جۇنيى بۇ گەپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكتى، ئۇ: «ئەلھۆكمىللا» دەپ بوينىنى ئەگدى، شۆ با ئىككى قولى بىلەن كالتىكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، لۇ تۆرىنىڭ مېڭىسىنى چەنلەپ سالدى. نېرىراقتا تۇرغان دۇڭ چاۋ «پاس» قىلغان بىر ئاۋازنى ئىشىتتى ـ دە، دەررۇ جاڭگال ئوتتۇرىسىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، لۇ تۆرە ھېلىقى دەرەخكە باغلاقلىق پېتى تۇرۇپتۇ. شۆ با دەرەخ ئاستىدا ئوڭدىسىغا يېتىپتۇ. كالتەك بىر چەتتە تۇرۇپتۇ.

— ۋاي نېمە كارامەت بۇ! كالتەككە كۈچەپ كېتىپ، ئۆزى يىقىلىپ چۈشكەندىمۇ يا، — دېدى دۇڭ چاۋ ۋە ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ھېچقانداق تاۋۇش ئاڭلانمىدى. شۆ بانىڭ جاۋابىنى قان چىقىپ تۇراتتى. ئۇ داد ـ پەريات قىلماق بولۇپ تۇرۇشىغا، كۈنچىقىش يۇقىرى بۇرجەكتىكى دەرەخ ئۈستىدە

ئولتۇرغان بىر كىشى كۆزىگە چېلىقتى. شۇئان «ھۇشت» دېگەن سادا يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭلا دۇڭ چاۋنىڭ بوينىغا بىر ئوق ئۇچۇپ كېلىپ قادالدى. دۇڭ چاۋ ھاۋا تاپان بولغىنىچە گۈپلا قىلىپ يىقىلدى. ئاندىن ھېلىقى كىشى دەرھىتىن چەبدەسلىك بىلەن سەكرەپ چۈشۈپ، خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ ئالدى ـ دە، لۇ جۇنيىنى چىرماپ تاشلىغان قۇر ـ ئارغامچىنى كېسىپ تاشلىدى. ئاندىن يۇمىلاق تاقاقنى پاچاقلىۋەتتى ـ دە، لۇ تۆرىنى قۇچاقلىغان پېتى ھۆڭگۈرەك ئېتىپ يىغلاپ كەتتى. لۇ جۇنيى كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ئالدىدا ئالىقانات يەن چىڭ تۇرۇپتۇ.

ــ ھەي نۆكەرىم، سەن بىلەن ئۇچراشقىنى مېنىڭ روھىم ئەمەستۇ؟ ــ دەپ خىتاب قىلدى لۇ جۇنيى.

ــ نۆكەرلىرى ئاستانە مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن تارتىپلا بۇ ئىككى خۇمسىنىڭ ئارقىسىغا چۈشكەنىدى، ئۆزلىرىنى مۇلازىملار خانىسىغا سولاپ قويغانلىقىنىمۇ، لى گۇنىڭ بۇ ئىككىسى بىلەن سۆزلەشكىنىنىمۇ كۆردۇم، شۇنىڭ بىلەن بۇ خۇنپەرلەرنىڭ ئۆزلىرىگە زىيانكەشلىك قىلماقچى بولغانلىقىغا كۆزۈم يەتتى ـ دە، كېچىچە ئىزىغا چۈشۈپ شەھەردىن بۇ ياققا چىقىپ كەلدىم. ئۆزلىرى سارايدىكى چاغلىرىدا ئۆزۈم تاشقىرىدا مۆكۈپ ياتتىم، ئۇلار قوزغىلىپ بولغۇچە، قاق پودا بۇ يەرگە يېتىپ كېلىپ ساقلاپ تۇردۇم، بۇ خۇنپەرلەرنى مۇشۇ جاڭگالغا كېلىپ، ئۆزلىرىگە قول سالىدۇ، دەپ پەملىگەنىدىم، ئىككى تال كامان ئوقۇم بىلەن ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتتىم، غوجام، بۇنى كۆرگەنلا؟ ــ دېدى يەن چىڭ.

بۇ ئالىقانات يەن چىڭنىڭ ئوقياسى ۋە ئوچ تال ئوقى شۇ قەدەر خىسلەتلىك ئىدىكى، ئېتىلغان ھامان دەل جايىغا تېگەتتى.

نەزم

يا دەستىسى ئىشلەنگەن قاتتىق قارا سەندەلدىن،
قىزىل داندان زىغزىقى چىقىرىلغان دىيەكتىن.

تەپكىسىگە ئورناتقان سۈزۈك، نەپىس مەرمەرە،
تاناپىغا يېرىم قات ئىشلىگەن زەر رىشتىدىن.
نەقىش بىلەن بېزەلگەن كەرىگىنىڭ جىلتىسى،
ياڭزا ئالغان ئەگمىسى يېڭى ئايىنىڭ شەكلىدىن.
ئوقى پىنھان ئۈزۈلسە ئەينى بۇركۇت قانىتى،
ھاۋا يارار ئۇچار يۇلتۇز كەبى چۈشەر پەلەكتىن.

— مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتقۇزدۇڭ، بىراق بۇ ئىككى دورغىنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، گۇناھىمغا گۇناھ قوشتۇڭ، ئەمدى نەگە بارغۇلۇق؟ — دېدى لۇ جۇنيى.

— دەسلىپىدە سۇڭ دانىش ئۆزلىرىنى بالاغا تىققان، ئەمدى لياڭشەن كۆلىگە بارماقتىن باشقا يول يوق، — دېدى يەن چىڭ.

— ئەت ـ يېنىمدىكى جاراھەت ئەدەپ كەتتى. تاپىنىم بولسا تېشىلىپ كەتتى، يەرگە دەسسىيەلمەيمەن، — دېدى لۇ جۇنيى.

— تەخىر قىلساق بولمايدۇ، — دېدى يەن چىڭ، — ئۆزلىرىنى يۇدۇپ ماڭاي.

يەن چىڭ شۇنداق دەپ دورغىلارنىڭ ھەمياندىن كۈمۈش كاللىكىنى ئالدى ـ دە، لۇ جۇنيىنى يۇدۇگىنىچە ئۇدۇلاپ كۇنچىقىش تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئون چاقىرىم يول باسا ـ باسمايلا مادارىدىن كەتتى، قارىسا شۇ ئەتراپتا كىچىك مەھەللە سارىيى تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا كىرىپ بىر ئۆيگە چۈشتى. ئاز ـ تولا مەي، گۆش ئېلىپ قورسىقىنى ئاز ـ تولا شىمدۈۋلىپ، شۇ يەردىلا ئارام ئېلىشتى.

ئەمدى گەپنى يولۇچىلاردىن باشلايمىز، ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر جاڭگاللىقتا ئىككى دورغىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، شۇ يەردىكى ئونبېشىغا خەۋەر قىلدى، ئونبېشى مەھەللە ئاقساقىلىغا مەلۇم قىلدى. ئاقساقال دائىرىغا كېلىپ مەھكىمىگە يەتكۈزدى. شۇ ئان بەگ ـ سىپاھىلار ئەۋەتىلىپ تەكشۈرتۈش نەتىجىسىدە، ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ مىرزىبەگ

مەھكىمىسىنىڭ دورغىلىرى دۇڭ چاۋ، شۆ با ئىكەنلىكى ئايان بولدى. تەكشۈرگۈچىلەر قايتىپ كېلىپ، لياڭ مىرزىبەگكە مەلۇم قىلدى. لياڭ مىرزىبەگ دامىڭ دىياربدكى تۇتقاۋۇلنى بەلگىلىگەن قەرەل ئىچىدە قاتىلنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. دورغىلار كېلىپ جەسەتنى بىر - بىرلەپ كۆرۈپ چىقتى، ئوقنى ئېلىپ كۆرۈپ، يەن چىڭنىڭ ئوقىكەن دېيىشتى. شۇ ھامان ئىككى يۈزدەك يايى ھەرقايان چېپىشىپ، بارغانلا يېرىدە ئېلان چاپلىدى. ئۇ ئىككىسىنىڭ تەقى - تۇرقىنى تەرىپلەپ، يىراق - يېقىن، يېزا - كەنت، شەھەر - بازارلارغا خەۋەر قىلىپ، بۇ ئىككىسىنى تۇتۇشنى تاپىلىدى.

بۇ چاغدا لۇ جۇنيى مەھەللە سارىيىدا يارىسىنى ئەملەۋاتاتتى. ماڭالمىغاچقا شۇ سارايدا تۇرۇپ قالغانىدى، سارايۇەن قاتىللىق ۋەقەسىنى ئاڭلىدى. يېزىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىمۇ بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپتى، سارايۇەن ئىككى ئادەمنىڭ سۈرىتىنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال بېرىپ ئونبېشىغا:

ـــ سارىيىمغا ئىككى ئادەم چۈشتى، يات ئادەمدەك تۇرىدۇ. شۇلار بولۇپ قالمىسۇن يەنە، ـــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ـــ ئەمدى يەن چىڭگە كەلسەك، ئۇ قورساقنىڭ غېمىنى قىلىش ئۈچۈن ئوقيانى ئېلىپ، يېقىن ئەتراپقا ياۋايى ھايۋانلارنى ئوۋلاپ كېلىشكە كەتكەنىدى؛ ئۇ قايتىپ كېلىشكە تەمشىلىپ تۇرغىنىدا مەھەللىنى ئاللا - چۈقان قاپلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرەخ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئىككى يۈزدەك يايى نەيزە، شەمشەر كۆتۈرگىنىچە لۇ جۇنيىنى باغلاپ ھارۋىغا سېلىپ ھەيدەپ كېتىۋېتىپتۇ. يەن چاڭ شۇ تاپتا يۈگۈرۈپ بېرىپ، لۇ جۇنيىنى قۇتقۇزۇۋېلىشنى ئويلىدىيۇ، لېكىن قولىدا ياراغ بولمىغاچقا، ۋايساپلا قالدى، ئاندىن: «لياڭشەن كۆلگە بېرىپ، سۇڭ دانىشنى بۇ ۋەقەدىن خەۋەردار قىلىپ، قۇتقۇزۇشقا ئادەم ئەكەلمىسەم، قاراپ تۇرۇپ غوجامنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ قالمايمەنمۇ» دەپ ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن يەن چىڭ دەرھال يولغا ئاتلاندى. تۇن يېرىمغىچە ماڭدى، قورساقنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياندا بىر يارماقنىڭمۇ بولمىغانلىقىنى دېمەمسىز. ئۇ بىر تۆپىلىككە يېتىپ بارغىنىدا، قويۇق ئۆسكەن ئوت - چۆپلۈكلەر ئىچىدىكى ئاندا - ساندا ئۆسكەن بىر دەرەخلىك ئىچىگە كىرىپ قالدى. شۇ يەردە تاڭ ئاتقۇزدى. ئۇنىڭ كۆڭلى پاراكەندە ئىدى، شۇ ئارىدا دەرەخ شېخىدا بىر سېغىزخانىنىڭ جاغلىداۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلىدى - دە، ئۆزىچە: «ئۇنى ئېتىپ چۈشۈرسەم، ئاندىن مەھەللە ئىچىدىكى بىرسىدىن ئازراق سۇ ئاچقىپ پىشۇرۇپ يېسەممۇ قورساق ئاچلىقىغا دالدا بولماسمۇ؟» دەپ ئويلىدى. ئۇ دەرەخلىكتىن چىقىپ ئاسمانغا قارىغانىدى، ھېلىقى سېغىزخان ئۆزىگە قاراپ سايراپ تۇرۇپتۇ. يەن چىڭ يېنىدىن ئوقيانى ئاستاغىنا ئېلىپ، تەلەي سىناپ پال ئاچماقچى بولدى ۋە ئۇ ئاسمانغا قاراپ دۇئا قىلدى: «ئاران بىر تال ئوقۇم قاپتۇ، ئەگەر غوجامنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرالايدىغان بولسام، ئوق تەگكەن ھامان سېغىزخان ئاسماندىن مولالاق ئېتىپ چۈشىدۇ، ئەگەر غوجام نابۇت بولىدىغان بولسا، ئوق چىققان ھامان سېغىزخان ئۆچۈپ كېتىدۇ» دېدى - دە، ئوقنى سېلىپ كىرىچنى تارتىپ تۇرۇپ: «ياپىرىم ! ئىشىمنى ئوڭ قىلغايسەن» دەپ ئاتتى. ئوق ۋىڭىلداپ بارغان پېتى دەل سېغىزخانىنىڭ قۇيرۇقىغا تەگدى، سېغىزخان ئوقنى سۆرىگەن پېتى ئۇچۇپ كېلىپ تۆپىلىكىنىڭ ئۇ تەرىپىگە چۈشۈپ كەتتى، يەن چىڭ تۆت - بەش سەكرەپلا تۆپىلىكتىن چۈشۈپ قارسا سېغىزخان غايىب بوپتۇ، ئۇ تازا ئىزدەۋاتقاندا ئۇنىڭ ئالدىغا ئىككى ئادەم كېلىپ قالدى. بۇلار شۇنداق ياسىنىشقانىدى.

نەزم

ئالدىدىكى چىگىۋاپتۇ، قاۋان تۈمشۇق بوغمىچا،
چاچنى بوغقان دوققا قىلىپ، زەر تانابلىق ھالقىدا.

ئۇچسىدا بار ئۇنىڭ شايى كۆڭلەك تۇم قارا،
قورسىقىغا ئوراپتۇ ئالتۇن يوللۇق زەر پوتا.
يۇمشاق پاپاخ - چورۇقنى كىيىۋاپتۇ پۇتىغا،
بويىغا تەڭ كالتەكنى ئېلىۋاپتۇ قولىغا.
ئارقىدىكى كىيىۋاپتۇ كۇن توسار بىر چىخ قالپاق،
ئۇنىڭ ھەربىر كۆڭلىكى دالچىن رەڭلىك پارقىراق.
بېلىدىكى بەلبېغى ئېسىل قىزىل يىپەكتۇر،
پۇتلىرىغا كىيگىنى مەزمۇت بۇلغار ئۆتۈكتۇر.
يەلكىسىدە بوغچىسى، قولىدا يار توقمىقى،
ھەمدە بىر يان قىلىچتۇر، كېلىشتۇرۇپ ئاسقىنى.

بۇ ئىككى ئادەم ئۇدۇل كېلىپ يەن چىڭ بىلەن مۇرە قېقىشىپ كەتتى. يەن چىڭ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، بۇ ئىككىسىگە قاراپ: «ھىم، خەج - خىراجىتىمىمۇ تۆگەپ قالغانىدى، بۇ ئىككىسىنى ئىككى مۇشت بىلەن جايلىۋېتىپ بوغچىسىنى تارتىۋېلىپ، لياڭشەنگە چىققۇچىلىك دەسمايە تاپمايمۇ» دەپ ئويلىدى. ئاندىن ئوقياسىنى ئېلىپ، قوينىغا تىقىپ ھېلىقىلارنىڭ كەينىدىن دەمبەس قەدەم ماڭدى. ئىككىيلەن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ بەخىرامان كېتىپ باراتتى، يەن چىڭ قوغلىشىپ بېرىپ ئارقىدا كېتىۋاتقان كىگىز قالپاقلىقنىڭ غولىغا بىر مۇشت سالدى - دە، گۈپپىدە يەرگە يىقىتىۋەتتى. يەن چىڭ يەنە مۇشتىنى تۆگۈپ ئالدىدا كېتىۋاتقىنىغا ئاتماقچى بولۇۋىدى، ئۇ يىگىت كالتىكىنى كۆتۈرگىنىچە يۈگۈرۈپ كېلىپ يەن چىڭنىڭ سول يوتىسىغا بىرنى سالدى، يەن چىڭ دوملاپ چۈشتى. كەينىدىكى ھېلىقى يىگىت ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ، يەن چىڭنىڭ كۆكرىكىگە دەسسەپ تۇرغىنىچە يان قىلىچىنى قىنىدىن سۇغۇرۇۋېلىپ، بېشىغا قارىتىپ چاپاي دېگەندە، يەن چىڭ قاتتىق ۋارقىراپ:

— ھەي ئەزىمەت، مېنىڭ ئۆلۈشۈم چاغلىق گەپ، غوجامنى

قۇتۇلدۇرۇش خەۋىرىنى كىم يەتكۈزىدۇ؟ ــ دېدى.
يىگىت قىلىچىنى توختاتتى ۋە يەن چىڭنى ياقىسىدىن تۇتۇپ تۇرغۇزۇپ:
ــ ھۇ بەتبەخت، نېمە خەۋەر يەتكۈزمەكچىدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.
ــ سوراپ نېمە قىلاتتىڭ؟ ــ دېدى يەن چىڭ. ئالدىدىكى يىگىت يەن چىڭنىڭ قولىنى كۆتۈرۈۋۈندى، ئۇنىڭ قولىنىڭ بېغىشىغا چېكىلگەن گۈل كۆرۈنۈپ قالدى. بۇنى كۆرگەن ھېلىقى يىگىت ئالمان ـ تالمان:
ــ لۇ تۆرىنىڭ ئۆيىدە يۈرگەن ئالىقانات يەن چىڭ دېگەن كىشى سىز ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ سورىدى. يەن چىڭ «ئەمدى ئۆلۈمدىن قۇتۇلمىقىم تەس بولدى، بوپتۇ، دەيدىغىنىمنى دەۋېتەي، يامىنى كەلسە تۇتۇپ ئەكېتەر. ئۆلتۈرۈۋەتسە روھىم ئۇ دۇنيادا غوجامنىڭ روھى بىلەن جەم بولار !» دەپ ئويلىدى ـ دە:
ــ ھەئە، لۇ تۆرىنىڭ ئۆيىدە يۈرگەن ئالىقانات يەن چىڭنىڭ ئۆزى بولىمەن. بۇگۈن سۇڭ دانىشمەنىڭ غوجايىنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ قويۇشىنى ئىلتىجا قىلىپ، لياڭشەن كۆلىگە خەۋەر قىلىشقا ماڭغانىدىم، ــ دېدى.
ھېلىقى ئىككىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى ـ دە، ئۇنىڭغا:
ــ ھە نۆكەر ئاغىمىز، يەن چىڭ دېگەن سىز ئىكەنسىز ـ دە ! ھېلىمۇ ئۆلتۈرمەپتىكەنمىز، بىز كىم، تونۇدىڭىزمۇ؟ ــ دېدى.
قارا كىيىملىكى باشقا بىرى بولماستىن، دەل لياڭشەن كۆلىدىكى ئاتامانلاردىن قەھرىلىك گۈەن سۇ ياڭ شىۋڭ، كەينىدىكىسى پىداكار يىگىت شى شىۋ ئىدى.
ــ بىز، ــ دېدى ياڭ شىۋڭ، ــ ئاغىمىزنىڭ ئەمرىگە بىنائەن لۇ تۆرىنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىش ئۈچۈن يۈقىرى ئاستانىگە كېتىۋاتاتتۇق. مۇشاۋىرىمىز بىلەن دەي تۆرەم بىزدىن خەۋەر كۈتۈپ كەينىمىزدىنلا يېتىپ كەلمەكچى.
يەن چىڭ ئۇلارنىڭ ياڭ شىۋڭ بىلەن شى شىۋ ئىكەنلىكىنى

ئاڭلىغاندىن كېيىن بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى بۇ ئىككىسىگە بىرمۇبىر بايان ۋە ئايان قىلدى. ياڭ شيۇڭ شى شيۇغا:

— ئۇنداق بولسا قايتا مەسلىھەتكە كېلىش ئۈچۈن، مەن يەن چىڭنى ئېلىپ تاغ تۇرايمىزغا قايتىپ، ئاغمىزغا خەۋەر قىلاي، سىز ئۆزىڭىز يۇقىرى ئاستانىگە بېرىپ خەۋەر ئۇقۇشۇپ كېلىڭ، — دېدى.

شى شيۇ: «خوپ، ئوبدان بولىدۇ» دېدى. بوغچىسىنى يەن چىڭگە تاپشۇرۇپ بەردى. يەن چىڭ بولسا ياڭ شيۇڭنىڭ كەينىدىن كېچىلەپ لياڭشەنگە يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ بىلەن ئۈچراشقاندىن كېيىن يەن چىڭ بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى يېپىدىن يېڭىسىگىچە سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى ـ دە، ئاتامانلارنى يىغىپ، چارە ـ تەدبىرلەر ئۈستىدە كېڭەشتى.

ئەمدى شى شيۇغا كېلەيلى، شى شيۇ ئارتۇق ـ ئوشۇق بىرنېمە ئالمايلا يۇقىرى ئاستانىگە يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا كەچ كىرىپ قالغانىدى، شەھەرگە كىرەلمەي شەھەر سىرتىدا بىر كېچە قوندى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ناشتا قىلىپ بولۇپ شەھەرگە كىرىپ كەلدى، كىشىلەرنىڭ قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن پەرىشان ھالدا يۇرگەنلىكىنى كۆرۈپ، نېمە بولۇپ كەتكەندۇ، دەپ قالدى. بازار ئىچىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، خەقلەر ئىشىك ـ دەرۋازىلىرىنى تاقۋاپتۇ. شى شيۇ بازار ئىچىدە ئولتۇرۇشلۇق كىشىلەردىن سۈرۈشتە قىلىۋىدى، بىر بوۋاي ئۇنىڭغا:

— سىلىنىڭ خەۋەرلىرى يوق، مېھمان، مۇشۇ يۇقىرى ئاستانىدە لۇ تۆرە دەيدىغان بىر بايي بار ئىدى، ئۇنى لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار تۇتۇپ كەتكەنىدى، ئۇ يەردىن قېچىپ كەلگەندىن كېيىن ناھەق سوراققا تارتىلىپ، شامبن جەزىرىسىگە پالاندى قىلىنىپتىكەن، يەنە قانداق بولدىكىنتاڭ، يولدا ئىككى دورغىنى ناكا قىپتۇدەك؛ ئاخشام ئۇنى تۇتۇپ كەلگەنكەن، بۇگۈن پېشىن ۋاقتىدا رەستىگە ئېلىپ چىقىپ ئۆلتۈرگۈدەك،

ئۆزلىرىمۇ كۆرۈپ باقسىلا، ــ دېدى.

شى شيۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، رەستىدىكى مەيدانغا بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، بۇ تۆت كوچا ئاغزى ئىكەن، بالىخانىلىق مەيخانىسىمۇ بار ئىكەن، شى شيۇ بالىخانىغا چىقىپ، روجىكى بازارغا قارايدىغان بىر ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى مەيپۇرۇش كىرىپ:

ــ مېھمان، كۇتىدىغان ئادەملىرى بارمۇ ياكى ئۆزلىرى يالغۇز ئىچەملا؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ سوراپ تۇرغۇچە، پۇتۇن - پۈتۈن گۆش، ئاپقۇرلاپ مەيلىرىڭنى ئەكېلىۋەرمەمسەن، ــ دەپ چالۋاقىدى شى شيۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

مەيپۇرۇش چۆچۈپ كەتتى - دە، يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىككى جام مەي قۇيۇپ، يوغان تەخسىگە كالا گۆشى توغراپ ئەكەلدى. شى شيۇ گۆشنى يوغان - يوغان پېتى يالماپ يۇتۇپ، مەينى گۈپۈلدىتىپ تازا ئىچتى. بىردەمدىن كېيىن تۆۋەندە بازار قاينىاپ كەتتى. شى شيۇ روجەكتىن تالاغا قارىغۇدەك بولسا، خەقلەر ئۆي - دۇكانلىرىنىڭ ئىشىك - دەرۋازىلىرىنى تاقىۋېتىپتۇ. مەيپۇرۇش بالىخانىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ:

ــ كەيپ بولۇپ قالدىلىمۇ مېھمان؟ تۆۋەندە ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشلىرى بولۇۋاتىدۇ، مەينىڭ پۈلىنى چاققانراق تۆلەپ باشقا يەرگە بېرىپ ئۆزلىرىنى پاناھلىسىلا ! ــ دېدى.

ــ نېمە قورقۇش ! چۈشۈپ كەت، بولمىسا غوجىكاڭدىن مۇشت يەيسەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى شى شيۇ. مەيپۇرۇش بىرنېمە دېيەلمەي بالىخانىدىن چۈشۈپ كەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي رەستىدە جاڭ - دۇمباقلارنىڭ ساداسى پەلەككە كۆتۈرۈلدى.

نەزم

دۇمبۇرلەيتتى داقا - دۇمباق يېرىلغۇدەك،
جارانلايتتى جاڭلار گويا چېقىلغۇدەك.

بۇلۇت كەبى لەپلدەيتتى قارا ئەلەم،
يالتىرايتتى نەيزە ـ شەمشەر، تەنلەر شۇ دەم.
جازانامە كۆتۈرگىنى سۆرەپ ماڭار،
قولدا چىپار كالتەك تۇتقان سۈرۈپ بارار.
بەكمۇ ۋەھشىي ئىدى زىندان بەگ تەلەتى،
ئەينى يىرتقۇچ ئىدى قىلىچ تۇتقان يايى.
جەبرائىلدەك نازارەتچى ئارغىماق مىنىپ،
ئەزرائىلدەك سوراقچىسى ماڭدى تىغ ئېلىپ.
ۋاھ، دەرىخا تۆت كوچىدا بولدى ھەممە تەخ،
كېتەر بولدى ئەمدى ئۇنىڭ كاللىسى ناھەق.

شى شيۇ بالىخانا روجىكىدىن تۆت كوچا ئاغزىغا قارىغۇدەك بولسا، چېرىكلەر جازا مەيدانىنى ئوراپ تۇرۇشۇپتۇ، قوللىرىغا قىلىچ، كالتەك ئالغان يىگىرمىچە جاللات لۇ جۇنيىنى ئالدى ـ كەينىدىن يالاپ، بالىخانا ئۈدۈلىغا ئەكېلىپ تىزلاندۇردى. تۆمۈر بىلەك سەي فۇنىڭ قولىدا ھۆكۈم قىلىچى تۇراتتى؛ گۈل قىسقاق سەي چىڭ قولىنى تاقاققا قويۇپ تۇرۇپ:

ـــ لۇ تۆرە، سىز ئوبدان قارىۋېلىڭ، بىز ئاغا ـ ئىنى ئىككىيلەن سىزنى قۇتقۇزمىدۇق ئەمەس، ئىشىنى ئۆزىڭىز بۇزدىڭىز، ئۈدۈلىڭىزدا بەش ئىلاھىيەت ئىبادەتخانىسى تۇرۇپتۇ، سىزگە تېگىشلىك سورۇننىمۇ ھازىرلاپ قويدۇم، روھىڭىز شۇ يەردە ئەمىن تاپقاي، ـــ دېدى.

گۈل قىسقاق سەي چىڭ شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا توپ ئىچىدىن:

ـــ پېشىن بولدى ! ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، تاقاق بوشىتىلدى، سەي چىڭ لۇ جۇنيىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ بەردى، سەي فۇ ھۆكۈم قىلىچىنى قولىغا ئالدى. پەتۋاچى جازانامىنى ئۇنلۇك ئوقۇدى. ئەتراپتىكىلەرمۇ جور بولۇپ ۋارقىراشتى. شۇ ئاۋاز بىلەن تەڭ بالىخانىدىكى شى شيۇ يان قىلىچىنى

سۇغۇرۇۋالغىنىچە:

ــ مانا بىز لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەتلەر بۇ يەردە ھەممىز تەييار ! ــ دەپ نەرە تارتتى.

سەي فۇ بىلەن سەي چىڭ لۇ تۆرىنى تاشلاپ قويۇپ، ئارغامچىنى ئۈزۈۋېتىپ، ھەممىدىن بۇرۇن تىكىۋەتتى. شى شيۇ بالىخانىدىن سەكرەپ چۈشتى ـ دە، پولات قىلىچىنى ئۈياق ـ بۇياققا ئايلاندۇرۇپ، ئۇتتۇر كەلگەنلىك كاللىسىنى خۇددى قاپاقنىڭ بوينىنى كەسكەندەك كېسىۋەردى. قېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي قالغانلاردىن ئون نەچچىسىنى چېپىۋەتتى ۋە سول قولى بىلەن لۇ جۇنيىنى قولىدىن تۇتۇپ تۆۋەن تەرەپكە قاراپ قېچىشقا باشلىدى.

شى شيۇ يۇقىرى ئاستانىنىڭ كوچىلىرىنى بىلمەيتتى. يەنە كېلىپ، لۇ تۆرىمۇ قورقۇپ كېتىپ قېتىپلا قالغانىدى، شۇڭا ماڭالماي قالدى. ۋەقەدىن خەۋەر تېپىپ، قاتتىق ساراسىمگە چۈشكەن لياڭ مىرزىبەگ ئۆز بارگاھىدىكى سەردارلارغا سىپاھ ـ لەشكەرلەرنى ئېلىپ بېرىپ، شەھەر قوۋۇقلىرىنى تاقىۋېتىشكە ئەمر قىلدى. ئالدى ۋە ئارقا سەپلەردىكى دورغا ـ يايىلارنى قورشاپ كېلىشكە پەرمان بېرىلدى.

مەردۇمەردانە پالۋانكەنسەن تۇزۇك،
شۇ ئېگىز قورغان سېپىلدىن ھالقىپ ئۆتكەيسەن نېچۇك؟

شۇ تاپتا يەرگە كىرەي دېسە يەر قاتتىق، ئاسمانغا چىقاي دېسە ئاسمان يىراق ئىدى. لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنىڭ شۇ يەردىن زادى قانداقسىغا قېچىپ قۇتۇلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش ئۇچىنچى باب

سۇئ جياڭنىڭ لەشكەر تارتىپ يۇقرى ئاستانىگە تەگكەنلىكى گۇەن شېڭنىڭ لياڭشەننى ئېلىش ئۈستىدە كېڭەشكەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا شى شيۇ لۇ جۇنيى بىلەن شەھەر ئىچىدە قاياقتا مېڭىشىنى بىلمەي قالدى، چېرىكلەر تۆت تەرەپتىن قىستاپ كېلىشتى، دورغا ـ ياسىلار قوللىرىغا ئىلمەك ئوقۇرۇق ۋە سىرتماق تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. شور پىشانە پالۋان يالغۇز قالغاچقا، كۆپ ياۋغا تاقابىل كېلەلمەي قالدى. شۇ ئەسنادا بۇ ئىككىسى تۇتۇۋېلىنىپ، لىياڭ مىرزىبەگ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كېلىندى. مىرزىبەگ:

ـــ جازا مەيدانىغا تەگكەن قاراقچى ئېلىپ كېلىنسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى. يالاپ كەلتۇرۇلگەن شى شيۇ كۆزلىرىنى غەلىتە ئالايتىپ تۇرۇپ:

ـــ ھەي پادىشاھلىققا ئاپەت، پۇقرالارغا تالاپەت كەلتۈرگەن قاراقچىلار، ئاڭلاپ قويۇش، غوجىكاڭ ھەرقايسىڭغا ئاغىمىزنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزىدۇ: ئاغىمىز پات ئارىدا لەشكەر تارتىپ كېلىپ، شەھىرىڭگە تېگىش قىلىپ، شەھىرىڭنى تۇپتۇز قىلىۋېتىدۇ، سېنىڭ تېنىڭنى پارە ـ پارە قىلىپ تاشلايدۇ ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

شى شيۇنىڭ قار ـ يامغۇردەك تىللاپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ تۇرغان دۇئاندىكىلەر ھاڭۇقىپ لام ـ جىم دېيەلمەي، تۇرغان ئورنىدا قېتىپ قالدى.

لياڭ مىرزىبەگنىڭمۇ بىرھازاغىچە دېمى ئىچىگە چۈشۈپ

كەتتى. ئاندىن ئېغىر تاقاق ئەكەلدۇرۇپ، ئىككىسىنىڭ بوينىغا سالدۇرۇپ، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغانلار زىندانىغا تاشلاشنى بۇيرۇدى ۋە سەي فۇغا بۇلارغا پەخەس بولۇپ قاراڭلار، دەپ بۇيرۇق بەردى.

سەي فۇنىڭ ئەسلىدە لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزمەتلەر بىلەن ئەسرا بولۇشقۇسى بار بولغاچقا، سەي فۇ بۇ ئىككىسىنى بىر خانىغا سولاپ، ياخشى تائام ۋە مەي - شارابلار بىلەن باقتى، شۇڭا بۇلار ئازاب تارتماي ئوبدان ئوزۇقلاندى.

لياڭ مىرزىبەگ مەزكۇر ئايماققا يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ۋالىڭ ئامبالنى چاقىرتىپ كېلىپ، شەھەردە تالاپەتكە ئۇچرىغانلارنى ئېدىتىلاپ بىر تەرەپ قىلىشنى بۇيرۇدى. ئۆلگەنلەرنىڭ سانى يەتمىش - سەكسەنگە يەتكەنىدى. باش - كۆزلىرى يېرىلغانلار، ئاقساق - چولاق بولۇپ قالغانلار سان - ساناقسىز ئىدى. لياڭ مىرزىبەگ مەلۇم قىلىنغان رويخەتكە ئاساسەن، يارىلانغانلارنى داۋالاشقا، ئۆلگەنلەرنى كۆيدۇرۇشكە خىراجەت ئاجراتتى.

ئەتىسى تۇشمۇتۇشتىن: «لياڭشەن كۆلىدىكىلەر چىقارغان ئېلاندىن بىرمۇنچىسىنى تاپشۇرۇۋالدۇق، يوشۇرۇشنى مۇناسىپ كۆرمەي ھۇزۇرلىرىغا سۇندۇق» دېگەن خەۋەر كەلدى. لياڭ مىرزىبەگ بۇ ئېلانىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن جان - پېنى چىقىپ، ھوشىنى يوقاتقىلى تاس قالدى. ئېلانغا تۆۋەندىكىلەر يېزىلغانىدى:

لياڭشەن كۆلىدىكى مەردلەردىن سۇڭ جياڭ دامىڭ دىيارى ئۇستىدىن جاھانغا شۇنى ئېلان قىلىدۇكى، زامانىمىزدىكى ئۇلۇغ سۇڭ خانىدانلىقىدا يارىماس ئەمەلدارلار مەنسەپ تۇتۇپ، خىيانەتچى بەگلەر ھوقۇقنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، مۆمىن پۇقرالارنى ئاياغ ئاستى قىلدى. يۇقىرى ئاستانىلىڭ شاھىمەردان لۇ جۇنيى تەڭرى يولىنى تۇتماق ئۈچۈن، تاغقا تەكلىپ قىلىنغانىدى. ئېپلاس نەپسىگىلارنى تويغۇزىمەن دەپ، نېمە ۋەجىدىن پاك ۋىجدانغا ئازاب يەتكۈزمەكچى بولىسىلەر؟ ئالاھىدە بۇيرۇق بىلەن شى شيۇنى

خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتسەك ئۇنىمۇ تۇتۇۋاپسىلەر. ناۋادا شۇ ئىككى ئادەمنىڭ جېنىنى ئامان ساقلاپ، جالاپ خوتۇن بىلەن زىناخور ئەرنى تاپشۇرۇپ بەرسەكلار، سىلەرگە چېقىلمايمىز؛ ناۋادا قانات ـ قۇيرۇقسىز پۇچۇلدۇرۇپ، پۇت ـ قولىغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويىدىغان بولساكلار، شۇ زامان بارگاھىمىز تەۋرەپ، سىپاھۇ لەشكەرلىرىمىز قوزغىلىدۇ ـ دە، قىساس ئېلىشقا ئاتلىنىدۇ. لەشكەرلىرىمىز ئايىغى تەگكەنلا يەردە، تاجۇتەختىكلارنى ۋەيران قىلىپ، كۈلنى كۆككە سورۇيدۇ. ھارامخور ـ كاززاپ ئەمەلدارلارنى قىرىپ تاشلايدۇ، قارا قورساق جاھىللارنىڭ تۇخۇمىنى قۇرۇتىدۇ، شۇ چاغدا ئاسمانۇزىمىن بىزگە مەدەتكار بولىدۇ. روھ ـ ئەرۋاھلار بىزنى يۆلەيدۇ، ئاندىن شەھىرىكلارغا بىمالال بېسىپ كىرىپ، ھېچقايسىكلارنى كەچۈرمەيمىز. ئەي ۋىجدانلىق ئەر، ئىپپەتلىك ئاياللار، ۋاپادار پەرزەنتلەر، دىيانەتلىك مۆمىن پۇقرالار، پاك بەگ ـ سىپاھلار ! پاتىپاراق بولماكلار، ئۆزلىرىكلارنىڭ ئىش ـ ئوقىتىكلار بىلەن خاتىرجەم ئۆتۈۋېرىكلار، دەپ ئۇشبۇ ئېلان چىقىرىلدى، ۋاقىپ بولغايسىلەر.

لىاڭ مىرزىبەگ بۇ ئېلاننى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن دەرھال ۋاڭ ئامبالنى چاقىرتىپ كېلىپ:

ـــ سىزچە قانداق قىلساق بولار؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سورىدى.

ۋاڭ ئامبال ئاق كۆڭۈل، قورقۇنچاق ئادەم ئىدى، ئۇ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ـــ لىاڭشەن كۆلىدىكىلەرنى، ـــ دېدى لىاڭ مىرزىبەگ ئالدىدا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ، ـــ ئوردىمۇ نەچچە رەت تېگىش قىلىپ يىغىشتۇرالمىغان يەردە، بىز بىر ئايماقنىڭ كۈچى نېمىگە يېتەتتى. ناۋادا بۇ جېنىدىن كەچكەنلەر لەشكەر تارتىپ كېلىدىغان بولسا، خان لەشكەرلىرى بولۇشۇشقا ئۇلگۈرۈپ كېلەلمىسىغۇ كەلدى. كېلەلمەي قالسا، ئۇ چاغدا پۇشايمانىنى ئالىدىغانغا قاچا تاپالماي قالارمىزمىكىن ! شۇڭا، پىقىرنىڭ

ئويىچە بۇ ئىككىسىنى ئۆلتۈرمەي، ۋاقتىنچە ساقلاپ تۇرساق، بىرىنچىدىن مەلۇمات يېزىپ خان ئوردىسىغا سۇنساق. ئىككىنچىدىن بۇ ھەقتە شەپقەتلىك سەي ۋەزىرئەزەمگە مەكتۇپ يېزىپ، ۋەزىرئەزەمنى بۇنىڭدىن خەۋەردار قىلساق. ئۇچىنچىدىن قول ئاستىمىزدىكى لەشكەرلىرىمىزگە سېپىل تېشىدا قوش تىكىشكە بۇيرۇق بېرىپ تەييارلىق كۆرۈپ قويساق. شۇنداق قىلغاندا، ئاستانىمىزنىڭ ئەمىنلىكىنى، لەشكەر ۋە پۇقرالارنى ئامان ـ ئېسەن ساقلاپ قالغىلى بولار. ناۋادا بۇ ئىككىسىنى نابۇت قىلىپ قويساق، ئۇ چاغدا قاراقچى لەشكەرلەر جەزمەن يېتىپ كېلىدۇ ـ دە، بىرىنچىدىن يارەمسىز قالىمىز. ئىككىنچىدىن ئوردىدىن ئەيىبلىنىمىز. ئۇچىنچىدىن پۇقرا چۆچۈپ كېتىپ، شەھەر پاراكەندىچىلىككە چۈشۈپ قالسا، تېخىمۇ ئېغىر ئەھۋالدا قالارمىزمىكىن.

ـــ ئامبالىنىڭ ئېيتقانلىرى بەكمۇ جايىدا بولدى، ـــ دېدى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان لياڭ مىرزىبەگ.

دەرھال زىندانبېگى سەي فۇنى چاقىرتىپ كېلىپ:

ـــ بۇ ئىككى ئوغرىنى بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ، ئۇلارنى چىڭ تۇتۇڭلاردەيلى دېسەك ئۆلۈپ قالارمىكىن دەيمىز؛ بوشراق تۇتۇڭلار دەيلى دېسەك، قېچىپ كېتەرمىكىن دەيمىز. ئاغا ـ ئىنى ئىككىڭلار ئەتە ئاخشامدا بەزىدە چىڭ، بەزىدە بوشراق تۇتۇڭلار، بىر تەرەپ قىلىپ بولغۇچە پەخەس بولۇپ، مەھكەم ساقلاڭلار، قىلچە بىخەستەلىك قىلماڭلار، ـــ دېدى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان سەي فۇ «بۇ گەپلەر ئەجەبمۇ ئويلىغان يېرىمدىن چىقتى» دەپ ئىچىدە خۇش بولدى ۋە تاپشۇرۇقنى ئېلىپ زىندانغا بېرىپ، ھېلىقى ئىككىسىنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى لياڭ مىرزىبەگدىن ئاڭلاڭ. لياڭ مىرزىبەگ چېرىكلەر سۈركاۋۇلى ئۇزۇن قىلىچ ۋېن دا بىلەن پەلەكشاھ لى چېڭنى مەھكىمىگە مەسلىھەتكە چاقىردى ۋە ئۇلارغا لياڭشەن

كۆلىدىكىلەرنىڭ ئېلانىنى ۋە ۋاڭ ئامبالىنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلاتتى. بۇلارنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان سۇركاۋۇللاردىن لى چېڭ:

ــ بۇ قاراقچىلار ئۆز ئۇۋۇسىدىن قوزغىلىشقا قانداق پېتىنالىسۇن؟ بېگىم بۇنىڭغا نېمە باش قاتۇرۇپ كېتىلا؟ پېقىر ئىقتىدارسىز بولسامۇ، تۇز ـ تائاملىرىنى كۆپ يېگەن، بۇ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرغۇدەك خىزمەت كۆرسىتەلمىدىم تېخى، شۇڭا ئۆزلىرىنىڭ ئاياغلىرىدا پايپېتەك بولۇپ قارا كۈچۈمنى كۆرسىتىشكە پەرمانبەردارمەن. قول ئاستىمدىكى سەردار ـ سەرۋازلارنى ياشلاپ، شەھەردىن چىقىپ قوش تېكىسەم، قاراقچىلار كەلسە كەلدى، كەلمىسە باشقا مەسلىھەت قىلارمىز. ناۋادا بۇ ياۋۇز قاراقچىلار ئەجىلى يېتىپ، ئۇۋۇسىدىن قوزغىلىپ چىقىپ، لەشكەر تارتىپ كەلمەك بولسا، لاپ گەپ بولمىسۇن، جەزمەن ئۇلارنىڭ بىرتە ـ يېرىمىنىمۇ قالدۇرماي گۇم قىلىۋېتىمەن ! ــ دېدى.

بۇنىڭدىن چەكسىز شادلانغان لياڭ مىرزىبەگ دەرھال خەزىنىدىن كىمخاب ـ ئەتلەسلەر كەلتۈرۈپ، بۇ ئىككى سەركەردىنى تارتۇقلىدى. ئىككىسى رەھمەت ـ ھەشقاللا ئىزھار قىلىشىپ، لياڭ مىرزىبەگ بىلەن خوشلىشىپ لەشكەرگاھلىرىغا قايتىشتى.

ئەتىسى لى چېڭ بارگاھتىن چىقىقاندىن كېيىن چوڭ ـ كىچىك بەگ ـ سىپاھلارنى ھۇزۇرىغا جەم قىلىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى، شۇ ئەسنادا بىر ئادەم چىقىپ كەلدى. بۇ ئادەم مېڭىش ـ تۇرۇشى سۇرلۇك، تەقى ـ تۇرقى سۆلەتلىك تۇرشاۋۇل سو چاۋنىڭ ئۆزى ئىدى. بۇ ئادەم چىقىپلا ھەممەيلەن بىلەن سالاملاشتى. لى چېڭ ئۇنىڭغا:

ــ قاراقچى سۇڭ جياڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە شەھىرىمىزگە باستۇرۇپ كېلىپ ئاستانىمىزگە تېگىش قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ، ئىلكىڭىزدىكى چېرىكلەرنى تەخلەپ، شەھەردىن ئوتتۇز بەش چاقىرىم يىراق بىر جايغا قوش تىكىپ تۇرۇڭ، مەنمۇ

ئارقىغىزدىن لەشكەر تارتىپ دەرھال بارىمەن، ــ دەپ تاپشۇردى.

سو چاۋ پەرماننى ئالغاندىن كېيىن ئەتىسى چېرىكلىرىنى سەپكە ئاتلاندۇرۇپ، شەھەردىن ئوتتۇز بەش چاقىرىم نېرىدىكى ئۇچقۇر يولۇاس جىلغىسى دېگەن جايغا كېلىپ، تاغ تۈۋىدە قوش تىكتى. لى چېڭمۇ ئۆز قولداشلىرىنى باشلاپ، شەھەردىن چىقىپ يىگىرمە بەش چاقىرىم نېرىدىكى تۇخۇمەكلىك ئېتىكىگە يېتىپ باردى ــ دە، قوش تىكتى. تەرەپ ــ تەرەپكە بەش قولدەك چېرىك قويدى، توّت تەرەپكە قاشا ياسىدى، ئۇچ تەرەپكە خەندەك، ئوراك كولىدى. سەردار ۋە سەرۋازلار ناۋادا لىياڭشەن كۆلىدىن لەشكەرلەر كېلىپ قالسا، ئۇلار بىلەن تۇتۇش قىلىپ، توّھپە كۆرسەتمەك ئۇچۇن، بىر نىيەتتە كۈچ چىقىرىشقا يەڭلىرىنى شىمايلاپ، مۇشتلىرىنى تۈگۈشتى.

ئەمدى گەپنى ئىككىگە بۆلۈپ بايان قىلىمىز. ئەسلىدە ۋۇ يۇك خەلىپەت يەن چىك بىلەن ياك شيۇك ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى، شۇنىڭدەك دەي زۇڭدىن لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنىك تۈتۈۋېلىنغانلىقىنى ئاڭلىغاچقا، بۇ ئىككىسىنىك ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۇن، بىر يالغان ئېلان يېزىپ ئادەم يوق يەرلەرگە، كۆۋرۈك ۋە يول ياقىلىرىغا چاپلاتقۇزغانىدى. دەي زۇك لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ بېرىپ، يۇقىرىقى ئەھۋالنى ئاتامانلارغا بىرمۇبىر دەپ بەردى. بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشكەن سۇك جياك دەرمەھەل دۇمباق چالدۇرۇپ، سادىق مەردلەر ساربيىغا چوك ــ كىچىك ئاتامانلارنى يىغدى، ئاتامانلار ئۆز مەرتىۋىسى بويىچە ئولتۇرۇشتى.

ــ مۇشاۋىر، ــ دېدى سۇك جياك ۋۇ يۇك خەلىپەتكە قاراپ، ــ ئۆز ۋاقتىدا ئۆزلىرى مەردلىك يولىدا جەم بولماقنى كۆزلەپ، لۇ تۆرىنى تاغقا تەكلىپ قىلىپ ئاچىققان ئىدىلە، بۇگۈنكى كۈندە ئازابقا قالار دەپ ئويلىماپتۇق، يەنە كېلىپ ئىنىمىز شى شيۇمۇ قولغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ئەمدى ئۇلارنى قانداق قۇتقۇزغۇلۇق؟

ــ خاتىرجەم بولغايلا ئاغا، ناتىۋان شاگىرتلىرى بىر پەم

كۆرسىتىش ئارزۇسىدا تۇرۇۋاتىمەن، بىز ئۇشبۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، يۇقىرى ئاستانىنىڭ مال ـ مۈلۈك، ئوزۇق ـ تۈلۈكىنى قولىمىزغا كەلتۈرۈپ، تاغ تۇرايمىزنىڭ تەمىناتىنى غەملىۋالساق دەيمەن، ئەتە خاسىيەتلىك كۈن، تاغ تۇرايمىزنى ساقلاپ تۇرۇش ئۈچۈن، ئۆزلىرى بىر توپ ئاتامانىنى ئېلىپ قالسىلا، قالغانلارنى مەن باشلاپ بېرىپ، شەھەرگە تېگىش قىلاي، ـــ دېدى ژۇ يۈك.

ـــ مۇشاۋىرىمىزنىڭ ئېيتقانلىرى بەكمۇ جايىدا بولدى، ـــ دېدى سۈك جياك ژە شۇ ئان ئادىل پەتىۋاچى پېپي شۇەنگە بارىدىغان ژە بارمايدىغان چوك ـ كىچىك سەركەردە ژە سەردارلارنىڭ ئىسىملىكىنى يېزىپ چىقىشنى بۇيرۇدى ژە ئەتىسى يولغا چىقىشنى تاپشۇردى. قارا قۇيۇن لى كۇي ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ مېنىڭ بۇ قوش ئايپالتام بازار تاپمىغىلى خېلى ژاقىتلار بولدى، ئەمدى ئايماق ـ شەھەرگە تېگىش قىلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىمدىن قىن ـ قىنىمغا پاتماي قالدىم. ئاغا، بەش يۈز چاپارمەن بېرىڭ، يۇقىرى ئاستانىگە باستۇرۇپ كىرىپ، لياك مىرزىبەگنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتەي، لى گۇ بىلەن ھېلىقى جالاپ خوتۇننى چاناپ پارە ـ پارە قىلىۋېتەي، لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش مېنىڭ ئارزۇيۇم، ـــ دېدى.

ـــ ئىنىم، ـــ دېدى سۈك جياك، ـــ سەنغۇ قەھرلىك باتۇر، لېكىن يۇقىرى ئاستانە باشقا ئايماقلارغا ئوخشىمايدۇ، يەنە كېلىپ، لياك مىرزىبەگ بولسا سەي جىڭ ژەزىرئەزەمىنىڭ كۈيۈئوغلى، ئۇنىڭ قول ئاستىدا باتۇرلۇقىغا تۇمەن ئادەممۇ تەڭ كېلەلمەيدىغان ژېن دا، لى چېڭ دەيدىغان سەركەردىلەر بار، ئۇلارنى بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ.

ـــ ئاغا، ـــ دەپ خىتاب قىلدى لى كۇي، ـــ بۇ دېگەنلىرىڭىز ئۆزگىنى قالتىس چاغلاپ، ئۆزىمىزنى

سۇندۇرغانلىق، قېنى بىر بېرىپ باقمايمۇ، يېڭىلىپ قالمىدىغان بولسام، ھەرگىزمۇ تاغ تۇرايمىز تەرەپكە ئاياغ باسمايمەن.

ـــ بارغۇڭىز بولسا، تۇرشاۋۇل بولۇپ بېرىڭ، بەش يۈز ئەزىمەتنى ئېلىپ، بىرىنچى سەپ بولۇپ، ئەتىلا تاغدىن چۈشۈڭ، ـــ دېدى ۋۇ يۈك.

شۇ كۈنى ئاخشىمى سۈك جياك بىلەن ۋۇ يۈك مەسلىھەتلىشىپ، باردىغانلارنىڭ سانىنى توختاتتى. يېيې شۇەن ھايال بولماي، ئۆز نۆۋىتى بويىچە يولغا چىقىشنى ھەرقايسى تۇرالارغا خەۋەر قىلدى.

بۇ كۈز ئاخىرلىشىپ، قىش كېلىپ قالغان مەزگىل ئىدى. شۇ چاغ يۇرۇش قىلغۇچىلار ئۈچۈن جابدۇنۇشقا ئەپلىك، جەڭ ئارغىماقلىرى سەمرىپ توشقان چاغ ئىدى. ئۇزاقتىن بۇيان جەڭگە كىرمىگەن سەردار ـ سەرۋازلارنىڭ جەڭ قىلغۇسى كېلىپ كەتكەنىدى؛ ئۇلار غەزىپىنى باسالمىغاچقا، ئىنتىقام ئېلىش كويىدىلا يۇرۇشەتتى، بۇ ئىشقا بۇيرۇلغانلارنىڭ شادلىقتىن چېچەكلىرى چاي بولۇپ كەتتى، قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى تەخلەپ، ئارغىماقلىرىنى توقۇدى، يەڭلىرىنى شىمايلاپ، مۇشتلىرىنى تۈگۈشۈپ، تاغدىن چۈشۈشكە تەييار بولدى.

قارا قۇيۇن لى كۇي بەش يۈز چاپارمەننى ئېلىپ، ئالدىدا يول چارلاپ بىرىنچى توپ بولۇپ ماڭىدىغان بولدى؛ ئىككى باشلىق يىلان شىپې جېن، ئاچا قۇيرۇق شىپې باۋ، تۈكباش يۇلتۇز كۈڭ مىڭ، تەنھا ئۇچقۇن كۇڭ لياڭ ئاتامان بولۇپ، بەش يۈز چاپارمەن ئېلىپ، غۇنچە بوي خۇ سەنىياڭ ئاتامان، چىشى يەكشا سۇن چوكان، چىشى يولۋاس گۇ يەڭگىلەر ئورۇنباسار ئاتامان بولۇپ، بىر مىڭ چاپارمەن ئېلىپ، ئۈچىنچى توپ بولۇپ ماڭىدىغان بولدى؛ ئاسمان بۇركۇتى ئاتامان، لى يىڭ، ئەجدىھا يىگىت شى جىن، كىچىك يۈچى سۇن شىن ئورۇنباسار ئاتامان بولۇپ، بىر مىڭ چاپارمەن ئېلىپ، تۆتىنچى توپ بولۇپ ماڭىدىغان بولدى. بارگاھ قوشۇنىغا سۈك جياك باش سەردار، ۋۇ يۈك مۇشاۋىر

بولدى. بارگاه تەشكىل قىلىشقا يەنە تۆت سەردار قوشۇلدى. بۇلار: مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ، رېنگۈي① ئاشار گو شېڭ، قەھرلىك يۈچى سۇن لى ۋە ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىنلار بارگاه قوغدىغۇچى لەشكەر ئاتامانى بولۇپ ماڭمدىغان بولدى. تۇرشاۋۇل قوشۇنغا تېرىككەك چىن مىڭ ئاتامان، يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ، تەڭرىكۆز سەردار پېڭ چىلار ئورۇنباسار ئاتامان بولدى. ھىماتچى قوشۇنغا قاپلانباش لىن چۇڭ ئاتامان، تۆمۇر نەيچى ما لىن، ئوتكۆز ئارسلان دېڭ فېي ئورۇنباسار ئاتامان بولدى. سول قانات قوشۇنغا قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو ئاتامان، ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېڭ، زەر يولۋاس يەن شۇنلەر ئورۇنباسار ئاتامان بولدى. ئوڭ قانات قوشۇنغا كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ ئاتامان، غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا، چار يىلان ياڭ چۇنلار ئورۇنباسار ئاتامان بولدى. بۇلاردىن باشقا يەنە توپچى كۆك تەۋرىتەر گۇلدۇرماما لىڭ جېن ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە يەم ـ خەشەككە قارايدىغان بولدى. يېغىلىق خەۋەرچىلىكى ئاتامانلىقىغا يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ تەيىنلەندى. سەركەردە ـ سەرۋازلار توپلارغا بۆلۈندى. تاڭ يورۇش بىلەنلا ئاتامانلار ئۆز توپلىرىنىڭ نۆۋىتى بويىچە، شۇ كۇنى يۈرۈپ كەتتى. ئاتلىق ۋە پىيادە سەركەردە ـ سەرۋازلارغا باشچىلىق قىلىپ، تاغ تۇرانى ساقلاشقا مۇشاۋىر ئورۇنباساری گۇڭسۇن شېڭ ۋە لىۋ تاڭ، جۇ تۇڭ، مۇ خۇڭ بولۇپ تۆت ئاتامان قالدۇرۇلدى. كۆل تۇرادىكى ئۇچ قوۋۇقنى لى جۇن ساقلايدىغان بولدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى سو چاۋدىن ئاڭلاڭ. ئۇ ئۇچقۇر يولۋاس جىلغىسىدىكى تۇراسىدا ئەمدىلا ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا، بىر خەۋەرچى كېلىپ:

ـــ سۇڭ جياڭ سان ـ ساناقسىز لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتىدۇ.

① رېنگۈي ـــ ئەسلىي ئىسمى شۆ رېنگۈي. ئۇ تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە كۇنچىقىش بەگلىكىنى بويسۇندۇرۇشتا ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن سەردار.

بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشكە يىگىرمە ـ ئوتتۇز چاقىرىملا قالدى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

بۇنى ئاڭلىغان سو چاۋ تۇخۇمەكلىك يانباغرىدا قوش تىككەن لى چېڭغا شۇ ئان خەۋەر يەتكۈزدى. لى چېڭ ۋاقىپلانغاندىن كېيىن شەھەرگە خەۋەر قىلىشقا چاپارمەن ماڭدۇرۇۋېتىپ، ئۆزى بىر ئارغىماقتا مىنىپ، ئۇدۇللاپ ئالدىنقى قوشقا كەلدى. سو چاۋ ئۇنى باشلاپ كىرىپ، ۋەقەنى ئۇنىڭغا بىر قۇر بايان قىلىپ بەردى. تاڭ سۇزۇلۇشتىن ئاۋۋال ناشتا قىلىشتى، تاڭ يورۇغاندىن كېيىن پۇتۇنلەي قوزغىلىپ، يۇ جەمەتى كەنتىگە كېلىپ، ئون بەش مىڭ لەشكەرنى سەپ تارتقۇزۇپ، سەپىراس ۋە چەپىراس قىلدۇردى. لى چېڭ بىلەن سو چاۋلار تولۇق جابدۇنۇپ نىشان تۇغ ئاستىدا ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىشىپ تۇراتتى. ئۇلار شۇنداق قارىسا، كۈنچىقىش تەرەپتىن چاڭ ـ توزان كۆتۈرۇلۇپ، ئالاھازەل بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەم ئۇچقاندەك كېلىۋېتىپتۇ. لى چېڭ قامچىسىنى شۇنداق بىر شىلتىۋىدى، چېرىكلەر شۇئان تەپكىلىك يالىرىنىڭ تەپكىسىگە پۇتلىرىنى قويۇپ، ئوقيالىرىنىڭ كىرىچىنى تارتىپ سەپراس بولۇشتى. لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن ئەزىمەتلەر يۇ جەمەتى كەنتىدە توغرىسىغا تۇپتۇز سەپ تارتتى.

نەزم

هەممە خەق چىگىشكەن قىزىل بوغمىچا،
بويىغا كىيىشكەن سىپتا تون لىمچا.
كادانەك بېلىنى مەھكەم چىڭ باغلاپ،
شادىپاچاقلىرىغا تاڭغان تىزلاپچا.
ئۇچلۇق چاڭگاھلىرى دەھشەت قەھرىتان،
تۆت قىرلىق نەيزىلىرى سۇرلۇك جۇت ـ ماناں.
تۆمۇر قىلىچ ـ تىرناللىرى گويا قورايزار،
مىسلى قاردەك تۇغ شەمشەر، قىلىچلار تۇتقان.

لەپلدەيدۇ ئەلەملەر گويا يالقۇن - چوغ،
چاقنار شەپەق نۇردەك كۆكتە قىرمىز تۇغ.

شۇ ئان كۇنچىقىش تەرەپتىكى سەپتىن بىر ئەزىمەت ئەك ئالدىدا ئات چاپتۇرۇپ چىقتى، بۇ قارا قۇيۇن لى كۇي ئىككى قولىدا قوش ئايپالتىنى كۆتۇرگىنىچە كۆزلىرىنى غەلىتە چەكچەيتىپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:

— قاراش ماڭا ! لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن باتۇر قارا قۇيۇننى تونۇشتۇڭمۇ؟ — دەپ ئۇنلۇك ۋارقىرىدى.

ئات ئۇستىدە تۇرغان لى چېكىك سو چاۋغا قاراپ قاقاھلاپ كۇلۇپ:

— لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ نامىنى كۆپ ئاڭلىغانىدۇق، ئەسلىدە تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق مۇشۇنداق قاراقچىلار ئىكەن - دە ! قارىمامىلا تۇرشاۋۇل، ئاۋۋال مۇشۇ قاراقچىنى تۇتمايمىزمۇ؟ — دېدى.

— توخۇغا كالا بوغۇزلايدىغان پىچاقنى ئىشلىتىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى سو چاۋ كۇلۇپ تۇرۇپ، — سەركەردە تۇرغان يەردە باش سەردارىم باش قاتۇرمىسمۇ بولىدۇ.

سو چاۋنىڭ سۆزى تۇگە - تۇگمەيلا، ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرغان ۋاڭ دىڭ دېگەن بىر سەركەردە ئۇزۇن دەستىلىك نەيزە تۇتقىنىچە، قول ئاستىدىكى يۇز ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ سەپكە ئېتىلدى. لى كۇي قالتىس باتۇر ۋە دۇبۇلغا - قۇياق بىلەن تولۇق جابدۇنغان بولسىمۇ، لېكىن ئاتلىقلارنىڭ باستۇرۇپ كېلىشىگە تەڭ كېلەلمىدى - دە، ئۇنىڭ لەشكەرلىرى تەرەپ - تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. سو چاۋ چېرىكلىرىنى باشلاپ توپتوغرا يۇ جەمەتى كەنتىگە قوغلاپ كېلىۋىدى، تاغ قاپتىلىنىڭ ئارقىسىدىن كۆكىنى لەرزىگە كەلتۇرگەن جاڭ - دۇمباقلار ساداسى ئىچىدە ئىككى توپ لەشكەر چىقىپ قالدى: سول تەرەپتىن شيې جېن بىلەن كۇڭ لياڭ، ئوڭ تەرەپتىن كۇڭ مىڭ

بىلەن شېپ باۋ بەش يۈزدىن چاپارمەننى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. سو چاۋ لى كۈيغا بولۇشۇپ كەلگەن لەشكەرلەرنى كۆرۈپ، ۋەھىمگە چۈشتى ـ دە، قوغلىماي ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ كېتىپ قالدى.

ـــ ئۇ قاراقچىنى تۇتۇپ كەلمەپسىزغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لى چېكى.

ـــ تاغنىڭ ئۇ يېنىغىچە قوغلاپ بېرىپ تۇتۇۋالاي دەپ تۇرغىنىمدا، بۇ دۆيۈزلەرنىڭ تاغ كەينىدە مۆكۈپ ياتقان ھەمدەمچى چاپارمەنلىرى چىقىپ قېلىپ قول سالالمايلا قايتىپ كەلدىم، ـــ دېدى سو چاۋ.

ـــ شۇنچىلىك قاراقچىدىن نېمە قورقۇش؟ ـــ دېدى لى چېكى ۋە تۇرشاۋۇل چېرىكلەرنى باشلاپ، يۇ جەمەتى كەنتىگە باستۇرۇپ كەلدى. شۇ ئەسنادا ئالدى تەرەپتىن تۇغ ـ ئەلەملەر چۆرۈپ، داقا ـ دۇمباقلار ياڭرىتىپ، نەرە تارتقىنىچە يەنە بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى، لەشكەرلەر ئالدىدا بىر ئايال سەركەردە ئاتلىق كېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئاجايىپ كېلىشكەن تەقى ـ تۇرقىنى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزم يېزىلغان:

تەنلىرى شۇنچە سۇزۇك مەرمەر كەبى،
چېھرىسىكىم لەيلىگۈلنىڭ دەل ئۆزى.
تۇغما زىبا قامىتىكى خۇش پىچىم،
ساۋۇتى زەردىن چاراقلاپ نۇر چاچار ساپ تەڭگىچە.
چەككىنى كۈمۈش تالا، رومالى دۇردۇن ئەۋرىشىم،
يالتىراق كۈمۈش كەبى سىپتا، سوزۇنچاق قوللىرى.
بويىغا قوش زۇلپىقارنى ئېسىۋالغان بېجىرىم،
زەپ باھادىر مۇھتەشەم بىر پالۋان.
ياغدۇ قاش ـ كۆزلىرىدىن نۇر ھامان،
كەلسە ياۋ ـ دۇشمەن ئەگەر شۇئان چاناپ قىلغاي تىلىم.
ھەم يەنە چىققان چىلىق تەر ئېگىنىگە،

جەھلى تۈتقان، قەھرى تاشقان دىلدا يوقتۇر ـــ رەھىم.
قىلدى سەرۋازلارنى ساھىب شادىمان،
ئەيلىدى ياۋ لەشكىرىنى پەرىشان.
رەھنەمالار رەھنەماسى ئاتلىپ بولدى كەرىم،
قايتقىنىدا جەڭ قىلىپ زەپەر بىلەن،
جىلۋىلەندى چېھرىدە كۈلكە ـ تەبەسسۇم خۇش سىزىم.

بۇ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقان خۇ سەننياڭ قىزىل ئەلەم ئۈستىگە «غۇنچە بوي سەركەردە» دېگەن يوغان ئالتۇن خەتنى يېزىپ قويغانىدى. سول تەرەپتە گۈ يەڭگە، ئوڭ تەرەپتە سۈن چوكان ھەربىرى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ كېلىۋاتاتتى، بۇ لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى بوي ـ تۇرقى ئېگىز ـ پەس سەھرالىقلاردىن ئىدى. لى چېڭ بۇلارنى كۆرۈپ:
ـــ بۇنداق لەشكەرلەرنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ قېنى تۇرشاۋۇل ئالدىدا تېگىش قىلىڭ، مەن چېرىكلەرنى توپلارغا بۆلۈپ، بۇ قاراقچىلارنى تەرەپ ـ تەرەپتىن قولغا چۈشۈرەي ! ـــ دېدى.
سو چاۋ پەرماننى ئالغاندىن كېيىن زەر پالتىسىنى ئالدى ـ دە، ئېتىنى قامچىلاپ سەپكە ئېتىلدى. غۇنچە بوي قىز شۇئان ئېتىنى بۇراپ ئويمانلىققا قاراپ قاچتى، لى چېڭ چېرىكلەرنى تەرەپ ـ تەرەپكە بۆلۈپ، ئۇر ـ چاپقا بۇيرۇدى، بۇلار چاپ ـ چاپقا ئۆتەي دەپ تۇرۇشقا، يەر ـ زېمىننى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان نەرە ساداسى بىلەن يەر ـ جاھاننى قاپلىغان تۇمان ئىچىدىن بىر توپ لەشكەر ئۇچقاندەك قوغلاپ كەلدى. لى چېڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ چېرىكلەرنى ئون تۆت ـ ئون بەش چاقىرىمچە كەينىگە چېكىندۈردى، ئالدى ـ ئارقىسىنى يىغىشتۇرالماي، يۈ جەمەتى كەنتىگە قېچىپ كەلگەندە، سول تەرەپتىن شىپ جېن، كۈڭ لياڭلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئېتىلىپ كەلدى، ئوڭ تەرەپتىن كۈڭ مىڭ، شىپ باۋلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ بۆسۈپ چىقتى. شۇئان ئايال سەركەردە ئاتلىرىنى كەينىگە بۇراپ،

ئارقىدىن باستۇرۇپ كېلىپ، لى چېڭنىڭ چېرىكلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. بۇلار ئۆز قوشۇنىغا قايتاي دەپ تۇرۇشىغا قارا قۇيۇن لى كۇي ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. لى چېڭ بىلەن سو چاۋ سەپىنى بۆسۈپ چىقىپ بەدەر قاچتى، قوشلىرىغا يېتىۋالغۇچە قاتتىق چىقىمغا ئۇچرىدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى قوغلىماي، ئادەملىرىنى يىغىپ، قوش تىكىپ ئارام ئېلىشتى.

ئەمدى گەپنى لى چېڭ بىلەن سو چاۋدىن ئاڭلاڭ. ئۇلار ئالمان ـ تالمان شەھەرگە ئادەم كىرگۈزدى. لياڭ مىرزىبەگ بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار بولغاندىن كېيىن دەرھال ۋېن دانى كېچىلەپ چېرىكلەرنى باشلاپ ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتتى. بۇلارنى لى چېڭ تۇخۇمەكلىك يانباغرىدىكى قوشقا باشلاپ كىرىپ، ياۋنى چېكىندۈرۈش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى.

ـــ بۇ جاننى ئالىدىغان مەرەز ئەمەس، ئەنسىرەشنىڭ نېمە ھاجىتى، ـــ دېدى ۋېن دا كۇلۇپ، ـــ مەن ئىقتىدارسىز بولساممۇ، ئەتە ئۇلار بىلەن ئۆزۈم بىر ئېلىشىپ كۆرەي، ئۇلارنى تامام يەڭمەي قويمايمەن.

شۇ كېچىدە مەسلىھەت پىشتى، بۇنى چېرىكلەرگە ئۇقتۇرۇش، باش توخۇدا ناشتا قىلىش، تاڭ يورۇشتىن ئاۋۋال جابدۇنۇپ بولۇش ۋە تاڭ ئاتقاندا جەڭگە ئاتلىنىشقا پەرمان بېرىلدى. جەڭ دۇمبىقى ئۈچ رەت ئۇرۇلدى. پۈتكۈل قوش قوزغىتىلىپ، يۇ جەمەتى كەنتىگە يۇرۇش قىلىندى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىمۇ ئۇلارغا قاراپ بورانەك باستۇرۇپ كەلدى.

نەزم

جەڭ بۇلۇتى دەممۇدەم كۆك قەرىنى توستى تۈتۈپ،
چاڭ ـ توزاندا ئالغىلى بولمايتتى ھېچ ياقنى تونۇپ.

نەرە تارتتى ئون تۇمەن شىرمەت زېمىننى تىترىتىپ،
توپ ئېتىلدى ھارۋىلاردىن ئۇنى گۇلدۇرلەپ چىقىپ.
ئۇرۇلۇپ جەڭ دۇمبىقى تىترەتتى تاغۇجىلغىنى،
ئاڭلىنىپ بوران ئارا تۇغلارنىڭكى يەلپۇنگىنى.
كۆكتە تولغاندى يىلاندەك نەيزىلەرنىڭ سايىسى،
چۇشتى ئەجدىھادەك قۇياشتا زۇلپىقارلار شولىسى.
ئالتە دوست قوشۇن سۇرىدىن جىن ـ شايانتۇن يىغلىشار،
ئۇچ قوشۇن باتۇرلۇقى يولۋاس ـ قاۋانغا ئوخشىشار.
چۇشتى ئالەمگە ساما ئەختەر، زېمىن ئەپتەر مانا،
تەڭرى لەشكەرلىرى بۇ ئەرشتىن چۇشۇپ كەلگەن بۇڭا.
زەر قۇياق، كۇمۇش دۇبۇلغا چاقتى كۆزنى قار كەبى،
تەپكىلىك يالار ئوقىغا تەڭ كېلەلمەس ھېچكىمى.
يوق بۇلاردا مەرد، ساداقەتلىكتىن ئۆزگە ئوي ـ پىكىر،
تۆھپە ـ ئەجرىنى تالاشماس، ياۋنى قىرغاي بىرمۇبىر.
شىلتىڭ ئاتتى ئويلىماي ئۇزۇن قىلىچ ۋېن دا ئۆزى،
بەك كۆرەڭلەپ پاختا ئاتتى ـــ لاپ بىلەن توشتى سۆزى.
ئەنە مۇئەللەق راۋاقتىن چىقتى مەردلەر ئېتىلىپ،
مىسلى يۇلتۇز ھەم چېقىندەك، كىم توسالار تەڭ كېلىپ.
ئاقساق ـ چولاق چېرىكلىرىنى يىغدى ۋېن دا قوۋۇق ئېتىپ،
خۇددى چاتقاللىققا مۆككەن ياۋا توشقاندەك قېچىپ.

بۇ كۇنى ۋېن دا چېرىكلىرىنى يېيىپ، ئوقيا ۋە تەپكىلىك يالىرىنى ئېتىپ، سەپ تارتىشتى، تىمساھ تېرىسىدىن كېرىلگەن دۇمباق سادالىرى ياڭرىدى. ئالىچىپار ئەلەملەر ھەريان چۆرۇلدى، شۇ ئان سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئىچىدىن بىر پالۋان چىقتى، ئۇنىڭ قىزىل ئەلىمگە كۇمۇش ھەل بىلەن: «تېرىككەك چىن مىڭ» دېگەن خەت يېزىلغانىدى. بۇ كىشى شۇنداق جابدۇنغانىدى.

نەزم

قىپقىزىل سىرلاپ ئېسىل قالپاق كىيىپتۇ بېشىغا،
قىپقىزىل رەڭلىك قىلىپ پەشمەت كىيىپتۇ تېشىغا.
ئۇستىدە ھايۋان بېشىدەك يەلكىلىك چاتما قۇياق،
ياپيېشىل رەڭلىك ئۆتۈكى نەقشى بۇلۇت سىياق.
پارقىرار سۇمۇرغ قاناتىدەك ئۇنىڭ دۇبۇلغىسى،
شىر سۈپەت نەقىش ئېتىلگەن بېلىدە لەل پوتىسى.
بۆرە چىش كالتەك ئېلىپتۇ قولىغا بۇ پالۋان،
بۇ كەبى مەرد پالۋان ئالەمدە كەم ـ كەم ئۇچرىغان.

چىن مەڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ غەزەپ بىلەن:
ـــ ھەي يۇقىرى ئاستانىدىكى پاربخور ئەمەلدار، خىيانەتچى بەگلەر ئاڭلاپ تۇرۇش ! شەھەرىڭگە تېگىش قىلماقچى بولغىنىمىزغا ئۇزاق بولدى، بىراق بىگۇناھ پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يېتىپ قالمىسۇن دەپ تۇرۇپ قالدۇق. ئەگەر ياخشىلىقچە لۇ جۇنيى بىلەن شى شيۇنى بىزگە تاپشۇرساڭ ھەم ھېلىقى جالاپ خوتۇن، زىناخور ئەرنى چىقىرىپ بېرىشسەڭ، بىز دەرھال لەشكەرلىرىمىزنى قايتۇرۇپ ئۇرۇش قىلمايمىز. سەنلەرگە زادى چېقىلمايمىز ! مۇبادا ئۆزۈڭنى بىلىشمىسەڭ، شۇ تاپتىلا نەسلى ـ ۋەسلىڭلارنى قۇرۇتۇپ، تاجۇتەختىڭلارنى ۋەيران قىلىپ كۈلىنى كۆككە سورۇيمىز، گېپىڭ بولسا چاقچان ئېيتىش ! ـــ دېدى.

بۇنىڭ گېپىنى تۇگە ـ تۇگمەيلا ۋېن دا قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، ئۆز سەركەردىلىرىگە:

ـــ قېنى كىم بۇ قاراقچىنى تۇتۇپ كېلىدۇ، ـــ دېۋىدى، شۇ ئان كەينىدىن ئوچ قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلاندى ـ دە، بىر

سەركەردە ئات سېلىپ چىقتى. بۇ سەركەدە شۇنداق جابدۇنغانىدى.

نەزم

دۇبۇلغا نۇر چاچار ۋال - ۋۇل چىرايلىق پارقىراپ كۆندە،
كىيىپتۇ ھالقىلىق قۇياق ئۇنىڭ ھەجمى ئېغىر شۇنچە.
قىزارغان جەڭ لىباسىغا يېشىل رەڭ كەشتىلەر تىككەن،
سېرىق ئالتۇن كەمەربگە جۇپ ئەنقانى نەقىش ئەتكەن.
سېغىزخان سۇرىتى سىزغان ئۇنىڭ ياسى ساداق ئىچرە،
قىسىلغان بۆرە چىش كالتەك چۆگۈن - چەينەك چېكىسىگە.
چىپار ئات ئۇستىدە لاجگەر ئېگەردە ئولتۇرار مەھكەم،
ئۇنىڭ قولىدا ئايپالتا قىلار ۋال - ۋۇل ھامان ھەردەم.

بۇ سەركەردە يۇقىرى ئاستانىلىك سو چاۋ ئىدى. بۇ ئادەم مىجەزى ئىتتىك بولغاچقا، ئەل ئارىسىدا تۇرشاۋۇل دەپ نام ئالغان، ئۇ سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ، قاتتىق ۋارقىراپ:

ـــ ھەي مەلئۇن، سەن ئوردا سىپاھىبىگى ئەمەسمىدىڭ، پادىشاھلىق ساڭا نېمە قىلغانىدى؟ سەن ياخشى ئادەم بولماي قاراقچىلار توپىغا قوشۇلۇپ كېتىپسەنغۇ ! ئەمدى سېنى قولۇمغا چۈشۈرۈپ، چاناپ پارە - پارە قىلىۋەتسەمۇ ئازلىق قىلىدۇ ! ـــ دېدى.

چىن مىڭنىڭمۇ مىجەزى چۈس ئىدى، بۇ گەپلەر ئۇنىڭغا گويا كۆيۈپ تۇرغان ئوتقا ماي قۇيغاندەك تۇيۇلدى - دە، شۇئان بۆرە چىش كالتىكىنى ئوينىتىپ ئات سالدى، سو چاۋمۇ ئېتىنى دېۋىتكەن پېتى چىن مىڭغا قاراپ ئېتىلدى. شاش ئاتلار گىرەلىشىپ، تىغلار قاراس - قۇرۇس چېقىلىشىپ، لەشكەرلەر نەرە تارتىشىپ كەتتى. ئىككىسى يىگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. شۇ ئاردا سۇڭ جىياڭنىڭ

تۇرشاۋۇل قوشۇنىدىن خەن تاۋ ئات سېلىپ چىقىپ، يانى قولىغا ئالدى ـ دە، ئوق سېلىپ، نىشانلاپ تۇرۇپ سو چاۋ يېقىن كەلگەندە قارىغا ئېلىپ ئاتتى، ئوق ۋىزىلدىغان پېتى بېرىپ، دەل سو چاۋنىڭ سول بىلىكىگە تەگدى، سو چاۋ پالتىسىنى تاشلاپ، ئېتىنى بۇراپ، ئۆز سېپىگە قاراپ تىكىۋەتتى. سۇڭ جىياڭ قامچىسىنى بىر شىلتىۋىدى، ئۇچ قوشۇن بىراقلا ئۇر ـ چاپقا ئۆتتى. سو چاۋنىڭ چېرىكلىرى قاتتىق مەغلۇپ بولدى ـ دە، چېرىكلەرنىڭ ئۆلۈكى چۆلدە قالدى، قانلىرى دەريا بولۇپ ئاقتى، سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنلىرى ئۇلارنى سۇرگەن پېتى يۇ جەمەتى كەنتىدىن ئۆتۈپ، تۇخۇمەكلىك يانباغرىدىكى كىچىك قوشنى بېسىۋالدى. ۋېن دا شۇ ئاخشىملا ئۇچار يولۋاس جىلغىسىغا قېچىپ بېرىپ، چېرىكلەرنى ئېدىتلاپ قارىسا، چېرىكلەرنىڭ ئۇچتىن بىرى چىقىم بوپتۇ.

سۇڭ جياڭ تۇخۇمەكلىك يانباغرىدا قوش تىكتى.

ــ ياۋ چېرىكلىرى يېڭىلدى، يۇرىكى پوك ـ پوك، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ ئەگەر دەمبەس قەدەم سۇرۇپ بارمايدىغان بولساق، قانات ـ قۇيرۇقىنى ئوڭشىۋالمدۇ ـ دە، يەڭمەس تەس بولۇپ قالمدۇ.

ــ گەپلىرى بەكمۇ جايىدا مۇشاۋىر، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە دەرھال پەرمان چۈشۈردى، بۇ پەرمان بويىچە شۇ كېچىنىڭ ئۆزىدە خىل، غالىب لەشكەرلەر تۆت توپقا بۆلۈنۈپ، كېچىلەپ يۇرۇش قىلىپ شەھەرگە باستۇرۇپ باردى.

ئەمدى ۋېن داغا كەلسەك، ئۇ ئۇچقۇر يولۋاس جىلغىسىغا قېچىپ كەلگەندىن كېيىن خۇددى كەربالانىڭ ئىتتىدەك دوقۇرۇپ، توردىن قاچقان بىلىقتەك هودۇقۇپ، قوش ئىچىدە يېڭى چارە ـ تەدبىرلەر ئۈستىدە كېڭەش قىلىۋاتاتتى، خەۋەرچى يۈگۈرۈپ كىرىپ:

ــ يېنىمىزدىكى تاغدا ئوت كۆيۈۋاتىدۇ ! ــ دېدى.

ۋېن دا چېرىكلىرىنى باشلاپ چىقىپ، ئات ئۈستىدە تۇرۇپ

قارىغۇدەك بولسا، كۈنچىقىش تەرەپتىكى تاغ ئۈستىدە سانسىز ئوتقاشلار يېنىپ، پۈتۈن دالىنى يوپيورۇق قىلىۋېتىپتۇ. ئۇ شۇ ئان چېرىكلىرىنى باشلاپ ئۇلارغا ئېتىلدى. تاغ ئارقىسىدىن لەشكەربېشى كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ ئورۇنباسار سەركەردىلىرى ياڭ چۈن، چېن دا بىلەن بىللە بىر توپ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. ۋېن دا بۇنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كېتىپ، چېرىكلىرىنى قايتۇرۇپ ئۇچار يولۇاس جىلغىسىغا قاراپ مېڭىۋېدى، كۈنپېتىش تەرەپتىكى تاغدىنمۇ سانسىز ئوتقاشلار كۆرۈندى ـ دە، لەشكەربېشى قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو ئورۇنباسار سەركەردىلىرى ئۈۋ پېڭ، يەن شۇنلەر بىلەن بىللە چاپ ـ چاپ قىلىپ كەلدى. ئارقا تەرەپتىن لەشكەربېشى تېرىككەك چىن مىڭ ئورۇنباسار سەركەردىلىرى خەن تاۋ، پېڭ چىلار بىلەن بىللە نەرە تارتقان پېتى چېپىپ كەلدى. ۋېن دانىڭ چېرىكلىرى پاتىپاراقچىلىققا چۈشۈپ، قوشتىن قوزغىلىپ چىقتى، شۇ ئان ئالدى تەرەپتىن يەنە ئاللا ـ چۈقان كۆتۈرۈلۈپ، كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما لىڭ جېن ئورۇنباسارلىرى بىلەن بىللە چىغىر يولدىن ئۇدۇللا ئۇچار يولۇاس جىلغىسىغا كېلىپ توپ ئاتتى ـ دە، ئوت ئۇچقۇنلىرى ھەممە يەرنى قاپلاپ كەتتى. ۋېن دا چېرىكلىرىنى باشلاپ شەھەرگە قاراپ يول ئالدى. دۈمباق ئاۋازى چىققان جايدا بىر توپ لەشكەر ئاللىقاچان يولنى توسۇۋالغانىدى. ئوت ئۇچقۇنلىرى ئىچىدىن لەشكەربېشى قاپلانباش لىن چۈڭ ۋە ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىرى ما لىن، دېڭ فېيلار چىقىپ يولنى توستى. ھەممە ياقنى تەبىل ـ دۈمباق سادالىرى قاپلىدى، تەرەپ ـ تەرەپتىن لاۋۇلداپ ئوت كۆتۈرۈلدى، چېرىكلەر ئۆز جېنىنى پاناھداپ تەرەپ ـ تۈشقا قېچىشتى. ۋېن دا ئۇزۇن دەستىلىك قىلىچىنى ئويناتقان پېتى سەپ يېرىپ كېتىۋاتقىنىدا، لى چېڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، بۇلار بىرلىشىپ، جەڭ قىلغان پېتى كېتىۋەردى. تاڭ يورۇغىچە جەڭ قىلىپ شەھەر يېنىغا كېلىپ

قالدى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان لياڭ مىرزىبەگنىڭ يۈرىكى قېپىدىن، ئەرۋايى جېنىدىن جۇدا بولدى ـ ده، ئۇ ھاپىلا ـ شاپىلا شەھەر سىرتىغا لەشكەر چىقىرىپ، سەرسان بولۇپ كېلىۋاتقان چېرىكلىرىنى شەھەرگە باشلاپ كىرىپ، قوۋۇق ـ قوۋۇقلارنى مەھكەم ئەتكۈزۈپ، شەھەرنى ساقلاپ ياتتى. ئەتىسى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قوغلاپ ئۇدۇللا كۈنچىقىش قوۋۇق يېنىغا كېلىپ قوش تىكتى ۋە شەھەرگە تېگىش قىلىشقا تەخمۇتەخ بولدى.

لياڭ مىرزىبەگكە كەلسەك، ئۇ قۇتۇلۇش يولىنى تاپماق بولۇپ، قول ئاستىدىكىلەرنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە يىغىپ ئۇلارغا مەسلىھەت سالدى.

ـــ قاراقچى لەشكەرلەر شەھەر بوسۇغىسىغا كېلىپ قالدى، ـــ دېدى لى چېڭ، ـــ قىل ئۈستىدە قالدۇق، كىچىكسەك جەزمەن ھالاك بولىمىز، بېگىم بىر جىددىي مەكتۇپ يازسىلا، ئىشەنچلىك بىر ئادەمنى كىچىلەپ ئاستانىگە ئەۋەتىپ، ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنى خەۋەردار قىلايلى، ئۇ ۋاقتىدا ئوردىغا مەلۇم قىلسا، ئوردىدىن خەل چېرىكلەر ئەۋەتىپ، بىزنى قۇتقۇزغىنى ھەممىدىن ئەۋزەل بولار، بۇ بىرىنچى دانا تەدبىردۇر. ئىككىنچىدىن يېقىن قوشنا ناھىيە ـ ئايماقلارغا ھەمدەم بولۇپ، تېزرەك چېرىك ئەۋەتىش توغرۇلۇق جىددىي بۇيرۇقنامە ئەۋەتەيلى. ئۈچىنچىدىن شەھىرىمىزنىڭ ئۆزىدە بولسا دامىڭ دىيارى پۇقرالىرىنى سېپىلغا چىقىشقا بۇيرۇساق، ئوتقاش، ئوق ـ كۆتەك، تەپكىلىك يا، ئوقيا، خەشەكلەر ۋە كۆيدۈرگۈچىلەرنى تەييارلاپ، بىر نىيەتتە سەگەك بولۇپ، كېچىمۇ ـ كۈندۈز شەھەرنى قوغدىساق، شەھەرنى غەم ـ غۇسسىسىز ئامان ساقلاپ قالالايمىز.

ـــ مەكتۇپ يېزىش ئاسان گەپ، كىم ئېلىپ بارىدۇ؟ ـــ دېدى لياڭ مىرزىبەگ.

شۇ كۈنى ۋاڭ دىڭ دېگەن بىر سەركەردىنى تەينىلىدى، ئۇ شۇ كۈنىلا جابدۇنۇپ تەييارلاندى. مەخپىي مەكتۇپنى ئېلىپ بېرىشقا

يەنە بىرقانچە ئاتلىق لەشكەرلەر تەيىنلەندى. شەھەر قوۋۇقى ئېچىلىپ، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى، ۋاقا دىكى خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئاستانىگە قاراپ ماڭدى. ئاتلىق چاپارمەنلەر چېرىك چىقىرىپ ھەمدەمدە بولۇشنى تەلەپ قىلىپ، يېقىن ناھىيە ـ ئايماقلارغا ماڭدى. ئامبال شەھەرنى قوغداشقا شەھەر پۈقرالىرىنى يىغدى. بۇ گەپ بۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى سۈك جياڭدىن ئاڭلاڭ. ئۇ شەھەرنى تۆۋەن قوۋۇقتىن باشقا، كۈنچىقىش، كۈنپېتىش ۋە يۇقىرى تەرەپلەردىن قورشاپ، قوش تىكىش ئۈچۈن، لەشكەرلىرىنى توپ ـ توپلارغا ئايرىدى، نۆۋەت بىلەن ھەر كۈنى بىر تەرەپكە تېگىش قىلىپ تۇردى، يۇقىرى ئاستانىگە تېگىش قىلىپ، لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقىش نىيىتىدە، بۇ يەردە ئۇزاقراق تۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، تاغ تۇرادىن ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە يەم ـ خەشەك ئەكەلدۇردى. لى چېڭ بىلەن ۋېن دا ھەر كۈنى شەھەر سىرتىغا چېرىك باشلاپ چىقىپ، ئۇرۇش قىلغان بولسىمۇ، غەلىبە قىلالمىدى، سو چاۋنىڭ جاراھىتى تېخى ساقايمىغانىدى.

سۈك جياڭنىڭ شەھەرگە تېگىش قىلغانلىقى شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى لەشكەر بېشى ۋاڭ دىڭدىن ئاڭلاڭ.

ۋاڭ دىڭ ئۈچ ئاتلىق چاپارمەن بىلەن مەخپىي مەكتۇپنى ئېلىپ، ئۇدۇل ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئىشىكئاغىسى ئىچكىرى كىرىپ خەۋەر قىلدى، ۋەزىرئەزەم ۋاڭ دىڭنى كىرسۇن، دەپ ئىجازەت قىلدى. ۋاڭ دىڭ ئىچكىرىكى سارايغا كىرىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن مەخپىي مەكتۇپنى سۇندى. سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم مەكتۇپنى ئېچىپ كۆرگەندىن كېيىن قاتتىق چۆچۈپ، ئەھۋالنى زىر ـ زەۋىرىگىچە سۈرۈشتۈردى. ۋاڭ دىڭ لۇ جۇنيىنىڭ ۋەقەسىنى بىرمۇبىر بايان قىلىپ:

ـــ مانا ئەمدى سۈك جياڭ لەشكەر تارتىپ كېلىپ، شەھەرنى

قورشۇالدى، ئۇلار ئىنتايىن زور كۈچ - قۇدرەتكە ئىگە بولغاچقا، تەڭ كېلەلمەي قالدۇق، — دەپ يۇ جەمەتى كەنتى، تۇخۇمەكلىك يانباغرى ۋە ئۇچار يولۋاس جىلغىسىدىكى قىرغىنچىلىقلارنىمۇ قويماي سۆزلەپ بەردى.

— يول ئازابىنى تارتقانسىز، سارايغا بېرىپ ئارام ئېلىپ تۇرۇڭ، مەن دەرھال بەگ - سىپاھلارنى جەم قىلىپ مەسلىھەتلىشىپ باقاي، — دېدى سەي جەڭ.

— شەپقەتلىك ۋەزىرئەزەم، — دېدى ۋاڭ دەڭ ئىززەت - ئىكرام بىلدۇرۇپ، دامەڭ دىياردا ئەھۋال شۇ قەدەر خەۋپلىككى، ئۇ قىل ئۈستىدە قالدى، ناۋادا دامەڭ دىيارى ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدىغان بولسا، خېبىيىنىڭ باشقا ناھىيە - ئايماقلىرىنى قانداق ساقلايلا؟ شۇڭ ۋەجىدىن شاپائەتلىك ۋەزىر ئەزەمنىڭ بۇرۇنراق چېرىك ئەۋەتىپ، قاراقچىلارنى يوقىتىشىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمىز.

— بولدى، دەۋەرمەڭ، ھازىرچە چىقىپ تۇرۇڭ، — دېدى سەي جەڭ.

ۋاڭ دەڭ چىقىپ كەتتى، ۋەزىرئەزەم شۇ كۈندىكى نۆۋەتچى بەگكە لەشكىرىي ۋازارەت بەگلىرىنى تېزدىن ئوردىغا مۇھىم يىغىلىق ئەھۋالى ئۈستىدە مەسلىھەتكە چاقىرىشقا بۇيرۇق بەردى. ئۇزاق ئۆتمەي ئوردا لەشكىرىي ۋازارىتىنىڭ ۋازىرى تۇڭ گۇەن ئۇچ يامۇلنىڭ ئەمىرلىرىنى باشلاپ سارايغا كىرىپ كەلدى - دە، ۋەزىرئەزەم ھۇزۇرىدا ھازىر بولدى. سەي جەڭ دامەڭ دىيارى ۋەقەسىنى مۇپەسسەل بايان قىلىپ كېلىپ:

— ئەمدى قانداق چارە - تەدبىرلەر كۆرۈش كېرەك، قايسى ياراملىق سەركەردىنى بۇيرۇغاندا، قاراقچىلارنى چېكىندۈرۈپ، بۇ قەلئەنىڭ ئەمنىلىكىنى ساقلىغىلى بولىدۇ؟ — دەپ مەسلىھەت سورىدى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان بەگ - سىپاھلار بىر - بىرىگە قارىشىپ، رەڭگىرويى ئۆڭۈپ كەتتى. شۇ ئەسنادا پىيادە

چېرىكلەر ئەمرى كەينىدىن بىر ئادەم چىقىپ كەلدى، بۇ ئادەم قوغداش مەكتىپىنىڭ ئۇنىدەكچىسى شۇەن زەن ئىدى، ئۇ لەشكەر ئىشىنى تۇتاتتى. رەڭگىرويى بەئەينى قازان كۆيىسىدەك قارا، ئېگەر بۇرۇن، بۇدۇر چاچ، سىم ساقال، ئېگىز بوي ئادەم ئىدى؛ ئۇ بىر پولات قىلىچ تۇتاتتى، ماھارىتى قالتىس ئىدى. ئۇ ئىلگىرى بەگ ئوردىسىدا كۆرەگان بولغانىدى، خەق ئۇنى سەت كۆرەگان دەپ ئاتىشاتتى؛ بىر كۈنى ئۇ ئۇلانما ئوق ئېتىشتا يات سەركەردىنى يېڭىپ چىققىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ماھارىتى ۋاڭغا ياراپ قېلىپ، ۋاڭ ئۇنى ئۆزىگە كۈيۈ ئوغۇل قىلىۋالغانىدى. لېكىن مەلىكە ئۇنىڭ يىرگىنچلىك تەلەتىدىن يىرگىنىپ، شۇ دەرد ئىچىدە ئۆلۈپ كەتكەنىدى. شۇڭلاشقا ئۇ ئېتىبارىدىن قېلىپ، چېرىكلەر ئۈندەكچىسى بولۇپ قالغانىدى. تۇڭ گۈەن ئۆتۈپ كەتكەن خۇشامەتچى بولغاچقا، شۇەن زەن بىلەن پېتىشالمايتتى، ئۇ ھەمىشە قورسىقىدا غۇم ساقلاپ يۈرەتتى. بۇ چاغدا بۇ ئادەم ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ۋەزىرئەزەمگە:

ـــ كەمىنلىرىنىڭ يۈرتتىكى چېغىدا بىر تونۇشى بار ئىدى، بۇ ئادەم خەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرى پادىشاھلىق ئۇچىكە بۆلۈنگەن چاغلاردا ئۆتكەن مەردۇمەردان گۈەن يۈنچاڭ ۋۇئەن پادىشاھنىڭ ئۆز پۇشتى، ئىسمىزاتى گۈەن شېڭ، تەقى ـ تۇرقى ئۆزىنىڭ ئەجدادىغا ئوخشايدۇ، ئۇ كۆك ئەجدىھا گۈللۈك بەندەر قىلىچ تۇتاتتى، خەقلەر ئۇنى ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ ھازىر پۇدۇڭ ئايمىقىدا تۇتقاۋۇللۇقتا خورسىنىپ يۈرىدۇ، بۇ ئادەم كىچىكىدىن تارتىپلا جەڭنامىنى پىششىق ئوقۇغان، ماھارەتتە كامالەتكە يەتكەن، تۇمەن مىڭ ئەزىمەت تەڭ كېلەلمەيدىغان باتۇر. ئەگەر ئۇنى ئىززەت ـ ئىنئام بىلەن تەكلىپ قىلىپ، سەركەردىلىككە قويىدىغان بولساق، كۆل تۇرانىڭ كۈلىنى كۆككە سوروپ، قاراقچىلارنى يوقىتىپ، پادىشاھلىقىغا ئەمىنلىك، پۇقراغا ئامانلىق كەلتۈرەلەيدۇ،

ھەزرەتلىرىنىڭ پەرمان چۈشۈرۈشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن، ـــ دېدى.

سەي جىڭ بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى شادلاندى ـ دە، شۇ ھامان شۇەن زەننى ئەلچىلىككە بەلگىلىدى، شۇەن زەنگە مەكتۇپ بىلەن ئات بەردى. ئۇ گۇەن شېڭنى ئاستانىگە تەكلىپ قىلىشقا كېچىلەپ پۇدۇڭغا يۈرۈپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن باشقا بەگ ـ سىپاھلارمۇ تارقىلىشتى.

گەپ يورغىلىتىپ ئولتۇرمايلى. شۇەن زەن مەكتۇپنى ئېلىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، تۆت ـ بەش غۇلامنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقتى، ئۇ شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا پۇدۇڭ ئايمىقى مەھكىمىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. شۇ چاغدا گۇەن شېڭ ئۆز مەھكىمىسىدە خاۋ سۈبن بىلەن قەدىمكى ۋە ھازىرقى پادىشاھلارنىڭ گۇللىنىش ۋە خاراب بولۇشلىرى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىدا ئاستاندىن ئەلچى كەپتۇ دېگەن خەۋەر كەلتۈرۈلدى، ئۇ بۇنى ئاڭلاپ، دەرھال خاۋ سۈبن بىلەن بىللە ئالدىغا چىقتى. ئۇلار بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن مەھكىمگە باشلاپ كىرىپ، ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

ـــ ئەي قەدىناس دوستۇم، ئۇزاقتىن بۇيان كۆرۈشەلمىدۇق، بۇگۈن نېمە ۋەجىدىن شۇنچە ئۇزاق يەردىن جۇڭاپ بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ كەلدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى گۇەن شېڭ.

ـــ شۇل خۇسۇس بىلەن كەلدىمكى، لىياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلار يۇقىرى ئاستانىگە تېگىش قىپتۇ، پېقىر ۋەزىرئەزەم ھۇزۇرىدا ئۆزلىرىنى پادىشاھلىقنى ۋە ئەل ـ يۇرتنى تىنچىتىش پاراستىگە، سەركەردە ـ سەرۋازلارغا باش بولۇش ئىقتىدارىغا ئىگە دەپ تەرىپلىگەنىدىم، ئەمدى ئوردا پەرمان، ۋەزىرئەزەم بۇيرۇق چۈشۈردى. ئەمدى مەن تاۋار ـ دۇردۇن ۋە جابدۇقلانغان ئات بىلەن سوۋغا ـ سالام ئېلىپ، ئۆزلىرىنى چىللاپ كەلدىم. بۇ

تەكلىپنى رەت قىلماي دەررۇ جابدۇنۇپ، ئاستانىگە راۋان بولغايلا، ـــ دېدى شۇەن زەن.

گۇەن شېڭ بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى ۋە شۇەن زەنگە:

ـــ خاۋ سۇبن قول بېرىشكەن ئىنىم بولىدۇ. بىر چاغلاردا ئۇنىڭ ئاپىسى چۈشىدە «ئىلاھىي ھاپىز» نى كۆرۈپ، غايىبتىن ھاملىدار بولۇپ، مۇشۇ كىشىنى تۇغقانىكەن، شۇ سەۋەبتىن خەقلەر ئۇنى «ئىلاھىي ھاپىز» دەپ ئاتىشىدۇ، ئۆزى ئون سەككىز خىل ماھارەتنىڭ ھەممىسىدە ساھىب كامىل. ۋەزىر ـ ئەزەم مۇراجىئەت قىلغاندىكىن، پېقىر بىلەن بىللە بېرىپ، پادىشاھلىقنى ئامان ساقلاش يولىدا بىر كىشىلىك تۆھپە قوشسا ھېچ كارايىتى بولماس؟ ـــ دېدى.

شۇەن زەن بۇنىڭغا مەمنۇنىيەتلىك بىلەن ماقۇل بولدى ۋە ئۇلارنى يولغا چىقىشقا ئالدىراتتى.

شۇ ئەسنادا گۇەن شېڭ بالىچاقلىرىنى جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، خاۋ سۇبن بىلەن بىللە كۇنىپېتىش دىيارلىق ئون نەچچە يىگىتنى ئېلىپ، قورال ـ يارالغلىرىنى تەخلىدى، دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيدى، ئاتلىرىنى جابدۇدى، يۈك ـ تاقلىرىنى تاڭدى، شۇنىڭ بىلەن شۇەن زەننىڭ كەينىدىن يولغا چىقتى. ئاستانىگە كەلگەندىن كېيىن ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈشتى. ئىشىكئاغىسى ئىچكىرى كىرىپ خەۋەر قىلدى، ۋەزىرئەزەم «كىرسۇن» دەپ ئىجازەت بەردى. شۇ ئان شۇەن زەن گۇەن شېڭ بىلەن خاۋ سۇبننى ئەگەشتۇرۇپ توپتوغرا سارايغا كىرىپ كەلدى ۋە ۋەزىرئەزەمگە تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ، تاپسىدا تۇرۇشتى. سەي جىڭ شۇ ئان گۇەن شېڭغا كۆز سالغۇدەك بولسا، ئۇ دەرۋەقە ئاجايىپ كېلىشكەن ئادەم ئىكەن: بوي ـ تۇرقى تۆت ـ بەش گەز كېلەتتى، يۈمشاق شالاڭ ساقىلى، قويۇق قارا قاشلىرى، سۈمۈرغ كەبى كۆزلىرى ئۇنىڭغا كۆركەملىك بېغىشلىغاندى، چىرايى چىلاندەك، لەۋلىرى

ئانارده‌ك قىزىل ئىدى. ۋەزىرئەزەم شۇ ئان ئاجايىپ شادلاندى - ده:

ـــ ئەي سەردار، غۇنچە يېشىڭىز قانچىدىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ پېقىر ئوتتۇز ئىككىلەرگە كىرگەندىمەن.

ـــ لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن قاراقچىلار ھازىر يۇقىرى ئاستانە قەلئەسىنى قورشۇۋاپتۇ، ساھىب كامىل سەردار، يۇقىرى ئاستانىنى قاراقچىلار قورشاۋىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا قانداق ئېسىل پەم - پەنتلىرىڭىز بار؟

ـــ مېنىڭمۇ شۇ قاراقچىلارنىڭ سۇ بويىغا جايلىشىۋېلىپ، يۇقرانى ۋەھىمە ۋە پاراكەندىچىلىككە سېلىپ يۇرگەنلىكىنى ئاڭلىغىنىمغا ئۇزاق بولدى. مانا ئەمدى ئۆلگۈسى كېلىپ، ئۇۋۇسىدىن ئۆزى چىقىپتۇ، ئەگەر بىز يۇقىرى ئاستانىنى قۇتقۇزۇۋالىمىز دەيدىغان بولساق، بىھۇدە ئاۋارىچىلىكتە قالىمىز، ئىختىيارىمغا بىرنەچچە تۇمەن خىللانغان چېرىك بەرسىلە، ئاۋۋال باشلاپ بېرىپ لياڭشەننى قولغا چۈشۈرىمەن، ئاندىن قاراقچىلارنى يىغىشتۇرىمەن - ده، ئۇلارنىڭ باش - ئايىغىنى ئۇزۇپ تاشلايمەن.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ شادلانغان ۋەزىرئەزەم شۇەن زەنگە قاراپ:

ـــ بۇ ۋەبي بەگلىكىنى قورشاپ، جاۋ بەگلىكىنى قۇتقۇزۇش پەنتىنىڭ ئۆزى پېقىرغا قالتىس ياردى، ـــ دېدى.

ۋەزىرئەزەم شۇ زامان لەشكىرىي ۋازارەت ئەمەلدارىغا شەندۇڭ، خېبېي تەۋەسىدىن بىر تۇمەن بەش مىڭ خىللانغان چېرىك يۆتكەپ بېرىشنى بۇيرۇدى. خاۋ سۇۋېننى تۇرشاۋۇللۇققا، شۇەن زەننى ھىماتچىلىققا، گۇەن شېڭنى چېرىك باشلايدىغان بۇيرۇقچىلىققا ۋە پىيادە چېرىكلەر ئەمرى دۇەن چىڭنى ئوزۇق - تۇلۇك ۋە يەم - خەشەكلەر يەتكۈزۈپ بېرىشكە تەينىلىدى. ئوچ قوشۇنغا ئىنئام تارقىتىلدى، چېرىكلەر شۇ كۈنىلا يولغا چىقتى، بۇلار قىلىچ، شەمشەرلىرىنى ئوينىتىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ باستۇرۇپ ماڭدى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! ئەجدىھا

دېڭىزدىن ئايرىلغىنىدا، تۇمانلارنى يېرىپ ئۆتۈپ، بۇلۇتقا مىنەلەرمىدى، يولۋاس تاغ - جىرادىن ئايرىلىپ تۇزلەڭلىككە چىققىنىدا، چىشلىرىنى ھېڭگايتىپ، دەھشەت ياغدۇرالارمىدى؟ بۇ ئاسمانغا قاراپ تولۇن ئايغا تەلمۈرگەنلەر تەلەڭگىسىدىكى گۆھەر نۇرىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك ئىش بولدى. سۇڭ جيالڭ لەشكەرلىرىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش تۆتىنچى باب

خۇ يەنجونىڭ تۇن كېچىدە گۈەن شېڭنى قولغا چۈشۈرگەنلىكى سۇڭ دانىشنىڭ قار چۈشكەن كۈندە سو چاۋنى تۇتۇۋالغانلىقى

ئەلقىسسە، پۈدۈڭلۇق گۈەن شېڭ بەندەر قىلىچ تۇتاتتى، باتۇرلۇقتا ئالەمگە مەشھۇر ئىدى، مەردلىكتە ھەممىنى بېسىپ چۈشەتتى. ئۇ ۋەزىرئەزەم بىلەن خوشلىشىپ، شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا بىر تۈمەن بەش مىڭ چېرىكنى باشلاپ، ئۇچ توپقا بۆلۈنۈپ، ئاستانىدىن چىقىپ لىياڭشەن كۆلى تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

گەپنى ئىككى ياقتىن ئاڭلاڭ، ئاۋۋال سۇڭ جىياڭدىن باشلايلى. سۇڭ جياڭ بىرمۇنچە سەركەردىلەر بىلەن كۈندە دېگۈدەك يۇقىرى ئاستانىگە تېگىش قىلىپ تۇردى. لى چېڭ بىلەن ۋېن دا كۈندە شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلىشقا زادىلا پېتىنالمىدى. سو چاۋ ئوق تېگىپ ئېغىر زەخىملەنگەنلىكى ۋە تېخىچە تۇزۇلۇپ كەتمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئورنىدا جەڭ قىلىشقا بىرەر ئادەم تېخىمۇ چىقمىدى. شەھەرنى ئېلىشقا كۆزى يەتمىگەن سۇڭ جياڭ دېلىغۇل بولۇپ قالدى، تاغ تۇرادىن چىققىنىغا شۇنچە ئۇزاق بولغان بولسىمۇ، يېڭىش - يېڭىلىش بىر تەرەپ بولمىغانىدى. شۇ كۈنى كېچىدە بارگاھتا ئىچى پۈشۈپ شام يورۇقىدا ئەرشتىكى ھۆر قىز ئاتا قىلغان تىلسىمانىنى ئوقۇپ ئولتۇراتتى. شۇل ئەسنادا شەھەرنى قورشىۋالغىنىغا ئۇزاق ۋاقىت بولۇپ قالغانلىقى، ئۇلارغا ھەمدەم بولىدىغان قوشۇن يېتىپ كەلمىگەنلىكى، دەي زۇڭ قايتىپ كەتكەندىن بېرى

هېچ دېرەك بولمىغانلىقى بىردىنلا ئېسىگە چۈشۈپ، كۆڭلى غەش بولدى ـ دە، تەشۋىشلىنىپ قالدى، شۇنداق تۇرغاندا بىر خەۋەرچى يۈگۈرۈپ كىرىپ:

ـــ مۇشاۋىر كەلدى، ـــ دېدى.

ۋۇ يۈك بارگاھ ئىچىگە كىرىپ، سۈك جىياڭغا:

ـــ سەردارلار بىلەن شەھەرنى شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى قورشاپ تۇرۇۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ ھەمدەمچى قوشۇنلىرى كەلمەپتۇ. شەھەردىكىلەرمۇ جەڭگە چىقمايۋاتىدۇ، بۇ قانداق گەپ؟ مۇشۇ يېقىندا شەھەردىن ئوچ ئاتلىق چېپىپ چىقىپ كەتتى، بۇلارنى چوقۇم لىياڭ مىرزىبەگ ئاستانىگە خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. ئۇنىڭ قېيىنئاتىسى سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم جەزمەن ھايال قىلماي چېرىك ئەۋەتىدۇ، چېرىك ئىچىدە تەھقىق قاۋۇل سەركەردە بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ۋېي بەگلىكىنى قورشۇۋېلىپ، جاۋ بەگلىكىنى قوتقۇزۇش ھىيلىسىنى قوللىنىپ، بۇ يەردىكىلەرنى قوتقۇزماي، ئەكسىچە لياڭشەندىكى چوڭ تۇرايمىزغا تېگىش قىلىپ قالسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ئاغا بۇنىڭغا باش قاتۇرماي بولمايدۇ. لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسىنى چېكىندۇرمەي، بىر قىسىم لەشكەرلەرنى ئالدى بىلەن كېتىشكە تەخلەپ قويايلى، ـــ دەپ تۇرۇشىغا يەل تاپان شەيخ دەي زۇك كىرىپ:

ـــ ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ بۇدساتۇا گۇەننىڭ چەۋرىسى بولغان پۇدۇڭلۇق ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭنى تەكلىپ قىپتۇ، ئۇ بىر توپ چېرىكنى باشلاپ لياڭشەن كۆلى تەرەپكە ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ كېتىۋاتىدۇ. تۇرايمىزدىكى ئاتامانلار بىر قارارغا كېلەلمەي، ئاغىمىز بىلەن مۇشاۋىرىمىزنىڭ لەشكەرلىرىنى بالدۇرراق قايتۇرۇپ كېلىپ، تۇرايمىزنى بالا ـ قازادىن قۇتقۇزغاي دەيدۇ، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ ئالدىراپ قايتمايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۈك، ـــ بۇگۈن ئاخشام ئالدى بىلەن پىيادە لەشكەرلەرنى

ماڭدۇرايلى، ئاندىن ئىككى بۆلەك لەشكەرنى ئۇچار يولۇاس جىلغىسىنىڭ ئىككى قاسىنقىغا مۆكتۈرۈپ قويايلى. شەھەردىكىلەر بىزنىڭ بۇ يەردىن چېكىنگەنلىكىمىزنى بىلىپ قالسا، جەزمەن قوغلايدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، ئاۋۇال لەشكەرلىرىمىز قالايمىقانلىشىپ كېتىدۇ.

ــ گېپىڭىز بەكمۇ جايىدا مۇشاۋىر، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇنىڭ بىلەن دەرھال پەرمان چۈشۈرۈپ، كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭنى بەش يۈز لەشكەر بىلەن دەرھال ئۇچار يولۇاس جىلغىسىنىڭ سول قانىتىغا، قاپلانباش لىن چۈڭنى بەش يۈز لەشكەر بىلەن ئۇچار يولۇاس جىلغىسىنىڭ ئوڭ قانىتىغا بېكىنىشكە بۇيرۇدى؛ قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجونى يىگىرمە بەش ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، لىڭ جېننى ۋە ئۇنىڭ كۆيدۇرگۈچ توپلىرىنى ئېلىپ، شەھەردىن ئون چاقىرىمچە يىراقلىققا بېرىپ تۇرۇشقا، ئەگەر چېرىكلەر قوغلاپ كەلسە، مۆككەن لەشكەرلەرگە ئۇلارنى قىرىشقا دەرھال بەلگە توپ ئېتىشقا ئەۋەتتى ھەم ئالدىدا ماڭغان لەشكەرلەرگە تۇغ ـ ئەلەمنى چۈشۈرۈپ، جەڭ دۇمباقلىرىنى چالماي، ئۇرۇش قىلماي، ئۇن ـ تىنسىز ئاستا ـ ئاستا چېكىنىشكە بۇيرۇق چۈشۈردى. لەشكەرلەر تۇن كېچىدە قوزغىلىپ، رەت ـ رېتى بىلەن يولغا چىقتى. شۇنداق قىلىپ، ئاخىرقى قوشۇن ئەتىسى چاشكا ۋاقتى بىلەن چېكىنىپ بولدى. سېپىل ئۇستىدە تۇرغانلار سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ تۇغ ـ ئەلەملىرىنى چۈشۈرۈپ، قىلىچ ـ پالتىلىرىنى مۇرىسىگە ئېلىپ، قوشلىرىدىن توپ ـ توپ قوزغىلىپ چىقىپ تاغقا قايتىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. سېپىلدىكىلەر بۇ ئەھۋالنى ئېنىق كۆرگەندىن كېيىن بېرىپ لياڭ مىرزىبەگكە:

ــ لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن لەشكەرلەر بۇگۈن قوشۇنلىرىنىڭ بىرىنمۇ قالدۇرماي قايتۇرۇپ كەتتى، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزۈشتى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان لياڭ مىرزىبەگ شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا لى چېڭ بىلەن ۋېن دانى مەسلىھەتكە چاقىرتتى.

ــ بۇ دۆيۈزلەر، ئېھتىمالىم، ئاستانىدىن ھەمدەمگە كەلگەن چېرىكلەرنىڭ لياڭشەن كۆلىگە تېگىش قىلىدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇۋۇمىز قولدىن كېتىپ قالمىسۇن، دەپ ئالدىراپ ـ تېنەپ قايتىۋاتقان بولسا كېرەك. ئەمدى پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ قوغلىساق، سۇڭ جياڭنى جەزمەن تۇتۇۋالىمىز، ــ دېدى ۋېن دا.

گەپ تۇگە ـ تۇگىمەيلا، سېپىل سىرتىدىن بىر خەۋەرچى چېپىپ كېلىپ، ئاستانىدىن ئەكەلگەن بىر مەكتۇپنى تاپشۇردى. بۇ مەكتۇپقا قاراقچىلار ئۇۋۇسىغا تېگىش قىلىش، ناۋادا قاراقچىلار چېكىنسە تېزدىن قوغلاش كېرەكلىكى يېزىلغانىدى.

لياڭ مىرزىبەگ لى چېڭ بىلەن ۋېن داغا ھەربىر نىڭ بىر توپتىن چېرىك باشلاپ كۈنچىقىش ۋە كۈنپېتىش تەرەپلەردىن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى قوغلاشقا بۇيرۇق بەردى. ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ لەشكەرلىرىنى چېكىنىدۇرۇپ كېتىۋېتىپ، شەھەردىن چىقىرىلغان چېرىكلەرنىڭ قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، جېنىنىڭ بارىچە قاچتى، ئۇ ئۇچار يولۋاس جىلغىسىنىڭ ئۇ تەرىپىگە كەلگەندە، كەينىدىن توپنىڭ گۈلدۇرلىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. لى چېڭ بىلەن ۋېن دا بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ قارىغۇدەك بولسا، ئارقىدا تۇغ ـ ئەلەملەر گىرەلىشىپ، جەڭ دۇمباقلىرى ياڭراپ كېتىپتۇ. لى چېڭ بىلەن ۋېن دا دەرھال ئارقىغا يانماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا سول تەرەپتىن كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ، ئوڭ تەرەپتىن قاپلانباش لىن چۇڭ بەش يۈزدىن لەشكەرنى باشلاپ، ئىككى تەرەپتىن چاپتۇرۇپ كەلدى. ئۇلار بۇنىڭدىن تەمتىرەپ قېلىپ، تۇزاقىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلدى ـ دە، چېرىكلىرىنى دەرھال ياندۇردى. ئالدى تەرەپتىن خۇ يەنجو بىر توپ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى، بىر پەس قاتتىق ئېلىشقاندىن كېيىن لى چېڭ بىلەن ۋېن دانىڭ

زەر باسقان دۇبۇلغىلىرى دومىلاپ چۈشتى. قۇياقلىرى تىتما - تىتما بولۇپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن شەھەر ئىچىگە كىرىۋالدى - دە، قوۋۇقلىرىنى مەھكەم تاقىۋېلىشتى.

سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى رەت - رېتى بىلەن چېكىندى. ئۇلار لياڭشەن كۆلى يېنىغا يېقىن كەلگەندە، سەت كۆرەگان شۇەن زەن چىقىپ بۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى توختىتىپ قوش تىكتى. چىغىر يول بىلەن كۆلدىن ئۆتۈپ، تاغقا چىقىپ خەۋەر يەتكۈزۈشكە، سۇ ۋە قۇرۇقلۇق تەرەپتىن لەشكەر تارتىپ كېلىپ ھەمدەمدە بولۇشقا يوشۇرۇنچە ئادەم ئەۋەتتى. ئەمدى كۆل تۇراغا كېلەيلى. كۆل تۇرانىڭ ئاتامانى قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ ئۆز ئىنىسى دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇنگە:

— ئىنىم، ئىككىمىز تۇراغا كەلگەندىن بۇيان بىرەر ئەجىر - خىزمەتمۇ كۆرسىتەلمىگەنىدۇق، باشقىلار ھە دەپ ئۆزىنى ماختاپ ئۇچۇرۇپ بىزنى خېلىلا خورسىنىدۇرۇپ قويدى. ھازىر پۇدۇڭلۇق ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ دېگەن نېمە ئۇچ يولدىن لەشكەر تارتىپ تۇرايمىزغا تېگىش قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئالدى بىلەن ئىككىمىز گۇەن شېڭنىڭ بارگاھىغا تېگىش قىلىپ، ئۇنى تۇتۇپ كېلىپ چوڭ خىزمەت كۆرسىتەيلى. شۇنداق قىلساق بۇرادەرلىرىمىز ئالدىدا تىلىمىز ئۇزۇن بولىدۇ، — دەپ مەسلىھەت سالدى.

— ئىككىمىز سۇ لەشكەرلىرىگىلا گېپىمىزنى ئۆتكۈزەلەيمىز ئاغا، ئەگەر باشقىلار بىزگە ھەمدەمدە بولمىسا، خەق ئالدىدا مەسخىرىگە قالىمىز، — دېدى جاڭ شۇن.

— مۇنداق ئىنچىكىلەپ كېتىدىغان بولسىڭىز قاچان ئەجىر - خىزمەت كۆرسىتەرمىز؟ بارمىسىڭىز بوپتۇ، بۇگۈن كېچە ئۆزۈملا باراي، — دېدى جاڭ خېڭ ۋە جاڭ شۇن چاڭ تۇرسىمۇ قۇلاق سالمىدى. ئۇ شۇ ئاخشىملا ئەللىك نەچچە قېيىقنى تەييارلاپ، ھەربىر قېيىققا ئۇچتىن بەشكىچە ئادەمنى بەلگىلىدى.

سەرۋازلار پۇتۇنلەي يېنىك جابدۇندى. قوللىرىغا بامبۇك ساپلىق نەيزە، قىسمەنلىرى قىلىچ ئېلىشتى، غۇۋا ئاي يورۇقىدا، شەبنەم چۈشۈۋاتقان جىمجىت كېچىدە قېيىقلىرىنى ھەيدەپ توپتوغرا قىرغاققا يەتتى. بۇ چاغ دەل ئەلياتقۇ مەھەل ئىدى. گۈەن شېك بارگاھتا ئولتۇرۇپ شام يورۇقىدا كىتاب ئوقۇۋاتاتتى، يولدا يوشۇرۇنۇپ ياتقان چېرىك ئاستا كېلىپ:

— قومۇشلۇق سايازىدا ئالاھازەل قىرىق ـ ئەللىكچە قېيىق پەيدا بولۇپ قالدى، قېيىقتىكى ئادەملەر ئۇزۇن دەستىلىك نەيزىلەر كۆتۈرۈشۈپ، قومۇشلۇقنىڭ ئىككى تەرىپىگە مۆكۈشتى، نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى بىلەلمەي، ئۆزلىرىگە خەۋەر قىلىپ قويايى دەپ كەلدىم، — دېدى.

گۈەن شېك بۇنى ئاڭلاپ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى ۋە چېرىكلەر مۇنداق ـ مۇنداق تەييارلىنىپ تۇرسۇن، دەپ مەخپىي بۇيرۇق بەردى. ئۇچ قوشۇن بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن ھەممىسى يوشۇرۇندى.

ئەمدى جاڭ خېڭغا كەلسەك، بۇ چاغدا ئۇ ئىككى ـ ئۈچ يۈزدەك ئادەمنى باشلاپ، ئۇن ـ تىنسىز قومۇشلۇق ئارىسىدىن ئۆتۈپ ياۋ قوشۇنىغا يېقىن كەلدى ـ دە، سالغۇلارنى يېرىپ ئۆتۈپ، بارگاھقا كەلدى. ئۇ قارىسا بارگاھ شام بىلەن يورۇتۇۋېتىلگەن، گۈەن شېك ساقلىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ جەڭگە ئائىت كىتاب ئوقۇۋېتىپتۇ. ئۇ ئىچىدە خۇشال بولۇپ، ئۇزۇن ساپلىق نەيزىنى تۇتقىنىچە بارگاھقا ئېتىلىپ كىردى. بۇ چاغدا ھەر تەرەپتىن جاڭ ئاۋازىغا جور بولۇپ لەشكەرلەر چۇقان كۆتۈردى. جاڭ خېڭغا بۇ ئاۋازلار گويا ئاسمان كۆمتۇرۇلۇپ، يەر يېرىلغاندەك، تاغلار ئۆرۈلۈپ، دېڭىزلار كۆمتۇرۇلگەندەك بولۇپ تۇيۇلدى ـ دە، ئۇنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كېتىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى بەدەر قاچتى. شۇ چاغدا ئەتراپتا مۆكۈنۈپ ياتقان چېرىكلەر قوزغىلىپ كەتتى. جاڭ خېڭنىڭ ھالىغا ۋاي، سۇ ئۇزۇشنى بىلمىدىغان بىچارە جاڭ خېڭ بۇ تۇزلەڭلىكتىكى

قاپقاندىن قانداقمۇ قۇتۇلالىسۇن؟ چېرىكلەر جاڭ خېڭنى ئىككى ـ ئۈچ يۈز ئادەمى بىلەن قوشۇپ تۇتۇپ باغلاپ بارگاھ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. گۇەن شېڭ جاڭ خېڭنى كۆرۈپ مەسخىرە بىلەن:

ـــ ھۇ، قارغىش تەگكۇر قاراقچىلار، ھەرقايسىڭىزمۇ مېنى بوزەك ئېتىشمەكچىمۇ تېخى! ـــ دەپ تىللىدى، ئاندىن جاڭ خېڭنى باغلاپ كۆشۈك ھارۋىغا تاشلىدى، قالغان ئادەملىرىنى نەزەربەند قىلىپ قويدى ـ دە، سۇڭ جياڭنىمۇ تۇتقاندىن كېيىن ھەممىنى قوشۇپ پايتەختكە ئېلىپ كەتمەكچى بولدى.

گۇەن شېڭنىڭ جاڭ خېڭنى تۇتۇۋالغانلىقى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى كۆل تۇرادىن ئاڭلاڭ. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىندىاش ئاتامان بۇ چاغدا سۇڭ جياڭدىن يوليورۇق ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتىش توغرىسىدا مەسلىھەت قىلىۋاتاتتى، شۇ ئارىلىقتا جاڭ شۇن يېتىپ كېلىپ:

ـــ ئاكام جاڭ خېڭ شۇنچە گەپ قىلسامۇ ئاڭلىماي، گۇەن شېڭنىڭ بارگاھىغا تېگىش قىلىشقا كەتكەندى، ئەمدى تۇتۇلۇپ كۆشۈك ھارۋىغا تاشلىنىپتۇ، ـــ دېدى.

رۇەن شياۋچى بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ۋارقىراپ ئورنىدىن قوپۇپ:

ـــ بىز ھايات ـ ماماتتا، راھەت ـ كۇلپەتتە بىللە بولىدىغان قېرىنداشلارمىز، سىز بولسىڭىز ئۇنىڭ قان ـ قېرىندىشى، شۇنداق تۇرۇقلۇق، قانداقمۇ ئۇنىڭ تەنھا بېرىشىغا يول قويىدىڭىز، تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئەمدى بولدىمۇ؟ سىز بېرىپ قۇتۇلدۇرمىسىڭىز، بىز ئۇچ قېرىنداش بېرىپ قۇتۇلدۇرۇپ كېلىمىز، ـــ دېدى.

ـــ ئاغىمىزدىن بۇيرۇق كەلمىگەچكە، ئۆزۈم بىلگەنچە ھەرىكەت قىلىشقا پېتىنالمىدىم، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ ئاغىمىزدىن بۇيرۇق كېلىپ بولغۇچە ئاكىڭىزنى پارە ـ پارە قىلىپ تاشلايدۇ، ـــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ـــ شۇنى دېمەمدىغان، ـــ دېيىشتى رۇەن شياۋئېر بىلەن

رۇەن شياۋژۇ تەڭلا.

جاڭ شۇن بۇ ئۇچىگە تەڭ كېلەلمەي، يەنىلا شۇلارنىڭ رايىغا باقتى. شۇنداق قىلىپ، شۇ كېچىسى تۇن يېرىمدا كۆل تۇرادىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ جىمىسى قوزغالدى، ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى يۇزدىن ئارتۇق قېيىقنى تەييارلاپ گۇەن شېڭنىڭ بارگاھىغا قاراپ بىراقلا سۇرۇپ كەلدى. قىرغاقتىكى چېرىكلەر سۇ ئۈستىدە جەڭ قېيىقلىرىنىڭ خۇددى چۈمۈلىدەك قىرغاقنا يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ـ تەمتىرەپ باش سەردارغا خەۋەر قىلدى.

ـــ ھەي كەم ئەقىل قاراقچىلار، سەنلەردىنمۇ قورققان بارمۇ ! ـــ دەپ كۈلۈمسىرەپ قويدى گۇەن شېڭ ۋە سەركەردىلەرنى چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرىغا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلىدى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش سەپنىڭ ئالدىدا، جاڭ شۇن كەينىدە ماڭغىنىچە نەرە تارتىپ بۇلارنىڭ بارگاھىغا بۆسۈپ كېلىشتى. قارىسا نەيزە ـ شەمشەرلەر تىكلەكلىك، تۇغ ـ ئەلەملەر قاداقلىق تۇرغانۇ، لېكىن بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولغان ئۇچ قېرىنداش كەينىگە يېنىپلا قاچتى. بارگاھ ئالدىدا جاڭ ئاۋازى ئاڭلىنىش بىلەنلا ئاتلىق ۋە پىيادە چېرىكلەر ئىككى قاسناقتىن چىقىپ، سەككىز يول بولۇپ، قىستاپ كەلدى ـ دە، ئىسكەنجىگە ئېلىپ قاتمۇقات قورشىۋالدى. جاڭ شۇن ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى پەملەپ، پولتۇڭكىدە سۇغا ئۆزىنى ئاتتى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىنداش مۇھاسىرىنى يېرىپ قاچتى، ئۇلار سۇ بويىغا ئەمدى بېرىپ تۇرۇۋىدى، كەينىدىكىلەر يېتىشىپ كېلىپ، ئىلمەك ئوقۇرۇق ۋە سالما تاشلىدى ـ دە، ئەزرائىل رۇەن شياۋچىنى تۇتۇۋېلىپ، سۆرىگەن پېتى ئېلىپ كەتتى. رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋژۇ ۋە جاڭ شۇنلەرنى دەريا بۇلغار لى جۇن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار كېلىپ ئېلىپ قاچتى.

رۇەن شياۋچىنىڭ تۇتۇلۇپ كۆشۈك ھارۋىغا تاشلانغانلىقى

مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. سۇ لەشكەرلىرى بۇ خەۋەرنى لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ كېلىشتى. لىيۇ تاڭ سۇ يولى بىلەن جاڭ شۇننى ئەۋەتىپ، بۇ خەۋەرنى دەرھال سۇڭ جياڭنىڭ بارگاھىغا يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن گۇەن شېڭنى يېڭىش ھەققىدە دەررۇ ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ــ ئەتە ئۇنىڭ بىلەن بىر قاتتىق ئېلىشىپ باقايلى، قېنى كىم يېڭىپ چىقاركىن، ــ دەپ تۇرۇشىغىلا بىردىنلا جەڭ دۇمباقلىرى شىددەت بىلەن ياڭراپ كەتتى، سەت كۆرەگان شۇەن زەن ئۇچ قوشۇننى باشلاپ چوڭ تۇراغا باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ بۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇ نىشان تۇغ ئاستىدا جەڭگە تەييارلىنىپ تۇرغان شۇەن زەننى كۆرۇپ:

ــ قېنى سەركەردىلىرىم، قايسىڭلار بۇ ئەبلەخنى تۇتۇپ كېلىسىلەر، ــ دەپ تۇرۇشىغا كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى شۇەن زەنگە قاراپ ئات قويدى. شۇەن زەنمۇ قىلىچىنى ئويناتىپ كەلدى، ئۇلار بىردەم ئۇياق، بىردەم بۇياق، بىردەم ئۇستى، بىردەم ئاستىدىن چېپىشىپ، ئون مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن خۇا رۇڭ چاندۇرغاندەك بولۇپ، ئېتىنى بۇراپ قاچتى. شۇەن زەن قوغلاپ ماڭدى. خۇا رۇڭ نەيزىسىنى ئېگىرىگە ئىلىپ قويۇپ، يا بىلەن ئوقنى ئالدى ــ دە، كەشتىلەنگەن ئېگەرگە قىيپاش ئولتۇرۇپ مايمۇندەك چاققانلىق بىلەن قايرىلىپ تۇرۇپ ئوق ئاتتى، ئوق ئاۋازى شۇەن زەنگە ئاڭلىنىش بىلەنلا ئوق ۋىژىلداپ ئۇچۇپ كەلدى، ئۇ قىلىچىنى دالدا قىلىپ تۇتتى، ئوق قىلىچقا تېگىپ، جاڭ قىلغان ئاۋاز چىقاردى. خۇا رۇڭ بىرىنچى ئوقنىڭ تەگمىگەنلىكىنى كۆرۇپ، ئىككىنچى ئوقنى ئالدى ــ دە، شۇەن زەن يېقىنراق كەلگەندە يۇرىكىگە قارىتىپ ئاتتى. ئەمما شۇەن زەن ئۆزىنى ئاتنىڭ يېنىغا ئالدى، ئوق يەنە تەگمەي ئۆتۈپ كەتتى. خۇا رۇڭنىڭ قالتىس مەرگەن ئىكەنلىكىنى پەملىگەن شۇەن زەن ئۇنى قوغلاشتىن

يالتايدى ـ دە، شارتتىدە ئاتنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قايتتى. خۇا رۇك ئۇنىڭ قوغلىمىغانلىقىنى كۆرۈپ، دەررۇ ئېتىنى بۇرىدى ـ دە، ئارقىسىدىن قوغلىدى ۋە ئۇچىنچى ئوقنى ئېلىپ شۇەن زەنگە يېقىنراق كەلگەندە ئارقىسىدىن يۇرىكىنى چەنلەپ ئاتتى، ئوق ئۇنىڭ يۇرەك دالدىغۇچىغا تەگدى. شۇەن زەن ئالدىراپ ئېتىنى دېۋىتكىنىچە ئۆز سېپىگە يېتىۋالدى. گۇەن شېڭغا خەۋەرچى ئەۋەتتى. گۇەن شېڭ خەۋەر تاپقاندىن كېيىن چېرىكلەرگە:

ـــ چاپسان ئېتىمنى ئېلىپ كېلىش ! ـــ دېدى.

بۇ ئات كوكۇلىسىدىن تاپىنىغىچە ئۇزۇتى① ئۇچ غۇلاچ، تۇۋىقىدىن دۇمبىسىگىچە ئېگىزلىكى تۆت گەز بولۇپ، پۇتۇن بەدىنىدە بىر تالمۇ ئالا تۈكى يوق چىلان تورۇق ئىدى. ئاتقا بىر يۇرۇش تېرە يوپۇق، ئۇچ تۆشلۈك تارتىلغانىدى. گۇەن شېڭ تولۇق جابدۇنۇپ، بەندىر قىلىچىنى تۇتقىنىچە ئېتىغا مىنىپ سەپ ئالدىغا كەلدى ۋە نىشان تۇغ ئاستىدا سەپكە كۆز سېلىپ چىقتى. بۇنىڭغا بېغىشلاپ، مۇنداق بىر نەزم يېزىلغان:

خەن② گە ئەجىر كۆرسىتىپ ئۆتكەن سىپاھ ئەۋلادى بۇ،
ئۇچ بەگلىك دەۋرىدە ئۆتكەن پالۋاننىڭ پۇشتى بۇ.
كەشتە تۇغنى بۇلغىسا ھازىر بولار ئەرش لەشكىرى،
زەر قۇيۇق، يېشىل لىباسقا خويمۇ يارىشىپتۇ تېنى.
ئاستىدا چىلان تورۇق ئات ئۇچىدۇ بۇلۇت بولۇپ،
قولىدا بەندەر قىلىچى تۇرىدۇ دەھشەت تۆكۈپ.
تۇغۇلۇپ پۇدۇڭدا ئۆستى مۇشۇ باتۇر پالۋان،
ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ ئاتالدى مەرد ـ ساداقەت قەھرىمان.

سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ گۇەن شېڭنىڭ ئاجايىپ كېلىشكەن

① ئۇزۇتى ـــ ئۇزۇن، ئۇزۇنسىغا، ئۇزۇنلۇقى دېگەن مەنىلەردە.
② خەن سۇلالىسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

قامىتىنى كۆرۈپ، ئىچىدە باركاللا ئېيتىشتى، ئاندىن ۋۇ يۇك كەينىدە تۇرغان سەركەردىلەرگە قاراپ:

— باتۇر سەركەردە دېگەن نام بىكار تارقالمىغانكەن! — دېدى.

ئۇنىڭ گېپىي تۇگە - تۇگىمەيلا لىن چۇڭنىڭ ئوغلى قاينىاپ:

— ئەي مۇشاۋىر، بىز قېرىنداشلار لياڭشەن كۆلىگە كەلگەندىن بۇيان ئاتمىش - يەتمىش مەرتەم چوڭ - كىچىك جەڭگە كىرىپمۇ، شان - شەۋكىتىمىزگە نۇقسان يەتكۈزمىگەن تۇرساق، ئۆزلىرى نېمە ۋەجدىن ئۆزىمىزنى سۇندۇرىلا، — دېدى ۋە نەيزىسىنى ئېلىپ ئېتىغا مىندى - دە، گۇمبەن شېڭغا ئېتىلدى. گۇمبەن شېڭ بۇنى كۆرۈپ:

— ئەي لياڭشەنلىك قاراقچىلار، سەنلەر ئوردىغا ئاسىيلىق قىلىشقا قانداقمۇ پېتىنىشتىڭ! مەن سۇڭ جياڭ بىلەنلا ئېلىشىمەن، — دەپ ۋارقىرىدى.

— سۇڭ جياڭ نىشان تۇغ ئاستىدا تۇرۇپ، لىن چۇڭنى توختىتىۋالدى - دە، ئېتىنى دېۋىتكەن پېتى مەيدانغا چۇشتى، ئۇ ئالدىغا ئېگىشىپ گۇمبەن شېڭغا تەزىم قىلىپ:

— يۇنچېڭلىق كىچىك ئەمەلدار سۇڭ جياڭ ھۇزۇرلىرىغا تەزىم بېرىشكە كەلدىم، سەردارىم، گۇناھىمغا ھۆكۈم بۇيرۇغايلا، — دېدى.

— كىچىك ئەمەلدار ئىكەنسەن، خوش، ئۇنداق بولسا نېمىدەپ ئوردىغا ئاسىيلىق قىلىشقا پېتىندىڭ؟

— ئوردا غاپىللىقتا قالدى، قارا نىيەت ئەمەلدارلارنى مەيلىگە قويۇپ بەردى، كاززاپ تەخسىكەشلەر ھوقۇقىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋالدى، خىيانەتچى ئەمەلدار، پارىخور بەگلەر خەلقىمىزالەم بېشىغا كۈلپەت سالدى. پېقىر سۇڭ جياڭ بۇرادەرلىرىم بىلەن بىللە تەڭرى يولىنى تۇتۇۋاتىمەن، باشقا غەرىزىم يوق.

— مانا ئەمدى تەڭرى لەشكەرلىرى ئالدىڭدا تۇرسا، يەنە

قارشىلىشىپ، گەپدانلىق قىلىۋاتسەن، مېنىڭ ئالدىمدا تېنىپ كېتەلەمسەن؟ ئەگەر دەرھال ئېتىكىدىن چۈشۈپ ئەل بولمايدىغان بولساڭ، ئۇستىخىنىڭنى لەخشە ـ لەخشە، تېنىڭنى پارە ـ پارە قىلىپ تاشلايمەن!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان تېرىككەك چىن مىڭنىڭ قەھر ـ غەزىپى قوزغىلىپ، بۆرە چىشلىق كالتەكىنى كۆتۈرگەن پېتى ئېتىنى دېۋىتىپ ئېتىلىپ كەلدى. گۈەن شېڭمۇ ئېتىنى دېۋىتىپ، چىن مىڭ بىلەن ئېلىشىشقا كەلدى. لىن چۈڭ ئەجىر ـ تۆھپە چىن مىڭنىڭ بولۇپ كەتمىسۇن، دەپ بىردىنلا نەيزىسىنى قۇيۇندەك پىرقىرىتىپ گۈەن شېڭغا ھەملە قىلىپ كەلدى، ئۇچ ئاتلىق جەڭ مەيدانىدا چاڭ ـ توزان چىقىرىپ، ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ تۇتۇشتى. سۈڭ جياڭ گۈەن شېڭغا شىكەستە يېتىپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلىپ، لەشكەرلەرنى ئارقىغا قايتۇرۇش جاڭى چالدۇردى. لىن چۈڭ بىلەن چىن مىڭ ئاتلىرىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كېلىپ:

ـــ ئەي ئاغا، بۇ بەتبەخت قولغا چۈشەي دەپ قالغاندا نېمە سەۋەبتىن لەشكەرلەرنى يىغىپ، جەڭنى توختاتتىلا؟ ـــ دېيىشتى.

ـــ ئەزىز ئىنىلىرىم، بىز ساداقەتنى ۋە ئادالەتنى ياقلىغۇچىلارمىز، ئاجىزلارنى بوزەك قىلىشنى خالىمايمىز، سىلەرغۇ ئۇنى تۇتۇپمۇ ئالارسىلەر، ئەمما ئۇ تەن ئالمىسا يەنە خەقلەرنىڭ مەسخىرىسىگە قالىمىز، گۈەن شېڭ ئۆزى پالۋان سەركەردە نەسلىدىن، ساداقەتمەن خادىم ۋە ئەۋلىيالار پۇشتىدەك تۇرىدۇ، ناۋادا بۇ كىشى تاغ تۇرايىمىزغا چىقسا، رازىمەنلىك بىلەن ئۆز مەرتىۋەمنى ئۆتۈنۈپ بېرىمەن، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ.

لىن چۈڭ بىلەن چىن مىڭغا بۇ گەپلەر ياقمىدى. بۇ كۈنى ھەر ئىككى تەرەپ ئۆز لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېتىشتى. گۈەن شېڭ بولسا ئۆز دەرگاھىغا قايتىپ بېرىپ ئاتتىن چۈشتى، قۇياقىنى سالدى ۋە ئىچىدە: «بۇ ئىككى سەردار بىلەن قاتتىق

ئېلىشسامىز تەڭ كېلەلمەي، يېڭىلىپ قالاي دەپ تۇرغىنىمدا، ئەجەبا، سۇڭ جياڭ ئۆز ئادەملىرىنى قايتۇرۇپ كەتتا ! بۇنىڭدا نېمە غەرەز باردۇ؟» دەپ چوڭقۇر خىيالغا پاتتى ۋە دەرھال نۆكەرگە كۆشۈك هارۋىدىكى جاڭ خېڭ بىلەن رۇەن شياۋچىنى ئالدۇرۇپ كېلىپ:

ــ سۇڭ جياڭ يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ كىچىك بىر ئەمەلدارى تۇرسا، ھەرقايسىڭ نېمىدەپ ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشتىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاغىنىز سۇڭ جياڭ شەندۇڭ، خېبېيلاردا داڭ چىقارغان كىشى. ھەممە يەردە ئۇنى شىپالىق يامغۇر، ئۇندەكچى سۇڭ دانىش دەپ ئاتايدۇ. سەندەك ئەدەپ ـ مەردلىكىنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان نېمىلەر بۇنى قانداقمۇ چۈشەنسۇن ! ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

گۇەن شېڭ بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە لام ـ جىم دېمىدى ۋە كۆشۈك هارۋىنى كەتكۈزۈۋەتتى. شۇ ئاخشىمى كېچىچە ئۇياق ئويلاپ، بۇياق ئويلاپ ھېچلا بۇنىڭ تەكتىگە يېتەلمىدى. يېتىپمۇ، ئولتۇرۇپمۇ كۆڭلى ئەمىن تاپمىدى، تالاغا چىقىپ ئۇياق ـ بۇياققا كۆز يۈگۈرتتى، قارىسا، كېچە سۈتەك ئايدىڭ، ھەممە جاي قىروۋغا پۈركەنگەنىدى، ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ قويدى. يولدا يوشۇرۇنۇپ يانقان بىر چېرىك كېلىپ:

ــ ئات مىنگەن يەككە ـ يېگانە بىر ساقاللىق سەركەردە كەپتۇ، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشمەن دەيدۇ، ــ دېدى.

ــ كىمكەن ئۇ، سورىمىدىڭمۇ؟ ــ دېدى گۇەن شېڭ.

ــ ئۇنىڭ قولىدا ھېچقانداق قورال يوق، كىملىكىنى سورىسام دەپ بەرمىدى، باش سەردار بىلەن كۆرۈشمەنلا دەيدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا قىچقىرىپ كىر.

بىر دەملا ھېلىقى كىشى كىردى ـ دە، گۇەن شېڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. گۇەن شېڭ قارىسا بىر ئاز تونۇشتەك كۆرۈندى. ئۇ چىراغ يورۇقىدا سىنچىلاپ، ئانچە ـ مۇنچە تونۇدى ـ دە، كىملىكىنى سورىدى.

— يانلىرىدىكىلەرنى چىقىرىۋەتسىلە، — دېدى سەركەردە.
— دەخلىسى يوق، — دېدى گۇمەن شېكى.
— مەن كىچىك سەركەردە خۇ يەنجو دېگەن كىشى بولىمەن، ئىلگىرى ئوردىدىكى چېغىمدا خانىنىڭ چاتما قاتار ئاتلىق چېرىكلىرىنى باشلاپ، لياڭشەن كۆلىگە تېگىش قىلغانىدىم. لېكىن، كۇتۇلمىگەن يەردىن قاراقچىلارنىڭ تاپان ـ تۇزىقىغا دەسسەپ قېلىپ، چېرىكلىرىمىزدىن ئايرىلدىم، يۇرتۇمغىمۇ قايتالمىدىم. ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەرگە كەلگەنلىكلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم. تۇنۇگۇن ئەتىگەن سۇڭ جياڭ جەڭ مەيدانىغا چىققىنىدا لىن چۈڭ بىلەن چىن مىڭ ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالاي دەپ تۇرغانىدى، شۇ ئەسنادا سۇڭ جياڭ ئۇلارنى ئۆزلىرىگە شىكەستە يەتكۇزۇپ قويمىسۇن دەپ، لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى، بۇ ئادەمنىڭ خانغا ئەل بولۇش نىيىتى بولسىمۇ، لېكىن بۇ قاراقچىلارنى كۆندۇرەلمەيۋاتىدۇ، ئۇلارنى ئەل قىلماق بولۇپ ئىككىيلەن خۇپىيانە مەسلىھەتلەشكەنىدۇق. ناۋادا ئۆزلىرى ماقۇل كۆرسىلە ئەتە يېرىم كېچىدە يېنىڭ جابدۇنۇپ، ئارغىماقلىرىنى يالغۇز ئاياغ يول بىلەن چاپتۇرغان پېتى ئۇدۇللا قاراقچىلار تۇراسىغا بارسىلا ـ دە، ھېلىقى لىن چۈڭلارنى تىرىك تۇتۇپ كېلىپ ئاستانىگە ئېلىپ بارسىلا، ھەممىز تۆھپە ـ خىزمەت كۆرسەتكەن بولايلى.
گۇمەن شېكى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. ئۇ دەرھال خۇ يەنجونى بارگاھ ئىچىگە تەكلىپ قىلىپ كىرىپ، شاراب بىلەن مېھمان قىلدى. خۇ يەنجو يەنە سۇڭ جياڭنىڭ سادىق ـ مەردلىكىنى تەرىپلەپ، ئۇنىڭ نائىلاج قاراقچىلار ئارىسىغا كىرىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ ئىككىسى كۆكسى ـ قارىنىدىكىنى شۇنداق تۆكۈشتىكى، بۇنىڭدىن گۇمەن شېكى ھېچقانداق گۇمانلانمىدى.
ئەتىسى سۇڭ جياڭ لەشكەر تارتىپ گۇمەن شېكىنى جەڭگە ئۇندىدى. گۇمەن شېكى خۇ يەنجوغا مەسلىھەت سېلىپ:

ـــ بۇگۈن ئاۋۋال باش سەردارنى يەڭسەك، كەچتە ھېيلىنى ئىشلەتسەك، ـــ دېدى.

خۇ يەنجو بولسا بىر يۇرۇش قۇياق ئېلىپ كېيدى ۋە ئىككىسى ئارغىماقلىرىنى مىنىشىپ، سەپ ئالدىغا باردى. سەپ ئالدىدا سۇلۇق جياڭ خۇ يەنجوغا:

ـــ ئەي مۇتتەھەم، تاغ تۇرايمىز ساڭا قىلچە يامانلىق قىلمىسا، نېمە ئۈچۈن تۇن يېرىمىدا ئۆز بېشىڭچە كېتىپ قالىسەن؟ ـــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

ـــ سەن قاراقچىلارنىڭ قولىدىن قانچىلىك چوڭ ئىش كېلەتتى ! ـــ دېدى خۇ يەنجو سۆز قايتۇرۇپ.

سۇلۇق جياڭ شۇ ئان ئۈچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىننى جەڭگە چىقىشقا بۇيرۇدى. ئۇ دەررۇ ئەجەل شەمشىرىنى ئېلىپ، ئارغىماققا مىندى ـ دە، خۇ يەنجوغا قاراپ ئات سالدى. ئاتلار بىر ـ بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتتى، ئىككى باتۇر ئون مەرتەمگە يېقىن ئېلىشتى، شۇ ئارىلىقتا خۇ يەنجو يارما دەستىسى بىلەن خۇاڭ شىننى بىر ئۇرۇپ ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى. سۇلۇق جياڭ سېپىدىن بىر توپ ئادەم يېتىپ كېلىپ، خۇاڭ شىننى ئېلىپ كەتتى. گۈەن شېڭ بۇ ئەھۋالدىن ئاجايىپ شادلىنىپ، دەررۇ چوڭ ـ كىچىك ئۈچ قوشۇننى بىراقلا چاپ ـ چاپقا ئۆتۈشكە بۇيرۇدى.

ـــ قوغلىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى خۇ يەنجو، ـــ ۋۇ يۇلۇڭ دېگەن ئىنتايىن پاراسەتلىك بىرنېمە. ئەگەر قوغلىساق، قاراقچىلارنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قالارمىزمىكىن.

گۈەن شېڭ ماقۇل كۆرۈپ چېرىكلىرىنى ئۆز قوشۇغا قايتۇردى. ئۇ بارگاھقا كېلىپ خۇ يەنجونى مەي بىلەن كۈتۈۋالغاچ، خۇاڭ شىن توغرۇلۇق گەپ كوچىلىدى.

ـــ بۇ ئادەم دەسلەپ خان لەشكەرلىرىنىڭ سىپاھىيگى ئىدى، كېيىن چىڭجۇ ئايمىقىدا سۇركاۋۇل بولغان، ـــ دەپ گەپ باشلىدى خۇ يەنجو، ـــ چىن مىڭ، خۇا رۇڭلار بىر ۋاقىتدا مۇشۇ قاراقچىلار تۇراسىغا بېرىپ قالغانىدى. بۇگۈن دەل مۇشۇ

قاراقچىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ، ھەيۋىسىنى سۈندۈردۈم، مانا بۈگۈن كېچە ئۇلارنىڭ لەشكەرگاھىغا تەگسەك، ئىشىمىز جەزمەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ.

گۈەن شېڭ ئىنتايىن مەمنۇن بولدى ۋە دەرھال بۇيرۇق چۈشۈردى، بۇ بۇيرۇق بويىچە: «شۈەن زەن بىلەن خاۋ سۈبىن ئىككى يولدىن ھەمدەمگە باردىغان بولدى، ئۆزى يېنىك جابدۇنۇپ بەش يۈز ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ ماڭىدىغان، خۇ يەنجو يول باشلايدىغان بولدى. ئەلياتقۇ مەھەلدە قوزغىلىپ، ئېغىر يانقۇ ئەتراپىدا سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرگاھىغا ئاتلانماقچى، توپ ئېتىپ بەلگە بېرىلگەن ھامان ئىچكى ـ تاشقى جەھەتتىن بىرلىشىپ بىراقلا تەگمەكچى بولدى.

بۇ كېچە سۈتتەك ئايدىڭ بولدى. گۈگۈم چۈشكەن ھامان ھەممە تەييارلىق پۈتتى. ئاتلاردىن قوڭغۇراقلار ئېلىۋېتىلدى. ئادەملەر يېنىك جەڭ لىباسلىرىنى كىيىپ، ئېغىزلىرىغا يىكچە چىشلەپ ئاتلىرىنى مىنىشتى ـ دە، تېز يۈرۈپ كېتىشتى. خۇ يەنجو يول باشلاپ ئالدىدا ماڭدى، قالغانلار ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى، تاغ ئارىسىدىكى يولدا يېرىم ئاش پىشىمغىچە ماڭغاندا ئالدىدىن يول كۆزىتىپ ياتقان قىرىق ـ ئەللىك لەشكەر چىقىپ:

ـــ سىلى خۇ يەنجو سەردار بولاملا؟ سۇڭ دانىش بىزنى سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا ئەۋەتكەنىدى، ـــ دەپ پىچىرلىدى.

ـــ پاراڭ قىلمىشما، كەينىمدىن مېڭىش ! ـــ دەپ خىتاب قىلدى خۇ يەنجو ۋە دەرھال ئالغا قاراپ ئات سالدى. گۈەن شېڭمۇ ئېتىغا مىنىپ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇلار يەنە بىر تۇمشۇقتىن ئايلىنىپ ئۆتتى. شۇ چاغدا خۇ يەنجو نەيزىسىنىڭ ئۇچى بىلەن ئىشارەت قىلىپ يىراقتا پىلىلداپ تۇرغان قىزىل پانۇسنى كۆرسەتتى. گۈەن شېڭ ئېتىنى توختىتىپ:

ـــ ئاۋۇ قىزىل پانۇس يورۇپ تۇرغان جاي قەيەر؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ سۇڭ دانىشنىڭ بارگاھى شۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى خۇ يەنجو.

ئۇلار ئاتلىرىنى دېڭىتىپ شۇ تەرەپكە چېپىپ كەتتى. قىزىل پانۇسقا يېقىنلىشىپ كەلگەندە، قاياقتىندۇر توپ ئاۋازى يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭلا لەشكەرلەر گۇمبەز شېكىلىك كەينىدىن ئالغا قاراپ ئېتىلدى. پانۇس يېنىغا بېرىپ شۇنداق قارىۋىدى، بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمىدى. «خۇ يەنجۇ !» دەپ توۋلىدى، ئۇمۇ غايىب بولدى. گۇمبەز شېكىلىك قاتتىق ساراسىمگە چۈشتى ـ دە، قىلتاقلا ئىلىنغانلىقىنى پەملەپ ئالدىراپ ئېتىنىلىك بېشىنى كەينىگە بۇرىدى. شۇ ئەسنادا تاغ ئارىسىدا تەبىل ـ دۇمباق سادالىرى ئاڭلاندى، لەشكەرلەر پاتىپاراقچىلىقتا ئۇدۇل كەلگەن تەرەپكە جېنىنى ئېلىپ قاچتى. گۇمبەز شېكىلىك هودۇققىنىچە قېچىپ كېتىۋېتىپ كەينىگە قارىغۇدەك بولسا، ئاران بىرنەچچە ئاتلىق ئادەملا ئەگىشىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇلار تۇمشۇقتىن ئايلىنىپ ئۆتۈشىگە ئورمانلىقتىن توپ گۇلدۇرلىدى ـ دە، تۆت تەرەپتىن ئىلمەك ئوقۇرۇقلار سوزۇلۇپ چىقتى ۋە گۇمبەز شېكىنى ئېگەردىن تارتىپ چۈشۈردى، ئات ۋە قىلىچىدىن مەھرۇم قىلىپ، دۇبۇلغا ـ ساۋۇتلىرىنى سالدۇرۇۋېلىپ، دۆشكەلگىنىچە چوك تۇراغا ئېلىپ كەلدى.

لىن چۇك بىلەن خۇا رۇڭغا كەلسەك، ھەرقايسىسى ئاتلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇرۇپ خاۋ سۇبىنىك يولىنى توسۇۋېلىشتى. ئاي نۇرىدا يىراقتىن قارىغۇدەك بولسا، خاۋ سۇبىن شۇنداق ياسانغانكى، ئۇنى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزم يېزىلغان:

ئۇنىڭدا بار ئىدى گويا پەلەككە يەتكۇدەك غەيرەت،
پۈتۈن جىسمىغا تولغانكى جاسارەت، تۈگمەس ھىممەت.
تۇتۇپ نەيزە، چېپىپ ئاتنى، بۆسۇپ جەڭ سېپىگە چۈشتى،
تەرەپ ـ تۇشتىن يىغىلغان ئەزىمەتلەر تەڭ كېلەلمەيتتى.
كىيىپتۇ ئۇستىگە كىمخاب تاۋاردىن كەشتىلىك جەڭ تون،
قۇياقى يەتتە يۇلتۇزلۇق بۇ ئەرش باتۇرى خاۋ سۇبىن.

لىن چۈك ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن:
ــ ھەي، سېنىڭ سەركەردەڭ گۈەن شېڭ قىلتاقىقا چۈشتى، سەن چۈپرەندە نېمىشقا تەسلىم بولمايسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.
خاۋ سۈبن دەرغەزەپ بولۇپ لىن چۈڭغا ئېتىلدى، ئىككى ئاتلىق بىر ــ بىرى بىلەن كۆپ مەررە ئېلىشتى، شۇ ئارىلىقتا خۇا رۇك يېتىپ كېلىپ ھەمدەم بولدى. خاۋ سۈبن بۇلارغا تەڭ كېلەلمەي ئېتىنى بۇراپ قاچتى. بۇ چاغدا ئايال سەركەردە غۇنچە بوي خۇ يەڭگە ئۇنىڭ بىقىنىدىن چىقىپ ئالىچىپار سالغۇ تاشلاپ، خاۋ سۈبننى ئاتتىن مولاق ئاتقۇزدى. پىيادىلەر يۈگۈرۈشۈپ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، تۇراغا ئېلىپ كەلدى.
ئەمدى گەپنى ئىككى ياقتىن ئاڭلاڭ. بىر ياقتا چىن مىڭ بىلەن سۇن لى ئاتلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ شۇەن زەنىنى تۇتۇشقا كېتىۋاتقىنىدا، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. قارىغۇدەك بولسا، بۇ شۇەن زەن شۇنداق ياسانغان ئىكەنكى، ئۇنى تەرىپلەپ نەزم يېزىلغان:

تۇرمەكلەپ تۇگۈلگەن ساپسېرىق چېچى،
قاپقارا سىياھتەك تۇرۇك كەڭ يۈزى.
پارقىراپ، مۆلدۈرلەپ تۇرىدۇ كۆزى،
ئاسمانغا قارىغان بۇرۇن تۆشۈكى.
قولىدا پارقىرار پولات قىلىچى،
كىيىپتۇ ئۇستىگە چاتما قۇياقنى.
دۇلدۇلنىڭ كىمخابتىن ئېگەر ــ توقۇمى،
«سەت كۆرەگان» ئاتلار شۇەن زەن لەقىمى.

شۇ ئەسنادا شۇەن زەن ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ چىن مىڭغا:
ــ ھوي يالاڭ تۆش قاراقچىلار، يېنىمغا يولىغانلىرىڭ بېشىڭنى يەيسەن، داجىغانلىرىڭ جېنىڭنى ساقلاپ قالىسەن ! ــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

بۇنى ئاڭلىغان چىن مىڭنىڭ قەھر ـ غەزىپى ئۆرلەپ تاشتى ـ دە، بۇرە چىشلىق كالتىكىنى پۇلاڭلاتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ شۇەن زەنگە ئېتىلدى. ئاتلار گىرەلەشتى، ئىككى پالۋان نەچچە مەررە ئېلىشتى، شۇ ئاردا سۇن لى يان تەرەپتىن چىقتى، شۇەن زەن تەمتىرەپ كېتىپ قىلىچىنى كەلسە ـ كەلمەس چېپىۋەردى. بۇ چاغدا چىن مىڭ كالتەك بىلەن بىرنى سېلىۋىدى، ئۇ ئاتتىن مولاق ئېتىپ چۈشتى، ئۇچ قوشۇن بىردەك نەرە تارتىپ كېلىپ، ئۇنى تۇتۇۋالدى. يەنە بىر ياقتا ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭمۇ چوڭ ـ كىچىك لەشكەرلەرنى باشلاپ، گۇەن شېڭ بارگاھىغا بۆسۈپ كىردى ـ دە، ئالدى بىلەن جاڭ خېڭ ۋە رۇەن شياۋچىنى ھەم قولغا چۈشۈپ قالغان سۇ لەشكەرلىرىنى قۇنتۇزدى، ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە ئات ـ پاتلىرىنى ئېلىپ، ئاندىن شۇ ئەتراپتا تارقىلىپ يۈرگەن ئاقساق ـ چولاق چېرىكلەرنى ئەل قىلدى.

سۇڭ جياڭ ئادەملىرىنى جەم قىلىپ تاغ تۇراغا قايتىپ بارغۇچە، كۈنچىقىشتىن سۇبھى كۆتۈرۈلدى. ئاتامانلار سادىق مەردلەر سارىيىغا جەم بولۇپ، ئۆز رېتى بويىچە ئورۇن ئېلىشتى. گۇەن شېڭ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبېنلار بۇرۇنلا بىر ـ بىرلەپ كەلتۈرۈلگەنىدى. سۇڭ جياڭ بۇلارنى كۆرۈپ دەرھال ئورنىدىن تۇردى، ئۇلارنى يالاپ ئېلىپ كەلگەن ئادەملەرنى نېرى كەتكۈزۈۋېتىپ، باغلىغان ئارغامچىلارنى ئۆزى يېشىپ تاشلىدى، گۇەن شېڭنى يۆلەپ ئوتتۇرىدىكى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزدى ـ دە، بېشىنى ئېگىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ ئۆز گۇناھىنى تەن ئالدى ۋە:

ـــ بىز جېنىدىن كەچكەن قارامىلار ئىززەت ـ ھۆرمەتلىرىگە تېگىپ قويدۇق، گۇناھىمىزدىن ئۆتكەيلا، ـــ دېدى.

گۇەن شېڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ جاۋابەن تەزىم قىلدى. لېكىن، لام ـ جىم دېيەلمەي، نېمە قىلارىنى بىلمەي ئولتۇردى. شۇ چاغدا خۇ يەنجو ئالدىغا ئۆتۈپ ئەپۇ سوراپ:

— پېقىر سەردارىمىزنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئىش قىلدىم، ئىتائەت قىلماسلىققا ھەددىم ئەمەس، جانابلىرىنى ئالدىغانلىق گۇناھىمنى كەچۈرۈشلىرىنى كۆپتىن - كۆپ سورايمەن، — دېدى.

گۈەن شېڭ ئۆپچۆرىسىدىكى ئاتامانلارنىڭ ئۆزىگە چوڭقۇر ۋاپادارلىق بىلدۈرۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، شۈەن زەن بىلەن خاۋ سۈبنغا:

— بىز تۇتۇلۇپ، بۇ يەرگە كەلتۈرۈلدۈق، ئەمدى نېمە قىلغۇلۇق؟ — دېدى.

— ئەمرلىرىگە بويسۇنۇشقا تەييارمىز، — دېدى ئىككىسى.

— ئۇچىمىز ئاستانىگە قايسى يۈزىمىز بىلەن قايتىمىز، ئۇنىڭدىن كۆرە بالدۇرراق ئۆلگىنىمىز تۈزۈك، — دېدى گۈەن شېڭ.

— نېمە سەۋەبتىن مۇنداق دەيلا؟ ئەگەرچەندە، بىزنى پەس كۆرۈشمىسىلە، بىرلىكتە تەڭرى يولىنى تۇتساق دەيمەن. ئەگەر ماقۇل كۆرمىسىلە، ھەربىرلىرىنى زورمۇزور تۇتۇپ قالالمايمىز. ئۆزلىرىنى بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا ئاستانىگە يەتكۈزۈپ قويىمىز، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— خەقلەرنىڭ ئۆزلىرىنى سادىق، مەرد سۇڭ دانىش دەپ يۈرگىنى بىكار ئەمەسكەن - دە، بۇگۈن بىز يۈرتىمىز تۇرۇپ يۈرتىمىزغا، ئېلىمىز تۇرۇپ ئېلىمىزگە قايتالماي تۇرۇۋاتىمىز، ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ ھۆزۈرىدا ئاددىي نۆكەر بولۇپ يۈرۈشنى خالايمىز، — دېدى گۈەن شېڭ.

سۇڭ جياڭ بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. شۇ كۈنى كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلىدى، تىرىپىرەن قىلىنغان چېرىكلەرنى ئادەم ئەۋەتىپ يىغىپ كېلىپ ئەل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن يەنە ئالتە - يەتتە مىڭ ئادەم قوشۇلدى. بۇ ئادەملەر ئىچىدىكى قېرى - چۈرىلەر ۋە مەسۈم، گۆدەكلەرگە پۇل - پۇچەكلەرنى بېرىپ ئۆز يۇرت - ماكانلىرىغا قايتۇردى، شۇنداقلا

شۇ يۇڭنى گۈەن شېڭنىڭ بالىچاقلىرىنى كۆچۈرۈپ كېلىش ئۈچۈن مەكتۇپ بىلەن پۇدۇڭغا ئەۋەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

سۇڭ جياڭ مەرىكە سورۇنىدا ئولتۇرۇپ يۇقىرى ئاستاندە لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنىڭ تېخىچە زىنداندا يېتىۋاتقانلىقىنى ئەسلىدى ـ دە، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش كەتتى.

ـــ كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا ئاغا، بۇنىڭ ئىلاجىنى ئۆزۈم قىلىمەن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ بۇگۈن بىر كېچە ئۆتۈپ كەتسە، ئەتىلىككە لەشكەر تارتىپ يۇقىرى ئاستانىگە بارىمەن ـ دە، ئىشنى جەزمەن پۈتكۈرۈپ كېلىمەن.

ـــ مانا مەن ئالدىدا باراي، ـــ دېدى گۈەن شېڭ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ـــ هاياتىمىزنىڭ ئامان قالغانلىقىغا مۇناسىپ بىرەر ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتەلمىدىم تېخى.

سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ كەتتى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە پەرمان چۈشۈرۈپ، شۈەن زەن بىلەن خاۋ سۈبىنى تۇرشاۋۇل بولۇپ ئۆزلىرىنىڭ ئىلگىرىكى ئاتلىقلىرىنى باشلاپ بېرىشقا بەلگىلىدى، ئاندىن ئىلگىرى يۇقىرى ئاستانىگە تېگىش قىلىشقا بارغان ئاتامانلارنىڭ بىرىنىمۇ كەم قىلماي تەل قىلدى. يەنە لى جۈن، جاڭ شۈنلەرگە سۇ جېڭگە لازىملىق قورال ـ ياراغلارنى ئېلىپ كەينىدىن يۇقىرى ئاستانىگە يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئەمدى لياڭ مىرزىبەگدىن بىر كەلىمە سۆز ئاڭلاڭ. ئۇ شەھەردە جاراھەتى ساقايغان سو چاۋ بىلەن مەي ـ شاراب ئىچىشىپ ئولتۇرغىنىدا بىر ئايغاقچى كىرىپ: «گۈەن شېڭ، شۈەن زەن، خاۋ سۈبىنلار لەشكەرلىرى بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، توپقا قوشۇلۇپ كېتىپتۇ، هازىر لياڭشەن كۆلىنىڭ لەشكەرلىرى يەنە كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

بۇنى ئاڭلىغان لياڭ مىرزىبەگنىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قېتىپلا قالدى، شۇ ئاردا

سو چاۋ:

ــ ئۆزۈم ئاشۇ قاراقچىلارنىڭ غايىب ئوقى تېگىپ يارىلانغانىدىم، ئەمدى بۇ قىساسنى ئالسام، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

لياڭ مىرزىبەگ ئۇنىڭغا پۇل ـ مالىلارنى ئىنئام قىلدى ۋە ئۇنى ئۆز چېرىكلىرىنى باشلاپ، شەھەر سىرتىغا چىقىپ ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. لى چېڭ بىلەن ژېن دا ھەمدەم بولىدىغان بولدى. بۇ كۈنلەر قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتقان قىش كۈنلىرى ئىدى. ئەتىدىن كەچكىچە ھاۋا تۇتۇلۇپ، كۆكنى بۇلۇت قاپلاپ ژېلداپ شامال چىقىپ تۇراتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئۇلگۈرتۇپ، سو چاۋ توپتوغرا ئۇچار يولۇاس جىلغىسىغا بېرىپ قوش تىكتى. ئەتىسى لەشكەرلەر جەڭگە تەييارلاندى. سۇڭ جياڭ تۇرشاۋۇل لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى ئېلىپ، گۈەن شېڭنىڭ ئېلىشىشىنى كۆرۈش ئۈچۈن تۆپىلىككە چىقىپ تۇردى. ئۇچ مەررە تەبىل ـ دۇمباقلار ئۇرۇلغاندىن كېيىن گۈەن شېڭ سەپ ئالدىغا چىقتى، ئۇ تەرەپتىن سو چاۋمۇ ئات قويۇپ كەلدى.

ئۇ گۈەن شېڭنى تونۇمايتتى.

ــ ئەنە ئاۋۇ كېلىۋاتقىنى يېڭىلا يۇز ئۆرۈپ ئۆتۈپ كەتكەن ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ دېگەن شۇ، ــ دېدى كەينىدىن كېلىۋاتقان چېرىكلەر.

سو چاۋ ئۇندىمەي ئېتىنى چاپتۇرۇپ، گۈەن شېڭغا ئېتىلدى. گۈەن شېڭمۇ ئېتىنى قامچىلاپ، قىلىچىنى ئوينىتىپ كەلدى. بۇ ئىككىسى ئون مەررە ئېلىشىپ بولغۇچە بارگاھ قوشۇنىدا تۇرغان لى چېڭ سو چاۋنىڭ پالتا بىلەن گۈەن شېڭغا تەڭ كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەررۇ قولىدىكى ئىككى قىلىچىنى ئوينىتىپ جەڭگە كىردى ۋە گۈەن شېڭنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋېلىپ تېگىش قىلدى. بۇنى بۇ تەرەپتە تۇرغان شۈەن زەن بىلەن خاۋ سۈبن كۆرۈپ قوللىرىغا قورال ئالدى ـ دە، بېرىپ بولۇشتى،

بەش ئاتلىق بىر - بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتتى. توپىلىكتە قاراپ تۇرغان سۇڭ جياڭ قامچىسىنى بىر شىلتىۋىدى، لەشكەرلەر دەرھال چاپ - چاپقا ئۆتتى. لى چېڭنىڭ چېرىكلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، تەرەپ - تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى ۋە كېچىلەپ شەھەرگە قېچىپ كىرىپ، قوۋۇقلارنى مەھكەم تاقىۋالدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى چېرىكلەرنى سۈرۈپ سېپىل تۆۋىگىچە كەلدى - دە، شۇ يەردىلا قوش تىكتى.

سو چاۋ ئەتىسى بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ ئېلىشتى. ۋۇ يۇڭ ئۇنىڭغا قاراپ، ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكىلەرگە:

— ھەيلە بىلەن ئۇرۇش قىلىڭلار، ئەگەر قوغلاپ كەلسە چېكىنىپ بېرىڭلار، — دېدى.

سو چاۋ بۇ دورەم ئۇتۇپ چىقتى - دە، خۇشال - خۇرام شەھەرگە كىرىپ كەتتى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاسماننى بۇلۇت قاپلاپ، لەپىلدەپ قار يېغىپ كەتتى. ۋۇ يۇڭ پەنت تاپتى، يەنى ئاستانە سېپىلى يېنىدىكى تاغقا ياندىش ساينىڭ تار يېرىدىن ئازگال كولاپ، ئۇستىدىن توپا بىلەن يېپىپ قويۇشقا پىيادە لەشكەر ئەۋەتتى. بۇ كېچە قار لەپىلدەپ يېغىپ، غۇيۇلداپ شۇرغان چىقىپ تۇردى. تاڭ سەھەردە قارنىڭ قېلىنلىقى بىر گەزگە يەتتى.

سو چاۋ سېپىل ئۇستىدە تۇرۇپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىگە نەزەر سالغۇدەك بولسا، ئۇلار ساراسىم ئىچىدە، ئۇياق - بۇياقتا دۇگدىيىشىپ مېڭىپ يۇرۇپتۇ. ئۇ شۇئان ئۇچ يۈز ئاتلىق چېرىكنى ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ قوغلىدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تەرەپ - تەرەپكە قاچتى. شۇ چاغدا سۇڭ جياڭ سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانى لى جۇن، جاڭ شۇنلەرگە يېنىك جابدۇنۇپ، قورال - ياراغلىرىنى ئېلىپ ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇق بەردى. ئۇلار كېلىپ سو چاۋ بىلەن توتۇشا - توتۇشمايلا نەيزە - پەيزىلىرىنى تاشلاپ بېرىپ، سو چاۋنى ئازگال كولاتقان

تەرەپكە باشلاپ كەلدى. سو چاۋ مىجەزى چۈس ئادەم بولغاچقا، ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلمايتتى. كەلگەن جاينىڭ بىر تەرىپى يول، يەنە بىر تەرىپى جىلغا ئىدى. لى جۈن ئېتىنى تاشلاپ جىلغىغا سەكرەپ چۈشتى ـ دە، ئالدى تەرەپكە قاراپ:

ـــ سۈڭ دانىش ئاغا، چاققان قېچىڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سو چاۋ بۇنى ئاڭلاپ ھېچنېمىگە پەرۋا قىلماي، ئات چاپتۇرغان پېتى بۇ تەرەپتىكى سەپكە باستۇرۇپ كەلدى. شۇ چاغدا تاغنىڭ ئارقىسىدىن توپ گۈلدۈرلىشى بىلەن تەڭلا، سو چاۋ ئېتى بىلەن موللاق ئېتىپ ئازگالغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينى تەرىپىدە يوشۇرۇنۇپ ياتقان لەشكەرلەر تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇشتى، بۇنداق چاغدا، سو چاۋ ئۇچ باشلىق، ئالتە بىلەكلىك بولسىمۇ، پۈت ـ قولىدىن ئاجراپ بېشىنى يېمەي قالمايتتى. دەرھەقىقەت:

كۈموش سۇنۇقى ئاستىغا تاپان ـ تۇزاق قويۇلغان،
ئۇنچە ـ مارجان پارچىسىدىن ئازگال ياسالغان.

تۇرشاۋۇل سو چاۋ تەقدىرىنىڭ زادى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش بەشىنچى باب

مۇنار يۆتكەر ھەزرەتنىڭ چۈشتە ئايان بولغانلىقى دولقۇن يارار ئاق بېلىقنىڭ دەريادا قىساس ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇلۇك جىاڭنىڭ لەشكەرلىرى بۇ قېتىمقى قاتتىق قاردىن پايدىلىنىپ، ۋۇ يۇڭ تاپقان ھىيلە بىلەن سو چاۋنى قار ئىچىدە تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ قالغان چېرىكلىرى قېچىپ شەھەرگە كىرىۋالدى ۋە سو چاۋنى تۇتۇپ كەتكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. لياڭ مىرزىبەگ ئۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى ۋە سەركەردىلەرگە ئۇرۇشقا چىقماي، شەھەرنى چىڭ ساقلاپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. لياڭ مىرزىبەگ لۇ جۇنيى بىلەن شى شيۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەكچى بولدى. بىراق، سۇلۇك جىاڭنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويساق، ئوردىدىنمۇ ھەمدەم بولۇشقا چېرىك تېز كېلەلمىسە، بالا ـ قازا تېخىمۇ تېز كېلىپ قالارمىكىن، دەپ قورقۇنچقا چۈشتى. ئەمدى ھېلىقى ئىككىيلەننى پۈختا ساقلاپ ئاستانىگە مەلۇم قىلىپ، ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ بېگىمنىڭ جاۋابىنى كۈتمەكتىن باشقا ئىلاجى قالمىدى.

ئەمدى سۇلۇك جىاڭغا كېلەيلى. ئۇ قوشقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بارگاھقا كىرىپ ئولتۇردى. سو چاۋنى تۇتۇپ كەلگەن يىگىتلەر ئۇنى تۇغ ئاستىغا ئېلىپ كەلدى، سۇلۇك جياڭ بۇنى كۆرۈپ شۇنداق خۇش بولۇپ كەتتىكى، يىگىتلەرنى قايتۇرۇۋېتىپ، ئۇنىڭ باغلىقىنى ئۆز قولى بىلەن يەشتى ۋە بارگاھقا ئېلىپ كىرىپ شاراب تۇتتى، ئاندىن ياخشى سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

ـــ قارىماملا، بۇ يەردىكى يارەنلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى خانىدانلىقنىڭ سىپاھلىرىدىن بولىدۇ. ئۇلار خانىدانلىقنىڭ ئەلنى ئادىل سۈرىمای، خىيانەتچى، بۇزۇق بەگلەرنىڭ زورلۇقلىرىغا يول قويۇپ، پۇقرالارغا زۇلۇم ـ سەتەم سالغانلىقىغا چىدىمای، ئۆز ئىختىيارى بىلەن پېقىر سۇڭ جياڭغا يار ـ يۆلەكتە بولۇپ، تەڭرى يولىنى تۇتۇش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەن، مەگەر ئۆزلىرىگە پىسەنت كەلسە، ھەممىمىز بىرلىكتە مەردلىك ۋە ساداقەتلىك يولىنى تۇتساق، ـــ دېدى.

ياڭ جىمۇ ئوتتۇرىغا چىقىپ باشقىدىن سالام بەردى ۋە يەنە بىر قۇر ئوبدان نەسىھەت قىلدى. سو چاۋ ئەسلىدە ساماۋى ئەختەرلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، بۇ گەپ دەل ئۇنىڭ دىلىغا ياقتى، شۇڭا سۇڭ جياڭغا ئەل بولدى. شۇ كۈنى بارگاھتا مەي ـ شاراب بىلەن تەبرىك ـ تەرىپلەر ياغدى.

ئەتىسى ئۇلار شەھەرگە تېگىش قىلىش توغرىسىدا كېلىشىپ، ئۇدا بىرنەچچە كۈن تېگىش قىلغان بولسىمۇ، شەھەرنى ئالالمىدى، سۇڭ جياڭ بىئارام بولۇپ، شۇ كېچىسى غەم ـ غۇسسە بىلەن بارگاھتا يېتىپ قالدى. بىردىنلا سۇرلۇك مۇدھىش سوغۇق شامال چىقىپ كىشىنى شۇركۈندۈرۈۋەتتى، سۇڭ جياڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا چاۋ گەي ھەزرەت بوسۇغىدىن كىرەيمۇ، كىرمەيمۇ دەپ تاپسىدا تۇرۇپتۇ، ئۇ: «ئىنىم قايتىپ كەتمەي قاچانغىچە ساقلاپ تۇرىلا؟» دەۋاتقۇدەك. سۇڭ جياڭ قاتتىق چۆچۈپ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ: «ئاغا، قەيەردىن كېلىشلىرى؟ ناھەق ئۆلۈم بىلەن قازا تاپقانلىقلىرىنىڭ قىساسىنى ئالالمىغىنىم ئۈچۈن كۆڭلۈم كېچە ـ كۈندۈز پەرىشان بولۇپ تۇرىدۇ، روھلىرىغا ئاتاپ نەزىر ـ چىراغمۇ قىلالمىغانىدىم. شۇڭا، مەندىن كۆڭۈللىرى ئاغرىپ، كۆزۈمگە ئايان بولۇۋاتقان ئوخشايدىلا» دەپ سوراپتۇدەك. ئۇ: «ئۇنداق ئەمەس، ئارقىدىراق تۇرسىلا ئىنىم، پانىي ئالەمنىڭ پۇرىقى پۇراۋاتىدۇ، ئالدىلىرىغا يېقىن بارالمايۋاتىمەن، ئەي ئىنىم، سىلىگە يۇز كۈنلۈك بىر

خەۋپ ـ خەتەر ئۆز سايىسىنى تاشلاپ تۇرۇپتۇ، بۇنى دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى شىپادار زېمىن يۇلتۇزلا ئوڭشىيالايدۇ، لەشكەرلىرىنى بالدۇرراق يىغىشتۇرۇپ قايتىپ كەتكەنلىرى تۇزۇك. بۇگۈن ئاشۇلارنى سىلىگە ئۇقتۇرۇپ قويساي، دەپ ئاتايىتەن كەلگەنىدىم» دەپتۇ. سۇڭ جياڭ بۇنى قايتا سوراپ، ئېنىق بىلىۋالاي دەپ: «ئاغا، روھ ـ ئەرۋاھلىرى ئالدىمغا كەپتۇ، تېگى ـ تەكتىنى بايان قىلىپ بەرسىلە» دەپ ئالدىغا كەپتۇ، چاۋ گەي ئۇنى شۇنداق ئىتتىرىشىگە سۇڭ جياڭ چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپ قارىسا چۈشى ئىكەن. ئۇ چۈشىنى ئۆرۈتمەك بولۇپ مۇشاۋىرنى چاقىرىپ كېلىشكە خەۋەرچى ئەۋەتتى، ۋۇ يۇڭ بارگاھقا كەلگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا بۇ چۈشىنى سۆزلەپ بەردى، ۋۇ يۇڭ:

ـــ چاۋ گەي ھەزرەت چۈشلىرىدە ئايان بولغانىكەن، ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆنمىسەك بولمايدۇ. ھازىر سوغۇق چۈشۈپ قالدى، لەشكەرلىرىمىز بۇ يەردە ئۇزاق تۇرالمايدۇ، ھازىر تاغقا قايتىپ تۇرايلى، قىش تۈگەپ، ئەتىياز كېلىپ، مۇز ـ قارلار ئېرىگەندىن كېيىن، ئاندىن شەھەرگە تەگسەكمۇ كېچىككەن بولمايمىز، ـــ دېدى.

ـــ مۇشاۋىر، ئېيتقانلىرى دۇرۇس، بىراق لۇ تۆرە بىلەن ئۇكىمىز شى شيۇ ئۇلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى، ئۇلار بۇرۇقتۇم بولۇپ، بىزنىڭ تېزدىن بېرىپ قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىمىزنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇ. ئۇ خۇنپەرلەر بىز بارغۇچە ئۇلارنىڭ جېنىغا قەست قىلىپ قويارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن، بېشىم قېتىپ كەتتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

مەسلىھەت پىشمىدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ ئۆزىنىڭ پۈت ـ قوللىرى تېلىپ، بەدەنلىرى شۇرقىراپ ئاغرىپ، باشلىرى لوقۇلداپ، خۇددى جىمبىلغا دۇملەپ قويغاندەك بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى ۋە شۇ ياتقىنىچە ئورنىدىن قوپالماي قالدى. ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى يوقلاپ كەلدى، سۇڭ جياڭ:

ـــ دۇمبەم يامان ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئۇلارغا.
ـــ كۆچىلىك قارىسا، ئۇنىڭ دۇمبىسىدە بىر يەر قىزىرىپ ئىششىپ كېتىپتۇ.
ـــ بۇ نەرسە، ـــ دېدى ۋۇ يۇك، ـــ يا چىقان، يا بولمىسا كۆتىيوغان. مەن كۆرگەن تېبابەت پۇتۇكلىرىدە، ماش تالقىنى يۇرەكنى ئاسرايدۇ، ئاغرىقنىڭ زەھىرىنى يۇرەككە ئۆتكۈزمەيدۇ، دېيىلگەن. مانا شۇ نەرسىنى تېپىپ كېلىپ، ئاغىمىزغا يېگۈزەيلى.
ئۇلار بۇ دورىنى تاپقۇزۇپ كېلىپ، ئەملەپ ـ داۋالاپ بېقىشتى، بىراق ئۇنۇم بەرمىدى. شۇ ئارىدا دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن كېلىپ:
ـــ پېقىر شۇنياڭ دەريا‌سى بويىدا تۇرغان چېغىمدا ئانامنىڭ دۇمبىسىگىمۇ شۇنداق چاقا چىقىپ قېلىپ، سۇرمىگەن دورىمىز قالمىدى، لېكىن كار قىلمىدى، كېيىن جيەنكاڭ دېيارىدىن ئەن داۋچۇەن دېگەن بىر ئەمچىنى چاقىرىپ كېلىپ كۆرسىتىۋىدۇق، ئۇ كىشى بىر قاراپلا ساقايتىپ قويغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن ئانچە ـ مۇنچە پۇل تاپسامىلا، شۇ كىشىگە ئەۋەتىپ تۇرىدىغان بولدۇم. ئاغىمىز بۇنداق ئېغىر ئاغرىپ يېتىپتۇ، بېرىپ چاقىرىپ كېلەيلى دېسەك، يول يىراق، دەرھال يېتىپ كېلەلمەيدۇ. بىراق، ئاغىمىز ئۇچۇن كېچىلەپ بولسىمۇ بېرىپ، شۇ كىشىنى چىللاپ كەلمىسەك بولمايدۇ، ـــ دېدى.
ـــ ئاغىمىزنىڭ چۈشىدە چاۋگەي ھەزرەت: «ئۆزلىرىگە يۇز كۇنلۇك بىر خەۋپ ـ خەتەر ئۆز سايىسىنى تاشلاپ تۇرۇپتۇ، بۇنى دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى شىپادار زېمىن يۇلتۇزلا ئوڭشىيالايدۇ» دەپتىكەن، بۇ كىشى شۇ بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇك.
ـــ ئەي ئىنىم، ئەگەر شۇنداق كىشى بولسا، تېزدىن چاقىرىپ كەلسىلە، بىردەم بولسىمۇ جېنىم ئارام تاپسۇن. مەردلىكنى ئەلا بىلىپ، كېچىلەپ بولسىمۇ تېزرەك چاقىرىپ كېلىپ جېنىمنى

قۇتقۇزسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ۋۇ يۇڭ ئەمچىگە بېرىش ئۈچۈن يۇز سەر زىخچە ئالتۇن ئالدۇرۇپ چىقتى، ئاندىن يول خىراجىتى ئۈچۈن يىگىرمە ـ ئوتتۇز سەر كۈمۈشنى ئېلىپ جاڭ شۇنگە بەردى ـ دە، ئۇنىڭغا تاپىلاپ:

ــ بۇگۈنلا يولغا چىقىپ كېتىڭ، قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ كىشىنى ئۆزىڭىز بىلەن بىللە ئېلىپ كېلىڭ، ھەرگىز كېچىكىپ قالماڭ، مەن بۇگۈنلا قوزغىلىپ تاغقا چىقىپ كېتىمەن، ئۇ كىشى بىلەن تاغ تۈرادا كۆرۈشىمەن، تېز بېرىپ تېز كېلىڭ ئىنى، ــ دېدى.

جاڭ شۇن ھەممىسى بىلەن خوشلىشىپ بوغچىسىنى ئارتتى ـ دە، يولغا راۋان بولدى. مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ ئاتامانلارغا:

ــ جەڭنى توختىتىپ تاغقا قايتىمىز، ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى. سۇڭ جياڭنى لەشكەر ھاۋىسىغا سېلىپ كېچىلەپ يولغا چىقتى. يۇقىرى ئاستانىدىكىلەر مۆكتۈرۈلگەن يىگىتلەرنىڭ ھېيلىسىدىن چۆچۈپ كەتكەچكە، يەنە تۇزاقىغا چۈشۈرۈشكە ئالدىراۋاتىدۇ دەپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا پېتىنالمىدى. ئەتىسى لياڭ مىرزىبەگ مەلۇماتنى ئالغاندىن كېيىن:

ــ ئۇلار بۇ قېتىمقى مېڭىشىدا نېمىنى كۆڭلىگە پۈكتىكىن؟ ــ دېدى.

ــ ۋۇ يۇڭ دېگەن خۇنپەرنىڭ ھېيلىسى بەك تولا، ــ دېدى لى چېڭ، ژېن دالار، ــ قوغدىنىشقا بولىدۇكى، قوغلىشىشقا بولمايدۇ.

ئەمدى گەپنى ئىككىگە بۆلەيلى. جاڭ شۇن سۇڭ جياڭنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا ئالدىراپ كېچىلەپ يول يۈردى. بۇ دەل قىش ئاياغلىشىپ، توختىماي قار يېغىپ تۇرغان كۈنلەر بولغاچقا، يوللاردا كۆپ جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چەكتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەپەرگە تەرەپپالا چىقىنى ئۈچۈن، يامغۇرلۇق ئېلىۋالالمىغانىدى. ئۇ نەچچە ئون كۈن يول يۈرۈپ ياڭزىجياڭ

دەريا‌سى بويىغا يېتىپ كەلگەندە، يۇقىرى تەرەپتىن چىققان شامال گۈلدۇرلەپ، پۈتۈن يەر ـ زېمىننى قىش بۇلۇتلىرى قاپلاپ، قاتتىق قار يېغىپ كەتتى. جاڭ شۇن دەريادىن ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن قار ـ شىۋىرغانغا قارىماي جېنىدىن كېچىپ ماڭدى. ھەممە يا‌ق شۇنچە سۇرلۇك ۋە كۆرۈمسىز كۆرۈنسىمۇ، دەريانىڭ ئىچى باشقىچىلا چىرايلىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بىركىم مۇنداق غەزەل يېزىپتىكەن:

قەھرىتان سوغۇقتا غېرىب تۇرنا قاقىلدايدۇ ئەجەب،
قاقشال دەرەخلەر ئۇستىدىن كەتمەيدۇ توڭ قاغا ئۈچۈپ.
ئاپپاق قارلار شامالدا خۇددى نەشپۈت چېچىكى،
تاشلىنار ھەر يانغا ئۇ مەرمەر كېپەكتەك يەر قۇچۇپ.
يالتىرار مەيخانا كۆۋرۈك بويىدا مەرمەر كەبى،
كېچىكتىكى قولۇاق ـ قېيىق گويا كۈمۈش رەڭ تاۋلىنار.
گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ كۆرۈنمەي مەھەللىدە بىرقانچە ئۆي،
ياڭزىجياڭدا كەچكى چاغ زەپمۇ ئېسىل، زوق قوزغىتار.

جاڭ شۇن تەنھا ئۆزى ياڭزىجياڭ دەريا‌سى بويىغا كېلىپ دەريادىن ئۆتمەكچى بولۇپ قارىسا، بىرمۇ قېيىق كۆرۈنمىدى، ئۈنىڭ بېشى قاتتى، دەريانى بويلاپ بىرئاز ماڭدى، قارىسا خاراب بولغان بىر قومۇشلۇقتىكى قېيىقتىن ئازراق تۇتۇن چىقىپ تۇرۇپتۇ، جاڭ شۇن ئۈنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي قېيىقچى ئاغا، مېنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇڭچۇ! ـــ دەپ چاقىردى.

شۇ ئەسنادا قومۇشلۇق ئىچىدىن بېشىغا قالپاق كىيىپ، ئۇچىسىغا مىسىل يامغۇرلۇق يېپىنچاقلىۋالغان بىر كىشى قومۇشلارنى شالدىرلىتىپ چىقىپ كەلدى ۋە:

ـــ ھە مېھمان، نەگە بارىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ دەريادىن ئۆتمەكچىمەن، جىيەنكاڭ دىيارىغا بارىدىغان

جەددىي ئىشىم بار ئىدى. سىزگە كېمە ھەققى ئۇچۇن كۆپرەك پۇل بېرەي، دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇڭ، ــ دېدى جاۋابەن جاڭ شۇن.

ــ ئۆتكۈزۈپ قويسام بولاتتى، بىراق بۇگۈن كەچ بولۇپ كەتتى. دەريادىن ئۆتكەن بىلەنمۇ قونغۇدەك يەر تاپالمايسىز، بۇگۈن كېچە مېنىڭ قېيىقىمدا ئارام ئېلىڭ، تاڭ يورۇپ شامال توختىغاندا، ئاندىن دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويايي، كۆپرەك ھەق بېرىسىز، ــ دېدى قېيىقچى.

ــ بوپتۇ شۇنداق قىلايي، ــ دېدى جاڭ شۇن ۋە قېيىقچى بىلەن قومۇشلۇققا كىردى، قارىسا سازلىق بويىدا بىر كىچىك قېيىق باغلاقلىق تۇرۇپتۇ، قېيىقنىڭ لەمپىسىدە ۋىجىككىنە بىر ياش بالا ئوتقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. قېيىقچى جاڭ شۇننى يۆلەپ قېيىققا چىقىرىپ، قېيىقنىڭ قازنىقىغا ئېلىپ كىردى. جاڭ شۇن ئۇستىدىكى ھۆل بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىنى يېشىپ، ھېلىقى بالىغا ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ بەر دەپ بەردى، ئۆزى بوغچىسىنى ئېچىپ، مەخمەل يوتقىنىنى ئېلىپ، يۇكۈنۈپ ئولتۇردى ۋە قېيىقچىدىن:

ــ بۇ يەردە مەي ــ پەي ساتىدىغان يەر بارمۇ؟ ئازراق ئىچسەك بولاتتى، ــ دەپ سورىدى.

ــ مەي ساتىدىغان يەر يوق. تاماق دېسىڭىز بىرەر قاچا تېپىلار، ــ دېدى قېيىقچى.

جاڭ شۇن بىر چىنە تاماق يېگەندىن كېيىن يانپاشلاپ ئۇخلاشقا ياتتى. بىر ياقتىن نەچچە كۈنلەپ جاپا چەككەنلىكى، يەنە بىر ياقتىن بەك بىئارام بولغانلىقىدىن، كەچ كىرىشى بىلەنلا ئۇيقۇغا كەتتى. ھېلىقى ئوتقا قاقلىنىپ ئولتۇرغان كىچىك بالا چاپانىنى ئوتقا قاقلاپ ئولتۇرۇپ، جاڭ شۇننىڭ ئۇخلاپ قالغانلىقىنى كۆردى ــ دە:

ــ تاغا كۆردىڭىزمۇ؟ ــ دەپ چاقىردى. قېيىقچى ئۆملەپ كېلىپ، ئۇنىڭ بېشىدىكى بوغچىسىنى مىجىقلاپ بېقىپ، ئۇنىڭ

ئالتۇن ـ كۆموش، تاۋار ـ دۇردۇنغا ئوخشاش نەرسىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ھېلىقى يىگىتكە:

ـــ سەن بېرىپ قېيىقنى يېشىۋەتكىن، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا قول سالساقمۇ كېچىكمەيمىز، ـــ دەپ قولىنى شىلتىدى.

يىگىت مىلەڭزىنى قايرىپ قىرغاقتا سەكرەپ چۈشتى ـ دە، قېيىقنىڭ ئارغامچىسىنى يېشىپ قومۇش بادرا بىلەن ئىتتىرىپ قېيىقنى قىرغاقتىن يىراقلاشتۇردى، ئاندىن پالاقنى غاچىلدىتىپ ئۇرۇپ، قېيىقنى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا ھەيدەپ ئاپاردى. قېيىقچى قازناقتىن قېيىقنى باغلايدىغان ئارغامچىنى ئېلىپ چىقىپ ئاستاغىنا جاڭ شۇننى باغلىدى، ئاندىن قېيىقنىڭ قۇيرۇق تەرىپىدىكى ساندۇقتىن قىڭغىراقنى ئالدى. بۇ چاغدا جاڭ شۇن ئويغاندى، بىراق ئىككى قولى باغلاقلىق بولغانلىقتىن قىمىر قىلالمىدى. قېيىقچى قىڭغىراقنى قولىغا ئېلىپ جاڭ شۇننى باستى، جاڭ شۇن:

ـــ ھوي پالۋان، مېنىڭ جېنىمنى ئامان قويۇڭ. ئالتۇن ـ كۆموشنىڭ ھەممىنى سىزگە بېرەي، ـــ دېدى.

ـــ ئالتۇنىنمۇ ئالمەن، جېنىڭنىمۇ ئالمەن، ـــ دېدى قېيىقچى.

ـــ ئۇنداقتا مېنى بۇرۇقتۇم قىلىپ ئۆلتۈرۈۋەتكىن، بولمىسا مېنىڭ روھىم ساڭا چاپلىشىۋېلىپ ئاۋارە قىلىدۇ، ـــ دەپ يالۋۇردى جاڭ شۇن.

قېيىقچى قىڭغىراقنى قويۇپ، جاڭ شۇننى پولتۇڭكىدە سۇغا ئىتتىرىۋەتتى.

قېيىقچى بوغچىنى ئېچىپ قارىدى، بوغچىدا نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۆموش تۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن ئالتۇن ـ كۆموشتىن ھېلىقى بالىغا بۆلۈپ بەرگۈسى كەلمىدى ـ دە:

ـــ ئۇكام، بۇ يەرگە كىرگىنە گېپىم بار، ـــ دەپ چاقىردى.

ـــ بالا ئەمدىلا ئېڭىشىپ، قازناقتا كىرەي دەپ تۇرۇشىغا،

قېيىقچى ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ تازا بىرنى چاپتى ـ دە، ئىتتىرىپ سۇغا چۈشۈرۈۋەتتى، ئاندىن قېيىقتىكى قان ئىزلىرىنى تازىلىۋېتىپ، قېيىقنى ھەيدەپ كېتىپ قالدى.

جاڭ شۇن سۇنىڭ تەكتىدە تۆت ـ بەش كۈنگىچە مۆكۈنۈپ يۈرەلەيدىغان ئادەم بولغاچقا، دەريانىڭ تېگىگە چۈشۈش بىلەنلا قولى تېڭىقلىق ئارغامچىنى چىشلەپ ئۈزۈپ تاشلىدى ۋە ئۈزۈپ تۆۋەن قىرغاقتا چىقىۋالدى، قىرغاقتىكى ئورمانلىق ئىچىدە غۇۋا چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈۋاتاتتى. جاڭ شۇن قىرغاقتا ئۆمىلەپ چىقىپ، چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتكەن بەدىنى بىلەن ئورمانلىق ئىچىگە كىرىپ قاردى. قارىسا ھېلىقى يورۇق كۆرۈنگەن بىر يېزا مەيخانىسى ئىكەن، مەيپۇرۇش يېرىم كېچىدە قوپۇپ مەي چىقىرىۋاتقانىكەن، مەيخانىنىڭ ئەسكى تاملىرىنىڭ يوچۇقلىرىدىن چىراغ شولىسى چۈشۈپ تۇراتتى. جاڭ شۇن چاقىرىپ ئىشىكنى ئاچقۇزدى، ئىشىكتىن بىر قېرى بوۋاي چىقىپ ئېگىلىپ تەزىم قىلدى.

ــ سىز دەريادا بۇلاڭغا كېتىپ، دەريادىن قۇتۇلۇپ چىققان ئوخشىمامسىز؟ ــ دېدى بوۋاي.

ــ ئاتا، سىزدىن يوشۇرۇپ نېمە قىلاتتىم، پېقىر جىيەنكاڭ دىيارىغا بېرىش ئۈچۈن كېتىپ باراتتىم، كەچ كىرىپ كەتتى. دەريا بويىدا قېيىق ئىزدەپ يۈرۈپ، ئىككى يامان ئادەمگە يولۇقۇپ قاپتىمەن، ئۇلار مېنىڭ كىيىم ـ كېچەك، ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىمنىڭ ھەممىسىنى بۇلىۋالغاندىن كېيىن مېنى دەريىغا تاشلىۋەتتى. پېقىر سۇ ئۈزۈشنى بىلگەنلىكىمدىن قېچىپ قۇتۇلدۇم، ئاتا، ماڭا بىر ياخشىلىق قىلىپ قويسىڭىز، ــ دېدى جاڭ شۇن.

بوۋاي بۇنى ئاڭلاپ جاڭ شۇننى ئارقا ھۇجرىغا باشلاپ كىرىپ، بىر چاپاننى ئېلىپ كىيدۈردى ۋە ئۇنىڭغا ھۆل كىيىملىرىنى ئوتقا قاقلاپ قۇرۇتۇپ، مەي ئىسسىتىپ بەردى.

ــ يىگىت، قايسى ئۇرۇقتىن بولىسىز؟ ئۆزىڭىز شەندۇڭلۇق

ئىكەنسىز، قانداق بولۇپ بۇياقتا كېلىپ قالدىڭىز، — دەپ سورىدى بوۋاي.

— پېقىر جاڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، — دېدى جاڭ شۇن، — جيەنكاڭ دېيارىدىكى ئەن داۋچۇەن دېگەن ئەمچى مېنىڭ ئاكام بولىدۇ، شۇنى يوقلاپ كەلگەنىدىم.

— سىز شەنىدۇڭدىن كەلگۈچە لياڭشەن كۆلىدىن ئۆتتىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى بوۋاي.

— ھە، دەل شۇ يەردىن ئۆتۈپ كەلدىم، — دېدى جاڭ شۇن.

— ئۇ تاغدىكى ئاتامان سۇڭ جياڭ، — دېدى بوۋاي، — ئۆتكەن ـ كەچكەن يولۇچىلارنى بۇلاپ ـ تالىمايمىش، ئادەمنى ئۆلتۈرمەيمىش، تەڭرى يولىنى تۇتارمىش.

— ئاتامان سۇڭ جياڭ ساداقەتلىك، مەردلىككە ئەقىدە باغلاپ، ياخشى پۇقرالارغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزمەي، خىيانەتچى ئەمەلدار، بۇزۇق بەگلەرنى بابلايدۇ، — دېدى جاڭ شۇن.

— پېقىر سۇڭ جياڭلارنى بەكمۇ ئادىل، مەردانە ئىمىش دەپ ئاڭلىغانىدىم. ئۇلار يوقسۇللارنى يۆلەپ، قېرى ـ ئاجىزلارغا باشپاناھ بولارمىش. ئۇلار بىزنىڭ بۇ يەردىكى قارا قورساق قاراقچىلارغا قانداقمۇ ئوخشىسۇن؟ ئەگەر ئۇلار بىزنىڭ بۇ يەرگىمۇ كېلىپ قالسا، بۇ يەردىكى پۇقرالار خىيانەتچى ـ بۇزۇق بەگلەرنىڭ ئەلىمىدىن قۇتۇلۇپ، خۇشال ـ خۇرام ياشايتتى ! — دېدى بوۋاي.

— ئاتا، — دېدى جاڭ شۇن، — بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتمەڭ، پېقىر دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن بولىمەن. ئاغىمىز سۇڭ دانىشىنىڭ دۇمبىسىگە چاقا چىقىپ قالغانلىقتىن، ماڭا يۇز سەر ئالتۇن بېرىپ ئەمچى ئەن داۋچۇەننى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىدى. ئېرەنسىزلىك قىلىپ قېيىقتا ئۇخلاپ قېلىشنى كىم ئويلاپتۇ. بۇ ئىككى پەس قولۇمنى باغلاپ دەريا‌غا تاشلىۋەتتى. مەن قولۇمدىكى ئارغامچىنى ئۈزۈپ تاشلاپ، بۇ يەرگە كېلىۋالدىم.

ـــ سىز لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن باتۇر ئىكەنسىز، ئوغلۇمنى چاقىرىپ چىقىپ، سىز بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ قويماي، ـــ دېدى بوۋاي ۋە كۆپ ئۆتمەيلا، ئارقا ھۇجرىدىن بىز بالىنى باشلاپ چىقتى. ئۇ بالا چىقىپ جاڭ شۇنگە تەزىم قىلىپ:

ـــ پېقىر سىزنىڭ مۇبارەك نامىڭىزنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان، بىراق دىدار كۆرۈشۈشكە پۇرسەت بولمىدى. پېقىر ۋاڭ ئۇرۇقىدىن بولىمەن، ئاتامنىڭ ئالتىنچى ئوغلى بولىمەن. ئۆزۈم يۇگۇرۈك بولغانلىقىمدىن خەقلەر مېنى چەپەر ۋاڭ دېگلىيۇ دەپ ئاتىشىدۇ. سۇ ئۇزۇش ۋە گۇرزە ئوينىتىشقا خۇشتارمەن. كۆپ ئۇستازلار كەينىدە يۈرگەن بولسامۇ، ئۇلاردىن ھېچ نەپ تەگمىگەنلىكتىن، دەريا بويىدا مەي سېتىپ تىرىكچىلىك قىلىۋاتىمەن. ھېلىقى ئۆزلىرىنى بۇلاپ كەتكەن نېمىلەرنىڭ ئىككىلىسىنى تونۇيمەن، ئۇلارنىڭ بىرى، يول توسار شاياتۇن جاڭ ۋاڭ، يەنە بىرى، ۋۇجىك بالا، ئۇ خۇاتىڭ ناھىيەسىدىن بولىدۇ، ئۇنى باغلامچى سۇن ۋۇ دېيىشىدۇ. بۇ ئىككى نەچىس ھەمىشە مۇشۇ دەريادا ئادەم بۇلايدۇ. ئاغا، خاتىرجەم بولۇڭ، بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇڭ، ئۇ خۇنپەر بۇ يەرگە مەي ئىچكىلى كەلگەندە مەن سىزنىڭ ئەنتىكىزنى ئېلىپ بېرىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئۇكام، ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، ـــ دېدى جاڭ شۇن، ـــ مەن ئاغىنىز سۇڭ دانشنى ئويلىسام، بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا تۇراغا قايتىپ كەتكۈم كېلىدۇ. ئەتە تاڭ ئېتىشى بىلەنلا شەھەرگە كىرىپ ئەن داۋۇچۇەن دېگەن ئەمچىنى چاقىرىپ كېلەي، ئاندىن كۆرۈشەيلى.

ۋاڭ دېگلىيۇ ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى جاڭ شۇنگە سېلىپ بەردى ۋە دەرھال داستىخان سېلىپ، ئۇنى مەي ـ شاراب بىلەن مېھمان قىلدى. بۇ گەپ شۇ يەردە قالسۇن. ئەتىسى ھاۋا ئېچىلىپ، قار توختىغاندىن كېيىن ۋاڭ دېگلىيۇ جاڭ شۇنگە ئون ـ يىگىرمە سەر كۈمۈش بېرىپ، ئۇنى جيەنكاڭ دىيارىغا يولغا سېلىپ قويدى.

جاڭ شۇن شەھەرگە كىرىپ، تۇخۇمەك دەرىخى ئاستىدىكى كۆڭرۈككە كېلىپ قارىدى، ئەن داۋچۇەن ئىشىكى ئالدىدا دورا ـ دەرمەك سېتىپ ئولتۇرۇپتۇ. جاڭ شۇن ئىشكىتىن كىرىپ، ئەن داۋچۇەنگە تەزىم قىلدى. كىمدۇر بىرى ئەن داۋچۇەننى مۇنداق نەزم بىلەن تەرىپلىگەنىكەن:

دورا قەغەزلەر يازار ئۆيىدە كۇرمىڭ ئەڭ ئېسىل،
يىگىنە سانجىماق، ئەتنى يارماق پىرىدىن قالغان ئاڭا.
«ئەمچى ئەن داۋچۇەن» دېگەن نامى تونۇشتۇر بارچىگە،
تەڭ كېلەلمەيدۇ ئاڭا قايتا تۆرەلسە پىيەن شىما.

بۇ ئەن داۋچۇەن ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ ئىچكى ـ تاشقى ئاغرىقلارنىڭ ھەرقاندىقىنى ئەملەشكە كامىل ئىدى. شۇڭا، يىراق ـ يىراق يۇرتلارغا داڭقى كەتكەنىدى. ئۇ جاڭ شۇننى كۆرۈپلا:

ـــ ئۇكام، كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق يىللار بولدى، بۇ يەرگە سىزنى قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

جاڭ شۇن بىللە ئۆيگە كىرىپ، ئۆزىنىڭ جىياڭجۇ ئايىمقىدا غوۋغا كۆتۈرۈپ سۇڭ جياڭ بىلەن تاغقا چىقىپ كەتكەنلىكىنىڭ ئۆتمۈشىنى بىر ـ بىر بايان ۋە ئايان قىلىپ بەردى. ئاندىن سۇڭ جياڭنىڭ دۇمبىسىگە چاقا چىقىپ قالغانلىقتىن ئاتايىتەن ئۇستا ئەمچى چاقىرغىلى كەلگەنلىكىنى؛ ياڭزىجياڭ دەرياسىدا بۇلاڭچىغا ئۇچراپ جېنىدىن ئايرىلىشقا تاسلا قالغانلىقى تۇپەيلىدىن، قۇرۇق قول كېلىپ قالغانلىقىنى ئايرىم ـ ئىچىم سۆزلەپ بەردى. ئەن داۋچۇەن:

ـــ سۇڭ دانىش جاھاندا بىرلا مەردانە ئادەم ئىمىش، بارسام بەك ياخشى بولاتتى، بىراق خوتۇنۇم يىقىندا ئۆلۈپ كەتكەنلىكتىن، ئۆيۇمگە قاراپ قالغۇدەك ئۇرۇق ـ تۇغقىنىم يوق، شۇ ۋەجدىن ئۆيدىن ئايرىلىپ يىراقتا بارالماسلىقىم مۇمكىن، ـــ دېدى.

ـــ ئەگەر ئۆزلىرى بارالمايمەن دېسىلە، پېقىرنىڭمۇ تاغقا قايتىپ كەتمىكى تەس بولۇپ قالىدۇ تەخسىر، ـــ دەپ قاتتىق يالۋۇردى جاڭ شۇن.

ـــ قېنى، يەنە ئويلىشىپ كۆرەرمىز، ـــ دېدى ئەن داۋچۇەن.

جاڭ شۇن قاتتىق يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغانلىقتىن، ئەن داۋچۇەن ئاران تەسلىكتە ماقۇل كەلدى، ئەسلىدە ئەن داۋچۇەننىڭ مانا مۇشۇ جيەنكاڭ دىيارىدىكى لى چياۋنۇ دېگەن داڭدار سەتەڭ بىلەن قويۇق باردى ـ كەلدىسى بار ئىدى، لى چياۋنۇ بەك سەتەڭ ئايال بولغانلىقتىن، ئەن داۋچۇەن ئۇنىڭدىن مېھرىنى ئۈزەلمەي تۇرغانىكەن.

نەزم

تاۋى گۈلدەك، ئاڭا قايىل بولىدۇ پۈتكۈل جاھان،
سۈپسۈزۈك ئايدەك يۈزى جانغا سالار ئاپەت ھامان.
تۇرپى زىننەت پەدىزى گۈلزار باھارنى ئەسلىتەر،
كەشتىلىك باشماق پۈتىدا، يۇرىدۇ ئايدىڭ تامان.
رۇخسارى تولغان ئانارەك، كۈلسە گۈلدەك ئېچىلار،
ساز چېلىپ ئېيتسا مۇقام، ئاڭلار بۇلۇت توختاپ شۇ ئان.
شەھۋەتخور مەزكۇر سەتەڭلەردىن ئۆگەنمەڭ قىز ـ جۇۋان،
ئىشقىنى بەرسە ئاڭا كىم، چەككۈسى ھەسرەت ـ پىغان.

شۇ كۈنى كەچتە ئەن داۋچۇەن جاڭ شۇننى بۇ سەتەڭنىڭ ئۆيىگە باشلاپ بېرىپ، مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. لى چياۋنۇ جاڭ شۇننى تاغا دەپ ئاتىدى. ئۇچ ـ تۆت قەدەھتىن مەي ئىچىلىپ، مەينىڭ كۈچى تازا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە باشلىغاندا، ئەن داۋچۇەن چياۋنۇ سەتەڭگە:

ـــ مەن بۇگۈن سىزنىڭ يېنىڭىزدا قونۇپ، ئەتە ئەتىگەندە بۇ ئۇكىمىز بىلەن شەندۇڭ تەرەپكە بېرىپ كەلمەكچىمەن، كۆپ بولسا بىر ئاي، ئاز بولسا يىگىرمە كۈنلەردە قايتىپ كېلىمەن، ـــ

دېدى.

ــ مەن ئۆزلىرىنى بارغۇزمايمەن، ئەگەر مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي كېتىدىغان بولسىلا، ئىككىنچى بوسۇغامغا دەسسىگۈچى بولمىسىلا ! ــ دېدى چياۋنۇ سەتەك.

ــ مەن، ــ دېدى ئەن داۋچۇەن، ــ دورا خالتىلىرىمنى يىغىشتۇرۇپ تەخ قىلىپ قويدۇم، ئەمدى يولغا چىقمىسام بولمايدۇ. ئەتە مېڭىپ كېتىمەن، كۆڭلىڭىزنى توق تۇتۇپ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن بېرىپلا ھايال بولماي قايتىپ كېلىمەن.

چياۋنۇ سەتەك ئەركىلەپ نازلىنىپ، ئەن داۋچۇەننىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە:

ــ گېپىمگە كىرمىسىلە مەيلى، يوللىرىغا كېتىۋەرسىلە، كەينىلىرىدىن قارغاپ قۇيرۇقلىرىنى قۇمغا باستۇرىمەن ! ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان جاڭ شۇنىڭ بۇ جالاپىنى چاپناپ پۇركۇۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. كۇن ئولتۇرۇپ كەچ كىرەي دەپ قالدى. ئەن داۋچۇەن تازا مەست بولۇپ يىقىلدى، ئۇنى يۆلەپ چياۋنۇ سەتەڭنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويۇشتى. چياۋنۇ سەتەڭ كېلىپ:

ــ سىز كېتىڭ، ئۆيۈمدە ياتقۇدەك يەر يوق، ــ دەپ قوغلىدى جاڭ شۇننى.

ــ ئاكامنىڭ مەستلىكى يېشىلگەندە بىللە كېتىمەن، ــ دېدى جاڭ شۇن.

ئۇنى كەتكۈزۈۋېتەلمەي، ئاخىر دەرۋازا تۆۋىدىكى كىچىك بىر ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى.

جاڭ شۇن ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، زادى ئۇخلىيالمىدى. ئەلياتقۇ چاغدا بىرەيلەن كېلىپ ئىشىكنى قاقتى. جاڭ شۇن پەنجىرىنىڭ يوچۇقىدىن قارىسا، بىر ئادەم غىپپىدە كىرىپ، دەللال خوتۇن بىلەن سۆزلىشۋېتىپتۇ.

ــ كەلمەيدىغان بولۇپ كەتتىڭىزغۇ؟ نەلەردە يۈرىسىز؟ ئەن

داۋچۇەن مەست بولۇپ قېلىپ ئۆيدە يېتىپ قالدى، قانداق قىلىمىز؟ ــ دېدى دەللال.

ــ مەن خېنىم ئاچىمىزنى چاچ سىرغۇسى قىلدۇرۇۋالسۇن دەپ، ئون سەر ئالتۇن ئېلىپ كەلگەنىدىم. ئايلا، قانداق بولمىسۇن بىر ئامال قىلىپ، مېنى خېنىم ئاچىمىز بىلەن بىر ئۇچراشتۇرۇپ قويۇڭ، ــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ــ ئۇنداق بولسا سىز مېنىڭ ئۆيۈمدە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن قىزىمنى چاقىرىپ چىقاي، ــ دېدى دەللال.

جاڭ شۇن چىراغ يورۇقىدا قارىسا، بۇ ئادەم ھېلىقى يول توسار قاراقچى جاڭ ۋاڭ ئىكەن. ئەسلىي بۇ ھارامزادە دەريا ئوستىدە بۇلاڭچىلىق قىلىپ تاپقان نەرسىلىرىنى مانا شۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ خەجلەيتتى. جاڭ شۇن ئۇنى كۆرۈپ غەزىپىنى باسالماي قالدى. ئۇ يەنە زەن قويۇپ تىڭشىدى، دەللال خوتۇن ئۆيگە داستىخان سېلىپ، مەي ـ تائاملارنى راسلاپ، چىاۋنۇ سەتەڭنى جاڭ ۋاڭ بىلەن ئۇلپەتلىشىشكە چاقىرىپ كىرىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن جاڭ شۇن ئۆيگە ئېتىلىپ كىرمەكچى بولدىيۇ، بىراق ئىشنى بۇزۇپ قويۇپ، بۇ ئوغرى قېچىپ كەتمىسۇن دەپ ئۆزىنى توختىتىۋالدى. ئالاھازەل باش توخۇ چىللىغان بىر چاغدا، ئاشخانىدىكى ئىككى دېدەكمۇ مەست بولۇپ قالدى؛ دەللال سەندىرەكلەپ كېلىپ چىراغ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئۇگدەشكە باشلىدى. جاڭ شۇن ئاستا ئىشىكنى ئېچىپ ئاشخانىغا ئۆتتى ـ دە، ئوچاق ئۈستىدە پارقىراپ تۇرغان بىر قىڭراقنى كۆردى. ھېلىقى دەللال يانچىلاپ ئورۇندۇقتا يېقىلىپ ياتقانكەن. جاڭ شۇن غىپپىدە كىرىپ قىڭراقنى ئالدى ـ دە، ئالدى بىلەن دەللالنى چاپتى، ئاندىن دېدەكلەرنى چاپماق بولدى، لېكىن ئەسلىدە ئىتتىك بولمىغان قىڭراق بىر ئادەمنى چاپقاندىن كېيىن بىسى يېنىپ كەتكەنىدى. ئىككى دېدەك ئەمدىلا ۋارقىراي دەپ تۇرۇشىغا، جاڭ شۇنىڭ قولىغا نەدىندۇر بىر پالتا چىقىپ قالدى ـ دە، غاچ ـ غۇچ قىلىپ ئىككىسىنى ئىككى پالتا بىلەن

جايلىۋەتتى. ئۆيدىكى سەتەڭ ئاڭلاپ، ئالمان ـ تالمان ئىشكنى ئاچتى ۋە ئۈدۈل ئالدىدىن كېلىۋاتقان جاڭ شۇنگە دۇچ كېلىپ قالدى ـ ده، پالتا چېپىلىش بىلەنلا كۆكرىكى يېرىلىپ يەرگە يىقىلدى. جاڭ شۇن چىراغ يورۇقىدا ھېلىقى جالاپنىڭ چېپىپ تاشلانغانلىقىنى كۆرۈپ، تازا كۈچەپ تۇرۇپ چاپىنىنىڭ پېشىدىن شارتىتىده بىر پارچىنى كەستى ۋە ئۇنى قانغا مىلەپ تۇرۇپ، تامغا: «ئادەم ئۆلتۈرگۈچى ئەن داۋچۈەندۇر !» دەپ ئون نەچچە يەرگە يېزىۋەتتى.

سۈبھى ۋاقتى بولغاندا، ئەن داۋچۈەننىڭ مەستلىكى يېشىلىپ، چياۋنۇ سەتەڭنى چاقىردى. جاڭ شۇن:

ـــ ئاكا، ئۇنىڭىزنى چىقارماڭ، مەن سىزگە ئىككى ئادەمنى كۆرسىتەي، ـــ دېدى.

ئەن داۋچۈەن ئورنىدىن قوپۇپ تۆت مۇردىنى كۆردى ـ ده، قورقۇشىدا جان ـ پېنى چىقىپ دىر ـ دىر تىترەپ كەتتى.

ـــ ئاكا، تامدىكى خەتلەرنى كۆردىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ ئاھ، مېنى بالاغا تىقتىڭىزغۇ ! ـــ دېدى ئەن داۋچۈەن.

ـــ سىزگە ئىككىلا يول بار، ئۆزىڭىز تاللاڭ، ئەگەر سىز ۋارقىراپ ـ جارقىرىسىڭىز، مەن كېتىۋېرىمەن، سىز قېلىپ خۇن تۆلەيسىز ئاكا. ئەگەر ئىش جىمجىت تۇگىسۇن دېسىڭىز، ئۆيدىن دورا خالتىڭىزنى ئېلىڭ ـ ده، كېچىلەپ مېڭىپ، لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ ئاغىمىزنى قۇتقۇزۇڭ، ئىككىدىن بىرسى، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ ئۇكام؟ ئەجەبمۇ كالتە پەملىك قىلدىڭىز، ـــ دەپ قاقشىدى ئەن داۋچۈەن.

نەزم

سۆيگۈنى بىلمەس جالاپ، ئۇ پۈلغىلا ئامراق پەقەت،
ئايرىلار چاغدا ئەجەبمۇ تارتىشىپ كەتتىڭ ئاڭا.

هه، بۇگۇن ئۆلدى، سېنىڭ چۇشۇڭگىمۇ كىرمەس ئەبەد، يار بولار مەسخىرە بۇ مەستانە ئەن داۋچۇەن ساڭا.

تاڭ ئاتقاندا جاڭ شۇن خەج ـ خىراجەت قىلىدىغان پۇللىرىنى تۇگـۇپ، ئەن داۋچۇەن بىلەن بىللە ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتتى. ئىشىكنى ئېچىپ دورا خالتىسىنى ئالدى، ئاندىن شەھەردىن چىقىپ ئۇدۇل ۋاڭ دىڭلىيۇنىڭ مەيخانىسىغا كەلدى. ۋاڭ دىڭلىيۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ تۇنۇگۇن جاڭ ۋاڭ بۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتتى، ھەي ئىسىت، سىزنى تاپالمىدىم ئاكا، ـــ دېدى.

ـــ مېنىڭ تاغدەك چوڭ ئىشلىرىم بار، مۇنداق ئۆچ ئالىدىغان كىچىك ئىشلارغا نەدىكى چولام تەگسۇن، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ئۇنىڭ گېپىنى تۇگە ـ تۇگىمەيلا، ۋاڭ دىڭلىيۇ خەۋەر قىلىپ:

ـــ ئەنە جاڭ دېگەن خۇنپەر كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ ئۇنى چۆچۈتۈپ قويماڭلار، قېنى قاراپ تۇرايلى، نەگە بارىدىكىن، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ جاڭ ۋاڭ دەريا بويىدىكى قېيىققا قارىغىلى كەتتى.

ـــ جاڭ ۋاڭ ئاكا، مېنىڭ ئىككى تۇغقىنىم بار ئىدى، قېيىقىڭىزنى ھەيدەپ كېلىپ، دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويسىڭىزچۇ، ـــ دەپ چاقىردى ئۇنى ۋاڭ دىڭلىيۇ.

ـــ بولىدۇ، چاپسان كېلىڭلار ! ـــ دېدى جاڭ ۋاڭ.

بۇ گەپنى ۋاڭ دىڭلىيۇ جاڭ شۇنگە ئېيتتى.

ـــ ئەن داۋچۇەن ئاكا، سىز كىيىمىڭىزنى پېقىرغا بېرىپ، مېنىڭ كىيىمىمنى سىز كىيىڭ، ئاندىن قېيىققا چىقايلى، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ نېمىشقا ئۇنداق قىلىمىز؟ ـــ دەپ سورىدى ئەن داۋچۇەن.

ـــ ئۆزۇم بىلىمەن ئاكا، سىز سورىمايلا قويۇڭ، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ئەن داۋچۇەن ئېگىنلىرىنى سېلىپ، جاڭ شۇن بىلەن

ئالماشتۇروۋپ كېيدى. جاڭ شۇن بېشىغا بوغمىچا چىگىپ، ئۆزىنى قالپاقنىڭ سايىسىگە يوشۇردى. ژاڭ دېڭلىيۇ دورا خالتىسىنى كۆتۈردى. ئۇلار مېڭىپ قېيىقنىڭ يېنىغا كەلدى. جاڭ ژاڭ قېيىقنى قىرغاققا يېقىنلاشتۇروۋپ ئۇچەيلەننى قېيىققا چىقاردى. جاڭ شۇن قېيىقنىڭ قۇيرۇق تەرىپىگە ئۆمىلەپ ئۆتۈپ قاپاقانى كۆتۈروۋپ قاردى، قارىسا، قىڭراق يەنە شۇ يەردە تۇرۇپتۇ. جاڭ شۇن ئۇنى ئېلىپ، قېيىقنىڭ قازنىقىغا كىردى. جاڭ ژاڭ قېيىقنى ھەيدەپ، غاچ ـ غۇچ ئاۋاز چىقىرىپ، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، جاڭ شۇن ئۆزىنىڭ بېشىدىكى نقابلىرىنى ئېلىۋېتىپ:

ـــ قېيىقچى ئۇستام، تېز كېلىپ قاراپ بېقىڭا، قېيىققا سۇ كىرىپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دەپ چاقىردى.

جاڭ ژاڭ بۇنىڭ ھېيلە ـ مىكىر ئىكەنلىكىنى ئۇقماستىن، بېشىنى قازناققا تىقىپ قاردى، شۇ چاغدا جاڭ شۇن ئۇنى كاپ قىلىپ تۇتتى ـ دە:

ـــ ھۇ قاراقچى، ئالدىنقى كۇنى قار ياغقاندا قېيىقىڭغا چۈشكەن يولۇچىنى تونۇمىدىڭمۇ، ـــ دەپ ۋارقىردى.

جاڭ ژاڭ قاراپ لام ـ جىم دېيەلمەي قالدى.

سەن مۇناپىق مېنىڭ يۈز سەر ئالتۇنۇمنى بۇلىۋالغىنىڭنى ئاز دەپ، مېنىڭ جېنىمغىمۇ قەست قىلماقچى بولدۇڭ؟ سېنىڭ ھېلىقى ۋىجىك بالاڭ قېنى؟ ـــ دەپ ۋارقىردى جاڭ شۇن.

ـــ پالۋىنىم، پېقىر ئۆزلىرىنىڭ پۇل ـ مالىلىرىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا بۆلۈپ بەرگۈم كەلمىدى، كېيىن ئۇ غوۋغا كۆتۈرمەسۇن دەپ، ئۇنى ئۆلتۈروۋپ دەريا‌غا تاشلىۋەتتىم، ـــ دېدى جاڭ ژاڭ.

ـــ مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ ـــ دەپ سوردى جاڭ شۇن.

ـــ ئۆزلىرىنى تونۇمايدىكەنمەن، بىر قوشۇق قېنىمىنى تىلەيمەن پالۋىنىم، ـــ دەپ يېلىندى جاڭ ژاڭ.

ـــ مەن شۇنياڭ دەريا‌سى بويىدا تۇغۇلۇپ، شياۋگۇشەن

تېغىدا چوڭ بولغان بېلىقچىلار بېشىمەن. مېنى كىم تونۇمايدىكەن ! مەن جياڭجۇ ئايمىقىدا غوۋغا كۆتۈرۈپ، لياڭشەن تېغىغا چىقىپ، سۇڭ دانىش بىلەن ئالەمنى بىر ئالغان تۇرسام، مېنىڭدىن قورقمايدىغان كىم بار ئىكەن ! سەن خۇنىپەر مېنى ئالداپ قېيىقىڭغا چۈشۈرۈپ، قول ـ پۇتلىرىمنى باغلاپ دەريا‌غا چۆكتۈرۈۋەتتىڭ. ئەگەر مەن سۇنىڭ تىلىنى بىلمەيدىغان ئادەم بولسام، ئاللىقاچان جېنىمدىن ئايرىلىپ قالمايتتىممۇ؟ بۇگۈن ئەنت ئالىدىغان پەيت كەلدى، ساڭا رەھىم قىلمايمەن ! ـــ دېدى ـ ده، ئۇنى قازناقتا سۆرەپ ئېلىپ كىرىپ، پۇت ـ قولىنى قايرىپ باغلاپ، بىر دۇگىلەك قىلىپ، دەريانىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا بارغاندا: «سېنىمۇ قىڭغىراق بىلەن چېپىشتىن خالىي قىلاي» دەپ، پولىتۇڭكىده سۇغا تاشلىۋەتتى. جاڭ ژاڭ جەھەننەمگە سەپەر قىلدى. ژاڭ دىڭلىيۇ كۆرۈپ بەكمۇ خۇش بولۇپ كەتتى. جاڭ شۇن قېيىقتىن ئۆزىنىڭ ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ، بوغچىسىغا تۇگدى، ئاندىن ئۇچەيلەن قېيىقنى ھەيدەپ قىرغاقتا ئاپاردى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، قىلغان ياخشىلىقلىرىڭنى ئۆلگۈچە ئۇنتۇمايمەن. ئەگەر خالىساڭ، ئاتىڭنى بىلەن بىللە مەيخانىنى يېغىشتۇرۇپ، لياڭشەنگە كېتىڭ، بىرلىكتە ئەدلى ـ ئادالەت يولىنى تۇتايلى. قانداق دەيسىز؟ ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ ئاغا، دەل كۆڭلۈمدىكى گەپنى قىلدىڭىز، ـــ دېدى ژاڭ دىڭلىيۇ ۋە ئۇلار بىلەن خوشلاشتى. جاڭ شۇن بىلەن ئەن داۋچۇەن يۇقىرى قىرغاقتا چىقىپ يولغا راۋان بولدى. ژاڭ دىڭلىيۇ بۇ ئىككىيلەننى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن يۈك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن قېيىققا چۈشۈپ ئۆيىگە قايتتى.

خوش ئەمدى جاڭ شۇن بىلەن ئەن داۋچۇەنگە كېلەيلى. ئۇلار يۇقىرى قىرغاقتا چىققاندىن كېيىن دورا خالىتىسىنى ئۆشنىلىرىگە ئارتىپ مېڭىپ كەتتى. ئەن داۋچۇەن قەلىمى ئادەم بولغاچقا، يول مېڭىشقا چىدىمايتتى. شۇڭا، ئوتتۇز نەچچە

چاقىرىم يوقۇرە ـ يۇرمەيلا ماڭالماي قالدى. جاڭ شۇن ئۇنى مەيخانىغا باشلاپ كىرىپ مېھمان قىلدى، ئۇلار راسا تاماق يېيىشكە چوڭشكەندە، تالادىن بىر يولۇچى كىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە:

ـــ ئۇكام، نېمىشقا بۇنچە كېچىكىپ قالدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ جاڭ شۇن قارىسا، ئۇ يولۇچى سۇپىتىدە ياسىنۇلغان يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ ئىكەن. جاڭ شۇن ئۇنى دەرھال ئەن داۋچوەن بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ، سۇڭ دانىشنىڭ ئەھۋالىنى سۇرۇشتۇردى.

ـــ ھازىر سۇڭ ئاغىمىز خوجىنىمۇ بىلمەي بىھوش بولۇپ ياتىدۇ، ئاش ـ تاماقتىن قالدى. جان ئۇزۇش ئالدىدا تۇرىدۇ، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

جاڭ شۇن ئاڭلاپ ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ كەتتى.

ـــ ئەتيانلىرىنىڭ رەڭگى قانداق؟ ـــ دەپ سورىدى ئەن داۋچوەن.

ـــ بەدىنىنىڭ گۆشلىرى مۇجۇلۇپ تىنماي ئاغرىسا كېرەك، تاڭ ئاتقۇچە ۋايجانلاپ ئۇخلىيالمايدۇ، ساق قېلىشىدىن ئۈمىد ئاز، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئەگەر، ـــ دېدى ئەن داۋچوەن، ـــ ئەتيانلىرىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى بىلگۈدەك ھالدا بولسا، ئۇنى ئەملەپ ساقايتقىلى بولىدۇ، بىراق كېچىكىپ قالمىساقلا بولاتتى.

ـــ بۇنىڭ چارىسى ئاسان، ـــ دېدى دەي زۇڭ ۋە بىر جۈپ تۇمارىنى ئېلىپ، ئەن داۋچوەننىڭ پاچىقىغا تاڭدى. ئاندىن دورا خالتىسىنى ئۆڭشىسىگە ئارتىپ، جاڭ شۇنگە:

ـــ سىز ئارقىمىزدىن بارارسىز، مەن ئەمچى بىلەن ئالدىدا مېڭىپ تۇراي، ـــ دەپ جېكىلدى.

ئىككىيلەن مەيخانىدىن چىقىپ، يەل تاپانلىق كارامىتىنى

ئىشقا سېلىپ يولغا راۋان بولدى.

خوش، ئەمدى جاڭ شۇنگە كېلەيلى. جاڭ شۇن بۇ يېزا مەيخانىسىدا ئىككى ـ ئۈچ كۇن ھاردۇق ئېلىپ ياتتى. ژاڭ دىگلىيۇ راستىنلا يوڭ ـ تاقىنى ئۆشىنىسىگە ئارتىپ، ئاتنى بىلەن بىللە يېتىپ كەلدى. جاڭ شۇن كۆرۈپ ناھايىتى سۆيۈندى ۋە:

ـــ مەن بۇ يەردە پەقەت سىزلەرنىلا ساقلاپ تۇرغانىدىم، ـــ دېدى.

ـــ ئەمچى قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى ژاڭ دىگلىيۇ.

ـــ يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ بىزنى ئالغىلى كەلگەنىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئالدىمىزدا كېتىپ قالدى، ـــ دېدى.

ژاڭ دىگلىيۇ جاڭ شۇن ۋە ئاتنى بىلەن بىرلىكتە قوزغىلىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ ماڭدى.

دەي زۇڭ ئەن داۋچۈەننى ئېلىپ ماڭغاندىن كېيىن يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، كېچىلەپ يول يۈرۈپ لياڭشەن كۆلىگە يېتىپ كەلدى. تۇرادىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ئالدىغا چىقىپ، ئۇدۇل سۇڭ جياڭنىڭ كاتى يېنىغا ئېلىپ كەلدى. قارىسا، تىنىقى توختايلا دەپ قالغانىكەن. ئەن داۋچۈەن ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتتى، ئاندىن:

ـــ ئاتامانلىرىم، پەرىشان بولۇشمىسىلا، تومۇرىنىڭ سوقۇشى جايىدا ئىكەن. تېنى ئېغىرلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنسىمۇ، بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، پېقىر چوڭ گەپ قىلمايمەن، ئون كۈنگە قالمايلا ساقىيىپ كېتىدۇ، ـــ دېدى.

كۆپچىلىك بۇنى ئاڭلاپ، مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ تەزىم قىلىشتى. ئەن داۋچۈەن ئالدى بىلەن ئەمەنگە ئوت يېقىپ ئىسسىق ئۆتكۈزۈپ، زەھىرىنى ھەيدىدى، ئاندىن دورا ئىشلەتتى.

سىرتىغا مەلھەم دورا چاپلاپ، ئىچىدىن جاراھەتنى تېز ساقايتىشقا پايدىلىق دورىلارنى ئىچۈردى. بەش كۈن ئىچىدە بەدىنىگە قىزىللىق تولۇپ، ئەتيانلىرى سىلىقلىشىپ تاماققا كىرىشتى. ئون كۈن ئۆتمەيلا، يارىسى تامامەن پۈتۈپ كەتمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاش ـ تامىقى ئەسلىگە كەلدى. دەل شۇ پەيتتە ۋاڭ دېگلىيۇ بىلەن ئۈنىڭ ئاتىسىنى باشلاپ جاڭ شۈنمۇ يېتىپ كەلدى. ئۇلار سۈڭ جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتى. جاڭ شۈن دەريادا بۇلانغانلىقى ۋە كېيىن قىساس ئالغانلىقىنى بايان ۋە ئايان قىلىپ بەردى. ھەممەيلەن:

ـــ ھەي ـ ھەي ئاغىمىزنىڭ كېسىلى كېچىككىلى تاسلا قالدى ـ دە ! ـــ دەپ كېتىشتى.

سۈڭ جياڭ سەل ـ پەل ياخشى بولۇپلا، ۋۇ يۈڭ بىلەن يۈقىرى ئاستانىگە تېگىش قىلىپ، لۇ تۆرە بىلەن شى شيۈنى قۇتۇلدۇرۇش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى.

ـــ جانابلىرىنىڭ جاراھىتى تېخى سەلىمازا ساقىيىپ كەتكىنى يوق، ھازىرچە ئورۇنلىرىدىن قوزغالمىسلا، بولمىسا چاتاق بولىدۇ، ـــ دەپ نەسىھەت قىلدى ئەن داۋچۈەن.

ـــ ئاغا، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولسىلا، ئوبدان ئارام ئېلىپ، ماغدۇرلىرىغا كېلىۋالسىلا، پېقىر پاراسەتسىز ئادەم بولسامۇ، بۇ يىل ئەتىيازدىن كۈزگىچە بولغان ئارىلىقتا، يۇقىرى ئاستانىنى چوقۇم ئېلىپ، لۇ تۆرەم بىلەن شى شيۈلارنى قۇتۇلدۇرۇپ كېلىمەن. ھېلىقى زىناخور ئەر بىلەن جالاپ خوتۇنىنىمۇ تۇتۇپ كېلىمەن. بۇنىڭغا قانداق دەيلا ئاغا؟ ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ـــ ئەگەر مۇشاۋىرىمىز شۇنداق قىلىدىغان بولسا، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم قالمايدۇ، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ۋۇ يۈڭ ئەمدى سادىق مەردلەر سارىيىدىن پەرمان چۈشۈرۈدى. ئەييۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! يۇقىرى ئاستانە شەھرىنى

قاپلىدى سانجاق ـ سانجاق نەيزىلەر، دامىڭ دىيارى ئارا ئاقتى كۆپ قان، تاغ ـ تاغ بولدى جەسەتلەر. گويا جىن ـ شەيتانلار قاچتى پىتىراپ رەسۋا بولۇپ، باتۇر ئەزىمەتلەر بولدى غالىب، كۆڭۈللەرنى كۈلدۈرۈپ، دېگەندەك بولدى.

ئەمدى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنىڭ قانداق ھىيلىنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش ئالتىنچى باب

شى چىەننىڭ كۆك راۋاقتا ئوت قويۇپ بەرگەنلىكى ۋۇ يۇڭنىڭ دامىڭ دىيارىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇ يۇڭ سۇڭ جيانڭغا:

ــ ئاغا، تەلىيىمىزگە ئەمدى خېلى ياخشى بولۇپ قالدىلا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەمچى ئۇستام تۇرايىمىزدا تۇرۇپ، ئۆز قولى بىلەن ئەملەۋاتىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ تۇزۇلۇپ قېلىشلىرى بىز لياڭشەنلىكلەر ئۈچۈن ئەڭ چوڭ بەخت، ئۆزلىرى ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان مەزگىللەردە پېقىر دامىڭ دىيارىغا كەينى ـ كەينىدىن ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى تېكىتىڭلاپ كۆردۈم: لياڭ مىرزىبەگ ھازىر بىزنىڭ شەھەرگە لەشكەر تارتىپ كىرىشمىزدىن ئەنسىرەپ، كېچە ـ كۈندۈز غەم ـ ئەندىشە قىلىپ ئولتۇرغۇدەك. يەنە بىر ياقتىن بىز شەھەرنىڭ ئىچى ـ سىرتىدىكى ھەممە كوچا ـ كويلارغا: قانغا قان ئالىمىز، جانغا جان ئالىمىز، لەشكەر بېسىپ كەلسىمۇ تەڭگە تەڭ تۇرالايمىز؛ ئۇقۇپ قېلىڭلار خالايىقلار، بۇنىڭغا شەك كەلتۈرمەڭلار، دەپ ئېلان چىقىرىۋەتكەنلىكىمىز ئۈچۈن، لياڭ مىرزىبەگ تېخىمۇ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ كېتىپتىمىش. پايتەختتىكى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم گۇەن شېڭنىڭ تەسلىم بولۇپ كەتكەنلىكىنى تەڭرىقۇتقا ئېيتالمايۋاتقۇدەك؛ خەۋپ ـ خەتەردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئەل قىلدۇرايلى دېگەنگىلا تۇرۇۋاتقانمىش. شۇڭا، لياڭ مىرزىبەگكە ھە دەپ خەت ـ پۈتۈك ئەۋەتىپ، لۇ جۇنيى بىلەن شى شيۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەي، ۋاستە قىلىپ

تۇرۇشنى تاپىلاۋاتارمىش.

سۇئ جيائ بۇنى ئاڭلاپ تېزرەك لەشكەر ئەۋەتىپ، يۇقىرى ئاستانىگە تېگىش قىلىشقا ئالدىراتتى.

— هازىر قىش ئاياغلىشىپ، كۆكلەم كىرىش ئالدىدا تۇرىدۇ، — دەپ سۆز باشلىدى ۋۇ يۇئ، — پانۇس بايرىمى يېقىنلىشىپ قالدى، يۇقىرى ئاستانىنىئ ئادىتى بويىچە بۇ كۈنلەردە چوئ پانۇس بايرىمى بولىدۇ. مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئالدى بىلەن شەھەر ئىچىگە ئادەم مۆكتۈرۈش، ئاندىن شەھەر سىرتىدىكى لەشكەرلەر بىلەن بېسىپ كىرىش، شۇنداق قىلىپ، ئىچى ـ سىرتىدىن ماسلىشىش يولى بىلەن شەھەرنى ئېلىشنى ئويلاۋاتىمەن، — دېدى ۋۇ يۇئ.

— بۇ قالتىس ئامال بوپتۇ! قېنى ئەمسە مۇشاۋىر ئۆزلىرى ئورۇنلاشتۇرسىلا، — دېدى سۇئ جيائ.

— هازىرقى ئەئ مۇھىم ئىش، — دېدى ۋۇ يۇئ، — شەھەر ئىچىگە ئوت يېقىپ، بەلگە بېرىش بولۇپ قالدى. قېنى يارەنلەر، قايسىڭلار ئوت يېقىپ بەلگە بېرىشكە ئاۋۋال بارىسىلەر؟

شۇ ئەسنادا پەلەمپەيدىن بىرەيلەن چىقىپ:

— پېقىر باراي، — دېدى.

هەممەيلەن قارىسا، ناغرا بۇرگىسى شى چېيەن ئىكەن.

— پېقىر، — دېدى شى چېيەن، — بالىلىق چاغلىرىمدا ئاستانىگە بارغانىدىم، شەھەردە بىر كۆئ راۋاق بار؛ بۇ راۋاقنىئ ئاستى ـ ئۈستىدە چوئ ـ كىچىك بىرەر يۈزچە بۆلمە بار. پانۇس بايرىمى كېچىسى ئۇ يەردە چوقۇم قىزىقچىلىق بولىدۇ. مانا مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، شەھەرگە كىرىۋالمەن، بىرىنچى ئاينىئ ئون بەشىنچى كۈنى كېچىسى ئاشۇ راۋاقنىئ ئۈستىگە چىقىپ، ئوت يېقىپ بەلگە بېرىمەن ـ دە، ئۆزلىرى لەشكەرنى باشلاپ كىرىپ ئۇدۇل زىندانغا تەگسىلە، شۇنىڭدا ئىشىمىز تازا قاملىشىدۇ.

— مېنىئ ئويلىغىنىمۇ دەل شۇ ئىدى، — دېدى ۋۇ يۇئ، —

سەن ئەتە تاڭ يورۇغان ھامان يولغا چىققىن، بايرام كېچىسى ئەلياتقۇ مەزگىلدە راۋاق ئۇستىگە چىقىپ، ئوت يېقىپ بەلگە بېرىۋەت، سېنىڭ ئەجىر ـ خىزمەتلىرىڭ تېگىل بولىدۇ !

شى چىەن «خوپ» دېدى ـ دە، بۇيرۇقنى ئېلىپ يۈرۈپ كەتتى.

ۋۇ يۈك ئەتىسى شيې جېن، شيې باۋلارنى ئوۋچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئاستاندىكى بەگ ـ سىپاھلارغا ئوۋلىق سوۋغا قىلىشقا، بىرىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى كېچىدە ئوت يېقىپ، بەلگە بېرىلگەن ھامان مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، خەۋەرچى بەگ، ئۇچۇرچى چېرىكلەرنى بەندە قىلىپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ راۋان بولدى. ئاندىن دۇ چىەن، سۈك ۋەنلەرنى رەۋەندە قىياپىتىدە ياسىنىپ غالتەك ھارۋا ھەيدەپ، شەھەرگە كىرىپ جايلىشىشقا؛ بايرام كېچىسى بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان، ئاۋۋال كۈنچىقىش قوۋۇقنى ئېلىشقا بۇيرۇدى ۋە:

ـــ بۇ ئىككىڭلارنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلىرى بولىدۇ، ـــ دېدى.

ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئاندىن كۈك مىڭ، كۈك لياڭلارنى رەمچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئاستانىنىڭ ئاۋات بازىرىغا كىرىپ جايلىشىشقا، راۋاقتا بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان كېلىپ بولۇشۇشقا بۇيرۇدى. ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئاندىن لى يىڭ، شى جىنلارنى سودىگەر قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئاستانىنىڭ كۈنچىقىش قوۋۇق باقارلارنىڭ سىرتىغا جايلىشىشقا؛ شەھەردە بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان قوۋۇق باقارلارنى ئۆلتۈرۈپ، چىقىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، ئالدى بىلەن مۇشۇ قوۋۇقنى ئېلىشقا بۇيرۇدى، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئاندىن لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلارنى دەرۋىش قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئاستانە شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى بۇتخانىلاردىن بىرىگە جايلىشىشقا ۋە شەھەردە بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان تۆۋەن قوۋۇقنىڭ سىرتىدىكى قوشۇننى

توسۇپ، ئۇلارنىڭ قاچىدىغان يولىنى ئېتىپ تاشلاشقا بۇيرۇدى، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى پانۇسچى سودىگەر قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئۇدۇل ئاستانە شەھىرىگە كىرىپ، بىرەر سارايغا جايلىشىشقا؛ راۋاقتا بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان سوراق مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا ھازىر بولۇپ، ھە ـ ھۇ دېيىشىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئاندىن لىۇ تاڭ، ياڭ شىۇڭلارنى يايى قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئۇدۇل ئاستانە ئايماق يامۇلىنىڭ ئالدىغا جايلىشىشقا؛ بەلگە ئوت كۆرۈنگەن ھامان خەۋەرچى ـ ئۇچۇرلارنى بەندە قىلىپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئالاقىسىنى ئۈزۈۋېتىشكە بۇيرۇدى، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ، يولغا راۋان بولدى. گۈڭسۇن شېڭ موللامنى جاھان كېزەر راھىب قىياپىتىدە ياساپ، لىڭ جېننىي بالا دەرۋىش قىياپىتىدە ياساپ، ئۆزىگە ئەگەشتۇرۇپ، كۆيدۇرگۈچ، پارتلىغۇچ بومبىلاردىن بىرنەچچە يۈزنى ئېلىپ، ئۇدۇل ئاستانە شەھىرىدىكى پىنھان بىر جايدا ساقلاپ تۇرۇشقا، بەلگە ئوت بېرىلگەن ھامان گۈمبۇرلىتىپ ئېتىشقا بۇيرۇدى، ئىككىسى بۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بولدى. ئاندىن جاڭ شۇننى يەن چىڭنىڭ ئارقىسىدىن سۈڭگۈچ ئارقىلىق شەھەرگە كىرىپ، ئۇدۇل لۇ تۆرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، زىناخور ئەر بىلەن جالاپ خوتۇننى تۇتۇشقا بۇيرۇدى، ئاندىن ژاڭ پەتەك يولۇاس سۇن شىن، جاڭ چىڭ، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگە، سۇن چوكانلارنى ئۈچ جۇپ يېزىلىق ئەر ـ خوتۇن قىياپىتىدە ياساپ، شەھەرگە كىرىپ پانۇس كۆرگەن باھانە بىلەن لۇ جۇنيىنىڭ ئۆيىنى تېپىپ ئوت قويۇۋېتىشكە بۇيرۇدى. ئاندىن چەي جىننى سىپاھبەگ قىياپىتىدە ياساپ، لې خېنى ئەگەشتۇرۇپ ئۇدۇل زىندانبېگى سەي فۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئىككىيلەننىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشقا بۇيرۇدى. بۇيرۇشمۇ تۈگىدى، ئاتامانلارمۇ كېتىشىپ بولدى. ھەممىسى بۇيرۇقنا ئىتائەت قىلدى، بىرىمۇ تەخىر قىلمىدى.

بۇ دەل بىرىنچى ئاينىڭ باشلىرى ئىدى. لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەتلەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تاغدىن چۈشۈپ يولغا ئاتلاندى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى يۇقىرى ئاستانىدىن ئاڭلايلى. لياڭ مىرزىبەگ لى چېڭ، ۋېن دا، ۋاڭ تەيشۇ قاتارلىق بىر تۈركۈم سىپاھلىرىنى چاقىرىپ پانۇس بايرىمىنى قانداق ئۆتكۈزۈش توغرىسىدا كېڭەشتى.

— قائىدە بويىچە، — دېدى لياڭ مىرزىبەگ، — يۇقىرى ئاستانىمىزدە پانۇس - چىراغلارنى تازا ئېسىپ، پانۇس بايرىمىنى قۇتلۇقلاپ، تامامەن ئاستانىنىڭ رەسىم - يوسۇنى بويىچە پۇقرالار بىلەن خۇشال - خۇرام بايرام قىلىساق بولاتتى؛ لېكىن لياڭشەندىكى قاراقچىلار بىزگە ئىككى قېتىم تەگدى، بۇنداق ئەھۋالدا پانۇس بايرىمى ئۆتكۈزسەك، بىرەر بالا - قازا يېتىپ قالارمىكىن، شۇ ۋەجىدىن پېقىر بۇ بايرامنى ئۆتكۈزمىسەك، دەيمەن. ھەرقايسىڭىزلار قانداق دەيسىزلەركىن؟

— بۇ ئوغرىلارنىڭ، — دېدى ۋېن دا، — قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ، تۇيدۇرمايلا كۆرۈنگەن يەرگە ئېلىلانلارنى چىقىرىپ يۇرگىنىگە قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئامال - چارىلىرى تۈگەپ دەسمايىسى غالتەككە چىققانلىقى مەلۇم، بېگىم، بۇنىڭدىن ئانچە كۆپ غەم يەپ كەتمىسىلە، ئەگەر بۇ يىل پانۇس بايرىمى ئۆتكۈزمەيدىغان بولساق، بۇ ئەبلەخلەرنىڭ پايلاقچىلىرى بۇنى تىڭتىڭلاپ بىلىۋالسا، چوقۇم مازاق قىلىپ، سۆز - چۆچەك قىلىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەرمان چۈشۈرۈپ، خالايىقىقا گۇللۈك پانۇسلارنى ئۆتكەن يىلىدىكىدىنمۇ كۆپرەك ياساش، ئويۇنچىلارنى كۆپەيتىش، شەھەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئىككى لەھەڭ پانۇس ئورنىتىش، ئاستانىنىڭ رەسىم - يوسۇنى بويىچە بىرىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنىدىن ئون يەتتىنچى كۈنگىچە كېچە - كۈندۈز ئۇزمەي بەش كېچە پانۇس يېقىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش چىقىرايلى. دىياربېگى ئاھالىنى يوقلىما قىلىپ، بىرنى قالدۇرماي مەركىگە قاتناشتۇرغاي. بېگىم ئۆزلىرى پۇقرالار

بىلەن بىللە سەيلە ـ تاماشا قىلىپ، باھار پەيزىنى ئۆزلىرى باشلاپ بەرسىلە. پېقىر قاراقچىلارنىڭ ھېيلە ـ مىكرىسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، ئۈچار يولۇاس جىلغىسىغا بېرىپ ئورۇنلىشاي، ئاندىن پۇقرالارنى غەم ـ ئەندىشىدىن خالىي قىلىش ئۈچۈن، لى سۇركاۋۇل ئۆزى بىر توپ ئاتلىق چېرىكلەرنى باشلاپ شەھەرنى ئايلىنىپ كۆزەت قىلسۇن.

لياڭ مىرزىبەگ بۇنى ئاڭلاپ، ناھايىتى خۇش بولدى. بەگ ـ سىپاھلار كېڭىشىپ، شۇنداق پۈتۈشكەندىن كېيىن دەرھال ئېلان چىقىرىپ، خالايىققا ئۇقتۇرۇش قىلدى.

يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارى خېبېي بويىچە سودا ـ سېتىق كۆپ بولۇپ تۇرىدىغان، ئويۇن ـ تاماشا قاينايدىغان بىر مۇھىم جاي ئىدى؛ ئۇ يەردە پانۇس بايرىمى ئۆتكۈزۈلىدىكەن، دېگەننى ئاڭلىغانلارنىڭ ھەممىسى يوپۇرۇلۇپ كېلىشەتتى. شەھەر ۋە كوچا ـ كويلاردىكى بەگ ـ ئاقساقاللار ھەر كۈنى تەييارلىق ئىشلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، ئويۇنچىلارنى جابدۇتاتتى. باي ـ زەردار ئائىلىلەر ھە دەپ گۈللۈك پانۇسلار ئېلىپ بىر ـ بىرى بىلەن بەسلىشەتتى. بەزىلەر ئون ـ يىگىرمە ياكى بىرەر يۈز چاقىرىم يىراق جايلارغا بېرىپ سېتىۋالسا، بەزىلەر ئون ـ يىگىرمە ياكى بىرەر يۈز چاقىرىم يەرلەردىن كېلىشەتتى. پانۇس ساتقۇچىلارمۇ ھەر يىلى پانۇسلىرىنى شەھەرگە ئېلىپ كېلىپ سېتىشاتتى. ھەممە ئۆيلەر ئىشكىلىرىنىڭ ئالدىلىرىغا پانۇس لەمپىلىرى ياساپ، چىرايلىق رەڭگارەڭ پانۇسلارنى ئاساتتى، تاملارغا داڭلىق ئەربابلار يازغان ھۆسنىخەت، سىزغان سۈرەتلەر چاپلىناتتى، شىرەلەرگە ئاجايىپ ـ غارايىپ، قەدىمىي ئاسارئەتىقىلەر ۋە ئويۇنچۇقلار تىزىلاتتى؛ شەھەرنىڭ چوڭ ـ كىچىك كوچىلىرىدىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىگە پانۇس يېقىلاتتى. دامىڭ دىيارىدىكى مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدىكى كۆۋرۈكنىڭ يېنىغا بىر لەھەڭ پانۇس ياسالدى، ئۈستىگە قىزىل

ۋە سىرىق قەغەزدىن سۇ پۇركۈپ تۇرىدىغان ئىككى ئەجدىھا يۆگەشتۈرۈلدى، ئۇنىڭ ھەربىر تال قاسرىقىغا بىردىن پانۇس ياندۇرۇلدى؛ كۆۋرۈككە باردىغان يولدىكى غولنىڭ بويىغا سان ـ ساناقسىز پانۇسلار ئېسىلدى. مىس بۇرھان ئىبادەتخانىسىنىڭ ئالدىغا بىر لەھەڭ پانۇس ياسالدى، ئۇستىگە بىر كۆك ئەجدىھا يۆگەشتۈرۈلدى، ئۇنىڭغىمۇ مىڭلاپ گۈللۈك پانۇسلار يېقىلدى. كۆك راۋاق ئالدىغىمۇ بىر لەھەڭ پانۇس ياسالدى. ئۇنىڭغا بىر ئاق ئەجدىھا يۆگەشتۈرۈلدى، تۆت ئەتراپىغا سان ـ ساناقسىز پانۇسلار يېقىلدى. ئەسلىدە بۇ خېبىي بويىچە داڭلىق مەيخانا بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان مەيخانا يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈچ لەمپىدىن سۇ تامچىلاپ تۇراتتى. راۋاقنىڭ لىم ـ تۇزۇكلىرى ناھايىتى چىرايلىق نەقىشلەنگەنىدى؛ راۋاقنىڭ ئاستى ـ ئۈستىدە بىرەر يۈزچە بۆلمە بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ناغرا ـ دۇمباق، نەغمە ـ ناۋانىڭ ئاۋازلىرى ياڭراپ تۇراتتى. شەھەرنىڭ ھەممە جايلىرىدىكى ئوردا ـ ساراي، بۇتخانا ـ ئىبادەتخانا، قەسىر ـ راۋاقلارنىڭ ھەممىسىگە پانۇس چىراغلار ئېسىلىپ، مەمۇرچىلىق بولغان يىل قۇتلۇقلانماقتا ئىدى. ئەيش ـ ئىشرەتخانىلار تېخىمۇ قىزىپ كەتكەنىدى.

لياڭشەندىن كەلگەن قاراقچىلار بۇ ئەھۋالنى بىلىۋالغاندىن كېيىن ئۇدۇل بېرىپ تاغقا خەۋەر قىلدى. ۋۇ يۇك ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە بۇنىڭدىن سۇك جياڭنى خەۋەردار قىلدى. سۇك جياڭ ئۆزى لەشكەر تارتىپ بېرىپ، يۇقىرى ئاستانىگە تەگمەكچى بولدى، ئەن داۋچۇەن:

ـــ ئەي سەردارىم، جاراھەتلىرى تېخى پۈتۈپ كەتمىدى، ھەرگىز ئالدىراپ ئورۇنلىرىدىن قوزغالمىسىلا، ئەگەر سەللا ئاچچىق ئارىلىشىپ قالسا، جاراھەتلىرىنى ساقايتىش قىيىن بولىدۇ، ـــ دەپ توستى.

ـــ ئۆزلىرىنىڭ ئورنىدا پېقىر بېرىپ كېلەي، ـــ دېدى ۋۇ

يۇڭ ۋە شۇئان ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەن بىلەن بىللە سەككىز تارام لەشكەرگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئۆتتى: بىرىنچى تارامغا قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو باش بولدى. خەن تاۋ بىلەن پېڭ چې تۇرشاۋۇل قوشۇن بولدى، ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن ھىماتچى قوشۇن بولدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاتلىق قىسىم بېرىلدى. ئۆتكەن قېتىم خۇ يەنجونىڭ سەپتە خۇاڭ شىننى ئاتتىن ئۇرۇپ چۈشۈرگەنلىكى يالغان بولۇپ، ئۇ گۇەن شېڭنى ئۇندەكىكە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن ھىيلە ئىدى. ئىككىنچى تارامغا قاپىلانباش لىن چۇڭ باش بولدى، كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ ھىماتچى قوشۇن بولدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاتلىق قىسىم بېرىلدى. ئۈچىنچى تارامغا ئۇزۇن قىلىچلىق گۇەن شېڭ باش بولدى، شۇەن زەن بىلەن خاۋ سۈبىن تۇرشاۋۇل قوشۇن بولدى. قەھرلىك يۇچى سۇن لى ھىماتچى قوشۇن بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاتلىق قىسىم بېرىلدى. تۆتىنچى تارامغا تېرىككەك چىن مىڭ باش بولدى. ئۇۋ پېڭ، يەن شۇنلەر تۇرشاۋۇل قوشۇن بولدى، مەڭلىك ياۋا ياڭ جى ھىماتچى قوشۇن بولدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاتلىق قىسىم بېرىلدى. بەشىنچى تارامنى ئاتامان توسقۇنسىز مۇ خۇڭ باشچىلىقىدا، دۇ شىڭ، جېڭ تيەنشۇلار ئېلىپ ماڭماڭچى بولدى. ئالتىنچى تارامنى پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانى قارا قۇيۇن لى كۇي باشچىلىقىدا لى لى، ساۋ جېڭلار ئېلىپ ماڭماقچى بولدى. يەتتىنچى تارامنى پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانى قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ باشچىلىقىدا شى ئېن، مۇ چۈنلار ئېلىپ ماڭماقچى بولدى. سەككىزىنچى تارامنى پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى مالمانچى دۋە فەن رۇي باشچىلىقىدا شياڭ چۇڭ، لى گۈنلار ئېلىپ ماڭماقچى بولدى. بۇ سەككىز تارام ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ھەرقايسىسى ئۆز يوللىرىغا قاراپ تەخلەندى. بۇيرۇق چۈشكەن ھامان بىردەمۇ كېچىكمەي مېڭىشقا تەييارلاندى. بىرىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئۇلار ئەلياقۇ مەھەلدە ئاستانە شەھرىنىڭ سېپىلى يېنىغا يېغىلىپ، ئاتلىق

ۋە پىيادە لەشكەرلەر تەڭلا تەگمەكچى بولدى. سەككىز تارام لەشكەر بۇيرۇققا بىنائەن تاغدىن چۈشتى، قالغان ئاتامانلار سۇڭ جياڭ بىلەن بىللە تاغ تۈرانى قوغداشقا قالدى.

خوش، ئەمدى شى چيەنگە كېلەيلى، ئۇ ئۆگزىلەردىن ئاتلاپ، تاملاردا يۈگۈرۈشنى ئۆگەنگەن ئادەم بولغاچقا، شەھەرگە ئۇدۇل يول بىلەن كىرمەي، كېچىدە سىپىلدىن ئارتىلىپ كىردى، شەھەردىكى دەڭ ـ سارايلار بويتاق، تەنھا ئادەملەرنى قوبۇل قىلمايتتى، شۇڭا كۈندۈزلىرى كوچىدا لاغايلاپ يۈرۈپ كۈننى ئۆتكۈزسە، كېچىلىرى بېرىپ كۈنچىقىش يۈمياۋ بۇتخانىسىنىڭ ئىچىگە كىرىپ، بۇرھان شىرەسىنىڭ ئاستىدا قونۇپ يۇردى. بىرىنچى ئاينىڭ ئون ئۈچىنچى كۈنى كوچىلاردا ئۇيان ـ بۇيان قاراپ يۈرۈپ، پۇقرالارنىڭ پانۇس لەمپىلىرى ئورنىتىپ، پانۇس چىراغلار ئېسىۋاتقانلىقىنى كۆردى. دەل شۇ پەيتتە شيې جېن، شيې باۋلار ئوۋلىقلىرىنى كۆتۈرۈپ، شەھەر ئارىلاپ تاماشا كۆردى. يەنە دۇ چيەن بىلەن سۇڭ ۋەن ئىككىسى بىر ئىشرەتخانىدىن چىقىپ كەلدى، شى چيەن شۇ كۈنى ئالدى بىلەن كۆك راۋاققا باردى، ئۇ يەرنى بىر ئايلىنىپ چىقىپ بىردىنلا چاچلىرىنى پاخپايتقان، ئۇچىسىغا ئەسكى كۈرەك جۇۋا كىيىپ، ئوڭ قولىغا بىر تاياق ئالغان، ناھايىتى پاسكىنا ھالەتتە تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرگەن كۇڭ مىڭنى ئۇچراتتى. ئۇ شى چيەننى كۆرۈپ خالىيراق بىر جايغا بېرىپ گەپلىشىشكە شەرەت قىلدى. شى چيەن ئۇنىڭغا:

ـــ ئاغا، يۈزىڭىزنىڭ ئېقى ئاق، قىزىلى قىزىل تۈرغان بۇ تۈرق ـ قىياپىتىڭىز بىلەن زادىلا تىلەمچىگە ئوخشىماپسىز، ئاستانىدە يايلار كۆپ، ئەگەر ئۇلار بايقاپ قالسا، چاتاقنىڭ يوغىنى تۇغۇلىدۇ. ئاغا، ئۆزىڭىزنى سەل دالدىغا ئېلىپ يۈرۈڭ، ـــ دېدى.

دەل شۇ چاغدا، يەنە بىر قەلەندەر تامنى بويلاپ مېڭىپ كەلدى، قارىسا كۇڭ لياڭ ئىكەن، شى چيەن:

ـــ ئاغا، سىزنىڭمۇ ئاپپاق يۈزلىرىڭىز كۆرۈنۈپ قاپتۇ، بۇ ئەپتىڭىز بىلەن ئاچ ـ زار يۈرگەن ئادەملەرگە ئوخشىمايسىز، بۇنداق يۈرسىڭىز چوقۇم چاندۇرۇپ قويىسىز، ـــ دەپ تۇرۇشىغا ئارقىدىن ئىككى ئادەم كېلىپ كاپ قىلىپ تۇتۇپ:

ـــ كۆرۈڭلار، بۇلارنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشىنى! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇلار غاچچىدە بۇرۇلۇپ كەينىگە قاردى، قارىسا، ياڭ شيۇڭ بىلەن ليۇ تاڭلار ئىكەن.

ـــ ئەجەبمۇ قورقۇتۇۋەتتىڭلار مېنى! ـــ دېدى شى چيەن.

ـــ ھەممىڭلار ئارقىمدىن مېڭىڭلار، ـــ دېدى ياڭ شيۇڭ ۋە ھەممەيلەننى خالىي بىر جايغا باشلاپ بارغاندىن كېيىن خاپا بولۇپ:

ـــ سىلەر ئۇچىڭلار تازا قاملاشمىغان نېمىلەركەنسىلەر، شۇنداقمۇ بەخىرامان پاراڭلىشىپ تۇرغان بارمۇ؟ ھېلىغۇ ئىككىمىزگە يولۇقۇپ قالدىڭلار، ئەگەردە كۆزى چاقىان پايلاقچىلاردىن بىرەرى كۆرۈپ قالسا، ئاغىمىز ئورۇنلاشتۇرغان چوڭ ئىشقا دەخلى يەتمەمدۇ؟ بىز ئىككىمىز ھەممىنى كۆزىتىپ توغرىلاپ قويدۇق، سىلەر ئەمدى كوچىغا چىقىپ قاتراپ يۈرمەسىڭلارمۇ بولىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار كوچىدا پانۇس سېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى كۇڭ مىڭ، ـــ لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭلار شەھەر سىرتىدىكى بۇتخانىدا ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، ھەممىمىز ئۆز ئىشىمىزنى ئادا قىلىشقا تەييارلىنايلى، ـــ دېدى.

بۇ بەشەيلەن گەپنى بىر قىلىپ، بۇتخانىنىڭ ئالدىغا چىقىشىغا بۇتخانىدىن بىر موللا چىقىپ قالدى، ئۇلار باشلىرىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، بۇلۇت ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شېڭ ئىكەن، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بالا دەرۋىشچە ياسىنىۋالغان لىڭ جېن كېلىۋېتىپتۇ. يەتتەيلەن باشلىرىنى مەنىلىك لىڭشىتىپ قويۇشۇپ، ئۆز يوللىرىغا راۋان بولدى.

پانۇس بايرىمى يېقىنلىشىپ قالغانلىقتىن، لىياڭ مىرزىبەگ ئالدى بىلەن ئۇزۇن قىلىچ ۋېن دانى قاراقچىلاردىن قوغدىنىش ئۈچۈن، لەشكەرلەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، ئۇچار يولۇاس جىلغىسىغا بېرىپ ئورۇنلىشىشقا بۇيرۇدى، بىرىنچى ئاينىڭ ئون توققىنچى كۈنى پەلەكشاھ لى چېڭنى تولۇق قورالىلانغان بەش يۈز ئاتلىق چېرىكنى باشلاپ، شەھەرنى ئايلىنىپ كۆزەت قىلىشقا بۇيرۇدى. ئەتىسى دەل بىرىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنى ئارزۇلۇق پانۇس بايرىمى يېتىپ كەلدى، بۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق بولدى، گۈگۈم چۈشۈش بىلەن ئاي كۆتۈرۈلدى، شەھەرنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەممە كوچا ۋە بازار ـ گۈزەرلىرىگە گۈللۈك پانۇسلار يېقىلىپ، دوقمۇش ـ دوقمۇشلاردا ئويۇنچىلار ئويۇن قويۇشقا باشلىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ غەزەل دەلىل:

مىسلىسىز كۆركەم گۈزەل ئاستانىدە بايرام كۈنى،
ئاڭلىنار گۈلزار ئارا كۆكنى يېرىپ بۇلبۇل ئۈنى.
شام چىراغ ياندى دەرەختە، كېچىنى كۈندۈز قىلىپ،
دىلرەبالار سارىيى بولغان بىنا شۇ كۈن تۇنى.
يورۇتار سوغ تۇننى كۈندۈزدەك يورۇق شامۇچىراغ،
ئەل خۇشال بەزمە قىلار، زەپمۇ كۆڭۈللۈك سورۇنى.
مىڭ تۇمەن سۈمۈرغ پەلەكتە ئۇچىدۇ پەرۋاز قىلىپ،
تاشپاقا يۆلەر جاھاننى، ئىشلىتىپ جۇپ دولىنى.
ياسىنىپ قىز ۋە جۈۋان قىزىل روجەكتىن مارىشار،
كېزىدۇ ئاتلىق يىگىتلەر سەيلە ئەيلەپ كوچىنى.
تىترىتىدۇ كۆكنى نەي ـ بالىمان ساداسىن دەممۇدەم،
ئاي تۆكەر ئاشىق ۋە مەشۇق يۈزلىرىگە شولىنى.
تىرىگەن باش كۆك راۋاق ئاپپاق بۇلۇتلار كۆكسىگە،
ئاچىدۇ كېلىپ كۆڭۈل، بۇنداً ئوماقلار تۇركۈمى.
زەپ نەپىس، كۆركەم ـ گۈزەل، دۈپدۈگىلەك پانۇس چىراغ،
بىر كۆرۈپ پەرىشتە دەيسەن بەگ ـ غوجاملار ھۆسنىنى.

ئۇزۇلمەس تاماشىغا كەلگەن ئېسىللار ئاخىرى،
قاپلىدى شۇ دەم راۋاقنى، ئىس ـ تۈمانلار بورىنى !

ئۇ كۈنى زىندانبېگى سەي فۇ ئۆزىنىڭ ئۆكسىسى سەي چىڭگە:
ـــ مەن ئۆيگە بېرىپلا قايتىپ كېلىمەن، ـــ دەپ زىندانغا قاراپ تۇرۇشنى تاپىلىدى.
ئۇ ئىشىكىگە كېلىپ، ئەمدىلا بوسۇغىدىن ئاتلىشىغا، تاپانداپلا ئىككى ئادەم ئۆيگە كىرىپ كەلدى: ئالدىدا كىرگىنى سىياھبەگلىرچە، كېيىن كىرگىنى مۇلازىملارچە ياسىنىۋالغاندى. سەي فۇ چىراغ يورۇقىدا سىنچىلاپ قارىسا، ئالدىدىكىسى كىچىك قۇيۇن چەي جىن، كېيىنكىسى زىل كانايي لې خې ئىكەن. زىندانبېگى چەي جىننى تونۇغانلىقى ئۈچۈن، ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى ۋە داستىخان سېلىپ مېھمان قىلدى.
ـــ ئىچىملىك قۇيمىسىلمۇ بولىدۇ، پېقىر بىر جىددىي ئىش بىلەن ھاجەتمەن بولۇپ ئالدىلىرىغا كەلگەنىدىم: لۇ تۆرەم بىلەن شى شيۇغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويۇشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن، ئۆزلىرىدىن كۆپ خۇش بولاي. پېقىر بۇگۈن پانۇس بايرىمى كېچىسىدىكى قىزىق تاماشىدىن پايدىلىنىپ، زىندانغا كىرىپ بۇ ئىككىيلەننى بىر يوقلاپ چىقاي دېگەنىدىم، مالال كۆرمەي، ياق دېمەي پېقىرنى زىندانغا ئەكىرىپ قويسىلىكەن، ـــ دېدى چەي جىن.
سەي فۇ ئۆزى يايى بولغانلىقتىن، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىگە ئاللىقاچان يېتىپ بولدى. ئۇلارنىڭ رايىغا باقماي دېسە، شەھەر قولدىن كېتىپ قالغاندىن كېيىن ئۆزۈمگە ياخشى بولماسمىكىن، ئۇنى ئاز دەپ پۈتۈن ئۆيي ئىچىمدىكى بالىچا ـ قىلىرمىنىڭمۇ جېنىغا زامىن بولۇپ قالارمەنمىكىن دەپ قورقتى ـ دە، جېننىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قويۇپ، كونا كىيىملەرنى ئېلىپ چىقتى ۋە ئىككىيلەننىمۇ يايىلارچە ياساپ، بوغمىچىلىرىنى ئالماشتۇرغاندىن كېيىن ئۇدۇل زىندانغا باشلاپ كىردى.

خۇپتەن ۋاقتى ئۆپچۆرىسىدە، ۋاڭ پەتەك يولۇاس، غۇنچە بوي، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، جاڭ چىن، سۇن چوكانلار ئوچ جۇپ سەھرالىق ئەر - خوتۇن سياقىدا ياسانغان پېتى ئادەملەر توپىغا قوشۇلۇپلا، كۇنچىقىش قوۋۇقتىن كىرىپ كەتتى. گۇڭسۇن شېڭ لىڭ جېنىغا سېۋەتنى كۆتۇرتۇپ، چېڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىنىڭ پېشايۋىنى ئاستىغا بېرىپ ئولتۇردى. بۇ بۇتخانا ئايماق يامۇلىنىڭ يېنىدىلا ئىدى. زۇ يۇەن، زۇ رۇنلار پانۇسلىرىنى كۆتۇرۇشۇپ، شەھەردە لاغايلاپ يۈرۇشتى. دۇ چيەن، سۇڭ ۋەن ئىككىسى بىردىنلا غالتەكنى ئىتتىرىپ، ئۇدۇل لياڭ مىرزىبەگنىڭ مەھكىمىسى ئالدىغا كېلىپ، مىغلداپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىغا كىرىۋالدى. لياڭ مىرزىبەگنىڭ مەھكىمىسى كۇنچىقىش قوۋۇقنىڭ ئىچىدىكى چوڭ كوچىدا ئىدى. لىۇ تاڭ، ياڭ شىۇڭلار قولىغا كالتەك ئېلىپ، قوينىغا قورال تىقىپ، ئايماق كۆۋرۇكىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرۇشتى. يەن چىڭ جاڭ شۇننى باشلاپ، سۇڭگۇچ ئارقىلىق شەھەرگە كىرىپ خالىي بىر ئورۇندا يوشۇرۇنۇپ ياتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

كۆپ ئۆتمەيلا ئەلياتقۇ تاكتىكى ئۇرۇلدى. شى چيەن ئىچىگە گۇڭگۇرت ۋە ئوت قويۇشقا كېرەكلىك دورىلار سېلىنغان سېۋەتنى كۆتۇرۇپ، سېۋەتكە بىرنەچچە ئويۇنچۇق غازنى قىستۇردى - دە، كۆك راۋاقنىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى، ئۇ يەردىن راۋاققا چىقتى. بۆلمەرنىڭ بەزىلىرىدە نەي - سۇنايلار، بەزىلىرىدە نەي - بالىمان ۋە ناغرا - دۇمباقلار چېلىنىۋېتىپتۇ، بەزىلىرىدە ئويۇنچىلار تورۇسنى يېرىۋەتكۇدەك قىيقاس - سۇرەن بىلەن ئويۇنغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، بەگزادە - خانزادىلەر شاۋقۇن - سۇرەن سېلىپ، راۋاقتا پانۇس تاماشىسى كۆرۇۋېتىپتۇ. شى چيەن راۋاققا چىقىپ، غاز ئويۇنچۇق ساتقۇچى سۇپىتىدە ھەممە بۆلمەرگە كىرىپ قاراپ باقتى. ئۇ شيې جېن، شيې باۋلارنىڭمۇ تۆمۇر چارمىخلارغا توشقانلارنى ئىلىۋېلىپ، بۆلمەلەر ئالدىدا يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ:

— ۋاقىت توشۇپ كەتتى، سىرتتا نېمىشقا شەپە يوق؟ — دەپ سورىدى.

— بايا ئىككىمىز راۋاق ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئاتلىق پايلاقچىلارنىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق، ئېھتىمال لەشكەرلەر يېتىپ كەلگەن ئوخشايدۇ. سېنىڭ بۇنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، بېرىپ ئىشىڭنى قىلىۋەر، — دېدى شيې جېن.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا راۋاق ئالدىدىكى خالايىق:

— لياڭشەنلىكلەرنىڭ لەشكەرلىرى كۈنىپېتىش قوۋۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتىمىش ! — دەپ ۋارقىڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈردى.

شيې جېن شى چيەنگە:

— تېز بارغىن، مەن سېنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدا كۈتۈۋالىمەن، — دەپ تاپىلاپ قويۇپ، ئۆزى مىرزىبەگ مەھكىمىسى ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى. قارىسا يېڭىلگەن قالدۇق چېرىكلەر:

— ئۇزۇن قىلىچ ۋېن دا قوشىغا لياڭشەن لەشكەرلىرى تېگىپتۇ! لياڭشەن قاراقچىلىرى لەشكەرلىرىنى باشلاپ سېپىل تۇۋىگە كېلىپ قالدى ! — دەپ ۋارقىراشقان هالدا دۈپۈرلەپ شەھەرگە قېچىپ كىرىۋېتىپتۇ. شەھەرنى چارلاپ سېپىل تۆپىسىدە كۆزەت قىلىپ يۈرگەن لى چېڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە چېرىكلىرىنى ئېدىتلاپ شەھەر قوۋۇقىنى چىڭ تاقاپ، ئايماقنى قوغداشنى تاپشۇردى.

ۋاڭ ئامبال يۇزدىن ئارتۇق كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ، كىشەن ـ تاقاق كۆتۈرگۈزگەن هالدا شەھەرنى تىنچىتىپ يۈرەتتى. ئۇمۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئالمان ـ تالمان مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ئەمدى لياڭ مىرزىبەگكە كېلەيلى. شىركەيپ بولغان لياڭ مىرزىبەگ يامۇل ئالدىدا كەيپ سۈرۈپ ئولتۇراتتى، خەۋەرچىلەرنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ، دەسلەپتە ئانچە تەمتىرەپ

كەتمىدى. لېكىن، ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئاتلىق پايلاقچىلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ، خەۋەر ئېيتقىلى تۇرۇۋىدى، قورقۇپ يۇرىكى يېرىلغۇدەك بولدى ۋە دەرھال ئېتىنى تەييارلاپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭ گېپىنى ئۇزۇلمەي تۇرۇپ، كۆك راۋاقتىن پەلەكتە تاقاشقۇدەك غايەت زور ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلدى. بۇنى كۆرگەن لياڭ مىرزىبەگ دەرھال ئېتىغا مىنىپ، ئۇنى كۆرۈپ كېلىشكە تەمشىلىپ تۇرۇشقا، تەمبەل ئىككى پالۋان ئىككى غالتەكنى ئىتتىرىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۆتەر يولىغا توختىتىپ قويدى، ئاندىن ئېسىقلىق تۇرغان پانۇستىن بىرنى ئالدى ـ دە، غالتەككە ئوت تۇتاشتۇرۇۋىدى، شۇ ھامان ئوت كۆتۈرۈلدى. لياڭ مىرزىبەگ كۇنچىقىش قوۋۇقتىن چىقىپ كېتەي دەپ مېڭىشقا يەنە ئىككى تەمبەل پالۋان:

ـــ لى يىڭ، شى جىنلار بۇ يەردە ھازىر، ـــ دەپ ۋارقىراپ، كۆتمەك قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىلىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن قوۋۇق باقتى بەگ قورقۇپ بەدەر قاچتى، ياندا تۇرغان يايلارنىڭ ئون نەچچىسى يارىلاندى، ئاڭغىچە دۇ چيەن، سۇڭ ۋەنلەر پەيدا بولۇپ، تۆتەيلەن بىرلىكتە كۇنچىقىش قوۋۇقىنى ئىگىلىۋالدى. لياڭ مىرزىبەگ ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، ئادەملىرىنى ئەگەشتۈردى ـ دە، تۆۋەن قوۋۇقتا قاراپ چاپتى. تۆۋەن قوۋۇقتىكىلەر:

ـــ يوغان قورساق بىر شەيخ گۈرزىسىنى ئوينىتىپ كېلىۋاتىدۇ؛ بىر يولۋاس تەلەت دەرۋىش قوش شەمشىرىنى پىرقىرىتىپ، شەھەرگە باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى.

لياڭ مىرزىبەگ ئېتىنىڭ بېشىنى ئىتتىك بۇراپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى، بۇ يەردە شيپ جېن، شيپ باۋلار قوللىرىغا قۇيۇچ چاڭگاھلىرىنى ئېلىپ، ئۇ يەردىكىلەرنى سۈر ـ توقاي قىلىپ يۈرەتتى. ئۇ ئالدىغا بارالماي دەرھال ئايماق يامۇلىغا قايتماقچى بولدى. بۇ چاغدا دەل ۋاڭ ئامبال كېلىپ

قالدى، ليۇ تاڭ بىلەن ياڭ شيۇڭنىڭ ئالا كالتەكلىرى تەڭلا كېلىپ، ئۇنىڭ كاللىسىغا تەگدى. ئۇنىڭ مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ، كۆزلىرى چاچراپ، كوچىدا ئۆلدى. پايلاقچى، گۇندىپايلار جانلىرىنى ئېلىپ بەدەر قاچتى. لياڭ مىرزىبەگ ئالمان ـ تالمان ئېتىنى قايرىپ، كۇنپېتىش قوۋۇققا قاراپ چاپتى، شۇئاندا چېڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسى تەرەپتىن توپ ئوقلىرى گۈمبۇرلەپ ئېتىلىپ، يەر ـ جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. زۇ يۇەن، زۇ رۇنلار قوللىرىغا قوموش بادرىنى ئېلىپ، ئۆيلەرنىڭ پېشايۋانلىرىغا ھە دەپ ئوت قويۇشقا باشلىدى. تۆۋەن ئىشرەتخانىنىڭ ئالدىدىن ۋاڭ پەتەك يولۋاس، غۇنچە بويلار باستۇرۇپ كەلدى. سۇن شىن، گۇ يەڭگىلەر قويۇنلىرىغا تىقۋالغان خەنجەرلىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۇلارغا بولۇشتى. مىس بۇرھان بۇتخانىسى ئالدىدا تۇرغان جاڭ چىڭ، سۇن چوكانلار لەھەڭ پانۇسنىڭ ئۇستىگە يامىشىپ چىقىپ ئوت قويۇۋەتتى. شۇ مەھەل ئاستانە شەھىرىدىكى جەمى ئاھالە كىرىدىغان تۆشۈك تاپالماي، تەرەپ ـ تۇشقا قېچىشتى، داد ـ پەرياد ئەيلەپ، يىغا ـ زارغا چۇشتى، تۆت ياقتىكى ئون نەچچە يەرگە يىقىلغان ئوت پەلەكنى قاپلاپ، جەمى يەرنى ئىس ـ تۇتەك بېسىپ، ھېچنېمىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايدىغان بولۇپ قالدى.

ئەمدى لياڭ مىرزىبەگكە كەلسەك، ئۇ كۇنپېتىش قوۋۇققا چېپىپ كېلىپ، لى چېڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە تۆۋەن قوۋۇقتىكى سېپىلنىڭ ئۇستىگە چىقىپ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇپ، ناغرا راۋقى ئۇستىدىن پەسكە قارىدى. سېپىل ئاستىدا سانجاق ـ سانجاق لەشكەرلەر تۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ تۇغلىرىغا «باش سەردار خۇ يەنجو» دېگەن خەتلەر يېزىلغان. ئۇلار لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان ئوت يورۇقىدا، روھلىنىپ ـ تېتىكلىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ جەسۇرلۇقىنى نامايان قىلماقتا ئىدى. سول ياقتىن خەن تاۋ، ئوڭ ياقتىن پېڭ چى، ئارقىدىن خۇاڭ شىنلار لەشكەرلىرىنى ئالدىرىتىپ، غاز قانىتىدەك كېرىلىپ

ئېتىلغىنىچە قوۋۇق ئالدىغا كېلىپ قالدى. لياڭ مىرزىبەگ شەھەردىن چىقىپ كېتەلمەي، لى چېڭ بىلەن يۇقىرى قوۋۇقنىڭ يېنىدىكى سېپىل ئاستىغا مۆكۈۋېلىپ لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان ئوتنىڭ يورۇقىدا سان ـ ساناقسىز لەشكەرلەرنى كۆرۈپ تۇردى، شۇنداق قارىسا قاپلانباش لىن چۈڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ نەيزىسىنى ئوينىتىپ كېلىۋاتاتتى. سول ياقتا ما لىن، ئوڭ ياقتا دېڭ فېي، ئارقىدا خۇا رۇڭلار ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ ئۇچقاندەك باستۇرۇپ كەلدى. ئۇ يەنە بۇرۇلۇپ، كۈنچىقىش قوۋۇق تەرەپكە قارىدى، ئۇ تەرەپتە يېلىنجاپ كۆيگەن ئوتقاشلار ئارىسىدا تۇرغان توسقۇنسىز مۇ خۇڭنى كۆردى. سول ياقتا دۇ شىڭ، ئوڭ ياقتا جېڭ تيەنشۇ قاتارلىق ئۇچ ئەزىمەت پىيادە لەشكەرلەرگە باشلامچى بولۇپ، قوللىرىغا قىلىچ تۇتقان پېتى مىڭدىن ئوشۇق ئادەمنى باشلاپ، ئۇچقاندەك باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى.

لياڭ مىرزىبەگ ئۇدۇل تۆۋەن قوۋۇقىغا قاراپ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي چاپتى. ئۇ ئاسما كۆۋرۈكتىكى ئوتقاشلار ئارىسىدا تۇرغان قارا قۇيۇن لى كۈينى كۆردى، سول ياقتا لى لى، ئوڭ ياقتا ساۋ جېڭلار تۇراتتى. لى كۈي كىيىملىرىنى سېلىپ قىپيالىڭاچ بولۇۋېلىپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان ھالدا قولىدىكى قوش ئايپالتىسىنى ئوينىتىپ، خەندەك بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. لى لى بىلەن ساۋ جېڭ تەڭلا ھازىر بولدى. لى چېڭ ئالدىدا ئوقتەك ئېتىلىپ شەھەردىن چىقىۋالدى ـ دە، لياڭ مىرزىبەگنى قوغداپ بەدەر قاچتى. شۇ ئاندا سول تەرەپتىن قىر ـ چاپ سادالىرى ياڭراپ كەتتى، ئوتقاشلار يورۇقىدا سان ـ ساناقسىز لەشكەر كۆرۈندى. ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ چىلان تورۇق ئاتقا مىنىپ، قىلىچىنى يىلاندەك ئوينىتىپ، توپتوغرا كېلىپ لياڭ مىرزىبەگكە تاشلاندى. لى چېڭ قوش قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. لېكىن، ئۇنىڭ جەڭ قىلىشقا كۆڭلى بارماي، ئېتىنى بۇراپ قاچتى. سول ياقتىكى شۈەن زەن، ئوڭ ياقتىكى خاۋ سۈبىنلار ئىككى تەرەپتىن

ئۇنىڭغا تاشلاندى. ئارقىدىكى سۇن لى لەشكەرلىرىنى ھەيدەپ، ھەيۋە بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. دەل شۇ پەيتتە، ئارقىدىكى كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ يېتىپ كەلدى ـ دە، ئوقياسىنى تارتىپ ئوق ئۇزۇپ، لى چېڭنىڭ ئورۇنباسارىنى ئاتتىن مولاق ئاتقۇزدى، لى چېڭ بۇنى كۆرۈپ ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇردى، ئوق يەتكۈدەك يەرگە بارا ـ بارمايلا، ئوڭ ياقتىن ناغرا ـ دۇمباق سادالىرى كۆتۈرۈلدى، ئوت يالقۇنى چاقنىدى. قارىسا تېرىككەك چىن مىڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ، كالتىكىنى ئويناتقان پېتى يەن شۇن، ئوۋ پېيڭ ۋە ياڭ جىلارنى باشلاپ چاپ ـ چاپقا ئۆتۈپتۇ. لى چېڭ ئۇرۇشقاچ چېكىنىپ ماڭدى، چېرىكلىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى ھالاك بولدى. ئۆزى لىياڭ مىرزىبەگنى قوغداپ، ئوتتۇرىدىن بۆسۈپ چىقىپ قاچتى.

ئەمدى گەپنى ئىككى تەرەپتىن ئاڭلاڭ، شەھەردە بولۇۋاتقان ئىشلارغا كەلسەك، دۇ چىەن، سۇڭ ۋەنلەر لىياڭ مىرزىبەگنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىكى ياش ـ قېرى، ياخشى ـ يامان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىدى. لىيۇ تاڭ، ياڭ شيۇڭلار ۋاڭ ئامبالىنىڭ ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىك جىمى تاۋابئاتلىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭلار سوراق مەھكىمىسىنىڭ ئارقا تېمىدىن ئارتىلىپ ھويلىغا چۈشتى، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار سوراق مەھكىمىسى ئالدىدا تۇرۇپ ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈۋاتقان ئادەملەرنى بەند قىلىپ تۇردى. زىندانىدىكى چەي جىن، لې خېلار ئوت يېقىلغان بەلگىنى كۆرگەندىن كېيىن سەي فۇ بىلەن سەي چىڭگە:

ـــ سىلەر ئاكا ـ ئۇكا ئىككىڭلار ئاۋۇنى كۆردۈڭلارمۇ؟ قاچانغىچە ساقلاپ ياتىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سەي چىڭ ئىشىكنىڭ يېنىغا بېرىپ قارىۋىدى، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار زىنداننىڭ ئىشىكىنى چېقىپ كىرىپ:

ـــ لياڭشەن پالۋانلىرى پۈتۈنلەي بۇ يەردە ھازىرمىز. لۇ تۆرەم بىلەن شى شيۇ ئاكىمىزنى ياخشىلىقچە ئاچقىپ بېرىڭلار! ـــ

دەپ ۋارقىرىدى.

سەي چىڭ ئالاقزەدە بولۇپ بۇ ئەھۋالىنى سەي فۇغا خەۋەر قىلىپ تۇرۇشىغا، كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭلار زىندانىنىڭ ئۆگزىسىدىن سەكرەپ پەسكە چۈشتى ـ دە، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەننىڭ ئۇنىغان ـ ئۇنمىغانلىقىغا قارىماي، يانلىرىدىن غاچچىدە خەنجىرىنى چىقىرىپ، تاقاقلارنى چېقىپ تاشلاپ، لۇ جۇنيى بىلەن شى شيۇنى قويۇپ بەردى ۋە سەي فۇ، سەي چىڭگە قاراپ:

ـــ سىلەر دەرھال بىز بىللەن بىللە بېرىپ، ئۆيۈڭلاردىكى بالىچاقىلىرىڭلارنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار، ـــ دېدى ۋە ئۇلار بىلەن بىرلىكتە زىندانىدىن چىقتى. زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار ئۇلارغا قوشۇلدى. سەي فۇ، سەي چىڭلەر چەي جىن قاتارلىقلار بىللەن بىللە ئۆيگە كېلىپ، ئۆيىدىكى بالىچاقىلىرىنى ساقلاپ قالدى.

لۇ جۇنيى شى شيۇ، كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن قاتارلىق بەش يارەننى باشلاپ لى گۇ بىلەن جيا ئاغىچىنى تۇتقىلى ئۇدۇل ئۆيگە قاراپ ماڭدى. لى گۇ لياڭشەن باتۇرلىرىنىڭ لەشكەر تارتىپ شەھەرگە كىرگەنلىكىنى ئاڭلىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تۆت ئەتراپىنىڭ ھەممىسىدە ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۆيدە قاپىقى تارتىپ ئولتۇرالماي، جيا ئاغىچا بىلەن گەپنى بىر قىلدى، بىر بولاق ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتنى يىغىشتۇرۇپ، ئەمدى ئىشكىتىن چىقاي دەپ تۇراتتى، بىردىنلا ئالدىنقى قاتاردىكى ئىشكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆرۈلۈپ چۈشتى ۋە بىرتالاي ئادەم باستۇرۇپ كىردى. لى گۇ بىلەن جيا ئاغىچا ئالاقزەدە بولۇپ ئارقىغا بۇرۇلدى ـ دە، ئىچكىرىگە كىرىپ ئارقا ئىشكىنى ئاچتى ۋە تام ياقلاپ مېڭىپ، غول① ياقىسىغا بېرىپ جاي ئىزدىدى. شۇ ئەسنادا قىرغاقتا تۇرغان جاڭ شۇن بىردىنلا ۋارقىراپ:

ـــ ھەي قانجۇق، نەگە بارىسەن؟ ـــ دېدى.

① غول ـــ ئۆستەڭ، دەريا، ئېقىن دېگەن مەنىلەردە.

لى گۇ هودۇقۇپ، قېيىققا سەكرىدى ۋە قېيىقنىڭ قازىنىقىغا كىرىۋالماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، يەنە بىر ئادەم قولىنى شارت قىلىپ ئۇزىتىپ، ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇۋالدى ۋە:

ــ لى گۇ، مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى گۇ بۇنىڭ يەن چېڭنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، هودۇقۇپ كەتتى ۋە:

ــ ئاكا، ئىككىمىزنىڭ هېچقانداق ئۆچ ـ ئاداۋىتى يوققۇ، مېنى قىرغاققا ئېلىپ چىقماڭ! ــ دەپ يېلىندى.

قىرغاقتا تۇرغان جاڭ شۇن هېلىقى خوتۇننى ئاللىقاچان قولتۇقىغا قىسىۋېلىپ، قېيىقنىڭ يېنىغا سۆرەپ كەلگەنىدى. يەن چىڭ لى گۇنى تۇتۇپ كەلگەندىن كېيىن هەممىسى كۇنچىقىش قوۋۇقىغا قاراپ ماڭدى.

ئەمدى لۇ جۇنيىگە كەلسەك، ئۇ ئۆيىگە پايپاسلاپ كېلىپ قارىسا لى گۇ بىلەن خوتۇنى يوق تۇراتتى، ئۇ يېنىدىكىلەرگە ئۆيىدە بار ئالتۇن ـ كۇموش، مال ـ مۇلۇكلىرىنىڭ هەممىسىنى ئاچقىپ هارۋىغا بېسىپ، لياڭشەنگە ئېلىپ مېڭىشنى تاپىلىدى. چەي جىن قاتارلىقلار سەي چىڭ بىلەن سەي فۇنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى مال ـ مۇلۇك ۋە بالىچاقىلىرىنى تاغ تۇراغا يولغا سالدى.

ــ بېگىم، ــ دەپ سۆز ئاچتى سەي فۇ، ــ شەهەردىكى پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يەتمىگەي.

چەي جىن ئاڭلاپ دەرهال مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى ئىزدىدى، بىراق چەي جىن ۋۇ يۇڭنى تېپىپ، شەهەردىكى مۆمىن پۇقرالارنى ئۆلتۈرمەڭلار، دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ بولغۇچە، شەهەردىكى خالايىقنىڭ يىرىمى دېگۈدەك زەخمدار بولۇپ بولغانىدى.

نەزم

قاپلاپ شەهەرنى قارا ئىس ـ تۇمان،
راۋاقلار كۆيۈپ ياسىدى گۇلخان.

سۇندى چىرايلىق، رەڭدار كاھىشلار،
كۆلگە ئايلاندى ياقۇتۇ مارجان.
كىممۇ پەرق ئەتسۇن ئادەم ۋە بۇتنى،
ھەق ۋە ناھەققە كىم نەزەر سالغان؟
ئاشۇ قاراڭغۇ ـ مۇدھىش كېچىدە،
تەشۋىش ئىلكىدە تىترەيدۇ ھەر جان.
چېچى ئاقارغان مەسۇم چاللارنىڭ،
ساقاللىرىنى كۆيدۈردى گۈلخان.
سېكىلەك قويغان گۆدەك بالىلار،
قىلىندى ھالاك، چەيلەندى شۇئان.
رەستىدە يۈرگەن يېدى تىغ ـ قىلىچ،
بەزمىچىلەرمۇ قالمىدى ئامان.
نى ـ نى مەنسەپدار، گۈلدەك قىز ـ يىگىت،
قالدى جېنىدىن ئايرىلىپ ھامان.
گۈلگۈن مەنزىرە، ئېسىلزادىلەر،
بىر پەستە ئۇچتى كۆزدىن بوپ ۋەيران.
ئىسىت ! شۇ قەدىمىي كۈي ـ ئۇسسۇل جايى،
ئايلاندى چۆلگە، دىلنى قىلىپ قان !

تاڭ يورۇپ، كۈن تېرەك بويى ئۆرلىگەن بىر چاغدا، ۋۇ يۇڭ، چەي جىنلەر جاڭ ـ دۇمباق چالدۇرۇپ، شەھەردىكى لەشكەرلىرىنى يىغدى. ئاتامانلار لۇ تۆرە بىلەن شى شيۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، بىرلىكتە مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىر ـ بىرلىرى بىلەن كۆرۈشتى ۋە زىندانبېگى سەي فۇ، سەي چىڭلەرنىڭ ياردىمى بىلەن قۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىشتى. يەن چىڭ، جاڭ شۇنلەر لى گۇ بىلەن جىيا ئاغىچىنى ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ كەلدى، لۇ جۇنيى كۆرۈپ، يەن چىڭگە ئۇلارنى ئوبدان ساقلاپ تۇرۇشنى ۋە كېيىن قانداق بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى پەرماننى كۆتۈپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى،

بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى لى چېكىغا كېلەيلى. ئۇ لياڭ مەرزىبەگنى قوغداپ شەھەردىن قېچىپ چىققاندىن كېيىن يەنە يېكىلىپ ۋەتۋەرىكى چىققان چېرىكلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېلىۋاتقان ۋېن داغا يولۇقۇپ قالدى ـ دە، چېرىكلىرىنى بىر قىلىپ، تۆۋەن ياققا يول ئالدى، يول ئۈستىدە ئالدىنقى قوشۇندىن قېيقاس ـ سۇرەن ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. قارىسا، مالمانچى دۋە فەن رۇي ئىكەن، ئۇ سول يېقىغا شياڭ چۇڭنى، ئوڭ يېقىغا لى گۇننى ئالغان بولۇپ، بۇ ئۇچ پىيادە لەشكەرلەر پالۋانى قىلىچ ـ نەيزىلىرىنى ئويناتقان پېتى ئۇدۇل باستۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ، ئارقىدىن يەنە قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ مىڭدەك پىيادە لەشكەرنى باشلاپ كېلىپ، ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇپ تۇرۇپتۇ. ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! بۇ خۇددى ئوغرىدىن قېچىپ قاراقچىغا، خۇپتەندىن قېچىپ تاراۋنغا تۇتۇلغاندەك ئىش بولدى. لياڭ مەرزىبەگ ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولىدىغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش يەتتىنچى باب

سۇئ جياڭنىڭ ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىغانلىقى گۇدەن شېڭنىڭ سۇ ـ ئوت پىرلىرىنى ئەل قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، لياڭ مىرزىبەگ، لى چېڭ، ۋېن دالار تىرىپىرەن بولۇپ كەتكەن قالدى ـ قاتتى چېرىكلىرىنى ئېلىپ، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ قاچتى. كېتىۋاتقاندا يەنە ئىككى توپ بۆكتۇرمە لەشكەرلەر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قېلىپ، قىر ـ چاپقا قالدى. لى چېڭ ئالدى تەرەپتىن، ۋېن دا ئارقا تەرەپتىن لياڭ مىرزىبەگنى قوغداپ، قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلدى، قاتمۇقات مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، چوڭ خەتەردىن قۇتۇلۇشتى، دۇبۇلغىلىرى قىڭغىر ـ سىڭغىر، ساۋۇتلىرى ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ، چېرىكلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇچىلىسى جېنى ئامان قالغانلىقىغا خۇش بولۇشۇپ، كۈنىپىتىش تەرەپكە بېشىنى ئېلىپ قېچىشتى. فەن رۇي شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىغان بولسىمۇ يېتىشەلمىدى. ئۇلار بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇپ تۇرۇش ئۇچۇن، لېي خېڭ، شى ئېن، مۇ چۇنلار بىلەن بىللە يۇقىرى ئاستانىگە قايتىپ كەتتى.

ئەمدى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭغا كەلسەك، ئۇ شەھەر ئىچىدە بۇيرۇق ـ پەرمانلار چۈشۈردى، بىر تەرەپتىن ئەل ئەمىن ئېلانى چىقارسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئوت ئۆچۈرۈشكە ئەمر بەردى. لياڭ مىرزىبەگ، لى چېڭ، ۋېن دا، ۋاڭ ئامبالىلارنىڭ ئۆيىدىكى چوڭ ـ كىچىك ئۇرۇق ـ پۇشتىلىرىنىڭ ئۆلگىنى ئۆلۈپ، قاچىدىغىنى قېچىپ كەتكەنلىكى ئۈچۇن سۈرۈشتە قىلىنمىدى. دامىڭ دىيارىنىڭ

خەزىنىسىدىكى ئالتۇن ـ كۈموش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت، تاۋار ـ دۇردۇنلارنىڭ ھەممىسى ھارۋىلارغا بېسىلدى؛ ئاشلىق ئامبارلىرىدىكى ئۇن، گۈرۈچلەر شەھەردىكى يېتىم ـ يېسىر، پېقىر ـ پۇقرالارغا تارقىتىپ بېرىلدى، قالغانلىرى ھارۋىلارغا بېسىلىپ، لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ كېتىلدى. ھەرقايسى ئاتامان ـ لەشكەرلەرگىمۇ قايتىشقا بۇيرۇق بېرىلدى. لى گۇ بىلەن ئاغىچا خېنىم كۆشۈك ھارۋىغا سېلىنىدى، لەشكەرلەر ئۈچ توپ بولۇپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ راۋان بولدى. دەرھەقىقەت: «چېلىنىپ دۇمباق ۋە جاڭ، ئۇزەڭگىلەر جاڭ ـ جۇڭ قىلىپ، قايتىتى لەشكەرلەر بۇ چاغ، زەپەر كۈيىنى ياڭرىتىپ».

دەي زۇڭ سۇڭ دانىشقا خەۋەر يەتكۈزۈشكە ماڭغۇزۇلدى. سۇڭ جياڭ ھەممە سەركەردىلەرنى يىغىپ، تاغدىن چۈشۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ھەممەيلەن سادىق مەردلەر سارىيىغا جەم بولۇشتى. سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيىنى كۆرۈپ، بېشىنى ئېگىپ تەزىم قىلدى، لۇ جۇنيى ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئىلىك ئالدى.

ـــ ھەممىمىز ئادالەت يولىدا جەم بولماق نىيىتىدە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ تۆرەمنى تاغ تۇرايىمىزغا تەكلىپ قىلۇىدۇق، كۈتمىگەندە بۇ دىشۇارچىلىققا دۇچ كېلىپ، سىلىدىن ئايرىلىپ قېلىشقا تاس قالدۇق، يۇرتىمىز خۇددى پىچاقتا تىلغاندەك بولۇپ كەتتى. تەڭرى پاناھىدا ساقلاپ، بۇگۈن يەنە قايتا كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولدۇق، ئەمدى كۆڭلىمىز تىندى.

ـــ ئەۋۋەلىسى ئاغىمىزنىڭ زوربىدىن، ئۇنىڭدىن قالسا ئاتامانلارنىڭ ھىممىتى ۋە بىر نىيەتتە ئەجىر كۆرسەتكەنلىكىدىن پېقىرنىڭ بۇ ئەرزىمەس جېنى ئامان قالدى. يۇرەك ـ باغرىمنى سۇغۇرۇپ بەرسەمۇ، بۇ ياخشىلىقنى قايتۇرالمايمەن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى رەھمەت ئېيتىپ ۋە سەي فۇ، سەي چىڭلەرنى سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتۈردى، ـــ ئەگەر بۇ ئىككىيلەن بولمىغان بولسا، كەمىنىلىرىنىڭ ئاجىز جېنى ساق قالمىغان بولاتتى، ـــ دەپ مىڭبىر تەشەككۇر ئېيتتى.

سۇڭ جياڭ لۇ تۆرىنى تاغ تۇراغا پاسبان قىلماقچى بولدى. لۇ جۇنيى ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ:

ــ پېقىر قانچىلىك ئادەم تاغ تۇرانىڭ پاسبانى بولغۇدەك؟ ئەگەر خىزمەتچىلىرىدە بول دېسىلە، ئاياغلىرىدا بىر كىچىك مۇلازىم بولۇپ خىزمەتلىرىدە بولىمەن، جېنىمنى ساقلاپ قالغان شاپائەتلىرىنى قايتۇرسام، مەن ئۇچۇن تۇگىمەس بەخت بولىدۇ، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

سۇڭ جياڭ ھەرقانچە تەكلىپ قىلسىمۇ لۇ جۇنيى ئۇنىمىدى.

ــ ئاغىمىز تاغ تۇرانىڭ پاسبانلىقىنى باشقا كىشىگە ئۆتۈندىغان بولسا، تىغ كۆتۇرۇپ چىقمەن، ــ دەپ ۋارقىرىدى لى كۇي.

ــ ئاغىمىز تۇزۇت قىلۇېرىدىغان بولسا، ئىنىلىرى ــ بىزنىڭ كۆڭلىمىز سوۋۇپ كېتىدۇ، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ.

ــ ھەرقايسىڭ نېمىنى بىلىشەتتىڭ، ئوشۇق گەپ قىلىشما ! ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋارقىراپ.

ــ ئەگەر ئاغىمىز مۇشۇنداق تۇزۇت قىلۇېرىدىغان بولسا، مېنىڭ بۇ يەردە تۇرمىقىم تەس ئوخشايدۇ، ــ دېدى لۇ جۇنيى ئالدىراپ ــ سالدىراپ.

ــ يوقسۇ! ئاغام خان بولسا، لۇ تۆرەم ئوڭ قول ۋەزىر بولسا، بىز كاتتا بەگ ــ سىپاھ بولساق بولۇېرىدۇ، ئاستانىگە تېگىش قىلىپ، خانىڭ تەختى ــ پەختىنى گۈمران قىلساق، بۇ يەردە ئاللا ــ چۇقان كۆتۈرگەندىن ئەلا ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى لى كۇي.

سۇڭ جياڭ دەرغەزەپ بولۇپ لى كۇينى قاتتىق سىلكىۋەتتى.

ــ لۇ تۆرەم ھازىرچە ئوڭ ياقتىكى ھۇجىرىدا ئارام ئېلىپ، مېھمىنىمىز بولۇپ تۇرسۇن، كېيىنكىسىدە ئەجىر ــ تۆھپە كۆرسىتىپ قالسا، ئاندىن ئورۇننى بەرسەكمۇ بولار، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ سۇلھى ــ سالا تەرىقىسىدە.

ئاندىن سۇڭ جياڭنىڭ چىرايى ئېچىلىپ، يەن چىڭنى بىللە ئارام ئېلىشقا بۇيرۇدى. باشقا بىر ئۆينى بوشىتىپ، سەي فۇ،

سەي جىڭلەرنىڭ بالىچاقلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. گۈەن شېڭنىڭ بالىۋاقسىنى شۆ يۈڭ تاغ تۈراغا ئېلىپ كەلگەندى، سۇڭ جياڭ كاتتا مەربكە سورۇنى ھازىرلاپ، ئاتلىق، پىيادە، سۇ لەشكەرلىرىنى تارتۇقلىدى، چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلەرنى ئايرىم ـ ئايرىم سورۇندا مەي ـ شاراب ئىچىشكە بۇيرۇدى. سادىق مەردلەر ساريىدا قۇتلۇقلاش مەربكە سورۇنى تەييارلاندى. چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار بىر ـ بىرىگە تۇزۇت قىلىشىپ، مەي ـ شاراب ئىچىپ بەزمە قىلىشتى.

ـــ جالاپ خوتۇن بىلەن زىناخور ئەر تۇتۇپ كېلىنگەن، ئەمىرگە قاراشلىق قالدى، ـــ دېدى لۇ جۇنيى ئورنىدىن تۇرۇپ.

ـــ تاس قاپتىمەن ئۇنتۇپ قالغىلى، ئۇلارنى ئېلىپ كېلىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇدى سۇڭ جياڭ كۇلۇپ تۇرۇپ.

لەشكەرلەر كۆشۈك ھارۋىنى ئېچىپ، ئۇلارنى ساراي ئالدىغا سۆرەپ ئەكېلىشتى ـ دە، لى گۇنى سول تەرەپتىكى ئەجەل تۇۋرۇكىگە، جيا ئاغىچا خېنىمنى ئوڭ تەرەپتىكى ئەجەل تۇۋرۇكىگە ماتاپ باغلىۋەتتى.

ـــ بۇ دۆيۈزلەرنىڭ گۇناھلىرى ئۇستىدىن سوئال ـ سوراق قىلىنمىسۇن، تۆرەم ئۆزى يىغىشتۇرغاي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لۇ جۇنيى قولىغا پىچاقنى ئالدى ـ دە، سورۇندىن چىقىپ ئاقچى جالاپ، كۆكچى جالاپ دەپ تىللىغان پېتى كېلىپ ئىككىيلەننىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ئۆلۈكىنى چۆرۈۋېتىپ، سورۇنغا قايتىپ كىرىپ، ھەممەيلەنگە رەھمەت ئېيتتى. ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن تەبرىكلەشتى. ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەستىن ماختاشتى.

لياڭشەن كۆلىدە مەربكە ئۆتكۈزۈلۈپ، ئاتلىق، پىيادە، سۇ لەشكەرلىرى تارتۇقلانغانلىقى مۇشۇ يەردە قالسۇن. ئەمدى بىر كەلىمە سۆزنى يۇقىرى ئاستانىدىن ئاڭلاڭ.

لياڭ مىرزىبەگ لياڭشەن كۆلى لەشكەرلىرىنىڭ چېكىنىپ

كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن لى چېڭ، ۋېن دالار بىلەن بىرلىكتە، قالدى ـ قاتتىق چېرىكلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىلىپ، بالىۋاقلىرىنى ئىزدىدى. قارىسا، ئونىڭدىن توققۇزى ئۆلۈپ تۈگەپتۇ، ھەممەيلەن قاتتىق يىغا ـ زار قىلىشتى. يېقىن ئەتراپتىكى چېرىكلەرنى لياڭشەن كۆلى لەشكەرلىرىنى قوغلاشقا ماڭدۇردى، لېكىن ئۇلار يىراقلاپ كەتكەچكە چېرىكلەرنى قايتۇرۇپ كېلىشتى. لياڭ مىرزىبەگنىڭ خوتۇنى ئىچكىرىكى باغقا مۆكۈنۈۋالغانلىقى ئۈچۈن ساق قاپتۇ، ئۇ ئېرىنى ئوردىغا خەۋەر قىلىپ ئۇچۇر يېزىشقا دەۋەت قىلدى. ۋەزىرئەزەمگە بالدۇرراق چېرىك ئەۋەتىپ قاراقچىلارنى ئەسل ـ ۋەسلىدىن قۇرۇتۇپ، قىساس ئېلىش ھەققىدە مەكتۇپ پۈتۈلدى. مەكتۇپقا پۇقرادىن بەش مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئۆلدى، سان ـ ساناقسىز ئادەم يارىدار بولدى. جەمئىي ئۈچ تۈمەندىن ئارتۇق چېرىك ھالاك بولدى دەپ يېزىلدى. باش سەردار مەلۇمات ۋە مەخپىي مەكتۇپىنى ئېلىپ، ئالدىراپ يولغا چىقتى ۋە بىرەر كۈن ئۆتمەيلا ئاستانىدىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى. ئىشىك باقار ئىچكىرىسىگە خەۋەر قىلىۋىدى، ۋەزىرئەزەم «كىرسۇن» دەپ ئىجازەت بەردى. باش سەردار ئۈدۈللاپ قوبۇلخانىغا كىرىپ، تىزلىنىپ سالام بەردى ۋە مەخپىي مەكتۇپ ۋە مەلۇماتنى ۋەزىرئەزەمگە ئىككى قوللاپ سۇندى. يۇقىرى ئاستانىنىڭ ۋەيران قىلىنغانلىقى، قاراقچىلارنىڭ دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن كەلگەنلىكى، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇپ بولمايۋاتقانلىقى توغرىسىدا داد ئېيتتى. سەي جىڭ دەسلەپتە ئەل قىلىش ئارقىلىق ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى لياڭ مىرزىبەگنىڭ قىلىش، ئۆزىمۇ يۇز تېپىش ئويىدا بولغانىدى. ئەمدى قارىسا ئىش بۇزۇلۇپتۇ، ئۇنى يېپىش قىيىن بولغاچقا، جەڭ قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، قاتتىق غەزەپ بىلەن:

ـــ باش سەردار قايتىپ تۇرسۇن ! ـــ دېدى.

ئەتىسى سۇبھى بىلەن جىڭياڭ جاڭى جاراڭلىدى، سارايدىكى

ئەمەلدار ۋە قەلەمدار ۋەزىر ـ ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى قەرەلخانىغا جەم بولۇپ، ۋەزىرئەزەم سەيي جىڭ باشچىلىقىدا تەخت ئالدىغا كېلىشتى ـ دە، داۋجۇن خانغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى، خان مەلۇماتقا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ چۆچۈپ كەتتى. مەسلىھەتچى ئىشقاۋۇل جاۋ دىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ ئۆتكەندە ھەمىشە چېرىك يۆتكەپ، جازا بېرىپ تۇرغانلىقىمىزدىن چېرىكلىرىمىز تامام ھالاك بولدى، ئوڭۇشلۇق تاپالمايي مۇشۇ ئاقىۋەتكە قالدۇق. كەم ئەقىل قۇللىرىچە بولغاندا گۇناھىنى كەچۈرۈپ، ئەل بولۇشقا دالالەت يارلىقى چۈشۈرسەك، تۇرىدىغان بىرەر ماكان بەرسەك، ئىتائەتمەن پۇقرا بولسا، ئاندىن يىراق، ياقا جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاشقا بولامدىكىن، ـــ دېدى.

ـــ سەن مەسلىھەتچى ئىشقاۋۇل بولۇپ تۇرۇقلۇق، ئەكسىچە ئوردىنىڭ ئەركانىغا مۇخالىپ گەپ قىلدىڭ، پەسلەر ھەيۋىسىنى ئۆستۈردۈڭ، بۇ گۇناھىڭ ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇمسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى سەيي جىڭ دەرغەزەپ بولۇپ.

ـــ بەرھەق، دەرمەھەل ئوردىدىن قوغلاپ چىقىرىلسۇن، ـــ دېدى تەكرىقۇت.

شۇ جاينىڭ ئۆزىدە جاۋ دىڭنىڭ مەنسەپ ـ مەرتىۋىسى ئېلىپ تاشلىنىپ، پۇقرا قىلىۋېتىلدى. ئوردىدا ھېچكىم لام ـ جىم دېيەلمىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ياخشى چارە ئەل قىلىش شاھانە مەكتۇپ چىقىرىپ،
ھەيي ئىسىت، سادىق نىيەت قالدىغۇ نەپرەتكە پېتىپ.
كەمىستىلگەچ بۇ ئېسىل زات، بولمىدى ھېچبىر ئامال،
ئاشۇ لياڭشەن قوشۇنىنى يوقىتىشقا بەل تۇتۇپ.

ـــ بۇ قاراقچىلار بەك ھەددىدىن ئېشىپ كېتىشتى، ئۇلارنى تۇتۇپ كېلىشكە كىمنى ئەۋەتسەك بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى

تەڭرىقۇت سەي جىڭدىن.

ـــ قۇللىرىچە بولغاندا بۇ قاراقچى بەدەۋلەرنىڭ ئۇستىگە چوڭ لەشكەر تارتىپ بارماقنىڭ لازىمى يوق. قۇللىرى لىڭجۇ ئايمىقىدىكى ئىككى سەردارنى كۆرسىتەي: بىرىنىڭ ئىسمى شەن تىڭگۇي، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى ۋېي دىڭگو، ئۇلار ھازىر مەزكۇر ئايماقنىڭ قۇربېگى. ھەزرەتلىرى مۇقەددەس يارلىق چۈشۈرسىلە، كېچىلەپ نۆكەر ئەۋەتىپ، بۇ لەشكەر ـ سىپاھلارنى يۆتكەپ كەلسەك، بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا كۆل تۇرانى تازىلاپ بولغىلى بولىدۇ، ـــ دېدى سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ.

تەڭرىقۇت مەمنۇن بولۇپ، دەرھال يارلىق چۈشۈرگۈزۈپ، چېرىك يۆتكەشنى لەشكىرىي ۋازارەتكە تاپشۇردى ۋە پەشلىرىنى قېقىپ ئورنىدىن تۇردى. ۋەزىر ـ ۋۇزرالار خان ھۇزۇرىدىن قايتىشتى، بەگ ـ سىپاھلار مىيقىدا كۈلۈشۈپ قويۇشتى. ئەتىسى سەي جىڭ مەمۇرىي مەھكىمە بېگى بىلەن كۆرۈشۈپ، مۇقەددەس يارلىقنى نۆكەرلەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، لىڭجۇ ئايمىقىغا ماڭدۇردى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كېلەيلى، سۇڭ جياڭ كۆل تۇراغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۇقىرى ئاستانە دىيارىنىڭ خەزىنىسىدىن قولغا چۈشۈرگەن ئالتۇن ـ كۈمۈش، پۇل ـ پۇچەكلەر بىلەن ئاتلىق، پىيادە، سۇ لەشكەرلىرىنى تارتۇقلىدى. ئۇدا بىرنەچچە كۈن مال ـ ۋارانلارنى سويۇپ، كاتتا مەرىكە ـ زىياپەتلەرنى ئۆتكۈزدى. لۇ تۆرىنى تەبرىكلەپ تارتۇقلىدى؛ كاتتا نازۇنېمەتلەر بولمىسمۇ، گۆشلەر تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتتى. مەي ـ شارابلار تۇڭ ـ تۇڭلاپ تىزىلدى. ئاتامانلار تەڭشەلگۈچە مەي ـ شارابلار ئىچىشتى. شۇ ئەسنادا ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا:

ـــ مۇشۇ كۈنلەردە لۇ تۆرىنى دەپ يۇقىرى ئاستانىنى ۋەيران قىلدۇق، يۇقىرالارغا تالاپەت يەتكۈزدۇق، دىيار خەزىنىسىنى قۇرۇقداپ قويدۇق، لياڭ مىرزىبەگ ۋە باشقىلارنى سۈر ـ توقاي

قىلىپ، شەھەردىن قوغلاپ چىقاردۇق. ئۇ ئوردىغا مەلۇمات يېزىپ خەۋەر قىلماي قويامدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ قېينىئاتىسى ئوردىنىڭ ۋەزىرئەزىمى، قانداقمۇ بولدى قىلسۇن؟ جەزمەن لەشكەر تارتىپ كېلىپ قىساس ئالىدۇ، ــ دېدى.

ــ مۇشاۋىرىمىزنىڭ ئەنسىرىگەنلىكى بەرھەق. بۇ يەردە ئوبدان تەييارلىق كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن نېمىشقا يۇقىرى ئاستانىگە كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتىپ تىڭتىكلاپ باقمايسىز؟ ــ دېدى سۈڭ جيالڭ.

ــ ئىنىلىرى ئادەم ئەۋەتكەنىدى، ھازىر قايتاي دەپ قالدىغۇ دەيمەن، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

مەريكە ـ زىياپەت داۋامىدا مەسلىھەت تېخى ئاياغلاشماي تۇرۇپلا، ئەۋەتىلگەن ئايغاقچى يېتىپ كېلىپ:

ــ يۇقىرى ئاستانىدىكى لياڭ مىرزىبەگ ئوردىغا مەلۇمات يوللاپ، لەشكەر يۆتكەپ جازالاشقا كەلمەكچى بولۇۋېتىپتۇ. ئىشقاۋۇل جاۋ دىڭ ئەل قىلىش ھەققىدە تەكلىپ بېرىپتىكەن، سەي جىڭدىن تىل ـ ھاقارەت ئىشتىپ، بەگلىكىدىن ئېلىپ تاشلىنىپتۇ. خان ماقۇل كۆرگەندىن كېيىن شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو دېگەن ئىككى قۇربېگىگە مەزكۇر ئايماقنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ بېرىپ، قىساس ئېلىشقا يارلىق بىلەن لىڭجۇ ئايمىقىغا نۆكەر ئەۋەتىپتۇ، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ــ ياۋۇغا قانداق تاقابىل تۇرماق كېرەك؟ ــ دېدى سۈڭ جيالڭ.

ــ كەلسۇن قېنى، تۇتۇپ يىغىشتۇرىمىز! ــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ــ پېقىر تاغ تۇراغا كەلگەندىن بۇيان شەپقەتلىك ئاغىمىزنىڭ ئىلتىپاتىغا كۆپلەپ سازاۋەر بولغان بولساممۇ، ئازراقمۇ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتەلمىدىم. شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار بىلەن پۇچبىڭ شەھىرىدە كۆپ ئەسرا بولغانمەن، شەن تىڭگۇي ياۋ لەشكەرلىرىنى سۇغا چۆكۈرۈش ھېكمىتىگە ناھايىتى ماھىر، كىشىلەر ئۇنى سۇ پىرى دەپ ئاتايدۇ. ۋېي دىڭگو ئوت قورالى

بىلەن تېگىش قىلىش ھېكمىتىگە پىششىق، جەڭدە رەقىبىنى ئوت قورالى بىلەنلا يېڭىپ كەلگەچكە، ئوت پىرى دەپ نام ئالغان، لېكىجۇ ئايىمقىنىڭ ئامبىلى ئۆز تەۋەسىدىكى چېركىلەرنىمۇ باشقۇرىدۇ. بۇ ئىككىيلەن ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدۇ. پېقىرنىڭ تۇزۇكرەك ماھارىتىم يوق، شۇنداق بولسىمۇ بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ بېرىپ، ئۇ ئىككىيلەن لەشكەر تارتىپ چىقماستا لېكىجۇ ئايىمقىنىڭ يولىدا ئالدىنى توسۇپ، ئۇلار ئەل بولۇشقا كۆنسە، تاغ تۇراغا ئېلىپ كېلەي؛ كۆنمىسە، توتۇپ ئاغامنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلەي، ئاتامانلارنىڭ ئوق ـ ساداق كۆتۈرۈپ بېرىپ بىكار رىيازەت چېكىشمىنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنىڭغا قانداق دەيلاكسەن؟ ــ دېدى گۈەن شېڭ ئورنىدىن تۇرۇپ سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭغا قاراپ.

سۇڭ جياڭ بەكمۇ مەمنۇن بولدى. ئۇ شۈەن زەن، خاۋ سۈبننى بىللە بېرىشقا بۇيرۇدى. گۈەن شېڭ بەش مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ، ئەتىسى تاغ تۇرادىن چۈشمەك بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى ئەتىگەندە سۇڭ جياڭ ئاتامانلارنى ئېلىپ، جىنشاتەن ساھىلىدىكى تۇرا ئالدىدا ئۇزىتىپ قويدى. گۈەن شېڭ باشلىق ئۇچ كىشى لەشكەرنى باشلاپ يۇرۇپ كەتتى.

ئاتامانلار سادىق مەردلەر سارىيىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا:

ــ گۈەن شېڭنىڭ بۇ مېڭىشىدا، نىيىتىنىڭ زادى قانداقلىقى بىزگە ئايان ئەمەس، كەينىدىن نازارەت قىلىپ بېرىشقا ياخشىراق سەردار ئەۋەتسەك، مۇرىتى كەلگەندە ھەمدەم بولسا، ــ دېدى.

ــ مېنىڭچە گۈەن شېڭنىڭ مەرد ـ خالىسلىقى چىقىپ تۇرۇپتۇ، ئۇ ھەممە ۋاق بىر خىل كېلىۋاتىدۇ، مۇشاۋىر، كۆپ شەكلەنمىسلە، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئۇنىڭ دىلى ئاغىمىزنىڭ ئېيتقىنىدەك چىقماي قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن. لىن چۈڭ، ياڭ جىلارنى باش سەردار، سۇن لى، خۇاڭ شىنلارنى ئورۇنباسار قىلىپ، بەش مىڭ

لەشكەر بىلەن دەرھال تاغدىن چۈشۈرسەك، ــ دېدى سۈك جياك.

ــ مەنمۇ بېرىپ كېلەي، ــ دېدى لى كۇي.

ــ بۇ قېتىم ساڭا ھاجەت چۈشمەيدۇ، ئەجىر، خىزمەت كۆرسىتىدىغان ياخشى سەردارلار بار، ــ دېدى سۈك جياك.

ــ پېقىر بىكار بولۇپ قالسام، ئىچىم پۈشۈپ كېسەل بولۇپ قالىمەن، بارغۇزمايدىغان بولسىڭىز، يالغۇز بولسىمۇ بارىۋېرىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ئەگەر بۇيرۇقۇمنى ئاڭلىمايدىغان بولساك كاللاڭنى ئالىمەن ! ــ دېدى سۈك جياك دوق قىلىپ.

لى كۇي تىل ئىشىتكەندىن كېيىن كۆڭلى پەرىشان بولۇپ سارايدىن چىقىپ كەتتى. لىن چۈك، ياك جىلار لەشكەر باشلاپ، گۇەن شېڭغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن تاغدىن چۈشتى. ئەتىسى بىر خەۋەرچى كېلىپ:

ــ قارا قۇيۇن لى كۇي تۇنۇگۈن كېچە ئەلياتقان مەھەلدە قوش ئايپالتىسىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ــ كېچە مەن بىرقانچە ئېغىز قاتتىق گەپ قىلىپ قويغانىدىم، ئۇ ھار ئېلىپ، باشقا ئورۇننى پاناھداپ كېتىپ قالغان ئوخشىمامدۇ! ــ دەپ زارلاندى بۇنى ئاڭلىغان سۈك جياك.

ــ ئاغا، ئۇنداق ئەمەستۇ، ئۇ تومپاي بولسىمۇ، مەردلىكنى ئەلا بىلىدۇ، باشقا يەرگە كەتمەيدۇ، بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتمەيلا قايتىپ كېلەر، خاتىرجەم بولسىلا، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

سۈك جياڭنىڭ كۆڭلى تىنماي دەي زۇڭنى ئارقىدىن ئەۋەتتى. ئاندىن سەركەردىلەردىن شى چېەن، لى يۈن، لې خې، ۋاك دېگلىيۈلارنى تۆت تەرەپكە ئىزدەشكە ماڭغۇزدى.

ئەمدى گەپنى لى كۇيدىن ئاڭلاك. ئۇ قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرۈپ، تاغ تۈرادىن كېچىلەپ چۈشۈپ، چىغىر يوللار بىلەن

ئۇدۇل لىڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. ئۇ يول بويى: «بۇ ئىككى خۇمسىنىڭ جاجىسىنى بېرىشكە شۇنچىۋالا كۆپ لەشكەر ئەۋەتكەن بارمۇ! مەن ئاۋۋال شەھەرگە بېسىپ كىرىپ پالتا بىلەن ھەممىسىنىڭ كاللىسىنى ئالاي، ئاغام ھاڭ ـ تاڭ قالسۇن ! ئۆزۈمنى بىر كۆرسەتمەيمۇ» دەپ ئويلاپ ماڭدى. يېرىم كۈن مېڭىۋىدى، قورسىقى ئېچىپ كەتتى. تاغ تۇرادىن ئالدىراش چۈشكەچكە، خەج ـ خىراجەتلەر ئۇچۇن پۇل ئېلىۋالمىغانىدى. ئۇنىڭ ئوقەت ـ پوقەت قىلمىغىنىغا ئۇزاق بولغانىدى، شۇڭا كېتىۋېتىپ: «بىرەر خۇمسىنى تېپىۋالسام بولاتتىغۇ» دەپ ئويلىدى، شۇنداق كېلىۋاتقاندا يول ياقىسىدا بىر يېزا مەيخانىسى كۆرۈندى. لى كۇي ئۇدۇللاپ مەيخانىغا كىرىپ ئورۇن ئالدى ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ جام مەي ئەكەلدۈرۈپ ئىچىپ، ئىككى جىڭ گۆش يېدى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭدى. مەيپۇرۇش ئالدىنى توسۇپ پۇل سورىدى.

ـــ مەن ئاز ـ تولا ئوقەت قىلىپ كەلگەندىن كېيىن پۇلۇڭنى بېرەي، ـــ دېدى ـ دە، مېڭىشقا تەمشەلدى. بۇ چاغدا سىرتتىن تەمبەل بىر دارازا كىرىپ:

ـــ ھۇ قارا خۇنپەر، يۇرىكىڭ قاپتەككەنغۇ، كىم ئاچقان مەيخانا بۇ بىلەمسەن، مەي ئىچىپ پۇلىنى بەرمەي كېتەمسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ غوجا ئاكاڭ نەگە بارسا، شۇ يەردە بىكارغا يەيدۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى لى كۇي كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.

ـــ مەن ساڭا ئېيتسام قورقمىغۇدىن ئىشتىنىڭغا چىقىرىۋېتىسەن. غوجا ئاكاڭ لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەت خەن بولۇڭ بولمەن، دەسمايىنىڭ ھەممىسى ئاغىمز سۇڭ جياڭنىڭ، ـــ دېدى ھېلىقى دارازا.

لى كۇي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سوغۇققىنا كۈلۈپ: «تاغ تۇرادا بۇ خۇمسىنى كىم بىلەتتى» دەپ ئويلىدى. ئەسلىدە خەن بولۇڭ يۇرت كېزىپ يۈرگەندە خەقنى بۇلاپ ـ تالاپ كەلگەن ۋە

لياڭشەن كۆلىگە كېلىپ توپقا قېتىلماقچى بولغانىدى، ئۇ قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۈينىڭ قېشىغا كېلىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلغانىدى. سۇڭ دانشىنىڭ دۇمبىسىگە چىقان چىقىپ قالغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇرادا لەشكەر يۆتكەپ، چولا تەگمىگەچكە كۆرۈشتۇرەلمىگەنىدى. شۇڭا، جۇ گۈي ئۇنى يېزىدا مەيخانا ئېچىپ تۇرۇشقا بۇيرۇغانىدى. بۇ چاغدا، لى كۇي بىلىدىكى ئايپالتىسىدىن بىرىنى ئېلىپ خەن تاۋغا قاراپ: «پالتامنى تۇتۇپ بېرەي» دېدى. خەن تاۋ بۇنىڭ ھىيلە ئىكەنلىكىنى بىلمەي، قولىنى شۇنداق ئۇزىتىشىغا، لى كۇي قولىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ چېكىسىگە بىر پالتا چېپىۋىدى، شۇ زامان دۇم چۈشۈپ، ئۆمرىنىڭ يېرىمىنى قاراقچىلىق بىلەن ئۆتكۈزگەن خەن بولۇڭ لى كۇينىڭ قولىدا جان بەردى. قالغان ئىككى ـ ئۈچ شېرىكى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تۆت پۇتلۇق قىلىپ تۇغمىغانلىقىدىن پۇشايمان يەپ، قاچقان پېتى يېزىغا كىرىپ كەتتى. لى كۇي شۇ يەردىكى پۇل ـ پۇچەكلەرنى سۈپۈرۈۋېلىپ، كەپىگە ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى، ئاندىن لىڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

بىرەر كۈن ماڭغا ـ ماڭمايلا يولنىڭ چېتىدىن بىر تەمبەل دارازا ئۆدۈلاپ كېلىپ قالدى، ئۇ لى كۇينىڭ بېشىدىن ئايىغىچە بىرھازا سەپسېلىپ قارىدى. لى كۇي ئۇنىڭ ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي، غوجا ئاكاڭغا نېمانداق قاراۋېرىسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ سەن كىمنىڭ غوجا ئاكىسى؟ ـــ دېدى ھېلىقى دارازا. لى كۇي دېۋەيلەپ كېلىۋىدى، دارازا قولىنى كۆتۈرۈپ بىر مۇشت قويۇپ ئۇنى زوڭ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

لى كۇي: «پاھ، بۇ يىگىتنىڭ مۇشتى قالتىسكەنغۇ» دەپ ئويلاپ، يەردە ئولتۇرغان پېتى بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭدىن:

ـــ يىگىت، نامىشېرىپىڭىز كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ غوجا ئاكاڭنىڭ ئىسمى يوق، ـــ دېدى ھېلىقى يىگىت،

ـــ مۇشتلىشىدىغان بولساڭ، كېلە، مۇشتلىشىمىز! ئورنۇڭدىن تۇرۇپ باقە قېنى !

لى كۇي دەرغەزەپ بولۇپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇراي دېيىشگە ھېلىقى يىگىت بىر پۇتلاپ تىك مولاق چۇشۇردى، لى كۇي: «ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگۇدەكمەن» دەپ ئورنىدىن قوپۇپلا قاچتى.

ـــ ھەي قارا باتۇر، سېنىڭ ئىسمىزاتىڭ كىم؟ نەلىكسەن؟ ـــ دەپ سوردى يىگىت ئۇنى چاقىرىپ.

ـــ دەپ بەرسەم چۆچۇپ كەتمە، مەن لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن بولىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى كۇي.

ـــ راست شۇنداقمۇ؟ يالغان ئېيتمىغىن يەنە، ـــ دېدى يىگىت.

ـــ سەن ئىشەنمىسەڭ، مېنىڭ بۇ قوش ئايپالتامغا قاراپ باق.

ـــ سەن لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەت بولساڭ، ئۆزۈڭ يالغۇز نەگە ماڭدىڭ؟

ـــ مەن ئاغام بىلەن گەپ تالىشىپ قالدىم. لىڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو دېگەنلەرنى ئۆلتۇرمەكچىمەن.

ـــ لياڭشەن كۆلىدىن لەشكەر كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدىم، ئېيتىپ باققىنا، كىم ئىكەن؟

ـــ ئاۋۋال ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ لەشكەر تارتىپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا قاپلانباش لىن چۈڭ، مەڭلىك ياۋا ياڭ جىلار ھەمدەم بولۇشقا لەشكەر تارتىپ كەتتى.

يىگىت بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈكۇنۇپ تەزىم قىلدى.

ـــ سېنىڭ ئىسمىزاتىڭ كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سوردى لى كۇي.

ـــ ئىنىلىرى جۇڭشەن دىيارىدىن ئىدىم، ئاتا ـ بوۋام ئۇچ ئەۋلادتىن بېرى چېلىشۋازلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ كەلگەن. گۈمپا ـ ھۇنەرلەر ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا مىراس بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. شاگىرت ئالمايمىز. ئۆزۈم يۇز ـ خاتىر قىلمايدىغان

ئادەم بولغانلىقىم ئۈچۈن توپقا قېتىلالمايمەن، شەندۇك، خېبېيلاردا مېنى يۇزسىز جىياۋ تىك دەپ ئاتىشىدۇ. يېقىنقى كۈنلەردە كۈجۇ دېگەن ئايماقتا قاقشال دەرەخلىك تاغ دېگەن بىر تاغ بار ئىكەن دەپ ئاڭلىغانىدىم، بۇ تاغدا بىر قاراقچى بار ئىكەن، ئىش ـ ئوقىتى ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىكەن، خەقلەر ئۈنى ئەجەل مۇئەككىلى دەيدىكەن. ئۈنىڭ ئېتى باۋ شۇ ئىكەن. ئۇ شۇ تاغدا يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىۋېتىپتۇ. مەن شۇنىڭ توپىغا قوشۇلماقچىمەن، ــ دېدى يىگىت.

ــ سېنىڭ مۇشۇنداق ھۈنىرىڭ بار ئىكەن، ــ دېدى لى كۇي، ــ نېمىشقا ئاغىنىز سۇڭ دانىشنى پاناھداپ بارمايسەن؟

ــ مەن ئۇزاقتىن بېرى چوڭ تۇراغا بېرىپ توپقا قېتىلاي دېۋىدىم، بىراق ھېچبىر يولىنى قىلالمايمەن. بۈگۈن ئاغا ئۆزلىرىگە ئۇچرىدىم، سىلىگە ئەگىشىپ ماڭاي، ــ دېدى جىياۋ تىك.

ــ مەن سۇڭ دانىش ئاغىنىز ئۈچۈن شۆھرەت قازىنىمەن دەپ تاغدىن چۈشتۈم، بىرەر ـ يېرىم ئادەم ئۆلتۈرمەي تۇرۇپ، قانداقمۇ ئىككى قولۇمنى بۇرنۇمغا تىقىپ قۇرۇق قول بارىمەن؟ سەن مېنىڭ بىلەن بىللە قاقشال دەرەخلىك تاغقا بار، باۋ شۇنى كۆندۈرۈپ، لىڭجۇ ئايمىقىغا بارايلى، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن تاغقا قايتايلى، ــ دېدى لى كۇي.

ــ لىڭجۇ دېگەن بىر دىيارنىڭ شەھىرى، ــ دېدى جىياۋ تىك، ــ ئۇ يەردە نۇرغۇن چېرىكلەر بار، ئىككىمىزنىڭ ھەرقانچە بىڭسىمىز بولسىمۇ تەڭ كېلەلمەيمىز، جېنىمىزنى بىكارغا سېلىپ بېرىمىز؛ قاقشال دەرەخلىك تاغقا بېرىپ، باۋ شۇنى كۆندۈرۈپ، ھەممەيلەن بىللە چوڭ تۇراغا بېرىپ توپقا قېتىلايلى، بۇ ھەممىدىن ياخشى چارە.

ئىككىيلەن پاراڭلىشىۋاتقاندا، كەينىدىن شى چېيەن كېلىپ قالدى، ئۇ:

ــ ئاغىنىز بەك پاراكەندە بولۇپ قالدى، سىزنى قايتسۇن

دەيدۇ، سىزنى ئىزدەپ تۆت تەرەپكە ئادەم چاپتۇردى، ــ دېدى.

لى كۇي جياۋ تىگنى شى چىەن بىلەن كۆرۈشتۇردى، شى چىەن لى كۇيگە:

ــ ئاغىمىز سۇڭ دانىش سىزنى كۇتۇپ تۇرىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئالدىرىما، مەن جياۋ تىڭ بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ قويىدۇم، ئاۋۋال قاقشال دەرەخلىك تاغقا بېرىپ باۋ شۇنى كۆندۇرۇپ، ئاندىن قايتىمىز، ــ دېدى لى كۇي.

ــ بولمايدۇ! ئاغام سىزنى ساقلاپ قالدى. تۇراغا قايتىڭ، ــ دېدى شى چىەن.

ــ سەن مېنىڭ بىلەن بارغۇڭ كەلمىسە، تاغ تۇراغا ئاۋۋال قايتىپ بېرىپ، مېنى قايتىپ كېلىدىكەن، دەپ ئاغامغا خەۋەر قىلىپ قوي، ــ دېدى لى كۇي.

شى چىەن لى كۇيدىن تەپ تارتىدىغان بولغاچقا، تاغ تۇراغا ئۆزى قايتىپ كەتتى. جياۋ تىڭ لى كۇي بىلەن كۆجۇ ئايمىقىغا كېلىپ، قاقشال دەرەخلىك تاغقا قاراپ يول ئالدى.

ئەمدى گەپنى ئىككى تەرەپتىن ئاڭلاڭ.

گۇەن شېڭ شۇەن زەن ۋە خاۋ سۇۋېنلار بىلەن بىللە بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، لىڭجۇ ئايمىقىغا يېقىنلىشىپ كەلدى. بۇ چاغدا، لىڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى ئاستانىنىڭ لەشكەر يۆتكەش ھەققىدىكى پەرمانىنى ۋە ۋەزىرئەزەم سەي جىڭنىڭ ئالاقىسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قۇربېگى شەن تىڭگۇي بىلەن ۋېي دىڭگولارنى چاقىرىپ كېلىپ مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى. ئىككى سەردار ئالاقىنى كۆرگەندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى ئېدىتىلىدى. قورال ـ ياراغ تەييارلىدى، ئېگەر ـ توقۇم، ئات ـ ئۇلاغ ھازىرلىدى. ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئوت ـ بوغۇز تەييارلىدى، يولغا چىقىدىغان كۈننى بەلگىلىدى.

شۇ ئەسنادا تۇيۇقسىزدىن: «پۇدۇڭلۇق ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ ئايمىقىمىزغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ كەپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كېلىشتى. شەن تىڭگۇي، ۋېي

دىڭگو بۇنى ئىشىتكەندىن كېيىن قاتتىق غەزەپلەندى ـ دە، لەشكەرلىرىنى بىر قۇر تۇزەشتۇرۇپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن شەھەردىن چىقتى. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى بىر ـ بىرىگە يېقىنلىشىپ كەلدى. ئەلەملەر كۆرۈنۈپ، دۈمباقلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. نىشان تۇغ ئاستىدىن گۈەن شېڭ ئات سېلىپ چىقتى. بۇ تەرەپتىن تەبىل ـ دۈمباق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ، سۇ پىرى ئات شۇڭغۇتۇپ چىقتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانىدى:

نەزم

يالتىرايدۇ بېشىدا، تۆت چاسا تۆمۈر قالپاق،
چېكىسىدە يۇلتۇزدەك، قارا پۆپۈك پارقىراق.
بىر قۇياقنى يېپىنغان، رەختى ئېيىق تېرىسى،
قىرغاقلىرى چىرايلىق، قىيىلغانكەن چۆرىسى.
قارا تاۋار جەڭ تونى، گۈلى ئۇششاق يۇمىلاق،
پۇتىدىكى ئۆتۈكى، ئېگىز پاشنا، يالتىراق.
كەمىرىگە كۆز قويۇپ، شىر سۈرىتى چېكىلگەن،
ئېسىل ئوقيا ھەم ساداق، بەلگە مەھكەم چىگىلگەن.
قارا ئاتقا مىنگەن ئۇ، قارا نەيزە تۇتقان ئۇ.

ئالدىدا لەشكەر باشلاپ ماڭىدىغان شىمال قوشۇنىچە قارا تۇغ تۇراتتى. تۇغقا «سۇ پىرى شەن تىڭگۇي» دېگەن كۈمۈش رەڭ خەت كەشتىلەنگەنىدى. بۇ تەرەپتىن مىس قوڭغۇراقلارنىڭ جاڭگۇر ـ جۇڭگۇرى بىلەن تەڭ ئوت پىرى ۋېي دىڭگو ئات شۇڭغۇتۇپ چىقتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانىدى:

نەزم

بېشىدا ھەل بېرىلگەن دۇبۇلغىسى،
قىپقىزىل جىيەكلىرى پارقىرايدۇ.

ئۇزۇن ـ قىسقا قىزىل پۇپۇك چېكىسىدە،
لىغىلداپ ھەر تەرەپكە ساڭگىلايدۇ.
يېپىنغان چاتما قۇياق ئۇچىسىغا،
ئۇنىڭدا بار يولۋاس ـ قاۋان سۈرەتلىرى.
تونى بار، ئاشۇ توندا بۇلۇت ئارا،
ئۇچىدۇ غەيرىي ئاسمان قۇشقاچلىرى.
پۇتىغا كىيگەنلىرى ئېسىل ئۆتۈك،
ئۇنىڭدا بوز تۈلپارنىڭ سۈرىتى بار.
بىر ئېسىل ئوقيا ئاسقان، شۇ ئوقيادا ـــ
چىرايلىق ئالتۇن قۇشقاچ تەسۋىرى بار.
يەنە بۇ بۆرە چىشلىق ئوقيا ئاسقان،
ئۇنىڭدا سۇمۇرغ بارکى تاغقا ئۇچقان.
مىنگىنى بىر ئېسىل ئات ـــ چىلان تورۇق،
قولىدا ئېسىل پولات قىلىچ تۇتقان.

ئالدىدا لەشكەر باشلاپ ماڭىدىغان جەنۇب قوشۇنىچە قىزىل تۇغ تۇراتتى. تۇغقا «ئوت پىرى ۋېپي دىڭگو» دېگەن كۆمۈش رەڭ خەت كەشتىلەنگەنىدى. ئىككى يولۋاس سىياقى سەردار تەڭلا سەپ ئالدىغا چىقتى. گۇەن شېڭ ئۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ سەردارلار كۆرۈشمىگىنىمىزگە خېلى ئۇزاق بولدى، ـــ دېدى ئات ئۈستىدە تۇرۇپ.

شەن تىڭگۇي، ۋېپي دىڭگولار قاقاھلاپ كۈلدى ـ دە:

ـــ ھەي، ئىگىسىگە يانغان ئىت! يۇقىرىدا ئوردا ئالدىدا تۇزكورلۇق قىلدىڭ، تۆۋەندە ئەۋلادىڭنىڭ نامىنى بۇلغىدىڭ، ئار ـ نومۇسنى بىلەمسەن؟ نېمىدەپ لەشكەر تارتىپ كەلدىڭ! ـــ دەپ تىللىدى.

ـــ سەردارلىرىم، يېڭىلىشىۋاتامسىلەر نېمە؟ بۇ كۈنلەردە، شاھ ئالىيلىرى غاپىللىقتا قالدى. خىيانەتكار، بۇزۇق بەگ ـ سىپاھلار ھوقۇقنى ئىلكىگە ئېلىۋالدى. يېقىنلىرىنىلا ئىشقا

قويمدۇ، ياۋ بولسمۇ كارى بولمايدۇ. ئاغمىز سۇڭ دانىش مېھمىر ـ شەپقەتلىك، ئەدەپ ـ دېيانەتلىك بىلەن تەڭرى يولىنى تۇتۇۋاتىدۇ. پېقىرنى ھەربىرلىرىنى تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىشكە ئەۋەتتى. ئەگەر ئېغىر كۆرۈشمىسىلە بىز تەرەپكە ئۆتسىلە، بىللە تاغ تۇرايمىزغا قايتساق، ـــ دېدى گۇەن شېڭ جاۋاب بېرىپ.

شەن تىڭگۇي بىلەن ۋېي دىڭگو بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئاتلىرىنى تەڭلا دېۋىتىپ چىقتى، بىرى شىمالدىكى قارا بۇلۇتتەك، بىرى جەنۇبتىكى لاۋۇلداپ يانغان ئوتتەك سەپ ئالدىغا كەلدى. گۇەن شېڭ ئېلىشاي دەپ تۇرۇشقا سول ياقتىن شۇەن زەن، ئوڭ ياقتىن خاۋ سۇېن چىقىپ كەلدى. بۇلار سەپ ئالدىدا ئېلىشتى. قىلىچ قىلىچقا تەگكەندە چاقماقتەك ئوت چىقسا، نەيزە نەيزىگە تەگكەندە جان قىل ئۇستىدە قالاتتى. گۇەن شېڭ يىراقتا تۇرۇپ ئوت پىرىنىڭ جەڭ قىلغانسېرى روھلىنىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، سۇ پىرىنىڭ قىلچىمۇ ئۆڭىنى ئۆزگەرتمىگەنلىكىنى كۆردى. جەڭ تازا قىزىۋاتقاندا، ئىككى سەردار ئاتلىرىنى بۇراپلا ئۆز سېپىگە ياندى. خاۋ سۇېن بىلەن شۇەن زەنلەر ئارقىدىن قوغلاپ، ئۇ تەرەپنىڭ سېپى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ۋېي دىڭگو سول تەرەپكە، شەن تىڭگۇي ئوڭ تەرەپكە بۇرۇلدى. شۇەن زەن ۋېي دىڭگونى، خاۋ سۇېن شەن تىڭگۇينى قوغلاپ ماڭدى.

شۇەن زەن قوغلاپ كېتىۋاتقاندا، قىزىل تۇغ كۆتۇرگەن، قىزىل قۇياق كىيگەن تۆت ـ بەش يۈزچە پىيادە چېرىك تۇغرىسىغا سەپ تارتىپ كېلىشتى ـ دە، ئىلمەك ئوقۇرۇق، سالمىلارنى بىراقلا تاشلاپ، ئادەم ـ پادەم، ئات ـ پاتنى بىر يولىلا تىرىك تۇتۇپ كېتىشتى. خاۋ سۇېن شەن تىڭگۇينى قوغلاپ ئارقىسىدىن كېلىۋىدى، قارا تۇغ كۆتۇرگەن، قارا قۇياق كىيگەن بەش يۈز پىيادە چېرىك تۇغرىسىغا سەپ تارتىپ كېلىشتى. ئارقا تەرەپتىن بىر توپ چېرىك چىقىپ، خاۋ سۇېننى تىرىك تۇتۇپ كېتىشتى. ئۇ مانا مۇشۇنداق چەمبەرچاس

باغلىنىپ، بۇ ئىككى باتۇر سەردارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇلار بىر تەرەپتىن تۈتۈلغانلارنى لىڭجۇ ئايمىقىغا ماڭدۇردى، يەنە بىر تەرەپتىن بەش يۈز خىللانغان چېرىكنى باشلاپ، چاپ - چاپ بىلەن كەلدى. قاتتىق يېڭىلگەن گۈەن شېڭ ئالدىراپ كېلىۋاتقاندا، ئالدى تەرەپتىن ئىككى سەردار ئېتىلىپ چىقتى. قارىسا، سول تەرەپتىكىسى لىن چۈڭ، ئوڭ تەرەپتىكىسى ياڭ جى ئىكەن. ئۇلار ئىككى قولتۇقتىن بۆسۈپ چىقىپ، لىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرىنى تېرىپىرەن قىلىۋەتتى. گۈەن شېڭ ئۆزىنىڭ قالدى - قاتتى لەشكەرلىرىنى يىغىپ، لىن چۈڭ ۋە ياڭ جىلار بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇلارغا قوشۇلدى. ئارقىدىنلا سۇن لى، خۇاڭ شىنلار يېتىپ كەلدى، كۆرۈشكەندىن كېيىن قوش تىكتى.

سۇ، ئوت پىرلىرى شۇەن زەن، خاۋ سۈبنلارنى تۈتۈۋالغاندىن كېيىن زەپەر ساداسى ئىچىدە شەھەرگە قايتىشتى، جاڭ ئامبال ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى، مەي - شاراب بىلەن ئۇلارنى قۇتلۇقلىدى، كۆشۈك ھارۋا ياستىپ ئىككىسىنى سولىدى. ئوڭ قول سەردارىدىن بىرسىگە ئۈچ يۈز پىيادە چېرىك قوشۇپ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبنىنى كېچىلەپ ئاستانە ئوردىسىغا ئاپىرىش ئۈچۈن يولغا سالدى. ئوڭ قول سەردار ئۈچ يۈز چېرىكنى باشلاپ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبنىلارنى ئاستانىگە يالاپ ئېلىپ ماڭدى، ئۇلار ئەگرى - توقاي يوللارنى بېسىپ بىر جايغا كەلدى. قارىسا قاقشال دەرەخلىك تاغ ئىكەن، ھەممىلا يەرنى قاقشال دەرەخ، قوموشلار بېسىپ كەتكەنكەن، شۇ ئەسنادا جاڭ ئاۋازى چىقىشى بىلەنلا، بىر توپ قاراقچى ئېتىلىپ چىقتى، ئالدىدا ماڭغىنى قولىغا قوش ئايپالتا ئېلىپ گۈلدۇرمامدەك نەرە تارتىپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ دەل لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كوي ئىدى، ئۇ ئەگەشتۇرۇپ كېلىۋاتقان پالۋاننى كىم دېسىڭىز، ئۇ شۇنداق ئادەم ئىدىكى:

نەزم

خەق ئۇنى شىرمەرد ئاتايدۇ چېلىشىش مەيدان ئارا،
مۇشت، تېپىكى شۇنچە كەسكۇر تىغ ئىدى ئىتتىك گويا.
تاغ يىقىلغاندەك گۇرۇلدەر جۇدۇنى تۇتسا مەگەر،
يوق بۇ جياۋ تىڭدا ئەزەلدىن يۇز قاراشلار زادىلا.

لى كۇي ۋە جياۋ تەك ــ بۇ ئىككى پالۋان چاپارمەنلىرىنى باشلاپ كېلىپ يولنى توسۇۋالدى ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلماستىن كۆشۈك ھارۋىنى بۇلىدى، ئوك قول سەردار قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، كەينىدىن بىر ئەزىمەت چىقىپ كەلدى، ئۇ شۇنداق ئادەم ئىدىكى:

نەزم

يىرگىنچلىك بەشىرىسى گويا قارا قازان تېگى،
دوقا ماڭلاي، كۆزى تاشقىرى، بۆرە يەڭلىك كالپۇكى.
ئوت قويۇپ، جان قىيىدۇ، چۈشمەس قولىدىن قىلىچى،
ئېتى باۋ شۇدۇر ئۇنىڭ ئەجەل مۇئەككىلى لەقمى.

بۇ ئەزىمەت دەل ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ ئىدى، ئۇ ئوك قول سەردارغا قىلىچ ئۇرۇپ، ئۇنى ئاتتىن تەك موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى، باشقىلىرى كۆشۈك ھارۋىنى تاشلاپ بەدەر قاچتى. لى كۇي قارىسا كۆشۈك ھارۋىدا شۇەن زەن بىلەن خاۋ سۈبىن تۇرۇپتۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن تېگى ـ تەكتىنى سورىدى، شۇەن زەن لى كۇينى كۆرۇپ:

ــ سىز بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاغام مېنى جەڭ قىلىشقا ئەۋەتمەي قويۇۋىدى، ــ دېدى لى كۇي، ــ ئۆز ئالدىمغىلا تاغدىن چۈشتۈم، ئاۋۇال خەن

بولۇڭنى ئۆلتۈردۈم، ئاندىن جياۋ تاغ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇ مېنى بۇ يەرگە باشلاپ كەلدى. باۋ شۇ بىلەن كۆرۈشۈپلا قەدىناستەك بولۇپ كەتتۇق، خۇددى بىر تۇغقان قېرىنداشتەك كۈتۈۋالدى. بايانىن مەسلىھەتلىشىپ لىڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلايلى دەپ تۈرساق، چاپارمەنلەر تاغ ئۈستىدە تۇرۇپ، بىر توپ چېرىكنىڭ كۆشۈك ھارۇنى يالاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بىز تېخى پادىشاھلىق تۈتۈۋالغان ئوغرىلارمىكىن دەپتۇق. قارىساق، ئىككىگلار ئىكەنسىلەر.

باۋ شۇ ئۇلارنى تۇراسىغا تەكلىپ قىلىپ، ئات، كالا سويۇپ، مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى.

ـــ ئىنىمىز سىلى لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ توپقا قېتىلىش نىيىتىگە كەپتىلا، ئۇنداق بولغاندىكىن ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلىسىلا، بىرلىكتە لىڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلساق ئوبدان بولارمىكىن، ـــ دېدى خاۋ سۈبىن.

ـــ پېقىر بايا لى كۇي ئاغىمىز بىلەن شۇ مەسلىھەتكە كەلگەنىدۇق. بۇ ناھايىتى ئوبدان گەپ بولدى. تاغ تۇرايمىدا ئىككى ـ ئۈچ يۈز ياخشى ئات بار، ـــ دېدى باۋ شۇ.

بەش ئەزىمەت بەش ـ ئالتە يۈز چاپارمەننى باشلاپ، لىڭجۇ ئايمىقىغا بىرلىكتە تېگىش قىلىشقا ماڭدى.

ئەمدى گەپنى قېچىپ قۇتۇلغان چېرىكلەردىن ئاڭلايلىك. ئۇلار قايتىپ كېلىپ جاڭ ئامبالغا:

ـــ يېرىم يولدا قاراقچىلار ئوڭ قول سەردارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، كۆشۈك ھارۇنى بۇلاپ كەتتى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بۇنى ئاڭلىغان شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار قاتتىق غەزەپكە كېلىپ: «ئەمدى ئۇلارنى تۈتۈۋالمىغان بولساق، مۇشۇ يەردىلا جاجىسىنى بېرەيلى» دەپ تۇرۇشىغا، سېپىلنىڭ سىرتىدىن گۈەن شېڭنىڭ جەڭگە ئۇندىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. شەن تىڭگۇي ئالدى بىلەن ئاتلىنىپ، قوۋۇقنى ئاچقۇزدى، ئاندىن ئاسما كۆۋرۈكنى

چۇشۇرگۇزدى. بەش يۇز قۇياقلىق چېرىكنى باشلاپ، قوۋۇقتىن ئۇچقاندەك چىقىپ ياۋغا ئېتىلدى. نىشان تۇغ ئاستىدىن سۇ پىرى شەن تىڭگۇي ئات سېلىپ چىقىپ:

ــ ئەي پادىشاھلىقنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەن قوغلاندى سەردار، ھازىرلا جاجاڭنى يەيسەن! ــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

گۇەن شېڭ بۇنى ئاڭلاپ قىلىچىنى ئويناتتىپ، ئېتىنى دېۋىتىپ كەلدى. ئۇلار ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن گۇەن شېڭ ئالمان ـ تالمان ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپلا ھاپىلا ـ شاپىلا ئارقىغا قاچتى، شەن تىڭگۇي دەمبەس قەدەم ئارقىدىن قوغلىدى. ئالاھازەل ئون چاقىرىمدەك قوغلىغاندىن كېيىن گۇەن شېڭ كەينىگە بۇرۇلۇپ:

ــ ھۇ خۇنپەر، ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بول، قاچانغىچە قاراپ تۇرىسەن! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

شەن تىڭگۇي نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ئۇدۇل بېرىپ گۇەن شېڭنىڭ دۇمبىسىگە نەيزە ئۇردى، گۇەن شېڭ تازا ھەيۋە بىلەن «چۇش» دەپ ۋارقىراپ، قىلىچىنىڭ كەينى بىلەن بىر قويۇۋىدى، شەن تىڭگۇي ئاتتىن موللاق ئېتىپ چۈشتى. گۇەن شېڭ ئاتتىن چۈشۈپ: «سەردار گۇناھىمنى كەچۈرسىلە» دەپ ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى. شەن تىڭگۇي ئالمان ـ تالمان سالام قايتۇرۇپ جېنىنى تىلەپ ئەل بولدى.

ــ پېقىر سىلىنىڭ نامىشەرىپلىرىنى سۇڭ دانىش ئاغىمزىنىڭ ئالدىدا كۆپ قېتىم تىلغا ئالغانىدىم، بۇ قېتىم ئىككىلىرىنى مەردلىك يولىدا جەم بولۇشقا ئالاھىدە چاقىرىپ كەلگەنىدىم، ــ دېدى گۇەن شېڭ.

ــ پېقىر بىرلىكتە تەڭرى يولىنى تۇتۇش ئۈچۈن ئايىغىڭلاردا خىزمەتتە بولىمەن، ــ دېدى شەن تىڭگۇي.

ئىككىيلەن پاراڭلاشقاچ يانمۇيان مېڭىشتى. لىن چۇڭ بۇ ئىككىسىنىڭ يانمۇيان كېلگەنلىكىنى كۆرۈپ، سەۋەبىنى سورىدى، گۇەن شېڭ يېڭىش ـ يېڭىلىشتىن ئېغىز ئاچماي:

ـــ تاغ ئىچىدە ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر ھەقىقىدە پاراڭلىشىپ قالدۇق. ئەل بولۇشقا تەكلىپ قىلىپ كەلدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

لىن چۈڭلار بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇشال بولۇشۇپ كېتىشتى. شەن تىڭگۇي قايتىپ سەپ ئالدىغا كېلىپ بىر ۋارقىرىۋىدى، بەش يۈز قۇياقلىق چېرىك بىراقلا بۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەلدى؛ قالغانلىرى شەھەرگە قېچىپ كىرىشىپ ئامبالغا خەۋەر قىلدى.

ۋېي دىڭگو بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى، ئەتىسى چېرىكلىرىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ جەڭگە چۈشتى، شەن تىڭگۇي گۇەن شېڭ ۋە لىن چۈڭلار بىلەن بىللە سەپنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. نىشان تۇغ كۆتۈرۈلۈشى بىلەن تەڭ ئوت پىرى ۋېي دىڭگو ئات سېلىپ چىقىپ، شەن تىڭگۇينىڭ گۇەن شېڭغا قوشۇلۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ مېھىر ـ شەپقەتنى ئۇنتۇپ، ۋاپاسىزلىق قىلغان پەس دۆيۈز! ـــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

گۇەن شېڭ قاتتىق غەزەپلىنىپ ئېتىنى دېۋىتىپ رەقىبىگە تاشلاندى، ئىككى ئات گىرەلىشىپ، قىلىچ ـ نەيزە جاراق ـ جۇرۇق قىلىپ قاتتىق ئاۋاز چىقاردى، ئىككى سەردار ئون مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا ۋېي دىڭگو ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. گۇەن شېڭ ئارقىدىن قوغلاي دەپ تۇرۇشىغا، شەن تىڭگۇي «سەردارىم قوغلىمىسىلا» دەپ ۋارقىرىدى. گۇەن شېڭ ئالدىراش ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ تۇرۇشىغا، لىڭجۇ ئايمىقىدىكىلەرنىڭ سېپىدىن ئوچىسىغا قىزىل كىيىم كىيگەن، قورال ـ ياراغ كۆتۈرگەن بەش يۈز ئوتقاشچى چېرىك ئېتىلىپ چىقتى. كەينىدە ئۇستىگە لىقمۇلىق قومۇش تۇتۇرۇق بىسلىغان ئەللىك ئوت ھارۋىسى چىقىپ كەلدى، چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى ئىچىگە گۇڭگۇرت، پارتلىغۇچ قاچىلانغان بىردىن تۆمۇر قاپاق ئېسىۋالغان بولۇپ، بىراقلا ئوت يېقىپ تاشلىدى. ئۇنىڭغا يېقىنلاشقانلىكى ئادەم يېقىلاتتى. ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەنلىكى ئات يارىدار بولاتتى.

گۈەن شېڭنىڭ لەشكەرلىرى ھەر تەرەپكە پىتىراپ كېتىپ، قىرىق چاقىرىمدىن كۆپرەك چېكىنىپ، قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. ۋېي دىڭگو چېرىكلىرىنى قايتۇرۇپ شەھەرگە قايتتى. قارىسا ئۆز ئايمىقىدا لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈپ، پۈرقىراپ ئىس ـ تۈتەكلەر كۆتۈرۈلۈۋېتىپتۇ. ئەسلىدە قارا قۇيۇن لى كۇي جياۋ تىڭ، باۋ شۇ بىلەن بىرلىكتە قاقشال دەرەخلىك تاغدىكى لەشكەرلىرىنى باشلاپ، لىڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئارقا تەرىپىدىن يۇقىرى تەرەپتىكى قوۋۇققا تېگىپ، شەھەرگە بېسىپ كىرىپ، ئوت قويۇۋەتكەن، خەزىنە ـ ئامبارىدىكى پۇل ـ پۈچەك، ئوزۇق ـ تۇلۇكنى بۇلاپ كەتكەنىكەن. ۋېي دىڭگو بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، شەھەرگە كىرىشكە پېتىنالماي، چېرىكلىرىنى تېزدىن كەينىگە ياندۇردى، گۈەن شېڭ ئارقىدىن قوغلاپ كېلىپ، چاپ ـ چاپقا ئۆتۈپ، ئۇنىڭ چېرىكلىرىنى ئىككىگە بۆلۈۋەتتى. لىڭجۇ ئايمىقى قولىدىن كەتكەندىن كېيىن ۋېي دىڭگو ئارقىغا چېكىنىپ، جۇڭلىڭ ناھىيەسىگە كەلدى. گۈەن شېڭ لەشكەر باشلاپ كېلىپ، ناھىيەنىڭ تۆت ئەتراپىنى قورشۇالدى ۋە سەردارلىرىغا لەشكەر تارتىپ تېگىش قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. ۋېي دىڭگو قوۋۇقنى چىڭ تاقۋالدى.

ـــ بۇ قەيسەر ئادەم قاتتىق تېگىش قىلىۋەرسەك، ئۇ ئۆلۈمگە رازى بولسا بولىدۇكى، ھەرگىز تىز پۈكمەيدۇ. «ئالدىرىمىغان ئىش پۈتەر، ئالدىرىغان ئىش تۈگىشەر» دەپتىكەن. بىز قورال ـ ياراغ كۆتۈرمىگىنىمىز تۈزۈك تۇرىدۇ، پېقىر يامۇلغا بېرىپ، بۇ كىشىنى چىرايلىق سۆز بىلەن ئەل بولۇشقا كۆندۇرەي، ـــ دېدى شەن تىڭگۇي گۈەن شېڭ ۋە لىن چۇڭغا قاراپ.

گۈەن شېڭ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆپ خۇرسەن بولۇپ، شەن تىڭگۇينى ئاتلىق يالغۇزلا يامۇلغا يولغا سالدى. ئۇ يامۇلغا يېتىپ بارغاندا خەۋەرچى ئىچكىرىگە كىرىپ ۋېي دىڭگوغا خەۋەر قىلدى. ئۇ چىقىپ شەن تىڭگۇي بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ بۇگۈنكى كۈندە ئوردا خۇنۇكلىشىپ كەتتى، جاھان تازا

مالمان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، تەڭرىقۇت غەپلەتتە قالدى. بۇزۇق بەگ ـ سىپاھلار ھوقۇقنى ئىلكىگە ئېلىۋالدى، بىز سۇڭ دانىشقا ئەل بولۇپ ھازىرچە كۆل تۇرادا تۇرۇپ تۇرايلى، بۇزۇق بەگ ـ سىپاھلار ئوردىدىن ھەيدەلگەندىن كېيىن يامان يولنى تاشلاپ، توغرا يولغا ماڭساقمۇ كېچىككەن بولمايمىز، ـــ دېدى شەن تىڭگۇي چىرايلىق ئولتۇرۇپ.

ـــ مېنى ئەل بولسۇن دەيدىكەن، ـــ دېدى ۋېي دىڭگو بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردەم جىم بولۇۋېلىپ، ـــ گۇەن شېڭ ئۆزى كېلىپ تەكلىپ قىلسۇن، مەن ئاندىن ئەل بولىمەن، ئەگەر ئۇنىڭ ئۆزى كەلمەيدىغان بولسا، ئۆلۈشكە رازىمەنكى، ھەرگىزمۇ ئەل بولمايمەن.

شەن تىڭگۇي دەرھال ئاتلىنىپ قايتىپ كېلىپ، گۇەن شېڭغا خەۋەر قىلدى. گۇەن شېڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ـــ قىلىمەن دېگەن ئىشتىن شەكلەنگەن كىشى ئەر بولماس، ـــ دەپ ئۆزى يالغۇز شەن تىڭگۇينىلا ئېلىپ، يان قىلىچى بىلەنلا يولغا چىقماقچى بولۇۋىدى، لىن چۇڭ ئۇنىڭغا:

ـــ ئاغا، ئادەمنىڭ ئىچىدىكىنى بىلىپ بولمايدۇ، ياخشىراق ئويلاپ بىر ئىش قىلارسىز، ـــ دېدى مەسلىھەت بېرىپ.

ـــ ئەزىمەتلەر ئۇچۇن بۇ ھېچ گەپ ئەمەس، ـــ دېدى گۇەن شېڭ ۋە ئۇدۇل يامۇل ئالدىغا باردى. ۋېي دىڭگو بەكمۇ خۇشال بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى ھەم ئەل بولىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۇستىدە مۇڭداشتى، داستىخان تەييارلاپ مېھمان قىلدى. ئۇ شۇ كۈنى بەش يۈز ئوتقاشچى چېرىكنى باشلاپ، چوڭ تۇراغا قايتىپ، لىن چۇڭ، ياڭ جى ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتى، ئۇلار دەرھال لەشكەرلىرىنى يىغىپ لياڭشەن كۆلىگە قايتىشتى.

سۇڭ جياڭ دەي زۇڭنى خېلى بۇرۇنلا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەۋەتكەنىدى، ئۇ لى كۇيغا:

ـــ سەن ئوغرىلىقچە تاغدىن چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن

ئاغىنىز ۋە بىرقانچە ئىنىنىز سىنى ئىزدەپ نۇرغۇن جايلارغا باردى، ھازىر شى چىەن، لې خې، لى يۈن، ۋاڭ دىڭلار تاغقا قايتىپ كەتتى، ئاغىنىز ئەندىشە قىلمىسۇن ئۇچۇن، مەن ئاۋۋال قايتىپ تۇراي، ــ دېدى.

دەي زۇڭنىڭ كەتكەنلىكى ھەقىقىدىكى گەپ تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى گۇەن شېڭنىڭ لەشكەرلىرىدىن ئاڭلاڭلار. گۇەن شېڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ جىنشاتەن ساھىلىغا يېتىپ كەلگەندە، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى كېمىلەرنى ھەيدەپ كېلىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى ۋە ئۇلارنى كەينى ـ كەينىدىن سۇدىن ئۆتكۇزدى. شۇ پەيتتە، بىر ئادەم ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغاندەك ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ يېتىپ كەلدى. ھەممەيلەن شۇنداق قارىسا، سېرىق تايغان دۇەن جىڭجۇ ئىكەن.

ــ سەن ياڭ لىن، شى يۈڭلار بىلەن بىللە يۇقىرى تەرەپكە ئات سېتىۋالغىلى كەتكەنىدىڭغۇ، نېمانچە ھودۇقۇپ كەتتىڭ، ــ دەپ سورىدى لىن چۇڭ.

دۇەن جىڭجۇ قىسقىچە بىرنېمىلەرنى دېدى.

ئەييۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس! كونا ئاداۋەت قوزغىلىپ، قىساس ئالماق بولدى يەنە، سۇڭ جياڭ تارتىپ لەشكەرنى، تېگىش قىلماق بولدى شۇ جايغا. دەرھەقىقەت، چىن سىر ئۆزى يىپ ۋە ئىلمەك، ئىلساق چىقار باشتىن ھەق بىلەن ناھەق. دۇەن جىڭجۇنىڭ زادى نېمىلەرنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش سەككىزىنچى باب

سۇئ دانىشمانئ كېچىدە زىيئتۇ شەھىرىگە تەگكەنلىكى لۇ جۇنيىمانئ شى ۋېنگۇۋئنى تىرىك قولغا چۈشۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا دۇەن جىئجۇ يۇگۇرۇپ كېلىپ لىن چۇئغا:

— ياخ لىن، شى يۇئلار بىلەن يۇقىرىغا بېرىپ، قاۋۇل، تىمەن، رەئگى چىرايلىق ئىككى يۇزدىن ئارتۇق ئات تاللىدۇق؛ بىز بۇ ئاتلارنى چىئجۇ ئايمىقىغا ھەيدەپ كەلگەندە، بىر توپ بۇلاڅچىلارغا ئۇچرىدۇق. بۇلارنىڅ ئاتامانى خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋسى ئىكەن. ئۇنىڅ ئىككى يۇزدىن ئارتۇق ئادىمى بار ئىكەن، بۇلار ئاتلىرىمىزنىڅ بىرىنى قويماي بۇلۇۋېلىپ زىيئتۇ شەھىرىگە ئېلىپ كەتتى، شى يۇئ، ياخ لىنلارنىڅ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالدىم، شۇنىڅ بىلەن پېقىر كېچىلەپ قېچىپ، سىلىگە خەۋەر قىلغىلى كەلدىم، — دېدى.

— تاغ تۇراغا چىقىپ، ئاغىلىرىمىز بىلەن كۆرۈشۈپ، بۇ ئىش ئۇستىدە مەسلىھەتلىشەيلى، — دېدى بۇ گەپنى ئاڅلىغان گۇەن شېڭ.

كۆپچىلىكمۇ كېچىكتىن ئۆتۈپ، سادىق مەردلەر سارىيىغا بېرىپ سۇئ جياخ بىلەن كۆرۈشتى. گۇەن شېڭ شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنى باشلاپ، چوئ ـ كىچىك ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى. لى كۇي ئۆزىنىڅ تاغدىن چۈشۈپ، خەن بولۇڅنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكىنى ۋە جياۋ تىخ، باۋ شۇلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۇلار بىلەن بىللە لىئجۇ ئايمىقىغا تېگىپ ئۇنى

قولغا چۈشۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ يەنە تۆت پالۋاننىڭ ئۆزلىرىگە قوشۇلغانلىقىغا خۇشال بولۇپ تۇرغاندا، دۇەن جىڭجۇ ئاتلارنى بۇلاپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىۋېدى، سۇڭ جياڭ دەرغەزەپ بولۇپ:

ــ ئۆتكەندە ئېتىمىزنى بۇلىۋالدى، ئەمدى بولسا مۇنداق يولسىزلىق قىپتۇ، چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ ئىنتىقامىنى تېخى ئالمىدۇق. بۇنىڭغا كېچە ـ كۈندۈز كۆڭلۈم پەرىشان، ئەگەر بۇ ئىنتىقامنى ئالمىساق خەقنىڭ مەسخىرىسىگە قالىمىز، ــ دېدى.

ــ ئەمدى، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ كۆكلەم كېلىش ئالدىدا تۇرىدۇ، بۇ ئۇلار بىلەن ئېلىشىشنىڭ تازا ياخشى پەيتى. ئۆتكەن نۆۋەت لەشكەر تارتىپ بېرىشتا يېڭىلىپ قالدۇق؛ ئەمدى پەم بىلەن ئېلىشىشىمىز كېرەك.

ــ بۇ ئىنتىقام ئۇستىخان ـ ئۇستىخانلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كەتتى، بۇنى ئالمىغۇچە تاغقا قايتمايمەن، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ شى چىەن ئۆگزىلەردىن ئاتلاپ، تاملاردا يۈگۈرۈشنى بىلىدۇ، ئۇنى ئەھۋال ئۇقۇشقا ئەۋەتسەك، ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن مەسلىھەتلەشسەك، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

شى چىەن بۇيرۇقنى بىنائەن يولغا چىقتى، كېتىپ ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا، ياڭ لىن، شى يۇڭلار تۇراغا قېچىپ كەلدى. ئۇلار:

ــ زېڭتۇ شەھىرىدىكى شى ۋېنگۇڭ لياڭشەن تېغىدىكىلەر بىلەن زادىلا چىقىشالمايمىز، دەپ پو ئېتىۋاتىدۇ، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن لەشكەر تارتىپ بارماقچى بولدى، ۋۇ يۇڭ:

ــ شى چىەن كەلگۈچە ساقلاپ، ئۇنىڭ بەرگەن ئۇچۇرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بارساقمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭنىڭ قەلبى غەزەپ بىلەن تولدى، ئۇ بۇ ئىنتىقامنى ئېلىش نىيىتىگە كەلدى، ئۇ بىتاقەت بولۇپ، دەي زۇڭنى

ئۇچقاندەك بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. نەچچە كۈندىلا دەي زۇڭ قايتىپ كېلىپ:

— زېڭتۇ شەھىرىدىكىلەر لىڭجۇ ئايمىقىدا قازا تاپقانلارنىڭ ئىنتىقامىنى ئېلىش ئۈچۈن چېرىك باشلاپ كەلمەكچى بولۇۋېتىپتۇ، زېڭتۇ شەھىرى ئىچىگە چوڭ قوش - بارگاھ تىكىپتۇ. يەنە فاخۇا ئىبادەتخانىسى ئىچىگە بارگاھ قۇرۇپتۇ، نەچچە يۈز چاقىرىم يەرگىچە تۇغ - ئەلەملەر تىكىپتۇ، قايسى يول بىلەن بېسىپ كىرسەك ئەپلىك بولىدىغانلىقىنى بىلەلمىدۇق، — دېدى.

ئەتىسى شى چېەن تۇراغا قايتىپ كېلىپ:

— پېقىر زېڭتۇ شەھىرىگە كىرىپ ئەھۋالنى تەپسىلىي ئۇقۇپ كەلدىم، ئۇلار بەش يەرگە قوش - بارگاھ تىكىپتۇ، زېڭتۇ شەھىرىنىڭ ئۇدۇل تەرىپىدە ئېككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم كەنتكە كىرىدىغان يول ئاغزىنى بېقىپ ياتىدۇ، باش تۇرا ئىچىدە ھەممە ئىش ئۇستاز شى ۋېنگۈڭ ئىلكىدە ئىكەن، يۇقىرى تۇرادا زېڭ تۇ بىلەن يارەمچى ئۇستاز سۇ دىڭ، تۆۋەن تۇرادا زېڭ نۇڭنىڭ ئىككىنچى ئوغلى زېڭ مى، كۈنپېتىش تۇرادا ئۇچىنچى ئوغلى زېڭ سۇ، كۈنچىقىش تۇرادا تۆتىنچى ئوغلى زېڭ كۇي، ئوتتۇرا تۇرادا بەشىنچى ئوغلى زېڭ شېڭ بىلەن ئاتىسى زېڭ نۇڭ قارانچۇق بولۇپ تۇرۇپتۇ. بويى ئۇچ گەز كېلىدىغان كادان بەل، خەتەر مۇئەككىلى لەقەملىك، چىڭجۇلۇق يۇ باۋسى بىزدىن بۇلۇۋالغان ئاتلارنى فاخۇا ئىبادەتخانىسى ئىچىدە بېقىۋېتىپتۇ، — دېدى.

ۋۇ يۇڭ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پالۋانلارنى يىغىپ كېڭەشتى. ئۇ كۆپچىلىككە:

— ئۇلار بەش قوش - بارگاھ تىككەن بولسا، بىزمۇ لەشكەرلىرىمىزنى بەش قىسىمغا ئايرىپ، بەش قوشقا بەش تەرەپتىن تېگەيلى، — دېدى.

— ھەرقايسىلىرى مېنىڭ جېنىمغا ئارا بولۇپ تاغقا ئېلىپ

چىقتىلا، ــ دېدى لۇ جۇنيى ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ــ لېكىن مەن ئۇنىڭغا تۇشلۇق ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتەلمىدىم، ئەمدى بۇ يولغا جېنىمنى پىدا قىلىمەن، بۇنىڭغا جانابي ئالىيلىرى قانداق دەيدىكىن؟ ــ دېدى.

ــ تۆرەم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ، ــ بېرىپ كېلىشنى خالىسىلا تۇرشاۋۇللۇقنى زىممىلىرىگە ئالغايلا.

ــ تۆرەم، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ ئىلتىجا بىلەن، ــ تاغ تۇرايىمىزغا يېڭى چىقتى، تېخى بىرەر جەڭنى بېشىدىن ئۆتكۈزمىدى. تاغ يوللىرى ئەگرى ـ توقاي، ئاتلىق يۇرۇشكە ئەپسىز، شۇڭا تۇرشاۋۇل بولۇپ بارسا بولماس، تۆرەم بىر توپ لەشكەرنى باشلاپ تۇزلەڭلىكتە مۆكۈپ تۇرسا، بارگاھ لەشكەرلىرىنىڭ زەمبىرەك ساداسى ئاڭلانغان ھامان، كېلىپ بىزگە ھەمدەم بولسا.

ۋۇ يۇڭ ئىچىدە لۇ جۇنيى شى ۋېنگۈڭنى قولغا چۈشۈرگىنىدىن كېيىن سۇڭ جياڭ چاۋ گەينىڭ ۋەسىيىتىنى يەردە قويماي لۇ جۇنيىگە باش ئورۇننى ئۆتۈنۈپ بېرىۋېتەمدىكىن دېگەن ئەندىشىدە بولغاچقا، لۇ جۇنيىنىڭ تۇرشاۋۇل بولۇپ بېرىشىغا ئۇنىمىدى. سۇڭ جياڭ بولسا، لۇ جۇنيى ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتسىلا، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇنى تاغ تۇرانىڭ پاسىبانى قىلىش مۇددىئاسىدا ئىدى. ۋۇ يۇڭ بۇنىڭغا ئۇنىمايتتى، ئۇ لۇ تۆرىگە يەن چىڭ بىلەن بەش يۈز پىيادە لەشكەرنى باشلاپ تۇزلەڭلىكتىكى تار يولغا بېرىپ، كاناي ساداسىنى كۈتۈپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى، ئاندىن بەش قوشۇنىنى ئايرىپ چىقتى: ئاتلىق لەشكەرلەر ئاتامانى تېرىككەك چىن مىڭ، كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ، ھەمدەمچى سەردار ما لىن، دېڭ فېيلارنى ئۈچ مىڭ لەشكەر باشلاپ بېرىپ، زېڭتۇ شەھىرىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى تۇراغا تېگىشكە؛ پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ دەرۋىش، ھەمدەمچى سەردار كۇڭ مېڭ، كۇڭ لياڭلارنى ئۈچ مىڭ لەشكەر باشلاپ بېرىپ،

زېكتۇ شەھەرنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى تۇراغا تېگىشكە؛ ئاتلىق لەشكەرلەر ئاتامانى مەڭلىك ياۋا ياڭ جى، ئەجدىها يىگىت شى جىن، ھەمدەمچى سەردار ياڭ چۈن، چېن دالارنى ئۈچ مىڭ لەشكەر باشلاپ بېرىپ، زېكتۇ شەھەرنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى تۇراغا تېگىشكە؛ پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى كۆركە ساقال جۇ تۇڭ، قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ، ھەمدەمچى سەردار زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى ئۈچ مىڭ لەشكەر باشلاپ بېرىپ زېكتۇ شەھەرنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى تۇراغا تېگىشكە؛ باش ئاتامان سۇڭ دانىش، مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، ھەمدەمچى سەردار لۇ فاڭ، گو شېڭ، شيې جېن، شيې باۋ، دەي زۇڭ، شى چيەنلەرنى بەش مىڭ لەشكەر باشلاپ بېرىپ زېكتۇ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى باش تۇراغا تېگىشكە؛ ھىماتچى پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى قارا قۇيۇن لى كۇي، مالىمانچى دۇە فەن رۇي، ھەمدەمچى سەردار شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنى بەش يۈز ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر باشلاپ بېرىشقا بۇيرۇدى. قالغان ئاتامانلار ھەرقايسى تۇرالاردا قارانچۇق بولۇپ تۇرۇشقا قالدى.

سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەر ۋە پالۋانلىرىنى باشلاپ، زېكتۇ شەھىرىگە بەش تەرەپتىن بېسىپ كىرىشى توغرىسىدىكى گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى زېكتۇ شەھەرنىڭ پايلاقچىسىنىڭ ئەھۋال ئۇقۇپ كەلگەنلىكىدىن ئاڭلايلى. بۇ ئادەم ئىگىلەپ كەلگەن ئەھۋالنى تۇراغا قايتىپ كېلىپ يېپىدىن - يېڭىسىگىچە سۆزلەپ بەردى. زېكتۇ شەھەرنىڭ باشلىقى بۇنى ئاڭلاپ، ئۇستاز شى ۋېنگۇڭ، سۇ دېڭلار بىلەن يېغىلىق ئەھۋالى ھەققىدىكى مۇھىم ئىش ئۇستىدە مەسلىھەتلەشتى.

— بىز، — دېدى شى ۋېنگۇڭ، — لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن قاۋۇل لەشكەرلەر بىلەن باتۇرلارنى پەقەت ئورەك - خەندەكلەر ئارقىلىقلا قولغا چۈشۈرەلەيمىز. بۇ قاراقچىلارغا مۇشۇنداق پەنتلا تازا باب كېلىدۇ.

زېكتۇ شەھەرنىڭ باشلىقى ئوتاقچىلارغا جوتۇ، گۇرجەكلەر

بىلەن كەنت ئېغىزىدا بىرنەچچە ئورەك ـ خەندەك كولاتقۇزدى ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە ئازراق توپا تاشلاتقۇزدى، ئورەك ـ خەندەكنىڭ تۆت ئەتراپىغا لەشكەرلەرنى مۆكتۈرۈپ، پەقەت ياۋ چېرىكلىرىنىڭ كېلىشىنىلا كۈتۈپ تۇردى. يەنە زېڭتۇ شەھىرىنىڭ يۇقىرىسىغىمۇ ئون ئورەك ـ خەندەك كولاتقۇزدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، ۋۇ يۇڭ شى چيەننى ئاستىرتىن ئەھۋال ئۇقۇشقا ئەۋەتكەندى. بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا، شى چيەن قايتىپ كېلىپ:

ـــ ئۇلار زېڭتۇ شەھىرىدىكى تۇرانىڭ تۆۋەن ۋە يۇقىرى تەرەپلىرىگە ھەددى ـ ھېسابسىز ئورەك ـ خەندەك كولاپ، بىزنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ بۇنىڭ ئەجەبلىنىدىغان يېرى يوق ! ـــ دەپ قاقاھلاپ كۈلدى ۋۇ يۇڭ ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ زېڭتۇ شەھىرىنىڭ يېنىغا باردى. بۇ دەل كۈن تىكلەنگەن ۋاقىت ئىدى. ئالدى تەرەپتىن بىر ئاتلىق ئادەم پەيدا بولدى، ئۇ ئادەم ئېتىنىڭ بوينىغا تۇش قوڭغۇراق ئېسىپ، قۇيرۇقىنى قىرغاۋۇل قۇيرۇقىدەك تۇگۈپ قويغان، ئۆزى قارا بوغمىچا چىگىپ، ئۇچىسىغا ئاق چاپان كىيگەن، قولىغا قىسقا نەيزە تۇتقانىدى.

تۇرشاۋۇل قوشۇن ئۇنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال قوغلىماق بولدى. ۋۇ يۇڭ توسۇۋېلىپ، لەشكەرلىرىگە شۇ يەردە قوش تىكىپ، ئەتراپىغا ئورەك ـ خەندەكلەرنى كولاش، خەندەكنىڭ ئىچىگە ئۇزۇن ـ ئۇزۇن تۆمۇر مىخلارنى سانجىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. بەش قوشۇن ئۇنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئۆز ئالدىغا قوشلار تىكىپ، ئوخشاش خەندەكلەر كولاپ، ئىچىگە تۆمۇر مىخلارنى سانجىپ قويدى. ئۇچ كۈنگىچە زېڭتۇ شەھىرىدىن جەڭ قىلىشقا ھېچكىم چىقمىدى. ۋۇ يۇڭ شى چيەننى يولغا مۆكتۈرۈلگەن چېرىكچە ياساپ، شەھەردىكىلەرنىڭ نېمىشقا چىقمىغانلىقىنى، ئورەك ـ خەندەكلەر بىلەن تۇرانىڭ ئارىلىقى قانچىلىك كېلىدىغانلىقىنى، جەمئىي قانچە ئورەك ـ خەندەكلەر

بارلىقىنى يوشۇرۇنچە ئۇقۇپ، كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلىش ئۈچۈن يەنە زېڭتۇ شەھىرىگە كىرگۈزدى. شى چيەن بېرىپ، بىر كۈن ئىچىدىلا ئەھۋالنى تەپسىلىي ئۇقۇپ، ئورەك ـ خەندەكلەرگە بەلگە سېلىپ قايتىپ كەلدى ۋە ئەھۋالنى مۇشاۋىرغا مەلۇم قىلدى. ئەتىسى ۋۇ يۈك:

ـــ پىيادە تۇرشاۋۇل قوشۇن قوللىرىغا چاغلىغۇچ ئېلىپ ئىككى توپقا بۆلۈنسۇن، يۇزدىن ئارتۇق ئاشلىق ھارۋىسىغا قوموش، ئوتۇن بېسىلىپ، بارگاھ ئىچىگە يوشۇرۇپ قويۇلسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇ ئاخشىمى ئاتامانلارغا:

ـــ ئەتىسى تاك سۇزۇلگەندە كۈنچىقىش ۋە كۈنپېتىش يولىنىك پىيادە لەشكەرلىرى ئاۋۋال بېرىپ قوش تىكىپ تۇرسۇن، ئاندىن زېڭتۇ شەھىرىنىك يۇقىرىسىدىكى تۇراغا تېگىدىغان ياك جى، شى جىنلار ئاتلىق لەشكەرلىرىنى سەپراس قىلسۇن، ناۋادا ئۇ تەرەپتىكىلەر داقا ـ دۇمباقلارنى چېلىپ، ئەلەم چۆرۈپ چىقىپ، قۇرۇق تېرە تاراقلاتمىغۇدەك بولسا، قوزغالماي تۇرسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. زېڭتۇ شەھىرىدىكى شى ۋېنگۈك سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرىنى شەھەرنى ئېلىشتا ئورەك ـ خەندەكىكە چۈشۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلارنى ئېزىقتۇرۇپ، تۇرا ئالدىدىكى تار يول بىلەن مېڭىشقا قىستىماقچى بولدى. ئەتىسى چاشكا ۋاقتىدا تۇرانىك ئالدىدا توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرى شى ۋېنگۈڭنىك چېرىكلىرىنى سۇرۇپ تۆۋەن قوۋۇقتا يېتىپ كەلدى، ئاندىن كېيىن كۈنچىقىش تۇرادىن بىرسى كېلىپ:

ـــ بىر شەيخ گۈرزە ئوينىتىپ، بىر دەرۋىش بولسا قوش شەمشەر تۇتۇپ ئالدى ـ ئارقىمىزدىن بېسىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ بۇ ئىككىسى چوقۇم لياڭشەن كۆلىدىكى لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۇڭلار، ـــ دېدى شى ۋېنگۈك ۋە يېڭىلىپ قېلىشتىن

ئەنسىرەپ، زېلكى كۆيغا يارۇ ھەمدەم بولۇش ئۇچۇن ئادەم ئەۋەتمەك بولدى. بۇ چاغدا كۆنىپېتىش تۇرادىن بىرسى كېلىپ:

ـــ بىر ساقاللىق دارازا ۋە يەنە بىر يولۋاس قىياپەتلىك ئوغرى ناھايىتى ئىتتىك كېلىۋاتىدۇ، ئەلەملىرىگە «كۆركە ساقال جۇ تۇك»، «قاناتلىق يولۋاس لېي خېك» دەپ يېزىلىپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

شى ۋېنگۇك بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن زېلكى سۇغا ھەمدەم بولۇش ئۇچۇن ئادەم ئەۋەتتى. شۇ ئەسنادا تۇرانلىك ئالدى تەرىپىدىن زەمبىرەك ئاۋازىمۇ ئاڭلاندى، لېكىن شى ۋېنگۇك ئۇلار كەلسە ئورەك ـ خەندەككە چۇشىدۇ، ئاندىن تاغ ئارقىسىغا مۆكۈنگەن چېرىكلەر گۇرىلدە چىقىدۇ ـ دە، ئەنە شۇ چاغدا ھە ـ ھۇ بىلەن ئۇلارنى تۇتىمىز دەپ چېرىكلىرىنى قوزغاتماي جىم تۇردى. بۇ چاغدا ۋۇ يۇك ئاتلىق لەشكەرلىرىنى ئېلىپ تاغ ئارىسىدىكى ئىككى يول بىلەن تۇرانلىك ئالدىغا بېسىپ كەلدى. ئالدىدا ماڭغان پىيادە لەشكەرلەر مېڭىشقا پېتىنالماي تۇراغا قاراپ تۇراتتى؛ ئىككى تەرەپتە مۆكۈنۈپ ياتقان چېرىكلەرمۇ تۇرا ئالدىغا كەلدى؛ ۋۇ يۇڭنىك ئاتلىق لەشكەرلىرى ئارقا تەرەپتىن كەلدى ـ دە، ئۇلارنى سۇرۇپ ئورەك ـ خەندەكلەرگە چۇشۇردى. شى ۋېنگۇك بولسا تۇرادىن چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، ۋۇ يۇك قامچىسىنى بىر شىلتىۋىدى، قوش ـ بارگاھلار ئىچىدىن جاك ساداسى ياڭرىدى ـ دە، يۇزدىن ئارتۇق ھارۋا قاتار تىزىلىپ چىقتى، ھارۋا ئۇستىدىكى تۇتۇرۇقلار بىلەن قومۇش ئوتۇنلارغا ئوت تۇتاشتۇرۇلدى، ئۇنىڭدىكى گۇڭگۇرت پارتلىغۇچلار پارسلداپ كۆيۇپ، كۆكىنى ئوت ـ تۇتۇنلەر قاپلاپ كەتتى. شى ۋېنگۇڭنىك ئاتلىق چېرىكلىرى تۇرادىن چىققاندا ئوت كۆيۇۋاتقان ھارۋىغا توسۇلۇپ قېلىپ، ئىلاجسىز دەرھال كەينىگە چېكىندى. گۇڭسۇن شېك سەپ ئىچىدە تۇرۇپ، شەمشىرىنى بۇلغاپ ئەپسۇن ئوقۇۋۇندى، بوران چىقىپ ئوتنى تاكى تۆۋەن قۇۋۇققىچە يېيىتىپ، ياۋنىك قۇۋۇق ئۇستىدىكى راۋاق ـ پاۋاقلىرىنى

پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈپ تاشلىدى. ۋۇ يۇڭ جەڭدە يەڭگەندىن كېيىن جاڭ چېلىپ، لەشكەرلىرىنى يىغىپ شۇ ئاخشىمى ئۆز قوشلىرىدا قونۇشتى. شى ۋېنگۇڭ بولسا كېچىلەپ تۇرا - قوۋۇقلىرىنى ياساشتۇرۇپ ئىككى تەرەپتىن توستى. ئەتىسى زېڭ تۇ شى ۋېنگۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— قاراقچىلارنىڭ باشلىقىنى ئۆلتۈرمەسەك، ئۇلارنى تۇتقىتىش تەس بولىدۇ، — دېدى ۋە ئۇستازى شى ۋېنگۇڭغا قوشنى پۈختا ساقلاپ تۇرۇشنى تاپىلىدى. ئاندىن ئۆزى جابدۇنۇپ جەڭگە چىقماق بولدى. سۇڭ جياڭ بارگاھ ئىچىدە زېڭ تۇنىڭ جەڭگە ئۇندىگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى باشلاپ تۇرشاۋۇل قىسىم بولۇپ باردى، نىشان تۇغنىڭ سايىسىدا زېڭ تۇنى كۆرۈپ، كونا ئىنتىقام ئوتى يۈرىكىدە يالقۇنجاپ ياندى، قامچىسىنى شىلتىپ:

— قېنى قايسىڭلار ئاۋۋال بېرىپ بۇ مۇتتەھەمنى تۇتۇپ كونا ئىنتىقامنى ئېلىپ بېرىسىلەر، — دېدى.

مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ ئېتىنى دېۋىتىپ، يالماننى تۇتقىنچە ئۇدۇل زېڭ تۇغا ئېتىلدى. ئىككى ئاتلىق ئىرماش - چىرماش بولۇپ، قورال - ياراغلىرى گىرەلىشىپ كەتتى. ئوتتۇز مەرتەمدىن جىقراق ئېلىشتى. گو شېڭ نىشان تۇغى ئاستىدا ئىككى پالۋاننىڭ قايسىسى يېڭىلاركىن دەپ قاراپ تۇردى. لۇ فاڭ تېگىدىن ماھارەتتە زېڭ تۇغا تەڭ كېلەلمەيتتى. ئاران ئوتتۇز مەرتەمچە تاقابىل تۇردى، ئوتتۇز مەرتەمدىن كېيىن يالمان ئويىنتىشتا تەمتىرەپ قېلىپ، ئاۋايلاپ قاچۇرۇش بىلەنلا بولۇپ قالدى. گو شېڭ لۇ فاڭنى يېڭىلىپ قالمىسۇن دېگەن ئەندىشە بىلەن دەرھال ئاتلىنىپ، قولىغا يالمان تۇتقىنچە ئۇچقاندەك جەڭگە ئاتلاندى - دە، زېڭ تۇنى ئارىغا ئالدى. ئۇچ ئاتلىق ئېلىشىپ ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتتى. ئەسلىدە ئىككى يالمان ئۇستىگە چىپار قاپلان قۇيرۇقى بېكىتىلگەنىدى. لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭ زېڭ تۇنى تۇتماقچى بولۇپ، ئىككىسى تەڭلا

يالمان كۆتۈردى، زېكى تۇ دەرھال ئۇنى كۆردى ـ دە، نەيزىسىنى شۇنداق كۆتۈرۈشىگە ئىككى چىپار قاپىلان قۇيرۇقى نەيزە ئۇچىدىكى قىزىل پۆپۈككە ئىلىنىپ ئاجرالماي قالدى. ئۇچەيلەن تەڭلا قورالىنى بوشاتماق بولۇپ تارتىشتى. كىچىك لىگۈاڭ خۇا رۇك ئۆز سېپى ئىچىدە تۇرۇپ، لۇ فاڭلارنى يېڭىلىپ قالىدىغان بولدى، دەپ ئات چېپىپ چىقىپ، سول قولى بىلەن ئوقيا كامانىنى تارتىپ، ئوك قولى بىلەن ئوقلاپ زېك تۇغا ئاتتى. بۇ چاغدا زېك تۇ نەيزىسىنى چىقىرىۋالدى، ئىككى يالمان بىر ـ بىرى بىلەن ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى. ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، زېك تۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ لۇ فاڭنىك ھەلقۇمىغا سالماق بولۇپ كېلىشىگە خۇا رۇڭنىك ئوقى ئاۋۋال كېلىپ زېك تۇنىك سول بىلىكىگە تەگدى ـ دە، ئاتتىن مولاق ئېتىپ يەرگە يىقىلدى، دۇبۇلغىسى يەردە دومىلىنىپ، ئۆزى ئاسمان تاپان بولۇپ قالدى. لۇ فاڭ، گو شېڭلارنىك قوش يالمىنى تەڭلا زېك تۇغا تىقىلدى ـ دە، زېك تۇ جان بەردى. ئون نەچچە ئاتلىق لەشكەر ئۇچقاندەك قايتىپ بېرىپ شى ۋېنگۇڭغا مەلۇم قىلدى. ئۇ بۇ خەۋەرنى بارگاھقا يەتكۈزدى. شەھەر باشلىقى زېك نۇك بۇنى ئاڭلاپ ھۆركىرەپ يىغلىدى. بۇ يەردە قاراپ تۇرغان زېك شېك پالۋان دەرغەزەپ بولدى، ئۇ قىلىچۋازلىققا ناھايىتى ئۇستا ئىدى. ئىككى ئۇچار قىلىچنى ئويناتسا ھېچكىم ياندىشالمايتتى. بۇ ئىشقا دەرغەزەپ بولغان بۇ باتۇر چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:

ـــ ماڭا ئات كەلتۈرۈڭلار، ئاكامنىك ئىنتىقامىنى مەن ئېلىپ بېرەي ! ـــ دېدى.

شەھەر باشلىقى زېك نۇك ئۇنى توسۇپ قالالمىدى، ئۇ جابدۇنۇپ قولىغا قىلىچ تۇتقان ھالدا ئاتلاندى ـ دە، ئۇدۇل بارگاھقا قاراپ ئات سالدى، شى ۋېنگۇك ئۇنىك ئارقىسىدىن يېتىشىپ بېرىپ:

ـــ پالۋىنىم، ياۋنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. سۇك جياڭنىك بارگاھ لەشكىرى ئىچىدە پەم ـ پاراسەتلىك باتۇر ـ پالۋانلار

ناھايىتى كۆپ، مېنىڭ كەم پەمسمچە، بەش قوش - بارگاھنى پۈختا ساقلاپ لىگجۇ ئايمىقىغا يوشۇرۇنچە ئادەم ئەۋەتەيلى، ئۇ بېرىپ ئوردىغا بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلسۇن، ئوردا خىل لەشكەر، باتۇرلارنى، بەگ - سىپاھلارنى كۆپرەك ئەۋەتسە، ئاندىن ئۇلارنى ئىككى تەرەپتىن قورشاپ بىتچىت قىلغىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلساق، قاراقچىلار جەڭدىن زېرىكىپ، لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرۈپ تاغقا قايتىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا پېقىر سىز بىللەن بىللە ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ، قىرىپ - چېپىپ، چوڭ ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىمىز، ــ دېدى.

بۇنىڭ سۆزى ئاياغلاشمايلا يۈقىرى تۇرادىكى قوشۇمچە ئۇستاز سۇ دىڭ كەلدى، ئۇ تۇرانى ساقلاش ئۈستىدە توختىلىپ:

ــ لياڭشەن كۆلىدىكى ۋۇ يۇڭ ناھايىتى ھىيلىگەر نېمە، ياۋنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ. ۋاقتىنچە چېكىنىپ ھىماتچى لەشكەرلەرنى ساقلايلى، ئۇزاقنى ئويلىشايلى، ــ دېدى.

ــ ئاكامنى ئۆلتۈرسە، بۇ قىساسنى ئالماي يەنە قاچانغىچە كۈتۈپ تۇرىمىز! قاراقچىلار ئادەملىرىنى كۆپەيتىپ كۈچ - قۇۋۋەت توپلىۋالسا، ئۇلارنى كەينىگە يانداۋرماق تەس بولۇپ قالىدۇ! ــ دېدى زېڭ شېڭ.

شى ۋېنگۇڭ، سۇ دىڭلار ئۇنى توسۇپ قالالمىدى، زېڭ شېڭ ئاتلاندى - دە، نەچچە ئونلىغان ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ تۇرادىن جەڭ قىلىشقا ماڭدى. سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش ھەققىدە تۇرشاۋۇل قوشۇنغا بۇيرۇق چۈشۈردى، چىن مىڭ بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن بۆرە چىشلىق كالتەكنى ئوينىتىپ، سەپتىن زېڭ شېڭ بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن ماڭماق بولۇپ تۇرغاندا، قارا قۇيۇن لى كۇي ئايپالتىسىنى كۆتۈرگىنىچە تۇرشاۋۇل قىسىم ئالدىغا ئۆتۈپ، نېرى - بېرىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمايلا جەڭ مەيدانغا ئېتىلدى. ئۇ تەرەپتىن تونۇيدىغانلار: «بۇ لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن» دېدى. زېڭ شېڭ بۇنى ئۇقۇپ، ئوق

چىقىرىشقا بۇيرۇق بەردى. لى كۇي ئەسلىدە يالىڭاچ بولۇپ جەڭگە ئاتلىناتتى، شياڭ چۇڭ، لى گۇن قالقان بىلەن ئۇنى دالدىغا ئالاتتى. بۇ دورەم ئۆزىلا چىققاچقا زېڭ شېڭنىڭ ئوقى ئۇچۇپ كېلىپ لى كۇينىڭ پۇتىغا تەگدى، ئۇ تاغ يىقىلغاندەك يەرگە يىقىلىپ چۈشتى، زېڭ شېڭنىڭ ئارقىسىدىكى ئاتلىق چېرىكلىرى دۈكۈرلەپ كېلىشتى، سۇڭ جياڭ سېپىدىكى چىن مىڭ، خۇا رۇڭلار ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي ئۇنى قۇتقۇزۇشقا ئات چېپىپ كېلىشتى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ما لىن، دېڭ فېي، لۇ فاڭ، گو شېڭلار دۈكۈرلەپ بولۇشقىلى كەلدى. سۇڭ جياڭ تەرەپنىڭ ئادىمى كۆپلۈكتىنى كۆرگەن زېڭ شېڭ جەڭنى داۋاملاشتۇرۇشقا پېتىنالماي چېرىكلىرىنى ئېلىپ قوش ـ بارگاھىغا قايتتى. سۇڭ جياڭمۇ لەشكەرلىرىنى قوشۇغا يىغىۋالدى.

ئەتىسى شى ۋېنگۈڭ ۋە سۇ دىڭ ئۇلار بىلەن توقۇنۇشماسلىقنى تەكىتلەپ تۇرۇۋالدى، زېڭ شېڭ:

ــ ئاكىمىزنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىمىز، ــ دەپ دالالەت قىلىپ تۇرۇۋالدى، شى ۋېنگۈڭ ئائىلاج جابدۇنۇپ ئاتلاندى. ئۇنىڭ مىڭەن ئېتى بۇرۇنسىدا دۇمن جىڭجۇدىن تارتىۋالغان، كۇنىگە مىڭ يول باسىدىغان، گۆھەردەك يالتىرايدىغان ئەجدىها ـ شىر قۇلۇن دېگەن ئات ئىدى. سۇڭ جياڭمۇ باتۇرلارنى باشلاپ سەپ تارتىپ ياۋ ئالدىغا چىقتى. ئۇدۇل سەپتىن شى ۋېنگۈڭ ئات سېلىپ چىقتى، ئۇنى قانداق ياسىنىپتۇ دېمەمسىز؟

نەزم

نۇر چاچار گويا قۇياش ئالتۇن دۇبۇلغا بېشىدا،
مۇز قىروۋىمۇ تەڭ كېلەلمەس يالتىراق قۇياقىغا.
مىنگىنى كۇنىگە مىڭ يول باسار شىر ئارغىماق،
نەچچە گەز قىزىل پۆپۈكلۈك نەيزە تۇتقان قولىغا.

شى ۋېنگۈك ئاشۇ تەرىقىدە ئات سېلىپ قىر - چاپ بىلەن چىقىۋىدى، سۇك جياك تەرەپتىن چىن مىك باش ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىش مەقسىتىدە، ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ ياۋ ئالدىغا چىقتى. ئىككى ئاتلىق شۇنداق ئېلىشتىكى، ياراغلار تەك ھەملە قىلىندى. ئالاھازەل يىگىرمە نەچچە مەررە ئېلىشقاندا، چىن مىك كۈچىدىن قېلىپ، ئۆز سېپىگە قاراپ ماڭماقچى بولدى. بۇ چاغدا شى ۋېنگۈڭغا غەيرەت كىرىپ ئۇنى قوغلاپ كەلدى، ئۇنىڭ كارامەتلىك نەيزىسى چىن مىڭنىڭ پۇتىنىڭ ئۈچىغا كېلىپ تەگدى - دە، ئۇ ئېتىدىن موللاق ئېتىپ يىقىلىپ چۈشتى. لۇ فاك، گو شېك، ما لىن، دېك فېيى دېگەن تۆت باتۇر تەڭلا ئېتىلىپ چىقىپ، جان پىدالىق بىلەن ئۇنى قۇتقۇزماق بولدى. ئۇلار چىن مىڭنى قۇتقۇزۇۋالغان بولسىمۇ، لەشكەرلەر بۇ جەڭدە يېڭىلدى. بۇلار يېڭىلگەن لەشكەرلەرنى يىغىۋېلىپ، بۇرۇنقى قوش - تۇرادىن ئون چاقىرىم نېرىدا قوش تىكىپ ماكانلاشتى. سۇك جياك چىن مىڭنى ھارۋا بىلەن تاغ تۇراغا ئارام ئېلىشقا ئەۋەتىۋېتىپ، ۋۇ يۇڭغا ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېك، زەر نەيزىۋاز شۇ نىك ھەم شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنى تاغدىن چۈشۈپ ھەمدەم بولۇشقا بۇيرۇساق دەپ مەسلىھەت سالدى، ئۆزى كۈجە كۆيدۇرۇپ دۇئا - تىلاۋەت قىلىپ پال ئاچتى. ۋۇ يۇك پالنى كۆرۈپ:

— بۇ ماكاننى تىرىپىرەن قىلغىلى بولسىمۇ، بۇ كېچە ئوغرىلارنىك غوللۇق چېرىكلىرى قوش - بارگاھلارغا باستۇرۇپ كىرىدىغاندەك تۇرىدۇ، — دېگەن تەبىرنى بەردى.

— بالدۇرراق تەرەددۇتلىنايلى، — دېدى سۇك جياك.

— ئاغا، خاتىرجەم بولغايلا، بۇيرۇق بېرىدىغانلا بولسىلا، ئاۋۋال ئۇچ تۇرادىكى ئاتامانلارغا خەۋەر قىلىمىز، بۇگۈن ئاخشامدىن باشلاپ كۈنچىقىش، كۈنپېتىش تۇرالاردا شېي جېن سول تەرەپكە، شېي باۋ ئوك تەرەپكە، باشقا لەشكەرلەر تۆت

ئەتراپقا مۆكۈنسۇن، ـــ دېدى ۋۇ يۈك.

مەسلىھەت پىشتى. شۇ كېچە ئاپپاق ئايدىك ئىدى، شامال، بۇلۇتتىن ئىز ـ شەپە يوق ئىدى. شى ۋېنگۈك قوشتا زېك شېكغا:

ـــ قاراقچى لەشكەرلەر بۈگۈن ئىككى سەردارنى چىقىم تارتتى، جەزمەن يۈرەكئالدى بولدى، بۇ پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تۇراغا تېگىش قىلايلى، ـــ دېدى.

زېك شېك بۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ، دەرھال يۇقىرى قوشتىكى سۇ دېك، تۆۋەن قوشتىكى زېك مى، كۈنپېتىش قوشتىكى زېك سۇلارنى لەشكەر باشلاپ كېلىپ سۇك جياڭنىك چوك تۇراسنى ئېلىشىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. ئەلياتقۇغا يېقىنلىشىپ قالغان بىرمەھەلدە ئۇلار يوشۇرۇن قوزغالدى. ئاتلىرىنىك قوڭغۇراقلىرىنى ئېلىۋەتتى. ئۆزلىرى يېنىك جابدۇندى ـ دە، ئۇدۇل سۇك جياڭلارنىك بارگاھىغا كەلدى، كېلىپ قارىغۇدەك بولسا ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى، تۇرا بوش ئىدى، بۇلار تۇزاقتا چۈشۈپ قالمايلى، دەپ ئالمان ـ تالمان ئارقىغا ئۆرۈلۈپ تىكىۋەتتى، دەل شۇ چاغدا سول تەرەپتىن ئىككى باشلىق يىلان شېپ جېن، ئوك تەرەپتىن ئاچا قۇيرۇق چايان شېپ باۋ، ئارقا تەرەپتىن كىچىك لىگۇاك خۇا رۇك تەڭلا ئېتىلىپ كەلدى، زېك سۇغا قاراڭغۇ يەردە شېپ جېننىك پولات چارمىخى سانجىلىپ، ئۇ ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. بۇ چاغدا ئوت قويۇلدى، ئارقا قوشتىن قىيا ـ چىيا ئاڭلاندى. كۈنچىقىش، كۈنپېتىش تەرەپلەردىن لەشكەرلەر قوشقا باستۇرۇپ كىردى. يېرىم كېچىگىچە ئىرماش ـ چىرماش جەك بولدى، شى ۋېنگۈك ئارىدىن قېچىپ چىقىپ شەھەرگە قايتتى.

شەھەر باشلىقى زېك نۇك زېك سۇنىك چىقىم بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەرۋايى قىرىق گەز ئۆرلىدى ـ دە، ئەتىسى شى ۋېنگۈڭنى تەسلىمنامە يېزىشقا بۇيرۇدى. شى ۋېنگۈك ئىنتايىن قورقۇپ كەتكەندى، شۇڭا دەرھال تەسلىمناسنى يېزىپ چىقىپ

شۇ زامان بىر ئادەمدىن سۇئال جىاڭنىڭ چوڭ تۇرايىغا ئەۋەتتى. خەۋەرچى سۇئال جىاڭغا زېڭتۇ شەھىرىدىن بىراۋ خەت ئېلىپ كەپتۇ، دەپ مەلۇم قىلدى، سۇئال جىاڭ بۇنى ئاڭلاپ، ئۇنى چاقىرىپ كىر دېدى. خەۋەرچى خەتنى ئەكىرىپ سۇئال جىاڭغا تۇتتى، سۇئال جىاڭ خەتنى ئېچىپ كۆردى، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن:

زېڭتۇ شەھىرىنىڭ باشلىقى زېڭ نۇئال سۇئال دانىش ئاتامانىم ئۆزلىرىنىڭ ئەلەملىرى ئاستىدا يەنە بىر مەررە باش ئېگىپ شۇنى مەلۇم قىلىدۇكى، تۇنۇگۈن كەمىنلىرىنىڭ شۇمتەكلىرى كىچىككىنە باتۇرلۇقىغا تايىنىپ، سەلتەنەتلىرىگە دەخلى - تەرۇز يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ، ئۇنىڭدىن ئىلگىرى بولسا چاۋ ھەزرەت ئاتامانلارنى باشلاپ كەلگەندە قائىدە بويىچە باش ئېگىپ ئىلكىلىرىگە ئۆتۈشمىز لازىم ئىدى، بىئەدەپ چېرىكلەر غايىب ئوق چىقىرىپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئات - ئۇلاغ تارتىۋېلىشتەك گۇناھلارنى ئۆتكۈزۈپتۇ. بۇ خۇسۇستا ئۆزرىخاھلىقا تىلىم قىسقىلىق قىلىدۇ! بۇلار بىزنىڭ ئەسلىي مەقسەت - مۇددىئايىمىز ئەمەس. ئەمدى ئاشۇ جاھىل ھارىمىلار ھالاك بولۇپ ئۆز جازاسىنى تارتىتى. ھۆزۈرلىرىغا سۇلھى ئۈچۈن ئەلچى ئەۋەتتىم. مەگەر جەڭنى توختىتىپ، لەشكەرلىرىنى يىغىۋالىدىغان بولسىلا، ئېلىۋالغان ئات - ئۇلاغنى سان - ئېدىتى بويىچە قايتۇرىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇن چىقىرىپ، ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلايمىز، شۇنىڭ بىلەن ئىككى تەرەپنىڭ زىيان - زەخمەت تارتىشىدىن خالىي بولساق.

ئېھتىرام بىلەن ئۇشبۇ نامە - ئەرسالانى يازدىم، كۆزدىن كەچۈرۈپ قوبۇل قىلىشلىرىنى تىلەيمەن.

سۇئال جىاڭ مەكتۇپىنى كۆرگەندىن كېيىن قاتتىق كايىپ، ئۇنى يىرتىۋېتىپ:

ـــ ئاغامنى ئۆلتۈرگەن تۇرساڭ، قانداقسىغا جەڭدىن توختايمەن؟ يۇرتۇڭنى قانغا بويىغاندىلا ئاندىن ئارمىنمدىن

چىقمەن ! ـــ دېدى تىللاپ.

مەكتۇپنى ئەكەلگۈچى ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ئۈست ـ ئۈستىلەپ ئۇنىڭغا ئىلتىجا قىلىپ تۇرۇۋالدى.

ـــ قېرىندىشىم، سەۋر ـ تاقەت قىلسىلا، بىزنىڭ ئۇلار بىلەن جەڭگە ـ جېدەل قىلىشمىمىز پۈتۈنلەي ئاچچىقلا چىدىمىغانلىقتىن بولۇۋاتىدۇ، زېڭ جەمەتى كېلىشىپ قېلىش ھەققىدە مەكتۇپنامە ئەۋەتكەندىكىن، ئۇنىڭغا رەنجىپ كايىسىلا، نامەردلىك بولماسمۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ تەسەللى بېرىپ.

شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ دەرھال جاۋاب خەت يېزىپ، كەلگۈچىگە ئون سەر كۈمۈش ئىنئام قىلدى. ئەلچى شەھەرگە قايتىپ خەتنى شەھەر باشلىقى زېڭ نۇڭغا سۇندى. زېڭ نۇڭ بىلەن شى ۋېنگۈڭ خەتنى ئېچىپ كۆردى، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن:

لياڭشەن كۆلىنىڭ باش سەرداری سۇڭ جياڭنىڭ زېڭتۇ شەھىرىنىڭ باشلىقى زېڭ نۇڭ ھۇزۇرىغا يازما جاۋابى شۇكى، دۆلەت ئىشەنچ ـ ئېتىقادقا تايىنىپ يۈرت سورايدۇ، پالۋان باتۇرلۇقىغا تايىنىپ ياتلارنى باستۇرىدۇ. ئادەمدە ئەدەپ ـ قائىدە بولمىسا نېچۈك بولىدۇ، ھارام مالنى نېچۈك ئالغىلى بولىدۇ. لياڭشەن كۆلى بىلەن زېڭتۇ شەھىرى ئوتتۇرىسىدا ئەزەلدىن ھېچ ئۆچ ـ ئاداۋەت يوق ئىدى. ھەرقايسىمىز ئۆز تەۋەيىمىزنى قوغداپ كېلىۋاتاتتۇق. سەردارلىرىڭلار ئۆزىچىلا زورلۇق قىلىپ چوڭقۇر ئۆچ ـ ئاداۋەت پەيدا قىلدى. ناۋادا كېلىشىپ قالايلى دېسەڭىز، ئىككى قېتىملىق بۇلاپ كەتكەن ئات ـ ئۇلاغلارنى ھەم ئات ـ ئۇلاغ بۇلغان گۇناھكار يۇ باۋسىنى بىزگە تاپشۇرغايسىز، بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىزنى ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن بىلەن تارتۇقلىغايسىز، ساداقەتكە تولۇق ئەمەل قىلماق كېرەك، ئەدەپ ـ قائىدىگە سەل قارىماسلىق لازىم. ناۋادا باشقىچە بولۇپ قالسا، ئۆزگىچە ئىش تۇتىمىز.

مەكتۇپنى شەھەر باشلىقى زېڭ نۇڭ بىلەن شى ۋېنگۈڭ

كۆرگەندىن كېيىن چۆچۈپ غەم ـ غۇسسىگە چۈشتى. ئەتىسى زېلىخا نۇلۇخا يەنە كىشى ئەۋەتتى. ئۇ ئەلچى:

ـــ ناۋادا سۇلھى تۇزمەكچى بولساق، ھەر تەرەپتىن كېپىللىككە تۇتۇپ تۇرۇشقا بىردىن ئادەم چىقارساق دەيدۇ، ـــ دېدى.

سۇلۇخا جىلىخا بۇنىڭغا ھېچ كۆنمىدى، ۋۇ يۇلۇخا:

ـــ ھېچقىسى يوق، ـــ دەپ دەرھال شى چىەن، لى كۇي، فەن رۇي، شىلىخا چۇلۇخا، لى گۇنلارنى ئېتىماد ئۇچۇن تەينىلىدى. ئۇلار ماڭىدىغان چاغدا ۋۇ يۇلۇخا شى چىەننى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىلۇخا قۇلىقىغا:

ـــ مۇنداق ـ مۇنداق بولسا، سەۋەنلىك ئۆتۈپ قالمىسۇن، ـــ دەپ شۇبرلىدى.

خوش، ئەمدى بەش كىشىنىلۇخا ماڭغانلىقىنى قويۇپ، گۇەن شېلۇخا، شۇ نىلۇخا، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنىلۇخا كەلگەنلىكى ئۇستىدە توختىلايلى. بۇ ئەسنادا ئۇلار بارگاھقا ماكانلاشتى.

ئەمدى شى چىەن بولسا تۆت پالۋاننى باشلاپ، شەھەر باشلىقى زېلىخا نۇڭنىلۇخا ئالدىغا كىردى، شى چىەن ئۇنىلۇخا ئالدىغا بېرىپ:

ـــ ئاغىمىزنىلۇخا ئەمرىگە بىنائەن، مەن لى كۇي باشلىق تۆت ئادەم بىلەن ئالدىڭىزغا سۇلھىگە كەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ ۋۇ يۇڭنىلۇخا بەش كىشىنى ئەۋەتىشىدە جەزمەن بىر ئويۇن بار، ـــ دېدى شى ۋېنگۇڭلۇخا.

لى كۇي قاتتىق غەزەپلىنىپ، شى ۋېنگۇڭنىلۇخا گەجگىسىدىن ئېلىپ دۇمبالغىلى تۇردى، شەھەر باشلىقى زېلىخا نۇلۇخا تەسەللى بېرىپ توختىتىۋالدى، شى چىەن:

ـــ لى كۇي تومپاي بولسىمۇ، لېكىن ئۇ سۇلۇخا دانىش ئاغامنىلۇخا يېقىن ئادىمى، بۇ يەرگە ئالاھىدە ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى، ئۇنىڭغا شەك ـ گۇمان چۈشۈرمىگەيسىزلەر، ـــ دېدى.

زېلىخا نۇلۇخا سۇلھىلەشمەك نىيىتى بولغانلىقتىن، شى ۋېنگۇڭنىلۇخا لەۋزى بىلەن كارى بولمايى، دەرھال مەي ـ شاراب،

داستىخان ھازىرلىتىپ، ئۇلارنى مېھمان قىلغاندىن كېيىن فاخۇا ئىبادەتخانىسىدىكى تۇرادا ئارام ئېلىشقا تەكلىپ قىلدى ۋە بەش يۈز لەشكەرنى ئالدى ـ كەينىدىن قوغداشقا قويدى. زېلىڭ شېڭنى يۇ باۋسىنى ئېلىپ سۇڭ جىياڭنىڭ چوڭ تۇرايىغا سۇلھىگە بېرىشقا تەيىنلىدى. بۇ ئىككىيلەن بارگاھقا كېلىپ سۇڭ جىياڭلار بىلەن كۆرۈشتى. بۇلارنىڭ ئارقىسىدىنلا بۇرۇن ئىككى قېتىمدا بۇلىۋالغان ئاتلار ھەم بىر ھارۋا ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلار باش تۇراغا يەتكۈزۈپ كېلىندى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ بۇ ئاتلارنىڭ ھەممىسى كېيىنكى قېتىم بۇلاپ كېتىلگەن ئاتلار ئىكەن، بۇرۇن دۇمن جىڭجۇ ھەدىيە قىلغان ھېلىقى كۈنىگە مىڭ يول باسىدىغان، گۆھەردەك يالتىرايدىغان ئاق شىر ئات كۆرۈنمەيدىغۇ، نېمىشقا ئەكەلمىدىڭلار؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇ ئاتنى ئۇستازىم شى ژېنگۇڭ مىنىۋاتىدۇ، شۇڭا ئەكېلەلمىدۇق، ـــ دېدى زېلىڭ شېڭ.

ـــ چاپسان خەت يېزىپ ئەۋەتكىن، ئۇ ئاتنى تېزدىن ماڭا قايتۇرۇپ بەرسۇن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

زېلىڭ شېڭ دەرھال شۇ ئات ئەۋەتىلسۇن، دەپ خەت يېزىپ، شەھەرگە بىر ئادەمدىن ئەۋەتتى. شى ژېنگۇڭ بۇ خەتنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ باشقا ئاتنى دېسە بېرەي، بۇ ئاتنى بەرمەيمەن، ـــ دېگەن جاۋابنى بەردى.

خەت توشۇغۇچى ئىككى ئوتتۇرىدا بىرنەچچە قېتىم قاتنىدى. سۇڭ جياڭ بۇ ئاتنى بەرمىسە بولمايدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. شى ژېنگۇڭنىڭ ئادەمى كېلىپ سۇڭ جياڭغا:

ـــ ناۋادا جەزمەن مېنىڭ بۇ ئېتىمنى ئالماق بولىدىكەن، دەرھال لەشكەرلىرىنى قايتۇرسۇن، ئاندىن شۇ ھامان قايتۇرىمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سالدى،

بۇلار تېخى بىر قارارغا كېلىپ بولالماي تۇرۇپلا تۇيۇقسىز بىراۋ كىرىپ:

ــ چىڭجۇ، لىڭجۇ ئايماقلىرى تەرەپتىن چېرىكلەر كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ــ بۇ مۇتتەھەملەر بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولسا چوقۇم يالتىيۇالىدۇ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

يوشۇرۇن بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈپ، شۇ زامان گۇەن شېڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار چىڭجۇ چېرىكلىرىنىڭ ئالدىغا، ما لىن، خۇا رۇڭ، دېڭ فېيلار لىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرى ئالدىغا ئەۋەتىلدى. يوشۇرۇنچە يۇ باۋسىنى چاقىرىپ چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ناھايىتى مېھىر ــ شەپقەت كۆرسىتىپ:

ــ ناۋادا بۇ قېتىم ئەجىر ــ تۆھپە كۆرسىتىشكە كۈنسىڭىز، تاغ تۇرايمىزدا سىزنىمۇ ئاتامان قىلىمىز، ئات بۇلىغان ئۆچمەنلىكنى ئوقيا سىندۇرۇش شەرتى بىلەن ئىللا ــ بىللا قايتا تىلغا ئالمايمىز. ئەگەر بۇنىڭغا كۆنمىسىڭىز، زېڭتۇ شەھىرى تىرىپىرەن بولۇش ئالدىدا تۇرىدۇ، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

يۇ باۋسى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ماقۇل بولۇپ، باش ئېگىپ پەرمانبەردار بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ۋۇ يۇڭ يۇ باۋسىغا يول كۆرسىتىپ:

ــ سىز قېچىپ چىققان سىياق بىلەن تۇراغا قايتىپ بېرىپ، شى ۋېنگۈڭغا: «مەن زېڭ شېڭ بىلەن بىللە سۇڭ جياڭنىڭ تۇراسىغا سۇلھىگە بارغاندىن كېيىن تىڭتىڭلاپ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۇقتۇم. ھازىر سۇڭ جياڭنىڭ خىيال ــ پىكىرلىرى ئاشۇ ئاتتا قاپتۇ، سۇلھىگە تاۋى تارتىدىغاندەك ئەمەس، ناۋادا قايتۇرۇپ بەرمىسىلە يۈز ئۆرۈيدىغاندەك تۇرىدۇ. ھازىر چىڭجۇ، لىڭجۇ ئايماقلىرى تەرەپتىن ھەمدەمچى لەشكەرلەر كېلىپ قېلىپ، ئۇلار ئىنتايىن ئالاقزەدىلىكتە قالدى، بۇ پۇرسەتنى

غەنىيمەت بىلىپ بىر پەنت ئىشلىتەيلى» دەپ، مۇبادا ئۇ بۇنىڭغا ئىشىنىپ شۇنداق قىلسا، قالدى ئىشنى ئۆزۈم جايلايمەن، ــ دېدى.

يۇ باۋسى بۇ بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن شى ژېنگۇڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. شى ژېنگۇڭ يۇ باۋسىنى باشلاپ شەھەر باشلىقى زېڭ نۇڭنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ كۆرۈشتۈردى، سۇڭ جياڭنىڭ سۇلھىلىشىش نىيىتى يوقلۇقىنى، پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلگەندە، ئۇنىڭ تۈراسىنى تارتىۋالغىلى بولىدىغانلىقىنى تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتتى، زېڭ نۇڭ:

ــ زېڭ شېڭ ئۇ يەردە تۇرۇۋاتىدۇ، مۇبادا ئۇلارغا ئېقىلىدىغان بولساق، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئۇلارنىڭ تۇراسىنى كۈمپەيكۈم قىلساق، ئۇنى قۇتقۇزۇۋالغىلى بولىدۇ. بۇگۈن ئاخشام قوشلارغا بۇيرۇق بېرەيلى، ھەممىسى تەڭلا قوزغالسۇن، ئاۋۋال سۇڭ جياڭنىڭ چوڭ تۇراسىغا تېگەيلى، يىلانىنىڭ بېشىنى ئۇرۇپ تاشلىساق، قالغانلىرى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، ئاندىن لى كۇي باشلىق بەش كىشىنى ئۆلتۈرسەكمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېدى شى ژېنگۇڭ.

ــ ئۇستاز، ئوبدان چارە ــ تەدبىرلەرنى جايىدا ئىشلەتكەيسىز، ــ دېدى زېڭ نۇڭ.

شۇنداق قىلىپ، يۇقىرى قوشتىكى سۇ دىڭ، كۇنچىقىش قوشتىكى زېڭ كۇي، تۆۋەن قوشتىكى زېڭ مىلارغا تۇراغا بىردەك تېگىش تۇغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلدى. يۇ باۋسى غېلا قىلىپ فاخۇا ئىبادەتخانىسىغا كىرىپ، لى كۇي قاتارلىق بەش كىشى بىلەن كۆرۈشتى ۋە بۇ خەۋەرنى يوشۇرۇنچە شى چېنگە يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭدىن:

ــ بۇ پەنت قانداق بولغاندۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مۇبادا يۇ باۋسى قايتىپ كەلمىسە، پەنت ئىشلەپ قالغىنى، مۇبادا بۇگۈن ئاخشام تۇراغا تېگىشكە كەلسە، بىز

ئىككى تەرەپكە چېكىنىپ مۆكۈۋالايلى، لۇ جىشېن، ۋۇ سۈڭلار پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئۇلارنىڭ كۈنچىقىش قوشىغا باستۇرۇپ كىرسۇن؛ جۇ تۇڭ، لېي خېڭ پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۇلارنىڭ كۈنپېتىش قوشىغا باستۇرۇپ كىرسۇن؛ يا ڭ جى، شى جىنلار ئاتلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇقىرى قوشقا باستۇرۇپ كىرسۇن؛ بۇ ئىتنى ئۇۋۇغا مۆكۈندۈرۈش پەنتىي دەپ ئاتىلىدۇ، يۈزدەيۈز ئىشلەيدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

شۇ ئاخشىمى شى ۋېنگۇڭ سۇ دىڭ، زېڭ مى، زېڭ كۈيلارنى ئېلىپ، ھەممىسى تەڭلا قوزغالدى. بۇ كېچە ئاي خىرە يورۇپ، يۇلتۇزلار غۇۋا تۇراتتى. شى ۋېنگۇڭ، سۇ دىڭلار ئالدىدا، زېڭ مى، زېڭ كۈي ئارقىدا ماڭدى، ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئېلىپ تاشلانغان، ئادەملەرمۇ يېنىك جابدۇنغانىدى، ھەممىسى سۈڭ جىيا ڭنىڭ چوڭ تۇراسىغا كەلدى. قارىسا تۇرا قوۋۇقى ئېتىلمەپتۇ، تۇرا ئىچىگە كىرسە بىرمۇ ئادەم يوقكەن، ھېچ شەپە ـ شىپامۇ ئاڭلانمىدى، بۇلار بۇنىڭ بىر پەنت ئىكەنلىكىنى پەملەپ، دەرھال ئارقىغا يانىدى. بۇلار شاپاشلاپ ئۆز قوشىغا قايتماق بولۇپ تۇرغاندا، زېڭتۇ شەھىرىدىن جاڭ ـ دۇمباق، زەمبىرەك ئاۋازى ئاڭلاندى. شى جېيەن بولسا فاخۇا ئىبادەتخانىسىنىڭ قوڭغۇراق راۋىقىدا قوڭغۇراق چېلىپ بەلگە بەردى، كۈنچىقىش، كۈنپېتىش قوۋۇقلاردىن زەمبىرەكلەر تەڭلا گۈمبۇرلىدى، چۇقان ـ سۈرەنلەر كۆتۈرۈلدى ـ دە، نۇرغۇن لەشكەرلەر باستۇرۇپ كىردى. ئەمدى فاخۇا ئىبادەتخانىسىدىكى لى كۈي، فەن رۇي، شيا ڭ چۇڭ، لى گۈنلارغا كەلسەك، بۇلار بىردەك نەرە تارتىپ قىر ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ چىقتى. شى ۋېنگۇڭلار ئۆز قوشىغا قايتىپ بېرىپ قارىغۇدەك بولسا ماڭغۇدەك يول قالماپتۇ، شەھەر باشلىقى زېڭ نۇڭ شەھەر ئىچىدىكى غوۋغانى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە لياڭشەن كۆلىدىكى لەشكەرلەرنىڭ ئىككى يول بىلەن باستۇرۇپ كىرىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئاشۇ قوش ئىچىدىلا بوغۇلۇپ ئۆلۈۋالدى. زېڭ مى

كۆنىپىتىش قوشقا باستۇرۇپ كىرگەندە، جۇ تۆك قىلىچ تىقىپ ئۆلتۈردى. زىك كۆي كۆنچىقىش قوشقا باستۇرۇپ كىرمەكچى بولغاندا، لەشكەرلەرنىك ئاتلىرى ئاستىدا مەلەق ـ مەلەق بولۇپ كەتتى. سۇ دىك جان تىكىپ ئىلىشىپ يۇقىرى قوۋۇقتىن چىقتى، لېكىن ئۇ يەردە ھەددى ـ ھېسابسىز ئورا ـ خەندەكلەر بار ئىدى، ئارقىدا بولسا، لۇ جىشېن، ۋۇ سۆكلار قىر ـ چاپ بىلەن قوغلاپ كەلدى. ئالدى تەرەپتىن ياك جى، شى جىنلار چىقتى، تەرەپ ـ تەرەپتىن ياغقان ئوقيا ئوقى ئىچىدە سۇ دىكغا ئوق تېگىپ ئۆلدى. ئارقا تەرەپتىن باستۇرۇپ كەلگەن لەشكەرلەردىن ئورا ـ خەندەككە ئۇست ـ ئۈستىلەپ دوملاپ چۈشۈپ، ئۆلگەنلەر ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى.

ئەمدى شى ۋېنگۈگغا كەلسەك، ئۇ ھېلىقى دۇلدۇلغا ئىگە بولۇپ قالغاچقا، ئۇنى مىنىپ كۆنىپىتىش قوۋۇقتىن چىقىپ، ئالاقزەدىلىك ئىچىدە بەدەر تىكىۋەتتى. بۇ چاغدا ئاسمانىي قارا تۇتەك بېسىپ، نە يۇقىرى، نە تۆۋەننى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ئۇ ئالاھازەل يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يول ماكغاندىن كېيىن قەيەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى بىلمەي قالدى. شۇ چاغدا دەرەخزارلىق ئارقىسىدىن جاك ئاۋازى ئاكلىنىپ، توّت ـ بەش يۈز لەشكەر چىقىپ كەلدى. ئالدىدا ماكغان باتۇر قولىغا تاياق ئېلىپ، شى ۋېنگۈگنىك ئېتىنىك پاچىقىغا ساۋاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىك ئېتى كۆنىگە مىك چاقىرىم يول باسىدىغان دۇلدۇل ئىدى، ئات تاياقنى ئۆزىگە تەگكۈزمەي ھېلىقى باتۇرنىك بېشىدىن سەكرەپ ئۆتۈپ كەتتى. شى ۋېنگۈك كېتىۋاتقاندا ئۇست ـ ئۈستىگە قارا بۇلۇت كۆكنى قاپلاپ، سوغۇق شامال ۋىزىلداپ چىقىشقا باشلىدى، ھەممە يەرنى قاپقارا تۇمان باستى، قاتتىق بوران چىقتى، شۇ ئەسنادا پەلەكتىن بىر ئادەم چۈشۈپ ئۇنىك ئالدىنى توستى. شى ۋېنگۈك ئەرش لەشكىرى ئوخشايدۇ، دېگەن گۇمان بىلەن ئېتىنىك تىزگىنىنى تارتىپ ئارقىغا بۇرىدى، ھەممە تەرەپنى چاۋ گەينىك روھى چىرمىۋالغانىدى. شى ۋېنگۈك

يەنە كونا يولىغا قايتىپ ماڭدى، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىدىن ئالىقانات يەن چىڭ چىقىپ قالدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بوز تۇلپار لۇ جۇنيىمۇ كېلىپ قالدى:

ـــ ئەي قاراقچى، نەگە بارماقچىسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، گاچ قىلىپ ئۇنىڭ پۇتىغا بىر قىلىچ ئۇرۇپ، ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى ۋە شۇ زامان ئارغامچا بىلەن باغلاپ، زېڭتۇ شەھىرىگە قايتىپ، كۇنىگە مىڭ يول يۇرىدىغان دۇلدۇلنى يېتىلەپ، ئۇدۇل چوڭ تۇراغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ كۆرگەندىن كېيىن بىر خۇش بولۇپ، بىر خاپا بولۇپ كەتتى: ئۇنىڭ خۇش بولۇشى لۇ تۆرىنىڭ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلىكى ئىدى. خاپا بولۇشى بولسا شى ۋېنگۇڭنىڭ چاۋ گەي ھەزرەتنى ئوقيا بىلەن ئۆلتۈرگەنلىكى ئىدى، «ئۆچمەنلەر ئۇچراشسا كۆزلىرى چەكچىيۇر» دېگەندەك، ئالدى بىلەن شۇ يەردىلا زېڭ شېڭنىڭ كاللىسى ئېلىندى، زېڭ جەمەتىدىكىلەرنىڭ ئۆيىدىكى خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ ھەممىسى قىرىۋېتىلدى. غەنىيمەت ئالغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى ۋە ئاشلىق ـ تۇلۇكلەرنى ھارۋىلارغا باستى ـ دە، لياڭشەن كۆلىگە ئاپىرىپ ئاتامانلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بەردى ۋە ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى، ئەمدى گۇەن شېڭغا كەلسەك، ئۇ لەشكەر باشلاپ بېرىپ، چىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرىنى قىرىپ چىكىنىۋردى، خۇا رۇڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ بېرىپ، لىڭجۇ ئايمىقىنىڭ چېرىكلىرىنى قىرىپ ـ چېپىپ، تىرىپىرەن قىلىۋەتتى ـ دە، قايتىپ كەلدى. چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى ساق ـ سالامەت ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كۇنىگە مىڭ چاقىرىم يول باسىدىغان، گۆھەردەك يالتىرايدىغان شىر ئاتنى قولىغا چۈشۈردى. ئۇنىڭدىن باشقا مال ـ مۈلۈك، نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق ئىدى، كۆشۈك ھارۋا ئىچىگە شى ۋېنگۇڭ سېلىنغانىدى، بۇلار لەشكەرلىرىنى يىغىشتۇرۇپ لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كەلدى، بېسىپ ئۆتكەن ئايماق، ناھىيەلەرگە، مەھەللە ـ يېزىلارغا ھېچ

زىيان ـ زەخمەت سالمىدى، تاغ تۇرادىكى سادىق مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كېلىپ چاۋ گەي ھەزرەتنىڭ ئەرۋاھىنى يوقلىدى. سۇڭ جياڭ تەۋەررۈك قول تالىپ شياۋ راڭغا نەزىر ـ تىلاۋەت خېتى يېزىشقا بۇيرۇق بەردى، چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ ھەممىسگە قارىلىق باغلاپ، ھازا تۇتۇش ھەققىدە بۇيرۇق قىلدى. شى ۋېنگۇڭنىڭ ئىچ ـ قارنىنى يېرىپ، جىگەر ـ يۇرىكىنى ئويۇپ ئالدى ـ دە، چاۋ گەينىڭ ئەرۋاھىغا ئاتاپ نەزىر قىلدى، سۇڭ جياڭ سادىق مەردلەر سارىيىدا لياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىبانىنى تىكلەش توغرىسىدا كۆپچىلىككە مەسلىھەت سالدى.

— ئاغا، ئۆزلىرى باش بولسىلا، — دېدى سۆز ئېلىپ ۋۇ يۇڭ، — لۇ تۆرەم ئىككىنچى ئورۇننى ئالسا، قالغان قېرىنداشلار بۇرۇنقى ئورنىنى ئالسا.

— بۇرۇن چاۋ گەي ھەزرىتىم: «كىمكى شى ۋېنگۇڭنى قولغا چۈشۈرسە، لياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىبانى بولسۇن» دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى. بۈگۈن لۇ تۆرەم بۇ ئوغرىنى تىرىك تۇتۇپ كەلدى، چاۋ گەي ئاغىمزىنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر قىلىپ قانلىق ئىنتىقام ئېلىپ بەردى. سۆزسىزكى، بۇ ھۆرمەتلىك مەرتىۋىگە ئۆزلىرى لايىق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— پېقىر پەزىلەت، ئىقتىدارىدا كەم ئادەممەن، — دېدى سۆز ئېلىپ لۇ جۈنيى، — بۇ مەنسەپ ـ مەرتىۋىنى زىممەمگە ئالالمايمەن ! ئەڭ تۆۋەنكى مەرتىۋىمۇ ماڭا يۈقىرى كېلىدۇ.

— مەن تەكەللۇپ قىلىۋاتقىنىم يوق، ئۇچ جەھەتتىن تۆرەمگە يەتمەيمەن: بىرىنچىدىن مەن قارىمۇتۇق، پاكار، رەڭگىرويىم سەت، ئىقتىدارسىز ئادەم. تۆرەم بولسا سۆلەتلىك، قەددى ـ قامەتلىك، كېلىشكەن، ئالىي ـ ئىكراملىق زات. ئىككىنچىدىن مېنىڭ تېگىم كىچىك بىر ئەمەلدار، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن قېچىپ يۈرىمەن، قېرىنداشلارنىڭ لەۋزىنى يەردە قويالماي ۋاقتىنچە بۇ مەرتىۋىنى ئىگىلەپ كەلدىم؛ تۆرەم مۆتىۋەر زاتلار خانىدانىدا تۇغۇلۇپ، باتۇر ئەزىمەت، شان ـ

شۆھرەتلىك بولۇپ يېتىلدىلە، بەزى خەۋپ - خەتەرلەر دۇچ كەلسىمۇ تەڭرىم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ. ئۇچىنچىدىن مەن قەلەم بىلەن ياتلارنى جىمىقتۇرالمايمەن، ئەلەم بىلەنمۇ خەقنى ئۆزۈمگە باش ئەگدۈرۈپ كېتەلمەيمەن، قولۇمدا نە قىلچە كۈچ - قۇدرەت يوق، ئوقيا - ساداق جەھەتتە نە بىر ماھارەت يوق؛ تۆرەم تۇمەنلەپ ياۋلارغا تاقابىل تۇردى، نە قەدىم، نە ھازىرقى ئىلىم - بىلىم بابىدا كامىل، ئالەمدە تۆرەمنىڭ سۈرىگە قاراپلا ھەركىم بوي ئەگمەي قالمايدۇ، ئىززەتلىك قېرىندىشىمىز شۇ قەدەر ئىقتىدار - لاياقەتكە ئىگە، تاغ تۇرانىڭ پاسىبانى بولۇشقا تازا لايىق. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوردىغا قاراشلىق بولۇپ قالساق، كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىلىرى بەدىلىگە يۇقىرى مەرتىۋە ئاتا قىلىنىدۇ، بۇ قېرىنداشلىرىمىزنىڭ يۈزىگە ئۆمۈرۋايەت شان - شەرەپ بولۇپ قالغۇسى، پېقىرنىڭ مەسلىھەت قارارىم شۇ، باش تارتمىغايلا، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئاغا، ئۆزلىرى كۆپ سۆز قىلدىلا، مەن ئۆلسەمۇ مەيلى ئۆلەي، لېكىن بۇ ئەمرلىرىنى بەجا كەلتۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلمەن، — دېدى لۇ جۇنيى تەزىم بىلەن يەرگە يېقىلىپ.

— ئاغا، — دېدى ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا سۇلھى - سالا قىلىپ، — ئۆزلىرى بىرىنچى ئورۇنغا ئولتۇرسىلا، لۇ تۆرەم ئىككىنچى ئورۇنغا ئولتۇرسۇن، قالغانلىرىمىز ئايىغلىرىدا بولايلى، ئاغا، ئۆزلىرى يەنىلا باش تارتىپ، ئورۇنىنى ئۆتۈنۈپ بېرىمەن دەپ تۇرۇۋالسىلا، بىزنىڭ كۆڭلىمىز يېرىم بولىدۇ.

ئەسلىدە ۋۇ يۇڭ جامائەتكە بىر قاراپ قويۇپ، ئاندىن بۇ سۆزنى ئاغزىدىن چىقارغانىدى، قارا قۇيۇن لى كۇي ۋارقىراپ - جارقىراپ:

— مەن جياڭجۇ ئايمىقىدىن جېنىمنى پىدا قىلىپ سىلىنى ئەگىشىپ كەلدىم، ھەممىمىز ھەر قەدەمدە سىلىگە يول بېرىپ كەلدۇق. مەن ھېچنېمىدىن قورقمايمەن! سىلى ئورۇنىنى ئۇنىڭغىمۇ، بۇنىڭغىمۇ ئۆتۈنمەن دېگىلى تۇردىلا، بۇ نېمە قىلغانلىرى! ئۇنداق بولسا مەن قىلىچىمىنى قولغا ئالاي،

ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا كېتەيلى ! ـــ دېدى.

ـــ ئاغىمىزنىڭ قول ئاستىدىكى نۇرغۇن بەگ ـ سىپاھىلار خانلىق تەرىپىدىن ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن كىشىلەر، ئۇلارمۇ ئاغامغا يول قويىدۇ، نېمىشقا باشقىلارغا ئۆتۈندىكەنمىز؟ ـــ دېدى ۋۇ سۇڭ ۋۇ يۇڭنىڭ كۆز بىلەن قىلغان ئىشارىتىگە بىنائەن.

ـــ تاغقا ئەڭ دەسلەپ بىز يەتتەيلەن چىققان، شۇ چاغدىن تارتىپلا تاغ تۈرانىڭ پاسىبانلىق ئورۇننى ئاغىمىزغا ئۆتۈنۈش مۇددىئاسىدا بولۇپ كەلدۇق، بۈگۈن نېمىشقا باشقىلارغا ئۆتۈندۇ؟ ـــ دېدى لىيۇ تاڭ.

ـــ ئاغام ئورۇننى يەنىلا باشقىلارغا ئۆتۈندىبغان بولسا، بىز تارقىلىپ كېتىمىز! ـــ دېدى ۋارقىراپ لۇ جىشېن.

ـــ بەس، ئەمدى كۆپ سۆزنىڭ ھاجىتى يوق، مەندە مۇنداق بىر ئوي ـ پىكىر بار، تەڭرى ۋەھىيسىگە بېقىپ ئىش قىلساق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بەللى ـ بەللى، نېمىدېگەن بەلەن ئەقىل، خوش، قېنى ئاڭلاپ باقايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ ئىككى ئىش بار، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

دەرھەقىقەت، لياڭشەن كۆلىگە ئىككى باتۇر قوشۇلغۇسى؛ دۇڭپىڭ دىياربدا غوۋغا چىققۇسى. ساماۋى ئەختەرلەرنىڭ ھەممىسى تاغ تۈراغا يىغىلغۇسى، زېمىنىي ئەپتەرلەرنىڭ ھەممىسى سۇ بويىدا جەم بولغۇسى، سۇڭ جياڭنىڭ زادى قايسى ئىككى ئىشنى بايان قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

ئاتمىش توققۇزىنچى باب

دۇڭپىڭ دىيارىدا ئەجدىھا يىگىتنىڭ دامغا چۈشكەنلىكى سۇڭ دانىشمەنلىك قوش نەيزە پالۋاننى قويۇۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جىياڭ چاۋ گەينىڭ ۋەسىيىتىگە ئاساسەن، باش ئورۇننى لۇ تۆرىگە ئۆتۈنۈپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، جامائەت بۇنى راۋا كۆرمىدى. سۇڭ جىياڭ يەنە ئەزۋەيلەپ:

ــ ھالا بۇ كۈنلەردە تاغ تۇرايمىزدا پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇك كەمچىل بولۇۋاتىدۇ، لياڭشەن كۆلىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە بىرى دۇڭپىڭ دىيارى، يەنە بىرى دۇڭچاڭ دىيارى دېگەن ئىككى دىيار بار، ئۇ دىيارلارنىڭ پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكلەر جىق. بىز بۇ دىيارلاردىكى پۇقرالارنى پاراكەندىچىلىككە سېلىپ باققىنىمىز يوق. ئۇلاردىن ئاشلىق سورىساق، ھەرقاچان ئۇنىماسلىقى چوقۇم. ھازىر ئىككى چەك راسلايلى، بىرنى لۇ تۆرەم ئالسۇن، بىرنى مەن ئالاي، شەھەرنى كىم بالدۇر ئالسا، لياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىبانى شۇ بولسۇن. بۇنىڭغا ھەرقايسىلىرى قانداق دېيىشىدىلىكىن؟ ــ دېدى.

ــ شۇنداق قىلساقمۇ بولىدۇ. تەڭرىنىڭ بۇيرۇغىنىنى كۆرەيلى، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ــ ئۇنداق قىلساق بولماس، ئاغىمىز لياڭشەن كۆلىنىڭ بىردىنبىر ئىگىسى، پېقىر ئۇنىڭ پەرمانىنى بەجا كەلتۈرمەن، ــ دېدى لۇ جۈنيى.

مۇنداق قىلىش لۇ جۈنيىنىڭ مەيلى ئەمەس ئىدى. بۇ چاغدا ئادىل پەتۋاچى پېي شۇەن ئىككى چەك ھازىرلىدى. سۇڭ جىياڭ

بىلەن لۇ جۇنيى كۆجە ـ ئىسرىق يېقىپ، تەڭرىگە سېغىنىپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدى ـ دە، بىردىن چەك ئېلىشتى. سۇڭ جياڭغا دۇڭپىڭ دىيارىنىڭ، لۇ جۇنيىگە دۇڭچاڭ دىيارىنىڭ چېكى چىقتى. جامائەت لام ـ جىم دېمىدى.

شۇ كۈنى مەرىكە سورۇنى تەييارلاپ، مەي ـ شاراب ئىچىشتى. شۇ ئاردا سۇڭ جياڭ لەشكەر يۆتكەش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

سۇڭ جياڭغا لىن چۇڭ، خۇا رۇڭ، لىۋ تاڭ، شى جىن، شۇ نىڭ، يەن شۇن، لۇ فاڭ، گو شېڭ، خەن تاۋ، پېڭ چى، كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭ، شيې جېن، شيې باۋ، ۋاڭ پەتەك يولۇاس، غۇنچە بوي قىز، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، شى يۇڭ، يۇ باۋسى، ۋاڭ دىڭلىۋ، دۇەن جىڭجۇ قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك يىگىرمە بەش ئاتامان، بىر تۈمەن ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر بۆلۈندى. سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىدىن: ئۇچ بىر تۇغقان رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلار سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كېمە ـ قېيىقلارنى ھەيدەپ، ئۇلارغا بولۇشۇشقا ماڭدى.

لۇ جۇنيىگە ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، گۇەن شېڭ، خۇ يەنجو، جۇ تۇڭ، لېي خېڭ، سو چاۋ، ياڭ جى، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، شۇەن زەن، خاۋ سىۋېن، يەن چىڭ، ياڭ لىن، ئۇۋ پېڭ، لىڭ جېن، ما لىن، دېڭ فېي، شى ئېن، فەن رۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، شى چيەن، بەي شېڭ قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك يىگىرمە بەش ئاتامان، بىر تۈمەن ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر بۆلۈندى. سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىدىن لى جۇن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كېمە ـ قېيىقلارنى ھەيدەپ ئۇلارغا بولۇشۇشقا ماڭدى. قالغان ئاتامانلار ۋە مېيىپ ـ يارىدارلار تۇرا ـ قاشالارنى ساقلاشقا قالدى. شۇنداق بۆلۈنۈشتىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئۆز ئاتامانلىرىنى باشلاپ، دۇڭپىڭ دىيارىنى ئېلىشقا ماڭدى. لۇ جۇنيىمۇ ئۆز ئاتامانلىرىنى باشلاپ دۇڭچاڭ دىيارىنى ئېلىشقا ماڭدى. ئاتامانلار ئۆز تاغ تۇرالىرىدىن چۇشۇشتى. بۇ دەل

ئۇچىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنىدىكى گەپ ئىدى. كۈنلەر ئىسسىپ، ئىللىق شامال چىقىپ، گۈل - گىياھلار باش كۆتۈرۈپ چىقىۋاتاتتى. بۇ جەڭ قىلىشنىڭ ئوبدان پەيتى ئىدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جىياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جىياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاۋۋال دۇڭپىڭ دېيارىغا يېتىپ كەلدى. شەھەرگە قىرىق چاقىرىملا يول قالدى، بۇ يەرنى ئامانتاغ بازىرى دەيتتى. لەشكەرلەر بۇ يەردە قارار تېپىپ قوش تىكتى. سۇڭ جياڭ:

— دۇڭپىڭ دېيارىنىڭ ئامبىلى چېڭ ۋەنلى دېگەن كىشى بولىدۇ، ئۇنىڭ بىر سۇركاۋۇلى بار، ئۇ خېدۇڭدىكى شاڭداڭ ۋىلايىتىدىن، ئېتى دۇڭ پىڭ. ئۆزى قوش نەيزە ئوينىتىشقا ئاجايىپ ئۇستا، خەقلەر ئۇنى قوش نەيزە پالۋان دەپ ئاتىشىدۇ. ھېچقانداق باتۇر ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ شەھىرىگە تېگىشتىن ئاۋۋال يول - قائىدە بىلەن بىر ئىش قىلايلى: ئىككى كىشى تەيىنلەپ، بىر پارچە مەكتۇپ ئەۋەتەيلى. مۇبادا باش ئېگىپ بىزگە ئەل بولسا، لەشكەر تارتىپ بارمايلى؛ بويۇنتاۋلىق قىلسا، دەبدەبە - ئەسئەسە بىلەن بېرىپ قىر - چاپ قىلساقمۇ، ئۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ قارغىشىغا قالمايمىز. قېنى قايسىڭلار بۇ مەكتۇپنى ئېلىپ بېرىشقا مەردانىلىك كۆرسىتەلەيسىلەر؟ — دېدى.

شۇ ئەسنادا توپ ئارىسىدىن بويى تېرەكتەك، بېلى باداڭدەك بىر دارازا چىقىپ كەلدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

زەۋقى يوق پۇل - مالغا ھېچ، مەردلىكنى ئەلا كۆرىدۇ،
تەقى - تۇرقى مىسلى بۇت، كۆچتۇڭگۇردەك تۇرىدۇ.
شادىبوي بولغاچ، خالايىق خەتەر مۇئەككىلى ئاتار،
ئاشۇ چىڭجۇ ئايمىقىدىن، نامىكىم يۇ باۋسى بۇ.

— پېقىر دۇڭ پىڭنى تونۇيمەن. مەكتۇپنى مەن ئاپىراي، —

دېدى يۇ باۋسى.
— ئۇنىڭغا مەن ھەمدەم بولۇپ باراي، — دېدى توپ ئىچىدىن يەنە بىر ياداڭغۇ كىشى چىقىپ. بۇ كىشى كىم دېسىڭىز:

باشلىرىكىم سوقا تاشتەك، كۆزلىرى چاقناپ تۇرار،
تۆگىسىقۇشتەك پۇتلىرىدا نە ئۇنىڭكىم گۆش بولار.
ھەر يىراق يولدىن ئېرىنمەس خۇددى ئۇچقاندەك ماڭار،
ياڭزىجياڭلىق بۇ كىشىنىڭ نامى ۋاڭ دېگلىيۇ بولار.

— بىز بۇ تاغ تۇرادا ھېچبىر ئەجىر كۆرسىتەلمىدۇق، بۇگۈن بىز ئۇچۇن پۇرسەت، ئۆز رازىلىقىمىز بىلەن بېرىشنى خالايمىز، — دېدى ھېلىقى ئىككىسى.
سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ كەتتى، دەررۇ مەكتۇپ يېزىپ، يۇ باۋسى، ۋاڭ دېگلىيۇلاردىن ماڭدۇردى. مەكتۇپقا ئاشلىق سوراشتىن باشقا گەپ يېزىلمىدى.
ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. دۇڭپىڭ دىيارىنىڭ ئامبىلى چېڭ ۋەنلى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئامانتاغ بازىرىغا كېلىپ قارار تاپقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆز چېرىكلىرىنىڭ سۇركاۋۇلى بولغان قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پېڭنى چىللىتىپ كېلىپ، مۇھىم يېغىلىق توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى، بۇلار مەسلىھەت ئۇستىدە ئولتۇرغاندا، ئىشىك باقار كىرىپ:
— سۇڭ جياڭنىڭ ئادەملىرى مەكتۇپ كۆتۇرۇپ كەپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى. ئامبال چېڭ ۋەنلى يۇ باۋسى، ۋاڭ دېگلىيۇلارنى چاقىرتىپ كىرىپ، ئۇلار بىلەن خانداندا كۆرۇشتى. بۇلار ئېلىپ كەلگەن مەكتۇپنى سۇندى. ئامبال چېڭ ۋەنلى مەكتۇپنى كۆرۇپ چىقىپ، دۇڭ سۇركاۋۇلغا:
— دىيارىمىزدىن پۇل - پۇچەك، ئاشلىق - تۇلۇك سوراپتۇ، بۇ ئىشقا نېمە دېيىش كېرەك، — دېدى.
دۇڭ پېڭ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، دەرغەزەپ بولدى ۋە مەكتۇپنى

ئېلىپ كەلگەن بۇ ئادەملەرنى ئىتتىرىپ چىقىرىپ، كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى. چېكى ئامبال:

ــ مۇنداق قىلساق بولماس، قەدىمدىن تارتىپ «ئىككى بەگلىك ئارا ئۇرۇش ـ سوقۇش بولسا، ئەلچىگە ئۆلۈم كەلگەن ئەمەس». بۇلارنى ئۆلتۈرۈش يولسىزلىق بولار. بۇ ئىككى ئادەمنىڭ ھەربىرىنى يىگىرمە دەررە ئۇرۇپ، ئۆز تۇراسىغا قايتۇرۇۋېتەيلى، قېنى قانداق قىلىدىكىن، ــ دېدى.

دۇكى پىكى غەزىپىنى باسالماي، يۇ باۋسى، ۋاكى دىڭلىيۇلارنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ، دوملىتىپ ئۇرۇپ، ئەتلىرىنى لەختە ـ لەختە قىلىۋەتتى ۋە شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى. بۇ ئىككىسى تۇراغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھۆكۈمرانىڭ ئېتىپ يىغلاپ، سۇكى جىياڭغا دادلاپ:

ــ دۇكى پىكى دېگەن ئەبلەخ بىزنىڭ ئۇلۇغ تۇرايىمىزنى كۆزگە ئىلماي، يول ـ قائىدىنى ئايىغ ئاستى قىلدى، ــ دېدى.

ــ سۇكى جىياكى بۇ ئىككىسىنىڭ تاياق يېگەنلىكىنى ئۇقۇپ قەھىر ـ غەزەپكە كەلدى ۋە: «خەپ، ئايىمقىلارنى تۇيۇقسىز قىلىۋەتمەيدىغان بولسام» دېدى ـ دە، يۇ باۋسى، ۋاكى دىڭلىيۇلارنى ھارۋىغا ئولتۇرغۇزۇپ تاغقا قايتىپ بېرىپ، ئارام ئېلىشقا بۇيرۇدى. ئەجدىھا يىگىت شى جىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ:

ــ كەمىنىلىرى دۇكىپىكى دىيارىدىكى ۋاقتىمدا، ئىشرەتخانىدىكى بىر بۇزۇق ئايال بىلەن ئويناپ يۈرگەنىدىم. ئۇنىڭ ئېتى لى رۇيلەن ئىدى. بۇنىڭ بىلەن قويۇق بېرىش ـ كېلىش قىلاتتىم. مەن كۆپرەك ئالتۇن ـ كۈمۈش ئالغاچ بېرىپ، شەھەرگە يوشۇرۇنۇپ شۇنىڭ ئۈيىگە جايلىشاي، ھەزرەتلىرى دېيىشىپ قويغان بەلگىلىك سائەت ئىچىدە شەھەرگە تېگىش قىلسىلا، دۇكى پىكى جەڭگە چىقىشى بىلەنلا، مەن ناغرا راۋانقىغا چىقىپ ئوت قويۇۋېتەي، ئاشۇنداق ئىچى ـ سىرتىدىن ماسلىشىپ، ئىشنى ئەپلىسەك چوكى ئىش ۋۇجۇدقا چىقىدۇ، ــ دېدى.

ـــ ھەببەللى، ئوبدان دېدىڭىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شى جىن دەررۇ ئالتۇن ـ كۈموشلەرنى ئېلىپ بوغچىسىغا قاچىلاپ، ياراغ ـ جابدۇقلىرىنى يېنىغا تىقتى ۋە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، خوش ئەمىسە دەپ، ئۆز يولىغا راۋان بولدى.

ـــ ئىنىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئېپىگە قاراپ ئىش كۆرەرسىز، مەن لەشكەرلەرنى قوزغاتماي مەشەدە كۈتۈپ تۇرىمەن.

ئەمدى شى جىنغا كېلەيلى، شى جىن شەھەرگە كىرىپ، ئۇدۇل كۈنپېتىش ئىشرەتخانىسىدىكى لى رۇيلەننىڭ ئۆيىگە كەلدى. لى رۇيلەننىڭ دادىسى شى جىننى كۆرۈپلا چۆچۈپ كەتتى. ئۇنى ئىچكىرىگە باشلاپ، قىزىنى ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە چاقىردى. لى رۇيلەن قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، ساھىبجامال بىر سەتەڭ ئىدى. ئۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ھەر نېچۈك ساھىب قىراننى مەپتۇن ئەيلەر ھۆسنىگە،
ئۇ سۇزۈك ئاق قاشتېشىدۇر ياكى ئوخشار لەيلىگە.
تۇتىقۇش تەرك ئەيلىگەندەك بىر يىگىتنى چۈشىدىن،
خۇددى مېيخۇادەكِ كۆرۈندى ئۇ بوي ئەينەك① ئىچىدىن.

لى رۇيلەن شى جىننى بالىخانىغا باشلاپ چىقىپ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى ۋە:

ـــ دىدارىڭىزنى كۆرمىگىلى ئۇزاق بولدى، سىزنى لياڭشەن كۆلىدە ئاتامان بوپتىمىش دەپ ئاڭلىدىم. پادىشاھلىقتىن سىزنى تۇتۇش توغرىسىدا ئېلان چىقاردى. مۇشۇ بىر ـ ئىككى كۈندىن بېرى كوچىلاردا: «سۇڭ جياڭ ئاشلىق ـ تۇلۇك ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە تەگمەكچى بوپتۇ» دەيدىغان پاراڭلار كۆپىيىپ قالدى. سىز قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ ـــ دېدى.

ـــ گەپنى يوشۇرماي راستىنى ئېيتسام، ـــ دېدى شى جىن، ـــ

① بوي ئەينەك ـ تام ئەينەك.

مەن لياڭشەن كۆلىدىكى ئاتامانلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدىم، لېكىن بىرەر خىزمەت كۆرسىتەلمىدىم. ئاغىنىز ئاشلىق ـ تۇلۇك ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە تەگمەكچى بولدى. مەن ئائىلىڭىزنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى ئۇ كىشىگە بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردىم. ئەمدىلىكتە مەن ئايغاقچىلىق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. سىزگە سوۋغا قىلىپ بىر بولاق ئالتۇن ـ كۈمۈش ئالغاچ كەلدىم. بۇ گەپنىڭ زادى ھورى چىقىپ كەتمىسۇن. ئەتىگىچە ئىش تامام ـ ۋەسسالام بولغاندا، سىزنى ئۆيۈڭلىرىڭىز بىلەن بىللە تاغقا ئېلىپ چىقىپ كېتىمەن. ئۇ يەردە كۈنىڭىزلەر راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتىدۇ.

لى رۇيلەن يۇمىلاق ـ تۈمۈلەكلا ماقۇل دەپ، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئالدى. شى جىننى كۈتۈش ئۈچۈن مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام ھازىرلاپ قويۇپ، بۇ توغرىدا كېڭىشىپ كۆرۈش ئۈچۈن ئانىسىنىڭ قېشىغا مەسلىھەتكە كىردى ۋە:

ـــ ئانا، بۇرۇن ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ مېھمان بولۇپ يۈرگەنلىرىدە ئوبدان ئادەم ئىدى. ئۇ چاغلاردا ئۆيىمىزگە كېلىپ ـ كېتىپ يۈرسە ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى؛ ئەمدى ئۇ يامان ئادەم بولۇپ قاپتۇ. ئەگەرچەندە ئۇنىڭ سىرى ئاشكارا بولۇپ قالسا، بۇ ئوينىشىدىغان ئىش ئەمەس، ـــ دېدى.

ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جىياڭ دېگەن باتۇرلار بىلەن ئوياشقىلى بولمايدۇ. ئۇلار تەگكەنلا شەھەرنى ئالماي قويمايدۇ. ئەگەر بىز بىرەر گەپ ـ سۆز تارقىتىپ قويساق كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى شەھەرگە كىرىپ قالسا، ئۇ چاغدا بىزنى بوش قويمايدۇ، ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ ھۇ ئەخمەق قېرى، سەن نېمىنى بىلىسەن؟ ـــ دېدى دەللال خوتۇن، ـــ قەدىمدىن: «پالاڭغا ئورىلىپ ئوت ئۆچۈرسەڭ ئۆزۈڭگە تۇتىشار» دېگەن گەپ بار. ھەممە يەرلەردە قازانىنىڭ قۇلىقى تۆت: ئۆز گۈناھىنى ئۆزى مەلۇم قىلغانلار ئەپۇ قىلىنىدۇ. تېزدىن دۇڭپىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە بېرىپ

ئۆزلۇكۇڭدىن مەلۇم قىل، ئۇنى تۇتۇپ كەتسە، كېيىنكى بالا ـ قازادىن قۇتۇلۇپ قالمىز. ئۇنى ئېلىپ بار، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ ئىشىغا چېتىلىپ قالمايلى.

ـــ ئۇ بىزگە نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۈمۈش ئەكېلىپ بەردى، ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولمىساق بولامدۇ؟ ـــ دېدى بوۋاي.

ـــ ھۇ قېرى ئېشەك، پوق يەپسەن، ـــ دېدى دەللال خوتۇن، ـــ بىزنىڭ بۇ ئىشرەتخانىمىز تۇمەنلىگەن ئادەملەرنى كاردىن چىقارغان، ئەمدى سەن بۇ بىر ئادەمنى ئاياۋاتامسەن؟ سەن دەرھال بېرىپ ئۆزلۇكۇڭدىن بۇ ئىشنى مەلۇم قىلمايدىكەنسەن، يامۇلغا ئۆزۈم بېرىپ داد ئېيتىمەن. سېنىمۇ چېتىپ قويىمەن.

ـــ بۇنچىۋالا كايىپ كەتمە، قىزىڭغا دە، بىلىندۇرمەستىن ئۇنى كۆتىۋەرسۇن. ئۇنى ئۇركۈتۈپ قويۇپ قاچۇرۇۋەتمەيلى. ئەمىسە مەن بېرىپ دورغىلارغا خەۋەر قىلاي، ئاۋۋال ئۇنى تۇتۇپ كەتسۇن، ئاندىن بېگىمگە مەلۇم قىلاي، ـــ دېدى بوۋاي.

ئەمدى گەپنى شى جىندىن ئاڭلاڭ. شى جىن لى رۇيلەننىڭ بالىخانىسىغا چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ دەم قىزىرىپ، دەم تاتىرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ ئۆيىڭىزلەردە بىرەر ئىش يۈز بەردىمۇ نېمە، نېمانچىلا ھودۇقۇپ ـ دۇدۇقۇپ كېتىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ باياتىن شوتىدىن چىقىۋچە تېيىلىپ كەتتىم، يۈرىكىم سېلىپ كەتتى، ـــ دېدى لى رۇيلەن.

شى جىن پاراسەتلىك باتۇر بولسىمۇ، ئۇنىڭغا گول بولۇپ قالدى، قىلچە دەرگۇمان بولمىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئەيش ـ ئىشرەتخانىدا ھەرنە كاززاپلىق تېپىلار،
ئۇندا ھەر بۇزۇق خوتۇن دەللىسىگە خىزمەت قىلار.
باشتىلا بىلگەندىكىن ئۇ بۇ بۇزۇقلار ھىيلىسىن،
ئالمىسا بولار ئىدى ئالتۇن بېرىپ كۆي ـ كۈلكىسىن.

شى جىن بىلەن لى رۇيلەن ئىككىسى ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىنكى سەرگۈزەشتىلىرى ئۇستىدە پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇراتتى. ئاردىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتمەيلا شوتىدىن دۇپۇرلەپ چىقىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى، پەنجىرە سىرتىدا چۇقان كۆتۈرۈلدى، شۇ ئاردىدا بىرتالاي دورغىلار بىردىنلا بالىخانىغا كىرىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن شى جىن تەمتىرەپ ئىلاجسىز قالدى. خۇددى لاچىن كەپتەرگە چاڭ سالغاندەك، مۇشۇك چاشقاننى باسقاندەك، دورغىلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، شى جىننى چەمبەرچاس باغلىدى ۋە بالىخانىدىن ئېلىپ چۈشۈپ، ئۇدۇل دۇڭپىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە ئېلىپ كەلدى، چېڭ ئامبال شى جىننى كۆرۈش بىلەنلا:

— ھۇ خۇنپەر، سەن قايسى يۇرتكاڭ بىلەن بۇ يەرگە تەنھا ئۆزۈڭ پايلاقچىلىققا كەلدىڭ! ئەگەر لى رۇيلەننىڭ ئاتىسى ئۆزلۈكىدىن كېلىپ مەلۇم قىلمىغان بولسا، ھالا بۇ كۈنلەردە دىيارىمىزدىكى بىگۈناھ پۇقرالار نېمە كۈنلەرنى كۆرگەن بولاتتى! نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىڭنى دەرھال ئىقرار قىل! سۇڭ جياڭ زادى سېنى نېمىگە ئەۋەتتى؟ — دېدى.

شى جىن ئۇن - تىن چىقارمىدى.

— بۇ ئوغرىنى راسا ئۇرمىغۇچە ئىقرار قىلمايدۇ، — دېدى دۇڭ پىڭ.

— بۇ خۇنپەرنى ئۆلگۈدەك ئۇرۇڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى چېڭ ئامبال.

ئىككى قاسناقتىن گۈندىپايلار ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئىككى يوتىسىغا سوغۇق سۇ پۇركۈپ، ھەر يوتىسىغا يۈز كالتەكتىن ئۇردى. شى جىننى قىيىن - قىستاققا ئېلىپ قاتتىق ئۇرسىمۇ ھەرگىز راستىنى ئېيتمىدى.

— بۇ مۇتتەھەمنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىپ، ئۆلۈم زىندانىغا تاشلاڭلار، سۇڭ جياڭنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن ئىككىسىنى بىرلىكتە ئاستانىگە ئېلىپ بېرىپ، دار ئاستىغا

ئالمىز، ــ دېدى دۇڭ پىڭ.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ شى جىنىنى يولغا سالغاندىن كېيىن ۋۇ يۈڭغا مەكتۇپ ئەۋەتىپ، ئەھۋالنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى. ۋۇ يۈڭ سۇڭ دانىشنىڭ ئەۋەتكەن مەكتۇپىنى كۆردى ۋە شى جىننىڭ ئەھۋالنى تىڭشىغاندىن كېيىن سەتەڭلىك ئۆيىگە كەتكەنلىكىنى بىلىپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، دەرھال لۇ جۇنيىگە ئۇقتۇرۇپ قويۇپ، كېچىلەپ سۇڭ جياڭنىڭ يېنىغا كەلدى.

ــ شى جىننى كىم ئەۋەتتى؟ ــ دەپ سورىدى ۋۇ يۈڭ.

ــ ئۆز ئىختىيارى بىلەن كەتتى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ ئېيتىشچە، لى سەتەڭ ئۇنىڭ كونا ئاشنىسى ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئىشق ـ مۇھەببىتى زىيادە ئىكەن. شۇ ۋەجىدىن ئۆزى تەلەپ قىلىپ كەتتى.

ــ ھەزرەتلىرى بۇ ئىشقا كەلگەندە يۈزە ئويلاپلا، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ، ــ مۇبادا پېقىر بولغان بولسام، ھەرگىز ئەۋەتمەيتتىم. «جالاپلار ئاۋۇال چىللايدۇ، ئاندىن چىرمايدۇ، يانىنى كولايدۇ، كېيىن ئارىلايدۇ، قوغلايدۇ» دېگەن گەپ بار. ھەرقانچە ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كەتكەن بىلەنمۇ، ئۇلار «يېڭىسىنى قۇشلايدۇ، كونىسىنى تاشلايدۇ.» تالاي ـ تالاي ئىشقىۋازلار جالاپلارنىڭ قولىدا كاردىن چىققان. ئۇنىڭ ئۈستىگە جالاپ دېگەن سۈيۇق مىجەز كېلىدۇ، ئۇنىڭ كۆڭلى بولغان تەقدىردىمۇ، دەللالنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇش تەس، خەپ، كېتىپ قاپتۇ ـ دە، پېشكەللىككە يولۇقماي قالمايدۇ.

سۇڭ جياڭ ۋۇ يۈڭدىن ئەقىل سورىدى. ۋۇ يۈڭ گۇ يەڭگىنى چاقىرتىپ كىرىپ دېدى:

ــ يەڭگە، مالال كەلمىسە، سىز بىر بارسىڭىز. بارغاندا بىر نامرات مومای سۈپىتىدە بېرىپ، ئاۋۇال شەھەرگە يوشۇرۇنۇپ كىرىۋېلىڭ، كىرىۋالغاندىن كېيىن تىلەمچىلىك قىلغان بولۇپ، بىر يەردىن ئۇنىڭ دېرىكىنى ئېلىڭ، دېرىكىنى ئالغاندىن كېيىن

دەررۇ قايتىپ كېلىپ، بىزگە خەۋەر بېرىلگى، ناۋادا شى جىن زىندانغا چۈشۈپ قالغان بولسا، گۈندىپايغا: «ئۇنىڭ بىلەن كونا تونۇشلۇقىمىز بار ئىدى، بىر كاپام ئاش سۇنۇپ بەرسەم» دەپ، زىندانغا كىرىگى. كىرگەندىن كېيىن شى جىنغا ئېپى - جېپى بىلەن: «ئاي توختىغان كېچىسى گۈگۈم چۈشۈش ئالدىدا شەھەرگە بېسىپ كىرىمىز. سىز ھاجەت قىلىدىغان جايغا بېرىپ، ئۆزىڭىزنى قۇتقۇزۇشنىگى ئامالىنى قىلىگى» دەپ جېكىلەپ قويۇگى. ئۆزىڭىز ئاي توختىغان كېچىسى شەھەردە ئوت يېقىپ بىزگە بەلگە بېرىگى. بىز شۇ بەلگىگە قاراپ شەھەرگە بېسىپ كىرىمىز، شۇ چاغدا ئىشىمىز ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. بۇنىگى ئۇچۇن ئاغىمىز ئۆزلىرى ئالدى بىلەن ۋېنشىياگى ناھىيەسىگە تەگسىلە، ئۇ ۋاقتىدا پۇقرالارنىگى ھەممىسى دۇڭپىگى دىيارىغا قاچىدۇ. بۇ چاغدا گۇ يەڭگەم توپقا قىسىلىپ شەھەرگە كىرىۋالسۇن. بۇنداق قىلغاندا ھېچكىم تۇيماي قالىدۇ.

ۋۇ يۇگى بۇ چارە - ئامالنى كۆرسىتىپ بولۇپلا، ئېتىغا مىنىپ دۇڭچاگى دىيارىغا قايتتى. سۇگى جياگى شيې جېن بىلەن شيې باۋنى بەش يۇز لەشكەرگە باش قىلىپ، ۋېنشياگى ناھىيەسىنى ئېلىشقا ئەۋەتتى. دەرۋەقە پۇقرالار قبرى - چۇرىلەرنى يۆلەپ، ئۇششاق بالىلارنى كۆتۇرۇشۇپ قاچ - قاچ قىلىپ، دۇڭپىگى دىيارىغا چېپىشتى.

ئەمدى گەپنى گۇ يەڭگىدىن ئاڭلاگى. گۇ يەڭگە چاچلىرى چۈۋۈق، جۇل - جۇل كىيىملەرنى كىيگەن ھالدا، توپ ئارىسىغا قىسىلىپ شەھەرگە كىرىۋالدى - دە، كوچىمۇكوچا يۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلدى. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ يامۇل ئالدىغا كەلگەندە، شى جىنىنگى دەرۋەقە زىندانغا تاشلانغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئۇ ۋۇ يۇڭنىگى ئەۋلىيالاردەك كارامەت بىر ئادەم ئىكەنلىكىگە تەن بەردى. ئەتىسى ئۇ ئاش ئۇسۇلغان بىر خۇمرىنى كۆتۇرۇپ سوراق مەھكىمىسىنىگى ئالدىغا كېلىپ، ئۇياقتىن - بۇياقىقا مېڭىپ يۇردى، بۇ چاغدا ياشانغان بىر قېرى يايى زىندان

تەرەپتىن چىقىپ كەلدى. گۇ يەڭگە ئۇنى كۆرۈپلا تەزىم قىلىپ زار ـ زار يىغلاپ، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكتى.

ـــ ئەي بىچارە مومايى، نېمانچە يىغلايسىز؟ ـــ دېدى يايى.

ـــ نېمىگە يىغلاي ! زىندانغا تاشلانغان شى جىن بايۇەچچە بۇرۇن مېنىڭ خوجايىنىم ئىدى، ـــ دېدى گۇ يەڭگە، ـــ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كەتكىلى ئون يىل بولاي دەپ قالغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەل ـ يۇرت كېزىپ ئوقەت قىلىپ يۇرۇپتىمىش دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئەمدى نېمە سەۋەبتىندۇر زىندانغا تاشلىنىپتۇ. ئۇنىڭغا ئاش ـ تاماق ئەكېلىپ بېرىدىغان ھېچكىمى يوق ئىكەن. مەن قېرى بولسامۇ، قەلەندەرچىلىك قىلىپ تاپقان بۇ بىر قوشۇق ئاشنى ئېغىز تېگەرمىكىن دەپ ئېلىپ كېلىۋىدىم، ئىچىلىرى ئاغرىسۇن ئاغا، مېنى زىندانغا باشلاپ ئەكىرىپ قويسىلا، تەڭرىم رەھمەت قىلسۇن.

ـــ ئۇ بولسا لياڭشەندىكى قاراقچىلاردىن ئىكەن، ئۆلۈمگە لايىق گۇناھ ئۆتكۈزۈپتۇ. سىزنى ئۇ يەرگە باشلاپ كىرىش كىمنىڭ ھەددى ئىكەن؟ ـــ دېدى يايى.

ـــ ئۇنى چاناپ مىڭ پارە قىلمۇەتسىمۇ مەيلى، ئۆزىنىڭ شورى ئۆزىگە. ئىچىلىرى ئاغرىسۇن، پېقىرنى باشلاپ ئەكىرىپ قويسىلا، مۇشۇ بىر قوشۇق ئاشنى بېرىۋالاي، ئۇ كىشىنىڭ قىلغان ياخشىلىقىغا ياندۇرغىنىم مۇشۇ بولۇپ قالسۇن، ـــ دەپ يىغلاپ كەتتى گۇ يەڭگە.

يايى ئىچىدە: «ئەر كىشى بولسىغۇ زىندانغا باشلاپ كىرمەك تەس ئىدى. خوتۇن كىشىنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، گۇ يەڭگىنى ئۇدۇل زىندانغا باشلاپ كىردى. قارىسا، شى جىننىڭ بوينىغا تاقاق سېلىنغان، بەللىرى زەنجىر بىلەن باغلاپ قويۇلغان. شى جىن گۇ يەڭگىنى كۆرۈش بىلەنلا چۆچۈپ كەتتىيۇ، ئۇن ـ تىن چىقارمىدى. گۇ يەڭگە بىر ياقتىن يالغاندىن يىغلاپ، يەنە بىر ياقتىن ئۆز قولى بىلەن ئاشنى يېگۈزدى. دەل شۇ چاغدا باشقا بىر زىندانبېگى كىرىپ ۋارقىراپ

كەتتى:

ـــ بۇ بولسا ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىنغان مەلئۇن ! زىندان دېگەن شامالمۇ كىرەلمەيدىغان بىر جاي، سېنى كىم كىرگۈزۈپ قويدى؟ دەرھال يوقال، بولمىسا دەررە يەيسەن !

زىندانداا ئادەم كۆپ بولغانلىقتىن، گۇ يەڭگە ھەممە گەپنى ئېيتالمىدى، ئارانلا: «ئاي توختىغان كېچىسى شەھەرگە تېگمىز، شۇ چاغدا جېنىڭىزنى جان ئېتىك» دېيەلىدى. شى جىن قايتا بىر سوراشقا تەمشىلۈدى، ھېلىقى زىندانبېگى گۇ يەڭگىنى ئۇرۇپ ـ تېپىپ چىقىرۋەتتى. پەقەت «ئاي توختىغاندا» دېگەن سۆزلا شى جىننىك ئېسىدە قالدى.

ئەسلىدە ئوچىنچى ئاي چوك ئاي ئىدى. ئايغا يېگىرمە توققۇز بولغان كۈنى شى جىن زىنداندا ھېلىقى ئىككى زىندانبېگىنىڭ مۇڭدىشىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ـــ بۈگۈن كۈنگە نېمە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۈگۈن ئاي توختىغان كېچىسى، كەچتە روھ ـ ئەرۋاھلارغا ئاتاپ قەغەز كۆيدۈرۈپ قوي، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى زىندانبېگى.

شى جىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، قاچان كەچ بولاركىن دەپ كۆزى تۆت بولدى. چالا مەست بولۇپ قالغان بىر زىندانبېگى شى جىننى بىر تەرەت ئازگىلىنىڭ يېنىغا باشلاپ كەلدى. شى جىن زىندانبېگىنى گوللاپ:

ـــ ئارقاڭدىكى كىم ئۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

زىندانبېگى ئارقىسىغا شۇنداق بىر قارۋىدى، شى جىن دەررۇ تاقاقتىن قولىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، بويىنىدىكى تاقاقنىڭ بىر ئۇچى بىلەن زىندانبېگىنىڭ يۇزىگە بىرنى ئۇردى، زىندانبېگى تىك موللاق چۈشتى. شۇ ئاندا شى جىن يەردىن بىر پارچە خىشنى ئېلىپ، تاقاقنى پاچاقلاپ تاشلاپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە يايلارغا قاراپ ئېتىلدى. قارىسا، بىرنەچچە يايلار غەرق مەست بولۇپ كېتىپتۇ. شى جىن بۇ نېمىلەرنىڭ نە قاش، نە باشلىرىغا

قارىماي ئۇرىۋەردى. ئۆلگەنلىرى ئۆلۈپ، قاچقانلىرى قېچىشتى، شى جىن زىنداننىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويۇپ، سىرتتىن كېلىپ قۇتقۇزۇشنى كۈتۈپ تۇردى. زىندانىدىكى باشقا گۇناھكارلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇۋەتتى. ئاتمىشچە ئادەم چۇقان كۆتۈرۈشۈپ زىندانىدىن چىقىپ كېتىشتى. بۇ خەۋەر ئامبالنىڭ قۇلىقىغا بېرىپ يەتتى. چېكى ئاتلىق ئامبال قورقۇنچىدىن رەڭگى تاتىرىپ، سۇپسۇر بولۇپ كەتتى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ چېرىك سۇركاۋۇلى دۇڭ پىڭنى كېڭەشكە چاقىردى.

ـــ ھازىر شەھىرىمىزدە چوقۇم ئايغاقچى بار ئىكەن. بىز دەرھال كۆپرەك ئادەم چاقىرىپ، بۇ قاراقچىنى قاپسىۋېلىپ قولغا چۈشۈرۈشىمىز كېرەك. مەن شۇ سائەتتىلا چېرىكلەرنى ئېلىپ، شەھەردىن چىقىپ سۇڭ جياڭنى تۇتاي. ئامبال بېگىم ئۆزلىرى شەھەرنى چىڭ ساقلاپ تۇرسىلا. يەنە ئون نەچچە يايى زىنداننىڭ ئىشىكىنى چىڭ ساقلىسۇن، گۇناھكارلار قېچىپ كەتمىسۇن، ـــ دېدى دۇڭ پىڭ.

دۇڭ پىڭ ئاتلىنىپ چېرىكلىرىنى ئېلىپ ماڭدى. چېڭ ئامبال زىندانبېگى، پايلاقچى ۋە گۇندىپايلارنى ئېدىتلاپ چىقتى. ھەرقايسىسى نەيزە ـ چوماقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، زىندان ئالدىغا بېرىپ نەرە تارتىشتى. شى جىن زىنداندىن قېچىپ كېتىشكە پېتىنالمىدى. سىرتتىكى ئادەملەرمۇ زىنداننىڭ ئىچىگە كىرەلمىدى. گۇ يەڭگە قاقشاپ، ۋايساپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى سۇركاۋۇل دۇڭ پىڭدىن ئاڭلاڭ.

دۇڭ پىڭ چېرىكلىرىنى ئېدىتلاپ سەپراس قىلدى. باش توخۇ ۋاقتى بىلەن ئاتلىنىپ سۇڭ جياڭنىڭ تۇراسىغا قاراپ ماڭدى. يول بويىغا مۆكتۈرۈلگەن يىگىتلەر ئەھۋالنى سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى.

ـــ گۇ يەڭگە شەھەر ئىچىدە بىرەر پېشكەللىككە يولۇققان ئوخشايدۇ. دۇڭ پىڭ باستۇرۇپ كەلگەن بولسا، بىز ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇشقا ھازىرلىنىشىمىز كېرەك، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

پەرمان چۈشۈرۈلدى. لەشكەرلەر قوزغىلىپ چىقتى، تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئۇلار دۈڭ پېڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن دوقۇرۇشتى، ھەر ئىككى تەرەپ سەپ ـ ئارەستە قىلدى. دۈڭ پىڭ مەيدانغا چۈشتى، ئۇ مەردۈمەردانىلىكتە ئالەمگە داڭ چىقارغان، پەم ـ پاراسەتتە ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىغان بىر باتۇر ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئىككى سەپنىڭ تۇغ ـ ئەلىمى كۆندە جەۋلان ئەيلىدى،
يالتىراق تۆمۈر قۇياقلار قارنى ئايان ئەيلىدى.
نۇر تۆكەر سۇمۇرغ قاناتىدەك دۇبۇلغا قار كەبى،
ياپيېشىل جەڭ تونىغا تۇلپارنى كەشتە ئەيلىدى.
ئىككى ئاق ئەجدىھا گويا نەيزە تۇتۇپ قىلدى كۆرەش،
پارقىراق بىر جۇپ يىلاندەك تەڭلا پەرۋاز ئەيلىدى.
كۆنچىقىش دەريادىكى ئۇ خۇش ھۆسنىلىك پالۋان،
مانا بۇ قوش نەيزىۋازلىقنىڭ پىرى دۈڭ پىڭ ئىدى.

دۈڭ پىڭ ئەسلىدە چېۋەر، چاققان، ئىلىم ـ مەرىپەتتىن خەۋەردار، نەي ـ بالىمان، ناخشا ـ ناۋالارغا كامىل بىر ئادەم ئىدى. شەندۈڭ، خېبېي ئىقلىمىدىكىلەر ئۇنى نوچى قوش نەيزە پالۋان دەپ ئاتىشاتتى. سۈڭ جياڭ سەپ ئالدىدا تۇرۇپ دۈڭ پېڭنىڭ قەددى ـ قامىتى، تەقى ـ تۇرقىنى كۆرۈش بىلەنلا خۇش بولۇپ كەتتى. يەنە ئۇنىڭ: «نوچىلارنىڭ نوچىسى، باتۇرلارنىڭ باتۇرى ـــ قوش نەيزىلىك پالۋان» دېگەن خەتلەرنى يېزىپ ئوقدان ئۇستىگە قاداپ قويغان كىچىك بىر ئەلىمگە كۆزى چۈشتى. سۈڭ جياڭ خەن تاۋنى مەيدانغا چۈشۈشكە بۇيرۇدى. خەن تاۋ قولىغا تۆمۈر سوقماقنى ئېلىپ، ئۇدۇل بېرىپ، دۈڭ پېڭغا چاڭ سالدى. دۈڭ پېڭنىڭ تۆمۈر نەيزىسى گاھ ئۇياقتىن، گاھ بۇياقتىن چىقىپ، ئادەمنى تەمتىرىتىۋەتتى. سۈڭ جياڭ يەنە بىر زەر نەيزىۋاز پالۋان شۇ نىڭنى چاقىردى. شۇ نىڭ قولىغا ئىلمەك

ئورغاق نەيزىسىنى ئەكىلىپ، خەن تاۋنى قايتۇرۇۋەتتى ـ دە، ئات ئوينىتىپ بېرىپ دۇڭ پىڭ بىلەن ئېلىشتى. ھەر ئىككىسى جەڭ مەيدانىدا ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى، جەڭ ئۇزۇنغا سوزۇلدى. سۇڭ جياڭ شۇ نىڭنىڭ يېڭىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرىدى، جاڭ ـ دۇمباقلار ئۇرۇلدى، لەشكەرلەر ياندى. شۇ نىڭمۇ ئېتىنى قايرىپ جەڭ مەيدانىدىن قايتىپ چىقتى. دۇڭ پىڭ قوش نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ، چاپ ـ چاپ بىلەن ئۇدۇلمۇئۇدۇل سەپ ئالدىغا سۈرۈپ كەلدى. سۇڭ جياڭ يارما دەستىسىنى بىر چۆرۈۋىدى، ئەتراپتىكى لەشكەرلەر دۇڭ پىڭنى قورشىۋالدى. سۇڭ جياڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، ئېگىز بىر جايغا چىقىپ، نەزەر سېلىپ تۇردى. قارىغۇدەك بولسا، دۇڭ پىڭ سەپ ئىچىگە قاپسىلىپ قاپتۇ. دۇڭ پىڭ كۈنچىقىش تەرەپكە يۈرۈۋىدى، سۇڭ جياڭ بەلگە ئەلەمنى كۈنچىقىش تەرەپكە قاراتتى، لەشكەرلەر كۈنچىقىش تەرەپتىن قاپسىۋالدى. دۇڭ پىڭ كۈنپېتىشقا يۈرەي دېۋىدى، ئەلەمنى كۈنپېتىش تەرەپكە قاراتتى، لەشكەرلەر كۈنپېتىش تەرەپتىن قاپسىۋالدى. دۇڭ پىڭ مەيدانىدا پىتىراپ ئۇياقتىن ـ بۇياقا چاپتى، قوش نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى پېشىن ۋاقتىغىچە تىرمىشىپ يۈرۈپ، ئاخىر يول ئېچىپ بۆسۈپ چىقىپ كەتتى، سۇڭ جياڭ ئارقىدىن قوغلىمىدى. دۇڭ پىڭ يېڭەلمىگەنلىكتىن، شۇ كۈنى كەچتە لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، شەھەرگە قايتىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ كېچىلەپ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ كېلىپ، شەھەرنى قورشىۋالدى. گۇ يەڭگە تېخىچە شەھەردە ئىدى، ئۇ ئوت ياقالمىدى، شى جىنمۇ چىقالمىدى، ئىككىلىسى قاپسىلىپ قالدى.

چېڭ ئامبالىنىڭ ئاجايىپ چىرايلىق، كېلىشكەن بىر قىزى بار ئىدى. دۇڭ پىڭنىڭ خوتۇنى بولمىغانلىقتىن، نەچچە مەرتەم ئەلچى ئەۋەتىپ، كۈيۈ ئوغۇل بولۇشنى ئىلتىجا قىلغانىدى. چېڭ ۋەنلى رەت قىلىپ ئۇنىمىغانىدى. شۇڭا، چېڭ ۋەنلىنىڭ گەپ ـ

سۆزلىرى بۇنىڭ قۇلىقىغا ياقمايتتى. دۇڭ پىڭ شۇ كۈنى كەچتە چېرىكلىرىنى ئېلىپ شەھەرگە كىردى ـ دە، بۇ ئىشتىن خەۋەردار بولغان بىر كىشىنى يەنە ئەلچىلىككە ئەۋەتتى. چىڭ ئامبال:

ـــ مەن بولسام قەلەمدار بەگ، ئۇ بولسا ئەلەمدار بەگ، ئەلۋەتتە ماڭا كۈيۈ ئوغۇل بولۇشقا مۇناسىپ، ھالا بۇ كۈنلەردە ئوغرى ـ قاراقچىلار شەھىرىمىزگە بېسىپ كەلدى، ئەھۋال خەتەرلىك، قىل ئۈستىدە تۇرىدۇ. بۇ ۋاقىتلاردا ھازىرلا بۇ ئىشنى قىلىمىز دېسەك، خەقلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىمىز. قاراقچىلارنى چېكىنىدۇرۇپ، شەھەرنى ساقلاپ، ئەل ئامان بولغان چاغدا قىلساقمۇ كېچىكمىپ قالمايدۇ، ـــ دەپ ئۆزرە بىلەن جاۋاب بەردى.

ئەلچى بولۇپ بارغان ھېلىقى كىشى قايتىپ كېلىپ، بۇ سۆزلەرنى دۇڭ پىڭغا يەتكۈزدى. دۇڭ پىڭ بۇنىڭغا جاۋابەن ئاغزىنىڭ ئۇچىدا: «توغرا ئېيتىدۇ» دەپ قويدىيۇ، ئىچىدە كېيىن ھەرقاچان تېنىۋالىدۇ، دەپ ئويلاپ كۆڭلى غەش بولدى. ئەمدى بۇياقتىن سۇڭ جياڭ شەھەرنى ئېلىشقا كېچىلەپ قاتتىق تېگىش قىلغانلىقتىن، ئۇياقتىن چېڭ ئامبال دۇڭ پىڭنى جەڭگە چىقىشقا ھەيدىگىلى تۇردى. دۇڭ پىڭ دەرغەزەپ بولۇپ دۇبۇلغا، قۇياقلىرىنى كىيدى ۋە ئېتىغا مىنىپ، چېرىكلىرىنى باشلاپ جەڭ قىلىش ئۈچۈن شەھەردىن چىقتى. سۇڭ جياڭ ئۆزى سەپ ئالدىدىكى نىشان تۇغ ئاستىدا تۇرۇپ:

ـــ ئەي يېگانە سەردار، سىز بىزگە قانداقمۇ تەڭ كېلەلەيسىز؟ قەدىمدىن تارتىپ: «يىقىلاي دەپ قالغان بىنانى يەككە دىيەك تىرەپ تۇرالماس» دېگەن بىر سۆز بار، پېقىرنىڭ قولىدا يۇز مىڭلىغان باتۇر لەشكەرلەر، مىڭلىغان غەيۇر سەردارلار بار، بىز تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، غېرىب ـ غۇرۇرالارنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئاجىز ـ مىسكىنلەرنى ئاسراپ كېلىۋاتىمىز. بالدۇرراق ئەل بولۇپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغىنىڭلار تۇزۇك، ـــ

دېدى ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن.

— ھەي، پەسكەش پالاندى ئۆلمىگۇر، سەن نېمىدەپ ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلۈپ يۈرىسەن، — دەپ قوش نەيزىسىنى قولىغا ئالدى دۇڭ پىڭ ۋە دەرغەزەپ بىلەن سۇڭ جياڭ تەرەپكە ئېتىلدى. سول تەرەپتىن لىن چۇڭ، ئوڭ تەرەپتىن خۇا رۇڭ ياراغلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى كېلىپ دۇڭ پىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئالاھازەل بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن بۇ ئىككى سەركەردە كەينىگە ياندى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ، تۆت تەرەپكە تارالدى. دۇڭ پىڭ ئۆز غەلىبىسىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن ئات ئوينىتىپ سۈرۈپ كەلدى. سۇڭ جياڭلار شۇچۇن ناھىيەسىگە چېكىندى ۋە ناھىيە بازىرىغا ئون چاقىرىمچە قالغاندا، بىر يېزىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يېزىنىڭ ئەتراپى پۈتۈنلەي كەپە ئۆيلەر بىلەن تولغان بولۇپ، ئوتتۇرىدا ئۇدۇل كەتكەن بىرلا چىغىر يول بار ئىدى، دۇڭ پىڭ بۇلارنىڭ ئىشلەتكەن ھىيلىسىنى بىلمەستىن، ئات چاپتۇرۇپ قوغلاپ كەلدى. سۇڭ جياڭ دۇڭ پىڭنىڭ كارامىتىنى كۆرگەندىن كېيىن ئالدىنقى كېچىسى ۋاڭ پەتەك يولۋاس، غۇنچە بوي قىز، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان قاتارلىق تۆت كىشىنى تەينىلەپ، ئۇلارنى بىر يۇزدىن ئارتۇق ئادەم بىلەن ھېلىقى چىغىر يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى كەپىلەرگە مۆكتۈرۈپ قويغان ۋە يولغا ئاتلارنى يىقىتىدىغان بىرقانچە تانابنى تارتىپ توپا بىلەن كۆمۈپ قويغانىدى. دۇڭ پىڭ يېتىپ كەلگەن ھامان، جاڭ ـ دۇمباقلار چېلىنىپ، بەلگە بېرىلگەندىن كېيىن ھېلىقى تانابلارنى تارتىپ، ئاتلارنى يىقىتىپ، دۇڭ پىڭنى تىرىك تۇتماقچى بولغانىدى. قوغلىشىپ بۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىردىنلا كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭلار چىقىپ:

— ئىگىمىزگە قول تەگكۈزمىگىن، — دەپ ۋارقىرىدى.

ئۇلار بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ كەپىلەر ئالدىغا كەلگەندە، جاڭ چېلىنىپ بەلگە بېرىلدى. ئىككى تەرەپتىكى كەپىلەرنىڭ

ئىشكلىرى تەڭلا ئېچىلىپ، تانابلار تارتىلدى. دۇڭ پىڭنىڭ ئېتى شۇنداق ئارقىغا قايرىلاي دېگۈچە ئارقىدىكى تانابلارمۇ تارتىلىپ، ئاتنى يېقىتتى، دۇڭ پىڭ موللاق ئېتىپ يەرگە يېقىلىپ چۈشتى. سول تەرەپتىن غۇنچە بوي قىز، ۋاڭ پەتەك يولۋاس، ئوڭ تەرەپتىن جاڭ چىڭ، سۇن چوكانلار تەڭلا چىقىپ، دۇڭ پىڭنى تۇتۇۋالدى ۋە ئۇنىڭ دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرى، قوش نەيزىسى ۋە ئاتلىرىنى تارتىۋالدى. ئىككى ئايال سەردار قوللىرىدا قىلىچ تۇتقان ھالدا، دۇڭ پىڭنى ئالدىغا سېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەلدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ كەپىلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ ئېتىنى توختىتىپ، ياپيېشىل تېرەكلىك ئاستىدا تۇرغاندا، بۇ ئىككى ئايال ئاتامان دۇڭ پىڭنى ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ دەررۇ ئىككى ئايال ئاتامانىنى ئارقىغا ياندۇرۇپ:

ـــ مەن دۇڭ سەردارنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئېلىپ كېلىڭلار دېگەنىدىم. كىم سىلەرگە باغلاپ كېلىڭلار دېدى، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئىككى ئايال ئاتامان خوش ـ خوش، دەپ ئارقىغا ياندى، سۇڭ جياڭ پايپېتەك بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ ئارغامچىنى ئۆز قولى بىلەن يەشتى، ئۆزىنىڭ قۇياقىنى سېلىپ ئۇنىڭغا كىيدۈردى ـ دە، باش ئېگىپ تەزىم قىلدى. دۇڭ پىڭ دەررۇ سالام قايتۇردى. سۇڭ جياڭ:

ـــ ھەزرەتلىرى بىزنى پەس كۆرمىسىلە، تاغ تۇرايمىزغا پاسىبان بولۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى.

دۇڭ پىڭ دەررۇ سالام قايتۇرۇپ ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ:

ـــ كەمىنىلىرى تۇتقۇن بولۇپ قولىغا چۈشكەن ئادەم، پېقىرنى ئۆلتۈرۈپ قېيما ـ چېيما قىلمۇەتسىلىمۇ ئازلىق قىلىدۇ، ماڭا كەڭچىلىك قىلىنىپ، جېنىم ئامانلا قالىدىغان بولسا، يۇز مىڭ شۇكۇر ـ سانالار ئېيتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ تۇرايمىز كۆلگە تۇتاش جاي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ھەرقايسىلىرىغا پاراكەندىچىلىك سالغىمىز يوق ئىدى، ئاشلىق ـ تۇلۇكمىز ئۇزۇلۇپ دۇڭپىڭ دېياردىن ئازراق ئاشلىق ئۆتنە سوراپ كەلگەنىدۇق، بۇنىڭدا باشقا ھېچقانداق مۇددىئايىمىز يوق ئىدى.

ـــ چېڭ ۋەنلى دېگەن مۇتتەھەم ئەسلىدە تۇڭ گۇەننىڭ قول ئاستىدا خەلىپەت بولۇپ ئىشلىگەن، ـــ دېدى دۇڭ پىڭ، ـــ ھازىر ئۇنىڭ مەرتىۋىسى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى، بۇنداق ئەھۋالدا پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەي قالامدۇ؟ مۇبادا ھەزرەتلىرى پېقىرغا كەڭچىلىك قىلسىلا، پېقىر دەرھال بېرىپ، شەھەر دەرۋازىسىنى ئاچتۇرىمەن ـ دە، شەھەرگە كىرىپ پۈل ـ پۈچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇك ئېلىپ چىقىپ، ھەزرەتلىرىگە ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىمەن، ـــ دېدى دۇڭ پىڭ.

سۇڭ جياڭ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دۇڭ پىڭنىڭ دۇبۇلغا ـ قۇيۇق، نەيزە ـ ئاتلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشكە پەرمان چۈشۈردى. دۇڭ پىڭ كىيىنىپ ئاتلاندى ـ دە، ئالدىدا ماڭدى، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئارقىدىن ماڭدى. ھەممەيلەن دۇڭپىڭ شەھىرىنىڭ سىپىلى يېنىغا كېلىپ توختىدى. دۇڭ پىڭنىڭ لەشكەرلىرى ئالدىدا تۇرۇپ:

ـــ دەرھال قوۋۇقنى ئېچىش، ـــ دەپ چۇقان سالدى.

قوۋۇقچىلار ئۇنتاش يېقىپ، سەكىگىرىپ قاراپ دۇڭ پىڭ سۇركاۋۇل ئىكەنلىكىنى تونۇپ قالدى ـ دە، دەررۇ قوۋۇقنى ئېچىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈردى. دۇڭ پىڭ ئېتىنى قامچىلاپ ئۆتۈپ، ئالدى بىلەن تۇمۇر قۇلۇپىنى چېقىپ تاشلىدى. ئارقىدىن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. ھەممەيلەن دۇڭپىڭ مەھكىمىسىگە يېتىپ كەلدى، پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىك، ئوت قويۇپ ئۆيلەرنى كۆيدۈرمەسلىك توغرىسىدا ئاتامانلارغا جەددىي يارلىق

چۇشۇرۇلدى. دۇڭ پىك سۇركاۋۇل چېڭ ئامبالىنىڭ خانىدانىغا كىرىپ، ئۇنىڭ پۇتۇن ئائىلە ـ تاۋابىئاتىنى قىرىپ تاشلىدى، قىزىنى ئولجا ئالدى. سۇڭ جياڭ كېلىپلا ئالدى بىلەن زىنداننىڭ ئىشىكىنى ئاچتۇرۇپ، شى جىننى قۇتقۇزۇپ چىقتى، ئاندىن مەھكىمە خەزىنىسىنى ئېچىپ، پۇتكۇل ئالتۇن ـ كۈمۈش، دۇنيا ـ دەپپىنىلەرنى ئولجا ئالدى، ئاشلىق ئامبارلىرىنى ئېچىپ، ئاشلىقلارنى ھارۋا ـ ھارۋىلارغا بېسىپ، ئاتامانلارنىڭ ھىماتچىلىقىدا لياڭشەن كۆلىدىكى جىنشاتەن ساھىلىغا ئېلىپ كېلىپ، رۇەن ئاتلىق ئۇچ بىر تۇغقان ئاتامانىنىڭ تاغقا ئېلىپ چىقىپ كېتىشىگە تاپشۇردى. شى جىن ئارقىغا ئادەم سېلىپ بېرىپ، ئىشرەتخانىدىكى لى رۇيلەن دېگەن جالاپنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، دەللال خوتۇننى ۋە قېرى ـ ياشلارنىڭ ھەممىسىنى چاناپ، قىيما ـ چىيما قىلىپ تاشلىدى. سۇڭ جياڭ چېڭ ئامبالىنىڭ ئۆي ـ بىساتلىرىنى ئاھالىگە ئۈلەشتۇرۇپ بەردى. كوچا ـ كوچىلارغا ئېلان چىقىرىپ: «پۇقرالارغا ئازاب ـ كۈلپەت، زىيان ـ زەخمەت سالغان بەگ ـ سىپاھلار ئۆلتۇرۇلدى، پۇقرالار خاتىرجەم بولۇپ ئۆز ئىشلىرىنى قىلغاي» دەپ جاكارلىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن لەشكەرلەر قايتىشتى. چوڭ ـ كىچىك سەردار، ئاتامانلار ئامانتاغ بازىرىغا كەلگەندە كۈندۈز چاشقىنى بەي شېڭ ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ، دۇڭچاڭ دىيارىدا بولغان جەڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ قاشلىرى تىك تۇرۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى ۋە:

ـــ ئەي يارەنلەر، تاغقا قايتماڭلار، مەن بىلەن يۈرۈڭلار ! ـــ دەپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن چاقىرىق قىلدى.

ئەيىۋھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرلىرى قايتا يول ئالدى، گۈزەل دۇڭچاڭ شەھىرىنى ئالماقچى بولدى. ئەمدى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى قايتىدىن باشلاپ نەگە بېرىپ، نەدە تۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىشىنچى باب

پەيسىز ئوقنىڭ ئۇچقۇر تاش بىلەن قەھرىمانىنى سوققانلىقى سۇڭ دانشىنىڭ ئاشلىققا قارىماي پالۋانلارنى تۇتقانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ دۇڭپىڭ دىيارىنى ئالغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى ئامانتاغ بازىرىغا قايتۇرۇپ كېلىپ، تاغ تۇراغا قايتىشقا تەييارلاندى، شۇ ئەسنادا بەي شېڭ يېتىپ كېلىپ:

ــ لۇ جۇنيى دۇڭچاڭ دىيارىنى ئېلىشقا بېرىپ، جەڭدە ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى قېتىم ئۇتتۇرۇپ قويۇپتۇ. شەھەردە بىر جەسۇر سەردار بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئىسمىزاتى جاڭ چىڭ بولۇپ، جاڭدې دىيارىدىن ئىكەن، تېگىدىنلا پالۋان ئىكەن؛ تاش بىلەن ئادەم سوقۇشقا ماھىر ئىكەن، ئاتقانلا تېشىنى تەگكۈزەلەيدىكەن، شۇڭا خەلەر ئۇنى «پەيسىز ئوق» دەپ ئاتىشىدىكەن. ئۇنىڭ ئىككى ئورۇنباسارى بار ئىكەن، بىرىنى ئالا بويناق يولۋاس گۇك ۋاڭ دەپ ئاتايدىكەن، ئۇنىڭ بەدىنىگە يولۋاس تېرىسىنىڭكىدەك گۈل چېكىلگەنكەن، بوينىغا يولۋاس كاللىسى چېكىلگەنكەن. ئۇ ئات ئۇستىدە ئۇچقۇر نەيزە ئوينىتالايدىكەن. يەنە بىرىنى مەجرۇھ يولۋاس دېگە دېسۇن دەپ ئاتايدىكەن، يۇز ـ كۆزلىرى، بويۇن ـ گەدەنلىرى تامامەن تاتۇق ئىكەن، ئات ئۇستىدە ئۇچقۇر چاڭگاكمۇ ئوينىتالايدىكەن. لۇ تۆرە لەشكەرلىرىنى ئېلىپ دۇڭچاڭ تەۋەسىگە كەلسە، ئۇلار ئون كۈنگىچە جەڭگە چىقماپتۇ. ئالدىنقى كۈنى جاڭ چىڭ شەھەردىن چىقىپ ئېلىشىپتۇ، خاۋ سۇبىن ئاتلىنىپ ياۋ بىلەن تۆتۇشۇپ قاپتۇ، ئۇلار بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىلا جاڭ چىڭ قېچىپتۇ، خاۋ سۇبىن ئارقىدىن

قوغلىغانىكەن، جاڭ چىڭ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا ئۇنىڭ چېكىسىگە چەنلەپ بىر تاش ئاتقانىكەن، «قارس» قىلىپ تېگىش بىلەن خاۋ سۈبىن ئاتتىن تىك موللاق چۈشۈپتۇ. يەن چىڭ ئوقيانى چەنلەپ كامانغا قويۇپ بىر ئاتقانىكەن، ئوق كېلىپ جاڭ چىڭنىڭ ئېتىغا تېگىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن خاۋ سۈبىنىي قۇتقۇزۇۋاپتۇ. بۇ جەڭدە ئۇلار يېڭىلىپتۇ. ئەتسى مالمانچى دىۋە فەن رۇي شياڭ چۈڭ، لى گۇنلارنى باشلاپ، سۈپەرلىرىنى ئويىنتىپ ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا مېڭىپتىكەن، كۈتۈلمىگەندە دىڭ دېسۇن تۆمۈر چاڭگىكىنى قولتۇقىدىن چىقىرىپ شياڭ چۈڭغا بىر ئاتقانىكەن، ئۇنىڭغا تېگىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر مەرتەم يېڭىلىپتۇ. بۇ ئىككىسى ھازىر كېسىلىپ يېتىپتۇ. مۇشاۋىرىمىز ئاغىمىزنى تېزرەك كېلىپ مەدەت بەرسە ئىكەن دەپ پېقىرنى بۇ يەرگە ئەۋەتتى، ـــ دېدى.

ـــ لۇ جۇنيى ھەقىقەتەن شۇنداق تەلەيسىزمىدۇ ! ـــ دېدى سۈڭ جياڭ ئاھ ئۇرۇپ، ـــ جەڭدە غەلىبە قىلسا تاغ تۇرايمىزدا يۇز ـ ئابروي تاپارمىكىن دەپ، ۋۇ يۈڭ خەلپەت بىلەن گۈڭسۇن شېڭلارنى ئالاھىدە ئۇنىڭغا ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتكەنىدىم، كۈتمىگەن يەردىن، يەنە كۈچلۈك ياۋغا ئۇچراپ قاپتۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، قېرىنداشلىرىم لەشكەر ئېلىپ بېرىپ ئۇلارغا يار ـ ھەمدەم بولساق بولار.

شۇئان پەرمان بېرىلدى. ئۇچ قوشۇن قوزغالدى. سەردارلار ئاتلىنىپ، سۈڭ جياڭ بىلەن ئۇدۇل دۈڭچاڭ تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. لۇ جۇنيىلەر ئالدىغا چىقتى، ئۇتكەن ئىشلارنى ئايان ۋە بايان قىلدى، ئاندىن ۋاقىتلىق قوش تىكتى.

بۇلار مەسلىھەت قىلىۋاتقاندا، بىر چاپارمەن يۈگۈرۈپ كېلىپ: «پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ جەڭگە ئۇندەۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. سۈڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، تۈزلەڭلىك تەرەپكە ئۆتۈپ سەپ ئارەستە قىلدى؛ چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار ئاتلىنىپ نىشان تۇغ ئاستىدا قارار تاپتى. سۈڭ جياڭ ئات ئۈستىدە ئۇ

تەرەپتىكى سەپكە شۇنداق قارىۋىدى، ئۇلار رەڭگارەڭ تۇغلارنى كۆتۈرۈشۈپ تۈپتۈز سەپ ئېلىپ تۇرۇپتۇ. دۇمباق ئۈچ مەررە ئۇرۇلۇش بىلەن پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ ئات سېلىپ چىقتى. بۇنىڭ قانداق جابدۇنغانلىقى ۋە باتۇرلۇقى مۇنداق تەرىپلەنگەن:

نەزم

ئۇنىڭ بوغمىچىسىدا بىر قىزىل پۈپۈك پۇلاڭلايدۇ،
بېلى بۇرە، تېنى ئارسلان، قولى مايمۇنغا ئوخشايدۇ.
تاۋار كەمزۇلىغا گۈللەپ تىكىلگەن كەشتىلەر ھەر رەڭ،
ئىچىدە بار قۇياقىمۇ چىقىپ تۇرغان قېنىق كۆك رەڭ.
سىڭار يان ئولتۇرار ئەركىن، نەقىشلىك ئات ئېگىرىدە،
ئېتىنىڭ يۈگىنى مەرمەر، چاپار تېز جەڭ سەپىرىدە.
پۇتى ئاپتاپپەرەس ئوخشاش ئۇزەڭگىدە تۇرار دەسسەپ،
جاراڭلايدۇ پولات ـ تۇچتىن سوقۇلغان قوڭغۇراق ھە دەپ؛
چاپاتتى توتا قۇيرۇقلۇق ئېتىم يورغىلاپ ـ شۇڭغۇپ،
تۇۋاقى تەگمىدى يەرگە، گويا دۇلدۇل كەبى ئۇرغۇپ؛
پۇلاڭلار نەيزە بېشىدا سىرىق ھالقىلىرى ھەر يان،
بېشىغا قىپقىزىل پۈپۈك ئېسىلغان ئەينى ئاق يىلان؛
ئەگەر ئۇزدۇرسە كىمخاب خالتىسىدىن تاش ئېلىپ شۇلئان،
ئۇچار يۇلتۇز كەبى شۇڭقار تېشى ئاتقان تەرەپ ـ تامان.
نەھاجەت قاۋۇل ئات ياكى ئۇچار ئوقيا ئوقى ئاڭا،
تېشىلا ئالىدۇ جاننى ئۇچۇپ كېلىپ ساما ئارا.
بۇ پالۋاننى مەگەر بىلمەك بولۇپ مەندىن سورار بولساڭ،
ئۇ دۇڭچاڭلىق چەۋەنداز، پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ بىلەر بولساڭ.

سۇڭ جياڭ نىشان تۇغ ئاستىدا تۇرۇپ، بۇنى كۆرۈش بىلەن بارىكاللا ئېيتتى. جاڭ چىڭ ئېتىنى ئۇياق ـ بۇياقىقا چاپتۇرۇپ جاڭ چىقىرىۋەتتى. نىشان تۇغ سايىسىدا سول تەرەپتىن ئالا

بويناق يولۇاس گۈك ۋاك، ئوك تەرەپتىن مەجرۇھ يولۇاس دىك دېسۇن چىقىپ كەلدى. ئۇچ ئاتلىق سەپ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، جاك چىك سۇك جياڭغا قولىنى شىلتىپ:

ــ ھۇ سازلىقنىك ئوغرىلىرى ! قېنى چىقىش، يا ئۆلۈم ــ يا كۆرۈم ! ــ دەپ تىل سالدى.

ــ قېنى كىم بېرىپ جاك چىك بىلەن ئېلىشىدۇ، ــ دەپ سورىدى سۇك جياك.

ئۇنىك يېنىدىن غەزەپى ئۆرلىگەن بىر باتۇر قەھر ــ غەزەپ بىلەن ئاتلىنىپ، قولىدا ئىلمەك نەيزە ئويناتقىنىچە سەپ ئالدىغا چىقتى، سۇك جياك شۇنداق قارىسا، زەر نەيزىۋاز شۇ نىك ئىكەن. سۇك جياك ئىچىدە خۇشال بولۇپ: «بۇ ئۇنىڭغا تازا تەك كېلىدۇ» دەپ قويدى.

شۇ نىك ئۇچقاندەك ئات سېلىپ ئۇدۇل جاك چىڭغا ئېتىلدى. ئىككى ئات بىر ــ بىرى بىلەن ئىرمىاش ــ چىرماش بولۇپ كەتتى، قوش نەيزىدىن جاراق ــ جۇرۇق ئاۋازلار چىقتى. بۇلار بەش مەرتەم ئېلىشا ــ ئېلىشمايلا جاك چىك قاچتى، شۇ نىك ئارقىدىن قوغلىدى. جاك چىك ئۇزۇن ساپلىق نەيزىسىنى سول قولىغا ئېلىپ، ئوك قولى بىلەن كىمخاب خالتىسىدىن تاش چىقىرىپ، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپلا يېقىنلىشىپ قالغان شۇ نىڭنىك چېكىسىنى چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، تاش «قارس» قىلىپ بۇ بىچارە باتۇرنىك ئىككى قېشىنىك ئوتتۇرىسىغا تېگىش بىلەن، ئۇ ئاتتىن تىك مولاق چۈشتى. بۇ چاغدا گۈك ۋاك، دىك دېسۇنلار بۇنى تۇتۇشقا كەلدى. سۇك جياك تەرەپتە ئادەم كۆپ ئىدى. لۇ فاك، گو شېك ئىككىسى ئىككى يالمان كۆتۈرگىنىچە كېلىپ، شۇ نىڭنى ئۆز سېپىگە ئېلىپ كەتتى. سۇك جياڭلار قاتتىق چۆچۈپ، رەڭگىرويى ئۆچۈپ كەتتى.

ــ يەنە قايسى ئاتامان بۇ دۆيۈز بىلەن تۇتۇشىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى سۇك جياك يەنە. ئۇنىك سۆزى تېخى تۈگىمەيلا، بىر ئاتامان ئۇچقاندەك چىقىپ كەلدى. شۇنداق قارىسا، زەر يولۇاس

يەن شۇن ئىكەن. سۇڭ جياڭ توسۇۋالاي دېگۈچە، ئۇ ئاتلىق كېتىپ قالدى، ئۇ بىرپىلا جاڭ چىڭنى توسۇپ بىرقانچە مەرتەم ئېلىشتى، ئاخىر ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەي ئېتىنى بۇراپ چېكىنىپ چىقتى، جاڭ چىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىپ، قولىغا تاش ئېلىپ، يەن شۇننىڭ ئارقىسىدىن چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، قۇياقنىڭ يۈرەك دالدىغۇچىغا «قارس» قىلىپ تەگدى، يەن شۇن ئېگەرگە يېتىۋېلىپ قېچىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ تەرەپتىن بىر ئادەم چىقىپ:

ــ ھۇ پەس غالچا! سېنىڭدىنمۇ قورققان بارمۇ! ــ دەپ ئېتىنى دېۋېتىپ، قولىغا توقماق تۇتقىنىچە ئۇچقاندەك جەڭگە چۈشۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ قارىغۇدەك بولسا يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ ئىكەن. ئۇ گەپ ــ سۆز قىلماي ئۇدۇل بېرىپ جاڭ چىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككى ئات چىرمىشىپ كەتتى. ئارىدىن ئۇر ــ چاپ ئاۋازى كۆتۈرۈلدى. خەن تاۋ سۇڭ جياڭ ئالدىدا ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن تازا روھلىنىپ جاڭ چىڭ بىلەن قاتتىق ئېلىشتى. تېخى ئون مەرتەم ئېلىشا ــ ئېلىشمايلا جاڭ چىڭ قاچتى. خەن تاۋ يەنە ئۇچقۇر تاش بىلەن سوقۇۋەتمىسۇن دەپ جاڭ چىڭنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىمىدى. جاڭ چىڭ ئارقىسىغا قاراپ قوغلاپ كەلمەگەنلىكىنى كۆرۈپلا، يەنە ئېتىنى بۇراپ ئارقىغا ياندى. خەن تاۋ دەرھال توقماقنى قولىغا ئېلىپ ئېتىلىپ كەلدى. جاڭ چىڭ قولىدا تاشنى يوشۇرۇپ تۇرۇپ، خەن تاۋنىڭ خامىرى چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، «قارس» قىلىپ بۇرنىغا تېگىپ ئوقتەك قان كەتتى، خەن تاۋ ئۆز سېپىگە قاچتى. يېڭى چى بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن دەرغەزەپ بولۇپ، سۇڭ دانىشنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتمەستىنلا ئوچ بۇرجەك ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق قىلىچىنى ئوينىتىپ، ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ كېلىپ جاڭ چىڭغا ئېتىلدى. ھەر ئىككىسىنىڭ ئېتى تېخى گىرەلەشمىگەنىدى. جاڭ چىڭ تاشنى يوشۇرۇپ تۇرۇپ، قولىنى كۆتۈرۈپ يېڭى چىنىڭ يۈزىگە چەنلەپ

بىر ئېتىۋىدى، ئۈچ بۇرجەك ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق قىلىچى قولىدىن ئۇچۇپ كەتتى، ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ جەڭدىن چېكىنىپ چىقتى.

سۇلۇك جىياك بىرقانچە ئاتامانىنىڭ يېڭىلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ئالاقزەدە بولۇپ، سەردارلارنى قايتۇراي دەپ تۇرۇشىغا، لۇ جۇنيىنىڭ ئارقىسىدىن بىر كىشى:

ــ ھالا بۇگۈنكى كۈنلەردە شان ـ شەۋكىتىمىزگە نۇقسان يەتكۈزگەن تۇرسا، ئەتە ـ ئۆگۈن قانداقسىغا ئېلىشالايمىز. تاشنى ماڭا تەگكۈزۈپ باقسۇن قېنى؟ ــ دەپ توۋلاپ چىقتى.

سۇلۇك جىياك شۇنداق قارىسا، ئۇ سەت كۆرەگان شۇەن زەن ئىكەن. ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ قىلىچىنى ئويناتقان پېتى ئۇدۇل جاك چىڭغا ئېتىلدى. جاك چىك:

ــ بىرىك كەلسەك، بىرىگىنى قايتۇرىمەن. سەنلەر تېخى مېنىك تاش ئېتىش ھۈنىرىمنى بىلىشمەمسەن؟ ــ دېدى.

ــ سەن باشقىلارنى سوقالىغان بىلەن مېنىك يېنىمغا يېقىن كېلىپ باققىنا قېنى؟ ــ دېدى شۇەن زەن.

ئۇنىك سۆزى تېخى ئايىغلاشمايلا، جاك چىك تاشنى بىر ئېتىۋىدى، تاش ئۇدۇل كەلگەن پېتى شۇەن زەننىك جاۋىغىسىغا تېگىش بىلەن ئۇ ئاتتىن تىك موللاق چۈشتى. گۇك ۋاك، دىك دېسۇنلار دەرھال كېلىپ ئۇنى تۇتۇۋالاي دەپ تۇرۇشىغا، سۇلۇك جىياك تەرەپتە ئادەم كۆپ بولغانلىقتىن، بىرمۇنچە سەردار كېلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ سەپكە قايتۇرۇپ كەلدى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ غەزىپى قاينىاپ تاشقان سۇلۇك جىياك دەرھال قولىغا شەمشەر ئېلىپ:

ــ ئەگەر بۇ ھارامزادىنى قولغا چۈشۈرمەيدىكەنمەن، ئەزىرايىل ھەرگىز قايتمايمەن، ــ دەپ پېشىنى كېسىپ قەسەم ئىچتى.

خۇ يەنجو سۇلۇك جياڭنىك قەسەم قىلغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ ئاغا، ئۆزلىرى بۇنداق دېسىلە، بىز نېمىش قىلىمىز، ــ

دېدى ـ ده، قانتېپەر قاغا ئارغىمىقىنى ئويىنىتىپ ئۇدۇل سەپ ئالدىغا بېرىپ جاڭ چىڭغا قاراپ:

ـــ ھۇ سويما ! شۇنچىلىك ئىشىڭغا كۆرەڭلىمىسەن، تونۇپ قوي، چوڭ سەردار خۇ يەنجۇنى، ـــ دەپ تىللاپ كەتتى.

ـــ ھۇ ئەل ـ يۇرتنىڭ نومۇسىنى تۆككەن شەرمەندە سەردار، بىلىپ قوي، سەنمۇ مەندىن قېچىپ قۇتۇلالمايسەن ! ـــ دېدى جاڭ چىڭ ۋە سۆزى ئاياغلاشماستىنلا بىر تاشنى ۋىڭلىدىتىپ ئاتتى. خۇ يەنجو كېلىۋاتقان تاشنى دەرھال يارما دەستە بىلەن توسماق بولغاندا، تاش كېلىپ قول بېغىشىغا تەگدى. ئۇ پولات يارما دەستىنى كۆتۈرەلمەي ئۆز سېپىگە قايتتى.

ـــ ئاتلىق سەردارلىرىمىڭ ھەممىسى دېگۈدەك زەخمىلىنىپ كەتتى. ئەمدى پىيادە لەشكەر ئاتامانلىرىمدىن قېنى قايسىڭلار جاڭ چىڭ دېگەننى تۇتۇپ كېلەلەيسىلەر؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بۇ چاغدا لیۇ تاڭ قولىغا قىلىچ ئېلىپ كۆكرەك كېرىپ جەڭگە يۈزلەندى؛ بۇنى كۆرگەن جاڭ چىڭ مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپ كەتتى:

ـــ ھۇ شەرمەندە سەردار، ئاتلىقلار يېڭىلگەن يەردە، سەندەك پىيادىلەرنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى؟ ـــ دەپ تىللىدى.

لیۇ تاڭ دەرغەزەپ بولۇپ جاڭ چىڭغا ئېتىلدى، جاڭ چىڭ بۇنىڭ بىلەن ئېلىشمايلا ئۆز سېپىگە قاچتى. لیۇ تاڭ ئارقىدىن قوغلىدى ۋە يېتىشىپ بېرىپ ئىككىسى ئېلىشتى، لیۇ تاڭ چاققانلىق قىلىپ جاڭ چىڭغا بىر قىلىچ سېلىۋىدى، جاڭ چىڭنىڭ ئېتىغا تەگدى، ئۇ ئات مۆڭگىلى تۇردى، ئاتنىڭ قۇيرۇقى لیۇ تاڭنىڭ يۈزىنى سىيپاپ ئۆتۈۋىدى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقناپ كەتتى، ئاڭغىچە جاڭ چىڭ تاش بىلەن بىر سوقۇۋىدى، لیۇ تاڭ يەرگە يىقىلدى؛ ئۇ دەرھال قوپاي دەپ تۇرۇشىغا ئۇ تەرەپتىن چېرىكلەر كېلىپ ئۇيانغا تارتىپ، بۇيانغا سۆرەپ ئۆز سېپى ئىچىگە ئەكىرىپ كەتتى.

ـــ قېنى، كىم بېرىپ لیۇ تاڭنى قۇتۇلدۇرۇپ كېلىدۇ، ـــ

دەپ توۋلىدى سۇڭ جياڭ.

بۇ چاغدا مەڭلىك ياۋا ياڭ جى ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە قىلىچىنى ئوينىتىپ كېلىپ جاڭ چىڭغا ئېتىلدى. جاڭ چىڭ ئېلىشماق بولغاندەك بولۇپ نەيزىنى كۆتۈرۈۋېدى، ياڭ جى قىلىچ بىلەن بىرنى چاپتى، جاڭ چىڭ ئۆزىنى ئېتىنىڭ بىر تەرىپىگە ئېلىۋېلىپ قىلىچنى تەگكۈزمىدى. جاڭ چىڭ قولىغا تاش ئېلىپ:

«مانا كۆر» دەپ ئېتىۋېدى، ياڭ جىنىڭ قولتۇقىدىن ئۆتۈپ كەتتى. جاڭ چىڭ يەنە بىر تاشنى ئېلىپ ئېتىۋىدى، تاش «قارس» قىلىپ ئۇنىڭ دۇبۇلغىسىغا تەگدى، ئۇ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ، ئېتىغا چاپلىشىۋېلىپ ئۆز سېپىگە قايتتى، بۇنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ: «مۇشۇنداق يېڭىلىۋەرسەك لياڭشەن كۆلىگە نېمىدەپ قايتىمىز؟» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ قېنى كىم ماڭا ئەنت ئېلىپ بېرىدۇ؟ ـــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان جۇ تۇڭ لېي خېڭغا قاراپ:

ـــ بىر ئادەم ھېچنېمە قىلالمىدى، ئىككىمىز بىللە بېرىپ ئارىغا ئالساق قانداق؟ ـــ دېدى.

جۇ تۇڭ سول تەرەپتىن، لېي خېڭ ئوڭ تەرەپتىن بىردىن قىلىچ ئالغىنىچە سەپ ئالدىغا بۆسۈپ چىقتى.

ـــ بىرىڭ كارغا كەلمەي يەنە بىرىڭ قوشۇلۇپسەن ! ـــ دېدى جاڭ چىڭ كۈلۈپ كېتىپ، ـــ يەنە ئونىڭ كەلسەڭمۇ، نېمە قىلالايتتىڭ؟

ئۇ ھېچبىر پەرۋا قىلماي قولىغا يوشۇرۇنچە ئىككى تاشنى ئېلىپ ئات ئۈستىدە تۇردى.

لېي خېڭ ئاۋۇال يېتىپ كەلدى، جاڭ چىڭ تاشنى ئۇنىڭغا ئاتتى، لېي خېڭ ئۆزىنى دالدىغا ئالالماي بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىشىغا، خۇددى گۆھەر تاش سېھىرگەرنىڭ قۇچىقىغا ئېتىلغاندەك، بۇ تاش لېي خېڭنىڭ چېكىسىگە تەگدى، لېي خېڭ شۇ ئان يەرگە يىقىلدى. بۇنى كۆرگەن جۇ تۇڭ دەررۇ كېلىپ

قوتقوزماقچى بولۇۋىدى، ئونىڭ گەدىنىگىمۇ بىر تاش كېلىپ تەگدى. سەپتە تۇرغان گۇەن شېڭ بۇنىڭمۇ زەخىملەنگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، سۇر ـ ھەيۋە بىلەن بەندەر قىلىچىنى كۆتۇرگىنىچە جەدە ئارغىمىقىغا مىنىپ، جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭنى قوتقوزۇۋېلىشقا كەلدى. ئىككىسىنى ئەمدىلا ئۆز سېپىگە ئاچىقىپ كېلىشىگە، جاڭ چىڭ يەنە بىر تاش ئاتتى. گۇەن شېڭ دەرھاللا قىلىچ بىلەن توسۇۋىدى، «تارس» قىلىپ قىلىچقا تېگىش بىلەن ۋال ـ ۋۇل ئوت چىقىپ كەتتى. گۇەن شېڭ جەڭ قىلىشقا رايى بارماي، ئېتىنى قايرىپ ئۆز سېپىگە قايتتى. قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ بۇنى كۆرۇپ ئىچىدە: «مەن سۇڭ جياڭغا ئەل بولۇپ كەپتىمەن، ئۆزۇمنىڭ ماھارىتىنى بىر كۆرسەتمەي تاغقا چىقسام سەتچىلىك ئەمەسمۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال قوش نەيزىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئېتىنى ئوينىتىپ سەپتىن چىقتى. بۇنى كۆرگەن جاڭ چىڭ:

ـــ سەن بىلەن ئىككىمىز بىر ـ بىرىمىزگە كالىپۇك بىلەن چىشتەك يېقىن قوشنا ئايماقتا ئىدۇق، قاراقچىلارنى بىرلىكتە يوقىتىشمىمىز كېرەك ئىدى. ھالا بۇگۇنكى كۇندە نېمەڭگە نېمە يەتمەي ئوردىغا ئاسىيلىق قىلىسەن، بۇ ئۇياتسىزلىق ئەمەسمۇ ! ـــ دەپ قاتتىق تىللىدى.

دۇڭ پىڭ دەرغەزەپ بولۇپ، ئۇدۇل بېرىپ جاڭ چىڭغا ئېتىلدى. تۇغلار تەڭلا كۆتۇرۇلدى ـ دە، ئاتلار ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ، نەيزىلەر گىرەلىشىپ كەتتى. بىلەكلەر كامالەكتەك چەمبىرەك بولۇپ كەتتى. ئالاھازەل بەش ـ ئالتە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن جاڭ چىڭ ئېتىنى قايرىپ قاچتى. دۇڭ پىڭ:

ـــ سەن باشقىلارنى تاش بىلەن سوقالىغان بىلەن ماڭا قانداقمۇ يېقىنلىشالايسەن ! ـــ دېدى.

جاڭ چىڭ نەيزىسىنى بىلىكىگە قويۇپ تۇرۇپ، كىمخاب خالتىسىدىن تاش ئېلىپ ئاتتى، قول بىر كۆتۇرۇلۇش بىلەن

چىقىقان تاش خۇددى ئۇچار يۇلتۇز چاقنىغاندەك، جىن – شايا‌تۇنلارنىڭ جېنىنى ئالاتتى. دۇڭ پېڭنىڭ كۆزى ئۆتكۇر، ئۆزى چاققان بولغاچقا، تاشنى ئۆزىگە تەگكۈزمەي ئۆتكۈزۈۋەتتى. بۇنى كۆرگەن جاڭ چىڭ يەنە بىر تاش ئېلىپ، ئىككىنچى مەرتىم ئېتىۋېدى، دۇڭ پىڭ يەنە ئۆزىنى داجىتىپ ئۇنىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئىككى مەرتىم تاش ئېتىپ تەگكۈزەلمىگەن جاڭ چىڭ ئالاقزەدە بولۇپ كەتتى. ئىككى ئات يېقىنلىشىپ قالغاندا، جاڭ چىڭ دۇڭ پېڭنىڭ سول تەرىپىگە ئۆتۈۋېدى، دۇڭ پىڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر نەيزە ئۇردى، جاڭ چىڭ داجىپ ئاتنىڭ يان تەرىپىگە يېتىۋالدى، دۇڭ پېڭنىڭ ئۇرغان نەيزىسى بىكارغا كەتتى. نەيزىنىڭ زەپتى بىلەن دۇڭ پېڭنىڭ ئېتى جاڭ چېڭنىڭ ئېتىغا ئۇرۇلۇپ كەتتى. جاڭ چىڭ نەيزىسىنى تاشلىۋېتىپ، دۇڭ پېڭنى ئىككى بىلىكى بىلەن قوشۇپ قۇچاقلىۋېلىپ، ئىككى قوللاپ تارتىۋېدى، زادى مىدىرلىتالمىدى، ئىككىسى پوملاقلىشىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ سېپىدە قاراپ تۇرغان سو چاۋ بىر قاراپلا يوغان پالتىسىنى ئايلاندۇرۇپ ھەمدەم بولۇشقا ماڭدى. گۇڭ ژاڭ بىلەن دىڭ دېسۇن ئاتلىنىپ تەڭلا چىقىپ، سو چاۋ بىلەن ئېلىشتى. جاڭ چىڭ بىلەن دۇڭ پىڭ تېخى ئاجرىشالمىغانىدى، سو چاۋ، گۇڭ ژاڭ، دىڭ دېسۇنلارمۇ گىرەلىشىپ قالدى. لىن چۇڭ، خۇا رۇڭ، لۇ فاڭ ژە گو شېڭلار تەڭلا چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى قولىغا نەيزە، ئىككىسى يالمان ئېلىپ، دۇڭ پىڭ، سو چاۋلارغا ھەمدەمگە كەلگەنىدى. جاڭ چىڭ بۇلارنى كۆرۈش بىلەن ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى پەملەپ، دۇڭ پېڭنى تاشلاپ، ئات يۈگۈرتۇپ ئۆز سېپىگە قاچتى. دۇڭ پىڭ بۇنى قويۇۋېتىشكە كۆزى قىيماي ئارقىسىدىن قوغلاپ كەلدى، لېكىن ئۆزىنى تاشتىن ھوشيار تۇتۇشنى ئۇنتۇغانىدى. جاڭ چىڭ دۇڭ پېڭنىڭ قوغلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، تاشنى قولىغا ئېلىپ يوشۇرۇپ تۇردى. دۇڭ پېڭنىڭ ئېتى يېقىنلىشىپ كېلىشى بىلەنلا: «قارا» دەپ

تاشنى ئاتتى. دۇڭ پىلڭ ئۆزىنى ئىتتىك قاچۇردى، تاش ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتۈپ كەتتى. دۇڭ پىلڭ ئۆز سېپىگە قايتىپ كەتتى، سو چاۋ گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇنلارنى تاشلاپ، جاڭ چىڭ بىلەن ئېلىشىشقا كەلدى. جاڭ چىڭ نەيزىنى قويۇپ، ئاستا بىر تال تاش ئېلىپ سو چاۋغا ئېتىۋىدى، ئۇ ئۆزىنى قاچۇرالمىدى، تاش ئۇنىڭ يۈزىگە تېگىشى بىلەنلا يۈزىدىن قان چىقتى. ئۇ پالتىسىنى ئېلىپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. لىن چۇڭ بىلەن خۇا رۇڭ گۇڭ ۋاڭنى بىر تەرەپكە قىستۇالدى؛ لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭمۇ دىڭ دېسۇننى بىر تەرەپكە قىستۇالدى. گۇڭ ۋاڭ ساراسىمىگە چۈشۈپ، ئۇچقۇر نەيزىنى چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، خۇا رۇڭ، لىن چۇڭلارغا تەگكۈزەلمىدى. گۇڭ ۋاڭ ياربغىدىن ئايرىلىپ قالدى. لىن چۇڭ، خۇا رۇڭلار ئۇنى تىرىك تۇتۇپ ئۆز سېپىگە ئېلىپ كەتتى. بۇ تەرەپتىن دىڭ دېسۇن ئۇچقۇر چاڭگىكىنى ئويناتىپ كېلىپ، لۇ فاڭ، گو شېڭلار بىلەن جان تىكىپ ئېلىشتى. ئالىقا ـ نات يەن چىڭ سەپ ئالدىدا قاراپ تۇرۇپ ئىچىدە: «بۇ نېمە بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا ئون بەش سەردارنى سوقۇپ قويدى، ئەگەر مەن ئۇلاردىن بىرەر ئوڭ قول سەردارنى قولغا چۈشۈرەلمىسەم، قانداقمۇ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرەلەيمەن !» دېدى ـ دە، يېنىدىن ئوقيانى ئېلىپ ئوقنى كامانغا قويۇپ چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، دىڭ دېسۇننىڭ ئېتىنىڭ تۇيمقىغا تېگىپ، ئات دەرھال يىقىلدى، لۇ فاڭ، گو شېڭلار دىڭ دېسۇننى تۇتۇۋېلىپ، ئۆز سېپىگە ئېلىپ كەلدى. جاڭ چىڭ ئۇنى قۇتقۇزۇۋالاي دېسىمۇ جىق ياۋغا يالغۇزلۇق قىلىپ قالدى، پەقەت لیۇ تاڭنىلا ئېلىپ دۇڭچاۋ دىيارىغا قايتىپ كەتتى. ئامبال سېپىل ئۇستىدە تۇرۇپ، جاڭ چىڭنىڭ ئىلگىرى ـ ئاخىر لياڭشەن كۆلى تەرەپىنىڭ ئون بەش سەردارىنى سوقۇۋەتكەنلىكىنى، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇننى قولدىن بېرىپ قويغان بولسىمۇ، لیۇ تاڭنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرغانىدى. يامۇلغا كىرگەندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلماق

بولۇپ، ليۇ تاڭنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىپ زىندانغا تاشلىدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى، ئالدى بىلەن گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇنلارنى لياڭشەن كۆلىگە ئەۋەتىۋەتتى، ئاندىن ئۇ لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلارغا:

ــ ئاڭلىشىمچە، بەش پادىشاھلىق دەۋران سۇرگەن زامانىدا، دالياڭنىڭ پادىشاھى يەن جاڭ دېگەن كىشى تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇز ئالتە سەردارىنى ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە جايلىۋەتكەنىكەن. بۇگۈن جاڭ چىڭ ھە ـ ھۇ دېگۈچىلا بىزنىڭ ئون بەش سەردارىمىزنى سوقۇۋەتتى. گەرچە ئۇ يەن جاڭغا يېتىشەلمىسىمۇ، خوپلا جەسۇر سەردار ئىكەن، ــ دېدى.

باشقىلار لام ـ جىم دېمەي تۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ يەنە:

ــ مېنىڭچە، گۇڭ ۋاڭ بىلەن دىڭ دېسۇن جاڭ چىڭنىڭ قانات ـ قۇيرۇقى بولۇپ كەلگەندەك تۇرىدۇ. ئەمدى ئۇنىڭ قانات ـ قۇيرۇقلىرى قولغا چۈشتى، ئوبدان پەنت ئىشلەتسەك، ئۇمۇ قولغا چۈشىدۇ.

ــ خاتىرجەم بولسىلا ئاغا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ كەمىنىلىرى بۇ باتۇرنىڭ يۇرۇش ـ تۇرۇشىنى كۆرگەندىن كېيىن پەنتىنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم. شۇنداق بولسىمۇ زەخىملەنگەن ئاتامانلارنى تاغ تۇراغا ئەۋەتىپ تۇرايلى، تۇرايمىزدىن لۇ جىشېن، ۋۇڭ سۇڭ، سۇن لى، خۇاڭ شىن، لى لىلار ھارۋا، كېمىلەرنى تەخلەپ، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى باشلاپ كەلسۇن. سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن بىرلىكتە يولغا چىقىپ، كېمە بىلەن بېرىپ جاڭ چىڭنى ئالداپ چىقساقلا ئىش پۈتىدۇ.

ۋۇ يۇڭ شۇ تەقلىدتە ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتى.

ئەمدى گەپنى جاڭ چىڭدىن ئاڭلاڭ. جاڭ چىڭ شەھەر ئىچىدە تۇرۇپ ئامبال بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

ــ گەرچە يەڭگەن بولساقمۇ، قاراقچىلارنىڭ يىلتىزى قىرقىلمىدى، بىز خۇپيانە كىشى ئەۋەتىپ، تېڭتىڭلاپ

كەلگەندىن كېيىن بىرنەرسە دېسەك، ــ دېدى.

شۇ ئاندا پايلاقچى كېلىپ:

ــ تۇرانىڭ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرىپىدە نەدىن كەلدىكىن، ئاشلىق باسقان بىرەر يۇزچە ھارۋا تۇرىدۇ، دەريادا ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ سامانلار باسقان چوڭ ـ كىچىك بەش يۇزدىن ئارتۇق كېمە تۇرىدۇ. كېمە ۋە ھارۋىلار دەريا بىلەن قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا كېلىۋاتىدۇ. يول بويى بىرقانچە ئاتامان كۆز ـ قۇلاق بولۇپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ــ بۇ قاراقچىلارنىڭ، ــ دېدى ئامبال، ــ بىرەر ھېيلىسى بولمىسۇن يەنە، بەلكىم ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ قېلىشىمىز مۇمكىن. يەنە بىر ئادەم ئەۋەتسەك، ئۇ بېرىپ زادى ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ چۆپلەرمۇ ئېنىق بىلىپ كەلسە.

ــ ھارۋىغا باسقىنىنىڭ ھەممىسى ئاشلىق ئىكەن، ئۇنىڭدىن گۇرۇچلەر چېچىلىپ قاپتۇ. دەريادىكى كېمىلەرنىڭ ئۇستىنى يېپىپ چۆمكەپ قويغان بولسىمۇ، ئاشلىق قاچىلىغان تاغارلار كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ــ دېدى ئەتىسى بىر كىچىك چېرىك كېلىپ.

ــ بۇگۈن كېچە شەھەردىن چىقىپ، ئالدى بىلەن دەريا بويىدىكى ھارۋىلارنى، ئاندىن دەريا ئىچىدىكى كېمىلەرنى قولغا چۈشۈرەيلى، ــ دېدى جاڭ چىڭ، ــ ئامبال ھەممەم بولسۇن، بىر يولىلا يىغىشتۇرايلى!

ــ بۇ بەكمۇ ئەپچىل چارە ئىكەن. ئېھتىيات بىلەن تۇتۇش قىلساق بولىدۇ، ــ دېدى ئامبال، ــ چېرىكلەر ئاش ـ تاماق، مەي ـ شارابلارنى تويغۇدەك يەپ ـ ئىچسۇن، تولۇق جابدۇنسۇن، تاغار ـ خالتا ئېلىۋالسۇن.

جاڭ چىڭ ئۇزۇن نەيزىسىنى قولىغا ئالغان ھالدا بىر مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ غىپىدە شەھەردىن چىقتى.

شۇ كېچە ئاي خىرە يورۇپ تۇراتتى، يۇلتۇزلار ئاسمانىنى قاپلاپ كەتكەنىدى. تېخى ئەمدى ئون چاقىرىم يول يۈرە ـ يۈرمەيلا بىر قاتار ھارۋا كۆرۈندى، ھارۋىلار ئۇستىگە «سۇ بويى

تۇراسىنىڭ سادىق مەردلىرى ئاشلىقى» دەپ ئوچۇق يېزىلغان ئەلەم قادالغاندى. بۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن جاڭ چىڭ گۇرزىسىنى كۆتۈرگەن هالدا، قارا تونىنىڭ پېشىنى بېلىگە قىستۇرۇۋالغان، هەممىنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتقان لۇ جىشېنغا قاراپ:

— بۇ پاخشەكنىڭ كاللىسىغا تاش بىلەن بىر سالايچۇ، — دېدى.

لۇ جىشېن ئۇنى كۆرگەن بولسىمۇ، بىلمەسكە سېلىپ گۇرزىسىنى كۆتۈرگىنىچە چوڭ ـ چوڭ قەدەم تاشلاپ كېلىۋەردى. لېكىن، تاشتىن پەخەس بولۇشنى ئۇنتۇغاندى. جاڭ چىڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئۇنىڭغا «قارا» دەپ بىر تاش ئېتىۋىدى، تاش دەل لۇ جىشېنىڭ بېشىغا تەگدى، ئۇنىڭ بېشىدىن ئوقتەك قان كەتتى، ئۇ ئارقىغا گۈپلا قىلىپ يىقىلدى. شۇئاندا جاڭ چىڭنىڭ چېرىكلىرى تەڭلا شاۋقۇن ـ سۇرەن بىلەن ئۇنى تۇتۇپ كېتىشكە كېلىشتى. ۋۇ سۈڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىككى قىلىچىنى كۆتۈرگەن هالدا كېلىپ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي لۇ جىشېننى قۇتقۇزۇۋالدى ۋە هارۋىلىرىنى تاشلاپ قاچتى. جاڭ چىڭ ئاشلىق ـ تۇلۇك هارۋىلىرىنى تارتىۋالدى، دەرۋەقە، هارۋىلارغا ئاشلىق بېسىلغانىكەن. بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن جاڭ چىڭ لۇ جىشېننى قوغلىماي، ئاشلىق هارۋىلىرىنى يالاپ شەهەرگە كىرىپ كەتتى. ئامبال بۇنى كۆرۈپ بەك خۇشال بولۇپ، بۇ غەنىيمەتنى ئۆزى بىر تەرەپ قىلىدىغان بولدى.

— ئەمدى بېرىپ دەريادىكى گۈرۈچ باسقان كېمىلەرنى بۇلاپ كېلەيلى، — دېدى جاڭ چىڭ.

— سەردارىمىز، ئېهتىيات بىلەن تۇتۇش قىلىڭ، — دېدى ئامبال.

جاڭ چىڭ ئېتىغا مىنىپ، ئايلىنىپ تۆۋەن قوۋۇقتا ئۆتتى. بۇ ۋاقىتتا دەريادا ئاشلىق ـ تۇلۇك كېمىلىرى توشۇپ كەتكەنىدى. جاڭ چىڭ قوۋۇقنى ئاچقۇزدى، چېرىكلەر تەڭلا چۇقان سېلىشقان پېتى دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى. ئاسمانىنى

بۇلۇتلار قاپلاپ كەتكەن، ھەممە ياق قارا تۈتەك بىلەن تولغانىدى. ئاتلىق ۋە پىيادە چېرىكلەر بۇ تۈتەك ئىچىدە بىر - بىرىنى پەرق ئېتەلمىدى. بۇ گۈڭسۇن شېڭ ئىشلەتكەن سېھىر ئىدى. بۇنى كۆرگەن جاڭ چىڭنىڭ يۇرىكى پوكۇلداپ، كۆزى خىرەلىشىپ قايتاي دېۋىدى، يول تاپالماي قالدى. شۇ ئەسنادا تەرەپ - تەرەپتىن ئاللا - چۇقان كۆتۈرۈلدى. بۇلار قاياقتىن لەشكەر كېلىپ قالغانلىقىنى بىلمەي قالدى. لىن چۈڭ تۆمۈر قورال تۇتقان ئاتلىق لەشكەرلەر بىلەن جاڭ چىڭنى ئادەم - پادەم، ئات - پاتلىرى بىلەن سۇر - توقاي قىلىپ سۇغا ھەيدىدى. دەريا ئىچىدە بولسا لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ قېرىنداش، تۈڭ ئۇرۇقىدىن بولغان ئىككى قېرىنداش بولۇپ، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ سەككىز ئاتامانى توغرىسىغا سەپ تارتقانىدى. جاڭ چىڭنىڭ ئون بېشى، يۈز قولى بولسىمۇ، ھەرقانچە جان تالاشقىنى بىلەنمۇ، ئەمدى قۇتۇلالمايتتى. رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان باتۇرلار جاڭ چىڭنى تۇتۇپ، ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس باغلاپ تۇراغا ئېلىپ كەلدى. سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرى سۇڭ جيائۇغا خەۋەر يەتكۈزدى. ۋۇ يۇڭ چوڭ - كىچىك ئاتامانلارنى كېچىلەپ شەھەرگە تېگىشكە ئالدىراتتى. ئامبال تەنھا ئۆزى قانداقمۇ تاقابىل تۇرالىسۇن. شەھەر سىرتىدا تەرەپ - تەرەپتىن ئېتىلغان توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، شەھەر قوۋۇقى ئېچىلدى، ئامبال ھودۇقۇپ كېتىپ قېچىشقا يول تاپالمىدى. سۇڭ جيائىنىڭ لەشكەرلىرى شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئالدى بىلەن لیۇ تاڭنى قۇتۇلدۇردى؛ ئاندىن كېيىن ئامبار - خەزىنىلەرنى ئاچتى. پۇل - پۇچەك، ئاشلىق - تۇلۇكلەرنىڭ بىر بۆلىكىنى لیاڭشەن كۆلىگە ماڭدۇردى، بىر بۆلىكىنى ئاھالىگە ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. ئامبال پاك ئادەم بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلىپ ئۆلتۈرمىدى.

سۇڭ جيائىلار ئايماق يامۇلىغا بېرىپ، خالايىقنى يىغىپ كۆرۈشتى، شۇ ئەسنادا سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرى جاڭ چىڭنى

ئېلىپ كېلىشتى. بۇنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغان يارەنلەر ئاچچىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، جاڭ چىڭنى ئۆلتۈرۈشكە تەمشەلدى. سۇڭ جياڭ بۇنىڭ تۇتۇپ كېلىنگەنلىكىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئالدىغا بېرىپ:

ــ سەلتەنەتلىرىگە دەخىل ـ تەرۇز يەتكۈزدۇق، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا، ــ دەپ ئۆزرىخاھلىق بىلدۈرۈپ، ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ گېپىنى تۈگە ـ تۈگىمەيلا ياغلىق بىلەن بېشىنى تاڭغان لۇ جىشېن پولات گۈرزىسىنى كۆتۈرگىنىچە جاڭ چىڭنى ئۇرۇشقا دېۋىتىپ كەلدى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ توسۇۋالىپ:

ــ قولۇڭنى تارت ! ــ دەپ توۋلىدى.

جاڭ چىڭ سۇڭ جياڭنىڭ بۇنداق مەردانىلىكىنى كۆرۈپ، ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەل بولغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. سۇڭ جياڭ قولىغا مەي ئېلىپ، ئۇنى يەرگە چېچىپ، ئوقيا سۇندۇرۇپ:

ــ قېرىنداشلىرىم، ئەگەر مۇشۇنداق قىساس ئالمىز دەيدىغان بولساڭلار، تەڭرى راۋا كۆرەمدۇ؟ قىلىچ ئاستىدا بەرھەق جان بېرىسىلەر، ــ دەپ قەسەم ئىچتى.

خالايىق بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھېچقايسىسى بىرنېمە دېيىشكە پېتىنالمىدى. جاڭ چىڭمۇ ساماۋى ئەختەرلەردىن بولغاچقا، بىرى بىرىنىڭ دىلىغا يېقىپ جەم بولۇشى تەبىئىي ئىدى. سۇڭ جياڭ قەسەمياد قىلغاندىن كېيىن:

ــ قېرىنداشلىرىم، بىر ـ بىرىمىزگە دىلئازار قىلمايلى، ــ دېدى.

خالايىق قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ھەممە خۇشاللىقتا چۆمدى. لەشكەرلەرنى يىغىپ تاغقا قايتىشقا راسلاندى.

جاڭ چىڭ سۇڭ دانىشقا دۇڭچاڭ دىيارىدىكى خۇاڭ فۇدۇەن دېگەن چاھاپاي ئەمچىسىنى تونۇشتۇرۇپ:

ــ بۇ كىشى ئات ـ ئۇلاغنىڭ كېسەللىرىنى ئەملەشكە ئۇستا، ئىسىق ئۆتكەن، سوغۇق تەگكەن ھەرقانداق كېسەلگە

دورا بېرىپ، يىڭنە سانجىپ، ئۇنى ساقايتالايدۇ. بۇ بولىپ[1] ناھايىتى ئۇستا ئەمچى، ئۇ ئەسلىدە يۇجۇ ئايمىقىدىن بولۇپ، كۆك كۆز، سېرىق ساقال كەلگەن، رەڭگىرويى غەيرىي مىللەتكە ئوخشايدىغان بولغاچقا، خەقلەر بۇنى سۆسۈن ساقال دەپ ئاتىشىدۇ. لياڭشەن كۆلىگە مۇشۇنداق بىر كىشى لازىم، بۇ كىشى خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئېلىپ بىز بىلەن تاغقا بارسا قانداق؟ ـــ دېدى.

سۇك جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ:

ـــ ئەگەر خۇاڭ فۇدۇەن بىزگە قوشۇلۇشنى خالىسا، تازا كۆڭلىمىزدىكىدەك ئىش بولىدۇ، ـــ دېدى.

سۇك جياڭنىڭ مۇنداق مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ، ياخشى كۆرگەنلىكىنى كۆرگەن جاڭ چىڭ دەرھال ئەمچى خۇاڭ فۇدۇەننى چاقىرىپ، سۇك جياڭ ۋە باشقا ئاتامانلار بىلەن كۆرۈشتۇردى. خۇاڭ فۇدۇەننىڭ ئەمچىلىكى تەرىپلىنىپ مۇنداق بىر نەزم يېزىلغان:

ھېچكىمى تەڭ كەلمىگەي ئەجدادىدىن قالغان ھۈنەر،
ئات ـ ئۇلاغ ئەملەيتتى كۆپتىن شۇنچە پەملىك بۇ چېۋەر.
قايتىدىن جان بەرگۈسى ئۆلگەنگە كاتتا ھۈنىرى،
جان تالاشقان چارپاينى قۇتقۇزالايتتى قولى.
يۇ چىنىڭ زېڭ دېدىن ئالغان «قارا ئارغىماق» ئېتى ـــ
ھەممە خەقنىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيتتى تەرىپ ـ تەۋسىپى.
گاۋ زىيىنىڭمۇ «ئۇچار دۇلدۇلى» ئالغان نام ـ ئاتاق ـــ
شۇ ماكان ۋۇگا ئىدى دۇلدۇل چىقار سازلىق ـ شۆڭاق.
بار ئىدى قالتىس دېگەن چىلان تورۇقنىڭ داڭقىسى،
خەق ھېرىس «تاغىل قۇلۇن» غا شۇنچە تارتار زەۋقىسى.
داڭقى بار «ئۇچقۇر قۇلۇن» نى قىلدى دەستۇرلار بايان،

---

① بولي ـــ قەدىمكى زاماندا ئات ـ ئۇلاغ ئەملىگەن ئۇستا ئەمچى.

مەيلى ھارۋا، مەيلى يۈكتە جانغا ئارام ھەرقاچان.
ئاشۇ ئاتلارنى ۋە خانىمىڭ ئون ئىككى داڭدار ئېتىنى،
قولى تەگمەكلىك بىلەن ساقايتتى قويماي بەرىنى.
ئەمچىلەرغۇ ئۆلدى ـ كەتتى ئۆچمىدى نامى بىراق،
قالدى ھازىر ئاشۇلاردىن خۇاڭ فۇدۇەن بىر يەككە ـ تاق.
ئۇ بىلەر تۆت يۈزدىن ئارتۇق چارپاي بىمارىنى،
كۆزى ئۆتكۈر پارقىرايدۇ، تاپىدۇ ھەر چارىنى.
ئاق نىيەت ـ سادىق كىشىلەر ئەرشكە توپلانغاندى،
بۇنى جاڭ چىڭ كۆرسىتىپ راست ياخشى ئىش قىلغانىدى.
مانا لياڭشەن كۆلىگە كەلدى، قوشۇلدى بۇ كىشى،
ھۈنەرى شاتۇر ئۇنىڭ سۆسۈن ساقالدۇر لەقەمى.

كۆزى كۆك، كۆز قارىچۇقى يوغان، ئۇزۇن ساقاللىق خۇاڭ فۇدۇەننى كۆرگەن سۈڭ جياڭ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كەتتى. خۇاڭ فۇدۇەن سۈڭ جياڭنىڭ بۇنداق مەردانىلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، مەردلىك يولىغا مېڭىشقا رازى بولدى، سۈڭ جياڭ بۇنىڭغا خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالدى، ھەممە ئاتامانلارغا ھارۋىلارغا ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى بېسىپ تەخ قىلىپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى؛ بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككى دىيارنىڭ پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكىنى تاغ تۇراغا ئېلىپ ماڭدى. سەردارلار ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ھەممىسى قوزغالدى. يول ئۇستىدە ھېچقانداق ئىش ئۆتۈلمىدى، لياڭشەن كۆلىدىكى سادىق مەردلەر سارىيىغا بالدۇرلا قايتىپ كەلدى. سۈڭ جياڭ گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇنلارنى ئازاد قىلىپ، ئۇلارغا ياخشى گەپ ـ سۆزلەر بىلەن تەسەللى بەردى، بۇ ئىككىسى تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ ئەل بولدى. خۇاڭ فۇدۇەن تاغ تۇرادا توپقا قوشۇلۇپ مەخسۇس ئات ـ ئۇلاغلارنى داۋالاش بىلەن شۇغۇللاندى. دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭلارمۇ تاغ تۇرادا ئاتامان بولدى. سۈڭ جياڭ خۇشال بولۇپ قۇتلۇقلاش

يۇزىسىدىن مەرىكە ئۆتكۈزدى، ھەممەيلەن سادىق مەردلەر سارىيىدا ئۆز مەرتىۋىسى بويىچە ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى. سۇئال جىياڭ بۇ ئاتامانلارغا سەپسېلىپ قارىسا توپتوغرا بىر يۇز سەككىز كىشى بوپتۇ. سۇئال جىياڭ سۆز باشلاپ:

— قېرىنداشلىرىم، تاغقا كېلىپ جەم بولغاندىن بۇيان ھېچقايسىمىز بىرەر بالا ـ قازاغا ئۇچرىمىدۇق. بۇ ئىنسانىيلىق قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس، تەقدىرنىڭ قۇدرىتىدىن بولدى. بۇگۈنكى كۈندە، ھەممىڭلار مېنى ئىززەتلىگۈرۈنغا ئولتۇرغۇزدۇڭلار، بۇنىڭ ھەممىسى قېرىنداشلىرىمنىڭ باتۇرلۇق كۆرسەتكەنلىكىدىن بولدى. بىرىنچىدىن مەردلىك يولىدا جەم بولۇشىمىز بەرھەق ئىدى، ئىككىنچىدىن مېنىڭ يەنە بىرقانچە ئېغىز گېپىم بار. مالال كەلمىسە، قېرىنداشلىرىم قۇلاق سېلىپ ئاڭلاڭلار، — دېدى.

— ئاغىمىزنىڭ دېگىنىدىن چىقمايمىز، — دېدى ۋۇ يۇئال.

سۇئال جىياڭ ئاتامانلارغا شۇنداق ئويىنى ئىزھار قىلدى. دەرھەقىقەت، ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەخىتەر قاينام ـ تاشقىن شىجائەت پەللىسىگە يەتكۈسى، يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەر پايانسىز تۇزلەڭنى مالىمان قىلغۇسى. سۇئال دانىشىنىڭ قانداق ئويىنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش بىرىنچى باب

سادىق مەردلەر سارىيىدا تاش پۈتۈك ۋەھىي ئىلاھىنىڭ ئېلىنغانلىقى لياڭشەن كۆلىدە پالۋانلارغا مەرتىۋە ـ مەنسەپ بېرىلگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ دانىش دۇڭپىڭ دىيارىنىمۇ، دۇڭچىڭ دىيارىنىمۇ ئېلىپ، تاغ تۈراغا قايتقاندىن كېيىن چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى ئېدىتلىدى. ئۇ بىر يۈز سەككىز ئاتامانىڭ هازىر ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ناهايىتى خۇشال بولدى ۋە يارەنلىرىگە:

ـــ ېېقىر سۇڭ جياڭ جياڭجۈدا غەلىيان كۆتۈرۈپ، تاغقا كەلگەندىن كېيىن هەرقايسىڭلارنىڭ مەدەتكارلىقى بىلەن سەردار بولۇپ قالدىم. بۇگۈن بىر يۈز سەككىز ئاتامان جەم بوپتۇق، بۇنىڭغا ناهايىتى خۇشالمەن، ئاغمىز چاۋ گەي قازا تاپقاندىن كېيىن لەشكەرلىرىمىز بىلەن تاغدىن چۈشۈپ جەڭ قىلغان بولساقمۇ، هەممىمىز ئامان ـ ئېسەنمىز. بۇ تەڭرىتائالانىڭ ئىلتىپاتى، بەندىنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. بەزى ئادەملىرىمىز تۈتۈلۈپ زىندانغا تاشلانغان ۋە ياكى ياردار بولغان بولسىمۇ، ئاخىر يەنە هەممىسى ساق ـ سالامەت قايتىپ كەلدى. مانا هازىر بىر يۈز سەككىز ئادەم جەم بولۇپ تۇرۇپتۇق، بۇنداق ئەهۋال قەدىمكى زامانلاردىمۇ، هازىرقى كۈندىمۇ كەم ئۇچرايدۇ. بۇرۇنىسدا لەشكەرلەرنىڭ ئايىغى تەگكەن يەردە تىرىك جانلار قويماي قىرىپ تاشلىناتتى، لېكىن بۇ هەقتە توۋا ـ ئىستىغپار قىلىنمايتتى. ئەمدى ئەرش ۋە زېمىندىكى قۇدرەت ئىگىلىرىنىڭ بىزگە يار ـ هەمدەم بولغانلىقىغا شۈكۈر ـ سانا ئېيتىپ،

بىرىنچىدىن، ھەممىمىزگە ئامان ـ ئېسەنلىك ۋە بەخت ـ سائادەت تىلەپ؛ ئىككىنچىدىن، ئوردىنىڭ بۇرۇنراق ئىلتىپات قىلىپ، تەڭرى ئالدىدىكى گۇناھلىرىمىزنى كەچۈرۈشىنى، ھەممىمىزگە خانغا ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت كۆرسىتىش يولىدا پىداكار بولۇپ ئارمىنىمىزغا يېتىش پۇرسىتىنى يارىتىپ بېرىشىنى تىلەپ؛ ئۈچىنچىدىن، مەرھۇم چاۋ گەي ھەزرەتلىرى بىلەن جەننەتتە دىدار كۆرۈشۈپ، ئەجەلسىز ئۆلگەن، بالا ـ قازادا ئۆلگەن، ئوتتا ئۆلگەن، سۇدا ئۆلگەن بىگۇناھ بەندىلەرگە شاپائەت قىلىش ئارزۇيىمىزنىڭ ئەملگە ئېشىشىنى تىلەپ، كاتتا دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈش نىيىتىگە كېلىۋاتىمەن. مېنىڭ بۇ نىيىتىم ھەرقايسىڭلارغا ماقۇل كۆرىلەرمىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ بۇ ساۋابلىق ياخشى ئىش ئاغا، بۇ خالىس نىيەتلىرى جايىدا، ـــ دېدى ئاتامان ـ سەردارلارنىڭ ھەممىسى ماقۇل بولۇپ.

ـــ ئاۋۋال گۈڭسۇن شېڭ دۇئا ـ تىلاۋەت ئىشىغا باش بولۇپ ئىشقا كىرىشسە، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ، ـــ ئاندىن يىراق ـ يېقىندىكى ئىبادەتخانىلارغا ئادەم ئەۋەتىپ، موللا ـ دەرۋىشلەرنى دۇئا ـ تىلەپ دەستۇرلىرى بىلەن تۇرايمىزغا تەكلىپ قىلساق، شەھەرگە ئادەم ئەۋەتىپ كۈجە ـ ئىسرىق، قەغەز ئات، ھۇرگېزەكى، نەزىر ئېشى، پەرھىز تائام ۋە باشقا لازىمەتلەرنى ئەكەلدۇرسەك.

مەسلىھەت تۆتىنچى ئاينىڭ ئون بەشىنچى كۈنىدىن باشلاپ يەتتە كېچە ـ كۈندۈز دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزۈشكە قارار تاپتى. تاغ تۇرا بۇنىڭ ئۈچۈن كۆپ پۇل چىقاردى ۋە تەييارلىق ئىشىغا جىددىي كىرىشىپ كەتتى. ۋاقىت ـ قەرەل يېقىنلىشىپ قالغاندا، سادىق مەردلەر سارىيى ئالدىغا تۆت سوزۇق تۇغ ئېسىلدى. سارايىنىڭ سەيناسىغا ئۈچ قەۋەتلىك ئېگىز سۇپا سېلىندى، سارايىنىڭ ئىچىگە يەتتە خىزىر، ئۈچ مۇئەككەلنىڭ سۈرىتى، ئۇلارنىڭ ئىككى تەرىپىگە يىگىرمە سەككىز مالائىك ۋە

ئون ئىككى تۇركۈم سەييارە يۇلتۇزنىڭ بەلگىلىرى، دۇئا ـ تەلەپ يۇلتۇزلىرى ۋە مۇئەككەللىرىنىڭ سۈرەتلىرى قويۇلدى. سارايىنىڭ ئەتراپىغا سۇي، لۇ، دېڭ، دۇ ناملىق تىلاۋەت مۇئەككەللىرى ھازىر قىلىندى. دۇئا ـ تىلاۋەتنىڭ ھەممە ھازىرلىقلىرى تەخلەنگەندىن كېيىن گۈڭسۇن شېڭ قوشۇلۇپ جەمئىي قىرىق توققۇز موللا ـ دەرۋىش ھازىر بولدى. شۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق ھەم ئىللىق ئىدى، كېچىسى ئاي نۇرى يەر ـ جاھانىنى سۈتتەك يورۇتتى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيىنىڭ باشچىلىقىدا، ۋۇ يۈڭ ۋە باشقا ئاتامانلار ئۆز مەرتىۋىلىرى بويىچە قوللىرىغا كۈجە ئالدى. گۈڭسۇن شېڭ ساھىب تەگىبىر بولۇپ، تىلاۋەتنى باشقۇردى، ئەمر ـ پەرمان ۋە بۇيرۇقنامىلەر تارقاتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. تىلاۋەت سورۇنىغا نەزەر سالايلى.

نەزم

پۇركىدى ئۆرلەپ پەلەكنى بەخت ـ سائادەتنىڭ ئىسى،
گۈل بىلەن پۈتكەن يىپەك سوزانىدىن دەرپەردىسى.
مىڭلىغان گۈل شام چىراغلار ياندى ھەر يان نۇر چېچىپ،
يۇزلىگەن كۈموش چىراغلار ھەر تەرەپكە رەڭ سېپىپ.
تارتتى بوي جۇپ ـ جۇپ بولۇپ پەيدىن ياسالغان كۈنلۈكى،
قاپلىدى بەش قول كەبى قات ـ قات ئەلەم جەڭنىڭ تۇغى.
دەممۇدەم يەل ئىچرە ئاڭلاندى تىلاۋەتتىن سادا،
چۈشتى كۆكتىن نۇر ئارا تۇن نىسپىدە يامغۇر ـ يادا.
سوقۇلۇپ چىققاندا ياڭراپ قوڭغۇراق ـ جاڭدىن سادا،
ئەجىرلەر مەلۇم قىلىندى قازىنىڭ دەرگاھىغا.
چىقتى مەرمەر پوتىدىن ئاۋاز ـ سادا جاڭ ـ جۇڭ قىلىپ،
كۇرسىغا چىقتى خالايىق تەڭرىگە تەزىم بېرىپ.
قىپقىزىل تون ـ جەندىلەرنىڭ كەشتىسى يۇلتۇز ئىدى،

كەشتىلەنگەن تاجىلاردىن زۇمرەت نۇر چاقنىدى.
شۇ ئىبادەت تەپتىشىنىڭ تۇرقى ئەينى شىر - قاۋان،
ئۇ كۆزەتچى ئەرش يىگىتىنىڭ سۈرى بەكمۇ يامان.
ئوقۇدى دەستۇر - كالامنى ئەھلى راھىب ئۇن سېلىپ،
موللىلار چىقتى تىلاۋەت كۇرسىغا سۇ، گۇل چېچىپ؛
قازى - دەرۋىشلەر كالام - دەستۇرغا چۇشكەندە قىزىق،
چىقتى يۇلتۇز توپى ئۆز يولىدا تىزىق - تىزىق.
ئۆتتى پىنھانغا سېرىق يولنى بېسىپ كۆك ئاسمان،
كەلدى ئاق تۇرنا پەلەكتىن غارقىراپ پەسكە ھامان.

شۇ كۇنى گۇڭسۇن شېك بىلەن ھېلىقى قىرىق سەككىز موللا - دەرۋىش سادىق مەردلەر ساريىدا دۇئا - تەگبىر سورۇنىنى باشلاپ، يەتتىنچى كۇنىگىچە ھەر كۇنى ئۇچ ۋاق دۇئا - تەگبىر ئۆتكۇزدى. سۇك جياك «دۇئا - تەگبىرىمىزنى قوبۇل قىلغايسەن» دەپ تەڭرىگە سېغىنىپ گۇڭسۇن شېڭغا ھەر كۇنى ئۇچ ۋاق خەتمە ئوقۇتتۇردى. دەل يەتتىنچى كۇنى كەچ ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە، گۇڭسۇن شېك شاھانە سۇپىنىك تۆرىدە، موللا - دەرۋىشلەر ئوتتۇرىدا، سۇك جياك باشلىق ئاتامانلار تۆۋەندە، باشقا ئۇششاق - چۇششەك سەركەردىلەر ۋە لەشكەر باشلىقلىرى پەگادا: «يا، ئۇلۇغ تەڭرىم ! دۇئا - تەگبىرلىرىمىزنى مەقبۇل كۆرگەيسەن» دەپ مۇناجات ئوقۇپ تۇراتتى، ئاسماندىن خۇددى كۆك يېرىلغاندەك بىر ئاۋاز چىقتى، بۇ ئاۋاز دەل ئاسمانىنىڭ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرىپىدىن ئاڭلاندى. ھەممە ئادەم شۇنداق قارىسا، ئىككى بېشى ئۇچلۇق، ئوتتۇرىسى كەڭ بىر دانە ئالتۇن لېگەن مۇئەللەق تۇرۇپتۇ. بۇ «ئاسمان دەرۋازىسىنىڭ ئېچىلىشى» ياكى «ئاسمان كۆزىنىڭ ئېچىلىشى» ئىكەن. بۇ ئالتۇن لېگەندىن چاقناپ چىققان ھەسەن - ھۇسەن رەڭلىك نۇرلار كۆزنى قاماشتۇراتتى. شۇ نۇرلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن خۇددى دۇگلەك تورسىمان بىر پارچە ئوت پىرقىراپ چىققىنىچە توپتوغرا شاھانە

سۇپىغا كىلىپ چۇشتى ۋە سۇپىنى بىر ئايلىنىپ، ئۇنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە ئۆتۈپ يەرگە كىرىپ كەتتى. شۇ چاغدا ئاسمانىڭ كۆزى يۇمۇلدى، دەرۋىش ـ موللىلار كۆرسىدىن چۇشۇپ كەتتى، سۇڭ جياڭ دەرھال جوتۇ، گۈرجەك بىلەن يەرنى كولاپ، تېپىشقا بۇيرۇق قىلدى. يەر بىر يېرىم گەزچە كولانغاندا، بىر پارچە تاش پۈتۈك كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئالدى ـ ئارقىسىدا تەڭرى پۈتكەن يېزىقلار بار ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئېتىقادمەن پالۋانلار سەپ ئىبادەت كۆرسىسى،
تەڭرىتائالا ئېرىپ، قالدى ئۇڭا ھاڭ ـ تاڭ پېتى.
ياخشىلىققا ھەم يامانلىققا جاھاندا بار جاۋاب،
ھەممىنى ئايان كۆرەرگە تەڭرىنىڭ ئوچۇق كۆزى.

سۇڭ جياڭنىڭ ئەمرى بىلەن قەغەز كۆيدۈرۈلۈپ، سورۇن تارقىتىلدى. تاڭ سۇزۇلگەندە، موللا ـ دەرۋىشلەرگە پۇل ـ مال بېرىلىپ رازى قىلىندى. ئاندىن كېيىن ھېلىقى تاش پۈتۈك ئېلىپ كېلىندى. ئۇنىڭغا قارىسا، ئۇستىدە تونۇغلى بولمايدىغان قۇمۇچاق شەكىلدىكى سەلتەنەتلىك شاھانە خەتلەر پۈتۈكلۈك تۇرۇپتۇ. دەرۋىش ـ موللىلار ئارىسىدىكى خې ئۇرۇقىدىن بولغان «غايىبنى بىلگۈچى» ئىسىملىك بىر دەرۋىش سۇڭ جياڭغا:

ـــ يېقىردا ئاتا ـ بوۋامدىن تەۋەررۈك قالغان بىر كىتاب بار، شۇ كىتاب مەخسۇسلا تەڭرى پۈتۈكلىرىنى ئوقۇپ چۈشىنىشكە يارىدەم بېرىدۇ. ئۇنىڭ يېزىقلىرى قەدىمدىن قالغان قۇمۇچاق يېزىق، شۇنىڭ ئۈچۈن يېقىر بۇنى تونۇيالايمەن، يېقىر ئۆرۈپ بېرەي، مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولغايلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزدىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، تاش پۈتۈكنى دەرھال خې دەرۋىشكە كۆرسەتتى، ئۇ بىر قاراپ چىقىپ:

ـــ بۇ تاشقا مەردلەرنىڭ نامى پۈتۈلگەنىكەن، بىر تەرىپىدە «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي»، يەنە بىر تەرىپىدە «ھەم سادىق، ھەم

مەردلىك بولغاي» دېگەن سۆزلەر، ماڭلىيدا يۈلتۈزلار نامى، ئاستىغا ئىززەت نامىلىرى يېزىلىپتۇ. ئەگەر ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، بىر ـ بىرلەپ ئوقۇپ بەرسەم، ـــ دېدى.

ـــ دانىشمەنمەن، بۇ سىرنى ئۆزلىرى ئېچىپ بېرىدىغان بولدىلا. بەخت ـ تەلىيىمىز بار ئىكەن. مەگەر كۆزىمىزنى ئېچىپ قويسىلا، ئېسىل پەزىلەتلىرىگە چىن قەلبىمىزدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز. مەگەر تەڭرى ئىگەمنىڭ ئەيىبلەيدىغان سۆزلىرى بولۇپ قالسا، ئۇلارنىمۇ يوشۇرۇپ قويماي بىر ـ بىرلەپ يېشىپ بەرگەيلا، ھېچقانداق سۆزنى ئېلىپ قالمىغايلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ تەۋەررۈك قول تالىپ شياۋ راڭغا سىرىق قەغەزگە يېزىۋېلىشنى تاپشۇردى. خې دەرۋىش:

ـــ تاش پۈتۈكنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئوتتۇز ئالتە قۇر تەڭرى پۈتۈكى بار ئىكەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى ساماۋى ئەختەرلەر ئىكەن؛ ئارقا تەرىپىدىمۇ يەتمىش ئىككى قۇر تەڭرى پۈتۈكى بار ئىكەن، بۇلار زېمىنىي ئەپتەرلەر ئىكەن، ئاستىدا مەردلەرنىڭ نامىشەرىپلىرى بار ئىكەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ پۈتۈكلەرگە بىردەم نەزەر سالغاندىن كېيىن شياۋ راڭغا ئۇلارنى باشتىن ـ ئاياغ كۆچۈرۈۋېلىشنى يەنە بىر قېتىم تاپىلىدى. تاش پۈتۈكنىڭ ئالدى تەرىپىگە لياڭشەن كۆلىدىكى ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەختەر پۈتۈلگەن:

باش ئەختەر ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ
ساماۋى ئەختەر بوز تۇلپار لۇ جۇنيى
ئاقىل ئەختەر موللا تاپقاق ۋۇ يۈڭ
ئەركە ئەختەر بۇلۇت ئەجدىھاسى گۇڭسۇن شېڭ
جەسۇر ئەختەر ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ
باتۇر ئەختەر قاپلانباش لىن چۇڭ
قارام ئەختەر تېرىككەك چىن مىڭ

سۇرلۇك ئەختەر قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو
ئۆتكۇر ئەختەر كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ
ئەزىز ئەختەر كىچىك قۇيۇن چەي جىن
زەردار ئەختەر ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ
كامال ئەختەر كۆركە ساقال جۇ تۇڭ
غېرىب ئەختەر گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن
قاقشاتقۇچ ئەختەر دەرۋىش ۋۇ سۇڭ
تۇرغۇن ئەختەر قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىڭ
چاققان ئەختەر پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ
گۈڭگا ئەختەر مەڭلىك ياۋا ياڭ جى
ئىگەمبەردى ئەختەر زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ
پەلەك ئەختەر چاپاۋۇل سو چاۋ
چەپەر ئەختەر يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ
يوچۇن ئەختەر قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ
جان قىيار ئەختەر قارا قۇيۇن لى كۇي
زىل ئەختەر ئەجدىها يىگىت شى جىن
ئىز تاپار ئەختەر توسقۇنسىز مۇ خۇڭ
سۇرگەك ئەختەر قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ
ئۆلمەس ئەختەر دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن
خەنجەر ئەختەر زەبەردەس پالۋان رۇەن شياۋئېر
تەڭشەك ئەختەر قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ
يازۇق ئەختەر ئۆمرى كۆتىبەگ رۇەن شياۋۋۇ
چاققان ئەختەر دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن
بوزغۇن ئەختەر ئەزرائىل رۇەن شياۋچى
زىندانچى ئەختەر قەھرىلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ
پەملىك ئەختەر پىداكار يىگىت شى شيۇ
زالىم ئەختەر ئىككى باشلىق يىلان شيې جېن
قارغىش ئەختەر ئاچا قۇيرۇق چايان شيې باۋ
چېۋەر ئەختەر ئالىقانات يەن چىڭ

شۇ پۈتۈكنىڭ ئارقا تەرىپىگە يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەر پۈتۈلگەن:

باش ئەپتەر چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ
زېمىنىي ئەپتەر ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن
جەسۇر ئەپتەر قەھرىلىك يۈچى سۇن لى
داڭدار ئەپتەر سەت كۆرەگان شۇەن زەن
باتۇر ئەپتەر ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۈبىن
سۇر ئەپتەر يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ
ئۆتكۇر ئەپتەر تەڭرىكۆز سەردار پېڭ چى
غەلىتە ئەپتەر سۇ پىرى شەن تىڭگۇي
قارام ئەپتەر ئوت پىرى ۋېي دىڭگو
خەتتات ئەپتەر تەۋەررۇك قول تالىپ شياۋ راڭ
خالىس ئەپتەر ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەن
كەڭ ئەپتەر ئۇچقۇر زەرقانات ئوۋ پېڭ
يېپىق ئەپتەر ئوت كۆز ئارسلان دېڭ فېي
قەيسەر ئەپتەر زەر يولۋاس يەن شۇن
گۇڭگا ئەپتەر گۇللۇك قاپلان ياڭ لىن
ئوق ئەپتەر كۆك تەۋرىتەر گۇلدۇرماما لىڭ جېن
بىلگۇر ئەپتەر ھېسابچى موللا جياڭ جىڭ
پاسىبان ئەپتەر مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ
ئىگەمبەردى ئەپتەر رېنگۇي ئاشار گو شېڭ
شىپادار ئەپتەر دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن
ياۋايى ئەپتەر سۆسۇن ساقال خۇاڭ فۇدۇەن
زىل ئەپتەر پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ
پەملىك ئەپتەر غۇنچە بوي خۇ سەننياڭ
زالىم ئەپتەر ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ
تەبىئىي ئەپتەر مالىمانچى دىۋە فەن رۇي

تەرسا ئەپتەر تۇك باش يۇلتۇز كۇڭ مىڭ
تەلۇە ئەپتەر تەنھا ئۇچقۇن كۇڭ لياڭ
ئۇچار ئەپتەر سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا شياڭ چۇڭ
يورغا ئەپتەر ئۇچار ئەۋلىيا لى گۇن
چېۋەر ئەپتەر قولى ئالتۇن ئۇستام جىن داجيەن
يوروق ئەپتەر تۆمۇر نەيچى ما لىن
بۆسكەك ئەپتەر غار تېشەر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي
سۇرگەك ئەپتەر دەريا باغلار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ
كامال ئەپتەر سەدەپ خادا مېڭ كاڭ
مۇرات ئەپتەر ئەۋرىشىم بىلەك مايمۇن خۇ جيەن
ئايلانما ئەپتەر غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا
يوشۇرۇن ئەپتەر چار يىلان ياڭ چۇن
يوچۇن ئەپتەر ئاق پىشماق يىگىت جېڭ تيەنشۇ
ھەق ئەپتەر توققۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا تاۋ زۇڭۋاڭ
كېلىشكەن ئەپتەر تۆمۇر يەلپۇگۇچ سۇڭ چىڭ
دىلخۇش ئەپتەر زىل كاناي لې خې
چاققان ئەپتەر ئالا بويناق يولۋاس گۇڭ ۋاڭ
چەپەر ئەپتەر مەجرۇھ يولۋاس دىڭ دېسۇن
غوجا ئەپتەر كىچىك توسقۇن مۇ چۇن
جېدەلخور ئەپتەر پوكانچى شەيتان ساۋ جېڭ
دۋە ئەپتەر پەلەك پالۋانى سۇڭ ۋەن
جادۇگەر ئەپتەر خادا بوي دۇ چيەن
ئەرۋاھ ئەپتەر قەھرلىك يولۋاس شۆ يۇڭ
مۆككەك ئەپتەر پالكۆز ئارسلان شى ئېن
پەلەك ئەپتەر كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭ
خىلۋەت ئەپتەر يولۋاس سوقار پالۋان لى جۇڭ
تەل ئەپتەر جىن چىراي دۇ شىڭ
غېرىب ئەپتەر چىپار قاپلان تاڭ لۇڭ
ئۇسكەك ئەپتەر يەككە مۇڭگۇزلۇك ئەجدىھا زۇ رۇن

كۆتمەك ئەپتەر جاڭگال ئەجدىھاسى زۇ يۇەن
پىنھان ئەپتەر كۇلگۇنچەك يولۇاس جۇ فۇ
مەھبۇس ئەپتەر قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي
تەڭشەك ئەپتەر تۆمۇر بىلەك سەي فۇ
چاققان ئەپتەر گۇل قىسقاق سەي چىك
قۇل ئەپتەر جان ئالغۇچى ئەزرائىل لى لى
كۆزەتكۇ ئەپتەر قارا كۆز يولۇاس لى يۇن
ياۋۇز ئەپتەر يۇزسىز جياۋ تىك
سەت ئەپتەر تاش زەردار شى يۇك
ساناق ئەپتەر كىچىك يۇچى سۇن شىن
مەزلۇم ئەپتەر چىشى يولۇاس گۇ يەڭگە
قىينىغۇر ئەپتەر كۆكتاتچى جاك چىك
زەبەردەس ئەپتەر چىشى يەكشا سۇن چوكان
ئوسال ئەپتەر چاقماق ۋاك دىڭلىيۇ
ساق ئەپتەر خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋ سى
چاشقان ئەپتەر كۇندۇز چاشقىنى بەي شىك
ئوغرى ئەپتەر ناغرا بۇرگىسى شى چيەن
ئىت ئەپتەر سىرىق تايغان دۇەن جىڭجۇ

خې دەرۋىش تەڭرى پۇتۇكلىرىنى شەرھلەپ، شياۋ راڭغا خاتىرىلەتكۇزدى. كېيىن ھەممەيلەن بۇنى ئوقۇپ كۆرۇپ ناھايىتى ھەيران بولۇشتى. سۇك جياك ھەممە ئاتامانلارغا:

ــ مەندەك بىر ئەرزىمەس كىچىك ئەمەلدارغا باش ئەختەر نېسىپ بوپتۇ. قېرىنداشلار، بىز تەقدىردە ھەممىمىز بىر يولدىكى ئادەملەر ئىكەنمىز. قادىر ئىگەم بىزنىك دۇئا ـ تەلەپلىرىمىزنى ئىجابەت قىپتۇ، بۇ يەرگە جەم بولغىنىمىز ھەق ئىكەن. ھازىر ھەممىمىز تەل بولدۇق، قۇدرەت ئىگىسى ھەممىمىزنى چوك ـ كىچىك ئىككى دەرىجىگە ئايرىپ، مەرتىۋىمىزنى بەلگىلەپ بەردى. يەنە ساماۋى ئەختەر بىلەن

زېمىنىي ئەپتەرلەرنىڭ مەرتىۋىلىرىنى ئايرىم بەلگىلىدى. ئاتامانلار، ھەممىلىرى ئۆز مەرتىۋىلىرى بويىچە ئورۇن ئېلىشسىلا، تالاش ـ تارتىش قىلىپ، ۋەھىي ئىلاھىغا خىلاپلىق قىلمىغايلا، ـــ دېدى.

ـــ ئەرشىي ئەزىم ۋە روھىي زېمىننىڭ رەببى بولغان تەڭرىنىڭ ئىرادىسىگە، تەقدىرنىڭ قىسمىتىگە كىممۇ بويۇن تولغىيالمىسۇن؟ ! ـــ دېدى ھەممەيلەن.

سۇڭ جياڭ خې دەرۋىشكە ئەللىك سەر ئالتۇن ھەدىيە قىلىپ رەھمەت ئېيتتى. باشقا دەرۋىشلەرمۇ ھەق ـ نېپسىۋىلىرىنى ئېلىپ، دۇئا ـ تەگبىر دەستۇرلىرىنى يىغىشتۇرۇپ تاغدىن قايتىشتى.

نەزم

تۇزۇلۇپ ئايدىڭ كېچە سالقىندا تائەت سورۇنى،
خۇش خەۋەر ئەپكەلدى كۆكتىن ئۇچۇشۇپ تۇرنا توپى.
ساما ئەختەر، زېمىن ئەختەرلىرى ئالدى ئورۇن،
ئۇرغۇدى ئۆڭمەس ئەبەد مەردلىك ـ ساداقەت نىيىتى.

دەرۋىش ـ موللىلارنىڭ ئۆيلىرىگە قايتىشقانلىقى ھەققىدىكى گەپ ئەمدى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. سۇڭ جياڭ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ ۋە جۇ ۋۇ قاتارلىق ئاتامانلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، مۇنداق قارارغا كېلىشتى: سارايغا «سادىق مەردلەر سارىيى» دېگەن سۆز ئويۇلغان نام تاختىسى ئېسىلسۇن؛ دوستلۇق شىياڭنىڭ نام تاختىسى چوڭ تاختىغا يەڭگۈشلەنسۇن. سارايىنىڭ ئالدىغا ئۇچ قووۇق سېلىنسۇن، سادىق مەردلەر سارىيىنىڭ ئارقىسىغا راۋاق ـ پەشتاقلار سېلىنسۇن، تاغ چوققىسىنىڭ تۆرىگە چوڭ ئايۋان سېلىنسۇن، كۈنپېتىش ـ كۈنچىقىش تەرەپلەرگە بىر يۈرۈش ئۆي سېلىنسۇن. تۆرە ئايۋاندا مەرھۇم چاۋ گەي ھەزرەتكە

ئاتاپ هازا ئورنى هازىرلانسۇن، كۇنچىقىش تەرەپتىكى ئۆيلەرگە سۇك جياك، ۋۇ يۇك، لۇ فاك، گو شېڭلار جايلاشسۇن؛ كۇنپېتىش تەرەپتىكى ئۆيلەرگە لۇ جۇنيى، گۇڭسۇن شېك، كۇك مك، كۇك لياڭلار جايلاشسۇن؛ ئىككىنچى بەلىنك سول تەرىپىدىكى ئۆيلەرگە جۇ ۋۇ، خۇاك شىن، سۇن لى، شياۋ راك، پېي شۇەنلەر جايلاشسۇن؛ ئوك تەرەپتىكى ئۆيلەرگە دەي زۇك، يەن چىك، جاك چىك، ئەن داۋچۇەن ۋە خۇاك فۇدۇەنلەر جايلاشسۇن. سادىق مەردلەر سارىيىنىك سول تەرىپىدە پۇل - مال خەزىنىسى، ئاشلىق ئامبارلىرى ۋە ئۇلارغا قارايدىغان چەي جىن، لى يىك، جياك جىك ۋە لىك جېنلار جايلاشسۇن؛ ئوك تەرىپىگە خۇا رۇك، فەن رۇي، شياك چۇك ۋە لى گۇنلار جايلاشسۇن. تاغ ئالدى يۇقىرى يولدىكى بىرىنچى قوۋۇقنى شېي جېن، شېي باۋ ساقلىسۇن؛ ئىككىنچى قوۋۇقنى لۇ جىشېن، ۋۇ سۇك ساقلىسۇن؛ ئۇچىنچى قوۋۇقنى جۇ تۇك، لېي خېك ساقلىسۇن. كۇنچىقىش تاغدىكى قوۋۇقنى شى جىن، لىۇ تاك ساقلىسۇن؛ كۇنپېتىش تاغدىكى قوۋۇقنى ياك شېۇك، شى شېۇ ساقلىسۇن؛ يۇقىرى تاغدىكى قوۋۇقنى مۇ خۇك، لى كۇي ساقلىسۇن. ئالتە قوۋۇقتىن باشقا سەككىز تۇرا سېلىنسۇن: بۇنىك تۆتى چۆل تۇرا، تۆتى كۆل تۇرا بولسۇن. تۆۋەن چۆل تۇراغا چىن مىك، سوچاۋ، ئوۋ پېك، دېك فېيلار قارىسۇن؛ كۇنچىقىش چۆل تۇراغا گۇەن شېك، شۇ نىك، شۇەن زەن، خاۋ سېۋېنلار قارىسۇن؛ كۇنپېتىش چۆل تۇراغا لىن چۇك، دۇك پىك، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار قارىسۇن، يۇقىرى چۆل تۇراغا خۇ يەنجو، ياك جى، خەن تاۋ، پېك چىلار قارىسۇن؛ كۇنچىقىش تۆۋەن كۆل تۇراغا لى جۇن، رۇەن شياۋئېر قارىسۇن؛ كۇنپېتىش تۆۋەن كۆل تۇراغا جاك خېك، جاك شۇنلەر قارىسۇن؛ كۇنچىقىش يۇقىرى كۆل تۇراغا رۇەن شياۋۋۇ، تۇك ۋېيلار قارىسۇن؛ كۇنپېتىش يۇقىرى كۆل تۇراغا رۇەن شياۋچى، تۇك مېڭلار قارىسۇن. قالغان ئاتامانلار ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلسۇن. تۇغ - ئەلەملەر

يېڭىدىن ياسالسۇن. تاغنىڭ چوققىسىغا «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دېگەن سۆز يېزىلغان سېرىق تۇغ قادالسۇن. سادىق مەردلەر سارىيى ئالدىغا خەتلەر كەشتىلەنگەن ئىككى قىزىل تۇغ قادالسۇن: بىرىگە «شەندۇڭلۇق ئۇندەكچى» دېگەن خەتلەر، يەنە بىرىگە «خېبەيلىق بوز تۇلپار» دېگەن خەتلەر كەشتىلەنسۇن؛ سارايىنىڭ ئەتراپىغا ئۇچار ئەجدىها ـ ئۇچار يولۋاس سۈرەتلىك تۇغ، ئۇچار ئېيىق ـ ئۇچار قاپلان سۈرەتلىك تۇغ، كۆك ئەجدىها ـ ئاق يولۋاس سۈرەتلىك تۇغ، قىزىل قوش ـ يۇلتۇز سۈرەتلىك تۇغ، سېرىق يالمان ـ ئاق قوتاز قۇيرۇقى شەكىللىك تۇغ، قارا كۈنلۈكلۈك خادىسمان كۆك تۇغ، قىزىل چۇچىلىق قارا چوڭ تۇغ تەييارلانسۇن. بارگاھنىڭ يارىغ ـ جابدۇقلىرىدىن باشقا، يەنە تۆت يەتتە تىكەن بەش تەرەپ يۇلتۇز سۈرىتى، ئاسمان ـ زېمىن ئادەم سۈرىتى، توققۇز يۇلتۇز سۈرىتى، يىگىرمە سەككىز مالائىك سۈرىتى ۋە ئاتمىش تۆت رەم بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن تۇغلار، توققۇز ساراي ـ سەككىز رەم بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن تۇغلار ھەمدە بىر يۈز يىگىرمە تۆت دانە جاھاننى تىنچىتىش تۇغى تەييار قىلىنسۇن. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى خۇ جىەن ھازىرلىسۇن. لەشكىرىي پەرمان بەلگىلىرىنى، تامغا ـ مۆھۈرلەرنى جىن داجىەن تەييارلىسۇن. ھەممە ئىش تەخمۇتەخ بولغاندىن كېيىن خاسىيەتلىك كۈنلەرنىڭ بىرسىدە مال ـ ۋارانلار سويۇلۇپ، ئاسمانۇزېمىن تەڭرى ھەققىگە نەزىر بېرىلىدۇ، سادىق مەردلەر سارىيىنىڭ دوستلۇق شىپاڭىنىڭ نام تاختىلىرى ئېسىلىدۇ، «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دېگەن سۆز يېزىلغان سېرىق تۇغ قادىلىدۇ.

سۇڭ جياڭ شۇ كۈنى كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلاپ، لەشكىرىي پەرمان بەلگىلىرىنى، تامغا ـ مۆھۈرلەرنى قوللىدا كۆتۈرگىنىچە يارلىق بەردى:

ـــ چوڭ ـ كىچىك بۇرادەرلەر تەينىلەنگەن ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭغا تولۇق ئەمەل قىلىشسىلا، بويۇنتاۋلىق

قىلىشمىسلا، مەردىكمىزگە زىيان يەتكۈزمەسلىكى قەستەن خىلاپلىق قىلسا، لەشكىرىي قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلىدۇ، ھەرگىز رەھىم قىلىنمايدۇ.

ۋەزىپە تەقسىماتى مۇنداق بولىدۇ:

لياڭشەن كۆلىدىكى لەشكەر سەردارلىرىنىڭ باش ئاتامانى ئىككى كىشى:

ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ، بوز تۈلپار لۇ جۇنيى

لەشكىرىي سىرلارنى باشقۇرغۇچى مۇشاۋىر ئىككى كىشى:

موللا تاپقاق ۋۇ يۈك، بۈلۈت ئەجدىھاسى گۇڭسۇن شېڭ

مەسلىھەتچى لەشكىرىي ئاتامان بىر كىشى:

چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ

ئاشلىق ـ تۈلۈك، پۇل ـ ماللار ئاتامانى ئىككى كىشى:

كىچىك قۇيۇن چەي جىن، ئاسمان بۇركۇتى لى يىك

ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ بەش يولۇاس سۇرلۇك پالۋۇنى بەش كىشى:

ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ، قاپلانباش لىن چۇڭ، تېبىككەك چىن مىڭ، قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو، قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىك.

ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ سەككىز ئاتلىق يولۇسى ھەم تۇرشاۋۇل ببگى سەككىز كىشى:

كىچىك لى گۇڭ خۇا رۇڭ، زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ، مەڭلىك ياۋا ياڭ جى، چاپاۋۇل سو چاۋ، پەيسىز ئوق جاڭ چىك، كۆركە ساقال جۇ تۇڭ، ئەجدىھا يىگىت شى جىن، توسقۇنسىز مۇ خۇڭ.

ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ لى ئارسلانى ھەم يىراق سەپەر پايلاقچىلىرى ئاتامانى ئون ئالتە كىشى:

ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن، قەھرلىك يۈچى سۇن لى، سەت كۆرەگان شۇەن زەن، ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۇبن، يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ، تەڭرى كۆز سەردار پېڭ چى، سۇ پىرى شەن تىڭگۇي، ئوت پىرى ۋېي دىڭگو، ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېڭ، ئوت

كۆز ئارسلان دېڭ فېي، زەر يولۇاس يەن شۇن، تۆمۇر نەيچى ما لىن، غار سەكرىگەك يولۇاس چېن دا، چار يىلان ياڭ چۇن، گۇللۇك قاپلان ياڭ لىن، كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭ.

پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى ئون كىشى:

گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن، دەرۋش ۋۇ سۇڭ، قىزىل چاچ شەيتان لىۋ تاڭ، قاناتلىق يولۇاس لېي خېڭ، قارا قۇيۇن لى كۇي، ئالىقانات يەن چىڭ، قەھرلىك گۇەن سۇ ياڭ شىۇڭ، پىداكار يىگىت شى شيۇ، ئىككى باشلىق يىلان شيې جېن، ئاچا قۇيرۇق چايان شيې باۋ.

پىيادە لەشكەرلەر سەركەردىلىرى ئون يەتتە كىشى:

مالىمانچى دۆە فەن رۇي، ئەجەل مۇئەكىلى باۋ شۇ، سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا شياۋ چۇڭ، ئۇچار ئەۋلىيا لى گۇن، قەھرلىك يولۇاس شۆ يۇڭ، پالكۆز ئارسلان شى ئېن، كىچىك توسقۇن مۇ چۇن، يولۇاس سوقار پالۋان لى جۇڭ، ئاق پىشماق يىگىت جېڭ تىيەنشۇ، پەلەك پالۋىنى سۇڭ ۋەن، خادا بوي دۇ چيەن، جاڭگال ئەجدىھاسى زۇ يۇەن، يەككە مۇڭگۇزلۇك ئەجدىھا زۇ رۇن، ئالا بويناق يولۇاس گۇڭ ۋاڭ، مەجرۇھ يولۇاس دىڭ دېسۇن، تاش زەردار شى يۇڭ، يۇزسىز جياۋ تىڭ.

تۆت تۇرادىكى سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى سەككىز كىشى:

دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن، قېيىنقچى يىگىت جاڭ خېڭ، دولقۇن يازار ئاق بېلىق جاڭ شۇن، زەبەردەس پالۋان رۇەن شياۋئېر، ئۆمرى كۆتابەگ رۇەن شياۋۋۇ، ئەزرائىل رۇەن شياۋچى، غار تېشەر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي، دەريا باغلار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ.

تۆت مەيخانىنىڭ قارانچۇقى ۋە كۆتۇۋالغۇچى ئاتامانى سەككىز كىشى:

كۇنچىقش تاغ مەيخانىسى:

كىچىك يۇچى سۇن شىن، چىشى يولۇاس گۇ يەڭگە

كۇنپېتىش تاغ مەيخانىسى:

كۆكتاتچى جاڭ چىن، چىشى يەكشا سۇن چوكان.
تۆۋەن تاغ مەيخانىسى:
قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي، جىن چىراي دۇ شىڭ.
يۇقىرى تاغ مەيخانىسى:
جان ئالغۇچى ئەزرائىل لى لى، چاقماق ۋاڭ دىڭلىيۇ.
باش ئايغاقچى ئاتامان بىر كىشى:
يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ.
پىيادە لەشكەرلەرنىڭ مەخپىي خەۋەرچى ئاتامانى تۆت كىشى:
«زىل كاناي» لې خې، ناغرا بۇرگىسى شى چيەن، سىبىرىق تايغان دۇەن جىڭجۇ، كۇندۇز چاشقىنى بەي شېڭ.
تۇرشاۋۇل قوشۇننى قوغدىغۇچى ئاتلىق لەشكەرلەر سەردارى ئىككى كىشى:
مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ، رېنگۇي ئاشار گو شېڭ.
تۇرشاۋۇل قوشۇننى قوغدىغۇچى پىيادە لەشكەرلەر سەردارى ئىككى كىشى:
تۇڭ باش يۇلتۇز كۇڭ مىڭ، تەنھا ئۇچقۇن كۇڭ لياڭ.
خاس جازاچى جاللات ئىككى كىشى:
تۆمۇر بىلەك سەي فۇ، گۇل قىسقاق سەي چىڭ.
ئۇچ قوشۇندىكى ئۇچۇر ـ خەۋەر ئېلىش ئىشلىرىغا قارىغۇچى ئاتلىق لەشكەر ئاتامانى ئىككى كىشى:
پەتەك يولۇاس ۋاڭ يىڭ، غۇنچە بوي خۇ سەننياڭ.
تەسىس ـ بىنا قىلىش ئىشلىرىنى باشقۇرغۇچى ئاتامان ئون ئالتە كىشى:
خەت ـ ئالاقە، پەرمان ـ جاساق پۇتۇكچىسى بىر كىشى:
تەۋەررۇك قول تالىپ شياۋ راڭ
تۆھپە ـ ئەجىر بېكىتىش، تارتۇقلاش، جازالاش ئىشلىرىغا قارىغۇچى بىر كىشى:
ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەن
پۇل ـ مال ۋە ئاشلىق كىرىم ـ چىقىملىرىنىڭ ھېسابچىسى

بىر كىشى:
ھېسابچى موللا جياڭ جىڭ
كېمە ـ قېيىق تەيىارلاش ئىشلىرىنىڭ نازارەتچىسى بىر كىشى:
سەدەپ خادا مېڭ كاڭ
لەشكەرنى پەرمان بىلگىلىرى، تامغا ـ مۆھۈرلەرنى تەييارلىغۇچى بىر كىشى:
قولى ئالتۇن ئۈستام جىن داجيەن
تۇغ ـ ئەلەم ۋە كىيىم ـ كېچەكلەر تەييارلىغۇچى بىر كىشى:
ئەۋرىشىم بىلەك مايمۇن خۇ جيەن
چارپاي ئەمچىسى بىر كىشى:
سۆسۈن ساقال خۇاڭ فۇدۇەن
ئىچكى ـ تاشقى كېسەللىكلەر تېۋىپى بىر كىشى:
دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن
قورال ـ ياراغ، قۇياق ـ دۇبۇلغا تەييارلاش ئىشلىرىنىڭ نازارەتچىسى بىر كىشى:
چىپار قاپلان تاڭ لۇڭ
چوڭ ـ كىچىك بەلگە توپلىرىنى ھازىرلاشقا قارىغۇچى بىر كىشى:
كۆك تەۋرىتەر گۇلدۇرماما لىڭ جېن
ئۆي ـ ئىمارەت سېلىش ۋە ياساشقا قارىغۇچى بىر كىشى:
قارا كۆز يولۋاس لى يۈن
مال ـ ۋارانلارنى سويۇش ئىشلىرىغا قارىغۇچى بىر كىشى:
پوكانچى شەيتان ساۋ جېڭ
مەرىكە ـ سورۇنلارنى تەييارلاش ئىشلىرىغا قارىغۇچى بىر كىشى:
تۆمۈر يەلپۇگۈچ سۇڭ چىڭ
مەي ـ شاراب، سىركە، تائام خۇرۇچلىرى تەييارلاش

ئىشلىرىنىڭ نازارەتچىسى بىر كىشى:
كۈلگۈنچەك يولۇاس جۇ فۇ
لياڭشەن كۆلىدە قورغان ـ سېپىل سېلىش ئىشلىرىنىڭ نازارەتچىسى بىر كىشى:
توققۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا تاۋ زۇڭۈاڭ
خاس سەردار ئەلەم كۆتۈرگۈچى بىر كىشى:
خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋسى
شۇەنخېنىڭ ئىككىنچى يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ بىرىنچى كۈنى لياڭشەن كۆلىدىكىلەر تولۇق جەم بولدى. سەرۋاز ـ سەركەردىلەرگە ۋەزىپە بېرىش جاكارنامىسى چىقىرىلدى، شۇ كۈنى لياڭشەن كۆلىدە سۇڭ دانشىنىڭ پەرمانى چۈشۈرۈلدى، ئاتامانلارنىڭ ۋەزىپىلىرى بېكىتىلىپ چىقىلدى. ھەرقايسىلىرى لەشكەرلىرى پەرمان بەلگىلىرى، تامغا ـ مۆھۈرلەرنى تاپشۇرۇۋېلىشتى، مەرىكە ـ سورۇن ئاخىرلاشقاندا، ھەممەيلەن غەرق مەست بولۇشۇپ كەتتى. ئاتامانلار ئۆزلىرى تەيىنلەنگەن تۇرالارغا قايتىشتى، تېخى ۋەزىپىگە قويۇلمىغانلار راۋاق ـ پەشتاقنىڭ ئالدى ـ كەينىگە جايلىشىپ بۇيرۇق كۈتۈپ ياتتى.
لياڭشەن كۆلىنى تەرىپلەپ مۇنداق نەزم پۈتۈلگەن:

تەرەپ ـ تۇشتىن كېلىپ خەقلەر مۇشۇ بىر جايغا توپلاندى،
ئىسمىزاتى بۆلەك بولغان بىلەن تۇغقانغا ئايلاندى.
ساما ئەختەر، زېمىن ئەپتەر روھاناتى چۈشۈپ ئەلگە،
بۇ ۋادە يەر ـ سۇيى ئوبدان تۇغۇشتى خوپ جىمى مەردكە.
نەچچە مىڭ چاقىرىم يەردىن كېلىپ مەردلەر كۆرۈشتى يۈز،
ھايات ـ ماماتتا بىز بىر دەپ بېرىشتى چىن نىيەتتىن سۆز.
بۇلارنىڭ تەقى ـ تۇرقى ۋە زۇۋانى بولسىمۇ باشقا،
ۋە لېكىن مەرد ـ ساداقەتمەن يۈرەكتە پەرقى يوق ئەسلا.
بىرى خان پۇشتى، بىرى باي، بىرى سەردار، بىرى چوڭ بەگ،
بۇ يەردە ئۆلىما ـ موللا، ھۈنەرۋەن، ئوۋچى بولدى تەخ؛

بېلىقچى، جان قىيار، قاسساپ جىمىسى توپلىنىپ ھەتتا،
گاداي ـ باي دېمىدى، بولدى قېرىنداشتەك ئىنى ـ ئاغا؛
يىغىلدى قان ـ قېرىنداش ھەم خوتۇن ـ ئەرلەر كېلىپ جۇپ ـ جۇپ،
پۇتۇن قوۋمى ـ قېرىنداشلار ھەممەيلەن جەم بولۇپ توپ ـ توپ.

مۇلازىمۇ غوجايىنلار، رەقىب ـ كۇشەندىلەرمۇ ھەم،
يېقىن ـ يات دېمىدى، قۇردى سورۇن ـ بەزمە خۇشال ـ خۇرام.
چېۋەر ـ دۆتلۈك، سەتەڭ ـ سەتلىك نېچۈك دوستلۇققا دەخلى ئەتكەي،
بىلىشسە خۇلق ـ مىجەزىنى، چىقىشقاي ـــ بىر ئۆتۈپ كەتكەي.
بىرى گەپدان، بىرى ئۇستا قەلەمكەش، بىرى نەيزىۋاز،
بىرى شاتۇر، بىرى ئوغرى، جىمى ھۇنەردە پىر ـ ئۇستاز.
ئۇلار بىزار ئىدى ساختا سىپايى موللا ـ مەخسۇمدىن،
تەۋەررۈك قول[1]نى قالدۇردى بىلىمىنىڭ ئېھتىياجىدىن.
يوغان بوغىمچا چىگگەن موللىلارغا ئۆچلۈكى بولغاچ،
پۇخادىن چىقتى ئاق يەكتەك سوپۇمنىڭ جېنىنى قىيغاچ.
تۆت ـ بەش يۈز چاقىرىم يەرنى ئىگىلەپ بۇ ماكان ـ جايى،
بىر يۈز سەككىز نەپەرگە يەتتى بۇندا پالۋان سانى.
گويا ناغرا راۋاقىدىن تارالغاندەك سادا ياڭراپ،
ئۇلارنىڭ داڭقى ـ نامىنى تۇراتتۇق بىز تولا ئاڭلاپ؛
بۇگۈن بىلدۇق بۇلار نامى ئەرشتە رەت ـ رەت تىزىلغانكەن،
گويا تەسۋى ئۇرۇقىدەك بىر ـ بىرىگە چېتىلغانكەن.
ماڭا شاھلىق نېسىپ بوپ تۇرمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ ـ تېنەپ،
سەپەر قىلغانكەن چاۋ گەي ئەرشكە بالدۇر قەدەم دەسسەپ.
پەقەت سۇڭ جياڭ ئۇلارنى ئۇندىگەچ مەردلىكنى قوغداشقا،

① تەۋەررۈك قول ـــ شياۋ راڭ كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

تۇرادا قويدى خالايىق ئۇنى باش ئاتامانلىققا.
بۇلار تاغنى ئىگىلەپ، ماكان ئەيلەپ ياتقىنى بىرلە،
تۇراتتى تەلپۇنۇپ ئوردا تەرەپكە ئىنتىزار ئىلە.

لياڭشەن كۆلىدىكى سادىق مەردلەر ساريىدا پەرمانلار بېكىتىلدى. بۇنىڭغا ھەممەيلەن ئىتائەت قىلىشتى. سۇڭ جياڭ بىر خاسيەتلىك كۇننى تاللاپ، كۇجىدانغا كۇجە ياقتى، ناغرا ـ دۇمباقلارنى چالدۇرۇپ، ھەممەيلەننى سارايغا جەم قىلدى. سۇڭ جياڭ خالايىققا:

ـــ بۇگۇنكى ئەھۋال بۇرۇنقىغا ئوخشمايدۇ، مېنىڭ ئىككى كەلىمە سۆزۈم بار: بۇگۇن ساماۋى ئەختەرلەر بىلەن زېمىنىي ئەپتەرلەر ئۇچراشقانلىقى ئۇچۇن، جەزمەن تەڭرى ئالدىدا بەتنىيەتلىك قىلماسلىق، ئۆلۈم ـ كۆرۈمدە بىللە بولۇپ، باشقا كۇن چۇشكەن چاغلاردا بىر ـ بىرىمىزگە ھەمدەم بولۇش، ئەلنى قوغداپ، پۇقرانى ئەمىن قىلىش يولىدا قەسەم ئىچىشمىز كېرەك، ـــ دېدى.

ھەممە خۇش بولۇشتى، ئاندىن ھەرقايسىسى قوللىرىغا كۇجە ئېلىشىپ، سارايدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ باش بولۇپ:

ـــ كەمىنە نامسىز كىچىك ئەمەلدار سۇڭ جياڭ ئىلىم ـ نۇجۇمنىڭ سۇنۇقىنىمۇ بىلمەيتتىم، تەڭرىتائالانىڭ نۇسرەت ئاتا قىلىشى ئارقىسىدا، بىر يۇز سەككىز باتۇر قېرىندىشىم بىلەن لياڭشەندە جەم بولدۇم، بۇ كۆكتە تەڭرىتائالانىڭ مۇددىئاسىغا، زېمىندا ئەھلى خالايىقنىڭ ئارزۇ ـ ئارمىنىغا مۇناسىپ كېلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن كىمكى بەتنىيەت بولۇپ، مەردلىكنى دەپسەندە قىلسا، ئۇلۇغ تەڭرىم تۆپىمىزدىن ئۇرسۇن. مالائىك ـ ماشايىخلار بالا ياغدۇرسۇن، ئەبەدىلئەبەد باش كۆتۇرەلمەي، ياتقان يېرىمىز دوزاخ بولسۇن، ھەممىمىز ساداقەت ـ مەردلىك نىيىتىدە بولىمىز، پادىشاھلىق ئۇچۇن ئەجىر ـ تۆھپە

كۆرستىمىز. تەڭرى يولىنى تۇتۇپ ئەلنى قوغداپ، خەلقىنى ئەمىن ئېتىمىز، ئەي تەڭرىم! ئۇستىمىزدە شاھىت بولۇپ ياخشىلىققا راۋا، يامانلىققا جاجىمىزنى بەرگەيلا، ـــ دەپ ئانت ئىچتى.

ئانت ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ھەممە بىر ئېغىزدىن رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، ئۆلۈپ ئايرىلمىزكى، ھاياتلىقتا ھەرگىز ئايرىلمايمىز. ھاياتلا بولىدىكەنمىز مەڭگۈ بىللە بولىمىز، دەپ قان چىقىرىپ دوستلۇق يولىدا ئانت ئىچىشتى. غەرق مەست بولغۇچە مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ ئاندىن تارقاشتى. ئەي كىتابخان، يۇقىرىقىلار لياڭشەن كۆلىدىكى جەم بولۇشنىڭ ئەھۋالى، بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

چاقنىدى مىليون قىزىل نۇر يەر يۈزىدىن كۆك ئارا،
چىقتى ئالەمگە زېمىن ئەپتەر، ساما ئەختەر مانا.
ئاڭلىسا كىمكى ئۇلارنىڭ مەرد ـ جاسارەت ھىممىتىن،
تىترىشىپ ـ قورقۇپ يۈرەك ـ ئۆتى چىقار ئۆز قېپىدىن.
سۇ بويىغا كەلدى تاشلاپ مالنى مەردلىك دېگۈچى،
بۇڭا جەم بولدى جىمى كۆڭلىگە زەرداب تولغۇچى.
يېزىلىپ پۈتتى سارايدا تەڭرىقۇتقا خەت ـ پۈتۈك،
قېنى كېلىپ ئەھلى ـ خالايىق كۆرۈپ باقساڭلار نېچۈك.

تەقسىملەپ بېكىتىش تامام بولدى، بۇنى قايتا سۆزلەپ ئولتۇرمايمىز. ئەسلىدە كۆل بويىدىكى ئەزىمەتلەر بىكار بولۇپ قالسىلا، يا ئادەملىرىنى ئېلىپ، يا بىرقانچە ئاتامانلار ئۆزى تاغدىن چۈشۈپ تەرەپ ـ تەرەپكە بېرىشاتتى. ئەگەر يول ئۇستىدە سودا ـ سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كارۋانلار ئۇچراپ قالسا ئۆتكۈزۈۋېتەتتى. ئەگەر مەنسەپ ئورنىغا كېتىپ بارغانلار بولسا، يانلىرىنى ئاختۇرۇپ ئالتۇن ـ كۈمۈشلىرىنى ئېلىۋېلىپ، پۈتۈن ئۆيۈڭاقى بويىچە قىرىپ تاشلايتتى. غەنىيمەت ئالغان مال ـ

دۇنيالارنى تاغ تۇراغا ئېلىپ بېرىپ خەزىنىگە تاپشۇراتتى، ئۇششاق ـ چۈششەك نەرسىلەرنى ئۆزلىرى بۆلۈشۈۋالاتتى. بىر ـ ئىككى يۈز چاقىرىم ئەتراپتىكى پۈل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكلەر كۆپ بولغان، پۇقرانى قاقشاتقان چوڭ بايلارنى بىلىپ قالسا، ئادەم باشلاپ بېرىپ، ھېچنېمىسىنى قويماي تاغقا ئاچىقىپ كېتەتتى، ھېچكىممۇ توسۇيالمايتتى. ئەگەر ئاق نىيەت كىشىلەرنى ئانىي تېپىپ، ئۇلارنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سوقۇۋېلىپ بېيىۋالغان مۇشتۇمزورلارنى ئاڭلاپ قالسا، ئۇلار مەيلى قەيەردە بولسۇن، شۇ يەرگە ئادەم ئەۋەتىپ يىغىشتۇرۇپ كېلەتتى. بۇنداق ئىشلارنىڭ مىڭ ـ يۈزمىڭ قېتىملاپ بولغانلىقىنى تىلغا ئېلىپ ئولتۇرمىساقمۇ بولار. ئۇلارغا ھېچكىممۇ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقى، ئۇلار مۇشتۇمزورلارنىڭ داد ـ پەريادىغا باقمايدىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ئىشلار يېيىلىپمۇ كەتمىدى، گەپ ـ چۆچەكمۇ چىقمىدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ئانت ئىچكەندىن كېيىن تاغدىن چۈشۈپ باقمىدى. تومۇز پەسلى تۈيۈلمايلا ئۆتۈپ كەتتى. باش كۈز يېتىپ كېلىپ ھاۋا سالقىنلاپ چۈشىڭاق بايرىمى يېقىنلىشىپ قالدى. سۇڭ جياڭ سۇڭ چىڭنى كاتتا مەرىكە سورۇنى ھازىرلاشقا بۇيرۇپ، قېرىنداشلىرى بىلەن بىللە جۇخارگۇل سەيلىسى قىلماقچى بولدى. بۇ جۇخار سەيلىسى دەپ ئاتالدى. تاغدىن چۈشۈپ كەتكەنلەر نەدە بولسا بولسۇن، تۇراغا قايتىپ كېلىپ مەرىكە سورۇنىغا داخىل بولسۇن دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. شۇ كۈنى گۆشلەر تاغدەك دۆۋىلەندى. مەي ـ شارابلار تۇڭ ـ تۇڭلاپ تىزىۋېتىلدى، ئالدى بىلەن ئاتلىق، پىيادە، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ كىچىك ئاتامانلىرىنىڭ ئايرىم ـ ئايرىم مەرىكە ـ بەزمىلەر ئۆتكۈزۈشىگە نازۇنېمەت، مەي ـ شارابلار تارقىتىپ بېرىلدى. سادىق مەردلەر سارىيىنىڭ ھەممىلا يېرىگە جۇخارگۇلى تىزىلدى. ئاتامانلار ئۆز مەرتىۋىسى بويىچە ئورۇن ئېلىپ قەدەھلەر كۆتۈرۈشتى، سارايىنىڭ ئالدىدىكى ئىككى قاسناقتا

ناغرا ـ دۇمباق، كاناي ـ سۇنايلار ياڭراپ، چوڭ بەزمە بولدى، پاراڭ ـ كۈلكە ئاۋازلىرى ئالەمنى ـ مالەم، قەدەھ ـ چوكا ئاۋازلىرى داستىخاننى بىر ئالدى، ئاتامانلار بولۇشچە ئىچىشتى. ما لىن يالغۇزەك نەي چالدى، لې خې ناخشا ئېيتتى، يەن چاك سىنتور چالدى، ئەنە شۇ يوسۇندا ھەممە كۆڭۈل ئېچىشتى. بىلىنمەيلا قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ غەرق مەست بولدى، مەستلىكتە قەغەز ـ قەلەملەرنى ئالدۇرۇپ كەلدى، مەي كەيپىنىڭ ئىلھامى بىلەن بىر نەزم يازدى ـ دە، لې خېنى بۇ نەزمنى ناخشا قىلىپ ئېيتىشقا بۇيرۇدى:

مۇشۇ چۈڭياڭ①دا كۆرۈشتۇق شادلىق ئىچرە ئۇچرىشىپ،
پەيزى بەردى خۇش پۇراقلىق مەي ـ شاراب شادلىق قېتىپ.
سالىمەن زۇمرەت سۇغا ھەم ياپيېشىل تاغقا نەزەر،
ساپسېرىق قومۇش بىلەن بامبۇكسېرى مەن كۆز تىكىپ.
ئاقىرىپ كەتتى چېچىمنىڭ ھەممىسى، لېكىن بىراق ـــ
ساپسېرىق جۇخارگۈلىدىن مەنمۇ ئالغۇم بار قىسىپ.
چىن قېرىنداشلىق مېھرىنى جام تۇتۇپ ئەيلەي بايان،
ساپ قېرىنداشلىق گويا ئالتۇن ـ لەئەل بولدى چىڭىپ.
ئەل ـ زېمىن تۇپراقىنى قوغداي بولۇپ لەشكەرگە باش،
بۆرە ـ ئارسلاندەك قوشۇننىڭ ئالدىدا باشلاپ مېڭىپ.
بۇيرۇقۇم قاتتىق ۋە روشەن، لەشكىرىم سۇرلۇك مېنىڭ،
تىنچىتاي ئەلنى، قىلىپ خەقنى ئەمىن، ياۋنى قىرىپ.
چىن ساداقەتمەن يۈرىكىم ئاي كەبىدۇر يوپيورۇق،
تولدى مەككار بەگ ـ سىپاھلار خاننى غەپلەتتە قويۇپ.
شاھ چۈشۈرسە «ئەل بولۇش!» دەپ بىزگە بالدۇرراق ئەمر،
ئەل بولۇپ ئارام ئالار شۇندا مېنىڭ كۆڭلۈم تىنىپ.

لې خې نەزمنى ئېيتىپ: «شاھ چۈشۈرسە ‹ئەل بولۇش› دەپ

① چۈڭياڭ ـــ قەمەرىيە يىلى توققۇزىنچى ئاينىڭ توققۇزىنچى كۈنى بولىدىغان تاغ سەيلىسى.

بىزگە بالدۇرراق ئەمر، ئەل بولۇپ ئارام ئالار شۇندا مېنىڭ كۆڭلۈم تىنىپ» دېگەن يەرگە كەلگەندە، ۋۇ سۇڭ:

ــ «ئۆرۈلۈپمۇ ئەل بولمىز، چۆرۈلۈپمۇ ئەل بولمىز» دەۋېرىپ، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ كۆڭلىمۇ سوۋۇپ كەتتى ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ ئەل بولمىز، ئەل بولمىز دەۋېرىدىكەن، بىر تال مويۇمۇ ئەل بولمايدۇ ! ــ دەپ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ۋارقىرىدى لى كۇي ۋە شىرەنى بىر تېپىپلا كۈمپەيكۈم قىلىۋەتتى.

ــ ھەي قارا دۆيۈز ! نېمانداق يولسىزلىق قىلىسەن؟ قېنى سىلەر، بۇنى ئاچىقىپ كاللىسىنى ئېلىڭلار ! ــ دېدى سۇڭ جياڭ دوق قىلىپ.

ــ بۇياق مەينى كۆپ ئىچىۋېتىپ، جۇدۇنى تۇتۇپ قاپتۇ، ئاغا، ئەپۇ قىلغايلا، ــ دېدى ھەممەيلەن يۇكۇنۇپ.

ــ ئەزىز قېرىنداشلىرىم، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، بۇ خۇنپەرنى قاماپ قويۇپ تۇرۇڭلار، ــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن.

ھەممەيلەن مەمنۇن بولۇشتى. چاپارمەنلەر لى كۇينىڭ ئالدىغا كېلىپ ئېلىپ ماڭماقچى بولدى. لى كۇي:

ــ مېنى جېدەل چىقىرارمىكىن دەپ قورقۇۋاتامسىلەر ! ئاغام مېنى ئۆلتۈرۈۋەتسىمۇ ئاغرىنمايمەن، قىيما ـ چىيما قىلىۋەتسىمۇ رەنجىمەيمەن، ئۇنىڭدىن باشقا خان ـ پادىشاھلار كەلسىمۇ قورقمايمەن، ــ دېدى ـ دە، چاپارمەنىڭ ئارقىسىدىن گۇندىخانىغا كىرىپ يېتىپ ئۇخلىدى.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مەستلىكى يېشىلىپ، ئۇنىڭدا بىردىنلا مېھىر ـ شەپقەت قوزغالدى.

ــ ئاغا، بۇ كاتتا مەرىكە سورۇننىڭ تەييارلىدىلا، ھەممەيلەن شاد ـ خۇراملىق بىلەن مەي ـ شارابلارنى ئىچىشتۇق، ئۇ مۇشۇنداق تومپاي نەرسە، مەست بولۇپ قالسىلا قول ـ پۇتىنى ئۇزارتىدۇ، كۆڭۈللىرىگە ئالماي، قېرىنداشلىرىمىز بىلەن خۇشال

ـ خۇرام ئولتۇرۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى ۋۇ يۈك ئۈنىڭغا تەسەللى بېرىپ.

ـــ مەن جياڭجۇدىكى چېغىمدا مەست بولۇپ قېلىپ، ئۇقۇشماي ئىسيان نەزمى يېزىپ قويۇپتىمەن، ئۇ چاغدا ئۇ مەن ئۇچۇن كۇچ چىقارغانىدى، بۇگۇنكى كۇنلۇكتە يەنە بۇ نەزمنى يېزىپ، ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قاپتىمەن ! قېرىنداشلىرىم سۇلھى ـ سالا قىلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇۋالدى. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرى كۇپ، شۇڭا ئىختىيارسىز كۇز يېشى قىلىۋاتىمەن، ـــ دېدى سۇك جياڭ ۋە ۋۇ سۇڭغا قاراپ، ـــ ئىنىم، سىز ئوڭلۇق ئادەم، مېنىڭ ئەل بولساق دېيىشتىكى مۇددىئايىم يامان يولدىن يېنىپ، توغرا يولغا مېڭىپ، خانلىقنىڭ مۇمىن پۇقراسى بولۇش ئىدى. بۇ قانداقسىغا قېرىنداشلىرىمنىڭ كۇڭلىنى سوۋۇتۇۋېتىدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ھازىر ئوردىدىكى ئەلەمدار ـ قەلەمدار سىپاھلارنىڭ كۇپىنچىسى مەككار ـ خىيانەتچىلەر، ئۇلار خانىنى غاپىللىقتا قويۇۋاتىدۇ، ئۇلار ئۇچامدىكى قارا جەندەمدەك قاپقارا بولۇپ كەتتى، ئۇنى قانداقمۇ يۇيۇپ پاك ـ پاكىز تازىلغىلى بولسۇن؟ ئەل بولغان بىلەنمۇ بىكار، ئۇنىڭدىن كۇرە ئاستا ھەممىز ئۇزىمىزنىڭ يولىغا ماڭساق بولغۇدەك، ـــ دېدى لۇ جىشېن.

ـــ قېرىنداشلىرىم، قۇلاق سېلىڭلار، بۇگۇنكى كۇندە پادىشاھى ئالەم ھەممىدىن دانىشمەن، چېۋەر، پەقەت مەككار ـ خىيانەتكار ئەمەلدارلارنىڭ غاپىللىقتا قالدۇرغانلىقى تۇپەيلىدىن، ئۇ ھازىرچە غەپلەتتە قالدى، كۇنلەرنىڭ بىرسىدە تۇمان تارقاپ كۇن چىقىدۇ. ئۇ بىزنىڭ تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، مۇمىن پۇقرالارغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۇزمىگەنلىكىمىزنى بىلىدۇ ـ دە، گۇناھىمىزنى كەچۇرۇپ، ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىدۇ، شۇ چاغدا يەكدىللىك بىلەن خانلىق ئۇچۇن ئەجىر ـ خىزمەتلەرنى كۇرسەتسەك، تارىختا ناممىز قالىدۇ، بۇنىڭ نېمە يامىنى بار ! شۇڭا، بالدۇرراق ئەل بولۇشنىلا خالايمەن، ئۇنىڭدىن باشقا

نىيىتىم يوق ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ھەممە ئۇست ـ ئۇستىگە ئاپىرىن ئوقۇشتى. بۇگۈنكى بەزمە دېگەندەك كۆڭۈللۈك بولمىدى، داستىخاندىن تارقىغاندىن كېيىن ھەرقايسىسى ئۆز تۇرالغىغا قايتىپ كېتىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ھەممەيلەن لى كۇيىنى يوقلاپ كەلدى. كېلىپ قارىسا، ئۇ تېخى ئۇخلاپ يېتىپتۇ، ئاتامانلار ئۇنى ئويغىتىپ:

ـــ سەن تۇنۇگۈن غەرق مەست بولۇپ قېلىپ ئاغىمىزنى تىللىدىڭ، بۇگۈن كاللاڭنى ئالمدۇ، ـــ دېيىشتى.

ـــ مەن ئۇنى تىللاشتىن چۇشۇمدىمۇ ئەيمىنىمەن، ئەگەر مېنى ئۆلتۈرىمەن دېسە مەيلى ئۆلتۈرسۇن، ـــ دېدى لى كۇي.

كۆپچىلىك لى كۇيىنى سارايغا ئېلىپ كەلدى، ئۇ سۇڭ جياڭدىن گۇناھىنى تىلىدى.

ـــ مېنىڭ قول ئاستىمدا مۇشۇنچىۋالا كۆپ لەشكەر بار، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ساڭا ئوخشاش بىھۆرمەتلىك قىلسا، ئەمر ـ پەرمانلار بۇزۇلمامدۇ؟ بۇ قېتىم قېرىنداشلىرىمنىڭ يۈزىنى قىلدىم. سېنىڭ بوينۇڭدا بىر قىلچ قەرزگە قالدى، يەنە گۇناھ سادىر قىلساڭ ھەرگىز كەچۈرمەيمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي خوپ ـ خوپ دەپ كەينىگە شوخشۇپ چىقىپ كەتتى، خالايىقمۇ تارقاشتى.

ھېچ ئىش ـ كۇشمۇ يۇز بەرمەي يىل ئاخىرلاشتى. نەچچە كۈنلەپ قار يېغىپ ئەمدىلا ھاۋا ئېچىلغان بىر كۈنى تاغ ئېتىكىدىن بىر چاپارمەن چىقىپ:

ـــ تۇرادىن يەتتە ـ سەككىز چاقىرىم نېرىدا لەيجۇ ئايمىقىدىن ئاستاغىنا پانۇس ئېلىپ ماڭغان بىر توپ ئادەم قولغا چۈشتى، ئۇلار ھازىر قوۋۇقنىڭ سىرتىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ باغلىماي ساق ـ سالامەت بۇ يەرگە ئاچىقىڭلار، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئانچه ئۇزاق ۋاقىت ئۆتمەي ئۇلارنى ساراي ئالدىغا ئېلىپ كېلىشتى، بۇلارنىڭ ئىككىسى دورغا، سەككىز - توقۇزى پانۇسچى ئوستا ئىدى. يەنە بەش هارۋىمۇ بار ئىدى. ئۇلارنى باشلاپ ماڭغان دورغا:

— كەمىنىلىرى لەيجۇ ئايمىقىدىن ۋەزىپە بىلەن كەلگەن دورغىلار بولىمىز، بۇ بىرنەچچە ئادەمنىڭ هەممىسى پانۇسچى ئوستىلار بولىدۇ. هەر يىلى ئاستانىگە ئايمىقمىزدىن ئۇچ پانۇس تەييارلاپ بېرىش بەلگىلەنگەن. بۇ يىل يەنە قاشتېشىدىن نەپىس قىلىپ ياسالغان كۇنلۇكى بار چاقماق گۇللۇك پانۇستىن ئىككىسى قوشۇلدى، — دېدى ئۇلارنى باشلاپ ماڭغان دورغا.

سۇڭ جياڭ ئۇلارغا مەي - شارابلار ئىنئام قىلغاندىن كېيىن پانۇسنى كۆرۈپ باقماقچى بولدى. هېلىقى پانۇسچى ئوستىلار قاشتېشىدىن كۇنلۇك قىلىپ ياسىغان پانۇسنى ئېسىپ، تۆت تەرىپىگە شەلپەرلەر بېكىتتى. يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە سەكسەن بىر شام ياقتى، ئۇ سادىق مەردلەر سارىيىنىڭ تورۇسىدىن يەرگىچە ساڭگىلاپ تۇردى.

— مەن ئەسلىدە هەممە پانۇسنى ئەپقالاي دېۋىدىم، سىلەرنى ئازابقا قالارمىكىن دەپ سەكسەن بىر شامىلىق گۇللۇك پانۇسنىلا ئېلىپ قالدىغان بولدۇم. قالغانلىرىنى پادىشاهلىق ئالدىغا ئاپىرىڭلار، هەققىڭلار ئۇچۇن يىگىرمە سەر كۇموش بېرىمەن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

ئۇلار هەشقاللا ئېيتىپ، تاغدىن چۇشۇپ كېتىشتى.

سۇڭ جياڭ بۇ پانۇسنى چاۋ گەي هەزرەتنىڭ مۇسىبەت سارىيىغا ئاستۇردى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ ئاتامانلارغا:

— مەن شەندۇڭدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئاستانىگە بېرىپ باقمىغان، بۇ يىل پادىشاهى ئالەمنىڭ پانۇس يېقىپ ئەل بىلەن بىللە پانۇس بايرىمىنى قۇتلۇقلىماق بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم، قىش ئاخىرىدىن تارتىپ پانۇس تەييارلاش باشلانغانكەن، يېقىندا پۇتۇپتۇ. مەن بىرقانچە قېرىنداشلار بىلەن بىللە پانۇس

سەيلىسىگە خۇپىيانە بىرىپ كېلەي دەيمەن، ـــ دېدى.

ـــ ياق، بولمايدۇ، ھازىر ئاستانىدە دورغا ـ يايلار پىتىراپ كېتىپتۇ. ئەگەرچەندە بىرەر سەۋەنلىك ئۆتۈپ قالسا، قانداق قىلغۇلۇق، ـــ دېدى ۋۇ يۇك توسۇپ.

ـــ مەن كۇندۇزى سارايدا يۇشۇرۇنۇپ ياتمەن، كېچىسىلا شەھەرگە كىرىپ پانۇس سەيلىسى قىلمەن. بۇنىڭدىن غەم قىلمىشنىك نېمە ھاجىتى ! ـــ دېدى سۇك جياك.

كۆپچىلىك ھەرقانچە سۇلھى ـ سالا قىلسىمۇ سۇك جياك زادىلا بازىمەن دەپ تۇرۇۋالدى، دەرھەقىقەت:

بارغۇسى شىرمەت ئۇدۇللاپ ھۆر ـ پەرىزاتخانىغا،
جان قىيار ئەختەر تېگەر بەگزادە ـ خانلار كانىغا.

سۇك جياڭنىك ئاستانىگە پانۇس سەيلىسى كۆرۇشكە قانداق بارغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش ئىككىنچى باب

كىچىك قۇيۇن چەي جىنىنىڭ جىغا قىسىپ ھەرەمباغقا كىرگەنلىكى
لى كۇينىڭ پانۇس سەيلىسى ئاخشىمى ئاستانىدە مالمان چىقارغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ شۇ ئەسنادا سادىق مەردلەر ساريىدا پانۇس سەيلىسىگە باردىغان ئادەملەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ:

— مەن چەي جىن بىلەن، شى جىن مۇ خۇڭ بىلەن، لۇ جىشېن ۋۇ سۇڭ بىلەن، جۇ تۇڭ لىيۇ تاڭ بىلەن بىللە توّت جۇپ بولۇپ بارايلى، قالغانلار تاغ تۇرادا قېلىپ تۇرانى قوغدىسۇن، — دېدى.

— ئاستاندىكى پانۇس سەيلىسىنى قىزىق دەيدۇ، مەنمۇ بېرىپ كەلسەم، — دېدى لى كۇي.

— سەن بارساڭ قانداق بولىدۇ؟ — دېدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي زادى بارمەن، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى، ئۇنى نەدىمۇ توسۇپ قالغىلى بولسۇن، سۇڭ جياڭ:

— بارمەن دېسەڭ، بوپتۇ بارغىن، لېكىن ئىش تېرىپ قويما، ھەمراھ تۇرقىدا ياسىنىپ بارارسەن، — دېدى.

يەن چىڭنىمۇ لى كۇيغا ھەمراھ قىلىپ ئېلىپ ماڭدى.

ئوقۇرمەنلەر يادىڭلاردا بارکى، سۇڭ جياڭ يۇزىگە خەت چېكىلگەن بىر ئادەم ئىدى، ئۇ قانداقسىغا ئاستانىگە بارالىدى؟ ئەسلىدە دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن تاغقا چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ يۇزىدىكى خەتنى كۆيدۇرگە دورا تەگكۈزۈپ ئۆچۈرۈۋەتتى، ئاندىن

شىپالىق ئېسىل دورا بىلەن ئەملىدى، چېكىلگەن ئاشۇ تامغا ئورنىغا قىزىل تاتۇق پەيدا بولدى؛ ئېسىل ئالتۇن ۋە ئېسىل مەرۋايىتنى يۈمشاق يانجىپ، ھەر كۈنى ئۇنىڭغا سۈرۈپ بېرىۋىدى، تۇرغۇچىلا تاتۇقمۇ ئۆچۈپ تۈگىدى. تېۋىپ كىتابىدىكى «ئېسىل مەرۋايىت مەڭگۈ ئالمىدۇ» دېگەن تەرىپ - تەبىر مانا مۇشۇ ئىدى. شۇ كۈنى ئاۋۇال شى جىن، مۇ خۇڭلار كارۋان تۇرقىدا جابدۇنۇپ يولغا چىقتى، ئاخىرىدا سۇڭ جياڭ، جۇ تۇڭ، لىيۇ تاڭلارمۇ سودىگەر تۇرقىدا ياسىنىپ يولغا چىقتى. قىسقىسى، ئۇلار يان قىلىچلىرىنى ئېسىپ، كۆتمەك قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈشكەن، ھەممىسى قوينىغا قورال - ياراغ تىقىپ مېڭىشقانىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

سۇڭ جياڭ بىلەن چەي جىن سەيلىۋاز سېپاھ تۇرقىدا ياساندى، ئاندىن دەي زۇڭنى دورغىچە ياساندۇرۇپ بىرەر جىددىي خەۋەر - ئۇچۇر بولۇپ قالسا، دەرھال ئۇچۇر بېرىشكە ئەۋەتتى. لى كۇي، يەن چىڭلەر خىزمەتكار تۇرقىدا ياسىنىپ، يۇك - تاقنى كۆتۈرگىنىچە تاغدىن يولغا چىقتى، ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى جىنشاتەن ساھىلىغىچە ئۇزىتىپ قويدى. مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ لى كۇيغا:

— سىز تاغدىن چۈشكەندە ئىش تېرىتتىڭىز، بۇ نۆۋەت ئاغام بىلەن ئاستانىگە پانۇس سەيلىسىگە كېتىۋاتسىز، بۇ باشقا چاغلاردىكىگە ئوخشىمايدۇ، يولدا مەي - شاراب ئىچمەك، ئىنتايىن پەخەس بولۇڭ، ئادەتتىكى خۇي - پەيلىڭىزنى تاشلاڭ، بىرەر جېدەل تېرىپ قويسىڭىز بۇرادەرلىرىمىز بىلەن كۆرۈشمەك تەس بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن چېچىلىپ كېتىمىز، — دەپ قايتا - قايتا جېكىلىدى.

— مۇشاۋىر، خاتىرجەملىرىنى جەم قىلغايلا، بۇ قېتىمقى سەپەردە ئىش تېرىمايمەن، — دېدى لى كۇي.

بۇلار بىر - بىرى بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى ۋە جىجۇ، تېڭجۇ ئايماقلىرىنى بېسىپ ئۆتۈپ، دەنجۇ ئايمىقى بىلەن ساۋجۇ

ئايمىقىغا كەلدى، ئۇ يەردىن ئاستانىدىكى دۆلەت قوۋۇق سىرتىغا بېرىپ بىر سارايغا چۈشتى.

سۈڭ جياڭ چەي جىن بىلەن بىرىنچى ئاينىڭ ئون بىرىنچى كۈنى مەسلىھەت قىلىشقانىدى. سۈڭ جياڭ:

ــ ئەتە كۈندۈزدە مەن زادى شەھەرگە كىرەلمەيمەن، بىرىنچى ئاينىڭ ئون تۆتىنچى كۈنىنىڭ ئاخشىمى كىشىلەرنىڭ ژاراڭ ـ چۇرۇڭى كۆپىيىدۇ، ئەنە شۇ چاغدىلا شەھەرگە كىرەلەيمەن، ــ دېدى.

ــ كەمىنە ئەتە ئالدى بىلەن يەن چىڭنى ئېلىپ، شەھەر ئىچىگە كىرىپ يوللارنى پايلاپ چىقاي، ــ دېدى چەي جىن.

ــ تولا ئوبدان، ــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ئەتىسى چەي جىن سىپتا كىيىنىپ، يېپىيېڭى بوغمىچا چىگدى، پۇتىغا پاك ـ پاكىز كەش كىيىدى؛ يەن چاك تېخىمۇ ئۆزگىچىرەك سالاپەتتە ياساندى. ئىككىسى سارايدىن چىقىپ، شەھەر سىرتىدىكى خەقلەرگە نەزەر تاشلىدى، ئۆي ـ ئۆيلەردىن كۈلكە ـ پاراڭ، ژاراڭ ـ چۇرۇڭلار ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۆي ـ ئۆيلەردە پانۇس بايرىمىنى ۋە مەۋرۇچىلىقنى تەنتەنە قىلىشقا تەييارلىق كېتىۋاتاتتى. شەھەر تۇۋىگە يېتىپ كەلدى، ھېچكىمۇ توسمايلا ئوبدانلا كىرىۋالدى، دەرۋەقە، بۇ ئاستانە شۇنداق شەھەر ئىدىكى:

نەزم

بىيەنشۇي دەپ ئاتالغان نامى بۇ شەھەرنىڭ،
جايلاشقان ئورنىنىڭ لەقمى كەيفىڭ.
ۋۇ، جۇ بەگلىكلىرى بۇ يەرنى سوراپ،
زېمىنى بوپ قالغان چى، لۇ بەگلەرنىڭ.
ئاجايىپ كۆركەملىك تاغۇدەرياسى،
قۇرۇقلۇق، خىسلەتلىك ھەرنە ژادىسى.

دايۇ دەۋرىدە يۇجۇ ئاتىلىپ،
جۇ خاقان دەۋرىدە جېڭ بولۇپ نامى.
قاتمۇقات ئوي ـ دۆڭلۇك دەشتى ـ دالاسى،
ئورنىكىم بەئەينى ئەرشنىڭ سەيناسى؛
گاھ يېرى ئېگىز، گاھ يەرلىرى پەس،
دۇم ياتقان يولۇاسقا ئوخشايدۇ شەكلى.
ئۆيلىرى سېلىنغان رەت ـ رەتلىك قاتار،
يىگىرمە سەككىز يۈلتۇزغا ئوخشار.
سۇپسۇزۇك كۆل بويى سولماس سۆگەتزار،
شەھەرنىڭ ئەتراپى توزۇماس گۈلزار.
بۇ ئېرۇر كەڭ كەتكەن بېلىق ماكانى،
تۆت يۈزدەك ئايماقنىڭ مەركەز ـ بەرگاھى.
سائادەت بۇلۇتلىرى قاپلاپ ساراينى،
يورۇتقان زەپ ئىللىق نۇرمۇ راۋاقنى.

شۇ ئەسنادا چەي جىن، يەن چىڭلەر شەھەرگە كىردى، ئۇلار ئوردا مەھەللىگە بېرىپ تاماشا كۆرگەندىن كېيىن كۈنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقى سىرتىغا بۇرۇلدى، قوۋۇق سىرتىدا رەڭمۇرەڭ تاۋار ـ دۇردۇنلاردىن كىيىم ـ كېچەك ۋە گۈللۈك بۆڭ كىيگەن ئادەملەر تىقما ـ تىقما ھالدا ئۇياقتىن ـ بۇياقتا ئۆتۈشۈپ، چايخانا ـ مەيخانىلاردىن ئورۇن ئېلىشماقتا ئىدى، چەي جىن يەن چىڭنى ئۇدۇل كىچىك بىر مەيخانا راۋىقىغا باشلاپ كىرىپ، كوچا تەرەپكە قاراپ تۇرىدىغان بىر ھوجرىدىن ئورۇن ئالدى، بۇلار روجەكتىن شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، كۆزەتچىلەر چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇلار بۆكلىرىنىڭ جىمىكىگە بىر تۇگۇمدىن زەڭگەر چېچەكلىك جىغا قىستۇاپتۇ. چەي جىن يەن چىڭنى چاقىرىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا: «مۇنداق ـ مۇنداق قىلىڭ» دەپ شۇرلىدى. يەن چىڭ ھايت دېسە ھۇيت دەيدىغان ئادەم بولغاچقا، نېرى ـ بېرىنى سۇرۇشتۇرمەيلا دەرھال راۋاقتىن

چۈشتى. ئۇ مەيخانا ئىشىكىگە چىقىشىغا ياۋاش كۆزەتچىبەگ كېلىپ قالدى، يەن چاك بۇنىڭغا سالام بەردى. بۇ ئادەم:

— كۆرۈشمەپتىكەنمىز، تونۇيالمىدىمغۇ؟ — دېدى.

— پېقىرنىڭ غوجايىنى سىلى بىلەن قەدىناس ئاغىنە ئىكەن، ئۆزلىرىنى چىللاپ كەل دەپ پېقىرنى ئەۋەتتى، — دېدى.

ئەسلىدە بۇ كۆزەتچى ۋاك ئۇرۇقىدىن ئىدى. يەن چاك:

— ئۆزلىرى جاك پاششاپبەگ بولمىغايلا يەنە؟ — دېدى.

— مەن ۋاك ئۇرۇقىدىن بولىمەن، — دېدى ئۇ كىشى.

— بەللى، بەللى، — دېدى يەن چاك گېپىنى شاققىدە توغرىلاپ، — مېنى دەل ۋاك پاششاپبەگنى چىللاپ كەل دېگەنىدى، هودۇقۇپ كېتىپ، ئاتلىرى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ.

ۋاك پاششاپ يەن چىكىنى ئەگىشىپ راۋاققا چىقتى، يەن چاك مىلەڭزىنى قايرىپ چەي جىنگە:

— ۋاك پاششاپبەگنى چىللاپ كەلدىم، — دېدى. يەن چاك ئۇنىڭ قولىدىكى دەستىكىنى ئالدى، چەي جىن ئۇنى هۇجرىغا تەكلىپ قىلدى، سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن ۋاك پاششاپ چەي جىنگە بىرهازاغىچە قارىدى، لېكىن تونۇيالمىدى. ئۇ:

— بۇ مېنىڭ زەئىپ كۆزۈمدىن جانابلىرى قېچىپ قاپىلا، ئۆزلىرى مېنى چاقىرتىپلا، نامىشەرىپلىرى كىم بولىدىكەن؟ — دېدى.

— كەمىنىلىرى كىچىكىدىن ئۆزلىرى بىلەن ئاداش ـ ئاداش بولۇپ ئۆتكەن، بۇنىڭدا گەپ يوق، ئاغا ئوبدانراق ئويلاپ باقسىلا، — دېدى چەي جىن كۈلۈپ كېتىپ ۋە مەيپۇرۇشنى پاششاپقا ئاتاپ مەي، گۆش كەلتۇرۇشكە بۇيرۇدى. مەيپۇرۇش كۆك ـ گېزەك، مېۋە ـ چىۋىلەرنى كەلتۇردى، يەن چاك مەي قۇيدى، بۇلار ئالسىلا، ئىچىسىلە، دەپ تەكەللۇپ بىلەن ئىچىشتى. بىر پەس هۇزۇر بىلەن ئىچىشكەندىن كېيىن چەي جىن:

— پاششاپبەگ، باشلىرىغا زەڭگەر چېچەكلىك جىغا قىسۇالغانلىرى نېمىسى؟ — دەپ سورىدى.

— بۇگۈن تەڭرىقۇتىمىز پانۇس سەيلىسىنى قۇتلۇقلاپ، ئۆزىنىڭ يېنىدا خىزمەت قىلىدىغان يىگىرمە تۆت كۆزەتچىلىك توپىدىكى بىز بەش مىڭ يەتتە ـ سەككىز يۈز كىشىنىڭ ھەربىر ئىزگە بىر قۇر كەمزۇل، بىر تالدىن زەڭگەر چېچەكلىك جىغا ئىنئام قىلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە «راھەت ـ ھالاۋەتتە ئەل بىلەن بىللە بولۇڭلار» دېگەن سۆزلەر ئويۇپ قويۇلغان، شۇڭا ھەر كۈنى مۇشۇ يەردە پەرمانبەردار بولۇپ تۇرۇۋاتىمىز، ئوردا گۈلى بىلەن تاۋار كەمزۇل بولسا ئىچكىرىگە كىرگىلى بولىدۇ، — دېدى ۋاڭ پاششاپ.

— پېقىر بۇنى بىلمەيدىكەنمەن، — دېدى چەي جىن.

يەنە نەچچە قەدەھ ئىچىشكەندىن كېيىن چەي جىن يەن چىڭنى چاقىرىپ:

— ماڭا بىر قەدەھ مەي ئىللىتىپ ئەكىرىپ بەرسىڭىز، — دېدى.

بىر دەمدىلا مەي كەلتۇرۇلدى، چەي جىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قەدەھ تۇتقىنىچە ۋاڭ كۆزەتچىگە:

— ئۆزلىرى كەمىنىلىرىنىڭ بۇ تۇتقان شارابىغا ئېغىز تەگسىلە، ئاندىن ئات ـ يولۇمنى ئېيتاي، — دېدى.

— راستلا ئېسىمگە ئالالمايۇاتىمەن، مۇبارەك نامىشەرىپلىرى نېمىكىن؟ — دېدى ۋاڭ كۆزەتچى ۋە قەدەھنى ئېلىپ مەينى گۈپلا قىلىپ ئىچىۋەتتى. ئۇ مەينى ئىچىپ بولۇشىغا ئاغزىدىن شالۋاق ئېقىپ، ئاسمان تاپان بولۇپ، ئورۇندۇق ئۈستىگە يىقىلىپ چۈشتى. چەي جىن ئالمان ـ تالمان ئۆزىنىڭ بوغمىچىسىنى، كىيىم ـ كېچەك، ئۆتۈك ـ كەشلىرىنى سېلىۋېتىپ، ۋاڭ كۆزەتچىنىڭ ئۈستىدىكى تاۋار كەمزۇلىنى، ئېتەكلىكىنى ۋە كەشلىرىنى سالدۇرۇپ كىيدى، گۈللۈك بۆكنى كىيدى، قولىغا دەستەكنى ئالدى، ئاندىن يەن چىڭگە:

ـــ مەيپۇرۇش كىرىپ سورىسا، بۇ پاششاپ مەست بولۇپ قالدى، ھېلىقى بېگىم قايتىپ كەلمىدى دەپلا قويۇڭ، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ـــ ئۇنداق دېمىسىڭىزمۇ، ئۇنىڭغا ئۆزۈم جاۋاب قىلىمەن، ـــ دېدى يەن چىڭ.

چەي جىن مەيخانىدىن چىقىپ، توپتوغرا كۇنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقى ئىچىگە كىرىپ قارىسا، بۇ ھەرەم دەرھەقىقەت بۇ ئالەمنىڭ جەننىتى ئىكەن.

نەزم

شۇڭغۇغان قۇتلۇق بۇلۇتلارغا راۋاق،
قاپلىغان ئالىي قەسىرنى خۇش پۇراق.
چىنە ـ تاۋاق قەسرى رەت ـ رەت سېلىنغان،
بېلىق سىرتى پەردىلەر لەئەلدىن قىلىنغان.
تانابتەك تۇز كەتكەن تۆر ساراي يولى،
پەلەككە تۇتاشقان قەسىرنىڭ بويى.
رەسەتخانا كۆزىتەر كېچە ۋە كۇندۇز ـــ
يۇلتۇزلار كۆچكىنىن تىنماستىن ھەرگىز.
ئەلەمدار ـ قەلەمدارلار قوبۇلخانىدا،
تىزىلىپ تۇرۇشار ھەر ئىككى ياقتا.
تاملارنى نەقىشلەپ، سىرلاپ ئاقارتقان،
دەھلىزلىرىدە گۇل، سۆگەت بوي تارتقان.
قەسىرنى چۆرىدەپ تاشلار قويۇلغان،
شاھىنشاھ كېلەر دەپ گۇللەر تېرىلغان.
پېڭلەيگە كەلگەندەك بولۇپ قالىسەن،
بەئەينى جەننەتتە سەيلە قىلىسەن.

چەي جىن ئىچكىرىگە قاراپ ئىلگىرىلىگىنىچە ھەرەم

قوۋۇقىدىن ئۆتتى، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچىكىگە قاراپ ھېچكىم توسمىدى، ئۇ توپتوغرا ئالىي قەسىرگە كىرىپ، ئۇ يەردىن ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىگە بۇرۇلدى، قەسىر ئىشىكلىرىگە زور قۇلۇپلار سېلىنغان بولۇپ كىرگىلى بولمايتتى، ئاندىن نۇرانە قەسرىگە بۇرۇلدى، بۇ قەسرنى يانداپ ئۆتكەندىن كېيىن چەتتىرەك بىر قەسرگە بېرىپ قالدى، ئۇنىڭ ماڭلىيىدا ھەل بىلەن يېزىلغان «دەرۋىشلەر قەسرىسى» دېگەن خەتلەر تۇراتتى، بۇ قەسىر غوجىدارلارنىڭ كىتاب كۆرىدىغان ماكانى ئىدى. يان تەرەپتە پەنجىرىلىك قىزىل ئىشىكنىڭ بىر قانىتى ئوچۇق تۇراتتى. چەي جىن غىپلا قىلىپ ئۇ يەرگە كىرىۋالدى، كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، تۆرده شاھانە تەختكە مەرۇزە[1] لەر سېلىنىپ تەخلەقلىك تۇرۇپتۇ. ئىككى تەرەپتىكى شىرەلەرگە مىرزىخانغا لازىملىق قەلەمدان، قەغەز، مىكە ـ مىكە تاشلار قويۇلۇپتۇ. كىتاب جازىلىرىغا دەستە ـ دەستە كىتابلار تىزىقلىق تۇرۇپتۇ، كىتابلار ئارىسىدا ئۇلارنى ئاجرىتىپ تۇرىدىغان نام قىستۇرغۇچلىرى سانجىقلىق ئىكەن. تۆرگە قويۇلغان دەرپەردىگە قارا، يېشىل رەڭدە تاغ ـ دەريالارنىڭ سۈرەتلىرى سىزىلغانكەن. ئۇ بۇرۇلۇپ دەرپەردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ قارىۋىدى، ئاپپاق بىر پەردە كۆرۈندى، ئۇنىڭدا شاھ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ قويغان قاراقچىلارنىڭ نامىلىرى تۇرۇپتۇ:

شەندۇڭلۇق سۇڭ جياڭ، خۇەيشىلىك ۋاڭ چىڭ، خېبېيلىق تيەنخۇ، جياڭنەنلىك فاڭ لا.

چەي جىن تۆت قاراقچىنىڭ نامىنى كۆرگەندىن كېيىن كۆڭلىدە: «خانلىق بىزنىڭ زىيان يەتكۈزۈپ قويۇشمىزدىن ئەنسىرەپ، دائىم كۆڭلىدىن چىقارماسلىق ئۇچۇن بۇ يەرگە پۈتۈپ قويۇپتۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، يېنىغا تەقەۋالغان خەنجىرىنى چىقىرىپ، «شەندۇڭلۇق سۇڭ جياڭ» دېگەن خەتلەرنى

① مەرۇزە ـــ كۆرپە ياكى پاياندا ئورنىدا ئىشلىتىلىدىغان تار ھەم ئۇزۇن گىلەم.

كېسۈپلىمپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ سىرتقا ماڭدى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئۇ يەرگە ئادەم كېلىپ قالدى. چەي جىن ھەرەمدىن چىقىپ، كۇنچىقىش ئوردا قوۋۇقى بىلەن مەيخانا راۋىقىغا چىقىپ ھېلىقى ۋاڭ پاششاپقا قارىسا، ئۇ تېخى ھوشىغا كەلمەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن چەي جىن ئۇنىڭ تاۋار كىيىمى، گۈللۈك بۆكى، رەڭدار كىيىم ـ كېچەكلىرىنى بۇرۇنقىدەك ھۇجرىغا قويۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى كىيىملىرىنى كىيىۋالدى ـ دە، يەن چىڭنى چاقىرىپ مەيپۇرۇش بىلەن ھېساب ـ كىتاب قىلىشتى، ئاندىن ئېشىپ قالغان ئون نەچچە تىزىق يارماقنى مەيپۇرۇشقا ئىنئام قىلدى ـ دە، راۋاقتىن چۈشۈۋېتىپ:

ـــ مەن ۋاڭ پاششاپ بىلەن قېرىنداش بولىمەن. ئۇ بايا مەست بولۇپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇنىڭ ئورنىدا ئىچكىرىگە كىرىپ، يوقلىمىدىن ئۆتۈپ قويۇپ چىقتىم، تېخىچە كەيپى يېشىلمەپتۇ. ئۆيۈم شەھەر سىرتىدا بولغانلىقتىن شەھەر قوۋۇقى ئېتىلىپ قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن، مانا بۇ قالدى پۇلنىڭ ھەممىسىنى سىزگە بېرىۋېتەي، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ ھەممىسى مانا مۇشۇ يەردە قالدى، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ـــ بېگىم، خاتىرجەم بولسىلا، ئۇنىڭدىن ئۆزۈم خەۋەر ئالىمەن، ـــ دېدى مەيپۇرۇش.

ـــ چەي جىن، يەن چىڭلەر مەيخانىدىن چىقىپ دۆلەت قوۋۇقىغا كەتتى. ۋاڭ پاششاپ كەچ كىرگەندىن كېيىنلا ئورنىدىن تۇردى، تۇرۇپ قارىسا، كىيىم ـ كېچەكلىرى، بۆكلىرىنىڭ ھەممىسى ساق بار ئىكەن، لېكىن نېمە بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمىدى. مەيپۇرۇش چەي جىننىڭ گەپلىرىنى يەتكۈزدى، ۋاڭ كۆزەتچى مەست ـ گاس ھالەتتە ئۆيىگە قايتتى. ئەتىسى بىراۋ كىرىپ:

ـــ دەرۋىشلەر قەسىدە «شەندۇڭلۇق سۇڭ جياڭ» دېگەن خەتلەر يوق تۇرىدۇ، بۇگۈن قوۋۇقلار خۇددى تۆمۈر تۇڭنىڭ ئاغزىنى ئېتىۋەتكەندەك چىڭ بېكىتىلىپ كېتىپتۇ، كىرگەن ـ

چىققانلارنى ئىنتايىن چىڭ سۈرۈشتۈرۈۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ۋاڭ كۆزەتچى بۇ ئەھۋالنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى بىلدى، لېكىن بىرنېمە دېيەلمىدى.

ئەمدى چەي جىنگە كەلسەك، ئۇ سارايغا قايتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭغا ھەرەم ئىچىدىن شاھ يازغان قاراقچى «شەندۇڭلۇق سۇڭ جياڭ» دېگەن خەتلەرنى ئېلىۋېلىپ كەلگەنلىكىنى تەپسىلىي سۆزلەپ، ئۇنى سۇڭ جياڭغا بەردى، سۇڭ جياڭ كۆرۈپ بولۇپ «ئۇھ» دېدى. ئون تۆتىنچى كۈنى گۈگۈم ۋاقتى بىلەن ئاي كۈنچىقىشتىن يوپيورۇق ئۆرلىدى، ئاسماندا بۇلۇتتىن ئەسەر يوق ئىدى، سۇڭ جياڭ، چەي جىنلەر سەيلىۋاز سېپاھ تۇرقىدا، دەي زۇڭ دورغا تۇرقىدا، يەن چىڭ كەمتەردىن سەيلىۋاز تۇرقىدا ياساندى، پەقەت لى كۈيلا ئۆيگە قاراپ قالدى. تۆتەيلەن ئويۇنچىلار توپى ئىچىگە ئارىلىشىپ كىرىپ، دۈكۈرەپ دۆڭ قوۋۇققا كەلدى. ئۇ يەردە كوچا ـ كويلارنى، بازار ـ رەستىلەرنى ئارىلاپ تاماشا قىلدى، بۇ كېچە ئاي يورۇقىدا ئەتراپ يوپيورۇق بولۇپ، ئىللىق شامال چىقىپ، ئويۇن كۆرگۈدەكلا كېچە بولۇۋاتاتتى. ئۇ يەردىن بۇرۇلۇپ مال بازىرىغا كەلدى، ئۇ يەردە ئۆي ـ ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىگە پانۇس لەتمە[1] لىرى ياسلىپ، بەس ـ بەس بىلەن پانۇسلار ئېسىلغان بولۇپ، پانۇسلار كېچىنى خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى، «راۋاققا ئېسىلغان پانۇس ـ چىراغ بەس ـ بەس بىلەن، كوچىدا تاماشىبىنلار قارىشار ھەۋەس بىلەن». تۆتەيلەن ئوردا مەھەللىدىن بۇرۇلغاندىن كېيىن ئىككى تەرەپتە غىچىلا «لەۋەنلەرخانىسى» دېگەن ئىشىك تاختىلىرى كۆرۈندى، كېلىپ قارىغۇدەك بولسا ئىشىكنىڭ سىرتىغا قارا پەردە، ئىچكىرىگە قومۇش مىلەكتىزە ئېسىلغان بىر ئۆي تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئىككى تەرەپتىكى روجەكلىرىگە ھاۋا رەڭ شايىدا پەردىلەر تارتىلغان، ئىشىك سىرتىغا بولسا ئىككى تاختا ئېسىلغانىدى، ئۇلارغا:

① لەتمە ـــ لاپاس دېگەن مەنىدە.

«غەزەلخان رەققاس هۆرلەر بۇ يەردە، لەۋەنلەر لەۋىنى ھازىر بۇ يەردە» دەپ يېزىلغان. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن چايخانىغا كىرىپ، چاي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ:

— ئۇستام، ئۇدۇلدىكى داڭدار سەتەڭ كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى چايچىدىن.

— ئۇ ئاستانىدىكى لى شىشى دېگەن داڭدار سەتەڭ شۇ، — دېدى چايچى.

— پادىشاھ بىلەن ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ ئويناپدىغان سەتەڭ شۇ بولمىسۇن يەنە، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بوشراق سۆزلىسىلە، ئەتراپتا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۈرگەنلەر بار، — دېدى چايچى.

سۇڭ جياڭ دەرھال يەن چىڭنى چاقىرىپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇڭىرلاپ:

— مېنىڭ لى شىشى بىلەن كۆرۈشىدىغان بىر پىنھان ئىشىم بار ئىدى، سىز بىر ئامال قىلىپ كىرىپ چىقىڭ، مەن بۇ يەردە چاي ئىچكەچ سىزنى ساقلاپ تۇراي، — دەپ ئۇنى بۇيرۇۋېتىپ، چەي جىن، دەي زۇڭلار بىلەن چايخانىدا چاي ئىچىپ ئولتۇردى.

ئەمدى يەن چىڭگە كەلسەك، ئۇ لى شىشىنىڭ ئىشىكىگە بېرىپ قارا ئىشىك پەردىسىنى قايرىپ، قومۇش مىلەڭزىنى كۆتۈرۈپ، ئارا ئىشىككە باردى، قارىسا ئۇ يەردە قوشماق ئۆردەك شەكلىدىكى قوش پىلىك چىراغ ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئاستىغا تېرە قاپلانغان ئىسرىق شىرەسى قويۇلۇپ، باۋشەندىن چىققان تۇچ ئىسرىقدان تىزىلىپتۇ، ئىسرىقداندا ئىنچىكە كۇجىنىڭ خۇشبۇي ھىدى پۇرقۇپ تۇرۇپتۇ. ئىككى تېمىغا تۆت پارچە ئاتاقلىق تاغ ـ دەريالار سۈرىتى ئېسىلىپتۇ، ئۇنىڭ ئاستىغا تېرە قاپلانغان تۆت يۆلەنچۇكلۇك ئورۇندۇق قويۇلۇپتۇ. ئىچكىرىدىن ھېچكىم چىقمىغاندىن كېيىن يەن چىڭ يەنمۇ ئىچكىرىلەپ كىردى، ئۇ يەردىمۇ بىر چوڭ مېھمانخانا تۇرۇپتۇ، ئۇ يەرگە ئاق چېچەك دەرىخىنىڭ ياغىچىغا چىرايلىق قىرغا

گۈللەر چىقىرىپ ياسالغان كىچىك ـ كىچىك ئۈچ كات قويۇلۇپتۇ، كاتنىڭ ئۈستىگە گۈللۈك سۆسۈن تاۋار كۆرپە سېلىپ قويۇلۇپتۇ، مەرۋايىتلار بىلەن قاپلانغان بىر ئېسىل پانۇس ئېسىقلىق تۇرۇپتۇ، شىرە ئۈستىگە ئاجايىپ ـ غارايىپ ئاسارئەتىقەلەر تىزىلىپتۇ. يەن چىڭ بوشراق «ئۆھۆ» دەپ يۆتىلىۋىدى، دەرپەردە ئارقىسىدىن بىر چۆرە قىز چىقىپ كەلدى، ئۇ يەن چىڭنى كۆرۈپ ئېسەنلىك سورىغاندىن كېيىن:

ــ ئاغا، ئىسمىشەرىپلىرى كىم بولىدۇ؟ نەدىن كېلىۋاتىلا؟ ــ دېدى.

ــ سىڭلىم، جوۋىتىدىغان بولدۇم، خېنىم ئاچامنى چاقىرىپ قويسىڭىز، پېقىرنىڭ گېپىم بار ئىدى، ــ دېدى يەن چىڭ.

چۆرە قىز كىرىپ كېتىپ، بىردەمدىلا لى خېنىم ئاچا چىقىپ كەلدى، يەن چىڭ ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلىپ، ئېگىلىپ تۆت مەرتەم تەزىم قىلدى. لى خېنىم:

ــ ئاغا، ئىسمىشەرىپلىرى كىم بولىدىكەن؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ــ خېنىم ئاچا، ئەسلىرىدىن چىقىپ قالغان ئوخشايمەن، كەمىنىلىرى جاڭ يىنىڭ ئوغلى جاڭ شىيەن دېگەن بولىمەن، كىچىكمىدە ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، يات ـ ياقا يۇرتلارنى چۆرگۈلەپ ئەمدى قايتىپ كەلدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى يەن چىڭ.

دۇنيادا جاڭ، لى، ژاڭ ئاتلىق ئادەملەر كۆپ بولغاچقا، بۇ دەللە بىر پەس ئويغا چۈشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىراغتا ئېنىق تونۇيالماي، بىردىنلا تونۇغان بولۇپ:

ــ ھە، سىلى ئامان كۆڭرۈك بويىدىكى شاكىچىك جاڭ شىيەن بولمىسىلا يەنە؟ نەگە باردىلا، شۇنچە ئۇزاققىچە كەلمىدىلىغۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ كەمىنىلىرى ئۆيدە بولمىغاچقا، ھۇزۇرلىرىغا يوقلاپ كېلەلمىدىم، ــ دېدى يەن چىڭ، ــ ھازىر بىر شەندۇڭلۇق

مېھماننىڭ خىزمىتىدە بولۇپ قالدىم، ئۇ سۆزلەپ تۇگەتكۈسىز دۆلەتمەن ئادەم. ئۇ خېبېيدىكى بايلارنىڭ بېيىي ھېسابلىنىدۇ، ھازىر ئۇ بىرىنچىدىن پانۇس سەيلىسى قىلىشقا، ئىككىنچىدىن ئاستانىدىكى ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى يوقلاشقا، ئۈچىنچىدىن ئۇ يەردە ئاز ـ تولا سودا ـ سېتىق قىلىشقا، تۆتىنچىدىن خېنىم بىلەن بىر دىدار كۆرۈشۈشكە ئارزۇمەن بولۇپ بۇ يەرگە كەلدى. ئۇ خېنىم بىلەن ھەمداستىخان بولۇپ، شاراب ئىچىسەم ئارمىنمغا يېتەتتىم، دەيدۇ. ئۇنىڭ مۇددىئاسى كىرىپ يېتىپ ـ قوپۇپ يۇرۇش ئەمەس. پېقىر ئۇنى داڭلاۋاتقىنى يوق، راستلا ئۇنىڭدا مىڭ، تۇمەن سەرلەپ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر بار، ئۇنى خانىدانلىرىغا تۇتماقچى.

بۇ دەللە نەپ، پايدا دېسە ئۆزىنى ئاتىدىغان پۇل ـ مالىلارنىڭ پەرۋانىسى بولغاچقا، يەن چىڭنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شۇ پۇلنىڭ كويىدا لى شىشىنى چاقىرىپ چىقىپ، يەن چىڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى. چىراغ يورۇقىدا ئۇ دەرھەقىقەت ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈندى. يەن چىڭ ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، بۇ ھەقتە مۇنۇ نەزم پۈتۈلگەن:

ئۆتتى ياشلىق دەۋرى ئىشرەتخانىدا داڭدار بولۇپ،
ئاي يۈزى، گۈل ھۆسنىگە چىقماس كىشى تەڭ جور بولۇپ.
خان ھېرىس تۇرسا ئۇنىڭ ھۆسنىگە شۇنچە مۇپتىلا،
ئەگسە باش پالۋان سەتەڭگە قالما ھەيران ئۇنچىلا.

دەللە لى شىشىغا بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، لى شىشى:

ـــ ئۇ تۆرە ھازىر نەدە قالدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاشۇ ئۇدۇلىمىزدىكى چايخانىدا قالدى، ـــ دېدى يەن چىڭ جاۋابەن.

ـــ غېرىبخانىمىزغا كىرىپ پەتە ئوقۇسا بولمامدۇ؟ ـــ دېدى

لى شىشى.

ـــ خېنىم بىرنېمە دېمىسە، قانداق كىرەلمىسۇن، ـــ دېدى يەن چىقىپ.

ـــ چاققان چىقىپ چىللاپ كىرسىلە، ـــ دېدى دەللە.

يەن چىقىپ دەرمەھەل چايخانىغا چىقىپ، بۇلارنىڭ قۇلىقىغا بۇ خەۋەرنى پىچىرلىدى ـ دە، دەي زۇڭ يېنىدىن پۇل چىقىرىپ چاي پۇلىنى تۆلىدى، ئاندىن ئۇچەيلەن يەن چىڭنى ئەگىشىپ لى شىشىنىڭ ئۆيىگە باردى. بۇلار ئارقا ئىشىكتىن كىرگەندىن كېيىن لى شىشى ئالدىغا چىقىپ مېھمانخانىغا باشلىدى، ئاندىن ئۇ قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ:

ـــ ھېلى جاڭ شيەن ئۆزلىرىنىڭ كۆپ تەرىپلىرىنى قىلىپ بەردى. بۇگۈن بۇ يەرگە مۇبارەك قەدەملىرى يېتىپ، خانىمىزغا نۇر ياغدى، ـــ دېدى ئېسىلىك سوراپ.

ـــ چەت ـ ياقا تاغ ـ دەشتىلەردە غېرىب ـ مىسكىنلىكتە ئۆتىتۇق، بۇگۈن ئۆزلىرىنىڭ ھۆسن ـ جامالىلىرىغا مۇلاقەت بولدۇق، بۇنى ئۆمرىمىزدىكى ئەڭ بەخت ـ سائادەت دەپ ھېسابلايمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لى شىشى بۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن يەنە چەي جىنگە نەزەر تاشلاپ:

ـــ بۇ بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ نېمىلىرى بولىدىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭدىن.

ـــ بۇ مېنىڭ ئىنىم يې تۇتقاۋۇل بولىدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە دەي زۇڭنى لى شىشىغا سالام بەرگۈزدى. سۇڭ جياڭ، چەي جىنلەر سول تەرەپتىكى مېھمانلىق ئورۇندا ئولتۇردى؛ لى شىشى ئوڭ تەرەپتىكى ساھىبخانلىق ئورۇندا ئولتۇردى؛ خىزمەتكار چاي كەلتۈردى. لى شىشى سۇڭ جياڭ، چەي جىن، دەي زۇڭ، يەن چىڭلەرگە ئۆز قولى بىلەن بىر سىركايىدىن چاي تۇتتى. بۇ سىركايىدىكى چاينىڭ خۇشبۇيلۇقىنى بىر دېمەڭ. چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن سىركايە ـ پەتنۇسلار

يىغىشتۇرۇلۇپ، ئەمدىلا گەپ باشلىنايدەپ تۇرۇشىغا، خىزمەتكار كىرىپ:

— پادىشاھىم ئارقا سەينىغا كېلىپ قالدى، — دەپ خەۋەر قىلدى.

— بۇگۈن بۇ يەردە ھەرقايسىلىرىنى تۇتۇپ قالالمايدىغان بولدۇم، ئەتە پادىشاھ قەسرىگە بارىدۇ، بۇ يەرگە كەلمەيدۇ. شۇ چاغدا ھەرقايسىلىرى قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، مەي — شارابئىچىشىپ مۇڭدىشارمىز، — دېدى لى شىشى.

سۇلۇك جىياڭ خوپ ئۇستىگە خوپ دەپ، ئۇچەيلەنىنى ئەگەشتۇرۇپ يۇرۇپ كەتتى. ئۇ يەردىن چىقىپ، كىچىك ئوردا مەھەللىدىن ئۆتۈپ، پالۋان كۆۋرۈككە كېلىپ، لەھەڭ پانۇسنى سەيلە قىلدى. فەن جەمەتلەر راۋۇقى ئالدىدىن ئۆتۈۋېتىپ، راۋاقتا چېلىنىۋاتقان نەي — ناۋا، ناغرا — سۇنايلارنىڭ پەلەككە ياڭرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى. راۋاقتا پانۇسلار يورۇقى چاقناپ تۇراتتى، راۋاقتىكى سەيلىچىلەر بولسا چۈمۈلىدەك مىغ — مىغ ئىدى. سۇلۇك جياڭ بىلەن چەي جىنىمۇ فەن جەمەتلەر راۋۇقىغا چىقىپ بىر ھۇجرىدىن ئورۇن ئالدى، ئاندىن ئازراق مەي — شاراب، گېزەك — تائام ئالدۇرۇپ كېلىپ، راۋاقتا پانۇس سەيلىسى قىلغاچ مەي ئىچىشتى، نەچچە قەدەھ ئىچە — ئىچمەيلا، يان ھۇجرىدىن بىراۋنىڭ ئېيتقان قوشىقى قۇلىقىغا كىردى:

پالۋانلىق سۇر — جاسارەت چىقتى ئاسمان قەرىگە،
پالۋاننىڭ ئىشلىرى يەتكەن ئەمەس ھېچ تەكتىگە.
ئىچتى ئانت قولىغا ئۇ شاھانە شەمشەرنى ئېلىپ:
«توختىماس پاسىق ئەمەلدارنى بولماستىن قىرىپ».

سۇلۇك جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن ئالمان — تالمان بېرىپ قارىسا، ئەجدىھا يىگىت شى جىن، توسقۇنسىز مۇ خۇلۇك ئىكەن، بۇلار ئاشۇ ھۇجرىدا مەي ئىچىپ غەرق مەست بولۇپ، ئاغزىغا

كىرگەن ـ چىققانىنى بىلمەي ۋارقىراپ ـ توۋلاپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ ھەي قېرىنداشلىرىم، ئىككىڭلار ھوش ـ كاللامنى ئالدىڭلارغۇ ! چاققان مەي پۇلىنى تۆلەپ چىقىپ كېتىڭلار، ھېلىمۇ ياخشى ماڭا ئۇچراپ قالدىڭلار، ناۋادا يايىلارغا ئۇچراپ قالغان بولساڭلار چوڭ بالاغا قالاتتىڭلار، ئىككىڭلاردىن مۇنداق نادانلىق، ئەقىلسىزلىك ئىش چىقىدۇ دەپ ئويلىماپتىمەن ! تەخىر قىلماي، چاققان شەھەردىن چىقىپ كېتىڭلار. ئەتە پانۇس سەيلىسىنى كۆرۈپ بولۇپ، كېچىلەپ قايتقىنىمىز تۈزۈك، بولمىسا بالاغا تىقىلىپ قالىمىز ! ـــ دېدى.

شى جىن، مۇ خۇڭلار لام ـ جىم دېمەي، مەيۇرۇش بىلەن ھېساب ـ كىتاب قىلىشتى. ئاندىن ئىككىسى راۋاقتىن چۈشۈپ، شەھەردىن سىرتقا قاراپ يول ئالدى. سۇڭ جياڭ تۆتەيلەن نەچچە قەدەمگىنە مەي ئىچىپ، ئاز ـ تولا ھۇزۇر قىلىشقاندىن كېيىن دەي زۇڭ مەي پۇلىنى تۆلىدى ـ دە، راۋاقتىن چۈشۈپ ئۇدۇل دۆلەت قوۋۇق بىلەن قوناڭغۇ ساراىيىغا كەلدى. ئىشكىنى قېقىۋىدى، لى كۇي خاۋالىت① چىقىپ سۇڭ جياڭغا:

ـــ ئاغا، مېنى ئەكەلمىسىلمۇ بوپتىكەن، ئەكەلگەندىكىن مېنى ئۆيگە قارىتىپ قويۇشتىلا، ئىچىم پۇشۇپ ئۆلگۈدەك بولدۇم. ھەرقايسىلىرى كۆڭۈل ئېچىپ مەززە قىلىپ كېلىشتىلە، ـــ دېدى.

ـــ مىجەز ـ پەيلىڭ يامان، تەلەتىڭ سەت، شۇڭا شەھەرگە كىرسە بالا تېرىپ قويارمىكىن دەپلا ئەكىرمىدىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بولدى ئەكىرمىسىلە، ئەكىرمەي قويسىلا، نېمە قىلىلا ئۇنچۇالا باھانە ـ سەۋەب كۆرسىتىپ ! قايسى ۋاقىتدا بىراۋنىڭ ئاتا ـ بالىسى مەندىن قورقۇپ كېتىپ، ئۆلۈپ قالغانلىقىنى

① خاۋلىت ـــ چالا ئۇيقۇ دېگەن مەنىدە.

كۆرگەنتىلە ! ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئەتە ئايغا ئون بەش بولىدۇ. ئەتە ئاخشام سېنى ئەكىرەي، پانۇس سەيلىسىنى تاماشا قىلىپ بولغاندىن كېيىن كېچىلەپ قايتىپ كېتىمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي خۇش بولۇپ قاقاهلاپ كۈلدى.

بىر كېچە ئۆتۈپ ئەتىسى پانۇس سەيلىسى بولدى. ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى. ئاخشامدىن بۇيان پانۇس سەيلىسىگە كەلگەن ئادەملەر ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى. قەدىمكىلەرنىڭ يازغان بىر نەزمىسىدە پانۇس سەيلىسى مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

ئەتىياز ئىللىق شامال بەرگەندە كۆكلەمدىن ئۇچۇر،
چاچتى بىردىنلا سائادەت ئاپتىپى ئالەمگە نۇر.
ئاستانىدە نەۋباھار بەك بۇرۇنلا كەلدى تېز.
ئۇچتى قاشاڭ، ياپيېشىل رەڭ ھارۋىلارمۇ بەس بىلەن،
لەئەل يۈگەن ئاتلار چېپىشتى توختىمايدۇ تەس بىلەن.
ئاڭلىغاچ پانۇس تېغىنىڭ ئۈستىگە ـــ
ياسلىپتۇ دەپ «پەرىشتە ئارىلى» پانۇس بىلەن.
قىلدى كۈندۇز رەستىنى قوش ئەجدىھا پانۇس چىراغ،
قىپقىزىل چوغدەك بېزەلدى بەك ئېسىل تەختى ـ راۋاق.
شۇ گۈزەل تەخت سايىۋەندە ئولتۇرۇپ،
ئۆزىگە قىلدۇردى خەقنى تەڭرىقۇت تاۋاپ بۇ چاغ.
ئاڭلىنار غۇر ـ غۇر شامالدا ئوردىدىن نەغمە ـ ناۋا،
ئۇندا سورۇنلار تۈزۈلگەن قىيما قۇمىلاقتا تازا،
جەم بولۇپ پەرىشتىلەردەك بەگ ـ سىپاھىيۇ كاتتىلار.
بۇ شەھەرنى قاپلىدى شاھانە ئىسرىق خۇش پۇراق،
چۆمۈلۈپ شادلىققا خەقلەر، تەنتەنىگە ھەممە ياق.
كۆچتى يۈلتۈزلار شالاڭلاپ، تۈن لىباسىن كىيدى كۈن،
سەيلىۋازلار ئۆيلىرىگە قايتتى سۇبھىدىن بۇرۇن.
شۇ كېچىسى سۇڭ جياڭ بىلەن چەي جىن بۇرۇنقىدەك

سەيلىۋاز سىپاھ تۇرقىدا ياسىنىپ، دەي زۇڭ، لى كۇي، يەن چىڭلەرنى ئەگەشتۇرگىنىچە بەشەيلەن دۆلەت قوۋۇققا كەلدى. كېچىدە كوچا ـ كويلار توسۇۋېلىنمىغان بولسىمۇ، لېكىن قوۋۇقلاردىكى سەركەردە ـ سەرۋازلار جابدۇنۇشۇپ، كەمەرلىرىنى باغلاپ، ئوقيا ـ كامالەكلىرىنى تەييارلاپ، قىلىچ ـ شەمشەرلىرىنى غىلاپلىرىدىن سۇغۇروپ، شۇنچە چىڭ سەپراس بولۇپ تۇرۇشاتتى. گاۋ ئەمىر بەش مىڭ ئاتلىق خىل چېرىك بىلەن سېپىل ئەتراپىدا جېسەكچىلىك قىلىپ يۈرەتتى. سۇڭ جياڭلار قىستا ـ قىستاڭ ئىچىدە شەھەرگە كىردى، ئاۋۋال يەن چىڭنى چاقىرىپ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا:

ـــ مۇنداق ـ مۇنداق قىلىڭ، كەچتە چايخانىدا سىزنى كۈتۈپ تۇرىمەن، ـــ دەپ شۇبرلىدى.

يەن چىڭ ئۇدۇل لى شىشىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئىشىك قاقتى، لى خېنىم بىلەن داڭدار لى سەتەڭ يەن چىڭنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆرۈشتى ۋە:

ـــ تۆرەم ئەيىبكە بۇيرۇمىسۇن، شاھ خۇپيانە كېلىپ قالىدۇ، ئۇنىڭ خىزمىتىدە بولمىسام بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ تۆرەم: «خېنىم ئاچاڭغا يېنىش ـ يېنىشلاپ ئېيىت، خېنىمنى بىسەرەمجان قىلدۇق، شەندۇڭ چەت ـ ياقا بىر جاي، ئېسىل ـ ئەتىۋارلىق نەرسىلەر كەم، ئاز ـ تولا بار بولسىمۇ، خېنىمغا قويغۇچىلىقى يوق، ھازىرچە مۇنۇ يۈز سەر ئالتۇننى ئاپىرىپ تۇتقىن، كېيىنچە ئېسىل نەرسىلەردىن تېپىپ يەنە تۇتارمىز» دېگەنتى، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ تۆرەم ھازىر نەدە قالدى، ـــ دەپ سورىدى لى خېنىم ئاچا.

ـــ دوقمۇشتا قالدى، مەن بۇ سوۋغا ـ سالامنى يەتكۈزۈپ بولۇپ قايتىپ بارسام، بىللە پانۇس سەيلىسىگە بارماق بولدۇق، ـــ دېدى يەن چىڭ. دۇنيادا دەللىلەر ۋەج ـ دۇنيالارغا ھېرىس تۇرسا، يەن چىڭ ئەكەلگەن چوغدەك پارقىراپ تۇرغان ئىككى كاللەك ئالتۇنىنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويغاندا قانداقمۇ ئېرىمەي

تۇرالمسۇن؟ ئۇ شۇ زامانلا:

ـــ بۇگۈن پانۇس سەيلىسى، بىز ئانا ـ بالا ئىككىمىز خانىمىزدا داستىخان راسلايلى، مەگەر تۆرەم پىسەنت قىلسا، ناتىۋان خانىمىزغا كىيىپ بىردەم ـ يېرىمدەم ئولتۇرۇپ كەتسۇن، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر بېرىپ چاقىرىدىغانلا بولسا، كەلمەي قالمايدۇ، ـــ دېدى يەن چىقىپ ۋە دەرھال چايخانىغا قايتىپ، بۇ گەپلەرنى سۇڭ جياڭغا يەتكۈزدى ـ دە، ئۇلار دەرھال لى شىشىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. سۇڭ جياڭ دەي زۇڭ بىلەن لى كۇينى ئىشككە قارىتىپ قويدى.

ئۇچەيلەن ئىچكىرىدىكى مېھمانخانىغا كىردى، لى شىشى ئالدىغا چىقىپ:

ـــ تۆرەم بىلەن يېڭىلا تونۇشساق، نېمانچىۋالا جۇڭاپ كېتىدۇ، بۇنى ئېلىشقا ئاجىزلىق قىلمەن، قولۇم بارمايدۇ، ـــ دەپ رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتتى.

ـــ چەت ـ ياقا تاغ دەشتىمىزدە ئېسىل نەرسىلەر يوق، ئازغىنا بولسىمۇ ئەرزىمەس سوۋغامنى ئېلىپ كەلدىم، بۇ كۆڭۈل خۇشۇم، ھۆر خېنىمىنىڭ رەھمەت ـ تەشەككۇر ئېيتىشىغا ئەرزىمەيدۇ، ـــ دېدى.

لى شىشى بۇلارنى بىر كىچىك ھۇجرىغا ئەكىردى، ھەرقايسىسى تېگىشلىك ئورۇنلىرىدا ئولتۇرۇشۇپ بولغاندىن كېيىن خىزمەتكار، چۆرىلەر تەخسە ـ پەتنۇسلاردا مېۋە ـ چىۋە، ھەر خىل قورۇما، ئېسىل مەي ـ شاراب، مەززىلىك غىزا ـ تائاملارنى ئاچىقتى. ئېسىل قاچا ـ قۇچىلارنى شىرەگە توشقۇزۇۋەتتى. لى شىشى قەدەھ تۇتقىنىچە سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـــ تەقدىر ـ قىسمەتتە پۇتۇلگىنىچە ئىككىلىرى بىلەن مۇلاقەت بولدۇق، جانابلىرى شەرىپىگە قەدىر ئەھۋال بولسىمۇ

مۇشۇ مەي ـ شارابىمىزنى تەييارلىدۇق، ئېغىز تەگكەيلا، ـــ دېدى.

ـــ پېقىرنىڭ تاغدا شۇنچە ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغان ۋەج ـ دۇنيايىم بولغىنى بىلەن، بۇنداق دۆلەتنى كۆرگىنىم يوق، ھۆر خېنىمنىڭ ھۆسن ـ جامالى ئالەمگە پۇر بولدى، دىدارلىرىغا مۇلاقەت بولماق ئاسمانغا چىقىشتىنمۇ تەس، بۇگۈن بۇنىڭغا مۇيەسسەر بولدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆز قوللىرى بىلەن مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام ئىلتىپات قىلىۋاتىلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ تۆرەم، بەك ماختىۋەتتىلە، بۇنىڭغا ئەرزىمەيدۇ، ـــ دېدى لى شىشى.

ھەممەيلەن بىر ـ بىرىنى مەيگە سالا قىلدى، لى شىشى خىزمەتكارنى كىچىك ئالتۇن قەدەھتە مەي تۇتۇشقا بۇيرۇدى. بۇ چاغدا لى شىشى بەزى لەۋەن، شېرىن سۆزلەرنى چىقاردى. ھەممىسگە چەي جىن جاۋاب بەردى، يەن چىڭ چەتتە تۇرۇپ كۈلۈشۈپ، قىزىقچىلىق قىلىشىپ بەردى.

مەي نەچچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ كەلسە ـ كەلمەس سۆزلىگىلى تۇردى، مۇشتىلىرىنى تۇگۈپ، يەڭلىرىنى شىمايلاپ، ئۇياق ـ بۇياققا قول شىلتىپ، لياڭشەندىكىدەك قىلىقلىرىنى چىقاردى. چەي جىن كۈلۈپ:

ـــ ئاغامنىڭ مەي ئىچكەندىن كېيىن مىجەزى شۇنداق بولۇپ قالىدۇ. خېنىم، مەسخىرە قىلمىسىلا، ـــ دېدى.

ـــ ھەر ئادەمدە سىر مىجەز ـ خۇلق بولىدۇ، بوپتۇ، ھېچقىسى يوق، ـــ دېدى لى شىشى.

ـــ ئىشكتە ئىككى خىزمەتكار تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ بىرى ئادەم قورقۇدەك سىرىق ساقال ئادەمكەن، تالادا كوت ـ كوتلاپ ئادەمنى تىللىغىلىلا تۇردى، ـــ دېدى چۆرە قىز كىرىپ.

ـــ ئۇ ئىككىسىنى چاقىرىپ كىرىڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بىرەمدە دەي زۇڭ لى كۇينى باشلاپ ھۇجرىغا كىردى. لى كۇي سۇڭ جياڭ، چەي جىنلەرنىڭ لى شىشى بىلەن روبىرو

ئولتۇرۇپ مەي ئىچىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ زەھىرى ئۆرلىدى. ئۇ كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىپ نەچچە قېتىم ھومىيىپ قويدى. لى شىشى دەرھال:

— بۇ يىگىت كىم بولىدۇ؟ زېمىن ئىلاھى بۇتخانىسىدىكى دادخاھنىڭ ئۇدۇلىدا تۇرغان شەيتانغىلا ئوخشايدىكەنغۇ؟ — دەپ سورىدى.

ھەممە كۈلۈشتى، لى كۇي ئۇنىڭ سۆزىنىڭ تېگىگە يەتمىدى. سۇڭ جياڭ:

— بۇ بىزنىڭ ئۆيدىكى خىزمەتكارنىڭ بالىسى شياۋ لى بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

— مېنىڭغۇ كارىم چاغلىق، بۇ ئاقپىشماق موللاملار ئۇچۇن ھاقارەت بولارمىكىن، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ لى شىشى.

— بۇ چامباشچى بىرنېمە، ئىككى - ئۇچ يۈز جىڭ يۈك كۆتۈرەلەيدۇ، قىرىق - ئەللىك ئادەمگە تېتىيدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ.

لى شىشى كۈمۈش جامدا مەي ئاچقىتۇرۇپ، ھەربىرىگە ئۇچ جامدىن مەي تۇتتى. دەي زۇڭمۇ ئۇچ جام مەي ئىچتى. يەن چىڭ لى كۇينىڭ ئاغزىدىن كەلسە - كەلمەس گەپ - سۆز چىقىپ كەتمىسۇن، دەپ ئۇنىڭغا دەي زۇڭ بىلەن ئىشىككە چىقىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشنى ئىشارەت قىلدى ۋە:

— مەرد يىگىتلەر مەينى نەدە كىچىك قەدەھ بىلەن ئىچكىنى بار؟ — دەپ جامنى ئېلىپ ئارقا - ئارقىدىن بىرنەچچىنى ئىچىۋەتتى. لى شىشى غىڭشىپ سۇ دۇڭچۇنىڭ دەريانىڭ كۇنچىقىش تەرەپكە ئېقىشىغا بېغىشلاپ يازغان نەزمىسىنى ئېيتىشقا باشلىدى. سۇڭ جياڭ مەي كەيپىدە قەغەز - قەلەم ئەكەلدۇرۇپ، ئاندىن مىكىنى مىكە تاشقا سۇرۇپ، قويۇق قىلىپ ئەزدى، قەلەمنى ئۇنىڭغا تەگكۈزۈپ، قەغەزنى ئېچىپ تۇرۇپ:

— كەمىنىلىرى ئانچىكى بىر نەزم يېزىپ يۇرەك - باغرىدىكىنى ئىزھار قىلسۇن. ھۆر خېنىم ئاڭلاپ باقسىلا، — دېدى ۋە قەلەمنى يورغىلىتىپ، بىر نەزم پۇتتى:

نەزم

يەرۇ جاھان جاۋاب بېرىپ ئېيتچۇ قېنى،
قاچانمۇ بىر قاندۇرارسەن ئاچ پىت مېنى؟
شەندۇڭدىكى كۆل تۇرامنى ھىمات قىلىپ،
كەلدىم كۆرەي دەپ ئاستانە خۇشۇ ھۆسىنىنى.
پىنھان ئەيلەپ زۇمرەتتەك يېشىل رەڭلەر ـــ
گۈل خېنىمنىڭ خۇشبۇي نازۇك بىلەكىنى.
قىزىل رەڭلىك زەرباب تونمۇ پۈركەپ توسقان،
قارغا ئوخشاش ئاپپاققىنا بەدەنىنى.
بىر كۈلۈشى مىڭ سەر ئېسىل ئالتۇنغا تەڭ،
ھۆر ـ پەرىدەك خۇش چىرايلىق تەقى ـ تۇرقى.
بەختى قاچقان شۇم تەلەيلەر نېچۈك سۈرگەي ـــ
قولى يېتىپ ئۇ ھالاۋەت ھۇزۇرىنى؟
قومۇشزارلىق كۆل بويىنى ئەسكە ئالسام،
بىكار تۇرار ئاسمىنىنى تۇتۇپ ئېيى.
ئوتتۇز ئالتە مەردىتىن يەتمىش ئىككى بولۇپ،
كۈتۈپ ياتتۇق خاندىن شەپقەت خۇش خەۋەرنى.
مەردلىكىمىز ئالەمگە تەڭ، ساداقىتىمىز شۇنچە كۈچلۈك،
بۇ دىياردا ھېچكىم يوقتۇر دىلىنى ئۇقۇپ بىلگۈچىلىك.
غەرق مەستلىكتە قايغۇ ـ پىغان ئۇنتۇلسىمۇ،
بىر كېچىدە ئاقاردى چاچ ھەممىسىمۇ.

سۇڭ جياڭ نەزمنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن لى شىشىغا سۇندى. ئۇ يېنىش ـ يېنىشلاپ كۆردى. لېكىن، ئۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن نەزمىڭ مەزمۇنىنى سوراشنى كۈتەتتى. سورىسا كۆڭلى ـ كۆكسىدىكىلىرىنى ئېيتىماقچىدى، بۇ چاغدا خىزمەتكار كىرىپ:

ـــ پادىشاھ ئالىيلىرى لەخمە بىلەن ئارقا ئىشىككە يېتىپ كەلدى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ يىراقتىچە ئۇزىتىپ قويالمايدىغان بولدۇم، كەچۈرسىلە، ـــ دېدى لى شىشى ئالمان ـ تالمان سۇڭ جيانگا قاراپ ۋە دەرھال ئارقا ئىشىك بىلەن پادىشاھ ئالدىغا چىقتى. خىزمەتكار بىلەن چۆرە قىز شاپاشلاپ يۈرۈپ قەدەھ ـ پەتنۇسلارنى يىغىشتۇردى، شىرەلەرنى چەتكە ئېلىۋەتتى، ساراي، ھۇجرىلارغا سۇ چېچىپ سۈپۈردى. سۇڭ جيانگلار چىقىپ كەتمەي غىپلا قىلىپ قارانغۇ بىر يەرگە كىرىۋالدى، لى شىشىنىڭ پادىشاھقا تەزىم قىلىپ: «شاھىم، ئامان ـ ئېسەن تۇردىلىمىكىن» دەپ ئېھتىرام بىلدۇرگەنلىكىنى كۆردى.

پادىشاھ بېشىغا شايى ياغلىق، ئۇستىگە شاھانە تون كىيگەن ھالدا:

ـــ پېقىر، قەسرى ئالىدىن ئەمدى قايتىپ كەلدى. شاھزادىنى ئەدەپ ـ ئەركان راۋانقىدا ئەھلى خالايىققا شاھانە مەي ئىلتىپات قىلىشقا جورۇۋەتتىم، ئىنىمنى ئۇزۇن ئايۋان سارايغا بېرىپ، ياڭ ئەمىرنى چىللاپ كېلىشكە بۇيرۇغانىدىم، ئۇزاق كۈتتۈم، كەلمىگەندىن كېيىن يالغۇز كەلدىم، ئومىقىم، بېرى كەلسىلە مۇڭدىشايلى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ قاراڭغۇدا تۇرۇپ بۇ ھالنى كۆرگەندىن كېيىن:

ـــ بۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈپ قويساق ئىككىنچى پۇرسەت كەلمىكى تەس، بىز ئۇچەيلەن مۇشۇ يەردە گۇناھىمىزنى كەچۈرۈپ ئەل قىلىش ھەققىدە بىر پارچە خەت ئېلىۋالغىنىمىز ئەۋزەل، ـــ دېدى.

ـــ قانداق بولار؟ ـــ دېدى چەي جىن، ـــ دەمال ماقۇل دەپ، كېيىن تېنىۋالىدىغان ئىش بولۇپ قالارمىكىن.

بۇ ئۇچەيلەن قاراڭغۇدا مەسلىھەتلەشتى.

لى كۇيغا كەلسەك، ئۇ سۇڭ جياڭ، چەي جىنلەرنىڭ ئۆزى بىلەن دەي زۇڭنى ئىشىككە قارىتىپ قويۇپ، ھېلىقى سەتەڭ

بىلەن مەي ئىچىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ، قورسىقى كۆپۈپ دەردىنى تۆكىدىغان يەر تاپالماي تۇرغان بىر چاغدا، مىلەڭزىنى قايرىپ ئىشكىتىن يالاڭ ئەمىر كىرىپ قالدى، ئۇ لى كۇينى كۆرگەندىن كېيىن:

— ھەي قايسى مۇتتەھەمسەن، بۇ يەرگە بېشى چوڭلۇق قىلىپ كىرگەن؟ — دەپ ۋارقىراپ - جارقىراپ كەتتى.

لى كۇي ئۇن - تىن چىقارماي ئورۇندۇقىنى ئېلىپ، يالاڭ ئەمىرنىڭ بېشىغا ئاتتى. يالاڭ ئەمىر ھالاڭ - تالاڭ بولۇپ نېمە قىلارىنى بىلەلمىدى، لى كۇي ئورۇندۇق بىلەن ئۇنى ئىككىنى ئۇرۇپ يەرگە يىقىتتى. دەي زۇڭ كېلىپ ئاجراتماق بولدى. نەدىكىنى، ئۇنى توسۇپ قالالمىدى، لى كۇي تامدىكى سۇرەتلەرنى سويۇۋېلىپ شامغا تۇتۇپ كۆيدۇرۇپ، ئۇياق - بۇياققا ئوت تۇتاشتۇردى، ئۇ بىر ياقتىن ئوت قويۇپ، يەنە بىر ياقتىن شام - كۇجە، شىرە - ئورۇندۇقلارنى پاچاقلىۋەتتى. سۇڭ جياڭلار بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال كېلىپ قارىسا، قارا قۇيۇن كىيىمىنى يېرىمىغچە سېلىۋېتىپ، ئۇ يەردە ئۇر - چاپقا چۈشۈپتۇ، تۆتەيلەن ئۇنى سۆرەپ ئىشىك سىرتىغا ئاچقىتى، لى كۇي بازاردىن بىر كالتەكىنى تېپىۋېلىپ ئۇر - چاپ بىلەن ئۇدۇل كېچىك ئوردا مەھەللىگە قاراپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ پەيلىنىڭ يامانلىقىغا قاراپ، شەھەر قوۋۇقى ئېتىلىپ قېلىپ چىقالماي قالمايلى دەپ، يەن چىڭنى ئۇنىڭغا قارىتىپ قويۇپ، چەي جىن، دەي زۇڭلار بىلەن ئاۋۇال شەھەردىن چىقىپ كەتتى. لى شىشىنىڭ ئۆيىگە ئوت كەتتى، شاھ قۇيۇندەك بەدەر قاچتى. قولۇم - قوشۇنلار بىر تەرەپتىن ئوت ئۆچۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن ياڭ ئەمىرنى قۇتقۇزۇشقا كىرىشتى، بۇ گەپنىمۇ قويۇپ تۇرايلى.

شەھەردىن ئۇر - چاپ سادالىرى كۆتۇرۇلۇپ، يەر - زېمىننى زىلزىلىگە سالدى. يۇقىرى قوۋۇقتا جېسەكچىلىك قىلىۋاتقان گاۋ ئەمىر بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شۇ ھامان چېرىكلىرىنى

باشلاپ يېتىپ كەلدى. يەن چىقىپ لى كۈيغا ھەمراھ بولۇپ ئۇر - چاپقا چۈشكەن بىر چاغدا، مۇ خۇك، شى جىنلارغا دوقۇرۇشۇپ قالدى، تۆتەيلەن قوللىرىغا نەيزە - كالتەك ئېلىشقىنىچە بىر - بىرىگە ھەمدەم بولۇشۇپ، توپتوغرا شەھەر ياقىسىغا كەلدى. قوۋۇقنى بېقىۋاتقان چېرىكلەر قوۋۇقنى ئەتمەك ئۇچۇن ھەپىلىشىۋاتقاندا، سىرتتىن لۇ جىشېن تۆمۇر گۈرزىسىنى ئويناتقىنىچە، ۋۇ سۈك دەرۋىش قوش قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە، جۇ تۈك، لىيۇ تاڭلار بولسا كۆتمەك قىلىچلىرىنى تۇتقىنىچە شەھەرگە چاپ - چاپ بىلەن باستۇرۇپ كىرىپ، شەھەردىكى تۆتەيلەننى قۇتقۇزۇۋالدى. ئۇلار ئەمدىلا قوۋۇقتىن چىقىشىغا، گاۋ ئەمىرنىڭ چېرىكلىرى كېلىپ قالدى. سەككىز ئاتامان سۈك جياك، چەي جىن، دەي زۇڭلارنى ئۇ يەردىن تاپالماي دېلىغۇلىغا چۈشتى. ئەسلىدە مۇشاۋىر ۋۇ يۈك بۇ ۋەقەدىن خەۋەر تاپقانىدى. شۇ كۈنى شۇ ۋاقىتتا ئاستانىدە مالىمان بولىدىغانلىقىنى پەملەپ، بەش باتۇرنى قۇياقلىق بىر مىڭ ئاتلىق لەشكەر بىلەن بىرىپ بولۇشۇشقا تەينىلىگەنىدى. دەل شۇ كېچىسى ئۇلار ئاستانىنىڭ سىرتىغا كېلىپ ساقلاپ تۇرغاندا، سۈك جياك، چەي جىن، دەي زۇڭلار ئۇچراشتى، ئۇلار ئېلىپ كەلگەن سالتاك ئاتلىرىغا سۈك جياڭلارنى مىندۈردى، ئاڭغىچە ئارقىدىكىلەرمۇ يېتىپ كەلدى. ھەممىسى ئاتلانغاندا لى كۈي كۆرۈنمىدى. بۇ چاغدا گاۋ ئەمىر چېرىكلىرى بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. سۈك جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى بەش باتۇر — گۈەن شېك، لىن چۈك، چىن مىڭ، خۇ يەنجو، دۈك پىڭلار شەھەر ياقىسىغا كېلىپ خەندەك بويىدا ئاتلىرىنى توختىتىپ:

— لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ ھەممىسى بۇ يەرگە ھازىر بولدى ! شەھەرنى بالدۇرراق تاپشۇرۇڭلار، شۇ چاغدا ئۆلۈمدىن قۇتۇلىسىلەر ! — دەپ ۋارقىراشتى.

گاۋ ئەمىر بۇنى ئاڭلاپ شەھەردىن چىقىشقا پېتىنالمىدى. ئۇ دەرھال ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈرۈش، سېپىل ئۈستىگە چىقىپ

شەھەرنى قوغداش ھەققىدە چېرىكلىرىگە بۇيرۇق بەردى. سۇڭ جياڭ يەن چىڭنى چاقىرىپ:

— سىز قارا زەڭگى بىلەن يېقىن ئۆتۈشىسىز، ئۇنى سەل ساقلاپ تۇرۇپ بىللە ئەكېلىڭ، مەن لەشكەرلەرنى ئېلىپ كېچىلەپ تۇراغا قايتىپ تۇراي، يولدا بىرەر پېشكەللىك يۈز بېرىپ قالمىسۇن، — دەپ تاپىلىدى.

سۇڭ جياڭ باشلىق لەشكەرلەرنىڭ يۈرۈپ كەتكەنلىكى ھەققىدىكى سۆز مۇشۇ يەردە قالىسۇن. ئەمدى يەن چىڭگە كېلەيلى. ئۇ دەرھال سارايغا بېرىپ قارىسا، لى كۇي سارای ئىچىدە يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتۈرۈپ، قوش ئايپالتىسىنى تۇتۇپ، نەرە تارتقىنىچە سارای ئىشىكىدىن چىقىپ يەككە ـ يېگانە ھالدا ئاستانىگە تەگمەكچى بولۇپ مېڭىپتۇ. ئۇ گۈركىرەپ سارايدىن چىققىنى، پالتا بىلەن شەھەر قوۋۇقىنى ئاچماقچى بولدى. قارا قۇيۇننىڭ شەھەرگە زادى قانداق تەگكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش ئۇچىنچى باب

قارا قۇيۇننىڭ ئالۋاستىنى ھىيلە بىلەن تۇتقانلىقى لياڭشەن كۆلىدە قوش كاللا تەقدىم قىلىنغانلىقى

ئەلقىسسە، لى كۇي شەھەر قوۋۇقىنى چاپماقچى بولۇپ، قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى كارۋان سارىيىدىن ئېتىلىپ چىققانىدى. يەن چىڭ ئۇنىڭ يانپېشىدىن ئېلىپ بىر ئىتتىرىۋىدى، ئاسمان تان بولۇپ يىقىلىپ چۈشتى. يەن چىڭ ئۇنى دەس قوپۇرۇپ سۆرىگەن پېتى بىر كىچىك يولغا ئېلىپ ماڭدى، لى كۇي غىڭ ـ پىڭ قىلماي ماڭدى. لى كۇي نېمە ئۈچۈن يەن چىڭدىن قورقىدۇ. ئەسلىدە، يەن چىڭ چېلىشۇازلىققا كەلگەندە جاھاندا بىرلا ئىدى. شۇڭا، سۇڭ دانىش يەن چىڭگە لى كۇيغا پەخەس بولۇشنى تاپشۇرغانىدى. ئەگەر لى كۇي ئۇنىڭ رايىغا باقمىسا، يەن چىڭ ئۇنىڭ يانپېشىدىن ئېلىپ يەرگە ئاتاتتى. لى كۇي بىرنەچچە قېتىم پەشۇا يېگەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئالدىدا بويۇنتاۋلىق قىلالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. يەن چىڭ بىلەن لى كۇي ئارقىمىزدىن ئاتلىق چېرىكلەر قوغلىشىپ كېلىپ قالسا، ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەي قالارمىزمىكىن دەپ، چوڭ يول بىلەن ماڭماي، يىراقتىن ئەگىپ، چېنلىيۇ ناھىيەسىگە قاراپ ماڭدى. لى كۇي يەكتىكىنى كىيىپ، ئايپالتىسىنى بېلىگە قىستۇرۇۋالدى. بېشىدا بوغمىچىسى بولمىغانلىقتىن قوڭۇر چاچلىرىنى ئوتتۇرىدىن يېرىپ، قوش سىكىلەك قىلىپ ئۆرۈۋالدى. ئەمدى ئىككىسى ماڭا ـ ماڭا، تاڭ سۈزۈلگەن بىر چاغدا، بىر يېزا مەيخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى، يەن

چىڭ يېنىدىن پۇلنى چىقىرىپ مەيخانىدىن بىرئاز مەي ۋە گۆش ـ پۇشلەرنى سېتىۋالدى، ئىككىسى ئولتۇرۇپ يېدى ۋە ئىچتى، ئاندىن تۇرۇپ، چوڭ ـ چوڭ چامداپ يوللىرىغا راۋان بولدى. ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەنلا، ئاستانىدە تازا قىزىقچىلىق باشلانغان بىر پەيتتە، گاۋ ئەمىر سۇڭ جياڭلارنى قوغلىشىپ، لەشكەرلىرى بىلەن شەھەر سىرتىغچە چىقىپ، يېتىشەلمەي قايتىپ كەلدى. لى شىشى ئىشنى باشقىلارغا دوكلاپ قويۇپ، ئۆزى بىلمەسكە چىقىۋالدى. ياڭ ئەمىرمۇ ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ دەم ـ ئارامىنى ئالدى، ئاندىن ئەھۋالنى ئۇقۇشۇپ كۆردى: شەھەر ئىچىدىن تۆت ـ بەش يۈزچە ئادەم زەخمدار بوپتۇ، ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلغانلارنىڭ سانى يوقمىش. بۇرۇنراق لەشكەر يۆتكەپ، قاراقچىلارنى تازىلاش تۇغرىسىدا خان ئالىلىرىدىن ئىجازەت ئېلىش ئۈچۈن، گاۋ ئەمىر لەشكىرىي ۋازارەتتىكى تۇڭ گۇەن بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىككىسى بىرلىكتە ۋەزىرئەزەمنىڭ دەرگاھىغا مەسلىھەتكە كەلدى.

خوش، ئەمدى لى كۇي بىلەن يەن چىڭگە كېلەيلى. ئۇلار ئىككىسى ماڭا ـ ماڭا تۆت سۆگەت دېگەن بىر كەنتكە يېتىپ كەلدى، كەلگۈچىلىك كۇنىنىڭ قانداق كەچ بولۇپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەي قالدى. ئۇلار چوڭ بىر جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ دەرۋازىنى ئاچتۇردى ۋە ئۇدۇل مېڭىپ دالانغا كىردى. جاڭزىنىڭ ئىگىسى دى غوجا دېگەن كىشى ئاڭلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، قارىسا چاچلىرىنى يېرىپ ئىككى سېكىلىك قىلىپ ئۆرۈۋالغان، ئەمما دەرۋىش جەندىسىنى كىيمىگەن، چىراي ـ بېشى بەكمۇ سەت بىر ئادەم تۇرۇپتۇ، دى غوجا ئىچىدە قانداق بىرنېمىدۇ دەپ ھەيران قېلىپ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان يەن چىڭدىن:

ـــ بۇياق نەدىن كەلگەن مولام بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئىختىيارسىز ھالدا.

ـــ بۇ مولام شۇنداق يوچۇنلا بىر ئادەم، ھەرقايسىلىرى

ئۇقۇشمايلا، بىزگە بىرئاز كەچلىك تاماق بەرگەن بولسىلا تەخسىر، بىر كېچە قونۇپ، ئەتە ئەتىگەندىلا يولغا چىقىپ كېتىمىز، ــ دېدى كۇلۇپ يەن چىك.

لى كۇي ھېچنېمە دېمەي جىم تۇردى. دى غوجا بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەررۇ تەزىم قىلىپ:

ــ ئەي موللام، پېقىرنىك بېشىنى بىر سىلاپ قويسىلا، ــ دەپ ئۆتۈندى لى كۇيدىن.

ــ مەن سىزنىك بېشىڭىزنى قانداق سىلايدىكەنمەن، نېمە دەردىڭىز بار ئىدى، ئاۋۇال راستىنى ئېيتىك، ــ دېدى لى كۇي.

ــ ئۆيۈمدە يۇزدىن ئارتۇق جان بار، ــ دەپ بايان قىلدى دى غوجا، ــ ئەر ـ خوتۇن ئىككىمىزنىك ئوتتۇرىسىدا ئاران بىرلا قىزىمىز بار ئىدى، بۇ يىل يىگىرمىدىن ئاشتى. يېرىم يىلنىك ئالدىدا، بۇ قىزىمىزغا جىن داريې ئۇچۇنۇپ قېلىپ، ھۇجرىسىدىن چىقمايدىغان بولۇۋالدى. ئاش ـ تاماقمۇ يېگىلى ئۇنىمايدۇ، قىچقارغىلى ئادەم كىرسە، تاش ـ كېسەكلەرنى ئېتىپ، يېنىغا بارغۇزمايدۇ، بىرمۇنچە ئادەملەرنىمۇ ياردار قىلىۋەتتى، بىرنەچچە قېتىم ياخشى پېرىخون چاقىرتىپ ئوقۇتۇپمۇ باقتۇق، لېكىن جىننى تۇتالمىدى.

ــ تەخسىر، مەن جىجۇلۇق بۇۋا كالان لۇ ھەزرەتنىڭ شاگىرتى بولىمەن. ئۆزۈم بۇلۇتقا مىنىپ، ئەرشكە چىقىشنى بىلىمەن، جىن ـ شايتانلارغا ئېگەر ـ توقۇم توقۇيمەن. ئەگەر سىز بىر ـ ئىككى مالنىڭ مېھرىدىن كېچەلىسىڭىز، بۇگۈن كېچىلا جىننى تۇتۇپ بېرىمەن، ئاۋۇال بىر چوشقا بىلەن بىر قوينى سويدۇرۇپ، ئۇلۇغلىرىمىز يولىدا ياغ پۇرتىك، ــ دېدى لى كۇي.

ــ چوشقا، قوي دېگەن بار نېمە، مەي ـ شارابلار دېگەننىڭغۇ سانى يوق، ــ دېدى دى غوجا.

ــ ئەمىسە تۇلۇمدەك سەمرىگەنلىرىدىن سويدۇرۇڭ، تازا يۇمشاق پىشۇرۇپ، ئېسىل مەي ـ شارابلار بىلەن ئەكىلىك،

بۇگۈن كېچە ئېغىر ياتقۇدا جىننى چوقۇم تۇتۇپ بېرىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ــ موللام، ئەگەر تىلىتۇمار يېزىپ، قەغەز كۆيدۈرمەكچى بولسىلا، پېقىرنىڭ ئۆيىدە بۇ نەرسىلەرمۇ بار، ــ دېدى دى غوجا.

ــ مېنىڭ چارەم بىرلا، تۇمار ـ پۇمار دېگەنلىرىڭىزنى نېرى ئاپىرىڭ! ئۆيگە كىرىمەن ـ دە، جىننىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ سۆرەپ چىقىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

يەن چىڭنىڭ كۇلكىسى قىستاپ كەتتى. غوجا ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئورۇنلۇق دەپ بىلىپ، يېرىم كېچىگىچىلىك كىتىرلاپ يۇرۇپ گۆش پىشۇرغۇزدى ۋە ئايۇانغا داستىخان سالدۇرۇپ، گۆشلەرنى ئاچقىتۇردى. لى كۇي ئون ئاپقۇر مەي ئالدۇرۇپ كېلىپ ئىسىستقۇزدى ـ دە، بىر يولىلا ئىچىۋەتتى، ئاندىن بېرىپ ئىككى تال شامنى يانداردى، ئىسرىقداندىكى كۇجە ـ ئىسرىقلارنى يېقىپ قويدى، كۇجە ـ ئىسرىقلارنىڭ خۇش پۇراقلىرى چاڭقىپ، ئايۇاننى بىر ئالدى. لى كۇي قانداقتۇر بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ، دۇرۇت ـ پۇرۇتمۇ ئوقۇماستىن، بېلىدىن ئايپالتىسىنى ئالدى ـ دە، داستىخاندىكى گۆشلەرنى چاناپ، راسا يېيىشكە باشلىدى، ئاندىن يەن چىڭگە قاراپ:

ــ ئىنىم، سىزمۇ ئالسىڭىزچۇ! ــ دېدى.

يەن چىڭ سوغۇق كۇلۇپ قويۇپ، نەدىكىنى ئالسۇن، لى كۇي تازا كېكىرگۈچە يېگەندىن كېيىن يەنە بەش ـ ئالتە ئاپقۇر مەي ئىچىۋەتتى. دى غوجا كۆرۈپ ھەس ـ ھەيران بولۇپ، داڭقېتىپلا قالدى.

ــ ھوي، سىلەرمۇ كېلىپ تېتىپ بېقىڭلار، ــ دەپ چاقىردى ئوتاقچىلارنى لى كۇي.

ــ ھەش ـ پەش دېگۈچە داستىخان قۇرۇقدىلىپ بولدى.

ــ پۇت ـ قول يۇغىلى سۇ ئەكېلىش! ــ دەپ ۋارقىردى لى

كۈي.

ئۇ پۈت ـ قولىنى يۇيۇپ بولۇپ، دى غوجىدىن ئىچىشكە چاي سورىدى ۋە يەن چىڭدىنمۇ:

ـــ سىز بىرنەرسە يېمىدىڭىزغۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ قورسىقىم تويدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى يەن چىڭ.

ـــ مەي ئىچىپ، گۆش يەپ كېكىرىپ كەتتۇق، ئەتە يەنە يول ماڭىمىز، غوجىكاڭنىڭ ئۇيقۇسى كەلدى، ـــ دېدى لى كۈي.

ـــ ئەستاغپۇرۇللا، بۇ جىننى قاچان تۇتۇپ بېرەلا، ـــ دېدى دى غوجا.

ـــ سىز راستلا ماڭا جىن تۇتقۇزماقچى بولىسىڭىز، ئادەملىرىڭىز مېنى قىزىڭىزنىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرسۇن، ـــ دېدى لى كۈي.

ـــ جىنمۇ شۇ ھۇجرىدا، تاش ـ كېسەكلەر تېگىپ كېتىدۇ دەپ كىم بارالىسۇن ئۇ يەرگە، ـــ دېدى غوجا.

لى كۈي قولىغا قوش ئايپالتىسىنى ئالدى ۋە ئوتاقچىلارغا ئوتقاش يورۇتۇپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. ئۇ گۈرس ـ گۈرس دەسسەپ ئۆينىڭ ئالدىغا باردى. ئۆيدىن غۇۋا چىراغ يورۇقى كۆرۈندى، شۇنداق قارىسا، بىر يىگىت بىر چوكاننى قۇچاقلىۋېلىپ، كۈسۈلداۋېتىپتۇ. لى كۈي بىر تېپىك بىلەن ئىشىكنى ئېچىۋەتتى. ئۇنىڭ ئايپالتىسى تەگكەنلىكى يەردىن ۋال ـ ۋۇل قىلىپ ئوت چاچراپ پاراسلاپ كەتتى. قارىسا چىراغپاي يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ھېلىقى يىگىت بەدەر قاچماقچى بولدى، لى كۈي بىر نەرە تارتىپ ئايپالتىسى بىلەن بىرنى قويۇۋۈدى، يىگىت ئوڭدا چۈشتى. ھېلىقى خوتۇن دەرھال بېرىپ كاتنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالدى. لى كۈي ھېلىقى ئەرنىڭ كاللىسىنى بىر پالتا ئۇرۇپ ئۈزۈۋالدى ۋە ئۇنىڭ كاللىسىنى كاتنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ قويدى، ئاندىن ئايپالتىسى بىلەن كاتنىڭ گىرۋىكىگە تاڭگىر ـ تاڭگىر قىلىپ ئۇرۇپ:

ـــ ھەي جالاپ، تېز چىق ! چىقمايدىغان بولساڭ، كات ـ پات

بىلەن قوشۇپ قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىمەن ھېلى، ـــ دېدى.

ـــ بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە، ئاندىن چىقاي، ـــ دېدى خوتۇن چىرقىراپ تۇرۇپ.

ئۇ كاتىنىڭ تېگىدىن بېشىنى شۇنداق چىقىرىۋىدى، لى كۇي ئۇنىڭ كوكۇلسىدىن تارتقان پېتى ئۆلۈكىنىڭ قېشىغا سۆرەپ كەلدى ۋە:

ـــ مەن ئۆلتۈرگەن ھېلىقى خۇمسى كىم بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاشنام ۋاڭ شياۋئېر بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى خوتۇن.

ـــ تاش ـ كېسەكلەر بىلەن تاماقنى نەدىن تاپتىڭ، ـــ دەپ سورىدى يەنە لى كۇي.

ـــ مەن ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ياسالغان بېزەكلىرىمنى ئۇنىڭغا بەردىم، ئۇ ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە تامدىن ئارتىلىدۇرۇپ ئەكىرىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى جالاپ.

لى كۇي: «سەندەك پاسكىنا جالاپنىڭ نېمە كېرىكى بار» دەپ ئۇنى كاتىنىڭ قىرغىقىغا سۆرەپ بېرىپ، بىر پالتا چېپىش بىلەنلا كاللىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى، ئاندىن ئىككىسىنىڭ بېشىنى بىر قىلىپ چېتىپ، ئۆلۈكنى ھېلىقى ئەرنىڭ ئۆلۈكى بىلەن جۈپلەپ قويدى. ئۇ يەنە: «بەك تويۇپ كېتىپ سىڭىرالماي يۇرۇۋىدىم» دېدى ـ دە، كېيىمىنى يېشىپ تاشلاپ، قوش ئايپالتىسىنى قولىغا ئېلىپ، خۇددى گۆش قېيىلىغاندەك ئىككى ئۆلۈكنى چانىغىلى تۇردى ۋە: «قارىماقتا بۇ ئىككىسى تىرىلمەيدىغان ئوخشايدۇ» دەپ كۈلۈپ قويدى ـ دە، ئايپالتىسىنى بېلىگە قىستۇرۇپ، ھېلىقى ئىككى كاللىنى قولىدا كۆتۈرگەن پېتى ئايۇانغا چىقتى ۋە:

ـــ ئىككى جىنىنى تۇتۇۋالدىم، ـــ دەپ توۋلاپ، قوش كاللىنى يەرگە تاشلىۋەتتى، جاڭزىدىكىلەر قاتتىق چۆچۈپ كېتىشتى. ھەممەيلەن ئولاش ـ چولاش شۇنداق قارىسا، بىرى

غوجامنىڭ قىزى ئىكەن، يەنە بىر كاللىنى ھېچكىم تونۇمايدىكەن. توپ ئىچىدىن بىر ئوتاقچى بىر پەس سىنچىلاپ قاراپ:

— ۋۇي، ھېلىقى كۇنچىقىش مەھەللىدىكى قۇشقاچ تۇتتى ۋاڭ شياۋئېر ئوخشىمامدۇ، — دېدى.

— بۇ ئوتاقچىنىڭ كۆزى ئۆتكۇر ئىكەن، — دېدى لى كۇي.

— موللام، ئۆزلىرى قانداق بىلدىلە؟ — دەپ سورىدى غوجا.

— بايا قىزىكنىڭ ئاستىغا كىرىۋاپتىكەن، مەن ئۇنى سۆرەپ چىقىپ سورىسام، ئۇ: «ئاشنام ۋاڭ شياۋئېر بولىدۇ، يەيدىغان ئوزۇق ـ تولۇكنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ئەكېلىپ بەرگەن» دەپ جاۋاب بەردى. مەن ئېنىق سوراپ ئۇجۇر ـ بۇجۇرنى بىلىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن قول سالدىم، — دەپ جاۋاب بەردى لى كۇي.

— موللام، قىزىمنى قالدۇرۇپ قويسىلمۇ بوپتىكەن، — دېدى غوجا يىغلاپ تۇرۇپ.

— ھەي سولامچى قېرى، قىزىڭ خەقنى ئاشنا تۇتسا، قالدۇرۇپ قويسىلمۇ بوپتىكەن دەيسىنا تېخى، ماڭا ھەشقالالا دېمەستىن يىغلاۋېرەمسەن، مەن ئەتە يەنە سېنىڭ بىلەن ھېسابلىشىمەن تېخى، توختاپ تۇر، — دېدى لى كۇي ئۇنى تىللاپ.

يەن چىڭ بىر ھۇجرىنى تاپتى ۋە لى كۇي بىلەن ئىككىسى ھاردۇقىنى ئېلىشتى. غوجا ئادەملىرىنى باشلاپ بىر قولىدا شام تۇتۇپ ئۆيگە كىرىپ قارىدى، قارىسا بېشى يوق، پارە ـ پارە قىلىپ تاشلانغان ئىككى ئۆلۈك يەردە يېتىپتۇ. غوجا بىلەن قۇشناچىم زار ـ زار قاقشاپ كەتتى. ئاندىن ئادەملىرىنى چاقىرىپ، ئارقىغا ئاچقىپ كۆيدۇرۇۋېتىڭلار دەپ بۇيرۇدى. لى كۇي ئۇخلاپ ـ ئۇخلاپ چاشكا ۋاقتى بىلەن ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

— تۇنۇگۇن كېچە ساڭا جىن تۇتۇپ بەرسەم، ماڭا رەھمەت

دېمەيسىنا، ـــ دېدى لى كۇي ئالمىيپ.

غوجا نائىلاج مەي ـ تائام راسلاپ، داستىخان سالدى. لى كۇي بىلەن يەن چاك قورسقىنى تويدۇرۇپ يولىغا راۋان بولدى. غوجا ئۆز ئىشى بىلەن قالدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

خوش، ئەمدى لى كۇي بىلەن يەن چىڭگە كېلەيلى. ئۇلار تۆت سۆگەت مەھەللىسىدىن چىقىپ يولىنى داۋاملاشتۇردى. بۇ چاغ ئوت ـ چۆپلەر قۇرۇپ، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى چۈشكەن، تاغلار تاقىرلىشىپ، ھەممە ياق يالىڭاچلىنىپ قالغان بىر چاغ ئىدى. يولدا ھېچقانداق ئىش ئۆتۈلمىدى. ئۇلار يول ئەگىپ لياڭشەن كۆلىنىڭ يۇقىرى يېقىغا قاراپ ماڭدى، تۇراغا يەنە يەتمىش ـ سەكسەن چاقىرىم يول بار ئىدى. تاغلارنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. شۇ تاپتا يانتاق بازىرىغا يېقىنلىشىپ قالدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئىككىيلەن چوڭ بىر جاڭزىنىڭ ئالدىغا كېلىپ دەرۋازا قاقتى.

ـــ بىرەر سارايغا بېرىپ ھاردۇق ئالايلى، ـــ دېدى يەن چاك.

ـــ بۇ بىر چوڭ بايىنىڭ ئۆيى ئىكەن، سارايدىن ياخشى ئەمەسمۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

بۇ ئىككىسىنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگىمەيلا بىر ئوتاقچى چىقىپ:

ـــ غوجامنىڭ كۆڭلىنىڭ ئارامى يوق، باشقا جايغا بېرىپ قونۇڭلار، ـــ دېدى.

لى كۇي ئۇدۇل جاڭزىغا كىرىپ كەتتى. يەن چىڭنىڭ توسقىنىغىمۇ بوي بەرمەي، ئۇدۇللاپ ئايۋان ئالدىغا كەلدى ۋە:

ـــ يولۇچىلار بىرەر ئاخشام قونۇپ قالسا نېمە بولغۇدەك ! بۇنىڭغىمۇ غوجامنىڭ كۆڭلىنىڭ ئارامى يوق دېيىش كېتەمدىكەن ! مەن زادى شۇنداق كىشى بىلەن سۆزلىشىدىغان ئادەم ! ـــ دېدى ۋارقىراپ.

ئىچكىرىدە ئولتۇرغان غوجا لى كۇينىڭ جۇغى ـ تۇرقىنى كۆرۈپ، ئوتاقچىلىرىغا مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىڭلار، دەپ ئىشارەت

قىلدى. ئوتاقچىلار ئۇلارنى ئارام ئېلىشقا ئايۇانىنىڭ يېنىدىكى بىر ھۇجرىغا باشلاپ قويۇپ، غىزا ـ تائاملارنى راسلاشقا كىرىشتى. بىر پەس ئۆتكەندىن كېيىن تاماقنى ئېلىپ كىرىشتى، ئۇلار تاماقنى يەپ بولۇپ يېتىپ قالدى.

لى كۇي مەي ئىچەلمىگەنلىكىدىن ئۇيقۇسى كەلمەي، كېچىچە ئۇياق ـ بۇياقنا ئۆرۈلۈپ زادى ياتالمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىچكىرىكى ئۆيدە غوجا بىلەن قۇشناچىمنىڭ ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاۋاتقانلىقى ئۇنىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇپ، كۆز يۇمغىلى قويمىدى. ئۇ تاڭ ئېتىشى بىلەنلا ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، ئايۇانىنىڭ ئالدىغا چىقتى ۋە:

ـــ كېچىچە يىغلاپ چىققان كىم؟ پېقىرنى زادىلا ئۇخلاتمىدى، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ پېقىرنىڭ ئون سەككىزگە كىرگەن بىرلا قىزى بار ئىدى، ـــ دېدى بۇنى ئاڭلىغان غوجا نائىلاج چىقىپ، ـــ قاراقچىلار بۇلاپ كەتتى. شۇڭا بىئارام بولۇۋاتىمەن.

ـــ بەللى، ماۋۇ ئىشنى قاراڭ! قىزىڭنى بۇلاپ كەتكەن كىم؟ ـــ دەپ سورىدى لى كۇي.

ـــ ئۇنىڭ نام ـ ئەمەلنى ئېيتىپ بەرسەم، قورققىنىڭىزدىن ئىشتىنىڭىزغا چىقىرىۋېتىسىز، ئۇ لياڭشەن كۆلىنىڭ ئاتامانى سۇڭ جياڭ دېگەن كىشىمىش، ئۇنىڭ بىر يۈز سەككىز پالۋىنى بارمىش، بۇ ئاز گەپ ئەمەس، ـــ دېدى غوجا.

ـــ ئېيتىڭا، ئۇ قانچىلىك ئادەم بىلەن كەپتۇ؟

ـــ بۇرناكۇن ئۇ بىر يىگىت بىلەن ئات مىنىشىپ كەپتۇ.

ـــ ئىنىم، سىز بۇ غوجىنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىڭچۇ، ئاغىمىز ئەسلىدە تىلى ھەسەل، ئىچى زەھەر ئىكەن، ـــ دېدى ئاچچىقى بىلەن لى كۇي يەن چىڭنى توۋلاپ ئاچىقىپ.

ـــ ئاغا، ئاغزىڭىزغا كەلگەننى جۆيلۈمەڭ، نەدە بۇنداق ئىش بولسۇن! ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئۇ ئاستانىدە لى شىشىنىڭ ئۆيىگە بارغان يەردە، بۇنداق

ئىشنى قىلماي قالامدۇ؟ ــ دېدى لى كۇي ۋە غوجىغا قاراپ:

ــ جاڭزىڭىزدا يەيدىغان نەرسە بولسا ئەكېلىڭ. سىزگە راست گەپنى قىلسام، مەن لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن بولىمەن. بۇياق ئالىقانات يەن چىڭ دېگەن بولىدۇ. سۇڭ جياڭ قىزىڭىزنى ئەپقاچقان بولسا، مەن سىزگە تېپىپ ئەكېلىپ بېرىمەن، ــ دېدى.

غوجا ئۇنىڭغا تەزىم بىلەن رەھمەت ئېيتتى. لى كۇي بىلەن يەن چىڭ لياڭشەن كۆلىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇدۇل سادىق مەردلەر ساريىغا كىردى. سۇڭ جياڭ بۇلارنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ ئىنىلىرىم، ئىككىڭلار قاياقتىن كېلىۋاتىسىلەر؟ نەلەردە ئېزىپ ـ تېزىپ يۈردۈڭلار، ــ دەپ سوردى.

لى كۇي نەدە جاۋاب بەرسۇن، كۆزلىرىنى باشقىچىلا چەكچەيتىپ، قولىغا پالتىسىنى ئېلىپ، سېرىق تۇغنى چېپىپ ئۆرۈۋەتتى، «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دېگەن خەتلەرنى يىرتىپ ـ يىرتىپ، پارچە ـ پارچە قىلىۋەتتى. جامائەتنىڭ ھەممىسى چۆچۈپ كېتىشتى.

ــ بۇ قارا خۇنپەر يەنە نېمە قىلىۋاتىدۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ئۇدۇل سۇڭ جياڭغا قاراپ ئېتىلدى.

نەزم

يوق ئۇ لياڭشەن كۆلىدە مەككار ـ زىناخور ئەسكىلەر،
جەم بولۇشقان بۇ سارايغا مېھرىبان پاك بەندىلەر.
بولسىلا لى كۇي قولىدا ئاشۇ قوش ئايپالتىسى،
ھەق نىيەت ـ مەردلىك، جاسارەت بۇ زېمىندا گۈللىنەر.
گۈەن شېڭ، لىن چۇڭ، چىن مىڭ، خۇ يەنجو، دۇڭ پىڭ

قاتارلىق بەش سەركەردە ئالمان ـ تالمان كېلىپ ئۇنى توسۇۋالدى ۋە قولىدىن ئايىپالتىسىنى تارتىۋېلىپ، سۆرىگەن پېتى پەسكە ئېلىپ چۈشتى. سۇئال جىاڭ قاتتىق غەزەپ بىلەن:

— بۇ خۇنپەرنىڭ ئەسكىلىك قىلمۇاتقىنىنى قاراڭلار، مېنىڭ نېمە سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلىكىمنى ئېيتىپ باقمامسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۇي ئاچچىقىدىن تۇگۈلۈپ كېتىپ، تىلى گەپكە كەلمەي قالدى. يەن چىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

— ئاغا، يولدا بولغان كەچۈرمىشلىرىمىزگە قۇلاق سالسىلا: ئۇ ئاستانىنىڭ سىرتىدىكى سارايدىن ئېتىلىپ چىقىپ، قوش ئايىپالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى شەھەرنىڭ قۇۋۇقىنى چاپماقچى بولۇپ يۈگۈردى، مەن بىر پەشۋا بىلەنلا ئۇنى ئۆرۈۋەتتىم، ئاندىن ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ سۆرەپ بىر چەتكە ئاچىقىپ، ئۇنىڭغا: «ئاغىمىز بولسا كېتىپ قالدى. سىز تىكەندەك بىر ئادەم، نېمىشقا ساراڭلىق قىلىسىز؟» دېدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنىڭ گېپىمگە كىردى. چوڭ يولدا مېڭىشتىن ئەيمەندۇق، ئۇ بېشىدا بوغمىچىسى بولمىغانلىقتىن، چېچىنى ئىككى سېكىلىك قىلىپ ئۆرۈۋالدى، تۆت سۆگەت كەنتى دېگەن يەردىكى دى غوجىنىڭ جاڭزىسىغا كەلگەندە، ئۇ مەن جىننى تۇتۇپ بېرىمەن دەپ، باخشى بولۇۋېلىپ پېرە ئويىندى، ئاندىن ھېلىقى غوجىنىڭ سارىڭ بولۇپ قالغان قىزى بىلەن ئۇنىڭ ئاشىنىسىنى تۇتۇۋېلىپ، چاناپ قېيما ـ چېيما قىلمۇەتتى. كېيىن چوڭ يولنىڭ كۇنپېتىش قاسىنقى بىلەنلا تاغ تۇرايمىزغا چىقىپ كېتەيلى دېسەم، چۆرگۇلەپ ماڭمىز دەپ تۇرۇۋالدى. يانتاق بازىرىغا يېتىپ كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن لىيۇ غوجا دېگەن كىشىنىڭ جاڭزىسىغا كېلىپ قونۇپ قالدۇق، لىيۇ غوجا ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى كېچىچە ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ چىقتى، شۇڭا ئۇ زادى ئۇخلىيالمىدى، تاڭ ئاتا ـ ئاتمايلا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ غوجىدىن سورىدى، لىيۇ غوجا ئۇنىڭغا: «بۇرناكۇن لياڭشەن

كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ دېگەن كىشى بىر ياش يىگىت بىلەن ئاتلىق جاڭزامغا كەپتۇ، پېقىر ئۇلارنىڭ تەڭرى يولىنى تۇتقۇچىلار ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئون سەككىز ياشلىق قىزىمنى مەي ـ شاراب تۇتۇشقا بۇيرۇپتىمەن. ئۇلار يېرىم كېچە بولغاندا، قىزىمنى بۇلاپ قاچتى» دەپ جاۋاب بېرىۋىدى، لى كۇي ئاغام بۇ گەپنى ئاڭلاپ، راستقا ئوخشايدۇ دەپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا: «ئاغىمىز ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس، ھەرقاچان تۇخۇمدىن توك ئۇندۇرۇپ، ئۇنىڭ بۇنىڭغا كىيدۇرۇپ يۇرگەنلەرنىڭ قىلمۇاتقان ئىشىدۇ» دەپ نەسىھەت قىلسام، لى كۇي ئاغام: «مەن ئۇنىڭ ئاستاندە لى سەتەڭنىڭ ناخشىسىغا مەھلىيا بولۇپ كېتىپ، ئاجرىغۇسى كەلمەي قالغانلىقىنى كۆرگەندىم، ئۇ بولماي كىم بولسۇن» دەپ تۇرۇۋالدى، شۇڭا غوۋغا قىلمۇاتقىنى، ــ دېدى.

ــ ماڭا قارا چاپلاۋاتقانلىقىنى نەدىن بىلەي، نېمىشقا ماڭا كېلىپ ئېيتمايسىلەر؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن.

ــ مەن تېخى سىلىنى ئەركەك دەپ ھېسابلاپ يۇرۇپتىمەن، ئەسلىدە بىر ئېشەك ئىكەنلا، سىلىنىڭ قوللىرىدىن مۇشۇنداق ئىشمۇ كېلىدىكەن ! ــ دېدى لى كۇي.

ــ مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سال، ــ دەپ توۋلىدى سۇڭ جياڭ، ــ مەن ئىككى ـ ئۈچ مىڭ سىپاھ ـ لەشكەر بىلەن قايتىپ كەلگەن تۇرسام، توپتىن ئىككى ئاتلىق ئايرىلىپ قالسا، جامائەت كۆرمەي قالۇرمۇ، ئەگەر بىرەر خوتۇننى بۇلاپ كەلگەن بولسام، جەزمەن تۇرايىمزدا بولاتتى، سەن مېنىڭ خانىمگە كىرىپ ئاختۇرۇپ باق.

ــ ئاغا، سىلى قۇرۇق گەپ قىلمىسىلا، تاغ تۇرايىمزدىكى ھەممە ئادەم سىلىنىڭ ئىلكىلىرىدە تۇرسا، سىلىگە يان باسىدىغانلار تولا تۇرسا، يوشۇرۇپ قويغۇدەك يەر تاپالمايلا قالارلىمۇ ! مەن تېخى دەسلۇانىسىدە سىلىنى ئەيش ـ ئىشرەتكە

بېرىلمەيدىغان باتۇر دەپ ئەتىۋارلاپ كەپتىكەنمەن، سىلى ئەزەلدىن زىناخور بىرنېمە ئىكەنلا، يەن پوشى دېگەن جالاپنى ئۆلتۈرگەنلىرى كىچىك ئىشمىدى، ئاستاندىكى لى سەتەڭ بىلەن ئويناپ يۈرگەنلىرى ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ كەتمىدىمۇ ! بۇ قىلغانلىرىنىڭ ھېچقايسىسىدىن تانالمايلا ! لىيۇ غوجىنىڭ قىزىنى بالدۇرراق چىقىرىپ بەرسىلە، ئاندىن باشقىچە بىرنەرسە دېيىشەرمىز. ئەگەر چىقىرىپ بەرمىسىلە، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى سىلىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلايمەن، ــ دېدى لى كۈي.

ــ سەن تولا ھۆركىرىمە، ھېلىقى لىيۇ غوجا دېگەن ئادەم تېخى ئۆلگىنى يوق، ئوتاقچىلار تېخى بار، بىز ئاۋۋال بېرىپ يۈزلىشەيلى، ئەگەر راست بولۇپ قالسا مېنىڭ بويۇم قىلدا باغلاقلىق، كاللامنى پالتاڭغا تۇتۇپ بېرىمەن؛ ئەگەر يالغان چىقىپ قالسا، ھالىڭغا باقماي قىلغان چوڭلۇقۇڭغا نېمىدەپ جاۋاب بېرىسەن؟ ــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ــ ئەگەر مېنىڭ دېگەنلىرىم يالغان چىقىپ قالسا، كاللامنى سىلىگە تۇتۇپ بېرىمەن، ــ دېدى لى كۈي.

ــ ناھايىتى بەلەن گەپ بولدى، سىلەر ھەممىڭلار گۇۋاھ ـ شاھىت بولۇڭلار، ــ دېدى سۈڭ جياڭ ۋە ئارقىدىنلا ئادىل پەتىۋاچى پېپي شۇەنگە ئىككى پارچە قول باغلىشىش خېتىنى يازدۇردى. ئىككىسى تامغىلىرىنى باسقاندىن كېيىن سۈڭ جياڭنىڭكىنى لى كۈي ئالدى، لى كۈينىڭكىنى سۈڭ جياڭ ئالدى. لى كۈي يەنە:

ــ ھېلىقى يىگىت دېگەن كىشى باشقا بىرى ئەمەس، مۇشۇ چەي جىننىڭ ئۆزى ئىكەن.

مەنمۇ بىللە بارىمەن، ــ دېدى چەي جىن.

ــ سىلىنىڭ بارماسلىققا ھەددىلىرى ئەمەس. ئەگەر ئۇ يەرگە بارغاندا، راست بولۇپ چىقىدىغان بولسا، سىلىنىڭ چەي جىن بېگىم ـ پەيجىن بېگىم بولۇشلىرىغا قارىماي ئايپالىتامنىڭ تەمىنى تېتىتماي قويمايمەن، ــ دېدى لى كۈي.

— بۇ ھېچ گەپ ئەمەس. سىز ئاۋۋال بېرىپ شۇ يەردە ساقلاپ تۇرۇڭ. بىز ئاۋۋال بارساق، سىزدە گۇمان تۇغۇلۇپ قېلىشى مۇمكىن، — دېدى چەي جىن.

— ھەببەللى، — دېدى لى كۇي ۋە ئارقىدىنلا يەن چىڭنى چاقىرىپ، — بىز ئىككىمىز ئاۋۋال بېرىپ تۇرايلى، ئەگەر بۇلار كەلمىسە، يۇرىكى پوكۇلدىدى دېگەنىنىڭ ئۆزى شۇ. يېنىپ كەلگەندىن كېيىن ھېسابلىشىمىز، — دېدى.

نەزم

زەكىيدىن نۇقسان ئۆتۈلمەس، ئۇ يەنە چىشلەيدۇ گەپ،
نۇقساننى كۆرسىتىپ بەرسە ئالار ھەشقاللا دەپ.
نائەقىل ئۆتكۈزسە نۇقسان زادىلا ئالمايدۇ تەن،
باشقىلارنىڭ كۆڭلىدە قوزغايدۇ ئېيتالماس غەزەپ.

يەن چىڭ بىلەن لى كۇي قايتا لىيۇ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا باردى. لىيۇ غوجا ئۇلارنى قوبۇل قىلىپ:

— پالۋانلىرىم، ھېلىقى ئىش قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— ھېلىقى سۇڭ جياڭ دېگەن ئۆزى كېلىپ سىز بىلەن يۈزلەشمەكچى، سىز قۇشناچىم بىلەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراڭ، ئوتاقچىلارمۇ قاراشسۇن، ئەگەر شۇ بولسا، راست دەۋېرىڭلار، ئۇنىڭدىن قورقماڭلار. مەن سىلەرگە ئىگە بولىمەن، — دېدى لى كۇي.

— ئون نەچچە ئاتلىق ئادەم جاڭزىغا كىرىپ كېلىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى ئوتاقچىلار.

— دەل ئۆزى، — دېدى لى كۇي ۋە كەلگەن ئادەملەرنى بىر چەتتە توختىتىپ قويۇپ، سۇڭ جياڭ بىلەن چەي جىننىلا كىرگۈزدى، سۇڭ جياڭ بىلەن چەي جىن ئۇدۇل مېڭىپ دالانغا كىردى. لى كۇي ئايپالتىسىنى تۇتۇپ، غوجىنىڭ ئاۋازىنى

ئاڭلاش بىلەنلا قول سالماق ئۈچۈن بىر چەتتە ھازىر بولۇپ تۇردى. ھېلىقى لىيۇ غوجا ئالدىغا كېلىپ سۇڭ جىياڭ بىلەن سالاملاشتى.

— بۇ قىزىڭىزنى ئەپقاچقان كىشى شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟ — دەپ سوردى غوجىدىن لى كۇي.

— ئەمەس، — دەپ جاۋاب بەردى غوجا نۇرسىز كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن.

— ئەمدى نېمە دەيسەن؟ — دېدى سۇڭ جىياڭ لى كۇيغا قاراپ.

— سىلەر ئىككىڭلار ئاۋۋال ئۇنىڭغا كۆزۈڭلارنىڭ ئېقىنى چىقىرىپ قاراپ قويدۇڭلار. بۇ غوجا سىلەردىن قورقۇپ گېپىنى دېيەلمەي قالدى، — دېدى لى كۇي.

— سەن پۈتۈن جاڭزىدىكى ھەممە كىشىلەرنى چاقىرىپ كەل. مېنى تونۇپ باقسۇن، مەن شۇمۇ، ئەمەسمۇ؟ — دېدى سۇڭ جىياڭ.

لى كۇي ئارقىدىنلا جامائەتنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇلاردىن شۇمۇ، ئەمەسمۇ دەپ سورىۋىدى، ھەممەيلەن: «ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى.

— لىيۇ غوجا، مەن لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جىياڭ دېگەن بولىمەن. بۇ ئىنىم چەي جىن دېگەن كىشى. سىزنىڭ قىزىڭىزنى كاللا سوقۇشتۇرۇپ جان باقىدىغانلار ئالداپ كېتىپتۇ، ئەگەر خەۋىرىنى ئالالىسىڭىز، تاغ تۇرايمىزغا مەلۇم قىلىڭ، مەن سىزگە ئاتىدارچىلىق قىلىمەن، — دېدى سۇڭ جىياڭ، ئاندىن لى كۇيغا قاراپ، — بۇ يەردە سەن بىلەن تاكالىشمايمەن، تۇرايمىزغا قايتقاندىن كېيىن بىرنەرسە دېيىشەرمىز، — دېدى.

سۇڭ جىياڭ بىلەن چەي جىن ئادەملىرىنى ئېلىپ تۇراغا ئاۋۋال قايتتى.

— لى ئاغا، قانداق قىلىمىز؟ — دېدى يەن چىڭ.

— مەن جۇدۇنلۇق ئادەم، خاتا ئىش قىلىپ قويدۇم، كاللامنى

ئۇتتۇرۇۋېتىپتىمەن. مەن قىلىچ بىلەن كاللامنى كېسىپ بېرەي، سىز ئاغامغا ئالغاچ بېرىڭ، ــ دېدى لى كۇي.

ــ سىز بىكاردىن ـ بىكارغا ئۆلۈپ بېرەمسىز؟ مەن سىزگە بىر ئەقىل كۆرسىتەي: «يانتاق يۈدۈپ ناماقۇلغا بېرىڭ» ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى لى كۇي.

ــ يالىڭاچ بولۇپ، تانا بىلەن ئۆزىڭىزنى چەمبەرچاس باغلايسىز ـ دە، دۈمبىڭىزگە بىر باغلام يانتاقنى يۈدۈپ، مەردلەر سارىيىغا تەزىمگە كىرىپ: «ئاغا، قانچىلىك ئۇرۇۋالسىلا مەيلى» دەيسىز. بۇ چاغدا ئۇنىڭ قول سېلىشقا كۆڭلى بارمايدۇ. مانا بۇ «يانتاق يۈدۈپ ناماقۇلغا باردى» دېگەن شۇ، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ بۇ چارىنىڭ ياخشىلىقىغۇ ياخشى ئىكەن، بىراق ئادەمنى دەككە ـ دۈككىگە سېلىپ قويىدىكەن. ئۇنىڭدىن كۆرە كاللىنى كېسىپ بەرگەن تۈزۈك، ــ دېدى لى كۇي.

ــ تاغ تۇرايمىزدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سىزنىڭ ئاغا ـ ئىنىلىرىڭىز، كىم سىزنى زاڭلىق قىلسۇن؟ ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ لى كۇي ئائىلاج يەن چىڭ بىلەن بىللە چوڭ تۇراغا قايتىپ كېلىپ، يانتاق يۈدۈپ ناماقۇلغا باردى.

خوش، ئەمدى سۇڭ جيانىڭغا كېلەيلى. ئۇ چەي جىن بىلەن ئاۋۇال سادىق مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كېلىپ، يارەنلەرگە لى كۇينىڭ ئىشى توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرىۋاتاتتى، بىردىنلا قارا قۇيۇننىڭ قىپيالىڭاچ ھالدا بىر باغلام يانتاقنى يۈدۈپ، ئۇن ـ تىن چىقارماي سارايىنىڭ ئالدىدا يۇكۇنۇپ باش ئېگىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ــ ھوي قارا زەڭگى، نېمىشقا يانتاق يۈدۈۋالدىڭ؟ ــ مۇشۇنداق قىلساملا گۇناھىمدىن ئۆتەرمىكىن دەمسەن؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ كۇلۇپ تۇرۇپ.

ــ ئىنىلىرىنىڭ قىلغىنى دۇرۇس بولمىدى ! ئاغا، يوغان كالتەك بىلەن قانغۇچە ئۇرۇۋالسىلا، ــ دېدى لى كۇي.

ـــ مەن سېنىڭ بىلەن كاللا كېسىشىشكە قول ئېلىشقانىدىم، يانتاق يۈدۈڭالغىنىڭ نېمىسى؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاغا، مېنى كەچۈرگىلىرى كەلمىسە، قىلىچ ئەكەلدۈرۈپ كاللامنى ئالسىلا، شۇنىسىلا تۈزۈك، ـــ دېدى لى كۇي.

جامائەتنىڭ ھەممىسى لى كۇي ئۈچۈن ئۆزرىخاھلىق ئېيتىشتى.

ـــ مېنى كەچۈرسۇن دېسەڭ، ھېلىقى ئىككى يالغان سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ، لىيۇ غوجىنىڭ قىزىنى ئېلىپ بەر، ئاندىن گۇناھىڭدىن كېچىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بۇ خۇددى كۈپنىڭ ئىچىدىكى تاشپاقىنى قول سېلىپ سۇغۇرۇۋالغاندەكلا ئوڭاي ئىش، ـــ دېدى لى كۇي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ.

ـــ ئۇ ئىككىسى پالۋان نېمە، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككى ئېتى بار، سەن يالغۇز بېرىپ، ئۇلارغا قانداق يېقىن كېلەلەيسەن؟ يەن چىڭمۇ سەن بىلەن بىللە بارسۇن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ قۇللۇق، قۇللۇق، ئاغىمىزنىڭ ئەمرىنى پەرمانبەردار بولۇپ ئورۇنلايمەن، ـــ دېدى يەن چىڭ ۋە دەرھال ھۇجرىسىدىن تەپكىلىك ئوقياسى بىلەن كۆتمەك كالتىكىنى ئالدى ـ دە، لى كۇينىڭ كەينىدىن لىيۇ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا قاراپ ماڭدى. يەن چىڭ بېرىپ ھېلىقى ئىككى قاراقچىنىڭ ئەھۋالىنى ئىنچىكىلەپ سوردى، لىيۇ غوجا:

ـــ كۇن ئولتۇرغاندا كەلگەنىدى، ئېغىر ياتقۇدا كەتتى. تۇرار جايى ماڭا نامەلۇم، ئارقىدىن بېرىشقا پېتىنالمىدىم. باش ئاتامانى پەتەك، قارىمۇتۇق، ئورۇق بىرنېمە ئىدى. يەنە بىرى گەۋدىلىك، كەكە ساقال، ئوغرى كۆز بىرنېمە ئىدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

ئىككىيلەن زىر ـ زەۋىرىگچىلىك سۇرۇشتە قىلدى، ئاندىن:

ـــ غوجا ئاكا، خاتىرجەم بولۇڭ، ھەرنېمە قىلىپ بولمىسۇن قىزىڭىزنى قۇتقۇزۇپ سىزگە تاپشۇرىمىز. ئاغىمىز سۇڭ دانىش ئىككىيلەنگە نەدىن بولسۇن تېپىپ كېلىش ھەقىدە بۇيرۇق

قىلدى. بۇيرۇقنى دەخلىسىز ئورۇنلايمىز، ــ دېدى، ئاندىن قاق گۆش پىشۇرغۇزۇپ، قاتلىما سالغۇزۇپ، تورۇلىرىغا قاچىلاپ يانلىرىغا ئېسىشتى ـ دە، لېۋ غوجىنىڭ جاڭزىسىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئاۋۋال يۇقىرى تەرەپكە بېرىپ ئىزدەشتى، ئىنىس ـ جىنىڭ ئايىغى يەتمىگەن سەھرا ـ چۆللەردە بىر ـ ئىككى كۈن ئايلاندى. ھېچقانداق شەپە سەزمىدى، ئاندىن كۈنچىقىش تەرەپكە مېڭىپ ئىككى كۈن ئىزدەپ، لىنجۇ ئايمىقىنىڭ گاۋتاڭ دېگەن پاسىلىغا يېتىپ كەلدى، يەنە ھېچقانداق خەۋەر بولمىدى. لى كۈينىڭ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، كەينىگە يېنىپ كېلىپ، كۈنېتىشقا قاراپ ماڭدى. يەنە ئىككى كۈن ئىزدىگەن بولسىمۇ، ھېچقانداق ئۇچۇر بولمىدى. شۇ كۈنى كەچتە ئىككىسى تاغنىڭ قاپتىلىدىكى بىر بۇتخانىغا كىرىپ، تاۋاپ شىرەسىدە يېتىپ ھاردۇقنى ئېلىشتى. لى كۈينىڭ كۆزىگە نەدىمۇ ئۇيقۇ كەلسۇن، ئورنىدىن چاچراپ قوپۇپ ئولتۇرغانىدى، بۇتخانىنىڭ سىرتىدىن بىراۋنىڭ ماڭغان تىۋىشى ئاڭلاندى، لى كۈي ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، بۇتخانىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، شۇنداق قارىۋىدى، بىر ئادەم قولىغا بىر كۆتەك قىلىچنى كۆتۇرۇۋېلىپ، بۇتخانىنى ئايلىنىپ، ئارقا تاغ قاپتىلىدىن يۇقىرىغا چىقىپ كېتىۋېتىپتۇ. لى كۈي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ماڭدى. يەن چىڭ ئاڭلاپ تەكىلىك ئوقياسىنى ئالدى ـ دە، كالتىكىنى كۆتۇرۇپ، ئىز بېسىپ يېتىپ كەلدى ۋە:

ــ لى ئاغا، قوغلاشماڭ، مەن بىرنەرسە قىلاي، ــ دېدى.

ئاي غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. يەن چىڭ قولىدىكى كالتىكىنى لى كۈيغا بېرىپ شۇنداق قارىسا، ھېلىقى نەرسە بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ كېتىۋاتاتتى. يەن چىڭ قوغلاپ كېلىپ يانىڭ ئوقىنى باستى ـ دە، كىرىچىنى ئالدىرىماي قويۇپ بەردى. ئۇ: «كۆڭلۇمدىكىنى بىلسەڭ، دېگەن يەرگە تېگەرسەن ئوقۇم» دەپ تۇرۇشقا، ئوق ھېلىقى نەرسىنىڭ ئوڭ پۇتىغا تەگدى. ئۇ پالاققىدە يىقىلىپ چۈشتى. لى كۈي سەكرەپ بېرىپ ئۇنىڭ

ياقىسىدىن ئالدى ـ ده، بۇتخانىغا سۆرەپ كەلدى.

ـــ لىۋ غوجىنىڭ قىزىنى نەگە ئاپىرىپ قويدۇڭ؟ ـــ دەپ ژارقىرىدى لى كۇي.

ـــ باتۇرلىرىم، قۇللىرىنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىكەن، لىۋ غوجامنىڭ قىزىنى بۇلىغىنىم يوق. پېقىر پەقەت مۇشۇ يەردە يول توسۇپ ئاز ـ پاز تىرىكچىلىك قىلىۋاتىمەن. چوڭ ئىش تېرىپ باشقىلارنىڭ قىزلىرىنى بۇلاشقا نېمە هەددىم؟ ـــ دېدى هېلىقى نەرسە يېلىنىپ.

لى كۇي ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ، بىر دۇگىلەك قىلىپ قويدى ـ ده، ئايپالتىسىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ:

ـــ راستىڭنى ئېيتمايدىغان بولساڭ، پارە ـ پارە قىلىۋېتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ قوللىرىمنى بوشىتىۋەتسىلە، ئاندىن ئېيتىپ بەرسەم، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ توختا، پۇتۇڭدىكى ئوقنى چىقىرىۋېتەي، لىۋ غوجىنىڭ قىزىنى قانداق ئادەم ئېپقاچتى؟ سەن مۇشۇ يەردە يول توسۇپ يۇرۇپ، ئازراقمۇ شەپسىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ ـــ دېدى ئۇنى بوشىتىپ تۇرۇپ يەن چىڭ.

ـــ قۇللىرى راستلا ئەهۋالنى ئۇقمايدۇ، پەرەز قىلىشمچە، بۇ يەردىن يۇقىرى كۇنپېتىش تەرەپكە ئون بەش چاقىرىم كېلىدىغان جايدا بۇقباش دېگەن بىر تاغ بار. تاغدا بىر كونا دەرۋىشخانا بار، يېقىندا ئۇ يەرگە ئىككى قاراقچى پەيدا بولۇپ قاپتۇ، بىرىنىڭ ئېتى ژاڭ جياڭ، يەنە بىرىنىڭ ئېتى دۇڭ خەي ئىكەن. بۇ ئىككىسى جاڭگال قاراقچىلىرىدىن بولۇپ، دەرۋىشخانىدىكى چوڭ ـ كىچىك دەرۋىشلەرنىڭ هەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، دەرۋىشخاننى ئىگىلىۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ يەتتە ـ سەككىز چوماقچىسى بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئىش ـ ئوقەتلىرى يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلىش. ئەمما، نەگە بارسا ئۆزلىرىنى سۇڭ جياڭ دەپ ئاتىشىپ يۈرىدۇ، هەرقاچان مۇشۇ ئىككىسى

ئەپقاچقان بولمىغىدى، ــ دېدى ئۇ.

ــ بۇ گەپلىرىڭنىڭ ئورنى بار، قورقما، لياڭشەن كوللىدىكى ئالىقانات يەن چىڭ دېگەن مەن بولىمەن. بۇيىاق قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن شۇ، مەن ياراڭنى تېڭىپ قويايي، بىز ئىككىيلەننى ئاشۇ يەرگە باشلاپ بارغىن، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ قۇللۇق، قۇللۇق، ــ دېدى ھېلىقى ئادەم. يەن چىڭ كۆتمەك قىلىچىنى تېپىپ كېلىپ ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بەردى، جاراھىتىنى تېڭىپ قويدى. غۇۋا ئاي يورۇقىدا يەن چىڭ بىلەن لى كۇي ئۇنى يۆلەپ، ئون بەش چاقىرىم يەرگە يېتىپ باردى. قارىسا ئانچە ئېگىز بولمىغان بىر تاغ كۆرۈندى. بۇ تاغ خۇددى بۇقىنىڭ بېشىغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇچى تاغنىڭ بېشىغا يېتىپ چىققاندا تاڭ تېخى يورۇمىغانىدى. تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بولۇپ قارىسا، قاتمۇقات سوقما تاملارنىڭ ئىچىدە يىگىرمە نەچچە ئېغىز ئۆي تۇرۇپتۇ.

ــ ئىككىيلەن ئاۋۇال سەكرەپ چۈشەيلى، ــ دېدى لى كۇي.

ــ تاڭ ئاتقاندىن كېيىن بىرنېمە دېمەيمىزمۇ، ــ دېدى يەن چىڭ.

لى كۇي نەدىمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالىسۇن، ئۇ تاقىدە قىلىپلا ھويلىغا سەكرەپ چۈشتى. ئىچىدىن بىراۋنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئىشىك ئېچىلىش بىلەنلا بىر ئادەم چىقىپ، كۆتمەك قىلىچىنى تەڭلەپ لى كۇيغا ئېتىلىپ كەلدى. يەن چىڭ چاتاق چىقىپ قېلىشتىن قورقۇپ، كالتىكىنى كۆتۈرگەن پېتى تامنىڭ ئىچىگە سەكرەپ چۈشتى. ھېلىقى ئوق تەگكەن ئادەم قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتتى، يەن چىڭ ئۆينىڭ ئىچىدىن چىقىپ ھېلىقى ئادەمنىڭ لى كۇي بىلەن ئېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تۇيدۇرماستىن ئۇنىڭ قاق پېشانىسىگە بىر كالتەك سېلىۋىدى، ئۇ لى كۇينىڭ قۇچىقىغا پوك چۈشتى، لى كۇي دۇمبىسىگە بىر پالىتا ئۇرۇپ يەرگە يىقىتتى، ئۆينىڭ ئىچىدىن ھېچكىم چىقمىدى.

ـــ بۇ خۇنپەر يەنە ئارقا ئىشكتىن قېچىپ كېتىپ قالمىسۇن، مەن بېرىپ ئارقا ئىشكىنى توسۇپ تۇراي، سىز ئالدى ئىشكىنى توسۇڭ، ئىچىگە كەلسە ـ كەلمەس كىرىپ يۇرمەڭ، ـــ دېدى يەن چىڭ.

خوش، سۆزىمىزگە كېلەيلۇق. يەن چىڭ ئارقا ئىشكىنىڭ سىرتىغا كېلىپ قاراڭغۇ بىر جايدا مۆكۈپ ياتتى. بىردىنلا ئارقا ئىشىك ئېچىلىپ، بىر ئادەم قولىدا ئاچقۇچ تۇتۇپ، ئارقا دەرۋازىنى ئاچماقچى بولدى. يەن چىڭ ئايلىنىپ باراي دېگۈدەك، ھېلىقى ئادەم كۆرۈپ قالدى ـ دە، پېشايۋاننى ئايلىنىپ ئالدى ئىشىككە كەلدى.

ـــ ئالدى ئىشكىنى چىڭ توسۇڭ، ـــ دەپ سۇرەن سالدى يەن چىڭ.

لى كۇي دېگۈدەك كېلىپ ئۇنىڭ كۆكرىكىگە بىر پالتا ئۇرۇپ يىقىتىۋەتتى. ئاندىن ئىككىسىنىڭ كاللىسىنى كېسىۋېلىپ، بىر قېلىپ چىگدى. لى كۇينىڭ جۇدۇنى تۇتۇپ، چاپقان پېتى ئىچكىرىلەپ كىرىپ، لاي بۇتنى يىقىتقانغا ئوخشاش، ھەممىسىنى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتى. چوماقچىلار ئوچاقنىڭ ئالدىغا مۆكۈڭالغانكەن، بىر پالتىدا بىرنى يىقىتىپ، سۇر ـ توقاي قىلىپ ھەممىسىنى چانىۋەتتى. ئۆيگە كىرىپ شۇنداق قارىسا، ھېلىقى قىز كاتتا ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ قىز شۇنداق كېلىشكەن قىز ئىدىكى، سۇمبۇل چاچلىق، قەلەم قاشلىق، ئاھۇ كۆزلۈك بىر ھۆرلىقانىڭ ئۆزى ئىدى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم شاھىتتۇر:

تۇرىدۇ كۆڭلىكى پېشىدىن كىچىك كەشى چىقىپ،
ئاق بېلىقتەك مەيدىسىدىن خۇش پۇراق ھىدلار چېچىپ.
نازىنىن قانداق چىدار بوران سوقۇپ قىلسا خاراب،
قاش ـ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن ھەسرەت ـ غەمگە پېتىپ.
ـــ سىز لېيۇ غوجامنىڭ قىزىغۇ دەيمەن، ـــ دەپ سورىدى يەن

چىڭ.

ـــ ئون نەچچە كۈن بولدى، مېنى ئىككى ئۆلمىگۈر قاراقچى بۇلاپ بۇ يەرگە ئەكېلىۋالدى. ھەر كېچىسى بىرى خوتۇن قىلىدۇ، كېچە ـ كۈندۈز قان ـ يامغۇر يىغلاپ، يېشىم قۇرۇمايدۇ، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالاي دېسەم قاتتىق نەزەربەند قىلدى. بېگىم، بۇگۈن مېنى بۇ دوزاختىن قۇتقۇزۇۋالدىلا، مەن خۇددى يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەندەك بولدۇم، ـــ دېدى قىز.

ـــ بۇلارنىڭ ئىككى ئېتى بار ئىدى، نەگە قويدى؟ ـــ دەپ سورىدى يەن چىڭ.

ـــ كۈنچىقىش تەرەپتىكى ئۆيدە بولسا كېرەك، ـــ دەپ جاۋاب بەردى قىز.

يەن چىڭ بېرىپ ئاتنى ئېگەرلەپ تالاغا يېتىلەپ چىقتى، ئاندىن يېنىپ كېلىپ، ئۆي ئىچىدىكى يىغىلىپ قالغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، مال ـ دۇنيانى يىغىشتۇردى، ھەممىسى تۆت ـ بەش مىڭ سەرچە بىرنەرسە چىقتى. يەن چىڭ قىزنى ئاتقا مىندۈردى، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى بىر بوغچىغا تۈگۈپ، ھېلىقى ئىككى كاللا بىلەن بىر قىلىپ ئاتقا غانجۇغلىدى. لى كۇي ئوت ـ خەسلەردىن بىر ئوتقاش بوغۇپ، روجەكتىكى چىراغنىڭ قالدى ـ قاتتى مايلىرىغا چىلاپ ئۆينىڭ تۆت ئەتراپىدىن ئوت قويۇۋەتتى. ئىككىيلەن دەرۋازىنى ئاچتى ـ دە، قىزنى قوغداپ تاغدىن ئېلىپ چۈشۈپ، لىيۇ غوجىنىڭ جاڭزىسىغا ئېلىپ كەلدى. ئاتا ـ ئانىسى قىزنى كۆرۈپ بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ كەتتى، بىئاراملىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىدى، ئۇلار ئىككى ئاتامانىڭ ئالدىغا كېلىپ ھەشقاللا ئېيتىشتى.

ـــ بىزگە رەھمەت دېمەڭ، چوڭ تۇرايمىزغا بېرىپ، ئاغىمىز سۇڭ دانىشقا رەھمەت ئېيتىڭ، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ئىككىيلەن مەي ـ تائاملارغىمۇ قارىماستىن، بىردىن ئاتقا مىنىشۈپلىپ، تاغقا قاراپ ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىشتى. قىزىل قۇياش تاغدىن كۆتۈرۈلگەن پەيتتە، چوڭ تۇراغا يېتىپ كەلدى ـ

ده، ئۇچقوۋۇققا كىردى. ئاندىن ئىككىسى قوش كاللا بىلەن ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر غانجۇغلانغان ئاتلىرىنى يېتىلىشىپ، سادىق مەردلەر ساريېغا كىرىپ، سۇئ جياڭغا سالام بەجا كەلتۇردى. يەن چىئ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى، سۇئ جياڭ بەك خۇشال بولدى. قوش كاللىنى كۆمدۇرۇپ، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى خەزىنىگە ئالدۇردى، ئاتلارنى يىلقىغا قويدۇردى. ئىككىنچى كۈنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، يەن چىئ، لى كۈيلارنى قۇتلۇقلىدى. لىيۇ غوجمۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېلىپ، تاغ تۇرادىكى سادىق مەردلەر ساريېغا چىقىپ سۇئ جياڭغا ھەشقاللا ئېيتتى، سۇئ جياڭ نەدىكىنى قوبۇل قىلسۇن، ئۇنى مەي ـ شاراب، ئاش ـ تائاملار بىلەن كۈتۈۋالغاندىن كېيىن تاغ تۇرادىن چۈشۈپ جاڭزىسىغا ئۇزىتىپ قويدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. لياڭشەن كۆلىدە ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بىرمۇنچە كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

نەزم

تال ـ سۆگەت پوتلا بېرىپتۇ نەۋباھار چاغ باشلىنىپ،
كىردى زۇمرەت تۈسكە كۆكلەم سۈيىمۇ ئۆركەشلىنىپ.
شاپتۇل شاخىنى قاپلاپ، ئېچىلىپ مونچاق چېچەك،
قىزىرىپ ئۆرۈكمۇ ئاستا سۈردى بىخ، بولدى پورەك.
كۆكلىدى تاغ ئالدى ھەم تاغ كەينىدە گۈل ۋە گىياھ،
كۆل ۋە ساسلىق ئىچرە قومۇش بوي سوزۇپ ئۆستى مانا.
كۆلدىكى لەشلەر ـ يېكەنلەر باشلىدى كۆكلەپ ھايات،
ياغدى يامغۇر، قاپلىنىپ ئىللىق ھاۋاغا كائىنات.
ئۆتسىلا تۈتۈن چىقارماس ـــ ئاشۇ جىنىيەن سەيلىسى①،
گۈللىنەر يەرۇجاھان، بارچە ھاياتلىق ھەممىسى.

① جىنىيەن سەيلىسى ـــ قەدىمكى بىر خىل تاغ سەيلىسى. تەخمىنەن ئىككىنچى، ئۈچىنچى ئايلارنىڭ توققۇزىنچى كۈنى بولىدۇ. بۇ كۈنىدە ئوت ياقماي سوغۇق تاماق يېيىلىدۇ.

سۇڭ جياڭ ئولتۇراتتى، قوۋۇق تەرەپتىن بىر توپ ئادەم ھەيدەپ كىرىلدى. ھەيدەپ كىرگەن سەرۋازلاردىن بىرى:

— بىر توپ تۇتقۇننى قولغا چۈشۈردۇق. يەتتە ـ سەككىز ھارۋىدا ساندۇق ـ سەرەمجان، يەنە بىرقانچە باغلام كالتەك ـ تاياقلىرى بار ئىكەن، — دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ قارىسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى تەمبەل يىگىتلەر ئىكەن.

— كەمىنلىرى، — دەپ سۆز باشلىدى ساراي ئالدىدا يۇكۈنۈپ ئولتۇرغان بۇ تۇتقۇنلارنىڭ بىرى، — فېيشياڭ دىيارىدىن كەلگەن. تەيئەن ئايمىقىغا كۈجە كۆيدۈرگىلى كېتىۋاتاتتۇق، بۇ يىل ئۇچىنچى ئاينىڭ يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى تەڭرىقۇت ئالىيلىرى دۇنياغا كەلگەن خاسىيەتلىك كۈن بولغاچقا، ھەممەيلەن ئويۇن سورۇنىدا چامباشچىلىق ئويۇنى كۆرسەتمەكچىدۇق، ئويۇن ئۇچ كۈن داۋاملاشماقچىدى. يۇزلىگەن، مىڭلىغان بەھسچىلەر ئۇ يەرگە جەم بولماقچى. بۇ يىل تەييۇەن دىيارىدىن رېن يۇەن دېگەن بىر چېلىشچى پالۋان كەلگەنىدى. ئۇ كىشىنىڭ بوي ـ بەستى ئۇچ گەز كېلىدۇ، ئۇ ئۆزىنى كۆڭ تۇڭرۇكى دەپ ئاتىۋالغان. ھەمىشە: «چېلىشتا تەڭدىشىم يوق بۇ ئالەمدە، ئاكاڭ قارىغاي جاھاندا بىر» دەپ چوڭ سۆزلەپ يۈرىدۇ. ئاڭلىشىمچە، ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا، بىر مەدىر① سەيلىسىدە ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلىگۈدەك بىرەرى چىقماي، نۇرغۇنلىغان ئىنئام ـ تارتۇقلارنى بىكارغىلا ئېلىۋالغانكەن. بۇ يىل يەنە ئۇ ئېلان چىقىرىپ، يۇرتتىكى چېلىشچىلارنى سىنىشىپ كۆرۈشكە ئۇندەپتۇ. بىز شۇ سەۋەبلىك بىرىنچىدىن، كۈجە كۆيدۈرگىلى، ئىككىنچىدىن، رېن يۇەننىڭ ماھارىتىنى كۆرۈپ باققىلى، ئۈچىنچىدىن، ئۇنىڭدىن ئازراق بولسىمۇ ھۈنەر ئوغرىلىۋالغىلى كېتىپ باراتتۇق. ئەمىر كالان ھەزرەتلىرىنىڭ كەڭچىلىك

① مەدىر — بۇددا دىنىدىكىلەرنىڭ بىر دىنىي بايرىمى.

ئەيلەپ، رەھىم قىلىشلىرىنى تىلەيمىز.

سۇڭ جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن سەرۋازلارغا:

ــ بۇلارنى تاغدىن چۈشۈرۈپ ئۇزىتىپ قويۇڭلار، قىلچىمۇ دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزمەڭلار. بۇنىڭدىن كېيىن ئۆتەر ـ كېچەر كۈجە كۆيدۈرگۈچىلەر بولسا، ھەرگىزمۇ قورقۇتماڭلار، يولىنى توسماڭلار، ــ دەپ تاپىلىدى.

تۇتقۇنلار ھايات قالغان جانلىرى ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىشىپ، تاغ تۇرادىن چۈشۈپ كېتىشتى. يەن چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ سۇڭ جياڭغا قۇللۇق قىلىپ، بىر سۆز ئېيتتى. ئەيىبۈھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! تەيئەن ئايمىقىنى كەلتۈردى زىلزىلىگە، شياڭفۇ ناھىيەسىنى سالدى ۋەسۋەسىگە. كۈنچىقىش يۆمياۋ بۇتخانىسىدا قوش يولۋاس ئېلىشتى. جيانىڭ قەسرىدە جۇپ ئەجدىھا تۇتۇشتى. يەن چىڭنىڭ زادى نېمە دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش تۆتىنچى باب

يەن چىڭنىڭ ئاسمان تۈۋرۈكىنى يەنت بىلەن يېقىتقانلىقى لى كۇينىڭ شۇجاڭغا بېرىپ پەم بىلەن ياموُلدا ئولتۇرغانلىقى

ئەلقىسسە، يەن چىڭ ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەختەرنىڭ ئەڭ كەنجىسى بولسىمۇ، چاققان ـ چېچەن، زەكىي مۇنەججىم ئادەم ئىدى. شۇ خىسلىتى بىلەن ئوتتۇز بەش سامائاۋى ئەختەردىن ئېشىپ چۈشەتتى. شۇ كۈنىسى ئۇ سۇڭ جياڭغا ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ پېقىر بولسام كىچىكىمدىن تارتىپ لۇ تۆرەمدىن چىلىشچىلىقنى ئۆگىنىپ كەلگەنىدىم. ئەل ـ يۇرتلار ئىچىدە ماڭا تەڭ كېلەلەيدىغان بىرەرى تېخى ئۇچرىمىدى. بەختىمگە بۇگۈن بىر پۇرسەت كېلىپ قاپتۇ، ئۇچىنچى ئايغا يىگىرمە سەككىز بولۇپ قالغىلى تۇردى، بىرەر كىشىنى ھەمراھ قىلماي يالغۇز ئۆزۈملا سورۇنغا بېرىپ، قانداق بولمىسۇن بىر ئېلىشىپ باقاي دەيمەن. يېڭىلىپ قېلىپ ئۆلسەم زادى ئاغرىنمايمەن؛ ناۋادا يېڭىۋالسام ئاغىمىز ئۇچۇن بىر شان ـ شۆھرەت بولار. شۇ كۈنى چوقۇم بىر جەڭگى ـ جېدەل چىقىدۇ، ئاغىمىز كىشى ئەۋەتىپ ھەمدەمدە بولغايلا، ـــ دېدى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئاڭلىسام ئۇنىڭ قەددى ـ قامىتى بەش گەز كېلەرمىش، ئەپتى كۈچىتۇڭگۇرگە ئوخشارمىش، مىڭ پاتمان كۈچى بارمىش. سىز مۇنداق ئورۇق ـ ئاۋاق تۇرسىڭىز، ھەرقانچە بېڭسىڭىز بولسىمۇ ئۇنىڭغا قانداق يېقىن كېلەلەيسىز؟

ـــ ئۇنىڭ بويىنىڭ ئېگىزلىكىدىنغۇ قورقمايمەن، ئۇنىڭ

پەنتىمگە چۈشمەي قېلىشىدىن قورقمەن. خەقتە: «چېلىشچى كۆچى بولسا كۆچىنى، كۆچى بولمىسا پەنتىنى ئىشلىتەر» دەيدىغان گەپ بار. لاپ ئېيتىۋاتمايمەن، شارائىتقا قاراپ ئۆزگەرمەك، ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرمەك كېرەك. ئۇ كومشادىن يېڭىلىپ قېلىشىم ناتايىن، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ بۇ شاكىچىك كىچىكىدىن تارتىپلا چېلىشۋازلىقنى ئوبدان ئۆگەنگەن، ــ دېدى لۇ جۇنيى، ــ بارىمەن دېسە بارىۋەرسۇن، ۋاقتى ـ قەرەلى كەلگەندە ئۆزۈم بېرىپ قايتۇرۇپ كېلەرمەن.

ــ قايسى چاغدا ماڭماقچىسىز؟ ــ دەپ سورىدى سۇڭ جيالڭ يەن چىڭدىن.

ــ بۇگۈن ئۇچىنچى ئايغا يىگىرمە تۆت بوپتۇ، ئەتىلىككە ئاغىمىز بىلەن ۋىدالىشىپ يولغا راۋان بولماقچىمەن، يولدا بىر كېچە قونۇپ، يىگىرمە ئالتىنچى كۈنى شۇ بۇتخانىغا يېتىپ بارىمەن، يىگىرمە يەتتىنچى كۈنى بىر كۈن ئۇنى ـ بۇنى ئۇقۇۋالسام، يىگىرمە سەككىزىنچى كۈنى شۇ نېمە بىلەن سىنىشىمەن، ــ دېدى يەن چىڭ جاۋاب بېرىپ.

ئۇ كۈنى شۇنداق ئۆتتى، ئەتىسى سۇڭ جيالڭ يەن چىڭنى مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈپ ئۇزىتىپ قويدى. جامائەت يەن چىڭگە شۇنداق قارىسا، ئۇ ئاددىيلا كىيىنۋاپتۇ. ئۇستىگە گۈللۈك ئۇزۇن تون كىيگەن، خۇددى شەندۇڭلۇق توكۇراڭچى سۈپىتىدە ياسىنىۋاپتۇ، توكۇراڭنى بېلىگە قىستۇرۇپ، مىلىچمال سېلىنغان ئەپكەش كۆتۈرۈپتۇ. خەقلەر بۇنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كەتتى، سۇڭ جيالڭ:

ــ سىز خۇددى شەندۇڭلۇق توكۇراڭچى بولۇۋاپسىز، قېنى، توكۇراڭچى ناخشىسىنى ئېيتىپ بېقىڭا، ئاڭلاپ باقلى، ــ دېدى.

يەن چىڭ بىر قولىدا توكۇراڭنى، يەنە بىر قولىدا چىكىلداقنى چېلىپ، توكۇراڭچىنىڭ «ئەل ئامان» دېگەن ناخشىسىنى ئېيتىپ كەتتى. ئۇ شەندۇڭلۇقنىڭ بەئەينى ئۆزىدەك

ئېيتتى، ھەممەيلەن قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. مەينەك كەيپى تېخى تولۇق كېسىلمىگەنىدى. يەن چاك ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ، تاغدىن چۈشۈپ جەنشاتەن ساھىلىدىن ئۆتتى، ئاندىن تەيئەن ئايمىقىغا يۈرۈپ كەتتى.

يەن چاك شۇ كۈنى كەچقۇرۇن بىر ساراي تېپىپ ئارامخۇدا ھاردۇق ئالاي دەپ كېتىپ بېرىشىغا، ئارقا تەرىپىدىن بىر كىشىنىڭ: «يەن ئىنى، توختاپ تۇرۇڭ» دەپ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. يەن چاك ئەپكىشىنى ئۆشنىسىدىن ئېلىپ شۇنداق قارىسا، قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن.

— قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز ! — دېدى يەن چاك.

— سىز ماڭا ھەمراھ بولۇپ جەڭمەن بازىرىغا ئىككى قېتىم كەلگەنتىڭىز، ھازىر قارىسام ئۆزىڭىز تەنھا كېتىۋاتىسىز، كۆڭلۈم تىنماي، ئاغىمىزغا ئېيتمايلا غىپ قىلىپ تاغدىن چۈشۈپ، سىزگە ھەمدەم بولغىلى كەلدىم، — دېدى لى كۇي.

— سىزنىڭ بۇ يەردە لازىمىڭىز يوق، ھازىرلا قايتىڭ، — دېدى يەن چاك.

— پاھ، سىز ئەجەب قالتىس باتۇر ئىكەنسىزغۇ، مەن سىزگە ھەمدەملىشەي دەپ ياخشى نىيەت بىلەن كەلسەم، ياخشى نىيىتىم يامان بولۇپ قالدىمۇ؟ قانداق بولمىسۇن بارىمەن، — دېدى تېرىكىپ لى كۇي.

يەن چاك ئىچىدە ئۇنىڭ مەردلىكىگە سوغۇق سۇ سېپىپ قويماي دەپ:

— ھەي، بارسىڭىز بېرىڭ، ئۇ يەردە تەڭرىقۇت ئالىيلىرىنىڭ تۇغۇلغان كۈنى قۇتلۇقلىنىدۇ. ئۇ يەردە ھەر ياقتىن كېلىپ جەم بولغان ئادەملەردىن سىزنى تونۇيدىغانلار كۆپ چىقىدۇ. ئەگەر سىز ئۇچ ئىشقا ماقۇل كەلسىڭىز، ئاندىن بىللە ئېلىپ بارىمەن، — دېدى يەن چاك.

— ماقۇل شۇنداق قىلاي ئىنى، — دېدى لى كۇي.

ـــ ئۇنداق بولسا يولغا چىققاندا بىرىمىز ئالدىدا، بىرىمىز ئارقىدا ماڭايلى، سارايغا چۈشكەندىن كېيىن سىرتقا چىقمايسىز، بۇ بىرىنچى ئىش. ئىككىنچى، بۇتخانىدىكى سارايغا بارغاندا، كېسىلمەن دەپ باش ـ كۆزلىرىڭىزنى چۈمكەپ خورۇلداپ ئۇخلىغان بولۇپ ياتمىسىز، ئۇن ـ تىن چىقارمايسىز. ئۇچىنچى، شۇ كۈنى بۇتخانىدا خەقلەر ئىچىگە كىرىپ چىلىش كۆرگەندە، چۆچۈپ هودۇقۇپ يۈرمەيسىز، مۇشۇ ئوچ ئىشقا ماقۇل دەمسىز؟ ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ بۇ ئۇنچىۋالا چوڭ گەپ ئەمەسكەنغۇ ! نېمە دېسىڭىز شۇنداق قىلاي، ـــ دېدى لى كۇي.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ئىككىيلەن سارايغا كېلىپ ئارامخۇدا هاردۇق ئېلىشتى. سۇبهى بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ساراي هەققىنى تۆلىگەندىن كېيىن بىرئاز يول يۈرۈپ ئاندىن غىزا يېيىشتى، يەن چىڭ:

ـــ قېرىندىشىم، سىز ئالدىدا يېرىم چاقىرىمچە ئىلگىرىلەپ مېڭىپ تۇرۇڭ، ئارقىڭىزدىنلا يېتىپ بارىمەن، ـــ دېدى.

يول ئۇستىدە كۇجە ياقىدىغان ئادەملەر ئوچ ـ ئۇچلەپ ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى رېن يۇەننىڭ ماهارىتى توغرىسىدا سۆزلىشىپ، ئىككى يىل بولدى، تەيىۋەن تەۋەسىدە بۇنىڭغا تەڭ كېلەلىگۈدەك ئادەم چىقمىدى، بۇ يىل ئەمدى ئوچ يىل بولۇپ قالدى، دېيىشىپ كېلىۋاتاتتى. يەن چىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. كۈن ياناي دېگەن ۋاقىتتا بۇتخانا قېشىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە خەقلەرنىڭ هەممىسى قارىشىپ تۇراتتى. يەن چىڭ سەل هاردۇق ئالاي دەپ ئۆڭۈشىسىدىن ئەپكەشنى چۈشۈرۈپ، خەقلەرنى ئارىلاپ ئۆتۈپ شۇنداق قارىۋىدى، ئىككى قىزىل تۇۋرۇك كۆرۈندى، بۇ كوچىلاردا ياسىلىدىغان زىننەت دەرۋازىسىغا ئوخشاپ كېتەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى تاختىغا: «تەيىۋەن چېلىشچىسى، ئاسمان تۇۋرۇكى رېن يۇەن» دەپ چوڭ خەت يېزىلغانىدى. ئۇنىڭ يېنىغا: «تۆۋەن

تاغدا يىرتقۇچ يولۇاسنى دۇمبالاپ يىقىتقان، يۇقىرى دېڭىزدا ئەجدىھانى تېپىپ ئۆلتۈرگەن» دېگەن ئىككى قۇر ئۇششاق خەت يېزىلغانىدى. يەن چىڭ بۇ تاختىنى كۆرگەندىن كېيىن ئوغىسى ئۆرلىدى ـ دە، ئەپكىشىنى ئېلىپ تاختىنى ئۇرۇپ چېقىۋەتتى، ئاندىن ھېچ گەپ ـ سۆز قىلماستىنلا ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ بۇتخانا تەرەپكە قاراپ كېتىۋەردى. بۇنى كۆرگەن تاماشىچىلار ئۇچقاندەك بېرىپ رېن يۈەنگە:

ـــ تاختىنى چاقىدىغان ئادەم چىقتى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ئەمدى گەپنى يەن چىگدىن ئاڭلاڭ. يەن چىڭ كېلىۋېتىپ لى كۇي بىلەن ئۇچراشتى، بۇلار ئارامخۇدا ھاردۇق ئالساق دەپ ساراي ئىزدەپ ماڭدى. بۇ چاغدا بۇتخانا تازا قىزىپ كەتكەنىدى، بۇ يەردە بىر يۇز يىگىرمە خىل تىجارەتچىنىڭ ئوقەت قىلىۋاتقانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغانىدا، پەقەت سارايلا بىر مىڭ تۆت ـ بەش يۈزگە يېتەتتى. ئۇلار تەرەپ ـ تەرەپتىن كۆجە كۆيدۇرۇشكە كەلگەنلەرنى كۆتۈۋالاتتى. بۇدساتۇاغا تاۋاپ قىلىدىغان ئاي ـ كۈنلەر بولغاچقا، ھېچقانداق بوش تۇرالغۇ يوق ئىدى. نۇرغۇن سارايلار تىقمۇتىقماق بولۇپ كەتكەنىدى.

يەن چىڭ بىلەن لى كۇي ئائىلاج رەستىنىڭ بىر چېتىدىكى سارايغا چۈشۈپ، ئەپكەشنى قويۇپ ھاردۇق ئېلىشتى، بىر يوتقان ئېلىپ، لى كۇينى ياتقۇزۇپ قويدى. سارايۇەن:

ـــ ئاغا، ئۆزلىرى شەندۇڭلۇق توكۇراڭچى ئىكەنلا، ھەرقاچان بۇتخانىغا بېرىپ ئوقەت قىلىلىغۇ دەيمەن؟ ساراي ھەققىنى تۆلىيەلمەي قالارلىمىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ سەن مېنى كۆزۈڭگە ئىلمايۇاتامسەن تېخى ! كاتەكتەك كىچىككىنە ھۇجراڭغا قانچىلىك ساراي ھەققى ئالاتتىڭ؟ چوڭراق بولسا قانچە ئالاتتىڭكى تاڭ؟ باشقا يەر يوق مۇشۇ يەرگە كەلدۇق، باشقىلار قانچە بەرسە مەنمۇ شۇنچە بېرىمەن، ـــ دەپ سەھرا سۈپەت سۆزلىدى يەن چىڭ.

ـــ ئاغا، بىزدىن ئاغرىنمىسىلا، ھازىر بازىرىمىز چىقىپ

قالدى. گەپنى ئالدىن ئېيتىپ قويغىنىمىز ياخشى، ــ دېدى سارايۇەن.

ــ مەن ئوقەت بىلەن كەلگەن، ــ دېدى يەن چىڭ، ــ ئۆزۈمغۇ مەيلى نەگە بېرىپ ياتسام يېتىۋېرەتتىم، يولدا كېلىۋاتسام ئۇشتۇمتۇتلا مانا بۇ تۇغقىنىمىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق، قارىسام بىتاپ بولۇپ قاپتۇ. شۇ سەۋەبتىن سېنىڭ سارىيىڭغا ھاردۇق ئېلىشقا كەلدۇق. سەن ھازىرچە مۇنۇ بەش تىزىق يارماقنى ئەپتۇر. بىزگە چاي ـ پاي، غىزا ـ تائاملار ئەكېلىپ بەرگىن، كېتىدىغان ۋاقتىمىزدا ھەممىنى ئۇلگۇچە بېرىمەن.

سارايۇەن پۇلنى ئېلىپ بۇلارغا چاي ـ پاي، غىزا ـ تائاملار تەييارلاشقا چىقىپ كەتتى. بۇ گەپمۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئۇزاق ئۆتمەي، ساراي دەرۋازىسى ئالدىدا، ئاللا ـ چۇقان ئاڭلىنىپ، يىگىرمە ـ ئوتتۇزدەك دارازا سارايغا كىرىپ كەلدى. ئۇلار:

ــ تاختىنى چېقىۋەتكەن باتۇر قايسى ھۇجرىدا؟ ــ دەپ سورىدى سارايۇەندىن.

ــ بىزنىڭ بۇ يەردە ئۇنداق كىشى يوق، ــ دەپ جاۋاب بەردى سارايۇەن.

ــ خەقلەر سېنىڭ سارىيىڭدا دېيىشىۋاتىدىغۇ؟ ــ دېدى كەلگەنلەر.

ــ سارايدا ھازىر پەقەت ئىككىلا ھۇجرا بار، ئەنە بىرى بىكار تۇرىدۇ، بىرىدە شەندۇڭلۇڭ توكۇراڭچى بار، بىر كېسەلمەن ئادەمنى ياتقۇزۇپ قويدى، ــ دېدى سارايۇەن.

ــ سەن دېگەن توكۇراڭچى تاختاينى چېقىۋەتكەن ئادەمنىڭ نەق ئۆزى شۇ، ــ دېدى كەلگەنلەر.

ــ خەقنى مازاق قىلماڭلار ! ئۇ توكۇراڭچى تېخى كىچىككىنە بىر يىگىت تۇرسا، ئۇنىڭ قولىدىن ئۇ ئىش كېلەمدۇ ! ــ دېدى سارايۇەن.

— باشقا گەپنىڭنى قوي، بىزگە ئۇنى كۆرسەت، — دېدى كەلگەنلەر تەڭلا.

— ئاۋۇ بۇرجەكتىكى بىرىنچى ئۆيدىكىسى شۇ، — دەپ قولى بىلەن كۆرسىتىپ قويدى سارايۇەن.

بۇلار شۇنداق كېلىپ قارىسا، ھۇجرىنىڭ ئىشىكى مەھكەم تاقاقلىق تۇرۇپتۇ. پەنجىرىدىن مارىسا ھۇجرىغا قويۇلغان كاتتا ئىككى نېمە پۇتنى ئۇزىتىشىپ ئۇخلاپ يېتىپتۇ، بۇلار بىرنېمە دېيەلمەي تۇرغاندا، ئوتتۇرىدىن بىرى چىقىپ:

— بۇ جايغا كېلىپ تاختىنى چېقىۋەتكۈچە بولغانىدىكىن، ئۇ بوش ئادەم ئەمەس، باشقىلار زىيان - زەخمەت سېلىپ قويمىسۇن دەپ، يالغاندىن ئاغرىق بولۇپ يېتىۋالغان ئوخشايدۇ، — دېدى.

— راست شۇنداق ئوخشايدۇ، ئۇنى - بۇنى دەۋەرمەكلار، ۋاقتى كەلگەندە بىلىمىز، — دېيىشتى كۆپچىلىك.

گۇگۈم چۈشكۈچە سارايغا تىكتىكلاشقا ھېلىقى يىگىرمە - ئوتتۇز ئادەملا ئەمەس، بەلكى يەنە ئارقا - ئارقىدىن ئادەم كېلىۋېرىپ سارايۇەندىن تولا سوراپ، ئۇنىڭ ئېچىكىنىمۇ تالدۇرۇۋەتتى، شۇ كۈنى كەچقۇرۇن سارايۇەن ئىككىيلەنگە ئاش ئېلىپ كىردى، لى كۇي يوتقاندىن بېشىنى چىقىرىپ قارىۋىدى، سارايۇەن ئۇنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ:

— ياپىر ! بۇ چېلىشچىنىڭ بوۋىسىغا ئوخشىمامدۇ؟ ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى.

— چېلىشىدىغىنى ئۇ ئەمەس، ئۇ كېسەل، چېلىشىدىغىنى مەن، — دېدى يەن چىڭ.

— سىلى مېنى گوللىمىسىلا، رېن يۈەن سىلىنى غۇپپىدە يۇتۇۋېتىدۇ، — دېدى سارايۇەن.

— سەن مېنى بوش چاغلىما، ئىلاجىم بار، سىلەرنى تازا بىر كۈلدۇرۇپ قويىمەن. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن غەنىيمەتلەر ئەكېلىپ سېنى تازا بىر تارتۇقلاي، — دېدى يەن چىڭ.

سارايۇەن بۇلار ئاش - پاش يەپ بولغۇچە قاراپ تۇرۇپ، چىنە -

قاچىلارنى يىغىشتۇرۇپ، يۇيۇش ئۈچۈن ئاشخانىغا ئاچقىپ كەتتىيۇ، ئىچىدە ئۇنىڭ سۆزىگە چىنپۇتمىدى.

ئەتىسى ئەتىگەن يەن چىڭ بىلەن لى كۇي ئازراق ناشتا قىلىشتى. يەن چىڭ:

ــ ئاغا، سىز ئىشكنى ئىچىدىن تاقاپ قويۇپ راسا ئوبدان ئۇخلاڭ، ــ دەپ لى كۇيغا تاپىلاپ قويدى.

يەن چىڭ خەقلەر بىلەن دەييۇ بۇتخانىسىغا يېتىپ كەلدى، قارىسا دەرھەقىقەت جاھاندا بۇ بىرلا مەنزىرىلىك ماكان ئىكەن.

نەزم

دەييۇمياۋ بۇ تەيشەندە، بويى ئاسمان پەلەكتە،
تەيشەن ھەممە تاغلاردىن، ئالىي تۇرار ھۆرمەتتە.
دۇڭيۆمياۋنىڭ ئىلاھى ئىلاھلارغا سەركەردە،
تاغنىڭ ئۈستىگە چىقىپ باقسا ئىراقتا ــ چەتكە.
ئوخشاپ كېتىدۇ بۇ جاي، چۆچەكتىكى جەننەتكە،
چوققىسىدا قارىغايلار، بوي تارتىپتۇ پەلەككە.
بۇلۇت ھەم تۇمان قاپلاپ سايىۋەن ھەر تەرەپكە،
راۋاق ئېگىزلىكى گويا قۇياش بىلەن بەس ــ بەستە.
قەسىرلىرى قاتمۇقات تۇرار ئايغا تەڭ رەتتە،
چىرايلىق نەقىش لىملار، يېشىل خىش، قىزىل لەتمە.
سىرىق شايى پەردىلىك سۇمۇرغ قانات دەرپەردە،
چۇچىلىق پەردە تارتقان، بېلىق سىرتى روجەككە.
يىراقتىن نەزەر سالساڭ تاجى كىيگەن مەبۇدكە،
قاش ــ كىرپىكى ئوخشايدۇ قەدىمكى شاھ ياۋ، شۇنگە.
يېقىندىن نەزەر سالساڭ شاھ لىباس قىياپەتكە،
كۆزۈڭ چۈشىدۇ تاڭ يۇ ئوخشاش قەددى ــ قامەتكە.
بۇ ئالەم ھۆكۈمدارى ئەنە تۇرار ھەيۋەتتە،
نېلۇپەرگە ئوخشايدۇ ئېگىنى قىزىل رەڭدە.

بىكلىك مەيدانىغا تۇرار هازىر بولۇپ بۇ يەردە،
سىرىق تونىغا لايىق قاشتېشى كەمەر بەلدە.
قىزىل ئۆتۈك ئەمەلدار جىغا قىسىپ سول چەتتە،
ئالتۇن تامغىنى ئاسقان ئەلەمدار ئوڭ تەرەپتە.
چوڭ قەسىرىنىڭ ئىچىدە،
ئۈچ مىڭ قۇياقلىق مەيدان پالۋان سۈر قىياپەتتە.
ئىككى ئايۇان ئاستىدا،
ئون تۈمەن تۆمۈر كىيىم بۇت سۈرلۈك تۇرار رەتتە.
ۋۇيۆمياۋ راۋاق تۇتاش كۈنچىقىش سارىيىغا،
شەپقەت قەسىرى چېتىق يۇقىرىدىكى هۇجرىغا.
يەتمىش ئىككى مۇنكىر ـ نەكىر ئەمەن تاغ ئېتىكىدە،
يىگىرمە تۆت جادۇگەر بۇت بەييۆمياۋنىڭ ئىچىدە.
يۈز ـ خاتىر ئەمىرىمۇ مۇئەككەل ئوت كۆلچەككە،
ئۇ توختىماي ئاي ـ ئايلاپ، مۇئەككەل كارامەتكە.
ئۆلتۈرمەك ـ تىرىلدۈرمەك ئەزرائىلنىڭ ئىلكىدە،
يىل ـ يىللاپ جاكارلايدۇ، يارلىقلارنى هەر كىزدە.
ئۈزۈلمەي كېلەر خاندىن شاهانە ئىسىرىق ـ كۈجە،
ئاسمان ئىلاهى دۇلدۇلدا يەتكۈزەر تېز شاهنامە.
نەزىر ـ چىراغ پەيتىدە، بەختكە ئۇلىشار هەممە،
بەخت بۇلۇتى هامان ئەگىپ تۇرار قەسىردە.
خۇشبۇي هىدلار پۇرايدۇ ئۇدۇلدىكى ئىشىكتە،
سەجدە قىلار مىليون خەق زۇمرەت ئىلاھ مەبۇدكە.
تەرەپ ـ تۈشتىن كەلگەنلەر،
تاۋاپ قىلار شەپقەتچان بۇ دۇنيۆمياۋ ئىلاهىگە.

يەن چىڭ بۇ يەردە تازا بىر پەيزە قىلىۋېتىپ، چىمەنلىك شىپاڭغا كىرىپ مەيدانغا تۆت مەرتەم ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈردى. ئۇ:

ـــ هېلىقى چېلىشچى رېن ئۇستا قەيەرگە چۈشتى؟ ـــ دەپ

سوربدی کۇجه يېقىۋاتقانلاردىن.

ـــ ئۇ كىشى هازىر شاپائەت كۆۋرۈكى يېنىدىكى بىر چوڭ سارايدا، ـــ دېدى تاماشىچىلاردىن بىرى، ـــ ئۇ كىشى ئىككى - ئۈچ يۈز چېلىشچىغا تەلىم بېرىۋاتىدۇ.

يەن چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شاپائەت كۆۋرۈكىگە يېتىپ كەلدى. شۇنداق قارىسا، كۆۋرۈكنىڭ يان شادىسىدا يىگىرمە - ئوتتۇزدەك چېلىشچى مۇخلىس ئولتۇرۇپتۇ، ئالدىغا قارىسا، زەر تۇغ - تاختىلار قادىلىپتۇ. كەشتىلىك زەر كۆشۇگىلەر تارتىلىپتۇ، يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇق قويۇلۇپ كېتىپتۇ. يەن چىڭ غىپپىدە سارايغا كىردى، قارىسا، رېن يۈەن بەھۇزۇر، ھەيۋەتلىك قىياپەت بىلەن شىپاڭنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ بەئەينى كۈچتۈڭگۇرنىڭ ئۆزى ئىكەن. ئۇ كۆكرىكىنى ئاچسا، سۈن شياۋنىڭ شىر - يولۋاسلارنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتكۈدەك سۇر - ھەيۋىتى ۋە يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا يانپاشلاپ ئولتۇرسا، باۋاڭنىڭ تاغنى دەس كۆتۈرۈپ تاشلىۋېتىدىغاندەك قۇدرىتى بىلەن شاگىرتلىرىنىڭ چېلىشىشىنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇلاردىن يەن چىڭنىڭ تاختىنى چېقىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن بىرى: «تاختا چاققان ئەنە شۇ كىشى» دەپ رېن يۈەنگە پىچىرلاپ قويدى. رېن يۈەن دەرھال ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، بىلەكلىرىنى شىمايلاپ:

ـــ بۇ يىل قايسى بىر ئەجىلى توشقىنى مېنىڭ قولۇمدا جان بېرىدىكىن، ـــ دەپ سۆزلەپ كەتتى.

يەن چىڭ بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە ئالدىراپ سارايدىن چىقىقاندا، سارايدىن كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. يەن چىڭ دەرھال ئۆز ھۇجرىسىغا قايتىپ كېلىپ ئاز - تولا مەي - شاراب، يېمەكلىكلەرنى كەلتۈرۈپ لى كۇي بىلەن ھەمداستىخان بولدى. لى كۇي:

ـــ مەن ئۆيدە ئۇخلاۋېرىپ ئۆلگۈدەك زېرىكتىم، ـــ دېدى.

ـــ پەقەت بۇگۈن بىر كېچە ئۆتسىلا، كىمنىڭ نوچىلىقىنى كۆرىمىز، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ئەمدى ئۆتكەن - كەچكەن قۇرۇق گەپنى قىلىپ ئولتۇرمايلى.

ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە داقا - دۇمباق ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز بۇتخانىدىكى كۇجە كۆيدۇرگۈچىلەرنىڭ بۇدساتۇغا تائەت - تىلاۋەت قىلىۋاتقان ئاۋازى ئىدى. تۇن نىسپىدىن كېيىن يەن چىڭ بىلەن لى كۇي ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ سارايۇەنگە ئىسسىق سۇ ئەكەلدۇرۇپ، يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، چاچ - پاچلىرىنى تارىدى، يەكتەكلىرىنى سېلىۋېتىپ، تىزلاپچىلىرىنى باغلىدى، پۇچقاقلىرىنى تاڭدى. پۇتىغا كۆپ قۇلاقلىق چىگە چورۇقىنى، ئۇستىگە كۆڭلەكنى كىيىپ بەلباغ باغلىدى. ئاندىن ناشتا قىلدى ۋە سارايۇەنگە:

— ھۇجرىدا يۈك - تاقلىرىمىز قالدى، قاراپ قوي، — دەپ جېكىلەپ قويدى.

— بۇ يەردە نەرسە - كېرەكلەر يوقىلىپ كەتمەيدۇ، زەپەر ئېلىپ بالدۇرراق قايتىپ كېلىشسىلە، — دېدى سارايۇەن.

بۇ كىچىككىنە بىر ساراي بولسىمۇ يىگىرمە - ئوتتۇز كۇجە ياققۇچى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى:

— يىگىت، قاراپراق بىر ئىش قىلىڭ، بىكاردىن - بىكار جېنىڭىزنى تۇتۇپ بەرمەڭ يەنە، — دېيىشتى.

— پېقىر بارىكاللىغا ئېرىشكەندە ھەرقايسىڭلار كۆپرەك غەنىيمەت ئېلىشىپ بېرەرسىلەر، — دېدى يەن چىڭ.

بۇلاردىن بەزىلىرى ئالدىن كېتىپ قالدى.

— ماۋۇ ئىككى ئايپالتىنى ئېلىۋالسام ياخشى بولارمىكىن؟ — دېدى لى كۇي.

— بۇنى كۆتۇرۇۋالسىڭىز بولمايدۇ، باشقىلار كۆرۈپ قالسا چوڭ بىر بالا چىقىدۇ، — دېدى يەن چىڭ.

شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن خەقلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، پېشايۋان ئاستىدىكى بىر يەرگە ئولتۇرۇۋالدى. شۇ كۇنى كۇجە كۆيدۇرىدىغانلار سانجاق - سانجاق تۇرۇشۇپ كەتكەنىدى. شۇنچە كاتتا كۇنچىقىش يۆمياۋ بۇتخانىسى بىر دەمدىلا ئادەم بىلەن لىق

توشۇپ كەتتى، ھەتتا بەزىلەر ئۆگزىگمۇ چىقىپ كەتكەنىدى. جيانىڭ قەسرىسىگە قارىتىپ سەھنە ياستىلغان بولۇپ، سەھنىگە ئالتۇن ـ كۈمۈش قاچا ـ قۇچىلار، كىمخاب، تاۋار ـ دۇردۇنلار تىزىپ قويۇلغان، سەھنىنىڭ بىر چېتىگە ئېگەر ـ جابدۇقلۇق قاۋۇل بەش ئارغىماق باغلاپ قويۇلغانىدى. ئامبال چېلىش كۆرۈش ئۈچۈن كۈجە كۆيدۇرىدىغانلارنى چەكلەپ قويغانىدى. بىر ياشانغان مۇلازىم قولىدا بامبۇك تايىقىنى كۆتۈرگەن ھالدا چېلىش سورۇنىغا چىقىپ، پىر ـ كاملارغا دۇئا ـ تەگبىر قىلغاندىن كېيىن بۇ يىلقى چېلىشقا كەلگەن چېلىشچىلارنى سورۇنغا تەكلىپ قىلىدى، ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلىشىشىغلا، ئەھلى خالايىق گويا دولقۇن سۈدەك قوزغىلىپ كەتتى. بۇ تەرەپتىن ئون نەچچە جۈپ گۈرزىچى يېتىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئالدىغا تۆت كەشتە تۇغ قادالدى، رېن يۈەن تەختىراۋاندا ئولتۇرغانىدى. ئۇنى ئالدى ـ ئارقىسىدىكى يىگىرمە ـ ئوتتۇز جۈپ گۈل بىلەكلىك ئەزىمەت قوغداپ چېلىش سورۇنىغا ئېلىپ كەلدى. مۇلازىم رېن يۈەننى تەختىراۋاندىن چۈشۈشكە تەكلىپ قىلىپ، بىرنەچچە ئېغىز تەكەللۇپ سۆزلىرى قىلدى. رېن يۈەن ئالدىغا چىقىپ:

ـــ مەن ئۇدا ئىككى يىل دەيىۋگە كېلىپ بىرىنچىلىككە ئېرىشتىم، نۇرغۇن غەنىيمەتلەرنى بىكارغىلا ئالدىم، بۇ يىل بىلىكىمنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىش ۋاقتى كېلىپ قالدى، ـــ دېدى.

ئۇ ئەمدىلا سۆزلەپ بولۇشىغا، سوۋغا كۆتۈرگەن بىرى چىقىپ كەلدى. رېن يۈەننىڭ شاگىرتلىرى چېلىش سورۇنىنىڭ ئەتراپىدا بىر ـ بىرىگە يېقىن تىك تۇرۇشاتتى. رېن يۈەن ئالدى بىلەن بەلبېغىنى يېشىپ، بوغمىچىسىنى ئېلىۋەتتى، ئاندىن پېشىنى جۈپلەپ تۇتۇپ تۇرۇپ پىر ـ كاملارنى ياد ئېتىپ دۇئا ـ تەگبىر قىلدى، ئىككى يۈتۈم دەمىدە سۇيى ئىچىپ، كەمزۇلىنى سېلىۋەتتى، مىڭلىغان ـ مىليونلىغان ئادەملەر بىردىنلا چۇقان كۆتۈرۈپ باركاللا ئېيتىشتى. رېن يۈەن قانداق كىيىنگەن دېمەمسىز؟

نەزم

چېچىنى تۆگۈڭاپتۇ قىزىل بۇرجەك چىقىرىپ،
قولىنى، بىلىكىنى شىمايلاپتۇ ئۇ تۇرۇپ.
يېشىل جىيەكلىك قىزىل تاڭار يەكتەك يېڭىنى،
ئاپتۇ بېلىگە شۇدەم مەھكەم باغلاپ قىستۇرۇپ.
يەكتىكىنىڭ ئۈستىگە ئۇچ ئورام پوتا باغلاپ،
ئون ئىككى مارجان تۇگمە ئاپتۇ ئۇنىڭغا تاقاپ.
نەچچە جۈپ قوشماق ئۆردەك سۇرىتىنى تىكىپتۇ ــ
كەڭ كەمىرى ئۈستىگە سىپتا قىلىپ كەشتىلەپ.
تىزلاپچىسى ئىچىگە مىستىن دالدىغۇچ ياساپ،
گوجىيىنىڭ ئىچىگە چەمبىرەك تۆمۈر تاقاپ.
ئۇنى چىڭ بېكىتىپتۇ تىزىغا تېڭىپ مەھكەم،
كەشىنى پۇتىغا چىڭ ئاپتۇ ئۇ چىگىپ باغلاپ.
بۇ دۇنيادا دەريادا لىم تۇڭرۇك قويار پالۋان،
تەيشەنگە كېلىپ چۈشتى جان قىيار قاۋۇل ئىنسان.

هېلىقى مۇلازىم چىقىپ:

ــ بۇتخانىدا ئىككى يىلدىن بېرى رېن ئۈستىغا تەڭ كەلگۈدەك چېلىشچى چىقمايي كەلدى، بۇ يىل ئەمدى ئۈچىنچى قېتىمى بولۇپ قالدى، هەممە ئىقلىمدىن كەلگەن كۈجە كۆيدۈرگۈچىلەرگە ئۈستامنىڭ قانداق گەپ ـ سۆزى بارکىن، ــ دېدى.

ــ تۆت يۈز ئايماق، يەتتە مىڭدىن ئارتۇق ناهىيەدىن كەلگەن كۈجە كۆيدۈرگۈچىلەر تەڭرىقۇت ئالىيلىرىغا ئىززەت ـ هۆرمەت بىلدۈرمەك بولۇپ، نۇرغۇن غەنىيمەتلەرنى ئاتىدى، پېقىر بۇ غەنىيمەتلەرنى ئىككى يىل بىكارغىلا ئالدىم، بۇ يىل پادىشاھ ئالىيلىرى بىلەن ۋىدالىشىپ يۇرتۇمغا قايتىسام، بۇ تاغقا

ئىككىنچىلەپ كەلمەيمەن. مەغرىبتىن ـ مەشرىققىچە، جاھاننىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ چېتىگىچە كۇللى جاھاندا مەن بىلەن غەنىيمەت تالىشىشقا پېتىنىدىغان قېنى كىم بار؟ ـــ دېدى رېن يۇەن.

گەپ تۇگە ـ تۇگىمەستىنلا يەن چىڭ يېنىدىكى ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ، «مانا مەن بار ! مانا مەن بار !» دېگەن پېتى ئۇچقاندەك مېڭىپ چېلىش سورۇنىغا چىقتى. بۇنى كۆرگەن خالايىق تەڭلا چۇرقىرىشىپ كەتتى.

ـــ باتۇر! ئىسمىشەرىپلىرى كىم بولىدۇ؟ سىلى نەلىك، قەيەردىن كەلدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى مۇلازىم.

ـــ مەن شەندۇڭلۇق جاڭ توكۇراڭچى بولىمەن. ئالايىتەن ئۇنىڭ بىلەن غەنىيمەت تالىشىشقا كەلدىم، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ باتۇر! ئۆلۈم بۇرۇنلىرىغا پۇراپ تۇرىدۇ، توختاپ قالسىلا بولارمىكىن، كېپىل بولغۇدەك كىشىلىرى بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى مۇلازىم.

ـــ ئۆزۇمگە ئۆزۇم كېپىل، ئۆلۈپ كەتسەم مەن ئۇچۇن بىراۋ خۇن تەلەپ قىلاتتىمۇ؟ ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا، كىيىملىرىنى سېلىپ باقمامىلا، ـــ دېدى مۇلازىم.

يەن چىڭ بوغمىچىسىنى ئېلىۋېتىپ يالىڭاچ بولدى، مۇڭگۇزدەك قىلىپ چىگىۋالغان ئىككى تال چېچى كۆرۇنۇپ تۇراتتى، ئۇ چىگە چورۇقىنى سېلىۋېتىپ، يالاڭ ئاياغ بولۇپ سورۇننىڭ بىر چېتىدە زوڭزىيىپ ئولتۇردى، ئاندىن پۇتىدىكى تىزلاپچىسىنى يېشىۋېتىپ، دەس ئورنىدىن تۇردى ـ دە، يالىڭاچ بولۇپ چېلىشقا ھازىرلاندى، بۇتخانىدىكى تاماشىبىنلار خۇددى دېگىز ـ دەريالار ئۆڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كەتكەندەك چۇقان سېلىشىپ، باركاللا ئېيتىشقىنىچە ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قېلىشتى.

رېن يۇەن بۇنىڭ بەدىنىگە چېكىلگەن گۇللەرنى، چەبدەس قەددى ـ قامىتىنى كۆرۇپ خېلىلا چۆچۇدى. قەسىرگە قارىتىپ ياسالغان مۇنبەردە ئايماقبېگى سۇر بىلەن ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ

ئالدى ـ ئارقىسىدا قارا كىيىم كىيگەن يەتمىش ـ سەكسەن جۈپ دورغا ـ يايى چۆرىدەپ تىك تۇراتتى. ئۇ يەن چىڭنى چاقىرتىشقا ئادەم بۈيرۈدى، يەن چىڭ سورۇندىن چۈشۈپ ئايىماقبېگىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بەگ شۇنداق قارىسا، ئۇنىڭ گۈل چېكىلگەن بەدىنى بەئەينى قاشتېشى تۈۋرۈكى ئۈستىگە سېلىنغان يۇمشاق زۇمرەتكە ئوخشايتتى. كۆڭلىدە قالتىس خۇشال بولغان بەگ ئۇنىڭدىن:

ـــ ئەي باتۇر يىگىت ! قەيەرلىكسىز؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر جاڭ ئۇرۇقىدىن، ئۆزۈم تۇنجى ئوغۇل، شەندۇڭنىڭ لەيجۇ ئايمىقىدىن بولىمەن. ئەلھال رېن يۇەننىڭ جاھان چېلىشچىلىرىنى ئۇندىگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئالايىتەن ئۇنىڭ بىلەن چېلىشىشقا كەلدىم، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئاۋۇ ئالدىمىزدا تۇرغان ئېگەر ـ يۈگەنلىك ئارغىماقنى كۆردىڭىزمۇ؟ ئۇنى مەن رېن يۇەنگە تەقدىم قىلىش ئۈچۈن ئەكېلىپ قويدۇم، سەھەنە ئۈستىدە يەنە نۇرغۇن تارتۇقلار بار، مەن سىزگە يېرىمىنى بۆلۈپ بېرىشنى ئېيتاي، رېن يۇەن بىلەن ئىككىڭىزلار بۆلۈشۈۋېلىپ بولدى قىلىڭىزلار، سىزنىڭ مەرتىۋىڭىزنى ئۆستۈرۈپ قېشىمدا ئېلىپ قالاي، ـــ دېدى ئايماقبېگى.

ـــ بېگىم، تارتۇقنىڭغۇ كارى چاغلىق، ئۇنى كۆتۈرۈپ يەرگە بىر ئۇرسام، خالايىق بىر كۈلۈشسە، باركاللىغا ئىگە بولسامىلا بولدى، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئۇ بولسا بىر كۈچتۇڭگۇر پالۋان، ـــ دېدى بەگ، ـــ ئۇنىڭ قېشىغا يېقىن بارالماسسىزمىكىن؟

ـــ ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق، ـــ دېدى يەن چىڭ ۋە يەنە قايتىدىن چېلىش سورۇنىغا چىقىپ رېن يۇەن بىلەن روبىرولاشتى.

مۇلازىم ئۇنىڭدىن تىلخەت تەلەپ قىلدى ۋە قوينىدىن

چېلىشىش توغرىسىدا يېزىلغان بىر پارچە خەتنى چىقىرىپ ئوقۇپ بەرگەندىن كېيىن، يەن چىڭگە:

— ئۇقتىلىمۇ بۇنى، قەست قىلىشقا بولمايدۇ، — دېدى.

— ئۇ ئاللىقاچان ھەممىنى تەييارلاپ كەلدى، مېنىڭ تۇرغان تۇرقۇم مۇشۇ تۇرسا، قانداقمۇ قەست قىلاي، — دېدى يەن چىڭ سوغۇق كۈلۈپ.

— ھەتتىگىنەي، بۇ ئەجەبمۇ كېلىشكەن، سۈباتلىق باتۇر يىگىت ئىكەن. سەن تارتۇقلۇقنىڭ بىر بۆلىكىنى بۇنىڭغا ئايرىپ بەرگىن، — دەپ جېكىلىدى بەگ مۇلازىمغا.

— باتۇر يىگىت ! جانلىرى ھايات قالسۇن، يۇرتلىرىغا كېتىۋالسىلا، مەن تارتۇقلۇقنى سىلىگە ئاپىرىپ بېرەي، — دەپ نەسىھەت قىلدى مۇلازىم دەرھال چېلىش سورۇنىغا چىقىپ.

— مەن تېخى يەڭگەن ياكى يېڭىلگەن بولمىسام، بۇنى سىز ئالدىدىن قانداق بىلىسىز؟ — دېدى يەن چىڭ.

خالايىقنىڭ ھەممىسى يەن چىڭگە دوست تارتتى، قارىسا قانچە تۇمەنلىگەن كۈجە كۆيدۈرگۈچىلەر بېلىق قانىتىدەك ئىككى ياققا تىزىلىشىپ كېتىپتۇ. ئۆگزىمۇ ئادەم بىلەن لىق تولۇپتۇ، ئۇلار چېلىشچىلارنى كۆرەلمەي قالمايلى دەپ بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ كېتىپتۇ. ربن يۇەننىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، يەن چىڭنى يەتتە قەۋەت ئاسمانىڭ قەرىگە چۆرۈپ تاشلاپ، جەسىتىنى كۈكۈم ـ تالقان قىلىۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. مۇلازىم:

— ھازىر ئىككىلىرى چېلىشقا چۈشمەك بولۇشتىلا، بۇ يىل پەقەت ئىككىلىرى كارامەت كۆرسىتىدىغان يىل، پەخەس بولۇشسىلا، — دېدى.

چېلىش سورۇنىدا پەقەت ئۇچلا كىشى بار ئىدى. كۈن كۆتۈرۈلۈپ يەردە ئەتىگەنلىك شەبنەمىمۇ قۇرۇپ كەتكەنىدى، مۇلازىم بامبۇك تايىغىنى قولىغا ئېلىپ، ئىككى تەرەپكە: «چېلىش باشلانسۇن !» دەپ بۇيرۇق بەردى.

بۇ چېلىشچىلار شۇنداق ئېلىشتىكى، گاھ دۈنىپ

كېلىشىپ، گاھ ئارقىغا شوخشۇشۇپ، ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، گويا ئاسماندىكى يۇلتۇزلار ۋال - ۋۇل قىلىپ كۆچكەندەك تېزلىك بىلەن يەن چاك غىپپىدە ئوك تەرەپتە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالسا، رېن يۇەن سول تەرەپتە دۇنىپ تۇراتتى، يەن چاك قىمىرلىماي تۇراتتى. دەسلەپ ھەر ئىككى تەرەپ سورۇنىدىكى يېرىمىنى ئىگىلەپ قاپ ئوتتۇرىدا تۇتۇشقاندى. رېن يۇەن يەن چىڭدىكى مىدىرلىماستىن تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوك يانغا قىستاپ كەلدى، يەن چاك ئونىكى يانپېشىغا قاراپ تۇردى. رېن يۇەن: «بۇ مېنىكى يانپېشىمنى كۆزلەۋاتىدۇ، قاراپ تۇر، قول تەۋرەتمەيلا، بىرنى تېپەي - دە، بۇ مۇتتەھەم سورۇندىن چۇشۇپ كەتسۇن» دەپ ئويلىدى - دە، يەن چىڭگە يېقىنلاپ كەلدى، ئۇ يالغاندىن سول پۇتىنى كۆتۈرۈپ چاندۇرغاندەك قىلىۋىدى، يەن چاك «ھاي، توختا!» دەپ ۋارقىرىدى. رېن يۇەن ئۇنىڭغا شۇنداق ئېتىلاي دەپ تۇرۇشقا، يەن چاك رېن يۇەنىكى سول قولتۇقىدىن ئۆتۈپ كەتتى. رېن يۇەن تېرىكىپ دەرھال بۇرۇلۇپ يەن چىڭنى تۇتماق بولۇۋىدى، يەن چاك يەنە بىر سەكرەپ ئوك قولتۇقىدىن ئۆتۈپ كەتتى. رېن يۇەن دارازا بولغاچقا تېز ئايلىنالماي، ئۇچ پىرقىراش بىلەن پۇتى كالۋالىشىپ قالدى، ئەمما يەن چاك چاقماقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، ئوك قولى بىلەن رېن يۇەننى چاك قاماپ تۇتتى، ئاندىن سول قولى بىلەن ئونىكى چاتىرىقىدىن ئالدى - دە، مۇرىسى بىلەن مەيدىسىگە نىقتاپ دەس ئۆشنىسىگە ئېلىپ، ئاسمان تاپان قىلىپ كۇچەپ تۆت - بەش مەرتەم پىرقىراتقاندىن كېيىن سورۇنىكى بىر چېتىگە ئېلىپ كېلىپ «بارە!» دەپ تاشلىۋەتتى. رېن يۇەن ئاسمان تاپان بولغىنىچە ئۇدۇل سورۇندىن چۇشۇپ كەتتى. بۇ چېلىشىش «موللاقچى كەپتەرچە» چېلىشىش دەپ ئاتىلاتتى. مىڭلىغان - تۇمەنلىگەن كۇجە كۆيدۇرگۇچىلەر بىردىنلا ئاللا - چۇقان سېلىپ، باركاللا ئېيتىشىپ كەتتى. رېن يۇەنىكى مۇخلىسلىرى پىر - ئۇستازىنىكى مۇئەللەق يىقىلغىنىنى

كۆرۈپ، ئاۋۋال بېرىپ سەھنىنى ئۆرۈپ، تارتۇقلۇقلارنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلغىلى تۇردى. بۇ يىگىرمە ـ ئوتتۇزدەك مۇخلىس خالايىقنىڭ ئۈرۈپ ـ توسۇشىغا قارىماي سورۇنغا بېسىپ چىقتى، ئايماقبېگى بۇلارنى ھېچقانداق قىلىپمۇ باستۇرالمىدى، بۇ ھال يىاندا تۇرغان باتۇرنى غەزەپكە كەلتۈرۈۋەتتى، ئۇ قارا قۇيۇن لى كۇي ئىدى. ئۇ بۇنى كۆرۈش بىلەن كۆزلىرى جامدەك بولۇپ، بۇرۇتلىرى دىڭ تۇرۇپ كەتتى، قولىدا ھېچ قورال ـ ياراغلار بولمىغاچقا، دەرھال بىر ئارچا دەرىخىنى سۇندۇرۇۋېلىپ، ئۇدۇل كەلگىنىنى سېلىۋەردى. كۇجە كۆيدۇرگۈچىلەردىن بىرسى لى كۇينى تونۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئىسمىزاتىنى ئاغزىدىن چىقىرىشى بىلەن تەڭلا سىرتتىكى يايلار دۇكۇرەپ بۇتخانىغا كىرىپ:

ـــ لىياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن قارا قۇيۇن قېچىپ كەتمىسۇن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى. بەگ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھوش ـ كاللىسىدىن كەتتى، جان ـ پېنى چىقتى، ئۇ ئارقىغا قايرىلىپلا قەسىردىن بەدەر قاچتى. ئەتراپتىكى خەلەر بىر يەرگە غۇزمەكلىشىپ قالدى، بۇتخانىدىكى كۇجە كۆيدۇرگۈچىلەر تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى، لى كۇي رېن يۇەنگە قارىغۇدەك بولسا چېلىش سورۇنىنىڭ ئالدىدا نەپىسى ئۇزۇلەي دەپ بىھوش ھالەتتە يېتىپتۇ. لى كۇي بىر تاشنى قومۇرۇپ رېن يۇەنىڭ بېشىغا قارىتىپ ئېتىۋىدى، مېڭىسى چۈل ـ چۈل بولۇپ كەتتى. يەن چىڭ بىلەن لى كۇي بۇتخانىدىن ئۇر ـ چاپ بىلەن چىقىپ كەلگەندە، ئىشىكنىڭ سىرتىدىن يامغۇردەك ئوق ياغدى، ئۇلار ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ، ئۆگزىنىڭ خىش ـ كاھىشلىرىنى قومۇرۇپ ئۇدۇل كەلگەنگە ئېتىۋەردى.

ئۇزاق ئۆتمەي، بۇتخانا ئالدىدىن قۇلاقنى يېرىۋەتكۈدەك قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى، ئالدى بىلەن بىر كىشى ئىشىكتىن ئېتىلىپ كىردى. بۇ كىشىنىڭ بېشىغا ئاق فەنياڭ قالپىقى، ئۈستىدە ئاق كەمزۇل، بېلىدە يان قىلىچ، قولىدا كۆتمەك قىلىچ بار ئىدى. بۇ كىشى يۇقىرى ئاستانىلىك بوز تۇلپار لۇ جۇنيى

ئىدى. ئارقىدىن شى جىن، مۇ خۇك، لۇ جىشېن، ژۇ سۇك، شيې جېن، شيې باۋ قاتارلىق باتۇرلار مىڭدىن ئارتۇق كىشىنى باشلاپ، بۇتخانىنىڭ ئىشىكىدىن چاپ ـ چاپ بىلەن ھەمدەم بولۇشقا كىردى. يەن چىڭ بىلەن لى كۇي بۇلارنى كۆرگەن ھامان ئۆگزىدىن چۈشۈپ، بۇلارغا قوشۇلۇپ ماڭدى. لى كۇي دەرھال سارايغا بېرىپ قوش ئايپالتىسىنى ئەكېلىپ چاپ ـ چاپقا ئۆتتى. مەھكىمە چېرىكلىرىنى ئېدىتلاپ بولغۇچە ھېلىقى باتۇرلار ئۇزاپ كەتتى. خان لەشكەرلىرى لياڭشەن كۆلىنىڭ ئادىمى كۆپ بولغاچقا، تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىمىدى.

ئەمدى گەپنى لۇ جۈنيىدىن ئاڭلاڭ. لۇ جۈنيى لى كۇيغا قايت دەپ بۇيرۇق قىلدى. يېرىم كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن قارىسا، لى كۇي يەنە يوقاپ كېتىپتۇ. لۇ جۈنيى كۈلۈپ كېتىپ:

ـــ بۇ بالا تېرىغاق ئادەم ئىكەن، ئادەم ئەۋەتىپ تاغقا قايتۇرۇپ كېلىش كېرەك، ـــ دېدى.

ـــ مەن ئىزدەپ تېپىپ تۇراغا ئەكېتەي، ـــ دېدى مۇ خۇك.

ـــ شۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى لۇ جۈنيى.

لۇ جۈنيىنىڭ لەشكەر باشلاپ تاغقا قايتقانلىقى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى لى كۇيدىن ئىشىتىڭ. ئۇ قوش ئايپالتىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇدۇل شۇجاڭ ناھىيەسىگە باردى. شۇ كۈنى يامۇلدىكىلەر چۈشلۈك سوراقتىن ئەمدىلا تارقاشقانىدى. لى كۇي يامۇلنىڭ دەرۋازىسىغا كېلىپ:

ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كۇي ئاكاڭ مانا كەلدى ! ـــ دەپ ۋاقىرىغىنىچە كىرىپ كەلدى. يامۇلدىكىلەر بۇنى كۆرۈپ قورققىنىدىن پۈت ـ قوللىرى كالۋالىشىپ قېتىپلا قالدى. ئەسلىدە بۇ شۇجاڭ ناھىيەسى لياڭشەن كۆلىگە بەكلا يېقىن ئىدى. ئەگەر «قارا قۇيۇن لى كۇي» دېگەن گەپ قۇلاققا ئاڭلانسا، ھەتتا بۆشۈكتىكى بالىلارمۇ قورقىنىدىن يىغلاپ تېلىقىپ قالاتتى. بۇگۈن لى كۇي ئۆزى كەلگەن تۇرسا، قانداقمۇ

قورقۇشمىسۇن؟ بۇ ۋاقىتتا لى كۇي يامۇلغا كىرىپ ئامبال ئورۇندۇقىدا ئولتۇردى ـ دە:

ـــ سۆزلىشىشكە ئادەم كەلسۇن، كەلمەيدىكەن، ئوت قويۇۋېتىمەن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

پىشايۋان ئاستىدىكى ئۆيدە ئولتۇرغان بىرنەچچە كىشى مەسلىھەتلىشىپ:

ـــ سۆزلىشىشكە بىرنەچچەيلەن چىقماي بولمايدۇ، ئۇنداق بولمىسا ئۇ چىقىپ كەتمەيدۇ، ـــ دېيىشتى. ئىككى سىپاھ ئايۇان ئالدىغا چىقىپ ئېگىلىپ تۆت مەرتەم چوقۇنۇپ تەزىم قىلىۋېتىپ:

ـــ ئاتامانىمىز، بۇ جايغا قەدەم تەشرىپ قىلىپلا، قانداق تاپشۇرۇقلىرى باركىن؟ ـــ دېدى.

ـــ يامۇلدىكىلەرنى ئاۋارە قىلىشنى راۋا كۆرمەيمەن. يولدىن ئۆتكۈچە ئازراق ئىچ پۈشۈقۇمنى چىقىراي دەپ كەلدىم. ئامبىلىڭلارنى چاقىرىپ چىقىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئامبال بېگىم ئۆزلىرىنىڭ كەلگەنلىكلىرىنى كۆرۈپتىكەن، ئارقا ئىشكىنى ئېچىپ چىقىپ كېتىپتۇ. قەيەرگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدۇق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئىزدەپ كەتكەن ئىككىيلەن يېنىپ كېلىپ.

لى كۇي بۇنىڭغا چىنپۇتمەي، ئۆزى بېرىپ ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كېلىپ ئىزدىدى. شۇنداق قارىسا، كىيىم ـ كېچەك ساندۇقى قويۇقلۇق تۇرۇپتۇ، لى كۇي قۇلۇپنى قايرىپ ئېچىپ قارىسا تاجدان تۇرۇپتۇ، تاجنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئوتۇغاتنى قىسىپ بېشىغا كىيدى، يېشىل مەخمەل لىباسنى ئېلىپ كىيدى. بۇرجەكلىك كەمەرنى بېلىگە باغلىدى. چورۇقنى سېلىۋېتىپ قارا ئۆتۈكنى كىيدى، قولىغا بىر سۇر تاختىنى ئېلىپ دۇاننىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشسۇن!ـــ

دەپ توۋلىدى.

ياموللىكىلەر ئائىلاج ئالدىغا كەلدى.

— مېنىڭ بۇ كىيىنىشىم يارىشىپتىمۇ؟ — دېدى لى كۇي.

— ۋاي ئالامەت يارىشىپتۇ، — دېدى ياموللىكىلەر.

— بەگ ـ سىپاھ، يايى ـ دورغىلار ھەممىڭ كېلىپ دۇانغا تەزىلىش، شۇ چاغدا كېتىمەن. مۇبادا گەدەنكەشلىك قىلىشىدىكەنسەن، ياموللۇڭنى تۇپتۇز قىلۋېتىمەن، — دېدى لى كۇي.

بۇلار بۇنىڭدىن قورقتى، ئائىلاج بىر قىسىم بەگ ـ سىپاھ، يايى ـ دورغىلارنى يىغىپ كەلدى، ئۇلار نىزام تاياق، گۇززىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ كەلدى. دۇمباق ئوچ مەرتەم ئۇرۇلۇش بىلەن، لى كۇينىڭ ئالدىغا كېلىپ تۆۋەنچىلىك بىلەن قوللۇق بەجا كەلتۈردى، لى كۇي قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— ئىچىڭلاردىن ئىككىيلەن چىقىپ، بىرى يەنە بىرى ئۇستىدىن ئەرز قىلسۇن، — دېدى.

— ئاتامانىمىز ئۆزلىرى بۇ يەردە ئولتۇرسىلا، ئەرز قىلىشقا كىمنىڭ ھەددى، — دېدى بىر دورغا.

— ئەگەر ئەرز قىلىشقا كىشى چىقمىسا، يالغاندىن ئەرز قىلىشقا ئىككى كىشىنى كۆرسىتىش. مەن ئۇنىڭغا ھېچقانداق زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيمەن، بىر قىزىقچىلىق بولسۇن، — دېدى لى كۇي.

دورغىلار بىرمەھەل كېڭىشىپ، ئائىلاج ئىككى گۇندىپايىنى يالغاندىن ئۇرۇشۇپ قالغان قىلىپ ئەرز قىلدۇردى، ياموۇل سىرتىدىكى پۇقرالارنىڭ ھەممىسىنى بۇنى كۆرۈشكە چاقىرىپ كىردى. بۇ ئىككىيلەن دۇان ئالدىدا يۇكۇنۇپ:

— داد بېگىم ! بۇ مېنى ئۇردى، — دەپ ئەرز قىلدى بىرى.

— ئۇ ئاغزىنى بۇزۇپ پېقىرنى تىللىغانتى، شۇڭا ئۇردۇم، — دېدى يەنە بىرى.

— قايسىڭلار تاياق يېدىڭلار، — دەپ سوردى لى كۇي.

— مەن تاياق يېدىم، — دېدى ئەرز قىلغۇچى.
— ئۇنى قايسىڭ ئۇردۇڭ، — دەپ سورىدى لى كۇي
— ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىغانتى، مەن ئۇردۇم، — دېدى جاۋابكار.

— بۇنى ئۇرغۇچى نوچىكەن، بۇنى قويۇپ بېرىڭلار، ماۋۇ يارماس نېمىشقا تاياق يەيدۇ، بۇنىڭ بوينىغا تاقاق سېلىپ ياموللىڭ ئالدىدا سازايى قىلىش كېرەك، — دېدى لى كۇي ۋە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، يېشىل مەخمەل كەمزۇلنى سېلىپ ئوردى. سۇر تاختىنى يېنىغا قىستۇردى، چوڭ پالتىنى ئېلىپ بوينىغا تاقاق سېلىنغان ھېلىقى ئەرز قىلغۇچىغا قاراپ: «ياموللىڭ ئالدىدا ھازىر بولىسەن» دەپ بۇيرۇق بەردى، ئاندىن كېيىم ۋە ئايغىنى سالمايلا چوڭ ـ چوڭ قەدەم تاشلاپ كېتىپ قالدى. ياموۇل ئالدىدىكى بۇنى كۆرگەن پۇقرالار ئۆزىنى بېسىۋالالماي پىخىلداپ كۈلۈشۈپ كەتتى.

لى كۇي شۇجاڭ ياموۇلى ئالدىدىن كۇنچىقىش تەرەپكە مېڭىپ، ئەمدىلا كۇنپېتىش تەرەپكە بۇرۇلۇشىغا، بىردىنلا مەكتەپتىكى تالىپلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، مىلەڭزىنى قايرىپ مەكتەپكە شۇنداق كىرىشىگە خەلپەت قورقۇپ كېتىپ، روجەكنى ئېچىپ قېچىپ چىقىپ كەتتى. تالىپ بالىلارنىڭ يىغلىغىنى يىغلاپ، ۋارقىرىغىنى ۋارقىراپ، قاچقىنى قېچىپ كەتتى، مۆككىنى مۆكۈۋالدى. بۇنى كۆرگەن لى كۇي قاقاھلاپ كۈلۈپ تاشلىدى. لى كۇي ئىشىكتىن شۇنداق چىقىشىغا مۇ خۇڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— ھەممەيلەن سىزنىڭ غېمىڭىزنى يەۋاتسا، سىز بۇ يەردە تاماشا قىلىپ يۈرۈپسىز، مېڭىڭ ! ھازىر تېزدىن تاغقا قايتىمىز، — دېدى مۇ خۇڭ.

مۇ خۇڭ ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي سۆرەپ ماڭدى. لى كۇي ئىلاجسىز شۇجاڭ ناھىيەسىدىن چىقىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ راۋان بولدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

هارام مال يىغىدۇ ئامبال خەلقنى قاقشىتىپ ھەردەم،
بۇنى ياش چېغىدا موللا قولىدا ئوقۇغان ـ ئۇققان.
كۆزەتمەكلىككە ھەر يەرگە تۆمۈر كالىنى بۇيرۇش ھەق،
ئۇ بېسىپ كىردى يامۇلغا، قىلىپ مەكتەپنىمۇ مالىمان.

ئىككىيلەن جىنشاتەن ساھىلىدىن ئۆتۈپ تۇراغا كەلدى. لى كۇينىڭ مۇنداق كىينىۋالغانلىقىنى كۆرگەن جامائەتنىڭ ھەممىسى كۈلۈشۈپ كەتتى. لى كۇي سادىق مەردلەر سارىيىغا كەلسە، سۇڭ جيالڭ يەن چىڭنى قۇتلۇقلاۋاتقانىكەن. لى كۇي مەخمەل كەمزۇلنى يېشىپ، قوش ئايپالتىسىنى تاشلاپ قويۇپ، مەغرۇرانە ھالدا ساراي ئالدىغا كېلىپ، سۇر تاختىنى قولىدا تۇتقان ھالدا سۇڭ جيالڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. تېخى ئەمدى ئىككى مەرتەم تەزىم قىلا ـ قىلمايلا، مەخمەل كەمزۇل دەسسىلىپ يىرتىلىپ كەتتى، ئۆزىمۇ يىقىلىپ كەتتى، بۇنى كۆرگەن باشقىلار پاراققىدە كۈلۈشتى.

ـــ ھۇ كاززاپ، سېنىڭ يۈرىكىڭ شۇنچە چوڭمۇ؟ ماڭا ئۇقتۇرماستىن ئۆز بېشىمچىلىق قىلىپ تاغدىن چۈشۈپ كېتىپسەن، بۇ ئۆلۈمگە بۇيرۇشقا تېگىشلىك گۇناھ، يەنە تېخى بېشىڭ قايغان يەرگە كېتىۋېرىپ، بىرمۇنچە ئىش تېرىپ كەپسەن. بۇگۈن قېرىنداشلىرىمغا ئېيىتتىم، ئەمدى سېنى كەچۈرمەيمەن، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ كايىپ.

لى كۇي خوش ـ خوش دەپ قۇللۇق بىلدۈرۈپ قايتىپ چۈشتى. شۇنىڭدىن تارتىپ لياڭشەن كۆلىدە ھېچقانداق ۋەقە يۈز بەرمىدى. ھەر كۈنى تاغ تۈرادا لەشكەر مەشقى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇراتتى. ئاتلىقلار ئات مەشقى قىلاتتى، سۇ لەشكەرلىرى كېمە ـ قېيىقلار مەشقى قىلىشاتتى، ھەرقايسى تۇرالار لەشكەر قورالىرى، كىيىم ـ كېچەكلىرى، ساۋۇت، قالقان، قىلىچ، ئوقيا، كامالەك، توغ ـ ئەلەملەر ياساش بىلەن بولۇپ كەتتى. بۇ

گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى تەيئەن ئايمىقىدىن ئىشىتىڭ. تەيئەن ئايمىقى ئۆتكەن - كەچكەن ئىشلاردىن ئاستىنىگە ئەرز قىلىشتى. بۇ خەۋەر ھەرەمخانىغا يېتىپ تۇرۇشىغا، يەنە ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەردىن ئارقا - ئارقىدىن ئۇزۇلمەي ئەرز - شىكايەتلەر كېلىپ تۇردى. بۇ ئەرز - شىكايەتلەردە، سۇڭ جياڭلارنىڭ ئىسيان كۆتۇرۇپ، جايلارنى پاتىپاراق قىلغانلىقى ئېيتىلغانىدى. داۋ جۇن خان ئوردىغا كېلىپ ئىشلارنى كۆزدىن كەچۈرمىگىلى بىر ئايدەك بولغانىدى، شۇ كۈنى ئەتىگەندە ئۇچ قېتىم قامچا ئاۋازى چىقتى، ئىككى سەپ قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ - سىپاھلار ئالتۇن سۇپىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تىزىلىپ ھازىر بولۇشتى.

— ئىش - كۈش بولسا ئالدىغا چىقىپ ئېيتىڭلار، ئىش - كۈش بولمىسا يېنىڭلار، — دەپ جېكىلىدى دىۋانبېگى.

— مەھكىمىمىز ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەردىن كەينى - كەينىدىن يوللانغان مەلۇماتلارنى تاپشۇرۇۋالدى، بۇ مەلۇماتلاردا سۇڭ جياڭلارنىڭ ئۆز قاراقچىلىرىنى باشلاپ كېلىپ دىيار، ئايماقلارغا تەگكەنلىكى، خەزىنىلەرنى بۇلاپ كەتكەنلىكى، ئامباردىكى ئاشلىقلارنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلغانلىقى، چېرىك ۋە پۇقرالارنى ئۆلتۈرگەنلىكى، بۇنىڭغىمۇ كۆز - قارنى تويماي يۇرگەنلىكى، بېسىپ بارغان جايلارنىڭ ھەممىسىدە بۇلارغا ھېچكىمنىڭ تاقابىل تۇرالمىغانلىقى ئېيتىلغان.

— مۇبادا ئۇلارنى بالدۇرراق يوقاتمىساق، كېيىن يوغان بىر بالا تېرىيدۇ، — دېدى ئەرز - شىكايەت مەھكىمىسىنىڭ مۇتەۋەللىسى ئالدىغا چىقىپ.

— پانۇس سەيلىسى ئاخشىمى بۇ قاراقچىلار ئاستانىنى مالىمان قىلغانىدى، ھالا بۇگۈن يەنە ھەر ياقلارغا بېرىپ پاراكەندىچىلىك سېلىۋېتىپتۇ، ئۇ يەرلەرگە يېقىن ئايماقلارنىڭ

ئەھۋالى ئېغىر بولماي قالامدۇ؟ ھەتتا لەشكىرىي ۋازارەتتىن قانچە قېتىم چېرىك ئەۋەتسەك ھازىرغىچە ھېچقانداق ئۇچۇرى كەلمىدى، ــ دەپ تەكرارلىدى تەڭرىقۇت.

ــ پېقىرنىڭ ئاڭلىشىچە، لياڭشەن كۆلىدە بىر چوڭ تۇغ تىكلىنىپتۇ، بۇ تۇغقا «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دېگەن خەتلەر يېزىلىپتۇ. بۇ خەقنى ئالداش ھېيلىسى، پۇقرالار ئۇلارغا مايىل بولۇپ كەتسە، چېرىك ئىشلەتكىلى بولمايدۇ، ھازىر قىتان چېرىكلىرى تەۋەيمىزگە بېسىپ كىردى، ئۇ جايدىكى چېرىكلىرىمىز ئۆزىنى پاناھداشقا ئاجىز كېلىۋاتىدۇ، جازا يۈرۈشىگە لەشكەر تارتىپ بارايلى دېسەك، بەكمۇ بىئەپ ئەھۋالدا تۇرۇۋاتىمىز. پېقىرنىڭ ئويىچە، بۇ تاغقا چىقىۋالغان جېنىدىن تويغان قاراقچىلارنىڭ ھەممىسى پادىشاھلىقتىن جازالانغانلار، ئۇلار يول تاپالماي تاغقا توپلىشىۋېلىپ بۇزۇق يولغا مېڭىۋاتىدۇ، بۇلارنى ئەل بولۇشقا چاقىرىپ بىر پارچە يارلىق ئەۋەتسەك، شان ـ شەرەپ ئىبادەتخانىسىدىن شاھانە مەي، ئېسىل يېمەكلىك بەرسە، ئۇنى بىر ۋەزىر لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ بارسا، چىرايلىق گەپ ـ سۆزلەر بىلەن ئۇلارنى ئەل قىلسا، شۇ يول بىلەن قىتان چېرىكلىرىگە تاقابىل تۇرساق، بۇ پادىشاھقىمۇ، پۇقراغىمۇ پايدىلىق بولارمىكىن. ھەزرىتى ئالىيلىرىنىڭ پەرمانىغا سۆيۈنمەن، ــ دېدى يانداا تۇرغان ئىشقاۋۇل سۇي جاڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ.

ــ مۇتەۋەللىنىڭ سۆزى مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقتى، ــ دېدى تەڭرىقۇت.

شۇنىڭ بىلەن قەسىر ئەمىرى چېن زۇڭشەن ئەلچىلىككە تەيىنلەندى، ئۇ خان يارلىقى ۋە شاھانە مەينى ئېلىپ لياڭشەن كۆلىدىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى ئەل قىلىشقا ماڭماقچى بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئوردىدىكىلەر تارقىلىشتى. چېن ئەمىر ئەل قىلىش يارلىقىنى ئېلىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى

يىغىشتۇرۇش ئۇچۇن ئۆيگە قايتتى. ئەيىۋھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! چىن ئەمىر ئەل قىلىش يارلىقىنى ئېلىپ بارغاندىن كېيىن خۇش پۇراق مەي ئۆزىنى كۆيدۇرگۈچى دورا بولدى، شاھ يارلىقى جەڭنامىگە ئايلاندى.

چىن ئەمىرنىڭ سۇڭ جياڭنى قانداق قىلىپ ئەل قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش بەشىنچى باب

ئەزرائىلنىڭ كېمە ئاغدۇرۇپ شاھانە مەينى ئوغرىلىغانلىقى قارا قۇيۇننىڭ يارلىقنى يىرتىپ ھۆدەيچىنى تىللىغانلىقى

ئەلقىسسە، چېن زۇڭشەن يارلىقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۆز خانىدانىغا قايتىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ مېڭىشقا ھازىرلاندى. كۆپلىگەن يار ـ بۇرادەر ۋە قولۇم ـ قوشنىلىرى كېلىپ قۇتلۇقلاپ:

ـــ ئەمىر ھەزرەتلىرى، بىرىنچىدىن ئەل ئىشىنى ئارتقۇرۇش. ئىككىنچىدىن پۇقرانىڭ غېمىنى يەپ، لەشكەر ۋە خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتنى يوقىتىش ئۈچۈن بۇ سەپەرگە ئاتلىنىۋاتىلا، لىياڭشەن كۆلىدىكىلەر ساداقەت ۋە مەردلىكنى ئەلا بىلىپ، خانىدانلىقنىڭ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشىنىلا كۈتۈپ تۇرماقتا. ئەمىر ھەزرەتلىرى ئۇلارنى تاتلىق سۆز، چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئېرىتىپ سۆزگە كۆندۈرگەيلا، ـــ دېيىشتى.

سۆز ئارىلىقىدا، ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن بىر مۇلازىم كېلىپ:

ـــ ۋەزىرئەزەم ئەمىر ھەزرەتلىرىنى مەسلىھەتكە چىللايدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

چېن زۇڭشەن تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ، يېڭى سۇڭمېن كوچىسىدىكى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تەختىراۋاندىن چۈشتى. مۇلازىملار ئۇنى ئىچكىرىكى قوبۇلخانىدىكى كۈتۈپخانىغا باشلاپ كىردى. ئەمىر ھەزرەتلىرى

ۋەزىرئەزەم بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشۈپ، يان تەرەپتىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى. چاي كەلتۈرگەندىن كېيىن ۋەزىرئەزەم سەيي جىڭ بېگىم:

ــ تەشرىقۇت ئالىيلىرى ئۆزلىرىنى لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنى ئەل قىلىشقا ئەۋەتكۈدەك دەپ ئاڭلىدىم. جانابلىرىغا شۇنى ئېيتماقچىمەنكى، ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن خانىدانلىق ئەركانلىرىغا زىت كېلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويۇپ، ئەلنىڭ قانۇن ـ ياساقلىرىغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزۈپ قويمىغايلا. بايانناميدىكى: «ھەربىكتىڭدە نۇقسان بولسا، ئالەمگە پۇر كېتۈر، سۇلتان ئەمرىنى ئادا قىلساڭ، مەرتىۋەڭ ئاشۇر» دېگەن بايانىنى ئاڭلىغان بولغىيتتىلا، ــ دېدى.

ــ كەمىنىلىرىگە مەلۇملۇق ۋەزىرئەزەم ھەزرەتلىرى، قۇللۇق، قۇللۇق، ــ دېدى چېن ئەمىر.

ــ مەن بۇ مۇلازىمنى ئۆزلىرىگە قوشۇپ قويايي، ــ دېدى سەيي جىڭ يەنە، ــ ئۇنىڭ قانۇن ـ ياساقلاردىن خەۋىرى بار، ئۆزلىرى يېتىشەلمىگەن يەرلەردە يار ـ ھەمدەم بولۇر دەيمەن.

ــ شاپائەتلىك ۋەزىرىم، ھەممەتلىرىگە ھەشقالىلا، ــ دەپ ئىكرام بىلدۇرۇپ، ۋەزىرئەزەم بىلەن خوشلاشتى چېن زۇڭشەن.

ئۇ مۇلازىمنى ئەگەشتۈرۈپ، ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن چىقتى ـ دە، تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ ئۆيگە قايتتى. ئۆيگە كېلىپ ئەمدىلا دەم ـ ئارامنى ئېلىپ ئولتۇرۇشىغا، ئىشىك باقار كىرىپ گاۋ ئەمىرنىڭ كېلىپ قوۋۇق ئالدىدا ئاتتىن چۈشۈۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. چېن ئەمىر ئالمان ـ تالمان ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ سالاملىشىپ كۆرۈشتى ۋە مېھمانخانىغا باشلىدى. مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ ھال ـ ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن، گاۋ ئەمىر:

ــ بۇگۈن ئوردىدا بولغان كېڭەشتە، سۇڭ جياڭنى ئەل بولۇشقا ئۈندەش توغرىسىدا كېلىشكەن ئىشنى، ئەگەر مەن بولغان بولسام جەزمەن توسقان بولاتتىم. بۇ قاراقچى خانىدانلىقىغا

ھاقارەت كەلتۈرۈپ، كەچۈرگۈسىز ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزدى. بۇ كۈنلەردە، بۇ گۇناھكارلارنى ئەپۇ قىلىپ ئاستانىمىزگە باشلاپ كىرىدىغان بولساق، چوقۇم يامان ئاقىۋەتلەرگە قالىمىز. خان ئالىيلىرىغا ئۆز قارىشىمىنى مەلۇم قىلاي دېۋىدىم، خان ئالىيلىرىنىڭ خۇش مۇبارەك تاۋۇشى قۇلىقىمغا كىردى. ئاقىۋەتنىڭ قاندىق بولۇشىنى كۆرۈپ باقارمىز قېنى. مەزكۇر قاراقچى گۇناھتىن قول ئۈزمەي، مۇقەددەس يارلىقنى نەزىرىگىمۇ ئىلمىسا، ئەمىر جانابلىرى شۇئان ئاستانىگە قايتىپ كەلگەي. پېقىر تەڭرىقۇت ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىپ، لەشكەر تارتىپ بېرىپ، بۇ قاراقچىلارنىڭ تۇخۇمىنى قۇرۇتمەن، بۇ مېنىڭ ئارمىنىم. پېقىرنىڭ قول ئاستىدا ئاغزى چاققان، بىرنى سورىسا ئونغا جاۋاب بېرىدىغان بىر پايلاقچىم بار، ئۇنى بىللە ئالغاچ بارسىلا، ئۆزلىرىگە يار ـ ھەمدەم بولۇر، ـــ دېدى.

ـــ ئەمىر ھەزرەتلىرىنىڭ ئىلتىپاتىغا مىڭ رەھمەت، ـــ دېدى چېن زۇڭشەن.

گاۋ چېۋ ئورنىدىن تۇردى، چېن ئەمىر ئۇزىتىپ مەھكىمىنىڭ ئالدىغا چىقتى، گاۋ ئەمىر ئېتىغا مىنىپ يۇرۇپ كەتتى.

ئەتىسى ۋەزىرئەزەمنىڭ يېنىدىن جاڭ مۇلازىم، گاۋ ئەمىرنىڭ يېنىدىن لى پايلاقچى يېتىپ كەلدى. چېن ئەمىر تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ، ئادەملىرىنى تەخلەپ بولغاندىن كېيىن ئون خۇمرا شاھانە مەينى سۇمۇرغ سۈرەتلىك ئەپكەشكە سالغۇزدى، ئەپكەشنىڭ ئالدىغا بىر سىرىق تۇغنى قاداتقۇزدى، ئاندىن ئېتىغا مىنىپ، خاس يىگىتلەردىن بەش ـ ئالتىنى ئەگەشتۈردى. جاڭ مۇلازىم بىلەن لى پايلاقچى مۇ ئاتلىرىغا مىنىپ، قىزىل يارلىقنى ئالدىغا ئالدى، شۇنىڭ بىلەن بىر توپ ئادەم يېڭى سۇڭمېن قوۋۇقىدىن چىقتى. ئۇزىتىپ چىققان بەگ ـ سىپاھلار قايتىپ كېتىشتى. ھېلىقى قوۋۇقتىن چىققان بىر توپ ئادەم شۇ ماڭغىنىچە ئەگرى ـ توقاي يوللارنى كېزىپ، جىجۇ ئايمىقىغا

يېتىپ كەلدى، ئايماقبېگى جاڭ شۈيې ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ئاندىن مەھكىمىگە باشلاپ كىرىپ، غىزا ـ تاماق، مەي ـ شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى. بەگ لياڭشەندىكىلەرنى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش توغرىسىدىكى ئىشلارنى سورىغاندىن كېيىن چېن ئەمىر ئايرىم ـ ئېچىم قىلىپ سۆزلەپ بەردى.

ـــ پېقىرنىڭ كالتە پەمىچمۇ، ـــ دەپ سۆز باشلىدى جاڭ شۈيې، ـــ ئۇلارنى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش بەك ياخشى بوپتۇ، بىراق مۇنداق بىر ئىشمۇ بارکى، ئەمىر جانابلىرى ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن سىلىق ـ سىپايىلىك بىلەن ئۇلارنى ياخشى گەپ، تاتلىق سۆزلەر ئارقىلىق ئېرىتىپ، يۇمشىتىپ، سۆزگە كۆندۈرۈشنىڭ ئامالىنى قىلغايلا. ھەرنېمە بولسىمۇ، چوڭ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغان ئەلا. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مىجەزى ئىتتىك ئادەملەر بار، بىرتە ـ يېرىم گەپ ئۇلارنىڭ زىتىغا تېگىپ قالسا، چوڭ ئىش بۇزۇلىدۇ.

ـــ ئەمىر ھەزرەتلىرىنىڭ قېشىدا بىز ئىككىيلەن تۇرغان يەردە، ـــ دەپ سۆز قايتۇردى جاڭ مۇلازىم بىلەن لى پايلاقچى، ـــ بىرەر سەۋەنلىكىنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. بېگىم ئۆزلىرى ئېھتىيات قىلىش، سىلىق ـ سىپايە بولۇشنىلا دەيدىكەنلا، ئەگەر ئۇنداق قىلمىدىغان بولساق، خانىدانلىق ئەركانىغا نۇقسان يېتىدۇ. پەسكەشلەرنى بېسىپ تۇرمىسا بولمايدۇ. ئۇلارغا سەللا يۇمشاقلىق قىلىنسا، بۇ نېمىلەر شۇ زامان ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ.

ـــ بۇ ئىككىسى نېمە ئادەم؟ ـــ دەپ سوردى جاڭ شۈيې.

ـــ بۇياق ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ بېگىمنىڭ مۇلازىملىرىدىن بولىدۇ، ماۋۇ ياق بولسا گاۋ ئەمىرنىڭ خانىدانىدىكى پايلاقچىلاردىن بولىدۇ، ـــ دېدى چېن ئەمىر.

ـــ بۇ ئىككى مۇلازىمنىڭ بارمىغىنى ياخشىراقمىكىن، ـــ دېدى جاڭ شۈيې.

ـــ بۇلار سەي جىڭ بېگىم بىلەن گاۋ ئەمىرنىڭ يېقىن كىشىلىرى، ئۇلارنى قالدۇرۇپ قويساق، ئوتتۇرىدا ئۇقۇشماسلىق

تۇغۇلۇپ قالارمىكەن، ــ دېدى چېچەن ئەمىر.

ــ پېقىرنىڭ بۇ سۆزلىرى جانابلىرى ئۇچۇن پايدىلىق سۆزلەر ئىدى. جاپاغا تۇشلۇق ئىش بولماي قالارمىكەن دەپ ئەنسىرەيمەن، ــ دېدى جاڭ شۇيې.

ــ بىز ئىككىمىز بولىدىغانلا بولساق، جەزمەن قىلىنى قىرىق يارىمىز، ــ دېدى جاڭ مۇلازىم.

جاڭ شۇيېنىڭ ئەمدى گەپ ياندۇرۇشقا رايى بارمىدى. شۇنىڭ بىلەن داستىخان يىغىشتۇرۇلدى، ئاندىن مېھمانخانىغا باشلاپ ئارام ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئەتىسى لياڭشەن كۆلىگە چاپارمەن ئەۋەتىپ خەۋەر قىلدى.

خوش، ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن باشلايلى. سۇڭ جياڭ سادىق مەردلەر سارىيىدا ئاتامانلار بىلەن بىللە ياۋ ـ يېغىلىق ئۇستىدە كېڭەش ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. بىر ئايغاقچى كىرىپ بۇ ئىش ھەققىدە خەۋەر قىلدى، سۇڭ جياڭ بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي كەيپى ئۇچۇپ تۇرغاندا، چاپارمەنلەر جىجۇ ئايمىقىدىن كەلگەن خەۋەرچىنى ئېلىپ سادىق مەردلەر سارىيىغا باشلاپ كىردى ۋە:

ــ ئوردىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، چېن زۇڭشەن دېگەن ئەمىر ئون خوجىرا شاھانە مەي بىلەن بىر ئەل قىلىش يارلىقىنى ئېلىپ جىجۇ ئايمىقىغا كەلدى. بۇ يەردىن ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋېلىش تەييارلىقىدا بولۇشسىلىرى بولارمىكەن، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭنىڭ خۇشاللىقتىن گۇلقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى. كەلگەن خەۋەرچىنى مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، ئاندىن ئۇنىڭ ئالدىغا ئىككى توپ رەڭدار تاۋار ـ دۇردۇن، ئون سەر كۇمۇش قويۇپ، ئۇنى يولغا سالدى. سۇڭ جياڭ كۆچىلىككە قاراپ:

ــ بىز ئەل بولۇپ پادىشاھلىقنىڭ ئىتائەتمەن بەگ ـ سىپاھلىرىدىن بولىدىغان بولدۇق، ئۇزاقتىن بۇيان چەككەن رىيازەتلىرىمىز بىكارغا كەتمەپتۇ. بۇگۇن ئارزۇيىمىز ئىشقا

ئاشىدىغان بولدى، ـــ دېدى.

ـــ پېقىرنىڭ قارىشىچە، بۇ قېتىم ئەل بولۇش ئىشقا ئاشمايدىغاندەك تۇرىدۇ؛ ئەل بولساقمۇ ئۆلار بىزنى ھامىنى ئادەم قاتاردا كۆرمەيدۇ. بۇ خۇنپەر چوڭ قوشۇننى باشلاپ كەلگەندىن كېيىن ئۆزىمىزنى ئۇلارغا تازا تونۇتۇپ، جانلىرىنى تەنلىرىدىن جۇدا قىلساق، ئۇلار چۈشىدىمۇ بىزدىن قورقىدىغان بولۇپ كېتىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئەل بولساق ئاندىن پۇخادىن چىققان بولمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ كۇلۇپ تۇرۇپ.

ـــ سىلەر ئەگەر مۇشۇنداق دەپ تۇرۇۋالساڭلار ساداقەتلىك ـ مەردلىككە نۇقسان يەتكۈزگەن بولمامدۇق، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئوردىدىن ئەۋەتىلگەن بەگلەرنىڭ كۆپى تېرە تاراقشىتىدىغانلار، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياخشىلىرى يوق، ـــ دېدى لىن چۈڭ.

ـــ يارلىقا ساپلا ئادەم چۆچۈتىدىغان سۆزلەرنى يېزىپ، بىزنى قورقۇتىدىغانلىقى تۇرغان گەپ، ـــ دېدى گۇەن شېڭ.

ـــ كەلگەن كىشى جەزمەن گاۋ ئەمىرنىڭ ئادىمى بولۇشى مۇمكىن، ـــ دېدى شۇ نىڭ.

ـــ كۆڭلۈڭلەرگە شەك كەلتۈرمەڭلەر، شاھانە يارلىقنى قوبۇل قىلىش تەرەددۇتىنى قىلايلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ ئالدى بىلەن ساۋ جېڭ ۋە سۇڭ چىڭلارغا غىزا ـ تائام تەييارلاشنى، چەي جىنگە ھەممىنى رەت ـ رېتى بىلەن تىزىپ، چەپراس ۋە سەپراس بولۇپ تۇرۇشنى تاپشۇردى. ئەمىر چۈشىدىغان بارگاھ ھازىرلىنىپ، رەڭگارەڭ تاۋار ـ دۇردۇنلاردىن پەردىلەر ئېسىلدى. ئايۇان ـ دەھلىزلەر گۈل ـ چېچەكلەر بىلەن بېزەلدى. پېي شۇەن، شياۋ راڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلار ئالدى بىلەن تاغ تۇرادىن چۈشۈپ، يىگىرمە يول نېرىغىچە ئالدىغا چىقىشقا ماڭغۇزۇلدى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى چوڭ كېمىلەرنى قىرغاققا ئاپىرىشقا ھازىرلىق كۆرۈپ قويدى.

ـــ سىلەر مېنىڭ دېگىنىمچە ئىش قىلىڭلار، ئەگەر ئۇنداق

قىلمايدىغان بولساڭلار زادى بولمايدۇ، ـــ دەپ بۇيرۇق قىلدى ۋۇيۇڭ.

خوش، ئەمدى سۆزنى شياۋ راڭدىن ئىشتىڭلار. شياۋ راڭ ئۇچ ھەمراھىنى يانداپ، بەش ـ ئالتە كىشىنى ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار قولىغا تۆمۈرنىڭ سۇنۇقىنىمۇ ئالماستىن، مەي ـ شاراب، مېۋە ـ چىۋىلەرنى كۆتۈرۈشۈپ، يىگىرمە يول يىراقلىقتا كۈتۈپ تۇردى. چىن ئەمىرنىڭ شۇ كۈنىدىكى سەپىرىدە جاڭ مۇلازىم، لى ئايغاقچىلار ئاتنىڭ ئالدىدا پىيادە ماڭدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغانلار ئىككى ـ ئۈچ يۈزدىن كەم ئەمەس ئىدى. جەجۇ ئايمىقىدىن ئون نەچچە ئاتلىق سىپاھ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭغانىدى. سۈمۈرغ سۈرەتلىك ئەپكەشتە شاھانە مەي بار ئىدى. ئاتلىق مۇلازىم يارلىق سېلىنغان قۇتىنى ئالدىغا ئېلىپ ماڭغانىدى. جەجۇلۇق ئەللىك ـ ئاتمىش گۈندىپايمۇ ئانچە ـ مۇنچە ئەمەل تەمەسىدە لياڭشەن كۆلىگە قاراپ كېتىپ باراتتى. شياۋ راڭ، پېي شۇەن، لۇ فاڭ، گو شېڭلار يېرىم يولدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، يول چېتىدە كۈتۈۋالدى.

ـــ ھېلىقى سۇڭ جياڭ دېگەن نېمەڭلار ئۆزىنى كىمدىن چوڭ تۇتىدىكەن؟ شاھنىڭ يارلىقى كەلسە، نېمىشقا ئۆزى ئالدىغا چىقمايدىكەن؟ بۇ خانىنى كۆزگە ئىلمىغانلىق بولماي نېمە؟ ھەممىڭلار ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغان بىرنېمىلەر، خانىدانلىقنىڭ ئەل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولالمايسىلەر، ئەمىر جانابلىرى، بىز قايتايلى، ـــ دېدى جاڭ مۇلازىم.

شياۋ راڭ، پېي شۇەن، لۇ فاڭ، گو شېڭلار يەردە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ گۇناھىنى تىلىدى:

ـــ ئوردىدىن تۇرايمىزغا يارلىق چۈشۈرۈلۈپ باقمىغانىدى. شۇڭا، بىر ئىشنىپ، بىر ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالغانىدۇق. سۇڭ جياڭ باشقا چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار بىلەن بىللە جىنشاتەن ساھىلىدا كۈتۈۋالماقچى. ئەمىر جانابلىرى، قەھر ـ غەزەپلىرىگە ھاي بەرسىلە، ئەل ئۇچۇن ياخشى ئىش قىلىپ بىزنى

كەچۈرگەيلا.
ـــ ياخشى ئىش قىلىپ ـ قىلماي، سەن قاراقچىلار ئاسمانغا ئۇچۇپ چىقىپ كېتەلەيتتىڭمۇ؟ ـــ دېدى لى پايلاقچى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

تا قەدىمدىن بار چىرايلىق سۆز بىلەن جاننى ئېلىش،
باب ئەمەستۇر ئەسكىلەرگە ئەتىۋارلاپ ئىش ببرىش.
شاھىنشاھنىڭ مېھىر ـ شەپقەت بۇيرۇقى بولدى جاكار،
ئۇندا لېكىن «ئەل بولۇش!» دەپ سۆز ئېچىلماپتۇ تازا.

شۇ چاغدا لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭ:
ـــ بۇ نېمە دېگەن گەپ، ئادەمنى مۇشۇنداقمۇ چۆكۈرگەن بارمۇ، ـــ دېيىشتى.
شياۋ راڭ، پېي شۇەنلەر يېلىنىپ يالۋۇردى. ئۇلار تۇتۇلغان مەي ـ شارابلارغا، مېۋە ـ چىۋىلەرگە زادىلا ئېغىز تەگمىدى. ھەممىسى ئولاش ـ چولاش سۇ بويىغا كەلدى. لياڭشەن كۆلىدىكىلەر ئۇچ كېمىنى قىرغاققا ياندىاپ قويغانىدى. ئۇنىڭ بىرى ئاتلارنى باسىدىغان، بىرى پېي شۇەن باشلىق بىر توپ كىشى چۈشىدىغان، بىرى ئەمىر بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھلىرى چۈشىدىغان كېمىلەر ئىدى. ئۇلار يارلىق بىلەن شاھانە مەينى ئالدى بىلەن كېمىگە جايلاشتۇرۇپ قويدى. ئۇ كېمىگە ئەزرائىل رۇەن شياۋچى نازارەتچىلىك قىلاتتى. رۇەن شياۋچى پالاق تۇتقان يىگىرمىدىن ئارتۇق يىگىت بىلەن كېمىنىڭ قۇيرۇقىدا ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ ھەربىرى بىردىن بەل قىلىچ ئېسىۋالغانىدى. چىن ئەمىر كېمىگە چۈشۈپ ئۆزىنى مەغرۇر تۇتۇپ، ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلماي ئوتتۇرىدا ئولتۇردى. رۇەن شياۋچى كېمىنى ماڭدۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى، كېمىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا ئولتۇرغان سۇ لەشكەرلىرى بىردەك ناخشا ئېيتىشتى.
ـــ ھەي سەھرا ئېشەكلىرى، ئالىي زات بۇ يەردە تۇرسا نېمە

ئۆزۈڭنى تارتىشمايسەن ! ـــ دەپ تىللىدى لى پايلاقچى.

لەشكەرلەر نەدىمۇ ئېرەن قىلسۇن، ناخشىسىنى ئېيتىۋەردى. لى پايلاقچى قولىغا چۈشۈق ئېلىپ ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەرنىڭ باشلىرىغا ساۋاۋەردى. ئەمما، ھېچكىمۇ قورقۇپ قالمىدى. ئۇلارغا باش بولغانلاردىن بىرى:

ـــ ئېيتساق ئۆزىمىزنىڭ ناخشىسىنى ئېيتتۇق، سېنىڭ نېمە كارىڭ، ـــ دېدى گەپ قايتۇرۇپ.

ـــ ھۇ ئۆلمىگۇر قاراقچىلار، ئېغىز يانداۋرغۇدەك بولۇشتۇڭمۇ تېخى؟ ـــ دەپ قولىدىكى چۈشۈق بىلەن يەنە ساۋىغىلى تۇردى لى پايلاقچى.

كېمىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ كەتتى.

ـــ لەشكەرلەرنى ئۇرۇپ ھەممىسىنى قاچۇرۇۋەتتىڭ، كېمىنى قانداق ماڭغۇزىمەن ئەمدى، ـــ دېدى رۇەن شىياۋچى كېمىنىڭ قۇيرۇقىدا تۇرۇپ.

ئېقىمنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىن ئىككى ئۇچقۇر قېيىق كېلىۋاتاتتى. ئەسلىدە رۇەن شىياۋچى كېمىنىڭ ئىككى بۆلمىسىگە سۇ يىغىپ قويغانىدى. كەينىدىن كېلىۋاتقان كېمىنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، شىنانى تارتىپ چىقىرىۋەتتى ـ دە، «كېمىگە سۇ كىرىپ كەتتى !» دەپ ۋارقىرىدى. شۇئان سۇ بۇلدۇقلاپ تۆپىگە چىقتى، «قۇتقۇزۇڭلار !» دەپ توۋلاپ بولغۇچىلىك كېمىدىكى سۇ بىر چىدىن ئېشىپ كەتتى. ھېلىقى ئىككى قېيىق يېقىنلىشىشى بىلەنلا ھەممەيلەن چېن ئەمرنى ئولاش ـ چولاش كۆتۈرۈپ قېيىقتا ئۆتكۈزۈپ قويدى. ھەممىسى ئۆزى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، شاھانە مەي ھەم يارلىق بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى. ھېلىقى ئىككى ئۇچقۇر قېيىق ئالدىدا كېتىۋەردى. رۇەن شىياۋچى لەشكەرلەرنى كېمىگە چىقىشقا بۇيرۇدى، كېمىدىكى سۇنى سىرتقا تۆكتۈرۈپ، كېمىنى دەسمال بىلەن پاكىز سۈرتكۈزدى، ئاندىن لەشكەرلەردىن

بىرىگە:

ــ شاھانە مەيدىن بىر خۇمرا ئەكېلىڭلارچۇ، ئاۋۋال مەن تەمىنى تېتىپ باقاي، ــ دەپ بۇيرۇدى.

لەشكەرلەردىن بىرى بېرىپلا ئەپكەش ئىچىدىن بىر خۇمرا مەينى ئېلىپ ئاغزىنى بۇزدى ـ دە، رۇەن شياۋچىغا ئۇزارتتى. ئۇ قولىغا ئېلىپ شۇنداق بىر پۇرىۋىدى، ئۇنىڭدىن گۇپۇلدەپ ئىپارنىڭ پۇرىقى ئۇرۇلدى. رۇەن شياۋچى: «ئىچىدە ئوغىسى بارمىكىن دەيمەن، مەيلى ئاۋۋال بىر تېتىپ كۆرمەيمەنمۇ» دېدى ـ دە، نوگاي بولمىغانلىقتىن، خۇمرىسى بىلەن بىر كۆتۈرۈپلا ھەممىسىنى ئىچىۋەتتى.

ــ تەمى خېلى ياخشىكەنغۇ؟ ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

بىر خۇمرا نەدىمۇ كار قىلسۇن، يەنە بىر خۇمرا ئالدۇرۇپ ئۇنىمۇ بىر كۆتۈرۈپلا قۇرۇقداپ قويدى. ئاغزى قىزىپ قېلىپ كەينى ـ كەينىدىن تۆت خۇمرا ئىچىۋەتتى.

ــ ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

ــ كېمىنىڭ قۇيرۇقىدا بىر سوغا ئاق شاراب تۇرىدۇ، ــ دېدى بىر لەشكەر.

ــ شاھانە مەينى ئېلىپ كېلىپ، ھەممەيلەن ئېغىز تېگىڭلار، ــ دېدى رۇەن شياۋچى.

قالغان ئالتە خۇمرا شاھانە مەينىڭ ھەممىسىنى لەشكەرلەرگە ئىچۈرۈپ بولۇپ، ئون خۇمرىغا سەھرا شارابى قاچىلىتىپ، ئاغزىنى بۇرۇنقىدەك بېكىتىپ قويدى ۋە ئۇنى سۇمۇرغ سۈرەتلىك ئەپكەشنىڭ ئىچىگە سالدى. لەشكەرلەر كېمىنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ جىنشاتەنگە كېلىپ قىرغاققا چىقتى. سۇڭ جياڭ باشلىق ھەممىسى ئۇلارنى قارشى ئېلىشقا شۇ يەردە تەخ بولۇپ تۇراتتى. خۇش پۇراق كۈجىلەر، رەڭگارەڭ چىراغلار ياندۇرۇلغان، بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىنىپ، تاغ تۇرانىڭ ئىچىنى نەغمە ـ ناۋا سادالىرى قاپلىغاندى. شاھانە مەي شىرە ئۈستىگە قويۇلدى، ھەربىر شىرەنى تۆتتىن كىشى كۆتۈرۈش ئەمر قىلىندى، يارلىقنامىنىمۇ

بىر شىرە ئۇستىگە قويۇپ كۆتۈرۈپ ماڭدى. چېن ئەمىر قىرغاقتا چىقىش بىلەنلا، سۇڭ جياڭ باشلىق ھەممىسى ئالدىغا بېرىپ باش ئۇرۇپ تەزىم قىلدى:

— مەن يۇزۇمگە خەت چېكىلگەن بىر كىچىك سىپاھ، گۇناھىم چېكىدىن ئاشقان، ھەزرەتلىرىنى جۇڭتېپ قويدۇم، ئالدىلىرىغا ۋاقتىدا چىقالمىدىم، گۇناھىمنى تىلەيمەن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئەمىر ھەزرەتلىرى بولسا، خانىدانلىقنىڭ سىلەرنى ئەل قىلىشقا ئەۋەتكەن بۇزرۇكۋار ۋەزىرى، سەل چاغلىمىساڭلار بولاتتى. سىلەر سۇ ئۆتۈپ كېتىدىغان تۆشۈك كېمىنى ئەكېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى غەرەز ئۇقمايدىغان سەھرالىق ھاڭۋاقتىلارغا ھەيدەتتىپ، بۇزرۇكۋارىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قالدىڭلار، — دېدى لى پايلاقچى.

— بىزنىڭ شۇنداق ياخشى كېمىلىرىمىز تۇرسا، بۇزرۇكۋارىمىزنى تۆشۈك كېمىگە چىقىرىشقا نېمە ھەددىمىز؟ — دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەمىر ھەزرەتلىرىنىڭ پېشى ھۆل بولۇپ كەتتى، سەن يەنە تېنىۋالماقچىمۇ؟ — دېدى جاڭ مۇلازىم.

سۇڭ جياڭنىڭ ئالدى ـ كەينىدە قوغداپ تۇرغان بەش شىرى ـ غەرران، ئوڭ ـ سول يېقىدا چۆرىدەپ تۇرغان سەككىز چەۋەندىز لى پايلاقچى بىلەن جاڭ مۇلازىمنىڭ سۇڭ جياڭ ئالدىدا گاھ ئۇياقتا، گاھ بۇياقتا ئۆتۈپ قول شىلتىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرۈپ، بۇ خۇمسىلارنى ئۆلتۈرۈۋەتكۈسى كېلىپ كەتتى. بىراق، سۇڭ جياڭدىن تەپ تارتىپ قول سېلىشقا پېتىنالمىدى.

سۇڭ جياڭ ئەمىرنى تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ تاغ تۇراغا بېرىپ، يارلىقنى جاكارلاشقا تۆت ـ بەش قېتىم تەكلىپ قىلدى، ئەمىر ناھايىتى تەسلىكتە تەختىراۋانغا چىقتى. جاڭ مۇلازىم بىلەن لى پايلاقچىغا ئىككى ئات كەلتۈرۈلدى، شۇ تاپتا بۇ ئىككى خۇمسى ئۆزىنىڭ خۇددىنى ئۇنتۇپ دۇنياغا پاتمايلا قالدى. سۇڭ

جياڭ ئۇلارغا بىرمۇنچە يېلىنغاندىن كېيىن ئاندىن ئاتقا مىندى، ھەممە ئۇلارنى داقا ـ دۇمباقلار، كاناي ـ سۇنايلارنى چېلىپ، دەبدەبە بىلەن ئۇچ قوۋۇققا باشلاپ كەلدى. سۇڭ جياڭ باشلىق يۇزدىن ئارتۇق ئاتامان ئارقىدىن مېڭىشتى. سادىق مەردلەر سارىيى ئالدىغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ھەممە تەڭلا ئاتتىن چۈشۈپ ئەمىرنى سارايغا تەكلىپ قىلدى. شاھانە مەي بىلەن يارلىق قۇتىسى تۆرگە قويۇپ قويۇلدى. چېن ئەمىر، جاڭ مۇلازىم، لى پايلاقچى سول تەرەپتە، شياۋ راڭ، پېي شۇەنلەر ئوڭ تەرەپتە تىك تۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ ئاتامانلارنى ئېدىتلاپ كۆرسە بىر يۇز يەتتە كىشى چىقتى، پەقەت لى كۇيلا يوق بولۇپ چىقتى. بۇ دەل تۆتىنچى ئاي ۋاقتىلىرى ئىدى، ھەممەيلەن نېپىز ئەستەرلىك قۇياقلىرىنى كىيىپ، سارايدا يارلىقنى ئاڭلاشقا ھازىر بولۇپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى. چېن ئەمىر يارلىق قۇتىسىنى ئېچىپ، ئىچىدىن يارلىقنى ئالدى ـ دە، شياۋ راڭغا سۇندى. پېي شۇەننىڭ باشچىلىقىدا ھەممەيلەن قۇللۇق قىلىپ تەزىم قىلدى. شياۋ راڭ يارلىقنى ئېچىپ، ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن ئوقۇدى:

ئۇقۇپ قېلىڭلارکى، قەلەم بىلەن يۈرت تىنۇر، ئەلەم بىلەن ئەل جىمۇر، بەش شاھ ئەدەپ ـ نەغمە بىلەن ئەل سورىغان، ئۇچ سۇلتان قىر ـ چاپ بىلەن يۈرت ئالغان. بويسۇنغانلار ئامان قالىدۇ، قارشى چىققانلار ھالاك بولىدۇ، گاھىلار دانا بولىدۇ، گاھىلار نادان بولىدۇ. بۇزرۇكۇار ئەجدادلىرىمدىن ماڭا قالدى بۇ ئۇلۇغۋار تاجۇتەخت، ئۇنىڭ شانۇشۆھرىتى ۋە داڭقى ئەتراپ ـ ئالەمگە كەتتى، جىمى جاھان ماڭا باقتى، يېقىنىدىن بۇيان سۇڭ جياڭ دېگەن بىرنېمىلەر تاغقا چىقىۋېلىپ، ئەل ـ يۇرتنى تالان ـ تاراج قىلغىلى تۇرۇپتۇدەك، ئەسلىدە بېشى قىلىچقا لايىق ئىدى، لېكىن پۇقرالىرىمنى چىقىمدار بولۇپ كەتمىسۇن، دەپ ئايىدىم. سىلەرنى ئەل بولغاي دەپ چېن زۇڭشەن ئەمىرنى ئالدىڭلارغا ئەۋەتتىم. يارلىقنى ئىشتەكەندىن كېيىن پۇل ـ پۇچەك، ئوزۇق ـ تۇلۇك، قورال ـ ياراغ، ئات ـ ئۇلاغ، قېيىق ـ قولۇاقلىرىڭلارنىڭ ھەممىسىنى پادىشاھلىققا ئۆتكۈزۈڭلار،

ئۆيۇاقىتلارنى چۈۋۈپ، لەشكەرلىرىڭلارنى باشلاپ ئاستانىگە كېلىڭلار، ئاندىن گۈناھىڭلارنى ساقىت قىلىمەن. مەگەركىم بەتنىيەتلىك قىلىپ، يارلىققا بويۇنتاۋلىق قىلسا، تەڭرى لەشكەرلىرى يېتىپ بارغان ھامان، ئۇرۇق ـ پۈشتىنى قويماي قىرىپ تاشلايدۇ، ۋاقىپ بولغايسىلەر، دەپ ئۇشبۇ يارلىق چىقىرىلدى.

شۇەنخېنىڭ ئۈچىنچى يىلى باش ياز
تۆتىنچى ئاينىڭ ـ كۈنى

شياۋ راڭ يارلىقىنى ئوقۇپ بولا ـ بولمايلا، سۇڭ جياڭنىڭ غەزىپى تۆتۈپ، يۈزلىرى قىزىرىپ كەتتى. قارا قۇيۇن لى كۇي تورۇستىن سەكرەپ چۈشكەن پېتى شياۋ راڭنىڭ قولىدىن يارلىقنى ئېلىپ، پارچە ـ پارچە قىلىۋەتتى ۋە چېن ئەمىرنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ، تازا ئۇرماقچى بولۇپ تۇرۇۋېدى، سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى ئىتتىك كېلىپ توسۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا قول سالدۇرمىدى، ئەمدىلا ئۇنى ئاجرىتىپ تۇرۇشىغا لى پايلاقچى:

ـــ قانداق بەچچىخەر بۇ؟ يۇرىكى نېمانداق چوڭ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لى كۇي پۇخانىنى چىقىرىدىغان ئادەم تاپالمايۇرەتتى، ئۇ دېۋەيلەپ كېلىپ لى پايلاقچىنىڭ ياقىسىدىن ئالدى ـ دە، قوناق سوققاندەك دۇمبالىغىلى تۇردى ۋە:

ـــ بۇ يارلىققا يېزىلغان كىمنىڭ گەپلىرى؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ بۇ خانىمزنىڭ مۇقەددەس يارلىقى، ـــ دېدى جاڭ مۇلازىم.

ـــ سېنىڭ ئۇ خانىڭ بىزنىڭ بۇ يەردە باتۇر ئوغلانلار بارلىقىدىن خەۋىرى يوق ئىكەن، غوجا ئاكاڭلارنى ئەل قىلدۇرمەن دەپ، ئۆزىگە چوڭ ئىش تېپىۋالغۇسى كەپتۇ، سەنلەرنىڭ خانىڭ سۇڭ ئۇرۇقىدىن بولغان بولسا، مېنىڭ ئاغامۇ سۇڭ ئۇرۇقىدىن، سەنلەر خان بولۇشالايدىكەنسەنا، ئاغام خان بولالمامدىكەن، سەنلەر تولا قارا بوۋاكاڭنىڭ ئاچچىقىنى

كەلتۇرۇشمە، ھېلىقى يارلىقىنى پۈتىگەن سىپاھىلىرىڭىنى بىرنى قويماي قىرىپ تاشلايمەن بىكار، ــ دېدى لى كۇي.

ھەممە گۇررىدە ئولىشىپ كېلىپ ھاي بېرىپ، قارا قۇيۇننى ئىتتىرىپ سارايدىن چىقىرىۋەتتى.

ــ كۆڭۈللىرىگە ئالمىسلا ئەمىر بېگىم، بىرەر سەۋەنلىك ئۆتۈپ قالارمىكىن دەپ ئويلىمىغايلا، شاھانە مەينى كەلتۇرۇپ خالايىقنى ئىلتىپاتقا نائىل قىلسىلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەمىر شۇ ئان ئالتۇن گۈللۈك مەرمەر قەدەھتىن بىرنى ئالدۇرۇپ كەلدى ۋە پېي شۇەنگە شاھانە مەيدىن بىر خۇمرا ئېلىپ كېلىپ قەدەھكە قۇيۇشنى بۇيرۇدى. قارىسا ئادەتتىكى سەھرا شارابى ئىكەن؛ قالغان توققۇز خۇمرىنى ئاچقۇزۇپ قەدەھلەرگە قۇيدۇردى، بۇنىڭ ھەممىسىمۇ كۈچى يوق ئادەتتىكى سەھرا شارابى بولۇپ چىقتى. خالايىق كۆرۈپ قۇيقا چاچلىرى تىك ئۆرلەپ، سارايدىن بىر ـ بىرلەپ چىقىپ كەتتى. لۇ جىشېن تۆمۇر گۇرزىسىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ:

ــ ھۇ ئاناڭنى ... خۇنىپەرلەر ! ئادەمنى شۇنداقمۇ ئانىي تېپىشامسەن ! سەھرا شارابىنى شاھانە مەي دەپ، بىزنى گوللىماقچىمۇ تېخى ! ــ دەپ ۋارقىراپ تىللاپ كەتتى.

قىزىل چاچ شەيتان لىۇ تاڭمۇ كۆتىمەك قىلىچىنى پىرقىرىتىپ كەلدى. ۋۇ سۇڭ دەرۋىش قوش قىلىچىنى چىقاردى، توسقۇنسىز مۇ خۇڭ بىلەن ئەجدىھا يېگىت شى جىنىڭمۇ جۇدۇنى تۇتتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئالتە ئاتامانى تىللاپ ـ قارغاپ، قوۋۇقتىن چۈشۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ قارىسا ئىش چاتاق، ئۇ ئارىلىقتا توغرىسىغا توسۇپ تۇرۇۋېلىپ، تەختىراۋان كۆتۈرگۈچىلەرگە چېن ئەمىرنى قىلچە زەرەر يەتكۈزمەي، ساق ـ سالامەت تاغدىن چۈشۈرۈپ قويۇڭلار، دەپ جەددىي بۇيرۇق قىلدى. بۇ چاغدا، تۆت ئەتراپتىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ تەڭدىن تولىسى قوزغىلىپ كەتكەنىدى. ئەمدى سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى ئۆزى نائىلاج ئاتلىنىپ، ئەمىرنى ۋە ئۇنىڭ يارلىقىنى

ئېلىپ كەلگەن ھەمراھلىرىنى قوغداپ، ئۇچ قوۋۇقتىن چىقىرىپ قويدى؛ ئاندىن سۇئ جياڭ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ــ پېقىر باشلىق ھەممەيلەننىڭ ئەل بولۇشتىن باش تارتىدىغان نىيىتى يوق ئىدى. يارلىقىنى پۈتكەن بېگىملەرنىڭ لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرى بولمىسا كېرەك چېغى، ئەگەر بىرەر ــ يېرىم كەلمە چىرايلىق سۆز قىلىپ قويغان بولسا، دۆلەتكە بولغان ساداقىتىمىزنى ئاخىرغىچە بىلدۈرۈشكە تەييار ئىدۇق. قىيما ــ چىيما بولساقمۇ ئارمىنىمىز يوق ئىدى، ئەمىر جانابلىرىنىڭ ئوردىغا بارغاندا ياخشى گېپىمىزنى قىلىپ قويۇشىنى تىلەيمىز، ــ دېدى ــ دە، كېچىكتىن ئالدىراش ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئۇلار قورقانلىقىدىن جېنى ــ مېنى چىقىپ، ئىشتانلىرىغا چىقىرىۋەتتى ــ دە، جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ ئۇچقاندەك تېكىۋەتتى.

خوش، ئەمدى سۇئ جياڭ سادىق مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاتامانلارنى زىياپەتكە چاقىردى. سۇئ جياڭ:

ــ ئوردىنىڭ يارلىقى جايىدا پۈتۈلمەپتۇ، بىراق سىلەرمۇ ئۆپكەڭلەرنى باسالماي قالدىڭلار، ــ دېدى.

ــ ئاغا، بىخۇدلۇق قىلمىسىلا، ئەل بولۇشنىڭمۇ ۋاقتى بار، يارەنلىرىمىزنى ئۆپكەڭلەرنى باسالمىدىڭلار دەپ ئەيىبلەشكە بولامدۇ؟ ئوردىدىكىلەر بىزنى ئادەم قاتارىدا كۆرمەيۋاتىدۇ، ھازىر قۇرۇق گەپنى يىغىشتۇرۇپ قويايلى. ئاغا، ئەمر قىلسىلا: ئاتلىق لەشكەرلىرىمىز ئاتلىرىنى ئېگەرلىسۇن، پىيادە لەشكەرلەر قورال ــ ياراغلىرىنى تەخلىسۇن، سۇ لەشكەرلىرىمىز كېمە ــ قېيىقلىرىنى رەتلىسۇن. چوڭ قوشۇن جازا يۈرۈشى قىلىپ جەزمەن كېلىپ قالىدۇ. بىر ــ ئىككى نۆۋەت راسا ئېلىشىپ ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بەرسەكلا، چۈشىدىمۇ بىزدىن قورقىدىغان بولىدۇ. شۇ چاغدا ئاندىن بار مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلارمىز، ــ دېدى ۋۇ يۇئ.

ــ مۇشاۋىرىمىزنىڭ ئېيتقانلىرى دۇرۇس، ــ دېيىشتى

كۆپچىلىك ۋە ئۆز بارگاھلىرىغا قايتىشتى.

خوش، ئەمدى چىن ئەمىرگە كېلەيلى. ئۇ جەجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كېلىپ، لياڭشەن كۆلىدە يارلىقىنى جاكارلاشتا قانداق ۋەقەلەر بولغانلىقىنى جاڭ شۇيبىغا بايان ۋە ئايان قىلدى.

ــ ئوشۇق ـ توشۇك گەپ ـ سۆز قىلىپ قويغان ئوخشىمامىلا ئەمىر، ــ دېدى جاڭ شۇيې.

ــ مەن بىرەر ـ يېرىم ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدىم، ــ دېدى چىن ئەمىر.

ــ ئۇنداق بولسا بىكارغا ئاۋارە بولغانلىرى قاپتۇ، ئىشمۇ بۇزۇلۇپتۇ، ئەمدى ئاستانىگە تېزرەك قايتىپ خان ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلغايلا ئەمىر، بۇ ئىشنى ھەرگىز كېچىكتۈرگىلى بولمايدۇ، ــ دېدى جاڭ شۇيې.

چىن ئەمىر، جاڭ مۇلازىم، لى پايلاقچىلار ئاستانىگە قايتتى، ۋەزىر ئەزەم سەي جىڭ بىلەن كۆرۈشتى. لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنىڭ يارلىقىنى يىرتىپ، ھاقارەت كەلتۈرگەنلىكىنى بايان قىلدى.

ــ بۇ بەتبەختىلەرنىڭ بۇنداق يولسىزلىق قىلىشقا نېمە ھەددى، سەلتەنەتلىك سۇڭ خانىدانلىقى بۇ قاراقچىلارنىڭ بۇنداق ئۆكتەملىكلىرىگە قانداق يول قويسۇن ! ــ دېدى سەي جىڭ دەرغەزەپ بولۇپ.

ــ ۋەزىرئەزەمنىڭ دۆلىتىدە پېقىر ئامان قالدى، ئەگەر ئۇنداق بولمىغان بولسا، پېقىر لياڭشەن كۆلىدە چۈل ـ چۆل بولۇپ كەتكەن بولاتتىم ! بۇگۈن ئۆلۈم ئاغزىدىن قېچىپ قۇتۇلۇپ شاپائەتلىك ۋەزىرىمىز بىلەن دىدار كۆرۈشۈپ ئولتۇرغىنىمغا مىڭ قەتىرە شۈكۈر ! ــ دېدى چىن ئەمىر ياش تۆكۈپ.

تۈك ۋازىر، گاۋ ئەمىر، ياڭ ئەمىرلەرنى مەھكىمىگە چاقىرىپ، ياۋ ـ يېغىلىق توغرىسىدا كېڭەش ئېلىپ بارماقچى بولدى. بىردەمدىن كېيىن ھەممەيلەن ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدىن شىرمەتلەر ئىبادەتخانىسىغا تەخ بولدى. بەگ ـ سىپاھلار ئورۇن

ئېلىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ جاڭ مۇلازىم بىلەن لى پايلاقچىنى چاقىرىپ، لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ يارلىقىنى يىرتىپ، ھاقارەت كەلتۈرگەنلىكلىرىنى سۆزلەتكۈزدى.

— بۇ قاراقچىلارنىمۇ ئەل بولۇشقا چاقىرغان بارمۇ؟ بۇ قايسى بەگ ـ سىپاھنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى؟ — دېدى ياڭ ئەمىر.

— شۇ كۈنى مەن بولغان بولسام، جەزمەن توسۇپ قويماتتىم. بۇ ئىشقا ھەرگىز ماقۇل بولمايتتىم ! — دېدى گاۋ ئەمىر.

— بۇ ئىتلارنىڭ كارايىتى چاغلىققۇ، پېقىر ناتىۋان ئۆزۈم بىر لەك قوشۇن باشلاپ بېرىپ، شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا كۆل تۈرانى پاك ـ پاكىز سۈپۈرۈپ قايتىمەن، — دېدى تۈك ژازىر.

— ئەتە خان ئالىلىرىغا مەلۇم قىلايلى ئەمىسە، — دېيىشتى بەگلەر ۋە ھەممىسى قايتىپ كېتىشتى.

ئىككىنچى كۈنى سەھەردىكى تاۋاپ ـ تەزىمدە بەگ ـ سىپاھلار ئۈچ رەت «ئۆزۈن ئۆمۈر ئاتا قىلسۇن !» دەپ توۋلاپ خان ئالىلىرىغا سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم قاتاردىن چىقىپ، بۇ ئىشنى تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلدى.

— شۇ كۈنى ماڭا ئەل قىلىش توغرىسىدىكى ئەقىلنى كۆرسەتكەن كىم؟ — دەپ سورىدى تەڭرىقۇت دەرغەزەپ بولۇپ.

— ئۇ كۈنى ئوردا ئىشقاۋۇلى سۇي جىڭ كۆرسەتكەن ئەقىل ئىدى، — دېدى ئىشكىئاغىسى.

تەڭرىقۇت سۇي جىڭنى تۆتۈپ، قازىخانىدا سوئال ـ سوراق قىلىشقا ئەمر قىلدى.

— بۇ قاراقچىلار ئۇزاقتىن بۇيان پاراكەندىچىلىك سېلىپ كەلدى، ئۇلارنى قەتل قىلىشقا كىمنى ئەۋەتسەك بولار؟ — دېدى تەڭرىقۇت سەي جىڭدىن سوراپ.

— چوڭ قوشۇن ئەۋەتمەسەك ئۇلارنى يەڭگىلى بولمايدۇ، قوللىرىنىڭ پىكرىچە ئۇلارنى يىغىشتۇرۇشقا لەشكىرىي ژازارەتتىكى بەگ ـ سىپاھلار چوڭ قوشۇننى باشلاپ بارسا،

بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا يەڭگىلى بولىدۇ، ــ دېدى ۋەزىرئەزەم.

ــ ئەي ۋازىر، لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنى تۇتۇپ كېلىشكە بېرىشنى خالامسىز؟ ــ دەپ سورىدى تەڭرىقۇت ئالىيلىرى لەشكەر ۋازىرىنى چاقىرىپ كېلىپ.

ــ قەدىمكىلەر: «كۈچنى ئايماسلىق ۋاپادارلىقتۇر، جېنىدىن كېچىش ساداقەتلىكتۇر» دېگەن، كەمىنىلىرى قۇللۇق قىلىشقا مېڭ مەرتىۋە رازىمەن، ئىچىمىزدىكى مەرەزنى يوقىتىشقا باش ئۇستىگە تەييارمەن، ــ دېدى تۇڭ گۈەن يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ.

گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەرمۇ بۇ ئىشقا كەينى ـ كەينىدىن تۇڭ گۈەننى كۆرسەتتى. تەڭرىقۇت شاھانە يارلىق چۈشۈرۈپ، ئالتۇن تامغا ـ تەمتەكلەر ئىنئام قىلىپ، ئوڭ دۈان لەشكىرىي ۋازارەت ۋازىرى تۇڭ گۈەننى باش سەركەردىلىككە بېكىتتى. ئۇنىڭغا ھەرقايسى جايلاردىن لەشكەر يۆتكەپ لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنى تۇتۇشنى تاپشۇردى. ۋاقىت بەلگىلەپ يولغا چىقىش ئەمر قىلىندى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس!

مۇنبىرىدە كۆرەڭلىگەن باش سەركەردە،
مەغلۇپ بولۇپ قېچىپ كېلۇر بولۇپ مەردە.

ۋەزىر تۇڭ گۈەننىڭ قانداق يولغا چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش ئالتىنچى باب

ۋۇ خەلپەتىنىڭ تۆت يەتتە تىكەن ـ بەش ئەلەملىك سەپ تۈزگەنلىكى
سۇڭ دانشىنىڭ توقۇز ساراي ـ سەككىز بۆلەكلىك سەپ قۇرغانلىقى

ئەلقىسسە، لەشكىرىي ۋازىر تۇڭ گۇەن تەڭرىقۇتىنىڭ ئەمرى بىلەن پۇتۇن لەشكەرلەرگە باش سەركەردە بولۇپ بېكىتىلگەندىن كېيىن لەشكىرىي ۋازارەتكە كېلىپ، لەشكەر يۆتكەش بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى. ئاستانگە قاراشلىق سەككىز ئايماق قوشۇنىنىڭ ھەربىرىدىن بىر تۇمەندىن چېرىك يۆتكىمەكچى بولدى. ھەربىر قوشۇنغا شۇ ئايماق قوشۇنىنىڭ سۈركاۋۇللىرى باش بولىدىغان بولدى، ئاندىن بارگاھ قوشۇنىنى قوغداشقا ئاستانىدىكى ئوردا ياساۋۇللىرىدىن ئىككى تۇمەن ئادەم ئاجرىتىلماقچى بولدى. لەشكىرىي ۋازارەتنىڭ بارچە ئىشلىرى ۋازىر ئورۇنباسارىنىڭ باشقۇرۇپ تۇرۇشىغا تاپشۇرۇلدى. ئوڭ ـ سول قانات قوشۇنلار ئۇچۇن ئوردا كۆرەسىدىن يارامليق ئىككى سەركەردە ئېلىنماقچى بولدى. بۇيرۇق چۈشۈپ بىرنەچچە كۈنگىچە، ھەممە ئىش يۇقىرىدىكى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە تەخ بولۇپ تەييارلاندى. سەپەرگە كېتىدىغان ئوزۇق ـ تۇلۇك، يەم ـ خەشەكلەرنى گاۋ ئەمىر كىشى ئەۋەتىپ يۆتكەپ بەرمەكچى بولدى. بۇ سەككىز قوشۇن مۇنداق بۆلۈندى:

سۈيجۇ قوشۇنىنىڭ سۈركاۋۇلى دۇەن پېڭجۇ

جېڭجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى چېن جۇ
چېنجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى ۋۇ بىڭيى
تاڭجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى خەن تيەنلىن
شۇجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى لى مىڭ
دېڭجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى ۋاڭ يى
رۇجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى ما ۋەنلى
سۇڭجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى جۇ شىن

ئوڭ ـ سول قانات قوشۇنلار ئۇچۇن ئوردا كۇرەسىدىن تاللانغان يارامليق ئىككى سەركەردە بارگاھ قوشۇنغا باش بولدى. بۇلار:

مەھرەم سەركەردىسى ئۇچار ئەجدىھا فېڭ مېي
مەھرەم سەركەردىسى قاناتلىق يولۋاس بى شېڭ

تۇڭ گۇەن بارگاھ قوشۇننىي باشقۇرغۇچى باش سەركەردە بولۇش سۇپىتى بىلەن چوڭ ـ كىچىك ئۇچ قوشۇن تەخ بولسۇن، قورال ـ ياراغلار ئامبىرى قورال ـ ياراغلارنى تارقاتسۇن، يولغا چىقىدىغان خاسىيەتلىك كۇن تاللانسۇن، دەپ بۇيرۇق قىلدى. گاۋ ئەمىر، ياڭ ئەمىرلەر ئۇزىتىش مەرىكە سورۇنى هازىرلىدى، ئوردىدىن مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە چېرىكلەرنى تارتۇقلاش بۇيرۇلدى. تۇڭ گۇەن ئەمدى سەركەردىلەرنى جەم قىلدى، ئەتىسى ئاۋۇال لەشكەرلەرنى يولغا سالدى، ئاندىن تەڭرىقۇت بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، يېڭى ئەۋلاد قوۋۇقىدىن چىقتى. بەش چاقىرىمچە يول يۇرگەندىن كېيىن بىر قىسقا ئۇتەڭگە يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە گاۋ ئەمىر بىلەن ياڭ ئەمىر سىپاهلارنى باشلاپ كۇتۇپ تۇرۇۋىتۇ. تۇڭ گۇەن ئۇلارنى كۇرۇپ ئاتتىن چۇشتى. گاۋ ئەمىر تۇڭ گۇەنگە قەدەھ تۇتۇپ:

ـــ ۋازىر بېگىمنىڭ بۇ سەپىرىدە خانىدانلىقىمىز ئۇچۇن چوڭ ئەجىر ـ تۇھپىلەرنى كۇرسىتىپ، بالدۇرراق نۇسرەت خەۋىرى ئېلىپ كېلىشىگە تىلەكداشىمىز. بۇ قاراقچىلار كۇلكە

يوشۇرۇنۇۋالغان. ئۇلارنىڭ ھەر ياقتىن كېلىدىغان ئوزۇق - تۈلۈك، يەم - خەشەكلىرىنى قاتتىق بوغۇپ، ئۆز تۇرا - قاشالىرىمزنى چىڭ بېكىتىشىمىز كېرەك، بۇ ئوغرىلارنى تاغدىن ئالداپ چۈشۈرۈۋالغاندىن كېيىن تېگىش قىلماق لازىم. مانا شۇنىڭدىلا ئۇلارنى تىرىك تۇتۇپ، بىر - بىردىن بابلىغىلى بولىدۇ، خانىدانلىقىمىزنىڭ كۈتكەن ئۈمىدى يەردە قالمايدۇ، — دېدى.

— چىن كۆڭۈلدىن بەرگەن تەلىملىرىنى ئېسىمدە چىڭ ساقلايمەن، — دېدى تۇڭ گۇەن.

مەي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن ياڭ ئەمىرمۇ شاراب تۇتۇپ:

— جانابلىرى ئۇرۇش دەستۇرلىرىنى كۆپ ئوقۇغان، سوقۇش پەنتلىرى جەھەتتە يېتىلگەن ئادەم، بۇ قاراقچىلارنى ئولتۇرۇپ قويقانىڭ ئورنىدىلا سۈپۈرۈپ تاشلاشقا قۇربىلىرى يېتىدۇ. ئەمما شۇغىنىسى بۇ ئوغرىلار كۆل بويىغا بېكىنگەن. ئۇ يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرى بىزگە قولايسىز، شۇنداقتىمۇ جانابلىرىنىڭ ئۇنۇملۇك ئاماللارنى تاپىدىغانلىقلىرىغا ئەلۋەتتە ئىشىنىمەن، — دېدى تۇڭ گۇەن.

— پېقىر ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن شۇ يەرنىڭ ئوي - چوڭقۇرىغا قاراپ ئىش كۆرىمەن. ئەلۋەتتە، ئۇلارنى بابلاشنىڭ ئامالىنى ئۆزۈم تاپىمەن، — دېدى تۇڭ گۇەن.

گاۋ ئەمىر بىلەن ياڭ ئەمىرلەر تەڭلا قەدەھ كۆتۈرۈپ:

— ئوردا قوۋۇق ئالدىدا نۇسرەت خەۋىرىنى كۈتۈپ تۇرىمىز، تەخسىر، — دەپ تىلەكداشلىق بىلدۈردى.

ئۇلار خوشلىشىپ ئاتلىرىغا مىنىشتى. ھەرقايسى يامۇل - مەھكىمىلەردىن ئۇزىتىپ كەلگەن بەگ - سىپاھىلار سانسىز ئىدى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يېقىن يەرلەردىن، بەزىلىرى يىراق يەرلەردىن كەلگەن بولۇپ، ئەمدى ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىشتى. بۇ توغرىدا ئارتۇقچە سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا

كېرەك. خوش، ئەمدى چوڭ ـ كىچىك ئۇچ قوشۇن رەت ـ رەت تىزىلىپ، سۇر ـ ھەيۋەت بىلەن سەپ ئارەستە قىلدى. تۆت قاتار بولۇپ تىزىلغان تۇرشاۋۇل قوشۇنغا تۇرشاۋۇل بەگ باش يېتەكچى بولۇپ، لەشكەر ئالدىغا تىزىلدى. تۆت قاتار بولۇپ تىزىلغان ھىماتچى قوشۇنغا ھىماتچى سەركەردە كۆز تىكەر بولۇپ لەشكەر ئالدىغا ھازىر بولدى. ئوڭ ـ سول ياقتىكى سەككىز قوشۇنغا يان تۇغچى ھەيدەكچى بولۇپ، قوشۇن ئالدىدا تۇردى. تۇڭ گۇەن بارگاھ قوشۇننى ئىلكىدەپ، ئوردا كۆرەسىدىن تاللىغان ئىككى تۈمەن ئاتلىق ۋە پىيادە ئوردا ياساۋۇللىرىغا باشبۇغ بولدى. ئۇ قولىغا قامچىسىنى ئېلىپ، لەشكەرلەرنىڭ يۈرۈشىگە ئىشارەت قىلدى. لەشكەرلەر دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن يولغا چىقتى.

نەزم

توققۇز تارامغا بۆلۈندى لەشكەرلەر،
بەش رەڭگە ئايرىلدى تۇغلار ـ ئەلەملەر.
يېشىل نەيزە، قۇيۇچ نەيزە، غاز پۆپۈك نەيزە،
يالت ـ يۇلت قىلىپ پارقىرايدۇ ھەر يەردە پەيزە.
بەندەر قىلىچ، ئەگمەچ قىلىچ، پەيسىمان قىلىچ ـــ
قاپلاپ كۆكنى باشلاندى دەھشەت قىر ـ چېپىش.
قۇشقاچ سۇرەت، تۆمۇر قاپلاق، نەقىشلىك ئوقيا،
تۇرار سانجىق ئۇچار بېلىق ئوقيادانىغا؛
يولۋاس ئاتار بۆرە چىشلىق يوپۇرماق ئوقلار،
قاچىلانغان شىر شەكىللىك ساداققا قاتار.
قېيىن كامىلەك، سىرلىق كامىلەك، تەپكە كامىلەك،
كامىلەكچىلەر قوللىرىدا تۇرار بەش قولدەك.
تاغ تالقاندار، ئاي سۇرەتلىك، لەيلى گۇل پالتا،
چىڭ تۇتۇقلۇق تۇرار بارگاھ قوشۇن قولىدا.
بېغىشلارغا ئېلىنغانكى رەتلىك شۇ قەدەر،
بەرتىك ساپلىق، يولۋاس كۆزلۈك يارما دەستىلەر.

ئاقار يۇلتۇز، يۇرەكسىمان، ئۇچقۇر ئومۇتلار،
ھەربىر پالۋان يېنىدا ئېسىقلىق تۇرار.
چاسا يالمان قاپلان قۇيرۇقى كەبى پىرقىرار،
سەككىز گەزلىك نەيزىلەردە مارجان پارقىرار.
ئەجدىھا سۇرەت شەمشەرلەرنىڭ يالتىرار تىغى،
يولۋاس باشلىق قالقانلارنىڭ بۇلۇت سۇرئىتى.
شۇنچە باتۇر شىرمەتلەردۇر تۇرشاۋۇللىرى —
باشلاپ ماڭغان تاغ يارغۇچى خىل لەشكەرلەرنى.
باتۇرانە باش سەرداری ئالدىدا مېڭىپ،
يېتەكلەيدۇ پالۋانلارنى بۇيرۇقلار بېرىپ.
سول قول سەردار، ئوڭ قول سەردار ئەجەب جىگەرلىك،
يوللار بويى پايلاقچىلار يۇرەر ھەيۋەتلىك.
كۆك تەۋرىتەر تەبىل جېڭى تاغلارنى يارار،
كۈندە چاقناپ ئەلەملىرى جىنلارنى سۇرەر.

تۇڭ گۈەن ئاستانىدىن ئايرىلىپ بىر - ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن جىجۇ ئايمىقىنىڭ تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. ئايماق ئامبىلى جاڭ شۇيې شەھەر سىرتىغا چىقىپ قارشى ئالدى، چوڭ قوشۇن شەھەر سىرتىغا ئورۇنلاشتى، تۇڭ گۈەن شەھەرگە ئاتلىق كىرىپ، ئايماق يامۇلىغا چۈشتى. جاڭ شۇيې سالاملىشىپ كۆرۈشۈپ ئۇنى سارايغا باشلىدى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇردى. ۋازىر تۇڭ گۈەن:

— سۇ بويىدىكى بۇ قاراقچىلار مۆمىن بەندىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولدى، يولۇچى - ئوقەتچىلەرنى تالان - تاراج قىلىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىدى. بۇرۇن بۇ ئوغرىلارنىڭ جاجىسىنى بەرگۈدەك بىرەر ئادەم چىقمىغانلىقتىن، بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. مەن ئون تۈمەن لەشكەر بىلەن يۈزلىگەن سەركەردىنى باشلاپ كەلدىم، ھەش - پەش دېگۈچە ئۇلارنىڭ تاغ تۇرالرىنى سىيرىپ - سۈپۈرۈپ، قاراقچىلارنى

تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ، مۆمىن بەندىلەرنى خاتىرجەم قىلمەن، ــ دېدى.

ــ ۋازىر بېگىم، ــ دەپ سۆز باشلىدى جاڭ شۇيې جاۋابەن، ــ بۇ كۆل بويىغا بېكىنگەن قاراقچىلار ھەر ياقتىن كەلگەن بۇلاڭچى ـ تالاڭچىلار بولسىمۇ، بۇلارنىڭ ئىچىدە پەم ـ پاراسەتلىك باتۇر ئەزىمەتلەر بار، ئاچچىقلىرىدا قارىسىغا ئىش قىلىپ قويمىغايلا تەخسىر، جانابلىرى دەبدەبە بىلەن كەپتىلا، بۇنىڭغا ياخشى پەنت، بەلەن تەدبىرلەر قوشۇلسىلا، كاتتا ئۇتۇقلار قولغا كېلىدۇ بېگىم.

ــ مانا سىزگە ئوخشاش توخۇ يۇرەكلەر قىلىچ ـ خەنجەرنى كۆرگەندە جېنىنى قوغداشنىلا بىلىدۇ، ئون كۈنلۈك يەرگە قېچىشىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن دۆلەتنىڭ ئىشلىرى ئاقسىغان، قاراقچىلارنىڭ نوخلىسى ئۆسۈپ كەتكەن. مانا ئەمدى مەن كەلدىم، مېنى ھېچ نەرسە قورقۇتالمايدۇ ! ــ دېدى تۇڭ گۈەن دەرغەزەپ بىلەن.

جاڭ شۇيې ئىككىنچى ئېغىز ئاچالمىدى، قورقۇشىدا ئۇنى مېھمان قىلىپلا يولغا سېلىپ قويدى. ۋازىر تۇڭ گۈەن شەھەردىن چىقىپ لەشكەرلەرنى باشلاپ يولغا راۋان بولدى، ئەتىسى لياڭشەن كۆلىگە يېقىن كېلىپ، قوش تىكىپ بارگاھ قۇردى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ چارلامچى ئەۋەتكىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ۋۇ يۇڭ بىلەن ئاللىقاچان مەسلىھەتلىشىپ ئىشنى پىشۇرۇپ قويغانىدى، ئەمدى چوڭ قوشۇن كەلگەن ھامان ئىشنى سەركەردىلەرگە ئۇقتۇرۇپ قويسىلا ۋە ھەممە شۇ مەسلىھەت بويىچە ئىش كۆرسە بولاتتى.

ئەمدى ۋازىر تۇڭ گۈەنگە كەلسەك، ئۇ بارگاھ قۇرغاندىن كېيىن لەشكەرلەرنى بۆلۈپ ئورۇنلاشتۇردى: سۇيجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى دۇەن پېڭجۇنى باش تۇرشاۋۇللۇققا، جېڭجۇ قوشۇننىڭ سۇركاۋۇلى چېن جۇنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇللۇققا،

چېنجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى ۋۇ بىڭيىنى باش ھىماتچىلىققا، شۇجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى لى مىڭنى ئورۇنباسار ھىماتچىلىققا، تاڭجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى خەن تيەنلىن بىلەن دېڭجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى ۋاڭ يىنى سول قاراۋۇللۇققا، رۇجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى ما ۋەنلى بىلەن سۇڭجۇ قوشۇننىڭ سۈركاۋۇلى جۇ شىننى ئوڭ قاراۋۇللۇققا بەلگىلىدى؛ ئۇچار ئەجدىھا فېڭ مېي بىلەن قاناتلىق يولۋاس بى شېڭنى بارگاھ قوشۇننىڭ ئوڭ - سول قاناتلىرى قىلىپ تەيىنلىدى؛ تۇڭ گۇەن باشبۇغ بولۇپ پۈتۈن قوشۇنغا باش بولدى ۋە جابدۇنۇپ، قوشۇن ئۇستىدىن ئۆزى بىۋاستە نازارەت قىلدى. جەڭ دۇمبىقى ئۇچ قېتىم چېلىنغاندىن كېيىن پۈتۈن لەشكەرلەر قوزغىلىپ، سەپ تارتىپ يولغا چىقتى. ئون چاقىرىم يول باسا - باسمايلا، ئالدى تەرەپتىن بىر چاڭ - توزانلار كۆرۈندى، بۇ چاڭ - توزانلار كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلار ياۋ لەشكەرلىرى ئەۋەتكەن چارلامچىلار ئىدى، ئۇلار بارا - بارا يېقىنلىشىپ كەلدى، بىردىنلا قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇنداق قارىسا، ئۇلار باشلىرىغا قارا بوغمىچا چىگكەن، ئۇچىسىغا يېشىل قۇيۇق كىيگەن، ئاتلىرىنىڭ ھەممىسگە قىزىل پۇپۇكلۇك قوڭغۇراقلار ئاسقان، ئۆزلىرى دۇمبىلىرىگە قىرغاۋۇل پەيلىرىنى تاقىغان، قوللىرىدا كۇموش ھەل بېرىلگەن ئىنچىكە ساپلىق ئۇزۇن نەيزىلەر بىلەن ئەپچىل ئوقيالارنى كۆتۈرۈشكەن ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق چارلىغۇچىلار ئىكەن. ئۇلارنىڭ باشلاپ كەلگەن سەركەردىسى كىم ئىكەن ۋە ئۇ قانداق ياسانغانىكەن دەۋاتىدىغانسىز، بۇنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ:

نەزم

قارا نەيزىسىنى توغرا قويۇپتۇ ئات ئېگەرىگە،
قىلىچ - خەنجىرىنى سالغان يىلان تېرە غىلاپىگە.

بېشىدا قارا بوغمىچا كالۇتۇن كەشتىلەر تىككەن،
گۈلى شاپتۇلا شاتۇت رەڭ لىباسىن ئۇستىگە كىيگەن.
چىگىپتۇ بېلىگە بىر تال بىنەپشە قۇر پوتا ـ بەلباغ،
پۇتىغا كىيگىنى بىر جۈپ ئۆتۈككى شۇنچىلىك يۇمشاق.
نەقىشلەنگەن ئېگىرىگە ئېسىلغان جۈپ تاۋار خالتا،
ئىچىگە قاچىلانغان تاش ئېتىشقا تەخلىنىپ ياۋغا.
ئېسىپتۇ ئارغىماقتا جاراڭلىق قوڭغۇراقلارنى،
قاداپ ساۋۇتىغا شۇنچە چىرايلىق ئوتۇغاتلارنى.
قىران باتۇر ئىدى بۇ پەيسىز ئوق دەپ نام ـ لەقەم ئالغان،
ئېتى جاڭ چىڭ بۇنىڭكىم سەپ بۆسۈپ ئالدىدا ئات سالغان.

ھەممىنىڭ ئالدىدا ئات ئوينىتىپ كەلگەن بۇ سەركەردىنىڭ پەركانە تۇغىغا: «چارلامچى يۈزبېشى پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ» دەپ پۈتۈلگەن. ئۇنىڭ سول يېقىدا گۈڭ ۋاڭ، ئوڭ يېقىدا دىڭ دېسۈن يانداپ كېلىۋاتاتتى، ئۇلار ئاتلىرىنى دېۋىتىپ تۇڭ گۇەن قوشۇنىنىڭ ئالدىغا چارلاپ كەلدى، بىرەر يۈز قەدەم قالغاندا ئاتلىرىنى ياندۇرۇپ كەينىگە قايتىشتى. قوشۇنىنىڭ ئالدىدىكى ئىككى تۈرشاۋۇل بۈيرۇق بولمىغاچقا، ئۇلارغا تەگمىدى ۋە بۇنى بارگاھ قوشۇنىغا مەلۇم قىلدى، باش سەردار تۇڭ گۇەن قوشۇنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئوبدان سەپسېلىپ قارىدى، قارىسا جاڭ چىڭ ئارقىغا يېنىپ كېتىۋاتاتتى. تۇڭ گۇەن ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشۇشقا ئادەم ئەۋەتمەكچى بولدى، يېنىدىكىلەردىن بىرى:

ـــ ئۇنىڭ ئېگىرىنىڭ ئارقىسىدىكى خالتىسىغا لىق تاش قاچىلانغان، ئاتقان تېشى تەگمەي قالمايمىش، قوغلاشمىساق بولارمىكىن، ـــ دېدى.

جاڭ چىڭ ئۇدا ئۇچ قېتىم دېۋەيلەپ كەلگەن بولسىمۇ، تۇڭ گۇەن زادى لەشكەر چىقارماي قايتىپ كەلدى، بەش چاقىرىم يول ماڭا ـ ماڭمايلا، تاغ كەينىدىن بەش يۈز پىيادە لەشكەر دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىپ چىقىپ كەلدى. ئالدىدا پىيادە قوشۇن

ئاتامانلىرىدىن قارا قويۇن لى كۆي، مالمانچى دىۋە فەن رۇي، سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا شياك چۇك، ئۇچار ئەۋلىيا لى گۈنلار ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىۋاتاتتى.

نەزم

ھەربىرى گويا كى يولۋاس - ئارسلان،
ھەربىرىنىڭ تەنلىرى قاپلانسىمان.
ئىككى شۇم ئەپتەر ئېچىپ يول ئالدىدا،
ئىككى ئەزرائىلمۇ ماڭغان ئارقىدا.
قولىدا قوش پالتىسى لى كۈينىڭكى،
بېلىگە شەمشەر ئېسىق فەن رۇينىڭكى.
قالقىنى ئۈستىگە شياك چۇك نەقىشلەپ شىر سۈرىتىن،
قالقىنى ئۈستىگە لى گۈن نەقىشلەپ جىن سۈرىتىن.
قىپقىزىل يەكتەك كىيىپ بەش يۈز نەپەر لەشكەر مانا،
كۆتۈرۈپ چىقتى قىزىل ئەلەم، ئېسىپ پۆپۈك ئاڭا.
قاپقارا تاغ ئىچىدىن ئالۋاستىدەك كەلدى بۇلار،
ئەلكېزەرلەر يۈرتىنىڭ يالقۇنىدەك چىقتى ئۇلار.

بۇ پىيادە كەلگەن بەش يۈز لەشكەر تاغ باغرىغا بىر قاتار يېيىلىپ، قالقانلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ سەپ تارتىپ تۇرۇۋالدى. لەشكەرلەر ئالدىدا كېتىۋاتقان تۇك گۈەن بۇنى كۆرۈپ، قاشتېشى ساپلىق چۈبن قورۇغۇچىنى پۇلاڭلاتتى، لەشكەرلەر ئالغا قاراپ چاپ - چاپقا ئۆتتى. لى كۈي بىلەن فەن رۇي ئىككىسى بۆلۈنۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ قالقانلىرىنى كۆتۈرگىنىچە، تاغ باغرىنى يانداپ كەتتى. تۇك گۈەننىڭ لەشكەرلىرى ئارقىدىن قوغلىشىپ، تاغ ئاغزىدىن ئېشىپ قارىدى، قارىسا بىر پارچە ئۇزۇن كەتكەن توزلەڭلىك كۆرۈندى. تۇك گۈەن لەشكەرلىرىنى سەپ تارتقۇزۇپ قارىغۇدەك بولسا، لى كۈي بىلەن فەن رۇي شۇ

ئان تاغ ـ ئورمانلاردىن كېسىپ ئۆتۈپ كۆزدىن غايىب بولدى. تۇڭ گۈەننىڭ بارگاھ قوشۇنى ياغاچ مۇنبەر تىكلىدى، ئىككى سېھىرگەر بۇيرۇققا بىنائەن مۇنبەرگە چىقىپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى ئۇيان ـ بۇيان لەپىلدىتىپ، بىر كۆتۈرۈپ، بىر پەسەيتىپ، تۆت سىڭىرلىق سەپ تۈزۈشكە ئىشارەت قىلدى. ئەمدىلا سەپ تۈزۈپ تۇرۇشىغا، تاغنىڭ ئارقىسىدىن گۈمبۈرلەپ توپ ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە بىر توپ ئاتلىقلار ئۇچقاندەك چېپىپ كېلىشتى. تۇڭ گۈەن يېنىدىكىلەرگە ئېتىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى، ئۆزى مۇنبەرگە چىقىپ ئەتراپقا قاراپ، كۈنچىقىشتىن بىر توپ ئاتلىقلار ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى؛ ئالدىنقى قۇردىكىلەر قىزىل تۇغ، ئىككىنچى قۇردىكىلەر ئالا تۇغ، ئۈچىنچى قۇردىكىلەر كۆك تۇغ، تۆتىنچى قۇردىكىلەر يەنە ئالا تۇغ كۆتۈرۈشكەنىدى. كۈنپېتىشتىنمۇ بىر توپ لەشكەر چىقتى. ئالدىنقى قۇردىكىلەر ئالا تۇغ، ئىككىنچى قۇردىكىلەر ئاق تۇغ، ئۈچىنچى قۇردىكىلەر يەنە ئالا تۇغ، تۆتىنچى قۇردىكىلەر قارا تۇغ، كەينىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى سېرىق تۇغ كۆتۈرۈشۈپ، چاقماقتەك ئېتىلىپ كەلگىنىچە ئوتتۇرىلىقنى ئىگىلىۋېلىپ، ئىككى ياقتىن سەپ تۈزۈپ كەلدى. لەشكەر ۋە سەركەردىلەر ئۈچقاندەك كېلىپ، ئوتتۇرىغا كىرىپ سەپ تۈزۈشتى. ئۇلار يىراقتىن تۇتۇقراق كۆرۈنسىمۇ، يېقىندىن ناھايىتى روشەن كۆرۈنۈپ تۇراتتى، تۆۋەندىن كەلگەن لەشكەرلەر چوغدەك قىزىل ئەلەم كۆتۈرۈپ، قىزىل قۇيۇق، قىزىل تون كىيگەن، قىزىل پۆپۈكلۈك تورۇق ئاتلارنى مىنگەنىدى، باشلىغۇچ تۇغقا سېرىق رەڭ بىلەن ئالتە قۇتۇپ يۇلتۇزى، قىزىل توز كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن قىزىل تۇغلار ئارىسىدىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

دۇبۇلغىسى چېكىسىدە قىپقىزىل پۆپۈك،
جەڭ لىباسى چوغدەك قىزىل كەشتىلىك گۈللۈك.

كەمبرىگە قاشتېشىدىن سۆسۈن كۆز قويغان،
ئارسلان سۈرەتلىك قۇياقى ئالتۇن توگمىلىك.
بۆرە چىشلىق كالتىكىدە قاتار ـ قاتار مىخ،
جەدە ئېتى گويا ئەجدەر ـ شۇڭقار سۈرەتلىك.
تۆۋەن تەرەپ نىشانچە قىزىرىپ چوغدەك،
لەپىلدەيدۇ قىزىل تۇغلار ھەسەن ـ ھۈسەندەك.

پەركانە تۇغقا: «تۇرشاۋۇل سەركەردە تېرىككەك چىن مىڭ» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە سۇ پىرى شەن تىگىۋي، ئوڭ تەرىپىدە ئوت پىرى ۋېي دىگىو ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۇچ سەركەردە قولىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، تورۇق ئاتلىرىغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۈنچىقىش تەرەپتىن كەلگەنلەر پۈتۈنلەي كۆك تۇغلار كۆتۈرۈشۈپ، كۆك قۇياق، كۆك تونلار كىيگەن، كۆك پۆپۈكلۈك ئاتلارغا مىنگەن چەۋەندازلار ئىدى، باشلىغۇچ كۆك تۇغنىڭ يۇقىرىسىغا سېرىق رەڭ بىلەن توت قۇتۇپ يۇلتۇزى، ئاستىغا كۆك ئەجدىها سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن كۆك تۇغلار ئارىسىدىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

كۆپكۆك رەڭلىك بوغمىچىسى كۆزنى چاقنىتار،
زۇمرەتتەك جەڭ لىباسى كەشتىلىك ـ گۈلدار.
ھايۋان سۈرەت قۇياقى تۆمۈر ھالقىلىق،
قولىدا بار ئەجدىها سۈرەت كاتتا زۇلپىقار.
قارا دۇلدۇل بەدىنىدە تەم ـ تەم گۈللىرى،
جەڭ يەكتىكى شاتۇتى كەبى ياپيېشىل تۇرار.
كۈنچىقىشنىڭ نىشانچە قارا رەڭ ئېلىپ،
يەلپۈنلىنىپ يېشىل تۇغلار، تاغلار پارقىرار.

پەركانە تۇغقا: «سول قول قوشۇن سەركەردىسى ئۇزۇن قىلىچ گۆەن شېكى» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە سەت كۆرەگان شۇەن زەن، ئوڭ تەرىپىدە ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۈبن ئوروۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۇچ سەركەردە قولىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، كۆك ئارغىماقلارغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۇنپېتىش تەرەپتە پۈتۈنلەي ئاق تۇغلار كۆتۇرۇپ، ئاق تون، ئاق قۇياق كىيگەن، ئاق پۆپۈكلۈك ئاق ئاتلارغا مىنگەن چەۋەندازلار تۇراتتى. باشلىغۇچ ئاق تۇغنىڭ يۇقىرىسىغا بەش قۇتۇپ يۇلتۇزى، ئاستىغا ئاق يولۋاس سۇرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن ئاق تۇغلار ئارىسىدىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

دەۋرى قىلغاندەك قۇياشنى قاتمۇقات سوغۇق تۇمان،
نەچچە مىڭ مەرمەردە پۈتكەندەك گويا ئاپپاقسىمان ــــ
چاچتى نۇر كىمخاب ـ تاۋار تون يالتىراپ ھەربىر تامان،
ئاق كۇموش رەڭلىك قۇياقى بولدى مىسلى بىر مانان.
مىنگىنى قاردىنمۇ ئاپپاق شىرغا ئوخشاش ئارغىماق،
قولىدا ۋال ـ ۋۇل قىلار گاڭ نەيزىسى شوخ پارقىراق.
چىقتى بىر توپ تۇغ ـ ئەلەم زەنجىرسىمانلىق يالتىراپ،
كۇنپېتىش نىشانچە چىقتى قۇياشمۇ پارقىراپ.

پەركانە تۇغقا: «ئوڭ قول قوشۇن سەركەردىسى قاپلانباش لىن چۇڭ» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن، ئوڭ تەرىپىدە قەھرىلىك يۇچى سۇن لى ئوروۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۇچ سەركەردە قولىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، ئاق ئارغىماقلارغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ساپلا قارا تۇغ كۆتۇرۇپ، قارا تون، قارا قۇياق كىيگەن، قارا پۆپۈكلۈك قارا

ئارغىماقلارغا مىنگەن چەۋەندازلار تۇراتتى، باشلىغۇچ قارا تۇغنىڭ يۇقىرىسىغا يەتتەتىكەن يۇلتۇزى، ئاستىغا تاشپاقىنىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

قاپقارا گويا بۇلۇتتەك چىقتى جەڭگە تۇرۇلۇپ،
تەڭدىشى يوق پالۋان ئوقياچى ئوقيانى تۇتۇپ.
ئۇستىگە كىيگەن تاۋار ـ دۇردۇن قارا تونىنى يىگىت،
بۆرە ـ ئارسلاندەك تېنى قارا قۇياقتا پۇركۇنۇپ.
قارا دۇلدۇلى باسار مىڭ يولنى بىر كۇن ئىچىدە،
قولىدا قوش يارما دەستە تولغىنار ئەجدىها بولۇپ.
خۇددى بەرگەندەك نىشانە شاھىنشاھ چۇشكۇنىدىن،
يەتتە يۇلتۇزلۇق ئەلەم يەلپۇنلىنىپ ھەيۋەت بىلەن،
يۇقىرى نىشانچە كۇنمۇ قارايدى تۇتۇلۇپ.

پەركانە تۇغقا: «ھىماتچى سەركەردە قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۇتۇلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ، ئوڭ تەرىپىدە تەڭرىكۆز سەردار پېڭ چى ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئوچ سەركەردە قولىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، قارا ئارغىماقلارغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۇنچىقىش تۆۋىنىدىكى نىشان تۇغ سايىسىدا كۆك تۇغ كۆتۇرۇپ، قىزىل قۇياق كىيگەن لەشكەرلەر تۇراتتى. باشلىغۇچ تۇغنىڭ يۇقىرىسىغا سېرىق رەڭدە رەم سۈرىتى، ئاستىغا ئوچار ئەجدىھانىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

كىردى جەڭ مەيدانى ئىچرە جەڭ لىباسى كىيىپ،
قوللىرىغا گاڭ قۇيۇچلۇق ئىككى تال نەيزە ئېلىپ.

قىستۇرۇپ ئوقياسىنى سۈمۈرغ سۈرەت ئوقدانىغا،
زۇلپىقارىنى بېلىق پوستى غىلاپىغا سېلىپ.
باغلىغان كۇل رەڭ لىباسىغا سېرىق شايى پوتا،
مىسلى تۇلپار ئارغىماقتا سۆسۈن تىزگىن قىلىپ.
قارا، قىزغۇچ تۇغ ـ ئەلەم يەلپۈنلىدى جەۋلان قىلىپ،
كۈنچىقىش تۆۋەن نىشانى بويىچە قوش رەڭ چېچىپ.

پەركانە تۇغقا: «يولۋاس سەركەردە قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىلڭ» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېيڭ، ئوڭ تەرىپىدە ئوتكۆز ئارسلان دېڭ فېي ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. ئۇلار قولىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، جەڭ ئارغىمىقىغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۈنپېتىش تۆۋۈندىكى نىشان تۇغ سايىسىدا قىزىل تۇغ كۆتۇرۇپ، ئاق قۇياق كىيگەن لەشكەرلەر تۇراتتى. باشلىغۇچ تۇغنىڭ يۇقىرىسىغا سېرىق رەڭدە يەرنىڭ كۆرۈنۈشى، ئاستىغا ئۇچار ئېيىقنىڭ سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپىلدىشى بىلەن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

چىقتى سەپ ئالدىغا شۇنداق شىرى ـ غەرران پالۋان،
سۈرىدىن دەھشەت ياغاركىم، ھەيۋىتى شۇنچە يامان.
مىسلى قاسراقتەك قۇياقى تېنىنى قوغدار يېپىپ،
خۇددى پەيدەك ساۋۇتى گەدىنىنى ياپقان بېسىپ.
ئەينى ئەجدەر جەڭ ئېتى ئۆتكەي بېسىپ دەريانىمۇ،
تاغ يارار ئايپالتىسى بار تەڭ تۇرار ئوقياغىمۇ.
يەلپۈنەر كۆكتە قىزىل تۇغ، قار كەبى دۇبۇلغىسى،
كۈنپېتىش تۆۋەننى قاپلاپ ئاق ـ قىزىللىق رەڭلىرى.

پەركانە تۇغقا: «دۇلدۇل سەركەردە تۇرشاۋۇل سو چاۋ» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىگە زەر يولۋاس

يەن شۇن، ئوڭ تەرىپىدە تۆمۇر نەيچى ما لىن ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوللىرىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، جەڭ ئارغىماقلىرىغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۈنچىقىش يۈقىرى تەرەپتىكى نىشان تۇغ سايىسىدا قارا تۇغ كۆتۈرۈپ، قارا قۇيۇق كىيگەن لەشكەرلەر تۇراتتى، باشلىغۇچ تۇغنىڭ يۈقىرىسىغا سىرىق رەڭدە تاغ كۆرۈنۈشى، ئاستىغا ئۈچار قاپلان سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. شۇ تۇغ لەپلدىشى بىلەن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

ئولتۇرار پالۋان جىگەرلىك سۇر بىلەن ئات ئۈستىدە،
ئاتسا ئوق جىنلارمۇ قورقار جېنى قالماي تېنىدە.
شەمشىرىنىڭ بىسىنى ياپقان قىزىل چوغدەك پۆپۈك،
تۇرىدۇ بەرقۇت جالالىق قوڭغۇراق ئات بويىندا.
ياپىيېشىل ياقا تۇتۇلغان قارا تون ۋال ـ ۋۇل قىلىپ،
قىپقىزىل شوخ گۈل قىسىپتۇ ساۋۇتى چېكىسىگە.
قارا تۇغ، قارا قۇياقلىق پالۋان مانان ئارا،
چىقتى كۈنچىقىش يۈقىرى نىشانچە رەڭ ئىلكىدە.

پەركانە تۇغقا: «دۇلدۇل سەركەردە ئەجدىھا يىگىت شى جىن» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا، ئوڭ تەرىپىدە چار يىلان ياڭ چۈن ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوللىرىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، جەڭ ئارغىماقلىرىنى مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. كۈنچىقىش يۈقىرى تەرەپتىكى نىشان تۇغ سايىسىدا ئاق تۇغ كۆتۈرۈپ، قارا قۇيۇق كىيگەن لەشكەرلەر تۇراتتى، باشلىغۇچ تۇغنىڭ يۈقىرىسىغا ئاسمانىڭ كۆرۈنۈشى، ئاستىغا ئۈچار يولۋاس سۈرىتى كەشتىلەنگەنىدى. تۇغ لەپلدىشى بىلەن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

كىشىنىدى گۈللۈك ئېگەر - تىزگىن — يوپۇقلۇق ئارغىماق،
كەلدى بوراندەك گويا پالۋان كىيىپ ساۋۇت - قۇياق.
قىل ساداق ئىچرە كۈموشتەك يالتىراپ ئوقنىڭ ئۇچى،
تۇرىدۇ ئۇچقۇر بېلىق قاپقاندا ئەگمە كېرىكى.
جۇپ قىلىپ ئەنقا توقۇپ ئاسقان قۇياقنىغا يېشىل،
قىلىچنىڭ يۈزىگە زەر ئەجدىها چەككەن ئېسىل.
ئاق ئەلەم جەۋلانى ئىچرە قارا رەڭ قۇياق بۇ چاغ،
كۈنپېتىش يۈقىرى نىشانى رەڭگىدە ئالدى بۇياق.

پەركانە تۇغقا: «دۇلدۇل سەركەردە مەڭلىك ياۋا ياڭ جى» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ سول تەرىپىدە گۈللۈك قاپلان ياڭ لىن، ئوڭ تەرىپىدە كىچىك نۆكەر جۇ تۇڭ ئورۇنباسار بولۇپ تۇراتتى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوللىرىغا ياراغلىرىنى ئېلىپ، جەڭ ئارغىماقلىرىغا مىنىشىپ سەپنىڭ ئالدىغا تىزىلغانىدى. قوشۇن تەرەپ - تەرەپ، تۇش - تۇشتىن شامال كىرمىگۈدەك قىلىپ قورشۇالغانىدى. ئېغىزلار ئارا ئاتلىقلار بىر تەرەپتە، پىيادىلەر بىر تەرەپتە، قىلىچ - پالتا، نەيزە - خەنجەرلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، رەتلىك تۇغ - ئەلەملەر ئاستىدا سۇر - ھەيۋەت بىلەن تۇراتتى. سەككىز سەپنىڭ نەق ئوتتۇرىسىغا قارىسىڭىز دۇپدۇگلەك دائىرىنى چۆرىدەپ توق سېرىق تۇغ - ئەلەملەر تىكىلگەن. بۇ تۇغ - ئەلەملەردىن ئۇزۇن ساپلىقلىرىغا ئاتمىش تۆت خىل بەلگە چۈشۈرۈلگەن، تۆۋەن ئېغىزغا ساپلا ئاتلىق لەشكەرلەر بۆلۈنگەن. تۆۋەن تەرەپتىكى سېرىق تۇغلار سايىسىدىن ئوخشاش كىيىنگەن ئىككى سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

مىس جاڭلارغا جور بولۇپ، گۈللۈك دۇمباق ياڭرىدى،
قوشۇنلار قاتار بولۇپ، رەت - رەت بولۇپ تىزىلدى.
زەر قۇياقلار تېشىغا، يېپىنغان سېرىق تونىي،
مەخمەل پەشمىتى ساڭا، ئەسلىتەر سېرىق گۈلنى.

ئوتتۇرىدىكى ئىككى ئات، تولغىناتتى ئەجدەردەك،
سەپ ئىچىدە جۇپ شىرمەت، خىرىس قىلىپ يولۇاستەك.
ئەتراپىنى ساپسېرىق توغ ـ ئەلەملەر قاپلىغان،
ئوتتۇرىسىنى توپىدەك سېرىق رەڭ بېسىۋالغان.

بۇ ئىككى سەركەردە قۇلا ئاتلارغا مىنىشكەنىدى. باشتىكىسى كۆركە ساقال جۇ تۇڭ، ئاياغتىكىسى قاناتلىق يولۇاس لېپ خېڭ ئىدى، بۇ يەردىكى لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى سېرىق تۇغ كۆتۇرگەن، سېرىق تون، مىس قۇيۇاق كىيىپ، سېرىق پۆپۈكلۈك قۇلا ئاتلارغا مىنگەنىدى. ئوتتۇرىدىكى سەپ تۆت ئېغىزغا ئايرىلغان بولۇپ، كۇنچىقىشقا پالكۆز ئارسلان شى ئېن، كۇنپېتىشقا ئاقپىشما يىگىت جېڭ تېيەنشۇ، تۆۋۈنىدە پەلەك پالۋىنى سۇڭ ۋەن، يۇقىرىسىدا قەھرىلىك يولۇاس شۆ يۇڭ تۇراتتى. سېرىق تۇغلار ئارىسىدىكى بىر تۇغقا «تەڭرى يولىنى تۇتۇش» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەنىدى، بۇ توق سېرىق تۇغنى تۆت قاۋۇل يىگىت تىۋىت ئارغامچا بىلەن تۆت تەرەپكە تارتىپ تۇراتتى. ئوتتۇرىسىدا ئاتقا مىنىپ تۇرغان بىر تۇغچى يىگىت بار ئىدى. بۇ يىگىت شۇنداق ياسانغانىدىكى:

تاجىسىغا قىستۇرۇپ بېلىق قىلى زەر جىغىنى،
ئەجدىھا قاسىراق قۇيۇاق پۈركەپتۇ كىمخاب تونىنى.
ھەيۋىتى ـ سۈرى ئۇلۇغ بۇ قەددى ـ قامەتلىك يىگىت،
تۇتىدۇ چىڭ توق سېرىق رەڭ بارگاھىنىڭ تۇغىنى.

بۇ تۇغچى يىگىت ئەسلىدە خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋسى ئىدى. سېرىق تۇغ كەينىگە بىرمۇنچە توپلار قويۇلغان بولۇپ، كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما لىڭ جېن يىگىرمىدىن ئارتۇق قولدىشىنى باشلاپ توپىنى ئايلىنىپ يۈرەتتى. توپلارنىڭ ئارقىسىغا ئات، پۇتلايىدىغان ئىلمەك، سالما ھەم سەركەردىلەرنى تۇتىدىغان

ئەسۋابلار هازىرلانغاندى، ئىلمەكچىلەرنىڭ كەينىدە رەڭگارەڭ تۇغ ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرگەن يەتتە قات قورشىغۇچىلار تۇراتتى. تۆت ئەتراپىدا يىگىرمە سەككىز دانە كەشتىلەنگەن تۇغ بار ئىدى، ئۇنىڭ يۇقىرىسىغا يىگىرمە سەككىز يۇلتۇز توپى سۈرىتى زەر بىلەن كەشتىلەنگەن، ئوتتۇرىسىغا تۆت بىلەن كەشتىلەر تىكىلگەن، ئۇنىڭ ئەتراپىغا مارجانلار قويۇلغان، سىپىغا زەر قوڭغۇراقلار ئېسىلغان، ئۇچىغا قىرغاۋۇل پېيى قادالغان سىرىق رەڭلىك سەردار تۇغ تىكلەنگەندى. بۇ تۇغچى يىگىت شۇنداق ياسانغانىدىكى:

قۇياقى سىرتىغا قىيىپاش ئېسىلغان بىر تارام تېرە،
تاۋار بوغمىچا ئۇستىگە قىسىلغان بىر تۇگۇم غۇنچە.
ئۇنىڭ قەھىر ـ غەزىپىگە تېگىشكە كىمنىڭكى هەددى،
قولىدا چىڭ تۇتۇق سەردار نىشانلىق بىر ئەلەم ـ تۇغى.

بۇ تۇغچى يىگىت يۈزسىز جياۋ تىڭ ئىدى. سەردار تۇغنىڭ يېنىدا ئىككى تۇغ قوغدىغۇچى يىگىت تۇراتتى، بۇلار ئات مىنىپ ئوخشاش كىيىنگەنىدى. قولىدا قۇيۇچلۇق نەيزە، يېنىدا ئۆتكۈر خەنجەر بار ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرى تۆكباش يۇلتۇز كۈڭ مىڭ، بىرى تەنها ئۇچقۇن كۈڭ لياڭ ئىدى. ئۇلارنىڭ ئالدى ـ كەينىدە بۆره چىشلىق توقماق تۇتقان، تۆمۈر قۇياق كىيگەن يىگىرمە تۆت يىگىت تىزىلىپ تۇراتتى. ئارقىدا كەشتىلەنگەن ئىككى جەڭ تۇغى بار بولۇپ، بۇ تۇغنىڭ ئىككى تەرىپىدە يالمان تۇتقان يىگىرمە تۆت يىگىت تۇراتتى. سول تەرەپتىكى ئون ئىككى يالمانچى ئارىسىدا بىر باتۇر سەركەردە تۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

قولىدا تىزگىن، مىنىپ ئات ئۇچىدۇ كۆك قەرىدە،
زەر قۇياقى يالتىرار نۇر چاقنىتىپ كۆز مۆلكىدە.

ئىنچىكە بېلىدە تۇلپار نەقىشلەنگەن بەلبېغى،
كۆكسىدە ھايۋان بەشىرلىك تىلتۇمارلىق ئەينىكى.
تاجىسىدا نۇر چاچار يۇلتۇزغا ئوخشاش ئۇنچىلەر ـــ
زۇلپىقارى قىنىدا كۆكلەم سۇيىدەك دۇرلەر.
خۇددى قاردەك چاقنىدىكى چاسا يالمان يالتىراپ،
ئۇچتى قاپلان قۇيرۇقىدەك چۇچىسىمۇ ساڭگىلاپ.

كەشتە تۇغقا: «مۇلايىم بەگچە» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئوڭ تەرەپتىكى ئون ئىككى يالمانچى ئارىسىدىمۇ شۇنداق بىر باتۇر سەركەردە تۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

ئوتۇغاتلىق تاجىسىدا لەئەل ـ مارجان پارقىرار،
مىسلى قىرغاۋۇل قۇيرۇقىدەك كەشتە لېنتا ساڭگىلار.
قىپقىزىل جەڭ پەشمىتىدە تىلتۇمار ئەينىكى بار،
ياپيېشىل نەمچە تونى كەشتە ئېگىرىنى ياپار.
بەلبېغىغا چىگىۋاپتۇ ئىككى تال قۇندۇز قىلى،
مەيدىسىگە ئېسىۋاپتۇ يۇمىلاق تىلتۇمىرى.
قولىدا گۇللۈك ساپاقلىق چاسا كەلگەن يالمىنى،
يالمىنىدا يەلپۇنەر تىللا نىشان تۇغ ھەردەمى.

كەشتە تۇغقا: «رېنگۇي ئاشار گو شېڭ» دېگەن خەتلەر ئوچۇق پۈتۈلگەنىدى. ئىككى باتۇر يالمانلىرىنى تۇتقىنچە ئىككى يانىدا ئاتلىق تۇراتتى. يالمانلار ئارىسىدا قۇيۇچ چارمىخ تۇتقان يىگىتلەرنىڭ يېنىدا، ئوخشاش ياسانغان ئىككى پىيادە لەشكەرلەر سەركەردىسى تۇراتتى.

نەزم

تۇمىقى سۇسەر ئۇنىڭ ئىشتىنى قاپلان تېرىسى،
زەر كالۇۋۇتۇندا توقۇلغان بەدىنىدە يەكتىكى.

قولىدا گاڭ چارمىخى ژال ـ ژۇل قىلىپ نۇرلار چاچار،
بېلىدە مىسران قىلىچتىن قاتمۇقات دەھشەت ياغار.

بۇلارنىڭ بىرى ئىككى باشلىق يىلان شېكىل جېنى، بىرى ئاچا قۇيرۇق چايان شېكىل باۋ ئىدى. بۇ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن نېلۇپەر گۈللۈك ئۇچ چىشلىق قۇيۇچ چارمىخ كۆتۈرگىنىچە بىر قاتار پىيادە يىگىتلەرگە باش بولۇپ، بارگاھ قوشۇنىنى قوغداپ تۇراتتى. بۇلارنىڭ ئارقىسىدا كىمخاب ئېگەرلىك ئاتلار ئۇستىدە گۈناھ قىلغانلارنىڭ گۈناھىنى، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەرنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىسىنى پۈتىدىغان ئىككى پۈتۈكچى ئولتۇراتتى. سول تەرەپتىكىسى لياڭشەن كۆلىدە پۈتۈكچىلىك ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كەلگەن، ئىچى ئىلىم ـ ھېكمەتكە تولغان، قولىدا قەلەم يورغىلايدىغان تەۋەررۈك قول تالىپ شىياۋ راڭ ئىدى. ئۇ بېشىغا قارا تاجىلىق قالپاق، ئۇچىسىغا ئاق تاۋار يەكتەك كىيگەنىدى؛ ئوڭ تەرەپتىكىسى لياڭشەن كۆلىدە سوئال ـ سوراق ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ كەلگەن ئادىل پەتىۋاچى پېيى شۇەن باتۇر ئىدى، ئۇ بېشىغا يېشىل شايىدىن بوغمىچا چىگگەن، ئۇچىسىغا قارا تاۋار كۆڭلەك كىيگەنىدى. بۇ ئىككىسىنىڭ ئارقىسىدا زىغىر رەڭ تون كىيگەن، ھەربىرى بىردىن قىلىچ تۇتقان يىگىرمە تۆت نەپەر يول توسار تۇراتتى. بۇ قىلىچ تۇتقانلار ئارىسىدا كىمخابتىن تون كىيگەن ئىككى جاللات تۇراتتى. ئۇلار شۇنداق ياسانغانىدىكى:

بىرسى باغلاپتۇ يېنىغا بىر تۇگۇن قىزىل تۇگۇچ،
بىرسى ئاسقانكى تېنىگە رەڭمۇرەڭ خالتا بوغقۇچ.
بىرسىنىڭ قوش ھالقىلىق چاچ باسقۇچى چاقناپ تۇرار،
بىرسىنىڭ بوغمىچىسىدا گۈل ـ چېچەكلەر پارقىرار.
بىرسىنىڭ كاداڭ تېنىنى ئاق چۇچۇنچە تون يېپىپ،
بىرسىنىڭ قارا يېڭىدىن قولىمۇ چىققان ئېشىپ.

بىرسى تۇتقان قولىغا جىن بېشى سۇرەتلىك قىلىچ،
بىرسى چۇشۇرمەس قولىدىن ئالماچ توقماقنى ھېچ.

بۇلارنىڭ ئالدىدىكىسى تۆمۈر بىلەك سەي فۇ، كېيىنكىسى گۈل قىسقاق سەي چىڭ ئىدى. بۇ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى سەپ ئالدىدا تىك تۇراتتى، ئوڭ ـ سول تەرەپتە قىلىچلار تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا بىر دىن سەركەردىنىڭ باشچىلىقىدا، ئىككى تەرەپتە زەر نەيزە، كۈمۈش رەڭلىك نەيزە تۇتقان يىگىرمە تۆت يىگىت تۇراتتى. سول تەرەپتىكى زەر نەيزە تۇتقان ئون ئىككى نەيزىچى ئارىسىدا، قولىغا زەر نەيزە تۇتقان پالۋان ئېتىغا يېنىچە مىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

ئاستىدا گۈللۈك ئېگەر، سۆسۈن يۈگەنلىك جەڭ ئېتى،
ئالماچ سۆسۈن چېچەكنى چېكىگە قىسقانىدى.
يېڭى ئايدەك يايىغا قۇشقاچنى نەقىش ئەيلىدى،
قار قىروۋدەك يالتىرار شاھانە شەمشەر تاقىدى.
مىسلى زۇمرەت كەشتە تون ئۆز قولىدا ئىشلەنگەن ئېسىل،
سۇس سىرىق رەڭ جەڭ لىباسى خۇش پىچىم بەدەنگە خىل.
قالپىقىنىڭ چېكىسىدە قىپقىزىل گۈل نۇر چاچار،
قولىدا بىر دەستىسىگە سىم ئورالغان نەيزە بار.

بۇ ئەزىمەت لياڭشەن كۆلىدىكى زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ ئىدى. ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى كۈمۈش نەيزە تۇتقان ئون ئىككى نەيزىۋازنىڭ ئارىسىدا بىر ئەزىمەت كۈمۈش رەڭلىك نەيزە تۇتۇپ، ئارغىماققا ـــ پالۋان ئېتىغا يېنىچە مىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

گۈل ئېگەرلىك ئات مىنىپتۇ پارقىرار ئۇزەڭگىسى،
ئاق ئالا ئات بويىندا قاشتېشىدا كولدۇرمىسى.

تەپكىلىك ئوقياسىغا يولۇاس پېيىن قىلغاچ كىرىچ،
زىق كەبى ئوقيا ئوقى قالغاچ قاناتمەك قېيىچ.
ياپيېشىل دۇردۇن تونىغا ساپسېرىق توزنى تىكىپ،
قىپقىزىل كەمىرىگە سۆسۈنە قوشماق[1]نى چېكىپ.
جەك لىباسى ئاستىدا بوي كۆرسىتەر ئالتۇن قۇياق،
سىم كۇمۇشتىن دەستىلەنگەن قولىدا نەيزە، ياراغ.

بۇ ئەزىمەت لىياڭشەن كۆلىدىكى كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە زەر نەيزە، كۇمۇش رەڭ نەيزىلەر تۇتقان نەيزىۋازلار باشلىرىغا قارا تاۋار بوغمىچا چىگىپ، چېكىسىگە يېشىل يوپۇرماقلىق سېرىقگۇل تاقىغان ھالدا ھەيۋەتلىك تۇراتتى، سول تەرىپىدىكى يېشىل قۇياق كىيگەن، ئوڭ تەرىپىدىكى سۆسۇن قۇياق كىيگەن ئون ئىككى نەيزىۋاز كۇمۇش رەڭ نەيزە تۇتقان بولۇپ، بۇلارنىڭ كەينىدە جۇپ ـ جۇپ تاۋار تون، قوش ـ قوش گۇللۇك بۆكلەرنى، قىزىل تون، كىمخاب پەشمەتلەرنى كىيگەن يىگىتلەر رەت ـ رەت تۇرۇشاتتى. ئىككى تەرەپتىكى كۆكەمشۇل تامغا يېشىل پەردە تارتىلىپ، قارا جىيەك تۇتقان قىزىل سايىۋەنلىك ئېسىلغان، سېرىق پالتا، ئاق ئەلەملەر يالتىراپ تۇراتتى. يىگىرمە تۆت ئاي پالتا، يىگىرمە تۆت جۇپ يارما دەستە ئىككى رەت قىلىپ تىزىلغانىدى. بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۆرىسى زەر قىلىپ ئىشلەنگەن ئۇچ دانە كۇنلۇك بىر قاتار قىلىپ قويۇلغان، كەشتە توقۇملۇق ئۇچ ئارغىماق توختىتىلغانىدى. ئوتتۇرىدىكى ئارغىماق ئالدىدا ئىككى باتۇر ئاجايىپ ھەيۋەتلىك قىياپەتتە تۇراتتى. ئۇنى تەرىپلەپ مۇنداق بىر نەزم پۈتۈلگەن:

بوغمىچىغا قىرغاۋۇلنىڭ قۇيرۇقىن سانجىغان،
بېلىگە تۆت جاراڭ ـ جۇرۇڭ قوڭغۇراق ئاسقان.

① قوشاق ـــ قوشماق قوشماق ئۆردەكنى كۆرسىتىدۇ.

سىرىق تاۋار كۆڭلىكى شوخ تۇرار پارقىراپ،
بەلباغ بىلەن پەشتامىسى زەپمۇ ماسلاشقان.
سۇت رەڭگىدە پۇتىدىكى چىگە چورۇقى،
قېنىق قارا گوجەي بىلەن تىزلاپچا تارتقان.
«يەل تاپان شەيخ» دەپ يېزىلغان ئەلەم كۆتۈرۈپ،
بىردەمدىلا يۈز يول يەردىن ئۈچۈر ئەپ قايتقان.

بۇ ئەزىمەت لياڭشەن كۆلىدىكى قۇيۇندەك چاپىدىغان ئاتامان يەل تاپان شەيخ دەي زوڭ ئىدى، ئۇ كەشتىلەنگەن سىرىق پەرمان تۇغنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، چوڭ قوشۇننىڭ يېغىلىق ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىش، لەشكەرلەرنى يۆتكەش قاتارلىق ئىشلارنى ئىلكىدە تۇتاتتى. ئوڭ تەرەپتىكى ھېلىقى باتۇر شۇنداق چىرايلىق ياسانغانىدىكى، بۇنداق ئادەمنىڭ كەمدىن ـ كەم ئۇچرايدىغانلىقى تۆۋەندىكى نەزمە مۇنداق تەرىپلىنىدۇ:

قوڭۇر پەشمەت كىيىۋاپتۇ ئەستىرى ئاپپاق،
بوغمىچىسى قارا ـ يېشىل گۈلى يالتىراق.
چېكىسىگە قىستۇرۇپتۇ لەرزان يېشىل گۈل،
بەلبېغىنىڭ كۆزى ياقۇت چاقنايدۇ ژال ـ ژۇل.
بېلىگە ئۇ قىزىل گۈللۈك پەشتاما تارتقان،
ئاددىيغىنا ئاق پوتىنى بەلگە ئورىغان.
ئۇدا ئاتار تەپكە يانى ئۆشىنگە ئارتىپ،
مىليون لەشكەر ئىچرە قالغان مەرگەن ئاتلىپ.

بۇ ئەزىمەت لياڭشەن كۆلىدىكى شاھانە يىگىت، مەخپىي ئىشلارغا قادىر بولغان ئاتامان ئالىقانات يەن چىڭ ئىدى، ئۇ تەپكىلىك يانى ئۆشىنىسىگە يۈدۈپ، ئۆتكۈر ئوقلىرىنى قىستۇرۇپ، ئۇزۇنلۇقى چېكىسىگىچە كېلىدىغان توقماقنى كۆتۈرگىنىچە بارگاھ قوشۇنىنىلا قوغداپ يۈرەتتى. بارگاھ قوشۇنىغا يىراقتىن نەزەر سالسىڭىز، ئوڭ تەرەپتىكى زەر

گۈللۈك قارا تاۋار كۈنلۈك ئاستىدا ناھايىتى سىپايە، رەڭدار بىر سىمبىرگەر زات كەشتە ئېگەرلىك ئات ئۈستىدە ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى، بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم گۈۋاھلىق بېرىدۇ:

دىلى چۈشكەن كۆلاسىغا زۇمرەت جىغىنى قىسقان،
قىزىل جەندىسىدە كەشتە قىلىنغان تۇرنىلار ئۇچقان.
تىزىپ شوخ ئۇنچە ـ مەرۋايىت قىزىل كەشتىگە رەڭگارەڭ،
بويىغا لەئەل ـ ياقۇتتىن جاراڭلىق نەرسىلەر ئاسقان.
تۇرار ئۆڭىسىدە بىر جۈپ قىسىلغان زۇلپىقار كاتتا،
غىلاپتىن پارقىراپ پىل ـ پال چىقاتتى نۇرلىرى ئاشقان.
ئېگەردە ئولتۇرار مەھكەم تۇتۇپ سۆسۈن يۈگەن ـ تىزگىن،
قارا دۇردۇن ـ تاۋار كۈنلۈك بېشىدا تېنىنى ياپقان.

بۇ ئەزىمەت لياڭشەن كۆلىدىكى يامغۇر ـ يېشىن ياغدۇرۇپ، بوران ـ شامال چىقىرالايدىغان سىمبىرگەر دەرۋىش بۇلۇت ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شىلڭ ئىدى. ئۇ ئىككى خەنجىرىنى غانجۇغىلاپ، زىغىر رەڭ تىزگىنىنى تۇتقان ھالدا ئات ئۈستىدە ئولتۇراتتى. سول تەرەپتىكى زەر گۈللۈك قارا تاۋار كۈنلۈك ئاستىدا، پەم ـ پاراسەتلىك، يېڭىلمەس مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ كىمخاب ئېگەرلىك ئېتىغا مىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى، بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم گۈۋاھلىق بېرىدۇ:

كىيگىنى ئاق جەندە جىيىكى قارا،
سۆسۈنە يۈگىنى ھالقىلىق چاتما.
قولىدا پەي يەلپۈگۈچ كۆكىنى سالغاي لەرزىگە،
بوغمىچا چىگگەن سىڭار يان چۈشىدۇ ماڭلىيىغا.
ئېگىن ئىچىگە كىيىپتۇ چىپمۇچىپ كۆل رەڭ قۇياق،
ئولتۇرۇپ ئات ئۈستىدە چىلڭ سەپ سېرى قويدى ئاياغ.

قوش پولات زەنجىرنى ئاسقان بېلىگە،
ئەلەم ھەم قەلەمدە يەتكەن پەللىگە.

بۇ ئەزىمەت لىياڭشەن كۆلىدىكى ھەممىگە قادىر، ئۇرۇش سەنئىتىگە ماھىر، ھىيلە ـ نەيرەڭنى بىلىدىغان مۇشاۋىر مولا تاپقاق ۋۇ يۇڭ خەلىپەت ئىدى. ئۇ يەلپۇگۇچىنى يەلپۇپ، قىسقا جۇپ تۇچ زەنجىرىنى بېلىگە ئاسقان ھالدا ئېتىغا مىنىپ تۇراتتى. نەق ئوتتۇرىغا تىكىلگەن زەر قىرغاقلىق قىزىل تاۋار كۇنلۇكنىڭ ئاستىدا، گۆھەردەك يالتىرايدىغان شىر ئارغىماقنىڭ ئالتۇن ئېگىرى ئۇستىدە مېھرىبان، مەردانە باشبۇغ ئولتۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانىدىكى:

قويۇپ ئەنقا سىياقى ساۋۇتىغا لەئەل ـ ياقۇت كۆز،
لەھەڭ پوستىدا ئىشلەنگەن كەبىدۇر زەر قۇياقى ئۇز.
تاۋار جەڭ تونى ئۇستىگە چىمەندەك كەشتىلەر تىككەن،
بېلىگە ھەر تەرەپكە شوخ چاچار نۇر زۇلپىقار چەككەن.
پۇتىدا ياپيېشىل رەڭدە تىكىلگەن كەشتە گوجەي بار،
چىرايلىق قاشتېشى بەلباغ گۈلىدۇر نەقشى بوز تۇلپار،
قىزىل بۇلۇتقا ئوخشايدۇ ئېسىلغان ئۇنچە لەئەل كۇنلۇك،
ساما ئەختەر ئىدى چۇشكەن بۇ جەڭگە تۇنجى رەت سۇرلۇك.

بۇ لىياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىبانى، جىجۇ ئايمىقىنىڭ يۇنچېڭ ناھىيەسىدىن بولغان شەندۇڭلۇق ئۇندەكچى سۇڭ دانىش ئىدى. ئۇ قۇياق ـ دۇبۇلغىلىرىنى كىيىپ جابدۇنغان، ئالماستەك زۇلپىقارىنى تۇتقىنىچە ئالتۇن ئېگەرلىك ئاق ئارغىمىقىغا مىنىپ، بارگاھ قوشۇنىنى ئىلكىدە تۇتۇش بىلەن جەڭگە نازارەت قىلىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا كىمخاب ئېگەرلىك ئاتلارغا مىنىپ يالمان ـ قىلىچلار تۇتقان يىگىت ـ نۆكەرلەر سەپ ـ سەپ بولۇپ تۇراتتى. قىرىق ـ ئەللىكچە نۆكەر

قوللىرىغا نەيزە ئېلىپ، ئوقيالىرىنى ئاسقان ھالدا ئاتلىرىغا مىنىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا يىگىرمە تۆت بۇرغا ـ كانايچى، داقا ـ دۇمباقچى تۇراتتى. سەپنىڭ ئارقىسىدا ئىككى قاتار چارلامچى يان تەرەپتىن قوغداپ تۇراتتى. بارگاھ لەشكەرلىرىنىڭ سول تەرىپىدە توسقۇنسىز مۇ خۇڭ ۋە ئۇنىڭ ئىنىسى كىچىك توسقۇن مۇ چۇن بىر مىڭ بەش يۈز ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر بىلەن سول قانات بولۇپ تۇراتتى؛ ئوڭ تەرەپتە قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ ۋە توققۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا تاۋ زۇڭۇاڭ بىر مىڭ بەش يۈز ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر بىلەن ئوڭ قانات بولۇپ تۇراتتى. ئارقىسىدا يەنە بىر قاتار ئايال لەشكەرلەر ئات مىنىپ تۇرغان ئايال ئاتامانىنى ئارىغا ئېلىپ تۇراتتى: بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى غۇنچە بوي خۇ يەڭگە، سولدىكىسى چىشى يولۇاس گۇ يەڭگە، ئوڭدىكىسى چىشى يەكشا سۇن چوكان ئىدى؛ سەپ ئارقىنى ئىلكىدەپ تۇرغانلار بۇ ئۇچىسىنىڭ كۈيۈلىرى ئىدى: ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەتەك يولۇاس ۋاڭ يىڭ، سولدىكىسى كىچىك يۈچى سۇن شىن، ئوڭدىكىسى كۆكتاتچى جاڭ چىن بولۇپ، ئۇچ مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى ئىلكىدە تۇتۇپ تۇراتتى. تۇزۇلگەن بۇ سەپنى سەل چاغلىغىلى بولمايتتى.

نەزم

سەككىز رەم شەكلىدە تىزىلدى لەشكەر،
توققۇز ساراي شەكلىدە قۇرۇلدى سەپلەر.
يەر ـ زېمىننى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلغۇدەك پەملىك،
بوران ـ بۇلۇتلارنىمۇ سۈرەر ھەيۋەتلىك.
تاشپاقا ھەم يىلانسىمان ئالدى ـ كەينىدە،
ئەجدىھايۇ يولۋاس سىياق ماڭدى ئوڭ ۋە سولىدا.
فاڭلانىڭكى لەشكەرلىرى ماڭدى ئالدىدا،

تۇمەنلىگەن يالقۇن ئارا كۆيگەندەك تاغلار؛
قارشى تەرەپ لەشكەرلىرى ماڭدى ئارقىدا،
قارا بۇلۇت قاپلىغاندەك زېمىننى گويا.
سول قول لەشكەر تۇتتى يەرنى قارا تۇتەكتەك،
ئوڭ قول لەشكەر تۇتتى كۆكنى ئاپپاق چېچەكتەك.
مىليون تارام زەر نۇر چاچتى بارگاھ لەشكىرى،
بەئەينى بەش ئاناسىر ئىدى تۇس ـ رېڭى.
تۆت تەرەپتە يىگىرمە سەككىز مالائىك،
سەپ تۇزىدۇ ئۆزگىرىپ ئاتمىش تۆت رەملىك.
ئەگرى ـ توقاي، قالايمىقان ئېلىشمىغاندا،
لەشكەر بۇلۇت ئۆزگەردى ئۆزۈن يىلانغا.
رەت ـ رەت بولۇپ تىزىلغاندا، جىمجىت تۇرغاندا،
ئوخشاپ كەتتى سۇرلۇك ياتقان يولۋاس ـ قاۋانغا.
ئاتلىق لەشكەر بۆسۈپ ماڭدى سەپلەرنى يېرىپ،
پىيادىلەر ئالغا مېڭىپ، يا ئارقىغا يېنىپ.
ماختانماڭلار سەككىز تۇرلۇك سېپىم ئەلا دەپ،
ئىشەنچ قىلما ئالتە تەدبىر زەپەر ئالار دەپ.
بۇلار گويا كۇڭ مىڭىڭكى سىرلىق پەملىرى،
شۇنداقلا بۇ لى جىڭىڭكى سىرلىق پەملىرى.

ۋازىر تۇڭ گۇەن سەپ ئوتتۇرىسىدىكى مۇنبەردە تۇرۇپ، لياڭشەنلىك لەشكەرلەرنىڭ ھايىت ـ ھۇيىت دېگۈچە توققۇز ساراي ـ سەككىز بۆلەكلىك سەپ تۇزۇپ بولغانلىقىنى، ئاتلىرىنىڭ تىمەن، لەشكەرلىرىنىڭ غەيرىلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن ئەرۋايى قېپىدىن، جېنى تېنىدىن چىقىپ، پۇتۇن ۋۇجۇدىنى تىترەك بېسىپ:

ـــ بۇلارنى تۇتۇشقا كەلگەن خان لەشكەرلىرىنىڭ قاتتىق مەغلۇپ بولۇپ قايتقانلىقىنىڭ سەۋەبى ئەمدى ئايان بولدى، بۇلار نېمىدېگەن يامان ـ ھە ! ـــ دېگىلى تۇردى. ئۇ بىرھازا قاراپ

تۇرۇپ قالدى، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تەرەپتە ئۇرۇشقا ئۇندەپ چېلىنغان جاڭ ـ دۇمباقلىرى ئۇزۇلمەي ياڭراپ كەتتى. تۇڭ گۇەن مۇنبەردىن چۈشۈپ، ئېتىغا مىنىپ قوشۇن ئالدىغا كەلدى ۋە سەركەردىلەردىن:

ـــ قېنى قايسىڭ چىقىپ ئېلىشالايسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىلىرى چىقىدۇ، بۇيرۇقلىرىنى كۈتمەن، ـــ دەپ تەزىم قىلدى تۇرشاۋۇل قوشۇندىن بىر شىرمەت كۆكرەك كېرىپ، ئېتىنى ئويناتقىنىچە تۇڭ گۇەننىڭ ئالدىغا كېلىپ.

تۇڭ گۇەن قارىسا بۇ جېڭجۇ لەشكەرلىرىنىڭ سۇركاۋۇلى چېن جۇ ئىكەن، ئۇ ئاق تون، كۈمۈش قۇياق كىيگەن، بېغىر رەڭ پۇپۇكلۇك قارا ئات مىنگەن، قولىغا ئۇزۇن ساپلىق قىلىچ تۇتقانىدى، ئۆزى تۇرشاۋۇل ئورۇنباسارى ئىدى. تۇڭ گۇەن لەشكەرلەر ئىچىدىكى دۇمباقچىلارغا ئۇچ قېتىم جەڭ دۇمبىقى چېلىشقا بۇيرۇق بەردى، مۇنبەردىكى قىزىل تۇغ لەشكەرلەر ئۇستىدە پەرۋاز قىلدى، چېن جۇ نىشان تۇغ ئاستىدىن ئات سېلىپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئىككى يانىدىكى لەشكەرلەر چۇقان سېلىشتى، چېن جۇ ئېتىنى توختاتتى، ئۇزۇن ساپلىق قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتۇپ:

ـــ ھەي سازلىقىڭ قاراقچىلىرى، تەڭرى يولىدىن ئازغان تەلۈلەر، مانا تەڭرى لەشكەرلىرى كەلدى، ئەل بولۇشمايدىكەنسەن، كۈلۈڭلارنى كۆككە سورۇيمىز، پۇشايمانىنى ئالمىغان قاچا تاپالماي قالمىسلەر بىكار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئىچىدىن تۇرشاۋۇل ئاتامان تېرىككەك چىن مىڭ تۆۋەن سەپتىن ئات سېلىپ چىقتى ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلماستىن، بۆرە چىشلىق كالتىكىنى ئويناتىپ، چېن جۇغا قاراپ ئېتىلدى. ئىككى ئات گىرەلەشتى، ياراغلىرى چىرماشتى، بىرى قىلىچى بىلەن بىرىنىڭ يۈزىگە چاپتى، بىرى كالتىكى بىلەن بىرىنىڭ كاللىسىغا سالدى. ئىككى باتۇر گاھ بىرىنى كەلتۇرۇپ، گاھ بىرىنى ياندۇرۇپ، يىگىرمە قېتىمدىن

ئارتۇقراق ئېلىشتى، چىن مىڭ چاندۇرغان بولۇپ قاچتى، چىن جۇ ئارقىدىن قوغلاپ كېلىپ تىغ سېلىۋىدى، چىن مىڭ شۇ ئەسنادا قولىنى كۆتۈرۈپ، كالتىكى بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، كالتەك چېن جۇنىڭ دۇبۇلغا كىيگەن دوقمىسىغا بېرىپ تەگدى ـ ده، چېن جۇ ئېتىدىن شۇ ئان دوملاپ يەرگە چۈشتى. چىن مىڭنىڭ قولدىشى شەن تىڭگۇي بىلەن ۋېي دىڭگو ئات چاپتۇرۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى ـ ده، ئالدى بىلەن چېن جۇنىڭ بايىقى ياخشى ئېتىنى ئولجا ئالدى، ئاندىن چىن مىڭنى ئېلىپ قايتتى.

كۇنچىقىش تۆۋىنىدىكى نىشان تۇغ ئارقىسىدا تۇرغان شىرمەت قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ چىن مىڭنىڭ بىرىنچى بولۇپ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرۈپ: «ياۋ لەشكىرىنىڭ روھى سۇندى، بۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ، تۇڭ گۇەننى تۇتۇپ كەلمەي نېمىشقا قاراپ تۇرىمەن !» دەپ ئويلىدى ـ ده، سەپ ئالدىدا گۇلدۇرماممەك نەرە تارتىپ، ئىككى قولىغا قوش نەيزىسىنى ئالغان پېتى ئۇدۇللاپ ئات سېلىپ كەلدى. بۇنى كۆرگەن تۇڭ گۇەن ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ، بارگاھ قوشۇنغا قاراپ تىكىۋەتتى. كۇنپېتىش تەرەپتىكى نىشان تۇغ ئارقىسىدا تۇرغان دۇلدۇل سەركەردە تۇرشاۋۇل سو چاۋمۇ: «تۇڭ گۇەننى تۇتماي نېمىگە قاراپ تۇرىمىز !» دەپ ۋارقىرىغىنىچە پالتىسىنى ئوينىتىپ قىر ـ چاپ قىلىپ كەلدى. ئوتتۇرىلىقتىكى چىن مىڭ ئىككى بىقىنىدىكىلەرنىڭ قىر ـ چاپ قىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، تۇڭ گۇەننى تۇتۇش ئۈچۈن قول ئاستىدىكى قىزىل تۇغلۇق لەشكەرلەرنى باشلاپ ئېتىلدى. شۇ تاپتا قارىسىڭىز خۇددى مۇنداق بولدى:

ئالا قارلىغاچ قالدى قۇرغۇي چاڭگىلىدا،
قوزا قالدى ۋەھشي يولۋاس ئارىسىدا.

ۋازىر تۇڭ گۇەننىڭ ئۆز جېنىنى زادى قانداق ساقلاپ قالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش يەتتىنچى باب

لياڭشەن كۆلدىكىلەرنىڭ ئون تەرەپكە مۆككەنلىكى سۇڭ دانشىنىڭ تۇڭ گۇەننى ئىككى قېتىم يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ سېپىنىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنى بولغان ئالدىنقى ئۇچ قىسىم قارشى سەپنى قىر ـ چاپ قىلىپ كېلىپ، تۇڭ گۇەننىڭ ئۇچ قوشۇنىنى تىرىپىرەن قىلىپ، قاتتىق مەغلۇپ قىلدى. چېرىكلەر جاڭ ـ دۇمباق، بۇرغا ـ كانايلىرىنى تاشلاپ، نەيزە ـ يالمانلىرىنى چۆرۈپ، ۋاي ئاتام، ۋاي ئانام دەپ داد ـ پەريادقا چۈشتى، بىر تۈمەندىن ئارتۇق چېرىك نابۇت بولدى. قالغانلىرى چېكىنگەن پېتى قېچىپ، ئوتتۇز يولچە نېرىغا بېرىپ توختىدى. سەپ ئارىسىدا تۇرغان ۋۇ يۇڭ بۇرغا ـ دۇمباقلار چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى ۋە:

ـــ بەس ئەمدى، قىرىپ ـ چېپىپ كېتىۋەرمەڭلار، بۇ نېمىلەر ئاز ـ تولا دەم ـ ئارىمىنى ئېلىۋالسۇن، ـــ دەپ جاكار قىلدى.

لياڭشەن لەشكەرلىرى قايتىپ تاغ تۇراغا يىغىلدى، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەر تارتۇقلاندى.

ئەمدى گەپنى تۇڭ گۇەندىن ئاڭلاڭ. ئۇ جەڭدە يېڭىلىپ، چېرىكلىرى نابۇت بولغاندىن كېيىن قوش ـ بارگاھ تىكىپ، دەم ـ ئارامىنى ئالماق بولدىيۇ، لېكىن ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، سەردارلىرىنى مەسلىھەتكە چاقىردى.

ـــ غەم قىلمىسلا ۋازىر بېگىم، ـــ دەپ سۆز ئاچتى فېڭ مېي بىلەن بى شېڭ، ـــ بۇ قاراقچىلار خان لەشكەرلىرىنىڭ

كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ قېلىپ، ئاللىبۇرۇن سەپ تۈزۈۋالغانىكەن، بىز دەسلەپتە ئەھۋالىنى ئۇقا ـ ئۇقمايلا، بۇ قاراقچىلارنىڭ دامىغا چۈشۈپ كېتىپتۇق. ئەھۋالدىن قارىغاندا، قاراقچىلار تاغنى ھىمات قىلىپ، نۇرغۇن لەشكەر قويۇپ، تېرە تاراقشىتتى بولغاي، شۇ سەۋەبتىن بىز تەمتىرەپ قالدۇق. ئەمدى بىزنىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە قىسمىلىرىمىز ئۈچ كۈن ئارام ئالغاي، ئادەملەرگە ماجال، ئاتلارغا مادار كىرگەندىن كېيىن پۈتۈن قوشۇننى يىلانسىمان قىلىپ سەپكە تىزىپ چىقايلى، پىيادە قىسمىلار ئۇر ـ چاپقا ئۆتسۇن، بۇ سەپ گويا يىلانغا ئوخشاش سوزۇلغان بىر سەپ بولسۇنكى، ياۋ كېلىپ باشقا تەگسە، قۇيرۇقى بىرىپ سوققاي، ياۋ كېلىپ قۇيرۇقىغا تەگسە، باش بىرىپ سوققاي، ئەگەر ياۋ كېلىپ بەلگە تەگسە، باش بىلەن قۇيرۇق تەڭ كېلىپ سوققاي، باش بىلەن قۇيرۇق ئەنە شۇ تەرىقىدە ئۇزۇلمەي بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولسا، بۇ سەپ جەڭدە چوقۇم ئۈتۈپ چىقىدۇ.

ـــ پاھ، بۇ نېمىدېگەن ياخشى پەنت ! تازا كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىز ـ دە، ـــ دېدى تۇڭ گۇەن.

شۇ ئان پەرمان چۈشۈرۈلدى، جەمى قوشۇن دەم ـ ئارام ئېلىپ، مەشىق قىلىشقا قارار تاپتى.

ئۈچىنچى كۈنى تاڭ ۋاقتى بىلەن تائام تارتىلدى، لەشكەر ۋە سەركەردىلەر قورساقلىرىنى ئوبدان تويغۇزۇشتى، ئاتلارغا بۇلغارا يوپۇق تارتىلدى. ئادەملەر دۈبۈلغا ـ قۇياقلىرىنى كىيدى، قىلىچ ـ پالتىلىرىنى ئالدى، يالىرىنى ئوقلىدى، نەيزە ـ قىلىچلار سانجاق ـ سانجاق بولۇپ كەتتى، ئات ۋە ئادەملەر بوران بولۇپ چاپتى. فېڭ مېي بىلەن بى شېڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، لياڭشەن تەرەپكە دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن قىستىپ ـ قاپسىاپ كەلدى. سەككىز قوشۇن ئوڭ ـ سولغا بۆلۈندى. تۆمۇر قۇياق كىيگەن ئۈچ يۈز ئاتلىق چارلامچى ئالدىن يول چارلاپ ماڭدى، ئۇلار يولنى چارلاپ كېلىپ، بارگاھ قىسمىدىكى تۇڭ گۇەنگە:

— جەڭ مەيداندا بىرەر ئادەمنىڭمۇ سايىسى كۆرۈنمەيدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

تۇڭ گۇەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ شۇبھىگە چۈشتى - دە، سەپ ئالدىغا چىقىپ، فېڭ مېي بىلەن بى شېڭدىن:

— قايتساق قانداق؟ — دەپ سورىدى.

— قايتىشنى ئويلىمىسلا تەخسىر، باستۇرۇپ بارىۋېرەيلى. قوشۇنىمىزنى يىلانسىمان سەپ قىلىپ تۇزۇۋالدۇق، نېمىدىن قورقىمىز؟ — دېدى جاۋابەن فېڭ مېي.

لەشكەرلەر ئەگرى - توقاي يوللارنى بېسىپ، توپتوغرا كۆل بويىغا يېتىپ باردى، بۇ يەردە بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. پەقەت پايانسىز كۆل ئىچىدىكى قويۇق قومۇشلۇقلار ئارىسىدىن پۇرقۇپ چىقىۋاتقان ئىس - تۈتۈنلەرلا كۆرۈنەتتى، يىراقتا كۆل تۇرا جايلاشقان تاغنىڭ ئۈستىدە بىر توپ سېرىق ئەلەم لەپىلدەپ تۇراتتى، بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق شەپە يوق ئىدى. تۇڭ گۇەن، فېڭ مېي، بى شېڭ ئۈچىسى پۈتكۈل قوشۇن ئالدىغا كېلىپ، ئاتلىرىنىڭ تىزگىنلىرىنى تارتتى - دە، ئۇدۇلدىكى قىرغاقتا كۆز يۇگۇرتتى، كۆلدىكى قومۇشلۇقلار ئارىسىدا بىر قېيىق كۆرۈندى، قېيىقنىڭ ئۈستىدە بېشىغا چىخ قالپاق كىيگەن، ئۈستىگە يېشىل مىسىل يامغۇرلۇق ئارتىۋالغان بىر ئادەم قىرچىلاپ ئولتۇرۇپ، كۆلنىڭ كۈنپېتىش قىرغىقىدا بېلىق تۇتۇۋاتاتتى. تۇڭ گۇەننىڭ پىيادە چېرىكلىرى قىرغاقنىڭ بۇ يېقىدا تۇرۇپ، بېلىقچىدىن:

— قاراقچىلار قەيەردە، — دەپ سورىدى.

بېلىقچى ئۇن چىقارماي ئۆز ئىشى بىلەن بولۇۋەردى. تۇڭ گۇەن ئوقياچىلارنى ئېتىشقا بۇيرۇدى. ئىككى ئاتلىق چېرىك ئاتلىرىنى دېڭىتىپ قىرغاقتا يېقىن كەلدى ۋە يالىرىنى ئوقلاپ، بېلىقچىنىڭ غول ئوتتۇرىسىنى چەنلەپ ئاتتى. ئوق ئۈچۈپ بېرىپ، بېلىقچىنىڭ قالپىقىغا «تىرىڭشىدە» تېگىپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. يەنە بىرنى چەنلەپ ئاتقانىدى. ئۇ يامغۇرلۇقىغا

«پالاقمده» تېگىپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. بۇ ئىككىسى ئوقيا ئېتىشتا تۇڭ گۈەننىڭ قوشۇنى بويىچە ئۇستا مەرگەنلەردىن ئىدى. ئۇلار ئوقلىرىنىڭ سۇغا چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چۆچۈشۈپ كەتتى، دەرھال ئاتلىرىنى ياندۇرۇپ، تۇڭ گۈەننىڭ ئالدىغا كېلىپ تەزىم بىلەن:

ــ ئىككى تال ئوق تەگدىيۇ، ئەمما ئۇچىسىدىكى نەرسىدىن ئۆتمىدى، نېمە كىيىۋالغانلىقىنى بىلمىدۇق، ــ دەپ مەلۇم قىلدى. تۇڭ گۈەن يەنە تەپكىلىك يا ئاتالايدىغان ئۇچ يۈز ئاتلىق قارانچۇق لەشكەرنى قىرغاقتا بېرىپ، بېلىقچىغا قارىتىپ تەڭ ئوقيا ئېتىشقا بۇيرۇدى. ۋىژىلداپ ئۇچۇپ بارغان ئوقلارغا بېلىقچى قىلچە پىسەنت قىلمايلا ئولتۇراتتى. ئوقلارنىڭ كۆپىنچىسى سۇغا چۈشۈپ كەتتى، ئاندا ـ ساندىلىرى بېرىپ قېيىققا تەگدى. قالپاق بىلەن مىسىل يامغۇرلۇقتا تەگكەن ئوقلارنىڭمۇ بىرى قالماي سۇغا چۈشۈپ كېتەتتى. تۇڭ گۈەن ئوق ئۆتمىگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن سۇ ئۈزەلەيدىغان چېرىكلەرنى يالىڭاچلىنىپ سۇ ئۈزۈپ بېرىپ، بېلىقچىنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى، بۇيرۇق بىلەن تەڭ قىرىق ـ ئەللىك چېرىك سۇغا سەكرەپ چۈشتى، بېلىقچى قېيىقىنىڭ ئارقا تەرىپىدە سۇنىڭ شىلدىرلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئادەم كەلگەنلىكىنى پەملىدى ـ دە، تەمكىنلىك بىلەن بېلىق تۇتىدىغان قارمىقىنى تاشلاپ، تايىقىنى قولىغا ئېلىپ راسلىنىپ، قېيىققا يېقىنلاشقان لەشكەرنىڭ باش ـ كۆزىگە تازا ساۋاشقا باشلىدى، تاياق بەزىسىنىڭ مېڭىسىگە تەگدى، بەزىسىنىڭ پېشانىسىگە تەگدى، بەزىسىنىڭ يۈزىگە تەگدى ـ دە، ھەممىسى سۇغا غەرق بولدى. كەينىدىكىلەر بۇ ھالنى كۆرۈپ، قىرغاقتا يېنىپ كېلىپ ئېگىن ـ قۇياقلىرىنى ئىزدەشكە باشلىدى. تۇڭ گۈەن بۇنى كۆرگەندىن كېيىن قەھر ـ غەزەپكە كېلىپ، بەش يۈز چېرىكنى سۇ بىلەن بېرىپ، بېلىقچىنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى؛ كىمكى يېنىپ كەلسە، قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىدىغانلىقىنى جاكارلىدى. بەش

يۇز چىرىك ئىگىن ـ پىگىنىلىرىنى سىلىۋېتىپ، چۈقان كۆتۈرگەن پېتى ھەممىسى سۇغا سەكرەپ ئۇزۇپ كېتىشتى. بېلىقچى قېيىقنىڭ بېشىنى بۇراپ، ئۇ قاتتا تۇرغان تۇڭ گۇەننى تىللاپ:

ـــ ھەي ئەلنى ۋەيران، پۇقرالارنى سەرسان قىلغۇچى ئوغرى، جېنىڭدىن تويۇپ، كاللاڭنى بەرگىلى كەلدىڭمۇ؟ ـــ دېدى.

تۇڭ گۇەن قاتتىق غەزەپلىنىپ، لەشكەرلىرىگە ئوق ئېتىڭلار دەپ بۇيرۇق قىلدى.

بېلىقچى قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـــ ئەنە كۆرۈش، بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز يېتىپ كەلدى، ـــ دەپ قول بىلەن بىر ئىشارەت قىلدى ـ دە، ئۇچىسىدىكى يامغۇرلۇق بىلەن بېشىدىكى قالپىقىنى تاشلىۋېتىپ، سەكرەپ سۇغا شۇڭغۇدى، تۇڭ گۇەن ئەۋەتكەن بايىقى بەش يۇز چىرىك قېيىققا يېقىنلىشىپ كېلىشىگىلا سۇغا چۆكۈپ كەتتى. ھېلىقى بېلىقچى ئەسلىدە دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن بولۇپ، ئۇ بېشىدىكى تۇشتىن ياسالغان قالپىقىنى قومۇش ياپرىقى بىلەن ئورىۋالغانىدى؛ ئۇچىسىدىكى مىسىل يامغۇرلۇقنىڭ ئىچىگە مىس بېكىتىلگەن بولۇپ، ئۇچىسىدا خۇددى تاشپاقا قېپىدەك تۇراتتى، شۇڭا ھېچقانداق ئوق ئۆتمەيتتى. جاڭ شۇن سۇغا چۆكۈۋېلىپ، كەلگەنلىكى چىرىكنى بىر ياقتىن خەنجەر ئۇرۇپ كۆلگە غەرق قىلىپ تۇردى. كۆل سۇيى قانغا بويالدى، چىرىكلەرنىڭ چاققانراق كەلگەنلىرى كەينىگە يېنىپ بەدەر قېچىپ، ئۆز جانلىرىنى پاناھدىدى. بۇنى كۆرگەن تۇڭ گۇەن قىرغاقتا ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە قېتىپ قالدى. يېنىدىكى بىر سەركەردە:

ـــ ئەنە ئاۋۇ تاغ چوققىسىدىكى سىرىق توغ مىدىرلاۋاتىدۇ، ـــ دەپ قولى بىلەن كۆرسەتتى.

تۇڭ گۇەن سەپسىلىپ قارىدىيۇ، ئۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلەلمىدى. يېنىدىكى سەركەردىلىرىمۇ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي

تۇرۇپ قالدى.

ـــ ئۇچ يۈز ئاتلىق چارلامچىنى ئىككى توپقا بۆلۈپ، تاغنىڭ ئىككى يېقىغا چارلاپ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتسەك قانداق، ـــ دېدى فېلىڭ مېيى.

چارلامچىلار تاغ ئېتىكىگە بارا ـ بارمايلا قوموشلۇقنىڭ ئارىسىدىن ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك توپ ئاۋازى ئاڭلاندى. جاھاننى ئىس ـ تۈتەك باستى. ئىككى ياقتىكى چارلامچىلار تەڭلا قايتىپ كېلىپ: «بۆكتۈرۈلگەن لەشكەرلەر كېلىپ قالدى» دەپ خەۋەر قىلدى. تۇڭ گۈەن بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈدى، فېلىڭ مېيى، بى شېڭلار: «لەشكەرلەر پاتمپاراق بولۇپ كەتمىسۇن. ھەممەيلەن قىلىچلىرىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇشسۇن» دەپ ئىككى تەرەپكە ئادەم ئەۋەتتى، ئالدى ـ كەينىدىن چاپارمەنلەر كېلىپ:

ـــ كىمكى ئالدىدا قاچىدىكەن، كاللىسى ئېلىنىدۇ ! ـــ دەپ ۋارقىراپ ـ جار سېلىپ يۈرۈپ، بارلىق قوشۇننى تىنچىتتى. تۇڭ گۈەن سەركەردىلىرى بىلەن ئات ئۈستىدە تۇرۇپ قارىغۇدەك بولسا، تاغ كەينىدىن ئىككى ئەزىمەتنىڭ باشچىلىقىدا سېرىق ئەلەم كۆتۈرگەن بىر ئاتلىق قوشۇن بۇرغا ـ دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىپ ئۇر ـ چاپ بىلەن سۈرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈپ كېلىشۋېتىپتۇ.

بۇ قوشۇن شۇنداق رەتلىك كېلىۋاتاتقىنى، ھايھات:

ساپسېرىق تۇغلار لەپىلدەپ چىقتى تاغلاردىن ئېشىپ،
نۇرى زۇمرەت ئاسماندا مىسلى ئالتۇن نۇر چېچىپ.
ئارغىماقلار خۇددى دولقۇنەك بۆسۈپ تاش تامسىرى،
پالۋانلار ئەينى بوران، ئوت كەبى ئۇچتى چېپىپ.
ناغرا ـ دۇمباق ياڭرىدى، تىترەتتى دوزاخ قەسرىنى،
توپ ـ بومبىلار قىلدى گۈمران تەڭرىتائالا ئەرشىنى.
بار ئىدى شەمشەرچىلەر ئىچرە قاناتلىق ئارسلان،
كۆركە ساقال جۇ تۇڭ بۆسۈپ چىقتى ياراغلار ئىچىنى.

ئالدىدا كۆركە ساقال جۇ تۇڭ، كەينىدە قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ قۇلا ئاتقا مىنىپ، بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، ئۇر ـ چاپ بىلەن خان لەشكەرلىرىگە ئېتىلدى. تۇڭ گۇەن باش سەركەردىلەردىن فېڭ مېي بىلەن بى شېڭغا ياۋنى توسۇشنى بۇيرۇدى، ئۇلار بۇيرۇقنى ئالغان هامان، ئاتلىرىنى دېۋىتىشىپ، نەيزىلىرىنى تىك كۆتۈرگىنىچە سەپ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ هەي بىئەدەپ قاراقچىلار، ئەل بولۇشماي قاچانغىچە قاراپ تۇرۇشسەن ! ـــ دەپ ۋارقىردى.

لېي خېڭ ئارغىماق ئۇستىدە ئولتۇرۇپ قاقاهلاپ كۈلۈپ:

ـــ هەي غالىچا، هېلى بىكار جېنىڭنى قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن ! قايسى يۇزۇڭنى كۆتۈرۈپ بىز بىلەن ئېلىشماقچىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىردى.

بى شېڭ دەرغەزەپ بولۇپ ئېتىنى قامچىلىغان پېتى لېي خېڭغا نەيزە تەڭلەپ كەلدى. لېي خېڭمۇ نەيزىگە نەيزە تەڭلەپ چىقتى، ئاتلار ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ، قىلىچ ـ نەيزىلەر جاراڭلىشىپ كەتتى. ئىككى پالۋان گاھ بىرى ئالدىغا بېرىپ، گاھ بىرى ئارقىغا يېنىپ، يېگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، هېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. فېڭ مېي بى شېڭنىڭ شۇنچە ئېلىشىپ يېڭەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئات سېلىپ، قىلىچ ئوينىتىپ بولۇشۇشقا كەلدى. بۇنى كۆرگەن جۇ تۇڭ نەرە تارتىپ، قىلىچىنى پىرقىراتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ فېڭ مېي بىلەن ئېلىشتى. تۆت پالۋان سەپ ئالدىغا كېلىپ جۇپلىشىپ ئېلىشتى. تۇڭ گۇەن كۆرۈپ، ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي باربكاللا ئېيتتى. راسا ئېلىشا ـ ئېلىشا، بىر جىرانىڭ ئىچىگە كىرىپ قالغاندا، جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ، ئاتلىرىنى ئارقىغا بۇرىدى ـ دە، ئۆز سېپىگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. فېڭ مېي بىلەن بى شېڭ ئۇلارنى قويۇپ بەرمەي، ئات سېلىپ قوغلاپ كەلدى. قارشى سەپ چۇقان سېلىپ تاغ ئارقىسىغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى، تۇڭ گۇەن

ئادەملىرىنگە بار كۈچ بىلەن قوغلىشىڭلار، دەپ بۈيرۇق قىلدى، ئادەملىرى قوغلىشىپ تاغ تۈۋىگە يېتىپ بارغاندا، بىردىنلا تاغ چوققىسىدىن بۇرغا ـ كاناي ئاۋازى ئاڭلاندى، سەركەردىلەر باشلىرىنى كۆتۈرۈپ قاراشتى، قارىسا، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى غۇيۇلداپ ئىككى توپ ئوقى ئۇچۇپ كېلىۋېتىپتۇ. تۇڭ گۈەن بۇ ئارىدا مۆكۈنۈپ ياتقان لەشكەر بارلىقىنى بايقاپ، ئۆز چېرىكلىرىنى ئەمدى قوغلاشماڭلار دەپ توختىتىۋالدى.

تاغ چوققىسىدا «تەڭرى يولى تۈتۈلغاي» دېگەن خەتلەر كەشتىلەنگەن بىر سېرىق ئەلەم كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۇڭ گۈەن تاغنىڭ ئۇ قېتىمغا ئۆتۈپ قارىۋىدى، تاغ ئۇستىدە لەپىلدەپ تۇرغان ئالماش تۈغلارنى كۆردى، ئاستىدا يۈنچېڭ ناھىيەسىدىن چىققان، ئالەمگە مەشھۇر باتۇر شەندۇڭلۇق ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ كېلىۋېتىپتۇ، ئارقىسىدىن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، زەر نەيزىۋاز، كۈموش نەيزىۋاز قاتارلىق بىرمۈنچە باتۇرلار ئەگىشىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن تۇڭ گۈەننىڭ غەزەپ قاچىسى يېرىلىپ، سۇڭ جياڭنى تۈتۈپ كېلىش ئۈچۈن تاغقا چېرىك ئەۋەتتى. چېرىكلەر ئىككىگە بۆلۈنۈپ ماڭغان يېتى تاغقا يېقىنلىشىپ، ئەمدىلا تاغقا يامىشاي دەپ تۇرۇشىغا، چوققىدا داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ كەتتى. تاغدىكى باتۇرلار مەسخىرە بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. تۇڭ گۈەننىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى تۇتتى. ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:

ـــ ھۇ قاراقچىلار، مېنى زاڭلىق قىلىشۋاتامسەن تېخى! خەپ، سەن قاراقچىلارنى ئۆزۈم بېرىپ تۇتمىسام، ـــ دەپ ۋارقىرىدى غەزەپ بىلەن.

ـــ سەۋر قىلسىلا ۋازىر بېگىم، ـــ دەپ ھاي بەردى فېڭ مېي، ـــ بۇ نېمىلەر ھىيلە ئىشلىتىۋاتسا كېرەك، ئۆزلىرىنىڭ بېرىشلىرى خەۋپلىك، بۇگۈنچە قايتىپ، ئەتىلىككە ئەھۋالنى ئوبدانراق ئۇقۇپ، ئاندىن تەگسەكمىكىن.

ـــ كاپشىما! ئىش بۇ يەرگە يەتكەندە، چېكىنگىن دەپ كىم

ئېيتتى ساڭا ! بۇ قاراقچىلار بىلەن تاڭ ئاتقۇچە ئېلىشقىنىمىز ئېلىشقان. ئوغرىنى تاپقان يەردە، چېكىندى دېگەن قانداق گەپ، — دېدى تۇڭ گۇەن.

ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئايىغى چۈشمەيلا، ئارقىسىدىكى چېرىكلەر چۈرقىرىشىپ كەتتى، ئاڭغىچە بىر پايلاقچى يېتىپ كېلىپ:

— كۈنپېتىش تاغدىن بىر توپ لەشكەر بېسىپ كېلىپ، ئۇر ـ چاپ بىلەن ھىماتچى قىسمىنى ئىككىگە بۆلۈۋەتتى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

تۇڭ گۇەن قاتتىق چۆچۈپ، فېڭ مېي بىلەن بى شېڭنى ئالدى ـ دە، دەرھال قايتىپ، ھىماتچى قىسمىنى قۇتقۇزۇشقا ماڭدى. شۇ ئەسنادا كۈنچىقىش ياقتىكى تاغنىڭ كەينىدىن بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى كېلىپ، يەنە بىر سۇرۇك ئادەم ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. بۇلار يېرىمى قىزىل تۇغلۇق، يېرىمى كۆك تۇغلۇق بەش مىڭ ئاتلىق لەشكەر بولۇپ، ئۇلارنى ئىككى باش سەركەردە باشلاپ كېلىۋاتاتتى. قىزىل تۇغلۇقلار قىزىل تۇغقا، كۆك تۇغلۇقلار كۆك تۇغقا ئەگىشىپ، شۇنداق رەتلىك كېلىۋاتاتقىنى، ھايھات:

قىپقىزىل جۇپ ـ جۇپ ئەلەملەر ئىچرە كۆك تونلار كىيىپ،
چىقتى لەشكەر تاغ بېلىدىن جەڭ ئېتىنى دېۋىتىپ.
چاقنىدى كۈننىڭ نۇرىدا مىسلى ئەجدەر تۇغ ـ ئەلەم،
كۆكتىكى سەلكىن شامالدا ئۇچتى ھەر ياق يەلپۇنۇپ.
ئىككى توپ قاۋۇل يىگىت ئېتىلدى تېز شىددەت بىلەن،
ئىككى سەردار باش ئىدى ئالدىدا سۇر ـ ھەيۋە بىلەن.
چىقتى جەڭگە بۆرە چىش كالتەكىنى چىن مىڭ ئوينىتىپ،
قولىغا تۇتقان قىلىچ گۇەن شېڭمۇ چىڭ دەھشەت بىلەن.

قىزىل تۇغلۇقلارغا تېرىككەك چىن مىڭ، كۆك تۇغلۇقلارغا ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ باش بولۇپ كەلگەنىدى. بۇ ئىككى باتۇر ئاتلىق بېسىپ كەلگەن پېتى:

ـــ تۇڭ گۈەن، كاللاڭنى پات تاپشۇر ! ـــ دەپ ۋارقىردى.
تۇڭ گۈەن دەرغەزەپ بولۇپ، قېڭ مېينى گۈەن شېڭ بىلەن، بى شېڭنى چىن مەڭ بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. ئۇ يەنە ھىماتچى قىسمىنىڭ چۇقان سېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال دۇمباقچىلارغا دۇمباق ئۇرۇشنى بۇيرۇدى، دۇمباقچىلار بۇيرۇققا بىنائەن دۇمباقلىرىنى ئۇرۇپ، لەشكەرلىرىگە جەڭنى توختىتىپ، ۋاقتىنچە چېكىنىشكە بەلگە بەردى. دەل شۇ پەيتتە، جۇ تۇڭ بىلەن لېي خېڭ سېرىق تۇغلۇق لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قىر ـ چاپ قىلىپ كەلدى، تۇڭ گۈەننىڭ لەشكەرلىرى مانا ئەمدى ئوتتۇرىدا قېلىپ، قاتتىق پاتىپاراقلا چۇشتى، قېڭ مېي بىلەن بى شېڭ تۇڭ گۈەننى قوغداپ، جانلىرىنى قولتۇقلىغا قىسىپ بەدەر قاچتى. ئۇلار راسا قېچىپ كېتىۋاتقاندا، يەنە بىر سۇرۇك ئاتلىق لەشكەر باستۇرۇپ كېلىپ دەل ئۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. بۇلار تېخى ئاق تۇغلۇق، تېخى قارا تۇغلۇق بەش مەڭ ئاتلىق لەشكەر بولۇپ، بۇلارنىمۇ ئىككى سەردار باشلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار شۇنداق رەتلىك ئىدىكى:

مىسلى گۈلدۇر توپ ـ بومبىلار تاغنى تالقان ئەيلىدى،
ياپيېشىل ئورمان ئىچىدە، نەيزە ـ يالمان يامىردى.
ئاق لىباس لەشكەر ـ يىگىتلەر چىقتى دەريادەك سۇرۇپ،
قارا قۇياقلىق يىگىتلەر كەلدى ئىستەك تۇرۇلۇپ.
ئىككى دانە يارما دەستە چىقتى غۇيۇلداپ ئۇچۇپ،
نەيزىلەر ھەمىلە قىلىندى جىنمۇ قورقار قايغۇرۇپ.
سولدا خۇ يەنجو دېگەن قوش يارما دەستە پالۋان،
ئوڭدا قاپلانباش لەقەملىك ئىسمى لىن چۇڭ قەھرىمان.

قارا تۇغلۇقلارنىڭ ئاتامانى قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو، ئاق تۇغلۇقلارنىڭ ئاتامانى قاپلانباش لىن چۇڭ ئىدى. بۇ ئىككى ئاتامان ئات ئۈستىدە ئولتۇرۇپ:

ـــ هەي مەككار ژازىر تۇڭ گۈەن، بوينۇڭنى تۇتۇپ بەرمەي نەگە قاچىسەن؟ ! ـــ دەپ ژارقىرىغان پېتى قوشۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا بېسىپ كىردى، سۇيجۇ ئايمەقنىڭ سۇركاۋۇلى دۈەن پېڭجۇ خۇ يەنجو بىلەن تۇتۇشتى. رۇجۇ ئايمەقنىڭ سۇركاۋۇلى ما ۋەنلى لىن چۇڭ بىلەن ئېلىشتى. ما ۋەنلى لىن چۇڭ بىلەن بىرقانچە مەرتەم ئېلىشىپ كۇچى يەتمەي، قۇيرۇقىنى خادا قىلماقچى بولۇپ تۇرۇشىغا، لىن چۇڭ قاتتىق بىر نەرە تارتىپ، ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويدى ـ دە، ئاڭغىچە لىن چۇڭ بىر نەيزە ئۇرۇپ ئۇنى ئاتتىن دومىلىتىپ چۇشۇردى، لىن چۇڭنىڭ نەيزىسى ئاستىدا ما ۋەنلىنىڭ جان بەرگەنلىكىنى كۆرگەن دۈەن پېڭجۇ جەڭدىن رايى قايتىپ، خۇ يەنجونىڭ قوش يارما دەستىسىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئالدى ـ دە، ئېتىنى ئىتتىك ياندۇرۇپ قاچتى. خۇ يەنجو زەپتى بىلەن قوغلاشتى، بۇ چاغدا ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى چاپ ـ چاپقا چۇشۇپ كەتتى، تۇڭ گۈەن ئارانلا قېچىشقا ئۇلگۇردى. بىردىنلا تۇرشاۋۇل قوشۇن چۇقان كۆتۇرۇشتى، تاغ كەينىدىن بىر سۇرۇك پىيادە لەشكەر ئۇر ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ ئوتتۇرىغا كىرىپ كەلدى. بىر راھىب بىلەن بىر دەرۋش لەشكەرلىرىنى باشلاپ كەلگەن پېتى:

ـــ تۇڭ گۈەننى قاچۇرۇپ قويماڭلار ! ـــ دەپ ژارقىردى.

بۇ راھىبنى قايسى راھىبكىن دەۋاتىدىغانسىز، بۇ ھېلىقى ئەمرىمەرۇپقا ئەمەل قىلماي، قان تۆكۈپلا يۈرىدىغان گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن دېگەن شۇ. دەرۋش دېگىنىمىز بولسا، بايىقى جىڭياڭ داۋىنىدا يولۇاس ئۆلتۈرگەن، كۆل تۇرادىكى جىمى باتۇرلارنى بېسىپ چۇشىدىغان ئاتاقلىق دەرۋش ۋۇ سۇڭ دېگەن شۇ. شۇ تاپتا سەپكە باستۇرۇپ كىرگەن ئىككى باتۇر ئەنە شۇلار ئىدى. بۇلارنى ماختاپ، مۇنداق بىر نەزم يېزىلىپتىكەن:

لۇ جىشېن ھەيۋەت بىلەن ئالدى قولىغا گۈرزىنى،
كۆتۇرۇپ ئويناتتى ۋۇ سۇڭ قوش پولات شەمشىرىنى.
قوش پولات شەمشەر ئۇچاتتى كۆكتە ئوت يالقۇن كەبى،

گۈرزە ئۈرۈلسا چىقاتتى گۈلدۈرلەپ توپتەك ئۇنى.
پارە ـ پارە قىلسا گۈرزە كالللىنى،
قوش پولات شەمشەر ئۇزەتتى بەللىنى.
ئىككى ياقتا تىغ قوراللار رەھىمسىز چۈشتى بۇدەم،
يۈز تۈمەن لەشكەر سۈرى بولدى نامايانمۇ شۇدەم.

لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۇڭنىڭ لەشكەرلىرى تۇڭ گۇەننىڭ قوشۇنىنى بىر سۈرۈشى بىلەنلا تىرىپىرەن قىلمۇەتتى. يا ئالدىغا، يا ئارقىغا ماڭالماي قالغان تۇڭ گۇەن فېڭ مېي بىلەن بى شېڭنى باشلاپ، قاتمۇقات توسۇقلارنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، ئاران دېگەندە تاغنىڭ كەينىگە يېنىپ كېلىۋالدى. ئۇلار ئەمدىلا دېمىنى ئېلىپ ئولتۇرۇشىغا يەنە توپ ئاۋازى ئاڭلىنىپ، جەڭ دۇمباقلىرى ياڭراپ، ئىككى شىرمەتنىڭ باشچىلىقىدا بىر توپ پىيادە لەشكەر يول توسۇپ يېتىپ كەلدى. ھايھات:

ئۇل سېسىق قوشباش يىلانغا بارغىلى بولماس يېقىن،
ئاچا قۇيرۇقلۇق چايان پۇركۈپ چىقاردى زەھىرىن.
تەڭدىشى يوقتۇر جاھاندا قوش پولات چارمىخنىڭكى،
چىقىرىپ جەڭلەر، چېلىشتا نام ـ نىشانە ئاتىغىن.
سولدىكى پالۋان شېي جېننىڭ نامى مەشھۇر ئەل ئارا،
ئوڭدىكى باتۇر شېي باۋغا تەڭ كېلەلمەس باشقىلار.
نەچچە مىڭ تۆمۈر قۇياقلىق مىسلى ئارسلان پالۋان،
چار يىلاندەك ياۋ سېپىنى قىلدى تارمار شۇل زامان.

بۇ پىيادە لەشكەرلەرنى شېي جېن، شېي باۋ دېگەن ئاتامانلار باشلاپ كەلگەنىدى.
بۇ ئىككى ئاتامان قوللىرىغا پولات چارمىخ كۆتۈرگەن ھالدا لەشكەرلىرىنى باشلاپ، تۇڭ گۇەننىڭ سېپىگە بېسىپ كىردى،

تۇڭ گۈەننىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى توسۇيالماي، ئوتتۇرىدىن بۆسۈپ چىقىپ، قۇيرۇقىنى خادا قىلدى. بەش تەرەپتىن تەڭلا قوغلىشىپ كەلگەن ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر خان قوشۇنىنىڭ باشلىقلىرىنى قايان، لەشكەرلىرىنى سايان قىلىۋەتتى. ۋېڭ مېي بىلەن بى شېڭ تۇڭ گۈەننى ئارىغا ئېلىپ، ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قاچتى. ئەمما، شىي جېن، شىي باۋ ئاكا - ئۇكا ئىككىسى پولات چارمىخلىرىنى ئويناتىپ، ئاتلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ كەلدى. تۇڭ گۈەن دەرھال ئېتىنى قامچىلاپ يانداپ ئۆتۈپ كەتتى، ئارقىسىدىن ۋېڭ مېي بىلەن بى شېڭ ئۇنىڭغا ھەمات بولۇپ ماڭدى، ئاندىن تاڭجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى خەن تيەنلىن، دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى ۋاڭ يىلارمۇ كېلىپ قوشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن تۆتەيلەن بىر بولۇپ مىڭبىر مۇشەققەتتە ئارىدىن قۇتۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار بىرنەچچە قەدەم بېسىپ ئەمدىلا دېمىنى ئېلىپ تۇرۇشىغا، ئالدىدىكى يېشىل ئورمانلىق ئىچىدىن يەنە بىر توپ لەشكەر چاڭ - توزان كۆتۈرۈپ، سۇرەن - چۇقان بىلەن چىقىپ كەلدى - ده، ئالدىدا ماڭغان ئىككى شىرمەت كېلىپ، تۇڭ گۈەنلەرنىڭ يولىنى توستى.

بۇ ئىككى شىرمەتنىڭ كىملىكىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ:

بىرسى تۇتقان گۇل مىسال ئايپالتىنى،
بىرسى تۇتقان پارقىراقلىق نەيزىنى.
نەيزە گويا ئوق يىلاننىڭ تىلىدەك تەگسە كېلىپ،
پالتا گويا تاغ يارار پالۋان تىغى بولدى كېسىپ.
بىر سىقىم ساھىب قىران - ھۆسنى كامال،
بىرسى شىددەتلىك غەيۇر ئارسلان مىسال.
چىقمىغاي ئالەمده ھېچ دۇڭ پىڭغا تەڭ بىر قەھرىمان،
تۇرشاۋۇل سو چاۋمۇ ھېچكىم تەڭ كېلەلمەس پالۋان.

بۇ ئىككى شىرمەت قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ بىلەن تۇرشاۋۇل سو چاۋ ئىدى. بۇلار ھېچ گەپ - سۆز قىلماي، ئۇدۇل تۇڭ گۇەنگە قاراپ ئات سالدى. ۋاڭ يى نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توساقچى بولۇۋىدى، سو چاۋ پالتىسى بىلەن ئۇرۇپ ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. خەن تيەنلىن ۋاڭ يىنى قۇتقۇزۇشقا كېلىۋىدى، دۇڭ پىڭ ئۇنى بىر نەيزە بىلەن ئۇجۇقتۇردى. فېڭ مېي بىلەن بى شېڭ تۇڭ گۇەننى قوغداپ، ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي جانلىرىنى ئېلىپ قاچتى. شۇ ئەسنادا بىردىنلا يەنە بۇرغا - دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ پەلەكنى بىر ئالدى، بۇ نېمىلەر ئەمدى قاياقتىن لەشكەر كېلىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي، گاڭگىراپ قالدى. تۇڭ گۇەن ئېتىنى چاپتۇرۇپ بېرىپ، تاغقا چىقىپ قارىدى، قارىسا تۆت تەرەپتىن تۆت ئاتلىق قوشۇن، ئىككى بىقىنىدىن ئىككى پىيادە قوشۇن تۇرۇم - تۇرۇم بولۇپ قاپساپ كېلىۋېتىپتۇ، لياڭشەنلىكلەرنىڭ بۇ زور قوشۇنى شۇ تاپتا تەڭلا باستۇرۇپ كېلىپ، تۇڭ گۇەننىڭ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. دەل شۇ چاغدا، تاغ باغرىدىن بىر توپ ئادەم چىقىپ كەلدى، تۇڭ گۇەن قاراپ، ئۇلارنىڭ كۆتۈرگەن تۇغىدىن چېنجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى ۋۇ بىڭيى بىلەن شۇجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى لى مىڭ ئىكەنلىكىنى تونۇدى. بۇ ئىككىسى نەيزە - يالمانلىرى سۇنغان بىرمۇنچە ئاقساق - چولاق چېرىكلەرنى باشلاپ، يول ئايلىنىپ لىنلاڭ تېغىغا پاناھداپ كېتىۋېتىپتۇ. ئۇلار ئىشارەتنى كۆرۈپ، ئەمدىلا قاپتالغا ئارتىلماقچى بولۇپ تۇرۇشقا، تاغنىڭ ئۇ يېنىدىن چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، بىر توپ ئاتلىق ئۇچقانەك قوغلاپ كەلدى - دە، ئۇلار تۇغلىرىنى بۇلغاپ، قىلىچ - نەيزە كۆتۈرگەن ئىككى شىرمەتنىڭ ئارقىسىدىن خان لەشكەرلىرىگە قاراپ ئېتىلدى. بۇ ئىككى شىرمەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تۆۋەندىكى نەزمىدىن كۆرۈڭ:

دۇبۇلغىسى ئۇستىدە ئۇزۇن پۆپۈك چوغ بولۇپ ــ
ھەر تامانغا قىپقىزىل نۇر چاچىدۇ يەلپۈنۈپ.
قەلبىدىكى جاسارەت گويا ھەسەن ـ ھۈسەنىدەك،
پەرۋاز قىلىپ ئۇچىدۇ پەلەك قەرىنى تۇتۇپ.
جەڭ لىباسى تىكىلگەن سىچۈەننىڭ تاۋارىدىن،
قۇياقلىرىغا ھەل بەرگەن سىرىق ئالتۇن رەڭ تۇشتىن.
ئىككى شەمشىرى گويا ئاق چىلتەك بولۇپ چاقنار،
جەڭ مەيدانى قاپلانغان ئۇنىڭ ھەيۋەت سۇرىدىن.
سول تەرەپكە ئات سالدى، ئوڭ تەرەپكىمۇ بۆستى،
پالۋانلىق جاسارەتنى ئۇر ـ چاپ بىلەن كۆرسەتتى.
بىرسى تېگىدىن لەشكەر مەڭلىك ياۋا ئات سالدى،
بىر ئەزىمەت پالۋاننىڭ ئەجدەر يىگىتتۇر نامى.

بۇ ئىككى شىرمەت دەل ياڭ جى بىلەن شى جىننىڭ ئۆزى ئىدى. بۇلار شۇ تاپتا ئاتلىرىنى ئويناتقان، قىلىچلىرىنى كۆتۈرگەن پېتى كېلىپ، ۋۇ بىڭيى، لى مىڭ دېگەن ئىككى سىپاھ بىلەن ئېلىشتى، لى مىڭ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ياڭ جى بىلەن ئېلىشتى، ۋۇ بىڭيى چاسا يالمىنىنى پىرقىرىتىپ كېلىپ شى جىن بىلەن تۇتۇشتى. تۆتىسى ئىككى جۈپ بولۇپ، قاپتال باغرىدا گاھ ئىككىسى ئالدىغا بارسا، گاھ ئىككىسى كەينىگە يېنىپ، ئۆگەنگەن ھۈنەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ ئېلىشتى. تۆڭ گۇەن قاپتالدا تۇرۇپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتقىنىچە قاراپ تۇرۇپلا قالدى. تۆتەيلەن ئالاھازەل ئوتتۇز مەرتەمدەك ئېلىشتى، ۋۇ بىڭيى يالمان بىلەن شى جىننىڭ يۈرىكىنى چەنلەپ تۇرۇپ بىر سانجىۋىدى، شى جىن شارتتىدە قىلىپ ئۆزىنى دالدىغا ئالدى، يالمان قولتۇقىنىڭ ئاستىدىن شۇرتتىدە ئۆتۈپ كەتتى. ۋۇ بىڭيى ئۆزىنى توختىتالماي ئات ـ پېتى بىلەن مۇدۇرۇلۇپ، شى جىننىڭ ئالدىغا بېرىپ قالدى، شى جىن قولىدىكى قىلىچ بىلەن بىرنى چېپىۋىدى، قىلىچ ئۇنىڭ تېنىدىن ئۆتۈپ ئاتقا قادالدى. ۋۇ بىڭيى شۇ ئان دوملاپ چۈشۈپ

تاغ باغرىدا جان بەردى. لى مىڭ بۇنى كۆرۈپ، ئېتىنى بۇراپ قېچىشقا تەمشەلگەنىدى، يالڭ جى قاتتىق بىر نەرە تارتىپ، ئۇنىڭ ئەس ـ ھوشىنى ئالدى ـ دە، ئۇ قورقۇنۇچتىن غال ـ غال تىترەپ، قولىدىكى نەيزىسىنى تەتۈر تۇتۇۋالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قالدى. شۇ ئارىدا يالڭ جى لى مىڭنىڭ چوققىسىغا كېلىشتۇرۇپ قىلىچ بىلەن بىرنى سالدى، لى مىڭ شاققىدە بېشىنى قاچۇرۇۋىدى، قىلىچ ئۇدۇل كېلىپ ئاتنىڭ ساغرىسىغا تەگدى، ئات جان ئاچچىقىدا چىچاڭلاپ، لى مىڭنى يەرگە تاشلىۋەتتى. ئۇ نەيزىسىنى تاشلاپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، يالڭ جى گاچ قىلىپ ئۇنىڭ قورسىقىغا قىلىچ تىقتى. لى مىڭ تىن تارتماي جان بەردى. ئۆمرىنىڭ تېڭىنى سىپاھ بەگلىك بىلەن ئۆتكۈزگەن بىچارە لى مىڭ خۇددى چۇش كۆرگەندەكلا، بۇ ئالەم بىلەن خوشلاشتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى سىپاھ تاغ باغرىدا جان بېرىپ تۇگەشتى. يالڭ جى بىلەن شى جىن چېرىكلەرنى قوغلاپ يۇرۇپ قىرىپ، ساينىڭ تېشىدەك ياتقۇزۇۋەتتى.

تاغ ئۇستىدە فېڭ مېي، بى شېڭلار بىلەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان تۇڭ گۇەن پەسكە چۇشەلمەي، ئىلاجسىز قالدى. ئۇچىسى مەسلىھەتلىشىپ: «بۇ يەردىن قانداقمۇ چىقىپ كەتكۈلۈك؟» دېيىشتى.

ـــ بېگىم، ئانچە غەم قىلمىسىلا، پېقىر تۆۋەن تەرەپكە بېرىپ كېلەي، ئۇ يەردە ئۆز ئادەملىرىمىزنىڭ قوش ـ بارگاھى بار ئىدى، ئۇلارنىڭ تۇغ ـ ئەلەملىرى يېقىلمىغانلا بولسا، بىزنى قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ. بېگىمنى بى شېڭ باشبۇغ قوغداپ تۇرسا، پېقىر ئارىدىن بۆسۇپ، لەشكەرلەرنى باشلاپ كېلىپ سىلىنى قۇتقۇزۇپ كەتسەم، ـــ دېدى فېڭ مېي.

ـــ كەچ بولۇپ قالدى، ئاۋايلاپ بېرىپ بالدۇرراق قايتىپ كەل، ـــ دېدى تۇڭ گۇەن.

فېڭ مېي يان قىلىچىنى ئېلىپ، ئېتىنى يۇگۇرتكەن پېتى تاغدىن چۇشۇپ توپتوغرا تۆۋەن تەرەپكە بۆسۇپ چىقىپ كەتتى.

بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، سۇڭجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى جۇ شىن لەشكەرلىرىنى چەمبىرەك قىلىۋېلىپ جېنىنىڭ بارچە قارشىلىق قىلىۋاتقانىكەن. جۇشىن ۋېڭ مېينىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنى سەپنىڭ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ:

— ۋازىر جانابلىرى قەيەردە قالدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئالدىمىزدىكى تاغدا قالدى، سىلەرنىڭ دەرھال بېرىپ قۇتقۇزۇشۇڭلارنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، قىلچە كېچىكمىشكە بولمايدۇ، تېز بېرىڭلار، — دېدى ۋېڭ مېيي.

جۇ شىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ دەرھال ئاتلىق ھەم پىيادە لەشكەرلىرىگە: «بىر ـ بىرىڭلاردىن خەۋەر ئېلىپ، سەپتىن چۈشۈپ قالماي، بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ تېزدىن يېتىپ بېرىڭلار» دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئىككى سەركەردە باش بولۇپ ماڭدى، ھەممە لەشكەرلەر سۇرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈشۈپ تاغ باغرىغا قاراپ بېسىپ كەلدى. بىر ئوق يېتىم يەرگە بارا ـ بارمايلا يان تەرەپتىن بىر قوشۇن چىقىپ كەلدى، ۋېڭ مېيي قىلىچىنى ئوينىتىپ توپتوغرا ئۇلارنىڭ ئالدىغا باردى، قارىسا سۇيجۇ ئايمىقىنىڭ سۇركاۋۇلى دۇەن پېڭجۇ ئىكەن، ئۇچىسى سالام ـ سەھەت قىلىشىپ كۆرۈشتى ۋە بىرلىشىپ تاغ باغرىغا قاراپ ماڭدى. بى شېڭ تاغدىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چۈشتى ـ دە، ۋېڭ مېينى كۆرۈپ:

— بۇگۈن كېچە بۆسۈپ چۈشۈپ كەتكىنىمىز ياخشى بولارمۇ ياكى تاڭ ئاتقاندا بىرنېمە قىلساق ياخشى بولارمۇ؟ — دەپ مەسلىھەت سورىدى.

— بىز تۆتىمىز ۋازىر بېگىمنى جان تىكىپ قوغدايمىز، بۇگۈن كېچە قورشاۋدىن بۆسۈپ چىقىپ كېتەلىسەكلا، ئاندىن بۇ قاراقچىلارنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەيمىز، — دېدى ۋېڭ مېيي.

كەچ كىرىپ قالغانىدى. تۆت تەرەپتىن سۇرەن ـ چۇقانلار ئۇزۇلمەي، بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ تۇراتتى. ئالاھازەل

ئەلياتقۇ ۋاقتى بولغاندا فېلك مېيى، بى شېلك قاتارلىق سىپاھىبەگلەر قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كېتىش ئۈچۈن تۇلك گۈەننى ئارىغا ئېلىپ دەبدەبە بىلەن تاغ ئۈستىدىن تۆۋەنگە باستۇرۇپ چۈشتى. بىردىنلا تۆت تەرەپتىن: «تۇلك گۈەننى قاچۇرۇپ قويماڭلار !» دېگەن ئاۋازلار ئاڭلاندى. خان لەشكەرلىرى تۆۋەن تەرەپتىكى يولغا قاراپ باستۇرۇپ كەلدى. ئۇلار ئۇرۇشا ـ ئۇرۇشا تاڭ قاراڭغۇسى بولغان چاغدا ئوتتۇرىلىقتىن ئاران ئاجراپ چىقتى، تۇلك گۈەن ئېتىنىڭ ئۈستىدە پىشانىسىنى تۇتۇپ تەڭرىگە: «شۇكۇر، بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلدۇردىلا» دەپ ھەمدۇسانا ئوقۇدى ـ دە، ئۇ تەۋەدىن ئۆتۈپ ئىلدام جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ كەتتى. خۇشاللىقىغا تېخى قانمايلا، ئالدىدىكى تاغنىڭ يېنىدا سان ـ ساناقسىز ئوتقاشلار كۆرۈندى، ئارقا تەرەپتىن قىيقاس كۆتۈرۈلدى. ئوتقاشلار ئىچىدىن قىلىچ كۆتۈرگەن ئىككى باتۇر كۆرۈندى. ئۇنىڭ كەينىدىن ئاق ئاتقا مىنگەن بىر باتۇر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ باتۇر ئات ئۈستىدە قۇيۇچ باغلانغان بىر نەيزىنى توغرىسىغا تۇتۇپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ كىملىكىنى تۆۋەندىكى نەزمدىن كۆرۈڭ:

ئاتلىقلار، پىيادىلەر ئىچىدە يەكتان،
ساماۋى ئەختەرلەر ئىچرە نام ئالغان.
گاھ ئاسمان قەربدە، گاھى زېمىندا،
چۆرگۈلەپ يۈرگۈچى يۈلتۇز راست يامان.
كۆزلىرى گوياكى قارىمۇق دانىسى،
يۈزى ئاق بەئەينى بۈلۈت پارچىسى.
پولات نەيزىسىگە تەڭ كېلەلمەس ياۋ،
دۈلدۈلدا كۆك ئارا سەيلە قىلغۇسى.
لاياقەت جەھەتتىن ھەم ماھارەتتىن ـــ
تەل ئۆزى ئاشىدۇ بار خالايىقتىن.

لياڭشەن تېغىدىكى لۇ جۇنيى مانا،
خېبېيلىق بوز تۇلپار لەقەمدۇر ئاڭا.

ئاق ئات ئۇستىدىكى باتۇر سەركەردە بوز تۇلپار لۇ جۇنيى ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا كۆتمەك قىلىچ تۇتۇپ ماڭغانلار قەھرلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ بىلەن پىداكار يىگىت شى شيۇ ئىدى، ئۇلار ئوتقاشلار يورۇقىدا ئۇچ مىڭدىن ئارتۇق قاۋۇل، چەبدەس يىگىتلەرنى باشلاپ كېلىپ، يول توسۇپ تۇردى. لۇ جۇنيى ئات ئۇستىدە تۇرۇپ:

ــ ئەي تۇڭ گۇەن، ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولماي، يەنە قاچانغىچە قاراپ تۇرىسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ ئالدىمىزدا بۆكتۇرۇلگەن لەشكەرلەر تۇرۇپتۇ. ئارقىمىزدىن بۇ نېمىلەر قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى تۇڭ گۇەن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نائىلاج ئۆز ئادەملىرىگە.

ــ ۋازىر بېگىمىنىڭ يولىدا جېنىم پىدا، ئەي سىپاھلار، سىلەر ۋازىر بېگىمنى ئوبدان قوغداپ، ئۇدۇل جىجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ كېتىڭلار، مەن بۇ قاراقچىلارنى توسۇپ تۇرىمەن، ــ دېدى فېڭ مېي ۋە قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ لۇ جۇنيى بىلەن تۇتۇشتى. ئىككى ئاتلىق ئېلىشىپ ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى. بىر پەس ئېلىشقاندىن كېيىن، لۇ جۇنيى فېڭ مېينىڭ قىلىچىنى نەيزىسى بىلەن شارتتىدە قايرىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ بىقىنىغا كىرىۋالدى ـ دە، كەمىرىدىن تۇتۇپ دەس كۆتۈردى ۋە پۇتى بىلەن ئۇنىڭ ئېتىنى بىرنى تېپىپ داجىتىۋېتىپ، ئۆزىنى تىرىك قولغا چۈشۈردى. ئاڭغىچە ياڭ شيۇڭ بىلەن شى شيۇ ھەمدەمگە كەلدى. يىگىتلەر گۇيۇرلەپ كېلىپ، ئۇنى سۆرىگەن پېتى ئېلىپ كەتتى. بى شېڭ، جۇ شىن ۋە دۇەن پېڭجۇلار يول توسۇپ تۇرغان لەشكەرلەر ئارىسىغا بۆسۇپ كىرىپ، ئۇلار بىلەن ئېلىشا ـ ئېلىشا، تۇڭ

گۈەننى جان پىدالىق بىلەن قوغداپ ئېلىپ ماڭدى. ئارقىدىن لۇ جۇنيى قوغلاپ كەلدى. تۇڭ گۈەنناڭ يېڭىلگەن لەشكەرلىرى خۇددى ئىگىسىنى يىتتۈرۈپ قويغان ئىتتەك سوكۇلداپ، چاشقان تۆشۈكى كۆزلىرىگە ساراي كۆرۈنۈپ، توردىن چۈشۈپ قالغان بېلىقتەك پالاقشىپ بەدەر قېچىشتى، ئۇلار تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن قوغلاپ كەلگەن لەشكەرلەردىن ئاران تەسلىكتە قۇتۇلۇپ جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. شۇ ئاردا ئالدىدىكى تاغنىڭ ئارقىسىدىن بىر توپ پىيادە لەشكەر چىقىپ كەلدى. ئۇلار ئۇستىگە تۆمۈردىن ياسالغان يۇرەك دالدىغۇچلۇق قۇياق كىيىپ، بېشىغا قىزىل تاۋار بوغمىچا چىگگەنىدى. ئالدىدا بىر پىيادە قوشۇن ئاتامانى يول باشلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇلار زادى كىم دېمەمسىز:

قارا قۇيۇن قولىدا قوشلاپ تۇتقان ئايپالتا،
يەك زۇلپىقار ئويناپدۇ ئەزرائىلنىڭ قولىدا.
ئوينىتىپ سۈپەر ـ قالقان، تەنلىرى ئەجەب تەدان ـــ
شياڭ چۇڭ، لى گۈنمۇ تۇرار مەيداننىڭ ياقىسىدا.
يولۋاس ئۆلتۈرەر بولساڭ، ئۇۋىسىغا كىرگەيسەن،
ئەجدەر ئۆلتۈرەر بولساڭ، ئۆڭكۈر ـ غارغا چۈشكەيسەن.
ئۇچ قوشۇن سۈرى دەھشەت، تىترىتەر پەلەك ـ كۆكنى،
ئېزىتقۇ ـ شاياتۇننى كۆز ئالدىڭدا كۆرگەيسەن.

لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى، باۋ شۇ زۇلپىقارىنى كۆتۈرگەن، شياڭ چۇڭ، لى گۈنلار قالقانلىرىنى ئالدىغا تۇتقان پېتى بىر پارچە ئوتتەك يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، خان لەشكەرلىرىنى تىرىپەرەن قىلىۋەتتى. تۇڭ گۈەن جان قايغۇسى قىلىپ، سەركەردىلىرىنى ئېلىپ، تۇتۇشا ـ تۇتۇشا جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قاچتى. لى كۇي ئاتلىقلارنىڭ ئارىسىغا باستۇرۇپ كىرىپ، دۈەن پېڭجۇنىڭ ئېتىنىڭ تۇۋىقىنى چېپىۋەتتى. دۈەن پېڭجۇ ئاتتىن يەرگە

يىقىلدى، لى كۇي ئىتتىك بېرىپ پالتىسى بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى، ئاندىن كېكىردىكىگە يەنە بىر پالتا ئۇرۇپ جېنىنى ئالدى. ئەمدى قالغان ئاقساق - چولاق خان چېرىكلىرىگە كەلسەك، ئۇلار ئەتىسى ئاران جىجۇ ئايمىقىغا يېتىپ باردى. ئۇلارنىڭ دۇبۇلغىلىرى قۇلاقلىرىغا چۈشكەن، بويۇن دالدىغۇچلىرى ساڭگىلىغان، ئۆزلىرى بولسا ھاسىراپ دەرمانى تۈگىگەن، ئاتلىرى چارچاپ سالپايغانىدى. بۇلار بىر غولنىڭ يېنىغا كېلىپ ئاتلىرىنى سۇغىراي دەپ تۇرۇشىغا نېرىقى قاتتىن توپ ئاۋازى گۈلدۈرلەش بىلەن تەڭ، خۇددى چېكەتكىلەردەك ژىزىلداپ يا ئوقلىرى ياغقىلى تۇردى. بۇلار ئالمان - تالمان قىرغاقتا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، دەرھىلىك ئىچىدىن بىر توپ ئاتلىق لەشكەر كېلىۋېتىپتۇ. ئۇلارغا باش بولۇپ كەلگەن ئۇچ باتۇرنىڭ كىملىكىنى بىلمەكچى بولىشىز، تۆۋەندىكى نەزمگە قارا!:

گويا كى ئاق يىلان ئوخشاش قولىدا نەيزە ئۆينايتتى،
تۇمەنمىڭ كۆچمە يۇلتۇزدەك ئۇچار تاشلارنىمۇ ئاتتى.
بىلەر بولسا!ڭ ئېتى جا!ڭ چىڭ بۇ دۇڭچيا!ڭلىق چەۋەندازنىڭ،
كى پەيسىز ئوققا ھېچقانداق كىشى ھەرگىز يولالمايتتى.
زايا كەتمەس ئاتار بولسا ئۇچار نەيزىسىنى گۈڭ ۋا!ڭ،
ئۇچۇرسا دىڭ دېسۇن چارمىخ كىشىگە رەھمە قىلمايتتى.
توسالماس ئىككى مەردانىنىڭ يولىنى ھەرنە توسقۇنلار،
بىرى سول، بىرى ئوڭ ياقتىن كېلىپ جا!ڭ چىڭغا دوست تارتتى.

ئەسلىدە پەيسىز ئوق جا!ڭ چىڭ، گۈڭ ۋا!ڭ، دىڭ دېسۇنلار ئۇچ يۈزدەك ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ كەلگەنىدى. بۇ بىر - بىرىدىن خىل كەلگەن چەۋەندازلار ئاتلىرىغا تۇچتىن قوڭغۇراق ئېسىپ، يۈزلۈك تارتقان، قىرغاۋۇل قۇيرۇقى قىستۇرۇپ، قىزىل پۈپۈكلەر تاقىغان، ئۆزلىرى بولسا ئەپچىل يا، قىسقا ئوقلار

ئېسىپ، قوللىرىغا كەشتىلىك ئەلەم، چىپار نەيزىلەر تۇتقانىدى. بۇلار ئۈچ سەركەردىنىڭ باشچىلىقىدا ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، توپتوغرا بۆسۈپ كەلدى. سۈڭجۇ ئايمىقىنىڭ سۈركاۋۇلى جۇ شىن جاڭ چىڭنىڭ لەشكەرلىرىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماقچى بولۇپ ئالدىغا چىقتى، بى شېڭ تۇڭ گۈەننى قوغداپ قاچتى. جۇ شىن ئات سېلىپ، نەيزىسىنى تەڭلەپ كەلدى، جاڭ چىڭ نەيزىسىنى سول قولىغا ئۆتكۈزۈپ، خۇددى سېھىرگەرلەردەك «تەگ» دەپ ھۇرۇپ ئوڭ قولى بىلەن بىر تاش ئاتتى. تاش دەل بېرىپ جۇ شىننىڭ خامىرىغا تەگدى، جۇ شىن شۇ ئان ئېتىدىن تىك موللاق چۈشتى. گۈڭ ژاڭ، دىڭ دېسۈن ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ ئىككىسى تەڭلا ئۇنىڭ كېكىردىكىگە چاڭگاك ئۇردى. جۇ شىن خۇددى ئۇششۇك تەگكەن چۆپلەردەك، مۆلدۈر سوققان چېچەكلەردەك، ئات ئايىغىدا جان بەردى. تۇڭ گۈەن ئارانلا بى شېڭ بىلەن جېنىنى قاچۇرۇشقا ئۈلگۈردى. ئۇ جىجۇ ئايمىقىغا بارماي، قالغان ـ قاتقان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كېچىلەپ ئاستانىگە قاچتى. ئۇ يول ئۈستىدە قاچقۇن لەشكەرلىرىنى يىغىپ ـ تېرىپ قوش تىكىپ ئارام ئالدى.

سۈڭ جياڭ ئەسلىدە ژاپادار، ئەردەملىك ئادەم بولغانلىقتىن، ئەل بولۇشنى كۆڭلىدە پۈكۈپ يۈرەتتى، شۇڭا ئۈلارنى ئۈر ـ چاپ قىلىشقا كۆڭلى بارمىدى. ئۇ سەردار ـ سەركەردىلەرنىڭ قاتتىقلىق قىلىپ تۇڭ گۈەننى قويۇپ بەرمەي قوغلاۋېرىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، دەي زۇڭنى دەرھال ئاتامانلارغا ئۆز لەشكەرلىرىنى يىغىپ ـ تېرىپ تاغ تۈراغا قايتىش بىلەن، ئۆزلىرىنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلىش بۇيرۇقىنى يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. ھەرقايسى ئورۇندىكىلەر جاڭ ـ دۇمباقلارنى چېلىپ، ئۆز لەشكەرلىرىنى يىغدى، سەركەردىلەرنىڭ ئۈزەڭگىلىرى جاراقلىدى، پىيادە لەشكەرلەر زەپەر ناخشىلىرىنى ياڭراتتى، ھەممە بەس ـ بەستە لىياڭشەن كۆلىگە قەدەم تاشلىشىپ، ئارقا ـ ئارقىدىن دالدا قورغانغا قايتىپ كېلىشتى.

سۇڭ جياڭ، ژۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار ئالدى بىلەن كۆل تۇراغا قايتىپ، سادىق مەردلەر سارىيىغا جەم بولدى. پېي شۇەنگە ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەرنى تىزىملاش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.

فېڭ مېينى تىرىك تۇتقان لۇ جۇنيى ئۇنى تۇراغا ئېلىپ كېلىپ، سارايىنىڭ ئالدىدا يۇكۇندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى. سۇڭ جياڭ ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭ ئارغامچىلىرىنى يېشىپ سارايغا تەكلىپ قىلىپ ئەكىردى ۋە ئۆز قولى بىلەن قەدەھ تۇتۇپ، ئۆزىخاھلىق ئېيتىپ تەسەللى بەردى، ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى سارايغا جەم بولدى. شۇ كۇنى چوڭ مەرىكە ئۆتكۇزۇلۇپ، ئۇچ قوشۇن ئېسىل تارتۇقلۇقلار بىلەن تارتۇقلاندى، فېڭ مېي ئىككى كۇن تۇرغۇزۇلدى. ئاندىن خاس ئاتقا مىندۇرۇپ ئۇزىتىپ قويۇلدى. فېڭ مېي بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇرسەن بولدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن ئۆزىخاھلىق سوراپ:

ـــ سەردار جانابلىرى، جەڭ ئۇستىدە سەلتەنەتلىرىگە بەھۆرمەتلىك قىلىپ قويدۇق، كەچۇرگەيلا، بىزدە بەتنىيەتلىك يوق، ئوردىغا ئەل بولۇپ، ئەلگە ئەجىر كۆرسىتىشلا نىيىتىمىز بار، ئەمما قانۇن ـ ياساقنى دەپسەندە قىلغۇچى نائادىل ئادەملەرنىڭ ئەلىمگە چىدىماي، مانا مۇشۇ كويلارغا چۇشۇپ قالدۇق. جانابلىرى ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن بىزگە نىجاتلىق بېرىش خۇسۇسىدا ياخشى لەۋزىلىرىنى ئايمايلا، بىرنەچچە ئېغىز ياخشى سۆزىمىزنى قىلىپ قويۇشلىرىنى تىلەيمەن. ئەگەر جانابلىرىنىڭ ئىلتىپات ـ شاپائەتلىرىگە نائىل بولالىساق، بىزگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا ئۇنتۇمايمىز، ـــ دېدى.

فېڭ مېي سۇڭ جياڭنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كېچىپ، قىلغان بۇ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ـ تەشەككۇرلەر ئېيتىپ، سەپەرگە ئاتلاندى. سۇڭ جياڭ ئۇنى شۇ تەۋەدىن چىقىرىپ قويۇشقا ئادەم قوشتى. ئۇ ئاستانىگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ گەپ

مۇشۇ يەردە قالسۇن.

سۇئال جىياڭ سادىق مەردلەر سارىيىغا قايتىپ كىرىپ، ۋۇ يۇڭ قاتارلىق ئاتامانلار بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ئەسلىدە بۇ قېتىمقى ئون تەرەپكە لەشكەر مۆكتۈرۈش ھېيلىسى بىلەن تۇڭ گۇەننىڭ غال ـ غال تىترەپ چۈشىدىمۇ چۆچۈپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنىڭ نابۇت بولغانلىقى ـــ مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ۋۇ يۇڭنىڭ پاراسەتلىك ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولغانىدى.

ـــ تۇڭ گۇەن ئاستانىگە قايتىپ بېرىپ مەلۇم قىلسا، خانىدانلىقتىن يەنە لەشكەر ئەۋەتمەي قالمايدۇ ! شۇڭا، ئەھۋال ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن، بىز ئاستانىگە بىر ئادەم ئەۋەتسەك دەيمەن، ئەھۋالنى ئۇقۇپ بىرەر ئۈچۈر ئېلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن تەرەددۇت قىلساق، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ بۇ گەپلىرى دەل مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقتى. مۇشاۋىر يارەنلىرىمىزدىن كىم بېرىپ كېلەركىن؟ ـــ دېدى سۇئال جىياڭ.

ـــ مەن بېرىپ كېلەي، ـــ دېدى ئولتۇرغانلاردىن بىرى.

ـــ باربكاللا، ئۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئادەم دەل مۇشۇ ! ـــ دېيىشتى ھەممەيلەن ئۇنىڭغا قاراپ.

بۇ ئادەم يولغا راۋان بولدى. ئەييۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! يېڭىباشتىن ھېيلە ـ مىكىرلەر ئىشلەتكۈسى، پادىشاھ لەشكەرلىرى يەنە مەغلۇپ بولغۇسى.

بۆسۈپ كەلسە چېرىكلەركىم، بۇ تاغ باغرىدا گۇم بولغاي،
مىگەر كەلسە قېيىقلاركىم قوموشلۇق ئىچرە غەرق بولغاي.

لىياڭشەن كۆلىدىن تىڭتىڭلاشقا كىمنىڭ بارغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يەتمىش سەككىزىنچى باب

ئون لەشكەربېشىنىڭ لياڭشەن كۆلىنى ئالماق بولغانلىقى سۇڭ دانىشنىڭ گاۋ ئەمرنى بىرىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، لياڭشەن كۆلىدىكى ئەزىمەتلەر تۇڭ گۇەننىي ئىككى قېتىم يەڭگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭلار ئەھۋالنى ئۇقۇپ كېلىش ئۈچۈن ئاستانىگە ئادەم ئەۋەتىپ، بىرەر ئۇچۇر ئېلىپ، ئاندىن تەرەددۇتقا چۈشۈپ ئېلىشماقچى بولدى. گەپنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيلا، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ:

— پېقىر بېرىپ كېلەي، — دېدى ئوتتۇرىغا چىقىپ.

— ئەزىز ئىنى، ياۋ ـ يېغىلىق سىرتقىلرىنى ئېلىشتا، — دېدى سۇڭ جياڭ، — سىز كۆپ كۈچ چىقاردىڭىز، سىز بارىدىغان بولسىڭىز مەيلى، يار ھەمدەمدە بولۇش ئۈچۈن يەنە بىر ئادەم بىللە بارسۇن.

— پېقىر ئاغامغا ھەمدەم بولۇپ بېرىپ كېلەي، — دېدى لى كۇي ئارقىدىنلا.

— ھوي، سەن ھېلىقى ئىش تېرىغاق قارا قۇيۇنغۇ ! — دېدى سۇڭ جياڭ كۈلۈپ كېتىپ.

— ئەمدى ئىش تېرىمايمەن، — دېدى لى كۇي.

سۇڭ جياڭ ياندۇرۇپ:

— قېنى قايسى ئىنىمىز بېرىپ كېلىدۇ؟ — دەپ سورىدى يەنە.

— پېقىر دەي زۇڭ ئاغامغا ھەمدەم بولۇپ بېرىپ كەلسەم قانداق بولۇر؟ — دېدى قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ ئىلتىجا

بىلەن.

— بارىكاللا ! — دېدى خۇشال بولۇپ سۇڭ جياڭ.

شۇ كۈنى ئىككىسى يۈك - تاقلىرىنى تەييارلاپ، تاغدىن چۈشۈپ يۈرۈپ كەتتى.

خوش، ئەمدى دەي زۇڭ بىلەن لىيۇ تاڭنىڭ ئاستانىگە يېغىلىق ئەھۋالىنى بىلىشكە كەتكەنلىكىنى قويۇپ، گەپنى تۇڭ گۇەن بىلەن بى شېڭدىن باشلايلى، ئۇلار يول بويى تۆت تۇمەندىن ئارتۇق ئاقسىاق - چولاق چېرىكلەرنى يىغىپ - تېرىپ، ئۇلارنى سەركەردىلىرىگە تاپشۇردى. ئۇلار ئۆزلىرىگە قاراشلىق چېرىكلىرىنى ئېلىپ ئۆز قوشۇنلىرىغا قايتىشتى. تۇڭ گۇەن پەقەت گاۋ ئەمىر بىلەن مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن ئوردا كۇرەسىنىڭ ياساۋۇللىرىنىلا ئېلىپ شەھەرگە كىردى، دۇبۇلغا - قۇياقلىرىنى سېلىۋېتىپ، ئۇدۇل ئەمىر مەھكىمىسىگە باردى. ئىككىسى تىنچلىق - ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن ئىچكىرىكى ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. تۇڭ گۇەن ئۆزىنىڭ ئىككى مەرتەم يېڭىلىپ قالغانلىقىنى، سەككىز قوشۇندىن نۇرغۇن سەردار - سەرۋازلارنىڭ نابۇت بولغانلىقىنى، فېڭ مېينىڭ تۈتۈپ كېتىلگەنلىكىنى، ئاندىن ئۆزىنىڭ قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىۋالغانلىقلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— ۋازىر بېگىم، بۇنىڭغا ئاھ ئۇرۇپ كەتمىسىلە، — دېدى گاۋ ئەمىر، — تەڭرىقۇت ئالىلىرىدىن بۇ ئىشنى يوشۇرۇپ قالالىساقلا، بۇ ھەقىتە چېقىمچىلىق قىلىش كىمنىڭ ھەددى ئىكەن ! ئىككىمىز ۋەزىرئەزەمگە مەلۇم قىلىپ بىر يولىنى تاپايلى.

تۇڭ گۇەن بىلەن گاۋ چيۇ ئاتلىرىغا مىنىشىپ ئۇدۇل سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم ھوزۇرىغا كەلدى. خەۋەرچى كىرىپ ۋازىر تۇڭ گۇەننىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى، ۋەزىرئەزەم ئۇقۇپ، ئۇنىڭ يېڭىلىپ قايتىپ كەلگەنلىكىنى پەرەز قىلدى ۋە قىرائەتخانىدا كۆرۈشۈشنى ئېيتتى. تۇڭ گۇەن كىرگەندىن

كېيىن ۋەزىرئەزەمنى كۆرۈپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، يۈم - يۈم يىغلاپ كەتتى. ۋەزىرئەزەم:

ــ ئاھ ئۇرۇپ بىئارام بولۇپ كەتمەك، لەشكەرلەرنىڭ نابۇت بولغانلىقىدىن تولۇق خەۋەر تاپتىم، ــ دېدى.

ــ كۆلگە جايلىشىۋالغان قاراقچىلارنى كېمە - قېيىقسىز بېسىقتۇرغىلى بولمىغۇدەك، ۋازىر بېگىم ئاتلىق - پىيادە لەشكەرلەرنىلا باشلاپ بارغاچقا، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ، قاراقچىلارنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

تۇڭ گۇەن لەشكەرلىرىنىڭ جەڭدە يېڭىلىپ قانداق نابۇت بولغانلىقىنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. سەي جىڭ ئاڭلاپ:

ــ نۇرغۇن لەشكەرنى نابۇت قىلىپ، ھەددى - ھېسابسىز پۇل - پۇچەكلەرنى سورۇۋېتىپ كەپسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەككىز قوشۇننىڭ ئۇرۇشتا نابۇت بولغان سىپاھىيگلىرىمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن. بۇ ئىشنى خان ئالىيلىرىغا قانداقمۇ مەلۇم قىلغۇلۇق ! ــ دېدى.

ــ ۋەزىرئەزەم، گۇناھىمنى يوپۇتۇپ سىيپاپ ئۆتكۈزۈپ، كەمىنلىرىنى قۇتقۇزۇپ قويۇشلىرىنى تىلەيمەن، ــ دېدى يەنە يەرگە يىقىلىپ تەزىم بىلەن تۇڭ گۇەن.

ــ ئەتە بېرىپ تەڭرىقۇت ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىشتا، ھاۋا بەك ئىسسىپ كېتىپ، لەشكەرلەر يەر - سۇلارغا كۆنەلمىگەچكە، جەڭدىن ۋاقتىنچە قايتىپ كەلدۇق دېمەك كېرەك. مۇبادا تەڭرىقۇت قايتىپ كېتىپ: «تەنگە چۈشكەن بۇ بىر چوڭ مەرەز يوقىتىلمايدىغان بولسا، باشقا بالا بولىدۇ» دەپ قالسا، نېمىدەپ جاۋاب بېرىشسىزلەر، ــ دېدى سەي جىڭ.

ــ پېقىر ئۆزۈمنى ماختىماي، ئەگەر جانابلىرى پېقىرنىڭ لەشكەر تارتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ جاجىسىنى بېرىشىمگە كېپىللىكلا قىلىدىغان بولسىلا، ئۇلارنى ھايت - ھۇيت دېگۈچە تۇنجۇقتۇرۇۋېتىمەن، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

ــ ئەگەر سىز بېرىشنى خالىسىڭىز، بۇ تېخىمۇ ياخشى

بولغىنى ئەمەس. ئۇنداق بولسا مەن ئەتە تەڭرىتاغقا ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىپ، چوقۇم سىزنىڭ سەردار بولۇپ بېرىشىڭىزغا كېپىللىك قىلاي، ــ دېدى سەي جىڭ.

ــ شۇغىنىسى مۇنداق بىر ئىشمۇ بار، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى يەنە گاۋ چيۇ، ــ ئەگەر خان ئالىيلىرى يارلىق چۈشۈرۈپ، لەشكەر يۆتكەش ئىشىنى پېقىرنىڭ مەيلىگە قويسا، ئۇ چاغدا بىز پادىشاھلىققا تەۋە بولغان تەييار كېمە ـ قېيىقلارنى جەم قىلالمىزمۇ، پۇقرالار قولىدىكى كېمە ـ قېيىقلارنى پۈلغا سېتىۋالمىزمۇ ياكى ياغاچ، تاش ئېلىپ يېڭىدىن ياسىتالمىزمۇ، ئىشقىلىپ كېمە ـ قېيىق تەييارلاپ، ھەم سۇ، ھەم قۇرۇقلۇقتىن تەڭ تېگىش قىلساق، كېمىدىكىلەر بىلەن ئاتلىقلار تەڭ جەڭگە ئاتلانسا، ئاندىن بۇ يۇرۇشتىن تېز ئارىدا يېڭىش تاپالايمىز.

ــ بۇ ئاسان گەپ، ــ سەي جىڭنىڭ سۆزىنىڭ ئايىغى چۈشمەي تۇراتتى.

ــ فېڭ مېي قايتىپ كەلدى، ــ دەپ خەۋەر قىلدى ئىشكىبېگى.

تۇڭ گۇەن خۇشاللىقىدىن ئېچىلىپ كەتتى. ۋەزىرئەزەم ئىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى سۇرۇشتە قىلماق بولۇپ، ئۇنى چاقىرتىپ كىردى. فېڭ مېي ئاۋۋال سالام بېرىپ، سۇڭ جياڭ تىرىك تۇتۇۋېلىپ تاغقا ئاچىققانلارنىڭ بىرىنى قالدۇرماي قويۇپ بېرىدىكەن، ئۆلتۈرمەيدىكەن ھەم قايتىمەن دېگەنلىرىگە يول خىراجىتى بېرىپ يۇرتىغا قايتۇرىدىكەن، شۇ سەۋەبتىنلا كەمىنىلىرى ئالىيلىرىنىڭ مۇبارەك دىدارلىرىنى كۆرۈشكە نائىل بولدۇم، ــ دەپ بايان ۋە ئايان قىلدى.

ــ بۇ قاراقچىلارنىڭ ھېيلىسى، قەستەن بىزنى مەنسىتمىگەنلىكى، بۇنىڭدىن كېيىن لەشكەرلەرنى يېقىن ئارىدىن ئالماسلىق كېرەك. ئۇدۇل شەندۇڭ، خېبېيلارغا بېرىپ يارىملىق ئادەملەرنى تاللاپ ئېلىپ بارسام دەيمەن، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

ــ ئەمىسە گەپ شۇنداق بولسۇن، ئەتە ئوردىدا كۆرۈشۈپ،

تەڭرىقۇتقا يۈزمۈيۈز تۇرۇپ ئاندىن دەيلى، ــ دېدى سەي جىڭ. ھەرقايسىسى ئۆز مەھكىمىلىرىگە قايتىشتى.

ئەتىسى سۇبھى ۋاقتىدا ھەممەيلەن قوبۇلخانىغا كىيىپ جەم بولدى. تاۋاپ ـ تەزىم دۇمبىقى چىيلىنىش بىلەن تەڭ ھەرقايسىسى ئۆز مەرتىۋە ـ قۇرالىرى بويىچە شاھانە سۈپا ئالدىدا قاتار تۇرۇپ تاۋاپ ـ تەزىم قىلدى، قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگلەر ئىككى رەت بولۇپ مەرمەر پەلەمپەي ئاستىغا تىزىلدى. بۇ چاغدا ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ــ يېقىندا ۋازىر تۇڭ گۈەننى نۇرغۇن لەشكەر بىلەن لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنى باستۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدۇق، ھازا بەك ئىسسىپ كەتكەنلىكتىن لەشكەرلەر يەر ـ سۇلارغا كۆنەلمەپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاراقچىلار كۆلگە جايلىشىۋالغاچقا، كېمە ـ قېيىقلار بولمىسا، ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر بىلەن ئۇ يەرگە دارىغىلى بولمىغۇدەك، شۇڭا ۋاقتىنچە جەڭنى توختىتىپ ئۆز قوشلىرىغا قايتىپ كەلدى، ھەزرەتلىرىنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، ــ دېدى.

ــ ھازا ئىسسىق دەپ ئەمدى بارمايدىغان گەپمىكەن؟ ــ دېدى تەڭرىقۇت.

ــ تۇڭ گۈەن ھازىرچە قابىس يۇلتۇز ئىبادەتخانىسىدا گۇناھىغا ھۆكۈم كۈتۈپ تۇرسا، قاراقچىلارنى بېسىقتۇرۇشقا باشقا بىرىنى باش قىلىپ ئەۋەتسەك، يارلىق بېرىشلىرىنى تىلەيمىز، ــ دېدى سەي جىڭ.

ــ بۇ قاراقچىلار تەنگە چۈشكەن چوڭ بىر مەرەز، يوقاتماي بولمايدۇ، قېنى كىم بېرىپ مېنى بۇ غەمدىن خالاس قىلىدۇ، ــ دېدى تەڭرىقۇت.

ــ كەمىنە لاياقەتسىز بولساممۇ، ئالىيلىرى ئۈچۈن ئەجىر كۆرسىتىشكە باش ئۈستىگە تەييارمەن، بۇ قاراقچىلارنى باستۇرۇشقا بېرىشقا ئالىيلىرىدىن يارلىق تىلەيمەن، ــ دېدى گاۋ چيۇ ئالدىغا چىقىپ.

ـــ سىز مېنى غەمدىن خالاس قىلىشقا نىيەت قىپسىز، ئۆز ئىختىيارىڭىز بويىچە لەشكەر تاللاپ ئۇلارغا باش بولۇپ بارغايسىز، ـــ دېدى تەڭرىقۇت.

ـــ لياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىلى سەككىز يۈز چاقىرىمدىن ئارتۇقراق كېلىدۇ، ـــ دېدى گاۋ چيۇ، ـــ كېمە ـ قېيىقلار بىلەن بارمىساق بىر ئىش قىلغىلى بولمايدۇ، ئالىيلىرى قۇللىرىغا بۇيرۇق قىلسىلا، جەڭدە ئىشلىتىشكە لياڭشەن كۆلى ئەتراپىدىكى دەل ـ دەرەخلەردىن كېسىپ، ئۇستىلارغا كېمە ـ قېيىقلار ياساتساق ۋە ياكى خەزىنىدىن پۇل چىقىرىپ پۇقرالارنىڭ كېمە ـ قېيىقلار سېتىۋالساق.

ـــ بۇ ئىش سىزنىڭ ئىلكىڭىزدە بولسۇن، ئەھۋالغا قاراپ ئىش تۇتقايسىز، پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويۇشتىن خالىي بولۇڭ، ـــ دېدى تەڭرىقۇت.

ـــ كەمىنە قۇللىرىنىڭ ئۇنداق قىلىشقا نېمە ھەددى! مۇھلەت ۋاقتى كەڭرەك بولسىلا، بۇ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىمەن، ـــ دېدى گاۋ چيۇ.

تەڭرىقۇت تاۋار تون ۋە زەر قۇياق ئاچىقتۇرۇپ، گاۋ چيۇغا ئىنئام قىلدى ھەم خاسىيەتلىك بىر كۇن تاللاپ يولغا چىقىشقا ئىجازەت بەردى.

ھەممە بەگ ـ سىپاھلار تاۋاپ ـ تەزىم بىلەن ئوردىدىن چىقتى. ۋەزىرئەزەم تۇڭ گۇەن بىلەن گاۋ چيۇنى ئۆز مەھكىمىسىگە ئەكېلىپ قويۇشتى، ۋەزىرئەزەم خەتتاتنى چاقىرىپ، تەڭرىقۇتنىڭ ئەمرىنى ئاڭلاتتى، باردىغان لەشكەرلەرنى بېكىتىپ چىقتى. ئەمرلەشكەر گاۋ چيۇ:

ـــ ئون نەپەر لەشكەربېشى بار، ئۇلار ئەل ئۇچۇن بۇرۇن كۆپ ئەجىر ـ تۆھپىلەرنى كۆرسەتكەن، مەيلى گۇيفاڭ① لار دىيارىغا جازا يۇرۇشى قىلىش ياكى كۇنپېتىشتىكى تاڭغۇتلارنى

① گۇيفاڭ ـــ جۇڭگونىڭ شىمالىدىكى چارۋىچىلىق مىللەتلەرنىڭ بىرسى.

بويسۇندۇرۇش هەم جۇرجۇتلار بىلەن قىتانلارنى ۋە باشقا ئەللەرنى قارىتىۋېلىشتا بولسۇن، جەڭ ماھارىتىگە پىشىشىق، ئۇلارغا سەردار بولۇپ بېرىشقا بۇيرۇق بېرىلسە، ـــ دېدى.

ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ماقۇل كۆرگەندىن كېيىن ئون مەكتۇپ ماڭدۇردى، ئۇنىڭدىن ھەرقايسى سەردارلارنىڭ بىر تۇمەندىن خىل لەشكەر باشلاپ، جىجۇ ئايمىقىغا بېرىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشنى ئۇقتۇرۇلدى. ئون لەشكەربېشى سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان كارامەت مەردانلاردىن ئىدى، ھەرقايسىسى بىر تۇمەندىن لەشكەر تارتىپ بەلگىلەنگەن قەرەلدە يېتىپ باردى. بۇ ئون تارام لەشكەرگە تۆۋەندىكىلەر لەشكەربېشى بولدى:

خېنەن ـ خېبېي قوشۇنىغا ۋاڭ خۇەن
شاڭداڭ ـ تەييۈەن قوشۇنىغا شۇ خىڭ
جىڭبېي ـ خۇڭنۈڭ قوشۇنىغا ۋاڭ ۋېندې
يىڭجۇ ـ رۇنەن قوشۇنىغا مېي جەن
جۇڭشەن ـ ئەنپىڭ قوشۇنىغا جاڭ كەي
لىڭلىڭ ـ جياڭشيا قوشۇنىغا ياڭ ۋېن
يۈنجۇ ـ يەنمېن قوشۇنىغا خەن سۇنباۋ
لۇڭشى ـ خەنياڭ قوشۇنىغا لى سۇڭجى
لاڭيا ـ پېڭچاڭ قوشۇنىغا شياڭ يۈەنجېن
چىڭخې ـ تيەنشۇ قوشۇنىغا جىن جۇڭ

ئەسلىدە بۇ ئون تارام لەشكەر مەشىققە پىشقان خىل لەشكەر ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىقى ئون لەشكەربېشى يۇرت كېزەرلەر ئىچىدىن چىققان، كېيىن بولسا خانغا ئەل بولۇپ چوڭ مەرتىۋىگە ئىگە بولغان، بىرەر قېتىم ئۇششاق ـ چۈشىنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىش بىلەنلا قالمىغان، ناھايىتى پاراسەتلىك كاتتا باتۇرلار ئىدى. مىرزىخانا مۆھلەت ـ قەرەل

بەلگىلەپ تارقاتقان شۇ كۈنكى ئون مەكتۈپقا دېگەن ۋاقىت ئىچىدە جىجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بېرىش، كېچىكىپ قالغۇچىلارغا لەشكىرىي قانۇن بويىچە چارە كۆرۈش بەلگىلەنگەنىدى. جىنلىڭدىكى جيەنكاڭ دىيارىدا بىر سۇ لەشكىرىي قوشۇنى بار ئىدى، لىيۇ مېڭلۇڭ بۇ قوشۇننىڭ قولبېشى ئىدى. بۇ ئادەم دۇنياغا كېلىدىغان چاغدا، ئۇنىڭ ئانىسى بىر قارا ئەجدىھانىڭ ئۈچۈپ قويىنىغا كىرگەنلىكىنى چۈشەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ھامىلدار بولۇپ قېلىپ ئۇنى تۇغۇپتۇ. بۇ بالا چوڭ بولغۇچە سۇ ئۇزۇشكە ناھايىتى ئۇستا بولۇپ كېتىپتۇ، شىچۈەننىڭ شياجياڭ دەرياسىدىكى قاراقچىلارنى تۇتۇشتا ئەجىر كۆرسىتىپ لەشكەر قولبېشى دېگەن مەنسەپكە ئولتۇرۇپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ بەش يۈز كىمە ـ قېيىقلىق ئون بىر تۇمەن بەش مىڭ سۇ لەشكىرىگە باش بولۇپ، جياڭنەننى ساقلاپ كەلگەنىكەن. گاۋ ئەمىر بۇ سۇ لەشكىرىي قوشۇنىنىڭ كېمىلىرى بىلەن كېچىلەپ يېتىپ كېلىپ بۇيرۇق كۈتۈشىنى جېكىلىدى ھەمدە ئۆزىنىڭ نيۇ باڭشى دېگەن بىر يېقىن ئادىمىنى پىيادە لەشكەرلەرگە لەشكەربېشى، بارلىق دەريا ـ ئېقىنلاردىكى كېمىلەرنى تۇتۇش ۋە ھەمىسىنى جىجۇ ئايمىقىغا تاپشۇرۇپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. گاۋ ئەمىر ھۇزۇرىدا نۇرغۇن بارگاھ سەركەردىلىرى بار ئىدى، بۇلارنىڭ ئىچىدە داڭ شىيىڭ، داڭ شىشيۇڭ دېگەن ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسى ھەممىدىن قالتىس ئىدى. ھازىر ئىككىسىلا قولباش بولۇپ، ھەرقانداق ئادەم ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيتتى. گاۋ ئەمىر ئوردا كۈرەسىگە بېرىپ بىر تۇمەن بەش مىڭ قاۋۇل لەشكەر تاللىدى. ئالغان لەشكىرى ھەممىسى قوشۇلۇپ ئون ئۈچ تۇمەندىن ئاشتى، ئاشلىق ـ تۇلۇق، ئوت ـ چۆپلەر ھاشار سېلىش ئۇچۇن يول ـ يوللارغا دورغىلارنى ئەۋەتتى، گاۋ ئەمىر ئۇدا كۇن ـ كۈنلەپ، كىيىم ـ قۇياقلارنى تۇزەشتۇرۇپ، تۇغ ـ ئەلەملەرنى ياستىپ سەپەرگە جىددىي تەييارلىق كۆردى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

بولدى لەشكەر باشلىماقچى تۆھپە ـ تارتۇق كويدا،
تەگسە لەشكەرنىڭ ھوقۇقى تۇردى ماڭماي ئورنىدا.
ھېلىمۇ كەلگەچكە سەردار ئۇلگۇرۇپ سەپكە يېتىپ،
ئارا بولدى ئۇچ قوشۇننىڭ نەچچە كۈنلۈك جېنىغا.

ئەمدى گەپنى دەي زۇڭ، لىيۇ تاڭلاردىن ئاڭلاڭ. ئىككىسى ئاستانىگە كېلىپ بىرنەچچە كۈن تۇردى، ئەھۋالنى پىششىق ئۇقۇۋالغاندىن كېيىن كېچىلەپ تاغ تۇراغا قايتىپ بۇ ئەھۋاللارنى مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ گاۋ ئەمىرنىڭ خان ئىلكىدىكى لەشكەرلەردىن ئون ئۇچ تۇمەن چېرىكنى ۋە ئون لەشكەربېشىنى باشلاپ ئۆزى كېلىشكە تەييارلانغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۇرىكى پوكۇلداپ، ۋۇ يۇڭ بىلەن قانداق قىلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ مېھرىبان ئاغا غەم قىلمىسىلا، پېقىرمۇ خېلى ئۇزاقتىن بۇيان بۇ ئون لەشكەربېشىنىڭ داڭقىنى ۋە ئوردا ئۇچۇن كۆپ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، مېنىڭچە شۇ چاغلاردا ئۇلارغا تەڭداش چىقمايدۇ، باتۇر دەپ داڭقى چىقىپ قالغان. بۇگۈنكى كۈندە شىر ـ قاۋانلاردەك باتۇر قېرىنداشلىرىمىز ئالدىدا بۇ ئون لەشكەربېشى ئاللىقاچان كارغا يارىماس بولۇپ قالدى. ئۇنچە ئەنسىرىمىسىلىمۇ بولىدۇ ئاغا! بۇلارنىڭ ئون تارام لەشكىرى يېتىپ كەلسە، شۇلارغا ئۆزىمىزنى ئوبدان تېتىتىپ قويايلى، ـــ دېدى.

ـــ مۇشاۋىر، سىلىچە قانداق تېتىتىپ قويىمىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۇلارنىڭ ئون تارام لەشكىرى جەجۇ ئايمىقىغا كېلىپ توپلىشىدۇ، شۇڭا بىزچە چەبدەس يىگىتلىرىمىزدىن ئىككىنى ئەۋەتسەك، جەجۇ ئايمىقىغا يېقىن كەلگەندە ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ، بىر قەپەس ئېلىشسا، بۇ گاۋ چيۇغا ئالدىن بەرگەن

بېشارىتسىمىز بولىدۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ كىمنى ئەۋەتسەك بولۇر؟ ــ دەپ سورىدى سۈك جياك.

ــ پەيسىز ئوق جاك جىك بىلەن قوش نەيزە پالۋان دۈك پىكنى ئەۋەتسەك بولىدۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

سۈك جياك بۇ ئىككى سەركەردىنى مىڭدىن ئاتلىق يىگىت بىلەن جىجۇ ئايمىقى ئەتراپىنى چارلاپ، شۇ جايغا ھەر تەرەپتىن كېلىۋاتقان چېرىكلەرگە تاقابىل تۇرۇشقا ئەۋەتتى؛ ئاندىن سۇ لەشكەرلىرىنىك ئاتامانلىرىنى كۆلدە ئۇلارنىك كېمىلىرىنى تارتىۋېلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. تاغ تۇرادىكى ئاتامانلار ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇلدى، بۇ يەردە دەپ ئولتۇرمىساقمۇ كېيىنكى ئىشلاردىن بىلىۋالمىسىز.

گاۋ ئەمىرگە كەلسەك، ئۇ ئاستانىدە يىگىرمە نەچچە كۈن سۆرىلىپ يۈردى، تەڭرىقۇت بۇيرۇق چۈشۈرۈپ يولغا چىقىشقا سۈيلىدى، گاۋ چىيۇ ئالدى بىلەن ئوردا كۈرەسىنىك لەشكەرلىرىنى شەھەردىن ماڭدۇردى، ئاندىن ئويۇنخانىدىن ئوتتۇز نەچچە غەزەلخان ــ رەققاس ئايالنى كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن بىللە ئېلىۋالدى. تۇغقا قۇربانلىق قىلىپ خان بىلەن خوشلىشىپ سەپەرگە ئاتلانغۇچە بىر ئاي ئۆتتى. ئاڭغىچە باش كۈزمۇ بولۇپ قالدى. چوك ــ كىچىك ئەمەلدارلار ئۇزۇن شىپاڭدا خوشلاشتى. گاۋ ئەمىر دۇبۇلغا ــ قۇياقلىرىنى كىيىپ، ئالتۇن ئېگەرلىك ئارغىماقىقا مىندى، ئالدىدا ياقۇت كۆز ئېگەرلىك بەش ئاتلىق ماڭدى، ئوك ــ سول تەرەپلىرىدە داك شىيىك، داك شىشيۇك ئاكا ــ ئۇكا ئىككىسى ماڭدى، ئارقىدا بىرمۇنچە ئوردا ئەمىرلىرى، قولباشلار، ئەلەمدار باقاۋۇللار، قورۇقچى بەگلەر ۋە قۇربەگلىرى ماڭدى. بۇ قوشۇن شۇنداق رەتلىك ئىدىكى، ھايھات:

خۇسۇمەت① ساقلىسا خانغا راۋا كەلمەس ساداقەتكە،
ئۇرۇشخورلۇق خىلاپ كەلگەي قەدىمىي قائىدە ــ تەرتىپكە.

① خۇسۇمەت ــ ئاداۋەت، ئۆچمەنلىك، غۇم دېگەن مەنىلەردە.

زوراۋانلارنى ئەل بولماق يولىغا قىلمىغاچ دەۋەت،
ئىلاجسىز ياخشىلار مەجبۇر بولۇشتى تىغ كۆتۈرمەككە.

گاۋ ئەمىر لەشكەر باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، ئۇزۇن شىپاڭ ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى، ئۇزىتىپ كەلگەن بەگ ـ سىپاھلار بىلەن ئۇزىتىش شارابى ئىچىپ خوشلاشتى، ئاندىن ئېتىغا مىنىپ جەجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. يول ئۈستىدە چېرىكلىرىنى مەھەللىلەرنى ئارىلاپ يۈرۈپ زورلۇق ـ زومبۇلۇق، بۇلاڭچىلىق قىلىشقا سالدى، مۆمىن بەندىلەرنى زار ـ زار قاقشىتىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى.

ئەمدى ھېلىقى ئون تارام لەشكەرگە كەلسەك، ئۇلار جەجۇ ئايمىقىغا كەينى ـ كەينىدىن يېتىپ كېلىشتى، لەشكەربېشى ۋاڭ ۋېنىڭ جەڭبىي قاتارلىق جايلارنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كېچىلەپ جەجۇ ئايمىقىغا يول ئالدى، ئۇ يەرگە قىرىق نەچچە يول كېلەتتى. شۇ كۈنى ۋاڭ ۋېنىڭ لەشكەرلىرىنى ھەيدەپ سۈمۈرغ داۋان دېگەن يەرگە كەلدى، بۇ داۋان ئېتىكىدە بىر چوڭ ئورمانلىق بار ئىدى. لەشكەرلەرنىڭ ئالدى ئورمانلىقتىن ئەمدىلا بۇرۇلۇشىغا بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ، ئورمان كەينىدىكى داۋان ئېتىكىدىن بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى ـ ده، ئۇلارنىڭ ئالدىنى بىر باتۇر كېلىپ توستى. بۇ باتۇر دۇبۇلغا ـ قۇياق كىيىپ، ئوقيا ـ ساداق ئاسقانىدى، ئوقدانىنىڭ سول يېقىغا كىچىككىنە ئىككى سېرىق ئەلەم سانجۇلغان، ئەلەمنىڭ ئۈستىگە «بۇ ئۆزىدۇر قوش نەيزىلىك پالۋان ـ ئىشقۇازلىق بابىدا ھەممىگە ئايان» دەپ يېزىلغانىدى. ئۇ قولىغا ئىككى قۇيۇچ نەيزە تۇتقانىدى. بۇ باتۇرنى لىياڭشەن كۆلى بويىچە بىرىنچى بولۇپ سەپكە بۆسۈپ كىرىدىغان يۈرەكلىك باتۇر دۇڭ پىڭ دەپ ئاتىشاتتى، دۇڭ پىڭ ئېتىنى چوڭ يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختىتىپ:

ـــ قەيەردىن كەلگەن چېرىكلەر سىلەر؟ ۋاقتىدا ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولماي، نېمىگە قارىشىپ تۇرىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ «ساپال خۇمرىنىڭمۇ ئىككى قۇلىقى بولىدۇ». بىز ئون لەشكەربېشى چوڭ ـ چوڭ ئەجىر ـ تۆھپىلەرنى كۆرسىتىپ، نام ـ نىشانىمىز ئالەمگە پۇر بولغانىدى، شۇلار ئىچىدىكى ۋاڭ ۋېنىڭ سەردار دېگەننى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ـــ دېدى ۋاڭ ۋېنىڭ ئېتىنى توختىتىپ قاقاهلاپ كۈلۈپ كېتىپ.

ـــ سېنىڭ مۆمىن بەندىلەرنى قىرغان قانخور جاللات ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن، ـــ دېدى دۈڭ پېڭمۇ قاتتىق مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ.

ـــ ھەي ئەلدىن يۈز ئۆرۈگەن قاراقچى، مېنى ھاقارەتلەشكە قانداق پېتىندىڭ؟ ـــ دەپ تىللىدى قاتتىق غەزەپلەنگەن ۋاڭ ۋېنىڭ ۋە ئېتىنى دېۋىتىپ نەيزىسىنى تەڭلىگەن ھالدا دۈڭ پېڭغا ئېتىلدى. دۈڭ پېڭمۇ قوش نەيزىسىنى تەڭلەپ كەلدى. ئىككى باتۇر ئوتتۇز مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ۋاڭ ۋېنىڭ دۈڭ پېڭنى يېڭەلمىگەندىن كېيىن:

ـــ بىردەم ئارام ئېلىڭلايلى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ھەر ئىككىسى ئۆز سېپىگە ياندى. ۋاڭ ۋېنىڭ چېرىكلىرىگە بۇلار بىلەن ئېلىشىپ تۇرماي بۆسۈپ ئۆتۈپ كېتەيلى، دەپ تاپىلىدى. ئۆزى ئالدىدا، ئۇچ قوشۇن ئارقىدا مېڭىپ، سۇرەن ـ چۇقان، قىر ـ چاپلار بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. دۈڭ پېڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ سۇرۇپ كەلدى، ۋاڭ ۋېنىڭ ئەمدىلا ئورماندىن قايرىلغىنىدا ئالدىدىن يەنە بىر توپ لەشكەر چىقىپ كەلدى. ئۇلارنى پەيسىز ئوق جاڭ چېڭ باشلاپ كەلگەنىدى، ئۇ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ: «توختاش» دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى ۋە بىر تاشنى ۋاڭ ۋېنىڭنىڭ بېشىغا چەنلەپ ئاتتى. ۋاڭ ۋېنىڭ ئالمان ـ تالمان بېشىنى قاچۇرماق بولدى، لېكىن تاش دۈبۈلغىسىنىڭ چوققىسىغا تەگدى ـ دە، ئۇ ئېگىرىگە

يېتىۋېلىپ، ئېتىنى چاپقىنىچە بەدەر قاچتى. ئىككى باتۇر قوغلىشىپ يېتىشىۋالاي دېگەندە، يان تەرەپتىن بىر قاتار لەشكەر بۆسۈپ چىقتى. ۋاڭ ۋېندې قارىسا، ھېلىقى لەشكەربېشى يالاڭ ۋېننىڭ چېرىكلىرى ھەمدەم بولۇشقا كەلگەنىكەن. شۇڭا دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭلار قوغلاشقا پېتىنالماي قايتىپ كەتتى.

ئىككى تارام قوشۇن بىللە جەجۇغا يېتىپ كېلىپ ئارام ئېلىشتى، ئايماق ئامبىلى جاڭ شۇيې بۇ قوشۇنلارنى كۈتۈۋالدى. نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن گاۋ ئەمىرنىڭ نۇرغۇن لەشكەر باشلاپ كېلىۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئالدى تەرەپتىن خەۋەر كەلدى، ئون لەشكەربېشى شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ئۇلار ئەمىر لەشكەر بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىشتى، ئايماق يامۇلىنى ۋاقىتلىق ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسى قىلىپ بېكىتتى، ئۇلار جايلاشتۇرۇلدى. ئەمىر لەشكەر گاۋ چېۋ لېۋ مېڭلۇڭنىڭ سۇ لەشكەرلىرى كەلسە، بىللە تېگىش قىلىش ئۈچۈن ئون تارام قوشۇننىڭ ھەممىسىنى شەھەرنىڭ سىرتىدا قوش تىكىپ كۈتۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. بۇ ئون تارام قوشۇن ئۆز ئالدىغا قوش تىكىش ئۈچۈن يېقىن تاغلاردىن دەل ـ دەرەخ كېسىپ كەلدى، پۇقرالارنىڭ ئىشىك ـ پەنجىرىلىرىنى قومۇرۇپ كېلىپ كەپە ياساپ، خەلقنى زار ـ زار قاقشاتتى. گاۋ ئەمىر شەھەردىكى ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىدە ئولتۇرۇپ، تېگىش قىلىدىغان چېرىكلەرنى بېكىتتى؛ پارا بېرىشكە پۇلى بولمىغانلارنى ھەممىدىن ئاۋۋال ئۇرۇشقا كىرىشكە بەلگىلىدى؛ پۇلى بارلارنى بارگاھ قىسمىدا ئېلىپ قېلىپ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتتى قىلىپ يوللىماق بولدى. يالغۇز بۇ ئىشتىلا ئەمەس، باشقا ئىشلاردىمۇ پاريخورلۇق قىلىۋەردى. گاۋ ئەمىر جەجۇ ئايمىقىغا كېلىپ بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن لېۋ مېڭلۇڭ جەڭ كېمىلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى ۋە مەھكىمىگە سالامغا كىردى. سالام ـ سەھەتتىن كېيىن گاۋ چېۋ ئون لەشكەر بېشىنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ، ياخشى تەدبىرلەر ئۇستىدە

كېڭەشتى. ۋاڭ خوەن قاتارلىقلار:

ـــ ئەمىرىمىز ئالدى بىلەن پىيادە ۋە ئاتلىق لەشكەرلەرنى يول ئۇقۇپ كېلىشكە بۇيرۇسىلا، ئۇلار قاراقچىلارنى ئۇۋۇسىدىن جەڭ قىلىشقا ئالداپ ئاچىقسۇن، ئاندىن سۇ لەشكەرلىرىنى ئىشقا سېلىپ، سۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئۇۋۇسىنى چۈۋۈۋېتەيلى، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر ـ بىرىگە مەدەت بېرەلمەي، ئۆزى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ ـ دە، ئۇ چاغدا ئۇلارنى بىرنى قويماي قولغا چۈشۈرىمىز، ـــ دېدى.

گاۋ ئەمىر بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆردى. شۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا ۋاڭ خوەن بىلەن شۇ جىڭنى تۇرشاۋۇل قوشۇنغا، ۋاڭ ۋېندې بىلەن ۋېي جەننى ھىماتچى قوشۇنغا، جاڭ كەي بىلەن ياڭ ۋېننى سول قول قوشۇنغا، خەن سۇنباۋ بىلەن لى سۇڭجىنى ئوڭ قول قوشۇنغا، ياڭ يۈەنجېن بىلەن جىن جۇڭنى ئالدى ـ كەينىدىن بولۇشىدىغان ھەمدەمچى قوشۇنغا باش قىلىپ بېكىتتى. داڭ شىشيۇڭ خىل لەشكەردىن ئۈچ مىڭنى باشلاپ كېمە بىلەن لىيۇ مېڭلۇڭنىڭ كېمىلىرىگە ھەمدەم بولغاچ نازارەت قىلىدىغان بولدى. قوشۇنلار بۇيرۇققا ئاساسەن ئۈچ كۈن تەييارلىق قىلىشتى ۋە گاۋ ئەمىرنى جىمى لەشكەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇ شەھەردىن چىقىپ لەشكەرلەرنى بىر ـ بىرلەپ كۆزدىن كەچۈردى ۋە چوڭ ـ كىچىك ئۈچ قوشۇن ھەم سۇ لەشكەرلىرىنى تەڭ لىياڭشەن كۆلىگە قاراپ يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇدى.

ئەمدى دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭغا كەلسەك، بۇلار ئىككىسى تاغ تۇراغا قايتىپ ئەھۋالنى سۇڭ جياڭغا تەپسىلىي مەلۇم قىلدى، سۇڭ جياڭ ۋە ئاتامانلار لەشكەر تارتىپ تاغدىن چۈشتى، ئۇلار ئانچە يىراقتا بارمايلا ئالدىدىن خان لەشكەرلىرى چىقىپ كەلدى، تۇرشاۋۇل قوشۇن سەپ ئالدىدا تۇرۇپ، ئادەملىرىنى ئىككى تەرەپكە تۇرغۇزدى. شۇ ئەسنادا تۇرشاۋۇل ۋاڭ خوەن ئۇزۇن نەيزىسىنى ئويناتقىنىچە ئالدىغا چىقىپ:

— ئەي يولسىز قاراقچىلار، ئۆلگۈسى كەلگەن قاراقچىلار، ۋاڭ خوەن سەردار دېگەن باتۇر ئاكاڭنى تونۇمامسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى.

قارشى سەپتىكى كەشتىلەنگەن توغ - ئەلەملەر ئارىسىدىن سۇڭ جياڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ۋاڭ خوەنگە سالام بېرىپ:

— ۋاڭ تەخسىر، ياشقا چوڭ بولۇپ قالدىلا، ئەلگە نۇرغۇن ئەجىر - تۆھپىلەر كۆرسەتتىلە، ھازىر تىغ - نەيزىلەرنى تۇتۇپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىمەن دەپ بىرەر كىچىلىشىمەسلىك بولۇپ قالسا، نام - نىشانلىرى بۇلغىنىپ قالارمىكىن، شۇڭا يېنىپ كەتكەنلىرى تۇزۇك ! باشقا ياشراق بىرى چىققاي، — دېدى.

— سەن مۇناپىق يۈزۈڭگە خەت چىكىلگەن بىر بەدەۋى ئەمەلدار تۇرۇپ، خان لەشكەرلىرىگە يېنىشقا نېمە ھەددىڭ ! — دەپ تىللىدى غەزەپلەنگەن ۋاڭ خوەن.

— تەخسىر، سىلى تولا نوچىلىق قىلمىسىلا، يېنىمدىكى تەڭرى يولىنى تۇتقان ئەزىمەتلىرىمنىڭ بىرەرىمۇ سىلىگە ئۇتتۇرۇپ قويمايدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ.

ۋاڭ خوەن گەپ - سۆز قىلماي، نەيزىسىنى تەڭلەپ ئات سالدى. سۇڭ جياڭنىڭ ئارقىسىدا ئاللىقاچان بىر سەردار راسلىنىپ تۇرغانىدى. ئۇ قوڭغۇراق ئاۋازى بىلەن تەڭ نەيزە كۆتۈرگىنىچە ئېتىلىپ چىقتى. سۇڭ جياڭ قارىغۇدەك بولسا، ۋاڭ خوەن بىلەن ئېلىشىشقا ئېتىلىپ چىققان قاپلانباش لىن چۇڭ ئىكەن. ئىككى باتۇرنىڭ ئارغىماقلىرى ئىرماش - چىرماش بولۇشۇپ كەتتى. لەشكەرلەر چۇقان سېلىپ مەدەت بېرىشتى. گاۋ ئەمىر ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ سەپ ئالدىدا قاراپ تۇردى. بۇ چاغدا ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر سۆرەن - چۇقان كۆتۈرۈپ، باركالا ئېيتىشتى، ئاتلىقلار ئۇزەڭگىلىرىدە ئۆرە بولۇۋېلىپ قادىلىشىپ تۇراتتى، پىيادە لەشكەرلەر دۇبۇلغىلىرىنى قايرىپ قارىشۇاتاتتى. ھەر ئىككىسى نەيزە بىلەن ئۆز ھۇنەرلىرىنى كۆرسەتتى. ھايھات:

بىرسىنىڭ نەيزىسى كۆكتە گويا سۇرلۇك چېقىن - چاقماق،
بىرسىنىڭ نەيزىسى پەستە گويا دەھشەت تۆكەر سوقماق.
بىرسىنىڭ نەيزىسىدىن تەس بەدەننى دالدىغا ئالماق،
بىرسىنىڭ نەيزىسى گويا بوران تەس تەڭ تۇرۇپ قاچماق.
بىرسى گەر ئاتسا نەيزىنى پەلەككە ئاچىقىپ تاشلار،
بىرسى گەر سانجىسا نەيزە دېڭىزغا غەرق قىلىپ تاشلار.
بىرسىنىڭ نەيزىسى غاردىن ئېتىلغان ئوق يىلان گويا،
بىرسىنىڭ نەيزىسى دولقۇن يېرىپ چىققان لەھەڭ مانا.
بىرسى ئويناتسا گەر نەيزە سۇرى دەھشەت گويا يولۋاس،
بىرسى ئويناتسا گەر نەيزە سوقار توشقان، لاچىن چەبدەس.

ۋاڭ خۇەن لىن چۇڭ بىلەن يەتمىش - سەكسەن مەرتەم ئېلىشىپمۇ بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. ئىككى تەرەپتىن جاڭ - دۇمباقلار چېلىندى، ئىككى باتۇر ئۆز سەپلىرىگە قايتىشتى. لەشكەربېشى جىن جۇڭ تۇرشاۋۇل قوشۇن ئالدىغا كېلىپ، ئات ئۈستىدە ئېگىلىپ تۇرۇپ گاۋ ئەمىرگە:

— كەمىنلىرى قاراقچىلار بىلەن يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دەپ بىر ئېلىشىپ باقسام دەيمەن، پەرمانلىرىغا تەقەززامەن، — دېدى ئىلتىجا بىلەن.

گاۋ ئەمىر جىن جۇڭغا ئىجازەت قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ كەينىدە قوڭغۇراق جىرىڭلاپ خۇ يەنجو ئېلىشىشقا چىقتى. جىن جۇڭ ئۇزۇن ساپلىق قىلىچىنى ئوينىتىپ قۇلا ئېتىغا مىنگىنىچە يېتىپ كەلدى، ئىككى باتۇر يىگىرمە قېتىمدەك ئېلىشتى. خۇ يەنجو چاندۇرغاندەك قىلىپ، ئۇنىڭ قىلىچىنى قايرىۋېتىپ، قوش يارما دەستىسى بىلەن بىرنى سېلىۋىدى، جىن جۇڭنىڭ قاق مېڭىسىگە بېرىپ تەگدى - دە، مېڭىسىنىڭ قېتىقى ئېقىپ، كۆزلىرى چانقىدىن چىقىپ كەتتى ۋە شۇئان ئات ئايىغىدا جان بەردى. گاۋ چېۋ بىر لەشكەربېشىنىڭ ھالاك بولغانلىقىنى كۆرۈپ، شياڭ يۈەنجېننى دەرھال جەڭگە

ئاتلىنىشقا بۇيرۇدى. شياڭ يۈەنجېن ئېتىنى يۆگۈرتكەن پېتى سەپ ئالدىغا چىقىپ:

ــ ھەي قاراقچىلار، قېنى ماڭا چىقىدىغىنىڭ بارمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭنىڭ ئارقىدا تۇرغان قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ ئېتىلىپ چىقىپ شياڭ يۈەنجېن بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى ئون مەرتەم ئېلىشا ــ ئېلىشمايلا، شياڭ يۈەنجېن غىپپىدە ئېتىنى قايرىپ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ قاچتى. دۇڭ پىڭ ئات سېلىپ قوغلىدى. شياڭ يۈەنجېن سەپكە قايتماي ياندىن ئەگىپ بەدەر قاچتى، دۇڭ پىڭ ئوقتەك قوغلاشتى. شياڭ يۈەنجېن نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە، سول قولى بىلەن يانى ئېلىپ، ئوڭ قولى بىلەن ئوق سالدى ــ دە، كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئاتتى، دۇڭ پىڭ ئوق ئۆزىنى ئاڭلاپ، قولىنى كۆتۈرۈپ توساي دېيىشىگە ئوق كېلىپ ئوڭ بىلىكىگە تەگدى، ئۇ نەيزىسىنى تاشلىۋېتىپ ئارقىغا ياندى. شياڭ يۈەنجېن ئوقياسىنى تەڭلەپ قوغلاپ كەلدى. خۇ يەنجو، لىن چۇڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ئاتلىق بىرىپ، دۇڭ پىڭنى قوتقۇزۇپ سەپكە قايتۇرۇپ كەلدى. گاۋ ئەمىر لەشكەرلىرىنى چاپ ــ چاپقا چۈشۈشكە بۇيرۇدى، سۇڭ جياڭ ئۇلارنى ئاۋۇال دۇڭ پىڭنى تاغقا ئاچقىپ كېتىشكە جورىدى، ئارقىدىكى لەشكەرلەر تەڭ كېلەلمەي ھەر تەرەپكە قېچىشتى، گاۋ ئەمىر كۆل بويىغىچە قوغلاپ كېلىپ، كېيىدىكىلەرگە ھەمدەملىشىشكە ئادەم ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى لىيۇ مېڭلۇڭ بىلەن داڭ شىشيۇڭدىن ئاڭلاڭ. ئۇلار سۇ لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، كېيىن بىلەن ئەگىرى ــ توقاي يوللارنى بېسىپ لياڭشەن كۆلىگە ئىچكىرىلەپ كەلدى، كېلىپ قارىسا، كۆلنىڭ ئىچىدە بۇك ئۆسكەن قومۇشلار ۋە ئوت ــ گىياھلار تۇرۇپتۇ، شاخابچىلارنىڭ يوللىرىنى ئېتىپ تاشلاپتۇ، خان كېيىلىرى ئون يولدەك يەرگىچە ئۇزۇلمەي كەلگىلى تۇردى. شۇ ئارىدا تاغ بېلىدىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى. تەرەپ ــ تەرەپتىن قېيىقلار چىقىپ قورشاپ كەلدى. خان كېيىلىرىدىكى لەشكەرلەر

باشتىلا بىرئاز ئەنسىرەپ كېلىۋاتاتتى، بۇ قويۇق قومۇشلۇقنى كۆرگەندىن كېيىن تېخىمۇ قورقۇنچ باسقىلى تۇردى، قومۇشلۇققا مۆكتۈرۈلگەن قېيىقلارنى قانداق توسۇپ قالالىسۇن ! ئۇلار توپ - توپ بولۇپ بۆسۈپ چىقتى. خان كېمىلىرى بىر - بىرىگە ھەمدەم بولالماي قالدى، لەشكەرلەرنىڭ تەڭدىن تولىسى كېمە - قېيىقلىرىنى تاشلاپ قېچىشقا باشلىدى. لىياڭشەن كۆلىنىڭ ئەزىمەتلىرى خان لەشكەرلىرىنىڭ پاتمىپاراقچا چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، داۋا - دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىپ، قېيىقلىرىنى ھەيدىگىنىچە ئېتىلىپ كەلدى. لىيۇ مېڭلۇڭ بىلەن داڭ شىشيۇڭ قاچماق بولۇپ، كېمىنىڭ بېشىنى بۇرىدى، ئەمما كېلىشىدە ئۆتكەن تېيىز شاخابچىنى لىياڭشەن كۆلىنىڭ ئەزىمەتلىرى كېمە - قېيىقلارغا ئوت - چۆپلەرنى قاچىلاپ، شاخ - شۇمبىلارنى ئېلىپ كېلىپ ئېتىۋەتكەنلىكتىن، پالاقچى قانچە ئۇرسىمۇ كېمە - قېيىقلار ئورنىدىن مىدىرلىيالماي قالدى. لەشكەرلەر كېمە - قېيىقلىرىنى تاشلاپ سۇغا چۈشۈشتى. لىيۇ مېڭلۇڭ كىيىم - كېچەكلىرى، جابدۇق - ياراغلىرىنى سېلىۋېتىپ، سۇ ئارقىلىق قىرغاققا ئۈزۈپ بېرىپ چىغىر يول بىلەن قاچتى. داڭ شىشيۇڭ كېمىلەرنى تاشلىۋېتىشكە قىمىاي، لەشكەرلىرىنى شاخابچىنىڭ تىرەنىرەك يېرى بىلەن ھەيدەشكە بۇيرۇدى، ئىككى چاقىرىم ماڭغا - ماڭمايلا، ئالدىدا ئوچ قېيىق پەيدا بولدى، قېيىقتا رۇھن ئورۇقدىن بولغان ئوچ بىر توغقان ياپراقسىمان نەيزىلىرىنى تەڭلەپ، كېمىگە يېقىنلىشىپ كەلدى، كېمە ھەيدىگۈچى چېرىكلەر ئۆزىنى سۇغا ئېتىۋەتتى. داڭ شىشيۇڭ قولىدا پولات سوقماق تۇتقان ھالدا كېمىنىڭ بېشىدا تۇرۇپ، رۇھن شياۋئېر بىلەن ئېلىشتى، رۇھن شياۋئېر سۇغا سەكرەپ چۈشتى، رۇھن شياۋۋۇ بىلەن رۇھن شياۋچىمۇ قىستاپ كەلدى. داڭ شىشيۇڭمۇ ئىشنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىنى پەملەپ تۆمۈر سوقمىقىنى تاشلىۋېتىپ سۇغا سەكرىدى. سۇنىڭ ئىچىدىن قېيىقچى يىگىت

جاڭ خېڭ پەيدا بولۇپ، بىر قولى بىلەن داڭ شىشيۇڭنىڭ كوكۇلىسىدىن چاڭگالىلاپ، بىر قولى بىلەن بېلىدىن ئېلىپ قومۇشنىڭ ئۈستىگە كۆتۈرۈپ ئاتتى، ئالدىنئالا مۆكۈنۈپ تۇرغان ئون نەچچە چاپارمەن ئىلمەك ـ سىرتماقلىرىنى بوينىغا سېلىپ، ئۇنى تاغ تۇراغا تىرىك ئېلىپ باردى.

ئەمدى گاۋ ئەمىرگە كېلەيلى، ئۇ قىرغاقتا تۇرۇپ، سۇدىكى كېمىلەرنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن تارىپىيىن① بولۇپ تاغ تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى، كېمىلەردىكى تۇغلارنىڭ لېيۇ مېڭلۇڭنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىكىنى كۆردى ۋە سۇ ئۈستىدە يەنە بىر قېتىم چىقىم بولغانلىقىنى بىلدى ـ دە، لەشكەرلەرنى يىغىۋېلىشقا بۇيرۇدى ۋە جىجۇ ئايمىقىغا بارغاندىن كېيىن باشقىچە ئامال قىلماقچى بولدى، بەش قوشۇن چېكىنگۈچىلىك قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى، تەرەپ ـ تەرەپتىن توپلار توختىماي ئېتىلىشقا باشلىدى، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ نەچچە تەرەپتىن قىرىپ كېلىدىغانلىقىنى نامەلۇم ئىدى. گاۋ ئەمىر داد ـ پەريات ئۇردى. ئەيىبۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! بولدىن ئازغان يولۇاسقا ئۇچرار، ئەلدىن ئايرىلغان ئالۇاستىغا. گاۋ ئەمىرنىڭ زادى قانداق قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

① تارىپىيىن ـــ تارمار بولماق، ۋەيران بولماق دېگەن مەنىلەردە.

يەتمىش توققۇزىنچى باب

لىۋ تاڭنىڭ جەڭ كېمىلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى سۇڭ جياڭنىڭ گاۋ ئەمرنى ئىككىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، گاۋ ئەمىر سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئىشى ئەپلەشمەي قالغانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلەر بىلەن قايتماقچى بولۇۋاتقىنىدا، تەرەپ ـ تەرەپتىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ ئالمان ـ تالمان سەركەردىلىرىنى توپلاپ، يول ئېلىپ قاچتى. لياڭشەن كۆلىدىكىلەر توّت بەلگە توپ ئاتتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ مۆكتۈرۈلگەن ئادەملىرى كۆرۈنمەيتتى، ئەمىر لەشكەر توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ يۇرىكى يېرىلىپ كەتكىلى تاس قالدى، چاشقان تۆشۈكى ساراي كۆرۈندى، چېرىكلىرىنى يىغىپ كېچىچە قېچىپ جىجۇ ئايمىقىغا بېرىۋالدى. قايتقاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرسە، چېرىكلىرى ئانچە كۆپ چىقىم بولماپتۇ؛ سۇ چېرىكلىرىنىڭ تەڭ يېرىمى چىقىم بوپتۇ، جەڭ كېمىلىرىدىن بىرىمۇ قايتىپ كېلەلمەپتۇ؛ لىۋ مېڭلۇڭ ئارانلا جېنىنى قاچۇرۇپ كەپتۇ، سۇ ئۇرۇشنى بىلمەيدىغانلىرى كۆلگە غەرق بولۇپ، سۇدا ھالاك بوپتۇ. گاۋ ئەمىرنىڭ سۇر ـ ھەيۋىسى سۇندى. لەشكەرلىرىنىڭ روھى چۈشۈپ تۇگىشىپ كەتتى. شۇ سەۋەبتىن لەشكەرلىرىنى شەھەرگە جايلاشتۇرۇپ قويۇپ، نىۋ باڭشىنىڭ كېمىلەرنى تۇتۇپ كېلىشىنى كۈتتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن جەڭگە تەخلەپ قويۇش ئۈچۈن، مەيلى قانداقلا كېمە ـ قېيىق بولسۇن، كارغا يارايدىغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى جىجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ كېلىشكە ئالاقە يېزىپ ئادەم ئەۋەتتى.

ئەمدى سۇ بويىدىكى تۇراغا كەلسەك، سۇڭ جياڭ ئاۋۇال دۇڭ پىڭ بىلەن تاغقا چىقىپ، دۇڭ پىڭنىڭ بىلىكىگە تەگكەن ئوقنى تارتىپ ئالدى ۋە داۋالاشقا دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەننى چاقىرتتى، ئۇ دۇڭ پىڭنىڭ يارىسىغا ياقۇتنى يانجىپ ياسىغان دورا يېقىپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۇرادا يېتىپ داۋالاندى. ۋۇ يۇڭ ئاتامانلارنى چاقىرىپ تاغقا ئاچقتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى جاڭ خېڭ داڭ شىشيۇڭنى سادىق مەردلەر سارىيىغا ئەكېلىپ ئۆزىنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىسىنى ئىزھار قىلدى، سۇڭ جياڭ ئۇنى ئارقىدىكى تۇراغا ئاپىرىپ نەزەربەند قىلىشنى بۇيرۇدى، غەنىيمەت ئالغان كېمىلەرنىڭ هەممىسىنى كۆل تۇراغا ئۆتكۈزۈۋېلىپ ئاتامانلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بەردى.

گاۋ ئەمىر جىجۇ ئايمىقىدا سەركەردىلىرىنى چاقىرىپ يىغىپ، لياڭشەندىكىلەرنى يىغىشتۇرۇش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. شاڭداڭ لەشكەرلىرىنىڭ لەشكەربېشى شۇ جىڭ مەسلىھەت بېرىپ:

ــ پېقىر بالىلىق چاغلىرىمدا يۇرت كېزىپ نەيزىۋازلىق قىلغاچ دورا سېتىپ يۈرگىنىمدە، بىر ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدىم. بۇ ئادەم لەشكىرىي ئىلىمدە كامىل، جەڭ سەنئىتىگە ماهىر، سۇن ۋۇدەك قابىل، جۇگې لياڭدەك ئاقىل بولۇپ، ئېتى ۋېن خۇەنجاڭ ئىدى، هازىر ئۇ ئادەم ئاستانە سىرتىدىكى ئەنرېن كەنتىدە بالا ئوقۇتىدۇ. ئەگەر بۇ ئادەمنى ئەكېلىپ مەسلىھەتچى قىلىۋالساق، ۋۇ يۇڭنىڭ هېلىسىنى بەربات قىلالايمىز، ــ دېدى.

گاۋ ئەمىر بۇنى ئاڭلاپ، يېزىدا بالا ئوقۇتىدىغان ۋېن خۇەنجاڭ موللامنى چىللاپ كېلىشكە سەركەردىلىرىدىن بىرنى تاۋار ـ دۇردۇن، ئېگەرلىك ئات بىلەن كېچىلەپ ئاستانىگە ئەۋەتتى هەمدە بالدۇررااق قايتىپ، يېغىلىق ئىشلىرىنى مەسلىھەتلىشىشكە قاتنىشىشنى تاپىلىدى. بۇ سەركەردە ئاستانىگە كېتىپ، ئۇچ ـ تۆت كۈن ئۆتمەيلا، شەهەر

سىرتىدىكىلەر: «سۇك جياڭنىڭ لەشكەرلىرى شەھەرگە يېقىن كېلىپ ئۇرۇشۇشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. گاۋ ئەمىر ئاڭلاپ غەزىپىنى باسالماي قالدى ۋە دەرھال ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەردىن ئېلىشىشقا چىقتى، تۇرالاردىكى لەشكەر باشلىقلىرىنمۇ بىللە چىقىپ سۇك جياڭنى تۇتۇشقا بۇيرۇدى.

سۇك جياڭنىڭ لەشكەرلىرى گاۋ ئەمىرنىڭ ئۆز چېرىكلىرىنى باشلاپ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى - دە، ئالمان - تالمان ئون بەش يول ئارقىغا يېنىپ، بىر تۇپتۇز كەتكەن ئوچۇقچىلىققا بېرىۋالدى. گاۋ ئەمىرنىڭ چېرىكلىرى يېتىپ بارغۇچە سۇك جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تاغ باغرىدا سەپ تۈزۈپ تۇرۇۋالغانىدى. قىزىل تۇغچىلار توپىدىن بىر شىرمەت ئالدىغا چىقىپ تۇراتتى، نىشان تۇغقا: «قوش يارما دەستىلىك خۇيەنجو» دېگەن خەتلەر ئېنىق پۇتۇلگەنىدى. خۇ يەنجو ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە سەپ ئالدىدا تۇراتتى.

— بۇ هارامزادە چاتما ئاتلىقلارغا باشلامچى بولۇپ يۈرگەنىدە، ئوردىمىزدىن يۈز ئۆرۈگەنىدى، — دېدى گاۋ ئەمىر ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ هەم يۇنجۇنىڭ لەشكەربېشى خەن سۇنباۋنى ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. خەن سۇنباۋ يالماننى ئىشلىتىشكە ئۇستا ئىدى. ئىككى باتۇر سەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ گەپ - سۆز قىلىشمىدى، بىرى يالمان بىلەن هۇجۇم قىلسا، بىرى نەيزە بىلەن توستى. ئىككىسى ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن خۇ يەنجو چاندۇرغاندەك بولۇپ غىپپىدە داجىپ ئېتىنى قامچىلاپ تاغ باغرىغا قاراپ چاپتى، خەن سۇنباۋ بىر ئەجىر كۆرسەتمەيمەنمۇ دەپ ئارقىدىن ئات سالدى. ئاتلارنىڭ تۇۋاقلىرىدىن شېغىل - توپىلار چاچراپ، چاڭ - توزانلار كۆتۇرۇلدى. خەن سۇنباۋ ئالتە - يەتتە يول يىراقلىققىچە قوغلاشقاندىن كېيىن ئىنس - جىنمۇ يوق بىر جايغا يېتىپ

كەلدى. ئۇ يېتىشۇالاي دەپ قالغاندا، خۇ يەنجو ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىپ نەيزىسىنى ئېلىپ قويۇپ، قوش يارما دەستىسىنى ئوينىتىپ كەلدى. ئىككىسى يەنە ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، خۇ يەنجو يارما دەستىسى بىلەن نەقىشلىك يالمانىنى قايرىۋېتىپ يەنە قاچتى. خەن سۇنباۋ ئۆز كۆڭلىدە، بۇ ھارامزادە يا نەيزىسى، يا يارما دەستىسى بىلەن مېنى يېڭەلمىگەندىكىن، مۇشۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا قوغلاپ يۈرۈپ تىرىك تۇتۇۋالماي نېمىگە قاراپ تۇرىمەن دەپ ئويلىدى ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بىر تۇمشۇقتىن ئەگىپ ئۆتۈپ، خۇ يەنجونىڭ قايسى يولغا كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي، ئاچا يولدا تۇرۇپ قالدى، خەن سۇنباۋ تاغ باغرىغا چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، خۇ يەنجو بىر ئېقىننى بويلاپ كېتىۋېتىپتۇ.

ــ ھەي بىغەرەز ئوغرى، نەگە قاچىسەن ! ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولساڭ، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كېچىمەن ! ــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى خەن سۇنباۋ.

خۇ يەنجو توختاپ، خەن سۇنباۋنى قاتتىق تىللىدى. خەن سۇنباۋ ئەگىپ كېلىپ خۇ يەنجونىڭ ئارقىسىغا ئۆتتى. ئىككىسى دېگەندىكىدەك ئېقىن بويىدا ئۇچرىشىپ قالدى. يولنىڭ بىر تەرىپى تاغ، بىر تەرىپى ئېقىن بولۇپ، ئاتلىرى بۇرۇلالماي قالدى.

ــ ئەل بولماي نەۋاققىچە تۇرىسەن ! ــ دېدى خۇ يەنجو.

ــ سەن مېنىڭدىن يېڭىلگەن ئادەم، شۇنداق تۇرۇقلۇق تېخى مېنى ئەل قىلماقچىمۇ سەن، ــ دېدى خەن سۇنباۋ.

ــ سېنى تىرىك تۇتىمەن دەپ بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىم، سېنىڭ جېنىڭ قىل ئۈستىدە تۇرۇپتۇ ! ــ دېدى خۇ يەنجو.

ــ مەن سېنى تىرىك تۇتمەن دەپ كەلدىم ! ــ دېدى خەن سۇنباۋ.

ئىككىسىنىڭ كونا ئاداۋىتى يەنە قوزغالدى. خەن سۇنباۋ ئۇزۇن ساپلىق يالمىنىنى دەس كۆتۈرۈپ، خۇ يەنجونىڭ ئىككى

كۆكرەك ـ قولتۇقى، قېرىن ـ باغرىغا گاچىلدىتىپ تىققىلى تۇردى. خۇ يەنجو نەيزىسى بىلەن گاھ ئوڭدىن، گاھ سولدىن قايرىپ توسۇپ، ۋاچىلدىتىپ سانجىغىلى تۇردى. ئىككىسى يەنە ئوتتۇز مەرتەمدەك ئېلىشتى. تازا تۇتۇشۇپ قىزىپ كەتكەندە، خەن سۇنباۋ خۇ يەنجونىڭ بىقىنىغا كەلتۇرۇپ يالمان بىلەن راسا بىرنى تىقتى، خۇ يەنجو بولسا خەن سۇنباۋنىڭ كۆكرىكىگە چەنلەپ نەيزىسى بىلەن تازا بىرنى سانجىدى. شۇ ئەسنادا ھەر ئىككىسى ئۆزلىرىنى چەتكە قاچۇردى ـ دە، نەيزە بىلەن يالمان ھەر ئىككىسىنىڭ قولتۇقىدىن شۇرت قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. خۇ يەنجو خەن سۇنباۋنىڭ يالمىنىنىڭ سېپىنى قولتۇقى بىلەن غىپ قىلىپ قىسۋالدى. خەن سۇنباۋ خۇ يەنجونىڭ نەيزىسىنىڭ سېپىنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋالدى؛ ئىككىسى ئات ئۈستىدە بىرى تارتسا، بىرى يانداۋرۇپ، كاپۇر ـ كۇپۇر بەلدىن ئېلىشىپ پوملاقلىشىپ كەتتى. شۇ ئەسنادا خەن سۇنباۋنىڭ ئېتىنىڭ ئارقا پۇتى پورت قىلىپ ئېقىنغا پېتىپ قالدى، خۇ يەنجو ئات ـ پېتى بىلەن ئېقىنغا كىرىپ كەتتى، ئىككىسى سۇدا ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى، ئاتلاردىن چاچىرغان سۇ بىلەن ئۇلارنىڭ ئۈستباشلىرى چىلىق ـ چىلىق ھۆل بولۇپ كەتتى. خۇ يەنجو نەيزىسىنى تاشلاپ، خەن سۇنباۋنىڭ يالمىنىنىڭ دەستىسىنى قىسۋېلىپ، يارما دەستىنى ئالغىنىچە ئۇنىڭغا دىۋىندى. خەن سۇنباۋمۇ خۇ يەنجونىڭ ئىككى بىلىكىدىن ئالدى. ئىككىسى ئۇيان ئىتتىرىشىپ، بۇيان سەنتۇرۇلۇپ دوملاشقا باشلىدى. ئاتلىرى خۇددى كۆچكەن يۇلتۇزدەك سۇنى چاچرىتىپ چىقىپ، تاغ تەرەپكە چېپىشىپ كەتتى. قوللىرىدىكى قوراللىرى، قالپاق ۋە قۇياقلىرى سۇ ئىچىدە يوقالدى. ئىككىسى قۇرۇق قول قېلىپ مۇشتلاشقىلى تۇردى، مۇشتلىشا ـ مۇشتلىشا چوڭقۇر يەردىن تېيىز يەرگە چىقىپ قالدى. ئاجرىشالماي تۇرغىنىدا تاغ تەرەپتىن پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ باشچىلىقىدا بىر ئاتلىق قوشۇن كېلىپ قالدى. لەشكەرلەر سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ، خەن سۇنباۋنى تىرىك

قولغا چۇشۈردى. ھېلىقى چېپىپ چىقىپ كەتكەن ئارغىماقلارنى تۈتۈپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتمەكچى بولۇۋاتقاندا، قاچقان ئىككى ئارغىماق ئاتنىڭ كىشنەشلىرىنى ۋە ئادەملەرنىڭ سۈرەن - چۇقانلىرىنى ئاڭلاپ دەرھال قايتىپ كەلدى. ئۇلار ئېقىندىن قورال - ياراغلىرىنىمۇ تېپىپ چىقىپ خۇ يەنجوغا بېرىشتى. پۈتۈن ئەزايى ھۆل بولۇپ كەتكەن خۇ يەنجو ئېتىنى مىنىپ، خەن سۇنباۋنىڭ قولىنى ئارقىغا قىلىپ باغلاتقۇزۇپ، ئاتقا تېڭىپ غولىنىڭ ئىچىدىن ئېلىپ ماڭدى. بۇلار ئانچە ئۇزۇن يۈرمەيلا خەن سۇنباۋنى ئىزدەپ كەلگەن بىر ئاتلىق قوشۇن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. بۇلارنى مېيي جەن، جاڭ كەي دېگەن ئىككى لەشكەربېشى باشلاپ كەلگەنىدى. خۇددى سۇغا چۈشۈپ كەتكەن مۇشۇكتەك ئاتقا تېڭىق تۇرغان خەن سۇنباۋنى كۆرگەن مېيي جەن قەھر - غەزەپ بىلەن ئۈچ ئۈچلۈق، ئىككى بىسلىق خەنجىرىنى ئوينىتىپ جاڭ چىڭغا ئېتىلدى. ئۈچ مەرتەم تۈتۈشا - تۈتۈشمايلا جاڭ چىڭ ئارقىغا قاچتى. مېيي جەن ئارقىدىن قوغلاپ كەلدى، جاڭ چىڭ بەللىرىنى تولغاپ، ئەۋرىشىم قوللىرى بىلەن بىر تاش ئېتىۋىدى، تاش بېرىپ مېيي جەننىڭ قاق پېشانىسىگە تەگدى - دە، بۇلدۇقلاپ قان چىقىشقا باشلىدى، ئۇ قولىدىكى قىلىچىنى تاشلاپ، ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى تۇسۇۋالدى. جاڭ چىڭ ئېتىنى بۇراپ ئارقىغا يېنىشىغا جاڭ كەي يانىڭ كىرىچىنى تارتىپ بىر ئوق ئۇزدى، جاڭ چىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى شاققىدە تارتىۋىدى، ئوق كېلىپ ئېتىنىڭ كۆزىگە تېگىپ، ئاتنى دومىلىتىۋەتتى. جاڭ چىڭ سەكرەپ بىر چەتكە چىقىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئېتىلماقچى بولدى، جاڭ چىڭ ئەسلىدە تاش ئېتىشقا ئۇستا بولسىمۇ، نەيزىگە خامراق ئىدى. جاڭ كەي ئاۋۋال مېيي جەننى قوتقۇزدى، ئاندىن جاڭ چىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئات ئۈستىدىكى جاڭ كەينىڭ نەيزىسى زۇرت كېلىپ، زۇرت كېتىپ، ئۇنى خېلى تەمتىرەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەيزىسىنى سۆرىگەن پېتى ئاتلىقلارنىڭ ئىچىگە قېچىپ

كىرىۋالدى. جاڭ كەي ئات چاپتۇرۇپ يۇرۇپ، ئەللىك ـ ئاتمىش ئاتلىق لەشكەرنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى ھەم خەن سۇنباۋنى تارتىۋالدى. ئۇ ئەمدى يانداي دەپ تۇرۇشىغا سۇرەن ـ چۇقان سالغىنىچە ئىككى ئاتلىق قوشۇن غولىغا كىرىپ كەلدى: بىرى تىرىككەك چىن مىڭ، يەنە بىرى ئۇزۇن قىلىچ كۆەن شىڭ ئىدى. بۇلار شىددەت بىلەن قىر ـ چاپ قىلىپ كەلدى. جاڭ كەي مېي جەننى قوغداپ قاچتى، لەشكەرلەر ئىككى تەرەپتىن قاپساپ كېلىپ خەن سۇنباۋنى يەنە تارتىۋالدى. جاڭ چىڭ بىرنېمىلەر قىلىپ بىر ئات ئولجا ئالدى، خۇ يەنجو توپقا قىتىلىپ ئۇرۇشا ـ ئۇرۇشا خان لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قالدى ـ دە، بىر سۇرۇش بىلەنلا ئۇلارنى جىجۇ ئايمىقىغا ئاپىرىپ قويدى. لياڭشەن لەشكەرلىرى قوغلاشتىن توختاپ، خەن سۇنباۋنى ئېلىپىلا كېچىلەپ تاغ تۇراغا چىقىپ كەتتى.

سۇڭ جىياڭلار سادىق مەردلەر سارىيىدا ئولتۇراتتى. سۇڭ جياڭ خەن سۇنباۋنى باغلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئادەملىرىگە كايىپ، ئۆز قولى بىلەن ئارغامچىنى بوشاتتى ۋە ئۇنى تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتتى، خەن سۇنباۋ چەكسىز تەسىرلىنىپ كەتتى، سۇڭ جياڭ داڭ شىشيۈڭنى چاقىرىپ چىقىپ كۆرۈشتۇردى ۋە بىللە ئولتۇرغۇزۇپ مېھمان قىلدى.

ـــ ئىككىلىرى ھەرگىزمۇ كۆڭۈللىرىگە شەك كەلتۈرۈشمىسىلە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ سۆز باشلاپ، ـــ بىزدە قىلچىمۇ بەتنىيەتلىك يوق، پارىخور پاسىق بەگ ـ سىپاھلارنىڭ دەستىدىنلا مۇشۇ كويغا چۈشۈپ قالدۇق. ئەگەر خانىدانلىق گۇناھىمىزدىن كېچىپ ئەل بولۇشىمىزنى دالالەت قىلىدىغانلا بولسا، ئەل ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشقا باش ئۇستىگە تەييارمىز.

ـــ ئالدىنقى قېتىم چىن ئەمىر ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ يارلىق ئېلىپ كەلگەندە، نېمە ئۈچۈن پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ توغرا يولغا قايتمايسىلەر؟ ـــ دېدى خەن سۇنباۋ.

ـــ ئوردىنىڭ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىشنامىسى ئېنىق يېزىلماپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە شاھانە مەي سەھرايى شارابقا ئالماشتۇرۇپ قويۇلۇپتۇ، شۇ سەۋەبتىن يىگىتلىرىمىزمۇ قوشۇلمىدى. ھېلىقى جاڭ مۇلازىم بىلەن لى پايلاقچى ھە دەپ كۆرەڭلەپ سەركەردىلىرىمىزگە ئاھانەت كەلتۈردى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋابەن.

ـــ ئارىدا خالىس بىر ئادەم بولمىغانلىقتىن پادىشاھلىقنىڭ چوڭ ئىشىغا تەسىر يېتىپتۇ ـ دە، ـــ دېدى خەن سۇنباۋ.

سۇڭ جياڭ زىياپەت بېرىپ ئوبدان كۈتتى، ئەتىسى ئۇنى ئات ـ ئۇلاغ تەييارلاپ يولغا سېلىپ قويدى. بۇلار يول ئۈستىدە سۇڭ جياڭنىڭ نۇرغۇن ياخشىلىقلىرى ھەققىدە سۆزلەشتى. جىجۇ شەھىرىنىڭ سىرتىغا يېتىپ كەلگەندە كەچ كىرىپ قالدى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە شەھەرگە كىرىپ گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى، سۇڭ جياڭنىڭ ئۆزلىرىنى قويۇپ بەرگەنلىكىنى ئېيتتى، گاۋ چيۇ ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپ بىلەن:

ـــ بۇ مۇناپىقلارنىڭ ھىيلىسىنى كۆرمەمدىغان !؟ ئۇلار تېخى لەشكەرلىرىمىزنى ئازدۇرماقچى. ئىككىڭلار قايسى يۈزۈڭلار بىلەن ماڭا قاراۋاتسىلەر ! قېنى سىلەر، بۇ ئىككىسىنى ئاچىقىپ كاللىسىنى ئېلىپ كىرىڭلار ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ۋاڭ خۇەن قاتارلىق بەگ ـ سىپاھلار گاۋ چيۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ:

ـــ بۇ سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭنىڭ ھىيلىسى، بۇ ئىككىسىدە ھېچ گەپ يوق، ئەگەر ئىككىسىنىڭ كاللىسىنى ئالمىدىغان بولساڭلا، مۇناپىقلارنىڭ، قاراقچىلارنىڭ كۆلكىسىگە قالىمىز، ـــ دېدى يېلىنىپ.

گاۋ ئەمىر باشقىلارنىڭ تىلىشى بىلەن ئىككىسىنىڭ قېنىدىن كەچتى. ئەمما، مەنسىپىنى ئېلىپ تاشلاپ، گۇناھىغا ھۆكۈم كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن ئاستاندىكى قابىس يۇلتۇز ئىبادەتخانىسىغا ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسىنى

ئاستانىگە ئېلىپ كېتىشتى.

خەن سۇنباۋ ئەسلىدە خەن جۇڭيەننىڭ جىيەنى ئىدى. خەن جۇڭيەن بولسا پېشقەدەم ۋەزىر ئىدى. ئوردا بەگ ـ سىپاھلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن ئىلىم ـ ساۋاق ئالغانىدى. جېڭ جۇجۇڭ دېگەن بىر خاس خەلپىتىم بار ئىدى، ئۇ ئەسلىدە خەن جۇڭيەن ئۆستۇرگەن ئادەم ئىدى، ھازىر ئوردا ئىشكاۋۇلى بولۇپ ئىشلەيتتى. خەن سۇنباۋ يۇقىرىدىكى ۋەقەنى بايان قىلغاندىن كېيىن جېڭ جۇجۇڭ تەختىراۋانغا ئولتۇرۇپ خەن سۇنباۋنى بىللە ئېلىپ، بۇ ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن مىرزىبەگ يۇ شېننىڭ ئالدىغا كەلدى.

ـــ بۇ ئىشنى ئاۋۋال ۋەزىر ئەزەم ئالدىدىن ئۆتكۈزۈپ ئاندىن خان ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلمىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى يۇ شېن.

ـــ سۇڭ جياڭنىڭ باشقا نىيىتى يوق ئىكەن، ئوردىغا ئەل بولۇشنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، ـــ دېدى سەي جىڭنىڭ يېنىغا كېلىپ ئىككىسى.

ـــ ئالدىنقى قېتىم دالالەتنامىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئۇلۇغلارنى ھاقارەتلىدى، بۇنداق يولسىزلىق قىلمىۋاتسا، بۇ نېمىلەرنى زىندانغا تاشلىماي، ئەل بولۇشقا دالالەت قىلغىلى بولامدىكەن ! ـــ دېدى سەي جېڭ.

ـــ ئالدىنقى قېتىم ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ بارغانلار ئوردىنىڭ مۇددىئاسى بويىچە ئىش كۆرمەپتۇ، سىلىق ئىش تۈتماپتۇ، چىرايلىق سۆزلىمەي ئۇلارنىڭ دىتىغا تېگمىدىغان گەپلەرنى قىلغاچقا، بۇ ئىش پۈتمەي قاپتۇ، ـــ دېدى ئىككىسى.

سەي جېڭ شۇ چاغدىلا بۇنى خانغا مەلۇم قىلىشقا ئۇنىدى. ئىككىنچى كۈنى سەھەردە تەڭرىقۇت داۋ جۇن ئوردىغا كېلىپ تەختكە ئولتۇرغاندا، سەي جېڭ بۇ ئىشنى مەلۇم قىلدى ۋە ئەل قىلىشقا يەنە بۇيرۇق بىلەن ئادەم ئەۋەتىشنى ئىلتىجا قىلدى.

ـــ ھازىر گاۋ ئەمىر ئەنرېن كەنتىدىكى ۋېن خۇەنجاڭنى مەسلىھەتچى قىلىپ لەشكەر خىزمىتىگە سېلىش ئۈچۈن

ئەكىلىشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ، مۇشۇ ئادەم ھەمراھ بولۇپ بىللە بارسۇن. ئەگەر ئەل بولۇشنى خالىسا گۇناھىدىن كېچىمەن، ئەگەر يەنە بوي ئەگىمىسە، گاۋ چيۇ بېرىلگەن قەرەل ئىچىدە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى پاك ـ پاكىز يوقىتىپ ئاستانىگە قايتىپ كەلسۇن، ـــ دېدى تەڭرىقۇت.

ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ دالالەتنامىنى تەييارلىدى. يەنە بىر تەرەپتىن ۋېن خۇەنجاڭنى چاقىرتىپ كېلىپ زىياپەت بەردى. ۋېن خۇەنجاڭ ئەسلىدە ئاتاقلىق قەلەمكەش ئەرباب بولۇپ، ئوردا بەگ ـ سىپاھلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بىلەن تونۇش ئىدى، ئۇنى ھەممىسى شاراب تۇتۇپ كۈتۈۋالدى. زىياپەتتىن كېيىن تارقىشىپ سەپەرگە تەييارلىق كۆرۈشتى.

نەزم

نى زاماندىن خەلىپىتىم تۇتقان ئامان كەنتنى ماكان،
كۈتمىگەندە چۈشتى يارلىق كەلدى قوشۇنغا شۇ ئان.
قەدىناس دوستى ئىدى ئوردىدىكى بەگ ھەممىسى،
شۇڭا بۇ زاتنى تونۇشتۇرماقمۇ ھاجەتسىز ئىدى.

خوش، ۋېن خۇەنجاڭ تەڭرىقۇتنىڭ ئەلچىسى بىلەن ئاستانىدىن يولغا چىقىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى گاۋ چيۇدىن باشلايلى. بۇ گاۋ ئەمىر جىجۇ ئايمىقىدا تازا پىغان چېكىپ ئولتۇراتتى. ئىشىك باقار كىرىپ:

ـــ نيۇ باڭشى يېتىپ كەلدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

گاۋ ئەمىر كىرىشكە رۇخسەت قىلدى ۋە سالاملىشىپ بولۇپ:

ـــ كېمىلەر قانداق بولدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ چوڭ ـ كىچىك بولۇپ بىر مىڭ بەش يۈزدىن ئارتۇق كېمە تۇتۇپ كەلدىم. ھازىر ھەممىسى توسمىنىڭ ئاستىدا، ـــ دېدى نيۇ باڭشى جاۋابەن.

ئەمىر ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە نيۇ باڭشىنى تارتۇقلىدى ھەمدە كېمىلەرنى كەڭ شاخابچىلارغا جايلاشتۇرۇشنى، ئۇچىسىنى بىر قىلىپ ئۇستىدىن پەن بىلەن مىخلاپ قويۇشنى؛ قۇيرۇق تەرىپىدىن زەنجىر بىلەن باغلاپ قۇلۇپلاپ قويۇشنى؛ پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ كېمىلەرگە چىقىشىنى، قالغان ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ كۆلنى بويلاپ يۇرۇپ كېمىلەرنى قوغدىشىنى بۇيرۇدى.

لەشكەرلەر كېمىلەرگە ئورۇنلىشىپ پىششىق ئۆگىنىپ بولغۇچە يېرىم ئاي ئۆتۈپ كەتتى. لياڭشەن كۆلىدىكىلەر بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەر تېپىپ بولدى. ۋۇ يۇڭ ليۇ تاڭنى چاقىرىپ پەم ـ ئەقىل كۆرسىتىپ، ئۇنىڭغا كۆلدىكى لەشكەرلەرنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىش ئىشىنى جوڭقۇرۇشنى تاپشۇردى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ باشلىقلىرى ئۆز ئالدىغا قېيىقلارنى تەييارلاپ، قېيىقلارنىڭ بېشىغا رەت ـ رەت زىنچە قاقتى. قېيىق قازناقلىرىغا ئوتۇن ـ قومۇش قاچىلىدى. ئوتۇنلارنىڭ ئىچىگە گۈڭگۈرت، تۈترۇقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ، قېيىقلارنىڭ ھەممىسىنى تار شاخابچىلارغا توختىتىپ قويدى. توپچى لىڭ جېنغا تۆت ئەتراپتىكى تاغلارغا بەلگە توپ ئورنىتىش تاپشۇرۇلدى؛ يالغاندىن لەشكەر ۋە لەشكەرگاھ جايلاشقاندەك قىلىپ كۆلنىڭ ئەتراپىدىكى دەل ـ دەرەخ، چاتقاللىقلارغا تۇغ ـ ئەلەملەر باغلىنىپ، ھەممە يەرگە جاڭ ـ دۇمباق، كۆيدۇرگۈچ توپلار جايلاشتۇرۇلدى، گۈڭسۇن شېك كارامىتىنى كۆرسىتىپ بوران چىقارماقچى بولدى. قۇرۇقلۇقتىكىلەر ئۇچ قوشۇن بولۇپ بولۇشماقچى بولدى، ۋۇ يۇڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئەنە شۇنداق بولدى.

ئەمدى گاۋ ئەمىرگە كەلسەك، ئۇ جىجۇ ئايمىقىدىن لەشكەر تارتىپ ماڭدى. نيۇ باڭشىنى سۇ لەشكەرلىرىگە باش قىلىپ، ليۇ مېڭلۇڭ بىلەن داڭ شىيىڭنى ئۇنىڭغا قولداش بولۇشقا تەينىلىدى. گاۋ ئەمىر جابدۇنۇپ ئۇچ قېتىم دۇمباق ئۇرۇۋېدى،

كېمىلەر شاخابچىلاردىن چىقتى، ئاتلار ئىزىدىن قوزغالدى، كېمىلەر خۇددى ئوقتەك، ئاتلار گويا بوراندەك لياڭشەن كۆلىگە قاراپ ماڭدى. كېمىچىلەر پالىقى توختىماي ئۇرۇلۇپ، داقا ـ دۇمباقلار چېلىنىپ، چېرىكلەر ئەگمە ـ ئايلىنىپ، لياڭشەن كۆلىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەن بولسىمۇ، كۆلدە بىرەر كېمە ـ قېيىقمۇ كۆرۈنمىدى. كېمىلەر ئاستا ـ ئاستا جىنشاتەن ساھىلىغا يېقىنلاشتى، كۆلدىكى نېلۇپەرلەر ئارىسىدا ئىككى بېلىقچى قېيىقى كۆرۈندى، ھەربىر قېيىقتا ئىككى ئادەم چاۋاك چېلىشىپ كۇلۇشۇپ تۇراتتى. باشتىكى كېمىدە كېتىۋاتقان لىيۇ مېڭلۇك ئۇلارغا قارىتىپ ئوقيا ئېتىشنى بۇيرۇدى، بۇنى كۆرگەن بېلىقچىلار سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ كېتىشتى. لىيۇ مېڭلۇك كېمىلىرىنى جىنشاتەن ساھىلىنىڭ تېشىغا پاتراق يېتىپ بېرىشقا ھە دەپ ئالدىراتتى. ئالدىدا بىر قاتار بۇك ـ باراقسان مەجنۇنتاللار كۆرۈندى. تاللىقتا ئىككى كالا باغلاقلىق تۇراتتى، كۆكتاتلار ئۇستىدە ئوچ ـ تۆت پادىچى بالا ياتاتتى، ئۇنىڭدىن سەل يىراقتا بىر پادىچى بالا كالىغا تەتۇر مىنىپ، نەي چېلىپ كېلىۋاتاتتى؛ لىيۇ مېڭلۇك ئالدىن بارار باتۇرلىرىنى قىرغاقتا چىقىشقا بۇيرۇدى. ھېلىقى پادىچى بالىلار ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇشۇپ قاقاھلاپ كۇلۇشكەن پېتى باراقسان تاللىق ئارىسىغا كىرىپ كەتتى. ئالدىنقى سەپتىن ئالتە ـ يەتتە يۈز ئادەم ئىتتىك قىرغاقتا چىقتى. شۇ ئاردا، تاللىق ئارىسىدىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، ئىككى يانىدىن داقا ـ دۇمباقلار ياڭراپ كەتتى: سول تەرەپتىن تېرىككەك چىن مىلك باشچىلىقىدا قىزىل قۇياقلىق بىر توپ لەشكەر بۆسۈپ چىقتى. ئوڭ تەرەپتىن قوش يارما دەستە تۇنقان خۇ يەنجو باشچىلىقىدا قارا قۇياقلىق بىر توپ لەشكەر بۆسۈپ چىقتى. ھەرقايسىسى بەش يۈزدىن ئادەمنى باشلاپ كېلىپ سۇ بويىنى توسۇپ تۇرۇۋالدى. لىيۇ مېڭلۇك چېرىكلىرىنى كېمىلەرگە چىقىرىۋالغۇچە، چېرىكلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى تۇگىشىپ بولدى، نىيۇ باڭشى ئالدىنقى تەرەپتە سۇرەن ـ چۇقان

كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئارقىدىكى كېمىلەرنى يېنىشقا بۇيرۇدى. ئاڭغىچە تاغ چوققىسىدىن قاتار توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، قومۇشلار شالدۇرلاپ كەتتى، ئەسلىدە گۈڭسۇن شېك تاغ چوققىسىدا ھېكمەتلىك خەنجىرنى ئىشقا سېلىپ، ساماۋى ئەختەرلەرنى قويۇپ بېرىپ، قارا بوران چىقىرىۋاتقانىكەن. بوران دەل ـ دەرەخلەردىن ئۆتۈپ، قۇم ۋە شېغىللارنى ئۇچۇرۇشقا باشلىدى. سۈپسۈزۈك جاھان بىردەمدە قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قالدى. كۈن نۇرىدىن ئەسەر قالماي، بوران قاتتىق گۈركىرەشكە باشلىدى. لېيۇ مېڭلۇك كېمىلەرنى دەرھال يېنىشقا بۇيرۇدى، شۇ ئەسنادا قومۇشلۇقلار، قېلىن نېلۇپەرلەر، ئۇششاق ھەم تار شاخابچىلار ئارىسىدىن قېيىقلار چىقىپ، كېمىلەر توپى ئىچىگە كىرىپ كەتتى. دۇمباق چېلىنىش بىلەن تەڭلا ئوتقاش يېقىلدى، بىردەمنىڭ ئىچىدە ئوت يالقۇنجاپ، ئىس ـ تۈتۈنلەر پەلەكنى قاپلاپ، ئوت ئۇچقۇنلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ كېمىلەر ئارىسىغا چۈشتى. ئالدى ـ كەينىدە تۇرغان پادىشاھلىق كېمىلەرنىڭ ھەممىسى كۆيۈشكە باشلىدى. ئوت شۇنداق كۆيدىكى:

ياپيېشىل سۇ ئۈستىن باستى قارا ئىس ۋە تۇمان،
سۈپسۈزۈك دولقۇندا چىقتى قىپقىزىل يالقۇن شۇئان.
ئۇچۇرۇپ دەھشەت بوران سۇ لەيلىسىنىڭ ياپرىقىن،
كۆيدۈرۈپ كۈل قىلدى قومۇشنىمۇ يىلتىزىدىن.
جىن ـ شايتانلار تۆكۈپ ياش، ئۇن سېلىپ زار قاقشىدى،
تۈتۈلۈپ قۇياشمۇ كۆكتە زەررىچە نۇر قالمىدى؛
پارچىلاندى تاغ ـ ئېدىرلار، دولقۇنلىدى كۆلمۇ شۇ چاغ،
ئۆڭتۈرۈلدى كېمە ـ قولۇاق، سۇندى پالاق، رول ۋە تاياق.
يىتتى كېمە قۇيرۇقىدىن كۆك ـ قىزىل رەڭدار ئەلەم،
توختىدى شەمشەرۇ يالمان، نەيزىلەر ۋال ـ ۋۇلى ھەم.
لەيلىدى سۇدا جەسەتلەرمۇ بېلىققا جۇپ بولۇپ،

ئاقتى ساپ قانلار شۇدەم دولقۇن ئىچىدە مەۋج ئۇرۇپ.
چىقتى ئاسمانغا ۋالىلداپ قىپقىزىل ئوت يالقۇنى،
قاپلىدى سۇنىڭ يۈزىنى ئىس ـ تۈتەكلەر دولقۇنى.

لىيۇ مېڭلۇڭ ھەممە شاخابچىلارنى ئوت قاپلاپ، كېمىلەرگە ئوت تۇتۇشۇپ كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى تاشلاپ سۇغا سەكرىدى، قىرغاق يېقىلاپ مېڭىشقا جۇرئەت قىلالماي، شاخابچىلارنىڭ چوڭقۇر ـ كەڭ يەرلىرى بىلەن جان قاپغۇسى قىلىپ قاچتى. شۇ چاغدا قومۇشلۇق ئارىسىدىن قېيىق ھەيدىگەن بىر ئادەم ئۇدۇل كېلىۋاتاتتى، لىيۇ مېڭلۇڭ بۇنى كۆرۈپ سۇغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى. ئەمما، بىر ئادەم ئۇنى بېلىدىن كاپ قىلىپ تۇتۇپ قېيىققا سۆرەپ چىقتى. بۇ قېيىقچى غار تېشىر ئەجدىھا تۇڭ ۋۇيې ئىدى. بېلىدىن تۇتۇپ سۆرەپ چىققان ئادەم دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن ئىدى. نىيۇ باڭشىغا كەلسەك، ئۇ پادىشاھلىق كېمىلەرگە ئوت تۇتۇشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، قورال ـ ياراغ ۋە دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىنى تاشلاپ سۇغا چۈشەي دەپ تۇرۇشىغا، قېيىقنىڭ قۇيرۇقىدىن بىر ئادەم شۇڭغۇپ چىقىپ، ئىلمەك بىلەن گەدىنىدىن ئىلىپ بىر تارتىۋىدى، «پولتۇڭكىدە» قىلىپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. بۇ ئادەم قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ ئىدى. بۇ قېتىم لياڭشەن كۆلىدە چېرىكلەر قىرىلىپ، جەسەتلىرى سۇدا لەيلەپ، كۆل سۈيى قىپقىزىل قانغا بويالدى. ئوتتا كۆيۈپ ھالاك بولغانلارمۇ ھەددى ـ ھېسابسىز ئىدى. پەقەت داڭ شىيىڭلا بىر قېيىقنى ھەيدەپ كېتىۋاتاتتى. ئىككى ياندىكى قومۇشلۇقتىن ۋىزىلداپ ئېتىلغان ئوقلار كېلىپ ئۇنى سۇغا غەرق قىلدى. چېرىكلەردىن سۇ ئۈزەلەيدىغانلىرى قېچىپ قۇتۇلۇشتى، ئۈزەلمەيدىغانلىرى سۇغا غەرق بولدى، تىرىك قولغا چۈشكەنلىرى چوڭ تۇراغا ئېلىپ كېلىندى. لى جۇن لىيۇ مېڭلۇڭنى، جاڭ خېڭ نيۇ باڭشىنى تۇتۇۋالغانىدى. بىراق، تاغ تۇراغا ئاچىقساق سۇڭ جياڭ

قويۇۋېتەمدىكىن دەپ، بۇ ئىككىيلەننى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ، كاللىسىنى ئېلىپ چىقتى.

ئەمدى گاۋ ئەمىرگە كەلسەك، ئۇ چېرىكلىرىنى باشلاپ سۇ بويىدا ھەمدەملەشمەكچى بولۇپ تۇراتتى، توپلار گۈلدۈرلەپ، دۈمباق-ئاۋازى ياڭراپ كەتتى، ئۇ كۆل ئۈستىدىكىلەر تۇتۇشۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ پەرەز قىلىپ، ئېتىنى دېۋىتىپ، تاغ تۈۋىدىكى سۇنىڭ بويىغا كېلىپ ئەتراپىغا كۆز تاشلىدى. چېرىكلەر تۈركۈم - تۈركۈملەپ كۆلدىن جان قاچۇرۇپ قىرغاققا يامىشىپ چىقىۋاتاتتى. گاۋ چىۋ ئۆز چېرىكلىرىنى تونۇپ، نېمە بولغانلىقىنى سورىدى، چېرىكلەر كېمىلەر ئوتتا كۆيۈپ تۈگىدى، باشقا ھېچنېمىنى بىلمەيمىز، دېدى. گاۋ ئەمىرنىڭ بۇنى ئاڭلاپ يۈرىكى تېخىمۇ پوكۈلداشقا باشلىدى. ئۇ چۇقانىنىڭ ئۇزۇلمەيۋاتقانلىقىنى، ئىس - تۈمانلارنىڭ جاھاننى قاپلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چېرىكلىرىنى باشلاپ، كەلگەن يولى بىلەن كەتمەكچى بولدى، شۇ ئەسنادا تاغنىڭ ئالدىدىن دۈمباق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بىر توپ ئاتلىق ئېتىلىپ چىقىپ يولنى توسۇۋالدى. تۈرشاۋۇل سو چاۋ تاغ يارار پالتىسىنى ئويناتىپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ يېقىنلاپ كەلدى. گاۋ ئەمىرنىڭ يېنىدىكى لەشكەربېشى ۋاڭ خۇەن نەيزىسىنى تەڭلەپ، سو چاۋ بىلەن ئېلىشىشقا چىقتى. بەش مەرتەم ئېلىشايلا سو چاۋ ئېتىنى بۇراپ قاچتى. گاۋ ئەمىر چېرىكلىرىنى باشلاپ ئارقىدىن قوغلاشتى. تاغنىڭ تۈمشۇقىدىن ئۆتكەندە، سو چاۋ غايىب بولدى، گاۋ چىۋ يەنە ئالدىغا قاراپ ماڭدى، بۇ چاغدا ئارقىدىن قاپلانباش لىن چۇڭ لەشكەر باشلاپ كەلدى - دە، يەنە بىر قەپەس ئېلىشتى. يەنە ئالتە - يەتتە يول ماڭا - ماڭمايلا، مەڭلىك ياۋا ياڭ جى لەشكەر باشلاپ كەلدى - دە، يەنە بىر قەپەس ئېلىشتى. كۆركە ساقال جۇ تۇڭ ئارقىدىن يېتىپ كېلىپ يەنە بىر قەپەس ئېلىشتى. بۇ ۋۇ يۇڭنىڭ ئالدىنى توسماي ئارقىدىن كېلىپ سوقۇش، يېڭىلگەنلەرنى جەڭدىن بىزار قىلىپ، ئالدى - كەينىگە

قارىماي قاچىدىغان ھالەتتە قويۇش ھېيلىسى ئىدى. شۇ سەۋەبتىن تەمتىرەپ كەتكەن گاۋ ئەمىر جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ بەدەر قاچتى. شەھەرگە يېتىپ بارغاندا، ئېغىر ياتقۇ مەھەل بولۇپ قالغانىدى. ئەمدىلا شەھەرگە كىرىشىگە شەھەر سىرتىدىكى تۇرالاردا ئوت يالقۇنجاپ، سۇرەن - چۇقان كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئەسلىدە شى شيۇ، ياڭ شيۇڭلار مۆكتۈرۈپ قويغان توپ - بەش يۈز پىيادە لەشكەرلەر بىلەن بىرلىكتە، ئۇ يەر، بۇ يەرگە ئوت قويۇۋېتىپ تۈيدۇرماستىن كېتىپ قالغانىدى. گاۋ ئەمىر ئەس - ھوشىنى يوقتىپ چىقىپ، ئۇقۇپ كېلىشكە كەينىدىن ئادەم ئەۋەتتى، ئادەملەر قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئېيتقاندىن كېيىن ئاندىن كۆڭلى تىنىدى. چېرىكلىرىنى ساناپ كۆرسە تەڭدىن تولىسى نابۇت بوپتۇ.

گاۋ چيۇ تازا تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرغاندا، يىراقتا ئەۋەتىلگەن تىڭتىڭچى كىرىپ:

— تەڭرىقۇت ئالىيلىرىنىڭ ئەلچىسى يېتىپ كەلدى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

گاۋ چيۇ بەگ - سىپاھلىرى ھەم لەشكەربېشىلىرى بىلەن بىرلىكتە شەھەرنىڭ سىرتىدا ئالدىغا چىقىپ ئەلچى بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش ئۈستىدە پاراڭلاشتى. ھەمىسى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، بىللە شەھەردىكى ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىگە كىرىپ مەسلىھەت قىلىشتى. گاۋ ئەمىر ئاققا كۆچۈرۈلگەن دالالەتنامىنى قوبۇل ئېلىپ كۆرۈپ چىقتى. ئەل بولۇشقا دالالەت قىلماي دېسە، ئۆزى ئىككى قېتىم يېڭىلدى. تۈتۈپ كەلگەن كېمىلىرىنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ كۈل بولدى، دالالەت قىلاي دېسە، ئاستانىگە كىرىشتىن نومۇس قىلدى، بىر يەرگە توختىيالماي بىرنەچچە كۈنگىچە قاتتىق ئارىسالدى بولدى. جىجۇ ئايمىقىدا ۋاڭ جىن دېگەن بىر قېرى بەگ بار ئىدى. ئۇ ئىچىدىن زەھەر قاينىاپ تۇرىدىغان ئادەم بولغاچقا، ھەممە خەق ئۇنى «زەھەر

خالتىسى» دەپ ئاتىشاتتى. بۇ قېتىم جەجۇ ئايماق مەھكىمىسى ئۇنى ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىگە قولداش قىلىپ بەرگەنىدى.

ۋاڭ جىن ئاققا كۆچۈرۈلگەن دالالەتنامىنى كۆرۈپ ھەم گاۋ ئەمىرنىڭ تەڭلىكتە قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، مەھكىمىگە كېلىپ بۇ ئىش ئۈستىدە ئۆز قىياسىنى قويۇپ:

ــ مۇبارەك تەنلىرىنى غەپلەت باسمىغاي، كەمىنلىرىنىڭ قارىشىچە، دالالەتنامىدە بىرئاز يول بارەدك تۇرىدۇ؛ بۇ دالالەتنامىنى يازغان مىرزىبېگىم ئۆزلىرى بىلەن ئەپ ئۆتكەچكە، يول قالدۇرۇپ قويۇپتۇ، ــ دېدى.

ــ سېنىڭچە، ئالدىدىن قانداق يول قويۇپتۇ؟ ــ دەپ سورىدى ھەيران قالغان گاۋ ئەمىر.

ــ دالالەتنامىدە ئوتتۇرىدىكى بىر قۇر سۆز ھەممىدىن مۇھىم. ئۇنىڭدا: «مۇستەسنا سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك ئاتامان ـ نۆۋكەرلەرنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى تامامەن كەچۈرۈم قىلىنىدۇ» دېيىلگەن. بۇ سۆز يۇمىلاق ـ دومىلاقلا بولۇپ قاپتۇ. ھازىر بۇنى ئىككىگە بۆلۈپ، يەنى «مۇستەسنا سۇڭ جياڭ» دەپ بىر جۇملە قىلىپ، «لۇ جۇنيى قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك خالايىقنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى تامامەن كەچۈرۈم قىلىنىدۇ» دېگەننى يەنە بىر جۇملە قىلىپ ئوقۇش كېرەك. شۇنداق قىلىپ، ئۇلارنى شەھەرگە ئالداپ ئەكىرىپ، ئۇلارنىڭ بېشى سۇڭ جياڭنىلا تۇتۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، قالغانلىرىنى تەرەپ ـ تەرەپكە تارقىتىۋېتىش كېرەك. قەدىمدىن تارتىپ «باشسىز يىلان ماڭالماس، قاناتسىز قۇش ئۇچالماس» دېگەن بىر گەپ بار، سۇڭ جياڭنىلا جايلىۋەتسەك، قالغانلىرىنىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ؟ يۇقىرىقى تەدبىرىمگە جانابلىرى قانداق قارايدىلىكىن؟ ــ دېدى ۋاڭ جىن.

گاۋ چېۋ ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ كەتتى ھەم ۋاڭ جىننى مەھكىمىنىڭ ئاقساقاللىرىدىن بىرى قىلىپ ئۆستۇردى، ئاندىن بۇ ئىشنى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى چاقىرىپ كىرىپ

ئېيتتى، ژېن خوەنجاڭ نەسىھەت قىلىپ:

ـــ سەلتەنەتلىك ئەلچى بولغان ئادەم يول ـ يوسۇنلۇق بولمىقى كېرەككى، ھەرگىزمۇ مەككار بولماسلىقى كېرەك. ناۋادا سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى دانىشمەن ئادەملىرى سېزىپ قېلىپ ئىش تېرىسا، ئاقىۋىتى يامان بولارمىكىن، ـــ دېدى.

ـــ ياق، ئۇنداق ئەمەس ! ئەلمىساقتىن تارتىپ جەڭنامىلەردە «جەڭنىڭ ئۆزى رەڭ» دەپ بايان قىلىنغان، رەڭژازلىق قىلماي ئەدەپ بىلەن بىر ئىش قىلغىلى بولامدىكەن ! ـــ دېدى گاۋ ئەمىر.

ـــ جەڭنىڭ ئۆزى رەڭ بولسىمۇ، بۇ تەڭرىقۇتنىڭ مۇقەددەس يارلىقى. بۇنىڭدا جاھان ـ ئالەمنىڭ ئىشەنچىنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. قەدىمدىن تارتىپ خانىنىڭ سۆزى پەرھىز دېيىلىپ كەلگەن، شۇڭا چۈشكەن يارلىقنى بەجا كەلتۈرۈشكىلا بولىدۇكى، ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ. بۈگۈنكى كۈندە شۇنداق قىلىپ قويساق، كېيىنلىكتە تۈيۈلۈپ قالسا، ئىشەنچ ـ ئىناۋەتنى ساقلىماق تەس بولۇپ قالىدۇ، ـــ دېدى مەسلىھەتچى ژېن خوەنجاڭ.

ـــ بىزگە ھازىرقىسى ئەۋزەل. ئەتىكى ئىشنى ئەتىچە كۆرەيلى، ـــ دېدى گاۋ ئەمىر.

ژېن خوەنجاڭ ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، لياڭشەن كۆلىدىكىلەرگە ئۇقتۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتىپ، سۇڭ جياڭ ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىگە جەجۇ ئايمىقىغا كېلىپ، تەڭرىقۇتنىڭ گۇناھىدىن كېچىش، ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش يارلىقىنى ئىشتىشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ گاۋ ئەمىرنى يەنە بىر مەرتەم يەڭدى. ئوت كەتكەن كېمىلەرنى يىغىپ كېلىپ ئوتۇن قىلىشقا، كۆيمىگەنلىرىنى كۆل تۇراغا جەم قىلىشقا بۇيرۇدى. ئەمما، تىرىك قولغا چۈشكەن لەشكەر باشلىقلىرىنى كەينى ـ كەينىدىن جەجۇ ئايمىقىغا قايتۇرۇۋەتتى. شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى يىغىپ سادىق مەردلەر ساريىدا

مەسلىھەت قىلىشۇاتقاندى، چاپارمەنلەردىن بىرى كىرىپ:

ــ جىجۇ يامۇلدىن شۇنداق خۇش خەۋەر كەپتۇكى، «ئوردىدىن تەكرىقەۋت گۇناھىمىزدىن كېچىش، ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىش، مەرتىۋە ــ مەنسەپ ئاتا قىلىش» يارلىقىنى چۈشۈرۈپ، ئاتايىن ئەلچى ئەۋەتىپتۇ ! ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جىاڭ ئاڭلاپ، ئەمدى تەكرىم بېرىپتۇ، دەپ گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ھەمدە مەلۇم قىلىپ كەلگەن ئادەمنى سارايغا چاقىرىپ كىرىپ، ئۆزى سوردى. بۇ ئادەم:

ــ ئوردىدىن ئەل قىلىشقا ئالاھىدە يارلىق چۈشۈرۈپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ. گاۋ ئەمىر جانابلىرى پېقىرنى چوڭ ــ كىچىك ئاتامانلارنىڭ جىجۇ ئايمىقىغا بېرىپ، ئېھتىرام بىلدۈرۈپ، دالالەتنامىنى ئىشتىشنى ئېيتىپ قويۇشقا ئەۋەتتى. بۇ ئىشتا باشقا غەرەز يوق، ھېچ گۇمان ئەيلىمىسىلە، ــ دېدى جاۋاب بېرىپ.

سۇڭ جىاڭ مۇشاۋىر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كېلىشتى ھەمدە پۇل ــ پۇچەك، تاۋار ــ دۇردۇن ئاچىقتۇرۇپ، كەلگەن ئەلچىگە ئىنئام بەردى ۋە يولغا سېلىپ قويدى. سۇڭ جىاڭ چوڭ ــ كىچىك ئاتامانلارغا تەييارلىنىپ، دالالەتنامىنى ئىشتىشكە بېرىشنى بۇيرۇدى.

ــ ئالدىراپ كەتمىسىلە ئاغا، بۇ چوقۇم گاۋ ئەمرىنىڭ ھىيلىسى بولسا كېرەك، بارمىغانلىرى تۇزۇك، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ مۇشۇنداق گۇمانلىنىپ تۇرۇۋالساڭلار، قانداقمۇ ھەق يولىغا كىرەلەيمىز؟ ياخشى بولسۇن، يامان بولسۇن، بىر بېرىپ كەلمىكىمىز زۆرۈر، ــ دېدى سۇڭ جىاڭ.

ــ گاۋ چيۇ دېگەن بۇ نېمە بىزدىن قورقۇپ ئەس ــ ھوشىنى يوقاتتى، ئۇنىڭدا پەم ــ پاراسەت بار دېگەن تەقدىردىمۇ، ئۇ ھازىر ئۆزىنى ئوڭشاپ بىرنېمە قىلالمايدۇ. بىزدەك باتۇر ئوغلانلار تۇرغان يەردە، ئەندىشە قىلىپ كەتمەيلى، ئاغىمىز سۇڭ دانىش

بىلەن بىللە بارايلى. ئالدى بىلەن قارا قۇيۇن لى كۆينى ئەۋەتەيلى، ئۇ بۇ يەردىن فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنى باشلاپ، مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن جىجۇ ئايمىقىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى يولغا مۆكۈنسۇن؛ ئاندىن غۇنچە بوي خۇيەڭگە باشلىق گۇ يەڭگە، سۇن چوكان، ۋاڭ پەتەك يولۋاس، سۇن شىن، جاڭ چىنلار بىر مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى ئېلىپ، جىجۇ ئايمىقىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدىكى يولغا مۆكۈنسۇن. قاتار توپ ئېتىلغاندا، دەرھال يۇقىرى قوۋۇقتا كېلىپ تۇرسۇن، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ كۇلۇپ تۇرۇپ.

ۋۇ يۇڭنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىدىن كېيىن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىلا تۇرالارنى ساقلاپ قالدى، باشقا ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى تاغدىن چۈشتى.

گاۋ ئەمىر مەسلىھەتچىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي، بۇ باتۇرلارنى تاغدىن ئالداپ چۈشۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ھىيلە ـ مىكىرلىرىنى ئىشقا ئاشۇرماق بولغانلىقىدىن، جىجۇ ئايمىقى ئەتراپىنىڭ ئوڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى كىم ئويلىغانىدى. ئەييۇھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! چۈشتى خانىنىڭ بىر ۋاراقلىق يارلىقى، تۇتتى مەردلەر قەھرى بىلەن غەزىپى. باتۇرلارنىڭ جىجۇ ئايمىقىنى قانداق مالىمان قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەنچى باب

جاڭ شۇننىڭ كېمىلەرنى تېشىپ تاشلىغانلىقى سۇڭ جياڭنىڭ گاۋ ئەمرنى ئۇچىنچى قېتىم يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، جىجۇ ئايمىقىدىكى ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىدە ئولتۇرغان گاۋ ئەمىر ۋاڭ خۇەن قاتارلىق لەشكەر باشلىرىنى مەسلىھەتكە چاقىرتتى، مەسلىھەت بويىچە، يول - يولدىكى لەشكەرلەرنىڭ قوشلىرىنى يىغىشتۇرۇپ شەھەرگە كىرىپ تۇرۇشى؛ لەشكەر باشلىرىنىڭمۇ تولۇق قوراللىنىپ شەھەر ئىچىگە جايلىشىشنى؛ تۇرا - قوشلاردىكى چېرىكلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ شەھەر ئىچىدە سەپ‌راس بولۇپ تۇرۇشى؛ سېپىل ئۈستىگە توغ - ئەلەملەر قادىماستىن، يۇقىرى قوۋۇق ئۈستىگىلا «تەڭرىقۇت يارلىقى» دېگەن خەت پۈتۈلگەن بىر سېرىق توغ قاداش قارار قىلىندى. گاۋ چىجۇ بىلەن تەڭرىقۇت ئەلچىسى ۋە باشقا بەگ - سىپاھلارنىڭ ھەممىسى سېپىلغا چىقىپ، سۇڭ جياڭنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرماقچى بولدى.

شۇ كۈنى لياڭشەن كۆلىدىكىلەر ئالدى بىلەن پەيسىز ئوق جاڭ چىڭنى بەش يۈز ئاتلىق چارلامچى بىلەن ئەۋەتكەنىدى، ئۇلار جىجۇ ئايمىقىنىڭ ئەتراپىغا كېلىپ بىر قۇر ئايلىنىپ، يۇقىرى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. بىر پەستىن كېيىن يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ پىيادە كېلىپ بىر قۇر تەكشۈلاپ كەتتى. بۇ ھال گاۋ ئەمىرگە مەلۇم قىلىنغاندىن كېيىن ئۇ ئۆزى سېپىلغا چىقىپ كۈنگۈرە يېنىدا بىرەر يۈزدەك ئادەمى بىلەن چوڭ كۈنلۈك ئاستىدا ئالدىغا كۈجە شىرەسى قويدۇرۇپ ئولتۇردى. يۇقىرى

تەرەپتىن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى كۆرۈندى. لەشكەرلەر ئالدىدا داقا ـ دۇمباقلار، بەش خىل تۇغ ـ ئەلەملەر، تۇرۇم ـ تۇرۇم بولۇپ غاز قانىتىدەك تىزىلغان ئاتامانلار كېلىۋاتاتتى. سەپ ئالدىدىكى سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار ئات ئۈستىدە ئېگىلىپ تۇرۇپ گاۋ ئەمىرگە سالام دېدى. گاۋ ئەمىر كۆرگەندىن كېيىن سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆز ئادىمى ئارقىلىق ئۇلارغا:

ــ بۇگۈنكى كۈندە ئوردا سىلەرنىڭ گۈناھىڭلاردىن كېچىپ ئالاھىدە ئەل قىلىشقا ئادەم ئەۋەتكەن تۇرسا، يەنە نېمىشقا دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىڭلارنى كېسىپ كەلدىڭلار؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بىز تېخى ئوردا ئىلتىپاتىغا نائىل بولمىدۇق، يارلىقتا نېمە دېيىلگەنلىكىنى بىلمەيمىز، شۇ سەۋەبتىن ئېھتىياتتا بولدۇق، ئەپۇ قىلغايلا ئەمىر جانابلىرى. شەھەر ئىچىدىكى بارلىق قېرى ـ ياش پۇقرالارنىڭ ھەممىسىنى يارلىقىنى ئاڭلاشقا داخىل قىلسىلا، ئەنە شۇ چاغدا ئىلتىپاتقا تەشەككۇر ئېيتىپ، ئاندىن دۇبۇلغا ـ قۇياقلىرىمىزنى سالساقمىكىن، ــ دەپ جاۋاب قايتۇردى سۇڭ جياڭ يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ ئارقىلىق.

گاۋ ئەمىر شەھەر ئىچىدىكى پۇقرالارنىڭ سېپىلغا چىقىپ بىرلىكتە يارلىقىنى ئاڭلىشىغا بۇيرۇق قىلدى. بىردەمدىلا پۇقرالارنىڭ ھەممىسى ھازىر بولدى. سۇڭ جياڭلار سېپىلنىڭ ئاستىدا تۇرۇپ، پۇقرالارنىڭ بالىچاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ يېتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاتلىرىنى دېۋىتىپ ئالدىغا باردى. دۇمباق ئۇرۇلۇشى بىلەن تەڭ ھەممىسى ئاتلىرىدىن چۈشتى. ئىككىنچى دۇمباق ئۇرۇلغاندا، لەشكەر باشلىرى سېپىلنىڭ يېنىغا يايىاق باردى. يىگىتلەر ئاتلىرىنى بىر ئوق ئېتىم كېلىدىغان يەرگە ئېلىپ بېرىپ قاتار تىزىلىپ كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئوچ قېتىم دۇمباق ئۇرۇلدى، ھەممىسى قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ سېپىل ئۈستىدىكىلەرنىڭ يارلىقىنى ئوقۇشىغا قۇلاق سېلىپ تۇردى. تەخرىقوت ئەلچىسى ئوقۇشقا باشلىدى:

شۇل خۇسۇستا يارلىق بېرىلمىدۇكى، ئادەملەرنىڭ نىيەت ـ ئىقبالى تەكتىدىن ئالا بولماس، ئىقلىمنىڭ يول ـ يوسۇنى بىردۇر، خالاس. ياخشى يولدا يۈرگەنلەر ياخشى پۇقرا بولىدۇ، يامان يولدا يۈرگەنلەر قارا يۈز بولىدۇ. سىلەر لياڭشەن كۆلىگە توپلىشىۋالغىلى ئۇزاق بولدى، يامانلىقتىن يانمىدىڭلار، ياخشى يولغا ماڭمىدىڭلار، شۇ سەۋەبتىن ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ ئەلچىدىن يارلىق ئەۋەتتۇق. مۇستەسنا سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك ئاتامان ـ نۆكەرلەرنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى تامامەن كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. باش بولغانلار ئىلتىماتقا تەشەككۇر ئېيتىپ ئاستانىگە كەلسۇن. ئەگەشكۈچىلەر ئۆزىنىڭ يۇرت ـ ماكانلىرىغا قايتسۇن، ئاگاھ بولۇڭلاركى، تېزرەك پاكلىنىپ، يامان نىيەتتىن قايتىپ ياخشى نىيەتكە كەلگەيسىلەر! تەڭرىنىڭ غەزەپ ـ نەپرىتىنى قوزغىماي، كونا يولۇڭلارنى تاشلاپ، يېڭى يولغا ماڭغايسىلەر، دەپ ئۇشبۇ يارلىق چۈشۈرۈلدى، ۋاقىپ بولغايسىلەر.

شۇەنخې ـ يىلى ـ ئاينىڭ ـ كۈنى

يارلىق ئوقۇلۇپ «مۇستەسنا سۇڭ جياڭ» دېگەن يەرگە كەلگەندە مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ دەرھال خوۋا رۇڭغا قاراپ:

ـــ ئاڭلىدىڭىزمۇ تەخسىر؟ ـــ دېدى.

يارلىق ئوقۇلۇپ بولۇشىغىلا، خوۋا رۇڭ:

ـــ ئاغىمىزنىڭ گۇناھىدىن كەچمىسە، بىز ئەل بولۇپ نېمە قىلىمىز؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئوقياسىنى بەتلەپ، يارلىق ئوقۇغان ئەلچىنى چەنلەپ تۇرۇپ:

ـــ خوۋا رۇڭنىڭ ئوقياسىنىڭ كارامىتىنى كۆرۈپ قوي ! ـــ دەپ تازا بىرنى ئېتىۋىدى، ئوق بېرىپ ئەلچىنىڭ قاق پېشانىسىگە تەگدى، يېنىدىكىلەر دەررۇ بېرىپ ئۇنى يۆلەشتۇردى. سېپىل تۈۋىدە تۇرغان باتۇرلار: «ئات !» دەپ ۋارقىرىشىپ، سېپىلنىڭ ئۈستىدىكىلەرگە كەينى ـ كەينىدىن

ئوق ئاتقىلى تۇردى. گاۋ ئەسىر تەمتىرەپ ئۆياق - بۇياققا قاچتى. تۆت تەرەپتىكى قوۋۇقتىن لەشكەرلەر ئېتىلىپ چىققىلى تۇردى. سۇڭ جىياڭنىڭ بارگاھ قوشۇنىدىن گۇمبۇرلەپ دۇمباق چېلىنىۋىدى، سۇڭ جىياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئاتلىرىغا مىنىشىپ كەينىگە يېنىشتى. شەھەر ئىچىدىن قوغلاپ چىققان خان لەشكەرلىرى ئالتە - يەتتە يول يەرگىچە قوغلىشىپ بېرىپ قايتىشتى. بىردىنلا ئارقىدىن توپ ئېتىلىپ كۇنچىقىش تەرەپتىن لى كۇي پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كۇنپېتىش تەرەپتىن خۇ يەڭگە ئاتلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. ئىككى قوشۇن بىر بولدى. خان لەشكەرلىرى يەنە مۆكتۇرۇپ قويغان لەشكەرلەر بولۇپ قالمىسۇن، دەپ دەرھال ئارقىغا يېنىشىغا، سۇڭ جياڭ پۈتۈن ئادەملىرى بىلەن ئارقىغا يېنىپ باستۇرۇپ كەلدى. ئۇچ تەرەپتىن قورشۇۋېلىنغان خان لەشكەرلىرى تازا پاتىپاراقچا چۈشۈپ، ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي شەھەرگە قېچىشتى، نۇرغۇنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاندى. سۇڭ جياڭ قوغلىشىنى توختىتىپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ لياڭشەن كۆلىگە قايتتى.

ئەمدى گاۋ ئەسىرگە كەلسەك، ئۇ جىجۇ ئايمىقىدا ئولتۇرۇپ ئوردىغا: «سۇڭ جياڭ دېگەن ئوغرى، تەڭرىقۇتنىڭ ئەلچىسىنى ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈردى، ئەل بولۇشقا كۆنمىدى» دەپ مەلۇمات يازدى. بۇنىڭ سىرتىدا مەخپىي خەت يېزىپ ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ، ۋازىر تۇڭ گۇەن، ياڭ ئەمىرلەرگە ئەۋەتتى، خەتتە ۋەزىرئەزەمدىن تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىپ يول - يولاردىن ئوزۇق - تۈلۈك، يەم - خەشەك ئەۋەتىپ بېرىشنى، بۇ قاراقچىلارنى يوقىتىشقا كېچىلەپ لەشكەر ئەۋەتىشنى ئۆتۈندى.

ئەمدى ۋەزىرئەزەم سەي جىڭغا كەلسەك، گاۋ ئەمرىنىڭ مەخپىي خېتىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، توپتوغرا ئوردىغا كىرىپ تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلدى. تەڭرىقۇت ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇبارەك چىرايىنى تۇرۇپ:

— بۇ مۇناپىقلار خانىدانلىقىغا كۆپ قېتىم ھاقارەت كەلتۈرۈپ، كەينىدىن ئېغىر گۇناھلار ئۆتكۈزدى، — دېدى ۋە شۇ ئان پەرمان چۈشۈرۈپ، ھەرقايسى قوشۇنلارنى ھەمدەم بولۇشقا ھەم گاۋ ئەمرىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشقا بۇيرۇدى. ياڭ ئەمىر بۇ قېتىممۇ ئىشىنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىدىن ۋاقىپ بولۇپ، يەنە ئوردا كۈرەسىدىن ئىككى نەپەر سەركەردە تاللىدى، ئەجدىھالار كۈرەسى، يولۋاسلار كۈرەسى، قۇياش كۈرەسى، سادىق مەردلەر كۈرەسىنىڭ ھەربىرىدىن بەش يۈزدىن جەمئىي ياراغلىق ئىككى مىڭ چېرىك تاللاپ، يۇقىرىقى ئىككى سەركەردە بىلەن گاۋ ئەمىرنىڭ ئوغرىلارنى بېسىقتۇرۇشىغا ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتتى.

يۇقىرىدا تاللىغان ئىككى سەركەردە كىم دېمەمسىز؟ بىرى، سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى، سول قول نۆكەرلەر پەرمانبېگى، قوروقچى سەركەردە چيۇ يۆ ئىدى؛ يەنە بىرى، سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇللىرى مەشقاۋۇلىنىڭ قولدىشى، ئوڭ قول نۆكەرلىرىنىڭ پەرمانبېگى، چەۋەنداز سەركەردە جۇ ئاڭ ئىدى. بۇ ئىككىسى ئۇست — ئۇستىگە كارامەت ئەجىر — خىزمەتلەر كۆرسەتكەن، داڭقى چىقىقان، جەڭ سەنئىتىدە كامالەتكە يەتكەن، ئاستاننى قوغدايدىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياڭ ئەمىر ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان سەركەردىلەر ئىدى. ياڭ ئەمىر بۇلارغا ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ بىلەن خوشلىشىپ كېلىپ دەرھال يولغا چىقىشنى بۇيرۇدى.

— پەخەس بولۇڭلار، بالدۇرراق ئەجىر — خىزمەتلەر كۆرسىتىپ قايتىساڭلار، جەزمەن مەنسەپ — مەرتىۋە تاپسىلەر! — دەپ تاپىلىدى سەي جىڭ.

ئىككىسى خوشلىشىپ تۆت كۈرەگە باردى. بۇ ئىككى سەركەردىگە شەندۇڭ، خېبېيدىن كەلگەن تاغقىمۇ چىقالايدىغان، سۇغىمۇ كىرەلەيدىغان بەستلىك، تىمەن، قاۋۇل چېرىكلەر بىر — بىرلەپ تاللاپ ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. چيۇ يۆ، جۇ ئاڭ ئىككىسى

مەھكىمە ـ سارايلاردىكى بەگ ـ سىپاھلار بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن ياڭ ئەمىر بىلەن خوشلىشىشقا باپرىپ:

ـــ ئەتە ئايماقتىن قوزغىلىپ كېتىمىز، ـــ دېدى.

ياڭ ئەمىر ھەربىرىگە جەڭدە ئىشلىتىش ئۈچۈن بەشتىن ياخشى ئات ئىنئام قىلدى. بۇ ئىككى سەركەردە ئەمىرگە رەھمەت ئېيتىشىپ ئۆز كۇرەلىرىگە قايتىپ مېڭىشقا تەرەددۇتلاندى. ئەتىسى چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى مېڭىشقا تەييارلىنىپ ئوردا كۇرەسى ئالدىغا كېلىپ كۆتۈپ تۇرۇشتى. چىۋ يۆ، جۇ ئاڭ ئىككى قوشۇنغا بۆلۈندى: ئەجدىھا كۇرەسى بىلەن يولۇاسلار كۇرەسىدىن تاللانغان مىڭ پىيادە چېرىك بىلەن ئىككى مېڭدىن ئارتۇق ئاتلىق چېرىككە چىۋ يۆ باش بولدى؛ قۇياش كۇرەسى بىلەن سادىق مەردلەر كۇرەسىدىن تاللانغان مىڭ پىيادە چېرىك بىلەن ئىككى مېڭدىن ئارتۇق ئاتلىق چېرىككە جۇ ئاڭ باش بولدى. يەنە مىڭ چېرىك ئىككى سەركەردىگە خاس چېرىك قىلىپ بېرىلدى. چىۋ يۆ بىلەن جۇ ئاڭ چاشكا ۋاقتى بىلەن سەپ تارتىپ شەھەردىن چىقتى. ياڭ ئەمىر ئۆزى سېپىل ئۈستىگە چىقىپ، لەشكەرلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. چېرىكلەر سۇر ـ ھەيۋەت بىلەن، خاس يىگىتلەر جاسارەت ـ شىددەت بىلەن تىزىلىشىپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى كەشتىلەنگەن ئىككى تۇغ ئاستىدىكى بىر توپ ئاتلىقلار ئوتتۇرىغا ئېلىپ تۇرغان قورۇقچى سەركەردە چىۋ يۆنىڭ قانداق جابدۇنۇپ تۇرغانلىقىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ:

ئىككى سۇمۇرغ كەشتىلەنگەن شوخ دۇبۇلغا بېشىدا،
قىپقىزىل چوغدەك پۆپۈك پۈلاڭلىغان چېكىسىدە.
تېشى مەخمەل، ياپيېشىل رەڭ، قىزىل ئەستەرلىك قۇياق،
شىر سۇرەت، يېشىل جىيەك مارجان لىباس بار تېشىدا.
باغلىغان بېلىگە مارجان كۆز قويۇپ ئالتۇن كەمەر،
ئۇڭا قىلغان ئىككى قۇندۇز قۇيرۇغىن زىننەت ـ زىۋەر.

زەر كالۇتۇن يىپ بىلەن كەشتە تىكىپ، زەرباب تۇتۇپ،
ساغرا كۆندە پۇتىغا كىيگەن ئۆتۈك پاشنا قويۇپ.
سۆسۈنە سەندەل ياغاچ ساپلىق كامالەك بېلىدە،
ئۇڭا ئارتىپتۇ كىرىچ ئەجدەرۇ يولۇاس قىلىدە.
سۆسۈنە ساپ، بۆرە چىشلىق گاڭ پولات ئوقيا ئېسىپ،
سۇمۇرغ قۇيرۇق - پېيىدەك ئوقىغا زەر ھەل بېرىپ.
قار كەبى ۋال - ۋۇل قىلار شەمشەر ئېسىپتۇ بىباھا،
شەمشىرىن سالغان بېلىق پوستىدا قىلغان قىنىغا.
ئات ئېگىرىدە قىزىل پۆپۈك ئېسىقلىق موما بار،
ئۇندا ئەجدەر باش قىلىچ بىر يارتا ئايدەك نۇر چاچار.
مىنگىنى تاغدىن ئاشار ھەم جىلغىدىن سەكرەپ ئۆتەر —
قىپقىزىل مەرمەر يۈگەن ئات، توقۇغان ئالتۇن ئېگەر.

چىۋ يۆ ئات ئۇستىدە غادىيىپ - كېرىلىپ ھەيۋەت بىلەن سول قول قوشۇننى باشلاپ ماڭدى. ئاستانە ئاھالىسى بۇنى كۆرۈپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي باركاللا ئېيتىشتى. ئارقىدىكى ئوڭ قول قوشۇن قۇياش ۋە سادىق مەردلەر كۇرەلىرىنىڭ چېرىكلىرى بولۇپ، ئاجايىپ رەتلىك كېتىۋاتاتتى. كەشتىلەنگەن ئىككى تۇغ ئاستىدا، بىر توپ ئاتلىقلار ئوتتۇرىغا ئالغان چەۋەنداز سەركەردە جۇ ئاڭنىڭ قانداق ياسانغانلىقىنى تۆۋەندىكى قۇرلاردىن كۆرۈڭ:

ئۇنچە - مەرۋايىت تىزىپ، قارا جالا - پۆپۈك ئېسىپ —
كىيگىنى كۇمۇش دۇبۇلغا پارقىرار ۋال - ۋۇل قىلىپ.
ئوق تېشەلمەس، نەيزە ئۆتمەس، ئەستىرى ئەنلىك تاۋار —
چىڭ پولات قۇياقنى ئاپتۇ ئۇستىگە ئۇ يېپىنىپ.
قىپقىزىل مودەن گۈلى ھەم ئىككى ئەنقا قۇشنى —
كەشتىلەپ كىيگەن قىزىل بەدىنىگە جەڭ تونىنى.
يەتتە خىل ئېسىل جاۋاھىر، لەئەل - ياقۇت كۆز قويۇپ،
گۈلى تۈلپارلىق كەمەردە بېلىنى ئاپتۇ بوغۇپ.

بېشىغا ئۈچ تال سىزىقلىق زەي قويۇپ پەردازلىغان ــ
ساغرا كۆن ئۆتۈك كىيىپتۇ پاشنىسى ئېگىز ئىكەن.
ئۇستىگە قۇشقاچ سىزىپ، ئەجدەر مۇڭگۈزىن ساپ قىلىپ،
سۆسۈنە رەڭ ئالتە پاتمان كامالەك ئالغان ئېسىپ.
قارا پەيلەر قىستۇرۇپ، تۆمۈر ـ ياغاچتا ساپلىغان،
گاڭ قۇياقلارنى تېشەر ئوقنى يېنىغا سانجىغان.
ھېچكىمنۇ تەڭ تۇرالماس خۇددى ئالماس ئۈچكىدەك ــ
پارقىرار پالتا تۇرۇپتۇ قولىدا تاغ يارغۇدەك.
كۆتۈرۈپ مىڭ جىڭ ئېغىر يۈك سەپ بۆسەر مىنگەن ئېتى،
ھەر تەرەپكە نۇر چاچار ئاپپاق تۆمۈر تاياقچىسى.

جۇ ئاڭ ئارغىماقنىڭ ئۈستىدە سۈر ـ ھەيۋە بىلەن كېتىۋاتاتتى. ئۇ ئوڭ قول قوشۇننى باشلاپ، سېپىل يېنىغا كەلدى ۋە چىۋۇ يۆ بىلەن بىرلىكتە ياڭ ئەمىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپ سالام بېرىپ خوشلاشتى، بەگ ـ سىپاھلار بىلەن خەيرلەشتى، ئاندىن ئاستاننىدىن چىقىپ يول ئالدى.

ئەمدى گەپنى گاۋ ئەمىردىن ئاڭلايلىك. ئۇ جىجۇ ئايمىقىدا مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، قوشۇپ بېرىلگەن لەشكەرلەر يېتىپ كەلگۈچە، يېقىن ئەتراپتىكى تاغلارغا دەل ـ دەرەخ كېسىشكە ئادەم ئەۋەتتى. يېقىن ئەتراپتىكى ناھىيەلەردىن كېمە ياسىيالايدىغان ئۇستىلارنى تۇتقۇزۇپ كەلدى، جىجۇ ئايمىقى سېپىلىنىڭ تېشىدا كېمە ياساش مەيدانى ھازىرلاپ، كېمە ياساشقا كىرىشتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن، سۇ ئۇزەرمەنلەردىن چېرىك ئالماقچى بولۇپ، ئېلان چىقاردى.

جىجۇ ئايمىقى ئىچىدىكى بىر سارايدا سىجۇ ئايمىقىدىن كەلگەن كېمە ياساشقا ئۇستا يې چۈن دېگەن بىر يولۇچى بار ئىدى. ئەسلىدە ئۇ شەندۇڭغا كەلمەك بولۇپ، لياڭشەن كۆلىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، پارچە ـ پۈرات ئاتامانلار ئۇنىڭ دەسمايىسىنى بۇلاپ كەتكەنلىكتىن، ئۆز يۇرتىغا قايتالماي،

جىجۇ ئايمىقىدا مۇساپىر بولۇپ تۇرۇپ قالغاندى. ئۇ گاۋ ئەمرىنىڭ ياغاچ كەستۇرۇپ كېمە ياسىتىپ، لياڭشەن كۆلىنى ئالماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، بىر پارچە قەغەزگە كېمىنىڭ سۇرىتىنى سىزىپ، گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئۇ تەزىم قىلىپ دېدىكى:

— ۋەزىر بېگىم، جانابلىرى كېمە بىلەن بىرقانچە قېتىم بېرىپ لياڭشەننى ئالالمىدىلا، بۇنىڭ سەۋەبى نەدە؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇ يەردىكى، ئۇ چاغدىكى كېمىلەر ھەر يەردىن تۇتۇپ كېلىنگەن كېمىلەر بولۇپ، بەزىلىرى يەلكەنلىك، بەزىلىرى پالاقلىق بولغاچقا بۇ يەرگە ماس كەلمىگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ كېمىلەر كىچىك، ئاستى قىرلىق كېمىلەر بولغاچقا، جەڭگە سېلىشقا ئەپسىز بولۇپ قالغان. پېقىر جانابلىرىغا شۇنداق بىر پەنت كۆرسىتەيكى، ئەگەر بۇ ئوغرىلارنى بېسىقتۇرماقچى بولىدىكەنلا، ئالدى بىلەن بىرنەچچە يۈز چوڭ كېمە ياسىتىشلىرى كېرەك. ئەڭ چوڭ كېمىنىڭ نامى چوڭ دېڭىز لايچىسى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ كېمىنىڭ ئىككى يېنىغا يىگىرمە تۆت چاقپەلەك ئورنىتىلىدۇ، كېمىگە بىرقانچە يۈز ئادەم سىغىدۇ، ھەربىر چاقپەلەكنى ئون ئىككى ئادەم دەسسەپ ئايلاندۇرىدۇ. ئوقيادىن ساقلىنىش ئۈچۈن سىرتىغا قوموش توسۇق ئورنىتىلىدۇ، كېمىنىڭ ئۈستىگە ئوقيا راۋىقى سېلىنىدۇ. راۋاقنىڭ ئۈستىگە بىر غالتەك بېكىتىلىدۇ. كېمە يۈرۈش بىلەنلا، راۋاق ئۈستىدىن بىر تاكتاك چېلىنىدۇ – دە، يىگىرمە تۆت چاقپەلەك تەڭلا پىرقىراپ، كېمە ئۇچقاندەك يۈرۈپ كېتىدۇ، بۇنىڭ ئالدىنى توسۇيالايدىغان قانداق كېمە بارىكەن؟ ناۋادا ياۋ لەشكەرلىرىگە ئۇچراپ قېلىپ، كېمە ئۈستىدىكى يا – كامالەكلەر تەك ئېتىلسا، ئۇلارغا قانداق نەرسە دالدا بولالايدىكەن؟ ئۇنىڭدىن قالسا كىچىك دېڭىز لايچىسى دېگەن ئىككىنچى دەرىجىلىك كېمە بار، بۇ كېمىنىڭ ئىككى يېنىدا ئون ئىككى چاقپەلەك بولىدۇ، ئىچىگە يۈزدەك ئادەم سىغىدۇ، تۇمشۇقى ۋە قۇيرۇقىغا ئۇزۇن زىخچە بېكىتىلىدۇ. ئىككى يېنىدا

ئوقيا راۋىقى هەم توسۇق جازىسى بولىدۇ. بۇ كېمە لياڭشەن كۆلىدىكى كىچىك - تار شاخابچىلارغىمۇ كىرەلەيدۇ. يوشۇرۇنغان ياۋ لەشكەرلىرىنىڭ يولىنى توسۇپ قالالايدۇ. مەگەر شۇل پەنت بويىچە ئىش كۆرۈلسە، لياڭشەن كۆلىدىكى بۇ قاراقچىلارنى هايت - هۇيت دېگۈچە قىرىپ تاشلىغىلى بولىدۇ.

گاۋ ئەمىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ۋە سۈرەتنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى هەم مەي - شاراب، كىيىم - كېچەك ئاچىقتۇرۇپ يې چۈننى تارتۇقلىدى، ئۇنى كېمە ياساشقا ئىش بېشى قىلدى، جايلارغا بۇيرۇق - پەرمانلار چۈشۈرۈپ، بەلگىلىك مۇددەت ئىچىدە ياغاچ - تاش كېسىپ جىجۇ ئايمىقىغا تاپشۇرۇشنى جېكىلىدى. جاي - جايلاردىكى دىيار - ئايماق، ناهىيەلەرگە كېمە ياساشقا لايىق ياغاچ - تاشلارنى سېلىق سالدى. ئەگەر مۆهلەتتىن ئىككى كۈن كېچىكتۈرۈپ قويۇلسا، قىرىق دەررە ئۇرۇلىدىغانلىقى، بۇنىڭدىن يەنە بىر كۈن ئېشىپ كەتسە بىر هەسسە كۆپ ئۇرۇلىدىغانلىقى، بەش كۈندىن ئارتۇق كېچىكتۈرگەنلەرنىڭ لەشكىرىي قانۇن بويىچە كاللىسى ئېلىنىدىغانلىقى جاكارلاندى. جايلار بۇيرۇق بويىچە قاتتىق تۇتتى. پۇقرالاردىن كۆپلىرى مۇشۇ ئىش دەستىدىن ئۆلۈپ كەتتى. خەلق دەرد - ئەلەم ئىچىدە قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

قۇدۇقنىڭ تەكتىدە ياتقان پاقا ئالەمنى نە بىلگەي،
ئىسىت! گاۋ چېۋ ئىشەندى شۇ بىمەنە سۆزگە پۈتۈنلەي.
دېڭىز لايچىسىمۇ كارغا كەلمەي قالدى ئاخىردا،
خالايىق تارتتى دەرد - ئازاب، توزۇپ مال، كەتتى كۈچ زايا.

ئەمدى يې چۈننىڭ دېڭىز لايچىسى دېگەن كېمىنى قانداق ياستۇاتقانلىقىنى قويۇپ، جايلاردىن قوشۇپ بېرىلگەن سۇ

لەشكەرلىرىنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇزۇلمەي دېگۈدەك جەڭ ئايمىقىغا كېلىۋاتقانلىقىدىن سۆز ئاچايلى. گاۋ ئەمىر بۇ لەشكەرلەرنى ھەرقايسى تۇرالاردىكى لەشكەر باشلىرىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. بۇ چاغدا ئىشىك باققۇچى كىرىپ:

ــ ئوردىدىن ئەۋەتكەن چىۋى يۆ، جۇ ئاڭ دېگەن ئىككى سەركەردە يېتىپ كەلدى، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

گاۋ ئەمىر لەشكەربېشىلىرىنى شەھەردىن سىرتقا چىقىپ قارشى ئېلىشقا بۇيرۇدى. ئىككى سەردار ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسىگە كېلىپ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى. مەي ـ شارابلار ئېچىشىپ، ھال ـ ئەھۋال سورىشىپ بولغاندىن كېيىن لەشكەرلەر تارتۇقلاندى، ئىككى سەركەردە مېھمان قىلىندى. بۇ ئىككى سەركەردە ئەمىردىن شەھەر سىرتىغا چىقىپ جەڭ قىلىشقا بۇيرۇق بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

ــ بەگلىرىم، بىرنەچچە كۈن دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، دېگىز لايچىسى دېگەن كېمىمىز پۈتسۇن، ئەنە شۇ چاغدا ھەم سۇدىن، ھەم قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا بېسىپ، بۇ قاراقچىلارنى بىر يولىلا ئۈجۈقتۇرۇۋېتىمىز، ــ دېدى گاۋ ئەمىر.

ــ بىز لياڭشەن كۆلىدىكى بۇ قاراقچىلارنى ئويۇن ـ چاقچاقنىڭ ئورنىدا جايلاپ تاشلايمىز، ئەمىر لەشكەر جانابلىرى خاتىرجەم بولسىلا، ئاستانىگە چوقۇم غەلىبە بىلەن قايتىمىز، ــ دېدى چىۋى يۆ بىلەن جۇ ئاڭ قۇللۇق قىلىپ.

ــ مەگەر ئىككىڭلار دېگەن يەردىن چىقالمىساڭلار، مەن تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىپ مەنسەپ ـ مەرتىۋەڭلەرنى كۆتۈرىمەن، ــ دېدى گاۋ چىۋى.

زىياپەتتىن كېيىن ھەرقايسىسى مەھكىمە ئالدىدا ئاتلىرىغا مىنىشىپ، ئۆز قوشۇنلىرىغا قايتىشتى ۋە لەشكەرلىرىنى جايلاشتۇرۇپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشتى.

گاۋ ئەمىر كېمىلەرنى پۈتكۈزۈپ پاتراق يولغا چىقىشقا

ھەيدەكچىلىك قىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭ بىلەن ئاتامانلاردىن ئاڭلاڭ. بۇلار جەجۇ ئايمەقمىنىڭ سېپىلى تۈۋىدە قىر - چاپ قىلىپ، لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كەلدى ۋە ۋۇ يۈڭلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

— تەڭرىقۇتنىڭ ئەل قىلىشقا دالالەت قىلىپ كەلگەن ئىككىلا ئەلچىسىنى رەنجىتىپ دىلئازار قىلدۇق، گۇناھىمىزغا گۇناھ قوشۇلدى، ئوردىدىن چوقۇم يەنە لەشكەر ئەۋەتىدۇ، — دېيىشتى - دە، تېزدىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ، چاپسان ئۇچۇر ئېلىپ كېلىشكە چاپارمەن ئەۋەتىشتى، ئارىلىقتا بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، چاپارمەنلەر ئەھۋالنى ئېنىق ئۇقۇپ كېلىپ:

— گاۋ چيۇ يېقىندا بىر توپ سۇ لەشكىرى جەم قىپتۇ، يې چۈن دېگەن بىر ئادەمنى ئىش بېشى قىلىپ دېڭىز لايچىسى دېگەن چوڭ - كىچىك بىرنەچچە يۈز كېمە ياستۇبتىپتۇ. ئاستانىدىن يەنە ھەمدەملىشىپ جەڭ قىلىشقا ئوردا كۈرەسىدىكى سەركەردىلەردىن ئىككىنى ئەۋەتىپتۇ. بىرىنىڭ ئېتى چيۇ يۆ، يەنە بىرىنىڭ ئېتى جۇ ئاڭ ئىكەن، ھەر ئىككىسى ناھايىتى باتۇر سەركەردىلەرمىش؛ جەڭدە ھەمدەم بولۇشقا تەرەپ - تەرەپتىن يەنە نۈرغۈن لەشكەر ئەۋەتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— بۇنداق چوڭ كېمىلەر سۇدا ئۇچقاندەك ئۇزۇپ يۈرسە، قانداق يەڭگۈلۈك؟ — دەپ مەسلىھەت تەرىقىسىدە سورىدى ۋۇ يۈڭدىن سۇڭ جياڭ.

— نېمىدىن ئەنسىرەيلا، سۇ ئاتامانلىرىدىن بىرنەچچىسىنى ئەۋەتسەكلا كۇپايە قىلىدۇ. قۇرۇقلۇقتا ئېلىشىشقا شىرمەتلىرىمىز تۇرۇپتۇ. مۇنداق چوڭ كېمىلەرنى بەش - ئون كۈن ئىچىدە پۈتكۈزۈپ بولغىلى بولمايدۇ، كېم دېگەندە يەنە قىرىق - ئەللىك كۈن كېتىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال قېرىنداشلىرىمىزدىن بىر - ئىككىسى كېمىخانىغا بېرىپ بىر قۇر مالىمان قىلىۋېتىپ كەلسۇن، ئاندىن كېيىن ئۇلار بىلەن ئالدىرىماي بىرنەرسە دېيىشەرمىز، — دېدى ۋۇ يۈڭ كۆلۈپ

تۇرۇپ.

— بۇ ياخشى گەپ بولدى ! ناغرا بۇرگىسى شى چىەن بىلەن سېرىق تايغان دۇەن جىگجۇ بىر بېرىپ كەلسۇن، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— يەنە جاڭ چىن بىلەن سۇن شىن ياغاچ توشۇغۇچىلار تۇرقىدا ياسىنىپ، شۇلارغا ئارىلىشىپلا كېمىخانىغا كىرىۋالسۇن. گۇ يەڭگە بىلەن سۇن چوكان تاماق توشۇغۇچى خوتۇنلار قىياپىتىدە ياسىنىپ، شۇلارغا ئارىلىشىپلا كىرىۋالسۇن - دە، شى چىەن بىلەن دۇەن جىگجۇغا ھەمدەم بولسۇن، ئاندىن جاڭ چىڭ لەشكەر باشلاپ كىرسۇن، شۇ چاغدىلا ئۇلارنىڭ ئامانلىقىغا كېپىللىك قىلغىلى بولىدۇ، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

بۇلار ئىلگىرى - ئاخىر سارايغا چاقىرتىپ كىرىلىپ، ھەرقايسىسىغا ئۆز ۋەزىپىلىرى تاپشۇرۇلدى. ھەممىسى چەكسىز خۇشال بولۇشۇپ، تۇركۇم - تۇركۇملەپ تاغدىن چۈشۈپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بولۇشتى.

ئەمدى گاۋ ئەمىرگە كېلەيلى. ئۇ كېچە - كۈندۈز ئالدىرىتىپ كېمە ياساتتى. ھەر كۈنى پۇقرالارنى ھاشارغا تۇتۇپ تۇردى. جىجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنچىقىش ئەتراپى پۈتۈنلەي كېمە ياسىغۇچىلار بىلەن تولۇپ كەتتى. بىرنەچچە مىڭ ئۇستا ھەم دەپ كېمە ياساشقا كىرىشىپ، دېڭىز لايچىسى دېگەن چوڭ كېمىدىن بىرەر يۈزچىنى ياساۋاتاتتى، چېرىكلەر بولسا قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ پۇقرالارنى قورقۇتۇپ، كېچە - كۈندۈزلەپ تېز پۈتكۈزۈڭلار دەپ ئالدىرىتىۋاتاتتى. شۇ كۈنى شى چىەن بىلەن دۇەن جىگجۇ ئاۋۇال كېمىخانا ئەتراپىغا كېلىپ: «سۇن چوكان بىلەن جاڭ چىن ئەر - خوتۇن كېمىخانا ئىچىگە ئوت قويۇشقا كىرىپ كەتتى، بىزمۇ شۇ يەرگە بارساق، ئۆزىمىزنى كۆرسىتەلمەي قالىمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە مۇشۇ ئەتراپتا مۆكۈنۈپ تۇرۇپ، كېمىخانىدىن ئوت كۆتۈرۈلۈش بىلەن تەڭ شەھەر قوۋۇقىنىڭ يېنىغا بېرىپ كۈتۈپ تۇرايلى، شەھەردىن ئوت

ئۆچۈرۈشكە جەزمەن لەشكەر چىقىدۇ. مانا شۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ قوۋۇقتىن غىپ قىلىپ كىرىۋالمىزدە، مەن سىپىل ئۈستىدىكى راۋاقتا چىقىپ ئوت قويۇۋېتىمەن، سىزمۇ شەھەرنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى سامانلىققا ئوت قويۇڭ، شۇنىڭ بىلەن بۇلارنى تەمتىرىتىپ ئالاقزەدە قىلىۋېتەيلى» دەپ كېلىشتى.

ئىككىسى مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ ئوت ياقىدىغان نەرسىلىرىنى يانلىرىغا تىقىشىپ ئۆزلىرىنى يوشۇرغۇدەك جاي ئىزدەپ كېتىشتى.

ئەمدى جاڭ جىن بىلەن سۇن شىنغا كەلسەك، بۇلار جىجۇ سېپىلىنىڭ تۈۋىگە يېتىپ كېلىپ، تۆت ـ بەش يۈز ئادەمنىڭ كېمىخانا ئىچىگە ياغاچ سۆرەپ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئىككىسى ئادەملەرگە ئارىلىشىپ ياغاچ تارتقان بولۇپ كىرىپ كەتتى، كېمىخانىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئىككى يۈزدەك چېرىك قىلىچ ـ كالتەكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، پۇقرالارنى تېزرەك ئېلىپ كىرىش دەپ ئۇرۇپ ـ سوقۇپ يۈرەتتى. ئەتراپىنىڭ ھەممىسىنى قاشالار بىلەن توسۇۋەتكەنىدى؛ قاشالار ئىچىگە كېمىخانا قىلىپ ئىككى ـ ئۈچ يۈزدەك كەپە سېلىنغانىدى، جاڭ جىن بىلەن سۇن شىن ئىچىگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، پەن تارتىدىغانلار بىر يەرگە، مىخلايدىغان ۋە يەملەيدىغانلار بىر يەرگە توپلىشىپ، بىرنەچچە مىڭ ئۇستا ئىشلەۋېتىپتۇ. سان ـ ساناقسىز ئۇستىلار بىلەن ھاشارچىلار مىغىلداپ يۈرۈپتۇ. ئىككىسى ئۇدۇل تاماق ئېتىدىغان لەمپىنىڭ ئاستىغا بېرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى. سۇن چوكان بىلەن گۇ يەڭگە ياغلىشىپ كەتكەن كىيىملەرنى كىيىشىپ، تاماق قاچىلىرىنى كۆتۈرۈپ باشقا ئايالار بىلەن غىپلا قىلىپ كىرىۋالدى. كۈن ئاستا ـ ئاستا پەسلەپ كەچ كىرىشكە باشلىدى. ئاي يورۇدى، ئۇستىلارنىڭ تەڭدىن تولىسى تېخىچىلا ئىش يېغماي، ھە دەپ تۈگىتەلمىگەن ئىشلىرىنى قىلىۋاتاتتى، بۇ چاغ ئەلياتقۇغا يېقىنلىشىپ قالغانىدى. سۇن شىن بىلەن جاڭ چىن سول يانىدىكى كىمە ۋە كەپىلەرگە ئوت

قويۇۋەتتى. ئىككى ياقتىن ئوت كۆتۈرۈلۈپ، كەپىلەردىن چىققان ئىس ـ تۈتۈن ئاسمانغا يامىشتى. كېمىخانىدىكى ھاشارچىلار بىلەن ئۇستىلار ئاللا ـ چۇقانلار كۆتۈرۈشۈپ، قاشالارنى ئۆرۈپ ئۆز جانلىرىنى جان ئېتىپ قېچىشتى.

گاۋ ئەمىر تاتلىق ئۇيقۇدا ئىدى. توساتتىن: «كېمىخانىغا ئوت كېتىپتۇ» دېگەن سۆرەندىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى ـ دە، ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، شەھەردىن چىقىپ ئوت ئۆچۈرۈشكە لەشكەر ئەۋەتتى. چىۋى يۆ بىلەن جۇ ئاڭمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئوت ئۆچۈرۈشكە ماڭدى. ئۇلار كېتىپ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي، سېپىل مۇنارىدىن ئوت كۆرۈندى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان گاۋ ئەمىر ئېتىغا مىندى ـ دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوت ئۆچۈرۈش ئۈچۈن سېپىل ئۈستىگە چىقتى. شۇ ئاندا يەنە لەشكەرلەر: «كۈنپېتىشتىكى سامانلىققىمۇ ئوت كېتىپتۇ» دەپ مەلۇم قىلدى. ئاسمان بويى كۆيگەن ئوت پۈتۈن ئايماقنى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتتى. چىۋى يۆ بىلەن جۇ ئاڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۈنپېتىشتىكى سامانلىققا ئوت ئۆچۈرۈش ئۈچۈن ماڭغانىدى، بىردىنلا داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ، ئۇر ـ چاپ دېگەن ئاۋازلار كۆككە كۆتۈرۈلدى. ئەسلىدە پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ تىمەن ئاتلارغا مىنگەن بەش يۈز يىگىتنى باشلاپ كېلىپ بۇ يەرگە مۆكۈنۈۋالغانىكەن. چىۋى يۆ بىلەن جۇ ئاڭنىڭ لەشكەر باشلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن جاڭ چىڭ توپتوغرا قىر ـ چاپ قىلىپ يېتىپ كەلدى ۋە ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـــ لياڭشەن ئەزىمەتلىرىنىڭ ھەممىسى بۇ يەردە ھازىر ! ـــ دەپ ۋاراقىرىدى.

چىۋى يۆ دەرغەزەپ بولۇپ قىلىچىنى ئۆينىتىقان پېتى ئات چاپتۇرۇپ جاڭ چىڭغا ئېتىلىپ كەلدى. جاڭ چىڭ نەيزىسى بىلەن ئۈچ مەرتىمدەك ئېلىشىپلا ئېتىنى بۇراپ قاچتى. چىۋى يۆ مۇشۇ پەيتتە بىر خىزمەت كۆرسەتمەيمۇ دەپ، ئۇنى قوغلاپ كەلدى ۋە:

ـــ نەگە باريسەن ئوغرى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ جاڭ چىڭ نەيزىسىنى ئاستىغا باسۇرۇۋېلىپ، خالتىسىدىن بىر تاشنى تۇيدۇرماي ئالدى ـ دە، ئارقىغا بۇرۇلۇپ، چىيۇ يۆ يېقىنلىشىپ كېلىشىگە، «تەگ» دەپ بىر ئېتىۋىدى، تاش بېرىپ دەل ئۇنىڭ يۈزىگە تەگدى، چىيۇ يۆ ئاتىتىن مولاق ئېتىپ چۈشتى. بۇنى كۆرگەن جۇ ئاڭ چىيۇ يۆنى قۇتقۇزماقچى بولۇپ بىرنەچچە قولداشلىرى بىلەن ئېتىلىپ كەلدى ۋە جاڭ چىڭ بىلەن ئېلىشىپ قالدى، قالغانلىرى چىيۇ يۆنى ئاتقا مىندۈرۈپ ئەپقاچتى. جاڭ چىڭ جۇ ئاڭ بىلەن بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا ئارقىغا ياندى. جۇ ئاڭ قوغلاشماي تۇرۇپ قالدى. جاڭ چىڭ يەنە كېلىۋىدى، ۋاڭ خۇەن، شۇ جىن، ياڭ ۋېن، لى سۇڭجىلارنىڭ لەشكەرلىرى كېلىپ قالدى، جاڭ چىڭ بەش يۈز ئاتلىق يىگىتلىرىنى باشلاپ، كەلگەن يولى بىلەن قايتىپ كەتتى. خان لەشكەرلىرى يوشۇرۇنۇپ تۇرغان ئادەم بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئۇلارنى قوغلاشماي لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېلىپ، ئولاش ـ چولاش ئوت ئۆچۈرۈش بىلەن بەند بولدى. ئوچ يەردىكى ئوت ئۆچۈرۈلۈپ بولغۇچە تاڭ ئېتىپ قالدى.

گاۋ ئەمىر چىيۇ يۆنى يوقلىتىپ ئادەم ئەۋەتتى. بايىقى تاش ئۇنىڭ كالپۇكىغا تېگىپ، تۆت تال چىشىنى تۆكۈۋەتكەن، كالپۇكلىرى بىلەن بۇرۇنلىرىنى يېرىۋەتكەنىكەن. گاۋ ئەمىر ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن ئەمچى ئەۋەتتى. ئۇ چىيۇ يۆنىڭ ئېغىر يارىلانغانلىقىدىن لياڭشەن كۆلىدىكىلەرگە تېخىمۇ غەزەپلەندى. ئۇ يەنە يې چۈننى چاقىرتىپ كېلىپ، كېمىلەرنى كۆڭۈل قويۇپ ياساشنى تاپىلىدى ۋە پەخەس بولۇش ئۈچۈن لەشكەرباشلىرىنى كېمىخانىنىڭ ئەتراپىغا قوش تىكىشكە بۇيرۇدى، ۋەسسالام.

جاڭ چىن ئەر ـ خوتۇن بىلەن سۇن شىن ئەر ـ خوتۇن تۆتەيلەن قاتتىق خۇش بولۇپ كەتتى. شى چىيەن بىلەن دۇەن جىڭجۇ ئىككىسى كەلگەن يولى بىلەن قايتىشتى. ئۇلار ئۆز ئىلكىدىكى لەشكەرلىرىنى باشلاپ لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ كەتتى

ۋە سادىق مەردلەر سارىيىغا كېلىپ، ئوت قويغان ئەھۋاللىرىنى سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ خۇرسەن بولدى ھەم زىياپەت بېرىپ، ئالتىسىنى ئالاھىدە تارتۇقلىدى. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇلار پات ـ پات ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى تەكتىكلاپ تۇردى.

كېمىلەرمۇ پۈتتى، قىشمۇ كىرىپ قالدى. بۇ يىل ھاۋا سەل ئىسسىقراق كەلدى. گاۋ ئەمىر كۆڭلىدە تەڭرى مەدەت قىلدى دەپ، ئۆزىچە خۇشال ئىدى. يې چۈن كېمىلەرنى ياساپ پۈتكۈزدى: گاۋ ئەمىر سۇ لەشكەرلىرىنى كېمىلەرگە چىقىپ مەشىق قىلىشقا ئالدىراتتى. دېڭىز لايىسى دېگەن چوڭ ـ كىچىك كېمىلەر كەينى ـ كەينىدىن سۇغا چۈشۈرۈلدى. شەھەر ئىچىدىكى ئەمىر لەشكەر مەھكىمىسى ھەر يەر ـ ھەر يەردىن ئون مىڭدەك سۇ لەشكەرلىرىنى ئالدى. ئالدى بىلەن يېرىمىنى كېمىلەرگە چىقىپ چاقپەلەك دەسسەشنى ئۆگىنىشكە قويدى، قالغان يېرىمىنى يا ـ كامالەكلەر ئېتىشنى ئۆگىنىشكە سالدى. ئارىلىقتىن يىگىرمە كۈن ئۆتتى. كېمىلەردىكى مەشىق ئاياغلاشتى. يې چۈن گاۋ ئەمىرنى كېمىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە تەكلىپ قىلدى. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى نەزم دەلىل:

تا قەدىمدىن جەڭ قىلىشتا بىرلا يول بار تېز تېگىش،
سۇنسا تىغ، ھارسا قوشۇن قانداقمۇ مۇمكىن شەھەر ئېلىش.
بايقىماي ئەھۋالغا ئىش تۈتتى ھاماقەت گاۋ ئەمىر،
سالدى پۇقراغا ھاشار ياساپ كېمە ـ قېيىق قىلىش.

گاۋ چيۇ لەشكەر باشلىقلىرىنى ۋە بەگ ـ سىپاھلارنى ئېلىپ كېمىلەرنى كۆرۈشكە كەلدى. ئوچ يۈزدىن ئارتۇق چوڭ كېمە سۇ ئۈستىدە تىزىلىپ تۇراتتى. توغ ـ ئەلەملەر قادالغان ئون نەچچە كېمە داقا ـ دۇمباقلارنى ياڭرىتىپ، تاكتاك چېلىنىشى بىلەنلا ئىككى يانداكى چاقپەلەكلىرىنى بىردەك پىرقىرىتىپ خۇددى بوران ئۇچقاندەك، چاقماق چاقناندەك غارقىراپ يۈرۈپ كەتتى.

گاۋ ئەمىر ئۇزۇپ كېتىۋاتقان كېمىلەرگە قاراپ: «كېمىلەر ئوقتەك كېتىۋاتسا، بۇ ئوغرىلار قانداقمۇ توسۇۋالالىسۇن، بۇ قېتىم چوڭ غەلىبە قىلىمەن» دەپ خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى. ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلار كەلتۈرۈپ يې چۈننى تارتۇقلىدى. قالغان ئۇستىلارنى خەج ـ خىراجەتلەر بېرىپ، يولغا سېلىپ قويدى. ئەتىسى گاۋ چېۋ قارا كالا، ئاق ئات، قوي، چوشقا سويدۇرۇپ، مېۋە ـ چېۋىلەر ئەكەلدۇرۇپ، كۆيدۇرىدىغان قەغەز ئاقچىلارنى تىزدۇرۇپ، سۇ پىرىغا ئاتاپ كۈجە ـ ئىسرىقلارنى ياقماقچى بولدى، ھەممە تەييار بولغاندىن كېيىن لەشكەر باشلىرى گاۋ ئەمرىنى كۈجە كۆيدۇرۈشكە تەكلىپ قىلدى. چېۋ يۆنىكى ياردىسى ساقايغاندى. ئەمما ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆچمەنلىك ساقلىغانلىقتىن، جاڭ چىڭنى تىرىك تۇتۇپ ئۆچ ئالماقچى بولدى. جۇ ئاڭ بىلەن باشقا لەشكەر باشلىقلىرى ئاتلىرىغا مىنىشىپ گاۋ ئەمرىنىكى ئارقىسىدىن ماڭدى ۋە كېمىلەرنىكى يېنىغا بېرىپ ئاتلىرىدىن چۈشۈشتى. ئۇلار گاۋ چېۋ بىلەن بىللە تۇرۇپ سۇ پىرىغا ئاتاپ ئەرۋاھى چىلاق قىلدى، كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىپ، تاۋاپ ـ تەزىم قىلىپ، ئەرۋاھلارنىكى روھىغا ئاتاپ تاۋار ـ دۇردۇنلار كۆيدۇرۇشتى. جىمى سەركەردىلەر تەنتەنە قىلىشتى. ئاندىن گاۋ چېۋ ئاستاندىن بىللە ئېلىپ كەلگەن ئۇسسۇلچى قىز، ناخشىچى يىگىتلەرنى ئاچىقتۇرۇپ، كاتتا زىياپەت بىلەن نەغمە ـ ناۋا قىلدۇرۇپ ئويۇن قويۇپ بەردى. سەرۋازلارغا كېمىلەرنى ھەيدىتىپ مەشىق قىلدۇردى، كېمىلەر سۇ ئۈستىدە ئوقتەك ئۇزدى، نەي ـ بالىمانلار چېلىنىپ، ناخشا ئاۋازلىرى لەرزان ياڭرىدى، ئويۇن كۈن ئولتۇرغىچىمۇ تارقىمىدى. شۇ كېچىسى ھەممەيلەن كېمىلەرنىكى ئۈستىدە تۇنىدى، ئەتىسى يەنە داستىخان سېلىپ، مەي ـ شاراب ئىچىلدى، بۇ مەرىكە ئۈدا ئۈچ كۈن داۋام قىلدى، كېمىلەر تېخى يولغا چىقمىغانىدى، ئۇشتۇمتۇت بىرى كېلىپ:

ـــ لياڭشەنلىك ئوغرىلار بىر نەرسە يېزىپ، جىجۇ ئايمىقىدىكى

ئىبادەتخانىغا چاپلاپ قويۇپتۇ، ئۇنى بىرى يىرتىۋېلىپ بۇ يەرگە ئەكەپتۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

نەزم

تېگىدىن گاۋ چىۋ ئۆزى ئاقنانچى بىر بىكار تەلەپ،
ئۇچ قوشۇنغا بولدى سەردار، يۈردى دەريا چۆرگۈلەپ.
بولسىمۇ ئونمىڭلىغان دەريا ـ دېڭىزنىڭ لايچىسى،
بارسا لياڭشەنگە بولار گۈم بىرى قالماي بارچىسى.

گاۋ ئەمىر بۇ نەزمنى كۆرۈپ، شۇنداق غەزەپلەندىكى، شۇ سائەتتىلا يولغا چىقماقچى بولۇپ:

ـــ سەن ئوغرىلارنى قىرىپ تۈگەتمىگۈچىلىك زادى قايتمايمەن، ـــ دەپ خىرىلدىدى.

ـــ ئەمىر بېگىم، ئاچچىقلىرىدىن يانغايلا. بۇ قاراقچىلار ئۆز بېشىدىن قورقۇپ، مۇشۇنداق ئەپسانىلەرنى يېزىپ، بىزنى قورقۇتماقچى، بۇ ھېچ گەپ ئەمەس. بىرنەچچە كۈن توختاپ، سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن بارىدىغان لەشكەرلەرنى ئوبدان تەخلىۋېلىپ، ئاندىن بارساقمۇ كېچىكمەيمىز. بۇ يىل قىش ئىسسىق كەلدى. بۇ تەڭرىقۇتىنىڭ ئامىتى، مۇبارەك سەردارىمىزنىڭ بەخت ـ تەلىيى، ـــ دېدى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ تەكلىپ بېرىپ.

گاۋ چىۋ تەكلىپنى ئاڭلاپ خۇشال بولدى، شەھەرگە قايتىپ لەشكەر يۆتكەپ، سەركەردىلەرنى بېكىتىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى، قۇرۇقلۇقتىن جۇ ئاڭ بىلەن ۋاڭ خۇەن ئىككىسى قوشۇنغا بىرلىكتە يېتەكچىلىك قىلىپ، يۈرۈشكە ماسلاشماقچى بولدى، ئاندىن شياڭ يۈەنجېن، جاڭ كەي ئون مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ لياڭشەن كۆلىگە بارىدىغان تاغ ئالدىدىكى چوڭ يولنى توسۇۋېلىشماقچى بولدى. لياڭشەن كۆلى قەدىمدىن تارتىپ تۆت ئەتراپى قومۇش بىلەن ئورالغان چوڭ كۆل

ئىدى. بۇرۇن بۇ يەرگە باردىغان يول يوق ئىدى. ھازىرقى بۇ چوڭ يولنى سۇڭ دانىش يېڭىدىن ياساتقانىدى. شۇڭا، گاۋ ئەمىر لەشكەرلىرىنى مۇشۇ يولنى توسۇۋېلىشقا ئەۋەتتى. قالغان مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ، چىيۇ يۆ، شۇ جىڭ، مېي جەن، ۋاڭ ۋېندې، ياڭ ۋېن، لى سۇڭجى، ئاقساقال ۋاڭ جىن، كېمىچى يې چۈن ھەم يارەمچى باتۇرلىرى، چوڭ ـ كىچىك ياساۋۇل ـ چاپاۋۇل قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى گاۋ ئەمىر بىلەن كېمىگە چۈشۈپ ماڭماقچى بولدى.

ـــ ئەمىر ھەزرەتلىرى ئۆزلىرى لەشكەرلەرنى نازارەت قىلىپ، قۇرۇقلۇقتىن بارماقلىرى كېرەك، ھەرگىزمۇ سۇ يولى بىلەن بارمەن دەپ ئۆزلىرىنى ئوتقا ئاتمىسىلا، ـــ دەپ تەكلىپ بەردى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ.

ـــ ھېچ يامىنى يوق ! ئالدىنقى ئىككى قېتىم كارغا يارىغۇدەك ئادەم بولمىغاچقا، نۇرغۇن ئادەم ۋە كېمىلەر چىقىم بولدى. ئەمدى نۇرغۇنلىغان ياخشى كېمىلەرنى ياستۇۋالدۇق. ئۆزۈم ئۇستىدە تۇرۇپ نازارەت قىلمىسام، بۇ ئوغرىلارنى قانداق تۇتقىلى بولسۇن؟ بۇ قېتىم قاراقچىلار بىلەن جان تىكىپ ئېلىشمىز، سىز پېقىرغا ئانچە تولا گەپ قىلماڭ ! ـــ دېدى گاۋ ئەمىر.

مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ ئەمدى ئاغزىنى ئاچالماي قالدى. ئاماللىنىڭ يوقىدا گاۋ ئەمىرگە ئەگىشىپ كېمىگە چۈشتى. گاۋ چىيۇ چوڭ لايچى كېمىلەردىن ئوتتۇزنى ئاجرىتىپ، تۇرشاۋۇل چىيۇ يۆ، شۇ جىڭ، مېي جەنلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا بەردى. كىچىك لايچى كېمىلەردىن ئەللىكنى يول ئېچىشقا ئاجرىتىپ، ياڭ ۋېن بىلەن ئاقساقال ۋاڭ جىن، كېمىساز يې چۈنلەرنىڭ باشقۇرۇشىغا بەردى. باش كېمىگە قىزىل كەشتىلىك يوغان ئىككى تۇغ قادالغان بولۇپ، تۇغلارغا «بارىمىز دولقۇن يېرىپ بىز، باسمىز ئالغا ھامان، گۈم قىلىپ ئالۋاستىلارنى، قىلمىز ئەلنى ئامان» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىدى. گاۋ ئەمىر بىلەن مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ نەغمە ـ ناۋاچىلارنى ئېلىپ، بارگاھ كېمىگە

چۈشكەنىدى. گاۋ ئەمىر بارگاھ قىسمىنى، قىرىق ـ ئەللىك چوڭ لايچى كېمىنى ئۆز ئىلكىدە تۇتتى. يېشىل بوغقۇچ سەردار ئەلەم، سېرىق يالمان ـ ئاق قوتاز قۇيرۇق شەكىللىك تۇغ، قارا كۈنلۈكلۈك خادىسمان قىزىل تۇغ ۋە بارگاھ قىسىم يارلىقلىرى بارگاھ كېمىگە قادالغانىدى. ئارقا كېمىدە ۋاڭ ۋېنىدې بىلەن لى سۇڭجى سەپ قوغداپ كېلىۋاتاتتى. ئون بىرىنچى ئايلار ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئاتلىق لەشكەرلەر بۇيرۇق بىلەن ئالدىدا كەتتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تۇرشاۋۇلى بولغان چيۇ يۆ، شۇ جىڭ، مېي جەنلەر باش كېمىدە بوراندەك ئۇزۇپ، لياڭشەن كۆلىگە قاراپ كەلمەكتە ئىدى. لايچى كېمىلەر شۇنداق ھەيۋەتلىك كېتىپ باراتتىكى:

كېمىلەرگە ئوقيالار قاتار ـ قاتار تىزىلغان،
ئوقيالارغا كېمىدە پەشتاق ـ راۋاق ياسالغان.
گويا بېلىق ـ لەھەڭدەك دولقۇن يارار كېمىلەر،
سۇ ئۈستىدە غۇيۇلداپ ھەيۋەتلىك شۇڭغۇپ كېلەر.
ئوڭ ـ سولدا قاتمۇقات يىگىرمە تۆت چاقپەلەك،
قورال ـ ياراغ تىزىلغان تۇرنىلار قاناتىدەك.
قارا رەختتىن توقۇلغان ئۈستىدىكى كۈنلۈكى،
سۆسۈنە قومۇشلاردىن ياسالغان كۈن توسۇقى.

سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۈڭلار ئەھۋالنى ئېنىق بىلىپ، ھەممىنى ئالدىن ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇپ، خان لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرغانىدى. شۇ ئارىدا ئۇچ تۇرشاۋۇل كېمە ئالدىرىغان ھالدا، كىچىك لايچى كېمىلەرنى ئىككى يانغا ئايرىپ، كىچىك شاخابچىلارنى توسۇۋالدى، چوڭ لايچى كېمىلەر ئوتتۇرىدىن يول ئېلىپ ماڭدى. سەرۋاز ـ سەركەردىلەر خۇددى قىسقۇچپاقلاردەك چەكچىيىپ، تۇرنىلاردەك بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ، ھە دەپ ئالدىراپ، ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ

لياڭشەن كۆلىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋاتاتتى. يىراقتىن بىر توپ كېمە كۆرۈندى. ھەربىر كېمىدە قۇياقلار كىيگەن ئون - ئون بەشتىن ئادەم بار ئىدى، ئۇلارنىڭ بىردىن ئاتامانى بار ئىدى. ئالدىدىكى ئوچ كېمىگە لياڭشەن كۆلىدىكى «رۇەن ئاتلىق ئوچ قەھرىمان» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەن ئوچ ئاق ئەلەم قادالغانىدى. ئوتتۇرىدا رۇەن شياۋئېر، سولدا رۇەن شياۋۋۇ، ئوڭدا رۇەن شياۋچى ئولتۇراتتى. يىراقتىن قارىغاندا پار - پۇر كۆرۈنگەنلەر دۇبۇلغا - قۇياقلاردەك كۆرۈنسىمۇ، ئەسلىدە ساپلا ئاق، سېرىق قەغەزدىن ياسالغان نەرسىلەر ئىدى. بۇنى كۆرگەن ئوچ تۇرشاۋۇل كېمىدىكى سەردارلار كۆيدۇرگوچ توپ، ئوت ئوق، ئوت يالارنى بىراقلا ئېتىشقا بۇيرۇدى. رۇەن ئاتلىق ئوچ ئاكا - ئۇكا قىلچە پىسەنت قىلماستىن كېلىۋەردى، يېقىنلىشىپ ئوق يېتىدىغان يەرگە كەلگەندە، چۇقان سېلىشىپ سۇغا سەكرەپ چۇشۇپ كېتىشتى. چيۇ يۆلەر ئوچ قۇرۇق كېمىنى غەنىيمەت ئالدى. سۇ ئوستىدە يەنە ئوچ يول ماڭا - ماڭمايلا، ئوچ دانە تېز كېمە شامال بىلەن تەڭ دېگۈدەك پالاق ئۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، ئالدىدىكى كېمىدە ئون نەچچە ئادەم بار ئىدى. ئۇلار يۈزلىرىگە رەڭگارەڭ بويياقلارنى سۈرۈۋېلىپ، باشلىرىغا يالغان چاچ سېلىشىپ، ئىسقىرتقان پېتى ئۇچقاندەك كېلىۋاتاتتى. ياندىن كېلىۋاتقان ئىككى كېمىدىكى ئالتە - يەتتە ئادەممۇ يۈزلىرىنى رەڭگارەڭ بويىۋالغانىدى. بۇلارنىڭ ئوتتۇرىدىكىسى سەدەپ خادا مېڭ كاڭ، سولدىكىسى غار تېشەر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي، ئوڭدىكىسى دەريا باغلار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ ئىدى. تۇرشاۋۇل چيۇ يۆ يەنە ئوت قوراللىرىنى ئېتىشقا بۇيرۇدى. قارشى تەرەپتىكىلەر چۇقان سېلىشىپ كېمىلىرىنى تاشلىغان پېتى سۇغا چۇشۇپ كەتتى. چيۇ يۆ يەنە ئوچ يول ماڭا - ماڭمايلا، ئوتتۇرا ھال ئوچ كېمىگە ئوچراشتى، ھەربىر كېمىدە سەككىزدىن ئادەم تۆتتىن پالاقنى ئۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. ئون نەچچە چاپارمەن بىر قىزىل تۇغنى كۆتۈرۈپ، كېمىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان بىر ئاتامانىنى ئوتتۇرىغا

ئېلىپ تۇراتتى. تۇغقا: «سۇ سەرۋازلىرىنىڭ ئاتامانى دەريا بۇلغار لى جۇن» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەنىدى. سول تەرەپتىكى كېمىدىمۇ بىر ئاتامان تۆمۈر نەيزىسىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. بۇ كېمىگە «سۇ سەرۋازلىرىنىڭ ئاتامانى قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەن بىر يېشىل تۇغ ئېسىلغانىدى، ئوڭ تەرەپتىكى كېمىدە بىر ئەزىمەت يالىڭاچ ھالدا بېلىگە بىرنەچچە ئىسكىنە قىستۇرۇپ، قولىغا يوغان مىس بولقا تۇتۇپ ئۆرە تۇراتتى. كېمىسىگە كۈمۈش رەڭدە «ئاتامان دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەن قارا تۇغ ئېسىلغانىدى. ئۇ:

ــ كۆلىمىزگە كېمە ئالغاچ كەلگىنىڭلارغا رەھمەت، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ ئوق ئېتىڭلار ! ــ دەپ بۇيرۇق قىلدى بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئۇچ تۇرشاۋۇل. ئوقيالار ئېتىلغۇچە ئەزىمەتلەر موللاق ئېتىشىپ سۇغا چۈشۈپ كەتتى. بۇ چاغلار زىمىستان قىش بولغاچقا، خان لەشكەرلىرى سۇغا چۈشۈشكە قانداقمۇ جۈرئەت قىلسۇن؟

دېلىغۇل بولۇپ تۇرغاندا، بىردىنلا لياڭشەن تېغىدىن گۈمبۈرلەپ توپلار ئېتىلىشقا باشلىدى. تەرەپ ــ تەرەپتىكى قومۇشلۇقلار ئارىسىدا مىڭدەك قېيىق چېكەتكىلەردەك مىغلداپ كەتتى. قېيىقلارنىڭ ھەربىرىدە ئوچ ــ تۆتتىن ئادەم بار ئىدى. ئۇلارنىڭ قازناقلىرىغا نېمىلەر قاچىلانغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. چوڭ لايچى كېمىلەر بۇلارنى ئۆرۈۋېتەي دەپمۇ ئۆرۈۋېتەلمەيتتى. ئۇلار چوڭ كېمىلەرنىڭ چاقپەلەكلىرىنى ئايلاندۇرماقچى بولۇۋىدى، سۇنىڭ ئاستىنى توسۇقلار بىلەن توسۇۋەتكەنلىكتىن، چاقپەلەكلەر ئايلىنالماي قالدى. ئوقيا راۋىقىدىن ئوق ياغدۇرۇلدى. قېيىقتىكىلەر تاختايلارنى دالدا قىلىۋالدى. ئۇلار ئاستا ــ ئاستا يېقىنلىشىپ كېلىپ، كېمە ئايلاندۇرغۇچىنى ئىلمەك بىلەن ئىلىۋالدى، بىرسى چېقىپ چاقپەلەكنى چېپىپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئەللىك ــ ئاتمىش سەرۋاز تۇرشاۋۇل كېمىگە چىقىۋالدى. خان

لەشكەرلىرى ئارقىغا چېكىنمەكچى بولغاندى، ئارقا ياقىۇ توسۇلۇپ قېلىپ چېكىنەلمەي قالدى. ئالدىدىكى كېمىلەردە قۇچاقلىما جەڭ باشلىنىپ كەتكەندى. بۇ چاغدا ئارقىدىكى كېمىلەردىن سۇرەن ـ چۇقانلار كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. گاۋ ئەمىر بىلەن مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ بارگاھ كېمىدە ئولتۇراتتى، بۇلار بۇ سۇرەن ـ چۇقانلارنى ئاڭلاپ، ئالمان ـ تالمان قىرغاقتا چېپىۋندى، قومۇشلۇق ئارىسىدا بىردىنلا بۇرغا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ كەتتى. قازناق ئىچىدىكى چېرىكلەر:

ـــ كېمە تېشىلىپ قالدى، ـــ دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى. سۇرەن ـ چوقانلار بىلەن تەڭ كېمىگە بۇلدۇقلاپ سۇ كىرىشكە باشلىدى. ئالدى ـ ئارقا كېمىلەرنىڭ ھەممىسى تېشىلىپ سۇغا غەرق بولۇشقا ئاز قالدى. تۆت ئەتراپىدىن قېيىقلار چوڭ كېمىگە قاراپ چۇمۇلىدەك كېلىشۋاتاتتى. گاۋ ئەمىرنىڭ كېمىلىرى يېڭىدىن ياسالغان تۇرۇقلۇق، نېمە ئۈچۈن تېشىلىپ قالدۇ؟ چۈنكى، جاڭ شۇن بىرمۇنچە ئۇستا سەرۋازلارنى باشلاپ كېلىپ، كېمىلەرنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ، ئىسكىنە بىلەن بىر ـ بىردىن تېشىۋەتكەندى. شۇڭا، بۇلدۇقلاپ سۇ كىرىشكە باشلىدى.

گاۋ ئەمىر كېمىنىڭ ئايلاندۇرغۇچ پەشتىقىغا ئېسىلىپ چىقىپ، ئارقىدىكى كېمىلەرنى يارەمگە چاقىردى. شۇ ئاردا سۇدىن بىر ئادەم شۇڭغۇپ چىقىپ لىككىدە پەشتاقتا چىقىۋالدى ۋە گاۋ چىۋۇغا قاراپ:

ـــ ئەي ئەمىر، سىزنىڭ جېنىڭىزنى قۇتقۇزۇشقا مەن كەلدىم، ـــ دېدى.

گاۋ چىۋۇ بۇ ئادەمنى تونۇيالماي قالدى. بۇ ئادەم يېقىنلىشىپ كېلىپ، بىر قولى بىلەن گاۋ ئەمىرنىڭ بوغمىچىسىدىن تۇتۇپ، بىر قولى بىلەن كەمىرىدىن ئالدى ـ دە، مانا ئەمىسە دەپ ۋارقىرىغان پېتى «پولتۇڭ» قىلىپ سۇغا تاشلىۋەتتى. ھەيۋەت بىلەن كۆرەڭلەپ كېلىۋاتقان بارگاھ قىسمىنىڭ بۇ سەركەردىسى

سۇدا غايىب بولدى. ئىككى قېيىق ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ، گاۋ ئەمرنى سۇدىن قېيىققا سۆرەپ چىقتى. ئۇنى سۇدىن سۆرەپ چىققان ئادەم دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن ئىدى. ئۇ سۇدىكى ئادەمنى خۇددى كۆپنەك ئىچىدىكى تاشپاقىنى قول سېلىپلا ئالغاندەك سۇغۇرۇۋالاتتى.

ئالدىنقى كېمىدىكى چىيۇ يۆ سەپىنەك پاتىپاراقچا چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئىزدىدى. بۇ چاغدا يېنىدىكى سۇ لەشكەرلىرى ئىچىدىن بىر يىگىت چىقىپ كەلدى. چيۇ يۆ ئېھتىياتسىزلىق بىلەن قاراپ تۇراتتى. بۇ يىگىت يۇگۇرۇپ كېلىپ قىلىچ بىلەن بىر چېپىپ ئۇنى كېمىدىن سۇغا تىك موللاق چۈشۈرۈۋەتتى. بۇ ئەزىمەت لياڭشەن كۆلدىكى چىپار قاپلان ياڭ لىن ئىدى. شۇ جىڭ بىلەن مېڭى جەن تۇرشاۋۇل چيۇ يۆنىڭ جان بەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ياڭ لىنغا ئېتىلدى. سۇ لەشكەرلىرى ئىچىدىن ئاقپىشما يىگىت جېڭ تيەنشۇ، قەھرلىك يولۇاس شۆ يۇڭ، يولۇاس سوقار لى جۇڭ، پوكانچى ساۋ جېڭلار ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن دۈكۈرەپ ئېتىلىپ كەلدى. شۇ جىڭ ئۇلارغا تەڭ كەلگىلى بولمايدىغانلىقىنى پەملەپ، جان قايغۇسى قىلىپ ئۆزىنى سۇغا ئاتتى، كۈتمىگەندە سۇ تەكتىدىن بىر ئادەم ئۇنى كاپ قىلىپ تۇتۇۋالدى. شۆ يۇڭ مېڭى جەنگە بىر نەيزە ئۇرۇۋىدى، نەيزە كېلىپ ئۇنىڭ پاقالچىقىغا تەگدى، ئۇ ئاسقاقلىغان پېتى كېمىنىڭ قازنىقىغا چۈشۈپ كەتتى. ئەسلىدە سەككىز ئاتامان سۇ لەشكەرلىرى بولۇۋالغاندى. بۇلاردىن كۆككۆز يولۇاس لى يۈن، چىپار قاپلان تاڭ لۇڭ، جىن چىراي دۇ شىڭ قاتارلىق ئۇچىسى ئالدىدىكى كېمىگە چىقىۋالغانىدى. لەشكەرباشلىرىنىڭ ئۇچ بېشى، سەككىز بىلىكى بولغان تەقدىردىمۇ بۇ ئۇچەيلەن ئالدىدا ھېچ نەرسە قىلالمايتتى.

لياڭشەن كۆلدىكى سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى سۇ ھەم قۇرۇقلۇقتىن تېگىش قىلىپ كەلگەندى. سۇڭ جياڭ سۇنى، لۇ جۈنيى قۇرۇقلۇقنى ھۆددىگە ئالغاندى. سۇدىن كەلگەنلەرنىڭ

پۇتۇنلەي يېڭىپ چىقىانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، قۇرۇقلۇقتىن كەلگەن لۇ جۇنيىگە كېلەيلى. ئۇ باتۇرلىرى ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، تاغنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يول بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋىدى، دەل تۇرشاۋۇل جۇ ئاڭ بىلەن ۋاڭ خۇەننىڭ قوشۇنىغا دوقۇرۇشۇپ قالدى. جۇ ئاڭ بۇلارنى كۆرۈپ، ئالدى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە:

ــ ھەي يۇزسىز مۇناپىق، مېنى تونۇمسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ ھەي ۋەسىقەسى يوق جاناب، ھازىرلا جان بېرىدىغانلىقىڭنى بىلمەيۋاتامسەن ! ــ دېدى لۇ جۇنيى ۋارقىراپ ۋە ئارغىمىقىنى ئوينىتىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى جۇ ئاڭغا ئېتىلدى، جۇ ئاڭمۇ پالتىسىنى ئوينىتىپ ئات سېلىپ كەلدى. ئىككى باتۇر يول ئۈستىدىلا يىگىرمە مەرتىمدەك ئېلىشىپ، بىر ــ بىرىنى يېڭەلمىدى. توساتتىن قوشۇننىڭ ئارقىسىدا چۇقان كۆتۈرۈلدى. ئەسلىدە لياڭشەن كۆلىنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى ئورمانلىقتا يوشۇرۇنۇۋالغان چوڭ قوشۇن سۇرەن ــ چۇقان كۆتۈرۈپ، تەرەپ ــ تەرەپتىن باستۇرۇپ كەلگەندى، كۈنچىقىش ۋە تۆۋەندىن گۈەن شېڭ بىلەن چىن مىڭ، كۈنپېتىش ۋە يۇقىرىدىن لىن چۇڭ بىلەن خۇ يەنجو قاتارلىق بىرمۇنچە باتۇرلار تەڭمۇتەڭ يېتىپ كەلگەنىدى. شياڭ يۈەنجېن ۋە جاڭ كەيلەر تەڭ كېلەلمەي، جېننىڭ قاچۇرۇپ ئارىدىن بۆسۇپ چىقىپ كەتتى. جۇ ئاڭ، ۋاڭ خۇەنلەرمۇ جەڭ قىلىشقا پېتىنالماي، قورال ــ ياراغلىرىنى تاشلاپ، ئارىدىن بۆسۇپ چىقىپ، جىجۇ ئايمىقىغا قېچىپ بېرىۋالدى ۋە لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ خەۋەر ئېلىشقا قۇلاق تىكتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ سۇ يولى بىلەن كېلىپ، گاۋ ئەمىرنى تۇتۇۋالدى ۋە خان لەشكەرلىرىنى ئۆلتۈرمەسلىك توغرىسىدا دەي زۇڭدىن جىددىي بۇيرۇق ئەۋەتتى. لايچى بېلىق شەكىللىك بارگاھ كېيمىگە چۈشكەن مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ

بىلەن نەغمە ـ ناۋاچىلار ۋە ئۇلارنىڭ بارلىق ئادەملىرى تۇتۇپ كېلىندى. دۇمباق چېلىندى، لەشكەرلەر جەم بولدى. ھەممىسى چوڭ تۇراغا ئېلىپ چىقىلدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ قاتارلىق سادىق مەردلەر سارىيىدا ئولتۇراتتى. جاڭ شۇن پۇتۇن بەدىنى چىلىق ـ چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن گاۋ چيۇنى ئېلىپ كىردى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ ئالمان ـ تالمان ئورۇندۇقتىن چۈشۈپ گاۋ چيۇنى قولتۇقلىدىن يۆلىدى، يېڭى تاۋار ـ دۇردۇن كىيىملەرنى ئاچىقتۇرۇپ، كىيىم ـ كېچەكنى يۆتكەتتى، ئاندىن ئۇنى يۆلەپ تۆرگە ئېلىپ چىقىپ ئولتۇرغۇزدى.

ـــ پېقىر ئۆلۈمگە مەھكۇم ! ـــ دېدى باش ئۇرۇپ سۇڭ جياڭ.

گاۋ چيۇ دەرھال سالام ياندۇردى. سۇڭ جياڭ ئۇنى ۋۇ يۇڭ بىلەن گۇڭسۇن شېڭغا قولتۇقلىتىپ قويۇپ، قايتىدىن تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ، تۆرگە تەكلىپ قىلدى. «ئەگەر بۇنىڭدىن كېيىن ئادەم ئۆلتۇرگۈچىلەر بولسا، لەشكىرىي قانۇن بويىچە قاتتىق جازاغا تارتىلىدۇ !» دەپ سۇڭ جياڭ يەن چىڭدىن بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈپ، ئۇزاق ئۆتمەيلا تۇتقۇن قىلىنغانلار كەينى ـ كەينىدىن سارايغا ئەكېلىندى: تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار شۇ جىڭنى، لى جۇن، جاڭ خېڭلار ۋاڭ ۋېندېنى، ياڭ شيۇڭ بىلەن شى شيۇڭ ياڭ ۋېننى، رۇەن ئاتلىق ئۇچ بىر تۇغقان لى سۇڭجىنى، جېڭ تيەنشۇ، شۆ يۇڭ، لى جۇڭ ۋە ساۋ جېڭلار مېي جەنتى، ياڭ لىن چيۇ يۆنىڭ كاللىسىنى، لى يۇن، تاڭ لۇڭ، دۇ شىڭلار يې چۇن، ۋاڭ جىنلارنىڭ كاللىسىنى، شيې جېن بىلەن شيې باۋ مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى ۋە ئويۇنچىلار بىلەن ئۇلارنىڭ ئادەملىرىنى ئېلىپ كەلدى. ئاربىدىن پەقەت جۇئاڭ، ۋاڭ خۇەن، شياڭ يۇەنجېن، جاڭ كەي قاتارلىق تۆتىسىلا قېچىپ كەتكەنىدى. سۇڭ جياڭ ئەمدى تۇتۇپ كېلىنگەنلەرنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى يەڭگۈشلەپ يېڭىباشتىن ياساپ ـ جابدۇپ،

هەممىسىنى سادىق مەردلەر سارىيىغا تەكلىپ قىلدى ۋە قاتار ئولتۇرغۇزۇپ هەممىسىنى كۈتۈۋالدى. تىرىك قولغا چۈشكەن لەشكەرلەر جىجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كېتىشكە قويۇپ بېرىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئويۇنچىلار ۋە باشقىلارنى ئوبدان بىر كېيىمگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، يولدا بىر ـ بىردىن خەۋەر ئېلىشىپ سالامەت قايتىپ كېتىشىنى جېكىلەپ قويۇپ بەردى.

نەزم

بۇيرۇق ئەپ قىلغان يۇرۇش گاۋ چيۇغا ئەمەس سەردارغا باب،
ئۇنى خەق تۇتتى تىرىك ئەپكەتتى لياڭشەنگە قاراپ.
زادىلا بىلمەيتتى ئۇ مەردلىك ـ ساداقەتلىك نېمە،
ئۇڭا ئىسيان يۇرتى لياڭشەن يايدى داستىخان ئاتاپ.

سۇڭ جياڭ ئات، كالا سويدۇرۇپ، چوڭ زىياپەت بەردى. ئۇ بىر تەرەپتىن لەشكەرلىرىنى تارتۇقلىدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئويۇن ـ تاماشا قىلدۇرۇپ چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنى يىغىپ، گاۋ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتۇردى. هەممىسى ئۆز نۆۋىتى بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ قەدەھ كۆتۈرۈپ، شاراب تۇتتى. ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار شاراب چەينىكىنى تۇتۇپ يېنىدا تۇردى، لۇ جۇنيىلەر هۆرمەت بىلەن مۇلازىمەتتە بولدى.

ـــ پېقىرەك يۇزۇمگە خەت چېكىلگەن بىر كىچىك ئەمەلدارنىڭ مۇقەددەس خانىدانلىقتىن يۇز ئۆرۈپ قارشىلىق كۆرسىتىشكە نېمە هەددى، نۇرغۇن گۇناهى ـ كەبىرلەرنى ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقىمدىن مۇشۇ كويدا يۇرىمەن. ئاردا ئىككى قېتىم تەڭرىقۇتىنىڭ شەپقىتىگە نائىل بولغان بولساقمۇ، ئوتتۇردا ماڭغانلار مۇغەمبەرلىك قىلغاچقا، ئىشىمىز تەتۇرىگە تارتىپ قالدى. بۇگۈن ئەمىر بېگىمدىن مىڭ تۆۋەنچىلىك بىلەن شۇنى تىلەيمەنكى، جانابلىرى بىزگە ئوخشاش قاتمۇقات گۇناهقا

بوغۇلغانلارغا شەپقەت ۋە ئىلتىپاتلىرىنى ياغدۇرۇپ، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر قىلىپ قويسىلا، بۇ قىلىغان ياخشىلىقلىرىغا ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا رازى بولۇپ، باش ئۇستىگە خىزمەتلىرىنە بولىمىز، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ئېغىز ئېچىپ.

ــ خاتىرجەم بولغايلا سۇڭ دانىش ! پېقىر گاۋ چيۇ ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن چوقۇم تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىپ، گۇناھلىرىدىن كېچىش ھەققىدە پەرمان ئالىمەن، ھەربىرلىرىنى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ، قېلىن تارتۇق ۋە يۇقىرى مەنسەپ ــ مەرتىۋىلەر ئېلىپ كېلىمەن، چوڭ ــ كىچىك مەردۇمەردانلىرىمىز تەڭرىقۇتنىڭ ئىلتىپاتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ياخشى بەگلەردىن بولۇپ ئۆتكەي، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

ئۇ ئەتراپىدىكى ئەزىمەتلەرنىڭ جەسۇر ــ سۇرلۇق تۇرغانلىقىنى ۋە لىن چۇڭ، ياڭ جىلارنىڭ غەزەپ بىلەن تىكىلىپ، ھازىرلا بىر ئىش قىلىدىغاندەك تۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن پۈتۈن ئەزايى شۇركۈنۈپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ كارامەت خۇشال بولدى ۋە ئەمىرگە تەزىم بىلەن رەھمەت ئېيتتى. شۇ كۈنى زىياپەت ئىنتايىن كاتتا ئۆتكۈزۈلدى. چوڭ ــ كىچىك ئاتامانلار نۆۋەت بىلەن شاراب تۇتۇپ، ئۇست ــ ئۇستىگە تەكلىپ قىلىپ تۇردى.

ــ پېقىر كىچىكمىدىن چېلىشچى ئىدىم، ماڭا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيتتى، ــ دېدى گاۋ ئەمىر قاتتىق كەيپىلىكتە.

ــ مۇنۇ ئىنىمىزمۇ چېلىشچى، دەييۇگە ئۇچ قېتىم چېلىشقا بېرىپ ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىگەنىدى، ــ دېدى لۇ جۇنيىمۇ كەيپ بىلەن گاۋ ئەمىرنىڭ ئۆزىنى ماختىغانلىقىنى زاڭلىق قىلغان ھالدا يەن چىڭنى كۆرسىتىپ.

گاۋ چيۇ ئاڭلىغان ھامان ئورنىدىن تۇرۇپ، كىيىملىرىنى سالدى ــ دە، يەن چىڭ بىلەن چېلىشىمەن دەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئاتامانلار سۇڭ جياڭنىڭ ئۇنى ئامبال ئەمىر دەپ ھۆرمەتلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، نائىلاج سۇڭ جياڭنىڭ ئاغزىغا

قاراپ تۇرۇشتى. گاۋ چيۇنىڭ ئاغزىنى ئېتىش ئۈچۈن سۇڭ جيالڭ يەن چىڭنى چېلىشتىن توسمىدى ۋە ھەممەيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ: «بارىكاللا، بارىكاللا، قېنى چېلىشقىنىنى كۆرۈپ باقايلى !» دېيىشىپ گۈرۈلدىشىپ پەسكە چۈشۈپ كېتىشتى.

سۇڭ جيالڭ كەيپلىكتە بىر يەرگە كېلەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئىككىسى كىيىمىنى سىلىۋېتىپ، پەلەمپەي ئۈستىدە تۇرۇشتى، سۇڭ جيالڭ كۆرپە سالدۇردى. ئىككىسى گىلەمنىڭ ئۈستىدە بىر ـ بىرىنى پايلىشىپ چېلىشقا چۈشتى. گاۋ چيۇ ئالدى بىلەن ئېتىلىپ كەلدى، يەن چىڭ قول سىلىپ گاۋ چيۇنى قامۇالدى ـ دە، كېلىشتۇرۇپ بىر چىرماق سېلىۋىدى، گاۋ چيۇ كۆرپە ئۈستىگە ئاسمان تاپان بولۇپ يىقىلىپ چۈشۈپ، تۇگۈلۈپ قالدى ۋە بىرھازاغىچە ئورنىدىن قوپالمىدى. بۇ چېلىش «جان قوغداش» چېلىشى دەپ ئاتىلىدۇ. سۇڭ جيالڭ بىلەن لۇ جۇنيى ئالمان ـ تالمان كېلىپ گاۋ چيۇنى يۆلەپ قويۇزدى ۋە كىيىملىرىنى كىيدۇرۇپ:

ـــ ئەمىر جانابلىرى كەيپ تۇرسىلا، قانداقمۇ يېڭەلەيتتىلە، كەچۈرگەيلا، ـــ دېدى كۈلۈشۈپ.

گاۋ چيۇ يۈرەكزەدە بولۇپ، يەنە داستىخانغا ئولتۇردى ۋە يېرىم كېچىگىچە غىزا ـ تائامغا داخىل بولدى، ئاندىن باشقىلار ئۇنى يۆلەپ ئارقىدىكى سارايغا ئەكىرىپ ياتقۇزۇپ قويدى.

ئەتىسى يەنە زىياپەت بېرىپ، گاۋ ئەمىرنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىشتى، ئەمما گاۋ ئەمىر ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ، سۇڭ جياڭلار بىلەن خوشلاشماقچى بولدى.

ـــ بىزنىڭ جانابلىرىنى بۇ يەردە قېلىشقا زورلىشىمىزدا باشقا نىيەت يوق، ئەگەر سىلىدىن خۇپىيانە بىرەر قەستىمىز بولسا، بىزنى يەر يۈتقاي ! ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ.

ـــ مەگەر جانابلىرى پېقىر گاۋ چيۇغا ئاستانىگە قايتىشقا يول بەرسىلە، پۈتۈن ئۆي ئىچىم بىلەن تەڭرىقۇتنىڭ ئالدىدا ئۆزلىرىگە كېپىل بولۇپ، ئەل قىلىشقا دالالەت قىلىپ

كېلىمەن، ئۆزلىرىنى پادىشاھلىق ئالدىدا يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە قىلىشقا ۋەدە بېرىمەن. ئەگەر يۇزسىزلىك قىلسام، ئۇستۇمدىن ئاسمان باسسۇن، ئاستىمدىن يەر يۇتسۇن، نەيزە ـ قىلىچ ئاستىدا ئۆلەي ! ـــ دېدى گاۋ چيۇ.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، تەزىم قىلىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ـــ جانابلىرى ئەگەر مېنىڭ گېپىمگە ئىشەنمىسىلە، تۇتۇلغان سەركەردىلىرىم بۇ يەردە كېپىل بولۇپ قالغاي، ـــ دېدى گاۋ چيۇ.

ـــ ئەمىر بېگىم، ئۆزلىرىدەك زاتلىرىمىزنىڭ سۆزىدىن گۇمانلىنىشقا نە ھەددىمىز؟ سەركەردىلەرنى تۇتۇپ قېلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ئەتىگىنچە ئات ـ پات تەييارلاپ، ھەممىسىنى ئۆز جايلىرىغا ئۇزىتىپ قويىمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ شۇنچە ئاۋارە بولۇپ ئوبدان كۇتۇشتىلە، بۇ قىلغانلىرىدىن كۆپ مىننەتدارمەن. ئەمدى يانسامىمكىن، ـــ دېدى گاۋ چيۇ رەھمەت ئېيتىپ.

سۇڭ جياڭلار ھەرقانچە تۇتسىمۇ گاۋ چيۇ نېيىتىدىن يانمىدى. شۇ كۇنى يەنە زىياپەت ئۆتكۇزۇلدى، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ئۇستىدە سۆزلىشىپ، تۇن يېرىمدا تارقىلىشتى.

ئۇچىنچى كۇنى گاۋ ئەمىر قايتماقچى بولۇپ تۇرۇۋالدى، سۇڭ جياڭلار تۇتۇپ قالالماي ئائىلاج يەنە ئۆزىتىش زىياپىتى بەردى، سوۋغا ـ سالام سۇپىتىدە نۇرغۇن ئالتۇن ـ كۇمۇش، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئاچقىپ ئەمىرگە تۇتتى، لەشكەر باشلىقلىرى ۋە ئۇلاردىن تۆۋەنلىرىنمۇ ئۆز لايىقىدا ئۇزاتتى. گاۋ ئەمىر سوۋغا ـ سالامنى رەت قىلالماي ئائىلاج قوبۇل قىلدى. شاراب ئۇستىدە سۇڭ جياڭ ئەل بولۇش ئىشىنى يەنە تىلغا ئالدى.

ـــ جانابلىرى، چېچەنرەك ئادەملەردىن بىرسىنى پېقىرغا قوشۇپ قويسىلا، مەن ئۇ كىشىنى ئۇدۇل تەڭرىقۇتىنىڭ ئالدىغا

ئېلىپ كىرىپ، سىلىنىڭ لياڭشەن كۆلىدە تارتقان ئەلەملىرىنى مەلۇم قىلىپ، دەرھال يارلىق بېرىمەن، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

سۇڭ جياڭنىڭ پۈتۈن ئوي ـ خىيالى ئەل بولۇشتا ئىدى، شۇڭا ۋۇ يۈڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ تەۋەررۈك قول تالىپ شياۋ راڭنى گاۋ ئەمرگە قوشۇپ قويماقچى بولدى.

ــ بۇنىڭغا زىل كاناي لې خېنى ھەمراھ قىلىپ قوشۇپ قويايلى. ئىككىسى بىللە بارسۇن، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ــ جانابلىرى، ماڭا ئىشىنىپ بۇ ئىشنى ھاۋالە قىلغان ئىكەنلا، مەسلىھەتچىمىز ۋېن خۇەنجاڭ لەۋزىمگە كېپىل بولۇپ بۇ يەردە قالسۇن، ــ دېدى گاۋ ئەمر.

سۇڭ جياڭ كۆپ خۇرسەن بولدى. تۆتىنچى كۈنى سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۈڭ يىگىرمە ئاتلىق بىلەن، گاۋ ئەمر ھەم باشقا لەشكەر باشلىرىنى جىنشاتەن ساھىلىدىن يىگىرمە يول نېرىغىچە ئۇزىتىپ باردى، ئاندىن گاۋ ئەمر بىلەن خوشلىشىپ تاغقا قايتىپ چىقتى ھەمدە ئەل قىلىشقا قاچانمۇ ئادەم كېلەركىن دەپ خەۋەر كۈتۈپ تۇرۇشتى.

ئەمدى گاۋ ئەمرگە كەلسەك، ئادەملىرى بىلەن جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى، ئالدىدىن خەۋەر قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. جىجۇ ئايمىقىنىڭ تۇرشاۋۇلى جۇ ئاڭ، ۋاڭ خۇەن، شياڭ يۈەنجېن، جاڭ كەي، ئامبال جاڭ شۈيې قاتارلىقلار ئايماقتىن ئالدىغا چىقتى. گاۋ ئەمر جىجۇ ئايمىقىغا كېلىپ بىرنەچچە كۈن تۇردى. لەشكەرلىرىنى يىغدى، لەشكەر باشلىرىغا ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىپ، ۋاقتىنچە ئارام ئېلىپ بۈيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشنى بۈيرۇدى. گاۋ ئەمر ئۆزى جۇ ئاڭ ۋە چوك ـ كىچىك سەركەردىلىرىنى ئېلىپ، ئوچ قوشۇننى باشلاپ، شياۋ راڭ ۋە لې خې بىلەن بىللە جىجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، ئەگرى ـ توقاي يوللار بىلەن ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى. ئەيىۋەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! گاۋ ئەمر لياڭشەن كۆلىدىن ئىككى

ئادەمنى ئېلىپ كەلدى. شۇ ۋەجدىن: ساھىبقىران چىقتى خالايىق ئىچىدىن، غاردا ئۇچراشتى جۇن ۋاڭ بىلەن؛ پايلاقچى كارامەت كۆرسىتىپ ئورىدىن ئىزدىدى جۇن جيېنى.

گاۋ ئەمىرنىڭ ئاستانىگە قايتىپ كېلىپ سۇڭ جياڭلارنى ئەل قىلىش ئىشىنى خانغا قانداق مەلۇم قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن بىرىنچى باب

يەن چىڭنىڭ ئايدىڭ كېچىدە پادىشاھ داۋ جۇنگە يولۇققانلىقى دەي زۇڭنىڭ ھيلە ئىشلىتىپ لې خېنى قۇتۇلدۇرغانلىقى

ئەلقىسسە، لياڭشەن كۆلىنىڭ پالۋانلىرى گاۋ چيۇنى سۇ جېڭىدە ئۇچ قېتىم يېڭىپ، ئۇنى تۇتۇۋېلىپ تاغقا ئېلىپ چىقىپ كەتتى. سۇڭ دانىش ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە ئۇنىماي، ھەمىە ئادەمى بىلەن قويۇپ بەردى. گاۋ ئەمىر نۇرغۇن ئادەمى بىلەن شياۋ راڭ، لې خېلارنى ئېلىپ ئاستانىگە قايتتى. ئەل قىلىش خەۋىرىنى كۈتۈش ئۈچۈن، مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى لياڭشەن كۆلىدە قالدۇردى. گاۋ چيۇ لياڭشەن كۆلىدىكى چېغىدا، ئۆز ئاغزى بىلەن: «ئوردىغا قايتىپ بارغىنىمدىن كېيىن شياۋ راڭلارنى باشلاپ كىرىپ، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن، پادىشاھنىڭ ئەل قىلىشقا ناھايىتى چاپسان ئادەم ئەۋەتىشى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىمەن» دېگەنلىكىدىن، لې خې شياۋ راڭغا ھەمراھ بولۇپ بىللە يولغا چىقتى. بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لياڭشەن كۆلىدىكى ئاتامانلارنىڭ قىلغان مەسلىھەتىدىن ئاڭلاڭ.

— گاۋ چيۇنىڭ بۇ قېتىم كېتىشتە ئېيتقانلىرىنىڭ راست ياكى يالغانلىقى نامەلۇم، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇ ئادەمگە قارىسام، — دېدى كۆلۈپ تۇرۇپ ۋۇ يۇڭ، — ھەرە كۆز، يىلان باش بىرنېمە ئىكەن، ۋاپاغا جاپا قىلىپ، يۈزسىزلىك قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئۇ نۇرغۇن چېرىكلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. ئوردىنىڭ نۇرغۇن پۇل - پۇچەك، ئاشلىق -

تۇلۇكلىرىنى زايە قىلدى. شۇڭا، ئاستانىگە قايتقاندىن كېيىن پادىشاھنىڭ كۆزىنى بويىاش ئۇچۇن، لەشكەرلەر بىرئاز ھاردۇقىنى چىقىرىۋالسۇن دەپ، ئۆزى ئاغرىق بولۇپ يېتىۋېلىشى، شىياۋ راڭ، لې خېلارنى مەھكىمىدە نەزەربەند قىلىپ قويۇشى تۇرغان گەپ. ناۋادا ئەل قىلىنىشنى كۈتۈپ ياتىدىغان بولساق، ئۆزىمىزنى قۇرۇق ئاۋارە قىلغان بولىمىز !

ــ ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئەل قىلىنىش بىر تەرەپ بولمىغانىنىڭ ئۈستىگە يەنە ئىككىيلەننى بالاغا تىقىپ قويىدىغان بولدۇق ـ دە، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئاغا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ چېچەن كىشىدىن يەنە ئىككىيلەننى تاللاپ، كۆپرەك ئالتۇن ـ يامبۇلار بىلەن ئاستانىگە ئەۋەتسەك، ئۇلار تىڭشىلاپ باقسا، پۇرسەت تېپىپ پارا بېرىش يولى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ راست گېپىمىزنى پادىشاھقا يەتكۈزسەك، ئۇ چاغدا گاۋ ئەمىرنىڭ يالغانچىلىقىمۇ ئاقماي قالىدۇ، بۇنىڭدىن باشقىسى بىكار.

ــ ئالدىنقى يىلى ئاستانىدە مالىمان كۆتۈرگەن چېغىمىزدا، ــ دېدى يەن چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ پېقىر دەسلەپ قىلىپ لى سەتەڭنىڭ ئۆيىگە كىرگەن. شۇ قېتىمقى مالىمان سەۋەبىدىن بىزنىڭ مەقسىتىمىزنى ئۇ خېلىلا چۈشىنىپ قالغانىدى، شۇنىسى ئېنىقكى، ئۇ پادىشاھنىڭ ئاشىنىسى بولغاچقا، ئۇنىڭدىن ھېچكىم گۇمانلانمايدۇ. پادىشاھقا: «لياڭشەن كۆلىدىكىلەر جانابىي ئالىيلىرىنىڭ بۇ يەرگە مەخپىي كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، قەستەن قورقۇتماقچى بولغاندۇ» دېيىشى ئېنىق. پادىشاھ شۇنىڭ بىلەن خالاس بولدى. بۇدا پېقىر كۆپرەك ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئونچە ـ مارجانلار ئېلىپ باراي، ئىككى باش بىر يەرگە كەلگەندە ئاغزىنى مايلىساق، ئىش ئاسان بولىدۇ. ئىشىنىڭ پات پۇتۇش ـ پۈتمەسلىكىنى ئەھۋالغا قاراپ بىر تەرەپ قىلارمەن.

ــ ئەزىز ئىنىم، بۇ بېرىشىڭىزدا جاۋابكارلىقىڭىز ئېغىر ! ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ پېقىر ئۇنىڭغا ھەمدەم بولۇپ بىر بىرىپ كېلەي، ـــ دېدى دەي زۇلۇك.

ـــ ئاغىنىز ئۆتكەندە خۇاجۇ ئايىمقىغا تېگىش قىلغاندا، ـــ دېدى چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ، ـــ سۇ ئەمىرگە شەپقەت كۆرسەتكەندى. ئۇ ئوبدان ئادەم، ئەگەر شۇ ئادەم كۆرۈشۈپ قالغاندا، پادىشاھقا ئىلتىجا قىلىپ قويسا ئىشىمىز ئوڭۇشلۇق بولىدۇ.

شۇ ئاردا سۇلۇك جىياڭ ھۆر قىزنىڭ: «سۇ ئەمىرگە ئۇچرىماقتىن، قاتمۇقات شادلىق كېلۇر» دېگىنى شۇ بولسا كېرەك، دەپ ئېسىگە ئالدى ـ دە، مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى سارايغا چاقىرتتى.

ـــ بېگىم، ئەمىر سۇ يۇەنجىڭنى تونۇيدىغانلا؟ ـــ دېدى سۇلۇك جىياڭ.

ـــ ئۇ مېنىڭ بىللە ئوقۇغان بۇرادىرىم بولىدۇ، ـــ دېدى ۋېن خۇەنجاڭ، ـــ ھازىرقى كۇنده ئۇلۇغ شاھىمىزدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماي، ئۇنىڭ يېنىدا بولۇۋاتىدۇ. بۇ ناھايىتى رەھىمدىل، شەپقەتچان، كەڭ قورساق، چىقىشقاق بىر زات.

ـــ بېگىم، سىلىدىن يوشۇرماي راستىنى ئېيتساق، ـــ دېدى سۇلۇك جىياڭ، ـــ گاۋ ئەمىرنىڭ ئاستانىگە قايتقاندىن كېيىن ئەل بولۇش ئىشىدىن خانغا ئېغىز ئېچىشىدىن گۇمان ئەيلەپ ئولتۇرۇپتىمىز. سۇ ئەمىر ئۆتكەنده خۇاجۇ ئايىمقىغا پادىشاھ ئورنىدا كۇجە كۆيدۇرۇشكە بارغىنىدا، كەمىنە سۇلۇك جىياڭ بىلەن تونۇشۇپ قالغاندى. شۇڭا، ئەمدى ئۇنىڭغا كىشى ئەۋەتىپ، ئاغزىنى مايلاپ كۇچ چىقىرىشنى تەلەپ قىلساق، پادىشاھ بىلەن بىللە بولغاندا، مۇددىئايىمىزنى يەتكۇزسە، بۇ ئىش ۋۇجۇدقا چىقىپ قالار.

ـــ سەردارنىڭ نىيىتى شۇ بولىدىغان بولسا، پېقىر سۇ ئەمىرگە مەكتۇپ يېزىپ بېرەي، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ.

سۇك جياك بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال بولدى ـ دە، دەرھال قەغەز ـ قەلەم كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئېسىل كۇجە يېقىپ، ھۆرقىز دەستۇرىنى ئېلىپ تەڭرىقۇتقا دۇئا قىلىپ، ياخشى كۇنلەر ئاتا قىلىشنى تىلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن دەي زۇك، يەن چىڭلەرنى سەپەرگە ئۇزىتىش شەرىپىگە مەي تۇتتى. دەي زۇك بىلەن يەن چىك ئالتۇن ـ كۇموش، ئۇنچە ـ مارجان قاتارلىق ئېرىغ مالىلاردىن ئىككى سېۋەت قاچىلىدى، خەتنى يانچۇقىغا سالدى، كەيفىك دىيار مەھكىمىسىنىك تامغىسى بېسىلغان ئالاقىنىمۇ، خەتنىمۇ ئالدى، ئاندىن يايى قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئاتامانلار بىلەن خوشلىشىپ، تاغدىن چۇشتى ۋە جىنشاتەن ساھىلىدىن ئۆتۈپ، ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى.

دەي زۇك يامغۇرلۇقىنى كۆتۈرۈپ بوغچا ئاستى، يەن چىك سېۋەتلەرنى يايى كالتىكىگە ئېسىپ ئۆشىنىسىگە ئالدى، قارا پەشمىتىنىك پېشىنى بېلىگە قىستۇرۇپ بېلىنى باغلىدى، پۇتىغا تىزلاپچە تېڭىپ، سەككىز قۇلاقلىق چىگە چورۇقىنى كىيىدى. يول بويى ھېرىپ ـ ئېچىپ، كېچىسى يېتىپ، كۇندۇزى مېڭىپ بىرقانچە كۇن دېگەندە ئاستانىگە يېتىپ كەلدى. ئۇلار شەھەرگە ئۇدۇل كىرىدىغان يول بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەگمە بېرىپ دۆلەت قوۋۇقتىن كىرمەكچى بولدى. بۇ ئىككىيلەن قوۋۇق تۆۋىگە كەلگەندە، قوۋۇقچى چېرىكلەر ئۇلارنى توسۇۋالدى. يەن چىك سېۋەتلىرىنى يەرگە قويۇپ، سەھرا تىلىدا:

ـــ بىزنى نېمىشقا توسىسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى قاراقچىلارنىك باشقىلارغا ئارىلىشىپ شەھەرگە كىرىۋېلىشىدىن ئېھتىيات قىلىپ، شەھەرنىك ھەرقايسى قوۋۇقلىرىغا چەتتىن كەلگەنلەرنى قاتتىق سۇرۇشتۇرۇش توغرىسىدا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسى ئەمر چۇشۇردى، ـــ دېدى چېرىك.

ـــ ئۆز ئادىمىڭنىمۇ سۇرۇشتۇرۇپ سوراق قىلىدىغان تازا بىلەرمەن يايى ئىكەنسەن، ـــ دېدى يەن چىك كۇلۇپ تۇرۇپ، ـــ

كىچىكىمىزدىنلا مۇشۇ كەيفىيڭ دىيارىدا تىرىكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتىمىز، قوۋۇقتىن بەلكىم قانچە تۇمەن قېتىم كىرىپ ـ چىققاندىمىز، بىزنى بولسا شۇنچە سۈرۈشتە قىلىشىۋاتىسەن، لىياڭشەن كۆلدىكىلەر كەلسە قاراپ تۇرۇپ ئالدىڭدىن ئۆتكۈزۈۋېتىسەن.

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، يېنىدىن ھېلىقى يالغان ئالاقە خېتىنى چىقىرىپ:

ـــ مانا كۆر، بۇ كەيفىيڭ مەھكىمىسىنىڭ ئالاقىسى بولماي نېمە؟ ـــ دەپ چېرىكنىڭ يۈزىگە ئاتتى.

بۇنى ئاڭلاپ تۇرغان قوۋۇق نازارەتچىسى:

ـــ كەيفىيڭ مەھكىمىسىنىڭ ئالاقە خېتى بولغاندىن كېيىن يەنە نېمىسىنى سورايسەن؟ كىرگۈزۈۋەت ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

يەن چىڭ ئالاقىنى شاققىدە تارتىۋېلىپ يانچۇقىغا سالدى ـ دە، سېۋەتلىرىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. دەي زۇڭمۇ سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. بۇ ئىككىيلەن توپتوغرا كەيفىيڭ دىيارىغا كىرىپ، بىر ساراي تېپىپ ئارام ئېلىشتى.

ئەتىسى، يەن چىڭ بۆز كۆڭلەك كىيدى، بېلىنى پوتا بىلەن باغلىدى، بوغمىچىسىنى بېشىغا قىڭغىر چىگدى، شۇنىڭ بىلەن بۇرۇنقى جاڭ شەن قىياپىتىگە كىرىۋالدى. سېۋەتتىن بىر ياغلىق ئۇنچە ـ مارجانلار ئالدى ۋە دەي زۇڭغا: «ئاغا، پېقىر بۇگۈن لى شىشىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھېلىقى كىشىنى جۆندەپ كېلەي، بىرەر پالاكەتكە ئۇچراپ قالغۇدەك بولسام، ئۆزلىرى چاقىقان قايتىپ كەتسىلە» دەپ جېكىلىدى ـ دە، توپتوغرا لى سەتەڭنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى. ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئەگرى قاشالىرى، يېشىل پەنجىرىلىرى ۋە قىزىل ئىشىكلىرى بۇرۇنقىدىنمۇ ياخشىراق ياساپ قويۇلۇپتۇ.

يەن چىڭ قومۇش مىلەڭزىنى قايرىپ، يان ئىشىكتىن كىرىشىگىلا، دىمىقىغا ئاجايىپ خۇش پۇراقلار ئۇرۇلدى. مېھمانخانىغا كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، تاملاردا داڭدار رەسسام ـ

خەتتاتلارنىڭ رەسىمى، ھۆسنىخەتلىرى ئېسىلغان، تاپسىغا يىگىرمە ـ ئوتتۇز تەشتەك ياپيېشىل قارىغاي دەرىخى قويۇلغان، ئورۇندۇقلىرى ساپلا بەقەم دەرىخىنىڭ ياغىچىدىن ياسىلىپ، نەقىشلەر ئويۇلغان، كاتلارغا تاۋار ـ دۇردۇن تىكىلگەن كۆرپىلەر سېلىنغان. يەن چىڭ ئاستا يۆتىلىپ قويدى، چۆرە قىز چىقىپ قاردى ـ دە، قايتىپ كىرىپ لى ئاغىچا خېنىمنى چاقىرىپ چىقتى. ئۇ يەن چىڭنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى ۋە:

ـــ يەنە نېمىشقا كەلدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ خېنىم چىقسا، پېقىرنىڭ ئازراق سۆزۈم بار ئىدى، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئۆتكەن قېتىم كەلگەنلىرىدە بىزنى بالاغا قويدىلا، ئۆيلىرىمىز ۋەيران بولدى. سۆزلىرى بولسا ئېيتسىلا، ـــ دېدى لى ئاغىچا خېنىم.

ـــ خېنىم چىقسا ئاندىن ئېيتىمەن، ـــ دېدى يەن چىڭ.

لى شىشى پەنجىرە تۈۋىدە بىرھازا تىڭشاپ تۇرغاندىن كېيىن بۇلارنىڭ يېنىغا چىقتى. يەن چىڭ ئۇنىڭغا قارىۋىدى، ئۇ شۇنداق گۈزەل كۆرۈندىكى:

قىپقىزىل يۈزلىرى گويا كى ئالما،
بەئەينى تال ـ چۇنۇق ئەۋرىشىم بېلى.
سىياقى گۈلشەننىڭ پېرىسى تازا،
قېلىشماس ئاي بىلەن قەمەردىن ھۆسنى.

لى شىشى پەشتامىسىنى ئېگىزگە تارتقىنىچە غىپ ـ غىپ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى. يەن چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىدىكى تۈگۈنچەكنى شىرەگە قويدى ـ دە، ئاۋۇال لى ئاغىچا خېنىمغا تۆت قېتىم تەزىم قىلدى، ئاندىن كېيىن لى شىشىغا ئىككى قېتىم تەزىم قىلدى. لى شىشى كەمتەرلىك بىلەن:

ـــ تۇزۇت قىلمىڭ ! مەن تېخى ياش، تەزىمىڭىزنى ئىلىك

ئالالمايمەن، ـــ دېدى.

يەن چاڭ تەزىم قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئۆتكەن قېتىمدا قورقۇپ كەتكەنلىكىمىزدىن، ئۆزىمىزنى قويىدىغان جاي تاپالماي قالدۇق، ـــ دېدى.

ـــ مەندىن يوشۇرماڭ، ـــ دېدى لى شىشى، ـــ سىز باشتا ئۆزىڭىزنى جاڭ شيەن، ھېلىقى ئىككىيلەننى شەندۇڭلۇق مېھمان دېدىڭىز. كېتىش ئالدىدا مالىمان كۆتۈردۈڭلار، مەن پادىشاھقا چىرايلىق سۆزلەر قىلىپ، بۇ ئىشنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ناۋادا مېنىڭ ئورنۇمدا باشقىسى بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ئائىلىسىدىكىلىرى بالاغا قالاتتى. شۇ چاغدا ئۇ تۆۋەندىكىدەك نەزمنى قالدۇرۇپ كەتكەنىدى:

ئوتتۇز ئالتە تۇرنا پەرۋاز ئەيلىسە كۆك قەرىدە،
يەتمىش ئىككى تۇرنا ھەمدەم بولغۇسى يەر ئۈستىدە.
تەلمۈرۈپ ـ تەشنا بولۇپ ئارمان بىلەن كېچە ـ كۈندۈز،
خۇش خەۋەر كۈتتى خورازدىن ئارزۇ ئەيلەپ قەلبىدە.

مەن چۈشىنىپ يېتەلمەي، ئەمدى سوراي دەپ تۇرۇشۇمغا، پادىشاھى ئالەم كېلىپ قالدى. كېيىن ھېلىقى مالمانچىلىق بولدى ـ دە، سورىيالماي قالدىم. بۈگۈن ئۆزىڭىز كېلىپ قاپسىز، كۆڭلۈمدىكى بۇ تۈگۈننى يېشىپ بېرەر، دەپ خۇش بولۇۋاتىمەن، سىز يوشۇرماستىن راستىنى ئېيتىپ بېرىڭ، مەنمۇ گەپنىڭ تېگىگە يەتمىگۈچە ھەرگىز يالتايمايمەن!

ـــ پېقىر ئەمدى چىن كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتاي، سىزكى گۈزەللەرنىڭ تاجىسى خېنىم، ھەيران بولماڭ، ـــ دېدى يەن چاڭ، ـــ ئۆتكەن قېتىم كەلگەنلەردىن تۆرده ئولتۇرغان پاكار، قارىمۇتۇق كەلگىنى ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ دېگەننىڭ نەق ئۆزى شۇ؛ ئىككىنچى ئورۇندا ئولتۇرغان ئاقپىشما، ئۆچكە ساقال كەلگىنى چەي شىزۇڭنىڭ ئۆز پۇشتى، كىچىك قۇيۇن چەي جىن

دېگىنى شۇ؛ يايىچە ياسىنىپ ئالدىدا تۇرغىنى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ دېگىنى شۇ، ئىشىك ئالدىدا ياڭ ئەمىر بىلەن ئېلىشقىنى قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەننىڭ ئۆزى شۇ؛ پېقىر بولسام يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارىدىن بولىمەن، كىشىلەر مېنى ئالىقانات يەن چىڭ دەپ ئاتىشىدۇ. دەسلەپتە ئاغىمىز ئاستانىگە كېلىپ خېنىم بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغاندا، پېقىرنى جاڭ شىيەن قىياپىتىدە ياساپ خانىدانىڭىزغا كىرگۈزگەنىدى. ئاغىمىزنىڭ مۇبارەك جامالىڭىزنى كۆرمەكچى بولغانلىقى ھەرگىزمۇ كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن ئەمەس ئىدى، پەقەتلا خېنىمنىڭ پادىشاھ بىلەن دائىم ئۈچرىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاچقا، تەڭرى يولىنى تۇتىدىغانلىقىمىزنى، ئەلنى قوغداپ، خەلقنى ئەمەن ئېتىش ئارزۇيىمىزنى تەڭرىنىڭ تۇتقۇزۇپ قويىسا، شاھ بالدۇرراق ئەل بولۇشقا دەۋەت قىلسا، پۈتۈن مەخلۇقات ئازاب ـ ئوقۇبەتلەردىن خالاس تاپسا دېگەن سادىق نىيىتىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە ئالدىڭىزغا كەلگەنىدى. خېنىم، ئەگەر بۇ ئىشنى زىممىڭىزگە ئالسىڭىز، لياڭشەن كۆلى بويىدىكى نەچچە تۈمەن كىشىنىڭ شاپائەتچىسى بولىسىز ! ھازىرقى چاغدا مەككار ۋەزىرلەر، پاسىق خۇشامەتچىلەر دەۋران سۈرۈۋاتقاچقا، مۇقەددەس يوللار توسۇلۇپ، پۇقرالارنىڭ ھالى پادىشاھقا مەلۇم بولمايۋاتىدۇ. شۇڭا، مۇشۇ يولغا كىردۇق، خېنىمنى چۆچۈتۈش نىيىتىدە ئەمەسمىز. ئاغىمىز لايىقىڭىزدا بىرنەرسە تاپالمايلا، ئازغىنا بولسىمۇ مۇشۇ نەرسىنى ئەۋەتتى، كۆپكە تاۋاپ قىلىپ قوبۇل قىلغايسىز.

شۇ سۆزلەر بىلەن يەن چىڭ تۇگۈنچەكنى يېشىپ، ئۈنىڭدىكى ئۈنچە ـ مارجان، ئېسىل گۆھەر تاشلارنى شىرەگە تۆكتى. مال ـ مۈلۈك مەستانىسى بولغان بۇ دەللە بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ شادلىنىپ كەتتى، ئالدىراپ ـ تېنەپ خىزمەتكارىغا يىغىشتۇرۇشنى جېكىلىدى ـ دە، يەن چىڭنى ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ياخشى چاي دەملەپ، مېۋە ـ

چۈبلەر كەلتۈرۈپ چىرايلىق كۆتتى. لى شىشىنىڭ ئۆيىگە پادىشاھ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ كېلىپ تۇرىدىغان بولغانلىقتىن، بەگزادە ـ بايۇەچچىلەرنىڭ ھېچقايسىسى بۇ يەرگە كېلىپ بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ كېتىشكىمۇ پېتىنالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى.

ئەمدى لى شىشىنىڭ مەي ـ شارابلار ھازىرلاپ، يەن چىڭنى شەخسەن ئۆزى مېھمان قىلىپ كۆتكەنلىكىگە كېلەيلى.

ـــ پېقىر ئۆلۈمگە مەھكۇم كىشى، گۇزەللەرنىڭ تاجىسى بولغان سىزدەك خېنىم بىلەن قانداقمۇ بىللە ئولتۇرالايمەن، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ ئۇنداق دېمەڭ! ـــ دېدى لى شىشى، ـــ سىزدەك مەردلەرنىڭ داڭقىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتىمىز، شۇغىنىسى، ئارىدا ياخشى ئادەم بولمىغاچقا، سىلەر بىلەن ياخشى ـ خوپ بولۇشنىڭ يولى بولمايۋاتىدۇ، سىلەرمۇ كۆلدىن چىقالمايۋاتىسىلەر.

ـــ دەسلەپكى قېتىمدا چىن ئەمىر ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ كەلگەندە، شاھ يارلىقىدا خەير ـ ساخاۋەت توغرۇلۇق گەپ ئېچىلماپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شاھانە مەينى سەھرا مېيىگە ئالماشتۇرۇپ قويۇپتۇ. ئىككىنچى قېتىم ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ يارلىق چۈشۈرۈلگەندە، شاھانە يارلىقتىكى ئەڭ مۇھىم سۆز قەستەن: «مۇستەسنا سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى قاتارلىق چوڭ ـ كىچىك ئاتامان ـ نۆكەرلەرنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى تامامەن كەچۈرۈم قىلىندۇ» دەپ بۇزۇپ ئوقۇپ بېرىلدى، شۇڭا ئەل بولمىدۇق. ۋازىر تۇڭ گۇەن لەشكەر تارتىپ كېلىۋىدى، ئىككى قەپەس ئېلىشىپلا ۋەتۋەرىكى چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن گاۋ ئەمىر خەلقتىن ھاشار ئېلىپ كېمە ياسىتىپ سەپكە ئاتلىنىۋىدى، ئوچ قەپەس ئېلىشىپ، قورال ـ ياراغ، لەشكەر ـ سەرۋازلىرىنىڭ تولىسىدىن ئايرىلدى، گاۋ ئەمىرنىڭ ئۆزىنى ئاغىلىرىم تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ تاغقا ئېلىپ چىقتى، لېكىن

ئاغىلىرىم ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە رايى بارماي كاتتا مېھمان قىلىپ، قولغا چۈشكەن ئادەملىرى بىلەن قوشۇپ ئاستانىگە يولغا سېلىپ قويدى. ئۇ لياڭشەن كۆلى بويىدا: ئەگەر ئوردىغا قايتىپ بارالىسام، تەڭرىقۇتقا ئىلتىجا قىلىپ، ئەل بولۇش يارلىقىنى ئېلىپ كېلىمەن، دەپ قاتتىق قەسەم ئىچكەن ۋە لياڭشەن كۆلىدىكى ئىككىيلەننى ــ شياۋ راڭ مولالا بىلەن غەزەلچى لې خېنى بىللە ئېلىپ كەتكەنىدى. ئەمدى بۇ ئىككىيلەننى تالا ـ تۈزگە چىقارماي ئۆيىگە يوشۇرۇپ قويغانلىقى، سەركەردە ـ لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى پادىشاھتىن يوشۇرۇپ يۈرگەنلىكى ئېنىق تۇرۇپتۇ، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ ئۇ پۇل ـ پۇچەك ۋە ئاشلىق ـ تۇلۇكنى شامالغا سورۇۋەتكەن، سەركەردە ـ لەشكەرلىرىدىن ئايرىلغان تۇرسا، بۇنى پادىشاھقا مەلۇم قىلىشقا قانداقمۇ پېتىنالىسۇن؟ بۇ ئىشلاردىن تولۇق خەۋەردار بولدۇم، قېنى، بىر ـ ئىككى قەدەھ كۆتۈرۈۋېتىپ ئاندىن مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دېدى لى شىشى.

ــ پېقىرنىڭ تەبىئىتى شاراب كۆتۈرەلمەيدۇ، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ يول ئارىسى يىراق، ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلدىڭىز، ھاردۇقىڭىز چىقىپ، كۆڭلىڭىزنىڭ ئېچىلىپ قېلىشى ئۈچۈن بولسىمۇ بىرنەچچە قەدەھ ئىچىۋېتىڭ، ــ دېدى لى شىشى.

يەن چىڭ نائىلاج بىرنەچچە قەدەھ ئىچىپ، ئۇنىڭغا ئۇلپەت بولدى.

لى شىشى ئەسلىدە كۆپنى كۆرگەن، كۆڭلى سۈيۈق بولغاچقا، يەن چىڭنىڭ رەڭگىرويى تۈزۈك، گەپ ـ سۆزلىرى جايىدا چېۋەر ئادەملىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشۈپ قالدى. شاراب ئىچكەچ ئۇنىڭغا چاقچاق قىلغىلى تۇردى. بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈشكەندىن كېيىن ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ چېقىلىشقا باشلىدى. يەن چىڭ چاققان، چېچەن ئادەم تۇرسا، بۇنى قانداقمۇ چۈشەنمەسۇن؟ لېكىن، ئاغىلىرىمنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا دەخلى

يەتكۇزۇپ قويماي دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرغان بۇ مەردانە يىگىت، ئۇنىڭ بىلەن ھەپىلىشىشكە قانداقمۇ جۇرئەت قىلالىسۇن؟

— ئۇزاقتىن بۇيان ئاكا سىزنى نەغمە ـ ناۋا ھەۋەسكارى دەپ ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن، — دېدى لى شىشى، — مەي ئىچكەچ ئاڭلاپ باقسام دەيمەن.

— پېقىر ئاز ـ تولا ساز ـ ھۇنەر ئۆگەنگەن، بىراق خېنىمنىڭ ئالدىغا ئاچىققۇچىلىكى يوق، — دەپ جاۋاب قايتۇردى يەن چىڭ.

— مەن ئاۋۋال بىرئاز چېلىپ بېرەي، ئاكا سىز ئاڭلاڭ، — دېدى لى شىشى ۋە دەرھال دېدەك قىزنى نەيگە بۇيرۇدى، ئۇ گۈللۈك يىپەك خالتىدىن نەينى ئېلىپ بەردى. لى شىشى نەينى ئېلىپ لېۋىگە قويدى ۋە لەرزان چېلىشقا كىرىشتى، بۇ كۈي تاشنى ئېرىتكۈدەك شۇنداق يېقىملىق ئىدىكى، يەن چىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي بارىكاللا ئېيتتى. لى شىشى بىر كۈيگە چېلىپ بولغاندىن كېيىن نەينى يەن چىڭگە سۇنۇپ:

— ئاكا، سىزمۇ چېلىپ بېرىڭ، ئاڭلاپ باقاي، — دېدى.

يەن چىڭ بۇ خوتۇننى خۇش قىلىش نىيىتىدە نەينى ئېلىپ، بارلىق ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپ، ياڭرىتىپ بىر كۈيگە چالدى. لى شىشى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ئاكا، نەينى قالتىس چالدىكەنسىزغۇ ! — دەپ ئارقا ـ ئارقىدىن بارىكاللا ئېيتتى.

لى شىشى يەنە پەنجىتارنى ئېلىپ، يەن چىڭگە بىر قىسقىغىنا كۈيگە چېلىپ بەردى. بۇ يەن چىڭگە خۇددى تورغايلار بىلەن بۇلبۇللار سايراشقاندەك ناھايىتى مۇڭلۇق ئاڭلاندى. يەن چىڭ ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى ۋە:

— پېقىرمۇ بىر غەزەل ئېيتىپ، خېنىمنىڭ كۆڭلىنى ئاچاي، — دېدى ـ دە، ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ غەزەل ئېيتىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ ئاۋازى جارانلىق، زىل بولۇپ، بېيىتىلىرىنى ئېجىرىم ـ ئېنىق ئېيتاتتى. ئۇ غەزەلنى ئېيتىپ بولۇپ، يەنە

بىر تەزىم قىلدى. لى شىشى يەن چىڭنىڭ غەزەل ئېيتىپ بەرگەنلىكىگە رەھمەت ئېيتىپ ئۆز قولى بىلەن شاراب سۇندى ۋە ئېزىتقۇ گەپلەر بىلەن بېيىت ئېيتىپ، يەن چىڭگە يەنە چېقىلدى، يەن چاك بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ھە ـ ھە دەپلا ئولتۇردى. بىرنەچچە قەدەھ ئىچىلگەندىن كېيىن لى شىشى كۇلۇپ تۇرۇپ:

ـــ ئاكامنىڭ بەدىنىدە چىرايلىق چېكىلگەن گۈللەر بار دەپ ئاڭلىۋىدىم، كۆرۈپ باقسام قانداق بولار؟ ـــ دېدى.

ـــ پېقىرنىڭ بەدىنىگە گۈل چېكىلگەنلىكى راست، بىراق خېنىمنىڭ ئالدىدا كىيىم سېلىشقا قانداقمۇ جۈرئەت قىلاي، ـــ دېدى يەن چاك كۇلۇپ تۇرۇپ.

ـــ ئېسىل بەگزادىلەر ئەۋلادى ئۇچۇن كىيىم سېلىش ئەيىب ئەمەس، ـــ دېدى لى شىشى ۋە كۆرۈپ باقاي دەپ قايتا ـ قايتا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالدى. يەن چىڭنىڭ ئىلاجسىز كىيىملىرىنى سېلىشى لى شىشىغا بەك ياراپ كېتىپ، ئاپپاق نازۇك قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ بەدىنىنى سىلاپ كەتتى. يەن چاك ئالمان ـ تالمان كىيىمىنى كىيىۋالدى. لى شىشى يەن چىڭگە يەنە شاراب سۇنۇپ، ھەر خىل بىھايا سۆزلەرنى قىلىپ ئىلمەك سالغىلى تۇردى. يەن چاك چىڭغا چېقىپ بىرەر ئىش تۇغۇلۇپ قالمىغىدى، دەپ تۇرغاندا، كۆڭلىگە بىر ئەقىل كىرىپ:

ـــ خېنىم، مۇبارەك يېشىڭىز قانچىگە يەتتىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىڭىز بۇ يىل يىگىرمە يەتتە ياشقا كىردى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى شىشى.

ـــ پېقىر بۇ يىل يىگىرمە بەش ياشقا كىردىم، ئۆزىڭىزدىن ئىككى ياش كىچىك ئىكەنمەن، ئەگەر دىتىڭىزغا يېقىپ قالغان بولسام، مەن سىزنى ئاچا تۇتاي ! ـــ دېدى يەن چاك ئورنىدىن تۇرۇپ يەرگە ئېگىلىپ باش ئۇرۇپ توققۇز تەزىم قىلدى. بۇ توققۇز تەزىم بۇ خوتۇننى يامان نىيىتىدىن بىرئاز بولسىمۇ

قايتۇرۇپ، چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشقا يول ئېچىش ئۈچۈن ئىدى. ئەگەر باشقىچە بولغان بولسا، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ چوڭ ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىغا دەخلى يەتكۈزگەن بولاتتى. يەن چىڭ ئۆزىنىڭ چىن ئىرادىلىك ياخشى يىگىت ئىكەنلىكىنى ئەنە شۇ يەردە كۆرسەتتى.

يەن چىڭ شۇ تاپتا لى ئاغىچا خېنىمنى چاقىرىپ تەزىم قىلدى ۋە ئۇنى ئۆزىگە ئانا تۇتتى ـ دە، قايتىشقا ئىجازەت سورىدى.

ـــ ئىنىم، سارايغا قايتماي، مەشەدىلا قونۇپ قېلىڭ، ـــ دېدى لى شىشى.

ـــ مېنى يارىتىپ قالغان بولسىڭىز، پېقىر سارايغا قايتىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى ئېلىپ كېلەي، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ مېنى قۇرۇق ساقلىتىپ قويماڭ، ـــ دېدى لى شىشى.

ـــ ساراي بۇ يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس، بىرەدەمدىلا كېلىمەن، ـــ دېدى يەن چىڭ.

يەن چىڭ لى شىشى بىلەن ۋاقتىنچە خوشلىشىپ توپتوغرا سارايغا كەلدى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى دەي زۇڭغا سۆزلەپ بەردى.

ـــ ناھايىتى بەلەن بوپتۇ ! ئۇكام سىزنى ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلىپ كېتىپ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالامدىكىن، دەپ ئەنسىرىگەنىدىم، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ مەرد يىگىت ئىش قىلغاندا، مەي ـ شاراب، ئەيش ـ ئىشرەتلەرگە بېرىلىپ كېتىپ، ئەسلىي ئىشنى ئۇنتۇپ قالسا، ئۇنىڭ ھايۋانىدىن نېمە پەرقى؟ مەنكى يەن چىڭ بۇ يولغا كىرىدىغان بولسام، تۇمەنمىڭ قىلىچ ئاستىدا قېيما ـ چېيما بولۇپ كېتەي ! ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ بىز ھەممىمىز مەرد يىگىتلەر، قەسەم ئىچىشىڭ نېمە ھاجىتى؟ ـــ دېدى دەي زۇڭ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ قەسەم ئىچمىسەم ئاغامنىڭ گۇمانلىنىشى تۇرغان گەپ ! ـــ

دېدى يەن چىڭ.

ــ چاپسان بېرىڭ، ئەپچىللىك بىلەن بىر ئىش قىلىڭ. ئىشنى بالدۇرراق پۈتكۈزۈپ قايتىڭ، مېنى ئۇزاق ساقلىتىپ قويماڭ، سۇ ئەمىرنىڭ خېتىنىمۇ سىز ئاپىرىپ بېرىسىز، ــ دېدى دەي زۇڭ.

يەن چىڭ قالدى ــ قاتتى ئۇنچە ــ مارجان، ئېرىغ ماللارنى يىغىشتۇرۇپ بىر بوغچا قىلىپ ئالدى ــ دە، لى شىشىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ھېلىقى نەرسىلەرنىڭ يېرىمىنى لى ئاغىچا خېنىمغا، قالغان يېرىمىنى پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىگە تارقىتىپ بېرىپ ھەممەيلەننى خۇش قىلدى.

ئۇلار مېھمانخانىنىڭ يان تەرىپىدىكى بىر ئېغىز ئۆينى يەن چىڭگە ئاتاپ يىغىشتۇرۇپ تەييارلىدى، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنى «تاغا» دەپ ئاتاشتى.

كېسەلنىڭ ساقايغۇسى كەلسە، تېۋىپ ئۆزى كەپتۇ دېگەندەك، كەچكە يېقىن تەكشۈرگۈتىنىڭ بۇگۈن كېچە كەلمەكچى بولغانلىقىنى خەۋەر قىلىپ ئوردىدىن كىشى كەلدى. يەن چىڭ بۇنى ئاڭلاپ، لى شىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم بىلەن:

ــ ئاچا، بىر ئېپىنى تېپىپ بەرسىڭىز، بۇگۈن ئاخشام پېقىر شاھنىڭ مۇقەددەس جامالىنى بىر كۆرسەم، ئەرز ــ ھالىمنى بايان قىلىپ شاھانە قەلەم بىلەن كەچۈرۈمنامە يازدۇرۇۋالسام، گۇناھلىرىمدىن پاكلانسام، بۇمۇ ئاچامنىڭ مېھىر ــ شەپقىتى بولىدۇ ! ــ دېدى.

ــ بۇگۈن ئاخشام سىزنى چوقۇم پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتۈرىمەن، سىزمۇ بىكىسىگىزنى كۆرسىتىپ پادىشاھنى ئېرىتىڭ، شۇنداق بولسا، كەچۈرۈمنامە ئالالماسلىقتىن نېمە غەم، ــ دېدى لى شىشى.

كەچ كىردى، ئاي نۇرى غۇۋا چۈشۈپ تۇراتتى، گۈللەر بولسا خۇش پۇراق چېچىپ تۇراتتى. پادىشاھ داۋ جۇن ئاق يەكتەك كىيىپ موللا قىياپىتىدە ياسىنىپ، بىر كىچىك ئاغۇاتنى

باشلاپ، لەخمە بىلەن توپتوغرا لى شىشىنىڭ ئارقا ئىشىكىگە چىقىپ كەلدى. ئۇ ھۇجرىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ، ئىشىك ـ پەنجىرىلەرنى تاقاشنى جېكىلىدى. شام ـ چىراغلار يېقىلىپ ھۇجرا خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇلدى. لى شىشى باش ـ كۆزلىرىنى تاراپ ئۆزىنى تۇزەپ، كىيىنىپ ياسىنىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا چىقتى. يۈكۈنۈپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن ئولتۇرۇپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى، پادىشاھ ئۇنىڭغا:

مېھماندارلىق كىيىملىرىڭنى سېلىۋېتىپ، مېنى كۈتۈڭ، ـــ دېدى.

لى شىشى پادىشاھ ئەمرىنى ئېلىپ، مېھماندارلىق كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ پادىشاھنى ئۆيگە باشلىدى. ئۆيدە مېۋە ـ چېۋە، ھەر خىل قورۇما ـ تائاملار تەييارلانغان بولۇپ، ھەممىسى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈلدى. لى شىشى قەدەھنى ئېلىپ پادىشاھقا سۇندى، پادىشاھ بۇنىڭدىن شادلىنىپ:

ـــ ئامرىقىم، يېقىن كېلىپ مەن بىلەن بىللە ئولتۇرۇڭ، ـــ دېدى.

لى شىشى پادىشاھنىڭ مۇبارەك جامالىنىڭ ئېچىلىپ ـ يېيىلغانلىقىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا يېقىن كېلىپ:

ـــ پېقىرلىرىنىڭ بىر نەۋرە ئىنىم بار ئىدى. كىچىكىدىن تارتىپ ھەر ياقلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن، بۈگۈن كەپتۇ. ھەزرەتلىرى بىلەن كۆرۈشسەم دەيدۇ. ئۆز مەيلىچە كىرەلمىدى، پادىشاھى ئالەم بىر كۆرۈشكەن بولسىلا، ـــ دېدى.

ـــ ئۆز ئىنىڭىز بولغاندىن كېيىن باشلاپ كىرىڭ، كۆرۈشەي، بۇنىڭ نېمە زىيىنى؟ ـــ دېدى پادىشاھ.

يەن چىڭنى دەرھال ئۆيگە چاقىرتىپ كىردى. پادىشاھ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. يەن چىڭ پادىشاھقا باش ئۇرۇپ تەزىم قىلدى. پادىشاھ يەن چىڭنىڭ كېلىشكەن، سۈمباتلىق تەقى ـ تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى.

لى شىشى پادىشاھنى كۆڭۈل ئاچسۇن دەپ يەن چىڭگە نەي

چالدۇردى. يەنە پەنجىتار چالدۇردى، ئاندىن كېيىن غەزەل ئېيتقۇزماقچى بولدى. يەن چاك تەزىم بىلەن:

— بىلىدىغانلىرىمنىڭ ھەممىسى ئەيش ـ ئىشرەت، سەتەڭ ـ نازىنىنلارنىڭ ناخشىسى، بۇنى قانداقمۇ پادىشاھى ئالەمنىڭ ئالدىدا ئېيتقىلى بولسۇن؟ — دېدى.

— مەنمۇ ئىشرەتخانىغا سەتەڭ ـ نازىنىنلار ناخشىسىنى ئاڭلاي دەپ كېلىۋىدىم. بۇنىڭدىن ئەندىشە قىلماي ئېيتىۋېرىڭ، — دېدى پادىشاھ.

يەن چاك پىل چىشىدىن ياسالغان چىكىلداقنى ئېلىپ، يەنە بىر تەزىم قىلدى ۋە لى شىشىغا:

— ئاچا، سەۋەنلىك ئۆتۈلۈپ قالسا، ئېيتىپ قويارسىز، — دېدى ـ دە، پىل چىشىدىن ياسالغان چىكىلداقنى ئېلىپ ئاۋازىنى قويۇپ بېرىپ، بېلىقچىلار ناخشىسىنى ئېيتتى:

كەلمىدى خەتۇخەۋەر شۇ كەتكىنىچە ئايرىلىپ،
تولا ئويلاپ ـ تەلمۈرۈپ كور بولدى كۆزلەر تېشىلىپ.
كەتتى قارلىغاچ يانمىدى، گۈللەر توزۇپ بولدى غازاڭ،
تەندە ماغدۇر قالمىدى، رەڭگىمۇ بولدى زەپىران.
شور پېشانە شۇ يىگىتنىڭ كەلمىشىنى بىلمىدى،
بىلسە تاشلاپ كېتىشىنى باشتا يار تۇتارمىدى.
زەپ شېرىن چۈشلەرنى كۆردى، پاك يۈرەككە سالدى چاڭ،
ئۆتتى ئارمان ئىچرە تۇن بۇلبۇل ناۋا قىپ ئاتتى تاڭ.

يەن چىڭنىڭ ئاۋازى خۇددى تاڭ سەھەردە سايرىغان بۇلبۇل ئاۋازىدەك يېقىملىق ئىدىكى، پادىشاھنىڭ كۆڭلى ـ كۆكسى ئېچىلىپ، يەنە ئېيتىشقا بۇيرۇدى. يەن چاك يەرگىچە ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:

— پېقىرنىڭ مۇلەنگۈل دېگەن يەنە بىر غەزىلىم بار، پادىشاھى ئالەمگە ئېيتىپ بەرسەم، — دېدى.

ـــ بولىدۇ، ئاڭلاپ كۆرەي، ـــ دېدى پادىشاھ.
يەن چىڭ تەزىم قىلغاندىن كېيىن مۇلەنگۈل غەزىلىنى ئېيىتتى:

ئاڭلىغايلا پەريادىمنى، پەريادىمنى،
كىممۇ بىلسۇن سەرگەردان بوپ يۈرگەنمنى.
بۇ بىپايان ئاسمان بىلەن زېمىن ئارا ـــ
ئاقلاپ بولماس مېنىڭ قىلغان گۇناھىمنى.
كېمەرسىكىم قۇتقۇزسا گەر بۇ دوزاختىن،
ياندۇرغايمەن سادىق بولۇپ شەپقەتىنى.

يەن چىڭ غەزەلنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن پادىشاھ ھاڭ ـ تاڭ قالدى ـ دە:
ـــ قانداق ۋەجىدىن بۇ غەزەلنى ئېيتىپ يۈرسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.
يەن چىڭ تىزلىنىپ باش ئۇرۇپ، ھۆكۈرەپ يىغلىدى. پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە بىر گۇمان كەلدى ۋە:
ـــ قانداقلا دەردىڭ بولسا ئېيتىۋەرگىن، دەردىڭگە دەرمان بولىمەن، ـــ دېدى.
ـــ تۇغمەس ـ پۈتمەس گۇناھقا پاتقانمەن، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىلە ئېيتاي ! ـــ دېدى يەن چىڭ.
ـــ گۇناھىڭدىن كەچتىم، ھېچقىسى يوق، ئېيتىۋەر ! ـــ دېدى پادىشاھ.
ـــ پېقىر كىچىكىمدىن تارتىپلا ھەر يەر ـ ھەر يەردە سەرگەردان بولۇپ يۈردۇم، ـــ دېدى يەن چىڭ، ـــ كارۋانلار بىلەن بىللە شەندۇڭغا كېتىۋېتىپ، لياڭشەن كۆلى بويىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم. ئۇلار مېنى تاغقا ئېلىپ چىقتى. مەن ئۇ يەردە ئۇچ يىل تۇرۇپ قالدىم.

بىر ئامال قىلىپ ئەندىلا ئۇ يەردىن قېچىپ چىقىپ، ئاستانىگە قايتىپ كەلدىم. ئاچامنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتقان بولسامۇ، ئەمما كوچىغا چىقالمايۋاتىمەن. ناۋادا بىرەرى تونۇپ قېلىپ دورغا - يايىلارغا ئېيتىپ قويسا، نېمە دېيەلەيمەن؟

— ئىنىمنىڭ پەقەت مۇشۇ بىرلا دەردى بار، جانابىي ئالىيلىرى ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويسىلا، — دەپ ئىلتىجا قىلدى لى شىشى.

— بۇنىڭ يولى ئاسان، سەن لى خېنىمنىڭ ئىنىسى تۇرساڭ، كىم سېنى تۇتۇپ كېتەلەيدۇ، — دېدى پادىشاھ كۈلۈپ تۇرۇپ.

يەن چىڭ لى شىشىغا مەنىلىك قاراپ قويدى. لى شىشى پادىشاھقا ئەركىلەپ - نازلىنىپ تۇرۇپ:

— جانابىي ئالىيلىرى ئۆز قوللىرى بىلەن بىر كەچۈرۈمنامە يېزىپ كەچۈرۈم قىلسىلا، ئاندىن كۆڭلى تىنىدۇ، — دېدى.

— بۇ يەردە تامغا بولمىسا، قانداق يازىمەن، — دېدى پادىشاھ.

— جانابىي ئالىيلىرىنىڭ مۇبارەك قەلىمى ھەرقانداق مۆھۈردىنمۇ ئەلا، — دېدى يەنە لى شىشى، — ئىنىم ئۆزىنىڭ جېنىنى قۇتقۇزىدىغان تىلتۇمارغا ئىگە بولسا، مېنىڭ سىلى بىلەن بولغان ئىش - كۈشلىرىمۇ بىكارغا كەتمىگەن بولاتتى.

پادىشاھ نائىلاج قەلەم - قەغەز كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى. خىزمەتكار دەرھال ھەممىنى كەلتۈردى. يەن چىڭ قويۇق قىلىپ مىكە ئەزدى، لى شىشى پادىشاھقا موي قەلەم سۇندى. پادىشاھ سېرىقگۈللۈك قەغەزنى يېيىپ، يازماقچى بولۇپ تەمشەلدى ۋە يەن چىڭدىن:

— ئىسمىزاتىڭ نېمىدى؟ ! — دېدى.

— خەق مېنى يەن چىڭ دېيىشىدۇ، — دېدى يەن چىڭ.

پادىشاھ قەلەمنى ئېلىپ يارلىق يازدى:

مەنكى ئەرشئەلا ئوردىسىنىڭ ھەق ئىگىسى، راھىب، پىنھان، دانىشمەن پادىشاھ داۋ جۇن يەن چىڭنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرۈم

قىلدىم، ھەرقانداق مەھكىمىنىڭ ئىز ـ دېرەك قىلىشىغا رۇخسەت يوق.

پادىشاھ يېزىپ بولۇپ ئۇنىڭ ئاستىغا قول قويدى. يەن چىڭ يەنە تەزىم قىلىپ باش ئۇردى. لى شىشى شاراب تۇتۇپ، پادىشاھنىڭ شەپقىتىگە رەھمەت ئوقۇدى. پادىشاھ:

ــ سەن لياڭشەن كۆلىدە بوپسەن، ئۇ يەردىكى ئەھۋاللارنى ئوبدان بىلسەڭ كېرەك، ــ دېدى.

ــ سۇڭ جياڭ باشچىلىقىدىكى بۇ بىر توپ كىشىلەرنىڭ تۇغ ـ ئەلەمىلىرىگە «تەڭرى يولى تۇتۇلغاي» دەپ يېزىلىپتۇ. ئۆز سارىيىغا «سادىق مەردلەر سارىيى» دەپ نام بېرىپتۇ. ئۇلار ئايماق ـ دىيارلارنى بېسىۋالمايدىكەن، مۆمىن پۇقرالارغا زىيان سالمايدىكەن، خىيانەتچى ئەمەلدار، ئاچ كۆز پاسىقلارنىڭلا جاجىسىنى بېرىدىكەن، بالدۇرراق ئەل قىلىنىپ، ئەلگە تۆھپە قوشۇشنىلا ئويلايدىكەن، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ ئۇنداق بولسا، مەن ئۆتكەندە ئىككى قېتىم يارلىق چۈشۈرۈپ، ئەل قىلىشقا ئەۋەتسەم، نېمىشقا بويىنى قاتتىقلىق قىلىپ، ئەل بولۇشقا ئۇنمايدۇ؟ ــ دېدى پادىشاھ.

ــ دەسلەپكى مەرتەمدە، ــ دېدى يەن چىڭ، ــ پادىشاھ يارلىقىدا خەير ـ ساخاۋەت تۇغرىسىدا گەپ ـ سۆز قىلىنمىغانىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، شاھانە مەينى سەھرا مېيىگە ئالماشتۇرۇۋېتىپتىكەن، شۇڭا ئىش بۇزۇلۇپتۇ. ئىككىنچى مەرتەم سۆيىقەست ئىشلىتىپ، شاھانە يارلىق قەستەن بۇزۇپ ئوقۇپ بېرىلىپتۇ. ئۇنىڭدا سۇڭ جياڭ ھېسابقا ئېلىنماپتۇ، ھېيلە ئىشلىتىپتۇ. شۇڭا، ئىش يەنە بۇزۇلۇپتۇ. لەشكىرىي ۋازىر تۇڭ گۇەن لەشكەر تارتىپ كەلگەندە، ئىككى قەپەس ئېلىشىپلا ۋەتۋەرىكى چېقىپ كېتىپتۇ. گاۋ ئەمىر ئۆزى لەشكەر تارتقان، خەلقتىن ھاشار ئېلىپ ئۇرۇش كېمىسى ياستىپ كەلگەن بولسىمۇ، لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ بىر تال سۇنۇق

ساداق ئوقمنمۇ قولغا چۈشۈرەلمەپتۇ، بۇلا ئەمەس، ئۇ ئۇچ قەپەس ئېلىشىپلا، گاڭگىراپ ـ تەمتىرەپ قاپتۇ. لەشكەر ـ چېرىكلىرىنىڭ تولىسىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ، ئۆزىمۇ قولغا چۈشۈپتۇ، ئۇنى تاغقا ئېلىپ چىققاندا ئەل قىلىشقا ۋەدە بەرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇ يەنە تاغدىن ئىككىيلەننى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ قايتىپتۇ، مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى ئۇ يەرگە گۆرۈگە قويۇپتۇ.

پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

ـــ بۇ ئىشلاردىن مەن نېمە ئۈچۈن خەۋەر تاپالمىدىم، ـــ دەپ ئۇھ تارتىۋەتتى ۋە يەنە:

ـــ تۇڭ گۇەن ئاستانگە قايتىپ كېلىپ: «لەشكەرلەر تومۇز ئىسسىقتا چىدىيالمىدى، شۇڭا ئۇرۇشنى ۋاقتىنچە توختاتتىم» دېگەنىدى. گاۋ چيۇ ئاستانگە قايتىپ كېلىپ: «كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، جەڭگە چۈشەلمىدىم، شۇڭا جەڭنى ۋاقتىنچە بولدى قىلىپ ئاستانگە قايتتىم» دېگەنىدى، ـــ دېدى.

ـــ جانابىي ئالىيلىرى گەرچە دانىشمەن بولسىلىمۇ، لېكىن قاتمۇقات قەسىرلەر ئىچىدە تۇرىدىلا، مەككار ۋەزىرلەر پادىشاھ ئالدىغا ئېلىپ بارىدىغان مۇقەددەس يوللارنى توسۇۋالغان تۇرسا، سىلىنىڭ نېمە ئامالىرى؟ ـــ دېدى لى شىشى.

پادىشاھ خېلىغىچە ئۇھ تارتتى.

يەن چىڭ يېرىم كېچە بولۇپ قالغاندا، كەچۈرۈمنامىنى ئېلىپ توققۇز تەزىم بىلەن يېنىغا سالدى ـ دە، ئارام ئېلىشقا چىقىپ كەتتى. پادىشاھ لى شىشى بىلەن كاتقا چىقىپ ياتتى. تاڭ ئاتارغا يېقىن يېنىدا ئېلىپ يۈرىدىغان ئاغۇاتنىڭ ھەمراھلىقىدا ئوردىغا قايتتى.

يەن چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەتىگەنده ئازراق ئىشىم بار دېگەن باھانىنى كۆرسىتىپ، ئۈدۈل سارايغا كېلىپ بولۇپ ئۆتكەن گەپ ـ

سۆزلەرنى دەي زۇڭغا بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى دەي زۇڭ، — بەك ياخشى بوپتۇ، ئەمدى ئىككىمىز سۇ ئەمرىنىڭ خېتىنى ئاپىرىپ بېرەيلى.

— بولىدۇ، تاماقتىن كېيىن بارايلى، — دېدى يەن چىڭ.

ئىككىيلەن ناشتا قىلىپ بولۇپ، بىر سېۋەتكە ئۇنچە - مارجان، ئېرىغ مالىلارنى قاچىلاپ، خەتنى ئېلىپ سۇ ئەمرىنىڭ مەھكىمىسىگە قاراپ يول ئالدى. مەھكىمە ئالدىغا بېرىپ قوشنىلىرىدىن سورۇشىدى، ئۇلار ئەمرىنىڭ تېخى ئوردىدىن قايتمىغانلىقىنى ئېيتىشتى. يەن چىڭ:

— هازىر ئوردىدىن قايتىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالدى، ئەجەب قايتماپتىغۇ؟ — دەپ سورىدى.

— سۇ ئەمىر پادىشاهى ئالەمنىڭ ئۆز يېنىدا تۇتىدىغان كۆڭلى يېقىن ئەمەلدارى، ئۇ تەڭرىقۇتتىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماي تۇرىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭ قاچان قايتىشىنىڭ قەرەلى يوق، — دېيىشتى ئۇلار.

— سۇ ئەمىر كېلىپ قالدى، — دەپ خەۋەر قىلدى شۇ ئارىدا بىرەيلەن كېلىپ.

يەن چىڭ بەك خۇش بولۇپ، دەي زۇڭغا:

— ئاغا، يامۇل دەرۋازىسىدا ساقلاپ تۇرۇڭ، مەن ئەمىر بىلەن كۆرۈشۈپ چىقاي، — دېدى.

يەن چىڭ يېقىن كېلىپ تاۋار - دۇردۇندىن كېيىم، ئالا بۆك كىيگەن بىر توپ كىشىنىڭ تەختىراۋانىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى - دە، كوچىدىلا تىزلىنىپ:

— يېقىر ئەمىرگە خەت ئېلىپ كېلىۋىدىم، — دېدى.

— كەينىمدىن كىرىۋەر، — دېدى سۇ ئەمىر بۇنى كۆرۈپ.

يەن چىڭ دىۋان ئالدىغىچە ئەگىشىپ كەلدى، ئەمىر تەختىراۋاندىن چۈشۈپ، يان تەرەپتىكى قىرائەتخانىغا كىرىپ ئولتۇردى، ئەمىر يەن چىڭنى چاقىرىپ، ئۇنىڭدىن:

ـــ سەن كىمنىڭ يېنىدىن كەلگەن خىزمەتكار؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر شەندۇڭدىن كەلدىم، مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنىڭ ئۆزلىرىگە يوللىغان خېتىنى ئالغاچ كېلىۋىدىم، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ـــ قايسى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ ئۇ؟ ـــ دېدى ئەمىر.

يەن چىڭ شۇ ئان يېنىدىن خەتنى ئېلىپ، ئەمىرگە سۇندى. سۇ ئەمىر لېپاپىنىڭ سىرتىدىكى خەتكە قاراپ: «قايسى مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭكىن دېسەم، ئەسلىدە ياش ۋاقتىمدا مەن بىلەن بىللە ئوقۇغان ۋېن خۇەنجاڭ ئىكەنغۇ» دېدى ـ دە، خەتنى ئېچىپ ئوقۇدى، خەتكە مۇنۇلار پۈتۈلگەنىكەن:

شاپائەتچىم ئەمىر ھەزرەتلىرىگە، كەمىنە مۇلازىملىرى ۋېن خۇەنجاڭدىن يېتىپ مەلۇم بولغايكى، كەمىنىلىرى ياشلىق چېغىمدىن تارتىپ سىلى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىپ يۈرگىلى ئوتتۇز يىلدىن ئاشتى. يېقىندا گاۋ ئەمىر مېنى مەھكىمىگە چاقىرىپ، چوڭ ئىشلار ئۈستىدە مەسلىھەتكە قويغانىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ سەممىي گەپلىرىمنى ئاڭلىمىدى، مەسلىھەتلىرىمگە قۇلاق سالمىدى، ئۇچ مەرتەم جەڭدە يېڭىلدى، بۇنىڭدىن ئېغىز ئېچىش بەكمۇ ئۇياتلىق ئىش. پېقىر گاۋ ئەمىر بىلەن بىللە تۇتۇلۇپ قالدىم. مەرد، باتۇر سۇڭ دانىش كەڭ قورساق، رەھىمدىل بولغاچقا، بىزگە زىيانكەشلىك قىلىشقا كۆزى قىيمىدى. گاۋ ئەمىر ئەل قىلىشقا دالالەت قىلىش ئۈچۈن، لياڭشەندىن شياۋ راڭ، لې خېلارنى بىللە ئېلىپ ئاستانىگە قايتىتى، پېقىرنى بۇ يەردە گۆرۇ سۈپىتىدە قالدۇردى. ئۇمىدىم شۇكى، شاپائەتچىم ئېغىر كۆرمەي، پەيتنى تېپىپ، پادىشاھقا ئەل قىلىش پەرمانى چۈشۈرۈشنى ئىلتىجا قىلسىلا، مەرد، باتۇر سۇڭ دانىشلارنىڭ گۇناھى بالدۇرراق كەچۈرۈم قىلىنسا، شەپقەتكە ئېرىشسە، خىزمەت كۆرسىتىپ، تۆھپە ياراتسا، ۋەتەن بەختلىك، جاھان ساۋادەتلىك بولغان بولاتتى ! پېقىرنى قۇتقۇزۇپ قالسىلا، دۇنياغا قايتا تىرىلگەندەك بولاتتىم. سىلىگە قول قوۋۇشتۇرۇپ بەخت

تىلەيمەن، تەڭرىم ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي.

ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن
ۋېن خۇەنجاڭ
شۇەنخېنىڭ تۆتىنچى يىلى بىرىنچى ئاينىڭ ـ كۈنى

سۇ ئەمىر خەتنى ئوقۇپ ھەيران بولدى ـ دە:

ـــ كىم بولسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر لياڭشەن كۆلىدىكى ئالىقانات يەن چىڭ بولىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى يەن چىڭ ۋە دەرھال سىرتقا چىقىپ سېۋەتتىنى ئېلىپ، قىرائەتخانىغا ئەكىردى ـ دە:

ـــ ئەمىر خۇاجۇ ئايىمقىغا بېرىپ كۈجە كۆيدۈرۈپ ئىسرىق سالغاندا، سىلىنىڭ خېلى خىزمەتلىرىدە بولغان، شاپائەتلىك بېگىم بۇنى ئۇنتۇپ قالدىلىمۇ؟ ئاغىمىز سۇڭ جياڭ كۆڭۈل ئىزدەپ ئازراق سوۋغا ـ سالاملار ئەۋەتكەنىدى. ئۇ ھەر كۈنى پال ئېچىپ، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ، ئەمىرنىڭ ياردەم قولىنى سۇنۇشنى تىلەپ تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ قاتارلىقلار ئەمىرنىڭ ئەل قىلىشقا كېلىشىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتمەكتە. ئەگەر شاپائەتلىك بېگىم پەيتىنى تېپىپ بۇ ئىشنى پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا سالسا، لياڭشەن كۆلىدىكى يۇز مىڭلىغان پالۋان ھىممەت ـ شەپقەتلىرىدىن مىننەتدار بولغان بولاتتى! ئاغىمىزنىڭ تاپشۇرغانلىرى مۇشۇ، ئەمدى مەن قايتاي، ـــ دېدى.

يەن چىڭ بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ بولۇپ، تەزىم قىلىپ خوشلاشتى ـ دە، مەھكىمىدىن قايتىپ چىقتى.

سۇ ئەمىر ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى يىغىشتۇرۇۋالدى ۋە بۇ ئىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى.

ئەمدى گەپنى يەن چىڭ بىلەن دەي زۇڭنىڭ سارايغا قايتىپ كېلىپ مەسلىھەتكە كىرىشكەنلىكىدىن ئاڭلاڭ.

ـــ بۇ ئىككى ئىشىمىز ئەپلىشىپ قالدى، شياۋ راڭ بىلەن لې خې بولسا، گاۋ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىدە تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇلارنى

قانداق چىقىرىۋېلىش كېرەك؟ ــ دېدى يەن چىكىڭ.

ــ ئىككىمىز يەنە بۇرۇنقىدەك يايى سىياقىدا ياسىنىپ، گاۋ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسى ئالدىدا پايلاپ تۇرايلى، ئىچكىرىدىن بىرەرى چىقىپ قالسا، بىرئاز پۇل پارا بېرىپ، بىر قېتىم كۆرۈشۈشنىڭ چارىسىنى قىلايلى، ئۇلار بىلەن خەۋەرلىشىپ، بىرەر مەسلىھەتكە كېلەرمىز، ــ دېدى دەي زۇڭ.

شۇنداق دېيىشىپ، بۇ ئىككىيلەن كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ، بىرئاز ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېلىپ، «ئامان كۆۋرۈك»كە كېلىپ، يامۇل قوۋۇقى ئالدىدا پايلاپ تۇردى. بىرئاز تۇرغاندىن كېيىن مەھكىمىدىن ياش بىر پايلاقچى ئىرغىڭلاپ چىقىپ كەلدى، يەن چىكىڭ بۇنى كۆرۈپ دەرھال ئالدىغا بېرىپ سالام بەردى.

ــ كىم بولىسەن؟ ــ دەپ سورىدى پايلاقچى.

ــ تەخسىر، چايخانىغا كىرەيلى، بىرئاز سۆزۈم بار ئىدى، ــ دېدى يەن چىكىڭ.

ئىككىيلەن بىر ھۇجرىغا كىرىپ، دەي زۇڭ بىلەن كۆرۈشتى ـ دە، بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى، يەن چىكىڭ گەپ باشلاپ:

ــ تەخسىر، يوشۇرماي راست گەپنى ئېيتساق، ئۆتكەن قېتىم ئەمىر لياڭشەن كۆلىدىن ئەگەشتۇرۇپ كەلگەن ئىككىيلەندىن لې خې دېگىنى بۇ ئاكىمىزنىڭ تۇغقىنى بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر كۆرۈشسەك دېگەن نىيەتتە سىلىگە ئىلتىجا قىلماقتىمىز، ــ دېدى.

ــ سەنلەر مەھكىمىنىڭ ئىچىدىكى ئىشلار توغرىسىدا ئېغىز ئېچىشما، ئۇنىڭغا ھېچكىم ئارىلىشىۋالمىسۇن، ــ دېدى پايلاقچى.

دەي زۇڭ يېڭىدىن بىر كاللەك كۈمۈشنى چىقىرىپ شىرەگە قويدى ۋە پايلاقچىغا:

ــ ئۆزلىرى لې خېنى چاقىرىپ چىقىپ، بىزنى مەھكىمىنىڭ ئىچىدىلا بىر نۆۋەت كۆرۈشتۇرسىلە، مانا بۇ كۈمۈشنى ئۆزلىرىگە بېرىمەن، ــ دېدى.

ھېلىقى پايلاقچى كاللەك كۈمۈشنى كۆرۈپ، پايدىغا قىزىقتى ـ دە:

ـــ بۇ ئىككىيلەن ھەقىقەتەنمۇ ئىچكىرىسىدە تۇرۇۋاتىدۇ، ئەمىر ئۇلارنى پەقەت ئارقىدىكى باغچىدىلا تۇتۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇق قىلغان، مەن ساڭا چاقىرىپ بېرەي، سۆزلىشىۋال، گېپىمىز گەپ، كاللەك كۈمۈشنى ماڭا بېرىسەن، ـــ دېدى پايلاقچى.

ـــ بۇنىڭدا گەپ يوق، ـــ دېدى دەي زۇلۇڭ.

پايلاقچى ئورنىدىن تۇردى ۋە:

ـــ ئىككىڭلار مېنى مۇشۇ چايخانىدا كۈتۈڭلار، ـــ دەپ تاپىلىدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ مەھكىمىگە كىرىپ كەتتى.

دەي زۇلۇڭ بىلەن يەن چىلۇڭ چايخانىدا كۈتۈپ ئولتۇردى، بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى پايلاقچى ئالاق ـ جالاق چىقىپ كەلدى ۋە:

ـــ قېنى، كۈمۈشنى بېرىڭلار، لې خېنى چاقىرىپ چىقتىم، يان ئۆيدە قالدى، ـــ دېدى.

دەي زۇلۇڭ يەن چىڭنىلۇڭ قۇلىقىغا: «شۇنداق، شۇنداق بولسۇن» دەپ پىچىرلىدى ـ دە، كۈمۈشنى پايلاقچىغا بەردى، پايلاقچى كۈمۈشنى ئېلىپ، يەن چىڭنى يان ئۆيگە باشلاپ لې خې بىلەن كۆرۈشتۈردى.

ـــ سىلەر گېپىڭلارنى پاتراق تۈگىتىپ قايتىپ كېتىڭلار ! ـــ دېدى پايلاقچى.

ـــ دەي زۇلۇڭ بىلەن ئىككىمىز كەلدۇق، بىر ئىمال قىلىپ سىلەرنى قۇتۇلدۇرماقچى بولۇۋاتىمىز، ـــ دېدى يەن چىلۇڭ لې خېغا.

ـــ ئىككىمىزنى ئارقىدىكى باغچىدا ساقلاۋاتىدۇ، ـــ دېدى لې خې، ـــ تاماشىرى ئېگىز ئىكەن، قېچىشنىلۇڭ چارىسى بولمايۋاتىدۇ، قاتىلما شوتىلارنىلۇڭ ھەممىسىنى تىقۋېتىپتۇ، قانداق چىققىلى بولىدۇ؟

ـــ تام تۈۋىدە دەرەخ ـ پەرەخ يوقمۇ؟ ـــ دېدى يەن چىلۇڭ.

ـــ ئەتراپىنىڭ ھەممىسى يوغان سۆگەت، ـــ دېدى لې خې.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى يەن چىڭ، ـــ بۇگۈن كېچە ھەربىرىمىزنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئادەملەرنى بىر-بىرلەپ، تاشقىرىدىن ئىككى تال ئارغامچا ئۇچىنى تاشلاپ بېرەيلى، سىلەر ئارغامچىلارنى تامغا يېقىن سۆگەتكە باغلاڭلار، تامنىڭ سىرتىدا، ئارغامچىلارنىڭ يەنە بىر ئۇچىنى بىز بىر تالدىن تۇتۇپ تۇرايلى، سىلەر ئارغامچىغا ئېسىلىپ چىقىڭلار، قېچىش ۋاقتى سۇبھى ۋاقتى بولسۇن، پەيتنى ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بولمايدۇ.

ـــ گېپىڭلار نېمانچە تۇگىمەيدۇ؟ پات بولدى قىلىڭلار ! ـــ دېدى ھېلىقى پايلاقچى.

لې خې ئىچكىرىگە قايتىپ كىرىپ، شياۋ راڭغا يوشۇرۇن خەۋەر قىلدى. يەن چىڭ چىقىپ دەي زۇڭغا ئۇقتۇردى، ئۇلار شۇ كۈنى كېچىگىچە كۈتۈشتى.

يەن چىڭ بىلەن دەي زۇڭ ئىككىسى كوچىغا چىقىپ، ئىككى تال يوغان ئارغامچا سېتىۋېلىپ قوينىغا يوشۇردى، ئاندىن گاۋ ئەمىر مەھكىمىسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۆتۈپ، يوشۇرۇنىدىغان جاينى كۆرۈشتى، ئەسلىدە مەھكىمىنىڭ ئارقىسىدا بىر ئېقىن بار ئىكەن، ئېقىننىڭ لېۋىدە ئىككى قۇرۇق قېيىق باغلاقلىق تۇرۇپتۇ، بۇ قېيىق ئېقىننىڭ لېۋىدىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىكەن. بۇلار قېيىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ مۆكۈشتى، سۇبھى تاكتىكى ئاڭلانغاندىن كېيىن قېيىقتىن قىرغاققا چىقىپ، تامنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ، يۆتەل بىلەن بەلگە بېرىشتى، تامنىڭ ئىچىدىنمۇ يۆتەلگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، ئىككى تەرەپتىكىلەر بىر - بىرىنى چۈشىنىشتى، شۇ چاغدا يەن چىڭ ئارغامچىلارنى تامدىن ئارتىلدۇرۇپ ئىچكىرىگە تاشلىدى، ئىچكىرىدىكىلەر ئارغامچا ئۇچلىرىنى مەھكەم باغلاپ، بولدى دېگەندە، يەن چىڭ بىلەن دەي زۇڭ ئىككىسى بىر - بىرىگە قارىشىپ، ئارغامچىلارنىڭ ئۇچىنى چىڭ تارتىپ تۇرۇشتى. ئالدى بىلەن لې خې تامغا يامىشىپ چىقتى، ئارقىدىن شياۋ راڭ چىقتى، ئۇلار تامدىن سىيرىلىپ

چۈشكەندىن كېيىن ئارغامچىلارنى تامنىڭ ئىچىگە ئېتىۋەتتى ـ ده، سارايغا قايتىپ كېلىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇردى، ئاندىن ئوت يېقىپ ئەتىگەنلىك تاماق پىشۇرۇپ يېدى. ياتاق پۇلىنى ھېسابلىشىپ تۆلىدى ـ ده، بۇ تۆتەيلەن شەھەر قوۋۇقىغا قاراپ ماڭدى. قوۋۇق ئېچىلىش بىلەنلا سېپىلنىڭ سىرتىغا چىقىپ، لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يولغا چۈشتى. بۇ تۆتەيلەن قايتىپ كەتتى. ئەييۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! سۇ ئەمىر بۇ ئىشنى پادىشاھقا يەتكۈزمىگەن بولسا، لياڭشەن كۆلىدىكىلەر تولۇق ئەل قىلىنمىغان بولاتتى. سۇ ئەمىرنىڭ پادىشاھقا زادى قانداق ئىلتىجا قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن ئىككىنچى باب

لياڭشەن كۆلىدىكىلەرنىڭ خەزىنە بۆلۈشۈپ بازار قىلغانلىقى سۇڭ دانشىنىڭ پۇتۇن توپى بىلەن ئەل قىلىنغانلىقى

ئەلقىسسە، يەن چىڭ لى شىشىنىڭ ئۆيىدە پادىشاھ داۋ جۇنگە يولۇقۇپ، ئۆزى ئۇچۇن بىر كەچۈرۈمنامە ئېلىۋالدى، ئاندىن كېيىن سۇ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى، يەنە دەي زۇڭ بىللە ھىيلە ئىشلىتىپ، گاۋ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىگە بېرىپ شياۋ راڭ بىلەن لې خېنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقتى. بۇ تۆتەيلەن شەھەر قوۋۇقى ئېچىلىشى بىلەنلا شەھەردىن چىقىپ، لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كېلىپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى مەلۇم قىلدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. لى شىشى شۇ كېچىسى يەن چىڭنىڭ قايتىپ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلىگە بىرئاز گۇمان چۈشتى.

گاۋ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىدىكى خاس يىگىتلەر ئەتىسى شياۋ راڭ بىلەن لې خېغا چاي ئەكېلىپ بەرگىلى كېلىپ، بۇ ئىككىيلەننىڭ ئۆيدە يوقلۇقىنى كۆردى ـ دە، ئالمان ـ تالمان كاھىبەگكە مەلۇم قىلدى. كاھىبەگ باغچىغا كېلىپ سۆگەتكە چىگىلگەن ئىككى تال ئارغامچىنى كۆرۈپ، بۇ ئىككىيلەننىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى ۋە قايتىپ كىرىپ ئەمىرگە مەلۇم قىلدى. گاۋ چيۈمۇ بۇنى ئاڭلاپ ئەرۋايى ئۇچۇپ، تېخىمۇ غەمگە پاتتى ۋە ئاغرىپ قالدىم دەپ مەھكىمىسىدىن چىقماي يېتىۋالدى.

ئەتىسى سەھەردە پادىشاھ داۋ جۇن ئوردىغا كېلىپ، ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىدىن ئورۇن ئالدى. قەلەمدار ۋە ئەلەمدار ۋەزىر ـ

ۋۇزرالارنىڭ ھەممىسى تەخ بولۇپ تۇرۇشتى، پادىشاھ قەسىر پەردىسىنى ئېچىشقا بۇيرۇدى، ئاندىن ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى بۇيرۇپ لەشكەر ۋازىرى تۇڭ گۇەننى چاقىرتىپ كېلىپ ئۇنىڭغا:

— سەن بۇلتۇر ئون تۇمەن كىشىلىك لەشكەر تارتىپ، ئەل بولسا ئەل قىلىش، ئەل بولمىسا جازالاش ئۇچۇن لياڭشەن كۆلىگە يۇرۇش قىلغانىدىڭ، جەڭ نەتىجەڭ قانداق بولدى؟ — دەپ سورىدى.

— پېقىر بۇلتۇر نۇرغۇن لەشكەر تارتىپ جەڭگە ئاتلىنىپ جىق ئەجىر قىلغان بولسامۇ، — دېدى تۇڭ گۇەن تىزلىنىپ تۇرۇپ، — لېكىن ئۇ يەرنىڭ يەر - سۇيى چېرىكلەرگە باب كەلمىدى، تومۇز ئىسسىق بولۇپ كەتتى، چېرىكلەرنىڭ تولىسى كېسەلگە چېپىلىپ، ھەر ئون كىشىدىن ئىككى - ئۇچىسى ئۆلۈپ كەتتى، پېقىر قوشۇننىڭ جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە قالغانلىقىنى كۆرۇپ جەڭنى ۋاقتىنچە توختاتتىم، لەشكەرلەرنى ئۆز بارگاھلىرىغا مەشىق قىلىشقا قايتۇردۇم، خان لەشكەرلىرى يول بويى ئاغرىق - سىزلاق تۇپەيلىدىن جىق چىقىم تارتتى، قاراقچىلار ئىككىنچى مەرتەم يارلىق چۇشۇرۇلگەندىمۇ ئەل بولۇشقا ئۇنىمىدى، گاۋ چيۇمۇ سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ جەڭگە ئاتلانغانىدى، لېكىن ئۇمۇ يېرىم يولدا ئاغرىقتا دۇچار بولۇپ قايتىپ كەلدى، — دېدى.

— سەنلەر دانىشمەن - ئاقىللارنى كۆرەلمەي يۇرگەن پاسىق - مەككارلار، — دېدى پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ، — مەندىن يوشۇرۇنچە ئىش يۇرگۇزمەكچىمۇ سىلەر ! سەن بۇلتۇر لەشكەر تارتىپ لياڭشەن كۆلىگە جازا يۇرۇشى قىلغىنىڭدا، ئىككى قەپەس ئېلىشا - ئېلىشمايلا قاراقچىلار ۋەتۇەرىكىڭنى چىقىرىۋېتىپتۇ، لەشكەر - پەشكەر، ساۋۇت - قالقىنىڭدىن ئايرىلىپ پادىشاھ لەشكەرلىرىنىڭ شەننى بۇلغاپسەن، شۇنىڭدىن كېيىن ھېلىقى گاۋ چيۇ دېگەن ھارامزادە ئەل - يۇرتىنىڭ نۇرغۇن پۇل ۋە ئاشلىقىنى شامالغا سورۇۋېتىپتۇ، قاراقچىلار ئۇنى تىرىك قولغا

چۈشۈرۈپ تاغقا ئېلىپ چىقىپتۇ، سۇڭ جياڭلار ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە رايى بارماي، قايتۇرۇپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ، سۇڭ جياڭ باشلىق بۇ بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئايىماق ـ دىيارلارنى بېسىۋالماي، مۇمىن پۇقرالارنى بۇلاپ ـ تالىماي، ئەل قىلىنىپ، ئەلگە ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىش كويىدىلا بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم، سەنلەردەك نائەھلى، پاسىق مۇناپىقلار، ئوردا بەرگەن مەنسەپ ـ مەرتىۋىلەرگە ئىگە بولۇۋېلىپ، ئىشنى بۇزۇۋاتىسىلەر ! لەشكىرىي ۋازارەتنى ئىلكىگىدە تۇتۇپ تۇرغان سەن نومۇس قىلمامسەن ! ئەسلىدە سېنى زىندانغا تاشلاش كېرەك ئىدى. بوپتۇ، بىر قېتىم كەچۈرەي، ئەمدى گۇناھ ئۆتكۈزسەڭ، زادى كەچۈرمەيمەن !

تۇڭ گۇەن لام ـ جىم دېيەلمەي، بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇردى، پادىشاھ يەنە:

ـــ ئاراڭلاردىن قايسىبىرىڭ لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ باشلىق بۇ بىر توپ كىشىلەرنى ئەل قىلىپ كېلىشكە بارالايسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

پادىشاھنىڭ گېپىنى تۈگىشى بىلەنلا ئوردا ئەمىرى سۇ يۈەنجىڭ ئالدىغا چىقىپ تىز پۈكۈپ:

ـــ پېقىر كەم ئەقىل بولسامۇ، بىر بېرىپ كېلىشنى خالايمەن، ـــ دېدى.

پادىشاھ خۇرسەن بولۇپ:

ـــ شاھانە قەلبىمىم بىلەن يارلىق يېزىپ بېرەي، ـــ دېدى ـ ده، شاھانە شىرە كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى، شىرە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن تەڭرىقۇت يارلىق قەغەزنى شىرەگە يېيىپ، ئۆز قولى بىلەن يارلىق يازدى، ئوڭ ـ سول قول ۋەزىر ـ ۋۇزرالار مۆھۈر كەلتۈردى، تەڭرىقۇت ئۆزى مۆھۈر باستى. ئۇ يەنە خەزىنىچىگە ئوتتۇز ئالتە ئالتۇن تاختا، يەتمىش ئىككى كۈموش تاختا، ئوتتۇز ئالتە توپ قىزىل كىمخاب، يەتمىش ئىككى توپ يېشىل كىمخاب، بىر يۈز سەككىز كومزەك سىرىق قەغەز پېچەتلىك

شاهانه مەي ئالدۇروپ سۇ ئەمرگە تاپشۇردى. يەنە يىگىرمە تۆت توپ تاۋار ـ دۇردۇن، ئالتۇن ھەل بىلەن «ئەل قىلىش» دېگەن سۆز يېزىلغان بىر دانە شاھانە تۇغ ئىلتىپات قىلدى ۋە ئەتىسى يولغا چىقىشنى بەلگىلىدى. سۇ ئەمىر ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىدە تەڭرىقۇت بىلەن خوشلاشتى. ۋەزىر ـ ۋۇزرالار شاھ ئالدىدىن قايتىشتى. لەشكەر ۋازىرى تۇڭ گۇەن خىجالەت ۋە نومۇس ئىچىدە مەھكىمىسىگە قايتىپ ئاغرىپ قالدىم، دەپ ئوردىغا بېرىشقا پېتىنالمىدى. گاۋ ئەمرمۇ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تېپىپ، قورقۇنىدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي ئوردىغا بېرىشقىمۇ پېتىنالمىدى.

نەزم

شاپائەت يارلىقى چاچتى يورۇق نۇر —
كى لياڭشەن ياساندى پۇزۇردىن ـ پۇزۇر.
جازادىن ئەلاكى مېھىر ـ مۇھەببەت،
ساق قالدى نارەسىدە، كۆردى كۇن ـ ھۇزۇر.

ئەمدى گەپنى سۇ ئەمىردىن ئاڭلاڭ. سۇ ئەمىر شاھانە مەيلەرنى، ئالتۇن ـ كۇموش تاختىلارنى، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى جايلاشتۇروپ، پادىشاھ ئىلتىپات قىلغان ئالتۇن ھەل بېرىلگەن سېرىق تۇغنى كۆتۇرتۇپ، ئاتقا مىندى ـ دە، تۆۋەنكى ئىللىق قۇۋۇقتىن چىقىپ، جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. ھەممە بەگ ـ سىپاھلار قۇۋۇقتىن چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى.

ئۇ ئۆز يۇرتىغا مېڭىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. يەن چىڭ، دەي زۇڭ، شياۋ راڭ، لې خېلار كېچىلەپ يول يۇرۇپ تاغ تۇراغا كېلىپ، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى سۇڭ دانىش ۋە باشقا ئاتامانلارغا مەلۇم قىلدى. يەن چىڭ پادىشاھ داۋ جۇن شاھانە قەلىمى بىلەن يېزىپ بەرگەن كەچۇرۇمىنامىنى سۇڭ

جياڭغا ۋە باشقىلارغا كۆرسەتتى.

— بۇ دورەم جەزمەن خۇش خەۋەر كېلىدۇ، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ ئېسىل كۇجە يېقىپ، ھۆر قىزلارنىڭ تىلاۋەت دەستۇرىنى ئېچىپ، ئاسمانغا قاراپ دۇئا ـ تەگبىر بىلەن پال ئېچىۋىدى، ياخشىلىق ئالامىتى ئېچىلدى. سۇڭ جياڭ ئەمدى ئىش ئوڭىدىن كېلىدىغان بولدى، دەپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى. ئاندىن كېيىن يەنە دەي زۇڭ بىلەن يەن چىڭنى تىڭتىڭلاپ كېلىشكە ئەۋەتىپ: «بىرەر ئەھۋال بولسا، تېز خەۋەر بېرىڭلار، ئوبدانراق تەييارلىنىۋالايلى» دېدى. دەي زۇڭ بىلەن يەن چىڭ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ: «ئوردىدىن سۇ ئەمىر پادىشاھ يارلىقى بىلەن ئەۋەتىلىپتۇ، ئۇ شاھانە مەيلەرنى، ئالتۇن ـ كۈمۈش تاختىلارنى، قىزىل، يېشىل كىمخاب ۋە تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئېلىپ، ئەل قىلىشقا كېلىۋېتىپتۇ، بۇگۈن ـ ئەتە يېتىپ كەلگۈدەك!» دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، ئالامەت خۇرسەن بولدى، سادىق مەردلەر سارىيىغا بېرىپ، دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئادەم ئاجرىتىپ، لياڭشەن كۆلىدىن جىجۇ ئايمىقىغىچە، يول بويى يىگىرمە تۆت جايغا كەپە ياساتتى، كەپە ئۈستىنى گۈل ـ چېچەكلەر بىلەن بېزەتتى، كەپىگە بۇرغا ـ سۇناي، داقا ـ دۇمباق قويدۇردى؛ شاھانە يارلىقنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن يەنە يېقىن ئەتراپتىكى ئايماق ـ ناھىيەلەردىن سازەندىلەرنى يالاپ ئەكېلىپ، ھەرقايسى كەپىلەرگە ئاجرىتىپ بەلگىلەپ قويدى. ھەربىر كەپىگە بىردىن كىچىك ئاتامانىنى مەسئۇل قىلدى. يەل ـ يېمىش، گۆش، بېلىق، مەي ـ شاراب، يېمەك ـ ئىچىمەكلەر سېتىپ ئەكېلىپ، كاتتا مەرىكە ـ سورۇنلار تەييارلاشقىمۇ ئادەم ئاجراتتى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن باشلايلى. پادىشاھنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، ئەل قىلىش ئۈچۈن لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يولغا چىققان سۇ ئەمىر ئادەملىرى بىلەن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى

بېسىپ جەجۇ ئايمەقنىغا يېتىپ كەلدى. ئامبال جاڭ شۇيې شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ قارشى ئالدى، ئۇلار شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئامبال سۇ ئەمىر بىلەن سالاملىشىپ، ھال ـ ئەھۋال سورىغاندىن كېيىن ھاردۇق شارابى سۇندى.

ـــ ئوردىدىن ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ ئىككى قېتىم يارلىق چۈشۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن يارلىق ئېلىپ كەلگەنلەر يارامسىز بولغانلىقتىن، پادىشاھنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا دەخلى يەتكۈزدى. ئەمىر، بۇ سەپەرلىرىدە پادىشاھلىققا ئۇلۇغ خىزمەت كۆرسەتكەيلا ! ـــ دېدى جاڭ شۇيې.

ـــ پادىشاھ ئالىيلىرى، ـــ دېدى سۇ ئەمىر گەپكە كىرىشىپ، ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى پالۋانلارنىڭ مەردلىكىنى مۇھىم بىلىپ، ئايماق، ناھىيەلەرگە بېسىپ كىرمەي، مۇمىن پۇقرالارغا زىيان سالماي، تەڭرى يولىنى تۇتىمىز دەپ يۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، پېقىرغا ئۆز قولى بىلەن يېزىلغان شاھانە يارلىقنى تۇتقۇزۇپ، ئوتتۇز ئالتە ئالتۇن تاختا، يەتمىش ئىككى كۈمۈش تاختا، ئوتتۇز ئالتە توپ قىزىل كىمخاب، يەتمىش ئىككى توپ يېشىل كىمخاب، بىر يۈز سەككىز كومزەك سېرىق قەغەز پېچەتلىك شاھانە مەي، يىگىرمە تۆت توپ تاۋار ـ دۇردۇن بىلەن بۇ يەرگە ئەل قىلىشقا ئەۋەتتى، بۇ سوۋغاتلار ئازلىق قىلامدۇ، قانداق؟

ـــ بۇ پالۋانلار، ـــ دېدى جاڭ شۇيې، ـــ سوۋغاتنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىگە قارىمايدۇ. پادىشاھلىققا سادىق ـ مەردلىك بىلەن خىزمەت قىلىپ، نام ـ شۆھرىتىنى قالدۇرۇپ كېتىشنىلا ئويلايدۇ. ئەمىر بالدۇرراق مۇشۇنداق قىلىپ كەلگەن بولسا، پادىشاھلىقنىڭ لەشكەر ـ سەردارلىرى زىيانغا ئۇچرىمىغان، ئەلنىڭ پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكلىرى شامالغا سورۇلمىغان بولاتتى. بۇ بىر توپ مەردۇمەردانلارنىڭ ئەل بولغاندىن كېيىن ئوردىغا ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسىتىپ تۆھپە قوشۇشى تۇرغان گەپ.

ـــ يېقىر مەشەدە كۈتۈپ تۇراي، ئامبال ئېغىر كۆرمەي تاغ تۇراغا بېرىپ خەۋەر بەرسىلە، ئالدىمىزغا چىقىشقا تەييارلانسۇن، ـــ دېدى سۇ ئەمىر.

ـــ يېقىر بېرىپ كېلىشكە رازى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى جاك شۇيې.

جاك شۇيې شۇ ئان ئاتلىنىپ، ئون نەچچە خىزمەتكار ئەگەشتۈرۈپ شەھەردىن چىقىپ لياڭشەن كۆلىگە قاراپ يول ئالدى. تاغ ئېتىكىگە يېتىپ بارغاندا، ئۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغان كىچىك ئاتامانلار دەرھال تۇراغا كېلىپ خەۋەر قىلدى. سۇك جياك خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ئالدىراپ ـ تېنەپ تاغدىن چۈشۈپ، جاك شۇيېنىك ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى سادىق مەردلەر سارىيغا باشلاپ كىردى، بىر ـ بىرى بىلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن، جاك شۇيې:

ـــ مەردلەرگە مۇبارەك بولسۇن ! ئوردىدىن ئالايىتەن سۇ ئەمىرنى شاھانە قەلەم بىلەن يېزىلغان شاھ يارلىقى تۇتقۇزۇپ ئەل قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ، ئۇ پادىشاھ ئىلتىپات قىلغان ئالتۇن تاختا، تاۋار ـ دۇردۇن، شاھانە مەي، كىمخابلارنى ئېلىپ جەجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. مەردلەر پادىشاھ يارلىقىنى كۈتۈۋېلىشقا تەييارلانسا بولىدۇ، ـــ دېدى.

سۇك جياك بەك خۇرسەن بولدى، ئىككى قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ تۇرۇپ:

ـــ بىز دۇنياغا باشقىدىن تۆرەلگەندەك بولدۇق ! ـــ دېدى ۋە ئامبال جاك شۇيېنى چايغا تەكلىپ قىلدى.

ـــ يېقىرنىك تەكلىپىنى رەت قىلىش نىيىتى يوق. بىراق، ئەمىر كېچىكىپ قالدىڭىز دەپ قالارمىكىن، ـــ دېدى ئامبال جاك شۇيې.

ـــ ھۆرمەتلىرىنى قىلىپ، بىر قەدەھ مەي قۇياي، ـــ دېدى سۇك جياك.

ئامبال جاك شۇيې كېتىمەن دەپ چىك تۇرۇۋالدى. سۇك جياك

ئالدىراپ ـ تېنەپ، بىر پەتنۇس ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئالدۇرۇپ چىقىپ سوۋغا قىلدى. ئامبال جاڭ شۇيې بۇنى كۆرۈپ:

ـــ بۇنى زادى قوبۇل قىلالمايمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئازغىنا نەرسە، بىراق بۇ كۆڭۈل خۇشلۇقىمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ماۋۇ ئىشلار پۈتكەندىن كېيىن ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمىز.

ـــ مەردلەرنىڭ ھىممىتىگە چوڭ رەھمەت، ـــ دېدى ئامبال جاڭ شۇيې، ـــ ھازىرچە چوڭ تۇرادا تۇرۇپ تۇرسۇن، كېيىنچە ئالسامۇ كېچىكمەس.

ئۆزىنىڭ پاكىلىقىنى ساقلايدىغان ئامبال دېگەن شۇ ـ دە ! بۇنىڭغا مانا بۇ نەزم دەلىل:

يوق پەقەت ئالەمدە جىجۇ ئامبىلىنىڭ تەڭدىشى،
دىل خۇشى ئالتۇن ئەمەس، سۇڭ جياڭ ئۇنىڭكى دىلدىشى.
كىم ئەگەر ئاقىل ئىكەن، تالىق ئۇنىڭغا ھەممە خەق،
پۈكمىگەي ھەيۋەت ۋە كۈچكە زادىلا تىز ئەر كىشى.

سۇڭ جياڭ سۇ ئەمىرگە سالام بېرىپ كېلىش ئۈچۈن، چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلاردىن مۇشاۋىر ۋۇيۇڭ، جۇ ۋۇ ۋە شياۋ راڭ، لې خې تۆتەيلەننى ئامبال جاڭ شۇيبىغا قوشۇپ جىجۇغا ئەۋەتتى. ئۆگۈنى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى تۇرادىن ئوتتۇز يول يىراقلىققا كېلىپ، يولنىڭ ئىككى چېتىدە تۇرۇپ كۈتۈۋالماقچى بولدى. شۇنداق قىلىپ، ۋۇ يۇڭلار ئامبال جاڭ شۇيبىغا ئەگىشىپ كېچىلەپ تاغدىن چۈشۈپ، توپتوغرا جىجۇغا يول ئالدى، ئەتىسى ئۇلار مېھمانخانىغا كېلىپ، سۇ ئەمىر بىلەن كۆرۈشۈپ، تەزىم قىلغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئالدىدا تىز پۈكۈپ ئولتۇردى، سۇ ئەمىر ئۇلارنى ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. بۇ تۆتەيلەن خوش ـ خوش دەپ ئولتۇرۇشقا پېتىنالمىدى. ئەمىر ئۇلارنىڭ ئۇرۇق ـ جەمەتىنى سورىدى.

— پېقىر ۋۇ يۈك بولىدۇ، ماۋۇلار جۇ ۋۇ، شياۋ راك، لې خې دېگەنلەر بولىدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ يۈك، — ئاغىنىز سۈك دانىشىنىك ئەمرىگە بىنائەن ئالاھىدە شاپائەتلىك بېگىنىك يېنىغا كەلدۇق. ئاغىنىز ۋە قېرىنداشلىرىمىز ئۆگۈنلۈككە تۇرادىن ئوتتۇز يول نېرىسىغا كېلىپ، يولنىك ئىككى چېتىدە كۈتۈپ تۇرماقچى بولدى.

— خەلىپىتىم بىلەن خۇاجۇ ئايمىقىدا ئايرىلغاندىن كېيىن بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى سۇ ئەمىر تولىمۇ خۇرسەن بولۇپ، — مانا ئەمدى بۇ يەردە يەنە كۆرۈشىدىغانلىقىمىز كىمنىك خىيالىدا بولسۇن ! پېقىر سىلەردەك قېرىنداشلارنىك نىيىتىنى چۈشىنىمەن، ئەزەلدىن سادىق ـ مەردلىك قىلىۋاتىسىلەر، مەككار مەنسەپدارلار ھەقىقەتنى يوشۇرغاچقا، ئاچ كۆز، خۇشامەتچى پاسكىلار ھوقۇق تۇتۇپ تۇرغاچقا، سىلەرنىك ھال ـ ئەھۋالىڭلار پادىشاھنىك قۇلىقىغا يەتمەي كەلدى. ئەمدىلىكتە پادىشاھ بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تېپىپ، پېقىرنى شاھانە قەلىمى بىلەن يېزىلغان يارلىق، ئالتۇن ـ كۈمۈش تاختا، قىزىل ـ يېشىل كىمخاب، شاھانە مەي، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئېلىپ، ئەل قىلىپ كېلىشكە ئالاھىدە ئەۋەتتى. سىلەر ھېچقانداق شەك ـ شۈبھىدە بولماي بۇ نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىڭلار.

ۋۇ يۈك قايتا تەزىم قىلىپ، رەھمەت ئېيتىپ:

— تاغ ـ دالىدا ئۆز مەيلىمىزچە يۈرۈپ كەتتۇق. شاپائەتلىك بېگىمنى جاپا چەكتۈرۈپ قويدۇق. تەڭرىنىك شەپقىتى بىلەن ئەمرىنىك ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ ئولتۇرۇپتىمىز. قېرىنداشلار بۇنى قەلبىدە مەڭگۈ ساقلايدۇ، بۇ ھىممەتلىرىنى قاچان ياندۇرۇپ بولارمىز، — دېدى.

ئامبال جاك شۇيې مەرىكە سورۇنى ھازىرلاپ مېھمان قىلدى.

ئۇچىنچى كۈنى تاك سەھەردە، جىجۇدا كۆجە يېقىلغان ئۇچ ھارۋا تەييارلاندى، شاھانە مەي ئەجدىھا، سۈمۈرغ سۈرەتلىرى

چۇشۇرۇلگەن ساندۇققا سېلىندى. ئالتۇن ـ كۈمۈش تاختىلار، كىمخاب، تاۋار ـ دۇردۇنلار ئايرىم ـ ئايرىم قويۇلدى. شاھانە يارلىق تەختىراۋان ئىچىگە سېلىندى. ھەممە يولغا چۇشكەندىن كېيىن سۇ ئەمىر ئاتقا مىنىپ، تەختىراۋاننىڭ ئوڭ تەرىپىدە ماڭدى، ئامبال جاڭ شۇيې ئاتقا مىنىپ ئۇنىڭ كەينىدىن ھەمراھ بولۇپ ماڭدى. ۋۇ يۇڭ باشلىق تۆتەيلەن ئاتقا مىنىپ ئۇلارغا ئەگەشتى. چوڭ ـ كىچىك ھەمراھلار ئولاش ـ چولاش قوغداپ مېڭىشتى. ئالدىدا ماڭغان ئاتلىقلار شاھ ئىلتىپات قىلغان ئالتۇن ھەل بېرىلگەن سېرىق تۇغنى كۆتۈردى، داقا ـ دۇمباقلارنى چېلىپ، تۇغ ـ ئەلەملەرنى لەپىلدىتىپ، يول باشلاپ ماڭدى. ئۇلار جىجۇدىن چىقىپ، ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ، ئون چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن ئالدى تەرەپتە كەپىلەر كۆرۈندى. سۇ ئەمىر ئات ئۇستىدە ئالدى تەرەپكە قارىدى، قارىسا كەپىلەرنىڭ ئۇستى رەڭمۇرەڭ گۈل ـ چېچەكلەر بىلەن بېزىلىپتۇ، كەپىلەر يېنىدا كاناي ـ سۇناي، ناغرا ـ دۇمباقلار چېلىنىۋېتىپتۇ، كۈتۈۋالغۇچىلار يولنىڭ ئىككى يېقىسىدا تىزىلىپ تۇرۇپتۇ. يەنە ئون چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن يەنە شۇئداق رەڭمۇرەڭ بېزەلگەن كەپىلەر كۆرۈندى. شۇنداق قارىسا، خۇش پۇراق كۈجىلەر يېقىلىپ كېتىپتۇ، ئالدىدا سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپتۇ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ئاتامانلار تەكشى يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ، ئىلتىپات يارلىقىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ.

ـــ ھەممەيلەن ئاتلانسۇن، ـــ دېدى سۇ ئەمىر.

ھەممەيلەن بىرلىكتە سۇ بويىغا يېتىپ كېلىشتى ـ دە، لياڭشەن كۆلىدىكى مىڭلىغان جەڭ قېيىقلىرىغا چىقىپ بىرلىكتە كۆلدىن ئۆتۈپ، ئۇدۇل جىنشاتەن ساھىلىغا كېلىپ قىرغاققا چىقتى. ئوچ قوۋۇقنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋۈنىدە داقا ـ دۇمباق سادالىرى پەلەككە يېڭىراپ كەتتى. لەشكەرلەر يول كۆرسىتىپ، قوغدىغۇچىلار ھەممە يانىنى مۇھاپىزەت قىلىپ

رۇسلىنىپ تۇراتتى. ئەترapىنى ئاجايىپ ئېسىل خۇش پۇراق قاپلىغاندى. ئۇلار سادىق مەردلەر سارىيغا كەلگەندە ئاتتىن چۈشۈشتى. كۆجە هارۇنسى ۋە تەختىراۋان سادىق مەردلەر سارىيغا ئېلىپ كىرىلدى. سارايغا ئۇچ شىرە قويۇلغان بولۇپ، ھەممىسىگە ئەجدىها، سۇمۇرغ رەسىملىرى چۈشۈرۈلگەن سېرىق شايى داستىخان سېلىنغانىدى. ئوتتۇرىغا پادىشاھلىق ئەجدىها قالقان قويۇلغانىدى. شاھ يارلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلدى؛ ئالتۇن - كۈمۈش تاختىلار سول تەرەپكە؛ قىزىل - يېشىل كىمخابلار ئوڭ تەرەپكە؛ شاھانە مەي، تاۋار - دۇردۇنلار ئالدى تەرەپكە قويۇلدى. ئالتۇن ئىسرىقدانغا ئېسىل كۈجە يېقىلدى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر سۇ ئەمىر بىلەن ئامبال جاڭ شۇيېنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى. شياۋ راڭ بىلەن لې خې سول تەرەپتە، پېي شۇەن بىلەن يەن چىڭ ئوڭ تەرەپتە تۇردى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر ئالدىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ تىز پۈكتى. پېي شۇەن:

— تەزىم، — دەپ ۋارقىرىدى.

تەزىم قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن شياۋ راڭ شاھ يارلىقىنى ئوقۇدى:

يېتىپ مەلۇم بولغايكى، مەن تەختكە ئولتۇرغىنىمدىن بۇيان ئەلنى رەھىمدىللىك بىلەن سوراپ كەلدىم. يېغا - توپىلاڭنى تارتۇقلاش - جازالاش يولى بىلەن تىنچىتتىم، دانىشمەن - ئاقىللارنى نەزەر - ئېتىبارىمدىن چۈشۈرمىدىم، پۇقرالارنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولۇپ كەلدىم، مېنىڭ بۇ يۇرەك قەلبىم يىراق - يېقىندىكى جىمىكى ساپ - دىيانەتلىك كىشىلەرگە ئايان. ماڭا مەلۇمكى، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، سىلەر ئەزەلدىن سادىق - مەردلىكنى ئەۋزەل بىلىپ كەلدىڭلار، زورلۇق - زومبۇلۇق يولىدا ماڭمىدىڭلار، ئۇزاقتىن بۇيان ئىتائەتمەن بولۇش نىيىتىدە بولۇپ كەلدىڭلار. ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىش ئىرادىسىدە چىڭ تۇردۇڭلار، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان بولساڭلارمۇ، بۇنىڭ ھەر خىل سەۋەبلىرى

بار. سلەرنىڭ چىن ھال ـ ئەھۋالىڭلاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن سلەرگە بەكمۇ ئىچىم ئاغرىدى، سۇڭ جياڭ باشلىق چوڭ ـ كىچىك ھەممىڭلارنىڭ جىنايىتىنى تامام كەچۈرۈم قىلغانلىقىمنى لياڭشەن كۆلىگە بېرىپ ئۆز ئاغزى بىلەن يەتكۈزۈشكە ئالايىتەن ئوردا ئەمىرى سۇ يۈەنجىڭنى شاھانە يارلىق بىلەن ئەۋەتتىم. سۇڭ جياڭ باشلىق يۇقىرى مەرتىۋىلىك ئاتامانلارنىڭ ئەل بولغانلىقىغا ئاتاپ ئوتتۇز ئالتە دانە ئالتۇن تاختا، ئوتتۇز ئالتە قىزىل كىمخاب ئىلتىپات قىلدىم، سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى ئاتامانلارغا يەتمىش ئىككى كۈمۈش تاختا، يەتمىش ئىككى توپ يېشىل كىمخاب ئىلتىپات قىلدىم. كەچۈرۈمنامە قولۇڭلارغا تەگكەن ھامان، كۈتكەن ئۈمىدىمنى يەردە قويماي، بالدۇرراق ئەل بولۇڭلار، سلەرنى چوڭ ئېتىبار بىلەن ئىشقا قويىمەن، دەپ ئۇشبۇ يارلىقنى ئەۋەتتىم، ۋاقىپ بولغايسلەر.

شۈەنخېنىڭ تۆتىنچى يىلى ئىككىنچى ئاينىڭ ـ كۈنى

شياۋ راڭ شاھانە يارلىقنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ باشلىق ھەممەيلەننىڭ: «شاھ ھەزرەتلىرى ئۇزاق ئۆمۈر كۆرگەي» دېگەن سادالىرى تاغ ـ دەريالارنى ياڭرىتىۋەتتى. ئۇلار ياندۇرۇپ ـ ياندۇرۇپ تەزىم قىلدى. سۇ ئەمىر ئالتۇن ـ كۈمۈش تاختىلار، قىزىل ـ يېشىل كىمخاب، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئېلىپ، پېي شۈەننى ئىسىم ـ مەرتىۋە تەرتىپى بويىچە تارقىتىپ بېرىشكە بۇيرۇدى. ئاندىن كېيىن ئۇ شاھانە مەينىڭ ئاغزىنى ئاچتۇرۇپ، كۈمۈشتىن ياسالغان بۇغا جاۋۇرغا تۆكتۇردى، ئاندىن سارايىنىڭ ئالدىدا ئىسىستىپ نوگاي بىلەن كۈمۈش شارابدانغا قۇيدۇردى. سۇ ئەمىر ئالتۇن قەدەھنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا مەي تولدۇردى. ئاندىن ئاتامانلارغا قاراپ:

— مەن سۇ يۈەنجىڭ پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن ئاتامانلارغا ئىلتىپات قىلىنغان شاھانە مەي ئېلىپ كەلدىم، شۇبھىلەنمىگەيسىلەر، مەن ھەرقايسىڭلارنىڭ ئالدىدا بۇ بىر قەدەھنى ئاۋۋال ئۆزۈم كۆتۈرۈۋېتەي، — دېدى.

ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى چەكسىز رەھمەت ئېيتىشتى. سۇ

ئەمىر ئىچىپ بولۇپ، يەنە مەيلى قۇيۇپ، ئاۋۇال سۇئال جىاڭغا سۇندى. سۇئال جىاڭ قەدەھنى ئېلىپ، يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئىچىۋەتتى. ئاندىن لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇئ، گۇڭسۇن شېڭلار بىر - بىرلەپ ئىچىشتى. شۇنداق قىلىپ، بىر يۇز سەككىز ئاتامانلىق ھەممىسى بىر قەدەھتىن ئىچىشتى. سۇئال جىاڭ شاھانە مەينى ئېلىپ قۇيۇشىنى بۇيرۇدى ۋە ئەمىرلەشكەرنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى، ئاتامانلارمۇ تەزىم قىلىپ ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى. سۇئال جىاڭ ئالدىغا چىقىپ رەھمەت ئېيتىپ:

— ئۆتكەندە كۇنپېتىشتىكى يۆمياۋ بۇتخانىسىدا ئۆزلىرى بىلەن تونۇشۇشقا مۇيەسسەر بولغانىدىم، ئەمىر لەشكەرلىك ئىلتىپاتىغا مىڭ رەھمەت ئېيتىمىز. ئۆزلىرى تەڭرىقۇتقا ھال - ئەھۋاللىرىمىزنى يەتكۈزدىلە، شۇنىڭ بىلەن يېڭىباشتىن كۇن سېرىقىنى كۆرۈشكە نېسىپ بولدۇق. بۇ ئىلتىپاتنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمايمىز، قەلبىمىزدە چىڭ ساقلايمىز، — دېدى.

— پېقىر مەردلىرىمىزنىڭ سادىق مەردلىك يولىدا چىڭ تۇرۇپ، تەڭرى يولىنى تۇتۇپ كەلگەنلىكىنى بىلسەمۇ، — دېدى سۇ ئەمىر، — لېكىن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىدىن خەۋەر تاپالمىغاچقا، تەڭرىقۇتقا ئىلتىجا قىلالمىدىم. نۇرغۇن ۋاقىت بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىپ قالدى. بۇنىڭدىن سەل ئىلگىرىلا مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنىڭ مەكتۇپىنى ۋە ھەرقايسىلىرىنىڭ قىممەتلىك سوۋغىسىنى ئالغاندىن كېيىن چىن ھال - ئەھۋاللىرىدىن خەۋەر تاپتىم. شۇ كۇنلەرنىڭ بىرىدە تەڭرىقۇت كۇجە - ئىسرىقلار قەسرىسىدە ئولتۇرۇپ، مەن بىلەن پاراڭلاشقاچ، ھەرقايسىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قالدى، شۇ پەيتتە مەن تەڭرىقۇتقا ئەھۋالنى يەتكۈزدۇم. ئەسلىدە تەڭرىقۇت بۇ ئىشلارنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىغىچە خەۋەر تاپقانىكەن، مېنىڭ ئېيتقانلىرىم بىلەن بىر يەردىن چىقىپ قالدى. ئەتىسى تەڭرىقۇت ئەدەپ - ئەردەم قەسرىسىگە چىقىپ، بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرالارنىڭ ئالدىدا ۋازىر تۇئ گۇەن، گاۋ ئەمىرلەرنىڭ ھېچبىر ئىشنى

ۋۇجۇدقا چىقىرالمىغانلىقىنى قاتتىق سۆكتى. ئاندىن تەڭرىنىڭ قەلەم ـ دۇۋەتلىرىنى ئالدۇرۇپ كىرىپ، شاھانە قەلبىمى بىلەن يارلىق يېزىپ، ئاتامانلارنى تەكلىپ قىلىپ كېلىش ئۈچۈن مېنى ئالايىتەن چوڭ تۇراغا ئەۋەتتى. شۇڭا، ھەرقايسىلىرى نەرسە ـ كېرەكلەرنى تېزرەك يىغىشتۇرۇپ ئاستانىگە يولغا چىقىپ، مۇقەددەس تەڭرىقۇتنىڭ ئەمىلىككە ئۇندىگەن ياخشى نىيىتىنى يەردە قويۇشمىغايلا.

ھەممەيلەن شادلىنىپ، قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ رەھمەت ئېيتىشتى. رەھمەت ئېيتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئامبال جاڭ شۇيې يۈرتتا ئىشىم بار دەپ ئەمىر بىلەن خوشلىشىپ، شەھەرگە قايتىپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى ئەمىر بىلەن كۆرۈشتۇردى، سۇ ئەمىر ئۇنى كۆرۈپ بەكمۇ خۇرسەن بولۇپ، ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلاردىن گەپ باشلىدى، ساراي ئىچى شادلىققا چۆمدى. سۇ ئەمىر تەكلىپ بىلەن تۆردىن ئورۇن ئالدى، مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭ ئۇنىڭ ئۇدۇلىدىن ئورۇن ئالدى. ھەممەيلەن يۇقىرى ـ تۆۋەندىن ئۆز مەرتىۋىسى بويىچە ئورۇن ئېلىشىپ ئولتۇرۇشتى، كاتتا مەرىكە سورۇنى ھازىرلاندى. سورۇندىكىلەر بىر ـ بىرلەپ مەي ـ شارابلار تۇتۇشۇپ چىقتى. ساراي ئالدىدا ناغرا ـ سۇناي سادالىرى پەلەككە كۆتۈرۈلدى. ئۇچار قانات گۆشلىرى، دېڭىز نازۇنېمەتلىرى بولمىسىمۇ، باشقا گۆش ـ پۆش، نازۇنېمەتلەر، مەي ـ شارابلار ئېشىپ ـ تېشىپ تۇراتتى. شۇ كۈنى ھەممەيلەن مەست بولغۇچە ئىچىشىپ، ئاندىن بىر ـ بىرىنى يۆلىشىپ ئۆز چۈشكۈنلىرىگە قايتىشىپ ئارام ئېلىشتى. ئەتىسى يەنە مەرىكە سورۇنى ھازىرلاندى، ھەممەيلەن يۈرەك ـ باغرىلىرىنى ئېچىپ، كۆڭۈل ئارزۇلىرىنى بايان قىلىشتى. ئۈچىنچى كۈنى يەنە مەرىكە سورۇنى ھازىرلاندى. سۇ ئەمىر تاغنى سەيلە قىلىشقا تەكلىپ قىلىندى، كەچ كىرگەندە، ھەممەيلەن مەست بولۇشۇپ

تارقىلىشتى. شۇنداق قىلىپ بىرنەچچە كۈن ئۆتتى. سۇ ئەمىر قايتماقچى بولدى. سۇئك جياڭلار يەنە نەچچە ۋاق تۇرۇپ بەرسىلە، دەپ تۇرۇۋالدى.

ــ باتۇر ئەزىمەتلەر، سىلەر بىلمەيسىلەر، پېقىر تەقدىرىقۇتىنئك ئەمرى بىلەن بۇ يەرگە كەلگىنىمگە بىرنەچچە كۈن بولۇپ قالدى. پالۋانلار مەردانىلىك بىلەن ئەل بولۇپ، مەردۇمەردلىك جاسارىتىنى ئايان قىلدى. ناۋادا تېز قايتىپ بارمىسام، مەككار ۋەزىرلەر كۆرەلمەسلىك قىلىپ، باشقا ئىش تېرىپ قويارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىمەن، ــ دېدى سۇ ئەمىر.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى سۇئك جياڭلار، ــ ئەمىرنى تۇتۇپ قالالمايدىكەنمىز. بۇگۈن كۆڭلى ــ كۆكسىمىز قانغۇچە ئىچىشۇالساق، ئەتە سەھەردە شاپائەتلىك بېگىمنى ئۇزىتىپ قويساق.

چوئك ــ كىچىك ئاتامانلارنئك بىرىمۇ قالماي يىغىلىپ، سورۇن ھازىرلاپ خالىغانچە ئىچىشتى. مەي ئىچكەچ ئولتۇرۇپ تەشەككۇر بىلدۇرۇشتى. سۇ ئەمىر چىرايلىق سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلدى. كەچ كىرگەندە ئاندىن تارقىلىشتى. ئەتىسى سەھەردە ئات، ھارۋا تەييارلاندى، سۇئك جياڭ بىر پەتنۇسقا ئالتۇن ــ كۈمۈش، ئۇنچە ــ مەرۋايىتلارنى سېلىپ، سۇ ئەمىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توققۇز تەزىم بىلەن سوۋغا قىلدى. سۇ ئەمىر بۇنى ئېلىشقا ئۇنمىدى. سۇئك جياڭ يەنىلا يالۋۇرۇپ تۇرۇۋېلىۋىدى، ئاندىن قوبۇل قىلدى. سۇ ئەمىر كىيىم ــ كېچەكلىرىنى ساندۇققا سېلىپ، نەرسە ــ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئاتلارنى ئېگەرلىتىپ يولغا چىقىشقا ھازىرلاندى. سۇ ئەمىرنىڭ يارەنلىرىنى بۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان جۇ ۋۇ بىلەن لې خېلار كۇتۇۋېلىپ، قائىدە ــ يوسۇن بىلەن مېھمان قىلدى، كۆتۇرەلمىگىنچە مەي ــ شارابلار قۇيۇپ بەردى. ئۇلارغا يەنە نۇرغۇن ئالتۇن ــ كۈمۈش، مال ــ مۇلۇكلەر سوۋغا قىلدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى خۇرسەن بولدى.

مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭغىمۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار سۇندى، ئۇمۇ ئېلىشقا ئۇنىمىدى، سۇڭ جياڭ ئېلىڭ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن ئاران ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن سۇڭ جياڭ مەسلىھەتچى ۋېن خۇەنجاڭنى سۇ ئەمىر بىللە ئاستانىگە ئۇزىتىدىغان بولدى. لياڭشەن كۆلدىكى چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار ناغرا ـ سۇناي سادالىرى ئىچىدە ئەمىرنى ئۇزىتىشقا تاغدىن چۈشتى، جىنشاتەن ساھىلىدىن ئۆتۈپ، ئوتتۇز چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ باردى، ھەممەيلەن ئاتتىن چۈشۈپ، سۇ ئەمىرگە ئاق يول تىلەپ قەدەھ تۇتتى. سۇڭ جياڭ ھەممىدىن ئاۋۋال قەدەھ تۇتۇپ:

ـــ شاپائەتلىك ئەمىر بېگىم، قايتىپ بېرىپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئەھۋالىمىزنى ياخشى گەپلەر بىلەن مەلۇم قىلغايلا، ـــ دېدى.

ـــ مەرد باتۇرۇم، كۆڭۈللىرىنى خاتىرجەم قىلىپ، نەرسە ـ كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ، تېزرەك ئاستانىگە قاراپ يولغا چىقسىلا. لەشكەرلىرى ئاستانىگە يېتىپ بارغاندا، ئاۋۋال ئادەم ئەۋەتىپ ماڭا خەۋەر بەرسىلە، مەن تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلاي، ئادەم چىقىرىپ كۈتۈۋالايلى. شۇنداق قىلساق، قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سۇ ئەمىر.

ـــ شاپائەتلىك ئەمىر بېگىم، ئىجازەت بەرگەيلا: بۇ كۆلدە ۋاڭ لۇن تاغقا چىقىپ تۇرا بىنا قىلغاندىن كېيىن چاۋ گەي كەلگەنىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن تا ھازىرغىچە پېقىرنىڭ قولىدا بولۇپ كەلگىنىگە بىرنەچچە يىل بولدى. يېقىن ئەتراپتىكى پۇقرالارغا جىق مالامەت يەتتى. ئەمدى نەرسە ـ كېرەكلەر ئېلىپ چىقىپ ئون كۈن بازار قىلسام، ئاندىن قالغان ئىشلارنى يىغىشتۇرۇپ ھەممەيلەننى باشلاپ، ھېچبىر كېچىكمەي ئاستانىگە ئاتلانسام دېگەن ئويدىمەن. ئەمىرنىڭ بۇ سادا نىيىتىمنى پادىشاھى ئالەمگە يەتكۈزۈپ، كۆپرەك مۆھلەت بېرىشنى ئارزۇ ـ ئۇمىد قىلىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇ ئەمىر بۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ، كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىپ، يارلىق ئېلىپ كەلگەن ئادەملىرىنى باشلاپ، جىجۇ ئايمىقىغا يۈرۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ۋە باشقىلار چوڭ تۇراغا قايتىپ، سادىق مەردلەر سارىيىغا كېلىپ، دۇمباق چېلىپ ھەممەيلەننى يىغدى. چوڭ ـ كىچىك ئاتامانلار كىرىپ ئولتۇرۇشتى، لەشكەر ـ سەرۋازلار ساراي ئالدىغا كېلىپ تۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ پەرمان چۈشۈرۈپ ئېيتتىكى:

ـــ قېرىنداشلار، ھەممىڭلار مۇشۇ يەردە تۇرۇپسىلەر، ئاۋۇال ۋاڭ لۇن بۇ تاغ تۇرانى ئاچقانىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن چاۋ گەي ھەزرەتلىرى تاغقا چىقىپ ئۇ يەرنى گۈللەندۈرۈپ، شۇنچە ئاۋات قىلىۋەتتى. قېرىنداشلار مېنى جىجۇ ئايمىقىدا قۇتۇلدۇرۇپ بۇ يەرگە ئېلىپ چىقتى، پاسىبانلىققا ئولتۇرغۇزدى. مانا ئۇنىڭغا بىرنەچچە يىل بولۇپ قالدى. ئەمدىلىكتە ئوردىنىڭ ئەل قىلىشىغا ئېرىشىپ، باشقىدىن كۇن نۇرىنى كۆرىدىغان بولدۇق، پات ئارىدا ئاستانىگە بېرىپ، پادىشاھلىققا ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىمىز. ھەرقايسى ئايماق، دىيارلارنىڭ خەزىنىلىرىدىن ئېلىپ كېلىنگەن نەرسىلەر ئومۇم خەزىنىگە قويۇپ ئىشلىتىلسۇن، قالغانلىرى بۆلۈپ بېرىلسۇن. مەن باشلىق بىر يۈز سەككىز كىشى پىرلارغا مەقبۇل بولۇپ، ھايات ـ ماماتتا بىللە بولىمىز. ھازىر پادىشاھ ھەممەت ـ شەپقەتىنى ئايماي، گۇناھلىرىمىزدىن كېچىپ، ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ يارلىق چۈشۈردى. چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەننىڭ بارلىق گۇناھلىرىنى كەچۈرۈم قىلدى. مەن باشلىق بىر يۈز سەككىز كىشى پات ئارىدا ئاستانىگە بېرىپ پادىشاھ بىلەن دىدار كۆرۈشىمىز. پادىشاھنىڭ ھەممەت ـ شەپقەتىنى يەرده قويمايمىز. سىلەر ـــ لەشكەر ـ سەرۋازلاردىن بەزىلىرىڭلار ئۆزۈڭلار كېلىپ بۇ يەرده غەلىيانچى بولدۇڭلار. بەزىلىرىڭلار باشقىلارغا ئەگىشىپ كەلدىڭلار، بەزىلىرىڭلار جەڭدە يېڭىلگەن بەگ ـ سىپاھلار، بەزىلىرىڭلار

قولغا چۈشۈپ قالغان سەرۋازلار، ئەمدى بىز ئەل بولدۇق، ھەممىز ئوردىغا ماڭمىز. بىزگە ئەگىشىپ بىللە مېڭىشنى خالايدىغىنىڭلار نامىڭلارنى مەلۇم قىلىپ، بىز بىلەن بىللە يولغا چىقىڭلار. بىز بىلەن بىللە بېرىشنى خالىمايدىغىنىڭلار مەشەدىلا ئۆزۈڭلارنى مەلۇم قىلىپ خوشلىشىڭلار، سىلەرنى يولغا سېلىپ قويىمەن، خالىغىنىڭلارنى قىلىپ كۈنۈڭلارنى ئېلىڭلار.

سۇڭ جياڭ پەرماننى بېرىپ بولۇپ، پېپي شۇەن، شياۋ راڭلارغا لەشكەرلەرنى ئېدىتلاپ چىقىشنى تاپىلىدى. پەرمان جاكارلىنىش بىلەنلا، ئوچ قوشۇن ئۆز ئالدىغا مەسلىھەتلەشتى. شۇ تاپتىلا ئۆزرە ئېيتىپ يۇرتىغا قايتىماقچى بولغانلار تۆت ـ بەش مىڭ كىشىگە يەتتى. سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ ھەممىسگە پۇل ـ پۇچەك، مال ـ مۈلۈكلەر ئىنئام قىلىپ يولغا سېلىپ قويدى. لەشكەر بولۇپ بىللە مېڭىشنى خالىغانلارمۇ رويخەتكە ئېلىنىپ مەلۇم قىلىندى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ يەنە شياۋ راڭغا ئېلان يازدۇرۇپ، ھەر تەرەپكە ئېلاننى چاپلاش ئوچۇن ئادەم ئەۋەتتى. يېقىن ئەتراپتىكى ئايماق، ناھىيە، يېزا، بازار، كەنت ۋە مەھەللىلەرنىڭ ھەممىسىنى تاغ تۇرادا ئون كۈن بازار بولىدىغانلىقىدىن خەۋەرلەندۇردى. بۇ ئېلان مۇنداق:

لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ باشلىق مەرد ئوغلانلار مەردلىك يولىدا ھەر تەرەپكە شۇنى جاكارلايمىزكى، بىز بۇ تاغ ـ ئورمانغا توپلىشىپ، ئەتراپتىكى پۇقرالارغا كۆپ پاراكەندىچىلىك سالدۇق. بەختىمىزگە يارىشا، تەڭرىقوت رەھمىدىللىك قىلىپ، ئالاھىدە يارلىق چۈشۈردى. گۇناھلىرىمىزدىن ئۆتۈپ، بىزنى باش ئېگىپ ئەل بولۇشقا دالالەت قىلدى، پات ئارىدا ئوردىغا بارىمىز. پۇقرالارنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا رەھمەت ئوقۇش نىيىتىدە، بۇ يەرنىڭ ئۆزىدە ئون كۈن بازار قىلىپ بەرمەكچىمىز. ئەل ـ جامائەت ياتسىرىماي بازارغا كەلسە، ياخشىلىقلىرىنى بىر ـ بىرلەپ قايتۇرىمىز، بۇنىڭدا قىلچە ساختىلىق يوق. ئالاھىدە بۇ ئېلاننى چىقاردۇق، يىراق ـ

يېقىن پۇقرالارنىڭ مالال كۆرمەي كېلىپ بېرىشىنى سورايمىز. بۇنىڭغا مىڭ قەتىرە رەھمەت ئېيتىمىز.

هۆرمەت بىلەن:
لياڭشەن كوللېكتىپى سۇڭ جياڭ باشلىق مەرد ئوغلانلار شۇەنخېنىڭ تۆتىنچى يىلى ئوچىنچى ئاينىڭ - كۈنى

شياۋ راڭ ئېلانىنى يېزىپ بولۇپ، ئادەم ئەۋەتىپ يېقىن ئەتراپتىكى ئايماق، ناھىيە، كەنت ۋە مەھەللىلەرنىڭ ھەممىسىگە چاپلاتقۇزدى. خەزىنىدىن ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىت، گۆھەر - ياقۇت، شايى - ئەتلەس، كىمخاب - دۇردۇن، تاۋار - مەخمەللەرنى ئېلىپ چىقىپ، ھەرقايسى ئاتامانلارغا، سەرۋازلارغا بۆلۈپ بەردى، يەنە بىر قىسمىنى پادىشاھلىققا تۇتۇشقا ئېلىپ قويدى، قالغانلىرىنى ئون كۈنلۈك بازارغا سېلىش ئۈچۈن تاغ تۇراغا دۆۋىلەپ قويدى. ئوچىنچى ئاينىڭ ئوچىنچى كۈنىدىن ئون ئوچىنچى كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا تاغ تۇرادىكى بازارغا كەلگەنلەرنى مەي - شاراب، ياخشى تائاملار بىلەن كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن قوي، كالىلار سويۇلۇپ، مەي - شارابلار چىقىرىلدى. ۋاقتى - قەرەلى توشۇپ بازار كۈنى بولغاندا، خالتا - خۇرجۇن، سېۋەت - پېۋەتلىرىنى كۆتۈرگەن پۇقرالار، خۇددى ئاسمانىنى بۇلۇت قاپلىغاندەك، تەرەپ - تەرەپتىن تاغ تۇراغا يىغىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ ئەمرى بويىچە بىر ياخشىلىققا ئون ياخشىلىق قايتۇرۇلدى. بۇنىڭدىن ھەممەيلەن خۇرسەن بولۇپ، ھەشقالالا ئېيتىپ قايتىشتى. ئۇدا ئون كۈن ھەر كۈنى شۇنداق بولدى. ئون كۈن توشقاندىن كېيىن بازار توختىتىلىپ، چوڭ - كىچىك ھەممەيلەننىڭ نەرسە - كېرەكلىرىنى جايلاشتۇرۇپ، ئاستانىگە قاراپ يولغا چىقىشىغا پەرمان بېرىلدى. سۇڭ جياڭ بۇ يەردىكىلەرنىڭ بالىچاقىلىرىنى ئۆز يۇرتلىرىغا ئەۋەتمەكچى بولغانىدى. لېكىن ۋۇ يۇڭ ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ ئاغا، ئۇنداق قىلماي تۇرايلى، ئۆيۈڭ، بالىچاقىلار

هازىرچە تاغ تۇرادا تۇرۇپ تۇرسۇن. بىز ئاستانىگە بېرىپ پادىشاھ بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، پادىشاھ ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولغىنىمىزدىن كېيىن، ئاندىن ئۇلارنى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتۇرساقمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېدى.

ــ مۇشاۋىرىنىڭ سۆزى بەكمۇ ئورۇنلۇق، ــ دېدى سۇلۇك جىياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ.

يەنە بۇيرۇق چۈشۈرۈلدى. ئاتامانلار نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ لەشكەرلەرنى تەخمۇتەخ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن سۇلۇك جىياڭلار چاپسان قوزغىلىپ، جىجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كېلىپ ئامبال جاڭ شۇيبىغا رەھمەت ئېيتتى. ئامبال شۇ ئان مەرىكە ـ سورۇنلار تەييارلاپ مەرد ئوغلانلارنى مېھمان قىلدى. ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. سۇلۇك جىياڭ باشلىق ئاتامانلار جاڭ ئامبال بىلەن خوشلىشىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى. دەي زۇلۇك بىلەن يەن چىڭ سۇ ئەمىرىنىڭ مەھكىمىسىگە بېرىپ خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئالدىدا ماڭغۇزۇۋېتىلدى. ئەمىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، دەرھال ئوردىغا كىرىپ سۇلۇك جىياڭلارنىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاستانىگە كېلىۋاتقانلىقىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ھەددى ـ ھېسابسىز خۇش بولۇپ، تۇغ ـ ئەلەم، دەستۇر، يالمان كۆتۈرۈپ، شەھەردىن چىقىپ كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن ئەمىر بىلەن بىر بۇيرۇقچى بەگنى ئەۋەتتى. سۇ ئەمىر پادىشاھ ئەمرىنى ئېلىپ شۇ ئان شەھەردىن چىقتى.

ئەمدى گەپنى يولدا كېلىۋاتقان سۇلۇك جىياڭ لەشكەرلىرىدىن ئاڭلاڭ. بۇ لەشكەرلەر ناھايىتى رەتلىك تىزىلىپ كېلىۋاتاتتى. لەشكەرلەر ئالدىدا ئىككى قىزىل بايراق بولۇپ، ئۇلارغا «تەڭرىگە بويسۇنۇش»، «ئەلنى قوغداش» دېگەن سۆز يېزىلغانىدى. ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى جەڭ لىباسى بىلەن جابدۇنغان، پەقەت ۋۇ يۇلۇك خەلپەت بېشىغا قارا بوغمىچا چىگىپ، دەرۋىش كىيىمى كىيىۋالغانىدى. گۇڭسۇن شېڭ ئالدى ئوچۇق راھىب تونى

كىيىۋالغانىدى، لۇ جىشىن چوغدەك قىزىل شەيخ چاپىنى كىيىۋالغان، ۋۇ سۇڭ دەرۋىش قارا يەكتەك كىيىۋالغانىدى. قالغانلارنىڭ ھەممىسى ئۆز رېڭىدە جەڭ تونى ۋە زەر قۇيىاق كىيىشكەنىدى. ئۇلار بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، ئاستانە سېپىلىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگىنىدە، باش پەنسادبەگ دەستۇر كۆتۈرۈپ، لەشكەرلەرنىڭ ئالدىغا چىقتى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، ئاتامانلارنى باشلاپ كېلىپ سۇ ئەمىر بىلەن يۈز كۆرۈشتى، ئاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى يېڭى ئەۋلاد قوۋۇقىنىڭ سىرتىغا ئېلىپ بېرىپ قوش تىكىپ، مۇقەددەس پەرمان كۈتۈپ تۇردى.

ئەمدى گەپنى سۇ ئەمىر بىلەن باش پەنسادبەگدىن ئاڭلاڭ. ئۇلار شەھەرگە قايتىپ كىرىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يېڭى ئەۋلاد قوۋۇقىنىڭ سىرتىدا قوش تىكىپ، مۇقەددەس پەرماننى كۈتۈپ قالدى، — دەپ مەلۇم قىلدى.

— لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ باشلىق بىر يۈز سەككىز كىشىنىڭ پىرلارغا مەقبۇل، باتۇر، جاسارەتلىك ئىكەنلىكىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتىمەن، — دېدى پادىشاھ، — ئەمدىلىكتە ئەل بولۇشقا ئاستانىگە كەپتۇ. ئەتە مەن مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسىنى باشلاپ جاكايى ئەدەپ راۋۇقىغا چىقىپ تۇرىمەن. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار جەڭ لىباسى بىلەن جابدۇنۇپ، قوشۇننى ئالماي، پەقەت تۆت ـ بەش يۈزدەك پىيادە ـ ئاتلىق لەشكىرى بىلەنلا شەھەرگە كىرىپ، كۈنچىقىشتىن كۈنپېتىشقا قاراپ ئالدىمدىن ئۆتسۇن، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆزدىن كەچۈرىمەن، شەھەر ئىچىدىكى لەشكەر ـ پۇقرالارمۇ بۇ قەھرىمان باتۇرلارنىڭ پادىشاھلىقىنىڭ سادىق خىزمەتكارلىرى ئىكەنلىكىنى بىلسۇن، ئاندىن كېيىن جەڭ لىباسلىرىنى سېلىپ، قورال ـ ياراغلىرىنى تاشلاپ، مەن ئىنئام قىلغان كىمخاب تونلارنى كىيىپ، كۈنچىقىش سەلتەنەت

قوۋۇقىدىن ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە سالامغا كىرسۇن.

باش پەنسادبەگ قوش ئالدىغا كېلىپ، ئۆز ئاغزى بىلەن مۇقەددەس پەرماننى سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارغا يەتكۈزدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭنىڭ ئەمرى بىلەن ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەن كېلىشكەن، قامەتلىك، زەبەردەس يىگىتلەردىن ئالتە ـ يەتتە يۈزنى تاللىدى. لەشكەرلەر قۇياق ۋە جەڭ تونلىرىنى كىيىپ، قىلىچ، شەمشەر، ئوقيالىرىنى ئېسىپ سەپ بولۇشتى. بۇ لەشكەرلەر سېپىنىڭ ئالدىدا بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىپ، تۇغ ـ ئەلەم كۆتۈرگەنلەر، ئارقىدا نەيزە ـ قىلىچ، پالتا ـ يالمان تۇتقانلار، ئوتتۇرىدا «تەڭرىگە بويسۇنۇش»، «ئەلنى قوغداش» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان ئىككى قىزىل تۇغنى كۆتۈرگەنلەر ماڭغانىدى. بۇلار كۇنېپېتىش قوۋۇقتىن كىرىپ كەلدى. ئاستانىنىڭ چېرىك ۋە پۇقرالىرى قېرى ـ ياشلارنى ئېلىپ يولنىڭ ئىككى چېتىدە قاراپ تۇراتتى، ئۇلارغا بۇلار خۇددى تەڭرى لەشكەرلىرىدەك بولۇپ كۆرۈندى. بۇ چاغدا، پادىشاھ بارلىق مەنسەپدارلارنى ئەگەشتۈرۈپ جاكايى ئەدەپ راۋۇقىغا چىقىپ قاراپ تۇراتتى. شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، بۇرغا ـ دۇمباق چېلىپ، تۇغ ـ ئەلەم كۆتۈرگەن، نەيزە ـ قىلىچ، پالتا ـ يالمان تۇتقانلار سەپ ـ سەپ بولۇپ ئۆتۈۋاتىتۇ. ئوتتۇرىدا ئاق ئاتلىق لەشكەر «تەڭرىگە بويسۇنۇش»، «ئەلنى قوغداش» دېگەن خەتلەر يېزىلغان ئىككى قىزىل تۇغنى لەپىلدىتىپ مېڭىشىپتۇ. ئەتراپىدا يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئاتلىق لەشكەر داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلارنى ياڭرىتىپ مېڭىپتۇ. نۇرغۇن پالۋانلار ئارقا ـ ئارقىدىن ھەيۋەت بىلەن كېتىۋېتىپتۇ. باتۇر ئەزىمەتلەرنىڭ شەھەرگە كىرىپ خانغا سالام بېرىشى قانداق ھەيۋەتلىك دېمەمسىز:

مەيىن شامال شاھ تەختىنى سىيپاپ ئۆتەر،
زەر تاۋاقتا تاڭ شەبنەمى شوخ يالتىرار.

مەشرىق ياقتىن كۆتۈرۈلگەن قۇياش نۇرى،
يېرىم ئوچۇق پەردە ئۆزرە جىلۋە قىلار.
ئوردا قوۋۇق سىرتىدىكى بىر يۇز سەككىز —
مەردلەر بىردەك راۋاقتىكى خانغا قارار.
شۇەندى راۋاق ئۇستىدىكى شاھىنشاھىم،
شۇ مەردلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ نەزەر سالار.
شامال، يامغۇر، قۇياش بىلەن يۈلتۈزلارغا،
شاھىنشاھىم كۈلۈمسىرەپ چىراي ئاچار.
گۈلدۈرماما چاقماق چېقىپ قەھرى بىلەن،
ھە دېگەندە شاھىنشاھقا ھەمدەم بولار.
ئوردا ـ قەسىر ھۈزۈرىغا جەم بولۇشقان،
ئۇچار ئەۋلىيا، تۆمۈر نەيچى، نالاكۇۋارا —
كۇچتۇڭگۇر ـ جەبرائىل ۋە ئەزرائىللار،
زەبەردەس ۋە ئىشىك باقار مۇئەككەللەر.
مالىمانچى دۇنيالەرمۇ كەلدى ھەتتا —
ھازىر بولۇپ چىشى يەكشا، قىزىل چاچلار.
رەت ـ رەت بولۇپ ھەممىسىلا تەۋازۇدا،
پادىشاھقا يەكسان تەزىم ئەيلەپ تۇرار.
تاۋاپ قىلىپ كەلدى شاھنىڭ تەختى ئۇزرە،
پالكۆز يولۋاس، تىللا قاپلان ھەم بوز تۈلپار.
ئوت كۆز يولۋاس، قۇرۇقتاق تىمساھ ھەم زەرقانات،
كۆك بۇركۇتى، توققۇز قۇيرۇق تاشپاقىلار؛
ئەۋرىشىم بىلەك، سىبرىق تايغان، كۇندۇز چاشقىنى،
قوشباش يىلان، ئاچا قۇيرۇقلۇق چايانلار.
سۇڭ سۇلالە ئاتىسى بۇ شاھ سۇلتانغا،
باشلار ئېگىپ ھۆرمىتىنى ئەيلەر ئىزھار.
بۇ قاتاردا بەش ئەجدىھا بولدى ھازىر،
پەلەك، ئورمان ئەجدىھاسى، دەريا بۇلغار.
گۈلدار ئەجدەر، يەككە مۇڭگۇز ئەجدىھالار،

دەريا بۇلغار ھەمدە تېشىپ ئۆڭكۇر ـ تاغ ـ غار.
تەڭرىگە زور ھۆرمەت بىلەن قىزغىن باقار،
قاناتسىزۇ غار سەكرىگەك، تىللا يولۇاس،
ئالا بويناق، قارا كۆز ھەم كۇلگۇنچەكلەر.
پەتەك يولۇاس، مەرگەن يولۇاس ھەم كېسىلمەن ـــ
چىشى يولۇاس چىقىپ سالام قىلار قاتار.
تېگىدىنلا مەنسەپ تۇتقان ـــ تۆرە بولغان،
بەگ ـ غوجاملار ھەم كېلىشتى بولۇپ تەييار.
باغۇەن، تېۋىپ، ھېسابچى ۋە قېيىقچىنى،
كىم ئويلىغان، رۇخسەت بولۇپ كەلدى بۇلار.
چاچ ـ ساقالنى قويۇپ بېرىپ كەلگەنلەرنىڭ ـــ
كىم ئويلاشقان ھەممىسى دەپ ئەزىزلىنەر.
بار ئىكەنغۇ ئۇلار بىلەن بىللە يەنە،
خوتۇن ـ قىز ھەم يىگىت بىلەن راھىب ـ شەيخلەر.
ئۆزلىرىگە قۇرۇق مەنسەپ ـ ئات قويۇشتى،
يەل تاپان شەيخ، مۇشاۋىرۇ ھەم كۆرەگانلار.
پەتىۋاچى، باتۇر ـ سەردار، تۇرشاۋۇل دەپ،
ئاللىقاچان تەينىلەشتى ئىش ـ ئەمەللەر.
ئۆزلىرىنى ئەجدادلارغا تەڭ قىلىشىپ،
باۋاڭ، لىگۇاڭ، گۇەنسۇ بىز دەپ قويدى ناملار.
دېدى قايتا تىرىلگەن بىز بۇ دۇنياغا ـــ
مۇلايىم بايۇەچچە، رېنگۇي ئاشار.
گۇل قىسقاق ۋە ئاقپىشماقنىڭ ھۆسنى تۇزۇك،
يەلپۇگۇچۇ دۇمباق، ئەلەم تۇتقان ئۇلار.
خالىغاندا ئېيتىشىدۇ ناخشا ـ ناۋا،
ئويناپ لەرزان چۆرگۇلەيدۇ ھەم ئۇسۇللار.
مەڭلىك ياۋا ھۆسنى ئوخشار جىن ـ شەيتانغا ـــ
قولىدا بار قىلىچ ـ نەيزە، زۇلپىقارلار.
يارما دەستە، ئوقيا ئالسا ئەگەرچەندە،

هەم ئۇرۇشقا، هەم يۇرۇشكە تازا ياراڭ.
ئېگىز بويى خەتەر مۇئەككەل ئاتالدى،
بويى ئېگىز بولغاچ بۇ نام خوپ ياراشار.
تاش زەردارنىڭ غەزەپ ـ قەھرى ئىتتىك بولغاچ،
ئۇنى خەقلەر ئۇچ تاغ غوجىسى دەپ ئاتىشار.
چېچى قىزىل، كۆزلىرى كۆك بولسىمۇ گەر،
قەلبىدە بىر چوغقا ئوخشاش يۇرەك ساقلار.
قولى كۆكتە، دولقۇنلاردىن سەكرەپ ئۆتەر،
توغرا يولدىن ئاداشماستىن قەتئىي ماڭار.
خۇشال بولۇپ يېقىنلاشتى شاھ ئەزەمگە،
ئەمدى تۇغەپ بۇرۇنقىدەك قارا يۇزلەر.
پادىشاھنىڭ ئىلتىپاتى كەڭ بۆلۈندى،
بولمىغاچقا بۇرۇنقىدەك توسالغۇلار.
ئەنە قاراڭ، نەيزىۋاز هەم گۇرۇھۇازغا،
ئەل قاقشىتار بەگ ـ سىپاهتىن ئەلا بولار.
مەرد يىگىتلەر كۆردى خۇشال پاسىبانىن،
شاھىنشاهىم بۇگۇن بولدى چىن بەختىيار.

ئەمدى گەپنى پادىشاھ داۋ جۇندىن ئاڭلاڭ. پادىشاھ بارلىق مەنسەپدارلىرى بىلەن بىللە جاكايى ئەدەپ راۋۇقىدا لياڭشەن كۆلىدىن كەلگەن سۇڭ جياڭ باشلىق بۇ قوشۇننى كۆرۇپ، مۇبارەك چىرايى ئېچىلىپ، كۆڭلى شادلىققا چۆمدى، ئۇلارغا زوقلىنىپ بارلىق مەنسەپدارلارغا: «بۇ ئەزىمەتلەر، نېمىدېگەن باتۇر ـ هە!» دەپ ئاغزىنى چاكىلدىتىپ كەتتى ۋە دىۋانبېگىگە:

ـــ سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار شاھ ئىلتىپات قىلغان كىمخاب تونلارنى كىيىپ هۇزۇرۇمغا كەلسۇن، ـــ دەپ ئەمر قىلدى.

دىۋانبېگى پادىشاھنىڭ ئەمرىنى سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارغا يەتكۈزدى، ئۇلار كۈنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقىنىڭ

سىرتىغا چىقىپ، جەڭ لىباسىنى سېلىۋېتىپ، پادىشاھ ئىلتىپات قىلغان قىزىل ـ يېشىل كىمخاب تونلارنى كىيىدى، ئالتۇن ـ كۈمۈش تاختىلارنى ئاستى، تەڭرىقۇتقا سالام بېرىش ئۈچۈن بوغمىچىسىنى چىگىدى، ئوردىغا خاس ئۆتۈكلىرنى كىيىدى. گۈڭسۇن شېڭ قىزىل كىمخابتىن دەرۋىش تونى تىكتۇرۇپ كىيىدى، لۇ جىشېن راھىب چاپىنى تىكتۇرۇپ كىيىدى، ۋۇ سۇڭ دەرۋىش يەكتەك قىلدۇرۇپ كىيىدى، ھەممىسى پادىشاھ ئىلتىپاتىنى يەردە قويمىدى. ھەممىنىڭ ئالدىدا سۇڭ جيالڭ، لۇ جۇنيى، ئۇنىڭدىن كېيىن ۋۇ يۇڭ، گۈڭسۇن شېڭلار ئاتامانلارنى باشلاپ كۈمۈش تاختىلارنى كۆتۈرۈشۈپ، كۇنچىقىش سەلتەنىت قوۋۇقىدىن كىردى. شۇ كۈنى ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسى ئوردا سىياقىدا سەلتەنەتلىك بېزەلگەن، ئۇنىڭغا ھەشەمەتلىك ئوردا جازىلىرى قويۇلغانىدى. چاشكا ۋاقتىدا، پادىشاھ ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە چىقتى. مۇراسىمبېگى سۇڭ جيالڭ باشلىق ئاتامانلارنى ئوردىغا باشلاپ كىردى. ئۇلار ئۆز رېتى بويىچە تەزىم بەجا كەلتۈردى ۋە دۇانبېگىنىڭ باشلامچىلىقىدا پادىشاھقا سالام بېرىپ، ئۆزۈن ئۆمۈر تىلىدى. پادىشاھ خۇرسەن بولۇپ، ئۇلارغا ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە كىرىشكە ئەمر قىلىپ، ئۆز رېتى بويىچە ئولتۇرۇشقا ئورۇن كۆرسەتتى. پادىشاھ يەنە شاھانە زىياپەت بېرىش ھەققىدە پەرمان چۈشۈرۈپ، مەي ـ شاراب مەھكىمىسىنى مەي ـ شارابلار كەلتۈرۈشكە، نازۇنېمەت مەھكىمىسىنى يېمەكلىك كەلتۈرۈشكە، گۆش مەھكىمىسىنى غىزا تەييارلاشقا، تەمىنات مەھكىمىسىنى كۇتۇۋېلىشقا، نەغمە ـ ناۋا مەھكىمىسىنى نەغمە قىلىشقا بۇيرۇدى، بۇنىڭ بىلەن شان ـ شەرەپ ئىبادەتخانىسىدا كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلاندى. پادىشاھ ئۆزى تەختىدە ئولتۇرۇپ سورۇندا بىللە بولدى. شۇنداق كاتتا زىياپەت بولدىكى:

توققۇز ئىشىك ئېچىلغاندا ئەنقا قۇشلار ناۋا قىلدى،
ساراي قوۋۇقى ئېچىلغاندا سۇرلۇك ـ ھەيۋەت شاھ كۆرۈندى.

شىرەلەردە ۋال ـ ۋۇل قىلىپ قاتار ـ قاتار ئالتۇن قاچا،
ھەر خىل ـ ھەر رەڭ نۇرلار چاچار كۆزنى قامىتىپ چاقناپ تازا.
ئەجدىھانىڭ مېڭىسىدىن خۇشبۇي ئىسرىق ـ كۇجە ياساپ،
ياندۇرۇلغان تۇلپار سىياق كۇجىدانغا سانجىپ قاداپ.
ئەينەك قەدەھلەرگە ئارىلاش تۇرار بىللۇر كەھرىۋا جام،
ھەقىق قەدەھلەرگە جۇپلەپ تىزغان مارجان قەدەھ شۇ دەم.
تۇلپار تۆشى، ئەنقالارنىڭ جىگەرلىرى لىق سېلىنغان ـــ
قىزىل ياقۇت تاۋاقلاردىن پار ـ پۇر قىلىپ نۇر چاقنىغان.
تۆگە شىرىقى، ئېيىق تاپىنى سۆسۈن مەرمەر تەخسىلەرگە ـــ
لىق ـ لىق سېلىپ توشقۇزۇلۇپ تىزىلغاندۇر مەرىكىگە.
مايلىق شورپا، كېيىك گۆشى، تۇرلۇك ئېسىل غىزا ـ تاماق،
قىلدەك توغرالغان بېلىقلار كەلتۇرۇلگەن بۇندا شۇ چاغ.
ئالتۇن قەدەھ ـ جاملارغا لىق توشقۇزۇلغان خۇشبۇي شاراب،
سۆسۈن بىللۇر قەدەھلەردىن تېشىپ تۇرار شەربەت ـ گۇلاب.
تۇرلۇك تەملىك غىزا ـ تاماق قاچىلارغا لىق ئۇسۇلغان،
شېكەر قوشۇپ ئۇنغا تاتلىق نازۇنېمەت پىشۇرۇلغان.
مەي ـ شارابلار شىرە بويلاپ بەش قېتىمدىن تارقىتىلدى،
مېھمانلارغا ئۇچ قېتىمدىن ئېسىل شورپىمۇ سۇنۇلدى.
ئەنقالاردەك چەرخ ئۇرۇشتى ئويناپ ئۇسسۇل رەققاسچىلار،
چۇشتى غەزەل ـ ناخشىلارغا رەتلىك نەغمە ـ ناۋاچىلار.
قىسسىخانلار ئېنىق قىلىپ رىۋايەتكە چۇشتى ئەنە،
قارا ياغلىق چىگگەن بىرى تۇنجى رولغا چىقتى مەنە.
ئەينەك كەبى يالتىرايتتى ئۇستىدىكى يەكتەكلىرى،
بەدىنىگە خوپ ياراشقان شايى ـ ئەتلەس ئېگىنلىرى.
ئىككىنچىسى سۇ كالىسى سۇرىتى بار كەمەر باغلاپ،
يېشىل ياپراق ئوراپ كەتكەن قىزىل گۇلدەك ياغلىق ئوراپ.
سىرىق چاپان، ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىۋالغان بەدىنىگە،
پۇتلىرىدا قىسقا ئۆتۈك، گۇل سىزىلغان يېڭلىرىگە؛
ئۇچىنچىسى بېشىغا بىر تاۋۇز كەبى تۇماق كىيگەن،

بەدىنىگە كىيىنىدىغان تون، شايى ـ دۇردۇن كۆڭلەك كىيگەن.
ئاۋۋال چىقىپ قىلدى ھەربىكەت، ھەربىكەتلىرى شۇنچە چاققان،
چاقماق كەبى سۆزلەيدۇ ئۇ ئەلدە كەمدىن ـ كەم ئۇچرىغان؛
تۆتىنچىسى ئاچقاندا سۆز ھاياجانغا چۆمدى ھەممە،
ھەر خىل تۈسكە كىرەلەيدۇ رەڭگى بولۇپ ئۇمۇ سۆرە.
بايانىمۇ ـ ناخشىسىمۇ بۇزۇلمايدۇ بىر مۇقامدىن،
خالايىقلار كۈلۈشىدۇ قىزىقچىلىق قىلغىنىدىن؛
بەشىنچىسى ئالدىراقسان، كۆزى باقار ھەربىر سايان،
ماڭلىيىغا سۈرۈپ تالقان، چېكىسىگە ئۇراي سىزغان.
بېشىغا ئۇ چىگىۋاپتۇ كونىرىغان بوغمىچىنى،
ئۇچىسىغا كىيىۋاپتۇ جۇل ـ جۇل، يىرتىق پەشمىتىنى.
كالتەك ـ گۈرزە ـ پالاق يېسە دېمەيدۇ ئۇ ۋايجان ۋاي ـ داد،
ئويۇن بىلەر بەدىنىگە قامچا تەگسە چەكمەي پەرياد.
باشلاپ چىقتى بۇ بەشەيلەن، ئاتمىش تۆت خىل ئۇسسۇلچىنى،
ئارقىغا سەپ يۈز يىگىرمە ئۇستا نەغمە ـ ناۋاچىنى.
بۇلار چىقىپ كۆرسىتىشتى ياڭزا ـ ياڭزا ھۈنەر ـ ئويۇن،
موللاق ئاتتى بىرمۇبىرلەپ چەبدەسلىكى خۇددى قۇيۇن.
باشلىرىدا قارا ياغلىق، ئۆرە ـ ئېگىز قالپاق كىيگەن،
ئۇچىسىدا گۈللۈك تونى قىزىل چوغدەك پوتا چىگكەن.
نەيلەر پۈرۈپ، دۇمباق چېلىپ، يەر ـ كۆكلەرنى تىتىرىتىپ،
چالدى ئۇد ھەم بەربابلارنى قالدى قۇشلار ھاڭ ـ تاڭ قېتىپ.
كۆرۈپ ئويۇن خالايىقلار ھەشقاللا دەپ سالدى چۇقان،
ئېيتتى بىردەك باركاللا تەرىپلىشىپ قالدى ھەيران.
دورىغىنى: تىنچ زاماندا تاۋاپقا ھەر ئەلدىن كەلگەن ـــ
پەرىشتىلەر شاھ ئالەمنىڭ ياش تويىنى تەبرىكلىگەن.
ئوينىغىنى: شۇەن زۇڭ خانىنىڭ ئايىنى سەيلە قىلغانلىقى،
دى چىڭنىڭكى تۇن كېچىدە كۇنلۇك چاقسىن ئالغانلىقى.
پەرىشتىلەر، شەيخ ـ راھىبلار سىياقىدا ياسىنىشتى،
ئەقىدىلىك پەرزەنت بىلەن ئىتائەتمەن نەۋرە چىقتى.

تاماشىبىن ـ كۆرگۈچىلەر ئىرادىسى كۈچىيىشتى،
تىڭشىغانلار ـ ئىشتىكەنلەر كۆڭلى ـ كۆكسى ئېچىلىشتى.
بىر دەمدىلا سەككىز نەپەر ياساۋۇللار چىقىپ كەلدى،
ئۇسسۇل ئويناپ، سازلار چېلىپ تۆت سەنەمنى ئېلىپ كەلدى.
ناخشىلاردا خان ـ ئوردىغا ياغدى رەھمەت ـ مەدھىيەلەر،
ئۇسسۇللاردا كۆرىستىلدى مەستخور، مەبۇد، تال ـ چوكانلار.
بايان قىلدى گۆھەر ـ ياقۇت كەمەرلەرنى تىلغا ئېلىپ،
سۆزلەپ ئۆتتى ئۇنچە ـ مارجان زۇننارلارنى تەرىپ قىلىپ.
جىلۋىلىنىپ كەلگىنىدە كۆزلىرىڭگە گۈل كۆرۈندى،
ئۇسسۇل تامام بولغىنىدا كىمخاب ـ دۇردۇنغا پۈركەندى.
مەرىكە ـ سورۇن ئاخىرىدا ياڭراپ بىردىن نەغمە ـ ناۋا،
خانغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ ئەل ـ جامائەت قۇردى ساما.

بۇ بەزمىنى تەرىپلەپ مۇنداقمۇ بىر نەزم يېزىلغان:

قاتمۇقات ئوردا ـ قەسىردە كەتتى بەزمە باشلىنىپ،
كەلدى كۈرسىنىڭ ئالدىغا شاھ ئاتىغان تونلار كىيىپ.
تەڭدىشى يوق تۆھپە ـ ئەجىر كۆرسىتىپ ئالسا ئاتاق،
مەرد ـ ساداقەتلىكتىن ئۆرۈسۈن يۈزىنى قانداق قىلىپ؟

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. پادىشاھ سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارغا ئاتىغان مەرىكە كەچ كىرگەندە ئاياغلاشتى. سۇڭ جياڭلار پادىشاھنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن گۈل تاقاپ سىرتقا چىقتى، كۈنىپىتىش سەلتەنەت قوۋۇقىنىڭ تېشىغا چىققاندا، ئاتالمىنىپ قوشقا قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار ئەتىسى شەھەرگە كىردى. مۇراسىمبېگى ئۇلارنى ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە باشلاپ كىردى. ئۇلار تەشەككۈر ئېيتىشتى. چىرايى ئېچىلىپ خۇرسەن بولغان پادىشاھ ئۇلارغا مەنسەپ ـ مەرتىۋە بەرمەكچى بولدى. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارنىڭ ئەتىسى كېلىپ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىشنى بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار پادىشاھ شەپقىتىگە رەھمەت ئېيتىپ، ئوردىدىن چىقىپ تۇراغا قايتتى. بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى لەشكىرىي ۋازارەتتىن ئاڭلاڭ. لەشكىرىي ۋازارەت مەنسەپدارلىرى پادىشاھ ئىلتىجا قىلىپ:

— يېڭىدىن ئەل بولغانلارغا ھېچبىر ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتمەي تۇرۇپلا مەنسەپ ـ مەرتىۋە بېرىلسە بولماس، كېيىنكى كۈنلەردە، جەڭ قىلىپ تۆھپە كۆرسەتسە، تۆھپىسىگە قاراپ مەنسەپ بېرىلسە بولار، ھازىرچە نەچچە تۈمەنلىگەن ئادەم سېپىل تۇۋىدە قوش تىكتى. بۇ تازا مۇۋاپىق ئىش بولمىدى. ئەي پادىشاھى ئالەم، سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار ۋە ئۇلارنىڭ قول ئاستىدىكىلىرىدىن پادىشاھلىقنىڭ قولغا چۈشۈپ كەتكەن بۇرۇنقى سەردارلىرىنى ئەسلىي ئورنىغا قايتۇرساق، قالغانلىرىنى بەش تارامغا بۆلۈپ، شەندۇڭ، خېبېيلارغا يۆتكىۋەتسەك، بۇ ئەڭ ياخشى تەدبىر، — دېدى.

ئەتىسى پادىشاھ پەنسادبەگنى سۇڭ جياڭ بارگاھىغا ئەۋەتتى. ئۇ ئۈدۈل بېرىپ سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارنىڭ لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ، ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتۇرۇش توغرىسىدىكى مۇقەددەس پەرمانىنى يەتكۈزدى، بۇنى ئاڭلاپ خاپا بولۇشقان ئاتامانلار:

— بىز ئوردىغا ئەل بولۇپ، بىرەر مەنسەپكە تەيىنلەنمەي تۇرۇپلا، بىزنى ئايرىپ باشقا ـ باشقا جايلارغا يۆتكەپتۇ. بىز ئاتامانلار ئۆلسەكمۇ ـ تىرىلسەكمۇ بىللە بولىمىز، بىر ـ بىرىمىزدىن زادى ئايرىلمايمىز، دەپ قەسەم ئىچكەنىدۇق، راستلا مۇشۇنداق قىلىدىغان بولسا، يېڭىباشتىن لياڭشەن كۆلىگە قايتماقتىن باشقا ئىلاج يوق، — دەپ جاۋاب بېرىشتى.

سۇڭ جياڭ ئاتامانلارنى ئالدىراپ ـ تېنەپ توسۇۋېلىپ، كەلگەن ئەلچىگە سەممىي سۆزلەپ، ئۇنىڭ قايتىپ بېرىپ پادىشاھقا ياخشى سۆزلەر بىلەن ئىلتىجا قىلىشىنى يالۇۋۇرۇپ سورىدى. ھېلىقى پەنسادبەگ ئوردىغا كېلىپ، ئۇلار ئېيتقان سۆزلەرنى يوشۇرۇپ قېلىشقا پېتىنالماي، تولۇقى بىلەن

پادىشاھقا يەتكۈزدى. تەڭرىقۇت قاتتىق چۆچۈپ دەرھال لەشكىرىي ۋازارەتتىكى بەگ ـ سىپاھلارنى مەسلىھەتكە چاقىردى. لەشكىرىي ۋازارەت ۋازىرى تۈك گۈەن ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ بۇ ئەبلەخلەر ئەل بولغىنى ئىلەن نىيىتىدىن يانغىنى يوق، ئۇلار ھامان چوك بىر خەۋپ. مېنىڭچە بولسا ھەزرىتى ئالىيلىرى پەرمان چۈشۈرۈپ، ئۇلارنى ئاستانىگە ئالداپ ئەكەلدۈرۈپ، بۇ بىر يۈز سەككىز كىشىنى بىراقلا يوق قىلىپ، ئاندىن ئۇلارنىك لەشكەرلىرىنى تارقىتىپ، پادىشاھلىقنى كېلىدىغان خەۋپىنى تۈگەتكەنلىرى تۈزۈك، ـــ دېدى.

پادىشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بىرھازاغىچە ئويلاپ بىر قارارغا كېلەلمىدى. شۇ ئەسنادا دەرپەردە ئارقىسىدىن سۆسۈن تون كىيگەن، خەت ئويۇلغان پىل چىشى تاختا تۈتقان بىر ۋەزىر چىقتى ـ دە، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ تۆت ئەتراپتىكى چىلبۆرىلەر بېسىقمايي تۇرۇپ، ئوتتۇرىدىن يەنە بالا ـ قازا چىقمۇاتىدۇ، سەن پەسكەش مۇناپىق بەگلەر مۇقەددەس خانلىقىمىزغا زىيان يەتكۈزۈشۈۋاتىسەن ! ـــ دېدى.

ئەييۇھەنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! ئۇ قىلدى ئەلنى ئامان، پۇقرانى ئەمىن قىلىدىغان سۆزنى، قۇتقۇزدى جاھاننى زىلزىلىگە سالىدىغان پالۋاننى. دەرپەردە ئارقىسىدىن چىقىپ ۋارقىرىغان ۋەزىرنىك كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن ئۇچىنچى باب

سۇئ دانىشنىئ يارلىق ئېلىپ بۇيۇئ قىتان لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى
كونا كۆۋرۈئ يېنىدا ياش تۆكۈپ ئۆز لەشكىرىنى ئۆلۈمگە بۇيرۇغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ يىللاردا قىتان بەگلىكىنىئ بېگى لەشكەر تارتىپ كېلىپ، تاغ ئارىسىدىكى توققۇز ئايماق تەۋەسىگە بېسىپ كىرگەنىدى. ئۇ لەشكەرلىرىنى تۆت تارامغا بۆلۈپ، شەندۇئ، شەنشىنى بۇلائ ـ تالائ قىلدى. خېنەن، خېبېيلارنى تالان ـ تاراج قىلدى. ئايماق، ناھىيەلەر ياردەم سوراپ ئوردىغا ئەرز ـ مەلۇمات ئەۋەتىشتى، بۇ ئەرز ـ مەلۇماتلار ئاۋۋال لەشكىرىي ۋازارەتكە كېلىپ، ئاندىن كېيىن پادىشاھ ھۇزۇرىغا يەتكۈزۈلەتتى. لەشكىرىي ۋازارەت ۋازىرى تۇئ گۇەن ۋەزىرئەزەم سەي جىئ، ئەمىرلەشكەر گاۋ چېيۇ، يائ جيەنلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تۆۋەندىن كەلگەن ئەرز ـ مەلۇماتلارنى پادىشاھ ھۇزۇرىغا ئەۋەتمەي باستۇرۇپ قويۇپ، شۇلارغا يېقىن قوشنا ئايماق، ناھىيەلەردىن لەشكەر يۆتكەپ ئەۋەتىش بىلەنلا بولدى قىلدى: خۇددى «قار بىلەن قۇدۇق تىندۇرغاندەئ» ئۇلارغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن، شۇلارغا يېقىن ئايماق، دىيارلاردىن لەشكەر يۆتكەشنى بۇيرۇپ قويدى. بۇ ئىشتىن ئەل ـ يۇرتنىئ ھەممىسى خەۋەردار بولسىمۇ، لېكىن بىرلا پادىشاھ بىخەۋەر ئىدى. سۇئ جيائ باشلىق ئاتامانلارغا زىيانكەشلىك قىلىشنى تۆت پەسكەش ۋەزىر ئويلاپ چىقىرىپ، لەشكەر ۋازىرى تۇئ گۇەنگە

ئېيتقۇزغاندى. كۇتۇلمىگەندە دەرپەردە ئارقىسىدىن بىر ۋازىر چىقىپ ئۇلارغا ۋارقىرىدى، بۇ ئوردا ئەمىرى سۇ يۇەنجىڭ ئىدى. ئۇ تەخت ئالدىغا كېلىپ ئېيتتىكى:

ــ جانابىي ئالىيلىرىغا مەلۇمكى، تېخى ئەمدىلا ئەل بولغان سۇڭ جياڭ باشلىق بىر يۈز سەككىز پالۋان خۇددى بىر - بىرىگە قان - قېرىنداشتەك مېھرىبان، ئاكا - ئۇكىدەك يېقىن. شۇڭا، ئۇلار پارچىلىنىپ كېتىشكە ھەرگىز ئۇنىمايدۇ، ئۇلار ئۆلۈپ ئايرىلمىدۇكى، تىرىك ئايرىلمايدۇ، ئەمدى نېمىشقا ئۇلارنىڭ جېنىغا زامىن بولىمىز؟ ئۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە، مەرد - باتۇرلۇقىغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدۇ. ناۋادا ئۇلار شەھەر ئىچىگە كىرگەندە يۈز ئۆرۈسە، ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلماق كېرەك؟ ھازىرقى كۇندە قىتان بەگلىكى يۈز مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر تارتىپ كېلىپ، تاغ ئارىسىدىكى توققۇز ئايماقىغا قاراشلىق ناھىيەلەرگە بېسىپ كىردى. ھەرقايسى جايلار يارەدەم سوراپ ئەرز - مەلۇمات يوللىدى، ئۇلارنى جازالاشقا بىرنەچچە مەرتەم لەشكەر ئەۋەتىپ ئېلىشقان بولساقمۇ، جاھاننى سۇ بېسىپ كەتسە، ئۆردەكنىڭ قاپتىلىغا كەلمەپتۇ، دېگەندەك ھېچبىر نەتىجە چىقمىدى. بۇ قاراقچىلارنىڭ ھەيۋىسى چوڭ بولۇۋاتىدۇ. بىزدىن ئەۋەتىلگەن خان قوشۇنلىرى ياخشى تەدبىر بولمىغانلىقتىن، ھەر قېتىمدا سەردار - لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىپ كېتىۋاتىدۇ، بۇ ئەھۋاللار جانابىي ئالىيلىرى ھۇزۇرىغا يەتكۇزۇلمەيۋاتىدۇ. يېقىرچە قىتان قاراقچىلىرىنىڭ تاناپىنى تارتىش ئۈچۈن، سۇڭ جياڭ باشلىق ياراملىق سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرى بىلەن شۇ تەۋەگە ئەۋەتىلسە، بۇ پالۋانلار ئەلگە ئەجىر - تۆھپىلەر كۆرسەتسە، بەكمۇ ياخشى بولاتتى. يېقىر ئۆز بېشىمچىلىق قىلالمايمەن، مۇقەددەس ھۆكۈم چىقىرىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن.

ئەمىر سۇ يۇەنجىڭنىڭ ئەرزىنى ئاڭلاپ، پادىشاھنىڭ مۇبارەك جامالى ئېچىلىپ كەتتى ۋە ئۇ ئەتراپىتىكى مەنسەپدارلاردىن

مەسلىھەت سورىۋىدى، ھەممەيلەن ئەمىر سۇ يۇەنجىڭنىڭ ئەرزىنى ئورۇنلۇق دەپ ھېسابلىدى. پادىشاھ لەشكىرىي ۋازارەتنىڭ تۆۋ گۈەن باشلىق مەنسەپدارلىرىنى قاتتىق سۆكۈپ:

ـــ ھۇ ئاچ كۆز مەككارلار، ئەلگە بالايىئاپەت كەلتۈرىدىغان پاسىقلار، سەنلەر ئاقىل ـ دانىشمەنلەرنى كۆرەلمەيدىغان، ئوردىنى بىخەۋەر قالدۇرۇشتۇڭ، نەيرەڭۋازلىق قىلىپ، ئوردىنىڭ ئۇلۇغ ئىشلىرىنى بۇزۇشتۇڭ، ھازىرچە ھەرقايسىڭنىڭ گۇناھىدىن كېچىپ تۇراي، ـــ دېدى.

پادىشاھ پەرمان پۈتۈپ، سۇڭ جياڭنى قىتان قوشۇنىنى تارمار قىلىش باش تۇرشاۋۇلى، لۇ جۇنيىنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل قىلىپ تەينىلىدى. قالغان ئاتامانلارغا ئەجىر ـ تۆھپىلەرنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، مەنسەپ ـ مەرتىۋە ئاتا قىلماقچى بولدى، ئاندىن سۇڭ جياڭ قوشۇنىنىڭ قارارگاھىغا بېرىپ پادىشاھ پەرمانىنى ئوقۇپ ئاڭلىتىش ئۈچۈن، ئەمىر سۇ يۇەنجىڭنى ئەۋەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ قوبۇلخانىدىن قايتتى، بەگ ـ سىپاھلار تارقاشتى.

ئەمدى گەپنى ئەمىر سۇ يۇەنجىڭدىن ئاڭلاڭ. ئەمىر سۇ يۇەنجىڭ مۇقەددەس پەرمانىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ، توپتوغرا سۇڭ جياڭ قوشۇنىنىڭ قارارگاھىغا كەلدى ۋە پەرمانىنى ئوقۇپ بەردى. سۇڭ جياڭلار ئالدىراپ ـ تېنەپ كۈجە كۆيدۇرۇپ كۈتۈۋالدى. يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ پەرمانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەممەيلەن بەكمۇ خۇشال بولۇشۇپ كەتتى. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار سۇ ئەمىرگە تەزىم بىلەن رەھمەت ئوقۇپ ئېيتتىكى:

ـــ پېقىرىنىڭ ۋە ھەممەيلەننىڭ ئويلاپ كەلگىنى، ئەل ئۈچۈن كۈچ چىقىرىپ، ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىپ، سادىق بولۇپ ئۆتۈش ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە شاپائەتلىك ئەمىر بېگىم ئەرز ـ ھالىمىزنى پادىشاھقا يەتكۈزدىلە، ئاتا ـ ئانىمىزدەك مېھىر ـ شەپقەت قىلدىلا. شۇغىنىسى، لياڭشەن كۆلىنىڭ پاسىبانى چاۋ گەي ھەزرەتلىرىنىڭ ئەرۋاھ تاختىسى تېخى جايلاشتۇرۇلمىدى،

ھەرقايسىمىزنىڭ بالىچاقلىرى تېخى يۇرتلىرىمىزغا قايتۇرۇلمىدى. تۇرا ـ قوۋۇقلىرى تېخى بۇزۇۋېتىلمىدى، جەڭ كېمىلىرىمۇ تېخى ئېلىپ كېلىنمىدى. شۇڭا، مالال كەلمىسە، شاپائەتلىك بېگىمىز پادىشاھقا ئىلتىجا قىلىپ كۆرسە، مۇقەددەس پەرمان چۈشۈرۈلۈپ ئون كۈنچە مۆھلەت بەرسە تاغقا قايتىپ بېرىپ، شۇ ئىشلارنى پۈتكۈزۈۋالساق، ئاندىن قورال ـ سايمان، نەيزە ـ قىلىچ، ساۋۇت ـ قالقانلىرىمىزنى تەخلەپ بارلىق ۋۇجۇدىمىز بىلەن ئەلگە جان پىدالىق كۆرسەتسەك.

ئەمىر سۇ يۈەنجىڭ بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى ـ دە، قايتىپ كېلىپ پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. پادىشاھ دەرھال مۇقەددەس پەرمان چۈشۈرۈپ، خەزىنىدىن مىڭ سەر ئالتۇن، بەش مىڭ سەر كۈمۈش، بەش مىڭ توپ تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئاچىقتۇرۇپ، ئاتامانلارغا ئىنئام قىلىشنى بۇيرۇدى. يەنە سۇ ئەمىرگە بۇ نەرسىلەرنى خەزىنىدىن ئېلىپ چىقىپ، قارارگاھقا ئېلىپ بېرىپ سەردارلاردىن بالىچاقىسى بارلارنىڭ بالىچاقلىرىنىڭ ئۆمۈر بويى ئىشلىتىشىگە، بالىچاقىسى يوقلارنىڭ ئۆزلىرىگە تارقىتىپ بېرىشكە بۇيرۇق بەردى. سۇڭ جياڭ پەرمانىنى ئېلىپ، پادىشاھ شەپقىتىگە رەھمەت ئېيتتى ـ دە، كۆچىلىككە تارقىتىپ بەردى. ئەمىر سۇ يۈەنجىڭ ئوردىغا قايتماقچى بولۇپ، سۇڭ جياڭغا:

ـــ سەردار، تاغقا تېز بېرىپ، تېز قايتسىلا، قايتىپ كەلگەندە ئاۋۋال پېقىرغا مەلۇم قىلسىلا، ھەرگىز كېچىكىپ قالمىسىلا، ـــ دەپ تاپىلىدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ كۆچىلىكنى توپلاپ، تاغقا قانچىلىك كىشىنىڭ، كىملەرنىڭ قايتىشى كېرەكلىكىنى مەسلىھەتلەشتى. سۇڭ جياڭ لەشكەر مۇشاۋىرى ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىن چۇڭ، لىيۇتاڭ، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەن، جۇ گۇي، سۇڭ چىڭ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا ئاتلىق، پىيادە، سۇ لەشكەرلىرىدىن ئونمىڭدىن

كۆپرەك ئادەمنى باشلاپ قايتىدىغان بولدى. قالغانلارنىڭ ھەممىسى تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بىلەن بىللە ئاستانىدە بارگاھ قۇروپ قالىدىغان بولدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ ۋە باشقىلار يولدا بىرەر ۋەقەگە ئۇچرىماي، لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ كېلىپ، سادىق مەردلەر ساربىيغا كىرىپ، ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى ۋە ھەرقايسىسىنىڭ ئۆيۈڭاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، بالىچاقلىرى ۋە يۇك - تاقلىرىنى ئېلىپ يولغا چىقىشقا تەييارلىنىشىنى بۇيرۇدى. چاۋ گەي ھەزرەتلىرىگە ئاتاپ قوي، چوشقا سويدى، كۇجە كۆيدۇردى، ئاندىن كېيىن ئەرۋاھ تاختىسىنى كۆيدۇردى. ئارقىسىدىن ھەرقايسىسىنىڭ چوك - كىچىك ئائىلە تەۋەلىرىنى ھارۋىلارغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئاتلارغا مىندۇرۇپ، ئەسلىي ئايماق، ناھىيەلەرگە يولغا سالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئوتاقچىلىرىنى، بالىچاقلىرىنى، ئاتىسى سۇڭ غوجىنى ئائىلە تەۋەلىرى بىلەن يەنە يۇنچېڭ ناھىيەسىنىڭ سۇڭ جەمەتى كەنتىگە مۆمىن پۇقرا بولۇشقا ماڭدۇردى، ئاندىن يەنە رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ ئاكا - ئۇكىغا ياراملىق قېيىقلارنى تاللىۋېلىپ، قالغان يارامسىز قېيىقلارنى يېقىن ئەتراپتىكى ئاھالىگە بېرىۋېتىشىنى بۇيرۇدى. تاغدىكى ئۆي - كەپىلەرنى يەرلىك خەلقنىڭ خالىغانچە بۇزۇۋېلىشىغا قويۇپ بەردى. ئۇچ قوۋۇقنىڭ قورۇق - تاملىرىنى، سادىق مەردلەر ساربىي ۋە باشقا ئۆيلەرنى پۈتۈنلەي بۇزۇپ تاشلىدى. قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئات - ئۇلاغلىرىنى جابدۇپ، تېزلىكتە ئاستانىگە قايتتى.

يول بويى باشقا گەپ - سۆزلەر بولمىدى. تېز يۇرۇش قىلىپ ئاستانىگە ۋاقتىدا قايتىپ كەلدى. لۇ جۇنيى قاتارلىقلار ئالدىغا چىقىپ چوك تۇراغا باشلاپ كەلدى. ئۇلار ئالدى بىلەن پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ، لەشكەر تارتىپ يولغا ئاتلىنىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، يەن چىكىنى شەھەرگە كىرىپ، سۇ ئەمىرگە خەۋەر قىلىشقا ماڭغۇزدى. سۇ ئەمىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئوردىغا كىرىپ

پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. ئەتىسى ئۇ سۇڭ جىياڭنى باتۇرلار قەسرىسىگە باشلاپ كىرىپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشتۈردى، پادىشاھنىڭ مۇبارەك جامالى خۇش بولۇپ ئېچىلىپ كەتتى، مەي تۇتتى، ئاندىن كېيىن يېقىملىق ئاۋاز بىلەن:

— سىلەر لەشكەرلەرنى ئېلىپ يول ئازابىدىن قورقماي يۈرۈش قىلدىڭلار، قىتان لەشكەرلىرىنى تىرىپسىرەن قىلىپ، نۇسرەت كۈيىنى ئېيتىپ بالدۇر قايتىپ كېلىپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلساڭلار، مەن سىلەرنى كاتتا ۋەزىپىلىرىگە قويىمەن. قالغان سەردار ـ سەرۋازلارغا ئەجىر ـ تۆھپىسىگە قاراپ مەنسەپ ـ مەرتىۋە بېرىمەن، ھەرگىزمۇ بوشاڭلىق قىلمىغايسىلەر ! — دېدى.

سۇڭ جياڭ باش ئۇرۇپ رەھمەت ئېيتتى ۋە تاختا تۈتۈپ تۇرۇپ:

— پېقىر بىر تۆۋەن دەرىجىلىك كىچىك ئەمەلدار ئىدىم، ئۇقماستىن جازا دەستۇرىغا خىلاپلىق قىلىپ قويدۇم، جياڭجۇ ئايمىقىغا سۈرگۈن قىلىنىدىم. مەي مەستلىكىدە سۆزدىن ئازدىم. مېنى جازا مەيدانىغا ئېلىپ چىققاندا پالۋانلار قۇتقۇزۇۋالدى. ھېچ يەردىن باشپاناھ تاپالمىغاچقا، ئاخىر كۆلنى ماكان ئەيلەپ، ئاجىز جېنىمنى ھازىرغىچە ساقلاپ كەلدىم. ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىم ئۈچۈن مەڭ مەرتىۋە ئۆلۈمگە مەھكۇممەن. بۇگۈن مۇقەددەس شاھىمىز كەڭچىلىك بىلەن مېنى ھۇزۇرىغا ئالدۇردى، ھەددى ـ ھېسابسىز مېھىر ـ شەپقەت ياغدۇرۇپ گۇناھىمنى كەچۈرۈم قىلدى، پادىشاھىمىزنىڭ بۇ مېھىر ـ شەپقىتىنى ھەرقانچە كۆپ ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت كۆرسەتسەممۇ ياندۇرۇپ بولالمايمەن، بۇگۈن پادىشاھىمىزنىڭ پەرمانىنى ئالدىم، پۈتۈن كۈچۈمنى سەرپ قىلىپ، ساداقەتلىك بىلەن بەجا كەلتۈرىمەن، بۇ يولدا ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ! — دېدى.

پادىشاھ بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇرسەن بولۇپ، يەنە شاھانە مەي تۇتتى، سىرىق سىغىزخان سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بىر ئوقيا، بىر

ئارغىماق، بىر يۇرۇش ئېگەر ـ جابدۇق، بىر شەمشەرلەر ئالدۇرۇپ سۇڭ جياڭغا ئىنئام قىلدى. سۇڭ جياڭ باش ئۇرۇپ رەھمەت ئېيتتى ـ دە، پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ ئىچكىرى قەسىردىن قايتىپ چىقتى، پادىشاھ ئىنئام قىلغان شەمشەر، ئات، ئېگەر ـ جابدۇق، ئوقيالارنى ئېلىپ قارارگاھقا قايتىپ كەلدى ۋە سەردار ـ سەرۋازلارغا سەپەرگە ئاتلىنىشقا تەييارلىنىشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى پادىشاھتىن ئاڭلاڭ. پادىشاھ خۇيزۇڭ ئەتىسى ئەتىگەندە، مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن ئىككى ئەمەلدارنى كونا كۆۋرۈك يېنىدا تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭنىڭ ئوچ قوشۇنىنى تارتۇقلاشقا ھەربىر لەشكەرگە بىر كومزەكتىن مەي، بىر جىڭدىن گۆش تارقىتىپ بېرىشكە ئەۋەتىش، بۇ نەرسىلەرنى خالايىق ئالدىدا بېرىش، كېمەيتمەسلىك توغرىسىدا سۇ ئەمىرگە پەرمان چۈشۈردى. مىرزىبەگ مەھكىمىسى مۇقەددەس يارلىقنى ئېلىپ، كېچە ـ كۈندۈز مەي ـ شاراب، گۆش ـ پۆشلەر تەييارلاپ، ئاندىن لەشكەرلەرگە تارقىتىپ بېرىش ئۈچۈن، بۇ نەرسىلەرنى ئىككى ئەمەلدارىدىن ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىگە يولغا تەييارلىنىش بۇيرۇقى چۈشۈردى ـ دە، مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن كېڭىشىپ، قوشۇننى ئىككىگە بۆلۈپ ئاتلاندۇرماقچى بولدى: يولۋاس ـ ئارسلانلار كەبى قەھرلىك سەردارلارنى لەشكەر باشلاپ ئالدىدا مېڭىشقا، ئاتلىق سەردارلارنى ئارقىدا مېڭىشقا بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭ، گۈڭسۇن شېڭلار بارگاھ قوشۇننى باشلاپ ماڭىدىغان بولدى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئوچ ئاكا ـ ئۇكا، لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ، مېڭ كاڭ، ۋاڭ دىڭلىيۇلارنى باشقا سۇ لەشكىرى ئاتامانلىرىنى باشلاپ، جەڭ كېمىلىرىنى ھەيدەپ، سەيخې دەريا سىدىن خۇاڭخې دەريا سىغا ئۆتۈپ، يۇقىرى تەرەپكە قاراپ يول ئېلىشقا بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ ئۇچ قوشۇننى كونا كۆۋرۈك يېنىدىكى چوڭ يول بىلەن مېڭىشقا ئالدىراتتى. سەردارلارغا پۇقرالارغا جاپا سالماسلىقنى جېكىلىدى. بۇنىڭغا شۇنداق بىر نەزم دەلىل:

چىقتى ئاستانىدىن قوشۇنلار توغ - ئەلەم لەپىلدىتىپ،
باشلىدى ئۇزۇن سەپەر خاندىن ئەمر - يارلىق ئېلىپ.
سال نەزەر لياڭشەن قوشۇنى ئىنتىزامىغا قېنى ــ
خان قوشۇندىن نېچۈككەن كۆر ئۇنى تەڭداش بىلىپ.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. كونا كۆۋرۈك يېنىدا ئۇچ قوشۇننىڭ تارتۇقلاپ، ئۇلارغا مەي - شاراب، گۆش - پۆشلەرنى تارقىتىپ بېرىش ئۇچۇن، مىرزىبەگ مەھكىمىسى ئىككى ئەمەلدارنى ئەۋەتتى. بۇ ئەمەلدارنىڭ تويماس، ئاچ كۆز نەپسىنى دەپ ھەممە ئەسكىلىكنى قىلىشتىن يانمايدىغان ئەمەلدار ئىكەنلىكىنى كىم بىلىسۇن؟ ئۇلار مەي بىلەن گۆشنى كېمەيتىۋەتتى. بۇ ئىككىسى ئاچ كۆز، پاسىق، خىيانەتچى، پارىخورلار بولغاچقا، پادىشاھ ئىنئام قىلغان شاھانە مەينىڭ ھەر كومزىكىدىن يېرىمىنى؛ ھەر جىڭ گۆشنىڭ ئالتە سېرىنى كېمەيتىپ بەردى. ئالدىدا ماڭغانلارنىڭ ھەممىسگە تارقىتىپ بولغاندا، كەينىدە كەلگەنلەردىن قارا كىيىملىك بىر قىسمىغا گۆش، مەيلەر تارقاتتى. بۇلار بېشىغا قارا دۇبۇلغا، ئۇستىگە قۇياق كىيگەن قىسىملار ئىدى. بۇلار شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارنىڭ قول ئاستىدىكى سۇپەرچىلەر ئىدى. لەشكەرلەر ئارىسىدىن بىرسى قولىغا تەگكەن مەينىڭ يېرىم كومزەك، گۆشنىڭ ئون سەر ئىكەنلىكىنى كۆرۈپلا، ھېلىقى مەي - گۆشلەر تارقاتقان ئەمەلدارنى:

ــ ھۇ نەپسىگۇر، ھارامتاماق، ئوردىنىڭ ئىنئام قىلغان نەرسىلىرىگە قول تەگكۈزۈشۈپسەن ! ــ دەپ تىللىدى.

ــ قانداقسىغا نەپسىگۇر، ھارامتاماق ئىكەنمەن؟ ــ دەپ

ۋارقىرىدى ھېلىقى ئەمەلدار.

ــ پادىشاھ بىزگە بىر كومزەكتىن مەي، بىر جىڭدىن گۆش ئىنئام قىلغانىدى. سەنلەر كەم بېرىشىپسەن. بىز سەنلەر بىلەن بۇنى تالىشىپ ئولتۇرماقچى ئەمەسمىز، سەن ھارامزادىلەرنىڭ خۇددى ھەل بېرىلگەن بۇتنىڭ يۇزىدىن ھەلنى قىرىۋالغانىدەك خۇمسىلىق قىلغانلىقىڭلارغا نەپرەتلىنىۋاتىمىز، ــ دېدى ھېلىقى لەشكەر.

ــ ھۇ چېپىپمۇ ـ ئېتىپمۇ تۇگەتكىلى بولمىغان قاراقچىلار، يۇرىكىڭ ئەجەب يوغىناپ كېتىپتىغۇ ! لياڭشەن كۆلدە تۇرغان چېغىدىكى ئاسىيلىق تەبىئىتىڭ قىلچە ئۆزگەرمەپتۇ ! ــ دەپ تىللىدى ھېلىقى ئەمەلدار.

ھېلىقى لەشكەر دەرغەزەپكە كەلدى ـ دە، قولىدىكى مەي بىلەن گۆشنى ئۇنىڭ بېشىغا ئاتتى. ھېلىقى ئەمەلدار:

ــ تۇتۇڭلار بۇ قاراقچىنى ! ــ دەپ ۋارقىرىدى. ھېلىقى لەشكەر قالقىنىڭ يېنىدىن قىلىچىنى شارت قىلىپ سۇغۇرۇۋالدى.

ئەمەلدار قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ:

ــ ھۇ پاسكىنا ـ ئىپلاس قاراقچى ! قىلىچ كۆتۇرۇپ، كىمنى ئۆلتۇرمەكچىسەن؟ ــ دەپ تىللىدى.

ــ لياڭشەن كۆلىدىكى چېغىمدا، نى ـ نى نوچىلىرىڭنى مىڭلاپ، ئونمىڭلاپ ئۆلتۇرگەنمەن، سەندەك بىر ئوغرى ئەمەلدار قانچىلىك بىرنېمىدىڭ؟ ــ دېدى لەشكەر.

ــ سەن تېخى ماڭا قول سالماقچىمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى ئەمەلدار.

ھېلىقى لەشكەر ئالغا بىر قەدەم تاشلاپ، قىلىچىنى كۆتۇرۇپ بىر سىلۇىدى، قىلىچ ئەمەلدارنىڭ دەل يۇزىگە چۇشتى ـ دە، ئۇ يەرگە يىقىلدى. ئەتراپىتا قاراپ تۇرغانلار: «ۋاي !» دەپ توۋلاشتى ـ دە، ھەممىسى قېتىپ قېلىشتى. ھېلىقى لەشكەر ئەمەلدارنىڭ يېنىغا يېقىنلاپ كېلىپ، يەنە بىرنەچچە قىلىچ سىلۇەتتى.

ئۇنىڭدىن ھاياتتىن ئەسەرمۇ قالمىدى. لەشكەرلەر توختاپ ئولىشۋالدى.

شياڭ چۈڭ، لى گۇنلار شۇ ئان ئۇچقاندەك بېرىپ سۇڭ جياڭغا بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە بۇ ئىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھەققىدە ۋۇ يۈڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۈڭ خەلىپەت:

ــ مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ بىز بىلەن بەكمۇ خۇشى يوق ئىدى. بۇگۈن يەنە ئۇلار ئۇچۇن پۇرسەت تۇغۇلىدىغان ئىش يۇز بېرىپتۇ. شۇڭا، ئالدى بىلەن ھېلىقى لەشكەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇق بېرەيلى. يەنە بىر تەرەپتىن بۇنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە يوللاپ، لەشكەرلەرنى مەشھەدە توختىتىپ، بېرىلىدىغان جازانى كۈتۈپ تۇرايلى. دەي زۇڭ بىلەن يەن چىڭنى خۇپيانە شەھەرگە كىرگۈزۈپ، ئىشنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغىچە سۇ ئەمىرگە ئۇقتۇرايلى، ئۇنىڭدىن پادىشاھقا ئىشنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى يەتكۈزۈشنى ئۆتۈنەيلى. شۇنداق قىلساق مىرزىبەگ مەھكىمىسى زىيانكەشلىك قىلالمايدۇ، بىزمۇ ئامان قالىمىز، ــ دېدى.

مەسلىھەت پىشقاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئۆزى دەرھال كونا كۆۋرۈك يېنىغا ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. ھېلىقى لەشكەر ئۆلۈكىنىڭ يېنىدا مىدىرلىماي تۇراتتى. سۇڭ جياڭ ئۆتەڭ ساريىدىن مەي ـ شاراب، گۆش ـ پۆشلەرنى ئەكەلدۈرۈپ، ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلاپ يولغا سالدى، ئاندىن ھېلىقى لەشكەرنى قىچقىرىپ كېلىپ ۋەقەنى سوردى. ھېلىقى لەشكەر:

ــ ئۇ ھە دېسە لياڭشەن كۆلىگە چىقىپ ئاسىلىق قىلغان ئۇنداقچى قاراقچى، مۇنداقچى قاراقچى، ئېتىپمۇ، چېپىپمۇ تۇگەتكىلى بولمايدىغان قاراقچىلار دەپ تىللاۋەردى. شۇڭا، ئاچچىقىمغا پايلىماي ئۆلتۈرۈپ ساپتىمەن. سەردارىمىزنىڭ جازا بېرىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتىمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ ئۇ دېگەن ئوردا ئەمەلدارى. مەن چېغىمدا ئۇنىڭدىن تەپ

تارتمەن، سەن قانداقسىغا ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە پېتىنىدىڭ؟ ئەمدى ھەممىزنى بالاغا قويىدىغان بولدۇڭ، مەن بۇگۈن قىتان قوشۇننىڭ تىرىپىرەن قىلىش توغرىسىدا پەرمان ئالدىم، تېخى قىلچىمۇ خىزمەت كۆرسەتمەي تۇرۇپ، مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلساڭلار، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ھېلىقى لەشكەر باش ئۇرۇپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئۆلۈمگە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. سۇڭ جياڭ كۆزىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

ـــ لياڭشەن كۆلىگە چىققىنىمدىن بۇيان، چوڭ ـ كىچىك قېرىنداشلىرىمدىن بىرنىمۇ ئۆلۈمگە بۇيرۇمىغانىدىم، ئەمدىلىكتە بولسا، ئوردىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتتۈم، ئۆز ئىختىيارىم بىلەن بىر قەدەمنىمۇ باسالمايمەن. گەرچە سەن ئادىل بولىمەن دېسەڭمۇ كونا ئادەتكە يانساق بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر ئۆلۈمگە مەھكۇم، ـــ دېدى ھېلىقى لەشكەر.

سۇڭ جياڭ بۇ لەشكەرنى مەست بولغۇچە ئىچىپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋېلىشقا بۇيرۇدى، شۇنىڭدىن كېيىن باشقا بىر كىشىگە ئۇنىڭ كاللىسىنى كېسىپ كېلىشنى تاپىلىدى. ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ جەستىنى ساندۇققا سالدۇرۇپ ساقلاپ قويدى، ئاندىن كېيىن ئالاقە يازدۇرۇپ مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە يوللىدى. بۇ گەپ مەشەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى دەي زۇڭ، يەن چىڭلەردىن ئاڭلاڭ. دەي زۇڭ بىلەن يەن چىڭ يوشۇرۇنچە شەھەرگە كىرىپ، توپتوغرا سۇ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىگە بېرىپ، بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغىچە مەلۇم قىلدى. شۇ كۈنى كەچتە سۇ ئەمىر ئوردىغا كىرىپ، يۇقىرىقى ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ تەكرىقۇتقا يەتكۈزدى. ئەتىسى پادىشاھ ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە چىقتى. مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئەمەلدارى ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ يېقىندا ئەل بولغان سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەر مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن مەي، گۆش تارقىتىپ

بېرىشكە ئەۋەتىلگەن بىر ئەمەلدارنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ، سۈرۈشتە قىلىشقا مۇقەددەس پەرمان بېرىلسە، ــ دەپ ئەرز ئېيتتى.

ــ مەن بۇ ئىشنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە تاپشۇرمىسام بوپتىكەن، ــ دېدى پادىشاھ، ــ چاتاقنىڭ چىقىشىغا سىلەرنىڭ يامۇلۇڭلار سەۋەبچى بولغان! بۇ چاتاق سىلەرنىڭ ئادەمنى جايىغا ئىشلەتمىگىنىڭلاردىن چىققان. لەشكەرلەرگە تارتۇق قىلىنىدىغان مەي، گۆشنى كۆپ ئېلىپ، ئاز تارقاتقىنىڭلاردىن، لەشكەرلەرنىڭ سان ـ ئېدىتى بويىچە بەرمىگىنىڭلاردىن مۇشۇنداق چاتاق چىققان.

مىرزىبەگ ئەمەلدارى يەنە ئىلتىجا قىلىپ:

ــ شاھانە مەينى ۋە گۆشنى كېمەيتىپ بېرىشكە كىم پېتىنالىسۇن، ــ دېيىشىگە، پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ:

ــ مەن كۆزدىن كەچۈرۈشكە يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتكەن، بۇ ئىشنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە بىلىمەن، سەنلەر چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئالدىمغا ئۆتۈۋېلىپ قۇتۇلماقچىمۇ! مەن تارتۇق قىلغان مەينىڭ بىر كومزىكىنى يېرىم كومزەك، گۆشنىڭ بىر جىڭنى ئون سەر قىلىپ بېرىشىپسەن، بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن پالۋانلار قان تۆكۈپ قويغان! ــ دېدى ۋە يەنە، ــ قاتىل نەدە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ سۇلۇق جىياڭ قاتىلنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ سازايى قىپتۇ، ھازىر لەشكەرلىرىنى توختىتىپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن جازا كۈتۈپ تۇرىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى مىرزىبەگ مەھكىمىسى ئەمەلدارى.

ــ سۇلۇق جىياڭ قاتىلنىڭ كاللىسىنى ئالغان بولسا بوپتۇ، ئۇنىڭ گۇناھى قول ئاستىدىكىلەرنى قاتتىق تۇتمىغانلىقى، ھازىرچە خاتىرىلەپ قويۇلسۇن، قىتتان قوشۇننىي يوقىتىپ قايتىپ كەلگىنىدىن كېيىن كۆرسەتكەن خىزمىتىگە قاراپ ئىش كۆرەرمىز، ــ دېدى پادىشاھ.

مىرزىبەگ مەھكىمىسى ئەمەلدارى لام ـ جىم دېيىلمەي

ئارقىسىغا قايىتتى. پادىشاھ: «سۇڭ جياڭ يولغا چىقسۇن، ئۆلتۈرۈلگەن لەشكەرنىڭ كاللىسى كونا كۆۋرۈك يېنىدا خەلقئالەمگە سازايى قىلىنسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپ ئەمەلدار ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ كونا كۆۋرۈك يېنىدا لەشكەرلىرىنى توختىتىپ، جازا بېرىلىشىنى كۈتۈپ تۇرغاندا، پادىشاھ ئەۋەتكەن ئەمەلدار يېتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭغا قىتتان بەگلىكىنى جازالاشقا يۈرۈش قىلىشنى، گۇناھ قىلغان لەشكەرنىڭ كاللىسىنى سازايى قىلىشنى ئېيتتى. سۇڭ جياڭ مىننەتدارلىق بىلدۈرگەندىن كېيىن لەشكەرنىڭ كاللىسىنى كونا كۆۋرۈك يېنىدا سازايى قىلىش ئۈچۈن ئاستۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ جەسىتىنى كۆمدۈردى، ئاندىن كېيىن قاتتىق ھۆركىرەپ يىغلۇۋەتتى ۋە يىغلىغان پېتى ئاتلىنىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇقىرىغا قاراپ يول ئالدى. ھەر كۈنى ئاتمىش چاقىرىمدىن يول يۈرۈپ بىر قوندى. سەپەر ئۇستىدە بېسىپ ئۆتكەن ئايماق، ناھىيەلەرگە قىلچە زىيان يەتكۈزمىدى. يول ئۇستىدە ھېچقانداق ۋەقە بولمىدى. قىتتان بەگلىكى تەۋەسىگە يېقىنلاشقاندا، سۇڭ جياڭ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— ھازىر قىتتان لەشكەرلىرى تۆت تارامغا بۆلۈنۈپ باسقۇنچىلىق قىلىۋاتىدۇ، بىزمۇ لەشكەرلەرنى بۆلۈپ جازا يۈرۈشى قىلىمىزمۇ ياكى شەھەرگە تېگىش قىلىمىزمۇ؟ — دېدى.

— ئەگەر لەشكەرلەرنى بۆلۈپ يۈرۈش قىلساق، — دېدى ۋۇ يۇڭ، — ئادىمى شالاڭ، يەر كۆلىمى كەڭ بولغان بۇ جايدا لەشكەرلىرىمىزنىڭ باش - ئايىغى بىر - بىرىگە ھەمدەم بولالماي قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە ئاۋۋال ئۇنىڭ بىرنەچچە شەھىرىگە تېگىش قىلىپ كۆرۈپ، ئاندىن مەسلىھەتلەشسەك. شىددەتلىك تېگىش قىلساق، ئۇ لەشكەرلىرىنى چوقۇم يىغىدۇ.

ـــ مۇشاۋىرىنىڭ ھېيىلىسى قالتىس جايىدا ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە دۇەن جىڭجۇنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا:

ـــ يۇقىرى ياقتىكى يوللار سىزگە بەكمۇ تونۇش، سىز لەشكەر باشلاپ شۇ تەرەپكە يول ئېلىڭ، ئېيتىڭا قايسى ئايماق، ناھىيە بىزگە يېقىن؟ ـــ دېدى.

ـــ ئالدى تەرىپىمىزدە تەنجۇ دېگەن جاي بار، ئۇ قىتان بەگلىكىنىڭ مۇھىم ئېغىزى، ـــ دېدى دۇەن جىڭجۇ جاۋاب بېرىپ، ـــ ئۇ يەردە بىر ئېقىن بار، بۇ ئېقىننىڭ لۇشۇي دېگەن ناھايىتى چوڭقۇر بىر تارمىقى بار، بۇ تارماق ئېقىن شەھەرنى ئايلىنىپ ئېقىپ، توپتوغرا بېرىپ ۋېيخي دەرياسىغا قۇيۇلىدۇ. بۇ يەرگە جەڭ كېمىلىرى بىلەن يۇرۇش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئالدى بىلەن سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرى كېمىلەرنى ئېلىپ يېتىپ كەلسە، ئاندىن سۇدىكىلەر بىلەن قۇرۇقلۇقتىكىلەر تەڭمۇتەڭ ئىلگىرىلەپ ھەمدەم بولۇشسا، تەنجۇنى ئالغىلى بولىدۇ.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزگە بىنائەن، لى جۇن باشلىق سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنى كېمىلەرنى ئېلىپ كېچە - كۈندۈز يول يۇرۇپ، تېزدىن لۇشۇيغا كېلىپ توپلانسۇن دەپ خەۋەر يەتكۈزۈشكە دەي زۇڭنى ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ چىقتى، سۇ لەشكەرلىرى بىلەن ۋاقىت - قەرەلىنى پۈتۈشۈۋېلىپ، سۇ لەشكەرلىرى بىلەن قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرى تەڭلا قوزغىلىپ تەنجۇ ئايمىقىغا تاشلاندى. ئەمدى تەنجۇ شەھىرىگە كېلەيلى. بۇ شەھەرنى قىتان بەگلىكىنىڭ كاھىبگى دۇڭ شىيەننىڭ قول ئاستىدىكى ئالىچ، ياۋئېر ۋېيكان، چۇ مىڭيۇ، ساۋ مىڭجى دېگەن تۆت قەھرلىك سەردار ساقلاپ تۇراتتى. بۇ تۆت سەردارنىڭ ھەممىسىلا تۇمەن لەشكەر تەڭ كېلەلمەيدىغان باتۇرلاردىن ئىدى. ئۇلار سۇڭ خانلىقىنىڭ سۇڭ جياڭنى پۈتۈن قوشۇنى بىلەن ئەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر

تەرەپتىن خەت پۇتۇپ بەگكە مەلۇمات سۇندى، يەنە بىر تەرەپتىن يېقىن قوشنا بولغان جىجۇ، باجۇ، جۇجۇ، شيۇڭجۇ ئايماقلىرىغا خەۋەر يەتكۈزۈپ، يارداەم بېرىشنى ئۆتۈندى ھەم ئالىچ، چۇ مىڭيۇلەرنى لەشكەر باشلاپ، شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلىشقا ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭدىن ئاڭلايلى. ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ ئالدىدا ماڭغان لەشكەرلەرنىڭ تۇرشاۋۇلى بولۇپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ تەنجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق مىيۇن ناھىيەسىگە چاپ - چاپ بىلەن يېتىپ كەلدى. ئامبال بۇنى ئاڭلاپ، ئۇچقاندەك بېرىپ ئىككى قىتان سەردارىغا مەلۇم قىلىپ:

— سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى تۇغ - ئەلەمليرىنى كۆتۈرۈپ، دەبدەبە - ئەسئەسە بىلەن بېسىپ كېلىشتى. بۇلار يېڭىدىن ئەل بولغان ھېلىقى لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنى ئىكەن، — دېدى.

— بۇ قاراقچىلارنىڭ قورقۇپ كەتكۈدەك نېمىسى بار ! — دېدى بۇنى ئاڭلىغان ئالىچ كۇلۇپ كېتىپ ۋە ئەتىسى مىيۇن ناھىيەسىدىن چىقىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن قىتان لەشكەرلىرىنى بارگاھ تىكىشكە بۇيرۇدى.

ئەتىسى، سۇڭ جياڭ قىتان لەشكەرلىرى يېقىنلاپ قالدى دەپ ئاڭلاپلا: «ئېلىشقاندا ئەھۋالغا قاراش كېرەك، لەشكىرىي بۆلەكلەر بىر - بىرىدىن ئايرىلىپ قالمىسۇن» دەپ سەردار - سەرۋازلارغا بۇيرۇق چۈشۈردى. سەردارلار بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن جابدۇنۇپ ئاتلاندى. سۇڭ جياڭ جەڭگە جابدۇنۇپ، لەشكەرلەر ئالدىغا كېلىپ جەڭنى كۆزىتىپ تۇردى. قارىغۇدەك بولسا، قاپقارا تۇغ - ئەلەملەرنى كۆتۈرگەن قىتان لەشكەرلىرى جاھاننى زۇلمەت باسقاندەك، يەر - زېمىنلارنى سۈپۈرتۈپ كېلىۋاتىتۇ. بىر ئوقيا ئوقى يەتكۈدەك يەرگە كەلگەندە ئىككى تەرەپ سەپراس - چەپراس بولۇپ سەپ تۈزۈشتى. ئۇ تەرەپ سېپىنىڭ

قارا تۇغى بىرلا كۆتۈرۈلۈۋىدى، قاپ ئوتتۇرىسىدىن بىر قىتىان سەرداری ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ مىڭگەن ئارغىماق شۇنداق شاش ئىدىكى، ئويناقلاپ بىر ئىزىدا تۇرالمايتتى. سۇڭ جياڭ بۇ قىتىان سەردارىغا قارىدى، ئۇشۇنداق جابدۇنغانكى، ھايھات:

بېشىدا ئوتۇغات ئالتۇن تاجبىسى،
قىستۇرغان ئىككى تال قىرغاۋۇل قۇيرۇقى.
كىيىپتۇ ئۇستىگە ئاپپاق تاۋار تون،
تونىغا كەشتىلەپ ئەنقا سۇرىتى.
ئۇستىگە يېپىنغان بىر چاتما قۇياق،
بېلىدە شىر سۇرەت ئۇنچە بەلبېغى.
پۇتىغا كىيىپتۇ ساغرىدا ئۆتۈك،
چىگىپتۇ كالۇۋتۇن گۇللۇك ياغلىقى.
قىستۇرۇپ سېغىزخان سۇرەتلىك كامان،
سېلىپتۇ ساداققا پەي ئوقيا ئوقى.
قولىدا ئالۇچا گۇللۇك گاڭ نەيزە،
ئاستىدا كۇمۇش رەڭ چۇرقۇش تۇك ئېتى.

بۇ قىتىان سەردارىنىڭ تۇغىغا: «بۇيۇك قىتىان بەگلىكىنىڭ ئالىي سەرداری ئالىچ» دەپ يېزىلغان. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ يېنىدىكى سەردارلىرىغا: «بۇ ياۋ سەرداری بوش ئەمەستەك تۇرىدۇ !» دەپ تۇرۇشىغلا، زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ ئىلمەك نەيزىسىنى تۇتقان پېتى جەڭگە چىقىپ، ئات سالغىنىچە سەپ ئالدىغا باردى، قىتىان سەرداری ئالىچ ئۇنى كۆرۈپ:

— قاراڭچىنى سەردار قىلغانلىقىغا قارىغاندا، سۇڭ خانلىقى تۈگىشىپتۇ، بۇيۇك ئەلگە بېسىپ كىرىشكە پېتىنىشقانلىقىڭ ئۆلگۈڭ كەلگەنلىكى ئەمەسمۇ ! — دەپ قاتتىق تىل سالدى.

— ئار ـ نومۇسنى بىلمەيدىغان پەسكەش ! تارت تىلىڭنى ! — دەپ ۋارقىرىدى شۇ نىڭ.

ئىككى تەرەپ قىيقاس - چۇقان كۆتۈرۈشتى. شۇ نەق بىلەن ئالىچ مەيدانغا چۈشۈپ ئېلىشتى، ئىككى ئارغىماق گىرەلىشىپ، قورال - ياراغلار ئىرماش - چىرماش بولۇپ كەتتى. ئىككى سەردار ئوتتۇز قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن شۇنەق قىتان سەردارىغا تەق كېلەلمەي، ئۆز سېپىگە قاراپ بەدەر قاچتى. جاق چەق ئالدىراپ - تېنەپ قولىغا ئوقيا ئالدى. قىتان سەردارى قوغلاپ كېلىۋەردى. جاق چەق بىر قولى بىلەن ئېگەرنەق قۇش بېشىنى تۇتۇپ تۈرۈپ، خالىتىسىدىن بىر تاشنى ئالدى - دە، قىتان سەردارى يېقىن كەلگەندە، ئۇنەق يۈزىنى چەنلەپ تاشنى بىر ئېتىۋىدى، تاش توپتوغرا بېرىپ ئالىچنەق سول كۆزىگە تەگدى. ئۇ ئاتتىن تەق موللاق چۈشتى. بۇ تەرەپتىن خۇا رۇق، لىن چۇق، چىن مەق، سۇ چاۋلار تەڭلا ئات سېلىپ چىقىپ، ئاۋۇال ئۇنەق ئېتىنى تۇتۇۋالدى، ئاندىن ئالىچنى تۇتۇپ ئۆز سېپىگە قايتىشتى. ئالىچنەق قولغا چۈشۈپ قالغىنىنى كۆرگەن ئورۇنباسار سەردار چۇ مەڭيۇ ئېتىلىپ بېرىپ قۇتۇلدۇراي دەپ تۇرۇشىغا، بۇ ياقتىن سۇق جياڭنەق لەشكەرلىرى ئالدى - كەينىدىن بىراقلا چاپ - چاپقا ئۆتۈپ بېسىپ كەلدى، شۇنەق بىلەن ئۇ قاتتىق يېڭىلىپ قېلىپ، مىيۇن ناھىيەسىنى تاشلاپ تەنجۇ ئايمىقىغا قاراپ قۇيرۇقىنى تىكىۋەتتى. سۇق جياق ئۇنى قوغلىماي، مىيۇن ناھىيەسىدە قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. قارىغۇدەك بولسا، قىتان سەردارى ئالىچ قاپىقى يېرىلىپ، بىر كۆزى قۇيۇلغانلىقتىن ئاغرىققا پايلىماي جان بېرىپتۇ.

سۇق جياق بۇ قىتان سىپاھىبېگىنەق ئۆلۈكىنى كۆيدۇرۇشنى بۇيرۇدى. ئەجىر - تۆھپىلەر دەپتىرىگە جاق چېگىنەق بىرىنچى تۆھپىسى دەپ پۈتۈلدى. ئالىچنەق تۆمۇر چاتما قۇيمىقى، ئالا ساپاق نەيزىسى، شىر تۆڭگىلەكلىك نەقىشلەنگەن كەمىرى، بوز ئېتى ۋە ئۆتۈك، تون، ئوقيالىرى جاق چېگىغا ئىنئام قىلىندى. شۇ كۈنى مىيۇن ناھىيەسىدە قۇتلۇقلاش يۈزىسىدىن مەرىكە سورۇنى ھازىرلىنىپ، مەي - شارابلار بىلەن بەزمە قىلىندى. بۇ

گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ بارگاھقا چىقىپ لەشكەرلەرگە قوزغىلىشقا بۇيرۇق بەردى. لەشكەرلەر مىيۇن ناھىيەسىدىن چىقىپ ئۇدۇل تەنجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

خوش، گەپنى تەنجۇدىن ئاڭلايلى. تەنجۇدا تۇرغان كاھبەگ دۇڭ شيەن ئۆزىنىڭ بىر ئوڭ قول سەردارىدىن ئايرىلغانلىقىنى ئاڭلاپ، سېپىل قوۋۇقىنى چىڭ تاقاپ جەڭگە چىقمىدى. ئۇ يەنە سۇ لەشكەرلىرى ــ جەڭ كېمىلىرىنىڭ شەھەر تۇۋىگە كېلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، سەردارلىرىنى باشلاپ سېپىل ئۈستىگە چىقتى. كۆردىكى، سۇڭ جياڭ سېپىدىكى قەھرلىك سەردارلار تۇغ ـ ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ، ھەيۋە بىلەن نەيزە ـ ئوقيالىرىنى ئوينىتىپ، قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈپ، تازا بىر تۇتۇشماقچى بولۇپ جەڭگە ئۇندەپ تۇرۇپتۇ. كاھبەگ دۇڭ شيەن بۇنى كۆرۈپ:

ــ بۇ تۇرقىدىن قارىغاندا، ياش سەردار ئالىچ قانداقمۇ يېڭىلىپ قالمىسۇن؟ ــ دېدى.

شۇ ئەسنادا ئورۇنباسار سەردار چۇ مىڭيۇ:

ــ ياش سەردار نەدە يېڭىلىسۇن؟ ئاۋۋال ھېلىقى ياۋايى يېڭىلگەنىدى، باش سەردارىمىز قوغلاپ مېڭىۋىدى، يېشىل كىيىم كىيگەن بىر ياۋايى تاش بىلەن قويۇپ ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. ئۇلارنىڭ سېپىدىن قولىغا نەيزە ئالغان تۆت ياۋايى ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ تۇتۇپ كەتتى. بىزنىڭ بۇ سەردارىمىز قول ياندۇرۇشقا ئولگۇرەلمەي يېڭىلىپ قالدى، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ تاش ئاتقان ھېلىقى ياۋايى قانداقراق نەرسىكەن؟ ــ دەپ سورىدى كاھبەگ دۇڭ شيەن.

ئەتراپتىكىلەردىن تونۇيدىغانلار قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ ئاۋۇ سېپىل تۇۋىدە تۇرغان قارا بوغىمچا چىگىۋالغان، ياش سەردارنىڭ قۇيرۇقىنى كىيگەن، ئېتىنى مىنگەن شۇ، ــ

دېيىشتى.

كاھبەگ دۇڭ شيەن سېپىلنىڭ كۈنگۈرسىدىن بېشىنى چىقىرىپ شۇنداق بىر قارىۋىدى، جاڭ چىڭ كۆرۈپ قېلىپ، ئېتىنى دېۋىتىپ ئالدىغا كېلىپ تاشتىن بىرنى ئاتتى، كاھبەگ دۇڭ شيەننىڭ يېنىدىكىلەر: «قېچىڭ» دەپ ۋارقىرىشى بىلەن تەڭلا، ھېلىقى تاش ئۇنىڭ قۇلقىنىڭ تۈۋىدىن سىيپاپ ئۆتۈپ، بىر پارچە تېرىسىنى شىلىۋەتتى، كاھبەگ دۇڭ شيەن ئاغرىققا چىدىماي: «بۇ ياۋايى نېمىدېگەن يامان ـ ھە !» دەۋەتتى ۋە سېپىلدىن چۈشتى ـ دە، بۇيۇك قىتان بەگلىكىنىڭ بېگىگە مەلۇمات يېزىپ يوللىدى، يەنە بىر تەرەپتىن، باشقا ئايماقلارغا خەت يېزىپ، ئاگاھ بولۇشنى ئۇقتۇردى.

خوش، گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ سېپىل تۈۋىگە لەشكەر تارتىپ كېلىپ، ئۇدا تۆت ـ بەش كۈن تېگىش قىلغان بولسىمۇ، ھېچقانداق ئىش پۈتكۈزەلمەي، لەشكەرلىرىنى باشلاپ يەنە مىيۇن ناھىيەسىگە قايتىپ كەلدى. ئورۇنلىشىپ بولغاندىن كېيىن بارگاھىدا ئولتۇرۇپ، شەھەرنى ئېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى. شۇ ئەسنادا، دەي زۇڭ كىرىپ، سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنىڭ جەڭ كېمىلىرى بىلەن لۇ شۇي دەرياسىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ لى جۇنلەرنى مەسلىھەتكە چاقىردى. لى جۇنلەر بارگاھقا كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا:

ـــ بۇ يەردىكى ئېلىشىش لياڭشەن كۆلىدىكىگە ئوخشىمايدۇ، ئاۋۋال بېرىپ دەريانىڭ تېپىز ـ چوڭقۇرلۇقىنى ئۇقۇپ چىقىڭلار، ئاندىن لەشكەر تارتىپ مېڭىڭلار، مەن مۇنداق قارىسام بۇ لۇشۇي دەرياسىنىڭ سۇيى ناھايىتى تېز ئاقىدىكەن، ناۋادا سەللا سەۋەنلىك ئۆتسە، قۇتقۇزۇش تەس بولىدىغاندەك تۇرىدۇ، ئىشتا زىل بولۇڭلار، ھەرگىز بىخەستەلىك ئۆتۈلمەسۇن. كېمىلەرنى ئاشلىق كېمىسىدەك ئوبدان يېپىپ قويۇڭلار. سىلەر ئاتامانلار قورالىڭلارنى يوشۇرۇپ كېمە ئىچىگە مۆكۈنۈڭلار.

ھەربىر كېمىدە تۆت ـ بەش كىشى پالاق تۇتۇپ ماڭسۇن. ئىككى كىشى قىرغاقتا سۆرەپ ماڭسۇن. شۇنداق قىلىپ ئاستا ـ ئاستا شەھەر تۇۋىگە يېقىنلىشىڭلار. كېمىلەرنى دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدا توختىتىپ تۇرۇپ، بىزنىڭ بۇ تەرەپتىن تېگىش قىلىشمىزنى كۈتۈپ تۇرۇڭلار. شەھەردىكىلەر بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ھامان، جەزمەن سۇ قوۋۇقنى ئېچىپ، كېمىدىكى ئاشلىقنى بۇلاشقا چىقىدۇ. شۇ چاغدا، سىلەر يوشۇرۇنۇۋالغان يېرىڭلاردىن چىقىپ، سۇ قوۋۇقنى تارتىۋېلىڭلار، شۇنداق بولسا ئىش پۈتىدۇ، ـــ دېدى.

لى جۈنلەر بۈيرۇقنى ئېلىپ قايتىشتى. شۇ چاغدا سۇ چارلاشقا چىققان پايلاقچى كېلىپ: «كۈنپېتىش يۈقىرى تەرەپتىن بىر توپ لەشكەر يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتىدۇ، قارا تۇغ كۆتۈرۈشۈۋاپتۇ، ئالاھازەل بىرەر تۈمەن ئادەم بار. تەنجۇ ئايمىقىغا قاراپ كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ بۇ جەزمەن قىتان بەگلىكىنىڭ بولۇشۇشقا ئەۋەتكەن لەشكەرلىرى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ بىز بۇ يەردىن بىرنەچچە سەردارنى ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇشقا ئەۋەتەيلى، ئۇلار تۇتۇشۇپ، ئۇلارنى تىرىپىرەن قىلىۋېتەلىسە، شەھەردىكىلەرنىڭ يۈرەكلىك بولۇشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ جاڭ چىڭ، دۇڭ پىڭ، گۇەن شېڭ، لىن چۇڭلارنى ئەۋەتتى، ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى ئون نەچچىدىن كىچىك ئاتامانىنى ئېلىپ، بەش مىڭ لەشكەر باشلاپ، ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇشقا ئۇچقاندەك ماڭدى.

ئەسلىدە، قىتان بەگلىكىنىڭ بېگى لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ باشلىق پالۋانلارنىڭ تەنجۇغا لەشكەر تارتىپ كېلىپ شەھەرنى قورشۇۋالغانلىقىنى ئاڭلاپ، شەھەردىكىلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، شاھنىڭ يېنىغا گوجېن، يېنىۋ گوباۋ دېگەن ئىككى قېرىندىاش نەۋرىسىنى ئەۋەتكەنىدى. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى قىتان بەگلىكىنىڭ ئالىي سەردارلىرى، يەنە كېلىپ خاقانىنىڭ

قبرىنداش نەۋرىسى بولۇپ، تۇمەن لەشكەر تەڭ كېلەلمەيدىغان باتۇرلاردىن ئىدى. ئۇلار بىر تۇمەن قىتان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، تەنجۇنى قۇتۇلدۇرۇشقا كەلدى. شەھەرگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە، سۇڭ جىياڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى. ئىككىلا تەرەپ سەپراس - چەپراس تۇرۇشتى، ئىككى قىتان سەردارى تەڭلا ئات سېلىپ مەيدانغا چۇشتى. ھايھات:

بېشىدا لەئەل - ياقۇت كۆز قويۇلغان ئوتۇغات تاجا،
قويۇپتۇ ئۇنچە - مارجان كۆز تاۋار - دۇردۇن قۇياقىغا.
كىيىپتۇ ئۇستىگە قاندەك بويالغان قىپقىزىل تونىنى،
تونىغا كەشتىلەپ تىككەن چىرايلىق زەر قاناتلارنى.
چىگىپتۇ بېلىگە مەھكەم گۈزەل قاشتېشى بەلباغ،
قىسىپ ئۆشنىسىگە يولۋاس بېشى قالقىنىنى شۇل چاغ.
سېلىپتۇ سول تەرەپ ئوقيادىنىغا نەقىشلىك ئوقيا،
سېلىپ ئوڭ ياقتىكى ساداقىغا ئۇ چەڭ كىرىش ئوقلار.
قولىدا ئويىنىتىپ ھەر يان ئۇزۇن بىر ياپېشىل نەيزە،
مىنىپتۇ يالىسى ئۇزۇن كۈمۈش رەڭ بىر بوز ئات ئۇزرە.

بۇ ئىككى قىتان سەردار ئاكا - ئۇكا بولۇپ، ئىككىلىسى بىر خىل كىيىنگەن، ئوخشاش نەيزە تۇتقانىدى. سۇڭ جىياڭنىڭ لەشكەرلىرى قىتان لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىنى توسۇپ سەپ تارتتى. قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىڭ ئات سېلىپ چىقتى - دە:

— نەدىن كەلگەن قىتان قاراقچىلىرى سىلەر؟ — دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

يېلۇ گوجېن قاتتىق غەزەپلىنىپ:

— ھەي! سازلىق قاراقچىلىرى! سىلەر بۇيۇك ئېلىمگە بېسىپ كېلىپ تۇرۇقلۇق، مېنى نەدىن كەلگەن دەپ سورامسىلەر تېخى! — دەپ ۋارقىرىدى.

دۇڭ پىڭ ئىككىنچىلەپ سۆزلىمەيلا نەيزىسىنى توغرىلاپ،

توپتوغرا يېلۇ گوجېنغا قاراپ ئات سالدى. بۇ ياش قىتان سەردار قېنى قىزىق، مىجەزى چۈس بولغاچقا، باشقىلاردىن بىر قەدەم كېيىن قېلىشقا قانداقمۇ كۆڭلى ئۇنىسۇن؟ شۇڭا، ئۇمۇ قۇيۇچ نەيزىسىنى تەڭلەپ، ئۇدۇل ئېتىلىپ كەلدى. ئىككى ئات گىرەلەشتى، ئۇچ نەيزە ئۇياق ـ بۇياق ئۆرلىدى. ئىككى سەردار چاڭ ـ توزانغا مىلىنىپ، چاپ ـ چاپقا ئۆتكەندى. قوش نەيزە ئالغانىڭ ئۆزگىچە نەيزىۋازلىقى بار ئىدى؛ يالاڭ نەيزە ئالغانىڭ ئۆزگىچە چېچەنلىكى بار ئىدى. ئىككىسى ئەللىك نەچچە قەپەس ئېلىشىپ، بىر ـ بىرىنى يېڭىشەلمىدى. بۇ چاغدا، ھېلىقى يېلۇ گوباۋ ئاكسىنىڭ خېلى ئېلىشقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن تەڭ كېلەلمەي قالمىسۇن دەپ بارگاھ قوشۇنىدا جاڭ ئۇرغۇزدى. يېلۇ گوجېن تازا قىزىۋاتقاندا، جاڭ چېلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا ئىنتىلىۋىدى، دۇڭ پىڭ ئىككى نەيزىسى بىلەن ئۇنى قىسىۋېلىپ زادى قويۇپ بەرمىدى. بۇ چاغدا، يېلۇ گوجېننى سۇر بېسىپ، قولى تىترەپ قالدى. دۇڭ پىڭ ئوڭ قولىدىكى نەيزىسى بىلەن يېلۇ گوجېنىڭ يېشىل ساپلىق نەيزىسىنى بېسىپ تۇرۇپ، سول قولىدا نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ، قىتان سەردارىنىڭ بوغۇزىغا تىقىۋەتتى. بىچارە يېلۇ گوجېنىڭ تاجىسى تۆۋەنگە، پۇتى ئاسمانغا بولۇپ، ئاتتىن مولاق ئېتىپ چۈشتى. ئۇنىڭ ئىنىسى يېلۇ گوباۋ ئاكسىنىڭ ئاتتىن دومىلاپ چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئاكسىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن سەپتىن ئېتىلىپ چىقىپ، تەنها ئۆزى بىر ئات، بىر نەيزە بىلەن چېپىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ قوشۇنى ئىچىدىن پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ ئۇنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇنى قاچۇرۇپ قويماي دەپ، ئات ئۇستىدە ئالا بالداق نەيزىسىنى رۇسلاپ، بىر قولى بىلەن خالتىسىدىن بىر تاش ئالدى ۋە ئېتىنى دېۋېتىپ، سەپتىن ئۇچقاندەك ئېتىلىپ چىقتى. ھېلىقى يېلۇ گوباۋ ئۇچقاندەك ئات سېلىپ كېلىۋەردى. جاڭ چىڭ ئۇنىڭغا ئېتىلىپ ئىككىيلەن يىگىرمە ـ ئوتتۇز غۇلاچ يېقىن كېلىپ قېلىشتى. قىتان

سەرداری ئېلىشماقچى بولۇپ ئىختىيارسىز كېلىۋەردى. جاڭ چىڭ قولىنى كۆتۈرۈپ: «تەگ!» دەپ بىر ۋارقىرىۋەتتى، تاش ئۈدۈل بېرىپ يېلۇ گوباۋنىڭ يۈزىگە تەگدى. ئۇ ئاتتىن تىك مولاق چۈشتى. گۈمن شېڭ بىلەن لىن چۈڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاپ - چاپقا ئۆتتى. قىتان لەشكەرلىرى سەردارسىز قېلىپ، تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كېتىشتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بىردەمدىلا بىر تۈمەندىن ئارتۇق قىتان لەشكەرلىرىنىڭ ۋەتۋەرىكىنى چىقىرىۋەتتى ۋە ئىككى قىتان سەردارىنىڭ ئاتلىرى، ئېگەر - جابدۇقلىرى، ئىككى ئالتۇن تاختىسى، تاج - تون، قۇياقلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالدى. ئىككىسىنىڭ كاللىسىنى كېسىۋېلىپ، ئولجا ئالغان مىڭدىن ئارتۇق ئاتنى ھەيدەپ، مىيۇن ناھىيەسىگە قايتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭغا تەقدىم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. دۇڭ پىڭ بىلەن جاڭ چىڭنىڭ نامىغا ئىككىنچى تۆھپە پۈتۈلدى، تەنجۇنى ئالغاندىن كېيىن ھەممىنى بىر يولىلا خانغا يوللىماقچى بولدى.

سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ: «كەچ كىرگەندە لىن چۈڭ، گۈمن شېڭلار بىر تارام لەشكەرنى باشلاپ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپتىن بېرىپ تەنجۇنى ئالسۇن؛ خۇ يەنجو، دۇڭ پىڭلارمۇ بىر تارام لەشكەرنى باشلاپ كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىن تېگىش قىلسۇن؛ لۇ جۇنيى بىر تارام لەشكەرنى باشلاپ كۇنپېتىش تۆۋەن تەرەپتىن بېرىپ تېگىش قىلسۇن؛ بىز باشلاپ ماڭغان بارگاھ قوشۇن كۇنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىن بېرىپ تېگىش قىلايلى، توپ ئاۋازى ئاڭلانغان ھامان ھەممە تەرەپ تەڭ تېگىش قىلسۇن، توپچى لىڭ جېن ۋە لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇلەر ھەم سۇپەرچى شياڭ چۈڭ، لى گۇنلار مىڭدىن ئارتۇق سۇپەرچى قوشۇننى باشلاپ ئۈدۈل سېپىل تۈۋىگە بېرىپ توپ ئاتسۇن، ئەلياتقۇ ۋاقتىدا، قۇرۇقلۇقتىكىلەر بىلەن سۇ لەشكەرلىرى تەڭلا تۇتۇش قىلسۇن، ھەرقايسى تارام لەشكەرلىرى بىر - بىرىگە

هەمدەم بولۇشسۇن» دەپ بۇيرۇق چىقاردى. بۇيرۇق چىقىرىلغاندىن كېيىن لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى شەھەرنى ئېلىشقا جابدۇندى.

خوش، گەپنى كاھىبەگ دۇڭ شيەندىن ئاڭلاڭ. ئۇ ياردەمچى قوشۇن كېلىشىنى كۈتۈپ، تەنجۇنى چىڭ ساقلاپ تۇراتتى. شۇ چاغدا شاھنىڭ قېرىنداش نەۋرىلىرىنىڭ قالدۇق لەشكەرلىرى جېنىنى ئېلىپ شەھەرگە قېچىپ كىردى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىغچە مەلۇم قىلدى، شاھنىڭ ئىككى قېرىنداش نەۋرىسىدىن يېلۇ گوجېننى قوش نەيزىلىك بىر كىشى ئۆلتۈرگەنلىكى، يېلۇ گوباۋنى قارا بوغمىچا چىگىۋالغان بىر كىشى تاش بىلەن سوقۇپ ئاتتىن چۈشۈرۈپ تۈتۈپ كەتكەنلىكىنى دەپ بەردى. كاھىبەگ دۇڭ شيەن بۇنى ئاڭلاپ، يەرنى تېپىپ تۇرۇپ:

ـــ يەنە شۇ ياۋايى ئىكەن ـ دە ! شاھ ئىككى قېرىنداش نەۋرىسىدىن ئايرىلىپتۇ، ئەمدى شاھقا قايسى يۈزۈم بىلەن كۆرۈنىمەن؟ قارا بوغمىچا چىگىۋالغان ھېلىقى ياۋايى قولغا چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا، ئۇنى قىيما ـ چىيما قىلىۋەتمىسەم، خەپ ! ـــ دەپ تىللىدى.

قاش قارايغاندا قىتتان لەشكەرلىرى كاھىبەگ دۇڭ شيەنگە:

ـــ لۇشۇي دەرياسىدا ئاشلىق بېسىلغان ئالتە ـ يەتتە يۈز كېمە پەيدا بولۇپ قالدى، ئۇلار دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىدا توختاپ تۇرىدۇ، يىراقتىن يەنە لەشكەر كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بۇنى ئاڭلىغان كاھىبەگ دۇڭ شيەن:

ـــ بۇ ياۋايىلار بىزنىڭ سۇ يولىمىزنى بىلەلمەي، ئاشلىق كېمىلىرىنى بۇ يەرگىچە ھەيدەپ كەلگەن ئوخشايدۇ. قىرغاقتىكىلەر چوقۇم ئاشلىق كېمىلىرىنى ئىزدەپ كەلگەنلەر، ـــ دېدى ۋە ئۇچ نەپەر قىتتان سەردارىدىن چۇ مىڭيۇ، ساۋ مىڭجى، ياۋئېبر ۋېيكانلارنى قىچقىرىپ كېلىپ:

ـــ سۇڭ جياڭ باشلىق بۇ ياۋايىلار بۇگۈن ئاخشام يەنە نۇرغۇن لەشكەر يۆتكەپ كەلگەندەك قىلىدۇ. ھازىر ئۇنىڭ نۇرغۇن ئاشلىق كېمىسى بىزنىڭ دەريايىمىزدا تۇرۇپتۇ. يور ۋېيكان مىڭ لەشكەر باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، ئۇلار بىلەن تۇتۇشسۇن، چۇ مىڭيۇ، ساۋ مىڭجى سۇ قوۋۇقنى ئېچىپ، كېمىلەرنى تېز ئېقىندىن قويۇپ بېرىڭلار، ئۇلارنىڭ ئاشلىق كېمىلىرىنىڭ ئوچتىن ئىككى قىسمىنى قولغا چۈشۈرەلىسەڭلار، سىلەرنىڭ چوڭ خىزمەت كۆرسەتكىنىڭلار بولىدۇ ! ـــ دەپ تاپىلىدى. بۇنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلەي دېسىڭىز، ئۇنىڭغا دەل مۇنۇ نەزم دەلىل:

پەم ـ پاراسەت، ھىيلىلەر كۆپ، ئوخشىماس بىر ـ بىرىگە،
كېمىلەر رەت ـ رەت تىزىلدى تەنجۇنىڭ چۆرىسىگە.
بولمىغاچ لەشكەر ساۋاتى تاغ تېشەر نۆكەرنىڭكى،
ئۆزى كەڭ ئاچتى قوۋۇقنى بەردى يولنى ھەممىگە.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى شۇ كۈنى گۈگۈم چۈشكەندىن كېيىن لى كۇي، فەن رۇيلار باشچىلىقىدا سېپىل تۈۋىگە كېلىپ قىتانلارنى قاتتىق تىللىغىلى تۇردى. كاھىبەگ دۇڭ شيەن يور ۋېيكانىنى لەشكەرلىرىنى باشلاپ تېزلىكتە شەھەردىن چىقىپ ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. سېپىل قوۋۇقى ئېچىلىپ، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلۈپ، قىتان لەشكەرلىرى شەھەردىن چىقتى. لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن دېگەن بۇ بەش پالۋان باشلاپ كەلگەن مىڭ پىيادە لەشكەر ساپلا قاۋۇل قىلىچۋاز ـ سۇپەرچىلەر بولغانلىقتىن، قىتان لەشكەرلىرىنى ئاسما كۆۋرۈك تۇۋىدىلا قاپسۇالدى ـ دە، شەھەردىن زادى چىقارماي قويدى. لىڭ جېن ئۆز قوشۇنى ئىچىدە توپ جازىسىنى ئورنىتىپ، توپقا تۇتۇش پەيتىنى كۈتۈپ تۇردى. سېپىل ئۈستىدىكىلەر ئوقيا ئېتىشقا

باشلۇندى، سۇپەرچىلەر قالقانلىرى بىلەن توسۇۋالدى، باۋ شۇ بولسا كەينىدە تۇرۇپ چۇقان ـ سۇرەن سېلىپ بەردى. گەرچە بۇلار مىڭدەك كىشى بولسىمۇ، لېكىن بىرەر تۇمەن كىشىدەك شاۋقۇن كۆتۈرەتتى. كاھىبەگ دۇڭ شىيەن سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ، لەشكەرلىرىنىڭ بۆسۈپ چىقالمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ چۇ مىڭيۇ بىلەن ساۋ مىڭجىنى سۇ قوۋۇقنى ئېچىپ كېمە بۇلاشقا ئەۋەتتى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭنىڭ سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى كېمە ئىچىگە مۆكۈنۈپ قىمىرلىماي تەييارلىنىپ تۇرغانىدى. ئۇلار سۇ قوۋۇق ئېچىلىپ توسمىلار كۆتۈرۈلۈپ، جەڭ كېمىلىرىنىڭ چىقىۋاتقانلىقىنى كۆردى. لېكىن جېن بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، كۆيدۇرگۈچ توپنى ياندۇردى. توپ گۈلدۇرلىشى بىلەنلا ئىككى قىرغاقتىكى جەڭ كېمىلىرى بىراقلا قوزغىلىپ، قىتتان كېمىلىرىگە قاراپ ماڭدى. سول تەرەپتىن لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، ئوڭ تەرەپتىن رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا ئېتىلىپ چىقتى ـ دە، ھەممىسى جەڭ كېمىلىرىنى ھەيدەپ قىتتان كېمىلىرىگە يوپۇرۇلۇپ كەلدى. قىتتان سەردارلىرى چۇ مىڭيۇ، ساۋ مىڭجى جەڭ كېمىلىرىنىڭ باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى ۋە ئۇلارغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بۆكتۇرمە لەشكەرلەرگە ئۇچراپ قالغانلىقىنى بىلمەي قالدى ـ دە، كېمىلىرىنى قاچۇرۇپ كېتىشكە ئالدىرىدى. بىراق، بۇ تەرەپتىكى سۇ لەشكەرلىرى قىتتان كېمىلىرىگە سەكرەپ ئۆتۈشكە باشلىغانىدى. شۇڭا، ئۇلار قىرغاقتا چىقىپ بەدەر تىكىۋەتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئالتە ئاتامانى ئاۋۋال سۇ قوۋۇقنى ئىگىلىدى. قوۋۇقچى قىتتان لەشكەرلىرىدىن ئۆلگىنى ئۆلدى، قاچقىنى قاچتى. چۇ مىڭيۇ بىلەن ساۋ مىڭجى ئۆز جېنىنى پاناھدىدى. سۇ قوۋۇقتا ئوت يېقىلدى، لېكىن جېن سۆرەتمە توپ ئاتتى. بۇ توپ ئۇدۇل ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ گۈلدۇرلەپ پارتلىدى. كاھىبەگ دۇڭ شىيەن توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئەرۋايى ئۇچۇپ، قۇيقا چاچلىرى تىك بولدى. لى

كۆي، فەن رۇي، باۋ شۇلەر سۇپەرچى شياك چۇك، لى گۇنلارنى باشلاپ شەھەرگە بېسىپ كىردى. كاھبەگ دۇك شيەن بىلەن يور ۋېيكان سېپىل ئۇستىدە تۇرۇپ، سېپىل قوۋۇقىنىك قولدىن كەتكەنلىكىنى، تۆت تارام سۇك جياك لەشكەرلىرىنىك ھەممىسى بىراقلا بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۇپ، ئىلاجسىز ئاتلىرىغا مىنىپ، شەھەرنى تاشلاپ، شەھەرنىك يۇقىرىقى قوۋۇقىدىن چىقىپ قاچتى. ئۇلار ئىككى چاقىرىم يول ماڭغا ـ ماڭمايلا، ئالدىدىن توسۇپ تۇرغان ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېك، قاپلانباش لىن چۇڭلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. دەرھەقىقەت:

ئاسماندا تور، يەردە قاپقان بىر غېرىچمۇ تەس مېڭىش،
يەردىكى تاپان ـ تۇزاقتىن تېخىمۇ تەستۇر قېچىش.

كاھبەگ دۇك شيەننىك زادى قانداق قېچىپ قۇتۇلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن تۆتىنچى باب

سۇڭ دانىشنىڭ جەجۇ شەھرىگە تېگىش قىلغانلىقى لۇ جۇنىينىڭ يۇتىەن ناھىيەسىدە قاتتىق ئېلىشقانلىقى

ئەلقىسسە، كاھبەگ دۇڭ شىەن تەنجۇنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، نائىلاج شەھەردىن قېچىپ يور ۋېيكان بىلەن بىر - بىرىنى قوغداپ ماڭدى. شۇنداق كېتىۋاتقاندا، لىن چۇڭ، گۇەن شېڭلارغا ئۇچراپ قېلىپ، قاتتىق بىر قەپەس ئېلىشتى - دە، جەڭ قىلىۋېرىشكە رايى بارماي، جىلغا تەرەپنى كۆزلەپ جېنىنىڭ بارچە بۆسۈپ چىقىپ كەتتى. گۇەن شېڭ، لىن چۇڭلارمۇ شەھەرنى قولغا كىرگۈزۈش كويىدا بولۇپ، ئۇلارنى قوغلىماي شەھەرگە قاراپ چاپتى.

خوش، ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ تەنجۇغا كىرىپ، قىتان لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى ۋە ئېلان چىقىرىپ، پۇقرالارغا دەخلى - تەرۇز قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، لەشكەر ۋە پۇقرالارنى ئەمىن تاپتۇردى. جەڭ كېيىلىرىنىڭ ھەممىسىنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى. ئاندىن ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. قىتان بەگلىكىنىڭ شەھەردە ئەمەلدار بولۇپ تۇرغان بەگ - سىپاھلىرىدىن قىتان ئەمەسلىرىنى ئىشقا قويىۋەردى، قىتانلارنى تامام شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىپ، قۇمۇققا ھەيدىۋەتتى، ئاندىن تەنجۇنى ئالغانلىقى ھەققىدە ئوردىغا مەلۇمات يېزىپ يوللىدى، شەھەر خەزىنىسىدىكى تاۋار - دۇردۇن، پۇل - پۇچەك، ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىتلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ،

ئاستانىگە يولغا سالدى ۋە ئەمىر سۇ يۇەنجىڭغا مەكتۇپ يېزىپ مۇشۇ ئىشلارنى مەلۇم قىلدى.

پادىشاھ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تېپىپ، مۇبارەك جامالى شادلىقتىن ئېچىلدى ـ دە، دەرھال يارلىق چۈشۈرۈپ، ئاستانە دىيارىنىڭ قولداش ئامبىلى جاۋ باسقاقبەگنى ئىككى تۈمەن خانلىق چېرىك ئېلىپ ئۇرۇشنى كۆزىتىپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سەردارلار بىلەن شەھەردىن چىقىپ خېلى يىراق يەرگىچە ئالدىغا باردى ۋە ۋاقتىنچە باش سەردار مەھكىمىسى قىلىنغان تەنجۇ دىيارىغا باشلاپ كەلدى. سەردار ۋە ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ، سالام بېرىپ تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشتى. ئاتا ـ بوۋىسى جاۋ جەمەتىدىن بولغان بۇ جاۋ باسقاقبەگ رەھمىدىل، كەڭ قورساق، لىللا ئىش قىلىدىغان ئادەم ئىدى. شۇڭا، سۇ ئەمىر پادىشاھقا بۇ ئادەمنى سايە قىلغانلىقتىن، ئۇرۇشنى كۆزىتىپ تۇرسۇن دەپ، تەنجۇ دېگەن بۇ چەت جايغا ئەۋەتىلگەنىدى. سۇڭ جياڭنىڭ رەھمىدىللىكى جاۋ باسقاقبەگكىمۇ يېقىپ قالدى.

ـــ مۇقەددەس پادىشاھىمىز، ـــ دېدى جاۋ باسقاقبەگ، ـــ سەركەردىلەرنىڭ جان ـ دىلى بىلەن خىزمەت كۆرسىتىۋاتقانلىقىنى، لەشكەرلەرنىڭ جاپا چېكىپ جەڭ قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، يېقىرنى ئالايىتەن لەشكەرلەرنى كۆزىتىپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى، سىلەرنى يىگىرمە بەش ھارۋا ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن بىلەن تارتۇقلىدى. مۇبادا ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەر بولسا، مەرتىۋە بېرىشنى ئوردىغا مەلۇم قىلساق بولىدۇ، سەردار، بۈگۈنكى كۈنلۈكتە ئايماق، ناھىيەنى ئېلىپتىلا، يېقىر بۇنىمۇ ئوردىغا يەتكۈزىدۇ. ھەممە سەردارلار، ئاتامانلار ساداقەت بىلەن كۈچ چىقىرىپ، بالدۇرراق چوڭ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىپ، ئاستا ـ ئىگە قايتسا، پادىشاھ مۇھىم ئىشقا قويىدۇ.

ـــ بېگىم، ئۆزلىرى تەنجۇنى ساقلاپ تۇرۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى

سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار تەزىم - مىننەتدارلىق بىلەن، — بىز لەشكەرلەرنى بۆلۈپ، قىتتان بەگلىكىنىڭ مۇھىم ئايماق - ناھىيىلىرىنى ئالساق، ئۇلار بىر - بىرىگە ھەمدەم بولالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

ئۇلار پادىشاھ ئىنئام قىلغان نەرسىلەرنى سەردار - سەرۋازلارغا ئۈلەشتۇرۇپ بەردى. قىتتان بەگلىكىنىڭ ئايماق، ناھىيىلىرىگە تېگىش قىلىش ئۈچۈن، ھەربىر تارامغا بۆلۈنگەن لەشكەرلەرنى بۇيرۇق كۈتۈشكە قايتۇرۇپ كەلدى. شۇ ئەسنادا ياڭ شيۇڭ مۇراجىئەت قىلىپ:

— ئالىدىغا ماڭساق جەجۇغا يېقىنلاشمىمىز، بۇ بىر چوڭ ئايماق، ئۇ جايدا بايلىق ۋە ئوزۇق - تۈلۈك بەك كۆپ، گۈرۈچ بىلەن بۇغداي ئىنتايىن مول، بۇ يەرنى قىتتان بەگلىكىنىڭ خەزىنىسى دېسە بولىدۇ. جەجۇ ئېلىنسا، باشقا شەھەرلەرمۇ قولغا چۈشىدۇ، — دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ بىلەن مەسلىھەتكە ئولتۇردى.

خوش، ئەمدى گەپنى دۇڭ شيەن كاھىبەگ بىلەن يور ۋېيكاندىن ئاڭلاڭ. ئۇلار كۈنچىقىش تەرەپكە كېتىۋېتىپ، يېڭىلگەن قالدى - قاتتى چېرىكلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ قېچىپ كېتىۋاتقان چۇ مىڭيۇ بىلەن ساۋ مىڭجىغا ئۇچراپ قالدى ۋە ئۇلار بىلەن بىرلىكتە جەجۇغا قاراپ يول ئالدى. ئۇلار شەھەرگە يېتىپ بېرىپ، بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭغا يولۇقۇپ:

— سۇڭ جياڭ قوشۇنى بىزدىن زور كەلدى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تاش ئاتىدىغان بىر ياۋايى ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ ھۈنەرى كارامەت ئىكەن. ئۇنىڭ ئاتقان تېشى دېگەن يەرگە تېگىپ، زادى بىكار كەتمەيدىكەن. بېگىمىزنىڭ قېرىنداش ئىككى نەۋرىسى ۋە ياش سەردار ئالىچ ئەنە شۇنىڭ تېشىنىڭ كاساپىتىدىن ئۆلدى، — دەپ دادلىدى.

— ئۇنداق بولسا، سىز مەشھەد قېلىپ، ئاشۇ ياۋايى ئادەمنى

ئۆلتۈرۈپ بېرىڭ، ــ دېدى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ.

ئۇنىڭ گېپىنى تۈگە ـ تۈگىمەيلا پايلاقچى كېلىپ:

ــ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئىككى تارام بولۇپ جەجۇنى ئېلىشقا كېلىۋاتىدۇ، بىر تارامى پىڭيۇ ناھىيەسىگە، يەنە بىر تارامى يۈتيەن ناھىيەسىگە يېتىپ كەلدى، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، كاھىبەگ دۇڭ شيەن بۇرۇلۇپ:

ــ سىز ئۆز چېرىكلىرىڭىزنى باشلاپ پىڭيۇ ناھىيەسىنىڭ ئېغىزىنى ساقلاپ يېتىڭ، ئۇلار بىلەن تۇتۇشمىڭ، مەن چېرىكلىرىمنى باشلاپ، ئاۋۇال يۈتيەن ناھىيەسىدىكى ياۋايىلارنى جايلىۋېتەي، ئاندىن كېيىن ئارقا تەرەپتىن قاپسىلاپ كېلەي، بۇ چاغدا، پىڭيۇ ناھىيەسىدىكى ياۋايىلار قېنى نەگە قاچالايدىكىن؟ يەنە بىر ياقتىن، باجۇ، يۈجۇ ئايماقلىرىغا خەۋەر بېرەي، ئۇلار ئىككى تەرەپتىن چېرىك تارتىپ يارىدەمگە كەلسۇن، ــ دېدى.

ئەسلىدە قىتتان بەگلىكىنىڭ بېگى بۇ جەجۇ شەھىرىنى ساقلاشقا ئۆزىنىڭ ئىنىسى يېلۇ دېجۇڭنى ئەۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا چوڭ ئوغلى زۇڭيۈن، ئىككىنچىسى زۇڭدېيەن، ئۈچىنچىسى زۇڭلېي، تۆتىنچىسى زۇڭلىن دېگەن تۆت ئوغلى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاستىدا ئون نەچچە سەردار بولۇپ، باۋ مىشېڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىر باش سەردار، تيەن شەنيۇڭ دەپ ئاتىلىدىغان ئورۇنباسار باش سەردار بار ئىدى. بۇلار جەجۇ شەھىرىنى ساقلاپ ياتاتتى. بۇ چاغدا بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ باۋ مىشېڭغا شەھەرنى ساقلاشنى تاپىلاپ، ئۆزى تۆت ئوغلىنى ۋە ئورۇنباسار باش سەردار تيەن شەنيۇڭنى ئېلىپ، يۈتيەن ناھىيەسىگە لەشكەر تارتىپ ماڭدى. سۇڭ جياڭ لەشكەر تارتىپ پىڭيۇ ناھىيەسىگە كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ئالدى تەرەپتىكى ئۆتكەل ئېغىزى چىڭ توسۇلغانىكەن. ئۇ بۇنى كۆرۈپ ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىشكە پېتىنالماي، پىڭيۇ ناھىيەسىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە ئۆتۈپ قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى.

لۇ جۇنيى نۇرغۇن سەردارلار بىلەن ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ، يۇتيەن ناھيەسىدىكى قىتان قوشۇنىغا يېقىنلاپ قالدى. لۇ جۇنيى مۇشاۋىر جۇ ۋۇغا مەسلىھەت سېلىپ:

ــ ئەمدى قىتان قوشۇنىغا يېقىنلاپ قالدۇق، خۇددى ۋۇ بەگلىكىنىڭ ئادەمى يۆ بەگلىكىنىڭ يېرىنى بىلمىگەندەك، بىزمۇ بۇ يەرنىڭ ئوي ـ دۆڭلىرىنى بىلمەيمىز، قانداق يول تۇتساق بولار؟ ــ دېدى.

ــ پېقىرچە بولسا، ــ دەپ جاۋاب بەردى جۇ ۋۇ، ــ بۇ يەرنىڭ ئوي ـ دۆڭىنى بىلمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن، قارىسىغا ئىلگىرىلەۋەرسەك بولمايدۇ. شۇڭا، لەشكەرلەرنى يىلان شەكلىدە قىلىپ سەپ تۈزسەك، باش ـ ئايىغى بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولالايدۇ. ئايلىنىپ يۇرىۋەرگىلى بولىدۇ ـ دە، ئۇ ھالدا ئۇ يەرنىڭ شارائىتىغا خام ئىكەنلىكىمىزدىن غەم يېمەيمىز.

ــ مۇشاۋىرنىڭ گېپى دەل مېنىڭ كۆڭلۈمدىكى گەپ بولدى، ــ دېدى تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى.

ئۇلار مۇشۇ مەسلىھەتكە كەلدى ـ دە، دەرھال لەشكەرلىرىنى ئالدىغا ماڭغۇزدى. يىراقتىن قىتان چېرىكلىرىنىڭ يەر يۈزىنى قاپلاپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. ھايھات:

سېرىق قۇملار ئۇچۇپ كۆككە، تۇمان باستى يەر ـ جاھاننى،
قارا تۇغلار بۇلۇت كەبى قاپلاپ كەتتى كۆك ئاسمانىنى.
قارا قۇياق ئاتلىق لەشكەر چاپ ـ چاپ قىلىپ نەرە تارتتى،
قالپاقلىرى سۇ لەيلىسى ياپرىقىدەك لەپىلدەيتتى.
بېشىدىكى تۆمۈر ساۋۇت، تۇرار مۇزدەك قېتىپ مەزمۇت،
تۇگمىلىرى يېرىم ئېتىك، چېچى ئوخشار دەرۋىشكە مۇت.
ئۇچىسىدا چاتما قۇياق، تون كىيىشكەن چىگىپ بەلباغ،
يىگىتلىرى تادان، ماشكۆز، سېرىق ساقال، قارىمۇتاق.
كىشنەپ تۇرار جەڭ ئاتلىرى، مىسلى گاڭدەك بەدەنلىرى،
تېكە مۇڭگۇزى ئوقياسىنىڭ، شاخ ـ نوتىدىندۇر ئوقلىرى.

ئاتلىرىغا تېرە يوپۇق يېپىپ قۇشباش ئېگەر توقۇپ،
ياقا يۇرتتا ئۆسكەن چوڭ بوپ، كىچىكىدىن ئوقيا تۇتۇپ.
نى ـ نى زامان قاتتىق سوغۇق ئىقلىملارنى ماكان ئەتكەن،
توسۇن ئاتلارنى مىنىشكە ئەزەلدىنلا كۆنۈپ كەتكەن.
لەشكەرلىرى ئالدىدا جاڭ، تەبىل ـ دۇمباق سادالىرى،
ئات ئۈستىدە چېلىندى ساز يوپۇرماقتەك كانايلىرى.

بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ چېرىكلىرىنى باشلاپ يۈتيەن ناھىيەسىگە ھەمىدىن ئاۋۇال يېتىپ كېلىپ، قوشۇنلىرىنى يۆتكەپ سەپكە تۈرغۇزدى. سۇڭ جياڭ قوشۇنىدىكى جۇ ۋۇ ئېگىز شوتىغا چىقىپ قاراپ بېقىپ، قايتىپ چۈشۈپ، تۈرشاۋۇل لۇ جۈنيىگە:
ـــ قىتانلار تاغنى تايانچ قىلغان يولۇاس سېپى تۈزۈپتۇ، بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك يېرى يوق، ـــ دېدى.
جۇ ۋۇ يەنە شوتىغا چىقىپ بەلگە تۇغنىنى يۇلاڭلاتقىنچە، ئوڭ ـ سولىغا ئايلاندۇرۇپ، قوشۇنلارنى يۆتكەپ بىر سەپ تۈزدى. لۇ جۈنيى بۇنىڭ قانداق سەپ ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي:
ـــ بۇ قانداق سەپ؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ بۇ بەدەر بېلىق بولۇپ كۆرۈنىدىغان ئەنقا سەپ.
ـــ بۇ بەدەر بېلىق بولۇپ كۆرۈنىدىغان ئەنقا سەپ دېگەن قانداق سەپ؟
ـــ يۇقىرىقى دېگىزدا بەدەر بېلىق دەپ ئاتىلىدىغان بىر بېلىق بار ئىكەن، بۇ بېلىق چوڭ ئەنقاغا ئايلىنالايدىكەن، بىر ئۇچۇشدا توققۇز تۈمەن چاقىرىم يەرگىچە ئۇچالايدىكەن. بىزنىڭ بۇ سەپ يىراقتىن قارىسىمۇ، يېقىندىن قارىسىمۇ ناھايىتى كىچىك بولۇپ كۆرۈنىدۇ، ئەگەر ياۋ چېرىكلىرى بېسىپ كەلسە، ئۇ چوڭ سەپكە ئۆزگىرىدۇ، شۇڭا بەدەر بېلىق بولۇپ كۆرۈنىدىغان ئەنقا سەپ دەپ ئاتىلىدۇ.
لۇ جۈنيى بۇنى ئاڭلاپ قالتىس ماختاپ كەتتى.

قارشى تەرەپتىكى ياۋ سېپىنىڭ نىشان تۇغى قايرىلغان يېرىدىن بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ ئۆزى ئات سېلىپ چىقتى، ئۇنىڭ تۆت ئوغلى ئوڭ ـ سول تەرەپلەردىن يانداشىپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر دەك جابدۇنغانىدى. ھايھات:

ئۇستىدە زەنجىرى بار قالقان دۇبۇلغا بېشىدا،
قاپقارا توپىتەك پۆپۈك باغلاپ قويۇلغان بېشىغا.
ئىچىنى تۆمۈردە ئەستەرلەپ كىيىپ ئېسىل قۇياق،
شىر سۇرەت بەلباغ بىلەن بېلىنى باغلاپتۇ شۇ چاغ.
پۇتىدا ئۇچلۇق ئۆتۈك دەسسەپ تۇرار ئۇزەڭگىگە،
كەشتىلەپتۇ ئەجدىھانى جەڭ لىباسى ئۇستىگە.
ھەربىرى ئاسقان بېلىگە تەپكىلىك ئوقيا، كامان،
مىنىشىپ دۇلدۇلغا ئوخشاش ئارغىماقلارنى شۇئان.
بەللىرىگە قىستۇرۇپتۇ ھەممىسىمۇ زۇلپىقار،
ھەممىسىنىڭ قولىدا سۇپۇرگىدەك قىلىچى بار.

ئوتتۇرىدا بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ، ئۇنىڭ ئىككى يېنىدا ياش تۆت سەردار ئوغلى تۇراتتى. ھەممىسىنىڭ مۇرىلىرىگە كىچىك پارقىراق ئەينەك ئېسىلغان، ئەينەكلەرنىڭ چۆرىسىگە بىر جۇپ قارا پۆپۈك چىگىلگەن بولۇپ، تۆت زۇلپىقار، ئىككى جۇپ چاپقۇر ئات سەپ ئالدىدا تىزىلىپ تۇراتتى. بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭنىڭ كەينىدە قوشۇنلار رەت ـ رەت تىزىلىپ تۇراتتى. بۇلار ئارىسىدا نى ـ نى جەڭلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن سەردارلار بار ئىدى. ھېلىقى ياش تۆت سەردار:

ـــ ھوي قاراقچىلار، بىزنىڭ پاسىلىمىزغا كېلىشكە قانداق پېتىنىشتىڭ! ـــ دەپ ۋارقىراشتى.

ـــ ياۋ قوشۇنلىرى ئالدىدا، قېنى قايسى قەھرىمان ئاۋۋال جەڭگە تەييار؟ ـــ دېدى لۇ جۇنيى بۇنى ئاڭلاپ.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا، ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېكى يەنە قىلىچىنى ئويىنىتىپ، ئات چاپتۇرۇپ مەيدانغا چۈشتى. ئۇ تەرەپتىن قىتان سەرداری يېلۇ زۇڭيۈن قىلىچ ئويىنىتىپ، ئات سېلىپ گۈەن شېڭغا تاشلاندى. بۇ ئىككىسى تۆت ـ بەش قەپەس ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا يېلۇ زۇڭلىن ئات چاپتۇرۇپ، قىلىچ ئويىنىتىپ ھەمدەمگە چىقتى. بۇنى كۆرگەن خۇ يەنجو قوش يارما دەستىسىنى ئايلاندۇرۇپ، تۇپتوغرا ئۇنىڭغا قاراپ ئات سالدى. ئاكا ـ ئۇكا يېلۇ زۇڭدىيەن بىلەن يېلۇ زۇڭلېي قىلىچلىرىنى كۆتۈرۈپ، ئاتلىرىنى سەكرىتىپ، تەڭلا جەڭگە كىردى. بۇ تەرەپتىن، شۇ نېڭ، سو چاۋلارمۇ قوللىرىغا قورال ئېلىشىپ جەڭگە كىردى. سەپ ئالدىدىكى بۇ تۆت جۈپ پالۋان ئىرماش ـ چىرماش بولۇشۇپ راسا تۈتۇشۇشقا باشلىدى.

بۇلار راسا قىزىپ تۈتۇشۇۋاتقاندا، بۇلارنى كۆزىتىپ تۇرغان پەيسىز ئوق جاڭ چېڭ غىپپىدىلا ئېتىنى دېۋىتىپ سەپ ئالدىغا چىقتى. تەنجۇدىكى جەڭدە يېڭىلىپ بۇ يەرگە قېچىپ كەلگەن چېرىكلەردىن جاڭ چېڭنى تونۇيدىغانلىرى ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ، ئالمان ـ تالمان كېلىپ بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭغا:

ـــ ئاۋۇ سەپتىكى يېشىل تون كىيىۋالغان ياۋايى ھېلىقى تاش ئېتىشقا ماھىر ئەبلەخ شۇ. ھازىر ئۇ ئېتىنى دېۋىتىپ سەپ ئالدىغا چىقتى. يەنە بۇرۇنقى ھىيلىسىنى ئىشلەتمەكچى بولۇۋاتسا كېرەك، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ ھەزرىتىم، خاتىرجەم بولسىلا، بۇ ياۋايى مېنىڭ ئوقۇمنى تېتىپ باقسۇن ! ـــ دېدى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان تۇيەن شەنيۇڭ.

بۇ تۇيەن شەنيۇڭ ئەسلىدە ئات ئۇستىدە تۇرۇپ تەپكىلىك ئوقيا ئېتىشقا ئۇستا ئىدى. ئۇنىڭ تۆمۇر ئۇچلۇق ئوقى يېرىم گەزدىن ئۇزۇن بولۇپ، «بىر تامچە ماي» دەپمۇ ئاتىلاتتى. تۇيەن شەنيۇڭ ئات ئۇستىدە تۇرۇپ قورالىنى ئېگىرىنىڭ قۇش بېشىغا ئېلىپ قويدى ـ دە، ئېتىنى دېۋىتىپ سەپ ئالدىغا چىقتى،

ئۆزىنىڭ ئىككى ياردەمچى سەردارىنى ئالدىدا دالدا بولۇپ مېڭىشقا بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئۇچ ئاتلىق يوشۇرۇنچە سەپ ئالدىغا يېتىپ كەلدى. جاڭ چىڭ بۇلارنى ھەممىدىن ئاۋۋال كۆرۈپ قېلىپ، قولىغا يوشۇرۇنچە تاشتىن بىرنى ئېلىپ، ھەممىنىڭ ئالدىدىكى قىتان سەردارىغا قارىتىپ «تەگ» دەپ ئاتتى، تاش بېرىپ ئۇنىڭ دۇبۇلغىسىنى سىيپاپ ئۆتۈپ كەتتى. تېخى شەنيۇڭ بولسا، بۇ سەردارنى دالدا قىلىپ تۇرۇپ، ئوقنى سالماق بېسىپ، يانىڭ كىرىچىنى توغرا تارتىپ، جاڭ چىڭ يېقىن كەلگەندىن كېيىن قويۇۋەتتى. جاڭ چىڭ: «ۋاي!» دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئۆزىنى قاچۇرۇپ ئۇلۇغۇرگۇچە ئوق كېلىپ بوغۇزىغا قادالدى ـ دە، ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ، ئەجدىھا يىگىت شى جىنلار شيې جېن، شېي باۋلارنى باشلاپ، ئۇنى مىڭ تەسلىكتە مەيداندىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقتى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بۇنى كۆرۈپ دەرھال ئوقنى تارتقۇزۇۋەتتى، قان توختىماي ئېقىۋەرگەنلىكتىن، ئۇنىڭ بوينىنى ياغلىق بىلەن تاڭدۇردى. ئارقىدىن يەنە ئۇنى دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەننىڭ ئەملەپ ساقايتىشى ئۈچۈن، زۇ يۈەن، زۇ رۇنغا جاڭ چىڭنى ھارۋا بىلەن تەنجۇغا ئاپىرىشنى بۇيرۇدى.

ھارۋا كېتىپ تۇرۇشىغا، سەپ ئالدىدا يەنە ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈلدى، بىرەيلەن:

ـــ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپتىن بىر تارام لەشكەرلەر ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى، ئۇن ـ تىنسىز ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ئۇسۇپ، سەپ ئىچىگە بۆسۈپ كىردى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

لۇ جۇنيى جاڭ چىڭغا ئوق تەگكەنلىكىنى كۆرۈپ، جەڭ قىلىۋېرىشتىن رايى يانىدى. تۆت سەردار يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ، ئاستا ـ ئاستا مەيداندىن چېكىنىپ چىقتى. تۆت قىتان سەردارى ھەيۋە بىلەن قوغلاپ كېلىۋەردى. كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپتىن چىقىقان قىتان لەشكەرلىرى بىر ياندىن بۆسۈپ كېلىۋەردى. قارشى تەرەپتە تۇرغان قىتان لەشكەرلىرىنىڭ چوڭ

قوشۇنى ئۆزىنىڭ ئاۋۋالقى سېپىنى ئۆزگەرتىپ، خۇددى تاغ ئۆرۈلۈپ چۈشۈۋاتقاندەك يوپۇرۇلۇپ كەلگىلى تۇردى. ئوچ قوشۇننىڭ سەردار ـ سەرۋازلىرى پارچە ـ پارچە بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ كېتىپ، بىر ـ بىرى بىلەن تېپىشالماي قالدى، بىر ئات، بىر نەيزە بىلەن يالغۇز قالغان لۇ جۇنيى سوقۇشا ـ سوقۇشا ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپ قالدى. گۇگۈم چۈشكەندە، ياش تۆت سەردار قايتىپ كېلىۋېتىپ لۇ جۇنيىگە ئۇچراپ قالدى. بىر ئات، بىر نەيزە بىلەن قالغان لۇ جۇنيى تۆت قىتان سەردارى بىلەن ئېلىشتى، زادىلا قورقۇپ قالمىدى. بىر ئاش پىشىمچە ئېلىشقاندىن كېيىن لۇ جۇنيى پەيتنى تېپىپ، چاندۇرۇپ قويغاندەك بولۇۋىدى، يېلۇ زۇڭلىن قىلىچى بىلەن چاپماقچى بولۇپ ئېتىلىپ كەلدى، لۇ جۇنيى قايرىلىپ، قاتتىق بىر نەرە تارتىپ نەيزىنى تەڭلەپ كېلىۋىدى، بۇ قىتان سەرداری تەمتىرەپ قېلىپ، لۇ جۇنيىنىڭ نەيزىسىنى يەپ، ئېتىدىن غۇلاپ چۈشتى. قالغان ئوچ سەردار چۆچۈپ كېتىپ قورقۇشقا باشلىدى ۋە جەڭ قىلىشقا كۆڭلى تارتماي، ئاتلىرىنى قامچىلاپ كېتىپ قېلىشتى. لۇ جۇنيى ئېتىدىن چۈشۈپ، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ يېلۇ زۇڭلىنىڭ كاللىسىنى كېسىۋېلىپ، ئاتىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويدى، ئاندىن يەنە ئېتىغا ئىرغىپ مىندى ـ دە، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەتتى، كېتىۋېتىپ يەنە بىرەر مىڭدەك قىتان لەشكەرلىرىگە ئۇچراپ قالدى. لۇ جۇنيى بۇ توپنىڭ ئىچىگە بۆسۈپ كىرىپ شۇنداق چاپقىلى تۇرۇۋىدى. قىتان لەشكەرلىرى ھەر تەرەپكە پىتىراپ قاچتى. ئۇ يەنە بىرنەچچە چاقىرىمدەك يول يۈرە ـ يۈرمەيلا يەنە بىر توپ لەشكەرگە ئۇچراپ قالدى.

بۇ كېچە ئاي قاراڭغۇسى بولغاچقا، قارشى تەرەپتىكىلەرنىڭ كىمنىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. پەقەت ئۇلارنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازىدىنلا سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. لۇ جۇنيى:

ـــ كېلىۋاتقانلار كىم؟ ـــ دەپ سورىدى. خۇ يەنجودىن بىز

دېگەن جاۋاب چىقتى. لۇ جۇنيى بۇنىڭدىن كېيىن خۇرسەن بولدى - ده، لەشكەرلەرگە بېرىپ قوشۇلدى.

— قىتان لەشكەرلىرى، — دېدى خۇ يەنجو، — بىزنى بۆسۈپ پارچىلىۋەتتى. بىر - بىرىمىزنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالمايلا قالدۇق. پېقىر سەپتىن بۆسۈپ چىقىپ، خەن تاۋ، پېڭ چىلار بىلەن بىللە ئېلىشىپ يۈرۈپ، بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. قالغان سەردارلارنىڭ نېمە بولغانلىقىدىن خەۋەر ئالالمىدىم.

— تۆت سەردارغا دۇچ كېلىپ قېلىپ، بىرىنى ئۆلتۈردۈم، قالغان ئۈچىسى قېچىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن يەنە مېڭدىن ئارتۇق لەشكەرگە ئۇچراپ قېلىپ، ھەممىسىنى پاخشە قىلىپ قاچۇردۇم. ئەمدى بۇ يەرگە كېلىپ ئويلىمىغان يەردىن سىزگە ئۇچراپ قالدىم، — دېدى لۇ جۇنيى.

ئىككىسى قاتارلىشىپ، لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. ئون نەچچە چاقىرىم يول يۈرۈشىگە، ئالدىدىن بىر قوشۇن توسۇپ چىقىپ كەلدى.

— قاراڭغۇ كېچىدە قانداق تۇتۇشقۇلۇق، — دېدى خۇ يەنجو، — تاڭ يورۇغاندا ئېلىشايلى!

بۇنى ئاڭلىغان قارشى تەرەپتىكىلەر:

— كېلىشۇاتقان سەردار خۇ يەنجو ئوخشىمامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

خۇ يەنجو ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ ئىكەنلىكىنى تونۇپ:

— ئاتامان لۇ جۇنيى بۇ يەردە! — دېدى.

ئاتامانلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ چىملىققا كېلىپ ئولتۇردى. لۇ جۇنيى، خۇ يەنجولار ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. گۈەن شېڭمۇ:

— سەپ ئالدىدا ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچراپ بىر - بىرىمىزگە ياردەم قىلالمايلا قالدۇق. مەن شۇەن زەن، خاۋ سۈبىن، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو بولۇپ بەشەيلەن يول تېپىپ چىقتۇق - تە،

بىر ەر مىڭدەك لەشكەرنى توپلاپ، بۇ يەرگە يېتىپ كەلدۇق. يەر ئەھۋالىنى ئۇقمىغاچقا، تاڭ يورۇغاندا بىر گەپ بولار دەپ، يوشۇرۇنۇپ تۇرغانىدۇق. كۈتۈلمىگەندە ئاغمىزغا ئۇچراپ قالدۇق، ــ دېدى.

ئۇلار لەشكەرلىرىنى بىر يەرگە جەم قىلدى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن تۆۋەنگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇلار ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ يۈتىەن ناھىيەسىگە كېلىپ يول چارلاپ تۇرغان بىر توپ قوشۇنىنى كۆردى، شۇنداق قارىسا بۇلار قوش نەيزىلىك پالۋان دۇڭ پىڭ، زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭلار ئىكەن. ئۇلار قىتان چېرىكلىرىنى قاچۇرۇپ يۈتىەن ناھىيەسىدە قوش تىكىپ تۇرغانىكەن. شۇ چاغدا ئۇلار:

ــ خۇ جىەن، بەي شېڭلار سۇڭ دانشقا خەۋەر ئېلىپ كەتتى. شيې جېن، شيې باۋ، ياڭ لىن، شى يۇڭلاردىن تېخى دېرەك يوق، ــ دېيىشتى.

لۇ جۇنيى يۇرۇشنى توختىتىپ، يۈتىەن ناھىيەسىدە سەردار ـ سەرۋازلارنىڭ سانىنى ئېنىقلاپ چىقتى. قارىسا، بەش مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرلەردىن دېرەك يوق. ئۇنىڭ كۆڭلى غەش بولدى. چاشكا مەھەلدە بىرەيلەن:

ــ شيې جېن، شيې باۋ، ياڭ لىن، شى يۇڭلار ئىككى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ يېتىپ كەلدى، ــ دەپ خەۋەر ئېلىپ كەلدى.

لۇ جۇنيى ئۇلارنى چاقىرىپ ئەھۋال سورىدى، شيې جېن:

ــ بىز تۆتىمىز سوقۇشۇپ ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىپ قاپتۇق، بەك ئىچكىرىلەپ كېتىپتىكەنمىز، يولدىن ئېزىپ قاپتۇق، دەرھال قايتىپ كېلەلمىدۇق، بۇگۈن ئەتىگەن يەنە قىتان لەشكەرلىرىگە ئۇچراپ قېلىپ، قاتتىق بىر قەپەس ئېلىشتۇق، ئاندىن كېيىن بۇ يەرگە كەلدۇق، ــ دېدى.

لۇ جۇنيى يېلۇ زۇڭلىنىڭ كاللىسىنى يۈتىەن ناھىيەسىدە سازايى قىلىشقا بۇيرۇپ، ئۇچ قوشۇن ۋە پۇقرالاردىن ھال

سوربدی.

گۇگۇم چۈشەي دەپ قالغانىدى. لەشكەرلەر نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئارام ئېلىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىدا، يولنى كۆزىتىپ ياتقان پايلاقچى يېتىپ كېلىپ:

ـــ سان ـ ساناقسىز قىتان لەشكەرلىرى ناھىيەنى تۆت تەرەپتىن قاپسىاپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

لۇ جۇنيى بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ـ دە، يەن چىڭنى باشلاپ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ قارىۋىدى، ئالدى ـ كەينى ئون چاقىرىمغىچە يەرگە سوزۇلغان ئوتقاشلار كۆرۈندى. ياش بىر سەردار ئالدىدا باش بولۇپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ سەردار يېلۇ زۇڭيۇن ئىكەن، ئۇ بىر شاش ئاتنى مىنىۋېلىپ، ئوتقاشلار ئارىسىدا ئوچ قوشۇننى باشلاپ ئىتتىك كېلىۋېتىپتۇ. يەن چىڭ:

ـــ تۇنۇگۈن جاڭ چىڭغا غايىب ئوق ئاتقان ئاشۇ شۇ، بۇگۈن بىر جاۋاب بەرسەك قانداق ! ـــ دەپلا تەپكە ئوقياسىنى ئېلىپ بىر ئېتىۋىدى، بۇ ئوق قىتان سەردارىنىڭ نەق قاڭشىرىغا بېرىپ تەگدى ـ دە، ئۇ ئاتتىن تىك موللاق چۈشتى. چېرىكلەر ئالمان ـ تالمان كېلىپ قۇتقۇزماقچى بولۇپ قارىسا، زۇڭيۇن ھوشىدىن كېتىپتۇ. قىتان چېرىكلىرى بەش چاقىرىم كەينىگە چېكىندى.

لۇ جۇنيى ناھىيەدە سەردارلارغا مەسلىھەت بېرىپ:

ـــ گەرچە بىر تال غايىب ئوق بىلەن قىتان چېرىكلىرى سەل ـ پەل چېكىنگەن بولسىمۇ، تاڭ يورۇغاندا، ئۇلار يەنە بېسىپ كېلىپ، بىزنى خۇددى قەپەسگە سولاپ قويغاندەك قورشۇۋېلىشى تۇرغان گەپ، بۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلماق كېرەك؟ ـــ دېدى.

ـــ سۇڭ دانىش بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپسا، جەزمەن قۇتۇلدۇرۇشقا كېلىدۇ، ئىچكى ـ تاشقى جەھەتتىن ھەمدەم بولۇشساقلا، بۇنىڭدىن قۇتۇلىمىز، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

كۆپچىلىك بىرنېمىلەر قىلىپ تاڭنى ئاتقۇزدى. شۇنداق قارىسا، قىتان چېرىكلىرى تۆت ئەتراپىنى قىل سىغمىغۇدەك قىلىپ قورشۇاپتۇ. شۇ ئەسنادا، كۇنچىقىش تۆۋەن تەرەپتە چاڭ ـ

توزان كۆتۈرۈلۈپ، بىرنەچچە تۈمەن لەشكەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى، سەردارلارنىڭ ھەممىسى تۆۋەن تەرەپتىكى لەشكەرلەرگە كۆز تىكتى.

ـــ بۇ جەزمەن سۇڭ دانىشمەنلىك لەشكەرلىرى ! ئەمدى ياۋ ئۆز چېرىكلىرىنى يىغقاندا، سۇڭ جياڭ تۆۋەن تەرەپكە قاراپ قىر – چاپ قىلسا، بىز بۇ يەردىكىلەر بىراقلا قوزغىلىپ، كەينىدىن سۇڭ جياڭغا ھەمدەم بولايلى، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ئۇلار چاشكا ۋاقتىدىن كۇن قايرىلغانغا قەدەر قورشاپ، ھېرىپ – چارچاپ تۇرۇشغا، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى چاپ – چاپ بىلەن كېلىپ قالدى. ياۋ قوشۇنلىرى بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەي، بارلىق چېرىكلىرىنى يىغىپ قايتىشتى. مانا شۇ چاغدا، جۇ ۋۇ:

ـــ ئەمدى قوغلىماي قاچانغىچە كۇتىمىز ! ـــ دېدى.

لۇ جۇنيى دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ناھىيەنىڭ تۆت قوۋۇقىنى ئېچىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ قوغلاپ ماڭدى، قىتان چېرىكلىرى قاتتىق يېڭىلدى، ئۇلار خۇددى كۆچكەن يۇلتۇز، تارقالغان بۇلۇتتەك بۆلۈنۈپ – پارچىلىنىپ بېشى قايغان، پۇتى تايغان تەرەپكە پىتىراپ كەتتى. سۇڭ جياڭ قىتان چېرىكلىرىنى ناھايىتى يىراققا قوغلۇۋەتتى، تاڭ يورۇغاندا، جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ، يۇتىيەن ناھىيەسىگە كىردى. ئۇلار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ قوشۇنى بىلەن قوشۇلغاندىن كېيىن جىجۇنى ئېلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. چەي جىن، لى يىڭ، لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئۇچ ئاكا – ئۇكا، پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، غۇنچە بوي خۇ يەڭگە، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، جاڭ چىن، سۇن چوكان، پېي شۇەن، شياۋ راڭ، سۇڭ چىڭ، لې خې، ئەن داۋچۇەن، خۇاڭ فۇدۇەن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ، ۋاڭ دىڭلىيۇلار جاۋ باسقاقبەگ بىلەن بىللە تەنجۇنى ساقلاپ تۇرىدىغان بولدى. قالغان سەردارلار ئوڭ – سول ئىككى قوشۇنغا ئايرىلىدىغان بولدى.

تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ سول قول لەشكەرلىرىنىڭ قىرىق سەككىز سەردارىغا باش بولدى. بۇ سەردارلار: مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ، گۇڭسۈن شېڭ، لىن چۈڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، ياڭ جى، جۇ تۇڭ، لېي خېڭ، لىيۇ تاڭ، لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، يىاڭ شيۇڭ، شى شيۇ، خۇاڭ شىن، سۈن لى، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېي، لۇ فاڭ، گو شېڭ، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۈن، مۇ خۇڭ، مۇ چۈن، كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭ، يەن شۇن، ما لىن، شى ئېن، شۆ يۈڭ، سۇڭ ۋەن، دۇ چيەن، جۇ گۇي، جۇ فۇ، لىڭ جېن، تاڭ لۇڭ، سەي فۇ، سەي چىڭ، دەي زۇڭ، جياڭ جىڭ، جىن داجيەن، دۇەن جىڭجۇ، شى چيەن، يۇ باۋسى، مېڭ كاڭلار ئىدى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ئوڭ قول لەشكەرلىرىنىڭ ئوتتۇز يەتتە سەردارىغا باش بولدى، بۇ سەردارلار: مۇشاۋىر جۇ ۋۇ، گۇەن شېڭ، خۇ يەنجو، دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، سو چاۋ، شۇ نىڭ، يەن چىڭ، شى جىن، شيې جېن، شيې باۋ، خەن تاۋ، پىڭ چى، شۇەن زەن، خاۋ سۇېن، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، چېن دا، ياڭ چۈن، لى جۇڭ، جۇ تۇڭ، تاۋ زۇڭۋاڭ، جېڭ تيەنشۇ، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇن، زۇ يۇەن، زۇ رۇن، لى لى، لى يۇن، جياۋ تىڭ، شى يۇڭ، خۇ جيەن، دۇ شېڭ، ساۋ جېڭ، ياڭ لىن، بەي شېڭلار ئىدى. لەشكەرلەر بۆلۈنۈپ بولغاندىن كېيىن جىجۇنى ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ بېرىپ ئالىدىغان بولدى: تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ پىڭيۇ ناھىيەسى تەرەپتىن باردىغان بولدى. لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇتيەن ناھىيەسى تەرەپتىن باردىغان بولدى، جاۋ باسقاقبەگ بىلەن يىگىرمە ئوچ سەردار تەنجۇنى ساقلاپ قالىدىغان بولدى. بۇ گەپ مەشەدە قالسۇن.

گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنىڭ بىرنەچچە كۈندىن بۇيان جاپا چەككەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە، يەنە جىجۇنى ئېلىشنىڭ تەدبىرلىرىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانلىقىنى ئويلاپ، لەشكەرلىرىنى ۋاقتىنچە دەم ئالغۇزدى.

بۇ ئاردىدا ئۇ ئاۋۇال جاڭ چىڭنىڭ جاراھەتلىنىڭ قانداق بولۇۋاتقانلىقىنى سۇرۇشتۇرۇپ، تەنجۇغا ئادەم ئەۋەتتى. دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن بارغان كىشىگە:

— تېرە - گۆشى زەخىم يېگەن بولسىمۇ، ئىچىگە ئۆتمىگەن، سەردارىم خاتىرجەم بولغاي، زەردار چىقىپ كەتسىلا سەللىمازا ساقايغۇسى، ھازىر ھاۋا ئىسسىق، لەشكەرلەرنىڭ كىيىملىگە چېقىلىشى كۆپەرەك بولۇۋاتىدۇ، جاۋ باسقاقىبىگىمدىن ئىجازەت ئېلىپ، شياۋ راڭ بىلەن سۇڭ چىڭنى ئاستانىگە دورا سېتىۋېلىشقا، خان شىپاخانىسىدىن ئىسسىق ئۆتۈپ كەتكەننى داۋالايدىغان دورا ئەكېلىشكە ئەۋەتتۇق. خۇاڭ فۇدۇەنمۇ ئات - ئۇلاغ باشقۇرۇش مەكىمىسىدىن ئاتلارغا ئىچۈرىدىغان دورا ئېلىپ كېلىشنىمۇ شۇ ئىككىسىگە تاپشۇردى. بۇنىڭدىن تۇرشاۋۇلمىز ۋاقىپ بولغاي، — دەپ جاۋاب بەردى.

سۇڭ جىياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، كۆپ خۇرسەن بولدى، شۇنىڭدىن كېيىن تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بىلەن جىجۇنى ئېلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى.

— سىلىنىڭ يۈتىەن ناھىيەسىدە قورشاۋدا قالغانلىقلىرىدىن تېخى خەۋەر تاپمىغان ۋاقىتىمدا، — دېدى سۇڭ جىياڭ، — بۇ يەردە مەسلىھەتلىشىپ پۈتۈشۈپ قويغانىدۇق. گۇڭسۇن شىياڭ ئەسلىدە جىجۇلۇق ئىكەن، ياڭ شيۇڭمۇ ئۇ يەردىكى مەھكىمىدە زىنداننېبگى بوپتىكەن، شى شيۇ، شى چيەنلەرمۇ ئۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرغانكەن، ئالدىنقى كۈنى قىتتان چېرىكلىرىنى قىرىپ چېكىنىدۇرگىنىمىزدە، مەن شى چيەن بىلەن شى شيۇنى يېڭىلىپ قالغان چېرىكلەردەك ياسىنىپ، ئۇلارغا ئارىلىشىپ كېتىشنى جېكىگەنىدىم، ئۇلارنىڭ جىجۇ شەھىرىگە كىرىپ جايلاشقانلىقىدا گەپ يوق. ئۇلار ئىككىسى شەھەرگە كىرىۋالالىسىلا، بارىدىغان يېرى بار. شى چيەن ئەقىل كۆرسىتىپ: «جىجۇ شەھىرىدە ‹گۆھەر ئىبادەتخانىسى› دەپ ئاتىلىدىغان بىر چوڭ ئىبادەتخانا بار، ئۇنىڭ ئايۇنىي ئاستىدا قىممەتلىك نەرسىلەر ساقلىنىدۇ،

ئوتتۇرىسىدا چوڭ قەسىر بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىدا بۇلۇتقا تاقىشىپ تۇرىدىغان بىر مۇنار بار. مەن شۇ يەرگە كىرىۋالىمەن» دېگەنىدى. شۇ چاغدا شى شيۇ: «ئۇ مۇنارنىڭ ئۈچىغا چىقىپ مۆكۈپ تۇرسۇن، كۇندىلىك يېمەك ـ ئىچمەكنى مەن جايلاپ ئاپىرىپ بېرىپ تۇراي، ئاغلىرىمىز شەھەر سىرتىدا قاتتىق تېگىش قىلغاندا، ئۇ گۆھەر ئىبادەتخانىسىنىڭ مۇنارىغا ئوت قويۇپ بەلگە بەرسۇن» دېگەنىدى. شى چيەن تورۇستا ماڭىدىغان بوز يىگىتلەردىن تۇرسا، ئۆزىنى يوشۇرالماي قالامدۇ؟ شى شيۇ پەيتى كەلگەندە ئايماق يامۇلىغا بېرىپ ئوت قويىدىغان بولدى، ئۇ ئىككىسى پۈتۈشۈۋېلىپ ئاندىن كېتىشتى. مەن بۇ يەردە ئىش ـ كۇشلەرنى جايلاشتۇرۇپ، ئاندىن لەشكەر تارتىپ ماڭماقچى بولۇپ قالدىم. بۇنىڭغا شۇنداق بىر نەزم دەلىل:

تاغ كەينىدىن چىقىپ تەگدى قىتان چېرىكى،
لەشكەر تارتتى ئوتتۇرا ئىقلىم شاھىنشاھى.
سۇ كانىدىن كېلىپ بارچە ئەختەر ـ ئەپتەر،
توغرا يولغا ماڭماق بولدى پەرمانبەدەر.
خۇپىيانە ئوت قويماقچى بولدى شى چيەن،
بىللە بارغان شى شيۇ بولدى ھەمراھ چېچەن.
گەر تىنچىتسا شەھەرنى ئۇ تائەبەدكە،
بولار ئىدى ئۇ سازاۋەر شان ـ شۆھرەتكە.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ پىڭيۇ ناھىيەسىنى تاشلاپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، توپتوغرا جىجۇغا قاراپ يول ئالدى.

بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ ئىككى ئوغلىدىن ئايرىلىپ، قاتتىق غەزەپكە كەلدى ـ دە، سەردار باۋ مىشېڭ، تيەن شەنيۇڭ، كاھىبەگ دۇڭ شيەنلەرگە مەسلىھەت سېلىپ:

ـــ ئۆتكەن قېتىم جۇجۇ، باجۇلاردىن يارەمگە كەلگەن

چىرىكلىدىر ئۆز ئالدىغا ئايرىم - ئايرىم يولغا چىققانىدى. ئەمدىلىكتە سۇڭ جياڭ ئۆز لەشكەرلىرىنى يۈتىيەن ناھىيەسىگە يىغىدى، ھامان بىر كۈنى لەشكەر تارتىپ، جىجۇغا تېگىش قىلىدۇ، قانداق قىلساق ياخشى بولار؟ — دېدى.

— سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى كەلمەي قالسا، ھەممە ئىش ئۆز پېتى قېلىۋېرىدۇ، بۇ ياۋايىلار ھۇجۇم قىلىپ باستۇرۇپ كېلىپ قالسا، پېقىر شەھەردىن چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشىمەن. ئۇلاردىن بىرنەچچىسىنى تىرىك قولغا چۈشۈرمىسەك، بۇ بىرنېمىلەر چېكىنىپ كېتىشكە ئۇنامدۇ؟ — دېدى سەردار باۋ مىشىڭ.

— بۇ ياۋايىلارنىڭ قوشۇنىدا يېشىل تون كىيگەن بىرى بار ئىكەن، ئۇ تاش ئېتىشقا بەك ئۇستا، يامان بىرنېمە ئىكەن، ئۇنىڭدىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك، — دېدى دۇڭ شيەن كاھبەگ.

— مەن ئاتقان ئوق بۇ ياۋايىنىڭ بوغۇزىغا قادالغانىدى، ھەرقاچان ئۆلگەندۇ ! — دېدى تيەن شەنيۇڭ.

— بۇ ياۋايىدىن باشقىلىرىنىڭ كارى چاغلىق، — دېدى دۇڭ شيەن كاھبەگ.

بۇلار مەسلىھەتلىشۇاتقاندا پايلاقچى كېلىپ، سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرىنىڭ چاپ - چاپ بىلەن جىجۇغا كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى.

بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ ئالمان - تالمان ئوچ قوشۇن لەشكەرلىرىنى ئېدىتىلىدى. باۋ مىشىڭ، تيەن شەنيۇڭلارنى شەھەردىن چاقماقتەك چىقىپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. ئۇلار شەھەرگە ئوتتۇز چاقىرىم كېلىدىغان يەرگە بېرىپ سۇڭ جياڭغا قارشى سەپ تۇزۇپ تۇردى.

ھەر ئىككى تەرەپ سەپ تارتىپ تۇرۇشتى. قىتان سەردارى باۋ مىشىڭ ئۇزۇن نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتۇپ ئات سېلىپ چىقتى. سۇڭ جياڭ سەپ ئالدىدا تۇرۇپ ئۇنى كۆردى ۋە:

— كىم بۇ سەردارنى ئۆلتۈرۈپ، تۇغىنى تارتىۋالالىسا،

بىرىنچى ئەجىر ـ خىزمەت شۇنىڭ بولىدۇ، ـــ دېدى.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگە ـ تۈگىمەيلا قاپلانباش لىن چۈڭ سەپ ئالدىغا چىقىپ، باۋ مىشىڭ بىلەن قاتتىق جەڭگە چۈشتى. ئىككىسى ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشقان بولسىمۇ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. لىن چۈڭ بىرىنچى تۆھپىنى يارىتىش ئۈچۈن، بەش غۇلاچ كېلىدىغان يىلان باش نەيزىسىنى ئېلىپ تازا ئېلىشۋېتىپ، گۈلدۈرمامدەك قاتتىق بىر نەرە تارتتى ـ دە، ئۇزۇن نەيزىنى قېقىۋېتىپ، باۋ مىشىڭنىڭ بۇرنىغا بىرىنى ئۇرۇپلا، ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. سۇڭ جياڭ تازا خۇرسەن بولدى. ئىككى تەرەپتىكى قوشۇن قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈردى. قىتان سەردارى تيەن شەنيۇڭ باۋ مىشىڭنىڭ نەيزە يېگەنلىكىنى كۆرۈپ، نەيزىسىنى تەڭلىگەن پېتى مەيدانغا چۇشتى. سۇڭ جياڭ قوشۇنى ئىچىدىن شۇ نىڭ ئىلمەك نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ جەڭگە ئاتلاندى. ئىككى ئات ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى، يىگىرمە مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا، شۇ نىڭ نەيزىسى بىلەن بىر ئۇرۇپلا تيەن شەنيۇڭنى ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى.

سۇڭ جياڭ ئىككى قىتان سەردارىنىڭ كەينى ـ كەينىدىن ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، لەشكەرلىرىنى قۇچاقلاشما جەڭ قىلىشقا ماڭدۇردى. قىتان لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ جىجۇغا قاراپ بەدەر قاچتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئون نەچچە چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ بارغاندىن كېيىن بولدى قىلىپ كەينىگە يانىدى.

شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ قوش تىكىپ جايلاشقاندىن كېيىن ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى، ئەتىسى بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، بارگاھتىن قوزغىلىپ توپتوغرا جىجۇغا قاراپ يول ئالدى. ئۈچىنچى كۈنى بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ ئىككى سەردارنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ تازا ساراسىمگە چۈشتى. شۇ ھالەتتە تۇرغاندا، «سۇڭ جياڭ قوشۇنى يېتىپ كەلدى!» دېگەن خەۋەر كېلىپ قالدى. ئۇ ئوپۇل ـ توپۇل كاھبەگ دۇڭ شيەنگە:

ـــ لەشكەرلىرىڭىزنى باشلاپ چىقىپ، ياۋ بىلەن تۇتۇشۇپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلىڭ، ـــ دېدى.

دۇڭ شىيەن كاھىبەگ ئۇنىڭغا بويسۇنماسقا نائىلاج قېلىپ، يور ۋېيكان، چۇ مىڭيۇ، ساۋ مىڭجىلارنى ئېلىپ، مىڭ ئاتلىق لەشكەر باشلاپ سېپىل ئالدىدا سەپ تۈزدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى شەھەر تۈۋىگە ئاستا ـ ئاستا يېقىنلىشىپ، تۇرنا قانىتىدەك يېيىلدى. نىشان تۇغى كەينىدىن سو چاۋ پالتىسىنى تەڭلەپ ئات سېلىپ چىقتى. قىتان قوشۇنىدىن ياۋئېر ۋېيكان سەپ ئىچىدىن ئېتىلىپ چىقتى. ئىككى سەردار گەپ ـ سۆز قىلىشمايلا ئېلىشىپ كەتتى. يىگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن قىتان سەردارىنىڭ يۇرىكى پوكۇلداپ ئېلىشىۋېرىشكە رايى بارماي، كەينىگە يېنىپ قاچتى، سو چاۋ ئېتىنى بولۇشچە چاپتۇرۇپ ئۇنىڭغا يېتىشىۋالدى ـ دە، پالتىسىنى كۆتۈرۈپ، قىتان سەردارىنىڭ كاللىسىغا بىرنى چاپتى، ياۋئېر ۋېيكانىنىڭ كاللىسى ئىككى پارچە بولۇپ كەتتى. كاھىبەگ دۇڭ شىيەن بۇنى كۆرۈپ ئالاقزەدە بولۇپ، چۇ مىڭيۇ بىلەن ساۋ مىڭجىنى ئۇنىڭغا قارشى چىقىشقا بۇيرۇدى. بۇ ئىككىسى ئەسلىدە ناھايىتى يۇرەكئالدى بولۇپ تۇراتتى، لېكىن كاھىبەگ دۇڭ شىيەننىڭ قىستىشىغا تەڭ كېلەلمەي، قوللىرىدىكى نەيزىلىرىنى تەڭلەپ، سەپ ئالدىغا چىقىشقا مەجبۇر بولدى. سۇڭ جياڭ قوشۇنىدىكى ئەجدىھا يىگىت شى جىن قىتان قوشۇننىڭ ئىككى سەردارىنىڭ جۇپلىشىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، قىلىچىنى ئويناتقىنىچە ئات سېلىپ چىقىپ، ئىككى سەردارغا قاراپ ئېتىلدى. شى جىن باتۇرلۇقىغا ئېلىپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ چېپىپ، ئالدى بىلەن چۇ مىڭيۇنى ئاتتىن يىقىتتى. ساۋ مىڭجى ئالدىراپ ـ تېنەپ قېچىشقا تەمشىلىۋىدى، شى جىن قوغلاپ بېرىپ ئۇنىمۇ بىر چېپىپلا ئاتتىن يىقىتتى. شى جىن ئېتىنى ئىتتىك چېپىپ قىتان قوشۇنى سېپى ئىچىگە يېرىپ كىردى، سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ قامچىسىنى بىر شىلتىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ قىتان

لەشكەرلىرىنى تاكى ئاسما كۆۋرۈك يېنىغچە قىرىپ باردى.

بۇنى كۆرگەن يېلۇ دېجۇك تېخىمۇ غەمگە پېتىپ، سەردارلىرىغا قوۋۇقلىرىنى چىك تاقاپ، سېپىل ئۈستىگە چىقىپ شەھەرنى مەھكەم ساقلاشنى بۇيرۇدى. بىر ياقتىن ئەھۋالنى بەگكە مەلۇم قىلدى، يەنە بىر ياقتىن باجۇ، يۈجۇلارغا ياردەم تىلەپ ئادەم ئەۋەتتى.

سۇك جياك ۋۇ يۈڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— ئۇلار شەھەرنى چىك بېكىتىۋالدى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى.

— شى شيۇ بىلەن شى چيەنلەر شەھەر ئىچىدە تۇرۇۋاتسا، ئۇزاق سوّرەۋەرگەن بىلەن قانداق بولىدۇ؟ تەرەپ - تەرەپتىن شوتىلارنى قويۇپ، توپلىرىمىزنى تىكلەپ شەھەرگە تېگىش قىلايلى. لىك جېن كۆيدۈرگۈچ بومبىلارنى تەرەپ - تەرەپتىن گۈمبۇرلىتىپ ئاتسۇن، قاتتىق تېگىش قىلىدىغانلا بولساق، شەھەرنى چوقۇم ئالالايمىز، — دېدى ۋۇ يۇك.

سۇك جياك دەرھال تەرەپ - تەرەپتىن شەھەرگە تېگىش قىلىشقا بۇيرۇق بەردى.

بەگنىك ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇك سۇك جياك لەشكەرلىرىنىك ھەممە تەرەپتىن قاتتىق تېگىش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، جىجۇدىكى پۇقرالارنى سېپىلغا چىقىپ شەھەرنى ساقلاشقا ھەيدىدى. شى شيۇ شەھەر ئىچىدىكى گۆھەر ئىبادەتخانىسىدا خېلى كۈنلەردىن بېرى بىرەر شەپە ئالالمايا قاتقانىدى. شى چيەن كېلىپ: «شەھەر سىرتىدا ئاغىمزنىك لەشكەرلىرى شەھەرگە قاتتىق تېگىش قىلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر بەردى ۋە: «بىز ئەمدى ئوت قويماي، قاچانغىچە ساقلاپ تۇرىمىز؟» دېدى.

شى شيۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، شى چيەن بىلەن ئاۋۋال مۇنارغا ئوت قويايلى، ئاندىن مەبۇدلار قەسرىسىگە ئوت قويۇۋېتەيلى، دەپ مەسلىھەتلەشتى. شى چيەن:

— سىز چاپسان بېرىپ ئايماق يامۇلىغا ئوت قويۇڭ. تۆۋەن قوۋۇقنىڭ مۇھىم جايىدىن ئوت كۆتۈرۈلسە، سىرتتىكىلەر كۆرۈپ، چوقۇم تېخىمۇ قاتتىق تېگىش قىلىدۇ، بۇ چاغدا شەھەر قولغا چۈشمەي قالامتى؟ — دېدى.

ئىككىسى مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ھەرقايسىسى ئوت تۇتاشتۇرىدىغان دورا پىلتىسى، چاقماق تاش، پۈركۈگۈچ، تۈتۈرۈقلارنى ئېلىپ يانلىرىغا تىقىشتى. شۇ كۈنى كەچتە سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى شەھەرگە تېخىمۇ شىددەتلىك تېگىش قىلدى.

شى چېەن ئەسلىدە تورۇستا ماڭىدىغان بوز يېگىت بولۇپ، تام، سېپىلدىن خۇددى تۈز يەردە ماڭغاندەكلا ئاتلاپ كېتىۋېرەتتى. شۇ چاغ، ئۇ گۆھەر ئىبادەتخانىسىنىڭ مۇنارىغا چىقىپ ئوت قويۇۋەتتى، مۇنار شەھەر بويىچە ئەڭ ئېگىز تۇرسا، ئوت تۇتىشىپ كەتكەندە شەھەرنىڭ ئىچى - تېشىدىكىلەردىن كىم كۆرمەي قالىدۇ دەيسىز؟ ئوت شولىسى خۇددى ئاسمانغا ئۇسۇپ چىقىۋاتقاندەك، ئوتتۇز چاقىرىمدەك يەرگىچە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاندىن شى چېەن يەنە مەبۇدلار قەسرىسىگە كېلىپ ئوت قويدى. بۇ ئىككى يەردىن ئوت كۆتۈرۈلۈشى بىلەن شەھەر ئىچى پاتىپاراقچىلىققا چۈشتى. پۇقرالارنىڭ ئۆيلىرىدىكى قېرى - چۈرىلەر، گۆدەكلەر قورقۇشۇپ قېيا - چېيا قىلىشاتتى، نارەسىدە بوۋاقلار يىغا - زارغا چۈشتى. چوڭ - كىچىك ھەممىسى جان قاچۇرۇشقا كىرىشتى. شى شيۇ جىجۇ يامۇلىنىڭ ئالدى ھويلىسىدىكى روجەك قاپقىسىغا ئوت قويۇۋەتتى. جىجۇ شەھىرىدىكىلەر ئۇچ يەرگە ئوت تۇتۇشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەردە پايلاقچى بارلىقىنى بىلىشتى. پۇقرالار شەھەرنى ساقلاش نىيىتىدىن كېچىپ، ئۆزۈ ئۆيلىرىدىن خەۋەر ئېلىشقا يۈگۈرۈشتى، ئۇلارنى توسۇۋېلىش زادىلا مۇمكىن بولماي قالدى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي ئىبادەتخانىنىڭ دەرۋازىسىدىن بىر پارچە ئوت كۆتۈرۈلدى. ئەسلىدە شى چېەن گۆھەر ئىبادەتخانىسىدىن

چىقىپ يەنە ئوت قويغانىدى. خانىمنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇنىڭ بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتە - ئۆتمەيلا، شەھەرنىڭ تۆت - بەش يېرىگە ئوت كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەر ئىچىدە سۇنىڭ جياڭنىڭ ئادىمى بارلىقىنى پەملىدى - دە، ئالدىراپ - تېنەپ چېرىكلىرىنى توپلاپ، ئۆيۈڭاقىنى ۋە ئىككى ئوغلىنى ئېلىپ، نەرسە - كېرەكلىرىنى ھارۋىغا قاچىلىدى. يۇقىرى قوۋۇقنى ئېچىپ، قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتتى. سۇنىڭ جياڭ شەھەر ئىچىدىكى لەشكەرلەرنىڭ پاتىپاراقلا چۇشكەنلىكىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى ئالدىرىتىپ، شەھەرگە قىرغىن قىلىپ كىردى. شەھەر ئىچى ۋە سىرتىدا ئۇر - يىقىت ئاۋازلىرى پەلەكنى قاپلىدى. تۆۋەن قوۋۇق ئاللىقاچان ئېلىنىپ بولغانىدى. كاھىبەگ دۇڭ شيەن نۇرغۇن ياۋغا تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭنىڭ كەينىدىن يۇقىرى قوۋۇقتىن چىقىپ بەدەر قاچتى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ جىجۇ شەھىرىگە كىردى. ئاندىن ئالدى بىلەن ئوتلارنى ئۆچۈرگۈزدى. تاڭ يورۇغاندا ئېلان چىقىرىپ، جىجۇدىكى پۇقرالارنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزدى. ئۇچ قوشۇننى جىجۇ ئايمىقىغا ئەكىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، سەردارلىرىنى تارتۇقلىدى. ئەجىر - تۆھپىلىرى دەپتىرىگە شى شيۇ، شى چيەنلەرنىڭ ئەجىر - خىزمەتلىرى پۈتۈلدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە يەنە خەت پۈتۈپ جاۋ باسقاقبەگە يوللاپ، جىجۇ ئايمىقىنى ئالغانلىقىنى مەلۇم قىلدى ۋە بەگنىڭ جىجۇغا كېلىپ ئورۇنلىشىشىنى ئىلتىجا قىلدى. جاۋ باسقاقبەگ جاۋاب خېتىدە: «مەن تەنجۇدا ۋاقتىنچە تۇرۇپ تۇراي، سۇڭ تۇرشاۋۇل جىجۇنى ساقلاپ تۇرۇپ تۇرسىلا. ھازىر تومۇز ۋاقتى، ھاۋا بەك ئىسسىق، لەشكەر تارتىپ چىقىشقا بولمايدۇ. ھاۋا بىرئاز سالقىنلىغاندا، ئاندىن مەسلىھەتلىشەرمىز» دېدى.

سۇڭ جياڭ جاۋاب خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، لۇ جۇنيىنى بۇرۇن ئايرىپ بېرىلگەن سەردارلار بىلەن يۈتيەن ناھىيەسىدە قوش

تىكىپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. قالغان لەشكەرلەر جەجۇنى ساقلاپ ياتىدىغان بولدى. ھاۋا بەرئاز سالقىنلىغاندا، ئاندىن پەرمان بويىچە ھەربىكەت قىلىدىغان بولدى.

ئەمدى گەپنى بەگنىڭ ئىنىسىدىن ئاڭلاڭ. بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ بىلەن كاھبەگ دۇڭ شيەن بالىچاقلىرىنى ئېلىپ يۇجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردىن يەنجىڭگە كېلىپ، بۇيۇك قىتان بەگلىكىنىڭ بېگى بىلەن كۆرۈشتى. قىتان بەگلىكىنىڭ بېگى ئالتۇن قەسرىگە چىققاندا، قەلەمدار ـ ئەلەمدار ۋەزىرلەر يىغىلىپ تەزىم قىلىشتى. شۇ ئەسنادا دۇانبېگى كىرىپ:

ـــ بەگىنىڭ جەجۇدا تۇرۇشلۇق ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ قايتىپ كېلىپ، دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇرىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بەگ بۇنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى دەرھال تەخت ئالدىغا چاقىرتتى. يېلۇ دېجۇڭ بىلەن كاھبەگ دۇڭ شيەن تەخت سۇپىسى ئالدىغا دۇم يىقىلىپ ئۇن سېلىپ يىغلاشتى.

ـــ مېھرىبان ئىنىم، ـــ دېدى بەگ، ـــ كۆڭلۈڭنى بىئارام قىلما، قانداقلا ئىش سادىر بولسا، ماڭا ھەممىسىنى ئېيتقىن.

يېلۇ دېجۇڭ مۇراجىئەت قىلىپ:

ـــ سۇڭ سۇلالىسىنىڭ بالا پادىشاھى سۇڭ جياڭنى لەشكەر تارتىپ جازا يۈرۈشى قىلىشقا ئەۋەتكەنىكەن، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ قۇدرىتى كەلدى، بۇ ياۋغا تەڭ كېلىش تەس بولدى. ئىككى ئوغلۇمدىن ئايرىلدىم، تەنجۇدىكى تۆت سەردار ئۆلتۈرۈلدى. سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنلىرى يەر ـ ئاسمانىنى سۇپۇرۇپ كەلگىلى تۇردى. جەجۇنمۇ قولدىن بېرىپ قويدۇق، ئەمدى جانابىي ئالىيلىرى ئالدىدا ئۆلۈمگە مەھكۇممىز ! ـــ دېدى.

بۇيۇك قىتان بەگلىكىنىڭ بېگى بۇنى ئاڭلاپ، مۇقەددەس يارلىق بېرىپ:

— ئورنىدىن تۇرۇڭ، مەسلىھەتلىشىپ كۆرەيلى، — دېدى ۋە يەنە:

— لەشكەر باشلاپ كەلگەن بۇ يېڭى قانداق نەرسە ئىكەن؟ تازا غالچىكەن - دە ! — دېدى.

مەنسەپدارلار ئىچىدىن ئوڭ قول ۋەزىرئەزەم چۇ جيەن ئالدىغا چىقىپ سۆزلەشكە ئىجازەت ئالغاندىن كېيىن:

— ئاڭلىشىمچە، سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار ئەسلىدە لياڭشەن كۆلىدىكى تۇرانى تۇتۇپ ياتقان قاراقچىلار بولسىمۇ، لېكىن مۆمىن پۇقرالارغا تەگمەيدۇ، تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، خىيانەتچى ئەمەلدارلارنىڭ، پۇقرالارنى قاقتى - سوقتى قىلغانلارنىڭلا ئەدىپىنى بېرىپ كەلگەنكەن. كېيىن تۇڭ گۇەن، گاۋ چيۇلار ئۇلارنى يىغىشتۇرغىلى لەشكەر تارتىپ بارغاندا، سۇڭ جياڭلار بىلەن بەش قەپەس ئېلىشىپ، ئۇلار تەرىپىدىن ۋەتۋېرىكى چىقىرىلىپ قېچىپ كەپتۇ. بۇ پالۋانلارنى زادىلا يوقتالماپتۇ. بالا پادىشاھ ئەلچى ئەۋەتىپ ئۇچ قېتىم ئەل قىلىشقا يارلىق ئەۋەتكەندىن كېيىنلا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەل بويتىكەن. لېكىن، سۇڭ جياڭنىلا تۇرشاۋۇل قىلغان. ھەقىقىي مەنسەپ بەرمىگەن، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى تېخى پۇقرا پېتى تۇرۇپتۇ. ئەمدىلىكتە ئۇلارنى بىز بىلەن جەڭ قىلىشقا ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار بىر يۇز سەككىز كىشى بولۇپ، پىرلارغا مەقبۇل بولغانكەن. بۇلار قالتىس پالۋانلار، بېگىمىز سەل چاغلىمىسلا، — دېدى.

— بۇ گېپىڭىز چە، قانداق قىلغىنىمىز تۇزۇك بولار، — دېدى بەگ.

مەنسەپدارلار ئىچىدىن ۋۇياڭ كاھبەگ دېگەن بىر مەنسەپدار ئالدىغا چىقىپ، تونىنىڭ ئېتىكى بىلەن يەر سۈپۈرۈپ، پىل چىشىدىن ياسالغان خەت تاختىسىنى مەيدىسىگە قويۇپ، ئىلتىجا بىلەن:

— بېگىمىزنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي ! پېقىر كالتە پەم بولساممۇ، كىچىككىنە بىر پەم كۆرسەتكۈم كېلىۋاتىدۇ، بۇنىڭ

بىلەن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى قايتۇرغىلى بولمىدۇ، ــ دېدى.

ــ سىزنىڭ ياخشى پەمىڭىز بولسا، قېنى ئېيتىڭ، ــ دېدى بەگ بۇنىڭدىن بەك خۇرسەن بولۇپ.

كاھىبەگ ۋۇياڭنىڭ سۆزى قىسقا، بىرنەچچە ئىبغىزلا سۆز ئىدى. ئەييۇھەننىاس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! سۇڭ جياڭنىڭ نامى پاك تارىختا پۈتۈلگۈسى، ئەجىر ـ تۆھپىسى تارىخ سەھىپىسىگە يېزىلغۇسى. دەرھەقىقەت:

ئەلنى قوغداش يولىدا لۇ ۋاڭنى چەكتۈردى پىغان،
تەڭرىگە قىلدى ئىتائەت ئاشتى جاڭ لياڭدىن شۇئان.

كاھىبەگ ۋۇياڭنىڭ زادى قانداق تەدبىرنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن بەشىنچى باب

سۇئ دانىشنىئ يىجىن چاقسا① دىن كېچىلەپ ئۆتكەنلىكى ۋۇ يۇئ خەلپەتنىئ ۋېنئەن ناھىيەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا كاھىبەگ ۋۇياڭ مۇراجىئەت قىلىپ ئېيتتىكى:

ــ سۇئ جياڭ باشلىق بۇ بىر توپ ئاتامانلار لياڭشەن كۆلىدىكى باتۇر پالۋانلاردۇر. ھازىرقى كۈندە سۇئ خانلىقىنىئ بالا پادىشاھىنىئ ھوقۇقىنى سەي جىئ، تۇئ گۈەن، گاۋ چېۋ، ياڭ جيەن دېگەن تۆت مەككار ۋەزىر قولىغا ئېلىۋالدى. ئۇلار ئاقىل ــ دانىشلارنى كۆرەلمەي، خانىنى غاپىللىقتا قالدۇرۇپ، ئۆزىگە يېقىنلىرىنىلا، مال ــ مۈلۈكلەر بەرگەنلىرىنىلا ئىشقا قويۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇزاققىچە مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، ئۇلار بۇ پالۋانلارنى ھەرگىزمۇ سىغدۇرمايدۇ ! پېقىرچە بولسا، بېگىمىز ئۇلارغا مەنسەپ ــ مەرتىۋە بەرسە، نۇرغۇن ئالتۇن ــ يامبۇ، تاۋار ــ دۇردۇنلار، ئېسىل تون، ياخشى ئاتلار ئىنئام قىلسا، بۇيۇك قىتان بەگلىكىمىزگە ئەل بولۇشنى دالالەت قىلىش يۈزىسىدىن پېقىر ئەلچى بولۇپ بېرىشقا رازىمەن. بېگىمىز ناۋادا بۇ لەشكەرلەرگە ئىگە بولساق، ئوتتۇرا ئىقلىم ئالقانغا چۈشكەندەك بولىدۇ. پېقىر مەيلىمچە ئىش كۆرەلمەيمەن، بېگىمىز ھۆكۈم قىلسا.

ــ ئېيتقىنىڭىز دۇرۇس، ــ دېدى بەگ بۇنى ئاڭلاپ، ــ سىز ئەلچى بولۇپ بېرىڭ، سوۋغا ئۇچۈن بىر يۈز سەككىز ياخشى

① چاقسا ــ ئۆتكەل، قوۋۇق دېگەن مەنىلەردە.

ئات، بىر يۇز سەككىز توپ ئېسىل دۇردۇن ئېلىپ بېرىڭ، سۇڭ جياڭنى ئەلنى تىنچىتقۇچى باش سەردار، قىتان لەشكەرلىرىنىڭ باش سەرداری قىلىپ تەيىنلەيدىغانلىقىنى بېرىپ ئېيتىڭ. ئىشەنچ بىلدۇرۇش نىشانىسى سۈپىتىدە يەنە بىر كەمچەن كېپەك ئالتۇن، بىر تارازا كۈمۈش ئالغاچ بېرىڭ، بۇنىڭدىن باشقا يەنە قالغان ئاتامانلارنىڭ ئات ـ ئەمەلىنى تولۇق يېزىپ كېلىڭ، ھەممىسىگە مەنسەپ ـ مەرتىۋە بېرىمەن.

شۇ ئەسنادا بەگ ـ سىپاھلار قاتاردىن باشبۇغ ژۇ يەن ئالدىغا چىقىپ، بەگكە مۇناسىق دەپ مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ سۇڭ جياڭدەك قاراقچىلارنى ئەل قىلىپ نېمە قىلغۇلۇق؟ كەمىنە قۇللىرىنىڭ قول ئاستىدا يىگىرمە سەككىز مالائىك سەردارى، ئون بىر سەردار يۈلتۇز بار، خىل چېرىك ـ قەھرىلىك سەردارلار ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭدىن نېمە قورقۇش؟ ناۋادا بۇ ياۋايىلار كەينىگە يانمىسا، كەمىنە قۇللىرى شەخسەن ئۆزۈم لەشكەر تارتىپ بېرىپ قىرىپ تۈگىتىمەن.

ـــ سەن بىر قالتىس باتۇركەنسەن، ـــ دېدى بەگ، ـــ خۇددى سەندەك بىر قاناتلىق يولۇاسقا بۇ بىر توپ پالۇان كېلىپ قوشۇلسا، سېنىڭ بىر قانىتىڭ ئىككى بولمامدۇ، سەن مېنى توسما.

قىتان بېگى ژۇ يەننىڭ گېپىگە كىرمەيۋاتقاندا، يەنە كىم بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچالىسۇن؟ بۇ باشبۇغ ژۇ يەن ئەسلىدە قىتان بەگلىكىنىڭ بىرىنچى ئالىي سەرداری بولۇپ، ئون سەككىز خىل جەڭ ماھارىتىنىڭ ھەممىسىگە كامىل ئىدى. جەڭ دەستۇری، ئۇرۇش تەدبىرلىرىنى پىششىق بىلەتتى. بۇ ئادەم قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، بويى تۆت گەز كېلىدىغان، ياش ـ قۇرامى ئوتتۇز بەش ـ ئوتتۇز ئالتىلەردە بولغان يۈزى ئاق، كالپۇكى قىزىل، سىم ساقال، چېقىر كۆز، ھەيۋەتلىك باتۇر ئىدى. سەپكە ئاتلىنىپ مەيدانغا چۇشكەندە، ئالا ساپاق قۇيۇچ نەيزە تۇتاتتى. قىرغىن قىزىپ كەتكەندە، بەزىدە يېنىدىن پەرتو نەيزىسىنى

سۇغۇرۇۋېلىپ، جاق - جۇق ئاۋاز چىقىرىپ ئوينىتىپ قويياتتى، ھەقىقەتەنمۇ تۇمەن لەشكەر تەك كېلەلمەيتتى.

باشبۇغ ۋۇ يەننىڭ ئىلتىجا قىلغانلىقى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ۋۇيىڭ كاھبەگ قىتان بېگىنىڭ يارلىقى بىلەن نۇرغۇن سوۋغا - سالام ۋە ئاتلارنى ئېلىپ، ئاتقا مىنىپ توپتوغرا جىجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. سۇڭ جيالڭ جىجۇدا لەشكەرلىرىنى ھاردۇق ئالدۇرۇۋاتاتتى، قىتان بەگلىكىدىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ نىيىتىنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى بىلمىگەچ، ھۆر قىز بەرگەن دەستۇرنى ئېلىپ قۇر سېلىۋىدى، ياخشىلىقتىن بېشارەت بەردى. شۇنىڭ بىلەن ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— قۇردىن ياخشىلىق چىقىپ تۇرىدۇ. دېسەم - دېمىسەم، قىتان بەگلىكىنىڭ ئەلچىسى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ كەلگەندەك تۇرىدۇ، بۇ ئىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك؟ — دېدى.

— ئەگەر ئىش شۇنداق بولىدىغان بولسا، — دېدى ۋۇ يۇڭ، — ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلىپ، ئەل بولۇشقا ماقۇل بولايلى. جىجۇنى ساقلاشنى تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىگە قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ باجۇ ئايمىقىنى قولغا چۈشۈرەيلى. باجۇ ئايمىقىنى قولغا چۈشۈرسەك، قىتان بەگلىكىنى ئېلىش ھېچ گەپ ئەمەس. يېقىندا تەنجۇنى ئېلىپ، قىتان بەگلىكىنى سول قولىدىن ئايرىدۇق. ئەمدىكى بۇ ئىش ئوڭاي، قىينىلىرىنى ئالدىغا، ئاسانلىرىنى كەينىگە قويۇپ، ئۇنى گۇمانلاندۇرماسلىق كېرەك.

كاھبەگ ۋۇ ياڭ سېپىل تۇۋىگە كەلگەندە، سۇڭ جيانىڭ ئەمرى بىلەن ئۇ سېپىل قوۋۇقىدىن شەھەرگە كىرگۈزۈلدى. كاھبەگ ۋۇ ياڭ شەھەرگە كىرىپ، تا ئايماق يامۇل ئالدىغا كەلگەندە ئاتتىن چۈشتى ۋە توپتوغرا ئايۇانغا كىردى. ئۇلار ئۆزئارا سالاملاشقاندىن كېيىن مېھمان - ساھىبخانىلار ئۆز جايىدىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇشتى. شۇ چاغدا سۇڭ جيالڭ:

— كاھبېگىم بۇ يەرگە نېمە ۋەجدىن كەلدىڭىز؟ — دەپ

سوربدی.

ـــ جانابلىرىغا يەتكۈزىدىغان بىر كىچىك ئىش بار ئىدى، ئەتراپتىكىلەر چىقىپ كەتسىكەن.

سۇئ جىياڭ ئۆز ئەتراپىدىكىلەرنى چىقىپ كېتىشكە بۇيرۇپ، ئۇنى ئىچكىرىگە كىرىپ سۆزلىشىشكە تەكلىپ قىلدى. كاھبەگ ۋۇ ياڭ ئىچكىرىگە كىرگەندىن كېيىن، سۇئ جىياڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:

ـــ بۇيۇك قىتان بەگلىكىمىزدە سەردارنىڭ ئۇلۇغ نامىنى كۆپتىن بۇيان ئاڭلاپ تۇرساقمۇ، ئارىمىز يىراق بولغاچقا، دىدارلىرىنى كۆرۈشكە نىسىپ بولماي كەلدى. بىز يەنە سەردارنىڭ لياڭشەندە تۇرا قۇرۇپ، تەڭرى يولىنى تۇتقانلىقىنى، بارچە قېرىنداشلارنىڭ ھەمدەمدە بولۇپ تۇرغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردۇق. بۇگۈنكى كۈندە سۇئ خانلىقىدا مەككار ۋەزىرلەر خانىنى غاپىللىقتا قالدۇردى. ئۆزلىرىگە ئالتۇن ـ يامبۇلار سۇۋغا قىلغانلارنى يۇقىرى مەنسەپلەرگە قويۇپ ئىشلەتتى، ئۇلارغا پارا بەرمىگەنلەر ئەلگە زور تۆھپە قوشقان تەقدىردىمۇ، بىكاردىن ـ بىكار كۆمۈلۈپ قېلىپ، مەنسەپ ۋە ئىنئامغا ئىگە بولالمايۋاتىدۇ. مۇشۇنداق مەككارلار تىل بىرىكتۈرۈپ ھوقۇق ئىگىلىۋالدى. پاسىق مەككارلارنىڭ كۈنى تۇغۇلدى. ئۇلار ئاقىل ـ دانىشلارنى كۆرەلمىدى، تارتۇقلاش، جازالاش ئادىل بولۇنمىدى. شۇ ۋەجىدىن، جاھان تازا مالىماتاڭ بولۇپ كەتتى. چاڭجىياڭنىڭ ئۇ تەرىپى، جېجياڭ، جىياڭسۇ، شەندۇڭ، خېبېيلاردا ئوغرى ـ قاراقچىلار كۆپىيىپ غالجىرلاشتى، ئاقۇۋەتتە مۆمىن پۇقرالارنىڭ ھالى خارابلىشىپ، كۈن ئالمىقى تەس بولۇۋاتىدۇ. بۇگۈنكى كۈنلۈكتە سەردار ئون تۈمەن خىلالانغان لەشكەر باشلاپ، ساپ نىيەتلىرى بىلەن سۇئ خانلىقىغا بويۇن ئەگكەن بولسىلمۇ، ئارانلا تۇرشاۋۇللۇق ۋەزىپىسىگە ئىبرىشتىلە، بىرەرمۇ مەرتىۋە بېرىلمىدى. بارچە قېرىنداشلار جېنىنىڭ بارچە ئەل خىزمىتىدە بولۇۋاتسىمۇ، يەنىلا ھەممىسى پۇقرا پېتىچە تۇرۇۋاتىدۇ. پادىشاھ

ئەمرى بىلەن لەشكەر تارتىپ چۆل ـ جەزىرىلەرگە كېلىشتىلە، مۇشۇنداق جاپالارنى چېكىپ، ئەلگە تۆھپە قوشۇۋاتقان بولۇشسىلمۇ، ئوردىدىن ھېچبىر ئىلتىپات بولمىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەككار ۋەزىرلەرنىڭ ھىيلە ـ مىكىرلىرى. ئەگەر يول بويى ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت، ياقۇت ـ گۆھەرلەرنى بۇلاپ ـ تالاپ، سەي جىڭ، تۇڭ گۈەن، گاۋ چېيۇ، يالڭ جېەن دېگەن تۆت مەلئۇن ۋەزىرگە ئەۋەتىپ بەرگەن بولسىلا، ئىلتىپات قىلىپ مەنسەپ ـ مەرتىۋىگە قويمىدۇ. ناۋادا بۇنداق قىلىشنى راۋا كۆرمىسىلە، گەرچە سەردار ساپ نىيەت بىلەن ئەلگە خىزمەت قىلىپ، كاتتا تۆھپە ياراتقان تەقدىردىمۇ، ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن يەنىلا جىنايەتكار بولۇپ قالمىدىلا. پېقىر بۇگۈن بۇيۇك قىتتان بېگىنىڭ ئەمرى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇۋاتىمەن. بېگىمىز جانابلىرىنى قىتتان بەگلىكىنىڭ ئەلنى تىنچىتقۇچى ئالىي سەرداری، باش سەرداری قىلىپ تەيىنلىگەنلىكى توغرىسىدىكى يارلىق بىلەن پېقىرنى ئەۋەتتى. بېگىمىز يەنە سۇۋغا تەرىقىسىدە بىر كەمچەن كېپەك ئالتۇن، بىر تارازا كۈمۈش، بىر يۈز سەككىز توپ گۈلۈك دۇردۇن، بىر يۈز سەككىز ياخشى ئات ئەۋەتتى. بىر يۈز سەككىز ئاتامانىڭ ئات ـ ئەمەلىنى يېزىۋېلىپ قايتىسام، ئىسىملىككە قاراپ تۇرۇپ ھەممەيلەنگە مەرتىۋە بەرمەكچى بولدى. پېقىر سەردارنى ئازدۇرغىلى كەلمىدىم، بېگىمىز سەردارنىڭ ئۇلۇغ پەزىلىتىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەچكە، سەردارنى ۋە قالغان ئاتامانلارنى بىر نىيەتكە كېلىپ، بەگلىكىمىزگە ھەمدەم بولسا، دەپ پېقىرنى ئالاھىدە ئەۋەتتى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ كاھىبەگنىڭ سۆزلىرى تولىمۇ ئورۇنلۇق. مېنىڭ تېگى ـ تەكتىم ئېسىلزادىلەردىن ئەمەس. ئەسلىدە مەن يۇنچېڭ ناھىيەسىدىكى كىچىك بىر ئەمەلدار ئىدىم، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويۇپ جازادىن قېچىپ، ۋاقتىنچە لياڭشەن كۆلىدە ماكان

تۇتۇپ، بالا ـ قازالاردىن نېرى بولۇپ تۇرغانىدىم. سۇڭ خانلىقىنىڭ تەڭرىقۇتى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ ئۇچ قېتىم يارلىق چۈشۈرۈپ، گۈناھلىرىمنى كەچۈرۈم قىلدى. ئەمىلىم كىچىك، مەرتىۋەم تۆۋەن بولسىمۇ، ئوردىنىڭ گۈناھلىرىمنى كەچۈرۈم قىلغانلىق ئىلتىپاتىغا جاۋاب قايتۇرغۇدەك بىرەر خىزمەت كۆرسەتمىدىم. ئەمدىلىكتە بەگ ماڭا يۇقىرى مەنسەپ ـ مەرتىۋە بېرىپ، نۇرغۇن سوۋغا ئىلتىپات قىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ بۇلارنى قوبۇل قىلالمايمەن. كاھىبىگىم ھازىرچە قايتىپ تۇرسىلا. ھازىر يازنىڭ تومۇز كۈنلىرى بولۇۋاتىدۇ، لەشكەرلەرنى ۋە ئات ـ ئۇلاغلارنى ۋاقتىنچە دەم ئالدۇرۇۋاتىمىز، بەگنىڭ بۇ ئىككى شەھىرىدە ۋاقتىنچە تۇرۇپ تۇرساق، كۈز كىرىپ ھاۋا سالقىنلىغاندا، باشقىدىن مەسلىھەتلىشەرمىز، ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

ـــ سەردار ئاز كۆرمىسىلە، قىتان بېگىنىڭ ئالتۇن ـ يامبۇ، تاۋار ـ دۇردۇن، ياخشى ئاتلىرىنى قوبۇل قىلسىلا. مەن قايتىپ تۇراي، باشقىدىن ئاستا ـ ئاستا سۆزلەشسەكمۇ كېچىكىپ قالمايمىز ! ـــ دېدى كاھىبەگ ۋۇ ياڭ.

ـــ كاھىبىگىم، سىلى بىلمەيلا، بىز بىر يۇز سەككىز كىشى، كۆز ـ قۇلاق ناھايىتى كۆپ، ناۋادا بىرەر گەپ ـ سۆز چىقىپ كەتسە، بالا ـ قازا تۇغۇلىدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ لەشكەر تۇتۇش ھوقۇقى سەردارنىڭ قولىدا تۇرسا، بويسۇنماسقا كىمنىڭ ھەددى؟ ـــ دېدى كاھىبەگ ۋۇ ياڭ.

ـــ كاھىبىگىم، سىلى بۇ يەردىكى ئەھۋالنى ئۇقمايدىلا، بۇرادەرلىرىم ئىچىدە قارام باتۇرلار جىق، مەن ئاردا كېلىشتۇرۇپ ئىشنى توغرىلىسام، ھەممەيلەن بىر نىيەتكە كەلسەك، ئاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا بىرنېمە دېيىشسەكمۇ كېچىكىپ كەتمەس، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بۇنىڭغا شۇنداق بىر نەزم دەلىل:

چىقتى جىجۇدىن مېڭىپ ئالتۇن ـ تاۋارلىق كارۋان،

ئۇردى ئالدىدىن ۋېزىلداپ كۆيدۈرۈپ ئىسسىق بوران.
ئەل قىلىشىنىڭ ئۇچۇرىنى قىتان بېگىم بولسا سورار،
ئىككى قولىنى تىقىپ بۇرنىغا كاھىبېگىم جىم تۇرار.

شۇنىڭ بىلەن كاھىبەگ ۋۇياڭىنى مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائاملار تەييارلاپ ياخشى مېھمان قىلىپ، ئاندىن شەھەردىن چىقىرىپ ئۇزىتىپ قويدى.
سۇئال جىياڭ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:
ـــ قىتان بەگلىكى كاھىبېگىنىڭ بۇ سۆزلىرى قانداقراق؟ ـــ دېدى.
ۋۇ يۇڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، قاتتىق بىر ئۇھ تارتىپ، بېشىنى سېلىپ ئۇن چىقارماي ئويغا چۆكتى. سۇئال جىياڭ:
ـــ ھە مۇشاۋىر، نېمىگە ئۇھ تارتىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.
ـــ ئويلاپ قارىسام، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ۋۇ يۇڭ، ـــ ئاغىنىز سادىق ـ مەردلىكنى ھەممىدىن ئەلا كۆرىدىغان ئادەم، شۇڭا پېقىر ئارتۇقچە سۆزلەشكە پېتىنالمايۋاتىمەن. مېنىڭچە، كاھىبەگ ۋۇ ياڭنىڭ سۆزى ئورۇنلۇق، ھازىرقى ۋاقىتتا، سۇئال خانلىقىنىڭ تەڭرىقۇتى مۇقەددەس ۋە دانالىقتا ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكەن بولسىمۇ، لېكىن سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، گاۋ چىيۇ، ياڭ جىيەن بولۇپ تۆت مەككار ۋەزىر ھوقۇق ئىگىلىۋالغاچقا، پادىشاھىمۇ ئۇلارنىڭ گېپىدىن چىقمايۋاتىدۇ. كېيىنكى كۈنلەردە راستلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، تۆھپە ياراتساقمۇ، مەنسەپ ـ ئىلتىپاتقا سازاۋەر بولالماسلىقىمىز جەزمەن. ئەل بولۇشقا دالالەت قىلىپ ئۇچ قېتىم يارلىق چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن ئاغىنىزنىڭ ھۆرمىتىنى قىلدۇق، بىراق سىلى تۇرشاۋۇل دېگەن قۇرۇق نامغىلا مۇيەسسەر بولدىلا. پېقىر ئىنىلىرىچە بولغاندا، سۇئال خانلىقىدىن قېچىپ، قىتان بەگلىكىگە قوشۇلساق، ھازىرقىدىنمۇ ئارتۇق بولغان بولاتتى. لېكىن، بۇ ئاغىنىزنىڭ سادىق، مەردلىكىگە خىلاپ كېلىدۇ.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ــ ھەي مۇشاۋىر، يېڭىلىشىۋاتىدىلا ! قىتان بەگلىكىگە قوشۇلۇشنى تىلغا ئېلىشقا زادى بولمايدۇ. سۇڭ خانلىقى بىزنىڭ تىلىكىمىزنى يەردە قالدۇرغان تەقدىردىمۇ، مەن سۇڭ خانلىقىغا ساداقەتمەن بولىمەن. كېيىنكى ۋاقىتلاردا كۆرسەتكەن تۆھپىمىزگە يارىشا ئىنئام ئالالمىساقمۇ، تاريختا نام قالدۇرساقلا بولىدۇ. ئەنئەنىدىن تېيىپ ۋەسۋەسىگە چۈشسەك، تەڭرى راۋا كۆرمەيدۇ. مەن ئەلگە ساداقەتمەن بولسام، ئۆلسەممۇ ئارمىنىم يوق ! ــ دېدى.

ــ ئاغىنىز سادىق نىيىتىمدىن يانمايمەن دەيدىغان بولسىلا، مۇشۇ ھىيلە بىلەن ئۇنىڭ باجۇ ئايمىقىنى ئالالايمىز. ھازىر يازنىڭ تومۇز كۈنلىرى، ۋاقتىنچە لەشكەرلەرنى ئارام ئالدۇرۇپ تۇرايلى، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ بىر مەسلىھەتكە كېلىپ بولدى. بۇنى ھېچكىمگە ئېيتمىدى. تومۇز كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىنى كۈتۈپ، جىجۇدا قوش تىكىپ ياتتى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ گۈڭسۇن شېڭ بىلەن لەشكەر بارگاھىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا:

ــ موللام، سىلىنىڭ ئۇستازلىرى بۇۋا كالاننى ئۇزاقتىن بۇيان ئالىي پەزىلەتلىك زات دەپ ئاڭلاپ كەلگەنىدىم. بىر ۋاقىتتا گاۋتاڭ ئايمىقىغا تېگىش قىلغاندا، گاۋ لىيەننىڭ سېھىرىنى بۇزماق بولۇپ، دەي زۇڭ بىلەن لى كۇينى جانابلىرىنى تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتكەنده، ئۇلار: «پىر ـ ئۇستاز بوۋاكالانىڭ ھېكمىتى قالتىس ئىكەن» دەپ كەلگەنىدى. ئەزىز ئىنىم، مالال كۆرمىسىلە، ئەتە مېنى ئېتىكاپ ئالدىدا كۆجە كۆيدۇرۇپ، گۇناھلىرىمدىن پاكلىنىشقا باشلاپ بارسىلا، بىلمىدىم، سىلىنىڭ ئويلىرى قانداقكەن؟ ــ دېدى.

ــ پېقىر راھىبمۇ ئانامنى يوقلاپ، ئۇستازىمغا سالام بېرىپ كېلىش نىيىتىده ئىدىم. ئاغىنىزنىڭ بۇ كۈنلەرده قوش تىكىپ

تۇرۇش ـ تۇرماسلىقى بىر يەرگە توختىماي قالدىم. بۇگۈن رەھىمدىل ئاغىنىزدىن ئىجازەت سوراي دەپ تۇرۇۋىدىم، ئاغىنىزنىڭمۇ بارماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلىماپتىمەن. ئەتە تاڭ سەھەردە بىللە بېرىپ ئۇستازىمغا سالام بېرىپ كېلەيلى. پېقىر راھىبمۇ شۇ قاتاردا قېرى ئانامنى يوقلاپ كېلەي، ــ دېدى گۈڭسۈن شېڭ.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ۋاقتىنچە باشقۇرۇپ تۇرۇشنى مۇشاۋىرغا تاپشۇردى. ئېسىل كۇجە، ياخشى مېۋە، ئۇنچە ـ مارجان، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ئېلىپ، خۇا رۇڭ، دەي زۇڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭ، يەن شۇن، ما لىن بولۇپ ئالتە ئاتامانىنى ھەمراھ قىلدى. بۇ ئالتەيلەن بىلەن يەنە سۇڭ جياڭ، گۈڭسۈن شېڭ جەمئىي سەككىز ئاتلىق بولۇپ، بەش مىڭ لەشكەرنى ئەگەشتۇرۇپ، جيۇگۇڭ ناھىيەسىدىكى ئىككى ئەۋلىيا تېغىغا قاراپ يول ئالدى. سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلار ئاتلىق جىجۇدىن چىقىپ، تاغ ئىچىگە كىرىشتى. كۆردىلەركى، بۇ ھەممە يەرنى يېشىل قارىغايلار قاپلىغان، سالقىن شامال ئۇزۇپ تۇرغان، تومۇز ئىسسىقتىن ئەسەر قالمىغان شۇنداق گۈزەل، كۆركەم بىر تاغ ئىدى. گۈڭسۈن شېڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:

ــ بۇ تاغ بېلىق بۇرنى دەپ ئاتىلىدۇ، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ تاغقا شۇنداق قارىۋىدى، كۆردىكى:

تۆت ئەتراپى تىك ۋە ئېگىز يار،
گۈزەل ـ كۆركەم، كىمخاب قىلماس كار.
تاڭ شەپىقى رەڭدار نۇر چاچار،
شارقىراتما شارقىراپ ئۇچار.
ئېرىقتا سۇ شىرىلداپ ئاقار،
چوققىلاردا ياقۇت يالتىرار.
ئاق بۇلۇت ئۆڭكۈرى ئاغزىدا،

شاخ ـ جالالار ساڭگىلاپ تۇرار.
مەرۋايىت چوققىسى ئالدىدا،
گۈل ياپرىقى يېيىلىپ تۇرار.
شاختا مايمۇنلار نېمەتلەر سۇنار،
توپ ـ توپ بۇغا گۈل چىشلەپ چاپار.
ئەجەب گۈزەل ـ كۆركەم چوققىلار،
قىرائەت ئاڭلار تۇنده تۇرنىلار.
جىلغىلاردا سۇلار شارقىراپ،
قۇشلار مۇڭ بىلەن تىنماي سايرىشار.
چەت ـ ياقا جايلار چاڭلاردىن خالىي،
شۇنچىلىك پىنهان، يىراقتۇر يوللار.

بۇ چاغدا گۈڭسۇن شېڭ بىلەن سۇڭ جياڭ تاكى كەۋكەبىستان ئىبادەتخانىسى ئالدىغىچە كەلگەندىن كېيىن ئاندىن ئاتتىن چۈشۈپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈردى. خىزمەتچى كۈجە ۋە سۇۋغىلارنى ئېلىپ قەدىمىي ھۈجرىسى ئالدىغا باردى. ئىبادەتخانىدىكى دەرۋىشلەر گۈڭسۇن شېڭنى كۆرۈپ، ھەممىسى ئالدىغا كېلىپ سالام بېرىشتى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغىمۇ سالام بېرىشتى.

ـــ پىر ـ ئۇستازىم قېنى؟ ـــ دەپ سورىدى گۈڭسۇن شېڭ.

ـــ پىر ـ ئۇستازىمىز يېقىندىن بۇيان ئارقىدا پىنهان بولۇپ، تائەت ـ ئىبادەت قىلىۋاتىدۇ، ئىبادەتخانىغىمۇ كەم كېلىدىغان بولۇپ قالدى، ـــ دېدى دەرۋىشلەر.

گۈڭسۇن شېڭ بۇنى ئاڭلاپ، سۇڭ دانىش بىلەن بىللە ئارقا تاغدىكى پىنهان بولۇش جايىغا قاراپ ماڭدى. ئىبادەتخانىنىڭ كەينىدىن ئەگرى ـ توقاي، ئېگىز ـ پەس يول باشلىناتتى. بىرەر چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن تېۋىلغىدىن قىلىنغان قاشا كۆرۈندى. قاشانىڭ تېشىدا ياپيېشىل قارىغاي بىلەن ئارچا بار ئىدى. قاشانىڭ ئىچىدە خۇش پۇراق گۈللەر ئېچىلىپ تۇراتتى.

ئوتتۇرىدا ئوچ ئۆكۈر بولۇپ، بوۋاكالان ئۇنىڭ ئىچىدە رۇس ئولتۇرۇپ قىرائەت قىلىۋاتاتتى. مۇلازىم بالا مېھمان كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىشىكنى ئېچىپ كۈتۈۋالدى. گۈزەل شېكى ئاۋۋال قەقنۇس ھۇجرىسى ئالدىغا بېرىپ، پىر ـ ئۇستازىغا سالام بەردى ۋە:

ـــ شاگىرتلىرىنىڭ كونا دوستى، شەندۇڭلۇق سۇڭ دانىش ئەل بولۇشنى قوبۇل قىلغانىدى، بۇگۈنكى كۈنلۈكتە پادىشاھ يارلىقى بىلەن تۇرشاۋۇللۇققا تەينىلىنىپ، قىتان چېرىكلىرىنى تارمار قىلىش ئۈچۈن لەشكەر تارتىپ چىقىپ، جەجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلگەنىدى، بۇگۈن ئالايىتەن پىر ـ ئۇستازىمغا سالام بېرىش ئۈچۈن كەلدى، ھازىر ئۇمۇ مەشھەدە، ـــ دېدى.

بوۋاكالان بۇنى ئاڭلاپ، تەكلىپ قىلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ كەپىگە كىرىشى بىلەنلا، بوۋاكالان پەلەمپەيدىن چۈشۈپ كۈتۈۋالدى. سۇڭ جياڭ بوۋاكالانىنىڭ ئولتۇرۇپ ئۆز سالىمىنى قوبۇل قىلىشىنى قايتا ـ قايتا ئۆتۈنۈپ سورىدى.

ـــ سەردار، سىلى دۆلەتنىڭ لەشكەربېشى، پېقىر دەرۋىش بولسا تاغلىق كەنتنىڭ پۇقراسى، قانداقمۇ ئۇنداق قىلغىلى بولسۇن؟ ـــ دېدى بوۋاكالان.

سۇڭ جياڭ سالام بەجا كەلتۈرمەكچى ئىكەنلىكىنى چىڭ تۇرۇۋالدى. بوۋاكالان شۇنىڭدىلا ئاندىن ئولتۇرۇشقا ئۇنىدى. سۇڭ جياڭ ئالدى بىلەن ئېسىل كۈجە ئېلىپ كۈجىدانغا سېلىپ كۆيدۈردى ۋە توققۇز تەزىم قىلدى. ئاندىن كېيىن خۇا رۇڭ باشلىق ئالتە ئاتامانىنى چاقىردى. ئۇلارمۇ تەزىم قىلدى. بوۋاكالان ھەممەيلەننى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. مۇلازىم بالىنى چاي دەملەپ، مېۋە كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى.

ـــ سەردار پىرلارغا مەقبۇل بولۇپ، ئەختەر ـ ئەپتەرلەر بىلەن بىرلىشىپ، تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، سۇڭ خانلىقىغا بويسۇنۇپتىلا، پاك نامىلىرى تارىخقا مەڭگۈ ئۆچمەس بولۇپ پۈتۈلگەي ! ـــ دېدى بوۋاكالان.

ـــ پېقىر ئەسلىدە يۇنچىلىك ناھىيەسىدە بىر كىچىك ئەمەلدار ئىدىم، گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقتىن، بېشىمنى قاچۇرۇپ تاغلاردا يۈردۈم، تەرەپ ـ تەرەپتىن كەلگەن باتۇر ـ ئەزىمەتلەرگە رەھمەت ئېيتىمەن. ھەممەيلەن بىر ـ بىرىمىزگە ھەمدەم بولدۇق، بىر نىيەتكە كەلدۇق، گۆش بىلەن قانداق، قول بىلەن پۇتتەك قېرىنداش بولۇپ كەتتۇق، تەڭرى ھىممىتى بىلەن پىرلارغا مەقبۇل بولۇپ، ئەختەر ـ ئەپتەرلەر بىرلەشتۇق. بۇگۇنكى كۈنلۈكتە پادىشاھ پەرمانى بىلەن چوڭ قوشۇنغا باشچىلىق قىلىپ، قىتتان بەگلىكىگە يۈرۈش قىلىش ئۈچۈن تاغلار ئېشىپ، سۇ كېچىپ، پىرلار ماكانىغا كەلدىم. ئۆزلىرى بىلەن دىدار كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولدۇم. بۇ ۋاكالان پېقىرنى ئېزىتقۇلاردىن ئازاد قىلىپ، كەلگۈسى يولۇمنى يورۇتۇپ بەرسىلە، بىھېساب بەختلىك بولغان بولاتتىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ سەردار پېقىرنى پەس كۆرمەي، ئۆزلىرىنى تۆۋەن سانىپ ئىلتىجا قىلىۋاتىدىلا، پېقىر دەرۋىش بولۇپ كەتكەنگە خېلى زامانلار بولدى، كۆڭلۈم سۇۋۇپ كەتكەندى، خىزمەتلىرىدە بولالمايمەن، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، ـــ دېدى بۇ ۋاكالان.

سۇڭ جياڭ قايتا ـ قايتا تەزىم بىلەن ئىلتىجا قىلىپ تۇرۇۋالدى.

ـــ سەردار، ئازراق ئولتۇرۇپ پەرھىز تاماقتىن يەپ باقسىلا، كەچ كىرىپمۇ قالدى. بۇ قاقاس تاغدىكى غېرىب كەپىدە بىر كېچە قونۇپ، ئەتە ئەتىگەندە يانسىلا. ئۆزلىرىچە قانداقكىن؟ ـــ دېدى بۇ ۋاكالان.

ـــ پېقىر پىر ـ ئۇستازىمنىڭ تەلىم بېرىپ، دىلىمنى يورۇتۇپ قويۇشىنى ئۈمىد قىلىپ كەلگەن تۇرسام، قانداقمۇ قۇرۇق قول قايتاي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئاندىن كېيىن ئۇ خىزمەتچىسىگە ئۇنچە ـ مارجان، گۈللۈك دۇردۇنلارنى ئەكەلدۇرۇپ بۇ ۋاكالانغا تەقدىم قىلدى.

ـــ پېقىر دەرۋىش ئوي ـ دالالاردا تۇرۇۋاتقان بىر بۇۋاي، ئۆيدىن تالاغا چىقمايمەن، بۇ ئالتۇن ـ كۈموشلەرنى ئالغىنىم بىلەنمۇ خىراجەت قىلغۇدەك يېرىم يوق. بەدىنىمنى يېپىپ تۇرغۇدەك كىيىم ـ كېچەكلىرىم بار، تاۋار ـ دۇردۇنلاردىن كىيىم كىيىپ باقماپتىكەنمەن. سەردار، بىرنەچچە تۈمەن لەشكەر تارتىپ چىققان تۇرسىلا، بۇ نەرسىلەرنى لەشكەرلەرنى تارتۇقلاش ۋە خىراجىتىگە ئىشلىتىش ئۈچۈن ياندۇرۇپ ئېلىپ كەتسىلە، ـــ دېدى بوۋاكالان.

سۇلۇ جيالۇ يەنە تەزىم قىلىپ، سوۋغىلارنى قوبۇل قىلىپ ئېلىشنى ئىلتىجا قىلدى. بوۋاكالان زادىلا قوبۇل قىلمىدى. شۇ ئەسنادا، پەرھىز تائام كەلتۈرۈلدى، تائامدىن كېيىن يەنە چاي ئىچىلدى. بوۋاكالان گۈڭسۇن شېڭغا ئۆيىگە قايتىپ ئانىسىنى يوقلاپ كېلىشنى، ئەتە ئەتىگەندە سەردار بىلەن بىللە شەھەرگە قايتىشنى تاپىلىدى. شۇ ئاخشىمى سۇلۇ جيانىڭنى پاراڭلىشىپ يېتىپ قېلىش ئۈچۈن ئىبادەتخانىدا ئېلىپ قالدى. سۇلۇ جيالۇ ئۆڭلىدە ئويلاپ يۈرگەنلىرىنى ئۈجۈر ـ بۇجۇرىغىچە بوۋاكالانغا سۆزلەپ بېرىپ، ئۇنىڭ يول كۆرسىتىشىنى ئۆتۈنۈپ سورىدى. بوۋاكالان سۆز باشلاپ:

ـــ سەردار قەلبىگە ساداقەتلىكنى پۈككەن، بۇ ـــ ئالەمگە تەڭ ئۇلۇغ نىمەت. ئەۋلىيا ـ مالائىكلەر جەزمەن يۆلەيدۇ. كېيىنكى كۈنلەردە بەگلىك مەرتىۋىگە ئىگە بولسىلا، ئۆلگەندە بۇتخانىدا ئىززەت ـ ھۆرمەت سورۇنىدىن ئورۇن ئالىلا، بۇنىڭدىن ھەرگىز غەم ـ ئەندىشىدە بولمىسىلا. شۇغىنىسى، سەردارنىڭ تەلىيى كاج ئىكەن، توققۇزلىرى تەل بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ پىر ـ ئۇستازىم، مەن ئۆز ئەجىلىم بىلەن ئۆلمەيدىغان ئوخشىمامدىمەن؟ ـــ دەپ سورىدى سۇلۇ جيالۇ.

ـــ يوقسۇ ! ـــ دېدى بوۋاكالان، ـــ سەردار ئۇ دۇنياغا خاتىرجەم، ئارمانسىز كېتىدىلا. پەقەت بىرلا يېرى شۇكى، تەلەيلىرى كاج، باشقىلارغا تولا ياخشىلىق قىلىدىلا، بىراق

غەملىرى كۆپ، خۇرسەنچىلىكلىرى ئاز بولىدۇ، دەۋران سۈرۈش ۋاقتىغا يەتكەندە قەدەملىرىنى تارتسىلا، بايقاشات ـ پاراغەتتىن ھەزەر ئەيلىسىلە.

ـــ پىر ـ ئۇستازىم، پېقىر دۇنيا تېپىش نىيىتىدە ئەمەس، ئاكا ـ ئۇكا، يار ـ بۇرادەرلەر جەم بولۇپ ئۆتسەكلا، نامراتچىلىقتا تۇرمۇش كەچۈرسەممۇ شۇكۇر ـ قانائەت قىلىمەن، ئەلنىڭ ئامانلىقىنى تىلەيمەن، ـــ دېدى يەنە سۇئال جىۋاپ.

ـــ باشقا كەلگەندە، ئۇنىمىغانلىرىغا قويامدۇ؟ ـــ دېدى بوۋاكالان كۈلۈپ تۇرۇپ.

سۇئال جىۋاپ يېگىباشتىن تەزىم قىلىپ، بوۋاكالانىنىڭ ھېكمەتلىك سۆز پۇتۇپ بېرىشىنى ئۆتۈندى.

بوۋاكالان مۇلازىم بالىغا قەغەز ـ قەلەم ئالدۇرۇپ كېلىپ، تۆۋەندىكى سەككىز جۈملە ھېكمەتلىك سۆزنى پۇتۇپ سۇئال جىۋابىغا سۇندى. بۇ سەككىز جۈملە سۆز شۇكى:

سادىق ئوغلانلار ئاز بۇ جاھاندا،
مەردۈمەردانلار تازا كەم ئۇچرار.
يۇيەندە تۆھپە تامام بولغاندا،
سۇپسۈزۈك شۇ ئاي گۇڭگىسىز نۇر چاچار.
قىش ـ زىمىستانلار يېتىپ كەلگەندە،
پەرۋاز قىلىشىپ ئۇچار تۇرنىلار.
ۋۇ، چۇ زېمىنى تۇتاشقان يەردە،
نامۇشۇھرىتى بىراق يوقىلار.

سۇئال جىۋاپ ئوقۇپ مەنىسىنى چۈشەنمىدى ـ دە، يەنە تەزىم قىلىپ:

ـــ پىر ـ ئۇستازىم، قىممەتلىك سۆزلىرىنى ئايماي، ئازغان ئەقلىمنى ئويغاتسىلا، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ـــ بۇ تەڭرى سىرى، ئۇنى ئاشكارىلاپ قويۇشقا بولمايدۇ.

ۋاقىت ـ سائىتى كەلگەندە، ھېكمىتى سەردارغا ئايان بولغۇسى. كەچ بولۇپ ئەل تىنچىدى، سەردار ئىبادەتخانىدا بىر كېچە قونسىلا، ئەتە كۆرۈشەيلى، پېقىر دەرۋىش ئەينى يىللاردا ئۇيقۇغا كەتكەن، تېخى پانىي ئالەمگە قايتمىدىم، يەنە شۇ ئۇيقۇغا كەتمەكچىمەن، سەردار، ئەيبكە بۇيرۇمىسىلا ! ـــ دېدى بوۋاكالان.

سۇلۇك جىياڭ سەككىز جۈملە ھېكمەتلىك سۆز يېزىلغان قەغەزنى يانچۇقىغا سېلىپ، بوۋاكالان بىلەن خوشلىشىپ ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئارام ئالماق بولدى. دەرۋىشلەر ئۇلارنى ھۇجرىغا باشلاپ باردى ۋە ئاشۇ يەردە يېتىپ قالدى.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە سۇلۇك جياڭ بوۋاكالانغا سالام بېرىشكە كەلدى، بۇ چاغدا گۈڭسۇن شېڭمۇ ئىبادەتخانىغا كېلىپ بولغانىدى. بوۋاكالان پەرھىز تائاملار بىلەن مېھمان قىلدى، ئەتىگەنلىك ناشتىدىن كېيىن بوۋاكالان سۇلۇك جياڭغا يەنە:

ـــ سەردار جانابلىرى، پېقىر دەرۋىشنىڭ بىر ئۆتۈنۈشى بار، شاگىرتىم گۈڭسۇن شېڭ پېقىر دەرۋىشنىڭ ئارقىسىدىن راھىبلىققا قەدەم قويغانىدى. باقىي ئالەم چاڭ ـ توزانلىرىدىن قۇتۇلۇپ، توغرا يولغا كىرگەنىدى. پىرلارغا مەقبۇل بولغانلىقىدىن، نائىلاج مالائىكلەرگە قوشۇلۇشقا مەجبۇر بولدى. باقىي ئالەمنىڭ كۇنى قىسقا، دەرۋىشلىك يولى تۈگىمەستۇر. ناۋادا بۇگۈن پېقىر ئۇنى يېنىمدا ئېلىپ قالسام، ھەرقايسىلىرىنىڭ دوستلۇقىنىڭ يۈز ـ خاتىرىنى قىلمىغانلىق بولۇپ قالىدۇ. مەيلى خەير، سەردار بىلەن بىللە بولۇپ، خىزمەت كۆرسىتىپ تۆھپە قوشسۇن، زەپەر قۇچۇپ ئاستانىگە قايتقانلىرىدا، ئۇنى بۇ يەرگە قايتۇرۇشلىرىنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن. بىرىنچىدىن، پېقىرغا دەرۋىشلىك يولىنى تارقاتقىدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك، ئىككىنچىدىن، ئۇنىڭ ياشانغان ئانىسى ئەندىشىدىن خالىي بولسۇن. سەردار، سىلى ساداقەتلىك زات، جەزمەن سادىق ئىش قىلىلا، سەردار پېقىر

دەرۋىشنىڭ سۆزىنى قوبۇل كۆرەرمىكىن؟ ــ دېدى.

ــ پىر ـ ئۇستازىمنىڭ ئەمرىگە قۇلاق سالماسلىقىغا شاگىرتلىرى قانداق پېتىنالمىسۇن؟ مولا گۆشسۇن شېكىڭ پېقىرنىڭ قېرىندىشى، تۇرۇش ـ كېتىش ئۆزىنىڭ ئىختىيارى، پېقىر ئۇنى قانداقمۇ توسۇيالمىسۇن؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بوۋاكالان بىلەن گۆشسۇن شېڭ باش ئۇرۇپ:

ــ سەردارنىڭ ۋەدىسىگە رەھمەت، ــ دېدى.

شۇ ئەسنادا، ھەممەيلەن بوۋاكالان بىلەن خوشلاشتى. بوۋاكالان سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارنى ئىبادەتخانا ئىشىكىگىچە ئۇزىتىپ چىقتى.

ــ ئامان بولسىلا، سەردار، بالدۇرراق تۆھپە يارىتىپ، مەنسەپ ـ مەرتىۋىگە ئېرىشكەيلا، ــ دېدى بوۋاكالان.

سۇڭ جياڭ خوشلىشىپ بولۇپ، ئىبادەتخانا ئالدىغا چىقتى. مىنىپ كەلگەن ئاتلار ئىبادەتخانىدا بېقىلغانىدى، ئەمدىلىكتە خىزمەتكارلار يېتىلەپ چىقىپ، ئىبادەتخانا سىرتىدا ساقلاپ تۇراتتى. دەرۋىشلەر سۇڭ جياڭ باشلىق ئاتامانلارنى ئىبادەتخانا سىرتىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ خوشلاشتى. سۇڭ جياڭ ئېتىنى تاغنىڭ تۇز يېرىگىچە يېتىلىتىپ كەلدى ـ دە، گۆشسۇن شېڭلار بىلەن ئاتقا مىنىپ جىجۇغا قايتىشتى.

يول ئۇستىدە ھېچ ۋەقە يۇز بەرمىدى، ئۇلار شەھەرگە كىرىپ، ئايماق يامۇل ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى. قارا قۇيۇن لى كۇي ئالدىغا چىقىپ:

ــ ئاغا، بوۋاكالاننى يوقلاپ بېرىپسىز، مېنى نېمىشقا ئالغاچ بارمىدىڭىز؟ ــ دېدى.

ــ بوۋاكالان، ئۇ مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان، دەپ سېنى كايىۋاتىدۇ، ــ دېدى دەي زۇڭ.

ــ ئۇمۇ مېنى تويغۇچە قىينىۋالدى، ــ دېدى لى كۇي.

ھەممەيلەن پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ يامۇلنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ھەممەيلەن بىرلىكتە ئارقا ئايۋانغا ئۆتتى. سۇڭ

جياڭ بوۋاكالان پۈتۈپ بەرگەن ھېكمەتلىك سۆزنى ۋۇ يۈڭغا كۆرسەتتى، ئۇمۇ تەبىر بېرەلمىدى، باشقىلارمۇ قايتا ـ قايتا كۆرۈپ مەنىسىنى چۈشىنەلمىدى.

ـــ ئاغا، بۇ تەڭرى سىرى، ھېكمەتلىك سۆز، ئاشكارىلاشقا بولمايدۇ. يانلىرىدا مەھكەم ساقلىسىلا، ئۆمۈرلۈك ئەسقاتمىدۇ، قىلچىمۇ شەك كەلتۈرمىسىلە. پىر ـ ئۇستازىمنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرىنىڭ مەنىسى كېيىن مەلۇم بولىدۇ، ـــ دېدى گۈڭسۇن شېڭ.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ سۆزىگە كىرىپ، ئۇنى تىلسىمنامە ئارىسىغا سېلىپ قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن جىجۇدا بىر ئايدىن ئوشۇق تۇرۇشتى، بىرەرمۇ جەڭ ـ پەڭ بولمىدى. يەتتىنچى ئاينىڭ كېيىنكى يېرىمىغا كەلگەندە، تەنجۇدا تۇرۇۋاتقان جاۋ باسقاقبەگدىن نامە كەلدى، ئۇنىڭدا، ئوردىدىن لەشكەرلەر جەڭگە ئاتلانسۇن، دېگەن پەرمان كەلگەنلىكى ئېيتىلغانىدى. سۇڭ جياڭ لەشكىرىي ۋازارەتنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئېلىپ، مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. يۈتيەن ناھىيەسىگە بېرىپ، لۇجۇنيىلەر بىلەن قوشۇلۇپ، لەشكەرلەرنى مەشىق قىلدۇردى، قورال ـ ياراغلارنى تەخلىدى، سەردار ـ سەرۋازلارنىڭ ۋەزىپىلىرىنى بۆلۈپ قويدى، ئاندىن يەنە جىجۇغا قايتىپ كېلىپ، تۇغ ـ ئەلەملەر يولىدا خېير ـ ساخاۋەت قىلىپ، خاسىيەتلىك كۇننى تاللاپ ئاتلانماقچى بولۇپ تۇرۇشتى. شۇ ئەسنادا، «قىتتان بەگلىكىدىن ئەلچى كەپتۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى. سۇڭ جياڭ ئالدىغا چىقىپ قارىسا، كاھىبەگ ۋۇ ياڭ ئىكەن، ئۇنى ئىچكىرىگە باشلاپ كىردى. سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن، سۇڭ جياڭ:

ـــ كاھىبىگىم، بۇ يەرگە نېمە ۋەجىدىن كەلدىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئەتراپتىكىلەرنى چىقىرىۋەتسىلە، ـــ دېدى كاھىبەگ ۋۇ ياڭ.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى سىرتقا چىقىرىۋەتتى، ئاندىن كاھىبەگ گەپ باشلاپ:

ــ بۇيۇك قىتان بېگى سىلىنىڭ ئالىيجانىاب پەزىلەتلىرىگە زوقى كېلىپ، ناۋادا سەردار بويسۇنۇشقا رازىمەنلىك بىلەن ماقۇل كېلىپ، بۇيۇك قىتان بەگلىكىگە بولۇشىدىغان بولسا، مەنسەپ ـ مەرتىۋە ئاتا قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىۋاتىدۇ. بالدۇرراق بىر نىيەتكە كېلىپ، بېگىمىزنىڭ ئارزۇسىنى يەردە قويماسلىقلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى.

ــ بۇ يەردە باشقا بىرى يوق، كاھىبەگكە كۆڭلۈمدىكى راست سۆزنى قىلاي، ــ دېدى سۇڭ جياڭ جاۋاب بېرىپ، ــ جانابلىرىنىڭ ئۆتكەن قېتىم نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكلىرىنى لەشكەر ـ سەردارلارنىڭ ھەممىسى بىلىپ قاپتۇ. ئارىدا يېرىمى بويسۇنۇشقا رازى بولمايدىكەن. ناۋادا پېقىر بەگنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن كاھىبەگ بىلەن بىللە يۈجۈغا ماڭسام، ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى جەزمەن لەشكەر باشلاپ قوغلاپ كېلىدۇ. ئەگەر سېپىل تۈۋىدە تۇتۇشۇپ قالساق، قېرىنداشلارنىڭ بۇرۇنقى مەردلىكى بۇزۇلىدۇ. مەن ئەمدى ئۆزۈمگە ئىشەنچلىك كىشىلەرنى ئېلىپ، پاناھداش ئۈچۈن بىرەر شەھەرگە بېرىپ تۇرسام، ئەگەر ئۇ لەشكەر تارتىپ قوغلاپ كەلسە، قەيەردىلىكمىنى بىلىپ قالسا، ئۇنى گەپ ـ سۆزلەر بىلەن قايتۇراي. ئەگەر ئۇ گەپكە كىرمىسە، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشساقمۇ كېچىكمەيمىز. ناۋادا ئۇ مېنىڭ نەگە كەتكەنلىكىمنى بىلەلمەي قېلىپ، ئاستانىگە مەلۇم قىلىش ئۈچۈن كېتىپ قالسا، ئىش يەنە باشقىچە بولىدۇ، ئۇ چاغدا بىز بەگنى زىيارەت قىلىپ، بۇيۇك قىتان لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشساقمۇ، يەنىلا كېچىكمەيمىز!

ۋۇياڭ كاھىبەگ سۇڭ جياڭنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، كۆپ خۇرسەن بولدى ۋە ئۇنىڭغا:

ــ باجۇ شەھىرى بىزنىڭ بۇ يەرگە بەك يېقىن، ئۇ يەردە ئىككى چاقسا بار: بىرى، يىجىن چاقسىسى دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇنىڭ

ئىككى تەرىپى تىك قىيالىق تاغ، ئوتتۇرىسىدا بىرلا كارۋان يولى بار؛ يەنە بىرى، ۋېنئەن ناھىيەسى، ئۇنىڭمۇ ئىككى تەرىپىدە خەتەرلىك چوققىلار بار، ئېغىزىدىن ئۆتكەندىن كېيىنلا ناھىيەگە بارغىلى بولىدۇ. بۇ ئىككى جاي باجۇ شەھىرىنىڭ ئىككى دەرۋازىسى. سەردار، ناۋادا بايا دېگەندەك قىلىمەن دېسىلە، باجۇ شەھىرىگە بېرىپ پاناھلانسىلا بولىدۇ. بۇ ئايماقنى قىتان بېگىنىڭ تاغىسى كاڭلى دېگەن ساقلاپ ياتىدۇ. سەردار، شۇ يەردە بەگنىڭ تاغىسى بىلەن بىللە بولسىلا قانداق، بولارمۇ؟ — دېدى.

— ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، پېقىر كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتىپ، ئاتامنى ئالدۇرۇپ كېلەي، ئۇ چەتتە تارتىشىدىغان نەرسەم قالمىسۇن. كاھىبەگ پېقىرنى باشلاپ ماڭىدىغانغا يوشۇرۇنچە كىشى ئەۋەتسىلە. گەپ شۇ، بىز بۇگۈن كېچە جابدۇنايلى، — دېدى سۇڭ جياڭ.

كاھىبەگ ۋۇ ياڭ ئارتۇقچە خۇرسەن بولۇپ، سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلاشتى ـ دە، ئاتقا مىنىپ يولغا چىقتى. بۇنىڭغا شۇنداق بىر نەزم دەلىل:

ئەگىدى باش مەشھۇر ئۇلۇغ زات ياۋغا سۇندى قانىتى،
ئوغرىلارنى تىللىغاچ چاڭشەندە چىققان ئاتىقى.
باش ئېگىپ قىتان بەگلىكىگە بولغىنىدىن خاكسار،
تاپقۇسى لياڭشەنگە باش بوپ قالسا سۇڭ جياڭ ئېتىبار.

شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ باجۇنى پەم بىلەن ئېلىش تەدبىرلىرى ئۈستىدە بىللە مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن لۇ جۈنيى، ۋۇ يۈڭ، جۇ ۋۇلارنى جىجۇغا چاقىرتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭلار مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن لۇ جۈنيى پەرمان ئېلىپ قايتتى. ۋۇ يۈڭ، جۇ ۋۇلار سەردارلارغا مۇنداق مۇنداق بولسۇن دەپ خۇپىيانە جېكىلىدى. سۇڭ جياڭ، لىن چۈڭ، خۇا رۇڭ، جۇ تۈڭ، لىيۇ تاڭ،

مۇ خۇڭ، لى كۈي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۇن، لۇ فاڭ، گو شېڭ، كۈڭ مىڭ، كۈڭ لياڭ بولۇپ جەمئىي ئون بەش ئاتامان بىر تۇمەندەك لەشكەر باشلاپ باربدىغان بولدى. ئادەمنى مۇقەملاشتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن كاھىبەگ ۋۇ ياڭنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن كاھىبەگ ۋۇ ياڭ ئات چېپىپ كەلدى ۋە سۈڭ جياڭغا:

ــ بېگىمىز سەردارنىڭ ھەقىقەتەن ياخشى نىيەتلىك كىشى ئىكەنلىكىنى بىلدى، سەردار بىزگە بويسۇنغانلىكەن، سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن نېمە قورقۇش؟ بۈيۈك قىتان بەگلىكىدە ھەمدەم بولىدىغان خىل چېرىك، ياراملىق سەردار يېتەرلىك تۇرۇپتۇ. سىلى ئاتامنى ئالدۇرمەن دەيلا، خاتىرجەم بولالمايدىغان بولسىلا، باجۇدا بەگنىڭ تاغىسى بىلەن بىللە تۇرۇپ تۇرسىلا، مەن ئادەم ئەۋەتىپ ئالدۇرۇپ كەلسەمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېدى.

سۈڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، كاھىبەگ:

ــ مەن بىلەن مېڭىشنى خالىغان لەشكەر ـ سەردارلار تەخ بولۇپ تۇرۇشۇۋاتىدۇ، قاچان يولغا چىقمىز؟ ــ دېدى.

ــ سەردار، بۈيرۇق چۈشۈرسىلە، بۇگۈن كەچتىلا يولغا چىقايلى، ــ دېدى كاھىبەگ ۋۇ ياڭ.

سۈڭ جياڭ، بۇگۈن كېچە يولغا چىقمىز، ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئېلىپ تاشلانسۇن، لەشكەرلەر ئاغزىغا يىكچە چىشلىۋېلىپ تېز ماڭسۇن، دەپ بۈيرۇق چۈشۈردى ۋە كەلگەن ئەلچىنى مېھمان قىلدى.

گۈگۈم چۈشكەندىن كېيىن كۈنپېتىش قوۋۇقنى ئېچىپ شەھەردىن چىقتى. كاھىبەگ ۋۇ ياڭ نەچچە ئون ئاتلىقنى يېنىغا ئېلىپ، ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى. سۈڭ جياڭ ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن ماڭدى. يىگىرمە چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن ئاتلىق كېلىۋاتقان سۈڭ جياڭ تۇيۇقسىزلا: «ئاپلا!» دەپ ۋارقىرىۋەتتى ۋە:

ــ مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ خەلپەت بىلەن بۇيۈك قىتان بەگلىكىگە

ئىتائەت قىلىشنى كېلىشىپ قويغاندۇق، ئالدىراشچىلىقتا ئۇ كەلگۈچە يولغا چىقىپ قاپتۇق. لەشكەرلەر ئاستىراق ماڭسۇن، ئادەم ئەۋەتىپ ئۇنى ئالدۇرۇۋالايلى، ــ دېدى.

بۇ چاغ ئېغىرياتقۇ مەھەل بولۇپ، ئالدى تەرەپتىكىلەر يىجىن چاقسىمىقى ئېغىزىغا كېلىپ قالغانىدى. كاھىبەگ ۋۇ ياڭ «قوۋۇقنى ئېچىڭلار!» دەپ ۋارقىرىدى. چاقسىنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەر قوۋۇقنى ئاچىتى. لەشكەرلەر چاقسىدىن ئۆتۈپ، توپتوغرا باجۇغا قاراپ يول ئالدى. سۇبھى كۆتۈرۈلگەندە، كاھىبەگ ۋۇ ياڭ سۇڭ جياڭنى شەھەرگە باشلىدى ۋە بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭئەننى خەۋەرلەندۇرۇشكە ئادەم ئەۋەتتى.

بەگنىڭ بۇ تاغىسى ئەسلىدە بۇيۇك قىتان بەگلىكى بېگىنىڭ خانىشىنىڭ بىر تۇغقان ئاكىسى ئىدى. ئۇ ھوقۇقلۇق، ئابرۇيلۇق، ئىنتايىن يۈرەكلىك كىشى ئىدى. ئۇ جىن فۇ كاھىبەگ ۋە كاھىبەگ يې چىڭ دېگەن ئىككى كاھىبەگكە تايىنىپ باجۇنى تۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ ئەل بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، لەشكەرلەرنىڭ شەھەر سىرتىدا قوش تىكىپ تۇرۇشىنى، پەقەت باش بولۇپ كەلگەن تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭنىلا شەھەرگە يالغۇز كىرگۈزۈشنى تاپىلىدى. كاھىبەگ ۋۇ ياڭ سۇڭ جياڭ بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ، بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭئەن بىلەن كۆرۈشتى. بەگنىڭ تاغىسى سۇڭ جياڭنىڭ ناھايىتى كېلىشكەن ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، پەلەمپەيدىن چۈشۈپ ئالدىغا چىقتى ۋە ئىچكىرىكى ئايۋانغا باشلىدى، تىنچ ـ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن تۆرگە تەكلىپ قىلدى.

ــ بەگنىڭ تاغىسى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ ئۆزلىرى ئۇلۇغ زات، پېقىر بولسام ئەل بولغان كىشى، بەگنىڭ تاغىسىنىڭ بۇنداق زور ئىلتىپاتىنى قانداقمۇ قوبۇل قىلالايمەن؟ بۇنىڭغا نېمە بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن؟

ــ سەردارنىڭ نامى، ــ دېدى بەگنىڭ تاغىسى، ــ جاھانغا تارقىلىپ يۈرۈۋاتىدۇ، ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكنى ھەيۋە بىلەن

تىنچلاندۇردىلا، داڭقىلىرى بۇيۇك قىتان بەگلىكىگىمۇ يېتىپ كەلدى. بېگىمىز سىلىگە زوقلىنىۋاتىدۇ.

ـــ پېقىر بەگ تاغىسىنىڭ سايىسىدا بەگنىڭ شەپقىتىگە جان ـ دىلىم بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭگەن بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇشال بولدى ۋە ھايىت ـ ھۇيىت دېگۈچە ئۇنى قۇتلۇقلاپ مەرىكە سورۇنى تەييارلاتتى ھەم ئات، كالا سويدۇرۇپ ئوچ قوشۇننى تارتۇقلاتتى. سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭ باشلىق ئاتامانلارنىڭ ئارام ئېلىشى ئۈچۈن، شەھەردىن بىر تۇرالغۇ تالىدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا لەشكەرلەرنىڭ تامامەن شەھەرگە كىرىپ جايلىشىشىغا ئىجازەت بەردى. خۇا رۇڭ باشلىق ئاتامانلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بەگنىڭ تاغىسى ۋە باشقىلار بىلەن كۆرۈشتى. قىتان سەردارلىرى بىلەن سۇڭ جياڭلار بىر يەردە ئارام ئالغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ كاھىبەگ ۋۇ ياڭغا:

ـــ كاھىبەگ، مالال كەلمىسە، چاقسىنى ساقلاپ تۇرغانلارغا تاپىلاپ قويسىلا، مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ كېلىپ قالسا، ئۇنى چاقسىدىن ئۆتكۈزۈۋەتسە، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر يەردە تۇرۇشۇم كېرەك. تۇنۇگۈن كېچە ئالدىراشچىلىقتا ئۇنى ساقلاپ تۇرالمىدۇق، جانابلىرى بىلەن بالدۇرراق ماڭاي دەپ ئۇنى ئۇنتۇپتىمەن، جەڭ ئىشىدا ئۇ كەم بولسا بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مۇشاۋىر قەلەم ۋە ئەلەمدە كامالەتكە يەتكەن، ئەقىل ـ پاراسەتتە يېتىشكەن، جەڭدە چارە ـ تەدبىر، پەم ـ پەنتلەر ئىشلىتىشكە پىشقان ئادەم، ـــ دېدى.

بۇ گەپكە بىنائەن كاھىبەگ ۋۇ ياڭ يىجىن چاقسىسى ۋە ۋېنئەن ناھىيەسىگە ئادەم ئەۋەتىپ، بۇ ئىككى چاقسىنى ساقلاپ تۇرغان سەردار ـ سەرۋازلارغا: «ئىسمىزاتى ۋۇ يۇڭ دېگەن موللام سۇپەت بىرەيلەن كەلسە، چاقسىدىن ئۆتكۈزۈۋېتىڭلار» دەپ گەپ ئېيتىپ بەردى.

ۋېنئەن ناھىيەسىدىكىلەر كاھىبەگ ۋۇ ياڭنىڭ سۆزىگە بىنائەن

يىجىن چاقسىسىغا ئادەم ئەۋەتىپ، بۇ گەپنى تامام يەتكۈزدى. بۇ يەردىكىلەر چاقسا ئېغىزىغا كېلىپ قارىسا، ئاسمان - زېمىننى قاپلاپ كەتكۈدەك توپا - چاڭ توزۇتۇپ، چاقسىغا قاراپ نۇرغۇن لەشكەر كېلىۋېتىپتۇ. چاقسىدىكى سەردار - سەرۋازلار تايىاق - توقماق، قورام تاشلارنى تەييارلاپ، ياۋ بىلەن تۇتۇشۇشقا تەييارلاندى. شۇ ئەسنادا تاغ ئېتىكىدە مولا سۈپەت بىر ئادەتلىق كۆرۈندى، ئۇنىڭ كەينىدە بىر شەيخ، بىر دەرۋىش بار ئىدى، ئۇلارنىڭ كەينىدە يەنە نەچچە ئون پۈقرا بولۇپ، ھەممىسى چاقسىغا قاراپ كېلىۋاتاتتى، ئادەتلىقلار چاقسا ئالدىغا كېلىپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

— مەن سۇلۇك جىياڭنىڭ قول ئاستىدىكى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بولىمەن، ئاغامنى ئىزدەپ ماڭغانىدىم، سۇلۇك خانلىقى لەشكەرلىرى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، چاقسا قوۋۇقىنى ئېچىپ مېنى قۇتقۇزۇۋېلىڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى.

چاقسىنى ساقلاپ تۇرغان سەردار «ھېلىقى دېگەن كىشى مۇشۇ بولسا كېرەك» دەپ، چاقسا قوۋۇقىنى ئېچىپ ۋۇ يۇڭ خەلىپەتنى ئۆتكۈزدى، شەيخ بىلەن دەرۋىشمۇ ۋۇ يۇڭنىڭ كەينىدىن مېڭىۋەردى، ئېغىزىنى توسۇپ تۇرغانلار ئۇلارنى توسماقچى بولۇۋىدى، ئاڭغىچە ھېلىقى دەرۋىش قوۋۇقتىن كىرىپ كەتتى. ھېلىقى شەيخ:

— بىز ئىككىمىز تەقۋادارلارمىز، لەشكەرلەر تېز قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ. بىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالساڭلار! — دېدى.

چاقسىنى ساقلاپ تۇرغان چېرىكلەر ئۇلارنى ئېغىزدىن چىقىرىۋەتمەكچى بولۇشتى. ھېلىقى شەيخنىڭ ئىمانى ئۇچتى، دەرۋىشنىڭ ئىچى تىتىلداپ كەتتى. ئۇلار:

— بىز تەقۋادارلار ئەمەس، بىز سەنلەرنىڭ جېنىڭنى ئالىدىغان غوجائاكاڭ لۇ جىشېن، ۋۇ سۇلۇك بولىمىز ! — دېدى گۇلدار شەيخ گۇرزىسىنى ئوينىتىپ ئۇلارنىڭ باش - كاللىسىغا سېلىۋەردى؛ ۋۇ سۇلۇك دەرۋىش بىر جۇپ قىلىچىنى

سۇغۇرۇۋېلىپ، خۇددى تاۋۇزنى ئۇزگەندەك، كۆكتات چانىغاندەك، چېرىكلەرنى چېپىۋەردى. پۇقرادەك بولۇۋالغان ھېلىقى ئون نەچچەيلەن ئەسلىدە شيې جېن، شيې باۋ، لى لى، لى يۇن، يالك لىن، شى يۇك، شى چيەن، دۇەن جىڭجۇ، بەي شېك، يۇ باۋسىلار ئىدى. ئۇلار ھايىت ـ ھۇيىت دېگۈچە چاقسا قوۋۇقىنى تارتىۋېلىشتى. ئاڭغىچە لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاقسىغا يېتىپ كەلدى ـ دە، ھەممىسى بىرلىكتە ۋېنئەن ناھىيەسىگە بۆسۇپ كىردى. چاقسىنى ساقلاپ تۇرغانلار قانداقمۇ بۇلارغا تەك كېلەلىسۇن؟ شۇنداق قىلىپ، بۇلارنىك ھەممىسى ۋېنئەن ناھىيەسىگە جەم بولدى.

ئەمدى گەپنى ۋۇ يۇڭدىن ئاڭلايلى. ۋۇ يۇك ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ، باجۇ سېپىلى تۇۋىگە يېتىپ كەلدى، چاقسىز ساقلاپ تۇرغان قىتان ئەمەلدارى شەھەرگە كىرىپ مەلۇم قىلدى. سۇك جياك بىلەن كاھبەگ ۋۇ ياك ئۇنى سېپىل تۇۋىگە كېلىپ كۇتۇۋالدى ۋە باشلاپ بېرىپ، بەگنىك تاغىسى كاڭلى دىڭئەن بىلەن كۆرۈشتۇردى.

ـــ پېقىر سەل كېچىكىپ قالدىم، ـــ دېدى ۋۇ يۇك، ـــ شەھەردىن چىقىشىمغىلا، كۇتۇلمىگەندە لۇ جۇنيى سېزىپ قېلىپ، تا چاقسا ئېغىزىغىچە قوغلاپ كەلدى. پېقىر چاقسا ئىچىگە كىرىۋالدىم ـ دە، بۇ ياقتا چاپتىم، ھازىر ئۇ يەردە نېمىلەر بولۇپ كەتكەنلىكىدىن بىخەۋەرمەن.

شۇ ئەسنادا ئايغاقچى كېلىپ:

ـــ سۇك خانلىقى لەشكەرلىرى ۋېنئەن ناھىيەسىنى تارتىۋالدى، ئەمدى باجۇغا يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

بەگنىك تاغىسى كاڭلى دىڭئەن چېرىكلەرنى ئېدىتىلاپ، شەھەردىن چىقىپ ياۋ بىلەن تۇتۇشقا بۇيرۇق بەردى.

ـــ لەشكەر چىقارماي تۇرايلى، ئۇلار سېپىل تۇۋىگە يېقىنلاپ كەلگەندە، پېقىر ئۇنىڭغا ياخشى گەپلەر بىلەن نەسىھەت قىلىپ

كۆرەي، ناۋادا ئۇ بويۇن ئەگمىسە، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشساقمۇ كېچىكمەيمىز، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ ئەسنادا، ئايغاقچى كېلىپ يەنە:

ــ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى شەھەرگە يېقىن كېلىپلا قالدى! ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭئەن بىلەن سۇڭ جياڭ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ قارىدى. شۇنداق قارىسا، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى سەپراس ۋە چەپراس بولۇپ سېپىل تۇۋىدە سەپ تارتىپ تۇرۇپتۇ. دۇبۇلغا ــ قۇياق كىيىپ، نەيزىسىنى تىك تۇتقان، ئات چاپتۇرۇپ سەردار ۋە لەشكەرلىرىنى ئۇيان ــ بۇيان يۆتكەپ، تىغ ئوينىتىپ ھەيۋە قىلىپ يۈرگەن لۇ جۇنيى نىشان تۇغى ئاستىدا ئېتىنى ئوياقلىتىپ تۇرۇپ:

ــ ئوردىغا ئاسىلىق قىلغان سۇڭ جياڭ ئوتتۇرىغا چىقىش! ــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ سېپىل كۈنگۇرىسى يېنىدا لۇ جۇنيىگە قاراپ تۇرۇپ:

ــ ئىنىم سۇڭ خانلىقىدا تارتۇقلاش، جازالاش ئىشلىرىدا ئادىللىق يوق، مەككار ۋەزىرلەر ھوقۇق ئىگىلەپ، ئاچ كۆز پاسقىلار خالىغىنىنى قىلىۋاتىدۇ، مەن بۇيۇك قىتان بېگىگە ئىتائەت قىلدىم. سىزمۇ مەن بىلەن بىر نىيەتتە بولۇپ، ماڭا ھەمدەم بولسىڭىز، ھەممىز بىرلىكتە بۇيۇك قىتان بېگىگە ھەمدەم بولساق، لياڭشەندە ئۇزاق ۋاقىت بىللە تۇرغانلىقىمىزنىڭ ھۆرمىتىنى قىلغان بولىسىز، ــ دېدى.

ــ مەن يۇقىرى ئاستانىدە خاتىرجەم تىرىكچىلىك قىلىپ كۈن كەچۈرۈۋاتقاندا، سەن مېنى ئالداپ تاغقا ئېلىپ چىقتىڭ، سۇڭ خانى ئۈچ رەت يارلىق چىقىرىپ بىزنى ئەل قىلدى. ماڭا يامانلىق قىلدىمۇ؟ سەن ئوردىغا ئاسىلىق قىلىشقا قانداق پېتىنىڭ؟ ھوي، كەم ئەقىل لەنىتى، بالدۇرراق گېپىڭنى قىل، قېنى، كىم ــ كىمنى يېڭىدىكىن! ــ دەپ قاتتىق تىللىدى لۇ

جۇنيى.

دەرغەزەپ بولغان سۇڭ جياڭ قوۋۇقنى ئاچتۇرۇپ، لىن چۇڭ، خۇا رۇڭ، جۇ تۇڭ، مۇ خۇڭ بولۇپ تۆت سەردارنى قوۋۇقتىن تەڭلا چىقىپ، ئۇنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. لۇ جۇنيى تۆت سەردارنىڭ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى توختىتىپ قويۇپ، ئۆزى نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ھېچ پەرۋا قىلماستىنلا تۆت سەردارغا قاراپ ئات سالدى. لىن چۇڭ باشلىق تۆت سەردار يىگىرمە مەرتەمچە ئېلىشتى ـ دە، ئاتلىرىنىڭ بېشىنى شەھەرگە قاراپ بۇراشتى، لۇ جۇنيى نەيزىسىنى بىر شىلتىۋىدى، كەينىدىكى چوڭ قوشۇن بىراقلا قوغلاپ كېلىشتى. لىن چۇڭ بىلەن خۇا رۇڭ ئاسما كۆۋرۈك ئۈستىدە كەينىگە بۇرۇلۇپ يەنە ئېلىشتى، بىر ئازدىن كېيىن يەنە يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ، لۇ جۇنيىگە شەھەرگە بۆسۈپ كىرىش پۇرسىتى تۇغدۇرۇپ بەردى. ئۇنىڭ كەينىدىكى ئۇچ قوشۇن تەڭلا قىيقاس ـ چۇقان سېلىشىپ كەلدى، شەھەر ئىچىدىكى سۇڭ جياڭ باشلىق سەردارلارمۇ تەڭلا ئۆزگىرىش ياساپ، شەھەر ئىچىدە تۇرۇپ ئۇلارغا ھەمدەم بولدى، ھەممە تەرەپنى ئۇر ـ چاپ، قىرغىن قاپلىدى، ھەممە بىر نىيەتتە ئېلىشتى. بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دېگەن كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئاغزىنى ئېچىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي داڭقېتىپ قالدى ۋە كاھىبەگلىرى بىلەن بىللە تىرىك قولغا چۈشتى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىردى. سەردارلارنىڭ ھەممىسى ئايماق يامۇلىغا كېلىپ سۇڭ جياڭغا سالام بەردى، سۇڭ جياڭ بۇيرۇق بېرىپ، بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دېگەننى ۋە كاھىبەگلەردىن ۋۇ ياڭ، جىن فۇ كاھىبەگلەردىن، يې چىڭلارنى چاقىرتىپ كەلدى. ئۇلارنى ئايرىم ـ ئايرىم ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇلارغا قائىدە ـ يوسۇنلۇق مۇئامىلە قىلدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا:

ـــ قىتان بەگلىكى چۈشەنمەي، بىزنى بەكمۇ دۆت چاغلىۋەتتى ! بىز پالۋانلار ئورمانلىقنى كەلسە ـ كەلمەس ماكان

تۇتۇۋالغان قاراقچىلار ئەمەس. بىز ھەربىرىمىز مالائىك قاتارىغا ئۆتكەنلەر تۇرساق، قانداقمۇ ئۆز خانىمىزدىن يۇز ئۆرۈپ، قىتاننى بەگلىكىگە ئەل بولىمىز؟ باجۇنى ئېلىش ئۈچۈنلا مۇشۇ پەنتنى ئىشلەتتۇق. ئەمدى مۇددىئايىمىزغا يەتتۇق، بەگنىڭ تاغىسى باشلىق قالغان كاھىبەگلەر ئۆز بەگلىكىگە قايتسا بولىدۇ، غەم - ئەندىشىدە بولماڭلار، بىز ھەرقايسىڭلارنىڭ جېنىغا زامىن بولمايمىز. قول ئاستىڭلاردىكىلەر ۋە ئۇلارنىڭ بالىچاقلىرى ئۆز يۇرتلىرىغا قايتسۇن. باجۇ شەھىرى ئەمدى سۇڭ سۇلالىسىگە مەنسۇپ، يەنە كېلىپ تالىشىپ يۇرمەڭلار. بۇنىڭدىن كېيىن قىلىچلىشىپ قالساق، ئىككىنچىلەپ يۇز - خاتىر قىلىپ ئولتۇرمايمىز، ـــ دېدى.

سۇڭ جىاڭنىڭ ئەمرى بىلەن شەھەردىكى قىتان ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسى قوغلاندى قىلىندى ۋە ئۇلار بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭئەننىڭ كەينىدىن يۈجۇغا قايتتى. سۇڭ جىاڭ يەنە ئېلان چاپلاتقۇزۇپ، پۇقرالارنى ئەمىن قىلدى، سۇڭ جىاڭ ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنى لەشكەرلەرنىڭ يېرىمىنى باشلاپ بېرىپ جىجۇنى ساقلاشقا بۇيرۇدى. ئۆزى لەشكەرلەرنىڭ قالغان يېرىمى بىلەن باجۇنى ساقلاپ قالدى. باجۇنى ئالغانلىق ھەققىدە جاۋ باسقاقبەگكە ئۇچقاندەك بېرىپ خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن، بىر ئادەمدىن خەت ئەۋەتتى. جاۋ باسقاقبەگ ئۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ بەك خۇرسەن بولدى ۋە ئوردىغا مەلۇمات ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. بەگنىڭ تاغىسى كاڭلى دىڭئەن ئۇچ كاھىبەگ بىلەن بىللە ئادەملىرىنى باشلاپ يەنجىڭگە قايتىپ كەلدى، بەگ بىلەن كۆرۈشۈپ، سۇڭ جىاڭنىڭ ئەل بولدۇم دەپ كازىزاپلىق قىلىپ باجۇنى ئىگىلىۋالغانلىقىنى ئۇجۇر - بۇجۇرىغچە مەلۇم قىلدى. بەگ بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بىلەن كاھىبەگ ۋۇ ياڭنى تىللاپ:

ـــ ھەممىسى سەن پاسقىتىن بولدى، ئىككى ئوتتۇرىدا قاتراپ يۈرۈپ، مۇھىم شەھىرىم باجۇنىڭ قولدىن كېتىشىگە سەۋەبچى

بولدۇڭ، ئەمدى يەنجىكنى قانداق ساقلاپ قالىمىز؟ دەرھال ئاچىقىپ كاللىسىنى ئېلىڭلار ! ـــ دېدى.

قاتاردىن باشبۇغ ۋۇ يەن ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ بېگىم، غەم يېمەسلە، بېگىمنىڭ بۇنىڭغا باش قاتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. پېقىرچە بولسا، كاھبەگ ۋۇ ياڭنىڭ كاللىسى ئېلىنمىسا، ناۋادا بۇ سۇڭ جياڭنىڭ قۇلىقىغا يەتسە، مەسخىرىگە قالىمىز، ـــ دېدى.

قىتتان بېگى بۇنى ماقۇل كۆرۈپ، كاھبەگ ۋۇ ياڭنىڭ گۇناھىدىن كەچتى. باشبۇغ ۋۇ يەن يەنە ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ پېقىر قۇللىرى قول ئاستىمدىكى يىگىرمە سەككىز مالائىك سەردار، ئون بىر يۈلتۇز سەردارنى باشلاپ چىقىپ سەپ تۈزۈپ، بۇ ياۋايىلارنى بىراقلا ئۇجۇقتۇراي، ـــ دېدى.

ئۇنىڭ گېپىنى توگە ـ توگىمەيلا، قاتاردىن يەنە بىر باشبۇغ خې جۇڭباۋ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ بېگىمىز، غەم يېمەسلە، پېقىر ئۆزۈم جايلايمەن. كونىلار: «كالا سويمىغان پىچاقتا توخۇ بوغۇزلىما» دەپتىكەن. باشبۇغنىڭ بېرىشىنىڭ ھاجىتى يوق، پېقىر خې جۇڭباۋ كىچىككىنە بىر ھىيلە ئىشلىتىپلا، بۇ ياۋايىلارنىڭ قاچار يېرىنى سامانلىق قىلۇېتىمەن ! ـــ دېدى.

بەگ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇرسەن بولدى ۋە:

ـــ مېھرىبان ۋەزىرىم، قېنىنى كارامەت ھىيلىڭىزنى ئاڭلاپ باقاي، ـــ دېدى.

باشبۇغ خې جۇڭباۋ ئاغزىنى ئېچىپ، تىلىنى چاينىاپ بۇ كارامەت ھىيلىنى ئېيتتى. ئەيىۋھەنناس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! لۇ جۇنيى بىر يەرگە كېلىپ، ئاتلىرىنىڭ بوغۇزى، ئادەملىرىنىڭ ئوزۇقى يوق ھالغا چۈشۈپ قالدى، دەرھەقىقەت ! ئۇچ قوشۇن باتۇرلىرىنىڭ روھى چۈشكۈسى. بۇ قەھرىمانلارنىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلگۈسى. باشبۇغ خې جۇڭباۋنىڭ زادى قانداق ھىيلىنى كۆرسەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن ئالتىنچى باب

سۇئ دانىشنىڭ يالغۇز بۇغا تېغىدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنىڭ جىلغىدا قاپسىلىپ قالغانلىقى

ئەلقىسسە، باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ قىتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى ۋۇ يەننىڭ ئورۇنباسارى ئىدى. ئۇنىڭ بويى ئۇچ غۇلاچ كېلەتتى، بىرەر تۇمەن ياۋ بىلەن ئېلىشالايتتى، ئۇستا سېھىرگەر ئىدى، ئۇچ بۇرجەك، ئۇچلۇق ئىككى بىسلىق قىلىچ تۇتاتتى، ئۇ بۇ كۈنلەردە يۇجۇنى ساقلاۋاتاتتى ۋە تارىلارغا بۆلۈنگەن لەشكەرلەرنى باشقۇرۇپ تۇراتتى. شۇ ئەسنادا بۇ بەگكە ئىلتىجا قىلىپ:

— پېقىر قۇللىرى ساقلاپ تۇرغان يۇجۇدا قارا تاش جىلغىسى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جىلغا بار، جىلغىغا بىرلا يول بىلەن كىرگىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ باشقا تەرىپىنى ئېگىز تاغلار ئوراپ تۇرىدۇ، شۇ بىر يولدىن باشقا يول يوق. پېقىر ئون نەچچە ئاتلىق چېرىك بىلەن بېرىپ، بۇ ياۋايىلارنى ئازدۇرۇپ، جىلغىغا كىرگۈزسەم، ئاندىن لەشكەر بىلەن ئۇلارنىڭ چىقىدىغان يولىنى توسسام، بۇ نېمىلەر يا ئالدىغا ماڭالماي، يا كەينىگە يانالماي، جەزمەن ئۇ يەردە ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ، — دېدى.

— بۇ ياۋايىلارنى قانداق قىلىپ جىلغىغا كىرگۈزىسىز؟ — دېدى باشبۇغ ۋۇ يەن.

— ئۇلار بىزنىڭ ئۇچ ئايىمقىمىزنى بېسىۋېلىپ كۆرەڭلەپ كەتتى. ئەمدى ئۇلارنىڭ كۆزى يۇجۇدا بولۇپ قالدى. مەن چېرىك چىقىرىپ ئۇلارنى ئازدۇرسام، ئۇلارنىڭ قوغلاپ مېڭىشى تۇرغان

گەپ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلارنى ئەگەشتۇرۇپ قىلتاقتا چۈشۈرسەم، ئۇلار نەگە قاچالىسۇن ! ــ دېدى باشبۇغ ئورۇنباسارى.

ــ سىزنىڭ ھىيلىڭىز كارغا كەلمەي قېلىپ، يەنىلا چوڭ لەشكەر تارتىپ بېرىشقا توغرا كېلىپ قالارمىكىن، قېنى، ئاۋۋال سىزنىڭكىنى كۆرۈپ باقايلى، ــ دېدى باشبۇغ ۋۇ يەن.

باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ بەگ بىلەن خوشلاشتى، دۇبۇلغا، قۇياقلىرىنى كىيىپ، قىلىچىنى ئېسىپ ئاتلاندى ۋە چېرىكلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ، يۈجۇ شەھىرىگە قايتىپ كەلدى. قايتىپ كەلگەندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى ئۇچكە بۆلدى: بىر قىسمى يۈجۇنى ساقلاپ قالىدىغان بولدى، ئىككى قىسمى باجۇ، جىجۇلارغا قاراپ ئاتلىنىدىغان بولدى. ئۇ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ بولۇپ، ئىككى قىسىم چېرىكىنى شەھەردىن چىقىرىپ يولغا سالدى. بۇ ئىككى قىسىمغا ئۆزىنىڭ ئىككى ئىنىسىنى لەشكەربېشى قىلدى؛ چوڭ ئىنىسى خې چەي باجۇغا، كىچىك ئىنىسى خې يۈن جىجۇغا تېگىش قىلىدىغان بولدى. خې جۇڭباۋ ئۇلارغا:

ــ يېڭىمەن دېمەي يېڭىلگەن بولۇۋېلىپ، ئۇلارنى يۈجۇ تەۋەسىگە ئەگەشتۇرۇپ كېلىڭلار، قالغىنىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ــ دەپ جېكىلىدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭلار باجۇنى ساقلاپ تۇرغاندا، بىرەيلەن كېلىپ:

ــ قىتان چېرىكلىرى جىجۇغا تېگىش قىلىپ كەلدى، يېڭىلىپ قالماسلىق ئۈچۈن، ھەممەم بولۇشقا لەشكەر يۆتكەلسە، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

ــ تېگىش قىلىپ كەلگەنكەن، جەزمەن تۇتۇشۇش كېرەك، مۇشۇ پەيتتىن پايدىلىنىپ، يۈجۇنى قولغا چۈشۈرەيلى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئازراق لەشكەرلەرنى باجۇنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، قالغان لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسىنى يولغا ئاتلاندۇردى، جىجۇدىكى

لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ، ۋاقىتىنى توختىتىۋېلىپ، بىرلىكتە تېگىش قىلىدىغان بولدى.

قىتان سەرداری خې چەي چېرىكلىرىنى باشلاپ باجۇغا كېتىۋاتقاندا، سۇڭ جىياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ باجۇدىن چىققانىدى. بۇلار يول ئۇستىدە دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئۇچ مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا، خې چەي چېرىكلىرىنى باشلاپ قاچتى، سۇڭ جياڭ قوغلىمىدى. خې يۈن بولسا جەجۇغا يېتىپ كېلىپ، خۇ يەنجو بىلەن دوقۇرۇشتى ـ دە، جەڭ قىلمايلا چېكىندى.

سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيى بىلەن قوشۇلۇپ، بارگاھقا كىرىپ يۇجۇنى ئېلىش تەدبىرى ئۇستىدە مەسلىھەت تۇزدى. ۋۇ يۇڭ بىلەن جۇ ۋۇ:

ـــ چېرىكلەر يۇجۇدىن ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ كەپتۇ، بۇ جەزمەن ئېزىقتۇرۇش ھېيلىسى، ھازىرچە يولغا چىقىشقا بولمايدۇ، ـــ دېيىشتى.

ـــ مۇشاۋىرلار، يېڭىلىشۋاتسىلەر ! ـــ دېدى لۇ جۇنيى، ـــ بۇ بىرنېمىلەر ئارقا ـ ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىم يېڭىلدى، قانداقمۇ ياۋنى ئېزىقتۇرۇش ھېيلىسىنى ئىشلىتەلىسۇن؟ قولغا كىرىپ قالغان نەرسىنى ئالمىساق، كېيىن ئالماق تەس بولىدۇ، شۇ تاپتا يۇجۇنى ئالماي، يەنە قاچانغىچە كۈتىمىز؟

ـــ بۇ بىرنېمىلەر ئاجىزلاپ ھالىدىن كەتتى، ئۇلاردا قانداق ياخشى ھېيلە بولسۇن؟ ھازىرقى پەيتنى قولدىن بەرمەسلىك كېرەك، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئۇلار ۋۇ يۇڭ، جۇ ۋۇلارنىڭ گېپىگە كىرمەي، ئىككى شەھەردىن قوشۇلغان لەشكەرنى ئۇچ تارامغا بۆلۈپ يۇجۇغا قاراپ يولغا چىقتى. شۇ ئەسنادا ئالدىدا كېتىۋاتقانلاردىن بىرى كېلىپ:

ـــ قىتان چېرىكلىرى ئالدىمىزنى توسۇۋالدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنىڭ ئالدىغا بېرىپ قارىۋىدى، تاغ كەينىدىن قارا تۇغلۇق لەشكەرلەرنىڭ چىقىپ كېلىۋاتقانلىقى

كۆرۈندى. سۇڭ جياڭ ئالدىدا ماڭغان لەشكەرلەرنى سەپ تۈزۈشكە بۇيرۇدى، شۇ چاغدا، قىتان لەشكەرلىرى تۆت تارامغا بۆلۈنۈپ، تاغ ئېتىكى ئالدىدا سەپ تۈزدى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى ۋە باشقا سەردارلار سىنچىلاپ قارىۋىدى، قارا بۇلۇت ئىچىدە مىڭلىغان ـ تۈمەنلىگەن چېرىك چىقىپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈندى، ئۇلار ئىچىدىن ئۈچ بۇرجەك، ئۇچلۇق ئىككى بىسلىق قىلىچنى توغرا تۇتقان بىر قىتان سەردارى سەپ ئالدىدا ئېتىنىى ئۇيناقلىتىپ تۇراتتى. بۇ قىتان سەردارى قانداق جابدۇنغان دېمەمسىز:

بېشىدا پولات دۇبۇلغا، پارقىرايدۇ يالتىراپ،
ئۇستىدە چاتما قۇيۇق، تۇرماقتا ئۇندىن نۇر تاراپ.
پۇتىدا باردۇر ئەمىركات ئۆتۈكى كۆركەم ـ ئېسىل،
باغلۇۋالغان زەر كەمەرنى بېلىگە چىڭ پۇختىلاپ.
يارىشىپتۇ قەددىگە سۇبھىسمان گۈللۈك تونى،
بۆره چىشلىق كالتىكى تۇرغان بېلىدە ساڭگىلاپ.
قولىدا تۇزار ئۇنىڭ بىر زەپمۇ ئۆتكۇر زۇلپىقار،
مىنگىنى ئەسىبى① گۆھەر، چاپماققا كىشنەر ئالدىراپ.

ئۇنىڭ جەڭ تۇغىغا: «بۇيۇك قىتان بەگلىكى باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ» دەپ يېزىلغانىدى. ئۇ ئېتىنىى ئۇيناقلىتىپ، قىلىچىنى توغرا تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا تۇراتتى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ:

ـــ قىتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى ئالىي سەردارەڭ تۇرىدۇ، قېنى، كىم ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشالايدۇ؟ ـــ دېدى.

ئۇنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگىمەيلا ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ يېرىم بەندەر قىلىچىنى ئۇينىتىپ، جەدە ئارغىمىقىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ سەپتىن چىقىپ، گەپ ـ سۆز قىلمايلا، باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ بىلەن تۇتۇشۇپ كەتتى. ئوتتۇز نەچچە

① ئەسبى ـــ پارسچە ئات دېگەن مەنىدە. مەسىلەن، ئەسبى سىيا «قارا ئات» دېگەن مەنىدە.

مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن خې جۇڭباۋ ئانچە كۆچمەيلا، قىلىچىنى تارتىپ ئۆز سېپىگە قاچتى، گۇەن شېڭ ئات سېلىپ قوغلىدى. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ يېڭىلگەن چېرىكلىرىنى باشلاپ تاغ ئېتىكىگە قاراپ قاچتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوغلاپ ماڭدى. قىرىق ـ ئەللىك چاقىرىمدەك يول يۈرگەندىن كېيىن ئەتراپتىن جەڭ دۇمبىقىنىڭ ساداسى ئاڭلاندى. سۇڭ جياڭ ئالمان ـ تالمان لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇشقا تەمشىلۈدى، تاغنىڭ سول تەرىپىدىن بىر تارام قىتان قوشۇنى چىقىپ يول توستى. سۇڭ جياڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ ياۋغا قارشى ئاتلانماقچى بولۇۋىدى، ئوڭ تەرەپتىن يەنە بىر تارام قىتان قوشۇنى چىقىپ كەلدى. ئالدى تەرەپتىكى باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ چېرىكلىرىنى كەينىگە ياندۇرۇپ، ھەممە تەرەپتىن قاپسىپ تېگىش قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ھەممە تەرەپكە تەڭ يېتىشىپ كېتەلمىدى ـ دە، قىتان چېرىكلىرى تەرىپىدىن ئىككى پارچە قىلىپ بۆلۈۋېتىلدى.

ئەمدى گەپنى لۇ جۇنيىدىن ئاڭلايلۇ. لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئارقىدىن تېگىش قىلماقچى بولۇۋاتقاندا، ئالدى تەرەپتىكى لەشكەرلەر كۆرۇنمەي قالدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال يول تېپىپ، جەڭ قىلغاچ قايتماقچى بولۇپ تۇراتتى، يان تەرەپتىن يەنە قىتان لەشكەرلىرى چىقىپ ئېلىشتى. قىتان لەشكەرلىرى قىيقاس ـ چۇقان كۆتۇرۇشۇپ ھەممە تەرەپتىن باستۇرۇپ كەلدى ـ دە، ئۇلارنى ئىككى تەرەپتىن جەڭ مەيدانى ئىچىگە قاپسۇالدى. لۇ جۇنيى قورشاۋنى يېرىپ چىقىش ئۈچۈن سەردارلىرىنى ھەربىرىنى كەلتۇرۇپ، ئوڭ ـ سولدىن، ئالدى ـ كەينىدىن قاتتىق ئېلىشتى، سەردارلار قورال ـ ياراغلىرىنى ئويىنىتىپ، جۇشقۇن شىجائەت بىلەن قىزغىن جەڭ قىلىۋاتقاندا، تۇيۇقسىزلا ئاسمانىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ، قويۇق تۇمان بېسىپ، ئوچۇق تۇرغان كۈن خۇددى تۇم قاراڭغۇ كېچىدەك، ئوڭ ـ سول، يۇقىرى ـ

تۆۋەننى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى. لۇ جۇنيى ساراسىمگە چۈشۈپ، دەرھال بىر بۆلۈك لەشكەرنى باشلاپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشگە باقماي چېپىشقان پېتى بۆسۈپ چىقتى. شۇ قاراڭغۇلۇقتا، ئالدى تەرەپتە ئات قوڭغۇراقلىرىنىڭ جاراڭلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئات سېلىپ قىرىپ ماڭدى. ماڭا ـ ماڭا بىر تاغ ئېغىزىغا كەلگەندە، ئېغىز ئىچىدىن ئادەملەرنىڭ سۆزلەشكەنلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى ئاڭلاندى، ئۇ ئېغىز ئىچىگە قوغلاپ كىردى، شۇ ئەسنادا قاتتىق بوران چىقىپ قۇم ـ تاشلارنى ئۇچۇرۇشقا باشلىدى، ئالدى تەرەپتە ئادەم ۋۇجۇدى كۆرۈنمەيتتى. لۇ جۇنيى جەڭ بىلەن ئۇ يەرگە كىرگەندىن كېيىن ئەلياتقۇ بولۇپ قالغان چاغدا، ئاندىن بوران توختاپ، بۇلۇتلار تارقاپ، يۇلتۇزلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ھەممەيلەن شۇنداق قارىسا، تۆت ئەتراپى ساپلا تىك قىيالىق ئېگىز تاغ بولۇپ، چىقىدىغان يول يوق ئىدى. لۇ جۇنيىنىڭ ئەتراپىدا شۇ نەڭ، سو چاۋ، خەن تاۋ، پېڭ چى، چېن دا، يەڭ چۇن، جۇ تۇڭ، لى جۇڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، يەڭ لىن، بەي شېڭ بولۇپ چوڭ ـ كىچىك ئون ئىككى ئاتامان ۋە بەش مىڭ لەشكەر قالغانىدى. ئاي يورۇقىدا يول تېپىپ چىقىپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئەتراپىنى ئېگىز تاغلار توسۇپ تۇرغانلىقتىن، چىقىپ كېتىشنىڭ چارىسى بولمىدى. لۇ جۇنيى:

ـــ لەشكەرلەر ئەتىدىن ـ كەچكىچە جەڭ قىلىپ قاتتىق ھاردى. بۈگۈنچە مەشەدە قونۇپ، ئاتلارغا ئارام بېرىپ، ئەتىلىككە ئاندىن چىقىپ كېتىشنىڭ يولىنى قىلايلى، ـــ دېدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ تازا قىزىق ئېلىشىۋاتقاندا، ئاسمانىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ، تاشلار كۆچۈپ، قۇملار ئۇچۇشقا باشلىدى. لەشكەرلەر بىر ـ بىرىنىمۇ كۆرەلمەي قالدى. لەشكەرلەر ئىچىدە ئاتلىق كېتىۋاتقان گۇڭسۇن شېڭ بۇنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ جادۇگەرلىك سېھرى ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئات ئۈستىدىلا ئوپۇل ـ توپۇل زۇلپىقارىنى قولىغا ئېلىپ،

پىچىر - پىچىر قىلىپ بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ، زۇلپىقارىنى بىر شىلتىپ «سۇق» دەپ بىر ۋاراقىرىتىدى، قارا بۇلۇتلار تارقاپ، شىددەتلىك بوران دەرھال توختىدى، قىتان لەشكەرلىرى جەڭنى تاشلاپ ئارقىغا ياندى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قاتمۇقات قورشاۋنى جەڭ بىلەن يېرىپ چىقىپ، بىر ئېگىز تاغ باغرىغا كېلىپ، ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى، ئاشلىق بىسلىغان هارۋىلارنىڭ ئالدى - كەينىنى يىغىپ، ۋاقىتلىق قوش تىكىپ جايلاشتى. چوڭ - كىچىك ئاتامانلارنى ئېدىتلاپ قارىسا، لۇ جۇنيى باشلىق ئون ئۇچ سەردار ۋە بەش مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر يوق بولۇپ چىقتى. ئەتىسى تاڭ يورۇغاندا، سۇڭ جياڭ، خۇ يەنجو، لىن چۇڭ، چىن مىڭ ۋە گۇەن شېڭلارنى لەشكەر ئېلىپ، ئەتراپىنى ئاختۇرۇپ ئىزدەشكە ئەۋەتتى. ئۇلار بىر كۇن ئىزدەپ، هېچقانداق خەۋەر ئالالمىدى. شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ هۆر قىزىنىڭ دەستۇرىنى ئېلىپ، كۇجە كۆيدۇرۇپ پال ئاچتى، ئاندىن كېيىن:

— پالدا چوڭ پىل تۇرىدۇ، بۇ زىيانلىق ئەمەس، بىراق بىر پىنهان يەرگە قاپسىلىپ قاپىتۇ، دەرمەھەل قۇتۇلۇپ چىقمىقى تەس، — دېدى.

سۇڭ جياڭ خاتىرجەم بولالماي، شيې جېن بىلەن شيې باۋنى ئۇۋچىلاردەك ياسىنىپ، تاغ ئىچىنى ئارىلاپ چىقىشقا ئەۋەتتى. يەنه شى چيەن، شى يۇڭ، دۇەن جىڭجۇ، ساۋ جېڭلارنى ئەتراپقا چىقىپ تىڭتىڭلاپ كېلىشكه ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى شيې جېن بىلەن شيې باۋدىن ئاڭلايلى. ئۇلار يولۇاس تېرىسىدىن تىكىلگەن چاپان كىيىپ، چارمىخلىرىنى ئېلىپ، تاغنىڭ ئىچكىرىسىگه قاراپ مېڭىپ كەتتى. كەچ كىرگەندە ئىككىسى تاغ ئىچىگه كىرىپ قالغاندى، ئەتراپقا قارىسا تاغ - ئېدىرلاردىن باشقا، نه ئادەم، نه ئۆي كۆرۇنمەيتتى. شيې جېن بىلەن شيې باۋ يەنه بىرنەچچه تاغ چوققىسىنى ئاتلاپ ئۆتتى. كېچه ئاي نۇرى گۇڭگا چۇشۇپ تۇراتتى. يىراق بىر تاغ

ئېتىكىدە پىلىلداپ تۇرغان بىر چىراغ نۇرى كۆرۈندى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن تەڭلا: «چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇرغان يەردە چوقۇم ئادەم بار، ئىككىمىز ئەمدى ئۇ يەرگە بېرىپ ئازراق بىرنەرسە سوراپ يەيلى» دېيىشتى ـ دە، قەدەملىرىنى چوڭ ـ چوڭ تاشلاپ، چىراغ يورۇقى چۈشۈپ تۇرغان يەرگە قاراپ مېڭىپ كېتىشتى. بىرەر چاقىرىمدەك يول يۈرۈپ بىر جايغا كەلدى. دەل ـ دەرەخلىك تاغ ئېتىكىدە ئۇچ ـ تۆت ئېغىز كەپە بولۇپ، كەپىنىڭ ئەسكى تېمىنىڭ يوچۇقىدىن پىلىلداپ چىراغ يورۇقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. شىيې جېن بىلەن شىيې باۋ كەپە ئىشىكىنىڭ بىر قانىتىنى ئېچىپ قارىدى، قارىسا، چىراغ يورۇقى ئاستىدا يېشى ئاتمىشتىن هالقىغان بىر موماي ئولتۇرۇپتۇ. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىلەن چارمىخلىرىنى قويۇپ، باش ئېگىپ تەزىم قىلدى. هېلىقى موماي:

ـــ مەن تېخى ئوغۇللىرىم قايتىپ كەلگەن چېغى دەپتىمەن، مېهمان ئىكەنغۇ؟ سىلەر نەنىڭ ئوڭچىلىرى؟ قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭلار؟ ـــ دېدى.

ـــ بىز ئەسلىي شەندۇڭلۇق ئىدۇق، ئوڭچىلىق قىلاتتۇق، بۇ يەرگە ئوقەت قىلايلى دەپ كەلسەك، تەلىيىمىز كاج ئىكەن. ئۇرۇش ـ يېغا بولۇۋاتقاندا كېلىپ قاپتۇق، دەسمايىمىزنىمۇ يەپ بولۇپ، جان بېقىشقا ئىلاجسىز قالدۇق. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىلەن نائىلاج ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمە ئوۋلاپ جان بېقىش ئۈچۈن تاغ ئىچىگە كىرىۋىدۇق. ئېزىپ قېلىپ، بۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق. ئۆيلىرىدە بىر كېچە قونۇۋالساق ئانا، قوندۇرۇپ قالسىلا ! ـــ دېدى شىيې جېن.

ـــ ئەزەلدىن: «كىم ئۆيىنى بىللە ئېلىپ يۈرىدۇ» دېگەن گەپ بار. مېنىڭمۇ ئىككى ئوغلۇم ئوۋچى. ئۇلارنىڭمۇ يېنىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى ! مېهمانلار ئازراق ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلا، هەرقايسىلىرىغا كەچلىك تاماق تەييارلاپ بېرەي، ـــ دېدى هېلىقى موماي.

ـــ ئانا، سىلىگە كۆپ رەهمەت ! ـــ دېدى شىيې جېن بىلەن شىيې باۋ.

موماي ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن ئىشىك تۆۋىگە بېرىپ ئولتۇردى. ئارىدىن ئانچە ئۆتمەي، بىر بۆكەننى كۆتۈرگەن ئىككى كىشى كىرىپ كەلدى ۋە:

ـــ ئانا، قېنى سىز؟ ـــ دېدى.

موماي ئىچكىرىدىن چىقىپ:

ـــ بالىلىرىم، قايتىپ كەلدىڭلارمۇ؟ بۆكەننى قويۇپ، بۇ ئىككى مېھمان بىلەن كۆرۈشۈڭلار، ـــ دېدى.

شېپ جېن، شېپ باۋ دەرھال تۈرۈپ تەزىم قىلىپ، سالام بېرىشتى. ھېلىقى ئىككىيلەنمۇ سالاملاشتى، ئاندىن:

ـــ مېھمانلار نەدىن بولىسىلەر؟ بۇ يەرگە نېمە ئىش بىلەن كېلىپ قالدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى.

شېپ جېن بىلەن شېپ باۋ باياتىن مومايغا ئېيتقان سۆزلىرىنى يەنە بىر قېتىم دەپ بەردى. ھېلىقى ئىككىيلەن:

ـــ بىز ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ كېلىۋاتىمىز، مېنىڭ ئېتىم لېۋۇ ئېر، ئۇكامنىڭ ئېتى لېۋۇ سەن. ئاتىمىز لېۋۇ يى ئۆلۈپ كەتتى، ئانىمىز بىلەنلا قالدۇق، ئوۋ قىلىش بىلەن تىرىكچىلىك قىلىپ كېلىۋاتىمىز، بۇ يەردە تۇرغىلىمۇ يىگىرمە ـ ئوتتۇز يىل بولۇپ قالدى. بۇ يەرنىڭ يوللىرى بەكمۇ مۇرەككەپ، بىز بىلمەيدىغان يەرلەرمۇ بار. سىلەر شەندۇڭلۇق تۇرۇقلۇق، قانداق قىلىپ بۇ يەرلەرگە نان ـ تۇز ئىزدەپ كېلىپ قالدىڭلار؟ بىزدىن يوشۇرماڭلار، سىلەر ئوۋچى ئەمەستەك تۇرىسىلەر، ـــ دېيىشتى.

ـــ ئەمدى بۇ يەرگە كېلىپ قاپتىمىز، قانداقمۇ يوشۇرۇپ قالغىلى بولسۇن؟ ئاغىمىزغا راستىنى ئېيتايلى، ـــ دېدى شېپ جېن، شېپ باۋ.

نەزم

ئورىغان تىك تاغ ـ قىيالار بارچە ئەتراپنى پۈتۈن،
ئاشۇ مەيدانىنى بۆسەلمەي، توسۇلۇپ قالدى قوشۇن.

قۇتقۇزۇشنىڭ يولىنى تاپماق بولۇپ ئاكا ـ ئۇكا،
نىقاب ئۇچۇن دەل تەرەندائ① ئېگىنىن كىيدى بۇگۇن.

شيې جېن، شيې باۋ تىز پۇكۇپ يۇكۇندى ۋە:

ـــ بىز راستلا شەندۇڭلۇق ئوۋچى، بىر تۇغقان ئاكا ـ ئۇكا بولىمىز. بىرىمىزنىڭ ئېتى شيې جېن، بىرىمىزنىڭ ئېتى شيې باۋ، لياڭشەن كۆلىدە ئاغىمىز سۇڭ دانىشقا ئەگىشىپ غەلىيانچى بولغىنىمىزغا خېلى ۋاقىت بولدى. كېيىن خانغا ئەل بولدۇق، ھازىر ئاغىمىزغا ئەگىشىپ قىتان بەگلىكىنى ئېلىشقا كەلگەن. ئالدىنقى كۈنى باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ بىلەن قاتتىق جەڭ قىلىشقانىدۇق. قوشۇنىمىزنىڭ بىر قىسمى پىتىراپ كەتتى، ئۇلارنىڭ قەيەردە قاپسىلىپ قالغانلىقىنى بىلەلمىدۇق. شۇڭا، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن بۇلارنىڭ خەۋىرىنى ئېلىشقا كەلدۇق، ـــ دېدى.

ـــ سىلەر پالۋانلاردىن ئىكەنسىلەر، ئورنۇڭلاردىن تۇرۇڭلار، بىز يول كۆرسىتىپ بېرەيلى. ھازىرچە سەل ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، بۆكەن گۆشى پىشسۇن، سىلەرگە ئازراق مەي ـ پەي ئىللىتىپ بېرەيلى، ئىچىۋېلىڭلار، ـــ دېدى ھېلىقى ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن كۈلۈپ تۇرۇپ.

بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتە ـ ئۆتمەيلا گۆشمۇ پىشتى. لېۋ ئېر بىلەن لېۋ سەن شيې جېن بىلەن شيې باۋنى مەي ـ شاراب بىلەن مېھمان قىلدى، بۇ ئارىلىقتا ئۇلار:

ـــ لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ دانىشنىڭ تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، مۆمىن پۇقرالارغا زىيان يەتكۈزمەي يۇرگەنلىكىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەنىدۇق، بۇ گەپلەر قىتان بەگلىكىمىزگىمۇ يېتىپ كەلدى، ـــ دېيىشتى.

---

① تەرەنداز ـــ توغرىسى «تىرئەنداز» بولۇپ، پارسچە ئوق ئاتقۇچى، ئوقچى دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدۇ. بۇ يەردە «ئوق ئاتقۇچى» ياكى «مەرگەن» سىياقىدا ياساندى دېگەن مەنىنى بىلدۇرۇپ كەلگەن.

ـــ ئاغىنىز ساداقەتلىك ـ مەردلىكنى كۆزلەيدۇ. مۇمىن پۇقرالارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەيدۇ، زالىم ئەمەلدارلاردىن خالىغىنىنى قىلىدىغان، كۈچىگە تايىنىپ ئاجىزلارنى بوزەك قىلىدىغانلارنىڭلا جاجىسىنى بېرىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرىشتى شىپ جېن بىلەن شىپ باۋ.

ـــ بىزمۇ شۇنداق دەپ ئاڭلىغاندۇق. راستلا شۇنداق ئىكەن ـ ده ! ـــ دېيىشتى ئىككىسى.

ئۇلار خۇشال ئىچىشىپ، كۆڭۈللىرى كۆتۈرۈلۈپ، ئايرىلالمىغۇدەك دەرىجىده يېقىنلىشىپ كەتتى.

ـــ بىزنىڭ شۇ قوشۇنىمىزدا ئون نەچچە ئاتامان، تۆت ـ بەش مىڭ لەشكەر بار ئىدى. قەيەرگە قاپسىلىپ قالغاندۇ، ئۇلار چوڭراق بىر جاي بولمىسا سىغمايدۇ، ـــ دېيىشتى شىپ جېن بىلەن شىپ باۋ.

ـــ سىلەر بىزنىڭ بۇ ئۇستۇن تەرەپنىڭ يەر شارائىتىنى بىلمەيسىلەر، ـــ دېيىشتى بۇ ئىككىيلەن، ـــ بۇ يەرلەر يۇجۇ ئايمىقىغا قارايدۇ، بۇ يەردە قارا تاش جىلغىسى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جاي بار، ئۇ يەرگە كىرىدىغان بىرلا يول بولۇپ، تۆت ئەتراپى ساپلا تىك قىيالىق ئېگىز تاغ. تاغ ئېغىزى تۇسۇۋېلىنىدىغان بولسا، زادى چىققىلى بولمايدۇ. ئۇلار ھەرقاچان شۇ يەرگە قاپسىلىپ قالغان بولسا كېرەك. بۇ يەردە ئۇنىڭدىن باشقا كەڭتاشا يەر يوق. ھازىر سىلەرنىڭ تۇرشاۋۇلىڭلار سۇڭ جياڭ تۇرۇۋاتقان جاي يالغۇز بۇغا تېغى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ تاغنىڭ ئالدى تەرىپى تۇزلەڭ، جەڭ مەيدانى قىلىشقا بولىدۇ. تاغ چوققىسىغا چىقىپ قارايدىغان بولسا، تۆت ئەتراپتىن كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئەگەر ھېلىقى قوشۇننى قۇتۇلدۇرماقچى بولساڭلار، جاننى ئالىقانغا ئېلىپ، قارا تاش جىلغىسىنىڭ ئېغىزىنى ئېچىشىڭلار كېرەك، شۇنىڭدىلا ئۇلارنى قۇتۇلدۇرغىلى بولىدۇ. قارا تاش جىلغىسىنىڭ ئېغىزىنى نۇرغۇن كىشىلىك قوشۇن توسۇپ تۇرىدىغاندۇ، بۇ تاغدا ئارچا

ناھايىتى كۆپ، لېكىن قارا تاش جىلغىسىنىڭ ئېغىزىدا ئىككى تۆپ ئارچا بار، ئۇلار شاخلىرى بەئەينى كۈنلۈككە ئوخشايدىغان ھەممىدىن چوڭ ئارچىلار، ھەممە تەرەپلەرگە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋنىڭ سېھرىگەرلىك ھۈنىرى بار، سۇڭ تۇرشاۋۇل ئۇنىڭ جادۇگەرلىك سېھرىي كارامىتىنى ياندۇرسا بولىدۇ. بۇ ھەممىدىن مۇھىم.

شېيې جېن بىلەن شېيې باۋ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، لېيۇ جەمەتىدىن بولغان ئاكا ـ ئۇكىلار بىلەن خوشلىشىپ، كېچىلەپ تۇراغا قايتىشتى. سۇڭ جياڭ بۇلارنى كۆرۈپ:

ـــ سىلەر بىرەر خەۋەر ئالالمىدىڭلارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

شېيې جېن بىلەن شېيې باۋ لېيۇ جەمەتىدىن بولغان ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ سۆزلىرىنى باشتىن ـ ئاياغ سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتكە چۈشتى. ئۇلار سۆزلىشىۋاتقاندا، پايلاقچى كېلىپ:

ـــ دۇەن جىڭجۇ بىلەن شى يۇڭ بەي شېڭنى باشلاپ كەلدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ بەي شېڭ لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن بىللە قاپسىلىپ قالغان، ئۇنىڭ بۇ كېلىشىدە بىر گەپ بار، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە ئۇلارنى بارگاھ ئىچىگە چاقىرىپ كىرىپ گەپ سورىدى. دۇەن جىڭجۇ ئاۋۋال گەپ باشلاپ:

ـــ شى يۇڭ بىلەن ئىككىمىز تاغ ئارىسىدا ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ يۈرەتتۇق، تاغ چوققىسىدىن كىگىزگە يۆگەلگەن بىرنەرسە دومىلاپ چۈشۈپ كەلدى. تاغ باغرىغا چۈشكەندىن كېيىن قارىساق، ئەسلىدە سىرتىدىن ئارغامچىلار بىلەن چىڭ تېڭىپ باغلانغان كىگىز چاپان ئىكەن، دەرەخ تۈۋىگە يېقىن بېرىپ قارىساق، ئۇنىڭ ئىچىدىكىسى بەي شېڭ ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ ئاتامان لۇ جۈنيى باشلىق بىز ئون ئۈچ ئاتامان راسا ئېلىشىۋاتاتتۇق، بىردىنلا ھاۋا ئۆزگىرىپ، كۈن تۇتۇلۇپ، يەر ـ

زېمىنلارنى قاراڭغۇلۇق قاپلاپ كەتتى، ــ دېدى بەي شېڭ، ــ ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمىدى. ئادەملەرنىڭ سۆزلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئاتامان لۇ جۇنيى قىرىپ مېڭىۋېرىشكە بۇيرۇدى. يامان يەرگە كىرىپ قالىدىغانلىقىمىزنى نەدىن بىلەيلى؟ ئۇ يەرنىڭ تۆت ئەتراپى ساپلا ئېگىز قىيالىق تاغ ئىكەن. چىقىپ كېتىشنىڭ زادى ئامالى بولمىدى. يا ئۆزۈقلۇق، يا يەم ـ بوغۇز يوق، ئۇ يەردىكىلەر ھەقىقەتەنمۇ قىيىن ئەھۋالدا قالدۇق. ئاتامان لۇ جۇنيى پېقىرنى تاغ چوققىسىدىن دومىلاپ چۈشۈپ، يول تېپىپ خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. كۈتمىگەندە، شى يۈڭ بىلەن دۇەن جىڭجۇغا ئۇچراپ قالدىم. ئاغا، چاپسانراق قوشۇن ئەۋەتىپ قۇتقۇزۇۋالسىلا، كېچىكىپ قالساق، ئاتامانلار جەزمەن ئۆلۈپ تۈگەيدۇ.

سۇڭ جياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، كېچىلەپ لەشكەرلەرنى ئېدىتلاپ، شېي جېن بىلەن شيې باۋنى چوڭ ئارچا دەرىخى يېنىدىكى جىلغا ئېغىزىغا باشلاپ مېڭىشقا، لەشكەرلەرنى جېنىنىڭ باريچە ئېلىشىپ، قانداقلا قىلىپ بولسۇن جىلغا ئېغىزىنى ئېچىشقا بۇيرۇدى. قوشۇنلار تاڭ يورۇغىچە يول مېڭىپ، خېلى يىراق يەردە تۇرغان ئىككى تۈپ يوغان ئارچا دەرىخىنى كۆردى، ئۇ دېگەندەكلا كۈنلۈكىكە ئوخشايتتى. شۇ ئەسنادا شيې جېن بىلەن شيې باۋ لەشكەرلەرنى باشلاپ، باستۇرغان پېتى جىلغا ئېغىزىغا يېتىپ باردى. باشبۇغ ئورۇنباساري خې جۇڭباۋ لەشكەرلىرىنى سەپراس قىلدى. ئۇنىڭ ئىككى ئىنىسى بىر ـ بىرىدىن قېلىشماي جەڭگە ئاتلاندى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى جىلغا ئېغىزىنى قولغا چۈشۈرۈش نىيىتىدە بىراقلا ئالغا تاشلاندى. قاپلانباش لىن چۈڭ ھەممىنىڭ ئالدىدا ئات سېلىپ بېرىپ، خې چەي بىلەن دوقۇرۇشۇپ قېلىپ، ئىككى قەپەس ئېلىشىپلا نەيزىسىنى ئۇنىڭ قورسىقىغا بىر تىقتى ـ دە، خې چەينى ئاتتىن دومىلاتتى. پىيادە لەشكەر

ئاتامانلىرى ئاتلىقلارنىڭ ئاۋۋال بېرىپ غەلىبە قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، بىراقلا ئېتىلىپ كىردى. قارا قۇيۇن لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى ئوينىتىپ قىتان چېرىكلىرىنى يول بويى قىرىپ ماڭدى. ئۇنىڭ كەينىدىن مالمانچى دۈڭە فەن رۇي، ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇلەر سۇپەرچى شياڭ چۇڭ، لى گۇن ۋە باشقا سۇپەرچىلەرنى باشلاپ قىتان چېرىكلىرى توپىغا بۆسۈپ كىردى. لى كۇي خې يۈنگە دۈچ كېلىپ قېلىپ، ئايپالتىسى بىلەن بىرنى سېلىپ ئۇنىڭ ئېتىنىڭ پۇتىنى ئۈزۈپ تاشلىدى. ئات شۇ ئان يىقىلدى، خې يۈن ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى، لى كۇي بىر جۈپ ئايپالتىسىنى شىددەت بىلەن ھەربىكەتكە سېلىپ، ئادەمنىمۇ، ئاتنىمۇ قىيما ـ چىيما قىلىۋەتتى. قىتان چېرىكلىرى يوپۇرۇلۇپ كېلىشكە تەمشىلىشىگىلا، فەن رۇي، باۋ شۇلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئىككى يېنىدا كېلىۋاتقان سۇپەرچىلەر توسۇۋالدى. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ ئىككى ئىنىسىنىڭ ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، دۈرۈت ئوقۇپ جادۇگەرلىك ھۈنەرنى ئىشقا سالدى. ئۇنىڭ نېمىلەرنى ئوقۇغانلىقىنى كىم بىلسۇن؟ بىر دېملا بوران ھۇۋۇلداپ، ئاسمانىنى بۇلۇت قاپلاپ، تاغ چوققىسىنى قاراڭغۇ زۇلمەت، جىلغا ئېغىزىنى بولسا تۇتەك بېسىپ كەتتى. ئۇنىڭ جادۇگەرلىكى تازا كۈچىنى كۆرسىتىۋاتقاندا، سۇڭ جياڭ قوشۇنىدىن گۈڭسۇن شېڭ چىقىپ كەلدى، ئۇ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ زۇلپىقارىنى قولىغا ئېلىپ، بىرنەچچە ئېغىز ئايەت ئوقۇپ: «سۇف !» دېۋىدى، بىر دېملا كۈچلۈك بوران چىقىپ، لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇتلارنى ئۈچۈرۇپ كەتتى، قۇياش پارقىراپ كۆرۈندى. پىيادە ۋە ئاتلىق قوشۇنلارنىڭ ھەممىسى ئالغا ئىلگىرىلەپ، ھە دەپ قىتان چېرىكلىرىنى قىرىشقا باشلىدى. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ جادۇگەرلىكىنىڭ كارغا كەلمەي قالغانلىقىنى، ياۋ قوشۇنلىرىنىڭ شىددەت بىلەن بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قىلچىنى ئوينىتىپ، ئات سېلىپ جەڭگە چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن ئىككى

قوشۇن قۇچاقلاشما جەڭگە كىرىشىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ قىرغىنىغا تەڭ كېلەلمىگەن قىتان چېرىكلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ قېچىشتى.

ئاتلىقلار قىتان چېرىكلىرىنى قوغلاپ ماڭدى، پىيادىلەر جىلغا ئېغىزىنى ئېچىشقا كىرىشتى، بۇ جىلغا ئېغىزىنى ئەسلىدە قىتان چېرىكلىرى چوڭ ـ چوڭ قورام تاشلارنى ئۈست ـ ئۈستىگە تىزىپ ئېتىۋەتكەنىكەن. پىيادە قوشۇنلار جىلغا ئېغىزىنى ئېچىپ، قارا تاش جىلغىسىغا بۆسۈپ كىردى. لۇ جۇنيى ۋە قالغانلار سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى كۆرۈپ، «باركالا!» دېيىشىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا قىتان چېرىكلىرىنى قوغلىماي لەشكەرلەرنى يىغىپ، يالغۇز بۇغا تېغىغا قايتىپ، لەشكەرلەرنى ئارام ئالدۇرۇشنى بۇيرۇدى. لۇ جۇنيى سۇڭ جياڭنى كۆرۈپ ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى ۋە:

ـــ رەھىمدىل ئاغىنىز قۇتۇلدۇرمىغان بولسا، قېرىنداشلار ھايات قالمايتتۇق! ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلار تۇراغا بىللە قايتىپ كېلىشتى ۋە ئۇچ قوشۇننى جەڭ كىيىملىرىنى سېلىپ ئارام ئېلىشقا بۇيرۇدى.

ئەتىسى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ خەلپەت:

ـــ بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، يۇجۇنى قولغا كىرگۈزەيلى. يۇجۇنى ئالساق، قىتان بەگلىكى دېگەن ئالمىقانغا كىردى، دېگەن شۇ، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيى باشلىق ئون ئۇچ ئاتامانىنى لەشكەرلىرى بىلەن بىللە جىجۇغا ۋاقتىنچە دەم ئېلىشقا قايتۇردى. ئۆزى چوڭ ـ كىچىك ئاتامان ۋە لەشكەرلەرنى باشلاپ، يالغۇز بۇغا تېغىدىن ئايرىلىپ يۇجۇغا تېگىش قىلغىلى ماڭدى.

باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ شەھەرگە قايتىپ كېلىپ، ئىككى ئىنىسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدىن، دەرد ـ ئەلەمدە ئىچى پۇشۇپ تۇراتتى. پايلاقچى يەنە: «سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى

يۇجۇغا قاراپ كېلىۋاتىدۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. قىتاي چېرىكلىرى تېخىمۇ ساراسىمىگە چۈشتى. قىتاي چېرىكلىرى سېپىل ئۈستىگە چىقىپ، كۈنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىن قىزىل تۇغ كۆتۈرگەنلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى، كۈنپېتىش يۇقىرى تەرەپتىن قارا تۇغ كۆتۈرگەنلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى، ھەر ئىككىلا قوشۇننىڭ يۇجۇغا قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋغا مەلۇم قىلدى. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ، ئۆزى سېپىل ئۈستىگە چىقىپ قارىدى ـ دە، قىتاي بەگلىكىنىڭ تۇغلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئىچىدە ناھايىتى خۇرسەن بولدى. قىزىل تۇغ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلارنىڭ تۇغلىرىغا كۈمۈش يالىتىلغان خەت يېزىلغانىدى. بۇ قىتاي بېگىنىڭ كۈيۈئوغلى تەيجېن شۇچىڭنىڭ قوشۇنى بولۇپ، پەقەت بەش مىڭلا ئادەمى بار ئىدى. قارا تۇغ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقانلارنىڭ تۇغلىرىغا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن خەت يېزىلغان، قىرغاۋۇل قۇيرۇقىنىڭ پېيى قىستۇرۇلغان بولۇپ، بۇ ئالىي سەردار لى جىنىڭ قوشۇنى ئىدى، بۇ قىتاي سېپاھىيگى ئەسلىدە بەگنىڭ ھۇزۇرىدىكى ئاغۋات، نۆكەربېشى بولۇپ، ئىسمىزاتى لى جى ئىدى، خەقلەر نۆكەربېشى لى جىنۇۋ دەپ ئاتايىتتى. ئۇ لى لىڭنىڭ پۇشتى بولۇپ، ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ نۆكەربېشى بولۇپ كەلگەن، ھازىر شيۇڭجۇدا لەشكەرگاھ قۇرۇپ، شۇ يەردە تۇراتتى. قول ئاستىدا بىر تۈمەندەك چېرىك بولۇپ، بۇيۇك سۇڭ خانلىقى تەۋەسىگە تەگكەنمۇ شۇ ئىدى. ئۇ قىتاي بەگلىكى شەھەرلىرىنىڭ قولدىن كېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، چېرىكلىرىنى باشلاپ يارەمگە كەلگەنىدى. باشبۇغ ئورۇنباسارى خې جۇڭباۋ بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن بۇ ئىككى قوشۇنغا ئادەم ئەۋەتىپ: «شەھەرگە كىرمەي، تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ يوشۇرۇنۇپ، مېنىڭ چېرىكلىرىمنىڭ شەھەردىن چىقىشىنى كۈتكەچ دەم ئېلىپ تۇرسۇن، سۇڭ جىياڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەندە، ئوڭ ۋە سول تەرەپتىن باستۇرۇپ

كەلسۇن» دەپ گەپ ئېيتىپ بەردى. خې جۇڭباۋ بۇ گەپلەرنى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن قوشۇنلىرىنى باشلاپ يۇجۇدىن چىقىپ ياۋغا قارشى ئاتلاندى.

سۇڭ جياڭ سەردارلىرى بىلەن يۇجۇغا يېقىنلاپ كەلگەندە، ۋۇ يۇڭ:

ــ ئەگەر ئۇلار قوۋۇقنى چىڭ تاقاپ چىقمىسا، بۇ ئۇلارنىڭ تەييارلىقىنىڭ يوقلۇقىنى؛ ئەگەر ئۇلار شەھەردىن قارشى چىقسا، بۇ ئۇلارنىڭ بۆكتۇرمە قوشۇنىنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ. لەشكەرلىرىمىز ئوچ تارامغا بۆلۈنۈپ تېگىش قىلسۇن: بىر تارامى توپتوغرا يۇجۇغا قاراپ مېڭىپ، شەھەردىن چىققانلار بىلەن تۇتۇشسۇن؛ قالغان ئىككى تارامى خۇددى قۇش قانىتىدەك ئوڭ ـ سول تەرەپتىن ھىماتچى بولۇپ ماڭسۇن. ئەگەر ياۋنىڭ بۆكتۇرمە قوشۇنلىرى كېلىپ قالغۇدەك بولسا، بۇ ئىككى تارامدىكىلەر ئۇلار بىلەن ئېلىشسۇن، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ گۇەن شېڭنى شۇەن زەن، خاۋ سۈبىنلارنى ئېلىپ سول تەرەپتىن بېرىشقا، خۇ يەنجونى شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنى ئېلىپ ئوڭ تەرەپتىن بېرىشقا بۇيرۇدى، ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسى بىر تۇمەندىن ئوشۇقراق لەشكەر باشلاپ، تاغ كەينىدىكى چىغىر يوللار بىلەن ئاستا ـ ئاستا مېڭىشتى. سۇڭ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ، توپتوغرا يۇجۇغا قاراپ ئىلگىرىلىدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. خې جۇڭباۋ چېرىكلىرىنى باشلاپ كېلىپ، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى بىلەن تۇتۇشتى. ئىككى قوشۇن روبىرو كېلىشتى، لېكىن چۇڭ مەيدانغا چۇشۇپ، خې جۇڭباۋ بىلەن تۇتۇشتى. توّت ـ بەش قەپەس ئېلىشمايلا، خې جۇڭباۋ ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىپ قاچتى. كەينىدىن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قوغلاپ ماڭدى. خې جۇڭباۋ لەشكەرلىرىنى ئىككىگە بۆلۈپ، يۇجۇغا كىرمەي، سېپىلنى چۆرىدەپ ماڭدى. ۋۇ يۇڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپلا: «قوغلىماڭلار!»

دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلاشماي تۇرۇپلا، سول تەرەپتىن بەگنىڭ كۈيۈ ئوغلى تەيجىن چىقىپ كەلدى، گۈەن شېڭ دەل ئۇنىڭ ئالدىدىن چىقىپ توسۇۋالدى؛ ئوڭ تەرەپتىن نۆكەربېشى چىقىپ كەلدى. بىراق، خۇ يەنجو ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى. ئۈچ تارامغا بۆلۈنگەن قوشۇنلار بىر ـ بىرىگە يېقىن قىستاپ كېلىشتى ۋە شۇنداق قاتتىق جەڭ بولدىكى، ئۆلگەنلەرنىڭ جەسەتلىرى خۇددى ساينىڭ تېشىدەك پۈتۈن دالىنى قاپلاپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قېنى دەريا بولۇپ ئاقتى.

خې جۇڭباۋ قىتان چېرىكلىرىنىڭ يېڭىپ چىقالماسلىقىغا كۆزى يېتىپ، جۇجۇغا قايتاي دەپ تۇرۇشىغا، ئىككى سەردار ئېتىلىپ چىقىپ، يولىنى توسۇپ چاپ ـ چاپ قىلغىلى تۇردى. بۇلار خۇا رۇڭ بىلەن چىن مىڭ بولۇپ، خې جۇڭباۋ بىلەن ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي تۇتۇشتى. ئۇ شەھەرنىڭ كۈنپېتىش قوۋۇقى تەرەپكە چېكىنگەندە، قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭغا ئۇچراپ قېلىپ، يەنە بىر قەپەس ئېلىشتى. ئۇ شەھەرنىڭ تۆۋەنكى قوۋۇقى تەرەپكە بۇرۇلغاندا جۇ تۇڭغا ئۇچراپ قېلىپ، يەنە بىر قەپەس ئېلىشتى. خې جۇڭباۋ شەھەرگە كىرىشكە پېتىنالماي، چوڭ يولغا بۆسۇپ چىقىپ، يۇقىرى تەرەپكە قاراپ قاچتى. كۈتمىگەندە سۇڭ جياڭنىڭ ئالدى تەرەپتىن ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن قىلىچىنى ئوينىتىپ چىقىپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. خې جۇڭباۋ ئالاقزەدە بولۇپ تەمتىرەپ قالدى، بۇ چاغدا خۇاڭ شىن قىلىچ بىلەن بىرنى چېپىۋىدى، ئۇنىڭ ئېتىنىڭ بېشى ئۈزۈلۈپ چۈشتى. خې جۇڭباۋ ئېتىنى تاشلاپ پىيادە قاچتى. كۈتمىگەندە سۇڭ جياڭنىڭ پىيادە لەشكەرلىرىنىڭ ئىككى ئاتامانى ـــ يالڭ شيۇڭ بىلەن شى شيۇ تەڭلا چىقىپ، خې جۇڭباۋنى نەيزە تىقىپ ئوڭدىسىغا تاشلىۋەتتى. سۇڭ ۋەنمۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەلدى. كۆپچىلىك شۆھرەت تالىشىپ، مەردلىككە نۇقسان يەتمەسۇن دېگەن ئوي بىلەن خې جۇڭباۋنى قالايمىقان نەيزە ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇ تەرەپتىكى قىتان چېرىكلىرى ئۆز ـ

ئۆزىدىن پاتىپاراق بولۇشۇپ، ھەرقايسىسى ئۆز جېنىنى ئېلىپ قېچىشتى. بەگنىڭ كۆيۈ ئوغلى تەيجېن باشبۇغ ئورۇنباسارنىڭ سېپىدە سەردار تۇغنىڭ يېقىلغانلىقىنى ۋە چېرىكلەرنىڭ پاتىپاراق بولۇشۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەمدى ئىشنىڭ تۈگىگەنلىكىگە كۆزى يەتتى ـ دە، ئۆزىنىڭ قىزىل تۇغلۇق قوشۇننىڭ باشلاپ تاغنىڭ ئارقىسى بىلەن قاچتى. نۆكەربېشى لى جى قىزىق جەڭ قىلىۋېتىپ، قىزىل تۇغلۇق قوشۇننىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئىشنىڭ چاتاق بولغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئۇمۇ قارا تۇغلۇق قوشۇننى باشلاپ تاغ ئارقىسىغا چېكىندى.

سۇڭ جياڭ ئۇچ قوشۇننىڭ ھەممىسىنىڭ چېكىنگەنلىكىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇجۇنى ئېلىشقا چاپتى ۋە ھېچبىر كۈچمەيلا، يۇجۇنى بىرلا ھە ـ ھۇ بىلەن ئالدى. يۇجۇ شەھىرىگە كىرگەندىن كېيىن ئۇچ قوشۇننى جايلاشتۇردى، ئاندىن ئېلان چىقىرىپ، پۇقرالارنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزدى. ئارقىدىن يەنە تېز يۈرۈپ خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن تەنجۇغا ئادەم ئەۋەتىپ، جاۋ سىپاھىبەگنى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ جەنجۇغا يۆتكىلىشكە تەكلىپ قىلدى، سۇ قوشۇنلىرى ئاتامانلىرىنى كېيىلەر بىلەن يۇجۇغا ئەۋەتىشنى ئىلتىجا قىلدى، تۇرشاۋۇل ئورۇنباساری لۇ جۇنيېنى باجۇنى ساقلاشقا ئەۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئىلگىرى ـ ئاخىر تۆت چوڭ ئايماقنى ئالدى. جاۋ سىپاھىبەگ مەكتۇپنامىنى كۆرۈپ بەك خۇرسەن بولدى. ئۇ بىر تەرەپتىن ئوردىغا مەلۇم قىلىش ئۈچۈن نامە يازدى، يەنە بىر تەرەپتىن جەجۇ، باجۇ ئايماقلىرىنى سوراشقا يول ئالدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە سۇ قوشۇنلىرى ئاتامانلىرىنى سۇ ۋە قورۇقلۇقتىن تەڭلا يۆرۈش قىلىش ئۈچۈن، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يېغىشتۇرۇپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى.

قىتان بېگى قەسىرگە چىقىپ، قەلەمدار ـ ئەلەمدار قىتان بەگ ـ سىپاھلىرىنى يىغدى. ئوڭ قول ۋەزىر يۇشى بوجىن، سول

قول ۋەزىر چۇ جيەن، باش سەركەردە ۋە باش سەردارغا ئوردىنىڭ ئۆزىدىلا مەسلىھەت سېلىپ:

— ھازىر سۇڭ جياڭ تەۋەيىمىزگە كىرىپ، تۆت چوڭ ئايمىقىمىزنى بېسىۋالدى. قاچانلا بولمىسۇن، ھامان ئاستانىمىزگە تېگىشى چوقۇم، يەنجىڭنى ساقلاش تەس بولۇپ قالدى. باشبۇغ ئوردۇنباسارى خې جۇڭباۋ ئاكا ـ ئۇكا ئۇچىلىسىلا ئۆلدى، قەلەمدار ـ ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلىرىم، بەگلىكىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەن بۇ پەيتتە، قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى.

— بېگىم، غەم يېمەسلە ! — دېدى باشبۇغ ۋۇ يەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، — ئالدىنقى قېتىملاردا قوللىرى بىرنەچچە نۆۋەت ئۆزۈم لەشكەر تارتىپ باراي دېگىنىمدە، باشقىلار يول قويمىدى. ئاقىۋەت، قاراقچىلارنىڭ نوخلىسى ئۆسۈپ، مانا ئەمدى چوڭ ئاپەتكە ئايلاندى. تىلىكىم شۇكى، مۇقەددەس يارلىق بېرىلسە، پېقىر خىل قوشۇنلارنى تاللاپ، ھەرقايسى جايلاردىكى لەشكەرلەرنى توپلاپ، بەلگىلەنگەن مۇددەتتە يولغا چىقىپ، سۇڭ جياڭلارنى چوقۇم تىرىك تۇتۇپ كېلىمەن. قولدىن كەتكەن شەھەرلەرنى قايتۇرۇۋالمەن، — دېدى.

بەگ ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىپ، مەرۋايىت نىشان تاختا، ئالتۇن مۆھۈرلۈك يارلىق، سېرىق تەبەرلىك، ئاق قوتاز قۇيرۇقى جالالىق تۇغ، قارا كۈنلۈكلۈك قىزىل ئاسما تۇغ ئىنئام قىلدى ۋە:

— مەيلى ئۇلۇغ زات ياكى بەگنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقان، قېرىنداشلىرى بولسۇن ۋە ياكى ھەرقانداق لەشكەر بولسۇن، ھەممىسى قەدىردان ۋەزىرىمنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالغاي، سىز تېز قوزغىلىپ، جازا يۈرۈشىگە ئاتلانغايسىز ! — دېدى.

باشبۇغ ۋۇ يەن مۇقەددەس يارلىق، لەشكەر بەلگىلىرىنى ئېلىپ مەشىق مەيدانىغا باردى. قىتتان سەردارلىرىنى توپلاپ، بەگنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئاڭلاتتى. ھەرقايسى جايلاردىكى قوشۇنلارنىڭ تەييارلىنىپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشىنى

جېكىلىدى. ئۇ بۇيرۇقلىرىنى ئەمدى بېرىپ بولۇشىغا، چوڭ ئوغلى يەنشۇ توپتوغرا مەشىق مەيدانىغا يېتىپ كەلدى ۋە:

ــ ئاتا، سىز قوشۇننى ئېدىتلاپ تۇرۇڭ، مەن ئالدى بىلەن قاۋۇل سەردارلاردىن بىرنەچچىنى ئېلىپ، بەگنىڭ كۈيۈئوغلى تەيجېن، سەردار ـ نۆكەربېشى لى جىلارنىڭ لەشكەرلىرىنى يىغىپ جەم قىلىپ، ئالدىڭىزدا يۇجۇغا بېرىپ، ئۇ ياۋايىلارنىڭ يۇرىكىنى مۇجۇپ تۇراي، سىز يېتىپ كەلگەندە، كوزا ئىچىدىكى تاشپاقىنى قول سېلىپ ئالغاندەك، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى بىراقلا يوقىتايلى. ئاتام قانداق ئويلايدىكىن؟ ــ دېدى.

ــ ئوغلۇم، گېپىڭ خېلى ئورۇنلۇق، ساڭا بەش مىڭ چەۋەندار، ئىككى تۇمەن خىلانغان چېرىك ئاجرىتىپ بېرەي، سەن تۇرشاۋۇل بول، بەگنىڭ كۈيۇ ئوغلى تەيجېن، نۆكەربېشى لى جى بىلەن قوشۇلۇپ دەرھال يولغا چىق. زەپەر تاپساڭ، ئۇچقاندەك تېز خەۋەر بەرگىن، ــ دېدى ۋۇ يەن.

ياش سەردار بۇيرۇقنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئوچ قوشۇننى ئېدىتلاپ، توپتوغرا يۇجۇغا قاراپ يول ئالدى.

تۇمەن ئات باستۇرۇپ كەلسە زېمىن ـ كۆك چۇشتى لەرزىگە،
تۇمەن مەرد چۇشسە مەيدانغا شاياتۇن چۆمدى دەرد ـ غەمگە.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇنىڭ زادى قانداق جەڭ قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن يەتتىنچى باب

سۇڭ دانىشنىڭ يۇجۇدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى خۇ يەنجونىڭ قىتان سەردارىنى تۇتۇۋالغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ چاغدا، ۋۇيەن يەنشۇ ئىككى تۇمەندىن ئوشۇقراق لەشكەر تارتىپ چىقىپ، بەگنىڭ كۇيۇ ئوغلى تەيجېن نۆكەربېشى لى جى بىلەن قوشۇلۇپ، جەمئىي ئۈچ يۈرۈم تۇمەن قىتان چېرىكىنى توپلاپ، نەيزە ـ قىلىچ، ئوقيا ۋە باشقا قورال ـ جابدۇقلار بىلەن يولغا چىقتى. بۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى بىلگەن پايلاقچىلار يۈجۇ شەھىرىگە كېلىپ سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

ـــ قىتان چېرىكلىرى بىرقانچە نۆۋەت يېڭىلدى. بۇ نۆۋەت چوقۇم خىل قوشۇن، كۈچلۈك سەردارلارنى تالـلاپ ئېلىشقىلى كېلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، ئۇنىڭغا قانداق تەدبىر بىلەن تاقابىل تۇرساق بولار؟ ـــ دېدى.

ـــ ئاۋۋال لەشكەر يۆتكەپ شەھەردىن چىقىپ، سەپ تۈزۈپ تۇرايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ قىتان چېرىكلىرى كەلگەندە، ئاستا ـ ئاستا چېقىلىپ كۆرەيلى. ئەگەر يېتەرلىك كۈچى بولمىسا ئۆزلۈكىدىن چېكىنىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى شەھەردىن ئېلىپ چىقىپ، شەھەرگە ئون چاقىرىم كېلىدىغان تاغقا يېقىن، سۇغا يانداشىپ كەلگەن چاسا تاغ دەپ ئاتىلىدىغان تۈزلەڭلىككە بېرىپ، توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلده سەپ تۈزدى. شۇ ئەسنادا قىتان چېرىكلىرىنىڭ ئۈچكە بۆلۈنۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى

كۆردى. ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇنىڭ چېرىكلىرى قارا تۇغلۇق، بەگنىڭ كۈيۈ ئوغلى تەيجېننىڭ قىزىل تۇغلۇق، جەڭ ئامبىلى نۆكەربېشى لى جىنىڭ كۆك تۇغلۇق ئىدى. ئۇچ قوشۇن يېتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ سەپ تۈزۈپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ۋۇيەن يەنشۇ ئاتىسىنىڭ قول ئاستىدا سەپ تۈزۈش ئۇسۇللىرىنى ئۆگەنگەن بولۇپ، سەپلەرنىڭ سىرلىرىنى پىششىق بىلەتتى، شۇڭا ئۇ كۆك تۇغلۇق، قىزىل تۇغلۇق ئىككى قوشۇننى ئوڭ ـ سول ئىككى تەرەپكە ئايرىپ جايلاشتۇردى، ئۆزى بارگاھ قوشۇنىغا كېلىپ، ئېگىز شوتىغا چىقىپ، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ دېگەندەكلا توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلده سەپ تۈزۈپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. شوتىدىن چۈشۈپ، ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈپ كەتتى. يېنىدا تۇرغان ئوڭ ـ سول قول سەردارلار:

ـــ سەردار، نېمىگە بۇنداق كۈلۈپ كەتتىلە؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۇنىڭ بۇ توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلدىكى سېپىنى كىم بىلمەيدۇ؟ بۇ سەپ كۆزىمىزنى باغلىيالمايدۇ. مەن ئۇنى بىر چۆچۈتۈپ كۆرەي ! ـــ دېدى ۋۇيەن يەنشۇ ۋە چېرىكلىرىگە ئۈچ قېتىم دۇمباق چالدۇرۇپ، سەردار سۈپىسى سالدۇردى. ئۆزى سۈپىنغا چىقىپ، ئىككى بەلگە تۇغنى ئوڭ ـ سولغا پۈلاڭلىتىپ سەپ تۈزدى. ئاندىن سۈپىدىن چۈشۈپ ئاتقا مىندى، نۆۋەتچى سەردارغا سەپنى ئېچىشنى بۇيرۇپ، سۇڭ جياڭغا گەپ تاشلاش ئۈچۈن سەپ ئالدىغا چىقتى. بۇ ياش سەردار قانداق جابدۇنغان دېمەمسىز؟ ئەنە قاراڭ:

بېشىدا سۆسۈن ئالتۇن تاجىسى،
ئۈستىده كۈموشتىن ئاق قۇياقچىسى.
پۈتىدا قۇش تۇمشۇق ساغرا ئۆتۈكى،
بېلىده ئەجدەر گۈل سېرىق پوتىسى.
قولىدا ئەجدەر باش گاڭ يارما دەستە،

قاتللىق شەمشىرى چاقنار دەھشەتتە.
سول ياققا ئاسقان زەر ـ لەئەل كامان،
ئوڭ ياققا بۆرە چىش ئوقيانى سانجىغان.
ئوينايتتى قولىدا چاسا گۈل يالمان،
ئاستىدا قىپقىزىل چىلان رەڭ قۇلان.

ۋۇيەن يەنشۇ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، سەپ ئالدىغا چىقىپ توختىدى ۋە قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ سەن توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلدە سەپ تۈزۈپ، كىمنى ئالدىماقچى؟ مېنىڭ قانداق سەپ تۈزگىنىمنى كۆرۈپ باقە قېنى ! ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قىتتان سەردارىنىڭ سەپ تۈزۈش ئۇسۇلى جەھەتتە سىناشماقچى بولغانلىقىنى بىلدى ـ دە، ئېگىز شوتا قويۇشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭ، جۇ ۋۇلار شوتىغا چىقىپ، قىتتان چېرىكلىرىنىڭ سېپىگە كۆز سالدى. ئۇچ قوشۇن بىر ـ بىرىگە تۇتاشقان، ئوڭ ـ سولغا تەڭ ئېتىبار بېرىلگەن سەپ ئىدى. بۇنىڭ قانداق سەپ ئىكەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلىۋالغان جۇ ۋۇ سۇڭ جياڭغا:

ـــ بۇ قابىس ئۇچ ئاناسىر سېپى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن جۇ ۋۇنى سەردار سۈپىسىدا قالدۇرۇپ، شوتىدىن پەسكە چۈشۈپ، سەپ ئالدىغا چىقىپ، قامچىسىنى قىتتان سەردارىغا شىلتىدى ۋە:

ـــ سېنىڭ بۇ قابىس ئۇچ ئاناسىر سېپىڭنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك نېمىسى بار! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ:

ـــ سەن سېپىمنى بىلىپسەن، ئەمدى ئۇنى بىر ئۆزگەرتىپ، تونۇيالمايدىغان قىلىۋېتىمەن، ـــ دېدى ۋە ئېتىنى قامچىلاپ بارگاھ قوشۇنىغا قايتىپ، يېڭىباشتىن سەردار سۈپىسىغا چىقتى. بەلگە تۇغنى پۇلاڭلىتىپ قايتا سەپ تۈزدى. ۋۇ يۇڭ

بىلەن جۇ ۋۇ سەردار سۇپىسىدا تۇرۇپ، ئۇنىڭ سەپنى ساماۋى ـ زېمىنىي تۆت ئاناسىر سېپىگە ئۆزگەرتكەنلىكىنى كۆردى ـ دە، شوتىدىن چۈشۈپ سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ يەنە سەپتىن چىقىپ، تەبەرنى توغرىسىغا تۇتۇپ:

ـــ بۇ سېپىمنى بىلەمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بۇ ئۆزگەرتكىنىڭ ساماۋى ـ زېمىنىي تۆت ئاناسىر سېپى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سۇڭ جياڭ.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ بېشىنى چايقاپ سوغۇق كۈلۈپ قويدى ۋە يەنە سېپىگە قايتىتى، سەردار سۇپىسىغا چىقىپ، بەلگە تۇغنى ئۇياق ـ بۇياققا پۇلاڭلىتىپ، يەنە بىر سەپ تۇزدى. ۋۇ يۇڭ بىلەن جۇ ۋۇ سەردار سۇپىسىدا تۇرۇپ بۇنى كۆردى، جۇ ۋۇ: «بۇ تۇزگىنى ئايلانما سەككىز رەم سېپى» دېدى ـ دە، يەنە سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى.

باش سەردار يەنە سەپ ئالدىغا كېلىپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ بۇ سېپىمنى بىلەمسەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كۇتكىنىمدەكلا ئايلانما سەككىز رەم سېپى تۇزدۇڭ، ئەجەبلەنگۈدەك يېرى يوق ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ كۈلۈپ تۇرۇپ. ياش سەردار بۇنى ئاڭلاپ: «ماڭا بىرنەچچە سەپ تۇزۇش ئۇسۇلى ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا خۇپىيانە مىراس بولۇپ كەلگەنىدى. بۇنىمۇ بىلمۇۋالدىيا، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئىچىدىمۇ ھۆكۈمالار بولسا كېرەك» دېگەن ئويغا كەلدى. ئاندىن يەنە سېپىگە قايتىپ، ئاتتىن چۈشۈپ سەردار سۇپىسىغا چىقىپ، بەلگە تۇغىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۇياق ـ بۇياقتا ئايلاندۇردى، تۆت ئەتراپى تۇيۇق، سەككىز ـ سەككىز ئاتمىش تۆت بۆلەك قوشۇنلۇق بىر سەپ تۇزدى. جۇ ۋۇ يەنە ئېگىز شوتىغا چىقىپ قارىدى ـ دە، ۋۇ يۇڭغا:

ـــ بۇ ئەلەمشاھ (يەنى جۇگې لياڭ) نىڭ سەككىز سەپ شەكلى، بۇنىڭدا قوشۇنلارنىڭ باش ـ ئايىغى يوشۇرۇنغان بولۇپ، ھېچكىم بىلەلمەي قالمدۇ، ـــ دېدى. ئاندىن سۇڭ دانىشنى سەپ

ئىچىگە چاقىرتتى. ئۇ سەردار سۇپىسىغا چىقىقاندىن كېيىن بۇ سەپنى كۆرسەتتى ۋە:

ــ قىتتان چېرىكلىرىنى بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ، بۇنداق سەپ تۈزۈش مەخسۇس ئۆگىتىلگەن. بۇ تۆت سەپ بىر ئېقىمدىن كەلگەن، ئىسكەتچىدىن كەتكىنى يوق، ئاۋۋالقىسى قانىس ئۇچ ئاناسىر سېپى، ئۈنىڭدىن ساماۋى ـ زېمىنىي تۆت ئاناسىر سېپى كېلىپ چىقىدۇ، تۆت ئاناسىر سېپىدىن ئايلانما سەككىز رەم سېپى چىقىدۇ. سەككىز رەم سېپىدىن سەككىز ـ سەككىز ئاتمىش تۆت بۆلەك قوشۇنلۇق سەپ كېلىپ چىقىپ ئاخىرقى سەككىز شەكىلگە ئايلىنىدۇ. بۇلار تۈگمەي دەۋر قىلىپ تۇرىدىغان، ئىنتايىن تاكامۇل سەپلەر، ــ دېدى.

سۇئال جىياك سەردار سۇپىسىدىن چۈشۈپ، ئارغىمىقىغا مىنىپ سەپ ئالدىغا كەلدى. ياش سەردار تەبەرنى چىك تۈتۈپ سەپ ئالدىدا ئېتىنىك تىزگىنىنى تارتىپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ــ بۇ سېپىمنى بىلەلىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ھەي سەردار، سەن تېخى كىچىك، بىلىمىك تېخى ئاز، خۇددى قۇدۇقنىڭ تېگىدىكى پاقىدەك مۇشۇ سەپلەرنىلا قالتىس سەپ دەپ بىلىدىكەنسەن. سېنىڭ بۇ بېشى كۆرۈنمەيدىغان سەككىز سەپ شەكلىك بىلەن كىمنى ئالدىماقچى بولىسەن؟ بىزنىڭ بۇيۇك سۇئال خانلىقىمىزدىكى كىچىك بالىلارنىمۇ ئالدىيالمايسەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى سۇئال جىياك.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ:

ــ خوپ، مېنىڭ سەپ تۈزۈش ئۇسۇللىرىمنى بىلىۋاپسەن، ئۇنداق بولسا قېنى، سەنمۇ بىر ئاجايىپ ـ غارايىپ سەپ تۈزۈپ، مېنى ئالداپ باقچۇ! ــ دېدى.

ــ مېنىڭ مۇشۇ توقۇز ساراي، سەككىز رەم سېپىمغۇ ئاددىي سەپ، قېنى تېگىپ باققىنا؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى سۇئال جىياك.

ياش سەردار قاتتىق كۈلۈپ كەتتى ـ دە:

— بۇ كىچىك سېپىلغا نېمىگە دال بولار؟ قوشۇنۇڭدىكىلەر غايىب ئوق ئاتمىسۇن، سېنىلغا بۇ ئەرزىمەس سېپىگىنى بۇزمىغىنىمنى كۆرۈپ باق ! — دېدى.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ بەگنىلغا كۈيۈ ئوغلى تەيجىن نۆكەربېشى لى جىغا مىڭدىن چېرىك باشلاپ، «مەن ئۇلارنىلغا سېپىنى يېرىپ كىرگىنىمدىن كېيىن ھەممەم بولۇڭلار» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇيرۇق چۈشۈرۈلۈشى بىلەنلا قوشۇنلار دۇمباق چالدى. سۇلغا جياڭمۇ لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ئۇچ قېتىم جەلغا دۇمبىقى چالدۇردى، سەپكە ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن ياش سەردارنى كىرگۈزۈش ئۈچۈن، ئىككى نىشان تۇغنى قايتۇرتقۇزدى. ۋۇيەن يەنشۇ قول ئاستىدىكى يىگىرمەدەلغا يان سەردار بىلەن قۇياق كىيگەن بىر ملغا ئاتلىق چېرىكنى ئەگەشتۈرۈپ، بارماقلىرىنى پۈكۈپ ھېسابلاپ كۆرۈپ، بۇگۈن ئاتەش كۈنى ئىكەنلىكىنى ئېنىقلىدى ـ دە، سەپكە تۆۋەندىن كەلمەي، ئوڭ تەرەپتىن ئايلىنىپ بېرىپ، كۈنپېتىش تەرەپتىن ئاق تۇغنى كۆتۈرۈپ بۆسۈپ كىردى، كەينىدىكىلىرى ساداقچىلار تەرىپىدىن ئوققا تۇتۇلۇپ قالدى ـ دە، قوشۇنىلغا يېرىمى سەپ ئىچىگە كىرەلىدى، قالغان يېرىمى ئۆز سېپىگە قايتىپ كەتتى.

ياش سەردار سەپ ئىچىگە بۆسۈپ كىرىپلا بارگاھ قوشۇنىغا ئات سېلىۋىدى، ئۇ خۇددى كۈمۈشتەلغا ئاپپاق قەلئە ئىچىگە قاپسىلىپ قالغاندەلغا بولدى. بۇنى كۆرگەن ۋۇيەن يەنشۇنىلغا چىرايى تامدەلغا تاتىرىپ كەتتى ۋە «سەپ ئىچىدە بۇنداق سېپىل نەدىن پەيدا بولۇپ قالغاندۇ؟» دېگەننى ئويلىدى ـ دە، ئەتراپىدىكىلەرگە كەلگەن يولى بويىچە سەپنى يېرىپ ئۆز سېپىگە قايتىشنى بۇيرۇدى. چېرىكلەرنىلغا ھەممىسى كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا، ھەممە ياق خۇددى بىر كۈمۈش دېڭىزىغا ئوخشاش ئاپپاق بولۇپ، پەقەت سۇنىلغا شارىلدىشىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بىرەر يول ـ پول كۆرۈنمەيتتى. ياش سەردار ئالاقزەدە بولۇپ، چېرىكلىرىنى باشلاپ تۆۋەن تەرەپتىكى يوچۇققا كىلىپ

قاربدى، شۇنداق قارىسا تۇمەنمەك پارچە ئوت ھەممىلا يەردە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقانىدەك كۆرۈندى، ئەتراپتا بىرەر لەشكەرمۇ قالماپتۇ. ياش سەردار تۆۋەن تەرەپتىكى يوچۇقتىن چىقىشقا پېتىنالماي، كۇنچىقىش تەرەپتىكى يوچۇققا ئۇسۇپ كېلىپ قارىسا، بۇك يوپۇرماقلىق دەرەخلەر، چاتقاللار ھەممە يەرنى قاپلاپ كېتىپتۇ، ئىككى تەرەپكە توسۇق قويۇلۇپ كەتكەن، ماڭغۇدەك يول قالماپتۇ. ئۇ يەنە يۇقىرى تەرەپتىكى يوچۇققا بۇرۇلۇپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، قول ئۇزارتسا ھېچنېمىنى تۇتقىلى بولمايدىغان خۇددى زۇلمەتلىك دوزاختەك ئاسمانىنى قارا تۇتەك قاپلىۋاپتۇ، قۇياشنى قارا بۇلۇت توسۇۋاپتۇ، سەپ ئىچىدە چىقىشقا ھېچقايسى تەرەپتىن يول تاپالمىغان ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ: «بۇ چوقۇم سۇك جياڭنىك جادۇگەرلىك سېھرى، بۇنىڭ نېمىلەر ئىكەنلىكىنى سۇرۇشتە قىلىپ ئولتۇرماستىن، زادى مەشەدىن بۆسۇپ چىقىپ كەتمەيمەنمۇ» دېگەننى كۆڭلىدىن كەچۈردى ـ دە، چېرىكلىرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى. چېرىكلىرى تەڭلا چۇقان ـ سۇرەنلەر سېلىپ چاپ ـ چاپ بىلەن بۆسۇپ ماڭدى. شۇ ئەسنادا يان تەرەپتىن بىر سەردار ئېتىلىپ چىقىپ قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ گۆدەك سەردار، نەگە قاچماقچىسەن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ بىر تۇتۇشاي دەپ كېلىر ـ كەلمەستىنلا زەرب بىلەن ئۇرۇلغان يارما دەستە كالىسىغا چۈشۈپ كەلدى، ياش سەردارنىڭ كۆزى ئىتتىك، قولى چاققان كېلىپ، چاسا تەبەرى بىلەن يارما دەستىنى توسۇۋدى، قوش يارما دەستە تەڭلا چۈشۈپ، تەبەر ساپىقىنى قارس قىلىپ پارچە ـ پارچە قىلىۋەتتى. ئۇ ئالدىراپ قۇتۇلۇشقا تىرىشۇبدى، ھېلىقى سەردار ئۇنى قۇچاقلاپ، خۇددى بۇركۇت چاڭگال سالغاندەك كاپىلا قىلىپ بېلىدىن تۇتۇپ ئات ئۇستىدىن يۇلۇپ ئالدى. كەينىدىكى لەشكەرلەر قاراڭغۇدا ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالماي، ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولۇشقا مەجبۇر بولدى. ياش سەردارنى تۇتقان باشقا بىرى

بولماستىن، دەل يولۇاس سەردار قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجونىڭ ئۆزى ئىدى. ئەسلىدە گۈڭسۇن شېڭ بارگاھ قوشۇنىدا تۇرۇپ جادۇگەرلىك سېھرىنى ئىشقا سالغانىدى. ئۇ ياش سەردارنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى كۆرۈپ، جادۇگەرلىكنى يېغىشتۇردى، سەپ ئىچىدە بۇرۇنقى ھالەت ئەسلىگە كېلىپ، كۆك ئاسماندا قۇياش نۇرى پارقىراپ چىقتى.

بەگنىڭ كۇيۇ ئوغلى تەيجىن بىلەن نۆكەربېشى لى جى مىڭدىن چېرىك باشلاپ، سەپتىن خەۋەر كەلگەن ھامان ببرىپ ھەمدەم بولۇشنى كۈتۈپ تۇراتتى، بىراق بىرەر خەۋەر كەلمىگەچكە، جەڭگە كىرەلمىدى. ئۇلار شۇنداق كۈتۈپ تۇرغاندا، سۇڭ جياڭ بۇلارنىڭ سېپى ئالدىدا پەيدا بولدى ـ دە، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ سەنلەر يەنە ئەل بولۇشماي، قاچانغىچە تۇرۇشسەن؟ ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ قولۇمغا چۈشتى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە قىلىچۋازلارنى سەپ ئالدىغا چىقاردى.

لى نۆكەربېشى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ۋۇيەن يەنشۇنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ يەككە ـ يېگانە ئات سېلىپ كەلدى. ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان تېرىككەك چىن مىڭ بۇنى كۆرۈپ بۆرە چىشلىق كالتىكىنى ئوينىتىپ نۆكەر بېشى لى جىغا ئېتىلدى. ئىككى ئات گىرەلەشتى، تىغلار ئېلىشىپ ـ چىرمىشىپ كەتتى. ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر تەڭلا قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈشتى. نۆكەربېشى لىجىنىڭ يۈرىكى پوكۇلداپ تەمتىرەپ قېلىشىغا، چىن مىڭ كالتىكى بىلەن كېلىشتۇرۇپ كاللىسىغا بىرنى سېلىۋىدى، ئۇنىڭ دۇبۇلغىسى پاچاقلىنىپ، مېڭىسىنىڭ قېتىقى چۈۋۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئاتتىن پوككىدە چۈشتى. تەيجىن نۆكەربېشى لى جىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، چېرىكلىرىنى باشلاپ بەدەر قاچتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ قىرغىن قىلدى. قىتان چېرىكلىرى قاتتىق يېڭىلىپ پاتىپاراق بولۇشۇپ كېتىشتى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئۇچ مىڭدىن ئارتۇق ئاتنى ئولجا ئالدى. جىلغا ئىچى تاشلىنىپ كەتكەن توغ - ئەلەم، قىلىچ - تەبەرگە لىق تولدى. سۇڭ جياڭ مەرتىۋىگە ئېرىشىشنى كۆزلەپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ھېچنېمىگە قارىماي توپتوغرا يەنجىڭگە قاراپ يول ئالدى.

قىتتان چېرىكلىرىنىڭ يېڭىلىپ قاچقان قالدۇقلىرى قىتتان بەگلىكىگە قېچىپ بېرىپ، باشبۇغ ۋۇيەن يەنشۇ بىلەن كۆرۈشتى. ياش سەردارنىڭ سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىگە تېگىش قىلىپ قولغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى؛ قالغان يان سەردارلارنىڭ ئەل بولۇپ كەتكەنلىكىنى؛ نۆكەربېشى لىجىنىڭ كالتەك تېگىپ ئۆلگەنلىكىنى؛ تەيجېنىڭ جېنىنى ئېلىپ قېچىپ كەتكەنلىكىنى، لېكىن نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم ئىكەنلىكىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. ۋۇيەن يەنشۇ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ:

— مېنىڭ ئوغلۇم كىچىكىدىن تارتىپلا سەپ تۈزۈش يوللىرىنى پىششىق ئۆگەنگەن، ئۇنىڭ سىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. ھېلىقى ئەبلەخ سۇڭ جياڭ قانداق سەپ تۈزۈپ ئوغلۇمنى تۇتۇۋالدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇنىڭ تۈزگىنى ھېچقانداق غەلىتە سەپ ئەمەس، پەقەتلا توققۇز ساراي، سەككىز رەم سېپى، — دېدى ئەترايتىكىلەر، — ياش سەردارىمىز تۆت خىل سەپ تۈزۈۋىدى، ھېلىقى ياۋايى بۇنىڭ ھەممىسىنى بىلىۋالدى. ئاخىرىدا ئۇ ياش سەردارىمىزغا: «سەن مېنىڭ توققۇز ساراي، سەككىز رەم سېپىمنى تونۇۋالدىڭ، بىراق مۇشۇ سېپىمگە تېگىلەمسەن» دېۋىدى، ياش سەردارىمىز مىڭ نەچچە يۈز ئاتلىقنى باشلاپ، كۇنپېتىش تەرەپتىكى يوچۇقتىن ئۇنىڭ سېپىگە كىردى. بىراق، ئۇلار كۇچلۇك ئوقيا ئېتىپ توسقانلىقتىن، چېرىكلەرنىڭ يېرىمىلا سەپ ئىچىگە يېرىپ كىرەلىدى. كېيىن نېمە بولدىكىن تاڭ، ئۇ تىرىك قولغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

ـــ ئۇنىڭ توقۇز ساراي، سەككىز رەم سېپىنى بۇزۇش قانچىلىك ئىش ئىدى، ئۇ چوقۇم سېپىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن چېغى، ـــ دېدى ۋۇيەنشۇ .

ـــ بىز سەردار سۇپىسىغا چىقىپ قاراپ تۇرغانىدۇق، ئۇلارنىڭ سېپىدە لەشكەرلىرى مىدىر ـ مىدىر قىلمىدى. تۇغ ـ ئەلەملىرى ئۆزگەرمىدى، پەقەت سەپ ئۇستىنى بىر پارچە قارا بۇلۇت قاپلاپ تۇردى، ـــ دېيىشتى چېرىكلەر.

ـــ ئۇنداق بولسا چوقۇم جادۇگەرلىك سېھرى ئىشلىتىپتۇ، مەن قوشۇن باشلاپ چىقسامۇ، چىقمىسامۇ بۇ ئەبلەخ بەربىر كېلىدۇ. ئەگەرچەندە يېڭەلمىسەم ئۆزۈمنى بوغۇزلايمەن ! كىم مېنىڭ تۇرشاۋۇلۇم بولۇپ ئالدىدا لەشكەر تارتىپ چىقىدۇ؟ مەن چوڭ قوشۇن بىلەن ئارقاڭلاردىن يېتىپ بارىمەن، ـــ دېدى ۋۇ يەن يەنشۇ.

ئىككى سەردار تەڭلا ئالدىغا چىقىپ: «بىز ئىككىمىز تۇرشاۋۇل قوشۇن بولۇشقا رازى» دېدى.

بۇلارنىڭ بىرى قىتان سىپاھىيگى چيۇڭياۋ نايەن، يەنە بىرى يەنجىڭ چەۋەندازى، سەردار كۇ جېنيۇەن ئىدى. ۋۇيەن يەنشۇ بەك خۇرسەن بولۇپ ئۇلارغا:

ـــ سىلەر ئىككىڭلار بەك پەخەس بولۇڭلار، مېنىڭ تۇرشاۋۇلۇم بولۇپ بىر تۇمەن چېرىك باشلاپ يولغا چىقىڭلار، تاغ ئۇچرىسا يول ئېچىڭلار، سۇ يولۇقسا كۆۋرۈك سېلىڭلار. مەن چوڭ قوشۇن تارتىپ كەينىڭلاردىن يېتىپ بارىمەن، ـــ دېدى.

چيۇڭياۋ نايەن، كۇ جېنيۇەن ئىككى سەردار تۇرشاۋۇل بولۇپ يول ئېچىشقا ئاتلاندى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئۇلارنىڭ كەينىدىن ۋۇيەن يەنشۇ قول ئاستىدىكى ئون بىر يۇلتۇز سەردار، يىگىرمە سەككىز مالائىك سەردارىنى تەرتىپكە سېلىپ سەپەرگە ئاتلاندى. ئالدى بىلەن ئون بىر يۇلتۇز سەردارنى كۆرسىتىپ ئۆتەيلى:

شەمىس يۇلتۇز بەگنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ، قول

ئاستىدا بەش مىڭ چېرىك.

قەمەر يۇلتۇز تېمەن شۇ مەلىكىسى دادلىبو، قول ئاستىدا بەش مىڭ قىز چېرىك.

فەلق يۇلتۇز بەگنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېرۇڭ، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

ئوساپ يۇلتۇز بەگنىڭ بىر نەرۋە قېرىندىشى يېلۇ دېخۇا، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

مۇسەبىخ يۇلتۇز بەگنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېزۇڭ، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

ئاي يولدىشى يۇلتۇز بەگنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېشىن، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

كۇنپىتىش كۆك پادىشاھى قەمەر يۇلتۇز باش سەردار جىئېر فولاڭ، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

كۇنچىقىش زۆھرە يۇلتۇز باش سەردار ۋۇلى كېئەن، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

ئاستىن ئېزىتقۇسى مۇشتىرى يۇلتۇز باش سەردار دۇڭشىيەن ۋېنرۇڭ، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

ئۇستۇن قارا ياراق قەمەر يۇلتۇز باش سەردار چۇلى چۇچىڭ، قول ئاستىدا ئۇچ مىڭ چېرىك.

مەركەزدە تۇرۇپ يۇلتۇزلارنى تورايدىغان تۇپراق يۇلتۇز چوڭ سەردار باشبۇغ ۋۇيەن گۇاڭ ھەرقايسى ئۇچقۇر چېرىكلەرگە باشچى بولۇپ، ئۆز يېنىغا بەش مىڭ چېرىك ئېلىپ بارگاھ قوشۇنىدا تۇرىدىغان بولدى.

ۋۇيەن يەنە قول ئاستىدىكى يىگىرمە سەككىز مالائىك سەردارنى ئېيتتلاپ چىقتى:

مۇڭگۇزلۇك ماري سۇن جۇڭ

سىندۇ ئەجدىھاسى جاڭ چى

تۇپراق قوڭغارجە لىيۇ رېن

شەمس توشقىنى شيې ژۇ
قەمەر تۇلكىسى پېي جى
مۇشتىر يولۋىسى گۇ يۇگۈشكە
قەمەر يىلپىزى جيا ماۋ
مۇرتىخ يەككە شاھى شياۋ داگۇەن
تەر فەسىندۇ نيۇ شۆشيۇكە
جەممە تۇپراق شەپەرەكە يۇ دېچېكە
زەبرە شەمس چاشقىنى شۇ ژېي
سەرفە قەمەر قارلىغچى لى يى
ھاۋا مۇشتىرى قاۋىنى زۇ شىكە
سىماك قەمەر دۇكى چېگجۇ ناخەي
ئەفرا بۇرتېخ بۆرىسى گو يۇگچاكە
زەبانا سىندۇ ئىتى ئالىيى
ئەكلىل تۇپراق قىرغۇلى گاۋ بياۋ
قەلب شەمس توخۇسى شۇن شۇگاۋ
شولا قەمەر قاغىسى گو يۇگتەي
نەغايىم مۇشتىرى مەرۇنىسى پەن يى
بىلدە قەمەر مايمۇنى جۇ باۋ
دىبىھ مۇرتىخ مايمۇنى تۇكە لىخې
بەلخ سىندۇ قويى ژاكە جىكە
سەئىد سەئۇد تۇپراق بۆكەسى لېي چۇن
سەئىد ئەھبىيە شەمس ئېتى بيەن جۇنباۋ
فەرغ مۇقەددىمە قەمەر كېيىكى لى فۇ
فەرغ مۇئەخفىرە مۇشتىرى يىلان دى شېكە
رىشا قەمەر كەسلەنچۇكى بەن گۇئېر
ژۇيەن يەنشۇ ئون بىر يۇلتۇز سەردار، يىگىرمە سەككىز مالائىك سەردارنى ئېدىتلاپ، يىگىرمە تۇمەن لەشكەر تارتىپ پۇتۇنلەي قوزغىلىپ چىقتى ژە بەگنى سەپەرگە تەكلىپ قىلدى. بۇنىڭغا مۇنداق قەدىمي بىر نەزم دەلىل:

قۇيۇن چىقىپ يەر - زېمىننى باستى زۇلمەت،
سېرىق قۇملار ئۇچۇپ بۇلۇت بولدى ئۇلپەت.
قىتان لەشكەرلىرى كەلسە تاغ يېرىلار،
يېراقتىكى تاغۇدەريا ئۆڭسىزلىنار.
ئارغىماقلار كىشنىشەر خۇ① ئاستىدا،
ئېرىق ئاتلاپ، تاغلار ئاشار پالىۋانلار.
نەيزىلەرنىڭ ھەيۋىتىدىن ئەرش ئىتلىرى،
ئاڭلىنىدۇ خىرىس قىلغان ھاۋشىشلىرى.
ياۋنىڭ ئۆزى دەھشەت تۆكەر تۇمان ئىچرە ـــ
بېسىپ كەلدى ئالۋاستىدەك سېلىپ نەرە.
يېڭى چىققان مىسلى ئايدۇر كامانلارى،
كۇن نۇرىدا يالتىرايدۇ زۇلپىقارى.
ۋاي - ۋۇل قىلار تاۋار - دۇردۇن ئەلەملىرى،
نېلۇپەرنىڭ ياپرىقىدەك تەلپەكلىرى.
خۇ پالۋانلار بىر سوتۇقتا ئېيتتى ناخشا،
تۆگە پۇتى كەلدى تەبىل ساداسىغا.
قىتان بېگى ئوڭ - سولىدا پالتىلىقلار،
لەشكەر ئالدى - ئارقىسىدا يالمانلىقلار.
بەس - بەس بىلەن چاقنار پالتا، تەبەر - تەپشە،
ماڭا - ماڭا بېرىپ قالدى قاقاس يەرگە.
قارچىغىلار چىقتى كۆككە تۇرنا قاقشار،
قاپلانلارمۇ تارتتى نەرە جىنلار قورقار.
قاينام تاشتى دولقۇن كەبى يۇجۇ شەھرى،
قوش - بارگاھ تىكىپ قوندى لەشكەر بەرى.
جازالاشقا ئالۋاستى ھەم شەيتانلارنى،
يەتمىگەچكە مۇئەككەللەر كۇچ - قۇۋۋىتى.
كۆكتىن تەڭرى ئەختەرلەرنى تەيىنلىدى،
ئۇلار چۇشتى دۇكۇرىشىپ كەينى - كەينى.

---

① خۇ ـــ قەدىمكى زاماندا جۇڭگونىڭ شىمالىدا ياشىغان مىللەت.

ئەمدى ۋۇيەن يەنشۇنىڭ چوڭ قوشۇن تارتىپ يەر - جاھاننى بىر ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، تۇرشاۋۇل چيۇڭياۋ نايەن، كۇ جېنيۇەن ئىككى سەردارنىڭ بىر تۇمەن چېرىك باشلاپ، يول ئېچىپ ئىلگىرىلىگەنلىكىگە كېلەيلى. پايلاقچىلار بۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى، بۇ قېتىمقى تۇتۇشۇشنىڭ خېلى قاتتىق بولىدىغانلىقىنى سۇڭ جياڭغا ناھايىتى تېز مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈدى - دە، بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، لۇ جۇنيىنى قول ئاستىدىكى بارلىق لەشكەرلىرى بىلەن چاقىرتقۇزدى، يەنە تەنجۇ، جىجۇلاردا بۇرۇن قالدۇرۇلغان كىشىلەرنىمۇ چاقىرتقۇزدى. جاۋ باسقاقبەگنى جەڭنى كۆزىتىشكە تەكلىپ قىلدى. ئاندىن كېيىن يەنە سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى قول ئاستىدىكى بارلىق سۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قىرغاقتا چىقىپ، باجۇغا قۇرۇقلۇقتىن يۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدى.

سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرى جاۋ باسقاقبەگنى ھمايە قىلىپ ھەممىدىن كېيىن يېتىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى يۇجۇغا توپلىنىپ بولدى. سۇڭ جياڭلار جاۋ باسقاقبەگنى ئالدىغا چىقىپ كۇتۇۋالدى، سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن جاۋ باسقاقبەگ:

— سەردار، كۆپ جاپا چېكىۋاتىسىز، ئەلنىڭ تۇۋرۇكى بولۇۋاتىسىز، نام - شۆھرىتىڭىز ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا خاتىرە بولۇپ قالغۇسى. پېقىر ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن چوقۇم تەڭرىقۇت ئالدىدا ئەجىر - تۆھپىڭىزنى تولۇق مەلۇم قىلىمەن، — دېدى.

— پېقىر ئىقتىدارسىز، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكىم يوق. تەڭرىقۇت دۆلىتىنىڭ سايىسىدا باش سەركەردىنىڭ ھەيۋىسى بىلەن بەزى مۇۋەپپەقىيەتلەر تاسادىپىي قولغا كېلىپ قالدى. بۇ پېقىرنىڭ قابىلىيىتىدىن بولغان ئەمەس ! پايلاقچىلارنىڭ

مەلۇماتلىرىدىن قىتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى ۋۇيەن يەنشۇنىڭ يىگىرمە تۆمەن چېرىك باشلاپ، پۈتۈنلەي قوزغىلىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتۇق. ھايات ـ مامات، يېڭىش ياكى يېڭىلىش مۇشۇ جەڭگە باغلىق. شۇڭا، بېگىمنىڭ شەھەردىن ئون بەش چاقىرىم يىراقلىقتا ئايرىم قوش تىكىپ تۇرۇشنى ئۆتۈنمەن، پېقىر سۇڭ جياڭ بارلىق كۈچۈمنى سەرپ قىلىپ، بارلىق قېرىنداشلار بىلەن تەڭ كۈچ چىقىرىپ، بۇ جەڭگە ئاتلىناي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ سەردار، ھەممە تەرەپتىن پەخەس بولغايسىز، ـــ دېدى جاۋ باسقاقبەگ.

سۇڭ جياڭ جاۋ باسقاقبەگ بىلەن خوشلىشىپ، لۇ جۈنيى بىلەن بىللە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يۈجۇ ئايمىقىغا قاراشلىق يۇڭچىڭ ناھىيەسىنىڭ تەۋەسىگە كەلدى. قوش تىكىپ لەشكەرلىرىنى جايلاشتۇردى، ئاندىن سەردار ـ ئاتامانلارنى يىغىپ، بارگاھقا كېلىپ جەڭ ئىشلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. سۇڭ جياڭ:

ـــ بۇ قېتىم ۋۇيەن يەنشۇ ئۆزى قىتان چېرىكلىرىنى باشلاپ پۈتۈنلەي قوزغىلىپ كەپتۇ. بۇنى ھەرگىز سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ! يېڭىش ـ يېڭىلىش، ھايات ـ مامات مۇشۇ جەڭگە باغلىق! قېرىنداشلىرىم، ھەممەيلەن تىرىشىپ ئىلگىرىلەيلى، ناۋادا ئاز ـ تولا تۆھپە قوشساق، ئوردىغا مەلۇم قىلمىساق، تەڭرىقۇتنىڭ ئىلتىپاتىدىن تەڭ بەھرىمەن بولمىساق، ـــ دېدى.

ھەممەيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئاغىمىزنىڭ ئەمرىگە بويسۇنماسلىققا كىمنىڭ ھەددى! ـــ دېيىشتى.

مەسلىھەتلىشىۋاتقاندا، خىزمەتچى كىرىپ، قىتان بەگلىكىنىڭ جەڭگە چاقىرغان مەكتۇپىنى ئېلىپ ئادەم كەپتۇ، دەپ مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ چاقىرتىشى بىلەن ئەلچى كىرىپ مەكتۇپىنى سۇندى. سۇڭ جياڭ مەكتۇپىنى ئېچىپ

ئوقۇسا، قىتتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى ۋۇيەن يەنشۇنىڭ تۇرشاۋۇللىرى چيۈڭياۋ نايەن، كۇ جېنيۈەن ئىككى سەردار ئالدىن يۈرەر قوشۇنلار بىلەن كېلىپ، كەلگۈسى كۈنى جەڭ قىلىشقا چاقىرغانىكەن. سۇڭ جياڭ مەكتۇپنىڭ ئاخىرىغا كەلگۈسى كۈنى جەڭ قىلىشقا ماقۇل بولغانلىقىنى پۈتۈپ قويدى ۋە كەلگەن ئەلچىنى ئاش ـ تاماق، مەي ـ شاراب بېرىپ ئۆز قوشىغا قايتۇرۇشنى بۇيرۇدى.

بۇ چاغ كۈز ئايىغلىشىپ قىش كىرىۋاتقان پەيت ئىدى، پەسىلگە يارىشا لەشكەرلەر قېلىن كىيىنگەن، ئاتلارغا يوپۇق يېپىلغانىدى. ئەتىسى لەشكەرلەر سۇبھى كۆتۈرۈلگەندە ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق ئېتىپ يېيىشتى، تاڭ يورۇغاندا بارگاھتىن قوزغىلىپ ئاتلىنىشتى. سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى تۆت ـ بەش چاقىرىم يول يۈرە ـ يۈرمەيلا قىتتان چېرىكلىرىگە ئۇچرىدى. يىراقتىنلا قارا تۇغ ـ ئەلەملەر ئىچىدە ئىككى دانە تۇرشاۋۇل تۇغى كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇراتتى. جەڭ دۇمباقلىرى چېلىنىپ، نىشان تۇغى كەينىدىن ھېلىقى چيۈڭياۋ نايەن تۇرشاۋۇل ئاۋۇال ئات سېلىپ چىقتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانكى:

گاڭ ـ پولات دۇبۇلغىسىدا يالتىراپ زىننەت ـ زىۋەر،
پارقىراق قۇياقىدا لەھەڭ قېپى نۇرلار سېپەر.
ئۇستىدە ئانار مىسەللىك قىپقىزىل تاۋار تونى،
لەئەل ـ جاۋاھىر كۆز قويۇلغان بېلىدە زەر بەلبېغى.
پۇتىدا كەشتە تىكىلگەن زەر كالۇشۇتونلۇق ئاياغ،
بېلىدە بەرتەك ساپاقلىق يارما دەستە يالتىراق.
سول يېقىغا قىستۇرۇپتۇ تەپكىلىك ئوقيا ـ كامان،
ئوڭ يېقىغا قىستۇرۇپتۇ يا ئوقىنى پالۋان.
تاغ ـ داۋان، قىرلار ئاشار يىرتقۇچ مىسەل مىنگەن ئېتى،
غارقىراپ دولقۇن يارار لەھەڭ مىسەللىك قىلىچى.

شۇ ئەسنادا ھېلىقى چېۋىڭياۋ نايەن نەيزىسىنى توغرا تۇتۇپ، ئېتىنى ئويناقلىتىپ، سەپ ئالدىغا چىقىپ تۇردى. سۇڭ جيالڭ نىشان تۇغى تۇڭدە تۇرۇپ چېۋىڭياۋ نايەن تۇرشاۋلىنىڭ شۇ قەدەر باتۇر تۇرقىنى كۆرۇپ:

— كىم بۇ سەردار بىلەن ئېلىشىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

شۇ ئەسنادا ئەجدىھا يىگىت شى جىن قىلىچىنى ئېلىپ، ئېتىنى دېۋىتىپ، چېۋىڭياۋ نايەن سەردار بىلەن تۇتۇشۇش ئۈچۈن مەيدانغا چۇشتى. ئاتلار گىرەلىشىپ، تىغلار ئىرمىشىپ — چىرمىشىپ كەتتى. ئىككى سەردار يىگىرمە — ئوتتۇز قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن شى جىنىنىڭ چاپقان بىر قىلىچى بوشقا كەتتى، بۇنىڭدىن قورقۇپ قالغان شى جىن ئېتىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قايتتى، چېۋىڭياۋ نايەن تۇرشاۋۇل ئات سېلىپ قوغلاپ كەلدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى سېپىدە تۇرغان كىچىك لىگۇاڭ خۇا رۇڭ سۇڭ جياڭنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، شى جىنىنىڭ يېڭىلىپ قالغانلىقىنى كۆردى — دە، ئوقياسىنى بەتلەپ ئېتىنى دېۋىتىپ سەپ ئالدىغا چىقىپ تۇردى، كېلىۋاتقانلار يېقىنلاشقاندا، كىرىچىنى قويۇۋەتتى، ئوق ۋىڭلداپ ئۇچۇپ بارغانچە چېۋىڭياۋ نايەن تۇرشاۋلىنىڭ يۇزىگە تېگىپ ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. شى جىن كەينىدىكىنىڭ ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى كۆرۇپ، شارتتىدە كەينىگە بۇرۇلدى — دە، ئۇستىلەپ بىر قىلىچ سېلىپ، چېۋىڭياۋ نايەننىڭ جېنىنى ئالدى.

تۇرشاۋۇل كۇ جېنىيۇەن چېۋىڭياۋ نايەن تۇرشاۋلىنىڭ چېپىلغانلىقىنى كۆرۇپ، غەزىپى قاينىاپ تاشتى — دە، نەيزىسىنى كۆتۇرۇپ، ئات چېپىپ سەپ ئالدىغا چىقىپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

— ھوي قاراقچىلار، ئاغامنى قەستلەپ ئۆلتۈرۇشكە قانداق پېتىنىشتىڭ! — دەپ تىللىدى.

شۇ ئان قەھرلىك يۇچى سۇن لى ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ كۇ جېنيۇەنگە ئېتىلدى. قوشۇن ئىچىدىكى داقا — دۇمباق سادالىرى

ئالەمنى بىر ئالدى. قىيقاس - چۇقان قۇلاق تۇۋىدىن نېرى بولمىدى. سۇن لىنىڭ نەيزىسى كۆتىمىگەن يەردىن كېلىپ تېگەتتى، تۇرشاۋۇل كۆجىنيۇەن يىگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشا - ئېلىشمايلا، ئېتىنى بۇراپ ياندى. لېكىن، سەپنىڭ بۇزۇلۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئۆز سېپىگە قايتىشقا پېتىنالماي، سەپنى ئايلىنىپ كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. سۇن لى ئەجىر - خىزمەت كۆرسىتىش نىيىتىدە بولۇۋاتقاچقا، ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنمايى، ئات سېلىپ قوغلاپ ماڭدى. كۆجىنيۇەن تۇرشاۋۇل يىراقلاپ كېتىپ قالغانلىقتىن، سۇن لى ئات ئۇستىدە تۇرۇپلا، نەيزىسىنى ئېگەر قېشىغا ئىلىپ قويۇپ، ئوقيانى بەتلەپ كىرىچىنى بولۇشچە تارتىپ تۇرشاۋۇل كۇ جىنيۇەننىڭ غولى ئوتتۇرىسىغا بىر پاي ئاتتى. تۇرشاۋۇل كۇ جىنيۇەن ئوقنىڭ ۋىكىلداپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئېڭىشتى. ھېلىقى ئوق دەل شۇ پەيتتە يېتىپ كەلدى ۋە ئۇ قولىنى ئۇزىتىپ بۇ ئوقنى شاققىدە تۇتۇۋالدى. سۇن لى بۇنى كۆرۇپ ئىچىدە باركاللا ئېيتتى. تۇرشاۋۇل كۇ جىنيۇەن سوغۇققىنا كۇلۇپ قويۇپ: «بۇ ئەبلەخ ئۆزىنىڭ ئوقيا ئېتىش ھۇنىرىنى كۆرسەتمەكچى تېخى!» دېدى - دە، ھېلىقى ئوقنى ئاغزىغا چىشلىۋېلىپ، نەيزىسىنى ئېگەرنىڭ ھالقىسىغا ئىلىپ قويدى ۋە دەررۇ ئوقيانى ئېلىپ ئوڭ قولى بىلەن ھېلىقى ئوقنى يانىڭ كىرىچىگە قويۇپ بەتلىدى - دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ سۇن لىنىڭ كۆكرىكىگە قارىتىپ ئاتتى. بۇنى ئاللىقاچان بايقاپ تۇرغان سۇن لى ئات ئۇستىدە ئۆزىنى ئوڭ - سولىغا بۇراپ تۇردى، ھېلىقى ئوق كۆكرىكىگە يېتىپ كەلگەندە، دەرھال ئوڭدىسىغا بولۇپ يېتىۋالدى، ئوق ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئۆتۈپ كەتتى - دە، ئاتنى توختىتالماي چېپىپ كېلىۋەردى. تۇرشاۋۇل كۇ جىنيۇەن ياسىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈپ، كەينىگە بۇرۇلۇپ سۇن لىنىڭ ئات ئۇستىدە ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، «ئوق تەگكەن چېغى» دەپ ئويلىدى. ئەسلىدە سۇن لىنىڭ ئىككى پۇتىنىڭ خېلى جېنى بار

بولغاچقا، ئىشمەكنى چىقىپ، قەستەن ئوڭدىسىغا يېتىۋالغاندى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشمەي كېلىۋاتاتتى. تۇرشاۋۇل كۇ جېنىيۇەن لىنى توتۇش نىيىتىدە ئېتىنىڭ بېشىنى تارتىپ كەينىگە بۇرىدى. ئىككى ئاتنىڭ بېشى دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئىككىسىنىڭ ئارىلىقى ئىككى - ئۈچ غۇلاچتەك قالغاندى، شۇ ئەسنادا سۇن لى ئورنىدىن دەس قوپۇپ قاتتىق بىر ۋارقىرىدى. تۇرشاۋۇل كۇ جېنىيۇەن چۆچۈپ كەتتى ۋە:

— ئوقۇمدىن قۇتۇلغان بولساڭمۇ نەيزەمدىن قۇتۇلالمايسەن، — دېدى - دە، سۇن لىنىڭ مەيدىسىگە كۈچىنىڭ بارىچە نەيزە ئۇردى، سۇن لى مەيدىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ نەيزىسىگە تۇتۇپ بەردى. نەيزىنىڭ ئۇچى ئۇنىڭ قۇياقىغا تېگىش بىلەنلا سەل - پەل بىر چەتكە قىڭغىيىۋىدى، قولتۇقى ئاستىدىن ئۆتۈپ كەتتى. تۇرشاۋۇل كۇ جېنىيۇەننىڭ ئۆزى سۇن لىنىڭ قولتۇقىغا كىرىپ قالدى. سۇن لى قولىدىكى يولۇاس كۆزلۈك پولات يارما دەستىسى بىلەن تۇرشاۋۇل كۇ جېنىيۇەن كاللىسىغا بىرنى سېلىپ، باش سۆڭىكىنىڭ يېرىمىنى ئۇچۇرۇۋەتتى. ئۆمرىنىڭ تولىسىنى مەنسەپدارلىق بىلەن ئۆتكۈزگەن بۇ قىتان سېپاھىيگى شۇنداق قىلىپ سۇن لىنىڭ قولىدا تىن تارتماستىن جان بەردى. جەستى ئاتنىڭ ئايىغى ئاستىدا قالدى. سۇن لى نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ بارلىق قوشۇنى قارشى تەرەپنىڭ سېپىگە باستۇرۇپ كەلدى. سەردارسىز قالغان قىتان چېرىكلىرى جان قايغۇسىدا ھەر تەرەپكە پىتىراپ قېچىشتى. سۇڭ جياڭ قوغلاپ كېتىۋېتىپ، ئالدى تەرەپتە كەينى - كەينىدىن ئۇزۇلمەي ئېتىلغان توپ ئاۋازىنى ئاڭلىدى - دە، دەرھال سۇ لەشكىرى ئاتامانلىرىنى بىر بۆلەك لەشكەر باشلاپ بېرىپ سۇ ئېغىزىنى ساقلاشقا بۇيرۇدى. خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى ئات بىلەن تاغ چوققىسىغا چىقىپ قاراپ بېقىشقا ئەۋەتتى، ئۇلار چوققىغا چىقىپ قىتان چېرىكلىرىنىڭ

ژاراڭ ـ چۈرۈڭ قىلىشىپ يەر ـ جاھاننى زىلزىلىگە سالغۇدەك ئەلپاز بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھايۋانات:

ئارغىماقلار چېپىشار تېز جاڭ ساداسى ئىچىندە،
كەلدى قىتان چېرىكى چاڭ ـ توزانلار ئىلكىدە.

چاڭ ـ توزانلار پۈرقىرىتىپ كېلىۋاتقان بۇ قىتار چېرىكلىرىنىڭ زادى كىمنىڭ قوشۇنى ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن سەككىزىنچى باب

باشبوغ ۋۇيەننىڭ يولتوزسىمان سەپ تۈزگەنلىكى سۇڭ دانشىنىڭ چۈشىدە ھۆر قىز ھېكمىتىگە ئېرىشكەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جىياڭ ئېگىزلىككە چىقىپ قىتان چېرىكلىرىنىڭ دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالمان ـ تالمان ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كېلىپ، قوشۇنلىرىنى يۆڭچىڭ ناھىيەسىنىڭ تاغ ئېغىزىغا قايتىپ جايلىشىشقا بۇيرۇدى. ئاندىن كېيىن بارگاھتا لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭلارغا مەسلىھەت سېلىپ:

ــ بۇگۈنكى بىر قېتىملىق جەڭدە ئۇلارنى يەڭگەن ۋە ئىككى تۈرشاۋۈلنى جەھەننەمگە يولغا سالغان بولساقمۇ، لېكىن ئېگىزلىككە چىقىپ قارىسام، قىتان چېرىكلىرىنىڭ كۆچى زور ئىكەن. يەر ـ جاھانىنى قاپلاپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ قىتان چېرىكلىرىنىڭ زور قوشۇنى ئوخشايدۇ. ئەتە ئۇلار بىلەن قاتتىق جەڭ بولىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. ياۋ كۆپ، بىز ئاز، تەڭ كېلەلمەي قالارمىزمۇ، قانداق قىلساق بولار؟ ــ دېدى.

ــ بۇرۇنقى زامانلاردا جەڭگە ماھىر بولغانلار ئاز لەشكەرلەر بىلەنمۇ كۆپ ياۋنى يەڭگەنىكەن، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ بۇرۇن جىن بەگلىكىدىكى شىي شۇەن بەش تۇمەن لەشكىرى بىلەن فۇ جىيەننىڭ يۈز تۇمەن كىشىلىك زور قوشۇنىنى يەڭگەن. تۈرشاۋۇل، نېمىدىن قورقۇدىلا ! ئۇچ قوشۇندىكى لەشكەر ـ سەردارلارغا ئەتە شۇنداق بۇيرۇق بېرىلگەيكى، ئۇلار تۇغ ـ ئەلەملەرنى رۇسلىسۇن، كامالەك ـ يالارنىڭ كىرىچىنى

چىگىتسۇن، قىلىچ - شەمشەرلىرىنى يالىڭاچلىسۇن، مۇستەھكەم توسۇق سالسۇن، بارگاھ - قوشلارنى چىڭ ساقلىسۇن، خەندەك تەييارلىسۇن، قورال - جابدۇقلارنى ھازىرلىسۇن، ئېگىز شوتىلارنى، توپ تاشلىرىنى تەييارلاپ، جەڭگە تەخمۇتەخ بولۇپ تۇرسۇن. يەنىلا توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلدە سەپ تۈزۈپ تۇرايلى. ئەگەر ئۇلار سېپىمىزگە تېگىش قىلسا بىر - بىرلەپ سەپ - سەپ بىلەن قوزغىلىپ چىقساق، يۇز تۇمەن چېرىكى بولغاندىمۇ ھېچنېمىگە دال بولالمايدۇ.

— مۇشاۋىرىنىڭ سۆزى قالتىس سۆز بولدى، — دېدى سۇڭ جيىاڭ ۋە ئارقىدىنلا بۇيرۇق چۈشۈردى. سەردارلار ھەم ئۇچ قوشۇنىنىڭ ھەممىسى بۇيرۇقنا ئىتائەت قىلىشتى. سۇبەي كۆتۈرۈلگەندە ئورۇندىن تۇرۇپ تاماق ئېتىپ يەپ، تاڭ يورۇغاندا قوزغىلىپ يولغا چىقتى. ئالدىدىكىلەر چاڭپىڭ ناھىيەسىنىڭ تەۋەسىگە يېتىپ بارغاندا، لەشكەرلەر توختاپ سەپ تۈزۈپ قوش تىكىپ جايلاشتى. ھەممىنىڭ ئالدىغا ئاتلىق لەشكەرلەر قويۇلدى، بۇلارغا يەنىلا يولۇاس سەردارلار باشچى بولدى: چىن مىڭ ئالدىغا چىقتى، خۇ يەنجو ھىماتچى بولدى. گۇەن شېڭ سول يانغا، لىن چۇڭ ئوڭ يانغا، سو چاۋ كۇنچىقىش تۆۋەن تەرەپكە، شۇ نىڭ كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپكە، دۇڭ پىڭ كۇنپېتىش تۆۋەن تەرەپكە، ياڭ جى كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپكە ئۆتتى. سۇڭ جيىاڭ بارگاھ قوشۇندا تۇرىدىغان، قالغان سەردارلار بۇرۇنقى خىزمەتلىرىدە بولىدىغان بولدى، كەينىدىكى پىيادە لەشكەرلەر ئارقا تەرەپتە ئايرىم سەپ تۈزدى، بۇلارغا لۇ جۇنيى، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ ئۇچىسى باش بولدى. جەڭگە ماھىر بۇ باتۇر سەردارلارنىڭ ھەممىسى يەڭلىرىنى شىمايلاپ، سەپلىرىنى تۈزۈپ، راسا بىر قەپەس ئېلىشماق بولۇپ قىتان لەشكەرلىرىنى كۆتۈپ تۇرۇشتى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قىتان چېرىكلىرىنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. ئالدىدا كېلىۋاتقان ئالتە

تارام قىتان لەشكەرلىرىنىڭ ھەر تارامدا بەش يۈز چېرىك بار ئىدى، بۇلارنىڭ ئۈچ تارامى سول تەرەپكە، ئۈچ تارامى ئوڭ تەرەپكە قويۇلغان بولسىمۇ، لېكىن تىنماي ئايلىنىپ، ئۆز ئورنىنى يوتكەپ تۇراتتى. بۇ ئالتە تارام ھەربىرىدىكى ھەم چارلىغۇچى، ھەم سەپ تۈتۈپ تۇرغۇچى دەپ ئاتىلاتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن كېلىۋاتقان چوڭ قوشۇننىڭ ئالدىدىكىسى ساپلا قارا تۈغلۇقلار بولۇپ، ھەربىر لەكتە يەتتە تۇغ، ھەر تۇغدا مىڭدىن ئاتلىق لەشكەر، بىردىن باش سەردار بار ئىدى. ئۇلار شۇنداق جابدۇنغانكى، ھەممىسى قارا دۇبۇلغا، قارا قۇياق، قارا تون كىيگەن، قارا ئاتقا مىنگەن، ھەممىسى ئوپئوخشاش قورال - ياراغ تۇتقان، بەئەينى قۇتۇپتىكى نەشرە، تەرفە، جەممە، زەبىرە، سەرفە، ھاۋا، سماك ــ يەتتە يۇلتۇزدەك تىزىلغان. يەتتە تۇغ ئارا بىر ئالىي سەردار بولۇپ، ئۇ ئەرشتىكى ئۇستۇن تەرەپ قارا ياراغ قەمەر يۇلتۇزدەك تۇراتتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانكى، بېشىنى يىپەكتەك قارا ئىنچىكە چېچى بېسىپ تۇراتتى، چېكىسىگە ئالتۇن چەمبىرەك كىيىۋالغان، ئۇچىسىغا يەڭسىز قارا تون - قارا قۇياق كىيگەن، مىڭ يولنى بىر كۈندە باسىدىغان قارا دۇلدۇل مىنگەن، قولىغا ئۇچ ئۇچلۇق قارا ساپاق قىلىچ تۇتقانىدى. بۇ قىتان سەردارى چۈلى چۇچىك بولۇپ، قارا چاچلىق، قارا ساۋۇتلۇق ئۈچ مىڭ خاس چېرىكنى باشلاپ چىققانىدى. ئۇ ئۇستۇن تەرەپتىكى بەش مىڭ مۇسەبىخ يۇلتۇزدەك تۇراتتى، قارا تۇغ ئاستىدا سان - ساناقسىز چېرىك تۇراتتى ! دەرھەقىقەت: قىش بۇلۇتى توسۇغانكى كۈنچىقىش كۈن نۇرىنى، قارا يەل يۇتتى بۇ چاغ يۇقىرى دېڭىز بورىنىنى.

سول تەرەپ قوشۇن ساپلا كۆك ئەجدىھا تۇغلۇقلار بولۇپ، ھەربىر لەكتە يەتتە تۇغ، ھەر تۇغدا مىڭدىن ئاتلىق لەشكەر، بىردىن ئالىي سەردار بار ئىدى. ئۇلار شۇنداق ياسانغانكى، ھەممىسى تۆت قىرلىق دۇبۇلغا، قاسراقسىمان قۇياق، كۆك تون كىيگەن، كۆك بوز ئات مىنگەن، ھەممىسى ئوپئوخشاش

ياراغلارنى تۇتقان، بەئەينى شىرات، شىرەييە، ئەينەل شۇرىس، مەقۇ، مەنسۇ، زەراغ ـــ يەتتە يۈلتۇزدەك تىزىلغان. يەتتە تۇغ ئارا بىر باش ئالىي سەردار بولۇپ، ئۇ ئەرشتىكى كۇنچىقىش تەرەپ كۆك ئەجدىھا مۇرتىخ يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. ئۇ شۇنداق كىينىگەنكى، بېشىغا شىر سۇرەت دۇبۇلغا كىيگەن، قۇلان سۇرەت قۇياق يېپىنغان، بەدىنىگە كۆپكۆك تون كىيگەن، بېلىگە ھەل بېرىلگەن زۇمرەت كەمەر باغلىغان، قولىغا ئايپالتا تۇتۇپ، كۆك بوز ئات مىنگەن، بۇ قىتان سەردارى جىئېر فولاك بولۇپ، كۆك رەڭلىك ئەلەم كۆتۇرگەن ئۇچ مىڭ خاس چېرىكنى باشلاپ چىققانىدى، ئۇ كۇنچىقىش تەرەپتىكى توقۇزىنچى مۇسەبىخ يۇلتۇزدەك تۇراتتى. كۆك تۇغ ئاستىدىكى چۆرىدەپ تۇرغان چېرىكلەر سان ـ ساناقسىز ئىدى. دەرھەقىقەت: زۇمرەت رەڭ ئاچتى سامان يولىنى، ئۇزدى كۆك شەپەق نۇرى سۆسۇن بۇلۇتنىڭ قەرىنى.

ئوك تەرەپ قوشۇن ساپلا ئاق يولۋاس تۇغلۇقلار بولۇپ، ھەربىر لەكتە يەتتە تۇغ، ھەر تۇغدا مىڭدىن ئاتلىق لەشكەر، بىردىن ئالىي سەردار بار ئىدى. ئۇلار شۇنداق كىينىگەنكى، ھەممىسى پارقىراق دۇبۇلغا، پارقىراق قۇياق، سىيدام ئاق تون كىيگەن، بوز ئات مىنگەن. ھەممىسى قاپلىما قورال ـ ياراغ تۇتقان. بەئەينى سامادىكى ئەفرا، زەبانا، ئەكلىل، قەلب، شىلا، نەغايىم، بىلدە ـــ يەتتە يۇلتۇزدەك تىزىلغان. يەتتە تۇغ ئارا بىر باش ئالىي سەردار بولۇپ، ئۇ ئەرشتىكى سوركول زۆھرە يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. ئۇ شۇنداق جابدۇنغانكى، بېشىغا چۇچىلىق سۇمۇرغ قانات دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا كۇمۇش گۇللۇك، قوش ئىلمەكلىك قۇياق كىيگەن، چاقناپ تۇرغان ئۇنچە ـ مەرۋايىت كۆز قويغان كەمەر باغلىغانىدى. خۇي ياراشقان سىيدام تونى قاردەك يەلپۇنۇپ تۇراتتى. كېچىسى گۆھەردەك پارقىرايدىغان بوز ئات مىنگەن، قولىغا قۇيۇچتىن سوقۇلغان ئۇزۇن نەيزە تۇتقان بۇ قىتان سەردارى ۋۇلى كېئەن بولۇپ، ئاق پۆپۈكلۈك تۇغ

كۆتۈرگەن ئۇچ مىڭ خاس چېرىكنى باشلاپ چىققانىدى. ئۇ كۈنپېتىش تەرەپتىكى يەتتە مۇسەبىخ يۇلتۇزدەك تۇراتتى. ئاق تۇغ ئاستىدا بەگنى ھمايە قىلىپ تۇرغۇچى چېرىكلەرنىڭ سان ـ ھېسابى يوق ئىدى. دەرھەقىقەت: تەقى ـ تۇرقى بەگىنى قارىغا مىلەنگەن تۆگىگە ئوخشايتتى، سەردارلارنىڭ قۇياقى چوكا مۇزنى ئەسلىتەتتى.

ھماتچى قوشۇن ساپلا قىزىل تۇغلۇقلار بولۇپ، بۇلارنىڭمۇ ھەربىرىدە يەتتە تۇغ، ھەر تۇغدا مىڭدىن ئاتلىق لەشكەر، بىردىن ئالىي سەردار بار ئىدى. ئۇلار شۇنداق جابدۇنغانكى، ھەممىسى قىزغۇچ مارجاندەك قالپاق، قانسمان تون، توخۇڭ قۇياق كىيگەن، جەردە ئات مىنگەن، ھەممىسى قاپلىما قورال تۇتقانىدى. بۇلار بەگىنى سامادىكى دەبدە، بەلخ، سەئىد سەئۇد، سەئىد ئەھمىيە، فەرغ مۇقەددىمە، فەرغ مۇئەخفىرە، رىشا ـــ يەتتە يۇلتۇزدەك تىزىلغان. يەتتە تۇغ ئارا بىر ئالىي سەردار بولۇپ، ئۇ ئەرشتىكى قىزىل قۇشقاچ مۇشتىرى يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. ئۇ شۇنداق ياسانغانكى، بېشىغا قىپقىزىل چۇچىلىق تاج كىيگەن، ئۇچىسىغا قىپقىزىل، يالتىراپ نۇر چېچىپ تۇرغان تون كىيگەن، قۇياقى قىزىل شەپەقتەك چاقنايتتى. پۇتىغا گۇل چېكىلگەن ئۆتۈك كىيگەن، بېلىگە قىزىل كەمەر باغلىغان، مۇرىسىگە ئوقيا ـ كامان ئاسقان، قولىغا قىزىل دەستىلىك بەندەر قىلىچ تۇتقان، ئەڭلىكتەك قىپقىزىل جەدە ئات مىنگەنىدى. بۇ قىتان سەرداری دۆڭشىيەن ۋېنروڭ بولۇپ، قىزىل پۆپۈكلۈك ئەلەم كۆتۈرگەن ئۇچ مىڭ خاس چېرىكنى باشلاپ چىققانىدى. ئۇ ئاستىن تەرەپتىكى ئۇچىنچى مۇسەبىخ يۇلتۇزدەك تۇراتتى. قىزىل تۇغ ئاستىدا قىزىل كىيىنگەن چېرىكلەرنىڭ سان ـ ھېسابى يوق ئىدى. دەرھەقىقەت: ئوردىسىدىن ئايرىلغاندەك چاقماق پىرى، گويا چاقماق چاقنىغاندەك ئوت ئۇچقۇنى.

سەپ ئالدىدا سول تەرەپتە، بىر تارام بەش مىڭ كىشىلىك

قەھرلىك قوشۇن بار بولۇپ، ھەممىسى سېرىق تەلىپەك، ئالتۇن ھەل بېرىلگەن مىس قۇياق، قىزىل جىيەكلىك قىزىل تون كىيگەن، چوغدەك قىزىل تۇغ كۆتۈرگەن، قىزىل ئېگەرلىك جەدە ئات مىنگەن بولۇپ، ئۇلار ئالىي سەردارىنى چۆرىدەپ تۇرۇشاتتى. بۇ ئالىي سەردار ئۆزىگە ياراشقان نېلۇپەرسىمان سېرىق تاج كىيگەن، ھايۋان بېشى سۈرتى چۈشۈرۈلگەن چاتما قۇياق، چوغدەك قىزىل گۈللۈك تون كىيگەن، گۆھەر - ياقۇت كۆزلۈك كەمەر باغلىغانىدى. قولىدا كۇن ۋە ئايسىمان قوش قىلىچ، ئاستىدا بەش ئەزايى تەل جەدە ئات بار ئىدى. بۇ قىتانلار بېگىنىڭ ئىنىسى ھەزرىتى يېلۇ دېجۇڭ بولۇپ، ئەرشتىكى شەمىس يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. دەرھەقىقەت: بەئەينى شۇم قۇش كۆتۈرگەن ئەلپاسبان، كۇنچىقىش دېگىزدىن ئايرىلغان ئوت كۇنلۇكى ئىدى.

سەپ ئالدى ئوڭ تەرەپتە، بىر تارام بەش مىڭ كىشىلىك قىزلار قوشۇنى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۇمۇش گۈللۈك ئاق تەلپەك، ئاق ئىلمەكلىك قۇياق، ئاق چۇچىلىق سىيدام تون كىيگەن، بوز ئات مىنگەن، ئاق تۇغ كۆتۈرگەن، ئاق ساپاق قىلىچ - نەيزىلەر تۇتقان بولۇپ، بىر قىز سەردارنى ئارىغا ئېلىپ تۇراتتى. بۇ قىز سەردارنىڭ توزسىمان بىر جۇپ ئالتۇن جىغىسى قارا چېچىغا ئۇدۇلمۇئۇدۇل قىسىلغان، قىزىل - يېشىل ئۇنچە - مارجانلار تاجىسىغا قادالغان، ئۇ بەدىنىگە چېپ كەلگەن كەڭ يەلكىلىك كىمخاب كۆڭلەك كىيگەن، كۇمۇش قۇياقى ئۇستىدىن گۈللۈك كەمزۇل كىيگەنىدى، ئۇ گۈل بېسىلغان ئۆتۈك كىيگەن چاققان پۇتلىرى بىلەن ئۇزەڭگىنى مەھكەم دەسسەپ، يېنىك قامچىسىنى ئوينىتىپ، بوز ئات ئۇستىدە مەزمۇت ئولتۇراتتى. قولىدا يەتتە يۇلتۇزلۇق قوش بىسلىق ئۆتكۇر زۇلپىقار بار ئىدى. بۇ قىتان بەگلىكىنىڭ تېمەن شۇ مەلىكىسى دالبو بولۇپ، ئەرشتىكى قەمەر يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. دەرھەقىقەت: بەئەينى دېگىزدىن يۇملاق ئاي كۆتۈرۈلگەن، ئايۇ قەمەر ياقۇت مۇنبەرگە

سوغۇق نۇر چاچقان.

بۇ ئىككى قوشۇن سېپىنىڭ ئوتتۇرىسى ساپىلا سېرىق تۇغ كۆتۈرۈپ، سېرىق قۇياق كىيىپ، قۇلا ئات مىنىپ چېپىشىپ يۈرگەن چېرىك ـ سەردارلار ئالمانى ئىدى. ئۇلارنىڭ قۇياق ئۈستىدىن كىيىۋالغان تونلىرى خۇددى بىر پارچە سېرىق بۇلۇتتەك، بېشىغا چىگىۋالغان گۈللۈك بوغمىچىلىرى گويا كى ئاسمانىنى قاپلىۋالغان سېرىق تۇماندەك كۆرۈنەتتى. سېرىق قوشۇن ئىچىدە تۆت ئالىي سەردار بولۇپ، ھەرقايسىسى ئۈچ مىڭدىن چېرىك باشلاپ، سەپنىڭ تۆت بۇرجىكىگە بۆلۈنۈپ تۇراتتى. سەپنىڭ ھەربىر بۇرجىكىدە بىردىن سەردار سەپنى مەھكەم ساقلاپ تۇراتتى. كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىكى سەردار سېرىق قۇياق ئۈستىدىن قارا تون كىيگەن، قارا ئات مىنگەنىدى، ئۇ قولىغا ئۆتكۈر نەيزە تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا ئەرشتىكى فەلەق يۈلتۇزىدەك تۇراتتى، بۇ قىتان بېگىنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېرۇڭ ئىدى. كۈنپېتىش ئاستىن تەرەپتىكى سەردار ئاق قۇياق ئۈستىدىن چەش رەڭ تون كىيگەن، يورغا ئات مىنىپ قولىغا چاپقۇر قىلىچ تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا ئەرشتىكى ئوساپ يۈلتۇزىدەك تۇراتتى. بۇ قىتان بېگىنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېخۇا ئىدى. كۈنچىقىش يۈقىرى تەرەپتىكى سەردار ئاق قۇياق ئۈستىدىن يېشىل تون كىيگەن، بەش ئەزايى تەل قۇلا ئات مىنىپ، قولىغا چاسا تەبەر تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا خۇددى ئەرشتىكى مۇسەبىخ يۈلتۇزىدەك تۇراتتى، بۇ قىتان بېگىنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېزۇڭ ئىدى. كۈنپېتىش يۈقىرى تەرەپتىكى سەردار ئاق تون، مىس قۇياق كىيگەن، يۈگۈرۈك قارا ئات مىنىپ، قولىغا يەتتە يۈلتۇز زۇلپىقارى تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا ئەرشتىكى ئاي يولدىشى يۈلتۇزىدەك تۇراتتى، بۇ قىتان بېگىنىڭ بىر نەۋرە قېرىندىشى يېلۇ دېشىن ئىدى.

سېرىق قوشۇن ئىچىدە بىر سەردار تۇراتتى، ئۇنىڭ سول تەرىپىدىكىسى قارا توغ كۆتۈرگەن، ئوڭ تەرىپىدىكىسى ئاق

يالمان تۇتقان، ئالدىدىكىسى قىزىل ئەلەم كۆتۈرگەن، ئارقىدىكىسى قارا كۇنلۇك كۆتۈرگەنىدى. ئەتراپتىكى بەلگە ئەلەملىرىنى كۆتۈرگەنلەر يىگىرمە تۆت مەۋسۇم، ئاتمىش تۆت رەم، قۇتۇپ يۇلتۇزى يەتتە تىكەن، ئۇچار ئەجدىها ـ ئۇچار يولۋاس، ئۇچار ئېيىق ـ ئۇچار يىلپىز تۈركۈملىرى بويىچە، ئوك ـ سول تەرەپتە مۇزەككەر ـ مۇھەننەس بولۇپ ئېنىق ئايرىلغانىدى. بۇ بارچە ئىقلىمنى ئوراپ ئايلىنىپ تۇرغان ئاسمان يۇلتۇزلىرىنىڭ جايلىشىشىغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. ھېلىقى سەردار قىزىل ئالا ساپاق چاسا تەبەر تۇتقانىدى. ئۇ شۇنداق ياسانغانكى، بېشىغا يەتتە ياقۇت قادالغان ئوتۇغات تاج كىيگەن، ئۇچىسىغا تاشپاقا قېپى شەكىللىك سىرىق قۇياق، سىچۇەننىڭ گۈللۈك قىزىل كىمخابىدىن تون كىيگەن، مەرۋايىتلاردىن كۆز قۇيۇلغان ئەپچىل كەمەر باغلىغان، سول يېنىغا ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قۇيۇچ يا ئاسقان، ئوك يېنىغا گۈللۈك جالالىق تۆت قىرلىق ئوق سالغان، پۇتىغا بۇركۇت تۇمشۇق ئېگىز ئۆكچىلىك ئۆتۈك كىيگەن، ئاق يالىلىق قاۋۇل، يورغا ئارغىماق مىنگەن، ئۇنىڭغا كىمخاب يوپۇقلۇق ئېگەر توقۇغان، ئۇزەڭگىسىگە ئالتۇن ھەل بېرىلگەن، ئېگىرىنىڭ قۇش بېشىغا ئات تىزگىنى مەھكەم ئىلىنغان، بېلىدە جورۇق شەمشىرى، قولىدا سەردار قامچىسى بار ئىدى. تۆت ئەتراپقا يالتىراپ نۇرلار چېچىلاتتى. بۇ ئەرشتىكى مەركىزىي ئوردا تۇپراق يۇلتۇزى بولغان بىرىنچى مۇسەبىخ تەڭرى يۇلتۇزىدەك تۇراتتى. بۇ قىتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى، ئەڭ ئالىي سەردار ۋۇيەن يەنشۇ ئىدى.

سىرىق تۇغلۇقلارنىڭ كەينىدىكىسى بەگ مەپىسىنى قورشاپ تۇرغان بارگاھ قوشۇنى ئىدى. ئۇنىڭ تۆت ئەتراپىنى زۇلپىقار، تەبەر، نەيزە، قىلىچ تۇتقانلار يەتتە قات بولۇپ ئوراپ تۇراتتى. توققۇز قات ئوراپ تۇرغانلار ئوتتۇرىسىدا يەنە ئوتتۇز ئالتە جۇپ سىرىق بوغمىچا چىگىۋالغان سىرىق دەستارلىق پالۋانلار مەپىنى

توغرىلاپ تۇراتتى. ئالتۇن ئېگەرلىك ئېسىل ئات مىنگەنلەر توققۇز ئاتلىق مەپە ئالدىدا ماڭاتتى، كىمخاب تونلۇق سەككىز جۇپ مۇھاپىزەتچى مەپە كەينىدىن قوغداپ باراتتى. مەپە ئىچىدە قىتان بېگى ئولتۇراتتى. ئۇ بېشىغا كۆك يارار شاھانە بوغمىچا چىگگەن، ئۇچىسىغا توققۇز ئەجدىھا گۇللۇك كىمخاب تون كىيگەن، بېلىگە ياقۇت كۆزلۈك كۆك كەمەر باغلىغان، پۇتىغا قىپقىزىل ئوردا ئۆتۈكى كىيگەنىدى. ئۇنىڭ ئوڭ يېنىدا ئوڭ قول ۋەزىرى يۇشى بوجىن، سول يېنىدا سول قول ۋەزىرى بولغان ۋەزىرئەزەم چۇ جيەن تۇراتتى. بۇلار سۆسەر قۇلاقچا، ئوتتەك قىزىل تون كىيگەن، سۆسۇن چۇچىلىق ئالتۇن مۆھۈرنى، پىل چىشىدىن ياسالغان خەت ـ ئالاقە يېزىش تاختىلىرىنى ئېلىۋېلىشقانىدى. شاھانە تۆشەكنىڭ ئىككى تەرىپىدە ھۆر ـ غۇلاملار بەلگە تاختايلىرىنى تۇتۇپ تۇراتتى. بەگ مەپىسى ئەتراپىنى مۇھاپىزەتچى تەڭرى چېرىكلىرى قورشاپ تۇراتتى. قىتان بېگى خۇددى ئەرشتىكى قۇتۇپ تەڭرى ئەزەم يۇلتۇزىدەك، سەردار يۇلتۇزلىرىغا باشچى بولۇپ ئولتۇراتتى. ئوڭ قول، سول قول ۋەزىرلىرى ئەرشتىكى يارەمچى بۆلەكچى يۇلتۇزلاردەك تۇراتتى. خۇددى ئەرشتىكى يۇلتۇز تۇركۇملىرى ئورنىدىن كۆچۈپ، يەر ـ زېمىنغا ئۆز پېتى چۈشۈپ جايلاشقاندەك ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ھەممىسىمۇ خۇددى يۇلتۇز شەكلىدە بولدى قاتار،
بۇندا تۇپراق يۇلتۇزى مەركەزنى چاڭ ساقلاپ تۇرار.
بولمىسا خۇ ئەھلىنىڭ قىلچە رەسەتتىن خەۋىرى،
نە ئۇچۇن بۇلغايدۇ ھازىر بۇنچىلىك كۆك قەرىنى.

قىتان چېرىكلىرى يۇلتۇزسىمان سەپ تۇزۇپ تەييار بولۇشتى، بۇ تۇغ ـ ئەلەملەر تۆت تەرەپكە تىكىلگەن، نەيزە ـ قىلىچلار ھەر تەرەپكە قويۇلغان، تۇراقسىز ئايلىنىپ تۇرىدىغان،

ئىلگىرىلەش، چېكىنىش تەرتىپى بولغان، خۇددى توخۇ توخۇمىدەك، گويا دۇم كۆمتۇرۇلگەن تەڭنىدەك بىر سەپ ئىدى. سۇك جياڭ بۇنى كۆرۈپ ئوقيا ـ كامالەك ئېتىپ سەپنى توختاتقۇزدى، ئاندىن بارگاھ قوشۇنىدا سەردار سۇپىسى ياستىپ، ئېگىز شوتا قويۇپ، ۋۇ يۇڭ، جۇ ۋۇلارنى باشلاپ يۇقىرىغا چىقىپ كۆزەتتى. سۇك جياڭ قاتتىق ھەيران قالدى. جۇ ۋۇ بۇنىڭ يۇلتۇزسىمان سەپ ئىكەنلىكىنى تونۇپ، سۇك جياڭ، ۋۇ يۇڭلارغا:

ـــ بۇ قانىس يۇلتۇزلىرىسمان سەپ، ـــ دېدى.

ـــ بۇنىڭغا قانداق تېگىش قىلىش كېرەك، ـــ دېدى سۇك جياڭ.

ـــ بۇنداق يۇلتۇزسىمان سەپ تولىمۇ ئۆزگىرىشچان بولۇپ، ئويلاپ يەتكىلى بولمايدۇ، قارامىلارچە تېگىش قىلغىلىمۇ بولمايدۇ، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ ئۇنىڭ سېپىنى بۇزۇۋېتەلمەسەك، لەشكەرلىرىنى قانداق چېكىنىدۇرىمىز، ـــ دېدى سۇك جياڭ.

ـــ سەپ تۇزۇشنىڭ قانداقلىقىنى بىلمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قانداق تېگىش قىلغىلى بولىدۇ؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

بۇلار مەسلىھەتلىشىۋاتقاندا، ۋۇيەن بارگاھ قوشۇنىدا تۇرۇپ، بۇگۈن سىندۇ كۈنى ئىكەن، شۇڭا سىندۇ ئەجدىھاسى جاڭ چى، تەرفە سىندۇ نيۇ شۆشيۇڭ، زەبانا سىندۇ ئېتى ئالىيى، بەلىخ سىندۇ قويى ژاڭ جىڭ دېگەن تۆت سەردار باش سەردار زۆھرە يۇلتۇز ۋۇلى كېيئەن بىلەن سەپتىن چىقىپ، سۇك جياڭ لەشكەرلىرىگە تېگىش قىلسۇن، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. سۇك جياڭ سەردارلىرى بىلەن بىللە سەپ ئالدىدا تۇرۇپ، ئۇ تەرەپ سېپىنىڭ ئوڭ تەرەپ قوشۇنىدىكى يەتتە نىشان تۇغنىڭ گاھ ئېچىلىپ، گاھ يېپىلىۋاتقانلىقىنى، قوشۇن ئىچىدە دۇمباق چېلىنىپ، مالىمان بولۇۋاتقانلىقىنى، بەلگە ئەلىمىنىڭ سەپ ئىچىدە كۆنچىقىشتىن يۇقىرى تەرەپكە، يۇقىرى تەرەپتىن

كۇنىپىتىشقا، كۇنىپىتىشتىن تۆۋەن تەرەپكە ئايلىنىپ يۇرگەنلىكىنى كۆرۈشتى. جۇ ۋۇ بۇنى كۆرۈپ، ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:

— بۇ ئاسمان تاۋىقىنىڭ سولغا ئايلىنىش شەكلى، بۇگۈن سىندۇ كۈنى، ئاسمان تاۋىقى سولغا ئايلانسا، چوقۇم چېرىك كېلىدۇ، — دېدى.

ئۇنىڭ گېپى تۈگە ـ تۈگىمەيلا بەش توپ تەڭلا گۈمبۈرلەپ، ئۇ تەرەپ سەپ ئىچىدىن چېرىكلەر چىقىپ كېلىشكە باشلىدى. ئوتتۇرىدا زۆھرە يۇلتۇز، ئەتراپىدا تۆت زۇل ئۆمۈر يۇلتۇز بەش تارام چېرىكنى باشلاپ، قىيقاس ـ سۈرەنلەر بىلەن ئات سېلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار توسۇۋالغىلى بولمايدىغان ھەيۋەتتە تاغنى تالقان، يەرنى يەكسان قىلىۋەتكۈدەك دەبدەبە بىلەن بېسىپ كېلىۋاتاتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى تەمتىرەپ قالدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئارقىغا چېكىندى. چوڭ قوشۇن سەپنى تۈتۈپ تۇرغان بولسىمۇ، قىتتان چېرىكلىرى ئىككى تەرەپتىن قىسىپ ئىسكەنجىگە ئالدى. سۇڭ جياڭ قاتتىق يېڭىلىپ قېلىپ، لەشكەرلىرىنى ئوپۇل ـ توپۇل چېكىندۈرۈپ، ئۆز قوشىغا قايتىپ كەلدى. قىتتان چېرىكلىرىمۇ قوغلىمىدى. قوشۇندىكى ئاتامانلارنى ئېدىتلاپ قارىسا، كۇڭ لياڭغا قىلىچ چېپىلغان، لى يۇنگە ئوق تەگكەن، جۇ فۇغا توپ ئوقىنىڭ پارچىسى تەگكەن، شى يۇڭغا نەيزە سانجىلغانكەن، تالاپەت يەتكەن لەشكەرلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق. شۇنىڭدىن كېيىن بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەن داۋچوەننىڭ داۋالاپ ساقايتىشى ئۈچۈن ھارۋىلارغا ئولتۇرغۇزۇلۇپ ئارقا قوشقا ئەۋەتىلدى. سۇڭ جياڭ ئالدىدىكى قوشۇنلارغا تۆمۈر تىكەنلەرنى ئورنىتىپ، ئاچا قوزۇقلارنى قېقىپ، قوشنى مەھكەم ساقلاشنى تاپىلىدى.

سۇڭ جياڭ بارگاھ قوشۇنىدا ئىچى پۈشۈپ، لۇ جۇنيىگە مەسلىھەت سېلىپ:

— بۇگۈنكى جەڭدە ئۇتتۇردۇق. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

يەنە جەڭگە چىقمىساق، ئۇلار يەنە تېگىش قىلىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئەتە ئىككى تارام قوشۇننى ئۇلارنىڭ سەپ تۈتۈپ تۇرغان قوشۇنىغا ھۇجۇمغا ئەۋەتەيلى؛ يەنە ئىككى تارام قوشۇننى ئۇلارنىڭ ئۈستۈن تەرىپىدىكى يەتتە قوۋۇقتا ئەۋەتەيلى؛ پىيادە لەشكەرلەرنى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا يېرىپ كىرىشكە ئەۋەتىپ، نېمە ئالامەت بارلىقىنى كۆرۈپ باقايلى، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ بۇمۇ بولىدىغان گەپ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەتىسى لۇ جۇنيىنىڭ گېپى بويىچە قوشنى يىغىشتۇرۇپ، سەپ ئالدىغا بېرىپ تەييارلىقلارنى پۈتكۈزدى، ئاندىن قوش دەرۋازىسىدىن چىقىپ لەشكەر تارتىپ ئىلگىرىلىدى. قىتان چېرىكلىرىنىڭ يىراق ئەمەسلىكى، سەپ تۈتۈپ تۇرىدىغان ئالتە توپ قىتان چېرىكلىرىنىڭ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. سۇڭ جياڭ گۇەن شېڭنى سول تەرەپتىن، خۇ يەنجونى ئوڭ تەرەپتىن بېرىشقا بۇيرۇپ، ئۆزى قول ئاستىدىكىلەرنى باشلاپ، سەپ تۈتۈپ تۇرغۇچى قىتان چېرىكلىرىنى چېكىندۇرمەكچى بولدى. چوڭ قوشۇن داۋاملىق ئىلگىرىلەپ، قىتان چېرىكلىرى بىلەن دوقۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ يەنە خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، دۇڭ پىڭ، ياڭ جىلارنى سول تەرەپتىن، لىن چۇڭ، شۇ نىڭ، سو چاۋ، جۇ تۇڭلارنى ئوڭ تەرەپتىن قارا تۇغلۇقلارغا تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى. ئۇلار دېگەندەكلا قارا تۇغلۇقلار سېپىگە بۆسۈپ كىرىپ، چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. دەل ئالدىنقى تەرەپتىكى قارا تۇغلۇقلارنىڭ يەتتە تۇغ قوشۇنى مالىماتاڭ بولۇپ كەتتى. سۇڭ جياڭ قوشۇنى ئىچىدىن لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار بولۇپ بەش يۈز سۇپەرچى ئالغا تاشلاندى. ئارقىدىن لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، شيې جېن، شيې باۋلار پىيادە قوشۇن لەشكەرلىرىنى باشلاپ، چاپ ـ چاپ قىلىپ بۆسۈپ كىرىپ كەتتى. يۇلتۇزسىمان سەپنىڭ تۆت تەرىپىدىن توپلار گۈلدۇرلەپ ئېتىلدى. كۇنچىقش تەرەپتىن بىر قوشۇن، كۇنپېتىش تەرەپتىن بىر قوشۇن، ئوتتۇرىدىن سېرىق

تۇغلۇق قوشۇن ئېتىلىپ چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ قوشۇنى بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەي، بۇرۇلۇپلا كەينىگە يانىدى. كەينىدىكىلەر ئارىلىق قالدۇرۇپ توسۇشقىمۇ قۇدرىتى يەتمەي، قاتتىق يېڭىلىپ ئۆز قوشىغا قېچىپ كېلىۋېلىشتى. ئالمان ـ تالمان قوشۇننى ئېدىتلاپ كۆرسە، تەڭدىن تولىسى هالاك بوپتۇ. دۇ چيەن، سۇڭ ۋەنلەر ئېغىر يارىدار بوپتۇ. قاتاردا قارا قۇيۇن لى كۇي كۆرۈنمەيتتى، ئەسلىدە لى كۇي قىرغىن قىلىشقا بېرىلىپ كېتىپ، هېچنېمە بىلەن كارى بولماستىن، قىتانلار سېپىگە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كېتىۋەرگەن ۋە ئىلمەككە ئىلىنىپ تىرىك قولغا چۈشۈپ قالغانكەن، سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ كۆڭلى غەش بولدى، دۇ چيەن، سۇڭ ۋەنلەرنى داۋالاش ئۈچۈن ئارقا قوشتىكى ئەن داۋچۈەن ئالدىغا، يارلانغان ئاتلارنى بولسا داۋالاش ئۈچۈن خۇاڭ فۇدۈەن ئالدىغا ئاپىرىشنى بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ يەنە ۋۇ يۇڭ ۋە باشقىلارغا مەسلىهەت سېلىپ:

ـــ بۇگۈن يەنە لى كۇيدىن ئايرىلدۇق، جەڭدە يېڭىلدۇق، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دېدى.

ـــ ئالدىنقى كۇنى بىز قولغا چۈشۈرگەن هېلىقى ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇنىڭ ئوغلى، لى كۇينى ئۇنىڭغا تېگىشىۋالساق بولىدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ بۇ قېتىمغۇ تېگىشەرمىز، كېيىن يەنە باشقا سەردارلاردىن ئايرىلىپ قالساق، ئۇنى قانداق قۇتۇلدۇرىمىز؟ ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاغا، بېشىڭىزنى نېمانچە قاتۇرىسىز، ۋاقتى كەلگەندە بىر گەپ بولمامدۇ، هازىر كۆز ئالدىمىزدىكى ئىشنى ئويلايلى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ئۇنىڭ گېپى توغرا ـ توغرىمەيلا پايلاقچى قىتان سەردارىدىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنى بارگاه قوشۇنىغا چاقىرتتى. قىتان مەنسەپدارى كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى:

— ئەڭ ئالىي سەردارىمىزنىڭ ئەمرى بىلەن كەلدىم، بۇگۈن سىزنىڭ بىر ئاتامانىڭىزنى تۇتۇۋالغانىدۇق. ئۇنى باش سەردارىمىز ئالدىغا ئېلىپ بارساق، ئۆلتۈرۈشكە كۆزى قىيماي، تاماق، مەي ـ شارابلار بىلەن ياخشى كۈتۈۋاتىدۇ. باشبۇغ ئۇنى سىزگە قايتۇرۇپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئوغلى ياش سەردارغا تېگىشىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. ناۋادا، سىز سەردار بۇنىڭغا كۆنسىڭىز ھېلىقى ئاتامانىنى سىزگە قايتۇرۇپ بېرىمىز، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا مەن ئەتە ياش سەردارنى سەپ ئالدىغا ئېلىپ چىقاي، ئىككى تەرەپ تېگىشەيلى، — دېدى سۇڭ جياڭ.

قىتان مەنسەپدارى سۇڭ جياڭنىڭ سۆزىنى ئېلىپ، ئاتلىنىپ قايتىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ يەنە ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— ئۇنىڭ سېپىنى بۇزۇشقا چارىسىز قالدۇق. ياش سەردارنى ئەكېلىپ مەشەدىلا يارىشىپ قېلىپ، ئىككى تەرەپ ئۇرۇش توختاتساق بولارمىكىن، — دېدى.

— ۋاقتىنچە لەشكەرلەرگە ئارام بېرىپ، باشقىدىن ياخشى تەدبىر تۇزۇپ، ئاندىن ياۋغا قارشى ئاتلانساقمۇ كېچىكمەيمىز، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

تاڭ يورۇغاندا، ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇ دادىسى ۋۇيەننىڭ قارارگاھىغا بۇ يەردە بولۇنغان سۆزلەرنى يەتكۈزۈشكە كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتتى. ۋۇيەن بارگاھتا ئولتۇراتتى، خەۋەرچى چېرىك سۇڭ تۇرشاۋۇلدىن كىشى كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. باشبۇغ چاقىرىپ كىرىشنى بۇيرۇدى. كەلگەن كىشى بارگاھقا كېلىپ ۋۇيەن بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇنىڭغا:

— تۇرشاۋۇلىمىز سۇڭ جياڭ باشبۇغ جانابلىرىغا سالام بىلەن مەلۇم قىلىدۇكى، بۇگۈن ياش سەردارنى ئەكېلىپ، بىزنىڭ ئاتامانىمىزغا تېگىشىمىز، بۇنىڭدىن باشقا، ھازىر قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتىدۇ، لەشكەر ـ چېرىكلەر بەك جاپا چېكىۋاتىدۇ، ئادەملىرىمىزنى توڭلاپ قېلىشتىن ساقلاش ئۈچۈن، ئىككى تەرەپ

جەڭنى ۋاقتىنچە توختىتىپ، كېلەر يىلى ئەتىيازدا بىرنەرسە دېيىشسەك، باشبۇغنىڭ جاۋابىنى كۈتىمىز، ــ دېدى.

ۋۇيەن بۇنى ئاڭلاپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ــ ئەقىلسىز دۆت شۇم، سىلەرنىڭ قولۇڭلارغا تىرىك چۈشكەنىكەن، جېنىنى ساقلاپ قالغان تەقدىردىمۇ، مېنىڭ يۈزۈمگە قانداق قارايدىكەن؟ تېگىشمەيلا قويۇڭلار، كاللىسىنى ئېلىڭلار. ئۇرۇش توختىتىمىز دېسەڭلار، سۇڭ جياڭ قول قوۋۇشتۇرۇپ ئەل بولسۇن، شۇ چاغدا بىر قوشۇق قېنىدىن كېچىمەن. ياق دەيدىغان بولسا، چوڭ قوشۇن تارتىپ بېرىپ، بىر تال گىياهمۇ قويمايمەن ! ــ دېدى ـ دە: «قايىت !» دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

ئەلچى ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە قايتىپ كېلىپ، بولغان گەپ ـ سۆزلەرنى سۇڭ جياڭغا يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ لى كۇيىنى قۇتۇلدۇرغىلى بولماي قالمىسۇن، دېگەن ئەندىشىدە سارايسىمىگە چۈشتى ـ دە، قوشتىن قوزغىلىپ، ياش سەردار ۋۇيەن يەنشۇنى ئېلىپ ئالدىنقى سەپكە باردى. ئاندىن ئۇ قارشى سەپكە قاراپ تۇرۇپ:

ــ ئاتامانىمنى قويۇپ بەرسەڭلار، ياش سەردارىڭلارنى قايتۇرۇپ بېرىمەن. ئۇرۇش توختاتمىساڭلار هېچقىسى يوق، سىلەر بىلەن ئېلىشۇېرىمىز، ــ دەپ ۋارقىردى.

ئانچە كۆپ ۋاقىت ئۆتمەيلا، قىتان قوشۇنىدىكىلەر لى كۇينى ئاتقا مىندۇرۇپ سەپ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى. بۇ يەردىكىلەرمۇ بىر ئاتنى يېتىلەپ چىقىپ، ياش سەردارنى مىندۇرۇپ سەپ ئالدىغا ئېلىپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ، ئىككى تەرەپنىڭ تەڭ قويۇپ بېرىپ، تەڭ تاپشۇرۇۋېلىش دېگەن كېلىشىمى بويىچە، لى سەردار بۇ يانغا قايتىپ كەلدى، ياش سەردارمۇ ئاتلىنىپ ئۇ يانغا ئۆتۈپ كەتتى. شۇ كۈنى ئىككىلا تەرەپ جەڭگە كىرمىدى، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى قوشقا قايتۇرۇپ، لى كۇيدىن ئەھۋال سورىدى.

سۇڭ جياڭ بارگاھتا سەردارلارغا مەسلىھەت سېلىپ:

— قىتان چېرىكلىرىنىڭ ھەيۋىسى زور، ئۇنى يېمىرىشنىڭ ئىلاجى بولمايۋاتىدۇ، شۇڭا غەم ـ ئەندىشىدە ئېچىم تىتىلداپ، بىر كۈن بىر يىلدەك بىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى.

— ئەتە بىز قوشۇنلارنى ئون تارامغا ئايرىيلى، بۇنىڭ ئىككى تارامى سەپ تۈتۈپ تۇرغۇچى چېرىكلەرنى توسىسۇن، قالغان سەككىز تارام بىراقلا بۆسۈپ بارايلى ـ دە، بىر قاتتىق جەڭ قىلايلى، — دېدى خۇ يەنجو.

— ئەمىسە، ئەتە شۇنداق قىلايلى، ھەممە ئىش قېرىنداشلارنىڭ بىر نىيەتتە كۈچ چىقىرىشىغا باغلىق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئىككى قېتىم ھۇجۇمغا ئۆتۈپ بىرنېمە قىلالمىدۇق، مەشھەدە ساقلاپ تۇرۇپ، ئۇلار كەلگەندە ئاندىن تۈتۈشقىنىمىز تۈزۈك بولارمىكىن، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈش ياخشى چارە ئەمەس. قېرىنداشلار ياۋۇغا قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتەيلى، نەدە ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭىلىۋېرىدىغان قائىدە بار! — دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ كۈنى بۈيرۇق چۈشۈرۈلدى، ئەتىسى ئەتىگەندە قوشتىن قوزغىلىپ، قوشۇننى ئون تارامغا بۆلۈپ ئۈچقانداڭ ئىلگىرىلىدى. قوشۇنلارنىڭ ئىككى تارامى ئارقا تەرەپتىكى سەپ تۈتۈپ تۇرغۇچى چېرىكلەرنى توسۇۋالدى، قالغان سەككىز تارام قوشۇن گەپ ـ سۆز قىلمايلا تۇغ ـ ئەلەملىرىنى كۆتۈرۈپ، قىيقاس ـ چۇقان سېلىپ، يۇلتۇزسىمان سەپكە ئۆزىنى ئۇردى. سەپ ئېچىدىن دۇمباق ساداسى ئاڭلاندى. يىگىرمە سەككىز قوۋۇق بىراقلا ئېچىلىپ، توغرىسىغا تۇرغان يىلانسىمان سەپ قىرغىن قىلىپ چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرى تەمتىرەپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى ـ دە، قاتتىق يېڭىلدى. تۇغ ـ ئەلەملىرى قېڭىيىپ، دۇمباقلىرى يېرىلىپ، چاپقان

پېتى ئۆز قوشىغا قېچىپ كىرىۋالدى. قوشقا يېتىپ كەلگۈچە يول بويى نۇرغۇن لەشكەرلەردىن ئايرىلدى. سۇڭ جىياڭ لەشكەر - سەردارلىرىغا قوش ئېغىزىنى مەھكەم توسۇپ، لەخمىنى چوڭقۇر قېزىپ، ئاچا قوزۇقلارنى پۈختا قېقىپ، دەرۋازىنى چىڭ تاقاپ، قىشنىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنى كۈتۈشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. جاۋ باسقاقبەگ ئاستانىگە بىرنەچچە قېتىم ئالاقە پۈتۈپ يوللاپ، قىشلىق كىيىم - كېچەك ئەۋەتىپ بېرىشنى ئىلتىجا قىلغانىدى. شۇڭا، ئوردىدىن سەككىز لەك ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ نەيزىۋازلىق بويىچە مەشقاۋۇلى بولغان، هازىر جىڭجۇدا قۇربېگى بولۇپ تۇرۇۋاتقان ۋاڭ ۋېنبىن ئالاهىدە ئەۋەتىلدى. بۇ قەلەمدىمۇ، ئەلەمدىمۇ بار كىشى بولۇپ، پۈتۈن ئوردىدىكىلەرنىڭ هۆرمىتىگە سازاۋەر ئىدى. ئۇ ئاستانىدىن بىر تۇمەندىن ئارتۇق كىشى بىلەن چىقىپ، هاشار ئېلىنغانلارغا هارۋا سۆرىتىپ، ئەللىك تۇمەن قۇر كىيىم - كېچەك ئېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنىغا يەتكۈزۈپ بېرىدىغان ۋە بۇ سەپىرىدە سەردارلارنى جەڭگە ئاتلىنىپ زەپەر قوچۇپ، غەلىبە خەۋىرىنى بالدۇرراق مەلۇم قىلىشقا هەيدەكچىلىك قىلىدىغان بولدى. ۋاڭ ۋېنبىن شاه پەرمانىنى ئالدى. ئۆزىنىڭ قورال - جابدۇقلىرىنى ئېلىپ، قۇياقلىرىنى كىيدى، ئېتىنىى ئېگەرلەپ مىنىپ، لەشكەر - هاشارلارنى ئالدىراتتى، هارۋىلارنى سۆرەتكۈزۈپ، ئاستانىدىن چىقىپ كونا كۆۋرۈك ئۆتكىگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇ «شاه ئىلتىپات قىلغان كىيىم - كېچەكلەر» دېگەن خەت پۈتۈلگەن سېرىق تۇغ قادالغان بىر - ئىككى يۈز هارۋىغا نازارەت قىلىپ، ئەگىرى - توقاي يوللارنى بېسىپ ئىلگىرىلىدى. يول بويىدىكى ئۆتەڭلەردە يامۇل - مەھكىمىلەر ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىنلەپ تۇردى. نۇرغۇن كۈنلەر يول يۈرۈپ، چېگرا مەھكىمىسىگە يېتىپ كەلدى. جاۋ باسقاقبەگ بىلەن كۆرۈشۈپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ ئالاقە خېتىنى سۇندى. جاۋ باسقاقبەگ بۇنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ:

ـــ سەردار، تازا دەل ۋاقتىدا كەلدىڭىز، قىتاي بەگلىكىدىكى ۋۇيەن يەنشۇ چېرىكلىرىنى يۇلتۇزسىمان سەپ قىلىپ تۇرۇۋاتقان ئەسكەرلىرىمىز سۇڭ تۇرشاۋۇل بىرنەچچە رەت يېڭىلىپ قالدى. ئاتامانلاردىن ياردار بولغانلار خېلى كۆپ، ھازىر بۇ يەردە ئەن داۋچۇەن داۋالاۋاتىدۇ. سۇڭ تۇرشاۋۇل يۇڭچىڭ ناھىيەسىدە قوش تىكىپ تۇرۇۋاتىدۇ، جەڭگە چىقىشقا پېتىنالماي، ئىچى پۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ شۇڭا، ئوردىدىن مېنى لەشكەرلەرگە ئالغا ئاتلىنىپ، بالدۇرراق غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەيدەكچىلىك قىلىشقا ئەۋەتتى، ـــ دېدى ۋاڭ ۋېنبىن، ـــ ھازىر ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭىلىش بولۇۋاتقاندا، پېقىر ئاستانىگە قايتقىنىم بىلەن، مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ مەنسەپدارلىرى ئالدىدا بىرنەرسە دېيىشىم تەس بولىدۇ. پېقىر كالتە پەم بولساموۇ، لېكىن كىچىكىمدىن تارتىپ جەڭ دەستۇرلىرىنى خېلى ئوقۇغانمەن، سەپ تۈزۈش ئۇسۇللىرىدىن ئاز ـ تولا خەۋىرىم بار، شۇڭا قوشۇنغا بېرىپ، ئازراق بولسىمۇ تەدبىر ئىشلىتىپ، بىر قەپەس جەڭ قىلىپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ دەردىگە ھەمدەم بولۇش نىيىتىم بار. باسقاقبەگنىڭ قانداق پەرمانى باركىن؟

جاۋ باسقاقبەگ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ تولىمۇ خۇرسەن بولدى. مەرىكە سورۇنى ھازىرلاپ مەي ـ شارابلار بىلەن مېھمان قىلدى. ھارۋىلارنى يالاپ كەلگەنلەرنى تارتۇقلىدى. كىيىم ـ كېچەكلەرنى سۇڭ جياڭ قوشۇنغا يەتكۈزۈپ تارقىتىپ بېرىشنى ۋاڭ ۋېنبىنغا تاپشۇردى. جاۋ باسقاقبەگ يەنە سۇڭ تۇرشاۋۇلنى بۇ ئىشتىن ئالدىنئالا خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن كىشى ئەۋەتتى.

سۇڭ جياڭ بارگاھ قوشۇنىدا ئىچى پۇشۇپ ئولتۇراتتى. جاۋ باسقاقبەگ ئەۋەتكەن كىشى كېلىپ، ئاستانىدىن جىڭجۇدىكى قۇربېگى، مەشقاۋۇل ۋاڭ ۋېنبىنىڭ ئەللىك تۇمەن قۇر كىيىم ـ كېچەكلەر بىلەن ئەۋەتىلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ جەڭگە ئاتلىنىشقا ھەيدەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن قوشۇنغا كېلىۋاتقانلىقىنى مەلۇم

قىلدى. سۇڭ جياڭ ئالدىغا ئادەم ئەۋەتتى، قوشقا كېلىپ ئاتتىن چۈشكەندە بارگاھقا تەكلىپ قىلىپ، ھاردۇق شارابى تۇتتى. بىرنەچچە قەدەھ ئىچىشكەندىن كېيىن ھال ـ ئەھۋال سوراشتى. سۇڭ جياڭ:

ـــ پېقىر ئوردىنىڭ ئەمرى بىلەن يۇرت پاسىلىغا ئەۋەتىلگەنىدىم. تەڭرىقۇتنىڭ دۆلىتىدە تۆت چوڭ ئايماقنى قولغا كىرگۈزدۇم. ئەمدى يۇجۇغا كەلگەندە كۈتمىگەندە قىتان بەگلىكىنىڭ باشبۇغى ۋۇيەن يەنشۇ يىگىرمە تۈمەن چېرىك بىلەن كېلىپ پۈتۈن ئاسماندىكى يۇلتۇز تۈركۈملىرىنىڭ جايلىشىشىغا ئوخشىتىپ ناھايىتى رەتلىك يۇلتۇزسىمان سەپ تۈزدى ۋە بەگنى تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كەلدى. كەمىنىڭىز سۇڭ جياڭ بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشىپ يېڭىلدىم، باشقا چارە تاپالماي، قارىسىغا ھەربىكەت قىلىشقا پېتىنالماي تۈرۈۋاتىمەن. بەختكە يارىشا، سەردار بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلىپسىز، بىر يول كۆرسىتەرسىز، ـــ دېدى.

ـــ بۇ يۇلتۇزسىمان سەپنىڭ كارى چاغلىق! پېقىر قابىلىيەتلىك بولمىساممۇ، سەپ ئالدىغا بېرىپ كۆزىتىپ باقاي، بىرەر ئەقىل كېلىپ قالار، ـــ دېدى ۋاڭ ۋېنبىن.

سۇڭ جياڭ بەكمۇ خۇرسەن بولدى. ئالدى بىلەن پېي شۇەنگە كىيىم ـ كېچەكلىرنى سەردار ـ لەشكەرلەرگە تارقىتىپ بېرىشنى تاپىلىدى، ھەمىيلەن كىيىملەرنى كىيىپ بولۇپ، ئاستانە تەرەپكە قاراپ پادىشاھ ھىممىتىگە رەھمەت ئېيتتى. شۇ كۈنى بارگاھ قوشۇنىدا مەي ـ شارابلار قۇيۇلۇپ، ئۇچ قوشۇن تارتۇقلاندى.

ئەتىسى بەش قوشۇن جابدۇنۇپ يولغا چىقتى. ۋاڭ ۋېنبىن ئۆزى ئېلىپ كەلگەن دۇبۇلغا، قۇياقلىرنى كىيىپ، تولۇق قوراللىنىپ ئېتىغا مىنىپ ھەمىيلەن بىلەن سەپ ئالدىغا كەلدى. ئۇ تەرەپتىكى قىتان قوشۇنلىرى سېپىدىكىلەر سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ جەڭگە چىققانلىقىنى كۆرۈپ، بارگاھ

قوشۇنىغا مەلۇم قىلدى. دۇمباقلار تەڭلا چېلىنىپ، قىيقاس - چۇقانلار كۆتۈرۈلدى - دە، ئالتە تارام ئاتلىق چېرىك سەپ ئالدىغا چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ياۋنى جەڭ بىلەن قايتۇرۇش ئۇچۇن، لەشكەرلىرىنى بۆلدى. ۋاڭ ۋېنبىن سەردار سۇپىسىغا چىقىپ بىرئاز قاراپ تۇرغاندىن كېيىن شوتا بىلەن پەسكە چۈشۈپ: «بۇمۇ ئادەتتىكىچىلا سەپ ئىكەن، كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك بىرنېمىسى كۆرۈنمەيدۇ» دېدى. ۋاڭ ۋېنبىننىڭ ھېچنېمىنى بىلمىگەنلىكىنى، باشقىلار ئالدىدا شەرەپ تالىشۋاتقانلىقىنى كىم ئويلىسۇن. ئۇ دەرھال ئالدىنقى سەپتىكىلەرگە دۇمباق چېلىپ، جەڭگە چاقىرىشنى بۇيرۇدى. قارشى سەپتىكى قىتان چېرىكلىرىمۇ دۇمباقلىرىنى چېلىشتى. سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:

ــ يانتاياقلىرىڭنى ئالماي، يەككىمۇيەككە جەڭگە چۈشۈشكە پېتىنالايدىغىنىڭ بارمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ گېپى تۈگە - تۈگىمەيلا قارا تۇغلۇقلار تارامنىڭ تۆتىنچى تۇغى ئىچىدىن بىر سەردار ئوقتەك ئېتىلىپ چىقتى. بۇ قىتان سىپاھىبىگى چاچلىرىنى چۈۋۈۋەتكەن، بېشىغا سىرىق شايى ياغلىق چىگكەن، ئالتۇن چەمبىرىكى بار كۆمۈردەك قارا قۇياق، يەڭسىز قارا تون كىيگەن، قۇندۇزدەك قارا ئات مىنگەن بولۇپ، ئۇچ ئۇچلۇق قىلىچىنى چىڭ تۇتۇپ سەپ ئالدىغا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ كەينىدىكى يان سەردارلارنىڭ سانى يوق ئىدى. قارا نىشان تۇغىغا «ئالىي سەردار چۈلى چۇچىك» دېگەن سۆزلەر كۈمۈش ھەل بىلەن يېزىلغانىدى. ئۇ سەپ ئالدىغا ئات چېپىپ چىقىپ جەڭگە چاقىردى.

ۋاڭ ۋېنبىن: «مانا مەشەدە بىڭسىمنى كۆرسەتمىسەم، يەنە قەيەردە نوچىلىق قىلىمەن» دېگەننى كۆڭلىدىن كەچۈردى - دە، نەيزىسىنى تىك تۇتۇپ، ئات سېلىپ مەيدانغا چۈشتى ۋە قىتان مەنسەپدارىغا گەپ - سۆزمۇ قىلماي ئېلىشىشقا ئىنتىلدى. ۋاڭ ۋېنبىن نەيزىسىنى كۆتۈرۈپلا تىقماقچى بولۇۋىدى، قىتان

سەرداری قىلىچىنى ئويناتماپ توستى. ئىككىسى يىگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا قىتاڭ سەرداری كەينىگە بۇرۇلۇپ قاچتى. ۋاڭ ۋېنبىن نەيزىسىنى ئايلاندۇرۇپ ئات سېلىپ قوغلىدى. ئەسلىدە ياۋ سەرداری ئۇتتۇرمىغان، قەستەن يېڭىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ قوغلاپ كېلىشىنى كۈتكەنىدى. شۇڭا، بۇ قىتاڭ سەرداری قىلىچىنى رۇسلاپ، ۋاڭ ۋېنبىن يېقىنلاپ كېلىشىگە كەينىگە بۇرۇلۇپ كېلىشتۇرۇپ بىر قىلىچ سالدى ـ دە، ۋاڭ ۋېنبىننىڭ مۇرىسىدىن مەيدىسىگىچە چېپىپ، ئۇنى ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. ۋاڭ ۋېنبىن ئات تېگىگە مولاقلاپ چۈشتى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ ئوپۇل ـ توپۇل لەشكەرلىرىنى چېكىنىشكە بۇيرۇدى. قىتاڭ چېرىكلىرى بىراقلا يوپۇرۇلۇپ بېسىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ يەنە بىر مەيدان زەربە يەپ، ئالاقزەدە بولۇپ، لەشكەرلىرىنى يىغىپ قوشقا قايتتى. سەردارلار ۋاڭ ۋېنبىننىڭ ئات ئۈستىدىلا چېپىپ تاشلانغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ چۆچۈشۈپ كەتتى، سۇڭ جياڭ قوشىغا قايتىپ كېلىپ، قەغەز ـ قەلەم ئېلىپ جاۋ باسقاقبەگكە مەكتۇپ يېزىپ: «ۋاڭ ۋېنبىن ئۆز ئىختىيارى بىلەن جەڭگە چىقىپ ئۆلۈپ كەتتى. بىللە كەلگەنلەرگە قوشۇپ، ئاستانىگە قايتۇرۇلسا» دېدى. جاۋ باسقاقبەگ بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، غەمگە چۆكۈپ بەكمۇ بىئارام بولدى. نائىلاج ئالاقە مەكتۇپى يېزىپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىن ئەۋەتىلگەنلەرگە قوشۇپ ئاستانىگە ئەۋەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئاتىسى قالدۇرۇپ كەتكەن كىتابقا بولدى جاۋ كۇ بەنت،
نادانلىق قىلدى ۋاڭ ۋېنبىن ئۆلۈپ جەڭدە تاپالماي پەنت.
چىقاتتى لاپ ئېتىپ مىڭلاپ كىشى ئادەتتىكى چاغدا،
ۋە لېكىن جەڭدە بىرىمۇ كېرەككە كەلمىدى پەقەت.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ قوشىدا

ئىچى پۇشۇپ، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، قىتتان چېرىكلىرىنىڭ سېپىنى بۇزۇشنىڭ چارىسىنى تاپالماي، ئۇيقۇدىنمۇ قېلىپ، كېچە ـ كۈندۈز بىئارام بولۇپ يۈرەتتى. زىمىستان قىشنىڭ بىر كېچىسى ھاۋا قاتتىق سوغۇق ئىدى. سۇڭ جياڭ بارگاھىنىڭ ئىشىكىنى يېپىپ، شام ئالدىدا ھەسرەت چېكىپ ئۆگدەپ ئولتۇراتتى. ئەلياتقۇدا تولا ئويلاپ ھېرىپ كەتكەنلىكتىن ئۇيقۇ بېسىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرى بىلەنلا شىرەگە يۆلىنىپ ئۇخلاپ قالدى. بىردىنلا قاتتىق بوران چىقىپ، سوغۇق ھاۋا ئۇچۇپ كىرگەندەك بولدى. سۇڭ جياڭ ئورنىدىن تۇرۇپ، ھاۋا رەڭ كۆڭلەك كىيگەن بىر ھۆر قىزنىڭ ئېگىلىپ سالام قىلىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

ـــ مۇلازىم، نەدىن كەلدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ كەمىنىلىرى مەبۇدەمىزنىڭ ئەمرى بىلەن سەردارنى چاقىرغىلى كېلىۋىدىم، مالال كۆرمەي قەدەم تەشرىپ قىلسىلا، ـــ دەپ جاۋاب بەردى مۇلازىم.

ـــ مەبۇدە ھازىر قەيەردە؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ بۇ يەردىن يىراق ئەمەس، ـــ دېدى مۇلازىم قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ.

سۇڭ جياڭ مۇلازىمغا ئەگىشىپ بارگاھتىن چىقتى، كۆردىكى، پۈتۈن جاھانىنى بىر خىل نۇر قاپلىغان بولۇپ، سىرىق، كۆك نۇرلار كۆزنى قاماشتۇراتتى. ئاپياق قارلار يېقىملىق ئىللىق شامالدا لەپلەپ چۈشۈپ تۇراتتى. ھاۋا خۇددى ئىككىنچى ـ ئۇچىنچى ئايلاردىكى باھار كۈنلىرىدىكىدەك ئىدى. ئىككى ـ ئۈچ چاقىرىمدەك يول يۈرە ـ يۈرمەيلا بىر چوڭ ئورمانلىق كۆرۈندى. كۆپكۆك قارىغاي، ياپيېشىل ئارچىلار بۇك ـ باراقسان بولۇپ تۇراتتى. گۈل قەمەرلەر شىپاڭى، تاش ۋادەكلەر غۇۋا كۆرۈنەتتى. يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە غول قومۇشلار قويۇق ئۆسكەن، مەجنۇنتال چۈشىگلىرى ئېگىلىپ تۇراتتى، تاش كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندىن كېيىن بىر قىزىل بۇرجەكلىك ئىشىك

كۆرۈندى. تۆت ئەتراپقا قارىسا، شۇنداق بىر ساراي تۈرۈپتىكى، تاملىرى سۇۋالغان، تۈۋرۈك، لىملىرىغا گۈللەر چېكىلىپ نەقىشلەر ئويۇلغان، ئىشىك ـ پەنجىرىلىرى زەر مىخ بىلەن مىخلانغان، پېشايۋانلىرى كۆك كاھىشتىن كەڭ قىلىپ ياسالغان، تۆت تەرەپتىكى پەردىلىرى يېرىم قايرىلغاندى. ئۇدۇلدىكى پەنجىرىسى بەئەينى تاشپاقا دۈمبىسىدەك ياسالغاندى. مۇلازىم سۇڭ جياڭنى سول تەرەپتىكى ئايۇاندىن باشلاپ كىرىپ، كۈنچىقىشقا قاراپ تۇرغان بىر راۋاق ئالدىغا ئېلىپ كەلدى ۋە قىزىل ئىشىكنى ئېچىپ، سۇڭ جياڭنى بۇ يەردە ئازراق ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇ تۆت ئەتراپقا نەزەر سالدى، ئېگىز پەنجىرىلەردە جىمجىتلىق هۆكۈم سۈرەتتى. شەپەق نۇرلىرى پەلەمپەيلەرگە چۈشۈپ تۇراتتى. ھەممە يەرنى گۈللەرنەڭ خۇش پۇراقلىرى قاپلىغاندى. مۇلازىم كىرىپ كېتىپ يەنە قايتىپ چىقتى ۋە بىرلىگەن ئەمرنى يەتكۈزۈپ:

ـــ مەبۇدە سىلىنى تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ، پىرىم قەدەم تەشرىپ قىلغايلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ھايال قىلماي، دەرھال ئورنىدىن قوزغالدى. تالادىن يەنە لەيلىمەك ياقۇت كۆزلۈك تاج، زەر يىپ بىلەن كەشتە بېسىلغان قىزىل يىپەك كۆڭلەك كىيگەن ئىككى پەرى كىرىپ سۇڭ جياڭغا سالام بەردى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا تىكىلىپ قاراشقا پېتىنالمىدى. ھېلىقى ئىككى پەرى:

ـــ سەردار نېمانچە كەمتەرلىك قىلىلا؟ مەبۇدەمىز كىيىمىنى يۆتكەپ چىقىپ، سەردار بىلەن ئەلنەڭ چوڭ ئىشلىرى ھەققىدە سۆزلەشمەكچى، قېنى بىز بىلەن بىللە ماڭسىلا، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ گەپ ـ سۆز قىلماي ئۇلارغا ئەگىشىپ ماڭدى، سارايدىن ئالتۇن قوڭغۇراقلارنىڭ زىل ئاۋازى ئاڭلاندى. قارا كىيىم كىيگەنلەر سۇڭ جياڭنى سارايغا تەكلىپ قىلدى. ئىككى پەرى سۇڭ جياڭنى ئەگەشتۈرۈپ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى پەلەمپەيدىن ئۆرلەپ چىقىپ، توغرا ئۇنچە پەردە ئالدىغا ئېلىپ

كەلدى. سۇڭ جياڭ پەردە ئىچىدە ئۇنچە - مارجانلارنىڭ شىلدىرلىغان، ياقۇت - گۆھەرلەرنىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازلىرىنى ئاڭلىدى. قارا كىيىم كىيگەنلەر سۇڭ جياڭنى پەردە ئىچىگە تەكلىپ قىلدى، ئۇ ئىچكىرى كىرىپ، ئىسرىقدان ئالدىغا كېلىپ تىز پۇكتى. بېشىنى كۆتۈرۈپ سارايغا نەزەر سېلىپ، قۇتلۇق بۇلۇتلارنىڭ لەيلەپ يۈرگەنلىكىنى، سۆسۈن تۇمانلارنىڭ ئۆرلەپ تۇرغانلىقىنى، ئۇدۇلدا ئەجدىها گۈللۈك كاتتا هۆر قىز مەبۇدەنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ بېشىغا ئەجدىها گۈللۈك سۇمۇرغ پەيلىرى قىستۇرۇلغان تاج كىيگەن، ئۇستىگە ئەجدىها، سۇمۇرغ سۇرەتلىرى چۇشۇرۇلگەن قىزىل يىپەك تون كىيگەن، بېلىگە تاغ - دەريا، ئايۇقۇياش سۇرەتلىرى چېكىلگەن پوتا باغلىغان، پۇتىغا ئۇنچە - مارجان قادالغان، شەپەق نۇرىدەك چاقناپ تۇرغان كەش كىيگەن، قولىغا سۇزۇك ئاق مەرۋايىت يوسۇن تايىقى تۇتقانىدى. ئىككى تەرىپىدىكى خىزمەتچى پەرىلەرمۇ يىگىرمە - ئوتتۇزغا يېتەتتى.

مەبۇدە سۇڭ جياڭغا قاراپ:

— مەن سىلىگە تىلىسىمنامە بەرگەنىدىم، هەش - پەش دېگۈچە بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى ! سىلى سادىق - مەردلىكلىرىنى چىڭ ساقلاپ، بىخەستەلىك قىلمىدىلا. بۇگۈنكى كۇنلۇكتە، سۇڭ خانلىقىنىڭ تەڭرىقۇتى قىتان چېرىكلىرىنى يىمىرىشنى تاپشۇرغانىدى. جەڭ نەتىجىلىرى قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ — دېدى.

سۇڭ جياڭ يەرگىچە ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

— يېقىر قۇللىرى سىلى بەرگەن تىلىسىمنامىنى ئالغىنىمدىن كېيىن باشقىلارغا ئاشكارىلاپ بىھۆرمەتلىك قىلمىدىم. ئەمدىلىكتە تەڭرىقۇتنىڭ پەرمانى بىلەن قىتان چېرىكلىرىنى يىمىرىشكە كېلىۋىدىم، كۇتمىگەندە، ۋۇيەننىڭ يۇلتۇزسىمان سېپىگە دۇچ كېلىپ بىرنەچچە رەت يېڭىلدىم. يېقىر هېچبىر ئىلاج قىلالماي، خەتەرلىك ئەهۋالدا قالدىم، — دېدى.

— يۇلتۇزسمان سەپنىڭ تۇزۇلۇشىنى بىلەملا، — دەپ سوردى ھۆر قىز مەبۇدە.

— پېقىر قۇللىرى بىر دۆت، ئۇنىڭ سىرىنى بىلەلمىدىم، مەبۇدەمىزنىڭ تەلىم بېرىشلىرىنى تىلەيمەن، — دەپ ئىلتىجا قىلدى سۇڭ جياڭ يەنە تەزىم بىلەن.

— بۇنداق سەپنىڭ سىرى شۇكى، ئۇ مۇزەككەر شەكىلدە تۇزۇلگەن، — دېدى ھۆر قىز مەبۇدە، — ھازىرقىدەك تېگىش قىلىۋەرگەن بىلەن ئۇنى ھەرگىز يىمىرىپ تاشلىغىلى بولمايدۇ. ئۇنى بىرىنى بىرى پەيدا قىلىش، بىرىنى بىرى يېڭىش يولى بىلەنلا يىمىرىپ تاشلىغىلى بولىدۇ. ئالايلۇق، ئالدىدىكى قارا تۇغلۇقلار قوشۇنىغا قەمەر يۇلتۇزى قويۇلغان، ئۇ ئەرشتىكى بەشىنچى مۇسەبىخ قۇتۇپ يۇلتۇزىدەك تۇرىدۇ. سىلى لەشكەرلىرى ئىچىدىن يەتتە چوڭ سەردارنى تاللاپ، سېرىق تۇغ كۆتۈرتۈپ، سېرىق قۇيۇق، سېرىق تون كىيدۈرۈپ، قۇلا ئات مىندۈرۈپ تېگىش قىلدۇرسىلا، يەتتە قارا تۇغلۇق قىتان چېرىكلىرىنى يىمىرەلەيلا. ئاندىن كېيىن قەھرىلىك سەردارىدىن بىرنى تاللاپ، سېرىق تون كىيدۈرۈپ، ئۇنىڭ قەمەر يۇلتۇزىنى يېڭىشكە ئەۋەتسىلە، بۇ تۇپراقنىڭ سۇنى يېڭىشى بولىدۇ. ئاق تونلۇق، ئاق ئاتلىق سەككىز سەردارنى تاللاپ، ئۇنىڭ سول تەرەپتىكى كۆك تۇغلۇقلار سېپىگە كىرگۈزسىلە، بۇ ئالتۇن (سىندۇ) نىڭ ياغاچ (مۇرتىخ) نى يېڭىشى بولىدۇ. قىزىل تونلۇق، قىزىل ئاتلىق سەككىز سەردارنى تاللاپ، ئۇنىڭ ئوڭ تەرەپتىكى ئاق تونلۇقلار سېپىگە كىرگۈزسىلە، بۇ ئوت (مۇشتىرى)نىڭ ئالتۇن (سىندۇ) نى يېڭىشى بولىدۇ. قارا تونلۇق، قارا ئاتلىق سەككىز سەردارنى تاللاپ، ئۇنىڭ ئارقا تەرەپتىكى قىزىل تونلۇقلار سېپىگە كىرگۈزسىلە، بۇ سول قەمەرنىڭ ئوت (مۇشتىرى) نى يېڭىشى بولىدۇ. كۆك تۇغلۇق، كۆك ئاتلىق توققۇز سەردارنى تاللاپ، مەركەزدىكى سېرىق تۇغلۇقلار سېپىدىكى سەركەردىسىنى يوقىتىشقا ئەۋەتسىلە، بۇ ياغاچ (مۇرتىخ) نىڭ تۇپراقنى يېڭىشى

بولىدۇ. ئاندىن يەنە ئىككى خىل قوشۇن ئايرىپ، گۇللۇك تۇغلۇق، گۇللۇك تونلۇق بىر خىلىنى تاللاپ، فەلق يۇلتۇزى سىياقىغا كىرگۈزۈپ، قىتان چېرىكلىرىنىڭ شەمىس يۇلتۇزسىمان سېپىنى يىمىرىشكە ئەۋەتسىلە، ئاق تۇغلۇق، ئاق قۇياقلىق بىر خىلىنى تاللاپ، ئوساپ يۇلتۇزى سىياقىغا كىرگۈزۈپ، قىتان چېرىكلىرىنىڭ قەمەر يۇلتۇزسىمان سېپىنى بۇزۇشقا ئەۋەتسىلە. يەنە يىگىرمە تۆت گۇلدۇرمامىلىق ھارۋا ياساپ، يىگىرمە تۆت مەۋسۇم بويىچە ئۇستىگە چاقماق تېشى، ئوت ئوقلىرىنى سېلىپ، توپتوغرا قىتان چېرىكلىرىنىڭ بارگاھ قوشۇنىغا توغرىلاپ ئېلىپ بارسىلا. ئاندىن يەنە گۇڭسۇن شېڭغا ساماۋى ئەختەرلەر بورىنى چىقىرىپ، توپتوغرا قىتان بېگىگە قاراپ تېگىش قىلىشنى بۇيرۇسىلا. مۇشۇ تەدبىر بويىچە ئىش كۆرسىلە تولۇق يېڭەلەيلا. كۇندۇزى لەشكەر تارتىشقا بولمايدۇ، قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن ئاتلىنىش كېرەك. سىلى لەشكەر باشلاپ چىقىپ، بارگاھ قوشۇنىنى تۇتۇپ، لەشكەرلەرگە ھەيدەكچىلىك قىلىپ، بىر يولىلا ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارسىلا. مېنىڭ ئېيتقانلىرىمنى ئەسلىرىدە سىر قىلىپ ساقلىسىلا، ئەلىنى قوغداش، پۇقرانى ئەمىن قىلىش يولىدىن ھەرگىز پۇشايمان يەپ كەينىلىرىگە قايتمىسىلا. تەڭرى بىلەن بەندىنىڭ پەرقى بار، ئۆمۈرلۈك خوش. كەلگۈسىدە ھەشەمەتلىك ئاشىيانىدا كۆرۈشەرمىز. بۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇپ قالسىلا بولمايدۇ، تېزرەك قايتقانلىرى تۇزۇك.

ئۇ بۇ سۆزلەرنى قىلىپ بولۇپ قارا كىيىم كىيگەن مۇلازىمغا چاي كەلتۈرۈشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ يەنە قارا كىيىم كىيگەن مۇلازىمغا سۇڭ جياڭنى ئۆز قوشىغا ئۇزىتىپ قويۇشنى جېكىلىدى.

سۇڭ جياڭ يەنە تەزىم قىلىپ، ھۆر قىز مەبۇدەگە چىن قەلبىدىن رەھمەت ئېيتىپ سارايدىن چىقتى. قارا كىيىم كىيگەن مۇلازىم سۇڭ جياڭنى باشلاپ سارايدىن ئېلىپ چىقىپ،

كۆنىپىتىش تەرەپتىكى پەلەمپەيدىن باشلاپ چۈشتى. قىزىل روجەكلىك ئىشكتىن ئۆتۈپ، كەلگەن يولىغا باشلاپ چىقتى. تاش كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ قارىغايلىق يولغا چىقىشىغىلا قارا كىيىم كىيگەن مۇلازىم قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— قىتان چېرىكلىرى ئاۋۇ يەردە تۇرۇپتۇ، بېرىپ يوقاتسىلا! — دېدى. سۇڭ جياڭ ئارقىسىغا شۇنداق قارىغاندى، قارا كىيىم كىيگەن مۇلازىم ئۇنى قولى بىلەن ئىتتىرىۋىدى، سۇڭ جياڭ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. بۇ ئەسلىدە بارگاھتا كۆرگەن چۈشى ئىكەن.

بۇ سۈبھى ئالدىدىكى چاغ ئىدى. سۇڭ جياڭ مۇشاۋىرنى چۈشىگە تەبىر بېرىشكە چاقىرتتى. ۋۇ يۇڭ بارگاھقا كىرىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا:

— مۇشاۋىر، يۇلتۇزسىمان سەپنى بۇزۇش تەدبىرى تېپىلدىمۇ؟ — دېدى.

— كارغا كەلگۈدەك ياخشى تەدبىر يوق، — دېدى ۋۇ يۇڭ خەلىپەت.

— مەن چۈشۈمدە ھۆر قىز مەبۇدەنىڭ سىرلىق تەدبىرىنى ئاڭلىدىم، بىر پىكىرگە كېلىپ بولدۇم، شۇڭا مۇشاۋىرنى ئالاھىدە چاقىرتىپ ئولتۇرۇپتىمەن، سەردارلارنى يىغىپ، ئىش بۆلۈپ تۇتۇش قىلساق بولىدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ. ھايھات:

ھېكمەتلىك تەڭرى تەدبىرلىرى يەتكەچ قۇلاققا،
يۇلتۇز سېپى تۇزۇلدى سىرلىق سەپنى بۇزۇشقا.

سۇڭ جياڭنىڭ ياۋ سېپىگە زادى قانداق تېگىش قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

سەكسەن توققۇزىنچى باب

سۇئ دانىشمانلىق ياۋ سېپىنى يېمىرىشتە مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقى
سۇ ئەمرىنىڭ شەپقەت كۆرسىتىپ ئەل قىلىش يارلىقى ئەكەلگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇئ جياڭ چۇشىدە ھۆر قىزنىڭ سىر - كارامەتلىرىنى ئاڭلاپ، ھەربىر سۆزىنى كۆڭلىگە چىڭ پۈكۈپ قويدى - دە، مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭنى چاقىرتىپ، مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ، جاۋ باسقاقبەگكە ئىلتىجا قىلدى. قوشتا كېچە - كۈندۈز دېمەستىن جىددىي تۈتۇش قىلىنىپ، يىگىرمە تۆت گۈلدۈرماملىق ھارۋا ياستىلىپ، گۈللۈك قاڭالتىر بىلەن قاپلاندى، ئاستىغا ئوتۇن، مايلار جايلاشتۇرۇلدى. ئۇستىگە توپ ئوقلىرى ئورنىتىلدى. سەردارلار يىغىلىپ، ياۋ سېپىنى بۇزۇش مەسلىھەتى قۇرۇلدى، سۇئ جياڭ سەردارلارنى بۆلۈش پەرمانى چىقاردى: قىتان قوشۇنلىرىنىڭ مەركىزىدىكى بەشىنچى تۈپراق يۇلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان سېرىق تونلۇق لەشكەرلەرنىڭ قەمەر يۇلتۇزى سېپىنى يېمىرىشكە قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ سەركەردە بارسۇن، ئۇنىڭ چۆرىسىدىكىلەردىن قارا تۇغلۇقلارنىڭ يەتتە نىشان تۇغ سېپىنى يېمىرىشكە يەتتە يارەمچى سەردار — جۇ تۇڭ، شى جىن، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېي، يەن شۇن، ما لىن، مۇ چۇنلار بارسۇن؛ قىتان قوشۇنلىرىنىڭ كۇنپېتىش تەرەپتىكى يەتتىنچى زۆھرە يۇلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان ئاق تونلۇق لەشكەرلىرىنىڭ مۇرتىغ يۇلتۇزى سېپىنى يېمىرىشكە قاپلانباش

لىن چۈك سەركەردە بارسۇن، ئۇنىڭ چۆرىسىدىكىلەردىن كۆك تۇغلۇقلارنىڭ يەتتە نىشان تۇغ سېپىنى يىمىرىشكە يەتتە يارەمچى سەردار ــ شۇ نىڭ، مۇ خۇڭ، خۇڭ شىن، سۇن لى، ياڭ چۈن، چېن دا، ياڭ لىنلار بارسۇن؛ قىتان قوشۇنلىرىنىڭ ئاستىن تەرەپتىكى ئۇچىنچى مۇشتىرى يۈلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان قىزىل تونلۇق لەشكەرلىرىنىڭ زۆھرە يۈلتۇزى سېپىنى يىمىرىشكە تېرىككەك چىن مىڭ سەركەردە بارسۇن؛ ئۇنىڭ چۆرىسىدىكىلەردىن ئاق تۇغلۇقلارنىڭ يەتتە نىشان تۇغ سېپىنى يىمىرىشكە يەتتە يارەمچى سەردار ــ لىيۇ تاڭ، لېي خېڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، جۇ تۇڭ، گۇك ۋاڭ، دىڭ دېسۇنلار بارسۇن؛ قىتان قوشۇننىڭ ئۇستۇن تەرەپتىكى توققۇزىنچى قەمەر يۈلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان قارا تونلۇق لەشكەرلىرىنىڭ مۇشتىرى يۈلتۇزى سېپىنى يىمىرىشكە قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو سەركەردە بارسۇن؛ ئۇنىڭ چۆرىسىدىكىلەردىن قىزىل تۇغلۇقلارنىڭ يەتتە نىشان تۇغ سېپىنى يىمىرىشكە يەتتە يارەمچى سەردار ــ ياڭ جى، سو چاۋ، خەن تاۋ، پېڭ چى، كۆك مىڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار بارسۇن؛ قىتان لەشكەرلىرىنىڭ كۈنچىقىش تەرەپتىكى بىرىنچى مۇرتىخ يۈلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان كۆك تونلۇق لەشكەرلىرىنىڭ باش سەركەردە تۇپراق يۈلتۇزى سېپىنى يىمىرىشكە ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېڭ سەركەردە بارسۇن؛ ئۇنىڭ چۆرىسىدىكىلەردىن بارگاھ قوشۇنىدىكى سېرىق تۇغلۇقلار قوشۇننىڭ باش سېپىنى يىمىرىشكە سەككىز يارەمچى سەردار ــ خۇا رۇڭ، جاڭ چىڭ، لى يىڭ، چەي جىن، شۈەن زەن، خاۋ سۈبىن، شى ئېن، شۆ يۈڭلار بارسۇن؛ قىتان قوشۇننىڭ شەمىس يۈلتۇزسىمان جايلىشىپ تۇرغان سول تەرەپتىكى سېپىنى يىمىرىشكە يەتتە سەردار ــ لۇ جىشېن، ۋۇ سۈك، ياڭ شيۈڭ، شى شيۇ، جياۋ تىڭ، تاڭ لۈڭ، سەي فۇلار گۇللۇك تۇغلۇق، گۇللۇك تونلۇق قوشۇن بىلەن بارسۇن؛ قىتان قوشۇننىڭ قەمەر يۈلتۇزسىمان

جايلىشىپ تۇرغان ئوڭ تەرەپ سېپىنى يىمىرىشكە يەتتە سەردار — خۇ يەڭگە، گۇ يەڭگە، سۇن چوكان، ژاڭ يىڭ، سۇن شىن، جاڭ چىن، سەي چىڭلار سىيدام ئاق تونلۇق، ئاق قۇياقلىق قوشۇن بىلەن بارسۇن؛ بارگاھ قوشۇنىدىكى باتۇرلارنى يوقىتىپ، قىتان بېگىنى قولغا چۈشۈرۈشكە ئالتە سەردار — لۇ جۇنيى، يەن چىڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭ، شيې جېن، شيې باۋلار بارسۇن؛ گۈلدۈرماملىق ھارۋىلارنى بارگاھ قوشۇنى جايلاشقان يەرگىچە مۇھاپىزەت قىلىپ بېرىشقا بەش سەردار — لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار بارسۇن؛ سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى قول ئاستىدىكى ئادەملىرىنى باشلاپ، ياۋ سېپىنى يىمىرىشكە ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن ھەممىسى سەپ ئالدىغا چىقسۇن. يەنە سەپ ئالدىغا بەش تەرەپ سۈرەتلىك سەككىز تۇغ قادالسۇن، لەشكەرلەر يەنە توققۇز ساراي، سەككىز رەم شەكىلدە سەپ تۈزسۇن. سۇڭ جياڭ پەرمانىنى چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن سەردارلارنىڭ ھەممىسى پەرمانغا بويسۇنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. گۈلدۈرماملىق ھارۋىلار پۈتكەندىن كېيىن تېگىشلىك نەرسىلەر بېسىلىپ، سەپ ئالدىغا ئېلىپ چىقىلدى. دەرھەقىقەت: ئاسمان – زېمىنلارنى ھاڭ – تاڭ قىلغان تەدبىر تۈزۈلدى، ئېشىپ پىلان ئەملگە جىن ئۇۋىسى بۇزۇلدى.

ئەمدى گەپنى باشبۇغ ۋۇيەن يەنشۇدىن ئاڭلاڭ. ئۇ نەچچە كۈندىن بېرى سۇڭ جياڭنىڭ جەڭگە چىقمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، سەپ تۈتۈپ تۇرغان قوشۇنلىرىنى سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنىڭ ئالدىغچە چارلىتىپ ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ نەچچە كۈندىن بېرى تەييارلىقلىرىنى پۈتكۈزۈپ، ئۆزى تاللاپ بېكىتكەن كۈنى كەچقۇرۇن قىتان چېرىكلىرى بىلەن تۈتۈشۇش ئۈچۈن قوزغالدى. سەپ ئالدىغا بارغاندا توغرىسىغا تۈز سىزىق بويىچە يېيىلىپ، كۈچلۈك كامالەك، ئوقيالارنى ئېتىپ، ياۋ سېپىنى توختىتىپ، قاراڭغۇ چۈشۈشنى كۈتۈپ تۇردى. گۈگۈم ۋاقتى بولا – بولمايلا، ئۇستۇن تەرەپتىن بوران سوقۇپ، ئاسمانىنى قىزىل

بۇلۇت قاپلاپ، يەر ـ ئاسمانلارنى قاراڭغۇ زۇلمەت باستى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىگە قومۇشنى نەي قىلىپ چىشلىۋېلىشنى، ئىسقىرتىشنى بەلگە قىلىدىغانلىقىنى جېكىلىدى. شۇ كېچىسى يالغۇز سېرىق تونلۇق قوشۇننىلا سەپ ئالدىدا قالدۇرۇپ، قالغان قوشۇنلارنى تۆت تارامغا بۆلۈپ ئاۋۇال ھۇجۇمغا ئەۋەتتى. بۇ تۆت تارام قوشۇن چارلاپ كەلگەن قىتان چېرىكلىرىنى قوغلاپ كىرىپ سەپنى ئايلىنىپ، ئۇستۇن تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتى.

باشياتقۇ بولا ـ بولمايلا سۇڭ جياڭ قوشۇنى ئىچىدە توپلار ئارقا ـ ئارقىدىن گۇمبۇرلەپ ئېتىلدى. خۇ يەنجو سەپنى ئېچىپ، مۇشتىرى يۇلتۇزىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، قىتان قوشۇنىنىڭ ھىماتچى لەشكەرلىرى ئىچىگە بۆسۈپ كىردى. گۇەن شېڭ تۈپراق يۇلتۇزى باش سەردارنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، بارگاھ قوشۇنى ئىچىگە يېرىپ كىردى. لىن چۇڭ مۇرتىخ يۇلتۇزىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، قوشۇنلىرىنى باشلاپ قىتان چېرىكلىرىنىڭ سول تەرەپتىكى سېپىگە چاپ ـ چاپ بىلەن بېسىپ كىردى. چىن مىڭ زۆھرە يۇلتۇزىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، ئوڭ تەرەپتىكى سەپكە بۆسۈپ كىردى. دۇڭ پىڭ قەمەر يۇلتۇزىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، لەشكەرلىرىنى يۆتكەپ باش سەپكە تېگىش قىلدى. گۇڭسۇن شېڭ قوشۇن ئىچىدە تۇرۇپ زۇلپىقارىنى شىلتىپ، جادۇگەرلىك قىلىپ، گۇلدۇرماما گۇلدۇرلىتىپ بوران چىقاردى. شۇ كېچىسى ئۇستۇن تەرەپ بورىنى شىددەت بىلەن شۇنداق سوقتىكى، دەرەخلەرنىڭ غول ـ شاخلىرى يەرگىچە ئېگىلىپ، تاشلار دومىلاپ، قۇمىلار توزۇغلى تۇردى. لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شىياڭ چۇڭ، لى گۇنلار قورقماس، باتۇر بەش يۈز سۇپەرچىنى باشلاپ، يىگىرمە تۆت گۇلدۇرمامىلىق ھارۋىغا تەڭلا ئوت تۇتاشتۇرۇپ، قىتان چېرىكلىرى سېپى ئىچىگە ئېلىپ كەلدى. غۇنچە بوي خۇ يەڭگە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قىتان قوشۇنلىرىنىڭ قەمەر يۇلتۇزى سېپى ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى. گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن

لەشكەرلىرىنى باشلاپ قىتان چېرىكلىرىنىڭ شەمىس يۈلتۇزى سېپى ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى. بوز تۇلپار لۇ جۇنيى بىر قوشۇن باشلاپ، گۈلدۇرماملىق هارۋىلار كەينىدىن قىتان چېرىكلىرىنىڭ بارگاه قوشۇنىغا ئېتىلدى. هەركىم ئۆز ياۋلىرىنى تېپىپ قىرغىنغا چۈشتى. بۇ كېچە گۈلدۇرماملىق هارۋىلاردىن يالقۇنلاپ كۆيگەن ئوتلار ئاسماندىكى چېقىلغان چاقماق بىلەن بىرلىشىپ كەتتى. بۇ قىرغىنچىلىقتا يۈلتۇزلار كۆچۈپ نۇرسىزلىنىپ كەتتى. جىن ـ ئەرۋاهلار ناله ـ پەريياد كۆتۈرۈپ، ئادەملەر مالمان بولۇپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى باشبۇغ ۋۇيەن يەنشۇدىن ئاڭلايلىق. ۋۇيەن يەنشۇ بارگاه قوشۇنىدا سەردارلىرىنى ئۇيان ـ بۇيان يۆتكەۋاتاتتى. توساتتىن تۆت ئەتراپنى ئۇر ـ يىقىت چۇقانلىرى قاپلاپ، قاتتىق قىرغىن باشلىنىپ كەتتى. ئۇ ئېتىغا مىنىشىگە گۈلدۇرماملىق هارۋىلار بارگاه قوشۇنىغا يېتىپ كەلدى. ئوت يالقۇنى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، زەمبىرەك ئاۋازلىرى جاهاننى بىر ئالدى، گۇەن شېك باشلىغان قوشۇن بارگاه ئالدىغا كېلىپ قالغانىدى. ۋۇيەن يەنشۇ ئالمان ـ تالمان چاسا تەبەرىنى قولىغا ئېلىپ، گۇەن شېك بىلەن جەڭگە چۈشتى. پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ هەر تەرەپكە تاش ئېتىپ، تۆت ئەتراپتىكى يان سەردارلارنىڭ تولىسىنى ياردار قىلىپ، هەر تەرەپكە قاچۇرۇۋەتتى. لى يىڭ، چەي جىن، شۇەن زەن، خاۋ سۈبىنلار ئات سېلىپ، قىلىچ ئويناتىپ، سەردار ـ چېرىكلەرنىڭ ئۇچرىغىنىنى چېپىپ كېتىۋەردى. ۋۇيەن يەنشۇ ئەتراپىدا قانات ـ قۇيرۇق بولغۇدەك ئادەملىرىنىڭ قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئۇستۇن تەرەپكە قاراپ تىكىۋەتتى. گۇەن شېك ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ قوغلاپ ماڭدى. دەرهەقىقەت: جان قاچۇرۇپ پەلەككە چىقماق بولدى ئوت بىلەن، يەتمەك بولۇپ ئۇنىڭغا ئۆرلىدى بۇلۇت بىلەن.

كەينى تەرەپتە تۇرغان خۇا رۇڭ ۋۇيەن يەنشۇنىڭ

يېڭىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، يالغۇز ئۆزى ئات سېلىپ قوغلاپ كەلدى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئوقياسىنى ئېلىپ ۋۇيەن يەنشۇغا ئاتتى. بۇ ئوق ئۇنىڭ غولى ئوتتۇرىسىغا بېرىپ تەگدى، جاڭ قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭلا تۆت ئەتراپقا ئوت ئۇچقۇنلىرى چاچراپ چىقتى، ئەسلىدە بۇ ئوق يۈرەك دالدىغۇچىغا تەگكەنىكەن. ئۇ يەنە ئاتاي دەپ تۇرۇشىغا، گۈەن شېڭ قوغلاپ كېلىپ، بەندەر قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ كاللىسىغا چاپتى. باشبۇغ ۋۇيەن يەنشۇ ئۇچ قات قۇياق كىيگەنىدى: ئىچىدىكىسى قۇيۇچتىن ئىشلەنگەن چاتما قۇياق، ئوتتۇرىدىكىسى دېڭىز ھايۋانى تېرىسىدىن تىكىلگەن قۇياق، تېشىدىكىسى زەر قۇياق ئىدى. گۈەن شېڭنىڭ ھېلىقى بىر قىلىچى پەقەت ئىككى قات قۇياقتىن كېسىپ ئۆتكەنىدى. ئۇ يەنە بىر قىلىچ ئۇرۇۋىدى، ۋۇيەن يەنشۇ قىلىچنىڭ سايىسىنى كۆرۈپلا ئۆزىنى قاچۇردى ۋە ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، چاسا تەبەرىنى رۇسلاپ گۈەن شېڭغا قاراپ ئېتىلدى. ئىككىسى تۆت ـ بەش قەپەس ئېلىشتى، بۇ چاغدا خۇا رۇڭ قوغلاپ كېلىپ، ۋۇ يەن يەنشۇنىڭ يۈزىنى چەنلەپ بىر پاي ئوق ئاتتى. ۋۇيەن يەنشۇ چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى قاچۇرۇۋىدى، ھېلىقى ئوق كېلىپ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتۈپ توز قانىتلىق ئالتۇن تاجىسىغا قادالدى. ۋۇيەن يەنشۇ ئالدىراپ قاچتى، جاڭ چىڭ ئات چېپىپ قوغلاپ كېلىپ، قولىغا تېشىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ باش ـ كۆزىگە قارىتىپ ئاتتى. تاش تېگىشى بىلەن ۋۇ يەن يەنشۇ ئات ئۈستىگە يېتىۋېلىپ چاسا تەبەرىنى سۆرەپ قاچتى. گۈەن شېڭ يېتىشىپ بېرىپ، يەنە بىر قىلىچ سېلىۋىدى، بۇ بەندەر قىلىچ شۇنداق تەگدىكى، ۋۇيەن يەنشۇنى بېشىدىن بېلىگىچە توغراپ تاشلاپ، ئاتتىن دومىلىتىپ چۈشۈردى. خۇا رۇڭ يېتىپ كېلىپ، ئاۋۋال ئۇنىڭ ئېتىنى ئولجا ئالدى. جاڭ چىڭ يېتىپ كېلىپ يەنە بىر نەيزە تىقىۋەتتى. بىچارە باشبۇغ ۋۇيەن يەنشۇ ـــ زامانىسىنىڭ داڭلىق باتۇرى ـــ بىر قىلىچ، بىر نەيزە يەپ جېنىدىن ئايرىلدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

لى جىڭنىڭكى ئالته قاتار جەڭ سېپىمۇ بولدى ۋەيران،
كۈڭ مىڭنىڭكى رەم شەكىللىك جەڭ سېپىنى بىلدى جاھان.
يەر ـ جاھاننى مالمان قىلار سەپنىڭ يوق دەپ ھېچ تەڭدىشى،
دېگەن خىيال بىكار بولدى، پەم ـ پاراسەت قىلدى يەكسان.

لۇ جىشېن ۋۇ سۇڭ باشلىق ئالته ئاتامانىنى باشلاپ، قىيقاس ـ چۇقان سېلىپ، قىتان چېرىكلىرىنىڭ شەمىس يۈلتۈزى سېپىگە ئۇر ـ يىقىت قىلىپ بېسىپ كىردى. يېلۇ دېجۇڭ ئوپۇل ـ توپۇل قېچىشقا تەمشىلىۋىدى، ۋۇ سۇڭ راھىب قىلىچى بىلەن بىرنى چاپتى. ئۇنىڭ ئېتىنىڭ بوينى ئۇزۇلۇپ چۈشتى، ئۆزى ئات ئۈستىدىن ئوڭدىسىغا يىقىلدى. ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ چېچىدىن كاپىلا قىلىپ تۇتۇپ، قىلىچى بىلەن شارت قىلىپ بېشىنى كېسىۋالدى، شەمىس يۈلتۈزى سېپى تىرىپرەن بولۇپ كەتتى.
لۇ جىشېن:
ـــ ئەمدى بارگاھ قوشۇنىغا بارايلى، قىتان بېگىنى قولغا چۈشۈرسەك ئىش پۈتىدۇ! ـــ دېدى.
قىتان چېرىكلىرىنىڭ قەمەر يۈلتۈزى سېپىدىكى مەلىكە تېيەن شۇ ھەممە تەرەپتە قىيقاس ـ چۇقان، ئېلىشىش ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، ئالمان ـ تالمان قورال ـ يارىغىنى رەتلەپ، ئېتىنى مىنىپ، ئايال چېرىكلىرىنى قوزغاپ تەييار بولۇپ تۇردى. شۇ ئەسنادا، غۇنچە بوي خۇسەنياڭ قوش قىلىچىنى ئوينىتىپ، گۈ يەڭگە باشلىق ئالته ئاتامانىنى باشلاپ، ئات سېلىپ ئۇر ـ يىقىت بىلەن بارگاھقا بېسىپ كېلىپ، مەلىكە تېيەن شۇ بىلەن تۇتۇشۇپ كەتتى. ئىككىسى بىرنەچچە قەپەس ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا، غۇنچە بوي خۇسەنياڭ قوش قىلىچىنى قايرىپ قويۇپ، مەلىكىنىڭ قوينىغا كىرىپ، مەيدىسىدىن چاڭگاللاپ تۇتۇۋالدى. ئىككىسى ئات ئۈستىدە ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى. پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ يېتىپ كېلىپ، مەلىكە تېيەن شۇنى تىرىك قولغا چۈشۈردى. گۈ يەڭگە، سۇن چوكانلار سەپ

ئىچىدە قىرغىن قىلىپ، ئايال چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. سۇن شىن، جاڭ چىن، سەي چىڭلار تاشقى تەرەپتىن قىسىپ ئىسكەنجىگە ئالدى. ئېخ، بىچارە گۇزەل نازىنىن، ئاقىۋەت بېرىپ بولدى تۇتقۇن.

لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ بارگاھ قوشۇنىغا بېسىپ باردى. شيې جېن، شيې باۋ ئالدى بىلەن سەردار تۇغىنى چېپىپ تاشلىدى، ئاندىن قىتان سەردار ۋە چېرىكلىرىنى سۇر - توقاي قىلىۋەتتى. بەگنى قوغداپ تۇرغان ۋەزىرلەر، نۇرغۇن يان سەردارلار بەگنى ھمايە قىلىپ، ئاتلىرىنى چېپىشىپ، ئۇستۇن تەرەپكە قاراپ قاچتى. بەگنىڭ سەپ ئىچىدە تۇرغان ئىككى بىر نەۋرە قېرىندىشى — فەلق يۇلتۇزى بىلەن ئاي يولدىشى يۇلتۇزى نەيزە يېپ، جېنىدىن ئايرىلىپ، ئات تۇۋۇقى ئاستىدا قالدى. بەگنىڭ يەنە بىر نەۋرە قېرىندىشى — ئوساپ يۇلتۇزى ئات ئۇستىدىلا تىرىك قولغا چۇشتى. بەگنىڭ يەنە بىر نەۋرە قېرىندىشى — مۇسەبىخ يۇلتۇزىنىڭ نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم ئىدى، چوڭ قوشۇن قاتمۇقات ئوراپ، سۇبھى كۆتۇرۇلگەنگە قەدەر قىرغىن قىلىپ، قىتان بەگلىكىنىڭ يىگىرمە نەچچە تۇمەن چېرىكىدىن ئوندىن يەتتە - سەككىزىنى قىرىۋەتتى.

تاڭ يورۇپ قالاي دېگەندە، سەردارلارنىڭ ھەممىسى ياندى. سۇڭ جياڭ دۇمباق، سۇناي چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ قوش تىكىپ جايلاشتى، ھەركىم ئالغان ئولجىلىرىنى، تۇتقۇنلىرىنى كەلتۇرۇپ، كۆرسەتكەن خىزمىتىنى مەلۇم قىلسۇن، دەپ بۇيرۇدى. غۇنچە بوي خۇسەنياڭ قەمەر يۇلتۇزى مەلىكە تيەن شۇنى تەقدىم قىلدى؛ لۇ جۇنيى ئوساپ يۇلتۇزى — بەگنىڭ بىر نەۋرە ئىنىسى يېلۇ دېخۇانى تەقدىم قىلدى؛ جۇ تۇڭ ئۇستۇن قارا ياراق قەمەر يۇلتۇز چۇلى چۇچىڭنى تەقدىم قىلدى؛ ئوۋ پېڭ، دېڭ فېي، ما لىنلار نەشرە مۇرتىخ يەككە شاھى شياۋ داگۇەننى تەقدىم قىلدى؛ ياڭ لىن، چېن دالار مەقۇ قەمەر تۇلكىسى پېي جىنى تەقدىم قىلدى؛ شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار

ئەكلىل تۇپراق قىرغۇلى گاۋ بياۋنى تەقدىم قىلدى؛ خەن تاۋ، پىيادە چىلار سەئۇد تۇپراق بۆكەسى لېي چۇن بىلەن، فەرغ مۇئەخفىرە مۇشتىرى يىلانى دى شېڭنى تەقدىم قىلدى. سەردارلار تەقدىم قىلغان ئادەم باشلىرىنىڭ سان ـ ھېسابى يوق ئىدى. سۇڭ جياڭ تىرىك تۇتۇلغان سەككىز سەردارنى جاۋ باسقاقبەگ تۇرغان بارگاھ قوشۇنىغا نەزەربەند قىلىشقا ئەۋەتىپ بەردى. ئولجا ئېلىنغان ئاتلارنى سەردارلارغا تارقىتىپ بەردى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. قىتان بېگى ئالدىراپ قېچىپ يەنجىڭگە بېرىۋېلىپ، ئالاقزەدىلىك ئىچىدە شاھانىڭ تۆت قوۋۇقىنى چىڭ ئېتىپ، شاھانى چىڭ ساقلاپ يېتىپ، سىرتقا جەڭگە چىقماسلىقنى ئەمر قىلدى. سۇڭ جياڭ قىتان بېگىنىڭ يەنجىڭگە قايتىپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى قوزغاپ، سېپىل تۇۋىگىچە قوغلاپ بېرىپ، شاھانى قاتمۇقات قورشاۋغا ئالدى. جاۋ باسقاقبەگنى ھىماتچى لەشكەرلەر بىلەن كېلىپ شاھانى ئېلىش جېڭىگە نازارەت قىلىشقا تەكلىپ قىلىپ ئادەم ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ يەنە يەنجىڭ شاھىرىنىڭ سېپىلى ئەتراپىدا ئېگىز شوتىلارنى ياستىپ، ئاق تاشلارنى تەييارلاپ، قوش تىكىپ شاھانى تېگىش قىلىشقا تەخلەندى.

قىتان بېگى ساراسىمگە چۈشۈپ، ۋەزىرلىرىنى توپلاپ مەسلىھەت سورىدى، ھەممەيلەن:

ـــ ئىش خەتەرلىك يېرىگە بېرىپ قالدى. بۇيۇك سۇڭ خانلىقىغا ئەل بولماقتىن ياخشى چارە يوق، ـــ دېيىشتى. قىتان بېگى ئۇلارنىڭ رايىغا باقتى.

شۇنداق قىلىپ، سېپىل ئۈستىگە ئەل بولۇش ئەلىمى چىقىرىپ، سۇڭ جياڭ قوشۇنىغا ئادەم ئەۋەتىپ: «ھەر يىلى ئات، كالا، ئۇنچە ـ مەرۋايىت ئەۋەتىپ تۆلەم تۆلەپ تۇرىمىز، قايتا ئوتتۇرا ئىقلىم دۆلىتىگە تەگمەيمىز» دەپ يالۋۇردى.

سۇڭ جياڭ كەلگەن كىشىنى ھىماتچى قوشۇنغا باشلاپ بېرىپ، جاۋ باسقاقبەگ ۋازىر بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئەل

بولماقچى ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. جاۋ باسقاقبەگ بۇنى ئاڭلاپ:

— بۇ ئەلنىڭ چوڭ ئىشى، ئوردا كېسىم چىقىرىشى كېرەك. مەن ئۆز ئالدىمغا بىرنېمە دېيەلمەيمەن. سىلەرنىڭ قىتان بېگىڭلارنىڭ ئەل بولىدىغان نىيىتى بولسا، ئاستانىگە بېرىپ تەڭرىقۇت بىلەن كۆروشۇش ئۈچۈن ۋەزىر ئەۋەتىڭلار. قىتان بەگلىكىنىڭ ئەل بولۇپ بويۇن ئېگىشىنى تەستىقلاپ، گۇناھىڭلارنى كەچۈرۈپ مۇقەددەس يارلىق چۈشۈرسە، ئاندىن جەڭنى توختىتىپ، لەشكەرلەرنى چېكىندۈرەلەيمەن، — دېدى.

كەلگەن كىشى بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بەگكە يەتكۈزمەك بولۇپ شەھەرگە قايتتى. بۇنىڭ بىلەن بەگ ئەلەمدار ـ قەلەمدار ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى يىغىپ، بۇ ھەقتە مەسلىھەت سورىدى.

سول قول ۋەزىر بولغان ۋەزىرئەزەم چۇ جيەن ئوتتۇرىغا چىقىپ ئىلتىجا قىلىپ ئېيتتىكى:

— ھازىر، چېرىك ۋە سەردارلىرىمىز ئاز قالغان بۇ ئەھۋالىمىز بىلەن ياۋغا قانداقمۇ تەڭ كېلەلەيمىز؟ پېقىرىنىڭ كالتە پەممىچە بولغاندا، مەن سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قوشىغا بېرىپ، نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملارنى ئىنئام قىلىشقا ۋەدە بېرىپ، ئۇنى لەشكەرلىرىنى بېسىپ، ئۇروش توختىتىشقا دەۋەت قىلاي؛ ئاندىن يەنە سوۋغا ـ سالام ئېلىپ ئاستانىگە بېرىپ، مىرزىبەگ مەھكىمىسىدىكى مەنسەپدارلارنى سېتىۋېلىپ، ئۇلارنى تەڭرىقۇتنىڭ ئالدىدا ياخشى سۆزلەرنى قىلىپ، باشقىچە ئامال قىلىپ كۆروشكە كۆندۈرەي. ھازىرقى كۈندە ئوتتۇرا ئىقلىم دۆلىتىدە سەي جىڭ، تۇڭ گۈەن، گاۋ چيۇ، يالۇ جيەندىن ئىبارەت تۆت مەككار ۋەزىر دەۋران سۈرۈۋاتىدۇ، بالا پادىشاھ بۇ تۆتەيلەننىڭ گېپىنى ئاڭلايدۇ. ئالتۇن ـ كۈموش پارا بېرىپ، بۇ تۆتەيلەننى سېتىۋالساق، چوقۇم كەچۈرۈم قىلىپ، ئەل قىلىش يارلىقى چۈشۈرگۈزۈپ، لەشكەرلەرنى قايتۇرۇپ، جەڭنى توختاتقۇزۇش مەقسىتىگە يېتەلەيمىز.

بەگ ئۇنىڭ سۆزىنى ماقۇل كۆردى.

ئەتىسى ۋەزىر چۇ جيەن شەھەردىن چىقىپ، تۇپتوغرا سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قېشىغا كەلدى. سۇڭ جياڭ نېمە ۋەجدىن كەلگەنلىكىنى سورىدى. چۇ جيەن ئالدى بىلەن ئەل بولماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى، ئاندىن كېيىن سۇڭ تۇرشاۋۇلغا ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇنلارنى بېرىشكە ۋەدە قىلدى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا:

— بۇ شەھىرىڭلارغا تېگىش قىلمۇاتقىنىمغا بىرنەچچە كۈن بولدى، شەھىرىڭلارنى ئېلىپ، بىر يولىلا يىلتىزىڭلارنى قىرىپ تاشلاپ، قايتا باش كۆتۈرەلمەيدىغان قىلمۇېتىشكە ئىشەنچىم كامىل. بىراق، شەھەر سىپىلى ئۇستىگە ئەل بولۇش ئەلمىي تىكلىگەنلىكىڭلارنى كۆرۈپ ئۇرۇشنى توختاتتىم. ئىككى دۆلەت ئۇرۇشۇپ قالغاندا، قەدىمدىن تارتىپ ئەل بولىدىغان ئىشلار بولۇپ كەلگەن، سىلەرنىڭ ئەل بولۇپ تۆلەم تۆلەپ تۇرۇشۇڭلارغا يول قويۇش نىيىتىدە، لەشكەرلىرىمنى توختاتتىم، سىزنىڭ ئوردىغا بېرىپ گۇناھىڭلارنى تىلەپ تۆلەم تۆلەپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىشىڭىزغا رۇخسەت. سىز بۇگۈن پارا بېرىشكە ۋەدە بېرمۇاتىسىز، مەن سۇڭ جياڭنى قانداق ئادەم دەپ قارايسىز؟ ئاغزىڭىزدىن ئىككىنچى بۇنداق سۆز چىقمىسۇن! — دېدى.

چۇ جيەن چۆچۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ يەنە:

— سىزنىڭ ئاستانىگە بېرىپ ئەرز - داد ئېيتىشىڭىزغا رۇخسەت، بۇ ئىشنى ئوردا بىر تەرەپ قىلىدۇ. مەن بۇ يەردە لەشكەرلىرىمنى قىمىرلاتماي تۇرۇپ تۇرىمەن، تېز بېرىپ چاققان قايتىڭ، ھەرگىز كېچىكمەڭ ! — دېدى.

چۇ جيەن سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مىننەتدارلىق بىلدۇردى ۋە ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئېتىغا مىندى - دە، يەنجىگە قايتىپ كېلىپ، بولۇپ ئۆتكەن سۆزلەرنى بەگكە مەلۇم قىلدى. ۋەزىرلەرنىڭ ھەممىسى مەسلىھەتلىشىپ بىر پىكىرگە كەلدى. شۇنىڭ بىلەن قىتان بەگلىكىنىڭ ۋەزىرلىرى ئەتىسى ئېسىل

نەرسىلەرنى، ئالتۇن - كۈموش، قممەتلىك بۇيۇم، ئۇنچە - مارجان ۋە تاۋار - دۇردۇنلارنى تەييارلاپ هارۋىلارغا بېسىپ، ۋەزىر چۇ جيەننى ئون بەش مەنسەپدار بىلەن بىللە سۇڭ خانلىقىنىڭ ئاستانىسىگە ئەۋەتتى. ئۇلار ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق بولۇپ، گۇناهىنى تىلەش مەكتۇپىنى ئېلىپ يەنجىڭدىن چىقىپ، سۇڭ جياڭنىڭ قوشىغا كېلىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ ئۇنى جاۋ باسقاقبەگنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ، ئۇنىڭغا قىتان بەگلىكىنىڭ ۋەزىرى چۇ جيەننى گۇناهىدىن كېچىشنى تىلەپ، ئەل بولۇشقا ئىجازەت سوراپ، ئاستانىگە زىيارەتكە ئەۋەتىشكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. جاۋ باسقاقبەگ چۇ جيەننى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، مېهمان قىلىپ كۈتۈۋالدى. ئۇ يەنە سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تەڭرىقۇتقا مەكتۇپ يازدى. بۇ مەكتۇپنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇش ئۈچۈن، چەي جىن، شياۋ راڭلارنى ۋەزىر چۇ جيەنگە ھەمراھ قىلىپ ئاستانىگە ئەۋەتتى. ئۇلار بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، ئاستانىگە يېتىپ كېلىپ، سوۋغا قىلىپ ئېلىپ كەلگەن ئالتۇن - يامبۇلارنى مېهمانخانىغا ئورۇنلاشتۇردى، ئۆزلىرىمۇ مېهمانخانىغا جايلاشتى. چەي جىن بىلەن شياۋ راڭ مەكتۇپنى ئېلىپ ئاۋۋال مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە تاپشۇردى ۋە:

— لەشكەرلەر يەنجىڭنى قورشىۋالدى، قاچانلا بولسۇن شەھەرنى ئېلىشقا بولىدۇ. بىراق، قىتان بېگى سېپىل ئۈستىگە ئەل بولۇش ئەلىمى قادىدى، گۇناهىنى تىلەپ، ئەل بولۇشقا ئىجازەت سوراپ، تۆلەم تاپشۇرىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، ئۇرۇش توختىتىشنى ئىلتىجا قىلىپ ۋەزىر چۇ جيەننى ئەۋەتتى. شۇڭا، ئۆز مەيلىمىزچە ھەرىكەت قىلىشقا جۇرئەت قىلالماي، مۇقەددەس يارلىق ئېلىشقا كەلدۇق، — دېدى.

مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ بېگى:

— سىلەر ئاۋۋال ئۇلار بىلەن مېهمانخانىدا دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، بىز بۇ يەردە يىراقنى كۆزلەپ، مەسلىھەتنى پىشۇرايلى،

— دېدى.

سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەر ۋە مەرزىبەگ مەھكىمىسىدىكى چوڭ ـ كىچىك مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى مەنپەئەتپەرەس بىرنېمىلەر ئىدى. قىتان بەگلىكىنىڭ ۋەزىرى چۇ جيەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن كەلگەنلەر ئاۋۋال يول تېپىش كويىدا ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ باشلىق تۆت ۋەزىر بىلەن، ئاندىن كېيىن مەرزىبەگ مەھكىمىسىدىكى باشقا مەنسەپدارلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ھەرقايسىسى ئۆز يولى بىلەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە پارا بەردى. ئەتىسى ئەتىگەنلىك سالام بېرىش ۋاقتىدا مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى پادىشاھقا سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن ۋازىر تۇڭ گۇەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، سۆزگە ئىجازەت ئېلىپ:

— تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ كىشى ئەۋەتىپ مەلۇم قىلىدۇكى، ئۇلار قىتان چېرىكلىرىنى تارمار قىلىپ، يەنجىڭگە يېتىپ بېرىپ، شەھەرنى قورشاپ تېگىش قىلماقچى بولۇۋاتىپتۇ. ھە ـ ھۇ دېگۈچىلا شەھەرمۇ قولغا كىرىدىغاندەك ھالغا يېتىپ قاپتۇ. بىراق، قىتان بېگى ئەل بولۇش ئەلىمى چىقىرىپ، ئەل بولۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. يەنە گۇناھىنى تىلەپ، ياردىشىنى، لەشكەر چېكىنىدۈرۈپ ئۇرۇش توختىتىشنى تەلەپ قىلىپ، ھەر يىلى تۆلەم تۆلەپ تۇرىدىغانلىقىنى، ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، مەكتۇپ بىلەن ئۆز ۋەزىرى چۇ جيەننى ئەۋەتىپتۇ. مۇقەددەس يارلىق بېرىشلىرىنى سورايدۇ، — دېدى.

— مۇشۇنداق يارىشىش، لەشكەرلەرنى قايتۇرۇپ ئۇرۇش توختىتىش ئىشى ھەققىدە سىلەر ۋەزىرلەر قانداق پىكىرگە كەلدىڭلار؟ — دېدى پادىشاھ.

بىر يانداً تۇرغان ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ سۆزگە ئىجازەت ئېلىپ:

— پېقىر باشلىق مەنسەپدارلار مەسلىھەتلىشىپ مۇنداق دېگەن يەرگە كەلدۇق: قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە، ئەتراپتىكى

دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى تۈگەپ كەتكىنى يوق. بىزنىڭ كالتە پەمىزچە بولغاندا، ئۇستۇن تەرەپنىڭ دالدىسى سۈپىتىدە قىتان بەگلىكى ساقلاپ قېلىنسا، ھەر يىلى تۆلەم تۆلەپ تۇرسا، بۇ پادىشاھلىققىمۇ پايدىلىق. ئۇلارنىڭ گۈناھىدىن كېچىپ، ئەل بولۇشىنى راۋا كۆرسەك، ئۇرۇشنى توختىتىپ، ئاستانىنى قوغداش ئۈچۈن، لەشكەرلەرنى قايتۇرۇپ كەلسەك. بىز ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن بىرنەرسە دېيەلمىدۇق، جانابي ئالىيلىرىنىڭ مۇقەددەس ھۆكۈم چىقىرىشلىرىنى سورايمىز، ـــ دېدى.

پادىشاھ بۈنى ماقۇل كۆرۈپ، قىتان بەگلىكىنىڭ ئەلچىسى كېلىپ كۆرۈشسۈن دەپ پەرمان بەردى. دىۋانبېگىنىڭ ئەمرى بىلەن چۈ جيەن باشلىق ئەلچىلەر ئالىي قەسىر ئالدىغا كېلىپ، يەر ئۆپۈپ سالام بەردى. خىزمەتكار مەكتۈپنى ئەكېلىپ، شاھانە شىرە ئۇستىگە يايدى. جاكارچى مىرزا قاتتىق ئاۋاز بىلەن ئوقۇدى:

مەنكى قىتان بېگى يېلۈ خۇي، يۈزلەرچە تەزىم، مىڭلارچە سالام بىلەن باش ئۇرۇپ تۇرۇپ ئىلتىجا قىلىمەنكى:

پېقىر ئۇستۇن تەرەپ قۇملۇقتا تۇغلۇپ، ياقا يۇرتتا چوڭ بولغانلىقىمدىن دانىشمەنلەرنىڭ مۇقەددەس نامەلىرىنى ئوقۇمىغانمەن، ئەركان ـ ئەھكاملاردىن بىخەۋەرمەن. ئەتراپىمدا قەلەمدار ـ ئەلەمدار مەنسەپدار ئاتلىپ يۈرگەنلەر ئىچىدە توڭگۇز قاترايدىغان ئىت يۈرەكلەر؛ پۇل دېسە ئاتىسىنى سېتىۋېتىشتىن يانمايدىغان ئاچ كۆز هارامتاماقلار كۆپ بولدى. پېقىر هوشۇمنى تاپالماي غالجىرلىق قىلىپ، مۇبارەك تەۋەيىڭلارغا تەگدىم. تەڭرى لەشكەرلىرى جازا يۈرۈشى قىلىپ كەلگەندە، ئوردىدىن تارتىپ تۆۋەنگىچە چېرىك تارتىپ قارشىلىشىشقا بىھۇدە ئۇرۇندۇم. ياچىۋەكنىڭ هارۋا چاقىنى توسقىنىنى كىم كۆرگەن؟ ئويلاپ كۆرسەم، بارچە دەريا ئاخىر بېرىپ دېڭىزغا قۇيۇلىدىكەن. شۇڭا، ۋەزىرىم چۈ جيەننى ئەلچى قىلىپ، مەملىكىتىم زېمىنىنى تەقدىم قىلىپ، گۇناھىمنى تىلەشكە ئەۋەتىشكە قارارلىق قىلدىم. مۇقەددەس شاھتىن ئۆتۈنۈشۈم شۇكى، قۇشقاچتەك جېنىمغا رەھىم

قىلىپ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچىپ، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ، يېڭىچە ئىش كۆرۈپ، ئۆز بەگلىكىمىزدە تىرىكچىلىك قىلىپ، تەڭرى سۇلالىسىنىڭ مەڭگۈلۈك دالدىسى بولۇپ تۇرۇشىمىزغا رۇخسەت ئېتىلسە، چوڭ - كىچىك، قېرى - ياش دۇنياغا يېڭىباشتىن تۆرەلگەندەك بولغان بولاتتۇق، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقىچە مىننەتدار بولغان بولاتتۇق، بۇنىڭدىن كېيىن ھەر يىلى تۆلەم تۆلەپ تۇرىمىز، خىلاپلىق قىلماسلىققا قەسەم ئىچىمەن! شاھ ھەيۋىسى ئالدىدا تىترەپ تۇرۇپ مەكتۇپىمنى سۇنىمەن!

ئالىي ئېھتىرام بىلەن

قىتان بېگى يېلۇ خۇي
شۇەنخېنىڭ تۆتىنچى يىلى قىش - ئاينىڭ - كۈنى

پادىشاھ خۇيزۇڭ مەكتۇپىنى كۆرۈپ بولغاندا، پەلەمپەي ئالدىدىكى ۋەزىر - مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى مۇبارەكلەشتى. پادىشاھ شاھانە مەي ئالدۇرۇپ كېلىپ ئەلچىلەرگە ئىنئام قىلدى. ۋەزىر چۇ جيەن قاتارلىقلار سوۋغات قىلىپ ئېلىپ كەلگەن ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇنلارنى تەخت ئالدىغا قويدى. پادىشاھ خەزىنىگە ئېلىشقا بۇيرۇدى، يىللىق تۆلەم ھېسابىغا تۆلىنىدىغان ئالتۇن - كۈمۈش، ئات، كالا قاتارلىقلارنى ئېلىشنىمۇ ئېيتتى. پادىشاھمۇ تاۋار - دۇردۇنلارنى ئىنئام قىلدى. نۇرانە ئىبادەتخانىدا مەربىكە - سورۇن تۇزۇپ مېھمان قىلدى. پادىشاھ يەنە:

— ۋەزىر چۇ جيەنلەر قايتىپ تۇرسۇن، ئەل قىلىش يارلىقىنى باشقا مەنسەپدارلاردىن ئەۋەتىمەن، — دەپ پەرمان چۈشۈردى.

چۇ جيەنلەر پادىشاھ شەپقىتىگە رەھمەت ئېيتىپ، خوشلىشىپ ئوردىدىن چىقىپ، مېھمانخانىغا قايتتى. شۇ كۈنكى ئەتىگەنلىك زىيارەت تاماملانغاندىن كېيىن چۇ جيەن ئادەم ئەۋەتىپ، ھەرقايسى مەنسەپدارلارغا يەنە پارا بەردى. سەي جىڭ:

— ۋەزىر قايتىپ تۇرۇپ، ھەممە ئىش مەن باشلىق تۆت كىشىنىڭ زىممىسىدە، — دەپ قاتتىق ۋەدە بەردى. چۇ جيەن ۋەزىرئەزەم بىلەن خوشلىشىپ، قىتان بەگلىكىگە قايتىپ كەتتى.

سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم ئەتىسى مەنسەپدارلارنى يىغىپ ئوردىغا كىردى ۋە يارلىق يېزىپ قىتان بەگلىكىگە ئەۋەتىشنى ئىلتىجا قىلدى. پادىشاھ بۇنى قوبۇل كۆرۈپ، دەرھال ئوردا مىرزىسىغا يارلىق يېزىشنى بۇيرۇدى. شۇ يەردىلا ئەمىر سۇ يۇەنجىڭنى يارلىقنى قىتان بەگلىكىگە ئاپىرىپ ئوقۇپ ئاڭلىتىشقا بۇيرۇدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە جاۋ باسقاقبەگكە سۆڭ تۇرشاۋۇلغا: «ئۇرۇشنى توختىتىپ، ئاستانىگە قايتىسۇن؛ تۇتقۇنلارنى قويۇپ بېرىپ، ئۆز دۆلىتىگە قايتۇرسۇن؛ بېسىۋېلىنغان شەھەرلەرنى قىتان بەگلىكىنىڭ باشقۇرۇشىغا قايتۇرۇپ بەرسۇن؛ ئايماق خەزىنىلىرىدىكى قورال - ياراغلارنى قىتان بەگلىكىنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرۇپ بەرسۇن» دەپ ئەمىر چۇشۇرۇشنى بۇيرۇدى. پادىشاھ ئوردىدىن قايتتى، مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى تارقاشتى.

ئەتىسى مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ مەنسەپدارلىرى سۇ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىگە كېلىپ، يولغا چىقىش كۇنىنى بەلگىلەشتى.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. سۇ ئەمىر يارلىقنى ئالغاندىن كېيىن سەپەرنى كەينىگە سوزۇشقا پېتىنالماي. ئات، مەپە، خىزمەتكارلارنى تەييارلاپ، تەڭرىقۇت بىلەن، مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ مەنسەپدارلىرى بىلەن خوشلىشىپ، چەي جىن، شياۋ راڭلار بىلەن ئاستانىدىن چىقىپ، كونا كۆۋرۈك ئۆتىڭدىن ئۆتۈپ، قىتان بەگلىكىگە قاراپ ئاتلاندى. بۇ چاغ دەل قىش ئايلىرى بولغاچقا، ئاسمانىنى قويۇق بۇلۇت، يەر ئۇستىنى ئاپپاق قار قاپلىغان، ھەممە جاھان كۆكۈچ تونغا پۈركەنگەندى. سۇ ئەمىر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قار - شۇرغانلارغا قارىماي، ئەگرى - توقاي يوللارنى بېسىپ مېڭىۋەردى. قار توختىغان

بولسمۇ ئېرىمگەنىدى. ئۇلار قىتاى بەگلىكىگە يېقىنلاپ كېلىشتى. چەي جىن، شياۋ راڭلار ئالدى بىلەن چاپارمەن ئەۋەتىپ جاۋ باسقاقبەگكە مەلۇم قىلدى. سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خەۋەر يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەردىن ۋاقىپ بولۇپ، مەي - شاراب، سوۋغا - سالام ئېلىپ، كۆپچىلىكنى باشلاپ ئەللىك چاقىرىم يەرگىچە ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. سۇ ئەمىر بىلەن كۆرۈشۈپ هال - ئەهۋال سوراشقاندىن كېيىن هاردۇق شارابى تۇتتى. مەنسەپدارلارنىڭ هەممىسى شاد - خۇرام بولۇشتى. ئاندىن يەنە قوشقا باشلاپ بېرىپ، مەرىكە - سورۇن هازىرلاپ كۈتۈۋالدى، هەممەيلەن بىرلىكتە ئەلنىڭ ئىشلىرى ئۈستىدە پاراڭلاشتى. سۇ ئەمىر مىرزىبەگ مەهكىمىسىنىڭ مەنسەپدارلىرى سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەرنىڭ قىتاى بەگلىكىدىن پارا ئېلىپ، پادىشاهنىڭ ئالدىدا كۈچىنىڭ بارچە ئۇلارغا يان بېسىپ، تەڭرىقۇتنى ئۇلارنى ئەل قىلىش، ئۇرۇش توختىتىپ، لەشكەرلەرنى ئاستانىنى ساقلاشقا قايتۇرۇپ كېلىشكە كۆندۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ:

— پېقىر ئوردىدىن ئاغرىنىۋاتقانلىقىمدىن، لېكىن شۇنچىۋالا خىزمەت كۆرسەتسەممۇ، يەنىلا قۇرۇق ئاۋارىچىلىك بولىدىغان ئوخشايدۇ، — دەپ هەسرەت چەكتى.

— تۇرشاۋۇل، هەسرەت چەكمەڭ! مەن سۇ يۈەنجىڭ ئوردىغا قايتقىنىمدىن كېيىن پادىشاه ئالدىدا ئەجىر - خىزمىتىڭنى تولۇق مەلۇم قىلىمەن، — دېدى سۇ ئەمىر.

— پېقىرمۇ گۇۋاهلىق بېرىمەن، سەردارنىڭ ئۇلۇغ خىزمىتى قانداق بىكارغا كەتسۇن! — دېدى جاۋ باسقاقبەگ.

— بىز بىر يۈز سەككىز كىشى قىلچە هارام نىيەتتە بولماستىن، كۈچىمىزنىڭ بارچە ئەلگە خىزمەت قىلىۋاتىمىز، كۆپلەپ ئىنئام ئېلىش نىيىتىمىزمۇ يوق. قېرىنداشلار،

هەممىمىز جاپا چەكسەكمۇ، بىر - بىرىمىزگە ھەمدەم بولۇپ بىللە ئۆتسەكلا، مۇشۇ بىز ئۇچۇن بىر بەخت - غەنىيمەت، ۋەزىر - ۋۇزرالار ئاتىدارچىلىق قىلسا، مىڭ قەتىرە رەھمەت - تەشەككۇر بايان قىلىمىز، — دېدى سۇڭ جياڭ.

شۇ كۇنى ھەممەيلەن قانغۇچە ئىچىشىپ، خۇشال - خۇرام ئولتۇرۇشۇپ، كەچكە تاقاپ ئاندىن تارقىلىشتى. ئاندىن يەنە قىتان بەگلىكىگە ئادەم ئەۋەتىپ، يارلىقنى كۇتۇۋېلىشقا تەييارلىنىشنى ئۇقتۇردى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ كىمخاب تون، ئالتۇن قۇيماق كىيگەن، تولۇق قوراللانغان ئون سەردارنى سۇ ئەمىرنى قوغلاپ قىتان بەگلىكىگە بىللە يەتكۇزۇپ بېرىشقا ئاجراتتى. بۇ ئون سەردار گۇەن شېڭ، لىن چۇڭ، چىن مىڭ، خۇ يەنجو، خۇا رۇڭ، دۇڭ پىڭ، لى يىڭ، چەي جىن، لۇ فاڭ، گو شېڭ بولۇپ، ئۇلار ئاتلىق ۋە پىيادە ئۇچ مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، ئەمىرنى ھمايە قىلىپ، ئالدى - كەينىدىن قوغداپ شەھەرگە كىرىشتى. يەنجىڭ پۇقرالىرى نەچچە يۇز يىلدىن بۇيان ئوتتۇرا ئىقلىم لەشكەرلىرىنى كۆرمىگەنىدى. شۇڭا، ئەمىرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، كۆپ خۇرسەن بولۇشۇپ، تۇرلۇك گۇللۇك پانۇسلارنى كۆتۇرۇشۇپ قارشى ئېلىشقا چىقتى. قىتان بېگى قەلەمدار - ئەلەمدار ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنىڭ ھەممىسىنى باشلاپ، ئاتقا مىنىپ، تۆۋەن قوۋۇقتىن چىقىپ يارلىقنى كۆتۇۋالدى ۋە مېھمانلارنى ئالىي قەسىرگە باشلاپ كىردى. ئون سەردار ئوڭ - سول تەرەپكە بۆلۇنۇپ تىك تۇرۇشتى. سۇ ئەمىر شاھانە شىرەنىڭ سول تەرىپىدە تۇردى. قىتان بېگى ۋە باشقا مەنسەپدارلار ئالدىغا تىز چۆكتى. دۇئانبېگى تەزىم دەپ ۋارقىرىشى بىلەنلا، بەگ بىلەن قەلەمدار - ئەلەمدار مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى باش ئېگىپ تەزىم قىلىشتى. ئاندىن قىتان بەگلىكىنىڭ يانداش ئامبىلى شەپقەت يارلىقنى ئېچىپ ئوقۇشقا كىرىشتى. يارلىقتا مۇنۇلار پۈتۈلگەنىدى:

بۇيۇك سۇڭ خانلىقى پادىشاھىدىن يېتىپ مەلۇم بولغايكى، قەدىمدىن تارتىپ نۇرغۇن پادىشاھلىقلار قۇرۇلۇپ، كۆپ پادىشاھلىقلار بىر - بىرىگە يول قويۇشۇپ ئۆتۈشكەن، جۇڭخۇا ئېلىنىڭلا ئىگىسى بولۇپ، باشقا ئەللەرنىڭ خاقانى بولمىسا بولامدۇ؟ قىتان بەگلىكى تەڭرى ئىرادىسىگە بويسۇنماي، تەۋەيمىزگە كۆپ قېتىملاپ تەگدى، ئەسلىدە سىلەرنى بىراقلا يوق قىلىش كېرەك ئىدى. بىراق، مەن سىلەرنىڭ ئەرز - دەردىڭلارنى ئۇقۇپ، نالە - پەريادىڭلاردىن سىلەرگە ئىچىم ئاغرىپ، يېتىم قالغانلىقىڭلارغا ئېچىندىم - دە، سىلەرنى نابۇت قىلىشقا كۆزۈم قىيماي، بەگلىكىڭلارنى ساقلاپ قېلىش نىيىتىگە كەلدىم. يارلىق يېتىپ بارغان ھامان، جەڭدە قولغا چۈشكەن سەردارلىرىڭلارنىڭ ھەممىسى قويۇپ بېرىلىپ بەگلىكىڭلارغا قايتۇرۇلدۇ. بىسىۋېلىنغان شەھەرلىرىڭلارنىڭ ھەممىسى ئىگىدارچىلىقىڭلارغا ئۆتكۈزۈلدۇ. سىلەر تۆلىمەكچى بولغان تۆلەمنى ئەسلا سۇسلۇق قىلماي ۋاقتىدا تاپشۇرۇپ تۇرغايسىلەر، خەيرىيەت! چوڭ ئەلگە ھۆرمەت قىلىش، تەڭرىنىڭ ھەيۋىسىدىن چۆچۈش، بۇ سىلەرنىڭ بۇرچۇڭلار. بۇنى يادىڭلاردا مەھكەم ساقلاڭلار!

شۇەنخېنىڭ تۆتىنچى يىلى قىش - ئاينىڭ - كۈنى

قىتان بەگلىكىنىڭ يانداش ئامبىلى يارلىقنى ئوقۇپ بولۇش بىلەن بەگ ۋە باشقا مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى قايتا تەزىم قىلىپ، پادىشاھ شەپقىتىگە تەشەككۇر بىلدۈردى. بەگ ۋە ۋەزىر - ۋۇزرالىرى تەزىم بىلەن سالام بېرىپ بولغاندىن كېيىن يارلىق قويۇلغان شاھانە شىرە ئېلىپ چىقىپ كېتىلدى، بەگ ئاندىن سۇ ئەمىر بىلەن كۆرۈشتى. تىنچلىق - ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن بەگ ئۇلارنى ئارقا سارايغا تەكلىپ قىلىپ، كاتتا مەرىكە - سورۇن تەييارلاپ كۈتۈۋالدى، زىياپەت سورۇنىدا نازۇنېمەتلەرنىڭ بەرى تەل قىلىنغانىدى. قىتان ئەمەلدارلىرى شاراب قۇيۇپ تۇردى، سەردارلار مەي تۇتۇشۇپ تۇردى؛ چىرايلىق ياسانغان گۈزەل نازىنىنلار ساز چېلىپ، ئۇسسۇل ئويناشتى؛ غېجەك، ناغرا - سۇنايلار چېلىنىپ، ئۇسسۇللار ئويىنلىپ،

مەربكە ـ سورۇن باشتىن ـ ئاياغ شاد ـ خۇراملىق ئىچىدە ئۆتتى. مەربكە ـ سورۇندىن كېيىن سۇ ئەمىر ۋە باشقا سەردارلار دەم ئېلىش ئۈچۈن مېھمانخانىغا ئۇزىتىپ قويۇلدى. شۇ كۈنى ئۇلار بىلەن بىللە بارغانلارنىڭ ھەممىسى تارتۇقلاندى.

ئەتىسى قىتان بېگى ۋەزىر چۇ جيەننى جاۋ باسقاقبەگ بىلەن سۆڭ تۇرشاۋۇلىنى يەنجىڭگە كېلىپ مەربكە ـ سورۇنغا قاتنىشىقا تەكلىپ قىلىپ ئەكېلىش ئۈچۈن، شەھەردىن سۆڭ جياڭنىڭ قوشىغا ئەۋەتتى. سۆڭ جياڭ لەشكەر مۇشاۋىرى ۋۇ يۈڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بارمايدىغان بولدى، جاۋ باسقاقبەگ مەربكە ـ سورۇندا سۇ ئەمىرگە ئۇلپەت بولۇش ئۈچۈن شەھەرگە كىردى. شۇ كۈنى قىتان بېگى يەنە كاتتا مەربكە ئۆتكۈزۈپ ئوردا ئەلچىلىرىنى كۈتۈۋالدى. ئۈزۈم شەربەتلىرى كۈمۈش قەدەھلەرگە قۇيۇلدى. كېيىك گۆشلىرى ئالتۇن تاۋاقلارغا چوقچا ـ چوقچا ئۈسۈلدى. تۈرلۈك ـ تۈمەن مېۋىلەر ئاجايىپ رەڭ ئېلىپ، خۇش پۇراق چېچىپ تۇراتتى. مەربكە ئاخىرلىشاي دېگەندە، قىتان بېگى ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ياسالغان ئېسىل سوۋغىلارنى ئالتۇن پەتنۇس بىلەن ئېلىپ كىرىپ، سۇ ئەمىر ۋە جاۋ باسقاقبەگكە تەقدىم قىلدى. ئۇلار تاكى يېرىم كېچىگىچە ئىچىشىپ ئاندىن تارقىلىشتى. ئۈچىنچى كۈنى، قىتان بېگى قەلەمدار ۋە ئەلەمدار مەنسەپدارلىرىنى توپلاپ، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇناي چېلىپ، ئەمىر، باسقاقبەگنى نەغمە ـ كۈي ئىچىدە شەھەردىن قوشقا ئۇزىتىپ قويدى. ئاندىن يەنە ۋەزىر چۇ جيەننى كالا، قوي، ئات، ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن قاتارلىق سوۋغا ـ سالاملارنى ئېلىپ، سۆڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ قوشىغا بېرىپ، چوڭ مەربكە ـ سورۇن تۈزۈپ، ئۈچ قوشۇننى تارتۇقلاش ۋە سەردارلارغا ئىنئام بېرىشكە بۇيرۇدى. سۆڭ جياڭ پەرمان چۈشۈرۈپ، مەلىكە تيەن شۇلارنى ئۆز بەگلىكىگە قايتۇردى. ئۆزى بېسىۋالغان تەنجۇ، جىجۇ، باجۇ، يۈجۇ ئايماقلىرىنى قىتان بەگلىكىنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا قايتۇرۇپ بەردى. سۆڭ جياڭ يەنە ئالدى بىلەن

سۇ ئەمىرنى ئاستانىگە ئۇزاتتى. ئاندىن كېيىن قورال - ياراغ، ئات - ھارۋىلارنى يىغىشتۇرۇپ، ئادەملىرىنى بۆلدى، بارگاھ قوشۇنى جاۋ باسقابەگنى ئۇزىتىپ ماڭىدىغان بولدى. ئاندىن سۇڭ جياڭ ئۆزى قوشتا مەرىكە ئۆتكۈزۈپ، سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنى تارتۇقلىدى، ئاندىن ئۇلارغا كېمىلەرنى ھەيدەپ، سۇ يولى بىلەن ئاستانىگە قايتىپ، بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشنى جېكىلىدى.

سۇڭ جياڭ يەنە شەھەرگە ئادەم ئەۋەتىپ، ئوڭ - سول قول ۋەزىرنى ئۆز قوشۇنىغا تەكلىپ قىلدى. قىتان بېگى ئوڭ قول ۋەزىر يۇشى بوجىن بىلەن سول قول ۋەزىر بولغان چۇ جيەننى سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ قوشىغا كۆرۈشۈشكە ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ ئۇلارنى بارگاھقا تەكلىپ قىلدى، ئۇلار ئۆزىگە تېگىشلىك ئورۇندا ئولتۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ گەپ باشلاپ:

— بىز سەردارلار لەشكەر تارتىپ، شەھەر تۇۋىدىكى خەندەكلەر يېنىغا كېلىپ قالغانىدۇق. كارامەت غەلىبە كۆز ئالدىمىزدا تۇراتتى. شۇڭا، سىلەرنىڭ ئەل بولۇشۇڭلارغا يول قويماقچى ئەمەس ئىدۇق. شەھەرنى ئېلىپ، بارلىقىڭلارنى قىرىپ تۈگىتىشىمىز يوللۇق ئىدى. باش سەردارىمىز جاۋ باسقابەگ سۆزۈڭلارنى ئاڭلاپ، ئوردىدا ئەرز - داد ئېيتىشىڭلارغا رۇخسەت قىلدى. پادىشاھىمىز سىلەرگە ئىچى ئاغرىپ رەھىمدىللىك قىلىپ، قىرىلىپ كېتىشىڭلارغا كۆزى قىيماي، ئەل بولۇشۇڭلارغا، تۆلەم تۆلەپ گۇناھىڭلارنى يۇيۇشۇڭلارغا رۇخسەت قىلدى. ئەمدى پادىشاھلىق ئىشى تامام بولدى، ئاستانىگە قايتىش ئالدىدا تۇرىمەن. ئەمدى سىلەر سۇڭ جياڭلار بىزنى يېڭەلمىدى، يېڭىباشتىن باش كۆتۈرۈپ چىقساق بولىدۇ، دېگەن خىيالغا كېلىپ قالماڭلار. تۆلەيدىغان تۆلەمنى قىلچە كېمەيتمەي، ھەر يىلى تۆلەپ تۇرۇڭلار. مەن لەشكەرلىرىمنى باشلاپ ئاستانىگە قايتقىنىمدىن كېيىن ھەددىڭلاردىن ئاشماي، ئېھتىياتچان بولۇڭلار، قايتىدىن گۇناھ قىلساڭلار بولمايدۇ! تەڭرى قوشۇنى

قايتا يېنىپ كېلىپ قالسا، ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ! ــ دېدى. ئىككى ۋەزىر باش ئۇرۇپ، توۋا قىلىپ، تەشەككۈر بىلدۈردى. سۇلۇق جىياڭ يەنە ياخشى سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى. ئىككى ۋەزىر چىن قەلبىدىن رەھمەت ئېيتىپ قايتىپ كەتتى.

سۇلۇق جىياڭ بىر تارام قوشۇن ئاجرىتىپ ئايال سەردار غۇنچە بوي بىلەن ئالدىدا يولغا سالدى، ئاندىن كېيىن لەشكەرلەر بىلەن بىللە يۈرىدىغان تاشچىنى چاقىرتىپ، پۈتۈك تېشى ئورنىتىشنى بۇيرۇدى، شياۋ راڭغا بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەرنى خاتىرىلەپ خەت پۈتۈشنى بۇيرۇدى. جىن داجيەن تاشنى ياساپ پۈتكۈزۈپ، يۇڭچىڭ ناھىيەسىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە ئون بەش چاقىرىم كېلىدىغان ماۋشەن تېغى ئېتىكىگە ئورناتتى، ئۇنىڭ ئىزى ھازىرغىچە ساقلانماقتا. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئۆتسە يىڭشەن تېغىدىن ئۇلار مىنىپ ئات ھەر قېتىم،
ھەي ئىسىت! نېمىشقا ئۆلتۈرمەپتىمىز دەر سۇلۇق بېگىم.
كىم ئىكىن ماۋشەندە ئۇ قىتانلارغا قويغان تاش پۈتۈك ــ
دەپ كۈلەر كۇ جۇڭ زېمىنىڭ تەكتىدە يېتىپ ئۆلۈك.

سۇلۇق جىياڭ لەشكەرلىرىنى بەش تارامغا ئايرىپ، ئەتىسى يولغا چىقماقچى بولدى. شۇ ئەسنادا، لۇ جىشېن بارگاھ ئالدىغا كېلىپ، ئىككى ئالمىنىنى جۈپلەپ سالام بەردى ـ دە، سۇلۇق جىياڭغا:

ــ پېقىر كۇنپېتىش تەرەپ غوجىسىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپ، دەيجۇ ئايمىقىنىڭ يەنمېن ناھىيەسىگە قېچىپ كەلگىنىمدە، جاۋ تۆرەم مېنى ۋۇتەيشەن تېغىدىكى راھىب كالان ئالدىغا ئېلىپ باردى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن چاچ ـ ساقاللىرىمنى ئالدۇرۇپ راھىب بولغانىدىم. كۇتمىگەندە ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ، ئىبادەتخانىدا ئىككى قېتىم غوۋغا

كۆتۈردۈم، پىر ـ ئۇستازىم مېنى ئاستاندىكى خانلىق مەدرىسەسىگە ئەۋەتىپ، ئۇ يەردىكى زەكىي مۇدەررىسنىڭ مېنى خىزمەتچى راھىب قىلىپ قويۇشىغا ھاۋالە قىلغاندى، خانلىق مەدرىسەدىن مېنى كۆكتاتلىققا قاراشقا تەينىلىدى. لېكىن چۈشنى قۇتقۇزىمەن دەپ، گاۋ ئەمرىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ ئۇچرىغانلىقتىن، توپقا قوشۇلغاندىم. ئاغىمىزغا ئۇچراپ ئۇزاقتىن بۇيان بىللە بولۇپ كەلدىم. ھازىر نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. ئۇستازىمنى سېغىنغان بولسامۇ زادىلا بېرىپ سالام بېرەلمىدىم. پېقىر پىرئۇستازىمنىڭ مېنىڭ ئادەم ئۆلتۈرۈپ ئوت قويۇش مەجەزىمنى بىلسىمۇ، لېكىن كېيىن توغرا يول تېپىپ كامالەتكە يېتىدۇ، دېگەنلىكىنى دائىم ئويلايمەن. ئەمدى جاھان تىنچىدى، بىرنەچچە كۈنلۈك رۇخسەت سوراپ، ۋۇتەيشەن تېغىغا بېرىپ پىرئۇستازىمنى زىيارەت قىلىپ، ئادەتتە توپلىغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، رەخت ـ پەخت مالىرىمنى سەدىقە بېرىپ، پىرئۇستازىمدىن كېلەچىكىمنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم سوراپ كېلىش نىيىتىم بار ئىدى. ئاغا، لەشكەرلەرنى باشلاپ مېڭىۋېرىڭ، پېقىر كەينىڭىزدىن يېتىشىۋالىمەن ! ـــ دېدى.

سۈڭ جىياڭ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بىردەم تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئاندىن كۆڭلىگە بىر خىيال كەلدى ـ دە:

ـــ بۇ خىزىر ئارخاتنىڭ بارلىقىنى بالدۇرراق ئېيتماپتىكەنسىز، سىز بىلەن بىللە بېرىپ زىيارەت قىلىپ، پېشانىمىزگە نېمىلەر پۈتۈلگەنلىكىنى سوراپ كەلسەك بوپتىكەن، ـــ دېدى.

كۆپچىلىك مەسلىھەتلىشىپ ھەممىسى باردىغان بولۇشتى، پەقەت گۈڭسۇن شېڭلا دەرۋىش دىنىغا ئېتىقات قىلمىدىغان بولغانلىقتىن بارمايدىغان بولدى. سۈڭ جىياڭ يەنە مۇشاۋىر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

ـــ جىن داجىيەن، خۇاڭ فۇدۇەن، شياۋ راڭ، لې خې تۆتەيلەن

قېلىپ، ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بىلەن بىللە لەشكەرلەرنى باشلاپ بىرۋاراقى مېڭىپ تۇرسۇن. بىز بىرەر مىڭدەك ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ، لۇ جىشېن بىلەن بىللە راھىب كالاننى زىيارەت قىلىپ كېلەيلى، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ قاتارلىقلار شۇ ئان قوشۇندىن ئايرىلىپ، ئېسىل ئىسرىق، تاۋار ـ دۇردۇن، كىمخاب، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يىغىشتۇرۇپ، ۋۇتەيشەن تېغىغا قاراپ يول ئالدى. دەرھەقىقەت: ۋاقتىنچە ساۋۇت، قالقان، قىلىچىنى تاشلىدى، تاغ ـ ئورمانلار ئىچىنى راسا قىزىقىپ سەيلە قىلدى. يامغۇر سۈيىگە قانغان مۇخ سۇيا ئالدىغا، خىسلەتلىك راھىبنى زىيارەت قىلماققا كەلدى. ياخشىلىق جامەسى ــ تىلاۋەتخانا ئالدىغا، خاسىيەتلىك خىزىرنى بىر كۆرمەككە كېلىشتى. ئەيىۋەھنناس، ئىشىتكۈلار ئامۇخاس !

بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېچىپ بەردى نام ـ مەنپەئەت يولىنى، قىسقا سۆزمۇ يورۇتتى هايات ـ مامات ئۆتكىلىنى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جىشېنلارنىڭ ئېتىكاپقا زادى قانداق كىرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسىنىنچى باب

سۇك جياڭنىڭ ۋۇتەيشەن تېغىدا ئېتىكاپقا كىرگەنلىكى يەن چىڭنىڭ شۇاڭلىندا دوستىغا يولۇقۇپ قالغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇتەيشەن تېغىدىكى بۇ راھىب كالان ئەسلىدە سۇك خانلىقى دەۋرىدە ياشىغان گېگەن بولۇپ، ئۆتكەن ئىشلارنى ۋە بولغۇسى ئىشلارنى بىلەتتى. بىرنەچچە يىل بۇرۇنلا لۇ جىشېنىنىڭ يول تېپىپ كامالەتكە يېتىدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى، لېكىن بۇ ئالەمدىكى تارتقۇلۇقى تۈگىمىگەنلىكى، ئادەم ئۆلتۈرۈش قەرزىنى ئادا قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلىپ، پانىي ئالەمگە بوش قويۇپ بەرگەنىدى. لۇ جىشېنىنىڭ قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدە دىنغا ئېتىقادى بولغانلىقتىن، ئەمدىلىكتە ئۆزىنىڭ پىر ـ ئۇستازىغا سالام بېرىپ كېلىش نىيىتىگە كەلگەنىدى. سۇك دانىشمۇ ئەزەلدىن قەلبى پاك بولغاچقا، لۇجىشېن بىلەن بىللە راھىب كالانغا سالام بېرىپ كەلمەكچى بولدى.

سۇك جياڭ باشقا سەردارلار بىلەن بىللە ئۆز يېنىدىكى كىشىلىرىنىلا ئەگەشتۈرۈپ، لۇ جىشېن بىلەن ۋۇتەيشەن تېغى ئېتىكىگە كېلىپ قوش تىكىپ جايلاشتى ۋە تاغقا خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئالدىن ئادەم ئەۋەتتى. سۇك جياڭ ۋە باشقا قېرىنداشلار جەڭ كىيىملىرىنى سېلىپ، قورال ـ ياراغلىرىنى تاشلاپ، پۇقراچە كىيىملىرىنى كىيىپ، تاغقا قاراپ پىيادە مېڭىشتى. تاغ ئېغىزىدىن بۇرۇلۇپ ئۆتۈشىگىلا، ئىبادەتخانا ئىچىدىن قوڭغۇراق سادالىرى ئاڭلاندى ـ دە، راھىبلار ئالدىغا

چىقتى ۋە سۇڭ جياڭ، لۇ جىشېنلارغا سالام بەردى. بۇ راھىبلارنىڭ تولىسى لۇ جىشېننى تونۇيتتى. بۇ نۇرغۇن ئاتامانلارنىڭ رەتلىك تىزىلىپ سۇڭ جياڭنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ھەممىسى ھەيران قېلىشتى. باش راھىب سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— راھىب كالان ئېتىكاپقا ئولتۇرۇپ قالغانلىقتىن، ئالدىلىرىغا چىقالمىدى. سەردارلىرىم، ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا، — دەپ ئەھۋال ئېيتتى.

ئاندىن سۇڭ جياڭلارنى كۈتۈپ، راھىب ھۇجرىسىغا كىرىپ ئازراق ئولتۇرۇپ تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. چاي ـ پاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن بىر خىزمەتچى كىرىپ:

— راھىب كالان ئېتىكاپتىن قايتىپ، خاناكالاندا كۈتۈۋاتىدۇ، مەرھەمەت قىلسىلا سەردار، — دېدى.

سۇڭ جياڭ باشلىق يۇز نەچچە كىشى توپتوغرا خاناكالانغا كىرىپ، راھىب كالانغا سالام بەردى. راھىب كالان ئالمان ـ تالمان پەلەمپەيدىن چۈشۈپ قارشى ئالدى ۋە تۆرگە تەكلىپ قىلدى. بىر ـ بىرى بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بۇ شەيخنىڭ ئاتمىش ياشلاردىن ھالقىغان، چاچ ـ ساقىلى ئاقارغان، ئۇستىخىنى كېلىشكەن، بۇ تاغ ئارىسىغا خۇددى ئەرشتىن كېلىپ چۈشكەندەك بىر كىشى ئىكەنلىكىنى كۆردى. قالغانلارمۇ خاناكالانغا كىرىشتى. سۇڭ جياڭ راھىب كالاننى تۆرگە تەكلىپ قىلىپ، ئىسرىق سېلىپ تەزىم قىلدى. بىللە كەلگەن سەردارلارمۇ تەزىم قىلىشتى، ئاندىن لۇ جىشېن ئالدىغا ئۆتۈپ كۈجە كۆيدۇرۇپ، ئىسرىق سېلىپ تەزىم قىلدى. راھىب كالان ئۇنىڭغا قاراپ:

— شاگىرتىم، بۇ يەردىن كەتكىنىڭىزگە بىرنەچچە يىل بولدى. ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئوت قويۇشمۇ ئوڭاي ئەمەس دەڭا، — دېدى.

لۇ جىشېن گەپ ـ سۆز قىلماي جىم تۇردى. سۇڭ جياڭ

ئالدىغا ئۆتۈپ:

ــ راھىب كالاننىڭ پەرىزانە زاھىت ئىكەنلىكىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتساقمۇ، ئىلاج قانچە، زۇۋۇلمىز كىچىك ئىكەن، مۇبارەك جامالىرىنى كۆرۈشكە نېسىپ بولمايۋاتىدۇ. بۇگۈنكى كۈنلۈكتە شاھ پەرمانى بىلەن قىتان چېرىكلىرىنى تارمار قىلىش ۋەجىدىن بۇ يۇرتلارغا كېلىپ قېلىپ، ئۇلۇغ پاسىبان شەيخۇلئەزەمنى زىيارەت قىلىش شەرىپىگە ئىگە بولۇپ، چەكسىز بەختىيارلىق ھېس قىلماقتىمىز، ئىنىمىز لۇ جىشېن ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويۇپ يۇرگەن بولسىمۇ، قەلبى سادىق بولۇپ، مۆمىن پۇقرالارغا زىيان سالغىنى يوق، بۇگۈن پېقىر باشلىق قېرىنداشلارنى پىر ـ ئۇستازىغا سالام بېرىشكە باشلاپ كەلدى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ چوڭ ـ چوڭ راھىبلار بۇ يەرگە پات ـ پات كېلىپ، بۇ دۇنيادىكى ۋەقەلەرنى سۆزلەپ بېرىدۇ. سەردارنىڭ تەڭرى يولىنى تۇتۇپ، ساداقەتلىك ـ مەردلىكنى قەلبىدە چىڭ ساقلىغانلىقىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ تۇردۇق. شاگىرتىم لۇ جىشېن سەردارنىڭ ئارقىسىدىن يۈرۈپ، گۇناھلىق ئىش قىلاتتىمۇ ! ــ دېدى راھىب كالان.

سۇڭ جياڭ كۆپ تەشەككۇر ئېيتتى. لۇ جىشېن بىر بولاق ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋە تاۋار ـ دۇردۇننى ئۇستازىغا تەقدىم قىلدى.

ــ شاگىرتىم، بۇ نەرسىلەرنى قەيەردىن ئالدىڭىز؟ ھارامدىن كەلگەن مال ـ مۇلۈك بولسا، ھەرگىز قوبۇل قىلمايمەن، ــ دېدى راھىب كالان.

ــ بۇلار شاگىرتلىرى كۆپ ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسىتىپ ئالغان ئىنئاملار، بۇلارنىڭ ماڭا كېرىكى يوق، شۇڭا جامائەت ئىشلىرىغا سەرپ قىلسۇن دېگەن نىيەتتە ئۇستازىمغا ئالايىتەن تەقدىم قىلىپ ئولتۇرىمەن، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى لۇ جىشېن.

ــ جامائەتنىڭمۇ بۇلارنى بىرنېمە قىلمىقى تەس، سىز ئۇچۇن ساقلاپ قويايى، گۇناھلىرىڭىزنى تۇگىتىپ، پاتراق يول تېپىپ

كامالەتكە يېتىش، ــ دېدى راھىب كالان.

لۇ جىشېن تەشەككۇر بىلدۇرۇپ تەزىم قىلدى. سۇئال جىياڭمۇ ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن ئېلىپ راھىب كالانغا تەقدىم قىلدى. راھىب كالان قوبۇل قىلماي چىڭ تۇرۇۋالدى.

ــ پىر ـ ئۇستازىمىز قوبۇل قىلمىسا، خەزىنىچىگە بۇيرۇسىلا، قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، ئىبادەتخانىدىكى راھىبلارغا نەزىر قىلىۋەتسە، ــ دېدى سۇئال جىياڭ.

شۇ كۈنى ئۇلار ۋۇتەيشەن تېغىدىكى ئىبادەتخانىدا قونۇپ قالدى. راھىب كالان پەرھىز تائام تەييارلاپ مېھمان قىلدى، بۇ گەپ مەشھەدە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ــ ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. ئەتىسى خەزىنىچى نەزىر قىلىپ بەرگەندىن كېيىن ۋۇتەيشەن تېغىدىكى ئىبادەتخانىنىڭ تىلاۋەتخانىسىدا قوڭغۇراق چېلىندى، راھىب كالان راھىبلارنى تىلاۋەتخانىغا توپلاپ، ئېتىكاپقا ئولتۇرۇپ ۋەز ئېيتماقچى بولدى. بىردەمدىلا، ئىبادەتخانىدىكى راھىبلارنىڭ ھەممىسى جەنىدە ـ كۆلالارنى كىيىشىپ، تىلاۋەتخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇشتى. سۇئال جىياڭ، لۇ جىشېن ۋە باشقا ئاتامانلار ئىككى تەرەپكە تىزىلىپ تۇردى. قوڭغۇراق ئاۋازى ئاڭلانغان تەرەپتىن ئىككى قىزىل پانۇسنىڭ باشلامچىلىقىدا راھىب كالان ئېتىكاپ سۇپىسىغا چىقتى. راھىب كالان ئېتىكاپ سۇپىسىدا جايلىشىپ تۇرغاندىن كېيىن ئالدى بىلەن بىر چىمدىم كۈجە ئېلىپ ئىسرىقدانغا سېلىپ تۇتاشتۇردى ـ دە:

ــ بۇ ئىسرىق نامى بىلەن پادىشاھى ئالەمنىڭ ئۆمرىنىڭ ساماغا تەڭ بولۇشىنى، بارچە پۇقرادا ئاسايىشلىق بولۇشىنى تىلەيمەن، ــ دەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدى.

ئاندىن يەنە بىر چىمدىم كۈجە ئېلىپ ئىسرىقدانغا سېلىپ تۇتاشتۇرۇپ:

ــ بۇ ئىسرىق نامى بىلەن بۇگۈنكى نەزىر ئىگىسىنىڭ خاتىرجەم، كۆڭۈللۈك بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشىنى

تىلەيمەن، ــ دەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدى. ئاندىن يەنە بىر چىمدىم كۆجە ئېلىپ ئىسرىقدانغا سېلىپ تۇتاشتۇرۇپ:

ــ بۇ ئىسرىق نامى بىلەن بەگلىككە ئامانلىق، ئەلگە خاتىرجەملىك، يۇرتقا مەمۇرچىلىق، دىنغا رونىاق، جاھانغا تىنچلىق تىلەيمەن، ــ دەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلدى.

دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئېتىكاپ سۇپىسىغا جايلىشىپ ئولتۇردى. ئىككى ياندىكى راھىبلار سوئاللارغا جاۋاب بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئىجازەت ئېلىپ ئورنىدىن تۇرۇشتى. سۇئال جىياڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، ئىسرىق سېلىپ تەزىم قىلدى، ئاندىن كېيىن ئالقانلىرىنى جۇپلەپ، ئالدىغىراق بېرىپ ئېتىكاپقا كىردى ـ دە:

ــ پىر ـ ئۇستازىم، بىر سۆزۈم بار ئىدى، سوراشقا ئىجازەت بەرسىلە، ئۇ بولسىمۇ ۋاقىت چەكلىك، ئازاب چەكسىز، ئۆمۈر قىسقا، ھايات ـ ماماتلىق ئەلا، دېگەن سۆز، بۇنىڭ مەنىسى نېمە بولىدىكىن، ــ دېدى.

راھىب كالان جاۋاب بېرىپ ئېيتتىكى:

كۆز ـ قۇلىقىڭ، بۇرنۇڭ ـ تىلىڭ، جىسمىڭ، دىلىڭ،
بوغدى سېنى بولمىدى ھېچ ئەركىنلىكىڭ.
يەر ـ سۇ، ئوت ـ چوغ، بوران ـ شامال، چاپقۇن بىلەن ــ
رەڭ، پۇراق، تەم كويىدىلا ئۆتتى ئۆمرۇڭ.
ئىسىت ! چاقماق چېقىلغاندەك ۋاقىت ئىچرە،
نەچچە ـ نەچچە دومىلىنىپ موللاق ئاتتىڭ.
ئەي، قارىغىن نەزەر سېلىپ خالايىققا،
جان تالىشىپ زارلانغىنىن كۆزۈڭ.

راھىب كالان تەبىر ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن سۇئال جىياڭ تەزىم قىلىپ ئورنىدىن تۇردى. سەردارلارنىڭ ھەممىسى ئالدىغا ئۆتۈپ، كۆجە كۆيدۇرۇپ، ئىسرىق سېلىپ:

ـــ قبرىنداشلارنىڭ ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقىچە هايات ـ ماماتتا بىللە بولۇشنى تىلەيمىز، ـــ دەپ قەسەم ئىچىشتى.

ئىسرىق سېلىنىپ بولغاندىن كېيىن راهىبلار قايتىپ چىقىشتى، سەردارلار چوڭ خانىقادا داستىخانغا تەكلىپ قىلىندى. داستىخان يېغىلغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جىشېن راهىب كالاننىڭ كەينىدىن خاناكالانغا كىردى. كەچ كىرگەچكە، ئۇيان ـ بۇياندىن پاراڭلاشقاچ، سۇڭ جياڭ راهىب كالانغا ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ پېقىر شاگىرتلىرى بىلەن لۇ جىشېن ئەسلىدە، نادامەتتىن ئويغىتىپ قويۇشلىرى ئۈچۈن پىر ـ ئۇستازىمىزنىڭ يېنىدا بىرنەچچە كۈن بولماقچىدۇق، لېكىن چوڭ قوشۇنغا باشچىلىق قىلىۋاتقاچقا، كۆپ تۇرۇشقا پېتىنالمايۋاتىمىز. پىر ـ ئۇستازىمىزنىڭ سۆزلىرىنى هەقىقەتەن چۈشىنەلمىدىم. ئەمدى خوشلىشىپ، ئاستانىگە قايتىش ئالدىدا تۇرىمىز، بىز قېرىنداشلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىستىقبالىمىزنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، ـــ دېدى.

راهىب كالان قەغەز ـ قەلەم ئالدۇرۇپ، تۆت جۈملە ئايەت پۈتۈپ بەردى:

ئاشۇ باشلامچى چوڭ تۇرنا ياشار تاق ـــ يەككە ـ يېگانە،
تولۇن ئاي چىقمىسا كۆككە نېچۈك جەم بولغۇلۇق هەممە.
بىلىمدان دېدى: ئەجرىم بار يېتەرلىك بولدى بەس ئەمدى،
قەدىناس ئۇچرىشىپ شۇڭلىن بازىرىدا بەخت تاپتى.

راهىب كالان ئايەتنى پۈتۈپ بولۇپ سۇڭ جياڭغا بەردى ۋە ئۇنىڭغا:

ـــ سەردارنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى بۇنىڭغا پۈتۈلگەن، مەخپىي ساقلىغايلا، ۋاقىت ئۆتكەنچە بۇنىڭ كارامىتىنى كۆرىدىلا، ـــ

دېدى.

سۇڭ جياڭ كۆرۈپ مەنسىنى چۈشىنەلمىدى ـ دە، راھىب كالانغا يەنە:

ـــ شاگىرتلىرى دۆت بولغاچقا، ئايەت سۆزىنى چۈشىنەلمىدىم، غەم ـ ئەندىشىدىن قۇتۇلۇشۇم ئۈچۈن، پىر ـ ئۇستازىمنىڭ ئېنىق يېزىپ بېرىشىنى تىلەيمەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇ مەخپىي ئايەت، ياپتا سۆزلەر بىلەن يېزىلغان، ئۆزلىرى چۈشىنىۋالسىلا، ئېنىق ئېيتىپ بېرىشكە بولمايدۇ، ـــ دېدى راھىب كالان.

راھىب كالان بۇ سۆزنى ئېيتىپ بولۇپ، لۇ جىشېننى يېنىغا چاقىرىپ:

ـــ شاگىرتىم، ئەمدى كەتسىڭىز، سىز بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلاشقان بولىمەن، كامالەتكە يېتىش ئالدىدا تۆرۈپسىز ! سىزگىمۇ تۆت كەلىمە ئايەت پۈتۈپ قويدۇم، ساقلاپ قويۇڭ، پۈتۈن ئۆمرىڭىزدە ئەسقاتمىدۇ، ـــ دېدى.

ئايەتتە ئېيتىلغانكى:

شيا[1] غا يولۇقساڭ ئۆتسەن،
شاۋقۇننى ئاڭلاپ جىمىيسەن.
كۆرسەڭ ئىشىنىپ ئەرشكە كېتىسەن،
لا[2]غا ئۇچرىساڭ تۇتسەن.

لۇ جىشېن ئايەتنى تەزىم بىلەن ئېلىپ، بىرنەچچە رەت ئوقۇپ چىقىپ يېنىغا سېلىپ قويدى ۋە ئۇستازىغا تەشەككۇر ئېيتتى. ئۇلار يەنە بىر كېچە قونۇپ قالدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ لۇ جىشېن، ۋۇ يۈڭ قاتارلىق ئاتامانلار بىلەن بىللە راھىب كالان بىلەن خوشلىشىپ، ئىبادەتخانىدىن چىقتى، راھىب كالان ۋە

---

① شيا ـــ يەنى شيا خۇچېڭ.

② لا ـــ يەنى فاڭ لا.

باشقا راهىبلار ئىبادەتخانا دەرۋازىسى سىرتىغا ئۇزىتىپ چىقتى.

راهىب كالان ۋە باشقا راهىبلارنىڭ ئىبادەتخانىغا قايتىقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى سۇڭ جيالڭ باشلىق ئاتامانلاردىن ئاڭلالڭ. بۇلار ۋۇتەيشەن تېغىدىن يانغاندىن كېيىن ئادەملىرىنى باشلاپ، ئۇچقاندەك تېز يولغا چۈشتى. سەردارلار قوشۇنغا قايتىپ كەلگەندە، لۇ جۇنيى، گۇڭسۇن شېڭلار ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋېلىپ، تىنچلىق ـ ئامانلىق سوراشتى. سۇڭ جيالڭ لۇ جۇنيىلەرگە ۋۇتەيشەن تېغىدا ھەممەيلەننىڭ ئېتىكاپقا كىرىپ قەسەم ئىچىشكەنلىكلىرىنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئايەتنى چىقىرىپ، لۇ جۇنيى، گۇڭسۇن شېڭلارغا كۆرسەتتى، ھېچقايسىسى بۇنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەلمىدى.

ـــ بۇ دىنىي تىلسىمات، مۇنداقلا چۈشىنىپ كەتكىلى بولامدۇ؟ ـــ دېدى شياۋ راڭ.

ھەممەيلەن ھەيران قېلىشتى.

سۇڭ جيالڭ پەرمان چۈشۈرۈپ، قوشۇننى يولغا چىقىشقا سۈيلىدى، سەردارلار پەرماننى ئېلىپ، ئۇچ قوشۇننى ئالدىرىتىپ ئاستانىگە قاراپ يولغا چۈشتى. يول بويى ھەرقايسى جايلاردىن ئۆتكەنده لەشكەرلەر باشقىلارنىڭ قىلچىلىك نەرسىسىگىمۇ تەگمىدى. پۇقرالار قېرى ـ چۈرلەرنى يۆلەشتۇرۇپ، بالىلارنى يېتىلەپ يولغا چىقىپ، پادىشاھ لەشكەرلىرىنىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. سۇڭ جيالڭ باشلىق سەردارلارنىڭ باتۇرلۇق ھەيۋىسىنى كۆرۈپ، ھەممە كىشى ماختاپ ئاپىرىن ئوقۇشتى. سۇڭ جيالڭلار بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ شۇاڭلىن بازىرى دېگەن يەرگە كەلدى. بازار ئاھالىسى ۋە يېقىن ئەتراپتىكى دېھقانلار ئولىشۋالدى. سۇڭ جيالڭ ۋە ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى خۇددى ئاسماندىكى تۇرنىلاردەك رەت ـ رەت تىزىلىپ كېتىپ باراتتى. شۇنداق كېتىۋاتقاندا، قوشۇندىكى بىر ئاتامان ئات ئۈستىدىن يەرگە سەكرەپ چۈشتى ـ دە، سول تەرەپتە تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلار ئىچىدىكى بىرەيلەننىڭ يېڭىدىن

تۇتۇۋېلىپ:
ـــ ئاغا، قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ توۋلىدى.
بۇ ئىككىيلەن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىشىپ پاراڭ سېلىشىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ئېتىنى دېۋىتىپ ئۇلارغا يېقىنلىشىپ كېلىپ قارىسا، بىر كىشى بىلەن سۆزلىشىپ تۇرغان ئالىقانات يەن چىڭ ئىكەن. يەن چىڭ قول قوۋۇشتۇرۇپ: «شۇ ئاغا، بۇياق سۇڭ تۇرشاۋۇل بولىدۇ» دېدى. سۇڭ جياڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ھېلىقى كىشىگە قاراپ، كۆردىكى:

كۆزلىرى سىرلىق ئۇنىڭ چاقناپ تۇرار،
قاشلىرى مىسلى كامانكىم پارقىرار.
نەچچە گەزلەر كېلىدۇ قەد ـ قامىتى،
ئېڭىكىدە ئۆچكە يەڭلىغ ساقىلى.
شاھى دۇردۇندا چىگىپتۇ بوغىمچا،
ساپسېرىق جەندىسىگە تۇتقان قارا.
قۇر پوتا ئاپتۇ بېلىگە چىڭ چىگىپ،
خەي كىيىپتۇ قاپقارا رەختتە تىكىپ.
بۇ ئەمەس ئادەتتىكىلا بىر كىشى،
ئۇ چوقۇم غار ئىچرە ياتقان زات ئۆزى.

سۇڭ جياڭ بۇ كىشىنىڭ تەقى ـ تۇرقىنىڭ غەلىتە، روھلۇق، جۇشقۇن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:
ـــ ئەي ئۇلۇغ زات، نامىشەرىپلىرى كىم بولىدىكىن؟ ـــ دېدى.
ھېلىقى كىشى سۇڭ جياڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ۋە:
ـــ نامىلىرىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كېلىۋاتىمىز ! بۇگۈن كۆرۈشۈشكە نېسىپ بوپتۇ، ـــ دېدى.
سۇڭ جياڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ ئارقا ـ ئارقىدىن تەزىم

قىلىپ، ئالمان ـ تالمان ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى ـ دە:

ـــ پېقىر سۇڭ جياڭ بولسەن، نېمىگە بۇنچە ئاۋارە بولىدىلا، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر شۇ گۇەنجۇڭ دېگەن بولسەن، ئەسلىم دامىڭ دىياربەكىر، ھازىر تاغ ئىچىدە ياشاۋاتىمەن. ئۆتكەندە سەردار يەن چىڭ بىلەن دوست بولۇپ ئۆتكەندۇق، ئويلىمىغاندا، ئايرىلىپ كېتىپ، ئون نەچچە يىل بولدى كۆرۈشەلمىدۇق. كېيىنكى كۇنلەردە پېقىر يۇرت ئارىلاپ يۈرۈپ، كىچىك ئىنىمىزنىڭ سىلىنىڭ قول ئاستىلىرىدا ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ بەك خۇرسەن بولدۇق. بۇگۇن سەردارنىڭ قىتان چېرىكلىرىنى تارمار قىلىپ، زەپەر قۇچۇپ قايتقانلىقىنى ئاڭلاپ، باتۇر ئەزىمەتلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەنىدىم. بۇ پۈتۈن ئۆمرۈمدىكى بىر بەخت. ئىنىمىز يەن چىڭنى غېرىب كۆلبەمگە تەكلىپ قىلىپ ئاپىرىپ مۇڭدىشاي دېگەن نىيىتىم بار، بىلمىدىم، سەردار ئىجازەت قىلامدىلىكىن؟ ـــ دېدى ھېلىقى كىشى.

يەن چىڭمۇ ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ پېقىرنىڭ بۇ ئاغىمىز بىلەن كۆرۈشمىگىنىگە ناھايىتى ئۇزاق بولدى. كۈتمىگەندە بۇ يەردە ئۇچرىشىپ قالدۇق، شۇ ئاغىمىزنىڭ ياخشى نىيىتىنى يەردە قويماي، بىر بېرىپ كەلسەم، ئاغا، سىز باشقا سەردارلار بىلەن ئالدىدا مېڭىپ تۇرسىڭىز، مەن كەينىڭىزلاردىن يېتىشۇالمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ تۇيۇقسىزلا ھوشىنى يىغىپ شۇ گۇەنجۇڭغا:

ـــ ئىنىمىز يەن چىڭ ھەزرەتلىرىنىڭ باتۇر، جىگەرلىك ئىكەنلىكلىرىنى دائىم سۆزلەپ بېرەتتى، پېقىر بىتەلەيگە سىلى بىلەن ئۇچرىشىش نېسىپ بولمىدى. بۇگۇن ئەمدى سىلىگە بولغان مۇھەببىتىم بىلەن سىلىنى بىز بىلەن بىللە بولۇپ يول كۆرسىتىشكە تەكلىپ قىلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ سەردارنىڭ مەرد ـ مەردانە، ساداقەتلىك ئىكەنلىكىدىن، پېقىر سىلىنىڭ يانلىرىدا بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم، بىراق

يەتمىش ياشتىن ھالقىپ قالغان قېرى ئانام بار، يىراقتا ئايرىلىپ كېتەلمەيمەن، ــ دەپ ئۆزىنىڭ ئېيتتى شۇ گۈەنجۈك.

ــ ئۇنداق بولسا زورلىيالمايمەن، ــ دېدى سۇك جيالك ۋە يەنە يەن چىكگە قاراپ، ــ ئىنىم، بالدۇرراق قايتىڭ، مەن ئەنسىرەپ قالماي. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاستانىگە بارغاندىن كېيىن ھامان پادىشاھنى زىيارەت قىلىدىغان ئىش بولىدۇ.

ــ پېقىر ئاغىنىزنىڭ بۇيرۇقىغا ھەرگىز خىلاپلىق قىلمايمەن، ــ دېدى يەن چىك.

ئۇ يەنە لۇ جۇنيىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئىجازەت ئېلىپ خوشلاشتى. سۇك جيالك ئېتىغا مىندى، ئالدىدا كەتكەن ئاتامانلار بىر ئوق يەتكۇدەك يەرگە ئۇزاپ بېرىپ، سۇك جيالكنىڭ شۇ گۈەنجۈك بىلەن سۆزلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاتلىرىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ كۇتۇپ تۇرۇشقانىدى. شۇ ئەسنادا سۇك جيالك ئېتىنى قامچىلاپ يېتىپ كەلدى ـ دە، سەردارلارغا قوشۇلۇپ يولىنى داۋاملاشتۇردى.

گەپنى ئىككى تەرەپتىن باشلايلى. ئەمدى يەن چىكگە كەلسەك، ئۇ ئۆزىنىڭ بىر خاس يىگىتىگە نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرغۇزۇپ، باشقا بىر ئات تەييارلاتقۇزدى. ئۆزىنىڭ ئارغىمىقىغا شۇ گۈەنجۇكنى مىندۇردى. ئالدى تەرەپتىكى مەيخانىغا بارغاندا، جەك كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، پۇقراچە كىيىم كىيىۋالدى. ئىككىيلەن ئاتقا مىندى، خاس يىگىت بوغجۇمىنى كۆتۇرۇپ كەينىدىن ئەگەشتى، شۇنداق قىلىپ ئۇلار شۇاڭلىن بازىرىدىن ئايرىلىپ، كۇنېپتىش يۇقىرى تەرەپكە قاراپ كەتكەن كىچىك يولغا چۈشتى، بىرنەچچە كەنت ۋە ئورمانلىق، تۆپىلىكلەردىن ئۆتكەندىن كېيىن ئالدى تەرەپتە تاغ تەرەپكە كەتكەن ئەگىرى ـ توقاي چىغىر يولغا چىقتى. ئىككىيلەن بۇرۇنقى ئاغىنىدارچىلىقلىرى، كۆڭلىگە پۈككەن نىيەتلىرى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ماڭدى. تاغ ئارىسىدىكى چىغىر يولنى تۇگىتىپ، بىر چوك ئۆستەڭدىن ئەگىپ ئۆتۈپ ئوتتۇز

چاقىرىمدەك يول يۇرگەندىن كېيىن شۇ گۈەنجۈك قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـــ يېقىرىنك غېرىب كۆلبىسى ئەنە ئاۋۇ ئېگىز چوقىلىق تاغ ئىچىدە، ـــ دېدى.

ئۇلار يەنە ئون نەچچە چاقىرىمدەك يول يۇرگەندىن كېيىن تاغ ئىچىگە يېتىپ كەلدى. بۇ تاغ چوققىسى ياپيېشىل كۆركەم، ئېرىقلاردىكى سۇلار سۈپسۈزۈك ئىدى. يەن چاك تاغ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ، قاراڭغۇ چۈشۈپ كەچ كىرىپ قالغانلىقىنى سەزمەي قالدى.

نەزم

چاك بىلەن پاتقان قۇياش تارقاتتى زۇمرەتتەك تۇمان،
تارقىغاچ قىزىل شەپەق سۇ ئىچىدە بولدى ئايان.

بۇ تاغ داپېيشەن تېغى دەپ ئاتىلاتتى. قەدىمكى زاماندىكى دايۇ دەريا چاپقاندا بۇ يەرگە كەلگەنكەن. شۇڭا، كونا كىتابلاردا: «داپېيغا كەلگەن» دەپ يېزىلغان. مانا بۇ شۇنىڭغا گۇۋاھ. ھازىر بۇ دامك دېيارىنىك شۇنشىيەن ناھىيەسىگە تەۋە.

گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرمايلى، شۇ گۈەنجۈك يەن چىڭنى باشلاپ، بىرنەچچە تاغ ئېغىزىدىن ئۆتۈپ، ئۇچ ـ تۆت چاقىرىم دائىرىسىدە بىر تەكشى ـ تۈز تاغ جىلغىسىغا ئېلىپ كەلدى. دەرەخلەر ئارىسىدا ئىككى ـ ئۇچ ئېغىز ئۆي كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇلار ئىچىدە ئېرىق بويىغا سېلىنغان، ئىشىكى تۆۋەن تەرەپكە قاراپ تۇرغان بىرنەچچە ئېغىز كۆلبە بار ئىدى. ئۆيلەرنىك ئەتراپى قاشا بىلەن ئورالغان، ياغاچ ئىشىكلىرى يېرىم ئوچۇق ئىدى، ئالدى ـ كەينى ئەتراپلىرى قويۇق ئارچا ـ قارىغايلار بىلەن قاپلانغاندى. شۇ گۈەنجۈك قولى بىلەن كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـــ مانا پېقىرنىڭ تۇرار جايى، ـــ دېدى.

يەن چىڭ بامبۇكتىن قىلىنغان قاشا ئىچىگە قاراپ، ئاددىي رەختتىن پاختىلىق چاپان كىيگەن سېرىق چاچ بىر بالىنىڭ يەرگە ئېڭىشىپ ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلغان قارىغاي شاخلىرىنى تېرىپ، كۆلبە تۈۋىگە دۆۋىلەۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئاتلارنىڭ دۇپۇرلىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۆرە بولۇپ تالاغا قاراپ ـ دە، ئەجەبلىنىپ: «بۇ يەرگە نەدىن كەلگەن ئات بۇ !» دەۋەتتى ۋە سىنچىلاپ قاراپ، كەينىدە كېلىۋاتقان كىشىنىڭ ئۆز خوجايىنى ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىشىك سىرتىغا چىقىپ، قولىنى قوۋۇشتۇرغان ھالدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى. ئەسلىدە يولغا چىقىش ئالدىدا شۇ گۇەنجۇڭ ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى ئاسماسلىقنى تاپىلىغانىدى، شۇڭا ئۇلار يېقىن كېلىپ قالغاندىلا، ئاندىن كەلگەنلىكى مەلۇم بولغانىدى. بۇ ئىككىيلەن ئاتلىرىدىن چۈشۈپ قاشادىن كىردى. خاس يىگىت ئاتلارنى باغلىدى. ئىككىيلەن ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى.

چاي ئىچىلىپ بولۇپ داستىخان يىغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن شۇ گۇەنجۇڭ خاس يىگىتكە ئاتلارنىڭ ئېگەر ـ يۈگەنلىرىنى ئېلىپ ھويلا ئارقىسىدىكى ئېغىلغا ئاپىرىپ قويۇشنى، ئاندىن كېيىن ئالدى تەرەپتىكى يان ئۆيگە كىرىپ ئارام ئېلىشنى جېكىلىدى، ھېلىقى بالىنى چاقىرىپ ئاتلارغا ئوت ـ چۆپ سېلىپ بېرىشنى جېكىلىدى، يەن چىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ شۇ گۇەنجۇڭنىڭ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋال سورىدى.

شۇ گۇەنجۇڭ يەن چىڭنى قولىدىن يېتىلەپ كەينى كۇنچىقىشقا، ئىشكى كۇنىپېتىشقا قاراپ تۇرغان كۆلبىگە باشلاپ كىردى. ئاندىن ئۇ ئۆينىڭ ئارقا تېمىدىكى پەنجىرىنى ئېچىۋەتتى، ئۆينىڭ كەينىدە بىر ئېرىق سۇزۇك سۇ ئېقىپ تۇراتتى، بۇ ئىككىيلەن پەنجىرىگە يۆلىنىپ ئولتۇردى.

ـــ پېقىرنىڭ غېرىب كۆلبىسى تار، مازاق قىلمىسىلا ! ـــ دېدى شۇ گۇەنجۇڭ.

ـــ تاغلىرى يېشىل، سۇلىرى سۈزۈك، بەكمۇ گۈزەل جاي ئىكەن، پېقىر زوق بىلەن كۆرۈپ يېتىشەلمەيۋاتىمەن، بۇنداق پۈرسەتكە ئېرىشىش تەس، ـــ دېدى يەن چىڭ جاۋاب بېرىپ.

شۇ گۈەنجۇڭ قىتتان چېرىكلىرىنى بوي ئەگدۈرۈش ئىشى ھەققىدە سورىدى. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بالا چىراغ يېقىپ قويدى. پەنجىرىنى تاقىدى، بىر ئۇستەل ئەكېلىپ قويۇپ، بەش ـ ئالتە تەخسە كۆك ـ گېزەك كەلتۈردى، ئاندىن يەنە بىر تەخسە توخۇ گۆشى، بىر تەخسە بېلىق ۋە ئۆيدە ساقلانغان ئىككى خىل تاغ مېۋىسى كەلتۈردى، يەنە بىر ئاپقۇر ئىللىتىلغان مەي كەلتۈردى. شۇ گۈەنجۇڭ بىر قەدەھ مەي قۇيۇپ، يەن چىڭگە سۇندى ۋە:

ـــ ئىنىمىزنى بۇ يەرگە ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپ ئېلىپ كەلگەن بولسامۇ، قۇيىدىغىنىم مۇشۇنداق يېزا شارابى، ياۋا كۆك ـ گېزەك. بۇ مېھمانغا قويىدىغان نەرسىمۇ ئەمەس، ـــ دېدى.

ـــ تولىمۇ ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم، ـــ دېدى يەن چىڭ رەھمەت ئېيتىپ.

بىرنەچچە قەدەھ ئىچىلگەندىن كېيىن پەنجىرە سىرتىدىكى تالانى ئاي نۇرى خۇددى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتتى. يەن چىڭ پەنجىرىنى ئېچىۋېتىپ قارىۋىدى، ئاسمان شۇنداق سۈزۈك، پاكىز ئىدىكى، بۇلۇتلار يېنىك سۈرۈلۈۋاتاتتى، شامال توختىغان، يورۇق ئايدىڭ كېچە، ئېرىقتا زۇمرەتتەك سۇ شىلدىرلاپ ئېقىپ تۇراتتى، تاغ مەنزىرىسى ئېرىق سۈيىدە ئەكس ئېتىپ، ئۇنىڭ ئەكس نۇرى ئۆي ئىچىگىمۇ چۈشۈپ تۇراتتى. يەن چىڭ بۇنىڭدىن زوقلىنىپ:

ـــ ئۆتكەندە دامىڭ دىياردىكى چېغىمدا ئاغىمىز بىلەن بەك يېقىن ئۆتكەنىدۇق. ئاغىمىز سەردارلىققا ئىمتىھان بەرگەندىن كېيىن كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولمىدى. ئەسلىدە مۇشۇنداق بىر گۈزەل جايىنى تېپىۋاپتىكەنلا ـ دە ! پېقىر بولسا، مەشرىقتىن مەغرىبكە، مەغرىبتىن مەشرىققە يۈرۈش قىلىپ، بىرەر كۈن

تىنىم تاپقىلى بولدى دەملا ! ــ دېدى ئاپىرىن ئوقۇپ.

ــ سۇڭ دانىش ۋە ھەرقايسى سەردارلارنىڭ باتۇرلۇقى دۇنياغا تونۇلدى، ساماۋى ئەختەرلەرگە مەقبۇل بولۇپ، كۆچلۈك ياۋنى بويسۇندۇردى. پېقىر قاقاس تاغقا بېكىنىۋالغان تۇرسام، نەدىمۇ سىلى سەردارلىرىمىزدەك بولالايمەن. كەمىنىلىرىنىڭ زامانغا ماس كەلمەيدىغان جايلىرى بار، مەككار، پاسقىلارنىڭ ھوقۇق تۇتۇپ، پادىشاھنى غاپىللىقتا قالدۇرۇۋاتقانلىقىنى ھەر قېتىم كۆرگىنىمدە، ئىزدىنىش، ئالغا بېسىش نىيىتىمدىن يانمەن. شۇڭا، يۇرت كېزىپ بىرقانچە يەرلەرگە باردىم، شۇنداقتىمۇ ھەر يەردە ئېھتىيات قىلىپ يۇردۇم، ــ دېدى شۇ گۈەنجۇڭ كۇلۇپ تۇرۇپ.

سۆزلەپ بولۇپ قاتتىق كۇلۇۋەتتى ۋە قەدەھنى توشقۇزۇپ قويدى. يەن چىڭ يىگىرمە سەر ئاق ئالتۇن چىقىرىپ، شۇ گۈەنجۇڭغا سۇنۇپ:

ــ سىلىگە ئازراق سوۋغا ئېلىپ كېلىۋىدىم، ئاز كۆرمەي قوبۇل قىلسىلا، ــ دېدى.

شۇ گۈەنجۇڭ ئېلىشقا ئۇنىمىدى. يەن چىڭ قايتا ئىلتىجا قىلىپ:

ــ ئاغا، سىلى شۇنچە قابىلىيەتلىك، پېقىر بىلەن ئاستانىگە بېرىپ، نام ـ ئەمەلگە ئېرىشىشنىڭ يولىنى قىلىپ كۆرسىلە، ــ دېدى.

ــ بۇگۈنكى كۈندە مەككار مەلئۇنلار يۇرت سوراۋاتىدۇ. دانىش، قابىلىيەتلىكلەرنى كۆرەلمەي، جىن ـ شەيتانلىق قىلىپ، ھەممە ئەسكىلىكنى قىلىۋاتىدۇ؛ سادىق، ئادىل كىشىلەر زىندانلارغا قامىلىپ، زىيانكەشلىككە ئۇچراۋاتىدۇ. پېقىر نىيىتىمدىن يانغىلى ئۇزاق بولدى. ئىنىم، سىلىمۇ خىزمەت كۆرسىتىپ، نام ـ شۆھرەتكە ئىگە بولغاندىن كېيىنلا خىزمەتتىن چېكىنىپ، باشقا يول تاپقانلىرى تۇزۇك. قەدىمدىن تارتىپ، «قاغا ـ قۇزغۇن تۇگىسە، ئوقيا ـ ساداقلارمۇ تاشلىنىپ

كېتىدۇ» دېگەن گەپ بار، ــ دېدى شۇ گۈەنجۇڭ ئۇھ تارتىپ.

يەن چىڭ بېشىنى لىڭشىتىپ ئۇھ تارتتى. ئىككىيلەن يېرىم كېچىگىچە سۆزلىشىپ، ئاندىن ئارام ئېلىشقا ياتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئورۇندىن تۇرۇپ، يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن شۇ گۈەنجۇڭ يەن چىڭنى ناشىتىغا تەكلىپ قىلدى، ناشىتىدىن كېيىن تاغقا سەيلە ـ سایاھەت قىلىپ كېلىشكە ئاچىقتى. يەن چىڭ ئېگىزگە چىقىپ، تۆت ئەتراپقا قاراپ قاتمۇقات چوققىلارنى كۆردى، پەقەت قۇشلارنىڭلا ئاۋازى ئاڭلىناتتىيۇ، ئىنس ـ جىن كۆرۈنمەيتتى. تاغ ئارىسىدا ئولتۇرىدىغانلار ھەرقانچە سانسىمۇ يىگىرمە نەچچە ئائىلىدىن ئاشمايتتى.

ــ بۇ يەر بېھىشتىنمۇ ئەلا ئىكەن، ــ دېدى يەن چىڭ.

يەن چىڭ تاغ مەنزىرىسىگە زوقلىنىپ كەتتى ـ دە، كۈن يەنە كەچ كىرىپ كەتتى، شۇنداق قىلىپ يەنە بىر كېچە قونۇپ قالدى.

ئەتىسى يەن چىڭ شۇ گۈەنجۇڭ بىلەن خوشلىشىپ:

ــ سۇڭ تۇرشاۋۇل ئەنسىرەپ قالارمىكىن، مەن قايتسام، ــ دېدى.

شۇ گۈەنجۇڭ ئىشىكنىڭ سىرتىغا ئۇزىتىپ چىقتى ۋە:

ــ ئىنىم، سەل توختاپ تۇرسىلا، ــ دېدى.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، بالا بىر توپ يۆگەكلىك قەغەزنى كۆتۈرۈپ چىقتى، شۇ گۈەنجۇڭ ئۇنى يەن چىڭگە سۇنۇپ:

ــ بۇلار پېقىندىن بۇيان ئەرزىمەس قەلىمىم بىلەن سىزغان رەسىملەر. ئاستانىگە بارغاندىن كېيىن تەپسىلىي كۆرۈپ باقارلا، كېيىنچە ئېھتىمال پايدىسى تېگىپ قالار، ــ دېدى.

يەن چىڭ ئۇنى رەھمەت ئېيتىپ ئالدى ۋە سەپەر خالتىسىغا سېلىپ قويۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ خاس يىگىتىگە بەردى. ئىككىسى ئايرىلغۇسى كەلمەي، يەنە بىر ـ ئىككى چاقىرىم يەرگىچە بىللە ماڭدى.

ـــ «دوستىنى مىڭ چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ بارغان بىلەنمۇ، ھامان ئايرىلىشقا توغرا كېلىدۇ» دېگەن گەپ بار، بەك يىراققا ئۇزىتىمەن دەپ ئاۋارە بولمىسىلا، كېيىن يەنە كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولغاي، ـــ دېدى يەن چىڭ.

ئىككىيلەن كۆڭلى غەش بولغان ھالدا خوشلاشتى.

يەن چىڭ شۇ گۈەنجۇڭ خېلى ئۇزاققا كەتكۈچە قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن ئېتىغا مىندى، خاس يىگىتنىمۇ ئاتقا مىنىشكە بۇيرۇپ، بىللە يولغا چۈشتى. بىرەر كۈن يول يۈرۈپ ئاستانىگە يېتىپ كەلدى، بۇ چاغدا سۇڭ تۇرشاۋۇل كونا كۆۋرۈك ئۆتكىدە قوش تىكىپ مۇقەددەس يارلىق كۈتۈپ تۇراتتى، يەن چىڭ قوشقا سالامغا كىردى، بۇ گەپ مەشھەدە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇ ياقتىن ئاڭلاڭ. ئالدى بىلەن سۇ ئەمىر جاۋ باسقاقبەگنىڭ بارگاھ قوشۇنىدىكىلەر بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىپ، سۇڭ جياڭلارنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىنى پادىشاھقا يەتكۈزدى. سۇڭ تۇرشاۋۇل باشلىق سەردارلار ۋە لەشكەرلەرنىڭ ئاستانىگە قايتىپ، چاقسا سىرتىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. جاۋ باسقاقبەگ پادىشاھ ئالدىغا كېلىپ، سۇڭ جياڭ باشلىق سەردارلارنىڭ ئەل پاسىلىدا جاپا چېكىپ جەڭ قىلغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئۇلارنى كۆپ ماختىدى ۋە مۇقەددەس يارلىق چۈشۈرۈپ، ئاغۇات ـــ يانداش ئامبىلىغا سۇڭ جياڭلارغا جەڭ كىيىملىرىنى كىيىپ شەھەرگە كىرىپ، پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈشنى ئېيتىشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭلار مۇقەددەس يارلىققا بىنائەن، ساۋۇت ـ قۇياقلىرىنى، كىمخاب تونلىرىنى، دۇبۇلغىلىرىنى كىيىدى، ئۇستىبېشىنى تۈزەشتۈردى، ئالتۇن ـ كۈمۈش نىشان خەتلىرىنى قاداپ، كۈنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقىدىن كىردى ـ دە، ئۇدۇل ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە بېرىپ، تەڭرىقۇتنى زىيارەت قىلدى، پادىشاھقا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ: «شاھىمىز ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەي» دەپ سالام بەردى. پادىشاھ سۇڭ جياڭ باشلىق

سەردارلارنىڭ باتۇرانە قىياپىتىنى، كىمخاب تون كىيىپ، ئالتۇن كەمەر باغلىغانلىقىنى، پەقەت ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلارنىڭلا راھىبلىق كىيىمى كىيۈۋالغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن بەكمۇ خۇرسەن بولدى:

سىلەرنىڭ سەپەر ئازابى تارتقانلىقىڭلارنى، چەت ـ ياقىلاردا جان پىدالىق كۆرسەتكەنلىكىڭلارنى بىلدىم. كۆپىڭلارنىڭ ياردار بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، كۆپ ئەندىشىلەردە بولدۇم، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ قايتا تەزىم قىلىپ:

ـــ تەڭرىقۇتمىزنىڭ ساماغا تەڭ دۆلەتسىدە پېقىر باشلىق سەردارلار ئىچىدە ياردار بولغانلار بولسىمۇ، لېكىن ھېچ كارايىتى يوق، ھازىر يۇزسىزلىك قىلغان ياۋلار ئەل بولۇپ، چەت جايلار تىنچىدى، بۇنىڭ ھەممىسى جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ئەخلاق ـ سۈرلىرىنىڭ كۈچى، بىزگە جاپا چېكىش دېگەن نەدە بولسۇن؟ ـــ دېدى، ئاندىن يەنە تەزىم قىلىپ تەشەككۈر بىلدۈردى.

تەڭرىقۇت مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە مەسلىھەتلىشىپ نام ـ نىشان بەلگىلەشنى ئالاھىدە بۇيرۇدى. ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ، ۋازىر تۇڭ گۇەنلەر مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن پادىشاھتىن:

ـــ سۇڭ جياڭ باشلىق سەردارلارنىڭ نام ـ نىشانىنى مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈپ، ئاندىن ئىلتىجا قىلساق، ـــ دەپ ئىجازەت سورىدى.

پادىشاھ ئىجازەت بەردى، ئاندىن كېيىن يەنە شان ـ شەرەپ ئىبادەتخانىسىدا شاھانە زىياپەت بېرىشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭغا بىر كىمخاب تون، بىر ئالتۇن قۇياق، بىر ياخشى ئارغامچاق ئىنئام قىلدى، لۇ جۇنيى ۋە باشقىلارغا ئالتۇن، تاۋار ـ دۇردۇن ئىنئام قىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئوردا خەزىنىسىدىن بېرىشنى جېكىلىدى، سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەردارلار پادىشاھ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئېيتىپ ئوردىدىن چىقىپ، كۈنىپىتىش سەلتەنەت قوۋۇقىنىڭ سىرتىغا كېلىپ ئاتلىرىغا مىندى ـ دە، قوشقا قايتىپ، مۇقەددەس يارلىقنى كۈتۈپ ياتتى. ھايت ـ ھۇيت

دېگۈچە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى، سەي جىڭ، تۇڭ گۈەنلەر نام ـ نىشان، ئەمەل بەلگىلەشنى نەدە يۈرۈپ مەسلىھەتلەشسۇن؟ ۋاقىتنى كەينىگە سۈرۈش بىلەنلا بولدى.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جىياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جىياڭ بارگاھتا بىكارچىلىقتىن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن قەدىمدىن تا ھازىرغىچە بولۇپ ئۆتكەن دۇنيا ئىشلىرى ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. دەي زۇڭ بىلەن شى شيۇ پۇقراچە ئاددىي كىيىنىپ كىرىپ كەلدى ـ دە:

ـــ كەمىنلىرى بارگاھتا ئولتۇرۇپ زېرىكىپ قالدۇق، بۈگۈن بۇرادەر شى شيۇ بىلەن بىر ئايلىنىپ كەلسەك دېگەن يەرگە كېلىپ، ئاغىمىزنىڭ ئىجازىتىنى ئالايلى، دەپ ئالاھىدە كەلدۇق، ـــ دېدى.

ـــ بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭلار، ئاندىن بىرنەچچە قەدەھ ئىچىشەيلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

دەي زۇڭ بىلەن شى شيۇ كونا كۆۋرۈك ئۆتىگىدىن ئايرىلىپ، ئۈستۈن تەرەپكە قاراپ ئاستا مېڭىشتى. بىرنەچچە كوچا ـ مەھەللىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار تۈيۈقسىزلا يول بويىدىكى بىر چوڭ تاش پۈتۈكنى كۆرۈپ قېلىشتى. پۈتۈكتە «خەت پۈتۈش سۈپىسى» دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىرنەچچە قۇر ئۇششاق يېزىلغان خەتلەر بولۇپ، يامغۇر، شامالدا تونۇغۇسىز دەرىجىدە ئۆچۈپ كەتكەنىدى. دەي زۇڭ سىنچىلاپ قاراپ چىقىپ:

ـــ ساڭ شيې خەت پۈتكەن جاي ئىكەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇنىڭ بىزگە كېرىكى يوق، ـــ دېدى شى شيۇ كۇلۇپ تۇرۇپ.

ئىككىسى كۇلۇشۇپ يولنى داۋاملاشتۇردى. ماڭا ـ ماڭا خىش ـ كېسەك پارچىلىرىغا تولۇپ كەتكەن چوڭ بىر ئوچۇق جايغا كېلىپ قالدى. ئالدى تەرەپتە بىر تاش راۋاق بولۇپ، «بولاڭ شەھىرى» دېگەن خەتلەر يېزىلغان بىر تاش تاختاي توغرىسىغا

تۇراتتى. دەي زۇڭ ئۇنىڭغا بىرپەس جىمجىت قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

— بۇ يەر ئەسلىدە لىيۇ خۇچىن شىخۇاڭغا زەربە بەرگەن خەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى جاي ئىكەن، — دېدى ۋە يەنە:

— كارامەت بىر لىيۇخۇ ـ دە ! — دەپ ئاپىرىن ئوقۇدى.

— ئەپسۇسكى، بۇ كالتەك تەگمىگەن ! — دېدى شى شيۇ.

— ئىككىسى بىردەم ھەسرەت چېكىشىپ، پاراڭلاشقاچ مېڭىۋېرىپ، قوشتىن يىگىرمە نەچچە چاقىرىمدەك يەرگە كېتىپ قالدى.

— ئىككىمىز قۇرۇقتىن ـ قۇرۇق يېرىم كۈن تاماشا قىلدۇق، بىرەر يەرنى تېپىپ، بىرنەچچە قەدەھ كۆتۈرۈۋېلىپ قوشقا قايتايلى، — دېدى شى شيۇ.

— ئاۋۇ ئالدى تەرەپتىكى مەيخانا ئەمەسمۇ؟ — دېدى دەي زۇڭ.

ئىككىسى مەيخانىغا كىرىپ، پەنجىرىگە يېقىن يورۇق جاينى تاللاپ ئولتۇرۇشتى. دەي زۇڭ شىرەنى چېكىپ تۇرۇپ:

— مەي ئەكېلىش، — دەپ توۋلىدى.

مەيپۇرۇش بەش ـ ئالتە تەخسە گۆش ـ گېزەك ئەكېلىپ شىرەگە تىزىپ قويدى، ئاندىن:

— غوجاملارغا قانچىلىك مەي كەلتۇرەي؟ — دەپ سورىدى.

— ئاۋۋال ئىككى ئاپقۇر مەي ئەكەل، ئېغىزغا تېتىغۇدەك تاماق بولسا، ئېلىپ كېلىۋەر، — دېدى شى شيۇ.

مەيپۇرۇش بىردەمدىلا ئىككى ئاپقۇر مەي، بىر تەخسە كالا گۆشى، بىر تەخسە قوي گۆشى، بىر تەخسە توخۇ گۆشى ئېلىپ كەلدى. بۇ ئىككىسى مەي ئىچكەچ پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. شۇ ئەسنادا يامغۇرلۇق كۆتۈرۈۋالغان، مۇرىسىگە خالتىسىنى ئاسقان، قارا يەكتەكنىڭ پېشىنى بېلىگە قىستۇرۇۋالغان، بېلىگە خالتا پوتا باغلىغان، تىزلامچا تارتىپ، سەككىز ئىزمىلىق چىگە چورۇق كىيىۋالغان بىر يىگىت ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ مەيخانىغا كىرىپ

كەلدى ـ دە، يامغۇرلۇق، خالتا بىرنېمىلىرىنى يەرگە قويۇپ، بىر ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە:

ـــ پاتراق شاراب ـ پاراپ، گۆش ـ پۆشلەرنى ئېلىپ كەل، ـــ دەپ توۋلىدى مەيپۇرۇشقا.

مەيپۇرۇش بىر ئاپقۇر مەي، ئىككى ـ ئۈچ تەخسە كۆك ـ گېزەكلەر كەلتۇردى. ھېلىقى يىگىت:

ـــ تولا گەپ قىلدۇرماي، گۆش بولسا بىر تەخسە توغراپ كەل، يەپ بولۇپ شەھەرگە ماڭمەن، ئىشىم بار، ـــ دېدى.

ئۇ مەينى ئىچىپ، غىزانى ھاپىلا ـ شاپىلا يېيىشكە كىرىشتى. دەي زۇك ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ كۆڭلىدە: «بۇ ھارامتاماق خىزمەتكارنىڭ مۇنچە ئالدىراش نېمە ئىشى باردۇ؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، ھېلىقى يىگىتكە قول قوۋۇشتۇرۇپ سالام بېرىپ:

ـــ ئاغا، مۇنچىۋالا جىددىي نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ھېلىقى يىگىت شارابنى ئىچىپ، گۆشنى يېگەچ تاغدىن ـ باغدىن بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى. ئەييۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! ئەگەر ئۇ بۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆزنى قىلمىغان بولسىدى، سۇڭ دانىش يېڭىباشتىن كارامەت تۆھپە قوشمىغان، فېنياڭ، شىنجۇ ئىككى ئايماق بۇيۇك سۇڭ خانلىقى ئىلكىگە يېڭىباشتىن ئۆتمىگەن بولاتتى. بۇ يىگىتنىڭ زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بۇ كىتاب شاڭخەي خەلق نەشرىياتىنىڭ 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据上海人民出版社1975年11月第1版，1975年11月第1次印刷本翻译出版。

سۇ بويىدا (3)

ئاپتورى: شى نەيئەن، لو گۇەنجۇڭ
تەرجىمە قىلغۇچى: «سۇ بويىدا» تەرجىمە گۇرۇپپىسى
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن شېرىپ
مۇھەررىرلىرى: باباخان، ئابلىمىت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئادالەت مەخسۇت
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ئىلياس رەھىمى
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 2827472 – 0991
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: ئۈرۈمچى باجياخۇ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 23.75
قىستۇرما بېتى: 16
نەشرى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 2 ـ نەشرى
باسمىسى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 13600 – 1
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 15835 – 5
باھاسى: 41.40 يۈەن (3 ـ كىتاب)